BIBL. NAZ
Vitt. Emanuele III
4
F
46

4
F
46-47.

Digitized by Google

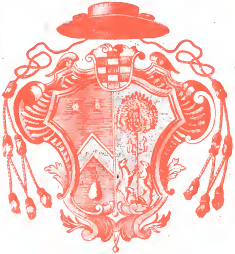
LITURGIA ANTIQUA
HISPANICA GOTHICA
ISIDORIANA MOZARABICA
TOLETANA MIXTA
ILLUSTRATA.

ADIECTIS VETUSTIS MONUMENTIS

Cum additionibus, Scholiis, & variantibus Lectionibus.

Ad vetuſtiſſimorum Codicum fidem exactis.

TOMUS PRIMUS

ROMÆ MDCCXLVI.

TYPIS, ET SUMPTIBUS HIERONYMI MAINARDI.

Superiorum Facultate.

Google

Digitized by Google

ILLUSTRISSIMO, AC REVERENDISSIMO DOMINO

D. ILDEPHONSO
CLEMENTE DE AROSTEGUI

Regi Catholico à Conſiliis, & pro Regnis Caſtellae
& Legionis Sacrae Rotae Romanae Auditoris.

HIERONYMUS MAINARDUS F.

UBI primum, PRAESUL ILLUSTRISSIME de vulgando Opere, cui Titulus — *Liturgià Antiqua, Hiſpanica, Gothica, Iſidoriana, Mozarabica,*

 Tole-

Digitized by Google

Toletana, & *Mixta illuſtrata* – eique Patrono adſciſcendo inſedit animo cogitatio, inter clariſſimos viros, nobilitate, doctrina, & virtutibus praeſtantes, qui honorificae Tutelae, atque Inſcriptioni omnibus numeris pares habentur, praecipuè occurriſti: nec mea dumtaxat, ſed aliorum etiam Sapientiſſimorum hominum, qui Te probè norunt, ſententia, tam idoneus eximii Operis ſuſtinendo patrocinio viſus fuiſti, ut ad id, non quaeſitus, ſed natus, aut factus cenſeàre. Enimvero praeclara generis, & virtutis decora, quae multos ornant, & effusè commendant, ità unus exprimis, atque complecteris, ut planè de Te dictum illud Claudiani videatur in libro primo de laudibus Stiliconis.

——— partitum ſingula quemque
Nobilitant .... ſparguntur in omnes,
In Te mixta fluunt: & quæ diviſa beatos
Efficiunt collecta tenes ... ———

Profecto Stirpis tuae nobilitatem inſignem, literis, armis, dignitatibus, & honorificis muneribus in dies auctam, ac felicitèr apud poſteros propagatam exteri quoque viri docti perſpectam habent, ac meritae laudis praeconio opportunè celebrant. In hac Urbe maxima, Chriſtiani Sacerdotii ſuprema Sede, ac omnium Catho-

tholici Orbis nationum domicilio, quoties de Te, Praeſul ampliſſime, loqui contingit, hoc Tibi decus ultrò quiſque aſſerit: partemque gloriae antiqui generis non immeritò Urbs ipſa, & Italia ſibi vindicant. Ut autem paucis rem vetuſtam aperiam, conſtanti apud Hiſpanos traditione vulgatum eſt, Familiam CLEMENTEM ab Urbe Roma in Citeriorem Hiſpaniam migraſſe, quo tempore Romanorum Coloniae eodem ſunt deductae: quae licet in Provinciis Imperii latè fuſi propagatae, ritu, legibus, decore publico, & Magiſtratibus Romanae Civitatis Imaginem referebant, teſte Aulo Gellio Noctium Atticarum Libro XVI. Capite XIII. Porrò Familia, cognomenque CLEMENS cum primis apud Romanos praeſtitit: floruitque viris illuſtribus, & eximiis. Ut alios praeteream, occurrunt in Hiſtoriis M. Aretinus CLEMENS Praefectus Proetorio, Titus Flavius CLEMENS Conſul Ordinarius & Martyr inclytus, Caſſius CLEMENS Senator, ac Terentius CLEMENS Juris conſultus. Poſtquam in Hiſpaniam CLEMENTES commigrarunt aviti ſplendorem generis conſtanter retinuerunt. Floruit ſiquidem apud Iberos Seculo Chriſti IV. Aurelius Prudentius CLEMENS, celeberrimus Poeta Chri-

Chriſtianus: cujus inſignem eruditionem, pietatem, ſtudiumque Catholicae Religionis eximium omnis aetas praedicabit, & efferet. Poſteriori aevo ex eadem Familia alii etiam praeſtantes viri in Hiſpaniae Hiſtoriis memorati occurrunt; ex quibus tamen unum modo, quem Romana celebrant monumenta, proponam in exemplum: quia & in illo expreſſam quamdam tui Imaginem facile quiſque intuebitur, atque praecipua divini numunis providentiâ eum non diſpari ornatum munere huic Urbi praeluxiſſe fatebitur. Is eſt Mattheus CLEMENS, qui quum egregiis animi polleret dotibus, & ut teſtatur Zurita Hiſpanorum Annalium inſignis Scriptor, (a) *Juris Sacri, Civiliſque eſſet peritiſſimus*, Alphonſo IV. Aragoniae Regi ita fuit acceptus, ut, poſtquam illum Conſiliis ſuis praepoſuit, ad Urbanum VI. Pont Max. Romam miſerit: tantamque ſibi apud Pontificem gratiam comparavit, ut illum, eodem Zurita teſte, (b) *Sacri Palatii cauſarum Judicem creaverit*. Annè luculentius Romano in Foro alicujus Imago umquam exſtitit praemonſtrata? Te profectò Romana Curia ita ſuum jure optimo dicit, ut non tam ſibi dono

(a) In Indice latino fol.252.
(b) Fol.356.

dono datum, quam poſtliminio juſtiſſimè redditum exiſtimet. Quod ne temerè a me dictum quiſquam putet, res ipſae luculentiùs mox aperiendae perſpicuum efficient. Rebus magnis in Eccleſia gerendis ab ineunte aetate, Praeſul nobiliſſime, feliciter proluſiſti, egregiae Indolis, preaſtantis Ingenii, nec vulgaris doctrinae ſpecimina praebens. Id potiſſime ſpectatum eſt, quandiu cooptatus Sodalis manſiſti in celeberrimo Sancti Ildephonſi Collegio Complutenſi, ad quod nonniſi viris nobilitate, atque eruditione praeditis patet aditus. Hic Magiſterii donatus Laurea, ac tam Canonici, quam Civilis Juris Cathedras promeritus, in quibus, ut uberrimo fructu, ſic magno cum omnium plauſu docuiſti. Eodem tempore magis magiſque nomen auxiſti editione praeclari Operis inſcripti, *Concordia Paſtoralis*: quod ad remotas quaſque Regiones delatum eximias doctorum virorum laudes aſſequutum eſt. Sed cum jam Te Curia vocaret, PHILIPPI V. Catholici Regis beneficentia ornatus fuiſti ſpectabili munere Senatoris in Urbe Caeſareauguſta illuſtri in Aragonia Metropoli. Inde Supremi Tribunalis XII. Virum Rotae Romanae Auditor ab ipſo Rege deſignatus, eoque nomine San-

ctiſſimo

ctiſſimo Domino Noſtro BENEDICTO XIV. Pontifici Maximo oblatus, non vulgaribus exiſtimationis, & benevolentiae argumentis exceptus es, atque probatus. Nec acerrimi judicii Pontificem concepta merito de Te exſpectatio fefellit. Graviſſimam ſiquidem, lateque fuſam Provinciam tam juſtè, ſanctè ac diligenter geris, ut omnium ferè gentium, quæ Urbem maximam, atque lectiſſimam colunt, laude efferaris atque praeconio. Quem enim non movent Chriſtiano Preſule digna Religio, ad obviam humanitatem prona liberalis Indoles, ingenium promtum, maturum Judicium, grave conſilium, morum integritas, ſingularis eruditio, & abſoluta utriuſque Juris peritia? Diſſidentes magis magiſque devincit juſti rectique tenax in cauſis cognoſcendis, ac dirimendis propoſitum. Univerſos autem in admirationem rapit ſingularis modeſtia, qua ſeveritatem in Magiſtratu ſapienter temperans, tunc maximè praeſtantiam virtutis prodis, quando ſtudioſius conaris occulere. Neque haec tantum merita me moverunt, ut egregia volumina clariſſimo Nomini Tuo inſcriberem, & Tibi dicarem. Accedunt ab inclyta natione Tua Hiſpanica peculiares cauſſae; accedunt & aliunde praecipui ti-

tuli,

tuli, qui & Te Operi, & Opus ſpectatiſſimae Perſonae tuae aptiſſimum praedicant. Idipſum enim, quod paullò ante laudavimus, Santi Ildephonſi Collegium, totius Literariae Univerſitatis, & Academiae princeps, ampliſſimis Summorum Pontificum, & Hiſpaniarum Regum ditatum privilegiis, multorumque Virorum doctrina, honoribus, muneribus, & eminentiſſima etiam Cardinalatus Sanctae Romanae Eccleſiae dignitate inſignium parens & altrix auctorem habet Venerabilem Dei Servum Franciſcum Cardinalem Ximenium, Toletanum Archiepiſcopum, *Liturgiae Mozarabicae* aſſertorem, & vindicem. In eodem Collegio, quod aliorum omnium à ſe conſtitutorum caput eſt, & heres ex aſſe, tanto Eccleſiae Principe auſpice, diligens navata fuit opera nedum celeberrimae editioni Complutenſi Bibliorum Sacrorum, verum etiam *Liturgiae Mozarabicae*: è qua exſtant adhuc in Ildephonſina Bibliotheca *Miſſale*, ac Divinorum Officiorum *Breviarium* a viris doctis plurimi facta & magnopere expetita. Mozarabum Ritum, qui ex pacto atque convento cum Mauris Toleti ſeptem in Eccleſiis ab ipſo Saracenicae incurſionis tempore ſervabatur inter Divina, Ximenius Cardinalis promovit. In Templo To-

letano Capellam item erexit , ubi quotidie ritus ipſe celebratur, pluribus Sacerdotiis inſtitutis , ut illi ſacram pompam , & majeſtatem adderet. Atque hinc alia mihi cauſa peropportuna, & maximè congruens ſuboritur, ob quam Tibi opus hocce dicandum eſſe aequiſſime cenſeam. Ad omnes ſiquidem fama pervenit Illuſtriſſimi, & Reverendiſſimi Domini PETRI CLEMENTE DE AROSTEGUI germani Fratris tui; omnes facile intelligent quantum viro tanto hujus Operis argumentum in pretio eſſe debeat. Nam & ipſe Complutenſis Academiae quondam egregius fuit alumnus, ac Toletanae quoque Eccleſiae conſpicuis titulis eſt devinctus. Poſtquam enim in hac ipſa pro meritis eximiis Canonicatu, ac Dignitate Theſaurarii eſt potitus, totius inſuper Archidioeceſeos Vicariatum Generalem obtinuit. Quo in munere tanta integritatis , prudentiae , & juſtitiae in negociis gerendis laude inclaruit, ut ALOYSIO Sereniſſimo Hiſpaniarum INFANTI Cardinali, Toletano Primati, regio patrocinio , atque CLEMENTIS XII. Summi Pontificis beneficentia Adminiſtrator ſit adlectus: & ut tanti Principis, tantaeque Eccleſiae flagitabat ſplendor, Archiepiſcopus Lariſſenſis creatus. Ergo, ſi hujus operis argumentum

cum

cum Complutenſis Academiae honore, & Eccleſiae Toletanae gloriâ miro nexu cohaeret, ſatis apertè res ipſa loquitur, quantum Tibi, & Illuſtriſſimo Fratri accepta eſſe debeat Toletana, ſeu Mozarabica Liturgia, & quam juſto jure praeclaro nomini tuo inſcribi debuit. Quum itaque ILLUSTRISSIME PRAESUL, Inclyta natio, illuſtre genus, eximiae Perſonae dotes, loca, munera, ſtudia, Domeſtica exempla dicato Operi probè congruant, oro obteſtorque, ut illud, qua praeſtas, benigniſſima comitate ſuſcipias, tuoque patrocinio libenter impertias. Id enim, ſi pro votis obtinuero, non dubito, quin fauſtiſſimi comitentur, & ſequantur ſucceſſus. Validum ſiquidem in Te praeſidium illi conſtituo: tuoque ornatum nomine, & comprobatione fultum Opus eximium, feliciori doctorum hominum judicio facile gaudebit: ſperatoque exceptum plauſu apud Hiſpanos potiſſime perennabit.

AD-

ADMONITIO, ET PRAEFATIO

AD LECTOREM.

QUI in duobus haſce Voluminibus exhibentur *Doctorum Virorum praeclari Labores Antiquam* Liturgiam Hiſpanicam, Gothicam, Iſidorianam, Mozarabicam, Toletanam, Mixtam *illuſtrantes una cum vetuſtis, monumentis, Anecdotis, Annotationibus, Scholiis, & Variantibus Lectionibus, publicis Typis Romae ab hinc triennium evulgati fuere ante Opera ſex complexa Tomis Venerabilis Joſephi Mariae Thomaſii Sanctae Romanae Eccleſiae Cardinalis Presbyteri doctrinâ, & virtutibus clari. Quoniam verò a compluribus Sacrarum, & antiquarum Rerum ſtudioſis ſeorſim optabantur longè minora ferentes diſpendia, ut juſto illorum deſiderio ſatisfieret, duobus excepti Voluminibus, ac uno veluti diſtincti corpore nunc eduntur. Tam eximia autem Opera, quæ rem divinam Hiſpanicarum Eccleſiarum perſpicuam reddunt, rituſque venerandos, vetuſtoſque non ità feliciter à multis intellectos, vel explicatos, apertos, & illuſtriores efficiunt, quemadmodum exteri quique avidè quaerunt, ità Hiſpanicae Nationis tot nominibus ſpectandae, docti Homines, veluti propriâ libentiſſime excipient. Talia ſiquidem ea ſunt, quæ non unâ de cauſſâ illis proderunt; Nomenque Hiſpanicae Eccleſiae toto Terrarum Orbe*

be jamdiù celebre , clarius reddent . Quià verò eorumdem pretium potiſſime retegit Sapientiſſima ad Lectorem Monitio Thomaſianorum Operum primo Tomo præfixa à Viro Clariſſimo , doctiſſimoque Joſepho Blanchino Congregationis Oratorii Romani Presbytero, utile duximus, eam pene integram hic referre , ne quid praecipua adnotatione , & ſcitu dignum , in hac editione deſideretur . A Libello itaque Gothico-Hiſpanico , *qui vetus Pſalterium cum Canticis , & Verſibus praecedit , exorſi , ex Praefatione laudati Cardinalis Thomaſii ad ipſum Pſalterium, haec Blanchinus delibat : & deindè alià , quæ ſequuntur , & rem noſtram attingunt , eruditiſſime proſequitur .*

„ Quod ad ſenſum moralem ſanctoſque animae Chri-
„ ſtianae affectus attinet ; praeterquamquod ſaepe id illu-
„ ſtretur argumentis laudatis , Orationes quae ſingulis
„ Pſalmis ſubjunguntur , ad idipſum maximè conducunt;
„ quae quod piis affectibus accommodum , per longam
„ Pſalmi narrationem erat diffuſum , breviter contrahunt ;
„ quò ferventiùs ex intimo corde, hauſtus ex Pſalmo ſpi-
„ ritus ſe effundat in preces, ut vitia extirpentur, inſeran-
„ turque virtutes divinà imploratà manu Omnipotentis
„ Dei. Antiquiſſimi ſanè moris eſt poſt ſingulos Pſalmos
„ humi ſtrato corpore (exciperem dies Dominicos tem-
„ puſque Paſchale) adorare Deum, precarique breviſſimè:
„ quo de ritu ſic legitur in tractatu de Virginitate , ſive
„ S. Athanaſii , ſive aliùs cujuſpiam antiqui Patris : *Tot*
„ *Pſalmos dices*, Virginem alloquitur, *quot poteris : &*
„ *ad quemlibet Pſalmum preces & genuum inflectio cum*
„ *lacrymis addatur , pronunciando Domino peccata tua ,*
„ *orandoque ut tibi remittantur : & poſt tres Pſalmos*
„ *abſolutos, dices Alleluja . Quod ſi Virgines tecum fue-*
„ *rint : & illae quoque pſallant ; & ſingulae ſingulas*
„ *preces effundant.* Apud Caſſianum totus hic ritus , ut
„ apud Ægyptios Monachos ſervabatur , Angelo etiam
„ eum morem comprobante, ſic traditur.* *Cum ſedenti-*
„ *bus cunctis (ut eſt moris nunc uſque in Aegypti partibus)*
„ *& in pſallentis verba omni cordis intentione defixis ,*
„ *undecim Pſalmos orationum interjectione diſtinctos , con-*

* Lib.II. de Coenobiorum cap.V

c *tiguis*

„ *tiguis verſibus parili pronunciatione cantaſſet : duode- „ cimum ſub Alleluja reſponſione conſummans , ab uni- „ verſorum oculis repente ſubtractus , quaeſtioni pariter „ & caeremoniis finem impoſuit* . & Cap.VII. *Has igitur „ praedictas Orationes hoc modo incipiunt atque con- „ ſummant , ut finito Pſalmo non ſtatim ad incurvatio- „ nem genuum corruant ; quemadmodum facimus in hac „ Regione nonnulli , qui nedum bene finito Pſalmo in „ orationem procumbere feſtinamus , ad celeritatem miſ- „ ſae quantocyus properantes .... Apud illos ergo non ita „ eſt : ſed antequam flectant genua , paulisper orant : & „ ſtantes in ſupplicatione majorem temporis partem ex- „ pendunt . Itaque poſt haec puncto breviſſimo procidentes „ humi , veluti adorantes tantùm Divinam clementiam , „ ſummâ velocitate conſurgunt : ac rurſus erecti expanſis „ manibus eodem modo quo priùs ſtantes oraverant , ſuis „ precibus intentiùs immorantur . Humi namque diutiùs „ procumbentem non ſolum cogitationibus , ajunt , verum „ etiam ſomno gravius impugnari ..... Cùm autem is qui „ orationem collecturus eſt , è terra ſurrexit , omnes pariter „ eriguntur : itaut nullus nec antequam inclinetur ille , ge- „ nu flectere ; nec cùm à terra ſurrexerit , remorari prae- „ ſumat : ne non tam ſecutus fuiſſe illius concluſionem qui „ precem colligit , quàm ſuam celebraſſe credatur* . Haec „ porro collectio & concluſio precis à Sacerdote fiebat : un- „ de Cap.X. *Nulla* , inquit , *vox abſque Sacerdotis precem „ concludentis auditur* . Haec paulo latiùs retulimus , ut „ morem noſtris temporibus obſoletum cuncti noverint ex- „ plicatius ; quique voluerint privatim etiam imitentur . „ Coeterum num iſtiuſmodi collectio ſive concluſio Sacerdo- „ tis fuerit aliqua precatio ex Pſalmo decantato excerpta , ſi- „ ve ex tempore dicta , ſive ex aliquo libro recitata ; aut ge- „ neralis tantùm aliqua concluſio precationum , verbi gra- „ tià , *Per Dominum Noſtrum Jeſum Chriſtum* , vel quid „ aliud ſimile : arbitror , quantum in re tam obſcura conje- „ ctare poſſum , hoc poſtremo potiùs modo voce clarà Sa- „ cerdotis fuiſſe collectas atque concluſas ſecretas cunctorum „ adſtantium preces : cùm nuncuſque nullum veſtigium „ deprehenderim orationum ex Pſalmis confectarum apud

„ Grae-

„ Græcorum vel Orientalium rituales libros, vel tracta-
„ tus Patrum. Itaque iſtiuſmodi Orationes de Pſalmis,
„ quales ſunt, quas ad praeſens edimus, primùm inſtitu-
„ tae fuere in Occidente. In Concilio Agathenſi anno
„ DVI. canone 30. praeſcribitur, ut *poſt Antiphonas, Col-*
„ *lectiones per ordinem ab Epiſcopis vel Presbyteris dicantur.*
„ Id quod numquam intelliges, niſi ritum pſallendi Gal-
„ liarum antiquum pernoveris, quem in praeſenti (ali-
„ quibus tamen immutatis) repraeſentat Breviarium Mo-
„ zarabum, Hiſpaniarum ſcilicet ritus antiqui, conſimi-
„ lis omnino priſco illi Gallicano veteri. Eo in Breviario
„ Antiphonae habentur cum acceſſione plurium verſuum,
„ poſt quos repetantur: quae ut plurimum ex Pſalmis, aut
„ ex Prophetis ſunt deſumptae. Hiſce Antiphonis ſingu-
„ lis Orationes ſubjunguntur ex eodem ipſo Pſalmo de-
„ cerptae, unde Antiphona proximè cantata excerpta fue-
„ rat. Has Orationes, cum animadverteremus aptiſſimas
„ eſſe ad inſtitutum noſtrum, collegimus; ſuoque pro-
„ prio Pſalmo hoc in Opere attribuimus: rem gratiſſimam
„ nos facturos pio Lectori arbitrantes, ſi hiſce pulcherri-
„ mis aequè atque piiſſimis precationibus, ipſius excita-
„ remus animum ad orandum Deum flagrantius aequè ac
„ fructuoſius. Porrò quod attinet ad Auctores harum
„ Orationum, antiqui planè ſunt: meminerunt enim non
„ rarò Gentilium, & Arrianorum, tamquam ſuo adhuc
„ tempore perdurantium: id quod vix referri poteſt ad
„ tempora Sarracenica, quae Regnum Gothicum exce-
„ perunt. S. autem Leandrum, aut Conantium vel om-
„ nium, aut certè ex parte majore, Auctores eſſe harum
„ Orationum pro certo habeo. *Leander enim*, inquit
„ S. Iſidorus, *ex Monaco, Hiſpalenſis Eccleſiae Provinciae*
„ *Beticae conſtitutus Epiſcopus..... in toto Pſalterio dup-*
„ *plici editione Orationes conſcripſit*. Conantius autem,
„ ut Beatus ſcribit Ildefonſus, *poſt Mavulanen Eccleſiae*
„ *Polentinae Sedem adeptus eſt..... Orationum libellum de*
„ *omnium decenter ſcripſit proprietate Pſalmorum*. Latent
„ quoque fortaſſis aliquae Orationes Salvi Abbatis inter

d haſ-

„ haſce Mozarabicas Orationes: de quo ſcriptor anony-
„ mus apud Garſiam Loayſa haec tradit: *Salvus Abba Albeidenſis Monaſterii .... cujus oratio in hymnis, Orationibus, verſibus, ac Miſſis, quas illuſtri ipſe ſermone compoſuit, plurimam cordis compunctionem, ac magnam ſuaviloquentiam legentibus, audientibuſque tribuit .... obiit temporibus Garſeani Chriſtianiſſimi Regis, & Theudemiri Pontificis, IV. Idus Febr. Æra milleſima*, hoc eſt anno 962. Quod ſi cauſſam Lector inquirat, cur pluribus in Pſalmis Hiſpanicae hae Orationes non habeantur, promptum eſt dicere: quia hae tantùm nunc exſtant eo in Breviario Orationes ex Pſalmis, quae Antiphonis ibidem poſitis reſpondeant: quare, ubi nulla in illo occurrit antiphona ex aliquo Pſalmo decerpta, ex eodem confecta Oratio ibi locum habere non poteſt. Cùm contra unus quandoque Pſalmus complures habeat Orationes; quia pluries in diverſis Officiis ex eo Antiphona cantatur. Has Orationes Epiſcopi, vel Presbyteri, ut in laudato Concilio Agathenſi dicitur, recitabant poſt Antiphonas, reſpondente congregatione tota Fidelium bis *Amen*: ut videre eſt hìc in ipſius Orationibus.

Itaque, cùm omnes ferè Orationes a Ven. Card. Thomaſio ſingulis Pſalmis adjectae, ex Ximeniano Breviario Mozabum deſumptæ ſint; ipſumque, ſi quod habet antiqui, (habet autem plurimum) a noſtro Libello derivarit, atque ex eo neſcio cujus collectoris ingenium circa VIII. vel IX. ſaeculum in Officii Toletani ſinum effuderit, operae pretium erat agnoſcere, quaenam in vulgato Br. Mozarabico nova eſſent, aut vetera. Id ignoratum hactenus ante Veronenſis Codicis Editionem. Accipe ergo benigne Lector hunce Libellum Orationum, omnium ad hanc diem excuſorum antiquiſſimum, piis affectibus maximè accommodum, ac ſpiritu Dei plenum: &, ſiquam ex eo utilitatem percipies, gratias age Deo Optimo Maximo, cujus honor laboris mei finis eſt.

Pars verò hujus Primi Voluminis Altera complectitur Pſalterium cum Canticis, verſibus priſco more diſtinctum, argumentis, & orationibus vetuſtis, novàque litterali explapla-

planatione breviſſimâ a Ven. Card. Thomaſio dilucidatum. Cui adjiciuntur perpetua argumenta Pſalmorum ex Pſalteriis Syriaco, Arabico, atque Æthiopico, itidemque ex S. Hieronymo, ſtudio ejuſdem Ven. Viri collecta; meâ ſed curâ nunc primùm, ſub aſteriſcis indicibus Supplementorum, in lucem edita, ope Exemplaris autographi, quod exſtat in Excellentiſſimae Domus Albanae inclyta Bibliotheca.

Excipit Pſalterium inſignis Epiſtola prodroma Eminentiſſimi ac Reverendiſſimi Principis Dominici S.R.E. Presbyteri Cardinalis Paſſionei, in hac Editione non ſemel honoris cauſsâ nominandi, quam dedit ad Abbates & Viſitatores Congregationis Helvetico-Benedictinae, cùm ipſe Praeſul & Archiepiſcopus Epheſinus apud eoſdem Helvetios Nuntium Apoſtolicum ageret. In ea doctiſſimus Author, deſcribens pretium laudatae Pſalmorum dilucidationis, vivam quoque pinxit imaginem ſanctioris vitae Venerabilis Viri, atque ſapientiae ejus eximiae & planè ſingularis; eamque omnibus conſpiciendam exhibuit cum nativis lineamentis ſuis.

Pſalterii Prodromum claudit Tractatus ineditus Thomaſianus, de privato Eccleſiaſticorum Officiorum Breviario extra Chorum, *quem, ad conſulta reſpondens, Sacrorum Rituum Congregationi propoſuit Vir pientiſſimus, cum debita reverentia expendendum approbandumque Summi Pontificis auctoritate, ſi nihil obſtaret.*

Denique hujus Editionis auſpicia mihi tam proſpera fuere, ut quaedam anecdota monumenta repererim ad eandem Editionem *mirificè locupletandam, ornandamque, de quibus ego initio minimè cogitaveram.*

Habes igitur in hac Secunda Parte aliud Supplementum Thomaſianum, quod continet,

I. *Quaedam Carmina de Sancto Gregorio Magno, ex antiquiſſimo Codice Bibliothecae Vaticanae deſcripta, quae pertinent ad Pſalmodiam; ut ex ſecundo diſticho ſatis conſtat, quod ait:*

Tradidit hic cantum populis, normamque canendi,
Quod Domino laudes referant noctuque diuque &c.

Exſtant ea quidem & in nonnullis Mſs. Libris Antiphonarii

S. Gre-

*S. Gregorii Magni, ſed valdè a noſtris diverſa, ac nullo Authoris nomine praeſignata, quemadmodum videre licet apud noſtrum Thomaſium in Antiphonario Romanae Eccleſiae pag.CCXVI. necnon in Scholiis in eundem Libellum pag.*13. *ubi ipſe ait*:„ *Praeter eum Codicem, unde deſcriptum fuit hoc Antiphonarium, exſtat item alius in Monaſterio S. Galli, qui hos ſimiliter verſus exhibet. Meminit Amalarius cap.*8. *Prologi cujuſdam, antiquo Romano Antiphonario praefixi, illi ſcilicet Libro, qui Antiphonas habebat; cùm in alio ſeorſum Reſponſoria continerentur. Quòd hoſce Verſus intellexerit Amalarius nomine Prologi, ſi quis aſſereret, non detrectarem. In Antiphonario Miſſae, ſcripto Saeculo XI. ſervatoque in Bibliotheca Angelica S. Auguſtini in Urbe, praeponuntur ſequentes verſus*:

Gregorius Praeſul, Papae meritis & nomine dignus,
Unde genus ducit, ſummum conſcendit honorem.
Renovavit monimenta Patrumque piorum.
Tunc compoſuit hunc Libellum muſicae artis
Scholae Cantorum anni circuli.

Modoëtiae quoque, in Sacrario Baſilicae S. Joannis Baptiſtae a Theodolinda Regina constructae, habetur Codex ex membranis purpureis, Gregorii Antiphonarium continens (ſed mutilum) quadratis literis aureis exaratus, cum operculis ex ebore, quae ex una parte praeferunt effigiem Davidis Regis, ex alia S. Gregorii, cum diſticho:

Gregorius Praeſul, meritis & nomine dignus,
Quo genus hunc duxit, ſummum conſcendit honorem.

Hoc autem cum laudato Cod. Bibliothecae Angelicae ferè ubique concordat. Sed adhuc ejus conditor latet; & neſcio, an ipſe ſe prodat ex noſtro Exemplari Vaticano, in quo legitur:

Erfridus ovans Domino, Petroque dicavit
Exiguum, quod cernis, Opus, ſpectator amice.

Praeterea antiquum Miſſale Eccleſiae Pictavenſis, ab annis circiter 300. *ſcriptum, haec habet*: „ *Ad Miſſam ante Introi-* „ *tum dicitur*: Gregorius Praeſul meritis & nomine di- „ gnus, unde genus duxit, ſummum conſcendit hono- „ rem:

„ rem : renovavit monumenta Patrum piorum. Tunc „ compoſuit hunc Libellum muſicae artis Scholae Canto- „ rum anni circuli. Eja dic, Domine, eja „. *Hujus conſuctudinis meminit Mabillonius in Itinere Italico. De ea etiam ad calcem Martyrologii Uſuardi anno* 1490. *Pariſiis editi, iſta leguntur* : Ad perpetuam rei memoriam. Prima Dominica Adventûs ante introitum Miſſae in pleriſque Eccleſiis, & ſignanter in Eccleſia Bituricenſi, in ipſius Gradualis initio inſcribitur tamquam prooemium Libri, & cantatur, quòd Gregorius Praeſul &c. *Quod dicit de Eccleſia Bituricenſi, conſtat ex antiquis ipſius Miſſalibus. Quonam verò ritu haec perſolverentur, ita praeſcribit Ordinarium Eccleſiae Trecenſis* : De praecepto Succentoris, aut illorum, qui pro tunc habent regere Chorum, duo Vicarii aſcendunt Pulpitum, aliàs *Jube*, ut cantent antiphonam, *Gregorius Praeſul*; qua finita, dum Chorarii incipiunt introitum Miſſae &c. *Ordinarium Eccleſiae Turonenſis* : accenſis Cereis, duo Canonici in cappis nigris incipiunt ante Altare alta voce antiphonam, *Gregorius Praeſul*; qua finita, ſtatim Cantor incipit : *Ad te levavi* &c. *Et Antiquum Rituale S. Martini Turonenſis ait* : *poſt proceſſionem* presbyteri, qui cantaverunt primum ℟. Matutinarum, cantant ad januas ante formam Subdecani *Gregorius* in cappis ſericis, & oſtendunt Graduale, vertentes ſe ad Praecentorem, quando dicunt, *compoſuit hunc libellum &c.*

II. Continet Synodale Decretum Gregorii *itidem de Pſalmodia, quod eſt multis nominibus praeſtantiſſimum. Legitur quidem apud Gratianum* de Conſec. Diſt. 5. cap. In die &c. *tributum Gregorio VII. ſed ibi mutilum eſt, ac maximè interpolatum. Integrum prodit nunc primùm ex Codice Vatic. ac naevis carens omnibus. Numerus Pſalmorum, atque Lectionum ibidem deſignatus in Divinis celebrandis Officiis* (*qui dicitur* antiqui moris eſſe, atque ex regula Sanctorum Patrum) *in Breviario Romano hodie etiam obtinet. Id autem Apoſtolicam Sedem veteris diſciplinae tenacem ſatis oſtendit. In fine, cujuſdam meminit corruptelae, quae condendo Decreto cauſam praebuit* : Illi autem, (*inquit*) qui

in diebus quotidianis tres Pſalmos, & tres Lectiones videntur agere, non ex regula Sanctorum Patrum, ſed ex faſtidio comprobantur facere. Romani autem diverſo modo agere coeperunt, maxime a tempore quo TEUTONICIS regimen noſtrae Eccleſiae conceſſum eſt. Nos autem, & Ordinem Romanum inveſtigantes, & antiquum morem noſtrae Eccleſiae * conceſſum eſt, ſtatuimus fieri, ſicut ſuperius praenotavimus, antiquos imitantes Patres.

* hic cubat error.

Haec verba desunt in vulgatis, & cum Gregorii VII. aevo componi minimè poſſunt, ſi Decretum ſit intelligendum de Ordine Theutonicorum, qui recentiorem habuit inſtitutionem. Lege ergo ſodes, ſi placet, MONACHIS, *non* TEUTONICIS: *& tunc lucebunt omnia. In Baſilica namque Principis Apoſtolorum Monachi quatuor Monaſteriorum divina perſolvebant Officia. Haec verò erant Monaſteria: S. Martini, ac S. Stephani minoris a dextro Baſilicae latere; Sancti Stephani majoris, atque Sanctorum Johannis & Pauli à ſiniſtro. Monaſterium Sancti Stephani majoris, alio nomine* Cata-farfara, *ſeu* Cata-Galla patricia *dicebatur: Sancti Stephani minoris*, Cata-Barbara patricia. *De tribus ex his Monaſteriis Gregorius* III. *conſtitutum edidiſſe memoratur * apud Anaſtaſium Bibliothecarium, qui unum ex illis, nempe SS. Johannis & Pauli a Leone Magno conditum fuiſſe teſtatur. An S. Gregorio* III. *vel* VII. *ſit tribuendum Decretum, de quo agitur, apud te, Lector erudite, judicium eſto.*

* Sectione 194.

III. *Continet Flores Pſalmorum Prudentii Epiſcopi Tricaſſini, nunc primum evulgatos ex duobus Codicibus Vaticanis decimi ſaeculi. Horum alter ſignatus numero* 84. *Venerabilem Cardinalem Thomaſium non latuit. Ipſe enim in Praefatione ſeu Monito ad Lectorem in duplex Pſalterium, Romanum ſcilicet, & Gallicanum, Cap.* 1. §. *penultimo haec habet:*
„ *De poſterioribus verò Prudentius quidam Epiſcopus; cujus*
„ *in Prologo ad ſuum Opuſculum Mſ. in Bibliotheca Vatica-*
„ *na, inſcriptum* Flores Pſalmorum, *haec ſunt verba:*
„ Et licèt ſint plures imitantes SS. Patrum exempla, quod
„ experimento didicimus, qui omni videlicet die in divi-
„ nis

„ nis laudibus totum complent Pſalterium &c. „. *De Prudentio Sammarthani in Gallia Chriſtiana To.III. agentes de Epiſcopis Trecenſibus num.37. pag.1078. haec litteris conſignarunt*:„ *Galindo, cognomento Prudentius, Hiſpania* „ *oriundus, interfuiße memoratur Synodis Pariſienſi* 846. „ *Turonenſi* 4. *anno* 849. *Sueſſionenſi* 2. *anno* 853. *Hoc eodem anno ſtatuitur judex in controverſia Clericorum Re-* „ *menſis Eccleſiae, & in ordinatione Æneae Praeſulis Pari-* „ *ſienſis ex Epiſtola* 99. *Lupi Abbatis Ferrarienſis. Ei ſcri-* „ *bit Leo* 4. *Papa, ut Monaſterium Arremarenſe conſecret,* „ *& Lupus Abbas epiſt.* 63., *qua teſtatur per Regem Caro-* „ *lum delegatum ad monaſticam diſciplinam reſtaurandam,* " *ſic ſcribens*: Supervacuum judico locorum ſtatum, „ quem jam perſpeximus, iterum adire, quando nulla ſit „ correctio ſubſequuta, & in Aurelianenſi, ac Senonico, „ & veſtro, ac noſtro pago reſtent quaedam Coenobia, in „ quibus tempus interim terere poſſumus, ut ſicut in aliis „ locis, ita & in iis etiam emendanda per nos Rex co- „ gnoſcat, & ne in Legatis ejus ipſius juſſio contemnatur, „ ſi voluerit, ſentiat. Quanti enim ſumus habiti, imo ip- „ ſe qui nos miſerat, nobis impenſus honor patefecit, & „ Monaſteriorum inſtaurata religio. Proinde antequam „ Legationem adoriamur, Regi per me de his, quae vi- „ debuntur ſuggerere ſtatui, & tractorias accipere, & „ tunc, favente Dei gratia, proficiſci. *Intimus fuit Hincmaro, a quo conſultus in abſtruſis Sacrae Scripturae locis* „ *explicandis, tanquam perſpicax divinae ſcientiae inter-* „ *pres*; *& apud Flodoardum Hiſt.* Remenſis lib. III. *cap.*21. „ *conqueritur, ſe praeſentia ejus fraudari. Scripſit corre-* „ *ctiones in librum Joannis Scoti ad Guenilonem Archie-* „ *piſcopum Senonenſem, quas legere eſt apud Camuzatum.* „ *Extinctum autem an.* 861. *docent Annales Franchorum* „ *Bertiniani*: Galindo cognomento Prudentius, Tricaſ- „ ſinae Civitatis Epiſcopus, natione Hiſpanus, adprimè „ literis eruditus, qui ante aliquot annos Goteſcalco „ Praedeſtinatiano reſtiterat, pòſt felle commotus con- „ tra quoſdam Epiſcopos, ſecum haeretico reſiſtentes, ip- „ ſius

„ ſius haereſis defenſor acerrimus: indeque non modica „ inter ſe diverſa, & fidei adverſa ſcriptitans, moritur: „ Sicque licet diutino languore fatigaretur, ut vivendi, „ ita & ſcribendi finem fecit.

Bollandi quoque Continuatores ad diem VI. Apr. in Sanctis praetermiſſis, & ad alios dies rejectis, Tomo I. Apr. pag. 531. *haec habent*: „ *Prudentius Epiſcopus Tricaſſinus* „ *refertur ut Sanctus in additionibus Carthuſianorum Colo-* „ *nenſium, ad Uſuardum utriuſque editionis, & in Ms. Flo-* „ *rario Sanctorum. Demochares etiam Sanctum appellavit,* „ *atque poſt eum recentiores auctores, & Hagiologi varii.* „ *Camuratus addit*: Reliquias ejus capſulae ligneae inclu- „ ſas in primaria Tricaſſium aede aſſervari, in eaque Fe- „ ſtum ejus hoc die peragi cum Officio 9. Lectionum, in „ quo omnia de communi; *unde ſuſpicatur vitam ejus* „ *intercidiſſe. At non interciderunt ipſius aliorumque ope-* „ *ra, ex quibus conſtat non omnino rectè in fide ſenſiſſe*; „ *& odio quodam Hincmari Remenſis, qui ſuae Eccleſiae* „ *jura contra eum aſſeruerat, a recto tramite deflexiſſe*: „ *quod & Annales Bertiniani, intra vigeſimum a Pruden-* „ *tii obitu annum ſcripti, ſic confirmant, quaſi non prius ma-* „ *le ſcribendi finem quam vivendi feciſſet. Rem totam Lu-* „ *dovicus Collotius deducit libro* 3. *Hiſtoriae Gotheſchalci* „ *cap.*9. *& deinceps. Potuit quidem moriens Eccleſiae ju-* „ *dicio ſe ſuaque ſubjeciſſe: meritò tamen requirimus anti-* „ *quius aliquod de ejus ſanctitate & cultu teſtimonium, quàm* „ *ſint ſupra allata.*

Vide Tom. IV. editionis Veronenſis Col. 695.

Eminentiſſimus tamen Cardinalis Noriſius, Patriae meae decus & ornamentum, in Synopſi Hiſtoriae Gotheſchalcanae ejus Vindicias texuit, & Capite I poſt multa haec habet: „ *Dum operi Hincmarus tam diligenter incumbe-* „ *ret, Prudentius Epiſcopus Tricaſſinus Orthodoxae fidei* „ *contra haereſis Pelagianae reliquias aſſertor & vindex* „ *acerrimus, Auguſtini partibus adverſus Scotum & Hinc-* „ *marum ſtrenuè propugnatis, non minus morum ſancti-* „ *tate, quàm doctrina eximius moritur, & Divorum fa-* „ *ſtis adſcribitur. De quo Ludovicus ab Angelis ſcribit*: „ San-

„ Sanctus Prudentius natione Hiſpanus, cujus feſtum per-
„ agitur apud Tricaſſinos VI. Idus Aprilis, errores Pe-
„ lagii ſuſcitatos a quodam Joanne Scoto ſtrenue confu-
„ tat; & illis,aſſerit in praefatione ſui libri,a Patribus prae-
„ cipueque beatiſſimo Auguſtino competentiſſime abun-
„ dantiſſime reſponſum. *Inſcriptus etiam fuit noviſſimè in*
„ *Auctuario Martyrologii Romani ad Urbanum VIII. Ejus*
„ *reliquiae lignea capſula inſitae in primaria Tricaſſien-*
„ *ſum Aede ſervantur, & quotannis ejus feſtum 9. Lectio-*
„ *nibus de communi Confeſſorum celebratur. Cujus doctri-*
„ *nae quidam Recentiores detrahere non erubeſcunt, ſed vel*
„ *eo maximè Auguſtinianus eſſe probatur, quod illis diſpli-*
„ *ceat, qui ne auctorem ſuum ſemel erraſſe fateantur, Au-*
„ *guſtinum, Prudentium, Fulgentium, ceteroſque Auguſti-*
„ *nianae palaeſtrae frequentatores immoderatis calumniis*
„ *impetere non quieſcunt.*

IV. Continet nonnullas preces, & Litanias in utroque Cod. Vatic. FLORIBUS PSALMORUM adjectas, ad quarum illuſtrationem, praeter ea quae Ven. Vir. Joſephus Maria Thomaſius mandavit litteris in Praefatione in Pſalterium, praeclara ſunt quae de S. Udalrico Epiſcopo Auguſtano refert Gerardus in ejus vita capite 4.. Tempus verò Quadrageſimae (*inquit*) quanta devotione celebraret, ſermo mihi non ſufficit ad narrandum; ſed tamen ea, quae vidimus, non decet nobis in totum omittere. Matutinis namque laudibus expletis, aurorâ diei prima illuceſcente, aliis orationibus expletis, pſallere Pſalterium coepit: quo expleto, & LETANIA EXPLETA, aliis Orationibus firmiter inſiſtebat, uſque dum ſignum ad Vigilias defunctorum ſonaret: quo audito, ſtatim ſurrexit, & cum Fratribus Vigiliam celebravit, & Primam. Primâ verò expletâ, Fratribus SOLITO MORE CRUCEM PORTANTIBUS, ipſe remanens in Eccleſia CODICULUM * BREVIATUM EX PSALMIS CUM ALIIS ORATIONIBUS interim decantavit, uſque dum Fratres cum Cruce redirent, & Miſſam Sacrificationis celebrare coepiſſent.

* In Cod. Vatic. 1981. ſcripto circa undecimum Saeculum extat index Librorum Bibliothecae Sancti Vicentii, in quo *Flores Pſalmorum & alius Orationalis* enumerantur.

f Eas

Eas inter preces, & Orationes, de quibus impraeſentiarum ſermo eſt, laudatus Codex Regio-Vaticanus 334. *aliquot antiphonas exhibet, quae fuiſſent a nobis in hac Editione praetermiſſae, aut in alium Tomum illatae, niſi eſſent datâ operâ Floribus Pſalmorum aſſutae ab eo, qui Prudentii Opuſculum exaravit. Quoniam ergo complectendus in hoc volumine totus Codex erat, ipſum quoque Antiphonarii fragmentum, quod in pauca quaedam folia concluditur, typis edendum curavimus.*

Continet demum quatuor Enarrationes, in Orationem Dominicam, atque in Symbolum Apoſtolicum, & Athanaſianum; de quibus perpauca nunc ſcribam.

Enarratio in Orationem Dominicam edita pag. 497. *excerpta eſt ex lib. II. S. Auguſtini de Sermone Domini in Monte. Vide-ſis Caput III. & ſeqq. uſque ad XI. Codicis Antiquarius de auctore Synopſeos ſilet: & utinam non ſileret; fortaſſis enim nobis conjectura eſſet, qua etiam ſequentis Enarrationis* in Symbolum Apoſtolorum *parentem agnoſceremus. Ipſa vero nunc primùm in lucem prodit pag.* 501. *atque ita inſcribitur*: Explanatio Symboli Apoſtolici. *Impius Calvinus, Apoſtolos Symboli auctores fuiſſe, primus omnium in dubium revocavit libro II. Inſtitutionum, cap. XVI.* Apoſtolicum autem Symbolum (*inquit*) nuncupo, de auctore minimè ſollicitus.... Neque vero mihi dubium eſt, quin a prima ſtatim Eccleſiae origine, adeoque ab ipſo Apoſtolorum ſaeculo, inſtar publicae, & omnium calculis receptae confeſſionis obtinuerit, undecumque tandem initio fuerit profectum. Quo intellecto, de auctore vel anxiè laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet. *Audacius Duce ſuo Chamierus lib. IX. de Canone cap. X.* Eſſe ab Apoſtolis Symbolum ſic compoſitum, ſi non eſt falſum, certè, quod proximum falſo eſſe nemo negat, incertum eſt. *His concinit Eraſmus in praefatione ad Lectorem, Paraphraſis S. Matthaei.* Librum hunc (*inquit*) concinnare cupio, non ex humanis lacunis, ſed ex fontibus Evangelicis, & Apoſtolicis litteris, & ex Symbolo, quod an ab Apoſtolis proditum ſit, neſcio. *Contra*

tra

tra hos omnes, quamvis habeamus innumera ex tota antiquitate petita teſtimonia, aliud tamen Eccleſiaſtica traditione *munitum ſuppeditat paleſtrae Polaemicorum Codex, quem evulgamus*: *in eo namque ita legitur pag.* 501. De hoc Symbolo, quod dicitur Apoſtolicum, ita auctoritas Eccleſiaſtica tradit... Sancti igitur Apoſtoli, cum adhuc in unum Hieroſolymis conſiſterent, diviſuri ſe ad praedicandum circumquaque Evangelium Chriſti, hoc Symbolum Spiritûs Sancti auctoritate ediderunt, confeſſionem Fidei mirabili brevitate invicem conferentes; & inde appellatum Symbolum, ideſt collationem, vel pactum; quia eum inter ſe ad invicem contulerunt; & ut indicium eſſet diviſis per diverſas Mundi partes praedicatoribus, ut ille verum Evangelium praedicare crederetur, qui hoc Symbolum, nihil augens vel demens, traderet auditoribus. In eo Symbolo totius Sacramenta Fidei idcirco tam brevi ſermone ſignata ſunt, ut nulli ſexui, nulli aetati, nulli capacitati eſſet difficilis ad tenendum. De hoc etiam Symbolo, vel Dominica Oratione, dictum per Eſaiam creditur: *Conſummationem, & adbreviationem audivi a Domino Deo exercituum ſuper univerſam terram*: quae conſummatio, ideſt perfectio, & adbreviatio de tam ſublimibus rebus, hominis ingenio fieri nullatenus poterat, ſed facta eſt virtute Creatoris, ut Sancti (ut dictum eſt) Praedicatores per univerſum Mundum uniformem Fidei tenorem Eccleſiae auribus traderent, & omni ad Fidem venienti facilis eſſet ad memoriae commendandum.

Pag. 504. *ad ea verba*: Paſſus ſub Pontio Pilato: *ejuſdem Explanationis Auctor Patriam Pilati ab eruditis hactenus ignoratam prodit*; *inquit enim*: Sicut Evangelium indicat, natus eſt Dominus tempore Caeſaris Auguſti, ideſt Octaviani, cùm Judaeis regnaret Herodes; paſſus eſt tempore Tiberii Caeſaris, cum Judaeam procuraret Pilatus: Conſtatque hunc Pilatum hominem Romanum a Principe Romano videlicet Tiberio, ad procurationem Judaeae pauco tempore antequam Dominus pateretur, miſſum; & vocatum Pontium a quadam Inſula Romana, Urbi viciná, ubi natus fuiſſe fertur. *Pag.*

Pag. 506. *Articulus* IX. de Sanctorum Communione *ibidem nec legitur, nec explanatur. Etiam in Ruffini Symbolo non apparet; quod poſt articulum de Spiritu Sancto mox habet*, Sanctam Eccleſiam: remiſſionem peccatorum. *Deeſt itidem in antiquiſſima illa Enarratione in Symbolum, quam ex quodam inſigni Codice millenariae antiquitatis publici juris feci Veronae anno* 1732. *unà cum aliorum monumentorum acceſſione. Hic adnotaſſe ſufficiat, quod verba* Sanctorum Communionem, *Appendicis loco addita, in nullo Symbolo ante Divi Auguſtini aevum reperiuntur; immo nec in ejus quidem, cùm in Enchiridio ad Laurentium cap.*66. *disertè affirmet, poſt commemorationem* Sanctae Eccleſiae, *in ordine Confeſſionis poni*, Remiſſionem peccatorum. *Veroſimile tamen eſt, circa ea tempora, vel paullo poſt, partem illam Symbolo Apoſtolorum acceſſiſſe, idque non ex eo tantùm, quòd compareat in Symbolo in aliquibus Homiliis eidem Auguſtino adſcriptis, verùm & ex eo, quòd iſtis temporibus occaſio ſe obtulerit, quae ejus additionem ſuadere poſſet, ſchiſma ſcilicet Donatiſtarum. Etiam Orientalis Eccleſia, (inquit Chriſtianus Lupus in notis ad Praeſcript. cap.* 13. *pag.*284.) *videtur iſta verba non habuiſſe. Etenim Conſtantinopolitana Synodus, quae Nicaenam Fidei formulam, non dumtaxat per nova contra Macedonianos, & Apollinariſtas additamenta, ſed etiam ex Apoſtolico Symbolo ſupplevit, iſta verba praetermiſit. Plura vide in eodem noſtro Libello in Patria edito an.* 1732. *ſub auſpiciis Eminentiſſimi ac Reverendiſſimi Principis Angeli Mariae Card. Quirini, Purpurae, & Literarum inſignis ornamenti. Quoniam verò, dum haec ſcribo, idem ſapientiſſimus Vir, pro ea qua flagrat caritate & zelo Domûs Dei, Patres Congregationis Oratorii Veronenſis, multis nominibus ob egregia in urbem merita, ex teſtimonio Epiſcopi vigilantiſſimi, atque univerſorum ordinum, reverendos, in ſui tutelam patrociniumque ſuſcepit, eoſque ab ingruenti interitu, porrectâ obſtetricante manu liberavit; da mihi, ò Lector, hanc veniam, ut laetabundus paucis te morer, & Magnum Quirinum celebrem, qui inveniens gratiam coram Vicaria Numi-*

nis

nis majeſtate, totam reſtituit rem. Ipſe enim Chriſtiano potens eloquio, a Sanctiſſimo Domino noſtro Benedicto XIIII. *Pontifice verè Optimo, verè Maximo, verè divinitus dato, tandem precibus impetravit, ut Bullam* ſub plumbo, *Unionis Abbatiae Sanctorum Firmi & Ruſtici, anno* 1728. *a Benedicto* XIII. *praeceſſore ſuo benemerentiſſimo eidem Congregationi rite ac rectè conceſſam, ac demum Illuſtriſſimi ac Reverendiſſimi Farſetti Archiepiſcopi Ravennatenſis, ejuſdem Abbatiae Commendatarii, morte intercedente Confirmatam,* Pontificio Oraculo *(ob inſtitutas quotannis a Patribus triduanas preces in aevum celebrando) ratam, firmam, authenticam, atque nullius (ut ajunt)* renovatoriae *indigam declaret. Id mecum communicare clementiſſimus Pontifex, atque Eminentiſſimo Card. Quirino nuntiare dignatus eſt literis aliquando Annalibus inſerendis. Age jam Beatiſſime Pater Philippe (te enim tamquam praeſentem alloquor, dum eum vides, qui praeſens ubique eſt) faveto vineae illi, quam plantavit dextera tuâ, Congregationi ſcilicet Veronenſi, cui praeſtitiſti auxilium ex alto; ac ſine mihi, licèt immeritò, publicè profiteri memoriam debiti ſempiternam. Detur etiam a te, Lector benevole, mihi locus, ut haec gratiarum actio Deo Optimo Maximo, Philippo Patri Sanctiſſimo, Benedicto XIV. Pontifici Maximo, atque Eminentiſſimo Cardinali Quirino Maecenati Optimo, ut haec gratiarum actio primo huic adhaereat affixa volumini, ut ita per Orbem terrarum quocumque Venerabilis Viri Thomaſii Opera ferentur, excurrat. Nunc noſtri propoſiti memores in viam redeamus, ac reliquae editionis Opuſcula, quae Pars Secunda complectitur, expendamus.*

Igitur poſt illam anecdotam Symboli Apoſtolorum enarrationem, de qua multa jam diximus, ſequuntur aliae duae in Symbolum Athanaſianum, quae nondum lucem viderunt. Ambo videntur mihi auro gemmiſque cariores; quoniam Magni Epiſcopi Alexandrini nomine ſunt inſignitae. Ne autem parum eſſet auctoritatis in titulo, Auctor primae Enarrationis veritatem ejus eſt conatus inquirere paulo diligentiùs, quàm conſueverint reliqui, ea aetate minus ex

cultâ, qua floruit. Critices enim ope explicat ſuam de Athanaſiana fide ſententiam, & antiquitatem optimam ducem ſequitur, eique paret. Eſt in manibus tanti viri laudatio, quam cùm legeris, non dubitabis dicere, ipſum fuiſſe in literis eruditum, atque naris emunctae virum : Injunxiſtis (*inquit*) mihi illud Fidei Opuſculum, quod paſſim in Eccleſiis recitatur, quodque a Presbyteris noſtris uſitatiùs quàm caetera Opuſcula meditatur, Sanctorum Patrum ſententiis, quaſi exponendo, dilatarem, conſulentes Parrochiae noſtrae Presbyteris, qui ſufficienter habere libros nullo modo poſſunt; ſed vix, & cum labore, ſibi Pſalterium, Lectionarium, vel Miſſalem adquirunt, per quos divina Sacramenta vel Officia agere queant. Et quia cùm inopiâ librorum pleriſque neque ſtudium legendi, aut diſcendi ſuffragatur; idcirco vultis, ut ſaltem hanc Fidei Expoſitionem meditare cogantur, ut aliquando amplius de Deo poſſint ſapere & intelligere: quia maxima omnium iſta pernicies eſt, quòd Sacerdotes, qui plebes Dei docere debuerant, ipſi Deum ignorare inveniantur. Nam ſicut laico blaſphemia, ita Sacerdoti voluntaria Dei ignoratio in ſacrilegium deputatur. Hoc namque Opuſculum, non quidem eſt altis ſermonibus obſcurum, nec latinioſis ſententiis arduum; cùm penè plebejo conſcriptum ſit ſermone, ſed tamen, ſi adjunguntur ei pro locis neceſſariis tractorum fidei verba, plurimum juvat ad fidei notitiam. Traditur enim, quòd a beatiſſimo Athanaſio Alexandrinae Eccleſiae Antiſtite ſit editum. Ita namque ſemper eum vidi praetitulatum, etiam in veteribus Codicibus. Et puto, quòd idcircò tam plano & brevi ſermone tunc traditum fuerit, ut omnibus Catholicis, etiam minus eruditis, tutamentum defenſionis praeſtaret adversùs illam tempeſtatem, quam ventus contrarius, hoc eſt diabolus, excitavit per Arrium, qua tempeſtate navicula, ideſt Chriſti Eccleſia, in medio mari, videlicet Mundo, die tota a fluctibus eſt vexata, ſed non ſoluta aut ſubmerſa; quia ille imperavit vento & mari, qui ſe eidem Eccleſiae promiſit uſque ad finem ſaeculi adfuturum.

Co-

Codex eſt noni ſaeculi, ſed auctor Enarrationis majorem ſpirat antiquitatem, & Epiſcopali dignitate fulgebat. Ipſe verò pro Athanaſiano nomine traditionem teſtem appellat, quam a ſenioribus audiviſſe diendum eſt. De ea tunc temporis omnium erat fama conſentiens. Et non ſolùm in ſententia hominum, ſed etiam IN ANTIQUIS CODICIBUS *haberi aſſerit teſtimonia. Tanti apud me valet veterum monumentorum authoritas, ut eam pluris faciam, quâm ſexcentas hominum conjecturas. Quare ſine haeſitatione definio, Sancti Athanaſii titulum, Symbolo* Quicumque &c. *praefixum, eſſe antiquiſſimum. Quod ſi in hoc erro, lubenter erro, nec mihi hunc errorem, in quo ab anonymi Enarratione confirmor, extorqueri volo, ni clariora ſuppetant argumenta. Etiam in quodam Capitulari pro Sacerdotibus, nondum edito, quod exſtat in Codice Palatino-Vaticano* 485. *ſcripto (ut videtur) circa decimum ſaeculum, haec habentur Capitulo* II. Fidem Catholicam S. Athanaſii, & caetera quaecumque de fide, Symbolum etiam Apoſtolicum, Orationem Dominicam ad intelligendum cum expoſitione. *De Authore tamen ejuſdem Symboli ferre judicium nolo, quoniam Scriptores noſtra hac aetate magna ſunt in varietate conſtituti. Eorum plerique, nullas omnino cenſent partes habuiſſe in Symboli conſcriptione Sanctum Athanaſium,* I. *quia ipſum Symbolum Athanaſii ſtilum non ſapit.* II. *quia inter ejus Tractatus deſideratur.* III. *quia a novis cudendis Symbolis alienus omnino fuit.* IV. *quia nulla fuit occaſio mutandi propoſiti, ſed potius retinendi: &, ſi propoſitum mutaſſet, non tamen* conſubſtantialis *vocem Symbolo detraxiſſet.* V. *demum, quia author ſi fuiſſet Athanaſius, non illud ignoraſſent Graeci Patres, & Latini. Sunt & alii, qui rem propius attingere arbitrantes, aſſerunt a Vigilio Tapſenſi in Africa Epiſcopo illud Symbolum prodiiſſe. Ut autem hoc probent, his utuntur argumentis. Tempus, quo ſcriptum videtur Symbolum Vigilio Tapſitano optimè convenit, ſiquidem poſt haereſes Arianam, Neſtorianam, atque Eutychianam floruit; imo illas pluribus inſectatus eſt libris. Deinde Vigilio id moris fuit, ut ſi*

qua

qua contra haereticos Opuſcula ſaeviente barbarorum infeſtatione ſcriberet, ea non ſuo nomine, ſed ſub antiquorum Patrum, praecipueque ſub S. Athanaſii perſona evulgaret, quod eruditis maximè conſtat. Veri igitur ſimile ipſis videtur & hocce Opuſculum magno Athanaſio per hunc Auctorem fuiſſe ſuppoſitum, eamque etiam firmius confirmari putant opinionem, ubi ſimul conferantur Symbolum, & libri tres de Trinitate a Vigilio contra Marivadum, ſeu Varimadum ſcripti, in quibus nonnulla ſenſa inter ſe conſimilia reperiuntur. His additur Codicis Thuanaei auctoritas, in quo, praeter Dialogum adverſus Arianos, Sabellianos, ac Photinianos ſub Athanaſii nomine à Vigilio editum, proxime legitur Symbolum Athanaſianum cum hac epigraphe: Fides dicta a S. Athanaſio Epiſcopo.

Alii demum, & hi quidem magni nominis, in diverſam ivere ſententiam, & quaeſtionem omnem ex ipſo Athanaſiano Symbolo definiri poſſe arbitrantur. Neque verò id ſolùm, ſed etiam ex eodem Auctorem prodi. Nam, & ſententias, & verba ipſa à Commonitorio Sancti Vincentii Lirinenſis mutuata fuiſſe credunt, & multa quae dicuntur in Symbolo colligunt, quae talia ipſis videntur, ut eam fidei formulam ab ipſo Vincentio conditam fuiſſe demonſtrent. Doctiſſimus Joſeph Antelminus, qui novam de Symbolo Athanaſiano diſquiſitionem edidit anno 1693. *ut laudatum Vincentium Lirinenſem Symboli aſſereret conditorem, rationibus iſtis innititur. I. Quia Vincentius ea floruit tempeſtate, qua prodiit Symbolum. II. Quia Vincentio adverſus Haereſes unicum ſtudium fuit. III. Quia errores in Symbolo perſtrictos ipſe ſpecialiter convellit in Commonitorio. IV. Quia Haereſes ſub aliena forma profligere in more habuit. V. Quia Trevirenſe ſolum, e quo primùm habita Symboli notitia, Vincentio patria fuit. VI. Quia ad Sancti Athanaſii fortis ſimilitudinem, extorris eſt factus. VII. Quia in Commonitorio omnes omnino Symboli voces, formulas, & tranſitiones uſurpat. VIII. Quia Vincentius in fidei confeſſionem, in Commonitorio delibatam, miris fuit effuſus affectibus, & ad eandem ex profeſſo tractandam conceptis verbis, obligatus.*

tus. IX. Quia Lirinenſes proceſſionis Spiritus Sancti a Patre Filioque primi praecones in Galliis fuere. X. Quia Vincentius trinae Santificationis glorificationem, quam attingit in Commonitorio, plenius, ut promiſerat, exequitur in Symbolo. XI. Quia demum Lirinenſes ad varias in Symbolum expoſitiones edendas omnino converſi ſunt; & Gallicanis Doctoribus antiquis & recentibus ſemper innatum eas expoſitiones concinnare. Hoc autem ut praeſtet Antelmius (inquit eruditiſſimus Ludovicus Antonius Muratorius Tomo II. Anecdotorum in inſigni diſquiſitione in propoſitam Expoſitionem ad Cl. V. Laurentium Alexandrum Zaccagnium Vaticanae Bibliothecae Praefectum) Vigilium Tapſenſem de loco primùm dejicit, nullam intercedere ſimilitudinem inter hujus libros, laudatumque Symbolum oſtendens. Tum addit: Si has conjecturas ſequi oportet, formulas apud S. Auguſtinum poſſe reperiri, quae ad Symbuli ſtylum propius accedant. Nemo vero hucuſque fuit, qui Auguſtino Symbolum inſcriberet. Praeterea (inquit) futile eſt argumentum e libris contra Varimadum ſcriptis deſumtum; Vigilium enim illi nequaquam parentem habent. Mos denique Vigilio fuit Athanaſianum Symbolum in operibus Athanaſio ſuppoſitis conſectari. Quod in hoc Symbolo non animadvertas, quippe ab Athanaſiano ſtylus diſcrepat. Praeterea, ut Vincentium Lirinenſem Symboli Auctorem ſtatuat, illum in Gallis natum, ſcilicet Treveris, vel in Belgica prima ex teſtimonio S. Lupi probat. Atqui Symboli Auctorem Gallum quoque fuiſſe, Pithoei, Voſſii, aliorumque ſententia eſt. Quandoquidem prae aliis nationibus in Gallia prodire in lucem Symbolum iſtud coepit, Trevirisquae potiſſimum elucubratum videtur. Tum à Gallis ſcriptoribus primùm celebratum, atque ab Epiſcopis, Synodiſque Galliarum antiquitus receptum, & commendatum reperitur. Lirinenſis inſuper, in iis potiſſimum haereſibus, quae in Symbolo perſtringuntur, profligandis operam poſuit, uti ex ejus Commonitorio apertiſſime cognoſcitur. Sub alienis autem nominibus conſueviſſe Vincentium in arenam prodire, laudati Commonitorii exemplis patet; illud enim ſub nomine Peregrini evulgavit. Quod ſi cum Symboli formulis, ac loquutionibus Commonitorinm componas, ac praeſertim Caput XIX., mirum eſt,

 quan-

quanta inter ambos foetus ſimilitudo intercedat. Haec & ſimilia pluribus pertractavit Antelmius, cujus opinioni multorum eruditorum ſuffragia poſtmodum acceſſerunt.

Ego tamen Venerabili Joſepho Mariae Cardinali Thomaſio Cler. Regular. in notis ad Pſalterium evulgatis libentiùs adhaererem, qui breviter, & modeſte ſententiam ſuam explicat de Symboli hujus Auctore his verbis: Omiſſis nonnullorum conjecturis ac divinationibus de Auctore hujus Symboli, ex longa praeſcriptione multorum ſeculorum, & Scriptionibus veterum Codicum, diligentius videndum, num haec plenior explicatio Nicaenae Fidei ſit velut Hympomneſticon quoddam, ſive Commonitorium ad Catholicorum inſtructionem contra varias haereſes, & Graecè, & Latinè primo confectum de iis, quae de Trinitate, & Incarnatione, tum voce diſputata, tum ſcripto decreta ſunt in Concilio Alexandrino ſub Juliano Auguſto, praeſidente S. Athanaſio, praeſentibuſque ex Latinis S. Euſebio Epiſcopo Vercellenſi, & duobus Diaconis Luciferi Epiſcopi Inſulae Sardiniae. Certe quae Rufinus Lib. X. Hiſtoriae Eccleſiaſticae cap. 29. & Epiſtola ipſa ejuſdem Concilii apud S. Athanaſium Epiſt. ad Antioch. ſcribunt, ſi conſiderentur attentius, verbatímque expendantur, pene totum Symbolum hocce repraeſentare videntur.

Monimentorum auctaria, Scholia Adnotationes, & variantes lectiones ſuis locis ſunt appoſitae. Impenſam in hoc opere diligentiam ſapiens Lector aequi bonique conſulat. Non enim dubitamus, quin multiplicem ex accurata illius Lectione fructum capiat, quo ſacrae antiquitatis eruditionem augeat, & Religioni opportunè proſpiciat.

INDEX

I N E D X

OPERUM, ET MONUMENTORUM,

Quae in primo Volumine continentur.

I. PRaefatio Generalis, ſive admonitio ad Lectorem, & excerpta Clariſſimi Viri Joſephi Blanchini Congr. Oratorii Romani Praesbyteri, quâ eadem monumenta illuſtrantur.

II. Tractatus Hiſtorico-Cropologicus de *Liturgiâ antiquâ Hiſpaniâ, Gothicâ, Iſidorianâ, Mozarabicâ, Toletanâ, Mixtâ*, quam ex Hiſpaniae Conciliis, Romanorum Pontificum geſtis, Regum Hiſpanorum Diplomatibus, aliiſque ad praeſens Inſtitutum repertis documentis collegit, digeſſit, & illuſtravit Vir Cl. Joannes Pinius Soc. Jeſus Theologus.

III. Notitia Breviarii Mozarabici inſcripti -- *Secundam regulam Beati Iſidori: quod magna cum diligentia perfectum, & emendatum per Rev. in utroque Jure Doctorem Alfonſum Ortiz Canonicum Toletanum, quondam impreſſum in regali Civitate Toleti juſſu Rev. in Chriſto Patris D. Franciſci Ximenes ejuſdem Civitatis Archiepiſcopi* anno ſalutis. 1502. pag. cxv.

IV. Ordo divini Officii Gothici, Mozarabici excerptus, & in Latinum ſermonem converſus ex Hiſpanico, Libro de Vitâ, & geſtis Franciſci Ximenes S. R. E. Cardinalis ab Eugenio Robleſio Toletano. pag. cxvii.

V. Index Libelli Orationum, ſivè Orationarii Eccleſiaſticorum Officiorum Gothico-Hiſpani. pag. cxxii.

VI. Cl. Viri Cajetani Cenni Sacroſanctae Baſilicae Vaticani Praesbyteri Beneficiati de Libello Orationum Gothico Hiſpanico Codicis Veronenſis judicium. pag. cxxxiii.

VII. Cl. Viri Joſephi Blanchini Congreg. Oratorii Romani Praesbyteri adnotationes in Libellum Orationum antiquiſſimi Ritus Gothico Hiſpanici. pag. cxxxvii.

VIII. Collectio Hymnorum antiquorum ab Ipſo Cl. Viro Blanchino illuſtratorum in ſuis adnotationibus cum variantibus Lectionibus. pag. cxxxviii. & ſeq.

IX. Excerpta ex Antiquo Libro Rituali Provinciae Remenſis de ritu benedictionis Cerei Paſchalis. pag. ccxl.

X. De Feſto Nativitatis S. Joannis Baptiſtae in Eccleſia Orientali, & Occidentali celebrato Diſquiſitio PP. Bollandianorum è Soc. Jeſu. pag. cclxvi.

XI. Excerpta ex Officiis S. Ambroſii Epiſcopi Mediolanenſis de S. Laurentio Levita, & Martyre. pag. ccxc.

XII. Paſſio D. Sixti, Laurentii, & Hyppoliti ex M.S. codice Bibliothecae Alexandrinae Vaticanae. pag. ccxciii.

XIII. Miſſa de Paſſione, ſeu de Martyrio S. Joannis Baptiſtae ex Vetuſtis Sacramentariis Latinis. pag. ccciv.

IM-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro.

F. M. de Rubeis Archiep. Tharſi Viceſg.

IMPRIMATUR,

Fr. Aloyſius Nicolaus Ridolfi Ord. Prædicat. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

LI-

Digitized by Google

LITURGIA
MOZARABICA
TRACTATUS
HISTORICO-CHRONOLOGICUS
DE

Liturgia antiqua Hiſpanica , Gothica , Iſidoriana , Mozarabica , Toletana, Mixta;

QUAM EX HISPANIÆ CONCILIIS,

Romanorum Pontificum geſtis , Regum Hiſpanorum diplomatibus, aliiſque, ad præſens inſtitutum repertis documentis

COLLEGIT, DIGESSIT, ET ILLUSTRAVIT

JOANNES PINIUS

Societatis Jeſu Theologus.

Digitized by Google

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

ITer noſtrum Hiſpanicum pro Actis Sanctorum anno 1721 ſuſceptum, elaborando huic Tractatui occaſionem præbuit. Etenim poſt luſtratas à Majoribus noſtris Henſchenio, Papebrochio, Baertio, ac Janningo, Italiam, Galliam ac Germaniam; viſum fuit ad Opus noſtrum conducere, ſi, quam nemo noſtrum hactenus tentarat, excurſio Hiſpanica à nobis inſtitueretur; eo ad rem, quam præ manibus habemus, operæ pretio, ut dum Toleti eſſemus, nonnulla ibidem reperta fuerint, quæ ad liturgiam Hiſpanicam, ſub Mozarabum nomine etiamnum ibi uſitatam, ſpectare potiſſimum poſſe videbantur; tametſi minimè tunc ſufficientia, ut integer ex illis, ſatiſque inſtructus, ac prælo dignus, qualem eum nunc eſſe confidimus, Tractatus conficeretur. Jacta itaque quædam ejuſdem fuere ſemina; quibus copioſior aliunde notitiarum meſſis accrevit, ex variis Hiſpaniæ conciliis, Romanorum Pontificum geſtis, aliiſque, quæ undequaque corradere potuimus, documentis; partim ex aliorum auctorum perveſtigatione hauſtis, partim ex Hiſpania poſt reditum in Belgium ſubmiſſis. Sic itaque ſe habuere hujus Tractatus initia & incrementa.

Ea verò, quæ circa liturgiam iſtam quatuor primis Chriſti ſeculis & ulterius, de ſingularibus ejuſdem partibus quæri poſſunt, incerta prorſus fatemur, atque obſcura eſſe; uti videre eſt ex illis, quæ cap. 1 ſuper hoc argumento deducimus; propoſitâ eruditis lectoribus controverſiâ, quæ eò redit, an ſatis ſolidè probari poſſit, quod codex aliquis liturgicus integer, ad uſum particularis eccleſiæ ſive in Oriente, ſive in Occidente, ſcripto exaratus exſtiterit; integer, inquam, atque ita digeſtus, auctus, concinnatus, ut totius ſacræ œconomiæ modum, ordinem, cæremonias, ac preces ſingillatim ac determinate recenſeret. Allata ſunt varia tam ſententiæ id negantis, quam affirmantis argumenta: ſed quamquam me propendere potius in illam, quam in hanc inſinuem; cupio tamen, ut quæſtio illa eo habeatur loco, ut non tam à me certò deciſa, quam eruditorum judicio tautiſper propoſita, eorumque calculis probanda vel improbanda cenſeatur. Et erit fortaſſe ex illis quiſpiam, qui arrepta inde occaſione, controverſiam iſtam ſecundis curis examinet, pleniùs tractet, meliuſque ac certiùs aliquid me doceat. Quod ſi fiat, applaudam & gratulabor. *Non enim vincimur, quando aſſeruntur nobis meliora, ſed inſtruimur*, aiebat S. Cyprianus in epiſtola ad Quintum.

Videbimus porro liturgiæ antiquæ Hiſpanicæ, anterioribus ſeculis circa determinatas, proprias ac ſingulares ſui partes adeo nobis incompertæ, novam lucem affundi ſeculo VII, ex decretis omnium Hiſpaniæ conciliorum celeberrimi quarti Toletani; præſide S. Iſidoro, Hiſpalenſi antiſtite; qui de ſacra liturgia cumulatiſſimè meritus eſt, aliis quoque poſt ipſum ſanctis viris ſuam pio huic labori ſymbolam conferentibus. Videbimus eam deinde ſub barbaro Saracenorum jugo gemere, humanæque viciſſitudinis ſcenam ſubire; ad hæc ex corruptione quorumdam exemplarium accuſatam, at deinde comprobatam; ſeculo autem XI, recuperato ab Alphonſo VI. Toleto, extrema paſſam, & abrogatam, non tamen penitus exſtinctam. Videbimus denique ſequentibus ſeculis varia à regibus Hiſpaniæ indulta Mozarabibus diplomata; quorum antiquum Officium ſacrum ne in tantam deſuetudinem veniret, ut ab interitu parum abeſſe videretur, ſeculo tandem XVI

a 2 ineun-

ineunte novum à magno Franciſco Ximenio, archiepiſcopo Toletano, & S. R. E. Cardinale ſplendorem accepit, ad perpetuitatem utique temporia cum Sedis Apoſtolicæ conſenſu à Viro illo immortalitatis famâ digniſſimo fundatum ac ſtabilitum. Quæ omnia hic in compendio exhibita, pluribus dabuntur ſuis locis.

Ne verò mireris, lector, liturgiam hanc adeo varia ac multiplici nominum coacervatione à nobis indigitari: res enim illa ſeſe evolvet per decurſum; nam pro varia ratione temporum aliud ex alio hæc liturgia nomen induit. Obſervari etiam abs te cupio, Tractatum hunc, ſi alicui præfigendus erat de Actis Sanctorum tomo, non incongruè præfigi tomo huic Julii menſis ſexto; cum in eo illuſtrentur Acta S. Jacobi Majoris, primi utique eccleſiæ Hiſpanicæ fundatoris, atque adeo primos inter rituum ſacrorum ibidem adjutores, miniſtros ac propagatores, deſignatoris, &, quantum quidem per commorationis apud iſtam gentem tempus licuit, propagatoris glorioſum etiam nomen meriti; juxta ea, quæ tum cap. 1, § 1 dicemus; tum quæ de ipſius ad Hiſpanos adventu, adeo diu multumque inter eruditos diſputato, in hoc præſenti tomo in ſavorem eorum probabilius deciſa reperies.

Interim non diſſimulamus, varia apud varios auctores circa Officium ſacrum, de quo dicere aggredimur, excuſa reperiri; nam ut nihil dicamus de Franciſco Piſa, Eugenio Robleſio, Emis Joanne Bona, & Joſepho Aguirrio; item ut non memoremus Joannem Mabillonium, atque Edmundum Martenium, de quibus redibit per decurſum ſermo; Petrus Brunus in ſuo Gallico opere, poſtea à nobis memorando, non ſegnem operam huc contulit, quando res geſtas in antiqua liturgia Hiſpanica ac Mozarabica hiſtorico-chronologicè deduxit, Ordinem Miſſæ Mozarabicæ obſervationibus explanavit ac cum antiqua liturgia Gallicana contulit. At nemo omnium, quos ego quidem viderim, illud argumentum plenè tractavit hactenus, ea videlicet plenitudinis ubertate, qualem nos poſt illos comparare conati ſumus: nam diplomata varia, aliaque documenta Tractatui noſtro inſeruimus, quæ apud laudatos auctores fruſtra inquiras, allaborantibus viris illis Hiſpanis, quorum, ubi res feret, veneranda nobis memoria recurret.

Tametſi verò non ſegni opera colligere conati ſimus, quidquid ad plenam rerum liturgicarum, de quibus agimus, notitiam maximè conducere putavimus, tantum tamen nobis polliceri non audemus, ut in animum inducamus, Tractatum hunc pari ab omnibus approbatione, pari aviditate ac guſtu lectum iri: ea namque hujus argumenti, ea aliorum rituum antiquorum inveſtigationis eſt conditio, ut, ſpectatâ illorum naturâ, non pauca ſe offerant, quæ inſtruant potiùs quàm delectent; unde fiat, ut quia ſunt jejuna, tetrica etiam ea eſſe, neceſſe ſit, atque adeo illis dumtaxat grata potiſſimum, qui hujuſmodi rerum ſtudio rapiuntur; quibus conatus hoſce meos non omnino diſplicituros confido; in quorum præſertim numero ponimus eruditos Hiſpanos, ad quos Tractatus præſens, tamquam rei avitæ eis olim, domeſticæ ac propriæ; nunc verò tamquam nomine, atque uſu unicè ſingularis, imprimis ſpectat. Atque hæc ſunt, de quibus te, Lector, præmonendum cenſui. Tu interim, quidquid hujus ſit Tractatus, æqui bonique id conſule.

T R A-

A

TRACTATUS
HISTORICO-CHRONOLOGICUS,
DE
LITURGIA ANTIQUA HISPANICA, GOTHICA, ISIDORIANA, MOZARABICA, TOLETANA, MIXTA.

CAPUT I.

Origo liturgiæ Hiſpanicæ; qualis ea fuerit quatuor primis æræ Chriſtianæ ſeculis.

B

E

§. I.

Status quæſtionis; origo liturgiæ Hiſpanicæ S. Petrus Apoſtolus; alii in hac re ipſius adjutores.

Res liturgica ab Apoſtolis quaquaverſum propagata

QUANDO primùm, diviſis toto orbe Apoſtolis, novæ legis præeonibus, in omnem terram exire cœpit doctrinæ evangelicæ ſonus, & longè latéque quaqnaverſum propagari; præter ſacrum Chriſtianæ fidei depoſitum, quod cuilibet ex illis ſeorſim atque omnibus ſimul ſub Petro eorum principe ac præſide, concreditum erat, varia alia in ſuam quiſque, quò deſtinabatur, provinciam ſecum detulit, ad novæ Ecclesiæ œconomiam neceſſaria, atque ad eredentium inſtitutionem utilitatemque prorſus accommodata; quæ Spiritu ſancto dictante, Chriſto docente, ac per os Petri utroque loquente, didicerat. Id eum in aliis pluribus, ad naſcentis Eccleſiæ propagationem, conſervationem, incolumitatemque conducentibus, tum præcipuè locum babuit in liturgia ſacra, ſeu in ordinata auguſtiſſimi novæ Legis Sacrificii adminiſtratione; circa quam, quatenus Hiſpaniam ſpectat, præſentis collimat tractatus præliminaris argumentum. Non agitur autem hic de ſubſtantia & eſſentia, ut loquuntur Theologi, quibus illud Sacrificium intrinſecè atque ex vi primævæ ſuæ inſtitutionis conſtat & perficitur: quippe cum illud ſit eatenus juris divini, ſemper ab initio idem, ſemper idem deinceps, ſemper denique unum idemque ad noſtra uſque tempora perſeveravit, ac perſeverare porro perget uſque ad conſummationem ſeculi.

C

conveniunt ubique in ſubſtantialibus;

2 Id quod nitidè expreſſit Wilhelmus Lindanus, qui è Sirleti Ms. Græco liturgiam ſub nomine S. Petri, latinè vertit, edidit, notis illuſtravit, & apologetico defendere conatus eſt; quando in rem noſtram à pag. 70. ſic enuntiat: *Ipſum Chriſtiani ſacrificii nucleum enim ſi ſtudis Chriſtianæ pietatis inveſtiges, ac ſedulo quæras; agnoſces formulam ſacrificalem, & Romanam D. Petri, & Jeruſolymitanam D. Jacobi, Byzantinam ſive CPolitanam D. Andreæ, Epheſinam D. Joannis, Alexandrinam D. Marci, Mediolanenſem D. Barnabæ, & Indianam D. Thomæ prorſus conſentire; atque tamquam ab illo uno veritatis magiſtro Spiritu ſancto editam omnium conſpirare, eamdemque omnibus vocem ſonare, quod quidem ad ipſam rei ſubſtantiam attinet, ſive ad rem oblatam, & ad effectum ſacrificii, aliaque conſentanea.* Non itaque de prima ac neceſſaria hujus divini Holocauſti forma, ſubſtantia, &, ut ita loquar, natura hic agitur, de quibus Catholicos inter omnes convenit; ſed agitur de quibuſdam partibus, quæ primæ ejuſdem inſtitutioni poſtmodum acciderunt, quæque proinde, ſalvâ rei ſubſtantiâ, adeſſe & abeſſe poſſunt.

F

in accidentalibus autem diſſerunt.

3 Hujuſmodi ſunt, externi quidam ritus ac cæremoniæ, preces plures vel pauciores, earumque compoſitio, diſpoſitio item, numerus & ordo. Adde hymnos, tractus, antiphonas, lectiones, pſalmos, & quæ ſunt generis ejuſdem: & quamvis illa omnia, vel ex omnibus ſaltem aliqua, initio prædicationis euangelicæ, uti ego quidem cenſeo, magna eum moderatione fuerint adhibita, ut nec longa admodum eſſent, nec alia ab aliis omnino diverſa, quamquam in diverſis regionibus recitarentur; lapſu tamen temporis varias ſenſim ſine ſenſu œconomia liturgica induit mutationes, additioneſque accepit, viris illorum temporum apoſtolicis, ſive eccleſiarum particularium moderatoribus epiſcopis, in conciliis, aut extra illa, pro ſuo quibuſque in res ſacras ſtudio in illud incumbentibus, ut auguſtiſſimum hoc, & omnium, quæ fuerunt ſub ſole, digniſſimum longè ſacrificium & pro ſua tremenda majeſtate ritè & decenter, & pro aſſiſtentium fidelium utilitate & reverentia ſalubriter perageretur.

4 Juvat

A D

De quare ſcribit S. Gregorius Magnus.

4 Juvat itaquè hic meminiſſe, quidnam S. Gregorius Magnus reſponderit S. Auguſtino, Anglorum apoſtolo, qui inter alias interrogationes apud Labbeum tom. 5. Conciliorum col. 1568, ex iſto Sanctiſſimo Pontifice ſic quærit. *Cur, cum una ſit fides, ſunt eccleſiarum conſuetudines tam diverſæ, & altera conſuetudo Miſſarum eſt in Romana eccleſia, atque altera in Galliarum eccleſiis tenetur?* Cui rectè Gregorius: *Novit fraternitas tua Romanæ eccleſiæ conſuetudinem, in qua ſe meminit enutritam. Sed mihi placet, ut, ſive in ſancta Romana, ſive in Galliarum, ſive in qualibet eccleſia, aliquid inveniſti, quod plus omnipotenti Deo poſſit placere, ſollicitè eligas, & in Anglorum eccleſia, quæ adhuc in fide nova eſt, inſtitutione præcipua, quæ de multis eccleſiis colligere potuiſti, infundas. Non enim pro locis res, ſed pro bonis rebus loca nobis amanda ſunt. Ex ſingulis ergo quibuſque eccleſiis, quæ pia, quæ religioſa, quæ recta ſunt elige, & hæc quaſi in faſciculum collecta apud Anglorum mentes in conſuetudinem depone.* Conſuli etiam poteſt laudati ſummi Pontificis epiſtola 64, libri 7 ad Joannem epiſcopum Syracuſanum data, quæ habetur loco citato à col. 1347.

Varia proponuntur circa primigeniam liturgiam Hiſpanicam:

B

5 Sic itaque ſe habuere rerum liturgicarum exordia; ſic paulatim cum tempore acreverunt ac variaverunt earum progreſſus: quod, quemadmodum in Hiſpania contigerit, inſpiciamus. Rem aggrediamur à tribus punctis, quæ potiſſimum ante alia omnia hîc quæri poſſunt. 1. A quo videlicet ſuam primo liturgiam acceperint Hiſpani ſeculo æræ Chriſtianæ primo. 2. Qualis ea tunc & tribus ſequentibus ſeculis fuerit. 3. An denique quatuor primis ſeculis aliqua litteris exarata, & in unum collecta volumen extiterit. Circa primum quæſtionum propoſitarum punctum, iſta colligere potui, quæ ſubnecto.

cujus origo fuit à Petro;

6 *Ordo autem Miſſæ*, inquit S. Iſidorus, Hiſpalenſis epiſcopus, de eccleſiaſticis officiis lib. 1, cap. 15, *vel orationum, quibus oblata Deo ſacrificia conſecrantur, primùm à S. Petro eſt inſtitutus.* Quod ibidem additur, *cujus celebrationem uno eodemque modo univerſus peragit orbis*; Cardinalis Bona Rerum liturgicarum lib. 1, cap. 7, pag. 83, *Hoc de re & ſubſtantia, non de verborum tenore ac cæremoniis intelligendum eſſe*, rectè obſervat, & ſequitur ex dictis. Suam itaque liturgiam, teſte S. Iſidoro, Hiſpani ab Apoſtolorum Principe acceperunt; idque vel immediatè, ſiquidem in Hiſpania prædicarit, prout vult noſter Gaſpar Sanctius tractatu 4 de Prædicatione ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli in Hiſpania, cap. 2; vel mediatè, quatenus alii Hiſpanis circà illam tradiderunt, quod à Petro acceperant. Operam quoque ſuam fortaſſe eò contulerit S. Paulus, ſive ordinem iſtius liturgiæ tradendo ac promovendo per ſe, idque in illorum ſententia, qui tenent, Doctorem gentium in Hiſpania fuiſſe; inter quos eſt laudatus Sanctius, qui illud ex ſanctis Patribus probat ibidem cap. 1 (de qua etiam re videri poſſunt ea, quæ occaſione prædicationis S. Jacobi Majoris dicta ſunt in hoc tomo ad diem xxv Julii pag. 94) ſive per alios illuc mittendo, quod didicerat à S. Petro.

C

Fortè etiam juvit S. Paulus;

7 Ut ut eſt, aſſertio iſta commodè combinatur cum verbis S. Pauli ad Rom. cap. 15, ℣. 24, ubi ſic loquitur: *Cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero, ſpero quod præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc.* Et ℣. 28. *Per vos proficiſcar in Hiſpaniam.* Hiſpanos itaque animo complectebatur Apoſtolus; ut mirum non ſit, ſi dicamus, quod ſtudium ſuum ipſis navarit in ſacra liturgia; præſertim cum S. Clemens, S. Petri in cathedra Romana ſucceſſor, & à S. Paulo ad Philipp. cap. 4, ℣. 3 honorificè nominatus, de eo ſcribat in epiſtola ſua prima ad Corinthios pag. 12 noviſſimæ editionis Epiſtolarum Romanorum Pontificum (ἐπὶ) τὸ τέρμα τῆς δύσεως ἐλθών, *Cum.. ad occidentis terminum veniſſet*; quæ locutio tametſi diſertè Hiſpaniam non exprimat; congruè tamen eidem aptari poteſt; ſed quocumque modo tam verba hæc ultima, quam ſuperiora teſtimonia intellexeris, parum intereſt: illud manet, quod prima Hiſpanicæ liturgiæ veſtigia ad cathedram Romanam, atque adeo ad S. Petrum ſint referenda.

faventibus huic ſententiæ SS. Innocentio PP. I, & Gregorio VII.

E

8 Audiatur S. Innocentius PP. I in epiſtola 1, quæ eſt ad Decentium, epiſcopum Eugubinum, tom. 2 Concilior. apud Labbeum col. 1245 ita ſcribens: *Manifeſtum eſt, in omnem Italiam, Gallias, Hiſpanias, Africam atque Siciliam, inſulaſque interjacentes, nullum inſtituiſſe eccleſias, niſi eos, quos venerabilis apoſtolus Petrus, aut ejus ſucceſſores conſtituerint ſacerdotes.* Eòdem itaque ſpectat inſtitutio liturgiæ Hiſpanicæ, quò ſpectat inſtitutio eccleſiarum & plantatio Catholicæ fidei in Hiſpania, ad cathedram utique Romanam S. Petri. S. Gregorius PP. VII lib. 1 epiſtola 64 ad Alphonſum & Sancium Hiſpaniæ reges, quæ habetur apud Labbeum tom. 10, col. 53, rem ſic declarat; *Cum beatus apoſtolus Paulus Hiſpaniam ſe adiiſſe ſignificet, ac poſtea ſeptem epiſcopos ab urbe Roma ad inſtruendos Hiſpaniæ populos à Petro & Paulo apoſtolis directos fuiſſe, qui deſtructâ idololatriâ chriſtianitatem fundaverunt, religionem plantaverunt, ordinem & officium in divinis cultibus agendis oſtenderunt, & ſanguine ſuo eccleſias dedicavere, veſtra diligentia non ignoret.*

Enumerantur alii adjutores

F

9 De iſtis fidei in Hiſpania præconibus jam pridem nos tractavimus ad diem xv Maii, quo inſcribuntur Martyrologio Romano. Prudentius de Sandoval in libro de Fundationibus monaſteriorum S. Benedicti, Hiſpanicè edito, part. 1, fol. 8 verſo teſtatur, in libro quodam Ms. Conciliorum, in Hiſpania celebratorum, qui ſpectabat ad monaſterium S. Æmiliani, quique ad Scorialenſe delatus fuerit anno 1598, haberi ſequentia, ſub hoc titulo: *De Miſſa Apoſtolica in Hiſpaniam ducta, Julianus & Felix.* Tum ſequitur: *Igitur cum apud urbem Romam beatiſſimi confeſſores Torquatus, Tiſefon, Indaletius, Secundus, Eufraſius, Cæcilius, & Iſicius, à ſanctis apoſtolis Petro & Paulo ſacerdotium ſuſcepiſſent, & ad tradendam Hiſpaniæ Catholicam fidem, quæ adhuc gentili errore detenta, idolorum ſuperſtitione pollebat, profecti fuiſſent divino gubernaculo comitante, & ad civitatem Accitanam ſe utrique converterent: deinde non mente ſegregantes, nec fide; ſed pro diſpenſanda Dei gratia per diverſas urbes dividuntur: Torquatus Acci, Tiſefon Bergii, Eſitius Carteſæ, Indaletius Urci, Secundus Abulæ, Eufraſius Eliturgi, Cæcilius Eliberri.*

in liturgia ſacra apud Hiſpanos propaganda.

10 *In quibus urbibus commorantes cœperunt de initio vitæ immortalis prædicare; ſicque factum eſt, ut dum famuli Dei cœleſtia dona impertiunt, magnum ſuæ eccleſiæ credentium*

A

tlum fructum acquirunt: atque ita, ſicut ab Apoſtolis Miſſam, doctrinamque acceperunt, per Hiſpaniam ordinatis epiſcopis, ſupradictis urbibus tradiderunt. Et ſic crevit fides Catholica paulisper, donec de orthodoxis & Catholicis viris fuit illuſtrata; id eſt Fulgentio, Petro, Leandro, Iſidoro, Ildefonſo, Fructuoſo, Juliano. Ab illis exemplum tenuerunt, & nobis reliquerunt. Æra DCCCCLXV; id eſt anno Chriſti 927. Ab eccleſia igitur Romana, cui præſidebat S. Petrus, ordinem & modum liturgicum accepit Hiſpania, adjutoribus illis, miniſtris ac propagatoribus, quos jam memoravi; è quorum numero nequaquam volo excludi S. Jacobum Majorem, Hiſpanorum Apoſtolum. Etenim cum is in Hiſpania prædicarit, juxta illa, quæ operosè diſcuſſa reperies ad diem XXV hujus menſis, ubi intricatiſſimam & diu multumque agitatam de ejuſdem in Hiſpaniam adventu controverſiam in favorem Hiſpanorum decidimus; ſequitur, ut Apoſtolus ille ſacros liturgiæ ritus ibidem deſignarit; imo etiam, quantum per commorationis tempus licuit, tradiderit & confirmarit id, quod circa rem præſentem à S. Petro acceperat.

§. II.

Obſcura prorſus atque incerta ſunt, quæ quatuor primis Chriſti ſeculis, cum de aliis liturgiis tum de Hiſpanica inquiruntur.

B

Liturgia totius œconomia qualis fuerit Sec. I,

EXpedito, quantum in me fuit, primo propoſitæ quæſtionis puncto, delabor ad ſecundum, quo diſpiciendum ſuſceperam, qualis fuerit Hiſpanica liturgia quatuor primis æræ Chriſtianæ ſeculis. Quæſtio enimvero perobſcura & difficilis! Nam quibus verbis, quo ordine, quo principio & fine, quibus externis ritibus ac cæremoniis, quibus precandi formulis, (ut de miniſtris & duratione temporis nihil dicam) ſacra iſta liturgia conſtiterit, quiſnam ediſſerat? Quod Chriſtus dominus benedictionem, & gratiarum actionem adhibuerit in conſecratione & inſtitutione ſanctiſſimi ſui Sacramenti, tradunt diſertis verbis Evangeliſtæ; ſed qua orandi forma uſus fuerit, dum benediceret & gratias ageret; hactenus non didici vel ex ſancti Evangelii ſcriptoribus, vel ex aliis, qui Spiritu ſancto inſpirante locuti ſunt, novi Teſtamenti auctoribus ſacris. Neque ſatis apparet, quod Apoſtoli ſcripto conſignarint jam tum ab Eccleſiæ primordiis omnem precum formam, modum ac numerum; aut quod omnes ordinarint externos ritus, qui omni tempore ac loco illud divinum Sacrificium deberent comitari. Ecce itaque nos in tenebris plus quam Cymmeriis hic poſitos,

C

ſine luce palpantes, atque ſine duce aut viæ præmonſtratore incedentes, qui obſoleta primævæ liturgiæ veſtigia nobis oſtendat.

nec conſtat ex à Paulo Ap.;

12 *Laudo .. vos fratres*, ait Doctor gentium I ad Corinth. cap. 11, ℣. 2, *quod .. ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis*. Et ibidem ℣. 23: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis* &c. Et ℣. 34: *Cetera*, inquit, *cum venero, diſponam*. Denique cap. 14, ℣. 40: *Omnia .. honeſtè & ſecundum ordinem fiant*. Similem abſque dubio procedendi modum in ſuis quique eccleſiis, quas fundarunt, alii tenuere Apoſtoli: ſed quidquid S. Paulus *tradidit*, quæcumque *præcepta* dedit, quidquid diſpoſuit & quo modo; quem demum in omnibus *ordinem* præſcripſit, litteris id exaratum ubi reliquit, ut à poſteris legi poſſet? Tradiderunt itaque viva voce tam ipſe, quam reliqui Apoſtoli, quidnam in celebranda divina liturgia obſervatum vellent: neque novi, aliquod indicium extare, unde ſciri queat, quod illud vel ſcripſerint umquam per ſe, vel ſcribi per alios juſſerint. Quod ſi à primo æræ Chriſtianæ ſeculo progrediamur ad ſecundum, nihilo ſere plus lucis ſe nobis offeret. Tunc quippe floruit S. Juſtinus Philoſophus martyr (quem dedimus tom. 2 Aprilis, à pag. 104) Is itaque in Apologia 2, tom. 2 Bibliothecæ Patrum anno 1618 Coloniæ edita, pag. 51, *Sub finem precum*, inquit, *nos inter nos oſculo ſalutamus; deinde ei, qui præpoſitus eſt fratribus, panis offertur, & poculum aqua & vino temperatum, quæ cum accepit, laudem & gloriam omnium parenti, Filii Spirituſque ſancti nomine tribuit:*

Sæc. I, II, III, IV.

nec ex S. Juſtino

13 *Gratiaſque diu agit, quod ab eo his dignus ſit habitus: quibus rite perfectis, precibus & gratiarum actioni, populus omnis, qui adeſt; benedicit, dicens: Amen . . . Poſteaquam & is qui præeſt, gratias egit, & populus omnis benedixit; ii, qui apud nos diaconi dicuntur, dant unicuique eorum, qui adſunt, percipiendum panem, vinum & aquam, quæ cum gratiarum actione conſecrata ſunt, & ad eos, qui abſunt, perferunt. Atque cibus hic apud nos Euchariſtia nominatur, qua nemini alii participare licet, niſi ei, qui & vera eſſe credit, quæ nos dicimus, & expiatus eſt lavacro, quod in remiſſionem peccatorum, regenerationemque datur; & ita vivit, ut Chriſtus tradidit. Neque nimirum hunc communem uſitatumque panem, uſitatamque potionem capimus, ſed quemadmodum per Dei Verbum homo factus Jeſus Chriſtus conſervator noſter, & carnem & ſanguinem pro ſalute noſtra habuit: ſed etiam cibum, qui per preces ſermonis, quem ab eo accepimus, conſecratus eſt, & quo ſanguis carneſque noſtræ communione aluntur, Jeſu Chriſti ejus, qui homo factus eſt, & carnem & ſanguinem eſſe accepimus* ex Euangeliis, quorum verba profert. Et paulo pòſt ita pergit: *Die, qui ſolis dicitur, omnes qui in oppidis vel agris morantur, unum in locum conveniunt, commentariaque Apoſtolorum vel Prophetarum ſcripta leguntur, quamdiu hora patitur.*

E

Seculo II;

14 *Deinde ubi is, qui legit, deſtitit; is, qui præeſt, admonet & hortatur, ut ea, quæ lecta ſunt, bona imitemur: tum ſurgimus omnes, ac comprecamur, concluſiſque noſtris precibus, panis, jam ut dixi, vinumque & aqua offeruntur; tumque is, qui primum locum tenet, eodem modo preces gratiarumque actionem pro virili mittit, populuſque benedicit, dicens, Amen, & iis, quæ cum gratiarum actione conſecrata ſunt, unuſquiſque participat, eademque ad eos, qui abſunt, diaconis dantur perferenda*. Talem ſanctiſſimus Martyr iſte

F

Antonino Pio imperatori, nec non ſenatui populoque Romano, ad quos apologia illa dirigitur, ſacræ Chriſtianorum liturgiæ reddebat rationem, pro ſuo tunc inſtituto ſufficientem; quamquam pro noſtro, non ſatis in individuo determinatam; nam inde quidem habemus, quod fuſæ fuerint *preces*,

laus

Sec. I, II, III, IV.

laus & gloria Deo *reddita*, adhibitæ *lectiones Apoſtolorum vel Prophetarum* &c. Sed quibus verbis, ordine ac modo omnia & ſingula conſtarent, inde non diſcimus.

nec ex S. Irenæo ſec. 3;

15 Sanctus Irenæus, qui S. Polycarpum, S. Joannis Evangeliſtæ diſcipulum, audiit, & ſeculo III ineunte martyrii laureâ fuit coronatus, (de quo agitur apud nos tom. V Junii à pag. 535) Adverſus hæreſes lib. 4, cap. 32 agens de Euchariſtia, quam Chriſtus inſtituit, *Novi*, inquit, *Teſtamenti novam docuit oblationem, quam Eccleſia ab Apoſtolis accipiens, in univerſo mundo offert Deo.* E quibus nihil elicere datur præter ideam quamdam indefinitam ſacroſanctæ hujus oblationis, & ab adjunctis individuis abſtractam. Tertullianus, qui ſeculo item tertio ineunte vixit, valdè etiam indeterminatè ſcripſit in rem noſtram. Quippe ex ejus verbis, in libro de Corona militis quæ habet, cap. 3: *Euchariſtiæ Sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu, quam præſidentium ſumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus*; item ex iis, quæ habet in Apologetico cap. 39: *Oramus etiam pro imperatoribus, pro miniſtris & poteſtatibus, pro ſtatu ſeculi, pro rerum quiete, pro mora finis*; nihil concludes ſingulare, ac determinatum, ex quo tota liturgiæ œconomia intelligatur.

B

nec ex S. Epiphanio ſec. 4; neque ſcitur,

16 Seculo IV occurrit S. Epiphanius, qui hæreſi 79, num. 3 tradit iſta: *Petrus & Andreas, Jacobus & Joannes, Philippus & Bartholomæus, Taddæus & Jacobus Alphæi, & Judas Jacobi & Simon Cananæus, & Matthias ad ſupplendum Duodecim ſuffectus; illi, inquam, omnes, & Apoſtoli delecti ſunt, ac toto terrarum orbe ſacram Evangelii functionem adminiſtrarunt. cum Paulo, Barnaba, & ceteris: iidemque myſteriorum auctores, atque conditores fuerunt, und cum Jacobo Domini fratre, primo Hieroſolymorum epiſcopo*: tradit, inquam, iſta; ſed ex eo, quod Apoſtoli *myſteriorum*, id eſt illarum rerum, quæ myſteriorum ſubſtantiæ accidunt, ſecundùm dicta, *auctores atque conditores fuerunt*; ex eo, ut iterum hoc repetam, nobis non eſt perſpectum, qualium rituum uſum divinæ liturgiæ adjunxerint, & quouſque auctoritas atque conditio, ut ita dicam, ſeſe iſta extenderit. Imo verò etiamſi Patres iſti diſtinctius ac preſſius ſacros ſuæ liturgiæ ritus & preces definiviſſent, nondum tamen vel ſic innoteſceret ſtatus liturgiæ Hiſpanicæ primis quatuor Chriſti ſeculis uſitatæ, de qua mihi hic ſermo eſt. Interim nullum mihi dubium eſt, quin ea ibidem tunc non ſolùm exſtiterit; ſed propriis etiam quibuſdam modis ac ritibus fuerit circumſcripta. *Fundatæ eccleſiæ*, teſte S. Irenæo lib. 1 cap. 3, *quæ in Hiberis ſunt*: ac proin uſitata ibidem in iſtis eccleſiis aliqua talis liturgia.

C

qualis tunc liturgia apud Hiſpanos fuerit.

17 Cardinalis Bona lib. 1, cap. 7 poſtquam dixiſſet, antiquam & immemorabilem traditionem eſſe, quod Miſſæ ordo à Petro apoſtolo traditus fuerit Romanæ Eccleſiæ, cui ſucceſſores addiderint preces aliquot ac cæremonias, ſic rectè ſtatuit: *Ita enim fert rerum omnium conditio, ut initium ſuum habeant, ſequatur incrementum, omnibus demum numeris perficiantur.* Mea igitur ſic fert opinio, quod Hiſpanorum liturgia, ſicut aliæ omnes, à parvis initiis paulatim cum decurſu temporis accreverit, additis ſenſim ſine ſenſu orationibus, ritibus ac cæremoniis, & quid ni etiam aliquot Sanctorum feſtis, ceteriſque id genus adminiculis externi cultus, prout ferebant & locorum varietas, & eccleſiarum ratio, & adjuncta temporum vel locorum, & epiſcoporum denique propenſior erga hunc potiùs quam erga illum Sanctum Martyrem colendum affectus. Sed quid, quantum, quo modo atque ordine id contigerit in Hiſpania quatuor primis, de quibus nunc quæritur, Chriſti ſeculis, definire, hoc opus, hic labor eſt. Nullam quoque ſatis patentem lucis deſideratæ rimulam nobis aperit concilium Eliberitanum, è quo intelligitur, quod liturgia quidem aliqua tum temporis exſtiterit in Hiſpania, ſed qualis ea fuerit, non item.

D

Diſtincta ejuſdem notitia ex concilio Eliberitano

18 Concilium itaque illud, ineunte ſeculo IV celebratum (adiſis Aguirri Cardinalis Collectionem maximam conciliorum omnium Hiſpaniæ; in qua tom. 2, diſſertatione 1 alias 16 inquirit tempus & annum, quibus illud concilium fuerit habitum) concilium, inquam, illud apud laudatum Cardinalem tom. 1, pag. 275 ſtatuit capite XXIX: *Energumenum, qui ab erratico ſpiritu exagitatur; hujus nomen neque ad altare cum oblatione eſſe recitandum, neque permittendum, ut ſua manu in Eccleſia miniſtret.* At quibus partibus cum illa oblatio, tum miniſterium conſtiterint, unde extundes? Quibus ſi addas caput XXVIII, quo ſancitur: *Epiſcopum placuit ab eo, qui non communicat, munera accipere non debere.* Item caput XLIII: *Pravam inſtitutionem emendari placuit juxta auctoritatem Scripturarum, ut cuncti diem Pentecoſtes celebremus *: quod qui non fecerit, quaſi novam hæreſim induxiſſe notetur*; nihilo plus promoveris ad deſignandam vel œconomiæ liturgicæ totius, multo minus ſingularum ejuſdem partium in individuo cognitionem, qualem apud Hiſpanos fruſtra hactenus inveſtigamus.

E

* *al.* poſt Paſcha celebremus:

non eruitur.

19 Ne cuiquam porro mirum id videatur, in ſententia præſertim illa, quæ cenſet, nullam liturgiam quatuor primis Chriſti ſeculis ſcripto exaratam ad poſteros tranſiviſſe; ſed ſola viva voce traditam; adminiculante memoria exercitam, ac non interrupto uſu propagatam, ubique gentium tunc perſtitiſſe: ut mirum non ſit juxta iſtam ſententiam, adeo abſtruſa eſſe omnia, quæ de ſingularum ſacræ liturgiæ partium accidentalium notione quæri poſſunt. Tametſi autem controverſia illa non ſit adeo cum inſtituto meo connexa, quin ejuſdem inveſtigatione facilè ſuperſedere queam; viſum tamen fuit operæ pretium fore, ſi argumenta ſententiæ, quæ liturgiam aliquam tum temporis ſcriptam extitiſſe negat; & oppoſitæ, quæ id affirmat, eruditis liturgiophilis exhiberem; eo, uti ſpero ſucceſſu, ut ex iſta mea degreſſione, pars aliqua laboris ad liturgiam Hiſpanicam tranſitura ſit.

F

§. III.

An liturgia aliqua quatuor primis Chriſti ſeculis ſcripto exarata fuerit. Sententia negans.

Sententia negans probatur ex ſilentio antiquitatis.

PRobandæ, quæ nunc præ manibus eſt, controverſiæ ſubſerviunt argumenta, quæ præ-

A

præmiſſa fuere paragrapho præcedente, inde videlicet deſumenda, quod admodum parcè ac jejunè, quin imo non niſi genericis fere terminis primorum quatuor Chriſti ſeculorum ſcriptores, quos ibidem produxi, de ſacris liturgiæ myſteriis meminère: ut proinde omnes illos, quibus mira videbitur ſententia negans, quique adeo ab ea diſſentiunt, provocare auſim, ut vel unum unicum auctoris legitimi, ac fide digni, qui tunc vixerit, teſtimonium proferant, quo planè conſtet, ordinem quemdam liturgicum ſcripto exaratum & in eccleſia aliqua particulari uſitatum fuiſſe, atque ita concinnatum, ut modum totius myſticæ œconomiæ, precesque à ſacerdote recitandas, & peragendo Miſſæ ſacrificio accommodatas ſingillatim ac determinatè recenſeret. Tertullianus in libro de Corona militis cap.3 videtur indicare, ritus Sacramentorum, & modum ea adminiſtrandi, ſuo tempore cognita fuiſſe ex ſola traditione non ſcripta: *Quæramus*, ait, *an & traditio non ſcripta non debeat recipi? .. Denique ut à baptiſmate ingrediar, aquam adituri ibidem, ſed & aliquanto priùs in eccleſia ſub antiſtitis manu conteſtamur, nos renuntiare diabolo, & pompæ, & angelis ejus.*

B

ex Tertulliano item

21 *Dehinc ter mergitamur, amplius aliquid reſpondentes, quàm Dominus in Evangelio determinavit. Inde ſuſcepti lactis & mellis concordiam prægustamus. Exque ea die, lavacro quotidiano per totam hebdomadam abſtinemus.* Tum ſubdit, *Eucharistiæ Sacramentum* &c. quæ dedimus ſuprà num.15; & cap.4 ſic pergit: *Harum & aliarum hujuſmodi diſciplinarum, ſi legem expoſtules ſcripturarum, nullam invenies. Traditio tibi prætendetur auctrix, conſuetudo confirmatrix, & fides obſervatrix.* Si ergo ſcriptus tunc extitiſſet ſacræ liturgiæ codex, cur ad traditionem non ſcriptam recurriſſet Tertullianus, etiam tum, quando agebat de Eucharistia? Signum itaque eſt, quod præter ſolam traditionem non ſcriptam, nullum Tertullianus agnoverit liturgici ordinis inſtrumentum litteris exaratum, quod partes divino Sacrificio accidentes recenſeret. Procedamus ad ſeculum III.

ac S. Cypriano

22 Si liturgicum aliquod exemplar characteribus ſcriptis efformatum tunc extitiſſet, enimverò S. Cyprianus auctoritate iſtius exemplaris fuiſſet uſus, ut probaret; vino calicis

C

Eucharistici conſecrando admiſcendam eſſe aquam. Tempore quippe S. Cypriani, inventos fuiſſe, qui vel ex ignorantia vel ex ſimplicitate offerebant in ſacro calice ſolam aquam, non autem vinum aquâ mixtum, liquet ex ejus epiſtola 63 ad Cæcilium fratrem. Sive autem abuſus iſte irrepſerit, quia in animum inducebant ſuum, quod eſſet indecorum, ſumere vinum in antelucanis cœtibus; quò ſpectant S.Cypriani verba ibidem poſita: *An illa ſibi aliquis contemplatione blanditur, quod etſi manè aqua ſola offerri videtur, tamen cum ad cœnandum venimus, mixtum calicem offerimus?* Sive metuerent, ne vini conſecrati odor prodidiſſet eos gentilibus, tamquam jamjam reverſus à ſacrificio Jeſu Christi, quod modo obtulerant; prout innuunt ibidem hæc verba: *Niſi in ſacrificiis matutinis hoc quis veretur, ne per ſaporem vini redoleat ſanguinem Chriſti.* Quidquid ſit, quod iſti abuſui anſam dederit, parum id noſtrâ intereſt; illud ad nos ſpectat, quod Sanctus iſte Carthaginenſis epiſcopus ibidem moneat, *ut ubique lex evangelica, & traditio Dominica ſervetur.*

hic ſanè liturgiam ſcriptam citaſſet, ſi ta-

23 Vinum fuiſſe in calice, quem Dominus noſter conſecravit atque Apoſtolis ſuis diſtribuit clarè ex Evangelio ſcimus; ſed quod vinum illud aqua mixtum fuerit, ex traditione accepimus. Si verò tum temporis liturgia aliqua ſcripto expreſſa extitiſſet, ultimum hoc punctum decidere & ſtabilire Cyprianus potuiſſet teſtimonio decretorio, ex ſcripta iſta liturgia deprompto; unde ſimul uni, ſimul alteri puncto non modica confirmationis vis acceſſiſſet; neque S. Cyprianus non potuiſſet illam liturgiam citare, tamquam primo obvium & irrefragabile pro aqua vino admiſcenda, teſtimonium. Rem illuſtremus argumento à contrario. Patres concilii Quini-ſexti, CPoli celebrati anno 706, (prout notatur in editione noviſſima Conciliorum apud Harduinum noſtrum tom.3 col.1651.) canone 32. à col.1671, *Quoniam*, inquiunt, *ad noſtram cognitionem pervenit, quod in Armeniorum regione vinum tantùm in ſacra menſa offerunt, aquam illi non miſcentes, qui incruentum Sacrificium peragunt, adducentes Eccleſiæ doctorem S. Joannem Chryſoſtomum, hæc dicentem in interpretatione Evangelii ſecundùm Matthæum* (cap. 26. Homil. 82 al 83) „ *Quamobrem non aquam bibit, cum* „ *ſurrexit, ſed vinum? improbam ſanè hære-* „ *ſim extirpans. Quoniam enim nonnulli aqua* „ *in myſteriis uſi ſunt; oſtendens, quod & quan-* „ *do myſteria tradidit, & quando, poſtquam re-* „ *ſurrexiſſet, abſque myſteriis ſolam ac nudam* „ *menſam appoſuit, uſus eſt vino. Ex genimine,* „ *inquit, vitis: vitis autem vinum, non aquam* „ *generat* „: *Et ex eo aquæ in ſacro Sacrificio adjunctionem, doctorem ſubvertere exiſtimant; ut non ab hoc tempore in poſterum ignorantia teneatur, Patris ſententiam orthodoxe aperimus.*

Sec. I, II, III, IV. lem noviſſet; ut ſuadetur à contrario

E

à ſynodo Quiniſexta

24 *Cum enim improba Hydroparaſtarum, hoc eſt, eorum qui aquam offerebant, antiqua eſſet hæreſis, qui loco vini ſola aqua in proprio Sacrificio uſi ſunt; refellens hic Vir divinus deteſtabilem hujuſmodi hæreſis doctrinam, & oſtendens, quod directè Apoſtolicæ traditioni adverſatur, id quod jam dictum eſt, affirmavit. Nam & ſuæ eccleſiæ... aquam vino miſcendam tradidit... & in omni etiam eccleſia... hic ordo divinitus traditus ſervatur. Nam & Jacobus, Chriſti domini noſtri ſecundùm carnem frater, cui Hieroſolymitanæ eccleſiæ thronus primum eſt creditus; & Baſilius Cæſareenſium eccleſiæ archiepiſcopus,... myſtico nobis in ſcriptis tradito Sacrificio, ita conſecrandum in divina Miſſa ex aqua & vino ſacrum calicem ediderunt. Et qui Carthagine* (anno 397) *convenerunt ſancti Patres, his verbis* (capitulo 24) *apertè & præciſè mentionem fecere: Ut in ſanctis nihil plus quam corpus & ſanguis Domini offeratur, ut ipſe Dominus tradidit; hoc eſt; panis & vinum aqua mixtum. Si quis ergo* &c.

F

liturgias ſcriptas citante.

25 Vides hic citari liturgias, *in ſcriptis traditas*, S. Jacobi (de qua inferiùs num. 42) S. Baſilii, ac S. Joannis Chryſoſtomi; & iſtorum quidem duorum diſertiſſimis verbis; hujus verò tacitè quodammodo & paullo obſcurius per verbum *tradidit*? Jam verò ut ad S. Cyprianum revertar; cur de liturgia ſcripta non meminit; cur de ſola tradita meminit? Non alia ſanè de cauſa; quam quia Hieroſolymitanam ſcriptam non noverat, atque adeo veroſimiliter nondum tunc ſcripta erat. Neque enim tempore S.Cypriani ignorabant Afri, quo ordine ac ritu ſacro-ſancta divinæ liturgiæ myſteria Hieroſolymis celebrarentur; ſicut inferiùs alia fortaſſe occaſione videbitur; ac proin multo minus hæc ignorare poterat ipſe Sanctus, tam in rebus ſacris egregiè copioſeque verſatus; atque adeo citari ſanè ab eo non potuerit liturgia S. Jaco-

Sec. I, II, III, IV.

bi, primi ejuſdem civitatis epiſcopi; quia nondum tunc temporis fuerit ſcripta. Quæ cum ita ſint; concludo, nullam veroſimiliùs in Oriente liturgiam, ſcripto codice exceptam viguiſſe, ſed ſola viva voce traditam.

S. Baſilius in rebus liturgicis

26 Pro ſeculo IV egregiè idem probat inſignis locus S. Baſilii, Cæſareæ Cappadociæ archiepiſcopi, libro de Spiritu ſancto, cap. 27 ita loquentis: *Invocationis verba, cum conficitur panis Euchariſtiæ & poculum benedictionis, quis Sanctorum* IN SCRIPTO *nobis reliquit? Nec enim his contenti ſumus, quæ memorat Apoſtolus aut Evangelium; verùm alia quoque & antè & pòſt dicimus, tanquam multum habentia momenti ad myſterium, quæ* EX TRADITIONE CITRA SCRIPTUM *accepimus. Conſecramus autem aquam baptiſmatis, & oleum unctionis, præterea ipſum qui baptiſmum accipit, ex quibus ſcriptis? Nonne à tacita ſecretaque traditione? Ipſam porro olei inunctionem, quis ſermo ſcripto proditus docuit? Jam ter immergi hominem, unde ex ſcriptura hauſtum? Reliqua item quæ fiunt in baptiſmo; velut renuntiare ſatanæ, & angelis ejus, ex qua ſcriptura habemus? Nonne ex minimè publicata & arcana hac traditione? Nonne ex doctrina, quam Patres noſtri ſilentio quieto, minimèque curioſo, ſervarunt?* Ut verò cauſas noveris, quæ ſacros rerum liturgicarum adminiſtros tunc temporis impulerunt, ut arcana earum myſteria viva potiùs voce traderent, quam ſcripto publicarent, audi S. Baſilium his verbis, ad iſtum agendi modum quid Patres noſtros adduxerit, graphicè ibidem exponentem: *Pulcrè quidem illi, nimirum docti arcanorum venerationem ſilentio conſervari. Nam quæ nec intueri fas eſt non initiatis, qui conveniebat, horum doctrinam publicitus circumferri ſcripto?*

ſolam aſſignat traditionem.

27 Et propoſito exemplo Moyſis circa templum, levitas, miniſterium ſacerdotum, adyta, ac Sancta ſanctorum in veteri Lege; mox appoſitè ſubjungit: *Ad eumdem profectò modum, & qui in primordiis Eccleſiæ certos ritus præſcripſerunt Apoſtoli & Patres, in occulto ſilentioque myſteriis ſuam ſervavere dignitatem. Neque enim omnino myſterium eſt, quod ad populares ac vulgares aures effertur. Hæc eſt ratio, cur quædam citra ſcriptum tradita ſunt, ne dogmatum cognitio propter aſſuetudinem vulgo veniret in contemptum.* Hactenus Magnus Baſilius cum notis noſtri Frontonis Ducæi, anno *1618* Pariſiis vulgatus: cujus utinam ſanctiſſimi Præſulis ac ſapientiſſimi Doctoris verba audiant, atque altè in animum demittant iniquitatis filii, ruboreque (ſi quid etiamnum in illis ſupereſt frontis) ſuffundantur, quod ſacratiſſimorum liturgiæ Romano-Catholicæ myſteriorum majeſtatem, ac linguæ ſacræ, qua eorum ſeries, verba & ritus excuſa ſunt, dignitatem ſus deque habentes, rudi ac ſimplici utriuſque ſexus plebeculæ importunè obtrudere audent quidquid in eadem noſtra liturgia ſacrum ac tremendum eſt, Miſſam nimirum, adminiſtrationemque Sacramentorum, ex Latino idiomate in linguam vulgarem converſa.

C

Ex S. Innocentio PP. I

28 Sed redeamus ad propoſitum. Quod hactenus diximus, nullum quatuor primis Chriſti ſeculis ſcripto ordinatum liturgiæ canonem, ſeu totam aliquam arcanorum altaris ſeriem extitiſſe; ne quis exiſtimet, id ad ſolum extendi debere Orientem; nonnulla proferam, unde confici queat, eumdem etiam ſacræ liturgiæ modum obtinuiſſe in Occidente. Probationi ſubſerviet epiſtola S. Innocentii PP. I, ad Decentium data, de qua ſuperius. Sanctus itaque ille Pontifex Decentii conſultationibus ita moderatè, parcè ac reſtrictè reſpondet, ut ne utique pluſculum ſibi elabatur de arcanis myſterio, quam ſit conveniens. Sic loquitur: *Sæpe dilectionem tuam ad Urbem veniſſe, ac nobiſcum in eccleſia conveniſſe, & quem morem vel in conſecrandis myſteriis vel in ceteris agendis arcanis teneat, cognoviſſe* [illegible] *non eſt. Quod ſufficere ad informationem eccleſiæ tuæ vel reformationem (ſi prædeceſſores tui minus aliquid aut aliter tenuerunt) ſatis certum haberem, niſi de aliquibus conſulendos nos eſſe duxiſſes.*

D

nullam tunc liturgiam ſcriptam

29 *Pacem ergo aſſeris ante confecta myſteria quoſdam populis imperare; vel ſibi inter ſacerdotes tradere: cum poſt omnia,* QUÆ APERIRE NON DEBEO, *pax ſit neceſſario indicenda: per quam conſtet, populum ad omnia, quæ in myſteriis aguntur; atque in eccleſia celebrantur, præbuiſſe conſenſum, ac finita eſſe, pacis concludentis ſignaculo demonſtrentur.* Jam vero dic, amabo, cur timore detineri potuiſſet S. Innocentius, ne declaraſſet diſertius ac dilucidiùs expoſuiſſet arcana rerum liturgicarum; ſi ea ſcriptis tabulis conſignata facilè admodum in promptu haberi, & prois nullo negotio promiſcue inſpici ac perlegi poterant? Et ſub dictæ epiſtolæ finem ſumma cum locutionis moderatione inſinuat, plenam ſeſe ad propoſitas quæſtiones non dare reſponſionem, quædam tunc dicens, quædam poſtea dicenda reſervans; ac non obſcurè oſtendens, malle ſe circa iſta cum illo præſente coram, & os ad os loqui, quam abſenti plura cauteleate & definitè determinare, & ſcripto vulgare ea, quæ ſcripto vulganda non erant, quia ad aliorum clericorum, quin imo etiam laicorum fortaſſe notitiam manatura. Quidquid ſit; ſive voluerit Pontifex illud præcavere, ſive divinorum myſteriorum ſolummodo majeſtati conſulere, plura, quæ poterat indicare, eadem occaſione ſilentio ſuppreſſit.

E

extitiſſe in Occidente comprobatur,

30 Nam poſtquam in decurſu epiſtolæ de nominibus ante preces ſacerdotis non recitandis egerat, dicens: *De nominibus verò recitandis, antequam preces ſacerdos faciat, atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda ſunt, ſua oratione commendet, quam ſuperfluum ſit, & ipſe tua prudentia recognoſcis, ut, cujus hoſtiam necdum Deo offeras, ejus ante nomen inſinues, quamvis illi incognitum ſit nihil. Priùs ergo oblationes ſunt commendandæ, ac tunc eorum nomina, quorum ſunt oblationes, edicenda, ut inter ſacra myſteria nominentur, non inter alia, quæ ante præmittimus, ut ipſis myſteriis, viam futuris precibus aperiamus*; poſtquam, inquam, de offerentium nominibus recitandis ita egerat, reſtrictè admodum ſe enuntians de *precibus ſacerdotis*, aliaque ſubdidiſſet de conſignandis infantibus, jejunio Sabbatino, fermento, baptizatis, pœnitentibus, ac de ungendis oleo chriſmatis; ſuper quibus S. Innocentius a Decentio fuerat conſultus, tandem ſub finem ſuæ epiſtolæ clarè exprimit, ſancta arcana parcè, reſtrictè & ſanctè revelanda eſſe ſcripto; nam *reliqua*, inquit, *quæ* SCRIBI FAS NON ERAT, *cum adfueris, interrogati poterimus edicere.* Unde concludo, anno 416, quo data notatur epiſtola iſta, nullum liturgiæ ordinem ſcripto conſignatum fuiſſe in Occidente.

F

atque adeo nulla talis tunc fuerit in Hiſpania.

31 Atque hæc, quæ de liturgia ſacra, quatuor primis Chriſti ſeculis tam in Oriente, quam in Occidente, vi ſolius non ſcriptæ traditionis conſervata, hactenus dixi, ad ipſam quoque Hiſpaniam extendi debere contendo; ab illis utique, quibus ſententia iſta ad verum propiùs accedere videbitur: & potiore quidem ratione, ſicut planum faciam paullo poſt, ubi priùs difficultates varias elucidavero, quæ contra aſſertionem toto hoc, paragrapho ſtabilitam,

tam,

A tam, objici poſſunt; quæ totidem erunt argumenta pro ſententia affirmante, quod quatuor primis Chriſti ſeculis exſtiterit liturgia litteris conſignata.

§. IV.

Sententia affirmans liturgiam aliquam tunc temporis extitiſſe; ſeu difficultates ſententiæ id negantis.

Difficile concipitur, quod ceſſantibus

PRima, quæ percellere poſſit eum, qui præcedentia noſtra circa traditionem ſolam non ſcriptam quatuor primis Chriſti ſeculis legerit; prima, inquam, difficultas iſta deſumitur ex eo, quod dictu difficile & vix credibile videatur, nullibi gentium tunc temporis ordinem liturgicum litteris expreſſum extitiſſe. Et quamquam aſſertio iſta, quatenus ad tria prima æræ Chriſtianæ ſecula extenditur, non adeo feriat intellectum, qui conſideret, id accidere potuiſſe tum ob cauſas ſuperiùs allegatas, tum B potiſſimùm ob timorem non Panicum ſed benè fundatum, ne temporibus ſævientium adverſus Chriſtianos perſecutionum ſacroſancta illa myſteria veniſſent in manus gentilium, impiæ eorum profanationi exponenda; monente & mandante ipſo Chriſto Matth. 7, ℣ 6: *Nolite dare Sanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos*; illa tamen ultima ratio non ita mox intelligitur obtinere ſeculo Chriſti quarto aliquantulum adulto, quando pace per Conſtantinum Magnum Eccleſiæ data, perſecutiones ceſſabant, atque adeo unà cum illis ceſſabat ſacræ liturgiæ, etiamſi tunc ſcripto exarata fuiſſet, profanandæ metus.

ſub Conſtantino M. perſecutionibus, non fuerit ſcripta aliqua liturgia.

33 Accedit eò, quod, rebus Eccleſiæ ita ſe habentibus, credibile non appareat, ſacri altaris myſtas fruſtratos fuiſſe maximo, ne dicam fere neceſſario iſto ſubſidio, eos præſertim, quibus vel propter ſui muneris novitatem, vel propter ingraveſcentem ſenectutem, non ſatis fida & tenax rerum omnium obſervandarum cuſtos erat memoria, ut rite decenterque ſine omiſſione, ſine additione, ſine errore aut mutatione totum liturgiæ ordinem decurrerent; vel ſi hoc non vis, ut ſumma ſaltem cum facilitate & commodo rem totam expedirent. C Iſta quidem, fateor, ſententiæ neganti obiici poſſunt, & ita obiici, ut non parvam prima fronte præſeferant ſpeciem veritatis. Sed an ideo mutabunt mentem ſententiæ negantis patroni; Non equidem exiſtimo: veroſimiliora quippe ſunt, inquient, & probabiliora Patrum modò allegatorum teſtimonia, quam ut è manibus noſtris extorqueri illa ſinamus ob rationes paullo antè objectas, quæ aſſertionem noſtram conceptu quidem difficilem arguunt, ſed falſitatis non convincunt. Et ſanè res captu difficiles, veræ tamen, quia accomodatis teſtimoniis roborantur, quam ſæpe ſine ulla imprudentiæ nota admittuntur?

Factum tamen ita fuiſſe, ex S. Hieronymo,

34 Præter teſtimonia Patrum ſuperiùs prolata, plura, quæ dictis tamquam corollarium ſubnecti poſſint, ſuperaddere poterunt. Dic, amabo, cum regula, ordo, preces, concinnitas, & reliqua, quæ ſubſtantiæ conſecrationis accidunt, per ſolam traditionem non ſcriptam conſervata non fuerint quatuor primis Chriſti ſeculis, cum formula ſeu ſymbolum fidei per traditionem non ſcriptam per quatuor Chriſti ſecula conſervata fuiſſe videatur? S. Hieronymus ad Pammachium adverſus errores Joannis Heroſolymitani epiſtola 61, juxta novam operum ejuſdem ſancti Doctoris editionem 38, tom. 4, part. 2, col. 323 ſcribit: *In ſimbolo fidei & ſpei noſtræ, quod ab Apoſtolis* TRADITUM, NON SCRIBITUR IN CHARTA ET ATRAMENTO, *ſed in tabulis cordis carnalibus* &c. Et quamvis facilitatem maximam ſymbolum fidei litteris expreſſum afferre deberet iis, qui vel in provecta ætate ad Chriſti fidem convertebantur, vel vacillante laborabant memoria; nihil tamen propterea vel ad latum unguem ab antiqua ſymbolum fidei non ſcribendi conſuetudine deflectebatur. Sec. I, II, III, IV.

& S. Auguſtino

35 Audiatur S. Auguſtinus, qui ſermonem de ſymbolo ad Catechumenos tom. 6 novæ editionis col. 399 incipit his verbis: *Accipite, filii, regulam fidei, quod ſymbolum dicitur: & cum acceperitis,* IN CORDE SCRIBITE, *& quotidie dicite apud vos; antè quàm dormiatis, antè quàm procedatis, veſtro ſymbolo vos munite.* SYMBOLUM NEMO SCRIBIT, UT LEGI POSSIT; *ſed ad recenſendum, ne fortè deleat oblivio, quod tradidit diligentia*; SIT VOBIS CODEX VESTRA MEMORIA. Ad memoriam itaque, ad codicem non ſcriptum, ad ſolam, ut verbo dicam, traditionem recurrit S. Auguſtinus in ſymbolo fidei; ad hanc etiam ſolam, dicent negantis ſententiæ aſſertores, recurrimus & nos in regula ſeu ordine divinæ liturgiæ. Memoria E itaque temporibus iſtis partes agebat ſuas in rebus hujuſmodi ſacris; non littera, non manus, non codex characteribus loquens. Et rurſum ibunt ad S. Auguſtinum ſerm. 58 in Matth. ſecundùm novam editionem (aliàs 42 inter Homilias 50) ubi tom. 5, part. 1; col. 239 tradit in rem eorum ſequentia: *In eccleſia.. ad altare Dei quotidie dicitur Dominica oratio, & audiunt illam fideles. Non ergo timemus, ne minus diligenter in eam teneatis: quin & ſi quis veſtrûm non poterit tenere perfectè, audiendo quotidie tenebit... Modo enim niſi teneatis ſymbolum, in eccleſia, in populo ſymbolum quotidie non auditis. Cum autem tenueritis; ut non obliviſcamini, quotidie dicite... reddite ſymbolum veſtrum.. commemorate vos ipſos, non pigeat repetere.*

colligitur.

36 *Bona eſt enim repetitio, ne ſubrepat oblivio. Ne dicatis: Dixi heri, dixi hodie, quotidie dico; teneo illud bene.* Jam verò an tanta F tamque diligente ſolicitudine & cautione uſus fuiſſet Auguſtinus, tam graphicis ac diſertis verbis inculcans audiendum; è memoria non delendum, ideoque quotidie dicendum, commemorandum, ac repetendum ſymbolum, ſi ſymbolum tunc temporis è ſcripto codice à quolibet litterarum non penitus ignaro legi, memoriæ mandari ac recitari identidem potuiſſet? Quis niſi iniquus rerum arbiter id in animum inducat ſuum? Reclamat utique tantus quantus eſt magni Patris textus modo productus, ne dicam verba ejuſdem textus penè ſingula, ſicut patet cuilibet, qui ſtudio partium vacuus illa expenderit. Sicut igitur ſymbolum fidei nobis tradiderunt Apoſtoli, ſic, teſte S. Epiphanio ſuperiùs aſſignato, iidem Apoſtoli **myſteriorum auctores**, μυςηρίων ἀρχηγέται, exſtiterunt; ita ut nihil vetet, cum aliqua analogia dicere, quod utrobique pro ſcriptura ordinis ſacri, fuerit traditio ordinis ſacri non ſcripta. Plura circa præſens inſtitutum collegit Petrus lé Brun, Oratorii presbyter, in opere, quod inſcribitur. Explicatio litteralis, hiſtorica & dògmatica precum & cæremoniarum Miſſæ, anno 1726 Gallicè edito; ſed an non potiùs edendo Latinè tantùm, lingua utique ſa-

Sæc. I, II, III, IV. ſacra, ob ſacroſanctam myſteriorum majeſtatem, tum præſertim quando canonem Miſſæ exhibet, & explicat tom. 1, à pag. 411; quidquid in præfatione operis ſui à pag. XVI varias congerat, quibus ſuadere conatur ſui inſtituti ſcopum, rationes? Plura, inquam, ille ſcriptor collegit tom. 2, diſſertatione 1, pag. 10 & pag. 30.

Varia alii 37 Sed longiùs evagamur, quam & inſtituti ratio, & brevitas, quæ hic cordi nobis eſſe debet, à nobis poſtulant. Et verò ne longius nos à propoſito, quod in inquiſitione ſacræ Liturgiæ Hiſpanicæ poſitum eſt, abducere pergant aliæ difficultates circa ſententiam negantem obiiciendæ, compendio utemur, aſſignando potius, quam fuſiùs enucleando ea, quæ auctores tradidere. Eminentiſſimus Cardinalis Bona ſuperius citatus, lib. 1 cap. 8 rejicit quidem liturgiam illam, quæ à Lindano edita eſt ſub nomine Petri Apoſtoli; deinde dubiæ fidei eas eſſe cenſet, quæ Matthæo & Marco euangeliſtis tribuuntur. Denique *hic*, inquit, *rejectis, vel in quæſtione relictis, de liturgia Jacobi, fratris Domini, Hieroſolymorum epiſcopi, omnium celeberrima paulo fuſiùs*, ait, *differendum eſt*. Quod dum feciſſet, illam S. Jacobo iſti poſt Leonem Allatium vendicare conatur. Aſt Ambroſius Gardeboſc in Hiſtoriæ eccl. Synopſi tom. 1, diſſertatione 5, à pag. 546 de liturgiis quatuor, nimirum S. Petri, S. Matthæi, S. Jacobi & S. Marci, præcipuè controverſis, ſtatuit ſequentia.

ex variis 38 Primò. Quod quamvis prædictæ quatuor liturgiæ ab Apoſtolis ſcriptæ fuiſſent, tamen ante quintum Eccleſiæ ſeculum fuerint prorſus ignotæ. 2. Quod nulla ex dictis liturgiis eo modo, quo nunc leguntur, eum habeant auctorem, cujus nomen præferunt. 3. Quod nulla ab Apoſtolis ſcripta fuerit forma liturgiæ. Propoſita nobis brevitas haud patitur, ut illa pluribus deducta & probata ex eodem auctore exhibeamus, quæ apud ipſum legi poſſunt. Hiſce plurimùm ſuffragatur Euſebius Renaudot in liturgiarum Orientalium collectione, tom. 1, cap. 5, pag. XXXIII, quamquam candidè fateatur, *rem in obſcuro eſſe; adeo ut quando liturgiæ ſcribi cœperint, deſignari certis argumentis non poſſit*; mox tamen pag. XXXIV. ſuam
C
ſubdens conjecturam, veroſimilius eſſe cenſet, quod liturgias Græcas ſcriptas fuiſſe oporteat ante Epheſinum concilium, anno 431 celebratum. Atque hæ duorum iſtorum auctorum ſententiæ ſatis cum negante conſentiunt, quidquid diſſentiant Leo Allatius, & Cardinalis Bona.

circa utcumque 39 Honoratus à S. Maria, Carmelita excalceatus, in Obſervationibus ſuper regulis & uſu critices Gallicè editis, tom. 3, lib. 5 diſſertat. 3 varia congeſſit ad præſens inſtitutum; ſed quæ rem in longos nimium ſermones extraherent, ſi omnia huc tranſcriberem. Summos igitur, ut ita dicam, rerum apices inde ſolummodo delibabo. A pag. 165, varias præmittit obſervationes: quænam verò ſint, colligi utcumque poterit ex concluſione, quam ex dictis obſervationibus deducit pag. 167. Textum ejus ita reddo Latinè: *Dicendum, quod ſi ſanctum Miſſæ ſacrificium fuerit celebratum ab initio Eccleſiæ abſque interruptione; ſi magnus numerus precum ac cæremoniarum, quæ eidem diverſis temporibus adjectæ ſunt, exigebant, ut liturgia eſſet ſcripto conſignata: & ſi illæ, quæ attribuuntur S. Petro, S. Matthæo, S. Marco, S. Barnabæ, & XII. Apoſtolis, incognitæ fuerint, & auctoritate deſtitutæ; ſequitur, ut ex omnibus liturgiis, quæ ſupponuntur com-*
D
poſitæ primis ſeculis, quæque ad noſtram pervenere notitiam, non ſit niſi illa, quæ præfert nomen S. Jacobi, & illa, quæ attribuitur S. Clementi, quæ uſui eſſe potuerint à temporibus Apoſtolicis ad uſque quartum circiter ſeculum; quæque ſpectari queant tamquam ſcaturigo omnium liturgiarum Eccleſiæ Græcæ & Latinæ.

40 Pag. 169. pro ſcripta à S. Jacobo liturgia allegat auctoritatem Procli, canonis item 32, concilii Trullani ſeu Quiniſexti; Allatium denique & Cardinalem Bonam addit, qui conſtantem eccleſiæ Græcæ traditionem pro iſta re fuiſſe teneant; ſed quam parum illis teſtimoniis fiſus fuerit, candidè fatetur, dum dicit, *nolle ſe inferre ex omnibus iſtis teſtimoniis, certum eſſe, quod S. Jacobus ſcriptam nobis liturgiam reliquerit; & minus etiam, quod ſit auctor iſtius, quam habemus ſub ejus nomine: ſed id duntaxat, quod ſatis ſit veroſimile, quod ille Apoſtolus potuerit ſcripto exaraſſe* (POURROIT AVOIR MIS PAR ECRIT) *modum, quo myſteria divina celebrabantur in ſua eccleſia; vel quod aliquis, ipſo vivente, vel paullo poſt ejus mortem, ad conſervandam ejuſdem apud poſteros memoriam, vel ad inſtruendas alias eccleſias, fecerit quaſi*
E
corpus aliquod liturgicum, quod attributum iſti fuerit Apoſtolo ſequentibus ſeculis. Ita ille, nixus conſtanti, uti vult, & univerſali traditione. Pag. 170 conjicit, ſatis eſſe probabile, quod iſta liturgia fuerit ſcripta ſaltem exeunte ſeculo primo, aut ineunte ſecundo. Etenim adjectas tum temporis ad Miſſam ab Apoſtolicis viris preces, gratiarum actiones, multaſque cæremonias cenſet; credibile proinde non eſſe, quod tamdiu exſpectatum fuerit, quo minus ſcripto committerentur ritus, in auguſtiſſimi noſtri myſterii celebratione obſervandi. Ibidem rem ſuam urgere pergit ab uniformitate eccleſiarum, & miniſtrorum capacitate non omnium ſemper æquali.

41 Pag. 171 cenſet è liturgia S. Jacobi extracta eſſe, quæ refert S. Juſtinus in Apologia 2, quam ſuprà citavi. Quid, quod recenſeat ex S. Cyrillo, archiepiſcopo Hieroſolymitano, cæremonias aliquot liturgicas, ejus tempore uſitatas; ut videre eſt à pag. 172. Pag. 181 citat S. Proclum, & vult liturgiam S. Jacobo adſcriptam, ſcaturiginem & fundum eſſe liturgiæ S. Baſilii, S. Joannis Chryſoſtomi, omniumque aliarum, quæ uſitatæ fuerunt in eccleſia Græca.
F
Pag. 186 agens de Miſſa Eccleſiæ Romanæ, & de origine ejuſdem Miſſæ nonnulla præfatus, pag. 187 producit Baronium ad annum 102, num. 23; cujus verba huc tranſcribo: *Tradita eſt .. Clementem Romanum Pontificem, quem accepere à S. Petro ritum offerendi ſacrificium, Miſſam nempe ipſam, Romanæ Eccleſiæ ſcriptis conſignatum reliquiſſe*. Et mox pro iſta traditione à Baronio & ab Honorato allegatur teſtimonium S. Procli CPolitani. *Quidquid ſit*, inquit Honoratus pag. 188, *de illa liturgia S. Clementi attributa; debemus conſentire, oportuiſſe exſtitiſſe aliquam Miſſam ſcriptam intra quinque prima ſecula*; ſed pag. 189 ex additionibus Miſſæ & ipſius quidem canonis, per Pontifices Romanos factis, vult evinci, quod ad uſum Eccleſiæ Romanæ ſcripto expreſſa fuerit liturgia ante Gelaſium PP., quin imo jam inde ab exordio ſeculi ſecundi. An aliqua liturgia ſcripto tradita fuerit ſeculo quinto, extra noſtram controverſiam eſt; de quatuor Chriſti ſeculis id quæritur; & neque ex rationibus Honorati, neque ex aliis argumentis, quæ protulit, videtur prorſus ſolidè everti ſententia illa, quæ negat, ullam liturgiam, integram videlicet, omnibuſque ordinatam & perfectam partibus, ita ut ſingularis eu-

A cujuſdam codicis ſacri formam præferret, & in ſtabilem ſingularis alicujus eccleſiæ uſum eſſet deſtinata, quatuor primis æræ Chriſtianæ ſeculis ſcripto exaratam fuiſſe. Aſt Honorati argumenta diſcutienda erunt paragrapho proximo, ne hic nimium execreſcat.

§. V.

Reliquæ in hac materia difficultates; an aliqua hujuſmodi liturgia quatuor primis Chriſti ſeculis apud Hiſpanos.

Non probatur ex traditione, quod aliquis ex Apoſtolis ſcripſerit liturgiam:

QUod S. Jacobus Minor *potuerit ſcripto exaraſſe modum, quo myſteria divina celebrantur in ſua eccleſia*, hic non quæritur; ſed quæritur an revera id fecerit, & hactenus id non probat Honoratus; ſed nec probare id voluiſſe ſe inſinuat, quia ſub disjunctione indicat, *quod ſit ſatis veriſimile, quod ille Apoſtolus potuerit ſcripta exaraſſe* &c. *vel quod aliquis, ipſo vivente, vel paullo poſt ejus mortem, fecerit quaſi corpus aliquod liturgicum, quod* illi poſtmodum *attributum fuerit*. Traditionem illam conſtantem & univerſalem, B quam adducit, an ignoraſſent Patres quatuor primorum Chriſti ſeculorum, ſiquidem talis tunc uſpiam extitiſſet? Imo verò quod nulla tunc literis conſignata fuerit vel ab Apoſtolis, vel ab alio quopiam liturgia ſacra, ſuaderi poteſt *ex profundiſſimo totius antiquitatis ſilentio, quod uſque ad VI Eccleſiæ ſeculum perſeveravit: ſi enim hujuſmodi liturgiæ etiam breviſſimæ extitiſſent, in ſerie ſcripturarum ſacrarum fuiſſent repoſitæ: ſaltem Origenes, & Hieronymus, exacti librorum ſcrutatores, levem aliquam hujuſmodi liturgiarum mentionem feciſſent: concilia, quæ numerum librorum ſacrorum determinarunt, earumdem liturgiarum meminiſſent: Damaſus Romanus Pontifex, & Gelaſius eas ſaltem inter apocrypha rejeciſſent: Baſilius, & Chryſoſtomus, qui primi leguntur ſcripſiſſe liturgias, faſſi fuiſſent, ſe eas ſaltem ex parte exſcripſiſſe ex Apoſtolorum liturgiis, ut majorem ipſis conciliarent auctoritatem. Cum ergo nihil ex prædictis contigerit; habendum eſt tamquam certum, nullam ab Apoſtolis ſcriptam fuiſſe formam liturgiæ*, uti rectè argumentatur Gardeboſcus ſuprà laudatus pag. 548.

C

neque id ſuadetur ex numero precum ac cæremoniarum

43 Quod dicebat Honoratus de *numero magno precum ac cæremoniarum, quæ eidem diverſis temporibus adjectæ ſunt* &c., nihil evincit. Nam nec quatenus earum fuerit numerus, nec quales & quam longæ illæ extiterint, ſcimus ſecundùm dicta ſuperiora. Certè S. Gregorius Magnus lib. 7, epiſt. 63 *orationem*, ait, *Dominicam idcirco mox poſt precem dicimus, quia mos Apoſtolorum fuit, ut ad ipſam* SOLUMMODO *orationem oblationis hoſtiam conſecrarent*: ubi quamvis *ò ſolummodo* non in omni rigore, quem præfert, ſed accomodè intelligi debeat & cum aliqua latitudine, juxta ante dicta ex S. Juſtino, temporibus Apoſtolorum admodum propinquo, & illud Apoſtoli ad Timotheum Epiſtola 1, cap. 2, *obſecro . . fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones* (quem locum ad ſacrificium Miſſæ aptiſſimè refert Auguſtinus tom. 2, epiſt. 59 ad Paulinum, quæſt. 5 pag. 114 editionis Plantinianæ) & verba Chriſti, *Hoc facite in meam commemorationem*; eo tamen valet *ò ſolummodo*, ut ex S. Gregorii ſenſu intelligatur brevitas liturgica, quæ tempore Apoſtolorum fuerit. Conſuli tamen poteſt Cardinalis Bona lib. 1, cap. 5, num 3 ita loquens:

ab Apoſtolis uſcato:

44 *Hæ ſunt in ſpeciem diſſidentes* circa breviorem vel longiorem liturgiæ divinæ durationem, *Patrum ſententiæ, quæ facilè conciliari poſſunt, ſi dixerimus, Apoſtolos utramque formulam & brevem & prolixam diverſis temporibus adhibuiſſe; brevem quidem cum temporis anguſtia, vel perſequentium metu premebantur; prolixam verò, cum per tempus & occupationes licebat. Credo autem ab initio breviſſimum fuiſſe liturgiæ ritum, ita exigente primæ Chriſtianitatis inter procellas adverſantium naſcentis conditione. Poſtea vero creſcente fidelium numero cœperunt Apoſtoli lectiones, preces, cæremonias adjicere, quibus & ſacrificii dignitas clarius eluceſceret, & major ipſi veneratio conciliaretur, pietaſque fidelium ac fervor magis accenderentur; exemplo nimirum veteris Teſtamenti; in quo plures a Deo cæremonias inſtitutas, ſacræ litteræ nos docent*. Sed imminens perſecutorum furor, & præſens profanationis myſterii inter res ſacras ſacratiſſimi, cum, ſi non ſemper, plerumque ſaltem periculum inſtaret; cumque Apoſtoli, ac primi eorum diſcipuli & adminiſtri tot aliis maximè ad ſalutem animarum neceſſariis occupationibus diſtinerentur, exiſtimo eos ſacram liturgiam breviter vel ſemper, vel plerumque ſaltem expediviſſe. Exemplum, quod additur ex veteri Teſtamento, huc non ſpectat, quia non erant illa incommoda in veteri Teſtamento, quæ fuiſſe diximus in novo.

Sæc. I., II, III, IV.

E

nec ex Proclo & Chryſoſtomo

45 Textus itaque, quem ex libello de traditione divinæ liturgiæ ſub nomine Procli CPolitani citat eminentiſſimus Bona, & habetur inter opera ejuſdem Procli à Vincentio Riccardo, Clerico Regulari, Romæ anno 1630 edita, & Commentariis illuſtrata, pag. 581 nimium probat; dicit enim: *Salvatore noſtro in cælis aſſumpto, Apoſtoli antequam per omnem terrarum orbem diſpergerentur . . ad* INTEGRUM ORANDUM DIEM *convertebantur . . & . . .* FUSISSIMA LONGOQUE VERSORUM AMBITU MISSAM DECANTABANT. Quæ Bona Cardinalis ex S. Chryſoſtomo profert in Epiſtolam 1 ad Corinthios Homil. 27 in hæc verba: *Cum ſacras illas cœnas Apoſtoli accipiebant, quid tum faciebant? Nonne in preces convertebantur & hymnos? Nonne in ſanctas vigilias? Nonne in longam illam doctrinam & multa plenam philoſophiæ?* Nimium, inquam, iſta probant. Ecquis enim concipiat, tantum inter ardua tot negotia ſuperfuiſſe otii Apoſtolis? Et fortè ſanctus ille Pater modo oratorio plus dixit, minus volens intelligi; prout Patribus illis, ac S. Auguſtino imprimis non raro uſitatum eſſe, norunt Theologi.

F

nec ex uniformitate rei ſacræ.

46 Ad uniformitatem rei ſacræ, & non æqualem miniſtrorum ejus capacitatem, ut debito modo illam peragerent, quod attinet; reſpondeo Honorato; quandoquidem ex dictis functio liturgica tempore Apoſtolorum non videtur fuiſſe adeo longa, non erat vel mediocris capacitatis miniſtris tunc adeo multum laborandum vel de prompta precum recitatione vel de rituum aliorum æqualitate. Et fac aliquouſque eos alicubi laboraſſe; certè non laborabant niſi de rebus minoris momenti, ac mere adventitiis ſacrificio, quæque ſalvâ ejuſdem ſubſtantiâ, poterant alicubi eſſe inæquales. Deinde fac miniſtros ſacrificii, quatuor primis ſeculis adjutos fuiſſe ſcripto aliquarum Miſſæ partium minus principalium, ne memoria eos falleret, nondum tamen video, inde ſequi, quod codex integer liturgiæ, ſenſu ſuperius declarato, tunc extiterit ſcripto exaratus. Neque id, ut cenſeo, videbunt ſententiæ negantis aſſertores; qui reponere poterunt, nimis clara ſibi videri teſtimonia Patrum, ſuperius producta, quam ut ex iſta objectione enerventur.

An S. Proclus

47 Porrò S. Proclus, de quo jam dixi, floruit ſeculo V; & quoniam teſtimonio ejus (ſi ta-

Digitized by Google

Sec. I, II, III, IV.

tamen ipſius eſt) adeo nititur Honoratus, expendamus quid contra afferri poſſit. Dico *ſi tamen ipſius eſt*: nam ipſemet Leo Allatius; cujus tametſi maximè intererat, teſtimonium, quod ſub iſtius auctoris nomine promit, tamquam genuinum ac verè ab eodem ſcriptum vindicare, ut hoc pacto majorem liturgiæ S. Jacobi, quam defendit in *Συμμίκτοις* à pag. 176, conciliaret auctoritatem; & ubi Proclum pag. 180 pro ea citat, tamquam *antiquiſſimum, & omni exceptione majorem*; ipſemet, inquam, Leo Allatius non ſemper ſibi conſtitit, ſed vacillavit circa auctorem Tractatûs, de quo hic agimus. Nam De libris, & rebus eccleſiaſticis Græcorum diſſertatione 1, pag. 17, de genuino ejuſdem Tractatus auctore ſubdubitans, *Si tamen*, inquit, *illius Procli Tractatus ille eſt*. Vincentius verò Riccardus ſupra citatus, in ſuo ad iſtum Tractatum Commentario pag. 582 ingenuè de eo fatetur ſequentia: *Sed nec Tractatus integer eſt, ſed potius fragmentum quoddam excerptum ex epiſtola, vel Tractatu S. Procli à librario, qui liturgias exſcripſit, tanti viri teſtimonio pariter & elogio eas commendaret. Quocirca ea duntaxat, quæ ad rem ſuam facerent, exſcripſit: nam ita abruptè à ſancto viro hæc ipſa fuiſſe compoſita, haud crediderim umquam.*

B

compoſuerit Tractatum liturgicum?

48 At concilium Trullanum illam adſcribit S. Jacobo. Quid tùm? Reſponderi enim poteſt, concilium ſub iſto nomine citaſſe illam liturgiam, non quia re ipſa credidit, aut credi voluit, verum ac genuinum liturgiam, hanc fuiſſe fœtum S. Jacobi, ſed quia ſub iſto nomine tunc cognita circumferebatur. Adde ex Gardeboſco pag. 548, *ex auctoritate Trullani concilii id ſolum ſequi ... poſt quintum Eccleſiæ ſeculum hujuſmodi liturgias, præſertim liturgiam S. Jacobi, prodiiſſe: unde non mirum eſt, ſi præfatum concilium illam laudaverit, quod in ſexto Eccleſiæ ſeculo celebratum fuit. Potuit igitur illud Concilium laudare opus, quod jam à pluribus annis Jacobo fuerat falsò ſuppoſitum.* Ad S. Cyrillum, Hieroſolymorum præſulem, ſuperius objectum, quid reponendum ſit nunc intellige.

Reſpondetur ad ea, quæ contra eas afferuntur argumentum ex S. Cyrillo,

C

49 Cum floruerit S. Cyrillus ſeculo IV, dubium eſſe non poteſt, quin, ſi pro codice aliquo liturgico ante ejus tempora ſcripto, ſolidi aliquid afferri poſſet, ſententia negans ullum iſtiuſmodi codicem quatuor primis Chriſti ſeculis ſcriptum extitiſſe, planè corrueret. Sed ex eo, quod Sanctus iſte in ſua Catecheſi myſtagogica quinta ſanctam Miſſam exponat, ejuſdemque partes ſingulatim admodum deſignet, notans, quænam in decurſu fierent; non tamen traſcribit verba, quibus iſta fierent, & quibus iſtius liturgiæ totiùs ordo conſtaret. Unde non video ſequi, ut omnes Miſſæ idiotiſmi, de quibus ibi agit, ſcriptis characteribus exarati tunc extiterint, ita, ut ex integro aliquo, quod tunc Hieroſolymis aſſervatum ſit, liturgiæ ſacræ corpore, fuerint deprompti ac verbatim excepti. Id etenim quomodo perſuaderi ſibi ſinet ſententia negans, præſertim, quando tot alia, quæ aſſignavimus, antiquitatis monumenta videntur oppoſitum ſuadere? Quando autem dicit Honoratus, ea, quæ refert Juſtinus, extracta eſſe è liturgia S. Jacobi; negabunt id rotundè ſententiæ negantis patroni: atque ipſi incumbet, illud idoneis argumentis probare. Atque his ita ſe habentibus, nullo modo aſſentiri poterunt laudato pluries Honorato, quod liturgia S. Jacobo adſcripta, fons ſeu origo fuerit liturgiarum S. Baſilii, S. Joannis Chryſoſtomi, & omnium aliarum, quæ uſitatæ fuerint in eccleſia Græca.

50 Etenim hoc ſi verum eſt; ſierine potuit, ut illam S. Baſilius non viderit ſcriptam? ſin verò ſcriptam viderit, prorſus non intelligent quomodo ita loqui potuerit, quemadmodum locutum fuiſſe conſtat ex ejus verbo à num. 26 allatis; è quibus arguent, quod ſanctus iſte doctor neque iſtam neque aliam ullam liturgiam characteribus inſignitam aut viderit, aut videre potuerit ſuo tempore, aliis planè verbis uſurus, quam uſus fuit loco mox deſignato, ſi uſpiam talem vidiſſet. Ad traditionem, quam ex Baronio profert Honoratus, non difficilis eſt reſponſio; illa quippè facilè dicitur, ſed difficillimè probatur, habere majus pondus, quam traditionis popularis; quæ ſi populari major, & ſolidis antiquitatis documentis ſuffulta quatuor primis Eccleſiæ ſeculis exſtitiſſet, ſcivíſſent hoc S. Baſilius apud Græcos, & S. Innocentius PP. I apud Latinos; ac proinde tam hic quam ille non tam parce, cautè, & reſtrictè de liturgia ſacra egiſſent, uti egiſſe eos jam diximus. Ceterum quæ congerit Honoratus à pag. 188. de liturgia, quæ S. Clementi attributa ſit, quæque à Gelaſio aucta, à Gregorio magno poſtmodum reſtricta, mutata, ac novis addictionibus inſtructa ſit, duobus utique Gelaſii tomis, uti dicit pag. 189, ad unum ab eo redactis, negantem ſententiam ferirent, ſi illa diceret, nullam ſacram liturgiam litteris exceptam fuiſſe ſeculo V; ſed, id eſſe factum quatuor primis Chriſti ſeculis, ſententia iſta negat.

ex traditione,

E

aliiſque rationibus deſumuntur.

51 Brunus diſſertatione 2, à pag. 131, oſtendit, liturgias tam in Oriente quam in Occidente ſcripto commiſſas fuiſſe ſeculo V, non ſerius, tum ex elencho virorum vitæ integritate & ſapientiæ laude florentium, qui illuc ſtudium ſuum contulere, nimirum S. Baſilii, S. Hilarii, Muſei Maſſilienſis eccleſiæ presbyteri, Voconii Mauritaniæ epiſcopi; tum ex aliis rationibus, propter quas ſcriptæ tunc fuerint liturgiæ. Quid verò cauſæ fuerit, quod liturgiæ Apoſtolis aliiſque Sanctis attributæ ſint, exponit pag. 136. De Sacramentario Gelaſiano tractat à pag. 151; de Gregoriano autem à pag. 154; quæ ſi ſingillatim recenſere velim, finis non erit. Ex iis, quæ habet Honoratus pag. 189, quod Alexander PP. I ex traditione Apoſtolica juſſerit aquam admiſceri vino in calice; quod Sixtus I inſtituerit hymnum *Sanctus, ſanctus, ſanctus*; quod Damaſus I voluerit cani in Miſſa ſymbolum Nicænum; quod Innocentius I introduxerit oſculum pacis ante communionem dandum; quod Leo canoni adjecerit *ſanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam*; ex iis, inquam, *invictè probari* affirmat, quod, uti ſupra ex ipſo retulimus, ad uſum Eccleſiæ Romanæ exſtiterit aliqua liturgia ſcripta ante Gelaſium PP., quin imo à principio ſeculi ſecundi; ſed quod ille pro ſeculo ſecundo affirmat, nos negamus.

F

De liturgia Conſtitutionibus Apoſtolicis inſerta.

52 Jam verò ſi ſententiæ neganti aliquis objiciat liturgiam, Conſtitutionibus Apoſtolicis, quæ ſub nomine S. Clementis PP. extant, inſertam; obſervo, libro 2 iſtarum Conſtitutionum, cap. 57, à pag. 260 editionis novæ Coteleriànæ, nullam liturgiæ formam talem, qualem hic inquirimus, contineri; uti liquet ex titulo dicti capitis: *Deſcriptio eccleſiæ, & cleri; & quid facere debeat unuſquiſque clericus vel laicus in ſynaxi congregatus*. Lib. 7, cap. 25 habetur, *Gratiarum actio Sacramentalis*; cap. 26, *Gratiarum actio ſuper divina Communione*. Liber verò octavus continet integram liturgiam ſimul cum orationibus ante & poſt verba conſecrationis &c. Quia verò plus hic videtur auſus fuiſſe iſtius liturgiæ ſcriptor, quam fuerat auſus dicere lib. 2; conſe-

A ſeqnens eſſe apparet, quod ſeriùs iſta ſcripſerit; quæ exarata fortè fuerint ſub finem ſeculi IV, poſt mortem S. Baſilii, quæ contigit anno 379; cum ſanctus ille Doctor juata numerum a6 nns docuerit, quod oratio, quæ præmittitur & poſtponitur verbis Chriſti, non ſcriberetur. Jam verò unde probabis, liturgiam iſtam in aliqua particulari eccleſia uſitatam fuiſſe. quod ſi probari non poſſit, quidquid ex iſta liturgia objici ſententiæ neganti poteſt, illam non tangit, uti patet ex ſtatu quæſtionis ſub initium §. 3 propoſito. Quod autem liturgia iſta à nulla determinatè eccleſia adoptata & uſitata fuerit; ſuadetur ex S. Baſilio, aliiſque circa arcana iſta teſtimoniis ſuprà citatis.

Si alibi non exſtiterit tunc ſcripta liturgia;

53 Habes, lector, de codice aliquo integro liturgico ad uſum alicujus tam in Oriente quam in occidente particularis eccleſiæ quatuor primis Chriſti ſeculis ſcripto vel non ſcripto, præcipua, quæ cenſui exponenda e tuum nunc eſt, conſiderare, quæ quibus momenta rationum præpnnderent, & controverſiam hanc dirimere. Ego certè non video hactenus quidquam adeo ſolidum afferri, quod à ſententiæ negantis patronis diſcedere me cogat, tamdiù B ſaltem, donec melius aliquid edocear. Sed jam in Hiſpaniam, unde digreſſa tamdiu fuit, revertatur oratio. Si, hiſce ita expoſitis, nulla hujuſmodi liturgia tunc temporis ſcripta exſtiterit, multo minus talem in Hiſpania exſtitiſſe, credibile videtur. Etenim quoniam Hiſpanica, ſecundum ea, quæ ſuprà diximus, Romanæ à S. Petro Apoſtolo inſtitutæ eſt filia, ab eodem utique Apoſtnlo tamquam rerum liturgicarum parente ad Hiſpanos immediate vel mediatè ſaltem propogata; quidnam ſatis probabile afferri poterit, quod ſuadeat, codicem aliquem quatuor primis ſeculis ibidem exſtitiſſe, in quo œconomia tota liturgica ad uſum vel totius Hiſpaniæ, vel loci alicujus particularis, non viva tantum voce, uſu, exemplo fuerit tradita, ſed expreſſis ſcripto characteribus efformata?

multo minus exſtitit talis in Hiſpania.

54 Quid eſt, cur ſola Hiſpania io uſu ſuorum rituum amplius aliquid babniſſe dicenda ſit, quam omnes Orientales & Occidentales eccleſiæ ſimul? An quia tunc ibi gentiles non erant? An quia nulla ibi tunc ſæviebat adverſus Chriſtianos perſecutio? An denique quia C nullum ibi tunc imminebat periculum profanationis myſteriorum ſacratiſſimorum? At nibil horum dici poteſt; ac proinde quæ hactenus proponere nobis viſum fuit de liturgia aliarum eccleſiarum, ad Hiſpanicam maximè extendenda putamus, ſaltem donec ſolidis rationibus contrarinm probetur. Nunc commenta quædam liturgica refellenda dabit proximus paragraphus.

§. VI.

Commenta quædam liturgica in pſeudo Cbronicis notata; certiora quædam ex concilio Toletano primo anni 400 liturgiæ veteris apud Hiſpanos veſtigia eruuntur.

Figmenta pſeudo-Dextri,

INnotnit jam pridem viris paſſim omnibus eruditis famoſa pſeudocbronicorum figlina, è qua ſub perſonatis nomioibus Flavii Lucii dextri, Marci Maximi, Jnliani Petri, Luitprandi, tot falſitates in orbem invectæ ſunt. Quamvis autem ſordes illæ non merentur moveri; placnit tamen nonnulla circa oostrum inſtitutum ex eis fragmeota producere, ut vel ex parvo ſpecimine perſpicuum fiat, quam ſtrenuè partes egerint in obtrudendis etiam liturgicis commentis. Pſeudo-Dexter in Chronici fragmento fol. 7 verſo agens de diviſinne Apoſtolorum ſic ſcribit: *Quo tempore canones edantur, & Apoſtolicæ conſtitutiones componuntur, ad Sacramentorum & totius Eccleſiæ œconomiam.* *Sec. I, II, III, IV.*

larvati Juliani

56 Larvatus verò Julianus in Adverſariis à pag. tna, *Ego*, inquit, *utpote archidiaconus prius, nunc archipresbyter S. Juſtæ, defendi libris editis officium Mozarabum, vel S. Iſidori, Miſſale, Breviarium, Manuale, & Antiphonarium, quod primas reformavit S. Melantias epiſcopus Toletanus, vir ſanctus. Perfecerunt illud Olympias, Gregorius, Aſturias, Audentius, & alter Olympius, Montanus, Leander, Iſidorus, Ildefonſus, Julianus, Toletani archiepiſcopi; & multas Miſſas compoſuerunt: ſed S. Jacobi Majoris ab Diſcipulis S. Jacobi inceptam fere perfecit, ut modo eſt, S. Melantius confeſſor, archiepiſcopus Toletanus.* Et ibidem pag. 96. ita fabulatur: *Inter Officium Breviarii Gotthici per & antiquiſſimum eſt officium S. Jacobi, Zebedæi filii; & ideo ponitur exemplo aliorum. Compoſitum eſt à diſcipulis ejuſdem Jacobi.* Rurſus pag. 115: *Miſſam S. Jacobi acceptam ab ejus diſcipulis auxit Eugenius Evangelio Epiſtolaque.* E Pag. 116: *Miſſa S. Jacobi Majoris, à diſcipulis ejus compoſita, incipiebat: „ Apoſtolo tuo Jacobo „. Poſt adjecit M. Marcellus Eugenius: „ Hæc dicit Dominus „ & orationem: „ Chriſte, cujus virtus. Duas lectiones „ Juſtus ſi morte „ & „ In illis diebus ſupervenerant „. Cetera ad finem S. Melantius Toletanus epiſcopus adjecit.*

57 At multo apertius & diſertius ſe declarat iſti nugivendulo non impar Luitprandus, quando pag. 458, num. 187 obtrudere conatur ſequentia: *S. Jacobus Miſſam, quam coram ceteris Apoſtolis conſtituerat, Petrus ceterique comprobaverant (& poſt litteris mandavit S. Clemens; & ob id dicitur vulgo Miſſa S. Clementis) Hiſpanis epiſcopis tradidit: & uſi ſunt illa prius in Hiſpania, quam aliis Occidentis partibus. Poſtea illam in ſcriptis attulerunt etiam ſeptem ſancti diſcipuli S. Jacobi, S. Torquatus & ſocii; & per Bæticam meridionalem, ubi nullum reliquerat epiſcopum, ut teſtantur Julianus & Felix, Toletani pontifices, libris ea de re editis, in confirmationem Miſſæ S. Iſidori: quos ego legi, & aliquando evolvi, cum eſſem in Fuldenſi bibliotheca, à Carolo Magno cœpta, multiſque libris valde referta, bibliothecarius.* F At cum bibliotheca illa, quatenus hic in teſtimonii ſubſidium advocatur, io malè feriatò cerebro nata & inſtructa ſit, & tam ipſa ouam perſonatus ejuſdem bibliotbecarius infami falſitatis nota laborent, jure meritiſſimo ad aniles nænias talia commeota relegamus. Vide, quid dictum fuerit in Reſponſionibus Papebrochianis part. 2, ad art. 15 à pag. 230; item ad art. 18, à pag 352; denique ad art. 21, à pag. 387, & ad art. 25, à pag. 547.

Eruditorum contra eos cenſura.

58 Emunctioris enimvero oaris, veræque & non ombratilis gloriæ pro gentis ſuæ antiquitate avidiores fuiſſe, quam ut larvata bujuſmodi ſuppellectilis ſcena decipi ſe ſiverent, inſignes Hiſpanorum eruditorum triumviros, quis ignorat, excellentiſſimum videlicet D. Gaſparem Ibañez, Agropolitanum primò marchionem, comitem deinde de Mondeaar; & illuſtriſſimum D. Nicolaum Antonium; ac tertiom denique Hiſpaniæ litteratæ decus, eminentiſſimum D. Cardinalem Aguirrium: quos ſatis eſt vel oominaſſe? Laudatus comes Mondeaarenſis io Diſcurſu ſuo hiſtorico à paragrapho 6 egregiè impu-

Sec. I, II, III, IV. impugnat pſeudoDextrum. Nicolaus Antonius Bibliothecæ veteris Hiſpaniæ tom. 2, lib. 7, cap. 8 Julianum Petri operosè caſtigat; & cap. 9 duodeviginti oſtendit locos, ex quibus refelli promptum ſit inſulſi iſtius fabulatoris Chronicon & Adverſaria. Aguirrius genuinis coloribus depingit tam pſeudoChronica, quam eorum architectum, occaſione Melantii, Toletanii præſulis, ut videre eſt tom. 1, à pag. 301 in Commentariis ejus novis; & tom. 2, pag. 63. aperit candidè ſuum circa figmenta iſta ſenſum. Quid, quod ipſemet Joannes Tamayus, tantus alioqui hujuſmodi mercium æſtimator ac venditor, ad diem III Aprilis, pag. 469 de Juliani larvati Adverſariis ſic enuntiat: *Videmus paſſim in hiſce Juliani Adverſariis tot gloſſematum ineptias, quod potius ferrum, quam illas deglutire, compelleremur*. Sed hæc plus quam ſatis, ut detracta commentitiis hiſce documentis fide, nihil poſthac pro liturgia veteri Hiſpanica ex illis citemus.

D

Certiora ex Concil. Tolet. I. circa res liturgicas veſtigia.

59 Nunc indaganda me vocant certiora antiquæ liturgiæ Hiſpanicæ veſtigia ex concilio primo Toletano, quod apud Aguirrium tom 2, pag. 130 innectitur æræ 438; id eſt anno Chriſti 400. Quæ indicantur canone ſeu capitulo 1 de diaconibus, miniſterio, interdicto, atque presbyterio; can. 2 de clero, oſtiariis, lectoribus, manuum impoſitione; can. 3, 4 & 5 de ſubdiacono; can. 20 de chriſmate, hierarchiam propriè eccleſiaſticam indicant, non liturgiam; illa verò can. 2 *divino.. reconciliatus altaribus* & can. 5 *ad eccleſiam ad officium* * *quotidianum non acceſſerit*, ſupponunt liturgiam, non indicant, qualis ea fuerit. His autem adde ex dicto can. 2. *Placuit, ut de pœnitente non admittatur ad clerum; niſi tantùm, ſi neceſſitas aut uſus exegerit, inter oſtiarios deputetur vel inter lectores*: & ſubditur, *ita ut Evangelia & Apoſtolum non legat*. Hactenus quatuor primis Chriſti ſeculis circa res liturgicas omnia ſunt obſcuriſſima apud Hiſpanos; ad quintum transeamus.

* *Apud Labbeum & Harduinum ſacrificium.*

C A P U T II.

B B

Status veteris liturgiæ Hiſpanicæ ſeculis v & vi.

§. I.

Hiſpania à barbaris occupata; ſummà rerum potiti Gotbi; liturgia tunc ibidem duplex; diſciplinæ eccleſiaſticæ obſervatio.

Inter barbaras gentes, quæ Hiſpaniam invaſere,

60 INnitium ſeculi quinti novam in Hiſpania nobis ſcenam aperit; de qua Idatius epiſcopus in Chronico, edito à noſtro Sirmondo, pag. 10 ſic fatur: *Alani, & Wandali, & Suevi Hiſpanias ingreſſi ærâ CCCCXLVII; alii quarto Kalendas, alii tertio Idus Octobris memorant die, tertiâ feriâ, Honorio VIII, & Theodoſio Arcadii filio III Conſulibus*; id eſt anno 409, quo rem contigiſſe confirmat Pagius ad iſtum annum. Noſter Joannes Mariana in Hiſtoria ſua De rebus Hiſpaniæ ad annum 410 ita eam deſcribit lib. 5, cap. 1: *Multae gentes feras & indomitas in Hiſpaniam per hæc tempora veniſſe, ſequens narratio declarabit, Vandalos, Suevos, Alanos atque Silingos. Gotthi in primis ex antiquis ſedibus dilapſi, cum Orientis Occidentiſque ſolis oras ſui nominis terrore famaque complêſſent, atque victricibus armis Italiam univerſam luſtraſſent, ad extremum in Hiſpania conſtiterunt ... Ex ſemptemtrione omnes has gentes profectas ſeſe in Romani imperii provincias infudiſſe, quæſtionis non eſt*. De regionibus, è quibus ſingulæ hæ nationes in Hiſpaniam commigrarint; quibus moribus & ingenio eſſent, pluribus ſuperſedeo proſequi. Laudatus hiſtoricus Gothorum originem, quoniam diutius in Hiſpania regnarunt, majori utique ibidem præ reliquis nominis fama celebres, & de quibus hîc à me potiſſimum inſtituetur ſermo, paullo altius eruit; ſed quæ ita hîc à me erui, inſtituti mei ratio non exigit. Dividebantur porro Gotthi in Oſtrogothos, id eſt Orientales, & Viſigothos ſeu Occidentales, ſicut vulgo notum eſt.

C

Gothi ſummâ rerum potiti:

61 Qualis autem per dictas provincias fuerit invaſorum iſtorum partitio, ita traditur apud citatum paullo ante Idatium pag. 11. *Barbari ad pacem ineundam, dominio miſerante, converſi, ſorte ad habitandum ſibi provinciarum dividunt regiones. Gallæciam Wandali occupant & Suevi, ſitam in extremitate Oceani maris occidua. Alani Luſitaniam, & Carthaginienſem provincias: & Wandali cognomine Silingi Bæticam ſortiuntur. Hiſpani per civitates & caſtella reſidui à plagis, barbarorum per provincias dominantium ſe ſubjiciunt ſervituti*. Gothi verò illuc quoque introgreſſi, poſt certamina cum Romanis atque cum barbaris bene multa, caſis Alanis, ejectis Wandalis, Suevisque in Gallæciam retruſis, ſuas in Hiſpania fixere ſedes, ſummâ ibidem rerum potiti. Ex quo intelligitur, duas illic potiſſimum tunc temporis liturgias uſitatas fuiſſe, alteram quidem antiquam Hiſpanicam; alteram vero Gothorum, qui jam inde à Valentis imperatoris regno peſtifera Arianiſmi lue infecti fuerant.

qui ex Philoſtorgio,

F

62 Quamlibet verò obſcura & incomperta mihi ſit Gothorum liturgia, nullus tamen dubito, quin eam hauſerint ex eccleſiis Orientis, ſecundum ea, quæ de converſione illorum tradit Philoſtorgius apud Valeſium lib. 2, num. 5, pag. 470: *Cum Valerianus & Gallienus imperium adminiſtrarent, ingens multitudo Scytharum trans Iſtrum degentium, in Romanorum ditionem trajecit... Deinde verò cum in Aſiam trajeciſſent, Galatiam & Cappadociam invaſerunt. Cumque plurimos homines captivos feciſſent, inter quos non pauci erant clerici, cum ingenti præda in patriam ſuam reverſi ſunt. Captivi igitur ut pii homines iſti, barbaris permixti, non paucos eorum ad veram pietatem traduxerunt; atque pro gentilium ſuperſtitione Chriſtianam religionem amplecterentur, iis perſuaſerunt. Ex horum captivorum numero fuerunt etiam majores Ulfila, natione quidem Cappadoces, orti juxta urbem Parnaſſum, ex vico, qui Sadagolibina vocatur. Hic igitur Ulfila dux fuit piorum hominum, qui ex Gothia egreſſi ſunt, primuſque eorum epiſcopus fuit, conſtitutus hoc modo &c. Eorum itaque tum aliis in rebus maximam curam geſſit; tum proprias ipſis litteras excogitavit, & univerſos ſacræ ſcripturæ libros patrio ipſorum ſermone interpretatus eſt, exceptis libris*

Regno-

A

Regnorum, eo quod illi res bello geſtas contineant; gens autem illa bellis maximè delectetur, & freno potius opus habeat ad bellicos impetus comprimendos, quam calcari, quo ad prælia incitentur.

ac Sozomeno

63 Sozomenus Hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro 6, cap. 37 memoriæ prodidit, *Gothos*, prælio ſuperatos ab Hunnis, qui univerſam quoque eorum regionem occuparunt, *fugientes in Romanorum regionem trajeciſſe; tranſmiſſoque fluvio legatos ad imperatorem miſiſſe, qui ſe auxiliares in poſterum fore Romanis pollicerentur, peterentque ut ipſis, ubicumque vellent, degere concederetur. Hujus legationis princeps dicitur fuiſſe Ulphila, epiſcopus gentis Gothorum .... Ulphila, qui tunc apud ipſos erat epiſcopus, initio quidem nulla in parte diſſenſit ab Eccleſia Catholica. Cumque regnante Conſtantio imprudenter, ut opinor, unà cum Eudoxio & Acacio Conſtantinopolitanæ ſynodo interfuiſſet, cum epiſcopis Nicænorum patrum decreta ſectantibus communicare perſeveravit. Sed cum veniſſet CPolim & Arianæ ſectæ antiſtites de religione cum eo diſſeruiſſent, eique polliciti eſſent, ſe legationem illius adjutoros eſſe apud imperatorem, modo idem cum ipſis ſentire vellet; neceſſitate compulſus, vel quod eam de divinitate ſententiam potiorem eſſe exiſtimaret, cum Arianis communicaſſe dicitur, ſeque & univerſam gentem ab Eccleſia Catholica abrupiſſe.*

B

liturgiam Orientalem

64 *Gothi enim, in iis quæ ad religionem pertinent, ejus magiſterio eruditi, & ad manſuetiorem cultum per eum traducti, cunctis in rebus ei facilè obtemperabant, pro certo habentes, nihil eorum, quæ ab illo aut dicerentur, aut fierent, improbum eſſe; ſed cuncta ad utilitatem eorum, qui zelo Dei ducerentur, ſpectare. Quin & virtutis ſuæ multiplex experimentum dedit. Quippe qui pro Chriſti fide innumera ſubierit pericula, dum barbari adhuc gentilium ritu ſimulacra colerent. Primuſque apud eos inventor extitit literarum, & ſacros libros in patrium ſermonem convertit.* Theodoretus lib. 4, cap. ultimo ſimilia narrat compendioſius, & nonnulla ſuperaddit, à Philoſtorgio & Sozomeno prætermita; ut ejus verba huc etiam tranſcribere, ſupervacaneum non videatur. Sic itaque habet ex editione Henrici Valeſii: *Ego verò operæ pretium facturus mihi videor, ſi ignaros docuero, qualiter barbari* (Gothi) *Arianam hæreſim amplexi ſint. Quo tempore Gothi Iſtrum trajicientes, fœdus cum Valente percuſſerunt, abominandus ille Eudoxius, qui tum aderat, ſuggeſſit imperatori, perſuadendum eſſe Gothis, ut cum ipſo communicarent: nam cum diu antea divinæ cognitionis radiis illuſtrati eſſent, in Apoſtolica doctrina ſemper fuerant innutriti.*

C

adhibuiſſe referuntur.

65 *Quod* Eudoxii *conſilium cum approbaſſet Valens, optimatibus Gothorum propoſuit, ut in doctrina fidei cum ipſo conſentirent. At illi reſponderunt numquam ſe adduci poſſe, ut à Majorum ſuorum doctrina diſcederent. Porro ea tempeſtate, Ulfila, totius gentis erat epiſcopus, magnæ apud illos auctoritatis*; qui verbis & muneribus Eudoxii eò impulſus eſt, *ut Gothos ad communionem imperatoris amplectendam adduceret. Id autem perſuaſit, cum diceret contentionem ex ambitione ortam eſſe; dogmatum verò nullam eſſe diſcrepantiam. Quamobrem Gothi hactenus, Patrem quidem Filio majorem eſſe dicunt: Filium tamen creaturam dicere non ſuſtinent, licet cum iis communicent, qui ita dicunt. Nec tamen à Majorum doctrina penitus diſceſſerunt. Etenim Ulfila, cum eis perſuadere vellet, ut cum Valente & Eudoxio communicarent, nullam dogmatum diſcrepantiam eſſe dixerat; ſed ex inani altercatione ortum fuiſſe diſcidium.*

Sæc. V.

quæ una cum ipſis Gothis in Hiſpaniam invecta ſit.

66 Quæ cum ita ſe habeant; ut jam propoſitum mihi elucidationis liturgicæ in Hiſpania ſeculo V filum proſequar, intelligi datur ex dictis 1. Quod præter liturgiam antiquam Catholico ritu ibidem hactenus uſitatam, alia ſimul cum victricibus Gothorum armis eò introducta fuerit: quam etenim ſeculo IV ante imperium Valentis, duce, præmonſtratore, inſtructore atque anteſignano Ulfila unà cum fidei Chriſtianæ rudimentis didicerant (& verò quando illa ab ipſo didicere, didiciſſe & hanc ab illo, quis dubitet;) hanc quoque ſine dubio in Hiſpaniam detulere ſecum, quando ſtabilem ibidem ſeculo V fixere ſedem. Intelligimus 2. Quod, ſicut cum fide Catholica, prima eorum inſtitutio ſacra conſentiebat, ſic etiam liturgia ſacra à Catholica diſſentiens tunc non fuerit ab ipſis adhibita; de tempore autem, quo Ariana fuligine infecti fuere, id non ita auſim affirmare: nam dicere promptum mihi non eſt, an & quo uſque iiſdem ſordibus liturgicæ apud ipſos res fuerint infectæ. 3. Intelligimus, vel totam eorum liturgiam, vel pro magna ſaltem parte Orientalem fuiſſe. Quod verò de iſto Ulfila, Gothorum catechiſta & epiſcopo, longior & repetitia quidem vicibus inſtitutus redierit ſermo, non fruſtra id factum eſt; nam ex idea ipſius, hoc loco præmiſſa, lux quædam accedet alteri loco, quo de abrogatis in Hiſpania Toletanis ſeu Gothicis characteribus, quos vidimus ipſum ad Gothos propagaſſe, dicendum erit inferius.

E

& videtur fuiſſe

67 Res Gothorum ſacras habuiſſe cordi S. Joannem Chryſoſtomum, liquet ex ejus epiſtola ad Olympiadem, quæ eſt 14 in editione Latina operum ipſius Pariſiis excuſa anno 1588; in Græca verò Henrici Savilli eſt ordine 13. Itaque in ea, quam primo loco nominavi, editione reperio ſequentia: *Hoc autem quod dicturus ſum, ne prætereas, verum de eo perquam ingens ſtudium exhibeas. Narraverunt mihi Marſi ac Gotthi monachi, apud quos Serapion epiſcopus perpetuo deliteſcebat, Moduarium diaconum veniſſe, illud afferentem, eximium illum atque admirabilem virum Unilam*, quem non ita pridem epiſcopum creavi, atque in Gotthiam miſi, multis ac magnis rebus geſtis, diem ſuum extremum clauſiſſe: ac regis Gotthorum litteras attuliſſe, quibus, ut ad eos epiſcopus mittatur, petit. Quoniam igitur ad ſubverſionem eam, cujus minæ nobis intentantur, depellendam, nullum aliud adjumentum conſpicio, quam cunctationem ad dilationem (neque enim nunc ipſi in Boſphorum aut in illas partes navigare poſſunt) da operam, ut illos ob hiemem remoreris. Atque hæc, quæſo, ne negligenter prætereas. Iſtud enim ſi perficiatur, maximi momenti erit.*

* Græcè apud Savilium [illegible]

Conſtantinopolitana.

68 *Duo quippe ſunt, quæ ſi contigant (quod Deus procul avertat) maximè me excruciant, nempè & quod ab iſtis creandus ille ſit, qui tot mala perpetravit, & quod ſimpliciter quiſpiam ab his creetur, à quibus creari nefas eſt.* Omnia hæc anſam præbent non vanam ſuſpicandi, quod tam epiſcopus ille à S. Joanne Chryſoſtomo creatus, & in Gothiam miſſus, quam alius in iſtius defuncti locum eò mittendus, liturgiam eò ſecum CPolitanam deduxerint, quodque illa ipſa fuerit, quam habebant Gothi, quando Hiſpaniam invaſerunt, id quod paucis annis poſt mortem S. Joannis Chryſoſtomi contigit. Quamquam enim ſub imperio Valentis aliquot antè annis natio Gothica faſcino Arianorum, uti vidimus, ſeducta fuerit; manſiſſe-

Sæc. v.

tamen inter illos primævæ ſuæ inſtitutionis tenaces & probè Catholicos, conficitur ex producto loco S. Chryſoſtomi; atque adeo inde etiam intelligi poſſe videtur, repertos fuiſſe Catholicos, Arianis admixtos, dum irruptio in Hiſpaniam facta eſt; quos ſua illuc ſecuta fuerit liturgia, fortè eadem cum illa, quam Gothi Ariani adhibebant, vel ſaltem non multum diverſa; quæ ex Orientali aliqua ad illos tranſierit.

Turbulentis hiſce temporibus.

69 Quia autem turbulentis iſtis & Hiſpaniæ fatalibus temporibus ſacra omnia & profana ſub barbaris nationibus ſus deque vertebantur, vaſtationibus, deprædationibus, rapinis, cædibus, incendiis, ſacrilegiis ac profanationibus eorum expoſita; mirari utique non debemus, ſeculum illud obſcurum adeo deliteſcere circa individuam ac ſingularem rerum liturgicarum communicatam cum poſteris notitiam: quamquam aliunde ſatis conſtet, quod miſerrima illa ibidem rerum facies non obliterit, quo minus plurima circa diſciplinam eccleſiaſticam ſancita fuerint publica auctoritate: uti videre eſt apud Aguirrium *tom.* 2, *à pag.* 190: ubi

B agitur de concilio Bracarenſi, anno circiter Chriſti 411 celebrato; quod in adjectis ad illud notis tamquam genuinum cenſet. Concilii Hiſpanici generalis, ſuaſu S. Leonis PP. in cauſa Priſcillianiſtarum anno Domini 447 indicti, regula fidei occurrit pag. 202. Epiſtola Pontificis prædicti 95 *alias* 109 ad epiſcopos Galliarum & Hiſpaniarum de celebrando Paſchalis feſti die, anno 445, habetur pag. 223; quam pag. 225 ſequitur Epiſtola: Epiſcoporum Tarraconenſium, anno circiter 465 ad Hilarum PP. data, & in concilio Romano anni 465 lecta.

Tarraconenſis provincia præcipua cuſtos legum & canonum:

70 Conqueruntur in ea apud Pontificem de ordinatione epiſcopi contra regulas & canones, eumque conſulunt de iſto caſu; ut illis abuſibus velociter occurratur. *Et quamquam barbaricus furor*, uti pag. 226 notatur ex Binio, *Gothorum, Hiſpaniarum eccleſias prope omnes devaſtantium, vigorem eccleſiaſticæ diſciplinæ relaxaſſet, Tarraconenſem tamen provinciam cuſtodem legum & canonum permanſiſſe, Romanum Pontificem obſervaſſe: omnes controverſias ad eumdem, velut ad ſupremum judicem & paſto-

C rem Eccleſiæ, detuliſſe; hæc epiſtola manifeſtè ſatis indicat.* Cum quanta verò & quam patheticis expreſſa terminis ſubmiſſione ad Sedis Apoſtolicæ oraculum confugerint, liquet ex his eorum in initio epiſtolæ verbis: *Nos Deum in vobis penitus adorantes, cui ſine querela ſervitis, ad fidem recurrimus Apoſtolico ore laudatam; inde reſponſa quærentes, unde nihil errore, nihil præſumptione, ſed Pontificali totum deliberatione præcipitur.* In fine verò epiſtolæ ſic dicunt: *Erit profectò veſter triumphus, ſi apoſtolatus veſtri temporibus, quod S. Petri cathedra obtinet, Catholica audiat Eccleſia, ſi novella zizaniorum ſemina fuerint extirpata.*

Liturgia cum ibi, tum alibi videtur viguiſſe.

71 Nos interim, quod huc ſpectat, diſcere poſſumus ex illa epiſtola, quod, ſicut Tarraconenſis provincia in ſumma aliarum eccleſiarum devaſtatione, cuſtos legum & canonum fuit; ſic etiam una iſta præ reliquis omnibus haud dubie excelluerit in conſervando auguſtiſſimo ſacræ liturgiæ depoſito; atque in id incumbendo enixè, ut nulla ſui parte temeraretur, minueretur ejus majeſtas, interturbaretur ordo; quamquam is, ſi non jam tum, ſaltem ſeculo VI à primævo fuit diverſus. Verùm etiam alibi in Hiſpania divinum arduis hiſce temporibus floruiſſe cultum, colligo ex epiſtola Simplici PP. ad Zenonem Spalenſem epiſcopum, qua *committit illi vices Apoſtolicæ ſedis in omnibus Hiſpaniarum eccleſiis*, prout præfert ejuſdem epiſtolæ ſynopſis; ibid. pag. 232. Quamquam non conſtat, quo determinatè anno ea fuerit data; contigiſſe tamen hoc oportet intervallo illo, quod eſt inter annum 467, quo adiit pontificatum; & annum 483, quo illum unà cum vita exuit. In illa itaque epiſtola laudatur Zeno *digna honoris remuneratione cumulandus . . . , per quem in his regionibus* DIVINUS *creſcere innotuit* CULTUS.

D

§. II.

Plurima ad res liturgicas ſpectantia proferuntur.

Ex concilio Tarraconenſi circa divinum officium:

SEculum æræ Chriſtianæ ſextum, plurimarum notitiarum magis ferax quam alia quinque prægreſſa, aream bene latam pandit, ut ſenſim ſine ſenſu in arcana & abſtruſa hactenus divinæ liturgiæ adyta aliquo ſaltem uſque penetremus. Viam præmonſtrant Hiſpaniarum concilia iſto ſexto ſeculo celebrata; quæ memorantur apud Aguirrium tom. 2, à pag. 235. E Concilium Tarraconenſe decem epiſcoporum anno Chriſti 516 illigatum, quædam præſcribit, non ad myſteria liturgica, ſed ad mores ſeu diſciplinam eccleſiaſticam pertinentia, quæque ea de cauſa huc non tranſcribimus. Sequentia utcumque hujus loci eſſe, cenſeri poſſint; cum ſint inſtituta, ut majore cum ſolemnitate divinum officium peragatur. Igitur tit. 7 ſic dicitur: *De diœceſanis eccleſiis vel clero, id placuit definiri, ut presbyteri vel diaconi, qui inibi conſtituti ſunt, cum clericis ſeptimanas obſervent: id eſt, ut presbyter unam faciat hebdomadam: quâ expletâ ſuccedat ei diaconus ſimiliter; ea ſcilicet conditione ſervata, ut omnis clerus die Sabbato ad Veſperam ſit paratus: quo facilius die Dominico ſolemnitas cum omnium præſentia celebretur: ita tamen, ut omnibus diebus Veſperas & Matutinas celebrent; quia deſiſtente clero (quod eſt peſſimum) comperimus, in baſilicis nec luminaria miniſtrari. Si qui ſanè negligentia uſi* F *hæc implere noluerint, noverint ſe ſecundùm ſtatuta canonum, pro modo perſonarum, canonicæ diſciplinæ ſubdendos.*

ac Gerundenſi varia præſcribuntur circa Miſſam &c.

73 Apud eumdem Eminentiſſimum à pag. 241 ponitur concilium Gerundenſe ſeptem epiſcoporum, anno Chriſti 517 habitum, in quo notantur iſta: 1. *De inſtitutione Miſſarum, ut quomodo in metropolitana Eccleſia fuerit, ita in Dei nomine, in omni Tarraconenſi provincia, tam ipſius Miſſæ ordo, quam pſallendo vel miniſtrandi conſuetudo conſervetur.* 2. *De Litania, ut expleta ſolemnitate Pentecoſtes, ſequens ſeptimana, à quinta feria uſque in Sabbatum; per hoc triduum, abſtinentia celebretur.* 3. *Item ſecunda litania facienda ſunt Kalend. Novembris; ea tamen conditione ſervata, ut ſi iiſdem diebus Dominica interceſſerit, in alia hebdomada, ſecundùm prioris abſtinentiæ obſervantiam, à quinta feria incipiatur, & in Sabbato Veſpera Miſſâ factâ finiantur. Quibus tamen diebus à carnibus & vino abſtinendum decrevimus.* Omnia denique, quæ ibidem ſancita ſunt, excipiunt iſta verba: *Ita nobis placuit, ut omnibus diebus, poſt Matutinas & Veſpertinas, oratio Dominica à ſacerdote proferatur.*

Obſervatio Ambroſii de Morales circa litanias.

74 Ceterùm circa litanias varia ibidem notantur à pag. 243. Breve eſt illud Ambroſii de Mora-

A

Morales in Chronico generali Hiſpaniæ lib. xi, fol. 51, ubi obſervat, *iſtas litanias Hiſpaniæ magis eſſe antiquas quam Romanas: nam hæ inſtitutæ ſunt pluribus poſt annis à S. Gregorio PP., Romæ inquam, neque enim adhuc erat uſus litaniarum, quem nunc habet Eccleſia; tametſi jam tum antea eas haberent in Gallia, inſtitutas à S. Mamerco* *, *epiſcopo Vienuenſi: prout in Sidonio Appollinare, Gregorio Turonenſi, & in Martyrologio Uſuardi apparet*. De Mamerto iſto, Vita functo poſt annum 475, actum eſt apud nos die xi Maii, pag. 629 & ſeqq., ubi plura invenies. At ne ab inſtituto noſtro in hujuſmodi rebus longiùs evagemur; prius quædam memoriâ repetenda ſunt, quam ulterius pergamus.

* Mamerto

Hiſpanos alicubi deflexiſſe à Romana liturgia;

75 Dictum eſt ſupra, 1. Quod ſacra liturgia à S. Petro Apoſtolo in Hiſpaniam manarit. 2. Quod Orientalis comitata eò fuerit Gothos; hanc verò ultimam alicubi in Hiſpania, adeo arriſiſſe Catholicis, ſuſpicor, ut eam vel Romanæ immiſcuerint, vel fortaſſe tertiam aliquam ex utraque ſimul conflaverint. Etenim ſi nihil horum contigit, & ſi manſerit immutata in provincia Bracarenſi Catholicorum liturgia; quorſum pertinet igitur epiſtola Vigilii PP. ad Profuturum epiſcopum Bracarenſem (non ad Eutherum ſive Eutherium, ut in omnibus Conciliorum editionibus ſcribi in titulo epiſtolæ obſervat, & improbat Aguirrius in notis pag. 277) quorſum, inquam, pertinet iſta epiſtola ad dictum epiſcopum data, cujus conſultationibus Pontifex reſpondet, anno Chriſti, uti annotatur, 538? de quo tamen conſule Aguirrii notas eadem pag. 277; cum Vigilius nondum tunc fuerit Pontifex rite electus, ſed ſolus S. Sylverius. Fruſtra itaque ad hunc Bracarenſem metropolitam direxiſſet Romanæ liturgiæ contextum Vigilius (fortè per prolepſin Papa vocatus) ſi in provincia Bracarenſi tunc, vel etiam priùs à Romanæ liturgiæ ordine non deflexiſſent. Neque intelligo, quò probabilius deflexerint, quàm ad liturgiam Orientalem, ſpectatis rerum adjunctis. Titulus itaque quintus, prædictæ epiſtolæ præfixus, ſic ſonat: *De Paſchæ feſtivitate, precum ordine, ac Miſſarum ſolennis*, Textus verò ita ſe habet:

B

C

ſuadetur ex epiſtola Vigilii ad Profuturum, epiſcopum Bracarenſem.

2 diverſum.

76 *Paſcha verò futurum nos, ſi Deus voluerit, 11 Kalendarium Maiarum die celebraturos eſſe cognoſcite. Ordinem quoque precum in celebritate Miſſarum nullo nos tempore, nulla feſtivitate ſignificamus habere diviſum* *; *ſed ſemper eodem tenore oblata Deo munera conſecrare. Quoties verò Paſchalis, aut Aſcenſionis Domini, vel Pentecoſtes & Epiphaniæ, Sanctorumque Dei fuerit agenda feſtivitas, ſingula capitula diebus apta ſubjungimus, quibus commemorationem ſanctæ ſolennitatis, aut eorum facimus, quorum natalitia celebramus. Cetera verò ordine conſueto proſequimur. Quapropter & ipſius canonicæ precis textum direximus ſubteradjectum, quem (Deo propitio) ex Apoſtolica traditione ſuſcepimus. Et ut charitas tua cognoſcat, quibus locis aliqua feſtivitatibus apta connectes, Paſchalis diei preces ſimiliter adjecimus.* Porro per *canonicæ precis textum* intelligo ſacræ actionis canonem, & animadverto, arctum illud in iſtis arcanis ſacroſanctis ſcripto communicandis ſecretum, quale ſuperiùs à S. Innocentio adhibitum fuiſſe dixi, non obſervatum fuiſſe hoc ſeculo ſexto ea cum cautela; nec porro ita obſervari debuiſſe; quandoquidem tunc extabant liturgiæ litteris conſignatæ, juxta ea, quæ ſuperius dicta ſunt.

77 Concilium Barcinonenſe, de quo Aguirrius pag. 279., quodque anno circiter Chriſti 540 celebratum notatur, canonibus ſuis nonnulla interſerit, ac ſtatuit 1. *Ut Pſalmus quinquageſimus ante Canticum dicatur. 2. Ut benedictio in Matutinis fidelibus, ſicut in Veſpera, tribuatur.* Valentinum anno 546 congregatum, eſt pag. 288, & ad rem ſacram aliquid ſtatuit: ſic enim ſex epiſcopi, qui eidem interfuerunt, decernunt titulo 1: *Anno xv Theodorici regis, ſub die 11 Non. Decembr. in nomine Domini nomini noſtri Jeſu Chriſti Valentiæ in Concilio congregati, cum de Eccleſiaſtica regula tractaremus, antiquos canones relegentes, inter cetera, hæc* * *cenſuimus obſervandum, ut ſacroſancta Evangelia ante munerum illationem, vel Miſſam Catechumenorum, in ordine lectionum, poſt Apoſtolum legantur; quatenus ſalutaria præcepta Domini noſtri Jeſu Chriſti, vel ſermonem ſacerdotis non ſolum fideles, ſed etiam Catechumeni ac pœnitentes, & omnes, qui ex diverſo ſunt, audire licitum habeant. Sic enim Pontificum prædicatione audita, nonnullos ad fidem adtractos evidenter ſcimus.* Aguirrius in notis monet, pro *Theodorici* ſine dubio legendum eſſe *Theudis* ſeu *Theudiredi*. Præterea *in omnibus Hiſpaniæ conciliis morem fuiſſe, ut codex canonum initio legeretur*, ibidem obſervat, citans Acta ipſorum, *ac propterea*, ſicut rectè infert, *concilia Hiſpaniæ ſemper & ubique in magna æſtimatione fuerunt, veluti maturè celebrata ad præſcriptum & amuſſim ſacrorum canonum*.

Sec. vi.

Concilium Barcinonenſe ac Valentinum nonnulla circa Officium ac Miſſam ſanciunt.

* lege hoc

E

78 Synodus Bracarenſis, quæ apud Aguirrium tom. 2 pag. 293 notatur prima; apud Labbeum verò tom. 5, col. 836, ſecunda; & quæ ſignatur apud Eminentiſſimum Aguirrium anno 561 celebrata, differente illam Baronio ad annum 563) omnimodam urget in divinis officiis uniformitatem; Nam *omnes epiſcopi dixerunt: Neceſſarium & valde hoc utile arbitramur, ut ea quæ apud unumquemque noſtrum varia & inordinata conſuetudine retinentur, unito inter nos, per Dei gratiam, quo per concordiam celebrentur officio. Et idcirco ſi quid illud eſt magnum vel parvum, in quibus variari videmur, ad unam, ſicut dictum eſt, formulam, præfixis rationabiliter capitulis, revocentur: præcipuè cum & de ceteris quibuſdam cauſis inſtructionem apud nos Sedis Apoſtolicæ habeamus, quæ ad interrogationem, quondam veneranda memoria prædeceſſoris tui Profuturi, ab ipſa beatiſſimi Petri Cathedra directa eſt.* Iſta ad Lucretium, metropolitanæ in Gallæcia provincia Bracarenſis eccleſiæ Præſulem, dum præfati eſſent epiſcopi, ſuam deinde mentem ſynodus iſta declaravit, editis ſuper hac re variis capitulis in hæc verba: 1. *Placuit omnibus communi conſenſu, ut unus atque idem pſallendi ordo in matutinis vel veſpertinis officiis teneatur; & non diverſæ ac privatæ, neque monaſteriorum conſuetudines cum eccleſiaſtica regula ſint permiſtæ. 11. Item placuit, ut per ſolennium dierum vigilias vel Miſſas, omnes eaſdem, & non diverſas lectiones in eccleſia legant. 111. Item placuit, ut non aliter epiſcopi, & aliter presbyteri populum, ſed uno modo ſalutent, dicentes: Dominus ſit vobiſcum, ſicut in libro Ruth legitur; & ut reſpondeatur à populo: Et cum ſpiritu tuo: ſicut & ab Apoſtolis traditum omnis retinet Oriens: & non ſicut Priſcilliana pravitas permutavit. IV. Item placuit, ut eodem ordine Miſſæ celebrentur ab omnibus, quem Profuturus quondam hujus metropolitanæ eccleſiæ epiſcopus, ab ipſa Apoſtolicæ ſedis auctoritate ſuſcepit ſcriptum.*

In Bracarenſi Miſſa uniformitas.

F

79 Et quibuſdam aliis intermixtis, quæ non ſunt propriè hujus loci, nimirum circa baptiſmum,

& alia nonnulla præſcribuntur.

Digitized by Google

Sæc. VI.

mum, epiſcoporum ſubordinationem, portiones eccleſiaſticarum rerum, ac non ordinandum ab epiſcopo clericum alterius, mox ſubditur: *XX. Item placuit, ut quia in aliquantis hujus provinciæ eccleſiis diacones abſconſis infra tunicam utuntur orariis, ita ut nihil differre à ſubdiacono videantur: de cetero ſuperpoſito ſcapulæ (ſicut decet) utantur orario.* . XI. *Item placuit, ut lectores in Eccleſia in habitu ſeculari ornati non pſallant, neque granos gentili ritu dimittant.* XII. *Item placuit, ut extra pſalmos, vel canonicarum Scripturarum novi & veteris Teſtamenti, nihil poeticè compoſitum in eccleſia pſallatur: ſicut & ſancti præcipiunt canones.* XIII. *Item placuit, ut intra ſanctuarium altaris ingredi ad communicandum non liceat laicis, viris vel mulieribus; niſi tantùm clericis: ſicut & antiquis canonibus ſtatutum eſt.* At ne cuiquam injiciat moram vox *granor*, modicè explanat illam Cardinalis Aguirrius in notis pag.297: *Excuſi ait* GRAOUS, *lego* GRANOS, *ut eſt in manuſcripto*. Tum ſubdit illud Iſidori lib.19 Etymologiarum cap.23.

parva circa modum ejus loquendi obſervatio;

B

80 *Nonnullæ etiam gentes non ſolùm in veſtibus, ſed & in corpore aliqua ſibi propria, quaſi inſignia vindicant; ut videmus cirros Germanorum, granos & cinnabar Gotthorum.* At quale illud Gothorum inſigne, quod per *granor* hic indicatur? *Exiſtimat*, inquit Aguirrius, *D. Loaiſa, eſſe genus laicæ veſtis oblongæ: ut ex iis verbis S. Iſidori potiùs colligere debuiſſet, eſſe cincinnum, vel capillitium, ut exponit Jo. Ludov. Zerda in Adverſar. cap.177 ex antiquo interprete in verba illa Judith: „ Et diſcriminavit crinem „, &c. ubi exponit* GRANOS *fecit*. Per vocem autem *ſanctuarium*, uti hic rurſus rectè ex Loaiſa obſervat Aguirrius, *velum intelligitur, quo diſtinguebatur locus altaris, & tegebatur, ne omni populo eſſet conſpicuus. Hoc conſtat ex Gregorio in epiſt.XXX ad Conſtantiam Auguſt. lib.3. Vocatur & brandeam, ex quo, cum à S. Leone PP. forcipibus incideretur, ſanguis effluxit. Alibi appellatur velamen.*

& aliorum quorumdam circa hanc ſynodum annotatio.

81 Per illa verba capituli XII, quibus dicitur, *ſicut & ſancti præcipiunt canones*, videtur alludi ad canonem LXVII, qui ponitur poſt capitula, ex Orientalium ſynodis à S. Martino epiſcopo Bracarenſi collecta, & in concilio Lucenſi publicata; vide Aguirrium à pag.325.

C

Canon verò iſte LXVII his verbis conſtat: *Non oportet pſalmos compoſitos & vulgares in eccleſia dicere; neque libros, qui ſunt extra canonem legere, niſi ſolos canonicos novi & veteris Teſtamenti*. Forſan reſpexit ſynodus ad illud Auguſtini epiſtolâ 55, alias 119, ad Inquiſitiones Januarii, cap.18, ubi de Donatiſtis dicitur, quod *ebrietates ſuas ad cantica pſalmorum, humano ingenio compoſitorum, quaſi ad tubas exhortationis inflamment*. Quidquid ſit; Patres concilii IV Toletani can.13 præſcripſerunt poſtea; non eſſe renuendos hymnos, à ſanctis doctoribus compoſitos. Ratio quoque hic habeatur eorum, quæ ad canonis XIII ſuperioris explanationem affert pag. 297 Aguirrius ex Loaiſa: ſunt autem iſta; *Sacerdotibus & levitis dabatur communio ante altare, clero in choro, populo extra chorum. Id conſtat ex concilio Toletano IV, cap.18. Hinc à locorum diviſione vocatur laica communio, & peregrina, & ſacerdotalis.*

Liturgia Hiſpanica ex Orientali commixta.

82 Quæ ſuperius dicebam de ritibus liturgicis in provincia Bracarenſi ex Orientali liturgia commixtis; ſuſpicor non intra ſolam iſtam provinciam obtinuiſſe, ſed ad alios quoque extenſa fuiſſe Hiſpaniæ tractus. An verò & quomodo id fiat veroſimile; qua item auctoritate, occaſione atque adminiculis executioni illud videatur mandatum, nunc diſcutiam, ſimulque conabor exponere, quo loco fuerint res liturgicæ, ex variis congruentiis, quas ſubdo, & quibus confirmabo ea, quæ in provincia Bracarenſi facta fuiſſe memorabam; ac præterea in reliquam Hiſpaniam tempore S. Leandri Orientales quoſdam ritus tranſiviſſe, ſuadere nitar.

D

§. III.

Liturgia Romano-Hiſpanica ex Orientali commixta.

Varia ex liturgia Orientali in Hiſpanicam tranſlata fuiſſe,

Liturgiæ Romanæ, primis legis Chriſtianæ temporibus in Hiſpaniam introductæ, hoc ſeculo VI plurima ex liturgia Orientali immixta fuiſſe, probabile admodum mihi videtur ex variis congruentiis; quarum prima ſit, quod varii tunc viri ibidem floruerint, qui ſtudium & auctoritatem eò conferre potuerint ac voluerint; nimirum Theodomirus ſeu Ariamirus, Suevorum rex, Martinus Dumienſis archiepiſcopus Bracarenſis; Joannes Biclarenſis, ac Leander.

E

De ſingulis dicam. Cardinalis Baronius ad an.563, num.14 ſcribit iſta: *Dum imperator (Juſtinianus) in Oriente à Catholica fide deficiens, inſequitur Orthodoxos (O mirabile divinæ providentiæ ſignum!) in Occidente, qui erat hæreticus ad fidem converſus princeps, collegit Catholicos epiſcopos; per quos concilium celebrat, quo damnantur hæreſes cum hæreticis. Hoc enim ipſo anno, qui tertius Theodomiri, Suevorum regis numeratur; idem princeps celebrari curavit concilium Bracharenſe, in totius Galliciæ metropoli civitate. Porro in editis ibi canonibus, loco Theodomiri, Ariamirus poſitus eſt, qui ejus filius fuit. Præfuit autem ſynodo Lucretius Bracharenſis epiſcopus, qui ſucceſſit Profuturo; præceſſit autem Martinum.*

ex perſona regis Theodomiri ſeu Ariamiri,

84 De Theodomiro & Ariamiro, eodem an diverſo; de anno item, quo concilium illud celebratum eſt, agitur apud Aguirrium in notis variorum pag. 296. Gregorius verò Turonenſis De miraculis S. Martini lib. 1, cap.XI mirabilem regis prædicti & ſubditorum ejus ab hæreſi Ariana converſionem narrat; ubi perperam in pleriſque Mss. haberi *Chararicum*, obſervat hic Ruinartius in noviſſima operum S. Gregorii Turonenſis editione col. 1012.

F

Recens ergo illa ac planè mirabilis converſio plurimum favebat, ne vel ex parte regis, vel ex parte ſubditorum moræ quidquam injiceretur, ſi ritus eorum ſacros mutari contingeret. Ceterùm quæ de Theodomiro & Suevis orthodoxæ fidei adjunctis, dicta ſunt, præclarè confirmata invenies ex S. Iſidoro, epiſcopo Hiſpalenſi, apud nos ad diem XX Martii quo Commentarius hiſtoricus datur à pag.86 de S. Martino Dumienſi, archiepiſcopo Bracarenſi, paucis nunc, quoad in rem præſentem conducet, illuſtrando.

Martini Dumienſis,

85 *Pannoniæ ortus fuit*, teſte Gregorio Turonenſi Hiſtoriæ Francorum lib.5, cap.38, *& exinde ad viſitanda loca ſancta in Orientem properans, in tantum ſe litteris imbuit, ut nulli ſecundus ſuis temporibus haberetur*. Vixit in Gallæcia annis circiter 30; obiit anno 580, ſicut notatur in citato Commentario. Exſtat in ejuſdem laudes carmen Venantii Fortunati, quod Aguirrius inſeruit ſuo tomo 2, pag.314; & pag.325 agitur de capitulis, quæ ex orientalibus ſynodis laudatus Martinus collegit, in melius reſtauravit, & in concilio Lucenſi publicavit, notante ad noſtrum circa arcana liturgi-

ca

A

ea inſtitutum Loaiſa apud Labbeum tom.5 Conc., col.902: *Græcus homo.. ad mores noſtrorum hominum Græcos ritus ſanctè & prudenter accommodavit*. Quod verò tum hic dicit, tum paullo ante ibi præmiſerat, *erat Græcus*; contradicit Gregorio Turonenſi & Fortunato, ſi de natalibus ſeu patria S. Martini illud intelligas. Plura de eo ac ſcriptis ejus dabunt S. Iſidorus jam deſignatus, de Viris illuſtribus cap.35, Nicolaus Antonius Bibliothecæ Hiſpanæ veteris lib.4, cap.3, Commentarius noſter mox allegatus, & Mabillonius Actorum Ordinis Benedictini tom.1, à pag.257.

Joannis Biclarenſis,

86 Iiſdem temporibus floruit Joannes, cum Biclarenſis à monaſterio, cui præfuit, tum ab eccleſia, quam rexit, Gerundenſis vocatus. Elogium ejus S. Iſidorus inter ea, quæ memorat De viris illuſtribus, cap.44 his verbis concinnat: *Joannes Gerundenſis eccleſiæ epiſcopus, nativitate Gothus, provinciæ Luſitaniæ Scalabi * natus. Hic cum eſſet adoleſcens, Conſtantinopolim perrexit, ibique Græca & Latina eruditione munitus, poſt decem & ſeptem annos in Hiſpanias reverſus eſt, eodem tempore, quo, incitante Leovigildo rege, Arriana fervebat inſania. Hunc ſupradictus rex, cum ad neſandæ hæreſis crudelitatem compelleret, & hic omnino reſiſteret, exilio truſus, & Barcinonem relegatus, per decem annos multas inſidias & perſecutiones ab Arrianis perpeſſus eſt. Qui poſtea condidit monaſterium quod nomine Biclara dicitur; ubi congregata monachorum ſocietate, ſcripſit regulam ipſi monaſterio profuturam, ſed & cunctis Deum timentibus neceſſariam*: & mox injecta ab Iſidoro mentione ſcriptorum ejus, *& multa alia*, inquit, *ſcribere dicitur, quæ ad noſtram notitiam non pervenerunt*. De hoc Joanne Gerundenſi diffuſiùs tractat Nicolaus Antonius Bibliothecæ Hiſpanæ veteris lib.4, cap.5; ubi illam, quam & nos ſupra dedimus, lectionem præferendam tenet, quæ non *ſeptima demum anno*; ſed *poſt decem & ſeptem annos* in Hiſpanias reverſum eſſe Joannem iſtum, habet.

** Nunc dicitur Santaren*

B

fundari videtur;

87 Jam verò ut ad priora, quorum gratiâ paullo fuſiùs deducta hæc ſunt, retro referamus pedem; facilè ex dictis intelligitur, quod locorum ac perſonarum, adde & temporis adjuncta, eò mirificè conſpirarint, ad ritus, cæremonias, precationes ac conſuetudines eccleſiæ Orientalis inſerendas Hiſpanicæ veteri liturgiæ; non importuno atque alieno tempore quæſita, nedum affectata, ſed ſponte oblata, ac proinde facili & percommoda ad hoc tentandum favente occaſione, prout ex præmiſſis abunde conſtat. Sed enim ex parte Theodomiri ſeu Ariomiri, Suevorum regis, jam ad Chriſtianam fidem ab Arianiſmo converſi, erat timendum nihil; quin potiùs tam illi quam ejus ſubditis grata ea res debuerit accidere; imo verò id ipſum fortaſſe urſerint apud epiſcopos Gallæciæ, ut liturgiæ Romanæ, à Vigilio ad Profuturum directæ, nonnullæ interſererentur preces, aut alia hujuſmodi, ex Ordine liturgico Orientali, cui, utpote Ariani, videbantur ipſi aſſueviſſe, exprompta, vitato interim, ut credere par eſt, omni exceſsûs, defectûs, errorisve periculo. Et ſanè num prudenter timeri illud poterat? Aderat quippe Martinus Bracarenſis archiepiſcopus; aderat Joannes epiſcopus Gerundenſis, ambo egregiis ſcientiæ atque virtutum dotibus præſtantes, ad Orientem profecti ambo, Orientales quodammodo ambo, ut ita dicam, ſi natales excipias; ex Oriente deinde ambo in Hiſpaniam reduces, memoreſque eorum omnium, quæ cum in rebus eccleſiaſticis generatim, tum

C

in liturgicis ſingulatim coram uſurpari inſpexerant. Sec. VI.

ac potiſſimùm ex S. Leandro epiſc. Hiſpal.

88 Quid de S. Leandro, magno Gothorum apoſtolo, dicam, cum geſta Viri iſtius in clara adeo luce verſentur, ut ſupervacaneum ſit, pluribus hic verbis in laudes ejus excurrere. Elogium ipſius contexuit germanus ejus frater, & digniſſimus in cathedra Hiſpalenſi ſucceſſor, S. Iſidorus De viris illuſtribus cap.41; geſta quoque laudati Præſulis jam pridem apud nos Commentario hiſtorico illuſtrata ſunt die XIII Martii à pag.275, & apud Mabillonium Actorum Benedictinorum ſec.1, à pag.378. Annus mortis ab aliis alius ponitur; ſed idem Mabillonius ex SS. Gregorio PP. & Iſidoro inter ſe collatis, illam affigit anno 601. Quod huc ſpectat, illud eſt, quod arctiſſimam Conſtantinopoli cum S. Gregorio Magno amicitiam contraxerit; de qua re ipſemet Gregorius in epiſtola, expoſitioni libri Jobi præfixa, teſtatur his verbis: *Reverendiſſimo & ſanctiſſimo fratri ſuo Leandro coepiſcopo Gregorius S. S. D. Dudum te, Frater beatiſſime, in Conſtantinopolitana urbe cognoſcens, cum me illic Sedis Apoſtolicæ reſponſa conſtringerent, & te illuc injuncta pro cauſſis fidei Wiſigothorum legatio perduxiſſet, omne in tuis auribus, quod mihi de me diſplicebat, expoſui*.

E

intimo amico S. Gregorii M.

89 Gregorio deinde ad ſummi pontificatus apicem evecto, amicitia, quæ ibidem inter utrumque hunc ſanctum par interceſſerat, ultro citroque poſtmodum datis litteris conſervata atque confirmata (adi citatum Commentarium §.3, pag.279) ſatis S. Leandro præbuerit cauſæ, ut in ſacra eccleſiæ Hiſpanicæ Officia introduceret varias conſuetudines, in eccleſia CPolitana, ejuſdemque ſuffraganeis uſitatas; eo præſertim quod ipſe S. Gregorius PP. ſatis ſua ſponte propenſus fuerit, ut optima quæque ex ſacro vel eccleſiæ CPolitanæ vel alterius Officio excerperet, & in Romanum transferret. Id luceſcit ex epiſtola ſanctiſſimi Pontificis 63, lib.7 jam ſuperius aſſignata, ad Joannem epiſcopum Syracuſanum, in qua *contra aliquorum murmurationem, rationem reddit de Miſſæ ordinatione*, quaſi *eccleſiæ CPolitanæ conſuetudines per omnia ſequeretur*. Ad quæ poſtquam ſanctus Doctor reſpondiſſet; *In qua ergo*, ſubdit, *Græcorum conſuetudines ſecuti ſumus, qui aut veteres noſtras reparavimus, aut* NOVAS *&* UTILES CONSTITUIMUS; *in quibus tamen* ALIOS *comprobamur* IMITARI? .. *De Conſtantinopolitana eccleſia quod dicunt; quis eam dubitet Sedi Apoſtolicæ eſſe ſubjectam?..*

F

& ſatis propenſo, ut ex liturgiis optima excerperentur; cum variæ rationes

90 *Tamen ſi quid boni vel* IPSA *vel* ALTERA ECCLESIA *habet; ego & minores meos, quos ab illicitis prohibeo*, IN BONO IMITARI PARATUS SUM. *Stultus eſt enim, qui in eo ſe primum exiſtimat, ut bona quæ viderit, diſcere contemnat*. Quæ ergo Sanctus viderat ac didicerat CPoli, aut alibi hauſerat liturgici ritus puncta, quamquam *nova*, tamen *utilia* omnino ſe promptum diſertè indicat, ut ea in Eccleſiæ Romanæ uſum convertat. Quantum itaque erat ex parte Romani Pontificis, ſi à Leandro, uti credere par eſt, conſultus ſit, facilè is ab illo inclinari ſe paſſus fuerit, ut mutatio aliqua fieret in veteri Hiſpanica liturgia; vel ſi non conſultus ſit, nullo negotio intelligi poteſt, quod Leandro novi aliquid in hoc genere meditanti non obſtiterit, cum in hujuſmodi *nova*, modo ſimul *utilia* Pontifex ille Romanus ſatis, ut dixi, propenderet. Ex parte autem Viſigothorum ut aliquid in hoc genere fieret, nonne omnino conveniens & rationi congruum erat?

Emer-

Sæc. VI.

Emergebant illi è barathro errorum, amplectebantur nova ſacra, liturgiæ ſuæ, Ariana tunc fortaſſe multis locis contagione corruptæ, nuntium remittebant; nonne itaque conducens planè erat in rem Catholicam regni Hiſpanici, recentiſſimè ad Chriſtum adjuncti, indulgere pluſculum; obſecundare in loco & tempore, ac deferre novis converſis, & ex Orientali liturgia delibare nonnulla, ut hoc pacto magis prompti, volentes ac lubentes ſacra myſteria frequentarent? Hæc itaque aut certè ſimilia rationum momenta induxiſſe S. Leandrum ad mutandam liturgiam, credibile eſt.

aſſignentur, cur ex liturgia CPolitana S. Leander aliqua in Hiſpaniam tranſtulerit.

91 Poſtquam enim Virum hunc à ſua legatione CPolitana reverſum Leovigildus Viſigothorum rex, Catholicos acerbè perſequi non ceſſans, in exſilium unà cum aliis Catholicis epiſcopis relegarat; intimo deinde animi ſenſu dolens, quod proprium filium Hermenegildum capitis damnaſſet, ſanctum Præſulem revocavit; filium ei ſuum natu minorem Reccaredum educandum commiſit, talibuſque morum inſtitutionibus informandum, quales perfidus ille ac ferox pater in ſuo Hermenegildo probabat ſuſpiciebatque. Quo factum eſt, ut Reccaredus, regni quidem paterni ſucceſſor, ſed non heres paternæ veſaniæ, acerrimus exſtiterit orthodoxæ doctrinæ propugnator, & cum ſubditos ſuos,

B

tum epiſcopos Gotho-Arianos exemplo & prudentia induxerit, ut fidem Catholicam amplecterentur. Glorioſa porro illa & planè illuſtris converſio ſummum accepit ſplendorem ex celeberrimo concilio Toletano tertio, anno Chriſti 589 convocato, quod habes apud Aguirrium à pag.338. Inter alia verò, quibus piiſſimus iſte rex affatur patres congregatos, notare juvat ad noſtrum propoſitum ſequentia, quibus oſtendit Ordinem liturgicum ſibi admodum cordi fuiſſe.

Concilium Toletanum 3 ſtatuit ſymbolum CPolitanum in Miſſis recitandum.

* ſive è quoque

92 *Priùs tamen*, inquit, *admoneo pariter & exhortor, jejuniis vos & vigiliis atque orationibus operam dare, ut Ordo canonicus, quem à ſacerdotalibus ſenſibus detraxerat longa ac diutina oblivio, quo * ætas noſtra ſe neſcire fatetur, divino nobis rurſus dono pateſiant*. Singulare omnino eſt quod can. 2 *Pro reverentia ſanctiſſimæ fidei, & propter corroborandas hominum invalidas mentes, conſultu piiſſimi & glorioſiſſimi domini Reccaredi regis, ſancta conſtituit ſynodus, ut per omnes Eccleſias Hiſpaniæ vel Galleciæ, ſecundùm formam Orientalium eccleſiarum, concilii Conſtantinopolitani, hoc eſt centum quinquaginta epiſcoporum, ſymbolum fidei recitetur; ut priuſquam*

C

Dominica dicatur oratio, voce clara à populo decantetur: quo & fides vera manifeſtum teſtimonium habeat, & ad Chriſti corpus & ſanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata accedant. Singulare, inquam, illud omnino eſt, quod hic circa ſymbolum ſtatuitur:

D

Id quod poſtea alia fecerunt eccleſiæ S. Leander liturgiam illuſtravit.

93 Nam Cardinalis Bona lib. 2, cap. 8, num. 6, morem recitandi Symbolum, *Hiſpani*, inquit, *primi inter Latinos receperunt*; ubi plura de ſymbolo ab aliis poſtmodum eccleſiis Occidentalibus recepto, addita invenies. Ceterùm quidnam S. Leander in gratiam officii eccleſiaſtici præſtiterit, breviter exponit S. Iſidorus De viris illuſtribus cap 41, ita loquens: *In eccleſiaſticis Officiis idem non parvo laboravit ſtudio: in toto enim pſalterio duplici editione orationes conſcripſit. in ſacrificio quoque, laudibus atque pſalmis multa dulci ſono compoſuit*. Quid autem, quale & quantum tum pro Officio eccleſiaſtico diurno (quod ſub nomine *pſalterii* hic dictum intelligimus cum Nicolao Antonio Bibl.Hiſp.vet.lib.4., cap.4., propter majorem ejus partem pſalmis inſumptam) quid item, quale & quantum pro divino Sacrificio elaborarit, in obſcuro eſt. Porro quod nec ipſe, nec frater ejus S. Iſidorus auctores fuerint veteris liturgiæ Hiſpanico-Gothicæ, poſtmodum declarabitur.

E

Quid circa illam in concilio Narbonenſi ſtatutum ſit.

94 Huc etiam ſpectat concilium Narbonenſe, eodem quo Toletanum tertium, anno 589, & ſub eodem piiſſimo rege Reccaredo convocatum; cui regi, & Hiſpania & Gallia Narbonenſis tunc ſuberat, (de qua re conſuli poſſunt notæ variorum apud Aguirrium à pag.387) quamquam enim in ejuſdem concilii canonibus agatur de diſciplina eccleſiæ reformando, nonnulla tamen ibidem notata reperio, quæ ſunt inſtituti mei. *Hoc itaque definitum eſt* canone ſecundo, *ut in pſallendi ordinibus per quemque pſalmum Gloria dicatur omnipotenti Deo: per majores verò pſalmos, prout fuerint, prolixius pauſationes fiant, & per quamque pauſationem Gloria Trinitatis Domino decantetur*. Canone autem XII dicitur: *Hæc maximè pro Dei timore & modo diſciplinæ canonicæ, elegimus cuſtodienda vel tenenda, ut, dum Miſſa celebratur, nullus presbyter aut diaconus abſque aliqua infirmitate, dum Miſſa perficitur, egredi de altario audeat: nec diaconus aut ſubdiaconus, certè vel lector, antequam Miſſa conſummetur, albâ ſe præſumat exuere. Quòd ſi quiſquam* &c. Atque hæc quidem hactenus de ſex primis Chriſti ſeculis. Inſpiciamus ſeculum VII.

F

CA-

CAPUT III.

Acta circa res liturgicas ſeculo vii.

§. I.

Multiplex earum notitia ex decretis concilii Toletani iv.

Concilium hoc de rebus liturgicis optimè meritum.

QUod religioſiſſimus rex Reccaredus à congregatis ſynodi Toletanæ tertiæ patribus petierat, *admonens & exhortans eos, jejuniis & vigiliis atque orationibus operam dare, ut ordo canonicus, quem à ſacerdotalibus ſenſibus detraxerat longa ac diutina oblivio . . . divino illis rurſus dono pateſiant*; quodque executioni circa reſtaurationem innovationemque

B

ſacræ liturgiæ ſub Leandro mandari cœptum vidimus, id in pleniſſima forma executioni mandatum videbimus in celeberrimo concilio Toletano iv; cui apud Eminentiſſimum Aguirrium tom. 2, pag. 478 præfigitur hic titulus: *Geſta ſynodalia in Toletana urbe, in concilio* lxii *epiſcoporum, Hiſpaniæ & Galliæ* (Narbonenſis ſeu Gothicæ) *provinciarum, edito anno tertio regnante glorioſiſſimo domino noſtro principe Siſenando, die* ix * *Decembris, æra* dclxxi *, id eſt anno Chriſti 633. Etenim quæ ſeculo v & vi ad illuſtrandum veteris liturgiæ Hiſpanicæ ſtatum ac progreſſum ex obſoletæ antiquitatis crepera, ut ita loquar, luce coacervare conatus ſum, meræ quodammodo videntur eſſe tenebræ, ſi cum clariſſimis comparentur novæ lucis radiis, quos laudatum illud concilium rebus liturgicis affudit; adeo enim præſcribit numero multa, genere ſingularia, certoque precum, rituum ac cæremoniarum forma, modo, ordine definita, ut operæ pretium ſit atque in rem noſtram apprimè conducat, illa huc tranſcribere; unde diſcas lector ſtatum ſacræ liturgiæ in Hiſpania ſeculo vii.

* Ita etiam apud Labbeum; ſed apud Harduin. die nonas

* Vide notas apud Labb., Aguirr. & Harduin.

C

præſcribit omnimodam in eis æquabilitatem,

96 Canon itaque ſecundus ſic ſancit: *Placuit, ut omnes ſacerdotes . . . nihil ultra diverſum aut diſſonum in eccleſiaſticis Sacramentis agamus . . . Unus igitur ordo orandi atque pſallendi nobis per omnem Hiſpaniam atque Galliam conſervetur; unus modus in Miſſarum ſolennitatibus; unus in Veſpertinis Matutiniſque officiis: nec diverſa ſit ultra in nobis eccleſiaſtica conſuetudo, qui in una fide continemur & regno: hoc enim & antiqui canones decreverunt, ut unaquæque provincia & pſallendi & miniſtrandi parem conſuetudinem contineat.* Quod hic dicitur de antiquis canonibus; declaratur exemplis apud Aguirrium in notis variorum pag. 495. Hoc itaque præjacto ad urgendam æquabilem & uniformem in omnibus ubique ſacerdotibus obſervationem eorum, quæ circa officium eccleſiaſticum præſcribentur, fundamento; pergit ſynodus ad ſingularia quædam, quæ vel jubet vel prohibet. Can. v urgetur uniformitas in celebrando Paſcha: *Solet in Hiſpania de ſolennitate varietas exiſtere prædicationis . . . . proinde placuit, ut ante tres menſes Epiphaniorum metropolitani ſacerdotes literis invicem ſe inquirant, ut communi ſententia edocti, diem Reſurrectionis Chriſti, & comprovincialibus ſuis inſinuent, & uno tempore celebrandum annuntient.*

97 Canon vii jubet *celebrari Officium in feria ſexta Paſcha*, ſeu hebdomadæ ſanctæ. Textus ſic habet: *Comperimus, quod per nonnullas eccleſias in die ſexta feria Paſſionis Domini, clauſis baſilicarum foribus, nec celebratur Officium, nec Paſſio Domini populis prædicatur: dum idem Salvator noſter Apoſtolis ſuis præceperit, dicens* &c. *Ideo oportet eodem die myſterium crucis . . prædicari, atque indulgentiam criminum claro voce omnem populum poſtulare, ut pœnitentiæ compunctione mundati, venerabilem diem Dominicæ Reſurrectionis, remiſſis iniquitatibus ſuſcipere mereatur; corporiſque ejus & ſanguinis ſacramentum mundi à peccatis ſumamus.* Canon viii eſt *De non ſolvendo jejunio in ſexta feria Paſchæ, exceptis languidis, ſenibus, & parvulis*, uti ex hoc canonis titulo liquet; ſub pœna in ipſo canone expreſſa, ut *quicumque in eo jejunium . . ante peractas indulgentiæ preces reſolverit, à Paſchali gaudio repellatur; nec in eo Sacramentum corporis & ſanguinis Domini percipiat.* Canon. ix agit *De benedicendo cereo & lucerna in vigiliis Paſchæ*, ut iſte ejuſdem titulus ſatis indicat; ex ipſo autem canonis textu intelligitur, quod hac in re fuerit defectus per Galliam Narbonenſem, quando dicitur: *Et quia hæc obſervatio per multarum loca terrarum, regioneſque Hiſpaniæ in eccleſiis commendatur, dignum eſt, ut propter unitatem pacis, in Gallicanis eccleſiis conſervetur.*

celebrationem Officii feria 6 Paſſionis, benedictionem cerei in vigilia Paſchæ;

E

98 Canon x circa orationem Dominicam præſcribit ſequentia: *Nonnulli ſacerdotes per Hiſpanias reperiuntur, qui Dominicam orationem . . . non quotidie, ſed tantùm die Dominica dicunt.* Et poſtquam varia protuliſſet canon pro quotidiana hujus orationis recitatione, concludit: *Ergo ſicut Chriſtus præcepit, ſicut Apoſtolus admonuit, & quemadmodum Doctores eccleſiaſtici inſtituerunt, quia quotidie vel cogitatione, vel verbo, vel opere delinquimus; quotidie hanc orationem effundere in conſpectu Dei debemus. Quiſquis ergo ſacerdotum vel ſubjacentium clericorum, hanc orationem Dominicam quotidie, aut in publico aut in privato officio præterierit, propter ſuperbiam judicatus, ordinis ſui honore mulctetur.* Quod Dominica oratio in ſacrificio Miſſæ publico vel privato dicenda ſit, Chriſtus docuit, auctore S. Hieronymo lib. 3 Adverſus Pelagianos; *Sic docuit*, inquit, *Chriſtus Apoſtolos ſuos, ut quotidie in corporis illius Sacrificio credentes audeant loqui: Pater noſter, qui es in cælis.* S. Gregorii verba habes ſuperiùs num. 43. Hæc, & plura ex Loaiſa dat Aguirrius inter notas variorum pag. 498. Quod verò per privatum Officium, à publico hic diſtinctum intelligi debeat privata recitatio Horarum canonicarum (cui frequens intertexitur oratio Dominica) non autem celebratio Miſſæ, apud Aguirrium invenies inter notas citatas, eàdem paginâ 498.

quotidianam orationis Dominicæ recitationem;

F

99 Canon xi prohibet cani *Alleluia* in Quadrageſima, his verbis: *Item cognovimus, quoſdam Hiſpaniæ ſacerdotes, qui in Quadrageſima*

item non canendum Alleluia in Quadrageſima;

Sæc. VII. *mo diebus Alleluia decantant, præter in ultima hebdomada Paſchæ: quod deinceps interdicimus fieri, ſtatuentes, ut in omnibus prædictis Quadrageſimæ diebus, quia tempus eſt non gaudii, ſed mœroris, Alleluia non decantetur... quouſque veniat tempus Reſurrectionis Chriſti, quando oportet Alleluia in lætitia canere... In temporibus quoque reliquis, id eſt, Kalendis Januariis, quæ propter errorem gentilitatis aguntur, omnino Alleluia non decantetur. In quibus etiam præter piſcem & olus, ſicut in aliis quadraginta diebus, à ceteris carnibus abſtinetur, & à quibuſdam nec vinum bibitur. Si quis igitur epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quilibet ex ordine clericorum fuerit repertus, qui arbitrium ſuum huic conſtitutioni exiſtimet præferendum, ordinis ſui officio carere cogatur, & à communione ejuſdem Paſchæ privetur.*

circa quam vocem nonnulla notantur. 100 S. Iſidorus Hiſpalenſis Etymologiarum lib. 6, cap. 19, *Alleluia*, ait, *duorum verborum interpretatio eſt, hoc eſt, laus Dei: & eſt Hebræum. Ia enim unum eſt de decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur*. Præſentis vero canonis conſtitutio confirmari poteſt ex eodem S. Iſidoro lib. 1. De eccleſiaſt. officiis cap. 13, ubi hæc ſcribit: *Laudes, hoc eſt, Alleluia canere, antiquum eſt Hebræorum... Apud nos ſecundum antiquam Hiſpaniarum traditionem, præter dies jejuniorum vel Quadrageſimæ, omni tempore canitur Alleluia*. Plura dantur apud Aguirrium pag. 498 de hujus vocis uſu & ſignificatione.

B

Vetat idem concilium, 101 Canon XII ita ſtatuit: *In quibuſdam quoque Hiſpaniarum eccleſiis Laudes poſt Apoſtolum decantantur, priuſquam Evangelium prædicetur: dum canones præcipiunt, poſt Apoſtolum non Laudes, ſed Evangelium annuntiari... Circa omnes igitur ſacerdotes hic ordo deinceps retineatur: excommunicationis pœnam ſuſcepturi, qui hunc ordinem perturbaverint*. Sed canon ille, quid ſibi velit, dilucidius intelligi poterit ex iis, quæ Cardinalis Bona curioſè circa illum obſervat lib. 2, cap. 6, num. 4: *Putat*, inquit, *Berno Augienſis cap. 1, tempore hujus concilii gradualia frequentari cœpiſſe, & Hiſpanos novitate rei perculſos reſtitiſſe; poſtea verò Romanæ Eccleſiæ auctoritate conſtitutum fuiſſe, ut Reſponſoria & Alleluia ante ſanctum Evangelium canerentur: idque ait Walfridus Strabo cap. 22, uſu Romano commodatum, ad omnes deinde Latinorum eccleſias perveniſſe. Sic omnes fere ignorantiâ facti hunc nodum evadunt, ſed non ſolvunt. Ad ritum enim Mozarabicum, quo tunc* (nondum tamen tum temporis ſub iſta nomenclatione cognito) *Hiſpania utebatur, & longo poſt tempore ibidem viguit* (prout ſuo loco dicetur) *pertinet citatus canon.*

C

ne Laudes ante Evangelium canantur: 102 *Quem ritum cum quidam ſacerdotes perverterent, merito in illos Toletani concilii antiſtites, Iſidoro Hiſpalenſi in eo præſidente, animadverterunt. Sunt autem Laudes, quæ poſt Evangelium priſco more Hiſpaniarum dicuntur; non hymnus trium Puerorum, ut ait in notis ad præcitatum canonem Garſias Loaiſa; ſed verſiculus cum Alleluia ei prorſus ſimilis, qui ritu Romano poſt Reſponſorium cantatur. Ipſum verò Reſponſorium cantabant Hiſpani poſt lectionem veteris Teſtamenti, quæ in eorum Miſſali epiſtolæ præmittitur. At poſt epiſtolam chorus reſpondet, Amen, & ſequitur immediatè Evangelium.* Vide Miſſæ Mozarabicæ ideam, ac cæremoniarum ejus deſcriptionem, infrà cap. 9. Pergamus jam ad canonem XIII ſæpe memorati concilii, in quo reſtituitur uſus hymnorum; reſtituitur, inquam, nam, ex ſupra allato canone XII Synodi Bracarenſis 1, *placuit ut extra pſalmos, vel canonicarum Scripturarum novi & veteris Teſtamenti, nihil poëticè compoſitum in eccleſia pſallatur, ſicut & ſancti præcipiunt canones*, uſus hymnorum erat ſublatus. His itaque verbis concilium Toletanum IV circa uſum hymnorum mentem ſuam declarat:

D

103 *De hymnis etiam canendis, & Salvatoris & Apoſtolorum habemus exemplum... Et quia nonnulli hymni humano ſtudio in laudem Dei, atque Apoſtolorum & Martyrum triumphos compoſiti eſſe noſcuntur, ſicut hi, quos beatiſſimi doctores Hilarius atque Ambroſius ediderunt; quos tamen quidam ſpecialiter reprobant, pro eo quod de ſcripturis ſanctorum canonum vel Apoſtolica traditione non exiſtunt. Reſpuant ergo & illum hymnum ab hominibus compoſitum, quem quotidie publico privatoque Officio in fine omnium pſalmorum dicimus: Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui ſancto in ſæcula ſæculorum. Amen. Nam & ille hymnus, quem nato in carne Chriſto angeli cecinerunt:* „ *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ* „ *voluntatis*„ *Reliquaque ibi ſequuntur, eccleſiaſtici doctores compoſuerunt. Ergo nec idem in eccleſiis canendus eſt, quia in Scripturarum ſanctarum libris non invenitur. Componuntur ergo hymni, ſicut componuntur Miſſæ, ſive preces vel orationes, ſive commendationes, ſeu manus impoſitiones: ex quibus ſi nulla dicantur in Eccleſia, vacant Officia omnia eccleſiaſtica... Sicut igitur orationes; ita hymnos, in laudem Dei compoſitos nullus veſtrûm ulterius improbet; ſed pari modo Gallia Hiſpaniaque celebret: excommunicatione plectendi, qui hymnos rejicere fuerint auſi*. De antiquitate hymnorum varia congeruntur in notis variorum apud Aguirrium pag. 499; ubi etiam agitur de eorum auctoribus. *uſum hymnorum reſtituit.*

E

§. II.

Aliæ ex decretis ejuſdem Concilii Toletani IV notitiæ.

CAnon XIV ſequentis eſt argumenti: *Hymnum quoque trium Puerorum, in quo univerſa cœli terræque creatura Dominum collaudat, & quem Eccleſia Catholica per totum orbem diffuſa celebrat, quidam ſacerdotes in Miſſa Dominicorum dierum, & in ſolemnitatibus Martyrum canere negligunt. Proinde hoc ſanctum concilium inſtituit, ut per omnes eccleſias Hiſpaniæ vel Galliæ, in omnium Miſſarum ſolemnitate idem in pulpito decantetur: communionem amiſſuri, qui & antiquam hujus hymni conſuetudinem, noſtramque diffinitionem exceſſerint*. Unde pronum eſt intelligere, quod rectè Cardinalis Bona, paullo ante aſſignatus, dixerit contra Garſiam Loaiſam, *Laudes* non eſſe *hymnum trium puerorum*. At quod attinet ad illud Canticum ſeu hymnum: conſule dicenda inferius cap. 10, § 2. Canon XIV jubet, ut *in fine pſalmorum non, ſicut à quibuſdam huc uſque, Gloria Patri; ſed Gloria & honor Patri dicatur... Univerſis igitur eccleſiaſticis hanc obſervantiam damus, quam quiſquis præterierit, communionis jacturam habebit*. De verſu illo *Gloria Patri, & Filio* &c. nonnulla ponuntur inter notas variorum apud Aguirrium pag. 499 ex Loaiſa. De illo item verſu tractat Cardinalis Bona lib. 2, cap. 3, num. 2; qui, ipſo teſte, ab antiquis Patribus *hymnus glorificationis* dictus eſt. Conſilio S. Hieronymi in Eccleſia Latina addi- *Præſcribitur uſus hymni trium puerorum, & clauſula pſalmorum.*

additum finibus Pſalmorum à S. Damaſo, refert
A ipſe Hieronymus in epiſtola ad iſtum Pontificem
data. *Et hic mos Romanus prævaluit in Eccleſia; & ita non* GLORIA *&* HONOR, *ſed* GLORIA PATRI *dicitur*, ut legere eſt inter citatas modo notas apud Aguirrium. Sequitur in noſtra ſynodo

item Gloria in fine Reſponſoriorum, & liber Apocalypſis; 105 Canon XVI: *Sunt quidam, qui in fine Reſponſoriorum* GLORIA *non dicunt, propter quod interdum inconvenienter conſonat. Sed hæc eſt diſcretio, ut in lætis ſequatur* GLORIA, *in triſtioribus repetatur principium.* Canon XVII: *Apocalypſim librum multorum conciliorum auctoritas, & ſynodica ſanctorum Præſulum Romanorum decreta, Joannis Evangeliſtæ eſſe præſcribunt, & inter divinos libros recipiendum, atque in Eccleſia Dei prædicare contendunt. Si quis eum deinceps, aut non receperit, aut à Paſcha uſque ad Pentecoſten, Miſſarum tempore in Eccleſia non*
B *prædicaverit, excommunicationis ſententiam habebit.*

& quædam alia. 106. Canon XVIII. *Nonnulli ſacerdotes poſt dictam orationem Dominicam ſtatim communicant, & poſtea benedictionem in populo dant: quod deinceps interdicimus: ſed poſt orationem Dominicam, & conjunctionem panis & calicis, benedictio in populum ſequatur, & tunc demum corporis & ſanguinis Domini ſacramentum ſumatur; eo videlicet ordine, ut ſacerdos & levita ante altare communicent, in choro clerus, extra chorum populus.* Canon XXVI. mandat, ut *Quando presbyteri in parochiis ordinantur, libellum officialem à ſacerdote ſuo accipiant, ut ad eccleſias ſibi deputatas inſtructi ſuccedant; ne per ignorantiam etiam divinis Sacramentis offendant.* In notis ad Concilium IV Toletanum apud Garſiam Loaiſam à pag. 370 circa *libellum*, prout hic vocatur, *officialem*, paucula illa obſervantur: *Sacramentorum manuale nunc*, inquit, *appellatur; & in eo etiam decreta Patrum de Sacramentorum uſu, & ritibus contineri apparet* ex *concil. Magunt. cap. 22; ubi de libro officiorum fit mentio, & duæ regulæ ex eo de clericis*
C *vagis adducuntur. Concilio Toletano octavo vocatur ſupplementum*; uti conſtat ex ejus Canone VIII.

Quiſnam fuerit præcipuus dicti concilii ſcopus. 107 Atque hæc quidem ſunt, quæ de libris ac legibus circa officium ſacrum à celeberrimo iſto concilio tradita accepimus: in quo nullus de novo Officio aut œconomia nova liturgica concinnandis; nullus de novo codice aut libris introducendis conficiendiſve occurrit ſermo: ſed illud unicè concilium præ oculis habet, illud urget, illud inculcat, prout conſtat ex diſertiſſimis ipſius verbis canona; ut nulla poſt hac in provinciis Gothorum per Hiſpaniam & Galliam Narbonenſem liturgiæ ac miniſteriorum ſacrorum ſit diverſitas; ſed *unus ordo, unus modus, par conſuetudo*.

Termini provinciæ Narbonenſis, tempore Gothorum. 108 Quæ autem de Gallia Narbonenſi per decurſum dixi, modicè illuſtranda cenſeo ex Cardinale Aguirrio in notis ad Concilium Narbonenſe à pag. 387: *Porro*, inquit, *termini Narbonenſis metropoleos, ſicut & aliarum intra dominia regum Hiſpaniæ Gotthorum, deſcripti inveniuntur tempore Wamba ſive Wambanis . . ., in continuatione S. Ildefonſi Toletani ad Chronicon S. Iſidori apud Lucam Epiſcopum Tudenſem.* Textum, ſeu fragmentum ex Aguirrio ſic tranſcri-
D bo: *Diviſio autem ſedium Narbonenſis metropolis hæc eſt. Beterris teneat de Scalath uſque Barcinonam de Macbay uſque Riboſora. Agathe teneat de Ruſa uſque Riberam, de Gallar uſque Nurlam. Magalona teneat de Nurla uſque Ribogar, de Caſtello uſque Sambiam (Nemauſo hæc teneat: de Buſa uſque Angoram, de Caſtello uſque Sambiam) Lateva teneat de Sambia uſque Ribanal, de Anges uſque Montem-ruſum. Carcaſſona teneat de Monte-ruſo uſque Angeram, de Angoſa uſque Montanam. Elna teneat de Angera uſque Roſmalam**, *de Laturſa** *uſque Lamaſam**. *Hæ ſunt octo ſedes immediatè ſubditæ archiepiſcopo Narbonenſi provinciæ Galliæ, vel Hiſpaniæ, quæ citerior dicitur. Et ſunt ſedes harum duarum Hiſpaniarum octoginta ſub dominio Gotthorum, tam archiepiſcopales quam epiſcopales, per quas nobis miniſtratur verbum Dei, qui à Romano Papa accipiunt communitatem Catholicæ veritatis, ut in fide Chriſti ſecundùm traditionem & doctrinam ſanctorum Patrum, animas ſibi commiſſas valeant gubernare. Hæc igitur noſtra diviſio, quæ de aſſenſu omnium archiepiſcoporum & epiſcoporum dictarum ſedium auctore Deo facta eſt, firma permaneat in æternum. Hæc omnia ſupraſcripta legit glorioſus rex Wamba in concilio Toletano: ubi omnes archiepiſcopi & epiſcopi Hiſpaniarum convenerunt, Quirico Toletano archiepiſcopo, & primatiæ dignitate & fide Catholica conſiſtente.* Ita ibi. Quæ unciniis incluſi, uti variantes lectiones ad marginem notatas, deſumpſi ex editione Labbeana tom. 5, col. 883; ubi plures invenies.

Sec. VII.

* Roſmolam.
* Laterosa.
* Lamuſam.

E

109 Subdit verò laudatus & ſæpius laudandus Cardinalis Aguirrius: *Concilii autem hujus manuſcriptum exemplar antiquiſſimum, ſimul & aliorum Hiſpaniæ celebratorum intra primam Chiliadem annorum Chriſtianam, deſumptum fuit ex chartulario regii & venerandi monaſterii Sancti Æmiliani in Caſtella-veteri (in quo ad ſacrum, inquit, D. Benedicti ordinem miſeratione divina admiſſus fui) unde Philippus II Hiſpaniarum Catholicus rex illud tranſtulit in bibliothecam exquiſitam S. Laurentii in Scuriali; ſicuti & plurima alia ſacra antiquitatis monumenta ex eodem aliiſque monaſteriis & tabulariis eccleſiarum, ubi multis ſeculis delituerant.* Hactenus Aguirrius. Videſis dicta ſuperius num. 9. — *ex codice antiquiſſimo.*

110 Concilium verò, ſuprà deſignatum, — *An illa diviſio* eſſe *Toletanum* XI, *novemdecim epiſcoporum*, uti in ejus titulo prænotatur apud Aguirrium
F pag. 660, *in quo ſedium epiſcopalium diviſio facta eſt, anno* IV *Wambani** *regis*, VII *Idus Novembris, anno Redemptoris noſtri* DCLXXV, *tempore Adeodati PP.*, tenet idem Aguirrius contra Baronium, ſicut videre eſt inter illius conciliographi notas variorum pag. 668; qui mox, *ſub Wambane*, inquit, *rege nullum aliud præcedens concilium in Hiſpaniis fuiſſe, in quo diviſio ſedium fieret, videtur palam conſtare ex prologo hujus ſynodi ſub initium; in quo teſtantur, & dolent Patres, octodecim annos fuiſſe tranſactos ſine concilio ulla, indeque ortam fuiſſe tantam diſciplinæ ac morum relaxationem in clero & populo &c. Cum igitur annus hujus concilii fuerit quartus Wambanis (aliàs Wambæ) regis; planè evincitur, nec totis iis quatuor annis, nec aliis quatuordecim præcedentibus, fuiſſe aliud concilium generale in Hiſpania, immo nec provinciale, in quo eadem ſedium diviſio fieret.* — * Bambæ.

111 Quæ enimvero Aguirrii rationes rem hic controverſam, ut mea quidem fert ſententia, plenè planéque evincerent, per hoc unum ni ſtaret, quod ad iſtud concilium dicuntur *omnes archiepiſcopi & epiſcopi Hiſpaniarum conveniſſe*; cui tamen poſt Quiricum epiſcopum metropolitanum, ſedecim tantùm ſubſcribunt epiſcopi; ac duo deinde vicarii epiſcoporum; nonnulli denique abbates. Qui nodus ac tricis à meo inſtituto prorſus alienis me implicet; vide- — *ſub rege Wambane facta ſit.*

 cint

Sec. VII. A rint de eo eruditi Hiſpani, quorum intererit. Porro breviter his videtur addendum non abs re, quando cœperit, ac quamdiu perrexerit Gallia Narbonenſis ſpectare ad dominium Viſigothorum; quamdiu item deinde gemuerit ſub jugo Saracenorum.

112 Noſter Jacobus Sirmondus apud Labbeum Conciliorum tom. 5, col. 1031. ſic notat: *Ejecti è Gallia Gothi à Clodoveo rege, compulſique in Hiſpaniam, provinciæ Narbonenſis oram maritimam, quæ ipſis olim à Romanis conceſſa fuerat, & Gothia poſtea de eorum nomine dicta eſt, in poteſtate ſua retinuerunt; quoad tandem Caroli Martelli armis recepta, Francorum regno adſcita eſt*. De Viſigothis unà cum ſuo rege Alarico debellatis à Clodoveo, agit Cointius ad annum 507. Rem vero geſtam de adjecta B Francorum regno provincia Narbonenſi à Carolo Martello, neſcio unde hauſerit Sirmondus; cum nullum auctorem citet. Cointius certè ex verbis, quæ profert, Annaliſtæ Metenſis, id contigiſſe probat anno 755, ſub Pippino rege; qui, uti notum eſt, fuit Caroli Martelli filius. Eumdem annum ſignat Pagius; *licet vetus*, inquit, *Chronicon, de quo mox, hæc ad annum* DCCLIX *referat*. At nunc reſumpto liturgicarum rerum filo, diſpiciamus, quouſque S. Iſidorus, archiepiſcopus Hiſpalenſis, de illis fuerit meritus.

§. III.

S. Iſidorus, archiepiſcopus Hiſpalenſis, de Officio Gotico-Hiſpano optimè meritus; an novi fuerit conditor.

Sanctus iſte laudatiſſimus. C NEmo ſanè eſt, qui dubitare poſſit, quin S. Iſidorus optimè mereri potuerit de rebus liturgicis, ſi raras ſapientiſſimi viri dotes norit, pari eruditionis & ſanctitatis nexu conjunctas. Acta ipſius illuſtrata ſunt apud nos die IV Aprilis: ubi pag. 329 proferuntur excellentis ejus doctrinæ teſtimonia. Breve eſt illud concilii Toletani VIII, anno 653, poſt ſancti obitum XVII, habiti: *Noſtri quoque ſeculi doctor egregius, Eccleſiæ Catholicæ noviſſimum decus, præcedentibus ætate poſtremus, doctrinæ comparatione non infimus, &, quod majus eſt, in ſeculorum fine doctiſſimus, atque cum reverentia nominandus Iſidorus*. Fuit itaque tum in aliis ſcientiis verſatiſſimus, uti ex libris ejus conſtat, tum in Officiis eccleſiaſticis inſtructiſſimus, ſicut liquet ex iis, quæ ſuper iſto argumento eruditè conſcripſit. Omnia igitur in eo ita erant comparata, ut ipſe, ſi quis alius in toto Hiſpaniæ regno, lucem longè maximam myſteriis liturgiæ reconditis & arcanis affundere poſſet. At quod in hoc genere potuit efficere, effectum re ipſa dedit in concilio Toletano IV; cui quoniam tanta eum laude, tantaque cum gratia præſedit, minimè aberravero à vero, ſi à tanto præſide, ſeu viva potius ejuſdem concilii voce & oraculo, profluxiſſe dixero, vel omnes vel pleroſque ſaltem circa œconomiam liturgicam canones, in iſto concilio præſcriptos, & à me ſuperius recenſitos: cui enim meliùs & veriſimilius canones iſti attribui poſſint?

creditur eſt à variis auctoribus 114 Quidquid ſit; adeò magnam rebus ibi geſtis ſanctus Doctor ſui apud auctores conciliavit æſtimationem circa Officium eccleſiaſticum, ut crediderint ac tradiderint, novum ab illo tunc temporis conditum fuiſſe. Baronius ad annum 633, quo concilium illud celebratum dixit: *Fuit*, inquit, *ſententia plurimorum, cui volens lubenſque ſubſcribo, in hoc concilio à patribus injunctum S. Iſidoro, rerum eccleſiaſticarum peritiâ & ſcientiâ ceteris excellenti, ut ex præſcripto ſacri concilii volumina elucubraret eccleſiaſticorum Officiorum, quibus tum in ſacris Miſſis, tum in horis pſallendis canonicis nocturnis atque diurnis uti deberent omnes Hiſpaniarum eccleſiæ. Quod quidem ab eo quam feliciſſimè præſtitum eſt, ita ut & Miſſale, atque Breviarium ederet*. D Longior eſſem, ſi producerem auctores Hiſpanos, & ex eorum verbis conficerem, quidnam & quantum in hoc, quo de agitur, argumento tribuant S. Iſidoro: neque enim eodem modo loquuntur omnes; & ſunt qui ipſi adjungunt prætèrea S. Leandrum; quem alii dicunt, auctorem fuiſſe Officii ſacri. Quæ videri poterunt apud ſcriptores, quos aſſigno, videlicet noſtrum Joannem Marianam De rebus Hiſp. lib. 6, cap. 5; Franciſcum de Padilla Hiſtoriæ eccl. Hiſpan. centuriâ 1, cap. 10, & centuriâ 7, cap. 20; Vaſæum ad annum 717; Ambroſium Moralem lib. 12, cap. 19; Alvarum Gomecium De rebus geſtis Cardinalis Ximenii lib. 2, pag. 969; Marchionem Mondexarenſem fol. 136; quibus addi poteſt obſervatio ad concilia celebrata in Hiſpania citeriore apud Labbeum tom. 9, col. 1198. E Verba producam inferius alia opportunitate. Nunc juverit rem alibi expoſitam audire.

115 Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hiſpana veteri lib. 5, cap. 4, pag. 269 S. Iſidori opera recenſens, *Tribuitur ei quoque*, inquit, *Miſſale & Breviarium, quibus eccleſiæ Hiſpaniarum ... uſæ fuere ex concilii Toletani* IV *decreto illo (ut creditur) quod canon ſecundus continet*: DE UNO ORDINE &c. *Cum enim hæreſis Arianorum non potuiſſet non ordinem omnem rectum in eccleſiaſtica diſciplina obſervandum, turbare, varietatemque, erroris ſequelam, ubique inducere; nihil magis curandum fuit Catholicis præſulibus, quam ſacrum omnem ritum, & cæremonias, tum fidei recta conformes, tum univerſis Gotthicæ ditionis, tam in Hiſpaniæ quam in Galliæ provinciis uniformiter obſervandas præſcribere. In quo vix dubitari poteſt, quin Leander, dum vixit, Arianiſmi exturbator, muneri ſuo ſatisfecerit. Sed cum Iſidorianum communiter hocce audiat Miſſalis & Breviarii Gotthici Officium; denegare non poſſumus Iſidoro noſtro præcipuum aliquem hujus fabricæ, doctiſſimæque atque graviſſimæ, ſimul & piiſſimæ compoſitionis honorem, & laudem*. *novam condidiſſe liturgiam:* F Id quod laudatus auctor confirmat ex Guitmundo & Elipando; de quibus dicam paullo poſt. Deinde ita pergit:

116 *Quamquam, ut verum fatear, nollem ex concilii decreto iſto .. factum admittere ... ne .. haud exigui laboris & contentionis opus intra ſic breve tempus, quod à celebrato concilio uſque ad ſancti Præſulis interceſſit obitum, neceſſario reſtringamus. Vero etenim mihi ſimilius eſt, pridem jam eum, poſt antiquiorem aliorum operam, incubuiſſe huic rei conficiendæ, cum concilium celebraretur; ſive in uſum jam tempore concilii hunc ritum veniſſe Iſidorianum; eo autem direxiſſe functionem ſuam Toletanos Patres, ut per univerſam Gotthici nominis ditionem, eumdem* ORANDI ORDINEM ATQUE PSALLENDI; (*Breviarium indicatur*) *eumdem* IN MISSARUM SOLEMNITATIBUS MODUM (*Miſſalis ſignificatur liber*) *obſervari præciperent. Niſi enim jam promulgatus aut in uſu eſſet ritus aliquis approbatus; quo uti deberent ſacri homines, fruſtra fuiſſet de evitanda diverſitate, atque ex ea ſcandalo, legem dicere.* *An & quouſque.*

Dein-

A Deinde nonnullis interjectis, quæ difficultatem movent, quo minus confectio hic agitata S. Iſidoro tamquam auctori conveniat, mentem ſuam ita præſenti quæſtioni attemperat, ut mediam quamdam ſententiæ viam tenens, nec totum illud negotium ipſi arroget, nec totum etiam abroget, ſed partim concedat, partim neget; id quod his verbis exprimit:

id dici poſſit. 117 *Quæ omnia ſanè cum judicio excogitata, quantumcumque ſolidam incepti & abſoluti Officii laudem Iſidoro noſtro denegent; Iſidorianum vulgo datum iis libris, & ab ultima antiquitate derivatum nomen, id ſaltem conficere apud omnes recta ratione utentes debet, ut inter alias huic negotio deditos non ultima Iſidori laus habeatur.* Sed præterquamquod illud propriè non diſputatur; ſatis etiam inſuper hoc convenit cum dictis meis ſub exordium hujus paragraphi, ubi, quid in hoc genere tribuendum S. Iſidoro cenſerem, non obſcurè expoſui. At plus nonnulli exigunt ſcriptores, non illi dumtaxat, qui nullam ſibi ex antiquitate auctoritatem conciliare poſſint, ſed alii præterea ſatis antiqui.
B Guitmundus, Averſanus in Italia epiſcopus, qui floruit ſeculo XI, & de quo Ughellus inter iſtius Cathedræ epiſcopos tom.I Italiæ ſacræ, col.488 noviſſimæ editionis; Guitmundus, inquam, ille De corporis & ſanguinis Chriſti veritate in Euchariſtia lib.3 (qui habetur in Bibliotheca Patrum editionis Colonienſis, anni 1618, tom.XI) pag.369 hæc profatur: *In quodam Miſſali Hiſpano, quod dicunt ſanctum dictaſſe Iſidorum, in hebdomada ante Paſcha, in quadam Miſſa ſic inveni* &c. Inter opera Alcuini ſeu Albini, qui Caroli Magni magiſter exſtitit, ac exeunte ſeculo VIII claruit, habetur epiſtola Elipandi Toletani epiſcopi ad ipſum Alcuinum data; in qua ſic dicit col.917, editionis dictorum operum Pariſinæ, quæ anno 1617. typis excuſa notatur: *Nam & ipſi canimus in vigilia Paſchæ, beato Iſidoro dicente: Induit carnem, ſed non exuit majeſtatem: noſtram ſubſtantiam expetens, ſed propriam non relinquens.*

variis rationibus 118 Audiſti, quidnam in præſenti controverſia pro S. Iſidoro dici poſſit; nunc autem, quænam contra faciant rationes, intellige ex Eminentiſſimo Cardinale Bona lib.I, cap.XI; ubi poſtquam retuliſſet Baronium, nec non librorum, hæc Officia continentium, inſcriptionem, quæ aſſertionem Baronianam confirmat,
C ſoleſque eſſe talis: *Officium Gothicum ſive mixtum, ſecundùm regulam S. Iſidori, dictum Mozarabes*; ſtatim hæc proponit incommoda, his verbis uſus: *Mihi autem*, ait, *ne huic ſententiæ ſtatim adhæream, quædam ſunt, quæ gravem ingerunt difficultatem: nam primò in Miſſa Sancti Martini in oratione* POST NOMINA, *hæc verba leguntur:* HUNC VIRUM, QUEM ÆTATIS NOSTRÆ TEMPORA PROTULERUNT, JUBEAS AUXILIUM NOSTRIS FERRE TEMPORIBUS. *Martinus autem obiit anno Domini* CCCCII, *& primus ex confeſſoribus paulo poſt obitum publico cultu cœpit honorari. Ergo multò ante Iſidorum hæc Miſſa ſcripta fuit. Deinde ſi Iſidorus hujus Officii auctor fuit, cur nec Braulio Cæſarauguſtanus, nec Ildefonſus Toletanus, viri ſancti & Iſidoro familiares, ille in elogio ipſius Iſidori; hic in libro De ſcriptoribus eccleſiaſticis, nullam operis adeo excellentis mentionem faciunt?*

in utramque partem 119 *Illis accedit, quod concilium* IV *Toletanum aliquot hujus Officii ritus canone* XI, *& ſequentibus tamquam jam antea uſitatos commemorat; & tertium item Toletanum annis* XLIV *ante quartum, can.2 ſtatuit in ſingulis eccleſiis Symbolum recitari, priuſquam dicatur oratio Dominicalis, qui mos eſt peculiaris Miſſæ Mozarabicæ. Ipſe quoque Iſidorus libro De Scriptoribus eccleſiaſticis, Leandri fratris ſui, & in Sede Hiſpalenſi anteceſſoris, ſcripta recenſens, teſtatur, ipſum in eccleſiaſticis Officiis non parvo ſtudio laboraſſe, & in Sacrificii laudibus atque Pſalmis multa dulciſonè compoſuiſſe. Joannes Mariana lib.VI De rebus Hiſpaniæ cap.V, uſum inquit obtinuiſſe, ut Iſidoro ritus Mozarabicus tribuatur, nonnulla tamen Leandrum inveniſſe. Quod ſi Leander dumtaxat invenit, crediderim hoc Officium concilio* III *Toletano, cui Leander interfuit, antiquius eſſe, & ſecula* V *jam in uſu fuiſſe, ut ex Miſſa Sancti Martini modo oſtendimus; ſed de primo ejus auctore non conſtare; ab ipſo tamen Leandro illuſtratum, ab Iſidoro auctum, ab aliis progreſſu temporis amplificatum, nominatim ab Ildefonſo, cujus opera Julianus Toletanus in Appendice ad librum ejus de Scriptoribus eccleſiaſticis in quatuor partes diviſit, & tertiam fuiſſe ait Miſſarum, hymnorum atque ſermonum.* Sec. VII. E

120 *Ipſe item Julianus, qui diem clauſit extremum ærâ Hiſpanicâ* DCCXXVIII, *anno ſcilicet Chriſti* DCXC, *ſcripſiſſe dicitur, ut in eadem appendice Felix epiſcopus refert „ librum „ Miſſarum de toto circulo anni in quatuor partes diviſum, in quibus aliquâ vetuſtatis incuriâ vitiatas ac ſemiplenas emendavit, atque „ complevit; aliquas verò ex tota compoſuit. „ Item librum orationum de feſtivitatibus, quas „ Toletana eccleſia per totum circulum anni eſt „ ſolita celebrare, partim ſtylo ſui ingenii depromptum, partim etiam inolita antiquitate „ vitiatum, ſtudiosè correctum, in unum congeſſit, atque Eccleſiæ Dei uſibus ob amorem „ reliquit ſanctæ religionis „ Petrus quoque Ilerdenſis epiſcopus orationes & Miſſas edidit eleganti ſermone, diverſis ſolemnitatibus congruentes. Et Salvus abbas Albaildenſis monaſterii, Miſſas etiam & orationes atque hymnos compoſuiſſe dicitur, plurimam cordis compunctionem legentibus & audientibus tribuentes.* *probatis* F

121 Atque hæc ſunt, quæ iſte Cardinalis, rerum liturgicarum ſcientiſſimus, circa præſentem controverſiam congerit argumenta, quæ laudato Nicolao Antonio tam nervoſa & ſolida ſunt viſa, ut non tantum ea *cum judicio excogitata* candidè, ut vidimus, & apertè profiteatur; ſed etiam nihil opponat, quo eorum vim elidat. Hinc illam ſubjunxit iis clauſulam, quâ novam ab Iſidoro non eſſe confectam liturgiam tacitè admittit, prout conficitur ex ejus verbis ſuperius productis. Ad argumentum verò, quod deſumit Cardinalis Bona ex additamentis, quæ per viros, S. Iſidorum ſubſecutos, ſacræ liturgiæ ſint adjecta, ſatis aptè reſpondet Antonius, ſic dicens: *Quod autem poſt præſcriptum ſemel ordinem ſacramentorum, orandi atque pſallendi, nec non & Miſſarum, & quotidianarum precum per Horas recitandarum ex concilii ſanctionem, adhuc ſancti doctique antiſtites formandis orationibus atque Miſſis vacarent, ... ita interpretari poſſumus, ut id ipſum, quod nunc ſolet, eo tempore acciderit. Romana enim hodierna Eccleſia nihil turbato in ſubſtantialibus regulis ordine, tandem à Beato* (nunc ſancto) *Pio V, ſanctiſſimo Pontifice ſtabilito, plures Miſſas Officiaque integra, aut eorum partes, pro diverſis eccleſiis, aut pro univerſo fidelium cœtu, frequenter poſtquam approbata ſunt, vel permittit recitare, vel præcipit.* Ad rationem itaque Eminentiſſimi Cardinalis ab amplificatoribus liturgiæ Hiſpanicæ de- *examinatur;*

d 2 ſum-

Sec. vii. ſumptam ita reſpondet Antonius, ſed ad alias non item; ob quas magis ad verum mihi accedere apparet illa ſententia, quæ novi liturgiei Ordinis confectionem Sancto Iſidoro abjudicat.

ſed non videtur novam liturgiam Sanctus iſte concinnaſſe.

122 In eadem quoque ſententia fuit Eminentiſſimus Aguirrius; id quod tom. 5, pag. 143 agens de decretis concilii iv Toletani, ſcribit; *Ex illis orta fuiſſe creditur ordinatio illius antiquiſſimi Miſſalis, & Breviarii juxta ritum Gothicum, quod Iſidorianum appellari ſolet, denominatione ſumpta à S. Iſidoro, qui eidem ſynodo præfuit, & illud ordinandum curavit meliori forma: licet jam anteà illud ipſum fere in*
B *aliis & aliis Hiſpaniæ eccleſiis cum varietate aliqua receptum & vulgatum fuiſſet à tempore diſcipulorum S. Jacobi, aut circiter ut latè probat D. Marchio Mondexarenſis cap. xxiv;* ubi tamen fatetur, definire ſe non poſſe in individuo formam, quam habuerit iſta Miſſa in ſuis principiis, deficientibus monumentis iſtorum ſeculorum, quæ illud evincant. Atque hæc quidem valde conformia ſunt ſententiæ circa obſcuritatem liturgiæ Hiſpanicæ primis ſeculis à me ſuperiùs propoſitæ. Argumentum, quod ſupra depromitur ex Elipando, parum aut nihil probat: nam reponi poteſt, quod ita locutus ſit, ut majorem, apponendo nomen S. Iſidori, illis verbis auctoritatem ſibi conciliaret; ſciebat enim nomen illud Alcuino, ad quem ſcribebat, debere eſſe venerabile præ reliquis Patribus Toleti cum illo congregatis: & tamen in eadem illa epiſtola paullo ante ſic præmiſerat Elipandus: *Iterum teſtimonia ſanctorum Patrum venerabilium Toleto deſervientium in Miſſarum oraculis edita ſic dicunt* &c.

quid dicendum ad varias objectiones

123 Hic itaque Miſſas tribuit Patribus Toletanis, illic S. Iſidoro aliquid tribuit, quod canebatur in vigilia Paſchæ, non eodem modo locutus. Sed fac ſanctum verè iſta verba tunc cantanda præſcripſiſſe: an inde extundes no-
C vam liturgiam ab illo compoſitam fuiſſe? Ad Guitmundum ſuperius objectum reſpondeo; vix aliquid confici inde poſſe contra ſententiam Cardinalis Bonæ: nam per *ut dicunt*, intelligitur quidem quod tunc temporis fama fuerit, quod Miſſale aliquod S. Iſidorus dictaſſet; ſed ne id, quod tunc dicebatur, reipſa antea contigerit, videntur ſuadere argumenta in contrarium propoſita. Adde, quod Guitmundus nimium remotus fuerit à temporibus S. Iſidori, quam ut per ſuum *dicunt* fidem certam facere poſſit. Vide laudatum comitem Mondexarenſem fol. 136 verſo; ubi obſervat, hactenus non eſſe repertum teſtimonium, invaſioni Maurorum in Hiſpaniam prævium, quo perſuaderi ſecurè
D poſſit communis iſta opinio, quæ credit S. Iſidorum Officii auctorem extitiſſe; quam ſententiam & ipſe rejicit fol. 138. Jam verò quia argumentum è Miſſa S. Martini Turonenſis depromptum maximè incommodat opinioni contrariæ, addi hic poſſent nonnulla de tempore, quo Miſſa iſta compoſita fuerit, uti & de aliis quibuſdam circumſtantiis; ſed cum alibi ſeſe ſit oblaturus de illis rebus dicendi locus, lectorem eò remitto; dum interea temporis quædam ſpecimina delibo ex S. Iſidoro, unde planum fiat, qualis hoc ſeculo ſeptimo viguerit Ordo ſacrorum myſteriorum, ſaltem quod ad eorum orationes ſpectat; & confirmetur ſententia, quæ novam liturgiæ pro Hiſpania confectionem illi Sancto abjudicat.

§. IV.

Orationes in ſacrificio Miſſæ tempore S. Iſidori; nonnulla circa liturgiam ſacram ex variis Hiſpaniæ conciliis eruta.

S. Iſidorus orationes Miſſæ

SAnctus Iſidorus De Officiis eccleſiaſticis lib. 1, cap. 15 agit de Miſſa & orationibus, ac definit quot, quales, & quem in finem illæ tunc adhibitæ fuerint. *Prima*, inquit, *oratio admonitionis eſt erga populum, ut excitetur ad* E *impetrandum Deum. Secunda invocationis adeſt, ut clementer ſuſcipiat preces fidelium, oblationemque eorum. Tertia autem effunditur pro offerentibus ſive pro defunctis fidelibus, ut per idem ſacrificium veniam conſequantur. Quarta poſt hæc infertur pro oſculo pacis, ut charitate omnes reconciliati invicem, digni Sacramento corporis & ſanguinis Chriſti conſocientur. Quia non recipit diſſenſionem cujuſquam, Chriſti indiviſibile corpus. Quinta infertur illatio in ſanctificatione oblationis; in qua etiam ad Dei laudem terreſtrium creatura, virtutumque cæleſtium univerſitas provocatur, & Oſanna in excelſis cantatur: quod Salvatore de genere David naſcente, ſalus mundi uſque ad excelſa pervenerit. Porro exhinc ſexta ſuccedit confirmatio Sacramenti: ut oblatio, quæ Domino offertur, ſanctificata per Spiritum ſanctum, corpori Chriſti & ſanguini confirmetur. Harum ultima eſt oratio, quam Dominus noſter orare diſcipulos ſuos inſtituit, dicens: Pater noſter, qui es in cælis;*

ſuo tempore uſitatas commemorat;

125 In cujus orationis petitiones poſtquam breviter eſſet commentatus S. Iſidorus, mox ita concludit: *Hæ ſunt itaque ſeptem Sacrificii orationes, commendatæ Apoſtolicâ evangelicaque doctrinâ: cujus numeri ratio inſtituta videtur, vel propter ſeptenariam ſanctæ Eccleſiæ univerſitatem, vel propter ſeptiformem gratiæ ſpiritum, cujus dono ea, quæ offeruntur, ſanctificantur.* De ſymbolo Nicæno ſanctus idem Hiſpalenſis Præſul tractat cap. 16: *Symbolum*, inquit, *quod* F *tempore Sacrificii populo prædicatur, ſanctorum Patrum trecentorum decem & octo collatione apud ſynodum Nicænam eſt editum; cujus veræ fidei regula tantis doctrinæ myſteriis præcellit, ut de omni parte fidei loquatur, nullaque penè ſit hæres; cui per ſingula verba vel ſententias non reſpondeat. Omnes enim errorum impietates, perfidiæque blaſphemias calcat, & per hoc univerſis eccleſiis pari confeſſione à populo proclamatur.*

hodiernus tamen Miſſa Mozarabicæ ordo diverſus eſt

126 Capite 17 agit *De Benedictionibus in populo*; ſed nihil inde excerpo; quia ſolam continet analogiam benedictionis à Moyſe datæ in antiqua lege. *Diverſum eſſe Mixtarabici Miſſalis*, inquit Nicolaus Antonius pag. 269, *quod idem vulgo cum Iſidoriano creditur, Ordinem ab eo, quem libro 1 De eccleſ. Offic. cap. xv Iſidorus ſervari tempore ſuo apud univerſum orbem prodidit. Quod cum Jacobus Pamelius, indicatis iis, in quibus differunt, partibus in Latinis ſuis liturgiis tom. 1 pag. 642; tum Joannes Grialius in notis ad iſtud Iſidori teſtimonium, annotaverunt.* At de Miſſa Mozarabica ſuo loco recurret ſermo. Sed nunc tempus monet, ut controverſiæ ſatis ſuperque hic agitatæ finis imponatur, & diſpiciatur, quidnam per decurſum hujus ſeculi vii in re liturgica geſtum fuerit.

127 In

Sæc. VII.

A *Varia alia congeruntur*

127 In concilio Toletano V, quod celebratum notatur apud Aguirrium anno Chriſti 636, canone I decernitur, *ut à die Iduum Decembrium Litaniæ triduo uſque annua ſucceſſione peragantur: quod ſi dies Dominica interceſſerit, in ſequenti hebdomada celebrentur.* In concilio Toletano VI, quod coactum notatur apud Aguirrium pag. 512, anno Chriſti 638, can. II ſancitur, *ut hi dies Litaniarum, qui in ſynodo præmiſſa, ſunt inſtituti, eodem in tempore, quo juſſi ſunt excoli, annuo recurſu, omni obſervatione habeantur celeberrimi.* Ne verò ordinem his & ſequentibus hujus ſeculi temporibus continuatum interrumpam; proſequar ipſa concilia, poſtque illa recenſebo viros hoc ævo de rebus liturgicis bene meritos. In concilio igitur Toletano VII, anni 646, uti ſignatur apud Aguirrium; pag. 523, can. 2, *Cenſemus*, inquiunt Patres, *convenire, ut cum à ſacerdotibus Miſſarum tempore ſancta myſteria conſecrantur, ſi ægritudinis accidat cujuſlibet eventus, quo cœptum nequeat conſecrationis expleri miniſterium; ſit liberum epiſcopo vel presbytero alteri conſecrationem exſequi Officii cœpti . . . Ne tamen quod naturæ languoris causâ conſulitur, in præſumptionis perniciem convertatur, nullus poſt cibi potuſve quemlibet minimum ſumptum, Miſſas facere; nullus abſque patenti proventu moleſtiæ, miniſter vel ſacerdos cum cœperit, imperfecta Officia præſumat omnino relinquere. Si quis hæc tentare præſumpſerit, excommunicationis ſententiam ſuſtinebit.* De jejunio ſacerdotis antequam Sacrificium offerat, inſpici poteſt notatio Loaiſæ apud Aguirrium pag. 526.

B

ex conciliis Hiſpaniæ.

128 Toletanum VIII, anno 653 celebratum, quod habetur apud ſynodographum ſæpius jam aſſignatum, pag. 540: *in ſacris Miſſarum ſolennitatibus concordi voce profitemur, ac dicimus: Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem* &c. Videri in hoc ſymbolum poſſunt notæ apud Aguirrium pag. 563. Pag. 545, can. VIII. ſic cavetur: *Octavæ diſceptationis affectu reperimus quoſdam divinis Officiis mancipatos tanta neſciente ſocordia plenos, ut nec in illis probentur inſtructi competenter ordinibus, qui quotidianos verſantur in uſus. Proinde ſollicitè conſtituitur atque decernitur, ut nullus cujuſcumque dignitatis eccleſiaſticæ deinceps percipiat gradum, qui non totum pſalterium vel canticorum uſualium, & hymnorum, ſive baptizandi perfectè noverit ſupplementum* &c. In ſynodo Toletana IX, habita anno Chriſti 655, nihil invenio, quod ſit noſtri inſtituti, quantum ex titulis eidem præfixis obſervare potui. Concilium Toletanum X, anno Chriſti 656 celebratum, & notatum apud Aguirrium à pag. 579, titulo I agit *De celebritate feſtivitatis dominicæ Matris* *; & mox capitulo I teſtatum faciunt Patres ſuum erga Virginem Matrem religionis ac venerationis affectum planè ſingularem, qui apud piiſſimam gentem ad hunc uſque diem conſtantiſſimè perſeverat. Dicto itaque capitulo ita ſancitur:

C

* al. Annunciationis Dominicæ.

Ratio ſingulari quodam affectu habita in Tolet. 10 circa ſanctiſſimam Virginem.

129 *Si . . Nativitatis & Mortis incarnati . . Verbi dies abſque immutatione ita certus habetur, ut abſque diverſitate in orbe toto terrarum ab omni concorditer Eccleſia celebretur; cur non feſtivitas glorioſæ matris ejus eadem obſervantia, uno ſimul ubique die, ſimilique habeatur honore? Invenitur enim in multis Hiſpaniæ partibus hujus ſanctæ Virginis feſtum non uno die per omnes annorum circulos agi . . . Qua de re, quoniam die, qua invenitur Angelus Virgini Verbi conceptum & nunciaſſe verbis, & indidiſſe miraculis, eadem feſtivitas non poteſt celebrari condignè, cum interdum Quadrageſimæ dies vel Paſchale feſtum videtur incumbere . . . Ideo ſpeciali conſtitutione ſancitur, ut ante octavum diem, quo natus eſt Dominus, Genitricis quoque ejus dies habeatur celeberrimus & præclarus. Ex pari enim honore conſtat, ut ſicut Nativitatem Filii ſequentium dierum inſequitur dignitas, ita feſtivitatem Matris tot dierum ſequatur ſacra ſolemnitas: nam quod feſtum eſt Matris, niſi incarnatio Verbi? Cujus utique ita debet eſſe ſolenne, ſicut eſt & ejuſdem Nativitas* * *Verbi. Quod tamen nec ſine exemplo decedentis moris, qui per diverſas mundi partes dignoſcitur obſervari, videtur inſtitui. In multis namque eccleſiis, à nobis & ſpatio remotis & terris, hic mos agnoſcitur retineri. Proinde ut de cetero quidquid eſt dubium, ſit remotum, ſolemnitas dominicæ Matris die decimo quinto Kalendarum Januariarum omnino celebretur.*

* al. Nativitatis

Synodus Emeritenſis præcipit unum in pſallendo modum;

130 Synodus Emeritenſis in Luſitania, anno Chriſti 666, can. 2 decernit, *ut ſicut in aliis eccleſiis veſpertino tempore poſt lumen oblatum, priùs dicitur Veſpertinum, quam Sonum in diebus feſtis, ita & à nobis cuſtodiatur in eccleſiis noſtris*, inquiunt iſtius ſynodi epiſcopi. In concilio Toletano XI anni 675, apud Aguirrium pag. 664, capitulo III habentur ſequentia: *Placuit huic S. concilio, ut metropolitanæ ſedis auctoritate coacti uniuſcujuſque provinciæ Pontifices, rectoreſque eccleſiarum unum eumdemque in pſallendo teneant modum, quem in metropolitana ſede cognoverint inſtitutum; nec aliqua diverſitate cujuſque ordinis vel officii à metropolitana ſe patiantur ſede disjungi . . . Abbatibus ſanè indultis Officiis, quæ juxta voluntatem ſui epiſcopi regulariter illis implenda ſunt, cetera Officia publica, id eſt, Veſperam* *, *Matutinum, ſive Miſſam, aliter quam in principali eccleſia celebrare non liceat. Quiſquis autem horum decretorum violator exſtiterit, ſex menſibus communione privatus, apud Metropolitanum ſub pœnitentiæ cenſura permaneat corrigendus* &c. Can. XIV. inſtituitur, *ut, ubi temporis vel loci, ſive cleri copia ſuffragatur, habeat ſemper quiſquis ille canens Deo, atque ſacrificans, poſt ſe vicini ſolaminis adjutorem; ut ſi aliquo caſu ille, qui officia impleturus accedit, turbatus fuerit, vel ad terram eliſus, à tergo ſemper habeat, qui ejus vicem exſequatur intrepidus.*

E

* al. Veſperas

F

Bracarenſis præſcribit materiem Euchariſtiæ, vaſa, habitum ſacrificantis;

131 Anno Chriſti 675 habitum in prædicta Luſitania fuit concilium Bracarenſe; de quo Aguirrius pag. 675, ubi idem auctor tertium iſtius nominis illud exſtitiſſe memorat; alibi autem eſt quartum, prout colligitur ex nota marginali apud laudatum Aguirrium. In illo concilio capitulo I obviam itur erroribus circa ſacroſanctam Euchariſtiam commiſſis, hoc verborum tenore: *Relatus eſt in concione noſtrorum omnium error manifeſtus pariter & diverſus . . . Quidnam enim in Sacrificiis Domini relati ſunt lac pro vino; pro vino botrum offerre: Euchariſtiam quoque vino madidam, pro complemento communionis credunt populis porrigendam; &, quod pejus his omnibus eſt, quidam ſacerdotum in vaſis Domini epulas ſibi apponunt, & manducare in eis præſumunt. Quidam etiam ex ſacerdotibus relati ſunt, quod eccleſiaſticæ conſuetudinis ordine prætermiſſo, Miſſam ſine orariis audeant dicere, & quod in ſolennitatibus Martyrum reliquias ſuo collo imponant* ad faſtum &c. Quibus erroribus opponuntur capitula ſequentia, quorum titulos huc tranſcripſiſſe ſuffecerit brevitatis causâ. *2. Ut repul-*

Sæc. VII.

repulſis omnibus opinionibus ſuperſtitionum , panis tantùm & vinum aquâ permiſtum in Sacrificio offeratur . III . *Ne vaſa Deo ſacrata humanis uſibus ſerviant .* IV . *Ne ſacerdos ſine orario Miſſam audeat celebrare .* VI . *De damnata præſumptione quorumdam* &c.

Toletanum concilium 12 Communionem in Miſſa præcipit:

132 ſuperſunt huic ſeptimo , quo de ſermo eſt , ſeculo concilia duo Toletana in rem noſtram , videlicet duodecimum ac decimum ſeptimum . Primum anno 681 collectum , can. V apud Aguirrium pag. 685 , agit contra ſacerdotes , qui toties non communicant , quoties ſacrificant . Id quod ex canonis titulo , pag.681 intelligitur ; ſic enim ſonat : *De quorumdam conſuetudine ſacerdotum fœdiſſima , qui oblatis Deo per ſe Sacrificiis non communicant* ; nam , ſicut dicit textus canonis , *in uno die , ſi plurima per ſe Deo offerant ſacrificia , in omnibus ſe oblationibus à communicando ſuſpendunt ; & in ſola tantùm extremi ſacrificii oblatione , communionis ſanctæ gratiam ſumunt* . Rem illuſtrant notæ apud Aguirrium pag.692.

Toletanum 17 agit de Miſſis defunctorum non celebrandis pro vivis; quid de Litaniis?

133 Alterum , quod modo dicebam , erat concilium Toletanum XVII , anno 694 celebratum ; cujus canon IV , prout ex titulo ejus conſtat , eſt *De ſacris miniſteriis vel ornamentis eccleſiarum* . Canonis V titulus ſic ſe habet : *De his qui Miſſam defunctorum pro vivis audent malevolè celebrare* . Titulo autem canonis VI agitur *De diebus Litaniarum per totos duodecim menſes celebrandis* . Canones ipſos profert Aguirrius à pag. 755 ; lectorem , cujus intereſt eos inſpicere , illuc mitto . Nunc quos huc diſtulimus viros , elucubrationibus liturgicis hoc ſeculo ſeptimo claros , commemoremus ; quibus lux aliqua nova accedet ad ea , quæ hactenus ex conciliis hoc ævo habitis colligere conatus ſum . Nam præter notitias , oblatas aliunde opportunitate , circa hujuſmodi viros paragrapho ſuperiore ſubminiſtratas , ſuperſunt aliæ nonnullæ in hoc genere , quas prætermittere non licet .

§ V.

Viri illuſtres in amplificanda liturgia ſacra adjutores ; unde Gothica illa nuncupata ſit .

Conantius ep. Palentinus varia ſcripſit ;

NIcolaus Antonius , rara & exquiſita inter auctores Hiſpanos eruditione clariſſimus , lib.5 Bibliothecæ ſuæ Hiſpanæ veteris , ſcriptores ſeculi VII illuſtrans , materiem mihi ſuggerit ſatis amplam , dum per decurſum ejuſdem libri varios recenſet viros , qui ſuam in res liturgicas operam contulere . Cap. I , pag. 238 occurrit Conantius , Palentinus epiſcopus , quem ſediſſe ponit in iſta eccleſia ab anno 609 aut 610 , uſque ad 639 aut ſequentem . Ibidem autem in elogio , quod , auctore S. Ildephonſo , de illo profert , laudatur , quod fuerit *Eccleſiaſticorum Officiorum ordinibus intentus & providus : nam melodias ſonis multas noviter edidit . Orationum quoque libellum de omnium decenter conſcripſit proprietate pſalmorum* . Et nonnullis interjectis , *formavit ergo* , inquit laudatus bibliographus , *ad eccleſiaſtica Officia , ſive hymnos ſive alia metrica , aut proſaica , muſiciſque adaptavit modulis , ut in eccleſia canerentur: utramque enim & poeticam & muſicam artem videtur Ildephonſus ei tribuere ; uti & Joanni Cæſarauguſtano* ; de hoc dicens cap.6 ; *In eccleſiaſticis Officiis quædam eleganter & ſono & oratione compoſuit* . Quæ is ait de Conantio , cap.XI , *Orationum quoque libellum de omnium decenter conſcripſit proprietate pſalmorum* , Nicolaus Antonius *Interpretari* , inquit , *poſſumus de ſingulis ad ſingulos pſalmos orationibus ab eo compoſitis , ſive de orationibus ab eo adaptatis in Officio eccleſiaſtico iis , quæ priùs canerentur . . . Niſi orationes non de eo , quod Chriſtianis ſonat , intelligamus ; ſed de quibuſcumque compoſitionibus , aut ſermonibus , ad eccleſiaſtica Officia ſpectantibus : quæ multa ac prolixa ſunt in libris noſtris antiqui ritus Iſidoriani ; uti loquutum nuper obſervavimus in Joanne Cæſar-auguſtano .*

uti & Eugenius junior ep. Tolet. ;

135 Idem clariſſimus ſcriptor inter opera S. Iſidori , de quo ſupra dixi , cap. 4 pag. 267 ponit *Exegeſin in Miſſæ canonem , Pariſiis editam per Carolum Guillard* MDXLVIII , *in octavo ; quam vidimus* , ſicut addit , *in bibliotheca Sapientiæ Romana* . De Joanne Cæſarauguſtano epiſcopo tractat cap.5 , pag.275 ; & modò in antecceſſum egi de illo . Eugenius junior Toletanus epiſcopus , uti videre eſt apud memoratum auctorem pag.281 , ſcriptorum album exornans , laudatur ibidem ex Ildephonſo : *Studiorum bonorum vim perſequens , cantus peſſimis uſibus vitiatos melodiæ cognitione correxit : Officiorum omiſſos ordines curamque diſcrevit* . Eodem capite , pag. 282 *Miſſam S. Hippolyti martyris ſcripſiſſe etiam dicitur* S. Eugenius Toletanus Præſul , *inſtante Protaſio Tarraconenſi metropolitano ; ad quem data Epiſtola* XX *Maii , æra* DCLXXXVI , *hoc eſt , anno* DCXLVIII , *extare dicitur in Codice Gothico Ms. S. Æmiliani Cucullati , qui hodie ad regiam Scorialenſem bibliothecam pertinet* .

S. Ildephonſus , cui præter alias Miſſas

136 Partem quoque non ignobilem S. Ildephonſus archiepiſcopus Toletanus ſibi jure vendicat in præſenti argumento ; de quo Nicolaus Antonius cap.6 , pag.290 ex Juliano inferiùs laudando notat ſequentia : *Partem ſanè tertiam Miſſarum eſſe voluit , hymnorum atque ſermonum* ; ſubditque doctiſſimus bibliothecæ Hiſpanæ auctor ; *Unde in albo iſtorum operum collocamus Miſſas aliquot . Solenne erat tunc temporis Miſſas confici pro aliquo feſto die Chriſti Domini , Mariæ Deiparæ , aut Sanctorum . Meminit quidem duarum Cixila ; nam ſtatim in officio (abbatis) clarens , duas Miſſas in laudem ipſorum Dominorum (SS. Coſmæ & Damiani martyrum , quibus monaſterium dedicatum) quas in feſtivitate ipſorum pſallerent , miro modulationis modo perfecit : quas Miſſas infra adnotatas habemus* , *ait* . Ita apud Nicolaum Antonium notatur ; quibus ſubdit vir clariſſimus : *item alterius paullo pòſt meminit Miſſæ de S. Leocadia* . At præter Miſſas iſtas , ſunt aliæ , quæ apud laudatum Antonium S. Ildephonſo attribuuntur .

attribuitur ea , quæ eſt

137 Nam *idem* , uti teſtatur celebratiſſimus bibliographus , *paullo pòſt cujuſdam Miſſæ* DE MARIA VIRGINE , *ſive de ejus Annuntiatione meminit* ; verba proferens *graviſſimi* , ait , *hiſtorici , ad quem oportet , veluti ad fontem ſæpius recurrere . Superveniente verò die ſanctæ & ſemper virginis Mariæ ante tres dies tribus diebus litanias peregit , & Miſſam ſupraſcriptam* (fortè *ſubterſcriptam : hujus enim* , ut obſervat idem bibliographus , *non priùs meminerat*) *quæ in ejus laude decantaretur , perfecit , quæ eſt ſeptima* . Hunc verò numerum habueritne in

A in iis, quæ de beata Virgine, an in omnibus, quas de aliis ſolennitatibus formavit, Miſſis, non ſatis eum explicuiſſe, obſervat laudatus bibliographus; cujus notationem parentheſi ſatis longa incluſam mox citato textui, ut ſua eidem perſpicuitas maneret, huc ſeorſim ab ipſo textu conjeci.

de Exſpectatione partus:

138 Sic itaque illa habet: *Hic eſt à Gothis in x concilio Toletano inſtitutus dies B. Mariæ virginis, aliàs Incarnationis Verbi divini in ejus ſacro utero* (de quo feſto ſuprà actum eſt à me) xv *Kal. Januarii in tota Hiſpania, poſt tot alios Deiparæ ſacros dies, vel nunc celebris ſub titulo Exſpectationis partûs, aliàs de nueſtra Señora de la O, ut vulgus loquitur, propter antiphonas ab hoc die, quarum principium ab ô littera, ſeu vocandi interjectione concipitur, uſui præſcriptas.* Hiſce nos addamus, quod *Officium Exſpectationis partûs à ſacra Rituum congregatione jam pridem pro omnibus regnis Hiſpaniarum recognitum, & approbatum: nunc verò ex indulto S. D. N. Clementis PP. XI ad totum Belgium Hiſpanicum extenſum, atque ab omnibus utriuſque ſexus Chriſti fidelibus, qui ad Horas canonicas tenentur, recitandum* B præſcribatur inter Officia nova ſub ritu duplici, *die* XVIII *Decembris.* Unde iſtius Officii antiquitas & propagatio perſpicuè intelligitur.

alia inſuper Miſſa

139 Redeamus jam ad Nicolaum Antonium, ita proſequentem: *Adjungemus ... nos opportunam notitiam libri Ms. eccleſiæ Toletanæ, qui, ut ex ejus indice, quo utimur, apparet, plutei* XXX *viceſimus nonus eſt. Breviarii Mozarabis hic partem continet, & ab ea titulum habet. In pagina autem ejus nona moderno charactere hæc habentur, partim Latino, partim vulgari Hiſpaniæ ſermone: Hic liber continet ſequentia:* nempe 3, 4, 5, 6, 7 *Miſſas de B. virgine Maria. Officium Annuntiationis menſe Decembri. Mas largo que en el Mozarabe;* hoc eſt, *longius, quam in Breviario Mixt-arabico. Officium in Aſſumptione B. Mariæ. Officium in Nativitate Domini. Officium S. Stephani.* Et additur: *No tiene principio, y otras dos hojas ſuyas eſtan otras enquadernadas entra la Miſſa:* QUI NON, *de nueſtra Señora.* Hoc eſt, *principium non habet, ac duo alia ejus folia per errorem ligata fuere inter Miſſam:* QUI NON *&c.* C *Deiparæ Virginis.* Sequitur ibidem apud Nicolaum Antonium *Officium ſancti Joannis Evangeliſtæ. Officium Circumciſionis Domini. Officium in capite anni. Officium in apparitione Domini, ſive Epiphania. Y en medio del hay ſeis hojas, que ſon de arriba de la Miſſa 2 ò 3 de nueſtra Señora.* Hoc eſt, *inque ejus medio ſex folia inſerta ſunt, quæ ad Miſſam S. Mariæ virginis ſecundam tertiamve pertinent.*

de B. Virgine, eidem adſcripta:

140 Et ſubdit mox bibliothecæ Hiſpanæ editor: *Sequitur ad hæc, Latina hæc nota Joannis Bapt. Perezii, olim Bibliothecarii, viri doctiſſimi ac diligentiſſimi, quod ex ejus ſubſcriptione manifeſtum redditur.* " *Hic liber in magno pretio habendus: nam ſeptem Miſſas de B. Maria, credo eſſe compoſitas à D. Ildephonſo; primùm ex ſtylo, denique quia Cixila archiep. Toletanus in Vita D. Ildephonſi ait, illum edidiſſe ſeptem Miſſas de B. Maria. Vocant autem Mozarabes Miſſas, non totum Officium, ſed quædam quaſi præambula, ſive adhortationes ad celebrandum tale Officium.* Et ſubſcribitur: *Perez.* " Addit Nicolaus Antonius: *Quæ* MISSÆ *nominis acceptio adjungenda eſt his, quas doctiſſimus vir Joannes Bona, S. R. E. Card. poſt alios collegit lib.* 1 *Rerum liturgic. cap.* 2. Idem bibliographus inter opera iſtius Sancti pag. 291 ponit *Hymnos*; & obſervat ſequentia: *Meminit Cixila, ut vidimus,* CANTICI, *quod Ildephonſus fecerat in Leocadiæ virginis laudem; fortè ejus* (hymni) *qui immiſſus fuit in Breviarium Gothicum, vulgo dictum Iſidorianum.* Sæc. VII.

qui aliquid etiam videtur contuliſſe veteri Officio eccleſiaſtico:

141 Cæterùm, celeberimus ac toties ſuprà à me laudatus auctor pag. 295, ut probet, quod ad Officium, ſeu libros eccleſiaſticos Iſidoriani, ut vocant, ritûs, Breviarium ſcilicet ac Miſſale, nonnulla contulerit Ildephonſus; inde illud colligi poſſe ſtatuit, *quod in epiſtola ſynodali, quam ad Hiſpaniarum epiſcopos Francofordienſis concili, ſub Carolo Magno habiti, Patres undique eò collecti pro damnanda hæreſi Felicis Urgelitani atque Elipandi Toletani antiſtitum nuncupavere, allegatis ab eodem Elipando pro ſe in Libello fidei ſuæ ad Carolum eumdem Magnum directo, SS. Eugenii, Ildephonſi, atque Juliani teſtimoniis, ſic reponitur:* " *Sequitur in eodem Libello veſtro: Item prædeceſſores noſtri Eugenius, Ildephonſus, Julianus, Toletanæ ſedis antiſtites, in ſuis dogmatibus ita dixerunt in Miſſa de Cœna Domini* " &c. De dogmatibus iſtis alio loco inferius tractabitur. E

S. Juliano, ep. Toletano plurimum in re liturgica debetur.

142 Venio ad caput 7 bibliothecæ Hiſpanæ veteris, ubi celeberrimi ſuæ ætatis viri, orbique Chriſtiano apprimè noti, Juliani Toletani præſulis ſcripta recenſentur. Acta ipſius apud nos illuſtrata ſunt ad diem VIII Martii; ubi à pag. 785 datur Sancti *Vita, auctore Felice epiſcopo Toletano, Juliani ſucceſſore, ex appendice ad librum S. Iſidori De ſcriptoribus eccleſiaſticis.* Prædictæ igitur Vitæ auctor enumerans libros ab eo conſcriptos, *De Officiis*, ait, *quam plurima dulciſſimo ſono compoſuit,* fortè muſico, vel ſaltem prout ego quidem interpretor, ad concinnum liturgiæ ordinem conducente. Utcumque hoc ſit, diſertiſſimis verbis poſtmodum teſtatur idem biographus, S. Julianum egregiè ad rerum liturgicarum ſtudium incubuiſſe, dum hæc ſatur: *item librum Miſſarum de toto circulo anni, in quatuor partes diviſum; in quibus aliquas vetuſtatis incuriâ vitiatas, ac ſemiplenas emendavit atque complevit; aliquas verò ex toto compoſuit.* Partem ergo habuit Julianus in integro corpore Miſſalis Iſidoriani, de quo ſuprà. *Item librum orationum de feſtivitatibus, quas Toletana eccleſia per totum circulum anni ſolita eſt celebrare, partim ſtylo ſui ingenii depromptum; partim etiam luculenta antiquitate vitiatum, ſtudiosè correctum, in unum congeſſit, atque eccleſiæ Dei uſibus ob amorem reliquit ſanctæ religionis.* F

Liturgia Gothica ac Iſidoriana

143 Ex omnibus hiſce, quæ de ſtatu, ordine atque incremento veteris liturgiæ Hiſpanicæ collegi; intelligi facilè poteſt, cur ea vocari poſſit Gothica: nam Gothorum in Hiſpania tempora habemus, ſub quibus illa floruit. Et quid vetat, illo potiſſimùm nomine liturgiam apud Gothos uſitatam nuncupare, à tempore concilii Toletani IV; quando novus ex concinniore ordine &c. ſplendor ipſi acceſſit? annitente præſertim atque operam commodante non vulgarem S. Iſidoro Hiſpalenſi; unde corpus illud liturgicum, Iſidori quoque nomen fecit ſuum: prout eruitur ex ſuprà dictis; annitente, ut iterum dicam, atque operam commodante non mediocrem S. Iſidoro: nam in notis ad concilia celebrata in Hiſpania citeriore apud Labbeum tom. 9 Concil. col 1198 nimium dicitur, quando ita dicitur:

etymon.

144 *Gothicum Officium dictum eſt, quod à S. Iſidoro Hiſpalenſi, Gothis adhuc in Hiſpania regnan-*

Sec. vii.

regnantibus, juſſu Toletanæ ſynodi anno DCXXXIII *compoſitum digeſtumque ſit*. Nimium, inquam, ibi dicitur, ſi nova Gothici Officii confectio, ſtricti nominis ſit talis, quæ S. Iſidoro, tamquam ejuſdem auctori, attribuatur; ſecundùm ea, quæ ſuperiùs circa hanc rem præmiſſa ſunt. Sequitur, ut de ſtatu liturgiæ ſeculo VIII dicendum eſſe videatur, ubi novum indutura nomen, pro veteri Hiſpanica, Gothica vel Iſidoriana, nominabitur Mozarabica; datâ iſti nominis mutationi causâ ex Arabum invaſione, quæ ſeculo VIII ineunte univerſam penè, breviſſimo tempore, Hiſpaniam inundavit; ſubſecutaque eſt ſub idem tempus ineluctabilis & lamentabilis illa cataſtrophe, quæ illud regnum, Gothorum dominio ex maxima parte ſubtractum, ab Arabibus invaſum, miſerrimâ prorſus ſcenâ in rebus publicis ac privatis; in ſacris ac profanis, atque adeo in liturgicis funeſtavit: ſicut proximè dicturus ſum; poſtquam præmiſero quæſtionem quamdam, cui anſam præbet Mabillonius, de antiquitate veteris liturgiæ Gallicanæ & Hiſpanicæ inter ſe comparata.

B

§ VI.

An vetus liturgia Gallica ſit antiquior quam Hiſpanica.

Mabillonius antiquam liturgiam Gallicanam

UTramque hanc liturgiam inſigni antiquitate valere, ſatis id quidem apud hujuſmodi rerum peritos in confeſſo eſt. Et ſane de veteri Hiſpana id abunde conficitur ex primis hujus Tractatus noſtri paragraphis, in quibus de ipſius geneſi ac primordiis dixi. Non quæritur itaque hic de utriuſque antiquitate ut ſic, ſive ibi ſiſtendo; ſed quæritur, utra ex ambabus ſit antiquior. Mabillonius De liturgia Gallicana lib. I, cap. 4 quæſtionem hanc inſtituit, & rem decidit in favorem liturgiæ Gallicanæ; an ſatis ſolidè ac verè, diſpiciamus, pedetentim ipſum talia probare conantem ſecuturi. *An Gallicanus ordo*, inquit num. 4, *Mozarabicam* (dicamus cum hic potius antiquum Hiſpanum) *præceſſerit, eique formam & exemplum præbuerit, hoc loco inquirere juvat. Gallicanum eſſe antiquiorem, multa perſuadent. In primis Prophetiæ lectio Apoſtolicam præcedebat apud Gallos tempore S. Cæſarii Arelatenſis epiſcopi* (qui floruit ſeculo VI, & de quo nobis agendum erit ad diem XXVII Auguſti) *qui in ſermone ad populum habito, ut ab eccleſia, donec ſacra peracta eſſent, non recederet, ita loquitur*. Et productis ejus verbis, inter quæ ille memorat *lectiones, ſive Propheticas, ſive Apoſtolicas, ſive Evangelicas*, concludit Mabillonius, *Miſſam præceſſiſſe ternas ejuſmodi lectiones*.

C

antiquiorem cenſet

146 Et mox converſa ad illarum auctorem oratione, *vero proximum eſſe* cenſet, *eas ipſas eſſe, quas in ordinem redegerat ſæculo V Muſæus presbyter Maſſilienſis*; qui, ſicut addit Mabillonius ex Gennadii capite 74 De viris illuſtribus; *Hortatu S. Venerii epiſcopi ſui excerpſit ex ſacris Scripturis lectiones totius anni, feſtivis aptas diebus; reſponſoria etiam pſalmorum, & capitula, tempori & lectionibus congruentia. Sed & ad perſonam S. Euſtaſii epiſcopi, ſucceſſoris prædicti hominis Dei, compoſuit* SACRAMENTORUM *egregium, & non parvum volumen, per membra quidem pro opportunitate Officiorum & temporum, pro lectionum textu pſalmorumque ſerie & decantatione diſcretum: ſed ſupplicandi Deo & CONTESTANDI beneficiorum ejus, ſoliditate ſui conſentaneum*. Et ſtatim Mabillonius *ubi*, inquit, CONTESTANDI *vocabulum reſpicit ad primævum morem Gallicanum, in quo conteſtatio in uſu erat ad ſignificandam, quam hodie vocamus, Miſſæ ſeu Canonis præfationem*.

D

quam veterem Hiſpanam.

147 Unde infert, Muſæum, qui poſt medium ſeculum V è vivis exceſſit, ſcripſiſſe librum *Sacramentorum*, quo veteres paſſim nomine ſacræ Euchariſtiæ myſteria deſignarint; ex Gennadio & Auguſtino hanc notionem probans. Hæc ſunt argumenta nonnulla ex pluribus aliis, quibus Mabillonius veteris liturgiæ Gallicanæ antiquitatem ſupra eam, quam habebat vetus Hiſpana, efferre conatur. Hæc cum præmittat, ſiſtamus hic tantiſper, & conſideremus quidnam contra reſponderi queat, ut controverſia hic agitata primò expendatur ſecundùm Mabillonii placita, quæ jam recenſuimus; quo facto, alia diſcuti etiam poterunt, quæ in rem ſuam agglomerat, argumenta. Sic fiet, ut omnia ordinatiùs ac dilucidiùs decurrantur.

E

Diſcutiuntur

148 Ex probationibus à Mabillonio hactenus allatis illud ego unicum extundo, quod aliqua apud antiquos Gallos extiterit liturgia, adeo vetuſta, ut ad tempora ſeculi V referri poſſit; ſed nodum hic controverſum nondum iſta decidunt: neque enim, etiamſi concedamus, aliquem Ordinem liturgicum tum temporis concinnatum fuiſſe apud Maſſilienſes, aut Arelatenſes, inde ſequitur, ut vetus Ordo Gallicanæ eccleſiæ Hiſpanum præceſſerit, multo minùs, ut veteri illi Hiſpano formam & exemplar præbuerit; atque adeo ea lis adhuc ſub judice eſt. Sed voluerit utique vir eruditus ſuæ priùs liturgiæ ſtabilire antiquitatem, quàm ad minorem, uti vult, Hiſpanæ vetuſtatem probandam progrederetur. Audiamus itaque, quomodo pergat. *Sed & ante Muſæum*, inquit pag. 29, *Hilarius Pictavorum ſanctiſſimus antiſtes librum hymnorum & alium myſteriorum ſcripſit, auctore Hieronymo in libro de Scriptoribus cap. 100. Hymnus Gloria in excelſis ab eodem auctus & conſummatus dicitur in vulgato Alcuino. His duobus merito adnumerandus eſt Sidonius Arvernorum epiſcopus, cujus libro de Miſſis ab eo compoſitis Gregorius Turonenſis præfationem adjunxit, ea lib. 2 Hiſtoriæ cap. 22.*

F

argumenta ejus.

149 *Et Salvianus Maſſilienſis presbyter clariſſimus homilias epiſcopis factas multas; Sacramentorum verò, quantas nec recordor*, ait *Gennadius, compoſuit. Quo in loco Sacramentorum homiliæ intelliguntur, vel ſermones de myſteriis ſacris, inter Miſſarum ſolennia quondam ex more Gallico recitari ſolitis; vel orationes ſeu præfationes ad Miſſam. Mitto, quod in fine libri ſexti Gregorius Turonenſis pontifex tradidit de Chilperico rege, qui inter alia opuſcula hymnos ſcripſit ſive Miſſas, quæ nulla ratione ſuſcipi poſſunt. Tales auctores, id eſt, Hilarium, Muſæum & Sidonium, habuiſſe videtur Ordo Miſſæ Gallicanus: quem à Romano diverſum exeunte ſeculo VI fuiſſe, conſtat ex epiſtola Gregorii M. ad Auguſtinum: qui tertio loco Gregorium interrogavit: Cur, cum una ſit fides, diverſæ ſint eccleſiarum conſuetudines, & altera conſuetudo Miſſarum in Romana Eccleſia, atque altera in Galliarum eccleſiis teneatur*. De quibus verbis alia occaſione à nobis dictum

ſupe-

A ſuperiùs cap. 1 § 1. *Denique Hilduinus*, uti adjungit Mabillonius, *in epiſtola Areopagiticis præfixa exiſtimat, Miſſæ Ordinem more Gallico ab initio receptæ fidei in his partibus obtinuiſſe ad Caroli M. principatum*. Hactenus Mabillonius coacervavit, quidquid pro antiquitate liturgiæ Gallicanæ veteris potuit.

quibus hoc probare conatur: 150 Cui quidem in hoc genere præ Hiſpana veteri palmam defert; etenim *conſentiunt*, uti habet pag. 30, *Hiſpanici auctores, qui ejus originem ad Leandrum & Iſidorum ſeculi* VII *epiſcopos revocant*. Deinde producit Baronium, qui ad annum 633 ejuſdem auctorem extitiſſe Iſidorum agnoſcat. Præterea cenſet, favere huic ſententiæ, quod in titulo Officii Gothici editi dicatur *à S. Iſidoro ordinatum*. Huc addit, quod Iſidorus ipſe in libro de Scriptoribus eccleſiaſticis Leandri fratris ſui ſcripta recenſens, teſtimonium det, ipſum *in eccleſiaſticis Officiis non parvo ſtudio laboraſſe, & in* SACRIFICII LAUDIBUS *atque pſalmis multa dulciſone compoſuiſſe*. Ex Joanne denique Mariana De rebus Hiſpanicis libro quinto, cap. 5 affert, *uſum obtinuiſſe, ut Iſidoro ritus Mozarabicus tribueretur; ſed tamen Leandrum nonnulla inveniſſe*.
B Quæ ſi vera ſunt, ſequitur planiſſimè, ut Ordo vetus liturgicus Hiſpanus, ſeculo demum ſeptimo originem ſuam alligare debeat. Verùm non ita rem ſe habere, conabor planum facere, revocando in memoriam ea, quæ circa hoc argumentum jam à me præmiſſa ſunt.

at nos reſpondendo ad illa. 151 Imprimis rationes illæ, quas jamjam proferebat Mabillonius, ut perſuaderet, Ordinem veterem liturgicum Hiſpanicum minoris eſſe antiquitatis, quàm Gallicanum, tanti valent apud me, & non pluris, quanti valet fundamentum, cui illæ ſuperſtruuntur; ut, hoc ruente, illas quoque corruere neceſſe ſit. Atque ego quidem ſic exiſtimo, neque S. Leandrum, neque S. Iſidorum verè ac propriè veteris apud Hiſpanos liturgiæ auctores ſeu conditores extitiſſe; ante quorum tempora ritus quidam fuerint in Hiſpania, ad divina convenientibus cum cæremoniis myſteria, celebranda accomodati: quamquam in obſcuro planè lateat, quale quatuor primis æræ Chriſtianæ ſeculis apud Hiſpanos viguerit ſacri altaris Officium;
C ut colligere eſt ex dictis cap. 1, § 2; viguit tamen aliquod tam ibi, quam in Galliis, aliiſque orbis terrarum regionibus, quò tunc temporis veræ fidei lux illata eſt. Nonnulla item antiquæ apud Hiſpanos liturgiæ, quantumcumque obſcurum ſit, qualis ea tunc eſſet, veſtigia deſignavi § 6. De ſtatu ejuſdem ſeculis quinto, ſexto ac ſeptimo egi cap. 2, ac 3: unde Intelliges, quid circa SS. Leandrum & Iſidorum, ex conſenſu ſcriptorum Hiſpanorum ſuperiùs à Mabillonio productos, tamquam antiquæ liturgiæ Hiſpanicæ conditores, reſpondendum ſit; quid item ad Baronium; quem modo allegabat Mabillonius; uti & ad plura alia, quæ eodem cap. 3, § 3 præmiſi: unde confici putem, vero proximius eſſe; quod SS. Leander & Iſidorus novam liturgiam non confecerint; quamquam tantum in illa augenda, recenſenda, excolenda & ordinanda S. Iſidorus operæ ac ſtudii conferre potuerit, ut Officium Gothicum verè ab ipſo *ordinatum* dici, nihil vetet; adeo ut, quæ ſuprà ex titulo ejuſdem Officii in editis, ſuæ ſententiæ favere Mabillonius cenſebat, facilè iſto modo exponi queant.

noſtraſque rationes 152 Pro Officii Gothici Hiſpanici, ad anteriora quam ad ſeculi VII tempora extendendi, antiquitate adduxi ſuperius Cardinalem Bonam; at reponet Mabillonius pag. 31: *Elipandus Toletanus epiſcopus in epiſtola ad Albinum ſeu Alcuinum, Toletanos ſanctos Patres agnoſcit Miſſarum Mozarabicarum auctores; in his Iſidorum: ſignanter verò Eugenium Hildefonſum & Julianum exprimit libellus, quem conſulant Patres concilii Francofordienſis apud Alcuinum; quorum nullus ſeculum* VII *præcedit*. Unde conficit laudatus ſcriptor, ad ſeculum V hujuſmodi Officiorum auctores non poſſe revocari. Sed nec Iſidorus, nec ulli poſt illum Patres Toletani condiderunt Officium Hiſpano-Gothicum. Conſule quæ circa S. Iſidorum ex Elipando ſignatum dixi eodem § 3; è quo ſatis intelligi datur, quidnam illis Patribus in hac materia tribui conveniat. *Sec. VII.*

in contrarium proferendo. 153 Ad textum à Cardinale Bona ex Miſſa S. Martini citatum, & ob quem illud Officium in uſu fuiſſe crediderit jam tum ſeculo V, prout in ſæpe deſignato iſto paragrapho notatum reperies; item ad illud, quod ibidem habes ab ipſo obſervatum ex concilio Toletano III, cantandum videlicet ſymbolum, antequam oratio Dominica recitetur; *reponi poſt*, E ait Mabillonius pag. 31, *hæc verba* NOSTRÆ ÆTATIS *vel ex antiquiori liturgia deſumpta fuiſſe, vel longiùs quam ad unum ſeculum protrahi poſſe; & ſtatutum de ſymboli ante orationem Dominicam recitatione novum fuiſſe, ad* CORROBORANDAS HOMINUM INVALIDAS MENTES, *ut loquuntur concilii Patres*. At ediſſerat, amabo, nobis vir eruditiſſimus, quo loco, quo tempore, qua ex liturgia voces illæ in Hiſpaniam veterem immigrarint? Quo teſte, quibus tabulis, qua auctoritate, qua fide illuc aliunde intruſas eſſe liqueat? Quod ſi non oſtenditur; non eſt, quod illæ voces tamquam adventitiæ vel apocryphæ traducantur; imo verò, quamdiu nihil affertur tale, quod è priſtina poſſeſſione illas deturbet; non video equidem, cur illâ privari debeant, quidquid Mabillonio, majorem liturgiæ veteri Gallicanæ præ antiqua Hiſpanica vetuſtatem afferre volenti, incommodet, & perſpicuè obſint, ne S. Iſidorus veteris Officii Hiſpanico-Gothici conditor primus habeatur, ſuper qua opinione Mabillonius illam majorem antiquitatem potiſſimùm fundabat. Bonus pag. 284 vo- F cibus ſæpe jam allegatis ſubleſtæ fidei notam non modo nullam inurit, ſed laudat Cardinalem Bonam, quod rectè admodum obſervarit; Miſſam S. Martini deſignare tempus antiquius, quam ſit S. Iſidori. Auctorem certè illum, tametſi nuperum, afferre huc volui, quia minimè haberi poteſt ſuſpectus; quod, Gallus cum ſit, Hiſpanæ veteris liturgiæ antiquitati plus æquò tribuat præ ſtudio partium. Atque hæc de primo propoſitionis disjunctivæ Mabillonianæ membro.

majorem 154 Alterum erat, quo dicebat, *vel longiùs quam ad unum ſeculum protrahi poſſe* voces hic controverſas. At paullo amplius eam expendamus. Nomen *ætas* tempora ſignificat varia. 1. enim denotat plurium ſeculorum complexum, uti patet in ætatibus mundi. 2. Durationem unius ſeculi, ſeu annorum centum. 3. Interdum triginta annorum ſpatium. 4. Terminum longiſſimum vitæ humanæ. 5. Tempus vitæ humanæ in quinque ſucceſſivos gradus diſtributæ reſpondens, & quamlibet partem ejus; de quibus vocis *ætas* ſignificationibus conſuli poſſunt Lexica. Jam verò non intelligo, quo pacto per *noſtræ ætatis tempora* denotari poſſit complexum plurium ſeculorum. Nam, ut res elucidetur exemplo, quiſnam de S. Franciſco

Sec. vii.

Paulano jam à ducentis & ampliùs annis mortuo, dicere auſit: Sanctum hunc *noſtræ ætatis tempora produxerunt*? Etenim tametſi vox *ætas*, vel *ætatis tempora* vi proprii ſui ſignificati, indifferens videatur ad extrahendum vel contrahendum temporis ſpatium; additio tamen pronominis poſſeſſivi *noſtræ*, ſpatium illud arctat & reſtringit; & ita quidem, uti mea fert ſententia, ut nimis laxè atque adeo minùs propriè ad ſeculi unius integri intercapedinem extendi, contra verò magis verè ac propriè ad reſtrictius aliquod temporis intervallum, puta quinquaginta circiter annorum, referri poſſe videatur: alioqui non erunt *noſtræ ætatis*, ſed *ſuperioris ætatis tempora*.

illam

155 Sed fac iſtam expreſſionem extendi ad annos centum (certè non ultra admodum extendere ſe debere, conſentit jamjam citatus Brunus (jam conſequens erit, ut Miſſa iſta de S. Martino exſtiterit apud Hiſpanos ſub finem ſeculi circiter quinti, aut in initiis ſeculi ſexti; quæ vel tunc vel aliquamdiu pòſt inſerta fuerit reliquo corpori liturgico veteri Hiſpano, quod in uſu ibi erat (qualecumque demùm illud

B

fuerit) tum fortè, vel aliquanto citùs, quando rex Suevorum etiamnum Arianus, ut ſanaretur ejus filius à lepra, eccleſiam exſtrui juſſit in honorem S. Martini, & Turonibus ad ſe deferri curavit iſtius Sancti reliquias, in Gallæciam apportatas, quo tempore S. Martinus Bracarenſis eòdem advenit, circiter annum 560. Conſuleſis ſuperiùs aſſignatum S. Gregorium Turonenſem lib. 1 De miraculis S. Martini cap. xi; & lib. 5 Hiſtoriæ Francorum cap. 38. Apud Aimoinum Hiſtor. Franc. lib. 3 cap. 39 dicitur *beatus Martinus Gallicienſis* ſeu Bracarenſis, *in baſilica, quæ prima apud Hiſpanos in honore S. Martini dedicata eſt, pontifex ordinatus*. Plura de eo diximus ſupra. Duo itaque iſta argumenta, quæ citatis ex Miſſa de S. Martino verbis opponebat Mabillonius, non eo uſque mihi faciunt ſatis, ut locum hunc, antiquitati liturgiæ Hiſpanicæ veteris adeo faventem, extorqueri ſibi patiantur Hiſpani.

hic controverſam antiquitatem

C

156 Neque verò ſatis commodè reſpondet laudatus ſcriptor ad rationem aliam, quâ idem Eminentiſſimus Bona probabat, quod vetus liturgia Hiſpanica anteceſſiſſet tempora S. Iſidori, ex recitatione Symboli antè orationem Dominicam juxta præſcriptum concilii iii Toletani. Nam unde probabit Mabillonius, ſtatutum illud ita novum fuiſſe in Hiſpania, ut antea ibidem nullo loco aut tempore Symbolum recitaretur? Repono quippe, quod novum fortaſſe tunc fuerit, quatenus à concilio nationali extenditur ejus uſus per totam Hiſpaniam, ut illud *voce clara à populo decantetur* (ſive, prout ad marginem notatur, *prædicetur*) tum *propter corroborandas hominum* in Hiſpania, tunc recentiſſimè ab hæreſi Ariana ad Chriſti fidem converſorum *invalidas mentes*; tum *pro reverentia ſanctiſſimæ fidei*, ſicut addunt Patres; tum denique ut *fides vera manifeſtum teſtimonium habeat* &c. Eatenus, inquam, novum fuiſſe poteſt; tametſi cum hoc non pugnet, ut ante iſta tempora in Hiſpania adhibitum fortè ſit alio modo, quam ibi in concilio iſto ſanciatur, nimirum non quotidie, ſed aliquibus dumtaxat diebus; non à populo, ſed à ſacerdotibus tantùm.

haſtenus non videmus.

157 Et verò apud Orientales ſimile quid circa ſymbolum contigiſſe, ut nimirum primo reſtrictior, deinde amplior illius eſſet uſus, refert Cardinalis Bona lib. 2, cap. 8 Rerum liturgicarum; ubi Theodori Lectoris librum ſecundum Collectaneorum citans refert, *Timotheum patriarcham anno* DX *CPoli inſtituiſſe, ut ſymbolum fidei per ſingulas ſynaxes diceretur, cum ante ſemel tantùm in anno diceretur, in magno die Paraſceves, cum epiſcopus catechumenos inſtruebat*. Et poſtmodum in eodem capite laudatus Eminentiſſimus obſervat, quod hunc ritum poſtea Hiſpani primi inter Latinos receperint: Hiſpanicas eccleſias Gallicanis ac Germanicis poſtmodum imitatis, prout ibidem proſequitur eruditiſſimus ille liturgiographus. Verùm incertis hiſce conjecturis omiſſis, an & quomodo recitatio iſta ſymboli in Hiſpania obtinuerit ante concilium Toletanum iii; ponamus eam tunc primùm ab iſto concilio introductam fuiſſe; an ideo enervatur argumentum, quod inde formabat Cardinalis Bona? Non opinor: nam ex facto concilii arguo, quod aliqua ante id tempus liturgia apud Hiſpanos exſtiterit. Ecquis enim ita argumentetur: Verſus finem ſeculi vi ex præſcripto concilii iſtius, ſymbolum fidei liturgiæ Gothico Hiſpanicæ apponi juſſum eſt: ergo illa liturgia antea non

D

E

exſtabat? Tantum quippe abeſt, ut hoc ſequatur, ut ſequatur potiùs oppoſitum: nam pars tantilla, reliquo Ordini liturgico adjecta, ſupponit potiùs, aliquod totum præexſtitiſſe, quam illud faciat. Ergo liturgia vetus Hiſpanica non eſt nata & condita ſub S. Iſidoro, uti volebat Mabillonius: neque proin ex hoc fundamento erui poſſe videtur major antiquitas liturgiæ veteris Gallicanæ, quam Hiſpanæ.

§. VII.

Alia quædam ad dictam antiquitatem pertinentia.

Maiori antiquitati iſti non favet concilium Bracarenſe, nec epiſtola Vigilii

Quod verò Romanus ritus, ſicut proſequitur Mabillonius pag. 31, *ſaltem in provincia Bracarenſi*, ſub Vigilio fuerit receptus, nihil favet maiori antiquitati hic diſputatæ: nam tametſi hujus concilii canone ſeu capitulo 4 ſanciatur: *ut eodem ordine Miſſæ celebrentur ab omnibus, quem Profuturus quondam hujus metropolitanæ eccleſiæ epiſcopus, ab ipſa Apoſtolicæ ſedis auctoritate ſuſcepit ſcriptum*; quibus adde Vigilii epiſtolæ ad Profuturum verba;

F

quæ ſuperaddit Mabillonius pag. 32; de qua epiſtola diximus cap. 2, § 2; nihil tamen quidquam hinc excudere queo, quod controverſiam noſtram dirimat in favorem veteris ritus Gallicani. Nam reſpondeo 1. Quod, etſi provincia Bracarenſis tunc temporis, id eſt ſeculo ſexto medio, & tempore, quod inde excurrit, aſſumpſiſſet ritum Romanum; nihil derogaretur antiquitati liturgiæ veteris Hiſpanicæ; neque enim ex eo, quod provincia Bracarenſis ritum externum admiſiſſet ſeculo vi, conſequens eſſet, ritum Hiſpaniæ proprium domeſticum atque internum non extitiſſe ſeculo iv aut v: imo verò contra ſtatuo, aliquem in Hiſpania ante ſeculum vi in uſu fuiſſe Ordinem ſacrum, tametſi ibidem in Bracarenſi provincia Romanus ſeculo iſto ſubſtitutus eſſet, ne alioqui Hiſpania fuerit abſque liturgia ſucceſſivè continuata, uſque ad ſeculum vi; quod dici non poteſt.

159 Quid, quod in hac epiſtola per iſta verba: *Quapropter & ipſius* CANONICÆ PRECIS *textum diremimus*, aliud non ſit intelligendum, quam *eam confirmat;*

A quam canon ſacræ actionis ; ipſomet conſentiente Mabillonio ; ut prorſus non aſſequar, quid contra totum veterem ritum Hiſpanum, nedum contra antiquitatem ejus conficere poſſit, ut in hoc genere palmam tribuat Gallicano. Jam verò idem eruditiſſimus liturgiographus opinionem ſuam non confirmat, quando ſic dicit : *At cum Toletanis conciliis tertiis & quarto Bracarenſes epiſcopi interfuiſſent, novum ritum in eis præſcriptum, Romano (ut credere par eſt) prætulerunt*. Quidnam à Patribus Toletanis in concilio iſtius nominis quarto circa res liturgicas ſit geſtum, explanare conatus ſum cap. 3 ; at ſive decretis hujus concilii, quod æquabilem totius œconomiæ liturgicæ conſonantiam tanto urſit opere, ad uniformem cum ceteris Hiſpaniarum eccleſiis in ſacris ordinem provincia Bracarenſis reducta ſit ; ſive non ; quidnam hoc refert ? Eadem enim redeunt argumenta, quæ ſuperiùs allegabam, ut oſtenderem, liturgiam aliquam apud Hiſpanos præexſtitiſſe temporibus S. Iſidori. Adde, quod ex facto particularis provinciæ, ſacro Officio Romano ſe conformantis, vel non conformantis, nihil concludi poſſit in hac controverſia.

B

uti nec hymni ;

160 Addit Mabillonius, *quemadmodum hymnos ex S. Hilario, ſive etiam ſuum* SORTASSA *ritum ex Gallorum imitatione acceperunt Hiſpani*. At cur ex S. Hilario potiùs, quam ex Ambroſio hymnos ſuos acceperint Hiſpani ? dicente S. Iſidoro De eccleſiaſticis Officiis lib. 1, cap. 6 : *Hilarius autem Gallus, epiſcopus Pictavienſis, eloquentiâ conſpicuus, hymnorum carmine floruit primus. Poſt quem Ambroſius Mediolanenſis epiſcopus ... copioſus in hujuſmodi carmine claruiſſe cognoſcitur ; atque inde hymni ex ejus nomine Ambroſiani vocantur ; quia ejus tempore primùm in eccleſia Mediolanenſi celebrari cœperunt : cujus celebritatis devotio per hinc per totius Occidentis eccleſias obſervatur*. Cur itaque ipſius hymnorum celebritas ad Hiſpanas etiam eccleſias non tranſierit ? Sane ex utroque iſto doctore hymnos fortaſſe aliquot migraſſe ad Hiſpanos, ſuaderi mihi facilè ſinam ex canone 13 concilii Toletani IV ; qui ſic habet : *De hymnis etiam canendis, & Salvatoris & Apoſtolorum habemus exemplum ... Et quia nonnulli hymni humano ſtudio .. compoſiti eſſe noſcuntur, ſicut hi, quos beatiſſimi Doctores Hilarius atque Ambroſius ediderunt ; quos tamen quidam ſpecialiter reprobant, pro eo quod de Scripturis ſanctorum canonum vel Apoſtolica tra-*

C

ditione non exiſtunt ; ſed eoſdem idcirco à divinis Officiis non eſſe excludendos, ſtatuit citatus canon, ut videre eſt cap. 3, § 1, ubi ubi eum dedimus. Sec. VII.

161 Quod *ſuum fortaſſe ritum*, ſicut ajebat Mabillonius, *ex Gallorum imitatione acceperint Hiſpani*, mera conjectura eſt ; & rotundè negabitur ab iis, qui Ordinem Gallicanum ab Hiſpano derivant. Et verò fuiſſe, qui inde eum derivarent, ſuadetur ex ſequentibus. S. Gregorius Turonenſis in Vitis Patrum cap. 17, editionis Ruinartianæ col. 1234 dicit : *Lectis igitur lectionibus, quas canon ſanxit antiquus*. In quem locum ibidem notantur iſta : *Ex hoc loco confutatur eorum ſententia, qui aſſerunt, Ordinem Gallicanum à Mozarabico Hiſpanorum prodiiſſe : cum hic dicatur* CANON ANTIQUUS, *priuſquam Mozarabicus, à S. Iſidoro editus, in lucem prodiiſſet*. Ubi vides, ſupponi, quod ante S. Iſidorum non exſtiterit antiquus canon ſeu Ordo liturgicus apud Hiſpanos ; atque adeo hic militant contra illud ſuppoſitum, quæ ſupra protuli contra Mabillonium, eodem ſuppoſito nixum. Sed ad id, quod ex Gregorio Turonenſi circa *canonem antiquum* objicitur, repone verba concilii Toletani IV canone 2 : *Hoc enim & antiqui canones decreverunt, ut unaquæque provincia & pſallendi & miniſtrandi parem conſuetudinem contineat*. Erant ergo in Hiſpania antiqui canones ad liturgiam ſpectantes ante concilium Toletanum IV ; ac proinde ex verbis S. Gregorii Turonenſis nihil hic evincitur. Factum Cæſarii Arelatenſis epiſcopi, de quo meminit Mabillonius pag. 32, *qui* PER ITALIAM AT HISPANIAM, *homilias ſacras diſtribui curavit*, nihil antiquitatem liturgiæ Hiſpanæ infra Gallicam deprimit, non magis, quam commemorationes conſtitutionum in concilio IV Toletano factarum ; de quibus agit à pag. 33.

nec Mabillonii conjectura ,

E

162 Hiſce omnibus ita expoſitis atque expenſis, quibus Mabillonius majorem liturgiæ Gallicanæ quam Hiſpanæ antiquitatem conciliare conatus eſt, nihil hactenus videre me fateor ſatis firmi ac ſolidi, quo controverſia hæc ab ipſo agitata, in favorem Gallorum potiùs quam Hiſpanorum decidatur : neque unum unicum ex illis multis, quibus perſuaderi cenſebat Mabillonius, à Gallis pro ſua liturgia majorem antiquitatem ſtare, ſatis me convincit, ut ipſi conſentiam. Plura, quæ huc ſpectant, dabuntur inferiùs cap. 10. § 3.

ut rem hic controverſam in favorem Gallorum dirimamus.

F

CAPUT IV.

Chriſtiani eorumque liturgia ſub Saracenis ſeculo VIII.

§. I.

Hiſpaniæ ab Saracenis ſubjugatæ notitia generica, rerum liturgicarum ſingularis; quo tempore tragica illa cataſtrophe acciderit.

Deſcriptioni hujus tragœdiæ

Aggredimur fatale atque infeliciſſimum Hiſpaniæ noſtræ octavum ſeculum, quo vix ineunte ira divini Numinis ad vindictam ſui, atque erratorum Gothico-Hiſpanæ gentis punitionem, quæ ab antiqua illa morum doctrinæque integritate, tot conciliis ac legibus confirmata, ſub Witiza & Roderico, iniquiſſimis regibus, miſerrimè præcipitaverat, è vicina Africa accitos Mauros, ſeu Arabes, Machometi aſſeclas, nobis intulit, hoſtes teterrimos; vultumque omnem feliciſſimi regni, atque Gothici ſic ad eum diem florentis imperii, ad exterminationem uſque lacrymabiliter deſœdavit. Quod hoſtium Chriſtianæ fidei jugum octavo iſto cervicibus ſuis impoſitum, multis deinde ſeculis Hiſpania tulit, vixque tandem decimo quarto excuſſit. Nec miraberis, lector, magna hujus calamitatis defuiſſe tempore viros illos doctrinâ olim inter nos, ac toto terrarum orbe inclytos, quorum nomina huic albo inſerimus. Raras igitur ſcriptorum ſpicas, quibus magnum ab Auſtro & Oriente veniens pepercit ſidus, ac tritura Sarracenorum non decuſſit, legere nunc erit nobis opus, ac veluti diſciplinæ ignis fere extincti ſtricturas quaſdam hiſtoriæ hujus gremio, ne pereant, confovere.

à Nicolao Antonio notata,

164 Iiſdem ſanè his verbis, quibus Nicolaus Antonius auſpicatur ſuum librum Bibliothecæ Hiſpaniæ veteris ſextum, ſcriptores ſeculorum octavi, noni ac decimi complexum, videor ego non abs re auſpicari poſſe ſeculum liturgiæ Hiſpanicæ antiquæ Gothicæ, ſeu Iſidorianæ, ut vocant, octavum, applicando illa verba, quæ ipſe uſurpat occaſione ſcriptorum Hiſpanorum, ad res liturgicas, certa quadam cum proportione in iſtius auctoris præambulo, quod protuli, adumbratas. In funeſtiſſimæ itaque hujus tragœdiæ conſpectum nos duxit inſtituti, quod præ oculis habemus, ratio; cujus lamentabilis cataſtrophes argumentum brevi ex antiquioribus ſcriptoribus repræſentare compendio juvat, ut, præmiſſâ rerum tum temporis geſtarum genericâ quadam ideâ, ad ea, quæ in rem noſtram aptè conducunt, clariùs, diſtinctiùs ordinatiuſque progrediamur. Auctores hîc potiſſimum ſectabimur Iſidorum, Pacenſem epiſcopum, rebus, quas ſcribit, tempore proximum, utpote qui medio ſeculo octavo ſua monumenta litteris mandarit. Alter erit Rodericus Ximenius, archiepiſcopus Toletanus, qui floruit ſeculo XIII.

ſubjungitur ex Iſidoro Pacenſi

165 Dolendum maximè, quod laudati iſtius Iſidori Chronicon adeo barbarum, ac mendoſum ad poſteros pervenerit, ut incidas in locos ubi vix caput vel pedem invenias. Conſule Joannem Vaſæum in Chronico rerum Hiſpanicarum cap. 4; Prudentium de Sandoval, Pampilonenſem antiſtitem, ac Chronici Iſidoriani editorem, pag. 26; Nicolaum denique Antonium lib. 6, cap. 3; ubi pag. 329 aſſirmat, quod *auctorem hunc non minùs propria & innata, quam ab exſcriptoribus inflicta vulnera miſerrimè debilitaverint*. Plura de Iſidoro dabit idem Bibliothecæ auctor. Continuatores ejus Sebaſtianus Salmanticenſis, Sampirus Aſturicenſis, & Pelagius Ovetenſis, ex Mss. codicibus omnes cum illo conjunctim à Sandovalio editi ſunt Pampilone, anno 1615. Quod *ſoli Hiſpanici hiſtorici iſtos admittant tamquam genuinos; alii verò ab Hiſpanis omnes, iſtos Iſidori continuatores, imo & Iſidorum Pacenſem ſuppoſitionis arguant*, tradit auctor nuperus heterodoxus in Commentario De ſcriptoribus eccleſiaſticis, tom. 1, col. 1794; citans Aubertum Miræum in Bibliotheca eccleſ. ad cap. 8 cujuſdam anonymi De duodecim ſcriptoribus eccleſiaſticis, pag. 105; *à quo hæc*, inquit, *accepimus*. Cenſuram certè à Miræo non accepit; apud quem nihil lego de Iſidoro, ejuſque continuatoribus, præter brevem eorum notitiam, ſeclusâ omni de illis cenſurâ. Ego ſanè Iſidorum Pacenſem (de illo quippe hîc potiſſimùm agimus) ad auctores apocryphos amandare non auſim. Sic ergo is loquitur pag. 32, à me tamen hìc illìc correctus, & alicubi ſaltem intelligibiliori ſenſui reſtitutus.

calamitas Hiſpaniæ;

166 *In æra* DCCLXIX *... dum à ſupranominatis Hiſpania vaſtaretur, & nimium non ſolùm hoſtili, verùm etiam inteſtino furore confligeretur, Muza & ipſe ... penetrat; atque Toletano urbem regiam uſque irrumpendo, adjacentes regiones pace fraudiſica male diverberans, nonnullos ſeniores nobiles viros, quicumque remanſerant, per Oppam, filium Egicæ regis, à Toleto fugam arripientem gladio patibuli jugulat, & per ejus occaſionem, cunctos enſe detruncat; ſicque non ſolùm ulteriorem Hiſpaniam, ſed etiam citeriorem, uſque ultra Cæſaraugustam, antiquiſſimam & florentiſſimam civitatem ... depopulatur: civitates decoras igne concremando præcipitat* &c. *Cordoba in ſede dudum patritia (quæ) ſemper exſtitit (&) præ ceteris adjacentibus civitatibus opulentiſſima; & (quæ) regno Vuiſſe Gothorum primitivos inferebat delicias, regnum efferum collocant. Quis enim enarrare queat tanta pericula? ... Sed ut in brevi cuncta legenti renotem* flagella, ... quidquid hiſtorialiter capta Troja pertulit, quidquid Hieroſolyma, prædicta per Prophetarum eloquia bajulavit* &c. *Omnia & tot (una) Hiſpania ... tam in honore, quam etiam in dedecore experta eſt*. Ex his diſcimus calamitates Hiſpaniæ generatim.

** fortè renovem*

quæ à Roderico archiep. Tolet.

167 Quo autem loco tunc ibidem fuerit cum divino cultu liturgia ſacra, facilè intelliges ex Roderico, archiep. Toletano, graphicè

& pa-

A & patheticè divinarum rerum ſtatum tragicum exponente, lib. 3 De rebus Hiſpaniæ cap. 22: *Conticuit religio ſacerdotum, ceſſavit frequentia miniſtrorum, abſceſſit diligentia prælatorum, periit doctrina fidei, & Sanctorum unio, patre ſolvitur Orthodoxorum: ſanctuaria deſtruuntur, eccleſiæ diruuntur; & quæ laudabant in cymbalis, provocant in blaſphemiis.. ſolemnia penitus ceſſaverunt, & eccleſiæ organa in blaſphemiam tranſiverunt: non eſt, qui jubilet in eccleſiis... deſædat abuſio ornamenta... adeo enim peſtis invaluit, quod in tota Hiſpania non remanſit civitas cathedralis, quæ non fuerit aut incenſa aut diruta. Arabes enim quæ vi non poterant ſubjugare, falſo fœdere deceperunt, Oppa filio Egicæ Hiſpalenſi epiſcopo ſuadente, ut ſubjecti Arabibus viverent ſub tributo; & ſi fortè Dominus ſuccurrere viſitaret, fierent ſubvenientibus in ſucceſſum. Et ſic fraudibus circumventi reddiderunt oppida & præſidia civitatum. Et iſti dicti ſunt Mixtiarabes, eò quod mixti Arabibus convivebant; quorum hodie apud nos nomen perſeverat & genus.*

Circa res ſacras magis determinatur.

168 Quod hic dicitur de etymologia Hiſpanorum ſub tributo inter Arabes habitantium, ſuo loco diſcutietur, ubere admodum inde ſubminiſtrandâ materiâ, explanandi ſtatum liturgiæ ſacræ ſub dominio Saracenorum ſeu Arabum, ſimulque inquirendi, unde Mozarabes nomen traxerint. Interea pergit Rodericus: *Et tali fraude Arabes fere omnia occupaverunt; & omnibus occupatis, rupto fœdere, theſauros eccleſiarum & divitias incolarum pariter exhauſerunt.* Idem Præſul Toletanus cap. 17 præmiſerat cauſas diſſenſionis, propter quas miſerandæ adeo vaſtationi Hiſpania fuit involuta; de quibus videri poteſt Baronius ad annum Chriſti 713; quæque noſter Brietius in compendium ex eo contraxit. Quæri hic præterea poteſt, quo determinatè anno lamentabilis illa cataſtrophe acciderit.

Quo determinato anno

169 Auctores cum exteri tum Hiſpani in hoc anno preſſe figendo ac definiendo non conſentiunt; ſed lis iſta non magni ſanè eſt momenti; cum tota quæſtio ventiletur non circa ingens aliquod temporis diſcrimen, ſed circa paucos ſolummodo annos; quo fit, ut alii præciſum annum anticipent, alii diutius differant. C Conſtat interim, rem geſtam eſſe ineunte ſeculo VIII. Primò ponam in medio ſententias auctorum, qui de illa epocha invaſionis Hiſpanicæ tractarunt. Deinde breviter diſpiciam, quænam opinio vero proximior cenſeri poſſe videatur. Baronius itaque illud factum illigat anno 713, cum Labbeo; anno autem 714 Joannes Vaſæus, Mariana, Aguirrius tom. 3, pag. 67, ne plures commemorem; qui propterea quod non ſint antiqui, numerum facere dumtaxat poſſunt, non fidem; teſtante excellentiſſimo comite Mondexarenſi in Hiſtoriis eccl. parte 2, pag. 30, ruinam Hiſpaniæ ab hiſtoricis Hiſpanis paſſim affigi anno 714 prædicto; rectè addens, eos *ſupponere* potius quam *examinare*, eo anno Saracenos in illam ingreſſos eſſe.

illa contigerit,

170 Franciſcus de Breganza Antiquitates Hiſpaniæ propugnatas anno 1719 in lucem dedit; in quarum appendice pag. 555 ſic refertur ex Chronico Æmilianenſi: *Rudericus regnat annis tribus. Iſtius tempore æra* DCCLII (anno Chriſti 714) *Sarraceni.. Spanias occupant.* At verò quod illud Chronicon diu poſt iſtum annum litteris mandatum ſit, argumento ſunt ſequentia: *Regnum Gothorum capiunt; quem* * *adhuc uſque ex parte poſſident; & cum eis Chriſtiani die noctuque bella iniunt* *, *& quotidie confligunt; ſed eis ex toto Spania* * *auferre non poſſunt.* Diſſentit ab iſto Chronico aliud Chronicon, extractum ex libro Kalendæ antiquæ, cathedralis Burgenſis, apud laudatum Berganzam pag. 561; ubi habentur iſta; *Æra* DCCXLIX *intraverunt Hiſpaniam Sarraceni tempore Roderici, regis Toletani*; quæ æra reſpondet anno Chriſti 711. Annales Compoſtellani, qui extracti notantur ex una copia, aſſervata in bibliotheca monaſterii S. Martini Matriti, loco citato, pag. 562 eidem conſonant, quando ita dicunt: *Æra* DCCXLVIIII *intraverunt Hiſpaniam Sarraceni tempore Roderici, regis Toletani.*

* quod

Sec. VIII.
* ineunt
* Spaniam

non convenit inter auctores.

171 Annales Complutenſes, ex variis, ut eorum textui prænotatur, copiis deſumpti, ibid. pag. 565 in anno congruunt cum Cronico Æmilianenſi jam citato, prout ex eorum verbis conſtat: *In æra* DCCLII *venerunt Sarraceni in Hiſpaniam tempore Roderici regis, & præoccupaverunt eam; ſed non totam.* Sed cum pleraque mox producta inſtrumenta in ſignando anno, hic controverſo, pugnent inter ſe, E neque de eorum merito ſatis mihi conſtet; neque operæ pretium ſit, illud quanti ſit valoris, Chronica iſta ſingulatim excutiendo, determinare; fruſtra voluerit quidquam inde certi extundere. Sunt, qui fatalem illam Hiſpaniæ cladem ſeriùs accidiſſe memorent; quos inter numerandus Franciſcus Tarapha, canonicus Barcinonenſis, De origine ac rebus geſtis regum Hiſpaniæ; ubi ad an. 710, eam affigit anno Chriſti 717. Singularis eſt Sigebertus in Chronico, apud quem illa cataſtrophe notatur ad annum 720. Pagius denique in Critica hiſtorico-chronologica Baronianâ adhæret anno 711.

Neotericus ſcriptor

172 Propoſui hactenus, quam varia apud varios in figendo preſſe famoſi Hiſpaniarum interitus anno ſit ratio. Sed obſit, ut tantilla pauculorum annorum diſcrepantia ullam injiciat noſtro inſtituto circa res liturgicas proſequendo moram; cum nihil noſtrâ interſit, aliquotne annis ſeriùs aut citius cataſtrophe iſta acciderit. Quæ cum ita ſint, aliud nihil faciendum cenſeo, quam lectori aſſignare neotericum aliquem auctorem, qui præſentem controverſiam diligentiſſimè propoſuit, explanavit, illuſtravitque. F Eſt is V. Cl. Joſephus Pereaius, Benedictinus; qui Diſſertationibus ſuis eccleſiaſticis, anno 1688 Salmanticæ editis, adjecit Appendicem ſecundam à pag. 319; quæ eſt Diſſertatio chronologica de ſupremæ cladis Hiſpaniæ à Saracenis illatæ anno.

præfixè iſtum annum figere conatur.

173 Poſtquam itaque Vir apprimè eruditus, ex aliis cum antiquioribus tum recentioribus bene multa præmiſiſſet, quæ ad extricandam hanc difficultatem conductura ſperabat; ſuam deinde mentem à pag. 335 exponit, re tota majoris perſpicuitatis ergo in varias diſtributa aſſertiones; quarum prima dicit, nec ante annum 711, nec poſt 715 illam cladem contigiſſe. 2. Non eſſe improbabile, quod ea in annum 711 inciderit. 3. Minus eſſe probabile, quod anno 713 acciderit. 4. Improbabile prorſus, quod in annum Chriſti 714 incurrerit. 5. Ex dictis concludit, Hiſpaniam anno Chriſti 712 in Saracenorum poteſtatem veniſſe. Quæ omnia pluribus apud laudatum chronographum deducta reperies, ne prætermiſſo quidem individuo menſis & hebdomadis die, de quibus agit, pag. 343 dicens quò & cur in hoc quam in illud potiùs propendeat. Quæ poſtrema utcumque ſe habeant; ex anterioribus certè

Sæc. VIII. tè talem ſe Perezius apprimè comprobat, ut in profunda & abſtruſa abyſſo intimos ejuſdem ſcrutatus angulos videatur. Quæ tamen ex laudato auctore recitavi, ita accipi volo, ut, etiamſi ulterius omnium examen chronophilis diſcutiendum, & ad regulas temporis exigendum relinquam; credam tamen Perezium propius ad verum accedere. Nunc alia me vocant, quæ meo de rebus liturgicis ſub Saracenorum tyrannide inſtituto magis ſunt accommodata.

§. II.

Mozarabes, eorumque Officium ſacrum; qua lege, & ubi illud exerceri permiſſum; nominis etymon.

Chriſtiani ſub tributo vivunt inter Arabes. EXhibui ſuperius ideam quamdam genericam de extremis Chriſtianorum in Hiſpania ſub tyrannica Saracenorum captivitate gementium calamitatibus. Quædam ſubjicienda nunc ſunt, quæ eorum atque adeo rerum ſacrarum ac liturgicarum ſtatum magis in particulari explicent. Quæ ſuprà tangebat Rodericus de tributo, à Chriſtianis, tunc mixtim inter Arabes viventibus, perſoluto, preſſiùs hic exponenda videatur. Iſidorus Pacenſis ita refert: *Æra* DCCLIII (quæ ſi verè in auctore prorſus mendoſo ſic ſignari debet, reſpondet anno Chriſti 715) *Abdellaziz omnem Hiſpaniam per annos* III *ſub cenſarario jugo pacificans* &c. Tributum verò nunc increviſſe, nunc decreviſſe, docet idem Iſidorus his verbis: *In æra* DCCLIX .... *Ambiza vectigalia Chriſtianis duplicata exagitans, faſcibus honorum apud Hiſpanias valde triumphat*. Quibus ſuccedunt mitiora; nam *Æra*, inquit, DCCLXIII... *Sarracenas Jabic nomine,... acri ingenio Hiſpaniæ Sarracenos & Mauros pro pacificis rebus olim abbatis exagitat, atque Chriſtianis plura reſtaurat*. Hæc de tributis, quæ ingentis luctus exigua Chriſtianis eorumque rebus ſacris extitere

C

ſolatia.

Viri præclari qui tunc vixerunt; 175 Nec verò exiguo afflictis rebus ſolatio fuerint viri præclari, qui tunc in Hiſpania vivebant, teſte Iſidoro; quos inter ea, quæ ſcribit ſub æra DCCLVII commemorat: *Per idem tempus Fredericus* * *Accitanæ ſedis epiſcopus, Urbanus, Toletanæ ſedis, urbis regiæ cathedralis veteranus melodicus, atque ejuſdem ſedis Evantius* † *archidiaconus nimirum doctrinâ & ſapientiâ, ſanctitate quoque, & in omni ſecundùm Scripturas ſpe, fide & charitate, ad confortandam Eccleſiam Dei, clari habentur*. De epiſtola Evantii, archidiaconi Toletani, contra eos qui ſanguinem animalium immundum eſſe judicant, & carnem mundam eſſe dicunt, anno circiter 730, agit Aguirrius tom. 3 pag. 86, ubi hanc epiſtolam ipſi vendicat. Porro locum hunc Iſidori Pacenſis expendit Nicolaus Antonius lib. 6, pag. 354. Ex his intelligitur, res ſacras & liturgicas calamitoſiſſimis illis temporibus miſerrimum in modum obſcuratas atque afflictas, non tamen omnino extinctas fuiſſe; quandoquidem Chriſtiani, ſub tributi penſione inter Arabes vivere permiſſi, ritus quoque ſacros, quam minima poterant novorum ſuorum dominorum offenſione, alicubi exercuerunt.

* al. Frodoarius

† al. Ovantius

Id quod magis fiet perſpicuum ex iis, quæ ſubdo. D

Pelagius ſuis Atlas Chriſtianorum; 176 Rodericus lib. 4 De rebus Hiſpaniæ cap. 1, *Deus omnipotens*, ait, *in ira ſua miſericordiæ non oblitus, Pelagium quaſi ſcintillam modicam in ſuo conſpectu voluit conſervare. Hic Pelagius... fugiens à facie Vitizæ, qui eum voluerat excæcare,.. apud Cantabriam ſe recepit; ſed audiens ſuccubuiſſe exercitum Chriſtianum, & Arabes quæque deſiderabilia invaſiſſe.. Aſturiis ſe donavit, ut ſaltem in Aſturiarum angariis poſſet Chriſtiani nominis aliquam ſcintillam conſervare. Sarraceni enim totam Hiſpaniam occupaverant, gentis Gothicæ fortitudine jam contrita, nec alicubi reſiſtente, exceptis paucis reliquiis, quæ in montanis Aſturiorum, & Biſcagiæ, Alavæ, Guiſpaſuæ, Ruchoniæ, & Aragoniæ remanſerunt: quas ideo Dominus reſervavit, ne lucerna Sanctorum in Hiſpaniis coram Domino extingueretur*. Ceterum de Pelagio, qui inſtar Atlantis res Chriſtianorum ſuis humeris ſuſtentavit, hoſteſque mirabili victoria fudit non in gladio, ſed in nomine Domini, *Dei manu*, ut verbis Roderici utar, *pro ſuis... miſericorditer dimicante*, agit idem ſcriptor in citato capite, uti & cap. 2 & 4. Chriſtianis E itaque ſpectabili adeo Domini exercituum protectione triumphantibus erecta ſpes, revocati animi; ut ſuſpicari merito liceat, novum quemdam, tametſi pro ratione temporis ab anteriore plurimis gradibus minorem, rebus liturgicis uſum acceſſiſſe in Aſturiis.

quibus quid Toleti, 177 Quin imo in mediis barbaræ captivitatis anguſtiis, & in ipſa quondam regiæ civitatis ſede, quiſnam favor ab hoſtibus indultus fuerit Chriſtianis, & ſacris eorum Officiis, accipe ex mox allegato cap. 3; è quo delibo iſta: *Poſtquam vero urbs regia fuit non irruptione, ſed fœdere ab Arabibus occupata, quod tamen fœdus Sarraceni poſtea irruperunt, clerus & Chriſtiani ejecti cum aliis, qui in Hiſpaniis ſervitute barbaricæ mancipati elegerunt degere ſub tributo, permiſſi in lege & eccleſiaſticis inſtitutis, & habere pontifices, & evangelicos ſacerdotes; apud quos viguit Officium Iſidori & Leandri, & viget hodie* (ſeculo nimirum decimo tertio, quo Rodericus floruit) *in ſex parochiis Toletanis. Igitur qui ſic inter Arabes Toleti manſere*, inquit Blaſius Ortizius in ſummi templi Toletani deſcriptione fol. XCVI verſo, *iis* F *ſex urbis eccleſiæ, ubi rem divinam facerent, à barbaris permiſſæ ſunt, divorum Marci, Lucæ, Sebaſtiani, Torquati, Eulaliæ, Juſtæ nominibus dedicatæ, in quibus ritum illum Iſidorianum, qui incolumi florentique civitate in templis omnibus canebatur, captivâ etiam quadringentos ferme annos Mixtarabes illi conſervarunt. Quo factum eſt, ut Toletanum jam Officium appellaretur*. Sed de iſto cognomento plura dabo ad finem hujus paragraphi. Eugenius de Robles, paſtor S. Marci, & ſacellanus in ſacello Mozarabum ſanctæ eccleſiæ Toletanæ, anno 1604 Compendium edidit de Vita & geſtis Cardinalis Franciſci Ximenez de Ciſneros, in quo & de Officio ac Miſſa Mozarabicis; ubi cap. 21, à pag. 212 tractat de eccleſiis Mozarabicis, quæ Toleti conſervatæ fuerunt, in deſtructione Hiſpaniæ, & de earum rebus, quas notatu dignas cenſuit.

& in civitate Oſcenſi indultum ſit; 178 Franciſcus Didacus de Aynſa in opere De rebus memorabilibus &c. civitatis Oſcenſis lib. 1, cap. 7, pag. 26 ſingularem locum Chriſtianis ibidem degentibus indultum fuiſſe ab Arabibus memorat. Textum ejus ex Hiſpanico ſic reddo: *Providentia divina... elegit.. ad ſuorum*

A rum tutelam in civitate Oſcenſi antiquum templum S. Petri veteris, quod hodiedum durat; in quo congregabantur fideles, ibidem degentes, ut divinis Officiis intereſſent, & caleſtem cibum comederent: perſolvendo tamen Mauris pro hac re certo tributo, ſicut faciebant Cæſaraugaſtæ. Iſti Chriſtiani Mozarabes Oſcenſes vixerunt intra limites parochiæ, quæ hodie eſt S. Petri, toto tempore, quo iſta civitas ſubfuit poteſtati Maurorum: ita ut nunquam in illa civitate defecerint Chriſtiani; & eccleſia S. Petri nullo tempore deſtructa fuit, nec occupata à Mauris, ædificii, quod hodie videtur, integritate ſemper conſervata. Quæ omnia auctor iſte feciſſet multo credibiliora, ſi ex fide alicujus antiqui ſcriptoris ea retuliſſet. Fateor interim, non eſſe mihi ſatis cauſæ, ut negem, alibi fortaſſe locorum in Hiſpania, aliquid in hoc genere fuiſſe indultum Chriſtianis, inter Arabes degentibus, quos Mozarabes ſæpenumero jam vidiſti à me per decurſum hujus tractatus vocitari; & quorum etymologiæ origo nunc diſcutienda eſt.

Unde dicti ſint Mozarabes, B 179 Porro ſicut quæſtio iſta apud ſcriptores notiſſima atque agitatiſſima eſt, ita alia ab aliis initur via, ut ad veram ac genuinam iſtius nomenclationis originem perveniant. Excellentiſſimus comes Mondexarenſis in ſuo opere, quod inſcribitur Prædicatio S. Jacobi in Hiſpania, cap. 24 tractans de origine ac progreſſu Officii Mozarabici, eruditè præſentis quæſtionis argumentum explanat à fol. 135; & quia ejuſdem clariſſimi ſcriptoris contextus è variis aliis auctoribus, quorum loca diſtincte allegat ad marginem, depromptus eſt, videtur mihi operæ pretium, totum hic lectoris oculis textum ſubjicere, ex Hiſpanico, quo auctor iſte ſcripſit, à me verſum; ut planè intelligi poſſit, quid tenuerint alii, qui ante ipſum ſcripſerunt, & quid ipſe tenendum cenſeat. Incipit ab his Roderici verbis, ſuperiùs à me productis, *Iſti dicti ſunt Mixti-arabes, eo quod mixti Arabibus convivebant, quorum hodie apud nos nomen perſeverat, & genus*; & mox pergens,

C *Cujus*, inquit, *deductio Latina eſt communis in omnibus noſtris ſcriptoribus, exceptis Stephano de Garibay lib. 8, cap. 49, & Petro de Alcozer Hiſtoriæ cap. 44, qui dixerunt, eos illud nomen accepiſſe in memoriam Muzæ Arabis, celebris Maurorum ducis, quando ſubjugata fuit fuit Hiſpania. Sed tutiorem originem nobis offert ipſamet lingua Arabica, unde procedit; ſecundùm id, quod in illa magis verſati ſentiunt, ſicut demonſtrabimus.*

dixerit excellentiſſimus comes Mondexarenſis, 180 *Arabes enim diſtinguunt primos ſuæ provinciæ habitatores, quos vocant* Arabes Arabicos; *quod tantumdem eſt dicere, ac primitivos aut genuinos, conſonatque iis, quos* Aborigines *Latini,* Autochthonas *Græci dixere, reſpectu illorum, qui poſtea per accidens in illa propagarunt, quos nominant* Arabes Arabizantes, *& in ligua ſua propria* Mustarabe: *quo denotant, eos origine Arabes non fuiſſe & natura; prout obſervant, quotquot moderni ſeſe linguarum Orientalium ſtudio dedicarunt, & inter alios Jacobus Golius, Eduardus Pocochius, Abraham Echellenſis, Joannes Henricus Hotingerus, & Samuel Bocart; cujus verba, quia breviora, ſufficiet repetere. Dicunt ergo,* inquit, citans Bocarum in Phaleg. lib. 4, cap. 30 *Porro ſoli Jactanis poſteri pro* Arab Araba, *id eſt, genuinis Arabibus, haberi volunt; alios* Arab Mustaraba, *id eſt, Arabes factos eſſe pertendunt. Iſtam eamdem diſtinctionem eorum ſcriptores conſervarunt manifeſtam, etiam poſtquam ſubjugarunt Africam, ſecundùm id, quod affirmat Joannes Leo in Deſcriptione Africæ pag. 42, ex edit. Elcevidiana*, verſatiſſimus in illius regionis notitiis, ubi educatus eſt, errorem popularium ſuorum ſequens, donec baptiſmus ipſum captivum ab eodem liberavit: & ſic dicit:* Sec. VII.

* Elzeviriana, haud dubie.

181 „ *Veteres illi Arabes, qui ante Iſmaelitas fuere, ab hiſtoriographis Africanis,* „ Arabi Araba, *hoc eſt* Arabes Arabics *vocitari ſolent. Qui ab Iſmaele genus duxiſſe* „ *dicuntur,* Arabi Mustaraba, *id eſt, Arabes (ut ita loquar) inarabati, vel Arabes* „ *per accidens nominantur, eo quod non ſint* „ *Arabes nativi.* „ *Idem repetit Ludovicus del Marmol Hiſtoria Africæ lib. 1, cap. 18, cum teſtimonio Ibni Alraquiq, per cujus auctoritatem affirmat, quod* „ *Africani vocent Arabicos tribus modis. Eos, qui propagarunt in Arabia* „ *ante Iſmaelem, vocant* Arab Arub, *quia* „ *ſunt deſcendentes Arub; & iſtos dicunt eſſe* „ *nativos Arabes. Illos, qui ſunt Iſmaelis,* „ *vocant* Arab Mistaraba, *quod vult dicere* „ *Arabes Arabicos: quia iſtos inquiunt non* „ *eſſe natos Arabes, ſed quod ſumpſerint linguam Arabicam. Et eos, qui tranſierunt propagaturi in Africa, vocant* Arab Mastegeme, „ *quod vult dicere Arabes Barbariſcos.* „ *Arabum duplex diſtinguendo genus* E

182 *Eamdem itaque ob rationem Chriſtianis, qui manſerunt, ut viverent in Hiſpania inter Mauros, dum eos obligaſſent ad linguâ ſuâ loquendum, ſequendos mores ſuos, ac leges politicas, nomen dedere Muſtarabum ipſimet Mauri, qui in ipſos dominabantur, ad ſignificandum, quod non eſſent Arabes naturâ, tametſi accidentaliter arabizarent; id eſt, loquerentur, mores, leges, & indumenta Arabum ſectarentur. Unde modica cum variatione nomen Mozarabum, quo de loquimur, corruptum eſt.* Et poſt paucula, quæ his addit Mondexarenſis ex aliis auctoribus inter quos eſt Alfonſus Ortizius, citatiſque ex dicti Miſſalis dedicatoria his ejus verbis, *Ut opinor, dicti ſunt Mozarabes, hoc eſt inter Arabes degentes*; laudatus Mondexarenſis concludit: *Atque illud eſt verum meâ ſententiâ nomen, propter quod Mozarabicum dictum ſit Officium Gothicum, quo utebantur Chriſtiani noſtri, qui vivebant dominio Arabum ſubjecti.* *unde dictum etymon procant* F

183 Sententiam hanc exponit, & amplectitur Pagius ad annum 714, num. 7, pag. 181, quando citatis à ſe Roderici verbis ſubdit iſta, *Eduardus Pocockius Anglus, linguarum Orientalium, præſertimque Arabicæ peritiſſimus, veſtigiis Abulpharagii inhærendo, docet nos in Specimine hiſtoriæ Arabum, Arabas, qui ab Iſmaële genus ducunt, dictos fuiſſe, Moſt Arabas ſeu inſititios, eo quod non eſſent ex primis Arabiæ incolis oriundi, nec genuini Arabes. Hoc modo omnes externæ ſtirpis, gentis, & religionis inter Arabas Viventes, vocati ſunt ab ipſis Moſtarabes. Verùm Hiſpani litteram* T *de hac voce tollentes, Hiſpano-Arabas appellarunt* Mos *Arabes. Pari modo urbs à Mauris vocata Aſtigia vel Eſtija, efferunt Hiſpani Ecija; Saragoſta, Saragoça pronuntiant, & multas Arabum voces, quas linguæ intruſerunt, corrupere. At nonnulli eruditi opinati ſunt, Rodericum, ſeu & Hiſpanos eodem præſule vetuſtiores, cum linguam Arabicam ignorarent, ſyllabam* Mos *à voce Latina* mixtos *corruptam exiſtimaſſe. Verùm hanc conjecturam linguæ Arabicæ periti ſugillant, licet eam admiſerit Mariana lib. 6 De rebus Hiſpaniæ cap. ultimo.* *cui ſuffragatur Pagius;*

184 Et verò etymon Mozarabum, ab illa origine deductum, mihi videtur magis ad ve- *tunc alia quædam nomenclationes*

eum

Sæc. VII.

rum accedere, quam illud, quod tradit Rodericus; nam, uti rectè notat illuſtriſſimus Petrus de Marca in Marca Hiſpanica libro 3, cap. 1 *Dicti.. Chriſtiani Muzarabes, non eò, quod eſſent miſti Arabibus, ut Rodericus Toletanus obſervavit, poſteriſque perſuaſit: nam huic originationi ipſa ſcriptura conſtans ratio refragatur, quæ Muzarabes illos perpetuo vocat non autem Miſtarabes.* Perperam item ad indignandum Mozarabum etymon ſuccurri videtur ad Muzam Arabem. Nonnullos eò recurrere, dicebat ſuperius comes Mondexarenſis; quibus adde laudatum illuſtriſſimum de Marca, ibidem ſic proſequentem: *Muzæ Arabis beneficio hanc libertatem conſecuti, ejus ſe nominis patrocinio contra ſequentium principum impotentiam tuebantur, ac deditionis ſuæ conditiones eâ nomenclaturâ explicabant.* Sed reſpondet Pagius loco citato, num. 8: *Hæc etymologia ob eamdem, quâ præcedens, rationem rejicienda.* Blaſius Ortizius in Deſcriptione ſummi templi Toletani fol. XCVI verſo, *fabulam* & *commentum* vocat Mozarabum appellationem à Muza petitam: *commentum*, inquam; quod utique *nullo quidem*, uti addit, *teſtimonio dumtaxat idoneo nititur.*

B

videntur non ſubſiſtere.

185 Hæc tamen etymologiæ radix tamquam probabilior adoptatur apud Labbeum tom. 9 Conciliorum, col. 1198; ſed nulla, quæ majorem hac in re probabilitatem ſuadeat, ratio additur. Quid memorem aliam quamdam ſingularem ſæpe dictæ nomenclationis rationem apud Franciſcum Didacum de Aynſa De rebus Oſcenſibus lib. 1, cap. 7, ubi hæc ſcribit: *Ut dicit Blancas in ſuis Commentariis, Muza in Arabico vult dicere Chriſtianum; ſicque dicunt Muzarabes aut Mozarabes, tamquam ſi dicamus, Chriſtiani mixti Arabibus*; voluerit, ni fallor, dicere *Chriſtiano-Arabes*. Sed de vocis *Muza* ſignificatione, quæ *Chriſtianum* velit dicere, ipſi viderint. Hoc ſanè, ſi verum ſit, mirari equidem non ſatis poſſum, varios viros, quos modo dedi, linguæ Arabicæ peritiâ apprime inſtructos, adeo fuiſſe hebetes & linguæ peregrinos, ut non adbibuerint iſtam vocem, quæ facili negotio radicem, de qua quæritur, è tenebris eruere potuiſſet. At nunc de etymo Mozarabici Officii ſatis ſuperque dixi. Subdere juverit, cur illud vocetur *Toletanum*, & *mixtum*.

C

Unde officium Mozarabicum ſit vocatum Toletanum & mixtum.

186 Sive autem *Toletanum* dixerit illud Officium, quia in celeberrimo illo concilio Toletano IV magnum adeo ſplendorem acceperit ex iis, quæ ibi ſancita ſunt, ut Toletanum nomen indefecerit ſuum; ſive quia illud Officium in Toletanæ urbis eccleſiis ex indulto Arabum Chriſtianis conceſſo frequentatum fuerit per quatuor fere ſecula, quibus ſub eorum dominio ibidem perſeveraverit; ſive quia per dictum concilium in toto Hiſpaniæ regno ad uniformitatem revocatum fuit, ſive inquam ex cauſis hiſce ſimul omnibus, ſive ex earum ſingulis hoc etymon derivaris; nihil magnopere refragabor. Conſuli interim poteſt Garibayus lib. XI Compend. hiſtor. Hiſp., & notatio apud Labbeum paullo antè citatum. Origo autem, cur illud Officium nominetur *mixtum*, videtur referenda ad poſteriora tempora, teſte Cardinale Bona lib. 1 cap. XI in fine, ubi hæc ſcribit: *Confeſſionem more Romano, & alias orationes ante Introitum, ſicut & Antiphonam Salve Regina in fine addidit Officio Gothico Franciſcus Ximenius*, Cardinalis, & Eccleſiæ Toletanæ archiepiſcopus, ſuo poſt loco laudandus. *Addidit etiam Officia quadam Sanctorum, & alia feſta recentioris ævi; atque adeo propter hæc quæ adjecit, Miſſale mixtum nuncupavit.*

D

Non video tamen cur illud cognomentum ad anteriora ſecula reduci non queat: ac dici quod quia Miſſali Iſidoriano, ut vocant, varia ſubinde à variis epiſcopis ſacræ liturgiæ ſtudioſis intermixta adjectaque ſunt, ideo à memorato Cardinale Ximenio editum fuerit hoc titulo: *Miſſale mixtum ſecundum regulam B. Iſidori*; cui Miſſali ita piè mixto, hoc ſeculo octavo errores ab hæreticis benè multos alicubi impiè admixtos fuiſſe, mox intelliges.

§. III.

An & quouſque liturgiæ Mozarabicæ exemlaria, Felicis Urgelitani & Elipandi Toletani erroribus corrupta.

Felix & Elipandus ex depravati Mozarabici Officii locis

Quemadmodum Officium Mozarabicum ſub initia, ſicut dictum eſt, hujus octavi ſeculi maximam fecit jacturam, uſu pene funditus abolito rerum ſacrarum per invaſionem gentis barbaræ; ſic etiam in primævo ſuo ſplendore & antiqua integritate multa damna tulit, exeunte eodem illo ſeculo, inter medias exterorum hoſtium procellas, à duobus Hiſpaniæ epiſcopis, Elipando videlicet & Felice, quorum hic Urgelitanæ; ille Toletanæ cathedræ præſidebat. Quamquam enim Miſſale Mozarabicum à viris ſanctis & doctis erat concinnè ordinatum, recognitum & approbatum, inventi tamen ſub finem ſeculi octavi in aliquibus ejuſdem exemplaribus fuere errores; ſive illi per inadvertentiam eò irrepſerint; ſive per fraudulentiam & malitiam quorumdam epiſcoporum Hiſpaniæ, qui tuebantur hæreſim adoptivæ filiationis Jeſu Chriſti, eodem fuerint intruſi. Cardinalis Bona libro 1, cap. XI, num. 2 *Quamvis*, inquit, *hoc Officium à viris ſanctis & orthodoxis compoſitum fuerit, Hiſpaniis tamen ab infidelibus devaſtatâ, ita erroribus refertum eſt, ut Elipandus, Toletanus epiſcopus, ex ipſis Officiis depravatis plura acceperit teſtimonia ad ſuam hæreſim adſtruendam; ut conſtat ex Albino Flacco, libro adverſus eumdem Elipandum.* Novæ itaque hujus ſectæ primipili Felix & Elipandus, pluribus Patrum textibus fœdè corruptis, & in ſui erroris ſenſum detortis abutebantur. Porro de hæreſi Felicis & Elipandi, Chriſtum Dei Filium adoptivum blaſphemè appellantibus, plura congerit Nicolaus Antonius lib. 6. cap. 2, poſt Baronium ad annum 783, 792, & 794.

F

ſuos errores lucri fatagunt; ſed condemnantur.

178 Huc ſpectat, quod ad tuendum ſuum errorem allegaverint orationes ex Miſſali Hiſpanico, in quo voces *adoptivus* & *adoptio* applicantur Jeſu Chriſto; adduntque, orationes illas dictas atque adeo approbatas fuiſſe à S. Eugenio, S. Ildephonſo, & S. Juliano, qui omnes tres Toletanæ ſedis antiſtites extiterant. Hæreſim hanc anno 794 condemnavit concilium Francofordienſe, ejuſdemque epiſcopi in epiſtola ſynodica ad Hiſpaniæ præſules miſſa, ut illos ab errore ſuo revocarent, objectionem è Miſſali iſto deprompram, his verbis referunt apud Labbeum tom. 7, col. 1034; apud Aguirrium verò tom. 3, pag. 105: *Sequitur in eodem libello veſtro: Item prædeceſſores noſtri Eugenius, Hildephonſus, Julianus, Toletanæ ſedis antiſtites, in ſuis dogmatibus ita dixerunt in Miſſa de Cœna domini:* QUI PER ADOPTIVI HOMINIS

A MINES PASSIONEM CUM SUO NON INDULSIT CORPORI. *Item in Miſſa de Aſcenſione Domini:* HODIE SALVATOR NOSTER POST ADOPTIONEM CARNIS, SEDEM REPETIVIT DEITATIS. *Et cetera, quæ ex parentum veſtrorum dictis poſuiſtis* Concilii Patres huic objectioni opponunt textus Evangelii & S. Pauli Apoſtoli, ubi Jeſus Chriſtus appellatur verus ac proprius Filius Dei Patris. Et mox ſubdunt iſta:

à concilio Francofurdienſi.

189 *Melius eſt teſtimonio Dei Patris credere de ſuo Filio, quam Hildephonſi veſtri, qui tales vobis compoſuit preces in Miſſarum ſolemniis, quales univerſalis & ſancta Dei non habet Eccleſia; nec vos illic exaudiri putamus. Et ſi Hildephonſus veſter in orationibus ſuis Chriſtum adoptivum nominavit, noſter verò Gregorius Pontifex Romanæ ſedis, & clariſſimus toto orbe doctor, in ſuis orationibus ſemper eum unigenitum nominare non dubitavit; in oratione enim* &c.

Alcuinus arguit Felicis malevolam pertinaciam,

190 Alcuinus lib.7 contra Felicem Urgelitanum epiſcopum col.895 editionis ſuprà deſignatæ ita loquitur: *Poſt teſtimonia igitur ſanctorum Patrum, quæ multa quidem, & quædam etiam verè poſuiſti, ſed omnimodis Catholicis, non hæreticis faventia, præſules quoque Hiſpaniarum inducis: quos tu orthodoxos dicis, in his, quæ poſuiſti, orationibus indubitanter hæretici eſſe dignoſcuntur. Niſi forte & eorum dicta (ſicut*

B *& in ceteris ſolebas) depravares; ſcilicet, ut quod illi bene dixerunt, tu in adjumentum erroris tui mutare, & alterum pro altero mittere auſus ſis. Adſerunt enim quidam ex illis Patribus, ubi tu dixiſti vel* ADOPTIONEM, *vel* ADOPTIVI HOMINIS, *eos dixiſſe pro* ADSUMPTIONEM, *& pro* ADOPTIVI ADSUMPTI: *& in hoc quoque tua malivola arguitur pertinacia. Si enim in tua ſententia, quaſi in veritate confideres, nequaquam ea, quæ ab aliis bene dicta ſunt, in pravum ſenſum mutares. Veritas enim ubicumque eſt, ſemetipſam defendit.*

& veritatem orthodoxam confirmat.

191 Et ſic concludit: *Sed ſive mutata, ſive, ut ab eis ſunt dicta, hæc eadem teſtimonia à te ſint poſita, non magnopere curandum eſt. Nec enim Romana plus auctoritate, quam Hiſpana veritate adſertionis & fidei noſtræ fulciri deſideramus, licet nec illa reprobemus. In his tamen, quæ Catholicè dicuntur, unuſquiſque in hoc ſe refutandum ſciat, in quo ab univerſali diſſentit Eccleſia. Romana igitur Eccleſia, quæ à Catholicis & rectè credentibus ſequenda eſſe probatur, ſe per verum Filium Dei & in Miſſarum ſolemniis, & in ceteris quoque omnibus ſcriptis ſuis, vel in epiſtolis fateri ſolet eum, qui pro noſtra*

C *ſalute homo fieri dignatus eſt, & crucis ſubire tormintum*, &c. Hæc Alcuinus contra impium dogma pro Patrum orthodoxia, & ſacrorum codicum liturgicorum catholica integritate; fortiùs haud dubie locuturus, & affirmatiùs, omiſſis *fortè*, & *ſive mutata* &c., necnon *adſerunt quidam* &c., ſi codices ipſos inſpicere per ſe potuiſſet; de qua re mox plura dicam: nam dum Pagius ad annum 783, num.9 dicit: *Hanc hæreſim Elipandus & Felix hauſerunt ex malè intellectis Miſſæ S. Iſidori orationibus*: adeo non faciunt ſatis, ut nec nihil ibi dicat, nec omnia. Sed jam ad Elipandum redeamus.

Elipandum oppugnat; & ſuſpecta reddit exemplaria

192 Alcuinus anno Chriſti 800; teſte Pagio ad iſtum annum num.18, opus ſuum, quatuor in libros diviſum, adverſus Elipandum abſolvit; cujus ad objectionem è Miſſali Hiſpano obtruſam digreſſus à col.953, *Dum tuæ*, inquit, *infidelitati, ô venerande frater, ex aliis eccleſiarum Chriſti Doctoribus teſtes defecerunt, ſubiſti Toletanos, ut ais, venerabiles Patres protuliſti, & illorum in Miſſarum ſolemniis orationes in auxilium tuæ ſectæ adſumpſiſti. Dicis, in Cœna Domini hujuſmodi haberi orationem in eorum Sacramentis: Qui per adoptivi hominis paſſionem, dum ſuo non indulget corpori noſtro demum, id eſt iterum, non pepercit. Cujus petitionis verba ſibi omnino non cohærent; & videtur à quibuſdam corruptoribus pro* ADSUMPTI HOMINIS, ADOPTIVI *poſitum eſſe; quodque ſequitur: Noſtro demum, id eſt, iterum, non pepercit: ſenſu videlicet caret, nec ſatis lucet, quid his verbis ſignificari voluit, qui hæc verba ad deprecandum Deum compoſuit .... In Præfatione verò ubi dicis: Et Jeſu Chriſto Filio tuo, domino noſtro, qui pietati tuæ per adoptivi hominis paſſionem: & fortè ibi in antiquioribus exemplariis* ADSUMPTI HOMINIS, *poſitum fuit; ſed corruptum poſtea.* Eandemque, quam urget, pecurgere ita corruptionem pergit: Sæc. VIII.

D

è quibus hæreſim ſuam iſ tuebatur,

193 *Quid eſt verò, quod ſequitur: Cum non exierit è cœlo, exhibuerit è triumpho? Obſcurè dictum eſt: ſi tamen ſenſus in his verbis dignus inveniri poterit .... Quod ais in Miſſa S. Sperati martyris, adoptivi, inquit, hominis non horruiſti veſtimentum ſumere carnis; inconveniens dictio eſt, adoptivi hominis veſtimentum carnis.* Ex mox circa Patres iſta regerit: *Inſuper & veſtros Patres & progenitores in Chriſto, quos ad veſtra uſque tempora Eccleſia Dei recepit; hæreticos efficere ſtudetis. Quod quam impium ſit & inhoneſtum, nemo penè doctus vel indoctus ignorat: quorum plurima ad nos pervenerant ſcripta, Catholica fide veneranda, & ſummis Doctoribus ſanctæ Dei Eccleſiæ convenientia. Quieſcite, viri fratres, quieſcite, & nolite veſtri blaſphemiam erroris Patribus imputare veſtris ... Beati itaque Iſidori clariſſimi Doctoris non ſolum Hiſpaniæ, verùm etiam cunctarum*

E *Latinæ eloquentiæ eccleſiarum perplurima legebamus opuſcula, & in magna habemus veneratione; in quibus nuſquam de Redemptoris noſtri humanitate adoptionis nomen enaratum invenimus. Sed & Juvenci presbyteri atque optimi ſcholaſtici .. carmina evangelicæ hiſtoriæ proſpeximus ... Juliani quoque Pomerii Prognoſtica ... conſideravimus; nec ibi aliquid hujus veſtræ invenimus ſectæ depictum. Venerabiliumque Patrum in Toleto ſynodales ad nos pervenerunt ſanctiones, in quorum literis nihil novi, vel antiquis, contrarium Patribus; ſed omnia Catholico ſtylo perſcripta agnovimus.*

tamquam corrupta, malè explicata, vel mutata.

194 Denique peſſimam adverſariorum ſuorum fidem incuſans, depravationem ſacræ etiam liturgiæ credibilem & veroſimilem reddit ex eo, quod alias notaſſe ſe indicat Alcuinus, Doctorum catholicorum ſententias perverſè detortas, vel perfidè immutatas fuiſſe à novæ

F iſtius hæreſeos ſectatoribus. Ita quippe ſubjungit: *Ideo magis æſtimandum eſt, juniores quoſlibet hujus novæ infidelitatis catenis colligatos, ad perditionem ſui ipſorum, dicta ſanctorum corrumpere doctorum ... & omnibus acceptabilium catholicas ſententias vel perverſo interpretari ſenſu, vel perfida vos immutare temeritate agnovimus, veluti in aliquibus probavimus locis* &c. Hactenus Alcuinus; qui ingenioſis atque maturis obſervationibus valebat plurimum, ut ex Miſſali Hiſpano diſſiparet obductas atra perverſiſſimi dogmatis caligine nubes, expreſſiones, inquam, omnes, quæ favere poterant errori, Chriſtum Dei Filium adoptivum blaſphemè deblaterantí.

Referuntur ex Baronio nonnulla

195 Baronius ad annum ſuprà citatum 794 poſtquam egiſſet de conatu Elipandi, quo ſtuduit ſuam hæreſim propagare, uti & de ſub-

dolis

Sæc. VIII. dolis ejus artibus ac fraudibus, oſtendit, quod ſuos deceſſores calumnioſè tradat errores ſuiſſe conſortes, ac S. Ildephonſum injuſtè proſcindat. Verba Eminentiſſimi viri, quoniam ad rem præſentem maximè faciunt, huc tranſferibenda cenſeo. Sic itaque ſe habent: *Ut autem ipſa veritas clarius eluceſcat, hic tibi reddenda putamus, quæ idem perfidus Elipandus in ſuo* A *libello in Gallias miſſo de iiſdem eſt mentitus prædeceſſoribus. Reperiuntur enim iſta repetita in litteris à Patribus ex Synodo ad eum redditis, his verbis: Sequitur in eodem libello veſtro*; de quibus ſuprà. *Hæc ſua inſeruit Elipandus libello fidei, non quod iſta acceperit ex eorum, quos nominat, ſcriptis; ſed quod ſcripta ea in Miſſali Toletanæ eccleſiæ (ut ait) in ſacris oblationibus recitari ſolerent; ſed an fideliter, vel, ut in aliis, fraudulenter, quod non adeſſet præ manibus, qui eſſet codex inſpiciendus, ex quo (ut in aliis) idem Elipandus impoſtura convinci poſſet, Patres hæc tunc reſpondere:*

pro integritate liturgiæ Mozarabicæ;

196 *Hæc ex parentum veſtrorum dictis protuliſtis, ut manifeſtum ſit, quales habeatis parentes, ut notum ſit omnibus, unde vas traditi ſitis in manus infidelium. Quia hominem Chriſtum verum Dei Patris Filium eſſe negaſtis, vobis defenſor eſſe noluit, ſed tradidit vos in manus inimicorum ſuorum, qui dominentur veſtri, qui eum recipere noluerunt.* Deinde recitatis iis, B quæ ſuperius contra S. Ildephonſum dicta produximus, ſubdit Baronius: *Hæc Patres, quod ſcilicet, ut ille perfidus aſſerebat, paterent, ex Ildefonſo auctore in ſacris Miſſalibus verè legi.* Sed ſanctum hunc Doctorem à calumnia vindicat Baronius, teſtimoniis ejus adverſus errores Elipandi prolatis, prout ad dictum annum videri poteſt. Ceterùm quod ad errores, ab impio iſto jactatos, ſacræque liturgiæ imputatos, ſpectat; ſtatuenda videntur D circa illos ſequentia. 1. Plane inducor, ut credam, novæ illius ſectæ aſſeclas, obvia quæque in ſuæ peſtiferæ doctrinæ defenſionem arripientes, in Miſſale Mozarabicum ſacrilegè graſſatos fuiſſe, atque ex ſacræ liturgiæ à ſe facta depravatione ſubſidium ſibi quæſiviſſe: quo factum ſit, ut ſenſim ſine ſenſu varii textus ſacri ejuſdem liturgiæ ſubdolè coacti ſint aliud enuntiare, quam & enuntiare debebant, & antea enuntiarant; idque referri poſſe videtur ad tempora ſubſecuta annum circiter 730, quo Theodiſcus, natione Græcus, homo impoſtor, ſucceſſorque S. Iſidori pſeudo-epiſcopus hæreticus (qui & depoſitus tranſiit in Mahometanam impietatem) primus in Hiſpania aſſeruit, Chriſtum Dei Filium eſſe adoptivum Dei Patris omnipotentis, ſicut Baronius ad dictum annum 794 refert.

197 Secundò. Neutiquam perſuadeo mihi, hæreticorum licentiam eò uſque in libros liturgicos graſſatam fuiſſe, ut pleraque nedum omnia promiſcuè exemplaria depravarint. 3. Proin ſuſpicor, nonnullos dumtaxat codices in tractibus Hiſpaniæ magis ab hæretica lue infectis, ſortem illam ſubiviſſe. 4. Pono denique tamquam indubitatum, illos codices ſacros, qui jam fuerant corrupti, poſtmodum vel abolitos, E vel correctos, ac primævæ integritati reſtitutos fuiſſe, ſimul atque ſæpe dicta hæreſis ita deſiit, ut vel nullos amplius habuerit ſectatores; vel fortè pauciſſimos, eoſque occultos; pro qua re Brunus pag. 292 allegat factum anno 918 Ordonii, regis Legionis, & Siſenandi, epiſcopi Compoſtellani; de quo poſtmodum loquar; nunc, relicto octavo ſeculo, ad nonum perrecturus.

cujus exemplaria alicubi corrupta, ſed poſtmodum abolita vel correcta ſint.

C A P U T V.

Monumenta quædam circa ritum Mozarabicum ſeculis IX & X ad poſteros tranſmiſſa.

§. I.

Quid actum ſit de Mozarabibus in Urbe Cordubenſi.

Uſus liturgiæ Mozarabicæ perſeveravit in Hiſpania, tum Toleti,

Seculum Chriſti IX, quod præ manibus habemus, ſterilem rerum liturgicarum pandit myricam; ubi videlicet vix invenias, quo lectorem paſcas. Apud Cardinalem Bona lib. 1, C cap. 12, num. 5 occurrit epiſtola Caroli Calvi imperatoris ad Clerum Ravennatem, è qua producitur ſequens fragmentum: *Uſque ad tempora abavi noſtri Pipini, Gallicana eccleſia aliter, quam Romana vel Mediolanenſis eccleſia, divina celebrabant officia, ſicut vidimus & audivimus ab eis, qui ex partibus Toletanæ eccleſiæ ad nos venientes ſecundùm morem ipſius eccleſiæ, coram nobis ſacra Officia celebrarunt. Celebrata etiam ſunt coram nobis Miſſarum Officia more Hieroſolymitano ... & more Conſtantinopolitano ..; ſed nos ſequendum duximus Romanam Eccleſiam in Miſſarum celebratione.* Unde colligitur, juſſu Caroli Calvi imperatoris acceſſitos fuiſſe ſacerdotes, qui coram ſe ritu Mozarabico rem divinam peragerent; adeoque iſtam liturgiam ſeculo IX, non ita tempore Arabum afflictam, ab Elipandi hæreſi corruptam, ut quaſi prorſus extincta vel intermortua fuerit: imò verò in Hiſpania perſeveraſſe, non obſcurè perſpicimus; idque ulterius confirmabitur ex ſequentibus.

199 Ambroſius Morales Hiſpaniæ illuſtratæ, ſeu in corpore Hiſpanorum ſcriptorum tomo 4, Vitæ S. Eulogii presbyteri & martyris Cordubenſis anno 859, à ſe editæ & illuſtratæ, notitias varias præmittit pag. 220 hoc titulo: *Qui ſtatus Chriſtianæ religionis Cordubæ ſub Arabum* F *imperio D. Eulogii tempore fuerit.* Ex illis itaque notitiis juverit eas deligere, quæ prodeſſe poſſint & ad ſupplendam hujus ſeculi penuriam litterariam, & ad explanandas res Mozarabum Cordubenſium, quando de Toletanis ſuprà dictum eſt ſatis. Hæc igitur inde delibo: *Occupatâ ab Saracenis Hiſpaniâ, multis de cauſis barbari victores Chriſtianis pepercerunt. Illudque eos in primis commovit, quod magnas lateque diffuſas Hiſpaniæ provincias accolis ipſi implere non poterant. Ut igitur eſſent, qui agros colerent, conſueta mercimonia exercerent, & tributa*

tum Cordubæ præſertim.

A

ta principi perſolverent; Chriſtianos in Hiſpania quoſcumque potuerunt, conſervavere. Relictus iis fuit religionis cultus, templa multis intacta permanſerunt; libereque permiſſum, ut Chriſtiano ritu eadem frequentarent. Corduba verò major Chriſtianorum numerus relictus, majorem etiam religionis cultum retinuit.

quò ſumma rei Chriſtianæ fuit ab Arabibus revocata, celebratis ibidem conciliis.

200 *In univerſum namque ea civitas multis modis ab Mauris jam inde fuit nobilitata. Sedes regni totius, quæ Hiſpali paucis annis conſtiterat* (*referentibus*, inquit, *Raſi & Roderico Toletano antiſtite in Arabum Hiſtoria*) *per Abdalazim, Muçæ in Hiſpaniæ adminiſtratione ſucceſſorem, eò fuit tranſlata.... Et quoniam Cordubam cum imperii Arabici domicilio & ſede ibidem conſtituta, ſumma omnia Hiſpaniæ jura tam ſacra quam profana immigrarunt; Chriſtianæ religionis dignitas atque poteſtas, quæcumque fuerunt, eò etiam ex tota provincia ſeſe tranſtulerunt. Non quod Toletana eccleſia, ut fuit olim, & nunc quoque eſt, eo tempore totius Hiſpaniæ primas eſſe deſierit... Non quod Metropolitanum ſuum Hiſpalenſem Cordubenſis eccleſia non agnoſceret; ſed quia tyranni, cum omnia poſſent, & ad ſeſe omnia revocarent, eò convenire ad concilium reliquos antiſtites cogebant, ibique de quibuſcumque cuperent, rebus & conſultare, & ſtatuere volebant. Indicio ſuo* * *duo concilia Cordubæ per illa tempora congregata. Alterum, cujus D. Eulogius meminit, ab omnibus Hiſpaniæ metropolitanis cum ſubditis epiſcopis celebratum. Alterum, cujus in Sampſonis abbatis Cordubenſis, de quo ſuo loco dicemus, Apologetico mentio fit.*

B

* ſunt

Templa ibidem ac Monaſteria.

201 Templorum deinde Morales, quæ extiterint tam intra quam extrà urbem, catalogum contexit, uti & quorumdam monaſteriorum; inter quæ pag. 201 ponit *Tabanenſe cœnobium, ipſo D. Eulogii tempore conſtructum in* urbi vicinis *montibus*. Item *Pilemellarienſe monaſterium ſancti Salvatoris: & ipſum etiam eodem tempore, iiſdem in montibus conditum, cujus etiam hodie ruinæ viſuntur*. Exhibito itaque templorum catalogo, alia recenſet Morales, è quibus de florente miſerrimis iſtis temporibus rerum ſacrarum fortuna edocemur, quæque ideam ſuggerunt, quidnam circa liturgiam Cordubenſibus Chriſtianis fuerit vel à barbaris dominis indultum. *In his*, inquit, *atque aliis multis templis, quæ nominare D. Eulogius non potuit, præterquam quod ſacra fierent, docendi quoque cura & erudiendi quam plurimos, conſuetudo perſeverabat. Id docet multis locis D. Eulogius, & in ejuſdem Vita Alvarus: ubi etiam apparet, non vulgarem illum doctrinæ cultum, ſed ſupra captivitatis & miſeriarum, in quibus degebant fideles, tempora præcellentem*. Jam verò quod non ſolum divinæ liturgiæ exercitium, idque ſatis liberum Mozarabibus indultum barbari voluerint, ſed veterem quoque ejuſdem conſuetudinem, ordinem, ritum ac cæremonias ſumma cum conniventia tolerarint, argumento ſunt plurima alia externa indulta, quæ Chriſtianis tum temporis licuit habere. Quæ omnia deduci poſſunt ex doctiſſimo Ambroſio Morale, qui ſic pergit:

C

& plura alia Chriſtianis indulta.

202 *Ipſa templa etiam intra urbem ſuas turres, aneo ſua cymbala habuere, quibus Dei plebem aſſiduè convocabant. Et durat adhuc Cordubæ exiguum unum, ab illis uſque temporibus, ut ſuo loco referemus, conſervatum. Sacerdotes, monachi, ſacræ virgines peculiari veſte, legitimoque cultu amicti, detonſi etiam in publico conſpiciebantur. Quæ omnia ex divo Eulogio, atque aliis duobus ejuſdem ſeculi ſcriptoribus ſunt manifeſta. Neque ſine pretio tamen, & recentibus ſemper exactionibus, ut idem ſanctus Martyr, & alii tradunt, conceſſa fuerunt. Unum illud tantummodo mortis etiam interminatione fuerat Chriſtianis vetitum, ne pſeudoprophetam eorum Mahometum maledictis inceſſerent, aut legi ſuæ cum probro detraherent. Hoc uno fideles Chriſti abſtinerent, Arabum templa non intrarent, tributa perſolverent; tuti, & pene liberi poterant permanere. Nam & comitum dignitas ſemper Cordubæ inter Mozarabes perſeverabat; ut ex Samſone abbate, & Cypriani Cordubenſis Epigrammatibus, per hæc ipſa tempora ſcriptis, conſtat: & quod in divo Eulogio legimus, publico exceptorum munere iidem fungebantur Chriſtiani, atque inter tirones regios, de quibus ſuo loco dicemus, regiis annonis, ut ipſis ſancti Martyris verbis utar, veſcebantur. Et Samſon abbas, cum de Servando comite initio libri ſecundi agit, apertè comitatum Cordubenſem nominat; ut intelligere debeamus, Gothorum more Comitem Cordubæ Moçarabibus Chriſtianis datum, qui eis præeſſet, jus inter eos diceret, & controverſias aliquas leviores, neque ad publicam regis majeſtatem, fiſcumve regium pertinentes, decideret.*

D

Permiſſa item Cordubæ hierarchia eccleſiaſtica dignitas, uſus & uſus librorum.

203 Et verò hierarchiæ etiam eccleſiaſticæ munera tum in uſu fuiſſe, habemus è laudato ſcriptore, dum hæc ſubdit: *Inter ſacerdotes etiam præter abbates, qui.. templis præerant, archidiaconi, atque archipresbyteri nomen & dignitas perdurabat. Cyprianus enim in illorum ſuorum Epigrammatum titulis archipresbyterum ſedis Cordubenſis ſe appellat... illud etiam ſcitu dignum, in templis etiam noſtrorum publicas Cordubæ bibliothecas fuiſſe... Unam ſcriniis etiam inſignem, quam in S. Aciſcli templo Adulphus comes repoſuerit, idem Cyprianus archipresbyter longo epigrammate celebravit. Alterius etiam meminit, quam ipſe Saturnino archidiacono magna ex parte perſcripſit*. Sed in proſperis adeo ac præter captivitatis barbaræ conditionem feliciter ſuccedentibus eventibus, quædam intermixta fuere, quæ Chriſtianos fortunæ ſuæ memores redderent, & quàm durum barbaris dominis ſervirent ſervitutem.

E

quanquam rebus adeo florentibus.

204 *Sed enim*, inquit Morales, *cum hæc ita ſint, Chriſtianorum tamen contactum, referente divo Eulogio, tamquam in ipſo contaminarentur, Sarraceni prorſus devitabant; & ab illorum pueris noſtri indigna multa in publica patiebantur. Tributa verò graviſſima fuiſſe, idem ſanctus Martyr ingemiſcit, & illud in primis, quod ſingulis menſibus ſolvebatur. Novis etiam tributis Chriſtiani Moçarabes onerabantur: adeo ut de oblationibus omnium eccleſiarum partem ſolvere, novo tributo excogitato, cogerentur. Quod Samſon de Servando Chriſtianorum Cordubæ Comite, ſed neſario homine loquens, his verbis deplorat* &c.; hoc inde malo conſecuto, *ut venale ſacerdotium ſuſtinentes ipſæ baſilicæ, non more ſolito dignos recipere, & indignos queant ſacerdotes repellere* &c. *Hæc autem*, ſicut ſubdit Morales, *ſex octove annis poſt divi Eulogii martyrium facta fuiſſe, ſuo loco, plenius de Samſone agentes demonſtrabimus*. In Chronologica autem ratione pag. 371 apud laudatum ſæpius auctorem invenies Chriſtianorum Cordubenſium poſt regnum Ordonii primi, & Alfonſi cognomento Magni (quorum hic illius filius, anno Domini 862 regnare cœpiſſe, ibidem ſignatur; iſte verò pag. 370 ponitur tunc obiiſſe) pluribus deſcriptam diſperſionem ac lugubrem ruinam.

F

permiſtæ ſuerias calamitates.

205 Non *tanta tamen fuit* eccleſiæ Cordubenſis *hoc tempore diſperſio, quin integra, ſem-*

Sec. x.

pliſque & viris optimè conſtituta perduraret, ut ibidem dicitur pag.372; pro qua re affertur *in primis concilium multarum epiſcoporum Corduba paulò poſt divum Eulogium occiſum, congregatum, circa annum nimirum Domini octingenteſimum ſexageſimum tertium, cujus in Samſonis abbatis Cordubenſis libro Apologetico ſecundo fit mentio. Docent hoc ipſum præterea alia multa, quæ idem auctor eo opere commemorat... Sed enim multum diuque etiam poſt divum Eulogium Corduba templa, ſacræ Deo Virgines, & magnus religionis cultus vigebat. In templo namque divi Andreæ (quod ſemper ab ſequentium temporum Chriſtianis Moſarabibus retentum fuiſſe conſtat) introrſum in ſeptemptrionali pariete lapis eſt centum viginti ferme poſt D. Eulogium annis, ſacræ Virginis & Deo dicatæ tumulo impoſitus*; uti ex litteris ibidem inſcriptis exhibet Morales in ſua Chronologia, eadem pag.372, cujus ego verbis hic uſus ſum; additque ſequentia: *Lapis autem extrorſum in cimeterio eidem parieti inſertus, ſatis apertè docet, idem templum ducentis poſt has Virgines annis,* B *Chriſtianorum ſub Arabibus ſemper fuiſſe*, ex epitaphio, quod tranſcribit idem chronologus. Videri etiam poſſunt, quæ de hoc ipſo tumulo ibidem obſervat. Quæ omnia abunde indicant, quo loco fuerint hoc ſeculo nono res Moſarabum in civitate Cordubenſi. De decimo iſta accipe.

§. II.

Officii Mozarabici integritas ſeculo x comprobata.

Pro integritate liturgiæ Mozarabicæ

AD comprobandum ſacræ liturgiæ Moſarabicæ per Hiſpaniam hoc decimo ſeculo uſitatæ integritatem, extat apud Cardinalem Aguirrium tom. 3, pag. 174 documentum ſequens ſub hoc titulo: *Era* CMLXII. *De officio Hiſpanæ eccleſiæ, Romæ laudatum & confirmato. Ex Ms. eccleſiæ Toletanæ*. Documentum autem ipſum his verbis conſtat: *Regnante Carolo Francorum rege, ac patritio Romæ, & Ordonio rege in Legione civitate, Joannes Papa Romanam & Apoſtolicam ſedem tenebat. Siſenandus verò* C *Jlienſi * ſedi, retinenti corpus B. Jacobi Apoſtoli, præſidebat; quo tempore Zanellus presbyter reverentiſſimus & prudentiſſimus à præfato Papa Joanne ad Hiſpanias eſt miſſus, ut ſtatum eccleſiæ religionis, ejuſdem regionis perquireret, & quo ritu miniſteria Miſſarum celebrarent, diligenter perquireret, & comperta fideliter Apoſtolicæ Sedi referret. Quod injunctum ſibi officium præfatus Zanellus presbyter ſolerter complevit, & Hiſpanias veniens, omnem Ordinem eccleſiaſtici officii, & regulam conſecrationis corporis & ſanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti perſpicaciter perſcrutatus requiſivit.*

* Irienſi

affertur teſtimonium;

207 *Canones & omnes libros Sacramentorum perlegit. Quæ cuncta Catholica fide munita inveniens, exultavit, & domino Papæ Joanni, & omni conventui Romanæ Eccleſiæ, ut invenerat, retulit. Officium Hiſpaniæ eccleſiæ laudaverunt & roboraverunt. Et hoc ſolum placuit addere, ut more Apoſtolicæ eccleſiæ celebrarent ſecreta Miſſæ. Ergo hac auctoritate manſit ratum & laudabile Officium Hiſpanæ eccleſiæ, uſque ad tempus domini Alexandri ſecundi Papæ*; de quo inferius dicetur loco ſuo. Quandoquidem verò illud inſtrumentum maximè conducit ad propoſitum meum, & nonnulla in eo continentur, quæ materiem ſuggerunt ulterioris obſervationis, proximè exponam omnia, quibus hoc inſtrumentum dilucidari poſſe cenſeo.

cujus ratio temporis

208 Temporis imprimis, quo res illo documento contenta acciderit, habenda ratio eſt. *Æra* CMLXII, eidem prænotata, concurrit cum anno Chriſti 924; pro qua niſi ſcribi debeat æra CMLVI, ut reſpondeat anno Chriſti 918; D vel ad ſummum æra CMLVIII, ut conſonet anno æræ vulgaris 920; non cohærebit ratio temporis cum iis, quæ mox ex Ambroſio Morale, ac Baronio referam. Aguirrius ſanè vel non ſatis advertit ad æram CMLXII, quam dicto inſtrumento præmittit; vel non ſatis curavit combinationem ejus cum tempore, quo reſpexit, dum protulit documentum illud; nam collocat illud poſt teſtamentum, quod anno Chriſti 915 illigat; & ante privilegium, quod innectit anno 919: unde conſequens eſt, ut non voluerit in medio iſto inter annum 915 & 919 inſtrumento reſpicere ad annum 924, per æram CMLXII deſignatum, ſed ad annum priorem, fortè 918, cum Baronio. Æram certè CMLII dictæ legationi præfixam non inveni apud Moralem lib. 12, cap.19 (de quo loco ſtatim plura dicentur) ut ab aliquo fortaſſe poſtmodum imperitè adjecta fuerit, vel corrupta.

expenditur,

209 Nam ut nihil dicam de Ordonio II; cujus mortem tametſi Morales lib.15, fol,208 verſo, innectit anno 924; fatetur tamen exa- E ctam de anno mortis certitudinem non extare, rem aliunde conficiendam cenſens; ut videre eſt loco citato, & fol.210; Mariana autem De rebus Hiſpaniæ lib.8, cap.2 illam affigit anno 923; Pagius denique eamdem refert anno 924; ſed addit, *quot annis ipſe & duo proximiores regnarint, in tantis hiſtoriæ Hiſpanicæ tenebris ab hoc anno uſque ad annum* CML, *quo Ordonius III regnum iniit, detegi non poſſe*: ut nihil, inquam, dicam de anno mortis Ordonii II; æra enimvero 962 componi nequit cui morte Siſenandi, Irienſis epiſcopi, ſecundùm ea, quæ ex Baronio paullo poſt circa illam narrabuntur: quæ ut ſubſiſtant, ad aliam æram recurrendum erit. Qua emendatione temporis adhibita, relucentes in producto legationis documento alii characteres chronologici aptè inter ſe cohærere dignoſcuntur.

& alia eidem ſubſtituenda probatur,

210 Vivebant quippe tunc Carolus Simplex, Francorum rex; Ordonius item ſecundus, Legionis rex; denique Joannes PP. X, ac Siſenandus ſecundus, Irienſis epiſcopus. Ambroſius F Morales Chronici generalis Hiſpaniæ lib. 12, cap.19 dictum inſtrumentum producit Hiſpanicè redditum, ex iſto libro antiquo conciliorum, qui è Monaſterio S. Æmiliani ad Scorialenſe tranſiit; & de quo ſuperius mentio facta eſt: ſed idem auctor homonymiâ perſonarum deceptus, miſerrimè impegit in errores temporum; nam perſonas nominibus iſtis deſignatas, videlicet Siſenandum, Ordonium, Carolum, Joannem PP., illigat ſeculo nono; quo utique iſte Siſenandus I, Ordonius I, Carolus Calvus, & Joannes PP. VIII vixerint. Sed libro 15, cap.47, fol.198 inter alia, quæ narrat ad annum 920, commiſſum errorem rectè emendat, poſtea re conſiderata, clarè intellexiſſe ſe ſignificans, quod illa acciderint tempore Ordonii II, & Siſenandi II, nec non Joannis Papæ X; & ſic cum dicto inſtrumento, tum perſonis in eo memoratis accommodatur & reſtituitur ratio temporis, de qua hic quæritur; adeo ut nihil incommodare videam rationem chronologicam iſti exemplari, quo minus eidem fides & haberi poſſit & debeat.

211 Ba-

Digitized by Google

ſuffragante Baronio ex Ambroſio Morale;

211 Baronius ad annum 918 & rem geſtam de qua hic agimus, illigat, & eam paullo aliter in quibuſdam, quæ eidem acciderint, narrat ex Ambroſii Moralis Chron. Hiſp. lib. 15, cap. 47 jam à me deſignatis. *Annus*, inquit, *Redemptoris* CMXVIII.. *inchoatur, quo legatio miſſa eſt à ſancto epiſcopo Siſenando, & ab Ordonio rege Legionenſi ad Joannem X Romanum Pontificem: qui ea functus eſt legatione Joannes, aliter Joannellus appellatus reperitur. Hæc omnia ex veteri hiſtoria Compoſtellanorum epiſcoporum, in qua licet certus annus legationis hujus non habeatur expreſſus; tamen ex eo quod ibi aſſeritur, eumdem legatum annum integrum Romæ fuiſſe detentum, & paullo poſt ipſum Siſenandum ex hac vita migraſſe confectum ſenio, anno Redemptoris* CMXX; *utique hoc anno potius quam alio aliquo eum contigiſſe legationem, poſſumus opinari*. Quænam vero res iſti legationi anſam dederit, ibidem ſic proſequitur laudatus Annalium eccleſiaſticorum conditor:

Baronio item dicti teſtimonii textum

212 *Quod autem ad legationem à Siſenando miſſam pertinet, eam præceſſiſſe occaſionem, eadem Compoſtellana Acta docent, quod Joannes PP., ut qui ex pluribus delictis conſcientiâ ſaucius, animi dolore langueſceret, inter alia ſalutis ſuæ remedia, illud excogitavit, ut nomine ſuo legatum mitteret Compoſtellam ad venerandum corpus Jacobi Apoſtoli. Cum & litteras dedit ad dictum ejuſdem loci epiſcopum S. Siſenandum, ut juges preces pro ſe funderet apud eumdem ſanctum Apoſtolum, ut propitius ſibi eſſet in hac vita, & in hora obitus ſui. Qua prævia occaſione, idem epiſcopus ad Joannem Pontificem, eumdem, quem diximus, Joannem presbyterum legavit, cui & Ordonius rex cum pretioſis muneribus apud ipſum Papam litteras dedit. Legatus ubi Romam pervenit, dignè exceptus eſt ab eodem Pontifice, atque honorificè habitus, retentuſque (ut dictum eſt) anno integro Romæ, ſed non otioſè. Siquidem occaſione Miſſalis Mozarabici, quod tunc erat uſui in pluribus Hiſpaniarum eccleſiis, magna oborta eſt controverſia: nam cum Siſenandus in perveſtigandis Romanæ Eccleſiæ ſacris ritibus totus intentus, eos inveniſſet in multis planè diverſos ab iis, qui in eodem codice continerentur, ex illis hos emendandi in iis, qui gravioris videbantur eſſe momenti, ab eodem Pontifice facultatem accepit:*

Sec. x.

explanante.

213 *Cujus etiam explendi muneris gratiâ idem Apoſtolicæ ſedis legatus ab eodem Papa decernitur. Qui multos ab Urbe receptos ſecum deferens libros, rediit in Hiſpaniam, & ſimul conferens, quamvis multa ritu diverſa, in nulla tamen ea diſcrepare invenit à Catholica veritate. Quamobrem ad eumdem Pontificem rediens, viſa ac cognita retulit in ſynodo, tunc coram eodem Pontifice congregata. Cui viſum eſt, omiſſis reliquis ut levioris momenti, ut Romano ritu ſacratiora illa potiſſimùm verba, quibus ipſum divinitus inſtitutum Sacrificium incruentum perficitur, præferrentur, quæ aliquibus additis vel mutatis, ita in dicta Miſſali ſcripta eſſent, videlicet:* HOC EST CORPUS MEUM, QUOD PRO VOBIS TRADETUR: & : HIC EST CALIX NOVI TESTAMENTI IN MEO SANGUINE, QUI PRO VOBIS ET PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM. *Sic igitur tunc ea controverſia definita, quæ tamen multos poſt annos (ut ſuo loco dicetur) repetita;* ſuo item apud nos loco commemoranda.

Hoc ſec. 10 Salvus abb. Albeldenſis quædam liturgica ſcripſit.

214 Atque hæc quidem, etiamſi ambitu ſatis longo narrata à Baronio, integrè huc tranſcribenda judicavi; nec judicii factive pœnitet: cum mirificè illuſtrent inſtrumentum ſuprà ex Aguirrio prolatum, quod breve quidem, ſed obſcurum eſt, eo ſaltem, quod plura rerum adjuncta vel involvat vel omittat, quæ ex narratione Baronii dilucidè intelliguntur. Quibus demum corollarii loco addi poteſt, quod hoc ſeculo decimo (quemadmodum antea ab aliis factitatum vidimus) Salvus abbas Albeldenſis ad rem liturgicam amplificandam animum appulerit, teſte Nicolao Antonio ſæpius citato, Bibl. veteris Hiſp. tom. 1, pag. 381, num. 354; ubi de operibus iſtius Salvi agens, *hymni, orationes, verſus, & Miſſa*, inquit, *ſequuntur magna ſtyli dulcedine & efficacia ad concitandas ad compunctionem legentium animas; quorum nihil ad nos*, uti addit, *pervenit*. Sed nunc inſpiciendum exhibeo ſeculum XI.

C A P U T VI.

Variæ Officii Mozarabici viciſſitudines ſeculo XI.

§. I.

Quid in nonnullis locis circa illud ſit actum; decreta abrogatio in Aragonia; aprobatio ejuſdem ab Alexandro Papa II facta.

Privilegium monaſterio Rivipullenſi in materia liturgica conceſſum;

Seculum hoc undecimum exordior à conventu epiſcoporum apud monaſterium Rivi-pullenſe, in quo baſilica ejuſdem monaſterii quartò dedicata eſt, ut videre eſt apud Aguirrium pag. 201. Actorum prædictæ dedicationis inſtrumentum his ſignis chronologicis prænotatur: *Anno ab incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti* MXXXII, *erâ milleſima* LXX, *indictione* XV, XVIII *Kalendarum Februariarum*. In ejuſdem deinde inſtrumenti decurſu conceſſum legitur fuiſſe privilegium iſti monaſterio in materia liturgica: de quo notantur iſta apud eumdem auctorem pag. 202: *Concedimus quoque & firmamus prædicto monaſterio, juxta conſtitutionem Domni Papæ Benedicti, ſicut ipſe eidem cœnobio per auctoritatem beati Petri Apoſtoli & ſuam firmavit, ut ſi feſtivitas Hypapanti Domini, quam Purificationem S. Mariæ dicimus, poſt Septuageſimam evenerit, habeant in perpetuum licentiam habitatores ipſius cœnobii, Alleluja, & Gloria in excelſis Deo ſolenniter decantare*. Benedictus PP., qui hic indeterminatè

Sec. XI.

natè nominatur, fuit hujus nominis octavus, ſecundum id, quod eadem pag. not exprimitur.

A

Concilium Covacenſe

216 Concilium Covacenſe, in diœceſi Ovetenſi celebratum, tempore Ferdinandi I, regis Caſtellæ, cognomento Magni, anno Chriſti 1050, ſicut habetur apud Aguirrium (cui præiverat Baronius, ad iſtum annum) varia præſcribit, quibus liturgici Officii apparatui conſulitur. Sunt autem iſta: *Tertio autem titulo ſtatuimus, . . ut eccleſiæ . . . ſint integræ, & non diverſæ, cum presbyteris, & diaconis, & cum totius anni circuli libris, cum ornamentis eccleſiaſticis; ita ut non ſacrificent cum calice ligneo vel fictili. Veſtes autem presbyteri ſint in ſacrificio amitus*, alba, cingulum, ſtola, caſula, manipulus. Veſtes diaconi amitus, alba, cingulum, ſtola, dalmatica, manipulus*. Altaris verò ara tota ſit lapidea, & ab Epiſcopis conſecrata. Hoſtia ſit ex frumento*, ſana & integra. Vinum ſit mundum, & aqua munda, itaut inter vinum, hoſtiam, & aquam Trinitas ſit ſignificata. Altare ſit honeſtè indutum, & deſuper lineum indumentum mundum. Subtus calicem & deſuper, corporale lineum mundum, & integrum . . . Quinto autem titulo decrevimus, ut archidiaconi tales clericos conſtitutis quatuor temporibus ad ordines ducant, qui perfectè totum pſalterium, hymnos, & cantica, epiſtolas, orationes, & Evangelia ſciant.* Hæc apud Aguirrium, à quo & varias lectiones mutuatus ſum.

* *Ms. Tol.* amictum

* *Ms. Tol.* amictum, albam, ſtolam, dalmaticam, manipulum.

* *Ms. Tol.* ex ſtum. electo.

B

ac Compoſtellanum conſulunt decoro Officii divini.

217 In concilio Compoſtellano ſub Ferdinando rege Legionis & Gallæciæ anno Chriſti 1056 (non autem 1031, ut contra Tamayum Aguirrius pag. 218 evincit) nonnulla lego, ad decorum ſacræ liturgiæ ordinem perquam accomodata. Sic itaque ſtatuitur canone 1: *Sacrificia ipſi epiſcopi, & omnes presbyteri omni die offerant Deo . . . & qui non potuerit per ſe offerre . . . omnibus diebus audiat. Pſalmos qui potuerit plus recitare, recitet; qui non plus, quinquaginta die omni perſolvant, & omnibus Horis, primâ, tertiâ, ſextâ, Veſpertinis & Completoriis, medium noctis nocturnis & Matutinis omni die perſolvat . . Ita etiam & ad omnes Miſſas, dum dixerit diaconus: Inter vos pacem tradite; omnibus intra eccleſiam ſtantibus pacis oſculum ſibi invicem tribuatur, & per omnes communiones majores Nativitatis Domini, Paſchæ, & Pentecoſtes, quiſquis de quo habuerit, munera offerat.* Et can. 2: *Subdiaconus annos* XVIII *habeat, diaconus* XXV, *presbyter* XXX; *& ipſi, qui totum Pſalterium, cantica, & hymnos, ſaliſparſionem, baptiſterium, inſufflationem, & condemnationem, & Horas, & ipſum cantare de feſtis unius juſti, unius confeſſoris, unius virginis; de virginibus, de defunctis, & omnia Reſponſoria perfectè ſciant.*

C

An in concilio Jaccenſi?

218 Varias hactenus ritus Mozarabici à ſeculo præſertim octavo viciſſitudines vidimus; ſed hoc ſeculo undecimo longè omnium præteritarum maxima ſupereſt, quâ ejuſdem Officii abrogatio primò in Aragonia tentata, deinde per varias ſucceſſivè Hiſpaniarum provincias executioni mandata fuit. Res geſta quomodo contigerit, quibus ad hoc exequendum machinis opus fuerit, & quanto labore, ordine jam expediam. Concilium Jaccenſe in Aragonia celebratum ſignatur apud Aguirrium pag. 228, anno Chriſti 1063 (juxta alios autem 1060) tempore nimirum Ramiri I. Aragoniæ regis, & Sanctii, filii ejus; uti liquet ex donationis inſtrumento, quod ibidem profertur, & ſic incipit: *Sub Chriſti nomine . . Ranimirus rex glorioſus, & Sanctius, filius ejus, omnibus divinæ legis ac Chriſtianæ religionis &c.* In fine autem notatur *facta charta donationis anno milleſimo ſexageſimo tertio, Dominica Nativitatis, erâ milleſimâ centeſimâ primâ, indictione decimatertia.* Quod verò in prædicto concilio aliquid actum fuerit circa res eccleſiaſticas, ex iſto inſtrumento planè conſtat; an verò circa Ordinem liturgicum aliquid ſit decretum, determinatè, & in individuo, ex ejuſdem inſtrumenti verbis confici haud poteſt: ſic enim in illo habetur:

D

aliquid contra ritum Mozarabicum ſit ſtatutum?

219 *Volumus notum fieri dilectioni veſtræ, quoniam ob reſtaurandum ſanctæ matris Eccleſiæ ſtatum noſtris in partibus, noſtrâ majorumque noſtrorum negligentiâ penè corruptum, ſynodum novem epiſcoporum congregari fecimus, in loco à priſcis olim Jacca nominato; in quo ſynodali conventu, præſentibus atque conſentientibus cunctis noſtri principatus primatibus atque magnatibus, plerumque ſanctorum canonum inſtituta epiſcoporum judicio reſtituimus & confirmamus.* Nec plus diſcimus ex vocibus Aragonum, qui poſt ejuſdem inſtrumenti ſubſcriptiones, à rege, filio ejus, aliiſque factas, ſic inducuntur locuti: *Gratias Chriſto cæleſti, ac benigniſſimo ac sereniſſimo Ranimiro Principi, qui curam adhibuit ad reſtaurationem ſanctæ matris Eccleſiæ.* Status itaque eccleſiaſticus ibi fuit reſtauratus; id quod valde vagum eſt, & nimis latè patens, quam ut inde elicias, liturgiam Mozarabicam ibi tunc abrogatam fuiſſe.

E

Id quidem cenſet Surita;

220 Surita Annalium Aragonenſium lib. 1, cap. 18, ex litteris Apoſtolicis Gregorii Papæ VII ad regem Ramirum datis, colligit (*quantum* quidem ait ſe *intelligere poſſe*) *quod admiſerit regulas & inſtitutiones canonicas, quæ antiquitus introductæ erant à ſancta matre Eccleſia, in celebratione Officiorum divinorum, & reliquerit Breviarium Gothicum, ejuſque ceremonias, quæ obſervata erant in Hiſpania jam inde à tempore Gothorum.* Ex quibus verbis conficio, in celebratione Miſſarum admiſſum quidem eſſe Romanum morem; ſed uſum Breviarii Gothici relictum; quem tamen etiam abrogatum indicat alibi. Idem quippe auctor in Indicibus rerum ab Aragoniæ regibus geſtarum, ad annum 1060, ita ſcribit: *Data ſacerdotibus lex, ne quo alio more, quam Romano precarentur: neque Gothica, utpote peregrina piacula, exſolverentur.* De qua re conſuli etiam poſſunt Baronius ad annum 1060, Labbeus Conciliorum tom. 9, col. 1112, & Pagius ad eumdem annum, num. 2.

F

ſed ex antiquioribus monumentis id non conſtat.

221 An autem revera ſub iſto rege in dicto concilio latum fuerit decretum de abroganda veteri lege liturgica Gothica ſeu Mozarabica, ejuſque loco ſubſtituenda Romana; & ſi latum, an tunc continuò exſecutioni mandatum, ex antiquioribus monumentis id certo nondum comperi. Et verò ſunt nonnulla, quæ contra ſubitam adeo abrogationem faciunt: videlicet innata quædam hominibus tenacitas animorum, ægerrimè avelli ſe ſinentium ab ritibus ſacris, quos à teneris imbiberunt. Neque ſcio, quod tunc intervenerit Romani Pontificis mandatum, aut quod miſſus hac de cauſa tunc fuerit ipſius legatus. Quidquid ſit, ſi non jam tunc, certè paucis ſaltem pòſt annis mutationem illam apud Aragones inductam fuiſſe, conficitur ex iis, quæ inferiùs ſuo tempore de monachis Pinnatenſibus docebo. Diſpiciendum interea, quidnam in aliis Hiſpaniarum provinciis circa liturgiam ſacram fuerit actum.

222 Ma-

Liturgia Mozarabica A

222 Manuſcriptum Toletanum, cujus fragmentum produximus num. 206, ſic pergit: *Quo Alexandro PP. ſedem apoſtolica era* TLXIII *obtinente, & domino Ferdinando rege Hiſpania regiona imperante, qui Cardinalis, Hugo Candidus vocatus, à præfato Papa Alexandro miſſus Hiſpaniam venit, Officium eccleſiæ ejus à ſuprà nominato Joanne PP. laudatum vel roboratum evertere voluit; ſed Apoſtolica auctoritate munitum & confirmatum inveniens, intactum, ut invenit, reliquit. Qui Cardinali ſuccedentes quidam Cardinales alii, hoc idem facere laboraverunt; ſed nullo modo facere potuerunt. Pro qua re Hiſpaniarum epiſcopi vehementer irati, conſilio inito, tres epiſcopos Romam miſerunt, ſcilicet Munionem Calagurritanum, & Eximinum Auccenſem, & Fortunium Alavenſem. Hi ergo cum libris Officiorum Hiſpaniarum eccleſiarum ſe Domino PP. Alexandro in generali concilio præſentaverunt: obtulerunt, id eſt, librum Ordinum, & librum Miſſorum, & librum Orationum, & librum Antiphonarum.*

Romæ ab Alexandro Papa examinatur & approbatur.

223 *Quos libros Dominus Papa, & omne concilium ſuſcipiens, diligenter perſcrutantes, & ſagaci ſtudio perquirentes, bene Catholicos, & omni hæretica pravitate mundos invenerunt:* B *& ne quis amplius officium Hiſpanæ eccleſiæ inquietare vel damnare vel mutare præſumeret, Apoſtolica auctoritate prohibuerunt, & etiam interdixerunt: & data benedictione ſuper præfatos epiſcopos, cum lætitia ad propria redierunt. En libris, quos portaverunt ad Romam, unus fuit Ordinum majoris, Albaidenſis cænobii, ubi continentur baptiſmus & ſepultura, tenuit Papa Alexandrus, & fuit bene laudatum. Alium librum Orationum de monaſterio Iraze: & tenuit abbas S. Benedicti, & fuit bene laudatum. Et librum Miſſale fuit de S. Gemma, & librum Antiphonarum de Iraze ita diviſerunt, decem & novem diebus tenuerunt, & cuncti laudaverunt.* Hactenus documentum Toletanum, graphicè ac diſtinctè omnia & ſingula deſcribens; quibus lectis & expenſis, quis in animum non induxerit, Officium illud à ſuprema Eccleſiæ Catholicæ auctoritate ad perpetuitatem temporis approbatum, roboratum ac ſtabilitum deinde ſemper permanſiſſe? Sed longè aliter res evenit: quod priuſquam oſtendam, elucidanda ſunt paucula, quæ in allato documento occurrunt. C

Cujus rei geſtæ inſtrumentum elucidatur.

224 Primò, æra ibi ſumitur non pro Hiſpanica, ſed pro Chriſtiana vulgari: atque hinc ſaltem Aguirrius à pag. 232, contra Coſſartium contendit, æram ita ſumptam, non eſſe novam, & ſine exemplo. Littera autem iſta T numerum denotat milleſimum. Si quis alia ſuper hac re exempla deſideret, inveniet illa in inſtrumentis apud Aguirrium pag. 196, & 215; item apud Moralem ſub finem tomi 3 Chronic. general Hiſp., fol. 330 verſo 2. Alexander PP. II ab anno 1061, uſque ad 1073 annum Chriſti ſedit. 3. Satis cohæret, hoſce epiſcopos Hiſpanos Mantuam profectos, etiam Romæ fuiſſe. 4. Scimus, ritualia Gothica examinata & approbata fuiſſe in concilio Mantuano: à Romano autem id factum, neſcimus; per quod iſtius documenti auctor nihil aliud fortè ſignificare voluit, quam quod Romæ aliqua ad examinandos ritus Hiſpanorum, deputata fuerit Cardinalium congregatio. 5. Ne porro Toletanum illud exemplar, quia non eodem tempore omnia, quæ in eo continentur, ſcripta videantur, ſuſpectæ ſit fidei; Chronici general. Hiſpan. lib. 12, fol. 121 verſo ita de eo diſſerit Ambroſius Moralès; cujus textum ex Hiſpanico Latinè ſic reddeo: *Dubitare aliquis poterit, cum elapſi ſint ſexaginta anni & amplius, ex quo ſcriptum fuerit illud originale conciliorum* (de quo ſupra dixi) *unde ego*, inquit, *iſta extraxi; quomodo ibi habeatur memoria illius rei, quæ contigit tempore regis Ferdinandi I, & anni milleſimi quinquageſimi noni. Facile reſpondetur ad illud, quod, ſcriptâ primâ memoriâ, quando totus liber ſcriptus fuit; poſtmodum reliquum eidem memoriæ adjectum ſit, quando contigit; ut totum, quod eò attinebat, ibidem conjunctum extaret.* Jam verò quæ dicebam paullo ante de concilio Mantuano, & Hiſpaniæ præſulibus eò profectis, magis luceſcent ex proximo paragrapho; in quo rei geſtæ ſeriem exponam. Sæc. XI. D

§. II.

Ritus Gothicus ſeu Mozarabicus à concilio Mantuano probatus; acta contra eum in conventu Barcinonenſi & in Aragonia. E

Libri rituales Gothici in concilio Mantuano probantur.

225 Anno Chriſti 1064 concilium Mantuæ celebratum occaſione ſchiſmatis Honorii II, qui ſe nominabat, adverſus Alexandrum PP. II, apud Labbeum tom. 9, col. 1179 ſignatur: ad quem annum Baronius ſcribit iſta: *Venerunt quoque Mantuam ad dictum concilium epiſcopi tres, pro reliquis legatione fungentes. Fuerunt ibi Manio* * *Calaguritanus, Eximius* * *Auccenſis, & Fortunius Alavenſis, deferentes libros Gothicos Ritualis ipſi Alexandro Pontifici ac univerſo concilio: à quibus cogniti, inventi ſunt orthodoxi.* Unde ſuſpicio formari poteſt, aliquid iſtis temporibus contra Gothicos ritus vel motum fuiſſe vel movendum: niſi fortè ad ſiſtendos dicto concilio ſacros codices rituales Hiſpanis ſtimulus fuerit recens in Aragonia adoptatæ Romanæ liturgiæ exemplum (ſi verè, juxta dicta, jam tunc ea de re lex lata, & executioni mandata fuerat) ut maturè ſe præmunirent, ne talis alibi caſus contra ſuam liturgiam incideret. Incidit is enimvero, & hoc ipſo eodem anno 1064, ſaltem ſecundùm Eminentiſſimos Baronium & Aguirrium, in concilio Barcinonenſi, ſeu potiùs comitiis, teſte Baronio ad iſtum annum, qui rem expoſuit his verbis: F

* Monio
* al. Eximinus

An Barcinonem profecto

226 *Epiſcopi Hiſpani, qui Mantuano concilio interfuerunt, reverſuri in Hiſpanias, duxerunt ſecum ab Alexandro PP. decretum legatum à latere Hugonem Cardinalem; cujus auctoritate Barcinone concilium congregatum eſt: in quo leges Gothicas, quibus Catalanni utebantur, penitus idem legatus Apoſtolicus abrogavit, novaſque ſanxit, quibus hactenus populus utitur. Ut autem & Gothici ritus, adhiberi in ſacris ſoliti, abrogarentur, ubi illis obtinere non potuit; nec cogere valuit, cum iidem in concilio Mantuano cogniti fuiſſent eſſe Catholici.* Eadem ex Baronio deprompta Conciliis ſuis inſerit Aguirrius pag. 232: quæ alio modo narrat Mariana De rebus Hiſpaniæ lib. 9,

Sec. xi.

A

lib.9, cap. 5 in fine: *Per hæc tempora*, inquit ad annum 1060 (*nam de anno ſcriptores variant, nec certi quid conſtitui poteſt*) *Hugo à Pontifice Romano in Hiſpaniam legatus, Barcinone in epiſcoporum & procerum Conventu Raymundi Barcinonenſis comitis voluntate, Gothicas leges, quibus antea utebantur Catalauni abrogavit . . . Hunc eſſe Hugonem illum Cardinalem puta, cognomento Candidum, qui anno hujus ſeculi ſexageſimo quarto ad principes Hiſpaniæ eſt Româ legatus, cum duo ſummum pontificatum gererent . . Alexander & Honorius*: qui legatus omnem ad abrogandas Gothicas precationes conatum adhibuit, ſed nullo ſucceſſu: nam *miſſi contra Mantuam . . epiſcopi tres* (de quibus ſupra) *Gothicos libros, quas ſecum detulere, Pontifici & Patribus probarunt quaſi orthodoxos, nullaque vitioſos parte.*

B

Hugone Candido Cardinale, in concilio Barcinonenſi,

227 Morales lib. 12, cap. 19, Robleſius Vitæ Cardinalis Ximenii cap. 23, pag. 264, & noſter Oldoinus in nova additione ad geſta Alexandri PP. II, apud Ciaconium tom. 1, col. 835 circa nomen & cognomen Hugonis Candidi inter ſe conſentiunt; qui in concilio Auſcenſi, anno 1068, vocatur etiam *Albus*, ut videre eſt apud Harduinum noſtrum, Conciliorum tom. 6, part. 1, col. 1157. Ad illud concilium Barcinonenſe quod attinet; apud Labbeum tom. 9, col. 1197 agitur de conciliis celebratis in Hiſpania citeriore: ad annum, prout ibidem notatur 1068 (quo Gothicos ſacrorum ritus abrogatos, tamquam probabilius ibidem videri dicitur) Barcinonenſe concilium ſcribitur celebratum: primò quia Hugo idem, de quo jamjam loquebar, iſto anno concilium Toloſanum & Auſcenſe, in vicinis utique Hiſpaniæ locis, celebrarit. Deinde quia Sanctius Ranimirus Aragonum rex, in privilegio abbatiæ Leirenſis apud Sandovalium in epiſcoporum Pampilonenſium notitia dicit fol. 41 verſo, *ſexto regni mei anno . . .* XIV *Kal. Madii concilium in Legerenſi eccleſia celebravi . . Contigit autem . . Hugonem . . Candidum Cardinalem presbyterum illis intereſſe.*

C

anno regis Ranimiri ſexto;

228 Sed ego annum ſextum regni Sanctii Ranimiri preſsè ſumptum combino cum anno æræ vulgaris 1069: nam, ut oſtendit Pagius ad annum 1063 ex inſcriptione, quam ex noſtro Moreto profert, anno 1063 *abiit* VIII *Idus Maii* Ranimirus ſeu Ramirus pater ejus, cui Sanctius ſucceſſit; qui cum dicat, illud ſe concilium celebraſſe XIV *Kal. Madii*, id eſt menſe Aprili; non invenio hanc rem contigiſſe anno 1068, cum regni ejus ſextus tantùm currere cœperit menſe Majo proximè ſequente; niſi fortè ita locutus fuerit Sanctius per anticipationem, ut, quia proximè aberat annus regni ſui ſextus, propediem inchoandum pro inchoato poſuerit. Mea hæc temporis ratio confirmari poteſt ex nota chronologica, donationi Sanctii, epiſcopi Jaccenſis, inſerta: de qua dicam inferiùs. Verùm tam parvi momenti res obiter hic ſit tacta. Addo tamen, me ſolius privilegii Leirenſis chronologicis notis neutiquam fidere: de qua re conſuli poteſt citatus modo Sandovalius fol.38 verſo; & Brizius Martinezius paulo poſt citandus, lib. 3, cap. 17 illud privilegium Sanctio Ramirezio abjudicat; & inventionem antiquorum temporum eſſe contendit. Ad concilium ſeu comitia Barcinonenſia redeamus. Loco itaque citato apud Labbeum non expungitur illud ex albo conciliorum, ſed dumtaxat removetur ab anno 1064, ad 1068; ubi dicitur: *Carbonellus in Chronico, & Martinezius in Hiſtoria S. Joannis, aliique anno id tribuunt* MLXXI, *nixi antiquis illorum temporum monumentis, quæ conſignata ſunt vel anno* MLXXI *cum intravit lex Romana in S. Joannem* XI *Kal. Aprilis, ſecundâ ſeptimanâ Quadrageſimæ, feriâ tertiâ: vel æra* MCIX (quæ concurrit cum anno Chriſti 1071) *anno nono regni Sanctii Ranimirez, prima verò ingreſſionis Romani Officii in S. Joanne.* Et illa conciliando ſatis veroſimiliter ibid. col. 1198 ita proponuntur:

D

ſacra liturgia abrogata fuerit,

229 *Ut in Hiſpaniam Hugo Candidus anno* MLXVIII *venerit, in Aragonia finitimiſque regionibus de mutandis ſacrorum cæremoniis habuerit concilia; ſed res, quamvis eodem anno decreta, perfecta tamen niſi anno* MLXXI *non fuerit, propter populi antiquis ſuis ritibus addicti pertinaciam; quem in ea re cogere invitum ſacri magiſtratus noluerunt, ſed ſenſim perſuadere. Unde & factum, ut irritum tamdiu fuerit eadem de re decretum concilii Jaccenſis, anni* MLX. *Eadem cauſa fuit, cur ſacros ritus ut mutarent Caſtellani, vix adduci, ac niſi vi quadam potuerint* (ſicut perſpicuum fiet, ubi ad iſta tempora pervenimus.) Quod verò ibidem ſubjungitur: *Ad eos . . Hugo non penetravit, ſive id mandatum illi non fuerat, ſive tempeſtivum nondum eſſe duxit*, omnino pugnat cum Ms. Toletano, cujus verba recitavi paragrapho præcedente; juxta quod adventus alter Hugonis Candidi Cardinalis in Hiſpaniam ponendus eſt anno 1063; qui non excludit alterum anno apud Labbeum 1068.

E

& quo anno

230 Pagius iſti adventui ultimo ſuffragatur, ad eumdem annum 1068 dicens, quod anno 1064 de Hugonis Candidi presbyteri Cardinalis in Hiſpaniam ab Alexandro II delegati retulerat adventu, tum ob alia, tum ut divinorum Officiorum ritus ex Romana formula conſtitueret; id anno 1068 factum fuiſſe; perperamque ad annum 1064 retrahi, oſtendi ait ex concilio Auſcenſi in Novempopulania celebrati, præſide eodem Hugone Candido Cardinale legato. Auctor itaque ille, quæ ad annum 1064 de concilio Barcinone ab iſto legato indicto (cui interfuerint epiſcopi & abbates principatûs Barcinonenſis, & in quo, prout ex Diago refert, communi conſenſu Officium Gothicum repudiarint) conſtituerat, facta eſſe neutiquam negat, ſed in annum 1068 differt; contra ac facit illuſtriſſimus vir Petrus de Marca, qui lib. 4 Marcæ Hiſpanicæ, col. 457 expungendum illud concilium in tomis conciliorum cenſet; & verò præmiſerat, errare eos vehementer, qui Gothicarum legum abrogationem, ſeu potius additionem, ut vocat, ad veterem legis codicem decretam putant in concilio eccleſiaſtico; cum nulla illic eccleſiaſticæ auctoritatis fiat mentio. Scriptores rerum Hiſpanicarum & alios quoſdam, tradentes huic conventui præfuiſſe Hugonem Candidum Cardinalem, ſedis Apoſtolicæ tunc in iſtis regionibus legatum, eumque penitus abrogaſſe leges Gothicas, novaſque ſanciviſſe, inſignis falſitatis arguit; factum id dicens ſola principum auctoritate, cum conſilio tamen magnatum & judicum provinciæ.

F

id ſit factum inquiritur.

231 Jam verò ſive illud concilium Barcinonenſe cum Baronio innectas anno 1064; ſive ex obſervatione apud Labbeum differas ad annum 1068; in quo etiam conſentit Franciſcus Diago Hiſtoriæ comitum Barcinonenſium lib. 2, cap. 59: (ubi etiam tradit, quod Cardinalis, qui erat Barcinone, quando ibidem facta eſt mutatio legum, fuerit Hugo Candidus, omnes

affir-

affirmare ſcriptores) ſive denique cum ſolo & unico illuſtriſſimo de Marca contra omnes, quos citavi auctores, ex ſua poſſeſſione deturbes, atque è conciliorum albo expungas (ſed ut non expungas, conductura ſunt illa, quæ dabuntur ſub finem præſentis paragraphi) veriſimile admodum aliunde mihi apparet, aliquid circiter iſta tempora in favorem Officii Romani contra Gothicum fuiſſe actitatum in comitatu Barcinonenſi, Aragoniæ contermino: in quo id tunc accidiſſe in comperto eſt, prout ex dictis conſtat, & ex dicendis confirmabitur, Hugone Candido Cardinale ob iſtum finem illuc delegato.

A

Officium Romanum

232 In hiſtoria fundationis & antiquitatum S. Joannis Pinnatenſis, quinque libris vulgata ab iſtius monaſterii abbate Joanne Briz Martinez, lib. 3, cap. 15 profertur bulla Alexandri PP. II, ad Aquilinum ejuſdem monaſterii abbatem, ejuſque ſucceſſores directa; in qua hæc dicuntur: *Accepimus in parte Hiſpaniæ, Catholicæ fidei unitatem à ſua plenitudine declinaſſe, & penè omnes ab eccleſiaſtica diſciplina, & divinorum cultu interiorum * aberraſſe. Itaque . . ad correctionem eccleſiarum Dei, filium noſtrum Hugonem Candidum, & Cardinalem presbyterum, in partes illas miſimus, qui . . . Chriſtianæ fidei robur & integritatem ibi reſtauravit . . . & confuſos ritus divinorum obſequiorum, ad regulam canonicam & ordinem reformavit*. In fine ſignatur, *Datum Laterani* xv *Kalendas Novembris . . . anno undecimo pontificatus Domini Alexandri II Papæ, anno ſcilicet Dominicæ incarnationis milleſimo ſeptuageſima primo, indictione nona*.

* *fortè* myſteriorum

B

Gothico in Aragonia ſuffectum.

233 Laudatus abbas ibidem cap. 16 adventum iſtius legati, atque adeo legum Gothicarum mutationem anno 1071 affigens, dicit, quod ſe fundet in duobus domus ſuæ privilegiis, quæ expreſſis verbis illud dicant, præterquam quod in antiqua illius hiſtoria id clarè admodum haberi ſcribat. Verba autem quæ profert, ſunt iſta: *Et tunc intravit lex Romana in S. Joannem de la Penya, undecimo Calendas Aprilis, ſecundâ ſeptimanâ Quadrageſimæ, feriâ tertiâ, anno Domini milleſimo ſeptuageſimo prima, & deinde fuit ſervata lex Romana*. In altero autem privilegio ponitur *Facta donationis & confirmationis pagina, era* MC *nonâ, anno nono regni ejuſdem glorioſi principis Sanctii Ranimiroz; primo verò ingreſſionis Romani Officii in S. Joanne*. Ambo autem privilegia eſſe episcopi D. Sanctii Jaccenſis, indicat citatus auctor, & obſervat, annum nonum regni Sanctii, Aragoniæ regis, reſpondere anno iſti 1071; ut qui poſt mortem patris cœperit ab octavo die Maii, anni 63 regnare.

An, & quomodo

234 Cum itaque de Romani Officii apud Aragones propagatione tam certis ex documentis conſtet, perſuaderi mihi non ægre patior, aliquid hujuſmodi in comitatu Barcinonenſi ſub iſta tempora effectum fuiſſe. De qua re audire juvat Pagium in Critica Baroniana ad annum 1064, à numero 7, ubi ſic loquitur: *Videns Legatus* (Romanus Hugo Cardinalis) *hunc principem* (Raymundum Berengarii) *ad ea, quæ Alexander II optabat, valde propenſum, de Officio Gothico, in eo principatu abrogando cogitavit. Ejus conatum promovit Adalmodis, Raymundi uxor, in Francia nata (ubi Officium Romanum, Gallicanum dictum, in uſu erat) femina ingentis animi, & cujus res præclarè geſtæ in monumentis Hiſpanicis ſæpe occurrunt. Legatus itaque concilium Barcinone indixit, cui interfuere epiſcopi & abbates principatus Barcinonenſis, & in quo, ut refert Diagus laudatus, communi conſenſu Officium Gothicum repudiarunt . . . Sed concilium, uti jam inſinuavimus, anno* MLXVIII *celebratum*

C

Sæc. XI.

D

in concilio Barcinonenſi

235 *Antequam ei finis imponeretur, ſubdit Diagus cap. 58, Raymundus comes conventum procerum . . . convocavit, ut in eo de legibus Gothicis, quod jam factum fuerat de legibus eccleſiaſticis in concilio, fieret. Huic adfuere Hugo legatus, & magnates numero* XXI, *quorum conſilio & aſſenſu codex legum, vulgo vocatus, Uſatici Barcinonenſes, quo etiamnum utuntur Catalani, à Principe conditus eſt; ut liquet etiam ex ejus præfatione, in qua legitur „ Hæc ſunt Uſaria de curialibus uſibus, „ quos conſtituerunt tenere in eorum patria „ omni tempore domnus Raymundus Barchino- „ nenſis vetus comes, & Adelmodis ejus con- „ jux, aſſenſione & acclamatione illorum ter- „ ræ magnatum, videlicet Pontii, viceco- „ mitis Gerundæ „ aliorumque ibidem nominatorum*.

abrogari juſſum ſit Gothicum.

236 *Inter quos cum nullus epiſcopus compareat, Baluzius lib. 4 Marcæ Hiſp. ad annum* MLXVIII, *rectè concludit, Gothicarum legum abrogationem, ſeu potius additionem ad veterem legis codicem, factum non eſſe in concilio eccleſiaſtico; decepitque Baronium, alioſque qui eam attribuunt Hugoni legato, cum id factum fuerit principis auctoritate. Fallitur tamen vir doctiſſimus in eo, quod ait, concilium Barcinonenſe ex Conciliorum collectione delendum eſſe; cum, teſte Diago laudato, omnes ſcriptores Catalani ejus mentionem fecerint*.

E

§. III.

S. Gregorius PP. VII ritum Mozarabicum abolere conatur in regnis Caſtellæ ac Legionis, aliiſque Hiſpaniæ locis.

S. Gregorius PP. VII valde cordi habuit, abrogationem Officii Mozarabici.

ALexandro PP. II, quem ſedulo curaſſe vidimus, ut liturgiæ Gothicæ in provincia Aragonica, necnon in ducatu Barcinonenſi abolitæ, ſubſtitueretur Romana, vitâ functo ſucceſſit S. Gregorius VII, antea dictus Ildebrandus, anno Chriſti 1073; cujus Acta die xxv Maii apud nos illuſtrata ſunt. Is, veſtigiis deceſſoris ſui preſsè inſiſtens, rem eamdem unice cordi habuit in regnis Caſtellæ, ac Legionis, diligentiâ, quantâ poterat maximâ, obnixè intentus, ut, quod ardentiſſimis deſiderabat votis, ad optatum finem perduceret. Studium illud ſuum, ulterius promovendi illud negotium, non obſcurè ſubindicat, quando non ignarus, quam feliciter illud in Aragonia antea ſucceſſiſſet, inter alia ad Sancium Aragoniæ regem ſic ſcribit in epiſtola *data Romæ* XIII *Kal. Aprilis, Indictione* XII (id eſt, anno Chriſti 1074) quæ habetur apud Labbeum Conciliorum tom. 10, col. 52, & apud Aguirrium tom. 3, pag. 247: *In hoc autem quod ſub ditione tua Romani Ordinis Officium fieri ſtudio & juſſionibus tuis aſſeris, Romanæ Eccleſiæ te filium, ac eam concordiam & eamdem amicitiam te nobiſcum habere, quam olim reges Hiſpaniæ cum Romanis Pontificibus habebant, cognoſceris. Eſto itaque conſtans, & fiduciata firmam habeas, & quod cœpiſti perficias:*

Digitized by Google

SEC. XI.

A

quia in domino Jeſu Chriſto confidimus, quia beatus Petrus Apoſtolus, quem dominus Jeſus Chriſtus, rex gloriæ, principem ſuper regna mundi conſtituit, cui te fidelem exhibes, te ad honorem deſiderii tui adducet, ipſe te victorem de adverſariis tuis efficiet.

ſuper quo argumento

238 Ita ſcribebat ſanctiſſimus ille Pontifex, ſui propoſiti tenaciſſimus, ut quæ deceſſores ejus rectè cœperant, illud ipſe in aliis quoque Hiſpaniæ regnis perficeret, nihil vigilantiæ paſtoralis in ſe deſiderari paſſus, quod eò conducere poſſe judicaret. Quid enim, & quantum, & quo ſtudio non egit? Teſtis eſt epiſtola illa, quæ legitur apud Baronium ad annum 1074, Labbeum tom.10, col. 53; & Aguirrium tom.3, pag. 248, hoc titulo prænotata: *Gregorius epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, Alphonſo & Sancio regibus Hiſpaniæ à paribus, & epiſcopis in ditione ſua conſtitutis, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem.* Sequitur ipſa epiſtola: *Cum beatus Apoſtolus Paulus Hiſpaniam ſe adiiſſe ſignificet, ac poſtea ſeptem epiſcopos ab urbe Roma ad inſtruendos Hiſpaniæ populos à Petro & Paulo apoſtolis directos fuiſſe, qui deſtructâ idololatriâ chriſtianitatem fundaverunt, religionem plantaverunt* &c. (ut retulimus cap.1 §.1) *quantam concordiam cum Romana urbe Hiſpaniam in religione & ordine divini officii habuiſſe ſatis putes: ſed poſtquam veſania Priſcillianiſtarum diu pollutum, & perfidia Arianorum depravatum, & à Romano ritu ſeparatum, irruentibus priùs Gothis, ac demum invadentibus Sarracenis, regnum Hiſpaniæ fuit, non ſolùm religio eſt minuta, verùm etiam mundanæ ſunt opes labefactatæ.*

B

citatur epiſtola ejus ad Alphonſum & Sancium data.

239 *Quapropter ut filios cariſſimos vos adhortor & moneo, ut vos ſicut bona ſoboles; etſi poſt diuturnas ſciſſuras, demum tamen ut matrem revera veſtram Romanam Eccleſiam recognoſcatis, in qua & nos fratres reperiatis, Romanæ Eccleſiæ Ordinem & Officium recipiatis, non Toletanæ, vel cujuſlibet aliæ, ſed iſtius, quæ à Petro & Paulo ſupra firmam petram per Chriſtum fundata eſt, & ſanguine conſecrata; cui portæ inferi, id eſt linguæ hæreticorum, nunquam prævalere potuerunt, ſicut cetera regna Occidentis, & Septentrionis, tenentis. Unde enim non dubitatis, vos ſuſcepiſſe religionis exordium, reſtat etiam, ut inde recipiatis in eccleſiaſtico Ordine divinum officium: quod Innocentii Papæ ad Eugubinum directa epiſcopum vos docet epiſtola, quod Hormiſdæ ad Hiſpalenſem miſſa decreta inſinuant, quod Toletanum & Bracarenſe demonſtrant concilia; quod etiam epiſcopi veſtri ad nos nuper venientes juxta conſtitutionem concilii per ſcripta ſua facere promiſerunt, & in manu noſtra firmaverunt ... Data Romæ XIV Kalendas Aprilis, indictione duodecima*; id eſt die XVIII Martii, anno 1074.

C

Quis ſit

240 Dirigitur dicta S. Gregorii epiſcopi ad Alphonſum, illius nominis ſextum, Ferdinandi Magni filium, Legionis & Caſtellæ regem, pluribus poſtea à nobis memorandum. At verò difficultas eſt in iſto Sancio. Baronius ad dictum annum vult, Sancium hunc fuiſſe Alphonſi fratrem. Sed contra eſt, quod ex documentis apud Pagium, ad annum 1072, obitus ejus innectendus eidem iſti anno 1072 comprobetur: quibus addas licet ſequentia ex Sandovalii hiſtoria regum Caſtellæ ac Legionis fol.34 verſo; ubi in carta donationis, quam fecit Ximenus, nobilis Navarrus, dicitur, *Facta carta era MCX, IX Kalend. Decembris, anno in quo fraudulenter lancea percuſſus à quodam milite Sancius rex Caſtellanorum occubuit*; anno utique 1072. Et fol. 37 mentio fit chartæ, in qua Alphonſus rex indulget favorem Lezenio cuidam &c., & eidem apponitur: *Facta carta apud Legionem anno tertio, in quarto menſe poſt obitum Sancii regis in Zamora, & in Caſtro major fuit tradita ad roborandum ſub era MCXIII, regnante Adefonſo jam dicto imperatore in Caſtello*, & ſic reperiſſe ſe ait Sandovalius loco citato, iſtius anni privilegia à Januario uſque ad Octobrem; è quibus conſtet, quod viveret & regnaret Sancius; & eodem anno ac menſe Novembri & Decembri, inveniſſe ſe ſcribit regem in Caſtella & Legione Alphonſum. Unde probatur, anno 1072 è vita exceſſiſſe Sancium, atque adeo Gregorium VII anno 1074 ad illum ſcribere non potuiſſe.

D

rex ille Sancius,

241 Sandovalius fol.30, dum cenſet hanc epiſtolam fuiſſe directam ad duos iſtos reges, & quidem, uti ex voce *à paribus* confici cenſet, ſimul regnantes, variis ſe intricat conjecturis; ſed nullo ſucceſſu; quandoquidem inſcriptio epiſtolæ ita intellecta, chronologicè componi non poteſt. Quærendus igitur eſt Sancius alius. An Sancius rex Aragoniæ, qui tunc vivebat, & qui ab epiſtolarum Gregorianarum compilatore ſeu collectore, aut alio neſcio quo expreſſus legitur apud Labbeum, Harduinum, Aguirrium? At quo pacto id ſuaderi queat, planè non concipio: nam cum jam oſtenderim ex epiſtola ejuſdem S. Gregorii PP. VII, eodem anno, & pridie iſtius diei notata, quo notatur alia ad duos iſtos reges Hiſpaniarum, ſignificare illum Pontificem, quod ritus Romanus jam admiſſus eſſet in Aragonia; quomodo concipi poteſt, ut ad eumdem Aragoniæ regem, eodem anno, eodem fere die, de eodem ritu admittendo literas dederit? Quomodo hortari potuit Sancium Aragoniæ regem, *ut reciperet in eccleſiaſtico ordine divinum Officium*; qui in epiſtola reſponſoria, à Gregorio ad ſe miſſa laudatur, quod jam hoc fieri juſſiſſet, & ad conſtantiam excitatur. Sed nodum circa regem Sancium, hactenus implexè involutum, ſolvit Pagius ad annum 1074, num.10, ubi de regibus in inſcriptione epiſtolæ Gregorianæ nominatis diſſerens, ſic concludit:

E

ad quem epiſtola illa directa fuit, inquiritur.

242 *Hi ergo*, inquit, *reges alii non ſunt, quam Alphonſus VI, Caſtellæ & Legionis rex, & Sanctius IV, Navarræ, & Najaræ rex, Garzeis & de Penalen cognominatus*; Sandovalium incuſans, *qui in Vita Sanctii Samoræ, ob hæc verba à* PARIBUS, *duos fratres intelligit, Sanctium nempe Samoræ & Alphonſum VI*; rectéque addit Pagius, quod hæc difficultas virum in Hiſtoria Hiſpanica adeo exercitatum irretire non debuerit; *ſi enim*, uti bene obſervat, *ibi ſermo eſſet de duobus fratribus; Gregorius VII Sancium, utpote majorem natu, primo loco nominaſſet, non verò Alphonſum. Hæc itaque epiſtola male ad Sanctium Alphonſi fratrem jam à biennio demortuum à Sandovallio refertur.* Videri etiam poteſt laudatus Pagius ibid. num.12, ubi agit de tribus Hiſpaniæ regibus, nomine Sanctiis, inter ſe non confundendis, dicitque, Sanctium iſtum, ad quem ſcripſerit Gregorius, regno Navarræ præfuiſſe uſque ad annum 1076. Porro ſcribere *à paribus* apud inferioris ſeculi ſcriptores ſignificat epiſtolas generales, quæ uno exemplo, paucis mutatis, ad diverſos mittuntur; teſte Cangio, qui plura dabit in Gloſſario mediæ & infimæ latinitatis ad vocem *Appar*.

F

Alia ejuſdem Pontificis epiſtola

243 Quod autem S. Gregorius VII effectum videre deſiderabat in Caſtella, Legione & Navar-

Digitized by Google

Navarra; omni deinde conatu urſit in aliis Hiſpaniarum tractibus, uti perſpicuum eſt ex pathetica & ardore Apoſtolico plena ejus epiſtola, ad Simeonem Hiſpanorum epiſcopum *data Romæ menſe Maii, indictione decimaquarta*, anno videlicet Chriſti 1076: ſic enim ſcribit: *His itaque fulta præſidiis Romana te cupit ſcire Eccleſia, quod filios, quos Chriſto nutrit, non diverſis uberibus, aut diverſo cupit alere lacte, ut ſecundùm Apoſtolum ſint unum, & non ſint in eis ſchiſmata: alioquin non mater, ſed ſciſſio vocaretur. Quapropter notum ſit tibi, cunctiſque Chriſti fidelibus, ſuper quibus conſuluiſti, quod decreta, quæ à nobis imo à Romana conſtat Eccleſia prolata ſive confirmata, in perogendis à vobis ejuſdem Eccleſiæ Officiis, inconcuſſa volumus permanere, nec eis acquieſcere,* A *qui luporum morſibus & veneficiorum molimine vos inficere deſiderant. Nec dubitamus, quod, ſecundùm Apoſtolum, introeant in vos lupi graves, lupi rapaces, non parcentes; quibus reſiſtendum fortiter eſt in fide.*

ad Simeonem Hiſpaniarum epiſcopum;

244 *Ideoque, dilectiſſime frater, certa, & uſque ad ſanguinis effuſionem, ſi opportunum fuerit, deſuda. Indignam enim & pro ridiculo poteſt haberi, quod ſeculares homines, pro tam vili pretio, tamque Deo odibili commercio,* B *ſeipſos periculo ultroneos exhibeant, & fidelis quiſque irruentibus cedat hoſtibus terga. Non enim ab eis poterit acquiri virtus qui facilè corruunt, quo trahuntur. Quod autem filii mortis dicunt, ſe à nobis litteras accepiſſe, ſciatis per omnia falſum eſſe. Procura ergo, ut Romanus Ordo per totam Hiſpaniam & Galliciam, & ubicumque poteris, in omnibus rectius teneatur. Data &c.*, ſicut ſupra præmiſimus. Simeon verò ille, ad quem dirigitur hæc epiſtola, quiſnam ſit, non ex eadem facilè intelligi poteſt; ſcimus quidem ex inſcriptione epiſtolæ, mitti eam *Simeoni Hiſpanorum epiſcopo*; ſed quo pacto inde characteres individuos extundes?

de quo nonnulla obſervantur.

245 Hunc tamen Simeonem indicari à S. Gregorio planè ſuſpicor, de quo ſcribit Pagius ad annum 1074 in hæc verba: *Ocenſis epiſcopus hoc tempore erat Scemeno, dictus etiam Simeon,* C *cujus varia Acta exhibet Sandovallius in Regibus Caſtellæ & Legionis. Cum autem civitas Oca appellata, à Saracenis ſeculo* VIII *everſa fuiſſet, ejuſque epiſcopus certam ſedem non haberet, ſe epiſcopum Caſtellæ quandoque appellabat, quo nomine Scemeno ſubſcriptus reperitur in Teſtamento Pelagii, epiſcopi Legionenſis. Urraca & Elvira Ferdinandi M. Filiæ quamdam eccleſiam civitati Burgenſi vicinam Scemenoni epiſcopo dedêre, ad innovandam ſedem epiſcopalem, quæ priùs apud Aucenſem urbem noſcitur fuiſſe conſtructa, & à Saracenis deſtructa, æra* MCXII, *currenti ſcilicet Chriſti anno. Occam, Aucam etiam dictam, videre eſt tom. 5 Conciliorum editionis Labbeanæ, pag. 892; ubi uterque epiſcopatus in notis Garciæ Loyaſæ egregiè explicatur. Alphonſus VI anno ſequenti Aucenſem epiſcopatum in urbem Burgenſem tranſtulit, ſanxitque, ut in Caſtella omnibus aliis honorabilior eſſet; & Urbanus II eam exemit à juriſdictione metropolitæ Tarraconenſis, & immediatè ſedi Romanæ ſubjecit.* Ita Pagius. Tranſlatio porro illa epiſcopatus Aucenſis ſeu Oſcenſis, teſte Sandovalio citato, fol. 44 verſo, *anno* quidem *ſequente*, non tamen juxta ipſum anno proximè ſequente contigit; quia exprimit ibidem annum 1078; & fol. 45 tranſlationem iſtam anno 1095 confirmatam fuiſſe ab Urbano II; immediatam autem ſedi Apoſtolicæ ſubjectionem anno 1097 ab eodem Pontifice factam memorat. At nunc ad anteriores annos redire neceſſe, ut inſpiciantur reliqua, quæ patravit S. Gregorius PP. VII, ut abolito veteri Officio Hiſpanico Romanum ſubſtitueret.

Sec. XI.

D

§. IV.

S. Gregorii PP. VII, concilii Burgenſis, & Alphonſi VI geſta pro abrogatione Officii Mozarabici; res duello commiſſa non dirempta fertur.

Strenuiſſimè laboraſſe S. Gregor. PP. VII pro Ordine Romano apud Hiſpanos, ex epiſtolis ad Alfonſum

QUantum ſanctiſſimus Pontifex cordi habuerit, ut liturgiæ Romanæ Ordo per Hiſpaniam propagaretur, conſtat ex iis, quæ aliis ſuis epiſtolis inſerere ſuper hac re voluit: nam ad Alphonſum Caſtellæ regem, prout videre eſt apud Labbeum tom. 10, col. 230, & apud Aguirrium tom. 3, à pag. 253, ita ſcribit: *Excellentiam veſtram poterna charitate monemus, ut quod à legatis noſtris de religione fidei & eccleſiaſtici Ordinis accepiſtis, & adhuc, Deo auctore, accepturi eſtis, firmiter teneatis... Et quidem de vobis bene ſperamus: quoniam relatione dilecti filii noſtri Richardi Cardinalis presbyteri ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, quem nunc ſecundò ad vos mittimus, bonam voluntatem vos habere intelleximus... Commendamus vobis hunc dilectum filium noſtrum, quem, ſicut ſuprà diximus, nunc ſecundò ad vos mittimus, ut eum ſicut nos audiatis, & in omnibus ſibi favorem exhibeatis, quatenus non fiat inanis curſus & labor illius apud vos, ſed pro commiſſa ſibi legatione, ea quæ de eccleſiaſticis cauſis tractanda invenerit, efficaciter exſequi.. valeat... Data Romæ decimo octavo Kalendas Novembris, indictione tertia.* E

Caſtellæ regem datis probatur.

247 In alia item ad eumdem Alphonſum Caſtellæ regem epiſtola apud Labbeum col. 276, apud Aguirrium verò pag. 256 S. Gregorius ſic fatur: *Noverit excellentia tua, dilectiſſime, illud unum admodum nobis, imo clementiæ divinæ placere, quod in eccleſiis regni tui, matris omnium ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Ordinem recipi, & ex antiquo more celebrari effeceris. Denique in illo, quem hactenus tenuiſſe videmini, ſicut ſuggerentibus religioſis viris didicimus, quædam contra Catholicam fidem inſerta eſſe patulò convincuntur.* In fine hujus epiſtolæ non apponitur nota temporis; apud Labbeum verò, Aguirrium & Harduinum illigatur anno 1080; F ſed obſerva, ad librum nonum Regiſtri Gregorii PP. VII (ubi iſta epiſtola ponitur ſecundo loco) cum deſint indictiones, vix certò poſſe annum deſignari. De depravatione ac erroribus Officio Gothico imputatis tractavimus ſuperius cap. 4, §. 3; de comprobata ejuſdem integritate cap. 5, §. 2; cap. 6, §. 1 & 2: quò lectorem mittimus; ut mirum prorſus videri debeat, in prædicta epiſtola à Sanctiſſimo Pontifice objici Alphonſo; *quædam contra Catholicam fidem* iſti Officio *inſerta eſſe, patulo convincuntur.* Durum primâ fronte, fateor, de liturgia Hiſpanica judicium.

Ubi locus aliquis mitigatur.

248 Illud tamen ſequentibus modis mitigari poſſe cenſeo. 1. Loqui ſeſe oſtendit disertè Pontifex non ex propria ſcientia, ſed ex aliorum relatione, dicens, *ſicut ſuggerentibus religioſis viris didicimus.* 2. Viri illi religioſi fortè

 inſpe-

Sæc. 21.

inſpexerunt codicem aliquem antea depravatum & nondum correctum, è quo S. Gregorium informarint. 3. Fieri etiam fortaſſe potuit, ut viri illi ſolâ famâ acceperint, nonnullos contra fidem errores contineri in iſtis codicibus; certum omnque ex dictis videtur, quod Pontifex non inſpexerit; incertum, an ipſimet accuſatores inſpexerint codices Officii Gothici, eum nullus determinatè deſignetur error, qui in illis contineatur. 4. Si exemplaribus liturgiæ Gothicæ *quadam contra Catholicam fidem inſerta* fuiſſe, & *patulo* quidem *conviuci* vis; qui factum eſt, ut nulla hujuſmodi errorum mentio ad nos tranſmiſſa fuerit à concilio Burgenſi, quòd præſide Richardo presbytero Cardinale, ac Gregorii VII in Hiſpania legato, pro Officio Romano contra Gothicos ritus convocatum ſcribitur, quodque eos in regno Caſtellæ ſua auctoritate abrogari fecit, ac Romanum ipſis Ordinem ſubſtitui? Porrò de concilio iſto ſubdo ſequentia.

Concilium Burgenſe

249 Sandovalius inter hiſtoricos Hiſpaniæ, quos collegit & edidit, habet *breva Compendium ſeu Pelagii Ovetenſis epiſcopi Hiſtoriam ex codice Gothico, qui Oveti ſervatur, & ab ipſo Pelagio creditur deſcripta*, uti fert titulus eidem Compendio apud ipſum prænotatus. In dicta itaque collectione pag. 76 Pelagius ſic fatur: *Tunc Adephonſus rex velociter Romam nuntios miſit ad Papam Aldebrandum (qui erat) cognomento ſeptimus Gregorius. Ideo hoc fecit, quia Romanum myſterium habere voluit in omni regno. Memoratus itaque Papa Cardinalem ſuum Richaredum *, abbatem Maſſilienſem in Hiſpania tranſmiſit, qui apud Burgenſem urbem concilium celebravit. Confirmavit itaque Romanum myſterium in omni regnum regis Adefonſi æra* MCXXIII, quæ reſpondet anno Chriſti 1085. Atque hæc quidem habemus ex Pelagio, qui tunc vivebat.

* Richardum

quando

250 Mariana De rebus Hiſpaniæ lib. 9, cap. 11 legationem iſtam uti & concilium memorat; quod anno 1076 agitatum eſſe refert. Sed eatio iſta temporis non cohæret cum æra, quam ex editione Pelagii apud Sandovalium produxi: neque etiam conſentit cum editione Labbeana conciliorum; ubi tom. 10 in Appendice col. 1815 textus Marianæ, mox à me deſignatus, circa hoc concilium eſt tranſcriptus; ſed in figendo anno, quo celebratum ſit, ab ipſo diſceditur: nam ibidem res geſta innectitur anno 1080; contrà quam ea editione Pelagii vidimus, quæ ſerius rem differebat. Videmus itaque, quod annus apud Labbeum nec cum Pelagio Ovetenſi, nec cum Mariana conveniat. Cur autem iſte ſubſtitutus ſit ibi annus ab utroque alio diverſus, rationem dat noſter Gabriel Coſſartius in notis, à dicta col. 1815, ubi obſervat ſequentia: *Ricardus Monachus S. Victoris Maſſilienſis, presbyter Cardinalis ab Alexandro II creatus, à Gregorio VII in Hiſpaniam legatus mittitur anno* MLXXVIII, *ut ſcribit Gregorius ipſe epiſt.* 21, *lib.* 5 *Abbas Maſſilienſis conſtituitur anno* MLXXIX *in locum Bernardi fratris Cardinalis; ut ex ejuſdem epiſt.* 7, *lib.* 7 *diſcimus. Qui ſtare igitur poteſt, quod ait Mariana, miſſum in Hiſpaniam à Pontifice Ricardum, abbatem Maſſilienſem anno* MLXXVI?

celebratum.

251 *Altera in Hiſpaniam legatione functum eumdem eſſe anno* MLXXIX *docet epiſtola* 6 *lib.* 7; *qua hortatur Alfonſum regem Gregorius, ut illam, qua de hic agitur, ſacrorum mutationem inſtituat: ex quo apparet, non ante annum illum* MLXXIX *Burgenſe hac de re concilium à Richardo habitum eſſe. Quando igitur celebratum dicemus? Si Pelagium Ovetenſem conſulimus, augetur difficultas. Æram enim ille* MCXXIII *aſſignat, quæ cum anno Chriſti* MLXXXV *congruit. At ſerius profectò; cum anno* MLXXX *ſcribat Gregorius epiſtolam tertiam libri octavi; cujus ipſo initio ſignificat, id perfectum eſſe* (quandoquidem Gregorius regis Alphonſi obedientiam ibi laudat ex relatione Richardi.) *Anno igitur* MLXXX *habitam hanc ſynodum crediderim, atque apud Pelagium Ovetenſem, errorem in numeros, librarii vitio, irrepſiſſe: ſcriptum nimirum* MCXXIII, *pro* MCXVIII; *qui annus æræ Hiſpanicæ reſpondet anno Chriſti* MLXXX. *Mariana verò, qui annum Chriſti aſſignat* MLXXVI, *legebat ſine dubio, æra* MCXIV. Hæc Coſſartius; quæ ſufficiunt ad inſtructionem lectoris circa annum, quo ſynodus Burgenſis celebrata ſit.

252 Quod verò Gregorius VII & Alphonſus mutuam operam navarint, ut Officio Gothico Hiſpanico Romanum ſubrogaretur, abunde intelligitur ex legatis, teſte Pelagio Ovetenſi, hac ſuper re Romam ab Alphonſo miſſis, ſicut jam diximus: cujus autem hortatu id factum fuerit, diſcimus ex Roderico Toletano De rebus Hiſpaniæ lib. 6, cap. 25, ubi hæc narrat: *Et quia adhuc littera Gothica, & tranſlatio Pſalterii, & Officium Miſſæ inſtitutum ab Iſidoro & Leandro pontificibus, quod cum tranſlatione & littera dicitur Toletanum, per totam Hiſpaniam ſervabantur, ad inſtantiam uxoris ſuæ reginæ Conſtantiæ, quæ erat de partibus Galliarum, miſit Romam ad Gregorium Papam VII, ut in Hiſpaniis, omiſſo Toletano, Romanum ſeu Gallicanum Officium ſervaretur.* Conſtantiam hanc Burgundicam fuiſſe, Roberti I ducis Burgundiæ Filiam, anno 1084 Alphonſo, Caſtellæ ac Legionis regi nuptam, lego apud Andream Cheſnium lib. 3 Hiſtoriæ regum, ducum & comitum Burgundiæ, Gallicè conſcripta, pag. 272. *Alphonſus VI.*

253 Idem Alphonſus rex Toletum Saracenis eripuit die XXV Maii, anno 1085, prout videre eſt apud Pagium, ad annum Chriſti 1088, num. 5; ubi & diem & annum prædictos iſti expeditioni vendicat; in quos incidit S. Gregorii PP. VII obitus; quem ſanctiſſimum Pontificem ſtrenuiſſimè laboraſſe vidimus pro liturgia Romana per Hiſpaniam extendenda contra Gothicam, auctoritatem ſuam interponente Alphonſo rege; qui negotium illud fortiſſimis animis promovere perrexit, & extrema, donec ad optatiſſimum ſibi finem perduceretur, tentare non deſtitit. Hæc autem quo modo illis temporibus geſta ſint, mox intelliges. Capta ab Alphonſo Toletana urbe, ſuas eo curas convertit, ut religio Chriſtiana ibidem reſtitueretur; de cujus reſtauratione agit Pagius ad annum 1088, num. 6; ubi ex Roderici lib. 6, cap. 24, quæ menſe Decembri poſt expugnationem Toleti ad reſtituendam religionem Chriſtianam, ab Alphonſo rege geſta ſint, recenſet. *Toleto capto,*

254 Concilium item Toletanum, ſeu comitia potius, in quibus rex Alphonſus eccleſiam Toletanam à Saracenorum tyrannide liberatam ampliſſimè dotavit, & Bernardus abbas S. Facundi in novum præſulem electus eſt, exhibet Aguirrius pag. 287 ex Mariana De rebus Hiſpaniæ lib. 9, cap. 17. Bertoldus Conſtantienſis, qui Hermanni Contracti Chronicon continuavit, atque hiſce temporibus vixit, ad annum 1090 regis Alphonſi in reſtaurandis re- *res Chriſtianas ibidem ſedulo promovet;*

bu

bus Chriſtianis ſtudium ſic obiter attingit: *Dominus Papa Urbanus generalem ſynodum . . . in Toloſana civitate . . collegit . . . In qua ſynodo . . . legatio pro reſtauranda Chriſtianitate, in Toletana Civitate, rege Hiſpanorum ſupplicante, deſtinatur.* Porro de rebus, quæ à memorato ſuperiùs Bernardo, qui, teſte Roderico Toletano, iſti concilio interfuit*, geſtæ ſunt, conſule eumdem Rodericum De rebus Hiſpaniæ lib. 6. cap. 26: quas Pagius inaectit anno Chriſti 1090.

ac mutationem Officii antiqui Hiſpanici duello committit.

A

255 Ibidem verò mirabiles duas pro Officio Romano in Hiſpaniam introducendo probationes ex Roderico narrat. Eodem itaque cap. 26 ſequentia habet Rodericus: *Ante revocationem* (Richardi, quem legationem privatum, & ab Urbano Pontifice revocatum dixerat) *clerus & populus totius Hiſpaniæ turbatur, eo quod Gallicanum Officium ſuſcipere à legato & principe cogebantur, & ſtatuta die, rege, primate, legato, cleri & populi maxima multitudine congregatis, fuit diutius altercatum, clero, militia & populo firmiter reſiſtentibus, ne Officium mutaretur, rege à regina ſuaſo contrarium minis & terroribus intonante. Ad hoc ultimò res pervenit, militari pertinacia decernente, ut hæc diſſenſio duelli certamine ſedaretur. Cumque duo milites fuiſſent electi, unus à rege, qui pro Officio Gallicano; alter à militia & populis, qui pro Toletano pariter decertarent, miles regis illico victus fuit, populis exultantibus, quod victor erat miles Officii Toletani. Sed rex adeo fuit à regina Conſtantia ſtimulatus, quod à propoſito non diſceſſit, duellum indicans jus non eſſe. Miles autem qui pugnaverat pro Officio Toletano, fuit de domo Matantiæ prope Piſoricam, cujus hodie genus extat.* Hæc Rodericus de probatione Officii Gallicani ſeu Romani, ac Gothici per monomachiam ſumpta.

B

Novantur varia

256 Præceſſerat Chronicon S. Maxentii, vulgo dictum Malleacenſe, apud Labbeum tom. 2. Bibliothecæ Ms. librorum à pag. 190 editum, cujus collector, ſi tamen unus dumtaxat fuit, centum ante Rodericum circiter annis floruit, cum Chronicon ſuum perduxerit ad annum 1134; præceſſerat, inquam, chronographus ille; nam poſtquam egiſſet de monaſteriis anno 1069 caſtrui cœptis, ſubnectit ſequentia: *His diebus Hildefonſus, rex Hiſpaniarum, duxerat filiam Guidonis comitis, ducis Aquitanorum, quam habuit de Matéode uxore ſupradicta* (de qua egerat ad annum 1058) *Pro qua re exſtitit cauſa & contentio de lege Romana. Quam legem Romanam voluit introducere in Hiſpaniam, & Toletanum mutare. Et ideo fuit factum bellum inter duos milites, & falſitate fuit victus miles ex parte Francorum.* Eminentiſsimus Bona, ac Brunus non viderint ſine dubio hoc teſtimonium; cum Rodericum tamquam unicum hujus rei teſtem citent. Res porro hæc geſta, quæ à duobus iſtis ſcriptoribus narratur, obſervationibus nonnullis elucidari debet, quibus utriuſque textus difficultates expendantur, & paullo attentius inſpectæ ad æquam judicii trutinam exigantur. Et circa textum quidem Roderici hæc ſubjicio.

C

circa hujus hiſtoriæ

257 Si vera his narrat, res illa contigerit non ſerius anno 1091: nam ſignificat probationi per ignem factæ poſt duellum (de quo dicam mox) interfuiſſe legatum ſuperius memoratum: qui die III *Nonas Octobris, anno* XXXIII *regni Philippi regis* Francorum (id eſt 1091) in appendice ad Marcam Hiſpanicam col. 1189 notatis, non amplius gaviſus fuerit iſto titulo; cum ibidem paullo ante col. 1192 vocetur *Ricardus Cardinalis, qui eſt abba S. Victoris Maſſilienſis*, omiſſo utique legati titulo. Mariana lib. 9, cap. 18 de decretorio iſto conflictu agens, militem victorem appellat *Joannem Ruizium*. Non moror hic perſonatum Julianum, qui in Chronico à pag. 126 ineptias more ſuo venditat, pugnatum eſſe ſomnians *ſub judicibus Petro Gomeſano Barroſo, Petro Alvaro Muniofia Adefonſi, Petro Juliani de domo Toletanorum equitum Muzarabum . . Vicit Joannes Roderici: quem ego Julianus peccator archipresbyter obviis ulnis & lachrymabundus excepi, acclamantibus univerſis Muzarabibus: Vicit Chriſtus, & Sacrum Officium Iſidorianum. Adjuvat Chriſtus precibus SS. Muzarabum.*

D

258 Regis Alphonſi conjux, nomine Conſtantiæ, auctore Roderico, anno Chriſti 1090, ad quem præſens factum referri dixi à Pagio, concinnè convenit: nam apud Berganzam in Appendice ſectione 1, pag. 450 profertur donatio ab Alphonſo VI facta; cui inſeritur nota temporis, videlicet *era milleſima centeſima vigeſima octava* (ideſt anno Chriſti 1090) *regnante rex* * *Adefonſo in Toleto* &c.; poſt quem iſti inſtrumento *Conſtantia quoque* adſcribitur, *divinâ gratiâ regina, qua hanc*, inquit, *cartam fieri præcepi, legendo audivi, manu mea roboravi*. Burgundicam fuiſſe, jam dictum eſt: qualem quoque illam indicat Fragmentum ex veteri exemplari Floriacenſi apud Franciſcum Cheſnium inter Hiſtoriæ Francorum Scriptores tom. 4, pag. 89, ubi ſic habetur: *Hic* (de Alphonſo VI ſermo eſt) *filiam Roberti ducis Burgundionum duxit in uxorem, nomine Conſtantiam*. Fragmentum hoc conſcriptum fuiſſe ab auctore hujus temporis, quo de agimus, id indicio eſt, quod ſiſtat in anno 1110. De iſta Conſtantia agit laudatus ſuperiùs Andreas Cheſnius in Hiſtoria genealogica Ducum Burgundiæ Gallicè edita pag. 13; necnon inter probationes ad eamdem Hiſtoriam pag. 18. Auctor Chronici Malleacenſis nec exprimit nomen Conſtantiæ, nec eamdem originem denotat, quam citati ſignant ſcriptores. De uxoribus dicti regis Alphonſi tractant Pelagius Ovetenſis pag. 77; Baronius ad annum 1080, & Sandovalius in Hiſtoria regum Caſtellæ & Legionis à fol. 105.

adjuncta,

* rege

E

& auctoritatem.

259 Dicebam ſuperiùs de Roderico Toletano, qui ſæpe dictam monomachiam recenſet, *ſi vera is narrat*: nam ſunt viri eruditi, quibus veritas hujus rei non probatur. Eminentiſsimus certè Cardinalis Bona lib. 1, cap. 11. *Utrumque*, inquit, *eventum pugnæ & ignis* (de eventu ignis mox agetur) *Rodericus archiepiſc. Toletanus refert lib.* VI *De rebus Hiſp. cap.* XXVI, *teſtis unicus & ſingularis; qui illi non interfuit, nec potuit intereſſe . . . Alii recentiores ipſum Rodericum ſequuti ſunt, penes quem hujus fabulæ vel hiſtoriæ fides ſit.* Brunus item pag. 296 de utraque pugnæ & ignis probatione agens, ſatis indicat, debilem ſeſe hiſce rebus habere fidem, quando ſubjungit, hujuſmodi probationes, dum ab auctore contemporaneo ac fide digno referuntur, moleſtiam creare poſſe; ſed iſtas non inveniri niſi in Roderico Toletano, quia audita dumtaxat referat, nullo citato auctore. Ego interea, quandoquidem rem ſatis aliunde miram, duobus tamen iſtis Roderici & Malleacenſis chronographi teſtimoniis fulciri video, neque argumenta in contrarium afferre poſſum ſatis urgentia, ut omnem ſatis ſolidè huic facto fidem detra-

F

Sæc. XI. detraham; hiſtoriam hanc in medio relinquo, & eruditorum judicio permitto; qui eam tamquam hiſtoricè veram admittere poterunt, ſi duobus iſtis auctoribus ſtandum eſſe cenſuerint. At verò mirum prorſus mihi apparet, quod Pelagius Ovetenſis, auctor adeo ſynchronus, ut dicto duello, ſi verè contigit, vel interfuerit, vel ſaltem intereſſe potuerit, neutiquam de illo meminerit, quod ſciam; quod argumentum tametſi negativum, maxime etiam officit hiſtoriæ, quæ vult, Officium Mozarabicum per ignem fuiſſe approbatum: de qua re mox dicam. Quo autem loco habenda ſit monomachia ad ſedanda jurgia, diſces ex Baronio, ad annum 659.

§. V.

Officium Mozarabicum igne probatum: deinde abolitum in regno Caſtellæ, Legionis &c.; In locis quibuſdam particularibus retentum.

Liturgia Mozarabica, teſte Roderico per ignem probata: HAud dubium eſt, quin felix monomachiæ ſucceſſus, prout bis ſaltem refertur, à ſummis, & infimis inter Hiſpanos, pro divino nutu & ſigno evidenti approbationis veterum rituum fauſtis acclamationibus exceptus, & pro manifeſto oſtento cæli habitus fuerit, atque ad obſtinatiſſimam antiquis moribus mordicus adhærendi, novoſque neutiquam admittendi voluntatem, ut ſatis res ipſa loquitur, inſtigarit. Pergebat interim obniti Alphonſus; certus ab incepto non deſiſtere, donec quod ſuaſu & anniſu uxoris ſuæ inſtantiſſimè quidem, ſed fruſtra tamen pertentarat, ſatis etiam fortaſſe ſponte ſua eò propenſus, ad finem perduceret. Viſum itaque ipſi fuit, alia extrema adhibere; & rem committere probationi ignis, priſcis iſtis ſeculis adeo uſitatæ; quo tandem ultimo ac decretorio tentamine vel contra vel ſecundùm antiquam liturgiam lis tota decideretur. Antiquiſſimus, imo inter antiquos unicus, quod ſciam, qui rem geſtam narret, eſt Rodericus archiepiſcopus Toletanus, qui poſt duellum hæc ſubdit: *Cumque ſuper hoc magna ſeditio in populo oriretur, demum placuit, ut liber Officii Toletani, & liber Officii Gallicani in magna ignis congerie ponerentur. Et indicto omnibus jejunio à primate & legato, & clero, & oratione ab omnibus devotè peracta, igne conſumitur liber Officii Gallicani; & proſilit ſuper omnes flammas incendii, cunctis videntibus & Dominum laudantibus, liber Officii Toletani illæſus omnino (&) à combuſtione incendii alienus.* Ita ille paucis & graphicè; an tam verè?

de qua mirum eſt, non meminiſſe Pelagium Ovetenſem, nec Lucam Tudenſem: 261 Mirum accidit, rem in paucis adeo memorabilem à ſolo, quod ſciam, Roderico tradi; neque invenire me quidquam apud Pelagium Ovetenſem, qui tum vivebat, quando controverſia iſta ferbuit, & fortè tum Toleti affuit; adeſſe certè potuit. Hiſtoriam ille ſuam cum morte Alfonſi concludit; indicat ſepulturæ ipſius ſe interfuiſſe; uti & miraculo, octo dies ante Alphonſi mortem in urbe Legionenſi in eccleſia S. Iſidori, manantibus aquâ lapidibus, patrato; *videntibus cunctis civibus nobilibus quam ignobilibus, unà cum epiſcopis, videlicet Pelagius Ovetenſis . . & hoc fuit factum tribus diebus*, quos deſignat. *In quarto autem die, qui erat Dominica*, inſtituta ſolenni ſupplicatione ex eccleſia S. Mariæ ad altare S. Iſidori, & dein *peracto ſermone ab Epiſcopo Ovetenſi, & peracta Miſſa, acceſſerunt Epiſcopi ad locum, ubi erat aqua, & ipſi Epiſcopi biberunt ex ea, & multi alii homines*. Sic ille totus eſt in deſcribendo iſto miraculo & adjunctis ejus. Quomodo ergo præterire voluit aut potuit aliud miraculum adeo inuſitatum, de quo hic agimus? Cujus etiam ne vel verbo quidem meminiſſe novi Lucam Tudenſem, Roderico ſynchronum.

262 Hæc ſunt, fateor, quæ formidinem mihi injiciunt, ne vel non contigerit illud factum, vel non ita ſaltem contigerit, prout Rodericus illud contigiſſe refert. *ac proin non caret aliqua formidine de ſubleſta fide.* Eruntque haud dubiè ex illis, qui hæc legerint, qui pro ſecuriore rei adeo paradoxæ aſſenſu momenta credibilitatis majora requirant, quàm ſolam unius Roderici auctoritatem, ſatis alioqui etiam remoti à tempore, quo eventus ille accidere debuerit. Durum interim eſt, auctori adeo de hiſtoria Hiſpanica bene merito, quamquam ſuis quoque nævis non careat, apertam falſitatis notam hic inurere, quaſi ex ſuo ipſe cerebro novum quoddam effinxiſſet ac produxiſſet commentum. At ſive hiſtoriam iſtam ex prævio alio ſcriptore hauſerit, ſive ex ſola apud poſteros didita fama audierit; non eſt mihi promptum, plus pro illa dicere, quam nunc dictum eſt, nihil habenti, quo eam ex monumentis, ſatis ad rem antiquis & accommodatis, confirmare vel infirmare poſſim. Totum itaque, quantum quantum eſt, hoc prodigium ſtat & cadit ſola & unica auctoritate Roderici Toletani. Nicolaus Antonius pluries jam à me laudatus, adeo de iſtius rei geſtæ veritate bene exiſtimavit, ut operosè eam defendendam ſuſceperit: quam autem id opportunitate contigerit, mox intelliges.

263 Quod Eminentiſſimus Cardinalis Bona debilem huic facto fidem adhibuerit, liquet ex ejus verbis, quæ dedi paragrapho proximè antegreſſo. *Nicolaus Antonius* Contra quem pro veritate rei, prout narratur à Roderico, ſtetit V. Cl. Nicolaus Antonius, uti liquet ex ejus epiſtola, hoc ſuper argumento ad ſapientiſſimum Joannem Bonam, tunc temporis ſacrorum purpuratorum Eccleſiæ Principum collegio nondum adlectum, data; cujus apographum debemus ampliſſimo viro ac reverendo admodum domino Adriano de Coninck, propinquo Nicolaii Antonii conſanguineo; qui iſtam epiſtolam Ms. unà cum pluribus aliis ejuſdem auctoris ſchedis ineditis, Matriti nobiſcum communicavit humaniſſimè. Illam itaque ſubdo:

264 *Non ita eſt, ut exidit heri & nudiuſtertius tibi, pater reverendiſſime, fidei lubricæ id eſſe, quod temporum ritus Romani à nobis accipiendi, & præ Iſidoriano habendi, contigiſſe in memoriam ego tecum de re ipſa conferens revocavi.* *data ad Joannem Bonam* *Perductam quippe regis Alphonſi VI Caſtellæ, ſeu potius Conſtantiæ reginæ, quæ in Gallia erat natu, communi jam apud ſuos Romano Officio favebat, cum toto fere regno controverſiam fuiſſe ad non unum examinis diſcrimen, quod illius ætatis mos ferebat, Rodericus Toletanus præſul, Hiſpanicarum rerum hiſtoricus eximius, ſeſqui ſeculo tantùm eo tempore, quo res geſta narratur, inferior, veluti rem notiſſimam in commentario retulit. Gerebatur nempe hæc res circa annum* MLXXXV *redempti orbis, floruitque Rodericus ſub Ferdinando rege III Sancto,* circa

Digitized by Google

circa annum MCCXLIII, *quo hiſtoriam ſuam abſolvit. Perductum, inquam, negotium fuit in duelli periculum ante alia, ex Roderici verbis: Ad hoc ultimò res pervenit*, &c., quæ habes ſuperius. A

epiſtola

265 *Sed neque id examen valuit*, uti ſubjungit Nicolaus Antonius, *ut ab incepto ſuo rex deſiſteret; magnaque ſeditione in militia & populo orta, regis pervicaciæ obnitentibus; demum placuit, ut liber Officii Toletani*, &c. quæ ex Roderico item jam præmiſſa ſunt. *Hæc tam perſpicuè*, inquit, *dicta ſunt pro Toletano Officio, ut nullo tergiverſatione perviceris, aliter geſtam rem eſſe, niſi omnem hiſtorico fidem abrogaverit. Nec temere venit hæc lectio in typorum lucem. Sancius Nebricenſis, Antonii Grammatici celeberrimi filius, ita edidit primus Granatæ anno* MDXLV *ex manuſcriptis, ut par eſt credere, bona nota. Hiſque omnino (ſe) conformant duo alii hujus hiſtoriæ codices, qui aſſervantur manu exarati in bibliothecis Toletanis cathedralis Eccleſiæ, ac monaſterii Franciſcanorum S. Joannis, Regum nuncupati; ſimillimaque rei narratio exſtat in veteri exemplo Hiſtoriæ, quam generalem noſtrates homines vulgo appellant, Alphonſi ſapientis, Caſtellæ regis X juſſu & auſpiciis formatæ. Hunc librum Matriti vidimus apud D. Gaſparem Ibañez de Segovia, Acropolitanum marchionem, eruditionis & ingenii admodum locupletem; qui quidem veteri forma ſcriptus, quamvis acephalus, eamdem ipſam hiſtoriam continet, paucis demptis, quæ ſub nomine Hiſtoriæ generalis, uti jam diximus, Floriani Docampii, regii chronographi diligentiâ ante centum annos in lucem primùm edita eſt.* B

hanc per ignem

226 *Raritatem excuſabis ævi illius, quo barbaris quam barbariei extirpandæ ſtudebant magis Majores noſtri. Tranſcribit Hiſtoriæ auctor apertiſſimè Rodericum Epiſcopum his verbis: E quemoſe y el libro Frances, è ſaiò y el Toledano ſano. Hoc eſt: Exutus ibi fuit liber Gallicus, remanſitque ibi Toletanus illæſus. Nec dubitare nos ſinunt de Roderici mente, ea quæ ſequuntur: „ Sed cum rex eſſet magnanimus, „ & ſuæ voluntatis pertinax executor, nec „ miraculo territus, nec ſupplicatione ſuaſus vo„ luit inclinari; ſed mortis ſupplicia & direm„ ptionem* * *minitans reſiſtentibus, præcepit, „ ut Gallicanum Officium in omnibus regni ſui „ finibus ſervaretur. „ Miraculum igitur ſi quod contigit, veterem Hiſpanorum ritum, quem ignis non attendit, qui ignis Gallicanum, hoc eſt Romanum conſumpſerat, haud temere abrogari debere, ſatis indicavit. Quod cum ita ſcriptum ab archiepiſcopo, eoque unico rei geſtæ auctore ſic idoneo & gravi, ſequentes legerint, quid in mentem iis venerit, nondum video, ut factum aliter totoque cælo, ut dici ſolet, diverſum referrent.* C

* direptionem

liturgia Mozarabica

267 *Hiſtoria ſcilicet generalis Alphonſi regis X tempore ſcripta, de qua nuper meminimus, in utroque libro rem contigiſſe miram, alia tamen & alio modo diſertè docet. Hiſpana verba interſerenda ſunt, quæ factum continent: Aquellos dos libros fueron pueſtos en la foguera, y el libro del Officio Frances quexabaſe con el fuego, que ſe queria apegar à el, y diò entonces un ſalto ſobre todas las llamas, y ſallioſe de la foguera, veyendole todos, e alabaron a Dios por aquel milagro tan grande, que ay quiſiera moſtrar: e el libro del Officio Toledano finiò en la foguera ſin todo daño, de guiſa, que en ninguna coſa non le tanxò el fuego, nin le fizo mal ninguno. Manifeſtiſſimè ante oculos auctoris fuit, cum hæc ſcriberet, Roderici Toletani Chronicon: nihil ex illius verbis relationeque prætermittit. At manifeſtiſſimè etiam textum Rodericianæ orationis aut corruptum aut male interpunctum is oſtendit, aut nimis indiligenter expenſum, eo modo, quo minime debuit, interpretatus eſt. Extra flammas ſaltem illæſi omnino libri Rodericus Toletano non obſcurè tribuit; ſiquidem Gallicanum igne conſumptum diſertè præmiſerat. Neque alteri priùs debebantur adſtantium conceptæ erga Deum laudes, quam miraculo intemerati ab igne, cum remanſiſſet in medio igne, codicis.* Sec. XI. D

probationem

268 *Quis enim abeſtinum linum, quod, ut Plinius dicere amat lib.* 9 (imo 19) *cap.* 1 *aſſueſcit vivere ardendo, intervenisse hic ſanus dixerit? Vulgarem ritus codicem æde ſacra aliqua petitum, non medicamine ulla indumentove munitum, experimento expoſitum fuiſſe, cum rei ipſius gravitas, tum ævi illius hominum ſinceritas perſuadet. Salvare autem rem igni ſuppoſitam, humiditate, quæ intus latet, ne calori cedat, expellente, quotidiana fere res eſt, admirationiſque prorſus indigna. Et animadvertis tu ipſe jam, ac perinde rides ſtupidam horum Roderici verborum interpretationem: igne conſumitur liber officii Gallicani. Quæ ille ſic reddidit: E el libro Frances quexabaſe con el fuego, que ſe queria pegar a el; id eſt: Liber Gallicus ſtridebat ab inſinuante ſe ad eum igne. Quaſi non quidem flammis devoratus, atque in favillas & cineres abeuntis, ſed incendium adhuc timentis, ſtridoreque id ipſum teſtantis, rei conſumptionem Latinè ſignificatam iis verbis crediderit. Et tamen quia vulgaris & vernacula hæc fuit Hiſtoria, inficere valuit vitio ſuo poſteriores alias. Chronicon apud nos ereditum D. Joannis Emmanuelis, Ferdinandi Sancti, ut credo, nepotis, quod adhuc it per manus curioſorum ineditum, & quaſi epitome eſt generalis illius Hiſtoriæ, ita habet: E ſaliò el del Officio Frances fuera del fuego, e ſinò el del Officio Toledano muy quedo, que non llegò el fuego a el.* E

revera contigiſſe, nititur probare;

269 *Simillimè conceptæ ſunt noviorum, qui res noſtras illuſtraverant, monumenta; Joannis Marianæ lib.* IX, *cap.* XVIII; *Prudentii Sandovalis in Vita Alphonſi regis VI; Gundiſalvi Argote de Molina lib.* 2 *Nobilitatis Buticæ cap.* XXXVI; *Petri de Alcozer Hiſtoriæ urbis Toletanæ lib.* I, *cap.* LXVIII. *Quorum utraque librorum incolumi remanente, perſuaſum populo Hiſpano fuiſſe (ait Mariana) utramque precandi rationem Superis placere, atque eo temperamento rem compoſitam, ut in antiquis Toletanæ urbis, ubi curia tunc regia fuit, eccleſiis veteri precandi formâ retentâ, in aliis ex Romano ritu res divina procuraretur. Hæc habui ad manum, de quibus Te, vir eruditiſſime, tanquam de domeſticis admonerem. Scis enim in talibus teſtimonia etiam eorum, qui aliàs fide indigni ſunt, adhiberi fidem.. Expende Tu, & mei eſto memor, cum eo munere ad Deum preces effuderis.. Vale. Ex hoc palatio Excellentiſſimorum Hiſpaniæ legatorum domo nunc habitationis noſtræ, die* XII *Februarii* MDCLXVI. Ita Vir eruditiſſimus probationem Officii Gothici ac Romani, ſatis alioqui incredibilem & paradoxam, ſtabiliendam atque explanandam cenſuit; ſed quæ affert, rem hic controverſam fortius evincerent, ſi non in ſola Roderici auctoritate fundarentur. F

270 Sic itaque juxta iſtum auctorem tandem aliquando poſt tot ac tantos conatus ſucceſſit Romanus precandi ritus in locum Gothici,

Sæc. XI.

ſed omnis pro hac re auctoritas fundatur in ſolo Roderico Toletano.

ci, per Caſtellæ ac Legionis regna, ac ceteras, quæ Alphonſo VI parebant, ditiones; atque ita anno circiter 1091 ſecundùm dicta ſuperiora, res tota finem habuit, dicente eodem Roderico: *Et tunc cunctis flentibus & dolentibus inolevit proverbium: Quo volunt reges, vadunt leges. Et ex tunc Gallicanum Officium tam in pſalterio quam in aliis numquam ante ſuſceptum, fuit in Hiſpaniis obſervatum: Licet*, inquit, *in aliquibus monaſteriis fuerit aliquanto tempore cuſtoditum: & etiam tranſlatio pſalterii in plurimis eccleſiis cathedralibus & monaſteriis, adhuc hodie recitatur.* Itaque in eccleſiis cathedralibus & monaſteriis iſtis, ut colligo ex Roderici verbis, non Miſſa antiqua Gothica tempore Roderici recitabatur; nam de hac ſilet, & loquitur de ſolo *pſalterio*. Et re vera eò deventum fuit hoc ſeculo XI, ut vel ipſe antiquus Gothicorum characterum uſus fuerit abolitus; de quo nunc agendum.

A

§. VI.

Aboliti in Concilio Legionenſi characteres Gothici; indultum ab Alfonſo VI Mozarabibus in abrogatione ſui Officii temperamentum.

In hoc concilio præter abrogationem Gothicarum litterarum,

B

Concilium illud *Legionenſe, preſide Renerio S. R. E. Cardinale, & per Hiſpanias legato, una cum Bernardo Toletano primate, anno Adelfonſi regis* XXVIII, *æra Hiſpanica* MCXXIX, *Chriſti* MXCI, ſignatur in Labbeana collectione Conciliorum tom. 10., col. 482; quod Rodericus Toletanus De rebus Hiſpanicis lib. 6, cap. 30 aperuit his verbis: *Interfuit etiam Renerius legatus, & Romanæ Eccleſiæ Cardinalis, ibidemque* (in Legionenſi videlicet civitate Hiſpaniæ antiquiſſima) *celebrato concilio cum Bernardo Toletano primate, multa de Officiis eccleſiæ ſtatuerunt, & etiam* * *de cetero omnes ſcriptores, omiſſâ litterâ Toletanâ, quam Gulfilas Gotthorum epiſcopus adinvenit, Gallicis litteris uterentur.* Ita Rodericus breviſſimè; cujus ſynchronus Lucas Tudenſis diaconus in Chronico mundi (quod tomo 4 Hiſpaniæ illuſtratæ editum eſt) pag. 101 paullo pluribus de iſto concilio tractat, ita memorans: *In prædicta verò ſynodo almi ſacerdotes de fide catholica colloquentes ſtatuerunt, ut ſecundùm regulam B. Iſidori, Hiſpalenſis archiepiſcopi, eccleſiaſtica Officia in Hiſpania regerentur. Statuerunt etiam ut ſcriptores de cetero Gallicam litteram ſcriberent, & prætermitterent Toletanam in Officiis eccleſiaſticis, ut nulla eſſet diviſio inter miniſtros Eccleſiæ Dei.*

* ut & jam

C

aliqua alia geſta referuntur

272 Eamdem quoque ſynodum anno prædicto 1091 illigat Mariana lib. 9, cap. 18, cum mutationibus litterarum Gothicarum; uti & Aguirrius tomo 3, pag. 298; qui in ſuis notis *Regulam*, inquit, *S. Iſidori* DE OFFICIIS ECCLESIASTICIS, *ad cujus præſcriptum ea adminiſtrari cautum fuit in hoc concilio, non aliam cenſemus, quam epiſtolam illam celebrem ejuſdem S. Iſidori Hiſpalenſis ad Landefredum epiſcopum Cordubenſem; quippe in ea ſanctus Doctor de omnibus & ſingulis Officiis eccleſiaſticis agit, & proprias uniuſcujuſque functiones exponit. Quarum diſciplina & executio cum jam obliterata eſſet aut neglecta aliquibus retro ſeculis in Hiſpania, propter irruptionem Saracenorum, & bella aſſidua cum iis, in hoc concilio inſtaurata fuit.* Quæ poſtquam laudatus Cardinalis expoſuiſſet circa ea, quæ in iſta ſynodo de Divinis Officiis ſtatuta ſunt; mox de mutatione litterarum iſta ſubjicit: *Præterea quod in eo decretum dicitur, ut ſcriptores de cetero Gallicam litteram ſcriberent, & prætermitterent Toletanam in Officiis eccleſiaſticis; ut loquitur Lucas Tudenſis, non ita accipiendum exiſtimo, quaſi nomine aut re litteræ Toletanæ intelligatur Officium divinum Gotthicum, & per litteram Gallicam ſignificetur Officium divinum Romanum, quo Galli utebantur.*

D

& exponuntur,

273 *Quippe ea commutatio divini Officii Gotthici in Romanum jam fuerat decreta in concilio Burgenſi anni* MLXXXV, *vel, ut aliis placet,* MLXXX, *& executioni mandata in regnis Caſtellæ ac Legionis. Mutatio itaque primùm ſtatuta in hoc concilio Legionenſi non fuit penes Officium divinum; ſed ſolum quod litteras ſive characteres; qui eouſque erant Toletani, ſive proprii Moz-arabum. Verum ab hoc tempore derelicti fuerunt in Officiis eccleſiaſtici & mutati in Gallicanos, communes fere tunc in Eccleſia. Hoc enim indicat Tudenſis ipſe poſtremis illis verbis: Ut nulla eſſet diviſio inter miniſtros Eccleſiæ Dei. Hæc enim cauſalis omnino extra rem eſſet, niſi eouſque in aliis regionibus libri Officiorum divinorum in choris eccleſiarum uſitati, & Miſſalia quælibet ac Breviaria ſcripta eſſent Gotthici* * *literis; quorum exemplaria aliquot Bernardum ex concilio Toloſano paulò antè celebrato, in Hiſpaniam attuliſſe, videtur valdè probabile.*

E

* lege Gallicis

unde intelligitur ſolos, in eodem abrogatos Gothicos characteres.

274 *Conjecturam*, ait, *noſtram firmat eruditiſſimus vir Joannes Mabillon in tractatu aureo De re diplomatica lib.* V, *ad tabellam* XLV, *ubi ſic ait: Per id tempus* (nempe Alphonſi IX, anno MCLVI) *Europæi fere omnes Gallicanum ſcripturæ genus, propriâ abjectâ, ſuſceperant; nempe Angli per Willelmum Conquæſtorem loco Saxonicæ; Itali & Germani per imperatores ſtirpis Carolinæ pro Longobardica & Teutonica; Hiſpani pro Gotthica per Bernardum Toletanum epiſcopum ex monacho Gallo cœnobii Cluniacenſis. Nam habito apud Legiones concilio per Renerium S. R. E. Cardinalem, ac legatum &c.* Paucula quæ circa mutationem litterarum adducuntur apud Aguirrium ac Mabillonium, quæque ex Roderici Toletani lib. 6, cap. 30 deſumpta ſunt; ex ejuſdem ſcriptoris textu ſuperius citato facilè intelligi poſſunt; ut non ſit opus ea denuo hic tranſcribere. Fuit itaque decretum, uti rectè obſervat Aguirrius, in concilio Legionenſi non de ritu aut Officio eccleſiaſtico Mozarabico abrogando, ſed de abrogando Mozarabica ſeu Gothica ſcriptura, quâ Officia eccleſiaſtica exprimi à tot jam ſeculis conſueverant in Hiſpania; re eouſque perducta ſub hac ſynodo, ut, ſicut in ipſa liturgiæ ſubſtantia jam Hiſpani ſe conformarant Gallis ſeu Romanis; ita vel circa ipſos ſcriptos liturgiæ apices ab illis, uti & à reliquis Europæ nationibus penè omnibus amplius non diſſiderent. Porro de characteribus antiquitus in Hiſpania uſitatis nonnulla congerit laudatus Mabillonius loco citato, quò lectorem curioſum mittimus. De Ulfila paulo ante memorato ſatis dixi in anteceſſum cap. 2, § 5, ut ſupervacaneum foret, plura ſuperaddere.

F

275 Cau-

A *Quanam Mozarabibus ſint indulta.*

275 Cauſâ itaque liturgicâ cum regio imperio tum decretis eccleſiaſticis ita in favorem Gallicanæ ſeu Romanæ deciſâ; quis fuerit Mozarabicæ ſtatus, & quidnam ex illa poſtmodum permanſerit reliquum, quod abrogatum non fuerit, ſed ad ſequentia uſque tempora propagatum, docet nominatus ſuprà Ortizius fol. cxix verſo bis verbis: *Porro cum in urbe* (Toletana) *nuper recepta inter varias baſilicarum, fanorum, ædiumque ſacrarum dedicationes, parochiales imprimis (quas dicunt) eccleſiæ regionatim conſtituerentur, ad quas populus rei divinæ causâ potiſſimùm conveniret, ſuique cuivis limites per vicos domoſque circumquaque præfinirentur; ſolis illis ſex eccleſiis* (de quibus ſuperiùs dictum eſt) *fines quidem nulli præſtituti ſunt; ſed cui cuique Mozarabes, illorumque poſteri, ubiubi illos intra extrave urbem in agro Toletano morari contingeret, pro parochianis aſſignati. Quibus etiam immunitates datæ, privilegiaque irrogata minimè vulgaria. Hi igitur primùm, horumque deinde poſteri ſuam quiſque eccleſiam, ſacroque gentilitia frequentabant: & interim quidem dum frequens poſteritas illa fuit, ſacra perinde ipſa in eccleſiis illis aſſidua celebriaque fuere.*

B

rejectis circa ea figmentis referuntur.

276 Sublestæ prorſus fidei ſunt, quæ obtrudit pseudo-Julianus in Chronico pag. 128, dum ſub Gelaſio PP. II, qui ſedere cœpit anno 1099, electos fuiſſe ſomniat, *qui irent Romam, Petrum Alvari, & Didacum Sanctii, filios Sanctii pincernæ Adephonſi imperatoris; cui cum aſſideret*, ait, *in humero dextro, veſtito veſte Venetica, palumba alba, dictus eſt Palumbanus, vulgo Palomeque, qui fuit caput illuſtriſſimæ gentis. Abeuntibus illis Romam, interventione Joannis Cardinalis factum eſt, ut Papa cenſuerat, ut remaneret Miſſale Muzarabum vel Gothicum . . in ſeptem eccleſiis Toleti, in aliis Romanum . . . Et readificatæ ſunt ibidem ædes Eccleſiæ, quæ erant tempore Gothorum.* Sex porro Toleti Muzarabum eccleſias perſeveraſſe, ex certioribus habemus documentis, quam ſint fabulæ iſtius perſonati chronographi; nimirum ex Roderico Toletano, qui lib. 4, cap. 1 teſtatur, Officium Mozarabicum viguiſſe ſuo tempore in ſex parochiis Toletanis; de qua re aliàs dixi cap. 4, §. 2. Itaque ſive Alphonſus VI ita in ſuis regnis extinguere voluerit veterem ritum Gothicum ſeu Mozarabicum, & ſubrogare ipſi Romanum, ut, interpoſito quodam temperamento, exacerbatos haud dubie ſuorum ſubditorum præſertim Toletanorum animos, antiquorum utique rituum tenaciſſimos, nonnihil mitigaret; ſive ut venerandæ Officii Mozarabici antiquitati aliquo etiamnum uſque deferendum cenſeret; ſacerdotes certè Mozarabes Toleti tum ſub iſto Alphonſo rege, tum ſub aliis ejuſdem ſucceſſoribus perſeveraſſe, diſcimus ex variis inſtrumentis; quæ huic rei fidem concilient. E

Sæc. XI.

CAPUT VII.

Privilegia Mozarabibus indulta ſeculis XII. XIII, XIV, XV; Eugenii PP. III contra eos epiſtola.

§. I.

Diploma Alphonſi VI, regis Caſtellæ ac Legionis; jubentur ab Eugenio PP. III obedire Archiepiſcopo Toletano, & ritui Romano ſe conformare; alia privilegia illis conceſſa,

C *Alphonſus VI condit hoc diploma*

EXtat Alphonſi VI diploma, in favorem Mozarabum latum; quod ſic ſonat: *Ego Ildefonſus Dei gratiâ, Toleti imperii rex, & ſub Chriſti nomine magnificus triumphator, unà jugiter cum dilectiſſima uxore mea Eliſabeth regina: A todos Mozarabes de Toledo, tam cavalleros* *, *quam pedones* *, *pacem in Chriſto, atque perpetuam ſalutem. Cum præteritis temporibus fuerint factæ in Toleto multas præſquiſitiones* * *ſuper cortes* *, *& hæreditates; ſic de præſſuris* * *quo modo, & de compacto. Et cum tollerent inde ad illos, qui magis habebant, & darent, ad eos, quod nihil habebant, aut quod paucum habebant; nunc ego jam quæro imponere finem ad iſtam cauſam, & nolo, ut amplius fiat. Ideo autem in menſe Martio mandavi à domino Joanne Alcadi, qui præpoſitus imperii civitatis & juridicus jaden erat, ut eam alguacil don Petro, & aliis decem ex melioribus civitatis, inter Moſzarabos & Caſtellanos, ipſemet cum eis exquireret & æquaret; & cortes & expoſitas hæreditates inter totos* * *illos, & ut quod ipſe faceret, inconcuſſum ſemper & ſtabile permanent* *: *quod ſecundùm meum imperium conſectum fuit atque completum.*

* equites
* pedites
* an. perquiſitiones?
* villas &c.
* moleſtia
* id eſt omnes
* permaneret

278 *Tunc ego à ſupradictis præſquiſitoribus jugata, & eorum principalius inclinatus facio hanc cartam firmitatis ad totos ipſos Moſzarabos de Toleto cavalleros, & pedones, ut firmitatem habe ſemper, quantas cortes & hæreditates, ſive vineas ac terras hodie in ſuo jure retinent, & pro nulla exquiſitione non podant* * *inde quidquam, nec pro nullo rege ſubſequente, ſive cabes medina, aut comite, vel principe militiæ, de quanto hodie pertinet, dare; & pro meo judicum vendicaverunt, atque in ſempiternum; & do eis libertatem, ut quod fuerit inter eos pedes, ei* * *voluerit, & poſſe habuerit, ut milites, & vendendi, dandi vel poſſidendi, ſeu de poſſeſſione ſua, quoties voluerit, faciendi, liberam in Dei nomine habeat poteſtatem: & ſi inter eos fuerit ortum aliquod negotium de aliquo indicio* * *ſecundùm ſententiam in libro judicum antiquitus conſtitutur diſcutiata, & de quanta calumnia fecerint, quantum* * *ſolammodo perſolvant, ſicus in carta Caſtellanorum reſonat; excepto de furto, & de morte Judæi, vel Mauri, & de omni calumnia, talem eis mando habere conſuetudinem, qualem & Caſtellanis in Toleto commorantibus; & ſi voluerint vineas, aut alias arbores plantare, aut reſtaurare, illi qui fuerint pedites, decimam*

in favorem Mozarabum

F

* an. poſſint, Hiſp. puedan?
* an. ſi?
* judicio?
* tantum

 inde

Sec. xii.

inde portionem ſolummodo ad regale palatium perſolvant.

279 Hoc autem facio pro remedio animæ meæ, & parentum meorum: & ut vos omnes, quos in hac urbe ſemper amavi, & dilexi, ſeu de alienis terris ad plantandum adduxi, ſemper habeam fideles & oratores; ideoque abſolvo vos ab omni feſſo * priſtinæ ſubreptionis, & præſcriptæ libertati trado, ut ab hodierno die & deinceps, nec vos, nec filii, aut hæredes veſtri ab hac præſcripta regula recedites *, & in iſto foro ſemper permaneatis ævo perempni, & per ſecula cuncta. Amen. Si quis tamen, quod fieri minimè credo, aut ego, aut aliquis homo de propinquis meis, vel extraneis, contra hoc meum factum ad irrumpendi venerit; quiſquis ille fuerit, qui talia commiſerit, ſit excommunicatum, & Chriſtianæ fidei libertate ſeparatum, & cum Datan & Abiron, quos terra vivos abſorbit, quia mandatis Dei rebelles extiterunt, & cum Juda, Dei traditore, qui laqueo ſe ſuſpendit, & ſic vitam cum viſceribus fudit in profundo inferni æternas pœnas lucraturus, demergantur: & hoc meum factum in cunctis plenam obtineat firmitatem. Facta autem hæc ſtabilitatis carta ſub hera milleſima centeſima trigeſima nona, & nata die decimotertio Kalendas Aprilis.

pro remedio animæ ſuæ &c.

* an. ſeco.

* recedatis

B

280 Hoc autem non volo prætimittere * quando mando, ut plantor vendat ad plantorem, & vicinus ad vicinum; ſed non quæro ut aliquis de ipſos plantores vendant cortes, aut hæreditates à nulla comite vel poteſtate. Ego Ildephonſus Dei gratiâ, totius Hiſpaniæ imperator, quod feci conf. Eliſabeth regina, quod domino meo fieri placuit conf. Raymundus, totius Galiciæ comes, regiſque ger. conf. Uracca, imperatoris filia Raymundique comes uxor, conf. Henricus Portugallenſis & Colibrienſis provinciæ comes, conf. Teraſia, regis filia, & Henrici comitis uxor, conf. Hernandus, Toletanæ ſedis archiepiſcopus, conf. Joannes Toletanor. principalis judex atque præpoſitus, conf. Petrus Alvariz & medie. conf. Michael Adiz princeps Toletanæ militiæ, conf. Petrus Anſuriz, comes, conf. Fernandus Muñoz, majordomus regis, conf. Garci Alvariz, armiger regis, conf. Gomez Martinez, conf. Gutier Bermudez, conf. Joannes Ramirez conf. Gonçalo Stephanus, conf. Didagu Alvariz conf. Pelagio Petriz, conf. Rodriga Petriz, conf. Gutier Fernandez, conf. Garci Ximenez, conf. Garci Bermudez, conf. Gonzalo Anſuiriz, conf. Petrus Suoriz, conf. Rodericus Ordonnez, conf. Sancio Azaariz, conf. Johane Didacus, conf. Petro Didacus, conf. Pelagio Guideſteiz conf. Pelagius Erigis, cognomento Botazarius, quod notavi, conf.

cui ipſe cum ſua uxore, atque aliis ſubſcribit.

* prætermittere

C

281 Vides, lector, in contextu hujus regii diplomatis multos contineri barbariſmos; ut de Hiſpaniciſmis hic illic intermixtis nihil dicam: unde fit, ut non vitioſa dumtaxat, ſed obſcura prorſus reddatur oratio. Ceterùm ruditatem excuſabis ævi illius, quo barbaris, quam barbariei extirpandæ ſtudebant magis majores noſtri, inquit in ſua epiſtola jam à me prolata Nicolaus Antonius Hiſpanus; id quod hic valeat in lingua Latina, quamquam alia de cauſa id ſuprà uſurparit iſte auctor. Omnem textus barbariem non emendo; paucula ad marginem annotaſſe contentus: de aliis viderint illi, ad quos omnium vocum in iſto diplomate contentarum explanatio propius pertinere videbitur. Illarum ſane illuſtratio nihil facit ad ſtatum ritus Mozarabici; cujus cauſâ hoc & ſequentia diplomata referuntur ex ſuperabundanti, ut ita loquar, ac proin ſatis fuerit lectori, genericam ſaltem ex iſtis inſtrumentis ſibi ideam formare circa ea, quæ Mozarabibus olim indulta fuere à regibus Hiſpaniæ. Pergamus itaque ad alia, quæ hoc ſeculo XII geſta ſunt.

Illud hic cur non explanetur.

D

282 Concilium Fuſſelenſe, celebratum prope Palentiam apud oppidum Huſillos dictum, circa annum Chriſti 1104, notatur apud Aguirrium pag. 317; ubi inter alia, quæ ex Sandovalio producit, quædam circa officium divinum tractata, refert; an vero illa Officium Mozarabicum ſpectent, neſcio. Ad rem noſtram certiſſime facit epiſtola Eugenii PP. III, qui ſedit ab anno Chriſti 1145 ad 1153, legenda apud Labbeum tom. 10, col. 1099, directa ad clerum & populum Toletanum, uti ibi inſcribitur, hoc titulo, ut Muzarabes Toletano archiepiſcopo pareant, & in ceremoniis ab eo non diſſentiant: quam epiſtolam etiam exhibet Aguirrius pag. 362, & ſic habet: Inobedientiæ crimen quam grave, quantaque animadverſione plectendum, creator omnium Dominus primi hominis inobedientiam puniendo, monſtravit; & genus hominum in valle lacrymarum poſitam experitur. Significatum bene eſt, quod quidam, qui Muzarabes nuncupantur, venerabili fratri noſtro archiepiſcopo Toletano obedientiam denegantes, eccleſias de manu laicorum recipiant: & in ſacramentis Miſſarum, & aliis divinis Officiis, tonſura quoque clericali & veſtimentis, ſuam antiquam conſuetudinem ſubſequentes, ab Apoſtolica ſede diverſa ſentire præſumunt.

Eugenius PP. III jubet, ut Mozarabes obediant

E

283 Quia igitur apoſtolicæ ſedi tanta eſt a Domino collata poteſtas, ut quam * pro ſanis dogmatibus, fidelium moribus, dominico tempore ſcripſit *, hodie teneatur acceptum: & quam * illa repulit, hactenus inefficax habeatur: quanto magis quæ ab reverentiam Catholicæ fidei in ſacramentis Miſſarum, & aliis divinis officiis inſtituiſſe dignoſcitur, omni debeat honore præferri, & ab omnibus prorſus reverenter aſſumi? Univerſitati veſtræ per præſentia ſcripta mandamus, quatenus eos diſtrictius moneatis, ut in ſacramentis Miſſarum, & aliis divinis Officiis, à Catholica Eccleſia diſſentire de cætero non præſumant; & memorato fratri noſtro obedientiam debitam exhibentes, ſi in ipſius provinciæ remanere voluerit, ejus monita & præcepta reverenter ſuſcipiant & obſervent. Dies & annus, quibus data fuit hæc epiſtola, deſiderantur. Interim ex ea liquet, Romanam ſedem hoc etiam ſeculo XII, prout anteriore eam feciſſe vidimus operam dediſſe, ut liturgiæ Mozarabicæ miniſtri, quos in ſex Toletanis eccleſiis remanſiſſe diximus, ſuo quoſque antiquo Officio eccleſiaſtico vacantes Romanis ſeſe ritibus conformarent, non ſecus atque aliæ eccleſiæ per Caſtellæ, legionis, aliaſque Hiſpaniarum ditiones extenſæ.

archiepiſcopo Toletano, & Romanis ritibus ſe conforment.

* quod

* præſcripſit,

* quod

F

284 Ad præſens ſeculum XII ſpectat privilegium, Mozarabibus conceſſum; quod ita ſonat: Quoniam ea, quæ à regibus & terrarum principibus inſtituuntur, ſemper firmantur, nec * temporum diuturnitate oblivioni tradantur: Idcirco ego Ildefonſus Dei gratia rex Caſtellæ, & Toleti, una cum uxore mea Alienor regina, quia nos promptiſſimos, & fideles in ſervitiis meis inveni, facio cartam libertatis, abſolutionis & ſtabilitatis vobis toti Toletano concilio, præſenti & futuro, in perpetuum valituram. Dono & concedo omnibus Toleti militibus ex totius termini, ſive præſentibus &

Privilegium Mozarabibus datum

* ne

A *& futuris, quod de omnibus hæreditatibus, quas habent in Toleto, aut in aliqua parte termini ſui, vel de cetero habuerit *, nullam decimam, nec forum aliquod regi, vel domino terræ, nec alicui alii umquam perſolvant: & quicumque de manibus eorum hæreditates ipſorum excolunt, de fructibus inde perceptis nullam decimam tribuunt; ſed prædicti milites cum omnibus hæreditatibus ſuis liberi, & immunes ab omni regali, alioque gravamine & exactione per ſecula cuncta permaneant; & cetera de ornamento privilegii.* Deſideratur nota temporis.

* habuerint

ab Alphonſo Caſtellano

285 Verùm ad quæ circiter tempora illud inſtrumentum pertineat, colligere licet ex aliis Alphonſi & uxoris ejus Alienoris nomine notatis, ab anno 1173, uſque ad 1213, prout videre eſt apud Berganzam in Appendice ſect. 1, à pag. 461, In Chronologia S. Ferdinandi, regis Caſtellæ & Legionis, quæ per annos dominicæ Incarnationis extenditur apud nos tom. VII Maii, à pag. 294, ita dicitur: MCLXX *Alfonſus Caſtellanus annos XV natus uxorem ducit Alienoram, filiam Henrici II, regis Angliæ & Alienoræ, ex Guilielmo ultimo Aquitaniæ duce natæ.* Porro per dictum privilegium videtur tolli onus illud ſolvendæ decimæ partis, in ſuperiore Alphonſi VI diplomate Mozarabibus B impoſitum his verbis: *Talem eis mando habere conſuetudinem* &c.; atque adeo videtur hoc privilegium extendi ad Mozarabes. Certè illud inter alia eis indulta continetur; atque ideo & illud ego hic produxi; poſt quod ſequitur aliud privilegium hujus tenoris:

286 *Notum ſit tam præſentibus quam futuris, quod ego Ildefonſus Dei gratia, rex Caſtellæ & Toleti, vidi privilegium illud, quod rex Ildefonſus proavus meus felicis memoriæ, olim Toletanis civibus fecerat, in quo continebatur, quod quicumque morarentur in Toleto, ibidem in civitate & militia faciendo ſecundùm forum Toleti, eſſent excuſati, & abſoluti ab omni alio pecto *, & facendera in toto regno ſuo. Ego itaque prædictus rex Aldephonſus, volens prædeceſſorum meorum facta rata eſſe, & firma, unà cum uxore mea Alienore, regina, & cum filio meo Ferrando, facio cartam libertatis, & abſolutionis vobis, toti concilio Toletano, præſenti & futuro, mandans firmiter ac præcipiens, quod quicumque in Toleto morati fuerint, ibidemque* C *in civitate & militia ſecundùm forum Toleti fecerint de hæreditatibus ſuis, quas in toto regno meo habuerint, nullam faciant poſtum, vel facenderam, ſeu pectum aliquod; ſcilicet pro vicinitate & facenda, atque militia Toleti, ſint excuſati in omnibus aliis villis regni mei: & reliqua de ornamento.*

una cum alio quod ab eodem rege latum fuit.

* ſolutione

287 Interſeratur collectioni iſtorum diplomatum digreſſio parva intercalaris, quæ ad præſens ſeculum XII ſpectat, & habetur apud Honoratum à S. Maria, Carmelitam excalceatum, operis Gallici ſupra citati de regulis & uſu critices tom. 3, lib. 5, diſſertat. 3, pag. 201; ubi refert, quod verſus annum 1170 Jacob Almanſor, rex Marocanus, duxerit Mozarabes ex Hiſpania, ut ſuæ perſonæ cuſtodiendæ præeſſent, quod eccleſiam eis ædificari juſſerit; quod vivere eis permiſerit in ſua religione; Miſſæque & Officio divino intereſſe more ſuo. Quæ ex laudati ſcriptoris fide hic damus; cum nullum citet auctorem. Nunc iterum diplomata reſumamus.

Favores à rege Marocano Mozarabibus conceſſi.

§. II.

Alia quædam ab regibus Alphonſo Caſtellano, & S. Ferdinando indulta Mozarabibus privilegia.

*PRæſentibus & futuris notum ſit ac manifeſtum, quod ego Aldefonſus Dei gratiâ, rex Caſtellæ & Toleti, una cum uxore mea Alienore regina, & cum filio meo Ferrando, libero animo, & voluntate ſpontanea facio cartam donationis, conceſſionis & ſtabilitatis, vobis univerſo concilio Toletano præſenti & futuro, perenniter duraturam. Dono itaque vobis, & concedo illum meſonem * in Toleto, ubi venditur triticum, ut eum habeatis in perpetuum, & accipiatis ſemper omnes meditaras *, atque directuras *, quæ in eodem meſone evenerint, de omni tritico, quod ibidem venderetur, ita quod quantum accipiatis de illis mediduris & directuris, expendatis in illis, quæ neceſſaria fuerint circa * communem utilitatem totius concilii Toletani: & quod inde ſuperfuerit de mediduris illis, & directuris, deductis prædictis expenſis, detis & expendatis in opere murorum de Toleto. Ideo tamen hoc duximus vobis concedendum, quod dominus archiepiſcopus, & canonici eccleſiæ Toletanæ ſedis percipiant ſemper decimam de omnibus illis mediduris, & directuris, quæ evenerint in illo prædicto meſone: & cetera de ornamentis.*

Charta donationis Alphonſi Caſtellani in favorem Mozarabum,

* domus eſt vel taberna.

* menſuras.

* an. jura, *Hiſp.* derechos.

* circa communem.

E

289 *Per præſens ſcriptum notum ſit omnibus tam præſentibus quam futuris, quod ego Aldefonſus Dei gratiâ, rex Caſtellæ & Toleti, unà cum uxore mea Alienore regina, & cum filiis meis Ferrando & Henrico, concedo & confirmo concilio Toletano (ſic proavus meus rex Aldefonſus bonæ memoriæ) quod omnes villæ, quæ ſunt in termino Toleti, & aldeæ, ſive ſint meæ, ſive de apotheca mea, ſive domini archiepiſcopi Toletani, ſive eccleſiæ ſanctæ Mariæ, ſive Salva-Terræ, ſive hoſpitalis, ſive ordinis de villis * ſive militis, ſive cujuſque hominis, facenderam faciant in civitate Toleti; ſic faciant cives hujus civitatis. Tamen excipimus ab hac generalitate Illeſcas, quæ fuit propria hæreditas imperatoris, & Ulmos, & Ocaniam, & Moltabam * cum ſuo termino, qui nunquam hoc fecit ille raptam de villis domini archiepiſcopi, & aldeis eccleſiæ ſanctæ Mariæ. Mandamus igitur, quod poſtam & facenderam (quam ſuprà diximus) illas debere facere cum civibus Toletanis, faciant eam non per manum eorum, ſed per manum hominis domini archiepiſcopi, qui colligat, & det eam alcaldibus Toleti.*

& archiepiſcopi

* *Ms.* Ucles

F

* *Ms.* Montalvam

290 *Non enim volumus, quod alcaldes vel cives Toletani habeant aliquam poteſtatem vel aliquam præeminentiam ſuper homines archiepiſcopi, & eccleſiæ ſanctæ Mariæ: & cum iſta pecta, quam facient civibus Toletanis, ſint liberi & immunes ab omni pecto, & facendera regis. Et ſi ego vel filius meus, aut aliquis de genere meo voluerit ullam pectam, vel aliam facenderam habere de hominibus ſupradictis domini archiepiſcopi, & eccleſiæ ſanctæ Mariæ, non teneantur aliquam pectam, vel facenderam facere cum civibus Toletanis: & cetera ſpectantia ad ornamentum privilegii.*

Toletani.

SEC. XIII.

Aliud privilegium

291 *Per præſens ſcriptum ſit notum omnibus tam præſentibus quam futuris, quod ego Aldefonſus Dei gratiâ rex Caſtellæ & Toleti, unà cum uxore mea Alienore regina, & cum filiis meis Ferrando, & Henrico, attendens damnum civitatis Toletanæ, & detrimentum, quodquod inde eveniebat terræ, ſtatui cum bonis hominibus de Toleto, quod nullus homo de Toleto, ſive vir ſive mulier poſſit dare vel vendere hæreditatem ſuam alicui ordini, excepto, ſi voluerit eam dare vel vendere ſanctæ Mariæ de Toleto, quia eſt ſedes civitatis; ſed de ſuo mobili det quantum voluerit, ſecundùm ſuum forum* * *: & ordo, qui eam acceperit datam vel venditam, amittat eam; & qui eam vendiderit, amittat morbidos, & habeant eos conſanguinei ſui propinquiores. Ego tamen cum concilio condonavi domino Gunſalvo Perez de Turrecremata, & ſuis cognatis Petro Armillez de Portogal, & Sanchæ Perez de Fonte Almerir, quod hæreditatem ſuam, & mobile conferant cui ſuæ ſederit voluntati: illud ſcilicet quod hodie habent; condonavi, inquam, iſtud eis, & filiis ſuis, & ſuis nepotibus.*

* legem vel conſuetudinem

B.

cum confirmatione ſupraſcriptorum a S. Ferdinando facta.

292 *Concedimus etiam quod illud, quod donna Luna ante iſtam inſtitutionem conceſſit Burgenſi monaſterio ſanctæ Mariæ Legalis, cum ſuis directuris, valeat. Milites autem de alia parte, qui hæreditatem habeat in Toleto, vel habuerit, faciat ibi in civitate cum ſuis vicinis; alioquin amittat illam, & conferat illam rex cuicumque voluerit, qui pro ea faciat in civitate: & cetera de ornamento privilegii. Supraſcripta igitur privilegia, & omnia, quæ in eiſdem continentur, ego rex Ferrandus, ſuperius nominatus, vobis concedo, corroboro, & confirmo; nec non ſtatuo obſervari irrevocabiliter in ævum. Si quis verò hanc meæ conceſſionis paginam infringere, ſeu in aliquo diminuere præſumpſerit, iram Dei omnipotentis plenariè incurrat, & cum Juda Domini proditore pœnas ſuſtineat infernales, & regi parti mille auros in eboto* * *perſolvat; quodque præſumpſerit, effectu careat, & damnum quod vobis ſuper hoc intulerit, reſtituat duplicatum. Facta carta apud Matritum vigeſimo primo die Januarii, era milleſima, ducenteſima ſexageſima, anno regis quinto. Et ego rex Ferrandus ſupradictus hanc cartam, quam fieri juſſi, manu ipſa roboro & confirmo.*

* an. quoto?

C

Idem ſanctus rex confirmat privilegia

293 *Ego Ferdinandus Dei gratia, rex Caſtellæ & Toleti, cupiens progenitorum meorum veſtigiis inhærere, & eos in meis actibus, prout potero, imitari; volenſque libertates, & laudabiles conſuetudines confirmare, quas ipſi ſuis fidelibus contulere, una cum uxore mea doña Beatrice regina, & cum filio meo Alfonſo, ex aſſenſu & beneplacito dominæ Berengariæ reginæ, genitricis meæ, facio cartam conceſſionis, roborationis, confirmationis & ſtabilitatis vobis concilio Toletano, militibus, civibus tam Moſtarabis, quam Caſtellanis, ſeu Francis, præſentibus & futuris perpetuo valituram. Concedo itaque vobis & confirmo totum quantum in iſtis ſubſcriptis privilegiis, quæ à noſtris progenitoribus veſtri prædeceſſores impetrarunt de veſtra libertate, & quo modo continetur: tenorem quarum tranſcribi feci verbo ad verbum ſub una pagina in hunc modum: Sub imperio almæ & individuæ Trinitatis, Patris videlicet, & Filii, & Spiritus ſancti, unius quidem omnipotentis Dei, hoc pactum, renovatum, & fœdus firmiſſimum juſſit renovare & confirmare venerabilis rex Adelfonſus, Raimundi filius ad omnes cives Toletanos, Caſtellanos, Moſtarabes, Francos propter fidelitatem, & æqualitatem illorum, & illos privilegios, quos dederat illis avus ſuus Adefonſus rex (det illi Deus optimam requiem) melioravit & confirmavit per amorem Dei, & remiſſionem omnium peccatorum ſuorum.* D

294 *Se verò & omnia judicia eorum, ſecundùm librum judicum, ſint judicata coram decem ex nobiliſſimis & ſapientiſſimis eorum, qui ſedeant ſemper cum judice civitatis ad examinanda judicia populorum, & ut præcedant omnes in teſtimoniis in univerſo regno illius. Similiter & omnes clerici, qui nocte & die pro ſe, & omnibus Chriſtianis omnipotentem Deum exorant, habeant abſolutas ſuas hæreditates in reddendis decimis. Sic verò dedit libertatem militibus à portatico de cavallis & mulis in civitate Toleto. Et ſi quis captivus Chriſtianus exierit in captivo Mauro, non det portaticum, & quantum dederit rex militibus Toleti de muneribus, ſive proficicis, ſit diviſum inter illos, ſcilicet Caſtellanos & Gallecos & Mozaraves, quomodo fuerint in uno uni ab aliis, & quod ideo ſint pignorati tam milites, quam ceteri cives Toletani in univerſo regno illius: quod ſi aliquis auſus fuerit unum ex illis in omnibus regionibus ſuis pignorare, duples pignora illa, & ſolvat regi ſexaginta ſoldos: adhuc autem & milites illorum non faciant annubdam, niſi uno foſſato in anno: & qui remanſerit ab illo foſſato ſine veridica excuſatione, ſolvat regi decem ſoldos: & qui ex illis obierit, & equum aut loricam, aut aliquas armas regis tenuerit, hæreditant omnia filii ſui, ſive ſui propinqui, & remaneant cum matre ſua honorati & liberi in honore patris illorum, donec valeant equitare.*

alias

E

295 *Nam etſi ſolam uxorem relinqueret, ſit honorata in honore mariti ſui. Sic quoque & qui inter civitatis, aut foras in villis in ſolaribus ſuis commoraverit, & contentiones & jurgia inter illos ceciderit; omnes calumniæ ipſorum ſint ſuorum: ſi quis verò ex illis in Francia aut in Caſtella, ſive ad Galliciam, ſeu quacumque terra ire voluerit, relinquat cavallerum in domo ſua, qui pro eo ſerviat infra tantum, & vadat cum Dei benedictione. Et quicumque cum uxore ſua ad ſuas hæreditates ultra Serram ire voluerit, relinquat cavallerum in domo ſua, & vadat in Octobrio, & veniat in primo Madio. Sed ſi ad hoc tamen non venerit & veridicam excuſationem non habuerit, ſolvat regi ſexaginta ſoldos. Si verò uxorem non levaverit, non relinquat cum ea cavallerum. Tamen ad hoc placitum veniat: ſimiliter & agricolæ & vinearum cultores reddant de tritico, & ordeo, ac vinearum partibus decimam partem regi, non plus; & ſint electi ad ſcribendam decimam hanc homines fideles, Dominique amicos mercedem regis accipientes, & quod ſint adducti in tempore triturarum menſium ad horrea regis, & in tempore vindemiarum, ad torcularia ejus, & accepta de eis cum veridica & æquali menſura videntibus duobus vel tribus de filibus* * *civitatis: & ii, qui hanc decimam regi ſolvunt, non ſit ſuper eos aliquod ſervitium, ad faciendum ſuper beſtias illorum.*

conceſſa;

F

* Ms. fidelibus

296 *Non ſervant* * *nec ſuſatoria, nec vigilia in civitate, nec in caſtello; ſed ſint honorati & liberi, & ab omnibus facienibus imperatis: & quiſquis ex illis equitam* * *voluerit in quibuſdam temporibus, equitet, & intret in mores militum: nam & quicumque habuerit hæreditatem juxta flumen de fluminibus Toleti, & in ipſo flumine molen-*

quæ hic

* fortè ſervent

* Ms. equitare

A *lendinum, aut vaccat, ſive piſqaeram ædiſicare queſierit, faciet ſine ullo timore: nec non & habeant ipſi, & filii ſui, & hæredes earum omnes hæreditates ſuas fixas & ſtabiles in perpetuum: & quod vendant & emant unum ab alteris, & donent ad quem quæſierint, & unuſque faciat in ſua hæreditate ſecundum ſuam voluntatem. Sic vero avus ſuus (det illi Deus requiem) abſtulit aliquam hæreditatem uni eorum per iram aut per injuſtitiam, abſque culpa palatina, quod in ea ſit reverſus: & item qui hæreditates in quacunque terra imperii illius habuerit, juſſit, ut ſaiones non intrent in eas, nec majorinos, ſed ſiat in pace per amorem populationis illius in Toleta: nam & cum Dei adjutoria de quantis civitatibus Maurorum, ut habeant fiduciam accipere, at & illi, qui de ipſis civitatibus fuerint, ibunt recuperare hæreditates ſuas, & quod vendiceat eas de Toleta cum moratoribus Toleti: ſic quoque & illi, qui ultra Serram ſunt, ſi aliquod judicium habuerint, cum aliqua Toletano, quod veniant ad medianetum in Calatalifa, ibi ſe judicent ſanctorum patrum obedire, & implere præcepta.*

B 297 *Juſſit (ampl ficet Deus regnum ipſius) ut nullus Judæus, nullus nuper renatus habet mandamentum ſuper ullum Chriſtianum in Toleto nec in ſuo territorio. De cetero vera ſi aliquis homo acciderit in homicidium, aut in aliquem laborem abſque ſua voluntate, & probatum fuerit per veridicas teſtimonias ſi fidei juſſorem non habuerit, non feratur alicubi extra Toletum, ſed tantùm in Toletano carcere trudatur S. de Alſada, & non ſolvat niſi quintam partem calumniæ, non plus. Quod ſi aliquis aliquem hominem occiderit intra Toletum aut foras, infra quinque milliarios in circuitu ejus, morte turpiſſima lapidibus moriatur. Qui verò de occiſione Chriſtiani, vel Mauri, ſive Judæi per ſuſpicionem accuſatus fuerit, nec fuerint ſuper tum veridicas fideleſque teſtimonias, judicet eum per librum judicum. Si quis ergo cum aliqua fruto* probatus fuerit, totam calumniam ſecundùm librum judicum ſolvat. Sic vero & ſi peccato impediente aliquis homo cogitaverit aliquam traditionem in civitate aut in caſtello, & diſcoopertum fuerit per fideliſſimas teſtimonias, ipſe ſolus patiat malum, aut exilium: ſi verò ſugerit, & inventus non fuerit, portionem ſuam de toto ſuo habere regi accipiant, & remaneat uxor ſua cum filiis ſuis in portione ſua intra civitatis, & ſaras ſine ullo impedimento.*

ſinguldim

* *Ms.* furto

C 298 *Hoc judicium dedit nobiliſſimus rex Alfonſus Raymundi, die, qua hoc privilegium confirmavit, & juſſit, ut nullus panſaterus deſcendat in una ex domibus Toletanorum intus civitatis, nec in villis ſuis. Et ſi mulier ex mulieribus earum vidua fuerit, an virgo; non ſit data ad maritum invitus, nec per ſe, neque per aliquam poteatem perſonam. Similiter & nullus erit auſus rapere mulierem de mulieribus eorum mala ſi fuerit, aut bonu, nec in civitate, nec in via, nec in villa. Et qui unam ex illis rapuerit, morte moriatur in loco. Sic etiam honorem Chriſtianorum confirmavit, ut Maurus & Judæus ſi habuerit judicium cum Chriſtiana, quod ad judicem Chriſtianorum veniat ad judicium, & quod nulla arma, nec ullum cavallum de ſella exeant de Toleto ad terras Maurorum. Et placuit ei, ut civitas Toleti non eſſet præſtama, nec ſit in ea dominator, præter eum, neque vir, neque femina, & in tempore ætatis ſuccurrat Toletum defendere ab hominibus volentibus eam opprimere, ſive ſint Chriſtiani, ſive Mauri: & juſſit, ut nulla perſona habeat hæreditatem in Toleto, niſi qui moravit in eu cum filiis ſuis, & uxore ſua, & fabricatis muris conſtet ſemper de commodis & utilitatibus Toleti. Sic antea erat in tempore avi ſui Adefonſi regis (ſit ei beata requies.) Si aliquis Caſtellanus ad ſuum forum ire voluerit, vadat. Inſuper hoc totum exaltet Dominus imperium ſuum: dimiſit illis omnia peccata, quæ accidere de occiſione Judæorum, & de rebus illorum, & de totis peſquiſiticaibus* tam mojoribus, quam minoribus: & cætera, quæ ſpectant ad ornamenta privilegii.*

enumerantur.

Sec. XIII. D

* in *Ms.* perquiſitionibus

§. III.

Diplomata Alphonſi Sapientis.

INter privilegia Mozarabibus conceſſa recenſentur variæ aliæ immunitates, ſeu indultorum à variis hactenus Hiſpaniæ regibus obtentorum confirmationes; quæ ex lingua Hiſpanica ſic ſonant: *Notum ſit omnibus hominibus, qui cartam hanc viderint, quomodo ego D. Alfonſus, Dei gratiâ rex Caſtellæ, Toleti, Legionis, Galeciæ, Hiſpalis, Carduba, Murciæ, & Giennæ, quando veni Toletum, ut facerem ibi meas cortes, venerunt ad me equites, & boni homines concilii Toletani, & monſtrarunt mihi ſua privilegia bonorum fororum, & favorum & immunitatum, quæ ipſis rex D. Alfonſus, & rex D. Alfonſus Raymundus, ac rex D. Alphonſus meus proavus fecere, & confirmata ſunt à rege Ferdinando mea Patre; ac petierunt à me favorem, ut ego illa ipſis concederem ac confirmarem: & privilegia erant facta hoc modo: Ut facta regum ac principum memoria, quæ digna ſunt aſſequantur. Vacat.* Et ſequitur: *Ego Ferdinandus Dei gratia, rex Caſtellæ & Toleti, cupiens progenitorum meorum veſtigiis inhærere, & eos in meis actibus, prout potero, imitari* &c., quæ proximè jam dedimus. Tum ſequebatur aliud privilegium hoc exordio: *Quoniam ea quæ a regibus, & terrarum principibus inſtituuntur* &c. Tum illud: *Notum ſit tam præſentibus quam futuris, quod ego Ildeſonſus* &c. Item: *Præſentibus & futuris notum ſit ac manifeſtum.* Et aliud: *Per præſens ſcriptum notum ſit omnibus* &c. Illud denique cujus, initium eſt: *Per præſens ſcriptum ſit notum omnibus* &c. quæ ordine temporis nos ſupra pleniùs produximus.

Duo diplomata

E

F

300 Quibus privilegiis omnibus ita exhibitis ac recenſitis, ſubduntur ſequentia, quæ ex Hiſpanico ita ſonant: *Et ego ſupradictus rex Alfonſus regnans unà cum regina D. Violante, mea uxore, & cum mea filia infante D. Berengaria, in Caſtella, in Toleta, in Legione, in Galleeia, in Hiſpali, in Corduba, in Murcia, in Gienna, in Biatia, in Vallisoleto, & in Algarbia: Propter affinitatem, quam mecum habent Toletani, majorem quàm omnes homines alii meorum regnorum, & quia ſapientis eſt, illis benefacere, & favere, atque illas promovere; concedo privilegia ſuprà dicta & confirmo, & manda, ut nemo audeat contraire iſti mea privilegio in ulla re: & qui hoc fecerit, iram Dei incurrat, & cum Juda traditore deſcendat in fundum inferni, atque inſuper ſolvant mihi quotam ſupradictam, & illis totum damnum duplicatum. Facta charta in Toleto, per mandatum regis, duabus diebus elapſis menſis Martii, æra milleſima ducenteſima nonageſima*

ab Alphonſo Sapiente data

Digitized by Google

Sec. XI.

ſima prima (quæ coneuerit cum æræ vulgaris anno 1253) *D. Alphonſus de Molina conſ. D. Federicus conſ. D. Gutierre conſ. D. Manuel conſ. D. Philippus electus Hiſpalenſis conſ. D. Sancius electus Toletanus conſ. D. Joannes archiepiſcopus S. Jacobi conſ. D. Abaddillo Abennanar rex granatæ, vaſſallus regis, conſ. D. Mahomat Abenmahomat rex Murciu, regis vaſſalius, conſ.*

301 Et ſequuntur plura nomina eorum, qui dictam chartam confirmarunt, & additur in fine: *Albar Garcia de Fromeſta eam ſcripſit anno ſecundo, quo rex D. Alfonſus regnavit*, Alphonſus utique cognomento Sapiens, S. Ferdinandi regis Caſtellæ & Legionis filius, qui anno 1252 mortuo patri ſucceſſit; vita functus anno 1284, ſecundùm Chronologiam Ferdinandeam loco citato, pag. 296; ubi etiam notantur hæc: MCCXLV *Alfonſus Sancti primogenitus, uxorem ducit Violantem, filiam Jacobi Aragonii, Valliſoleti menſe Novembri*. Schema genealogicum regum Caſtellæ ac Legionis, quatenus ad S. Ferdinandi hiſtoriam, atque adeo ad reges ſuperius in diplomate Alphonſi Sapientis deſignatos pertinet, habes apud nos die XXX Maii pag. 293. *Prædicta verò privilegia*, ſicut ſuhjungitur ad calcem diplomatis Alphonſi Sapientis, quod ultimo loco mox recitavi, *latini * ſcripta, deſumpta fuerunt ex veris originalibus, mihi notario infraſcripto traditis & conſignatis per dominum Alfonſum Fernandez à Caſtro, ſcribam regalem, locum ſcribu majoris concilii Toletani tenentem, anno à nativitate Domini milleſimo quingenteſimo nonageſimo octavo, die verò decima nona menſis Aprilis.*

datu

A

B

Ms. latinitet

302 *Suntque verò realiter & fideliter tranſcripta, & per me correcta, ut in originalibus reperi; & hoc Toleti, anno, menſe, & die, quibus ſuprà; præſentibus ad eorum correctionem dominis doctoribus Ildephonſo à Narbona, & Eugenio à Narbona, clerico presbytero, Toletanis teſtibus ad præmiſſa vocatis ſpecialiter, atque rogatis. Et quia ego Ludovieus Trevinus, presbyter, notarius Apoſtolicus Toletanus, in archivo Romanæ curiæ deſcriptus, ſanctique Officii inquiſitionis negotiis aſſignatus, premiſſis interfui; ideo hoc tranſſumptum, propria & aliena manu deſcriptum, tranſcripſi, deſumique feci, rogatus & requiſitus, in teſtimonium veritatis. Ludovicus Trevinus notarius Apoſtolicus.* Poſt hæc mox ſequitur aliud laudati Alphonſi Sapientis diploma, ex Hiſpanico idiomate Latinè tranſlatum:

303 *Sicut reges tenentur facere juſtitiam, & debent dare malum illis, qui illud fecerint, & ipſis propter illud inferre pœnam, ſecundùm meritum; ſic tenentur dare bonam compenſationem bonis, qui legitimè ſibi ſervierunt. Et ideo Nos D. Alphonſus Dei gratiâ rex Caſtellæ, Toleti, Legionis, Galeciæ, Hiſpalis, Cordubæ, Murciæ, & Giennæ, unà cum regina D. Violante, uxore mea, & cum noſtro filio infante D. Ferdinando primo & herede, & cum noſtro filio infante D. Sancio, cognoſcendo quomodo equites, ac nobiles nobilis civitatis Toletanæ, ſervierint ſemper illis, qui ſunt ex genere noſtro, in propagando & cuſtodiendo illis Toletum; & juſſis parendo & obediendo in rebus omnibus, ac Nobis, & antequam regnaremus, & poſtquam regnamus; & fecerunt id, quod Nos mandavimus & æqui bonique conſuluimus: & propter naturæ indolem, quam eos potiſſimum habere cognoſco; quia nati ſumus in Toleto: ut illis favorem faciam & gratiam: propter omnes iſtas cauſas ſupradictas damus & concedimus in perpetuum, ut omnes equites, & dominæ, & ſcutiferi nobiles, omneſque qui ex illis deſcenderint, qui ſunt, & qui fuerint habitatores in nobili civitate Toletana, ſint liberi à moneta in perpetuum; ut eam non dent. Atque etiam illis damus, & illis concedimus, ut hereditates, quas habent vel habuerint in Toleto, aut in ejus termino, ita in quantitate penſionis tributariæ annotentur, ſicut annotantur hereditates, quas equites nobiles habent in Caſtella.*

C

ex Hiſpanico

D

tranſlata

304 *Et prohibemus, ut nemo audeat illas capere in illa conſuetudine * per vim; neque injuriam aut malum inferat. Et ſi aliquis hoc fecerit, mandamus, ut illud ſolvat, ſicut illud ſolvunt equitibus nobilibus in Caſtella. Et ſimiliter, ut fiat favor & gratia equitibus Mozarabibus Toletanis, qui directè deſcendunt à Mozarabum genere, quod gladio cinxerunt illi, qui ex genere meo ſunt, vel divites eorum viri honorati, qui pro tempore fuerunt; aut ſimiliter nos vel noſtri viri divites faceremus aut fecerimus; vel quot noſtri generis reges, qui venerint, ipſi poſt nos, aut viri eorum divites impoſterum fecerint; illis, qui hac linea directè deſcenderint, concedimus, ut habeant eamdem iſtam liberationem à moneta, quam concedimus iſtis aliis equitibus ſupradictis. Et mandamus ac prohibemus firmiter, ut nemo audeat contraire iſti noſtro privilegio iſtius noſtræ donationis, neque illud infringat, * neque diminuat in ulla re. Et quiſquis illud fecerit, incurret noſtram iram, & ſolvere debebit in quantitate decem mille Maravediſos, & illis totum damnum duplicatum. Atque ut iſta liberatio, & iſta gratia ſupradicta ſit firma & ſtabilis in perpetuum, mandamus muniri iſtud noſtrum privilegium ſigillo noſtro aureo. Facta charta in Toleto, de mandato regis, die dominica vigeſima ſexta die elapſa menſis Januarii, æra milleſima ducenteſima nonageſima ſeptima* (id eſt, anno æræ vulgaris 1259.)

* ita Hiſpanicum conducho vertendum cenſui.

E

305 *Et nos rex ſupradictus D. Alfonſus, unà regnans cum regina D. Violante, mea uxore, & cum noſtro filio infante D. Ferdinando primo, & herede; & cum noſtro filio infante D. Sancio, in Caſtella, in Toleto, in Legione, in Galecia, in Hiſpali, in Corduba, in Murcia, in Gienna &c. iſtud Privilegium illis concedimus & illis confirmamus. D. Sancius, electus Toletanus, cancellarius major regis, conſ. D. Alphonſus de Molina, conſ.* Et ſequebatur catalogus bene longus aliarum perſonarum, quæ prædictam chartam confirmarunt. Quam *Garcias Martinez de Segovia* ſe *ſcripſiſſe* teſtatur *anno ſeptimo, quo rex D. Alfonſus regnavit*.

producuntur.

F

§. IV.

Aliorum Regum Hiſpaniæ diplomata ſæculi XIV *&* XV*, quibus Mozarabum privilegia confirmantur.*

PEtrus cognomento Crudelis, anno 1350 Alphonſum XI patrem in regnis Caſtellæ ac Legionis ſubſecutus, diploma quoque in favorem Mozarabum condidit; quod ex Hiſpanico Latinum facio: *Sciant omnes, qui hanc chartam viderint, quomodo Ego D. Petrus, Dei gratiâ rex Caſtellæ, Toleti, Legionis, Gallecia, Hiſpalis, Cordubæ, Murciæ, Giennæ, Algarbiæ, Algeziræ, & dominus Molinæ, vidi unum privilegium* regis

Petrus Crudelis.

A

regis D. Alfonſi, qui vicit Toletum, litterâ Gothicâ ſcriptum in pergameno coriaceo, factum hoc modo: " Ego Ildefonſus Dei gratiâ, Toleti „ imperii rex, & ſub Chriſti nomine magnifi„ cus triumphator, unà jugiter cum dilectiſſima „ uxore mea Eliſabeth regina: A todos Mo„ zarabes de Toleto, tam cavalleros, quam pe„ dones „ &c. Et nunc equites ac nobles, & homines boni, communitatis Toletanæ, miſerunt, qui à me peterent gratiam, ut æqui bonique conſulerem, illis confirmare iſtud privilegium, & permiſi, ut mandaretur conſervari. Et Ego ſupradictus rex D. Petrus, ad faciendum ipſis favorem & gratiam; & quia eſt mea voluntas, ut (ſubſiſtant) favores & gratiæ, quas ipſis fecerunt reges, è quibus ego provenio, permiſi, ut illæ conſervarentur, & promoverentur, propter multa ſervitia, & bona, quæ illi ſemper fecerunt ſupradictis regibus, & mihi; quæque mihi faciunt quotidie.

Alphonſi VI diploma confirmat;

307 *Ratum habeo, & confirmo illis dictum privilegium, & mando, ut illis valeat, & illis obſervetur in omni bono, & completè in perpetuum, ſecundùm quod in illo continetur. Et prohibeo firmiter, ne aliquis aut aliqui audeant contraire illis, aut eò contra illud progredi, ut illud infringant, aut diminuant in aliqua re ex illis, quæ in illo continentur ullo modo. Et quiſcumque vel qualeſcumque, qui id fecerint, incurreat meam iram, & præterea mihi ſolvent, dabuntque in pœnam mille maravedíſos iſtius monetæ, quæ nunc eſt in uſu; atque Toletanis ſupradictis, aut qui eorum vocem habuerit, omnia damna & præjudicia, quæ inde receperint, duplicata; & præterea illos aut illum, qui fuerint, conveniam propter illud. Atque ut iſtud ſit firmum & ſtabile, mandavi illis inde dari iſtam chartam, ſigillatam noſtro ſigillo plumbeo. Data in cortibus Valliſoletanis, die vigeſima quinta Octobris, erâ milleſimâ trecenteſimâ octogeſimâ nonâ* (anno Chriſti 1351) *Ego Joannes Gonçalez illam ſcribi curavi. De mandato Regis. Ruy Fernandez Vargas. Joannes Gonçalez.*

B

uti & faciunt alii reges;

308 Henricus II anteceſſorum regum veſtigiis inhærens, dicta Mozarabum privilegia confirmat: nam Joannes I, ejus filius, teſtatur, ſe vidiſſe privilegium, à ſuo patre Henrico datum; qui ubi protuliſſet privilegium Alphonſi VI (in quo tamen hic, pro *decimo tertio Kalendas Aprilis*, notatus *decimo tertio Idus Aprilis*) ſæpius jam ſupra memoratum, habuit illud ratum ac confirmavit per chartam, quæ ſignatur *Data in curtibus Toletanis, die* xx *Septembris, erâ milleſimâ quadringenteſimâ nonâ*. Quæ omnia prædictus rex Joannes refert & confirmat ſimiliter in ſua charta, *Data in valde nobili civitate Burgenſi, die* xxx *Septembris, erâ milleſimâ quadringenteſimâ decima ſeptimâ*, anno Chriſti 1379; atque inſerta ſunt collectioni privilegiorum Mozarabum, de qua dicam inferius.

C

quos inter Ferdinandus & Eliſabeth

309 Ferdinandus & Eliſabeth regia ſua auctoritate ſæpe nominata Mozarabum privilegia ampliſſimo diplomate corroborare & promovere etiam voluere; è quo, omiſſis Regis ac Reginæ titulis, qui privilegium condunt, atque nominibus miniſtrorum juſtitiæ, ad quos illud inſpiciendum dirigitur, & qui ibidem exprimuntur, prætermiſſis, excerpo ſequentia, quæ immunitates Mozarabum magis determinatè, diſtinctè atque ſin individuo commemorant. Sic itaque illud privilegium ex Hiſpanico Latinè reddo: *D. Ferdinandus & D. Eliſabeth, Dei gratiâ rex & regina Caſtellæ Legionis &c. conciliis &c. Salus & gratia.*

Sæc. xiv., et xv.

310 *Sciatis, quod clerici, paſtores & beneficiati eccleſiarum Mozarabum dictæ civitatis Toletanæ, nobis fecerint relationem per ſuam petitionem, dicendo: Quod illuſtres reges glorioſæ memoriæ, noſtri anteceſſores, ex valde magna devotione, quam habuerunt erga dictas eccleſias, & Officium Mozarabicum, illas decoraverint & honoraverint, uti & paſtores ac beneficiatos atque parochianos earum, valde magnis privilegiis, libertatibus & exemptionibus; quas huc uſque dicunt, ſibi fuiſſe conſervatas; & ſpecialiter, quod nemo eorum, qui erant, & ſunt parochiani dictarum eccleſiarum Mozarabicarum, aut quorum umquam ex illis, ſolveret exactiones, vel monetas; neque immatriculati eſſent in ulla ex civitatibus, villis, aut locis iſtorum noſtrorum regnorum & dominiorum, ubicumque vixerint & habitaverint, ita ut omnes decimæ horum parochianorum talium (poſito quod viverent in dicta civitate Toletana) diſperſæ & diffuſæ per quamlibet parochiarum Caſtellanarum, aut extra illam, redirent & redeant ad eccleſias aut eccleſiam Mozarabicam, cujus fuerit iſte talis parochianus.*

majorum ſuorum veſtigiis

E

311 *Et dicunt, quod nunc in aliquibus dictarum villarum aut locorum, iſtorum noſtrorum regnorum, malitioſè & indebitè, atque ut inferatur eis omne malum & damnum, patiantur moleſtiam, & immatriculati ſint; quodque dictarum exactionum & monetarum (præfecti) petant à dictis parochianis; ut ſibi ſolvant dictas exactiones & monetas: ac ſimiliter dicunt, quod juſtitiæ adminiſtri dictarum villarum & locorum, eos ad illud cogant: quod eſſe dicunt, contra tenorem ac formam dictorum privilegiorum; (&) ex quo dicunt reſultare magnum detrimentum divini cultus, & ſervitii ſui; dictumque Officium Mozarabicum magnam pati diminutionem: quia dicunt, quod ſervi, & adminiſtratores, adimendo ſibi decimas, quibus ſe ſuſtentant, eſſent compulſi ad illud relinquendum. Et dicunt, quod, quia dictos parochianos jubent ſolvere dictas exactiones & monetas, eoſque ideo fatigant viis diverſis; dicti parochiani deſinant dare decimas dictis eccleſiis Mozarabibus; & dent illas aliis parochiis territoriorum, ubi vivunt: in quo dicunt, ſi hoc ita tranſiret, quod ipſi afficerentur magno gravamine, & damno.*

preſſi

312 *Hinc nobis ſupplicabant, & petebant pro gratia circa illud, cum remedio juſtitiæ, ut mandaſſemus ipſis provideri, mandando ipſis dari noſtram chartam, ut in omnibus dicta privilegia ita data & conceſſa in dictis eccleſiis Mozarabicis per dictos reges, noſtros anteceſſores, ſibi eſſent conſervata & adimpleta; & quemadmodum fuiſſet noſtra gratia. Et Nos ratum illud habuimus: quia vobis omnibus, & ſingulis mandamus, ut videntes dicta privilegia (de quibus ſupra ſit mentio) & obſervetis, & adimpleatis; & faciatis obſervari & adimpleri in toto & per totum, ſecundùm quod in illis continetur, ſic, & ſecundùm quod huc uſque ipſis fuerunt uſitata, & obſervata: neque contra eorum tenorem & formam eatis, aut tranſeatis, neque conſentiatis iri aut tranſiri in ullo tempore, aut ullo modo: neque (vos) faciatis neque alii faciant deinceps (aliquid) ullo modo, ſub pœna noſtræ gratiæ, & decem millium Maravedíſorum pro noſtra camera, unicuique veſtrûm, qui contrarium fecerit; & præterea mandamus illi, qui vobis iſtam chartam monſtraverit, ut vos citet, ut compareatis ante nos in noſtra aula, ubicumque nos fuerimus, à die quo vos citaverit uſque ad quindecim dies*

F

pri-

Sec. xiv, et xv.

primos ſequentes, ſub dicta pœna; ſub qua mandamus cuilibet notario publico, qui ad hoc vocatus fuerit, ut inde det illi, qui vobis eam monſtraverit, teſtimonium ſuo ſigno manitum, ut nos ſciamus, quomodo adimpleatur noſtrum mandatum.

inſtant.

313 *Data in nobili civitate Toletana die tertia menſis Auguſti, anno nativitatis Domini noſtri Jeſu Chriſti milleſimo quadringenteſimo octogeſimo. Ego Rex. Ego Regina. Ego Didacus de Santander, ſecretarius Regis, & Reginæ, dominorum noſtrorum, illam feci ſcribi de ſuo mandato.* Alia, quæ ad Mozarabum privilegia attinent, ſuis quæque temporibus, innexa poſtmodum deſignabuntur. Ex inſtrumentis interea tot jam prolatis, ac toties repetitis liquidiſſimè conficitur, plures Catholicos Hiſpaniarum reges in id ſemper ſollicitè incubuiſſe, ut liturgiæ Mozarabicæ cultus ac propagatio ſarta tecta conſervaretur, indulgendo gratioſiſſimè ſingularia prorſus privilegia, exemptiones atque immunitates ejuſdem liturgiæ clericis, beneficiatis, adminiſtriſque ſacellanis; nec non iis omnibus, qui ſunt è communitatis Mozarabicæ gremio; omnibus hiſce regiis favoribus ac gratiis in eum finem

B

directis, ut ne antiquiſſima iſta liturgia, ejuſdemque cultores tam ſacri quam profani, aliquid diſpendii, aut damni paterentur. Atque id diſtinctiſſimè & patentiſſimè liquet ex poſtremo iſto Ferdinandi atque Eliſabethæ privilegio, prout illud expendenti ad oculum patebit.

Mozarabes pene collapſos

314 Verùm quemadmodum humana quæque & ſacra & profana, in primis ſuis exordiis ſanctiſſimè inſtituta, atque ad perpetuitatem temporis legibus firmiſſimis temperata, ordinata & ſtabilita, lapſu ætatis paulatim languere ſolent, & tandem penitus deficere & interire, eandem fortaſſe ſortem ſubiiſſet dicta liturgia, nec non ſacerdotes ac reliqui ad ejuſdem continuationem deputati, niſi efficaciſſima remediis iſti rei proſpectum fuiſſet exeunte decimo quinto ſeculo, & ineunte decimo ſexto: audiamus Blaſium Ortizium fol. centeſimo ita loquentem: *Poſtea verò quam hominum illorum ſoboles (ut res mortalium ſunt) imminui indies atque deficere cœpiſſet; ſimul & eorum ritus eccleſiaſticus ſenſim labi, concidereque apparebat, ac vulgaris ſacrorum conſuetudo in eorum etiam eccleſias paulatim irrepere, adeo quidem ut memoria noſtra non niſi paucis quibuſdam ſtatis feſtiſque diebus, eo ritu in illis ſacrificaretur: ita cum ritus totus in occaſum jam proclivis, propediemque inter ruras videretur, Franciſcus Ximenez archiepiſcopus* (Toletanus) *ut erat vir ille fervens admodum religionis cultor, priſcarumque ceremoniarum ſtudioſiſſimus, illius inſtaurandi curam, cogitationemque ſuſcepit.*

D

reſtauravit Franciſcus Ximenius.

315 Celebratiſſimus itaque Præſul iſte, Hiſpanici, quod ſapientiſſimè moderabatur, regni immortale decus, omnique virtutum genere excultiſſimus; & quo majorem vix vidit umquam Hiſpania, quæſitura fortaſſe diu huic parem; collapſam Mozarabicam liturgiam, non ſecus atque ſepultum jam ſub cineribus Phœnicem, novæ vitæ redonavit, erexit, ornavitque, non Hiſpaniæ dumtaxat univerſæ, ſed exteris quoque nationibus ob inſignes, quos eidem affudit, ſplendores, longè ſpectatiſſimam. Nihil porro huc attinet, longiora tanti Viri elogia coacervare. Hoc unum facit ad propoſitum meum, ſi oſtendero, quot, quantiſque meritorum titulis Mozarabicum Officium, & adminiſtros ejus reddiderit ſibi obſtrictos. Quæ, quemadmodum geſta ſint, dabo capite proximo; ſtatum rerum Mozarabicarum ſeculi xvi ac xvii nobis exhibituro.

E

CAPUT VIII.

Officium Mozarabicum ineunte ſeculo xvi mirificè illuſtratum; confirmatio privilegiorum ſec. xvii; ſtatus rerum Mozarabicarum hodiernus.

§. I.

C

F

Eminentiſſimus Franciſcus Ximenius Ciſnerius ejuſdem reſtaurator; Breviarium ac Miſſale excuſa; fundationes, ſacellum.

ALvarus Gomecius ſub finem libri ſecundi, qui eſt in laudatiſſimis ejus lucubrationibus De rebus geſtis memorati jam, ac ſæpius deinceps memorandi Franciſci Ximenii, occaſione eorum voluminum, antiquam illam orandi rationem continentium, ita loquitur; rebus utique Ximenio geſtis, de quibus ſcribit, ſatis vicinus; cum floruerit medio ſeculo decimo ſexto, anno 1580 è vita ereptus *Igitur*, inquit, *eam ad ea volumina Ximenius veniſſet; de re tota.. edoctus, indignum eſſe & grave judicavit, ſanctiſſimas priſcorum Hiſpanorum ceremonias, à viris præclaris inſtitutas, & miraculorum teſtimoniis comprobatas, in tantam deſuetudinem veniſſe, ut jamjam interitura eſſe viderentur; cœpit rem altius conſiderare, &, ut erat priſcarum ceremoniarum ſtudioſiſſimus, Mozarabum ritus inſtaurandi curam ſuſcepit: adhibitiſque viris, quotquot extabant, ejus rei peritis, primùm libros omnes, quibus ſacra illa continerentur, Gothicis characteribus conſcriptos, in vulgaris litteraturæ formam redigendos, impreſſoriiſque formis excudendos curavit.*

Ximenius antiquos Hiſpanorum ritus reſtaurat,

ac Mozarabes ſodales inſtituit.

317 *Quibus non ſine magna impenſa in exempla innumera vulgatis, ad extremam templi* (Toletani metropolitani) *partem, Occidentem verſus, in ædicula, quæ Corporis Chriſti dicebatur, ſacellum eleganti ſtructura ædificavit: in quo tredecim ſacerdotum collegium, adjunctis tribus miniſtris, inſtituit, quos Mozarabes ſodales appellavit. Hoc collegium idoneis proventibus annuis inſtructum ſub capituli Toletani patrocinio conſtituit. Ipſis porro ſacerdotibus perpetuis bonum ſa-*

cre-

A *crorum curationem demandavit, ut eo ritu ſingulis diebus ſacrificare, horariaſque preces concinere, ſolemne eſſet. Ad quos & ſex Mozarabum eccleſiarum ſacerdotia pertinere voluit: quæ quoties vacua eſſe contingeret, ipſi optare poſſent ſacerdotes, quibus illa archiepiſcopus conferret; aliaſque leges addidit ... Sic ergo ſacra illa per Ximenium reſtituta, & ab interitu vindicata ſunt: in cujus reſtitutionis memoriam, cenotaphium reparatori in medio ſacello honorificè erectum cernitur, impendente deſuper coccineo galero, Cardinalitii honoris inſigni.*

Libri eorum liturgici ſummo in pretio habiti; 318 Ità ibi fere cum Blaſio Ortizio cap. 41, laudatus Alvarus Gomecius, qui excuſus legitur in Hiſpania illuſtrata, typis Francofurtenſibus anno 1603, tom. 1, pag. 927; ac lib. 3, pag. 979 ſic pergit: *Officii Mozarabum libri tunc per illum in publicum dati, ut res omnes uſu conſumuntur, nunc ita ferme jam exhauſti ſunt, ut volumen, quod Miſſale vocant, me*, inquit, *vidente, triginta aur is Toleti conſtiterit: (nam ab omnibus doctis & piis hominibus, quibus hujus Officii notitia eſt, tam Miſſale quam Breviarium certatim expetitur;) ipſeque adeo Paulus III, Pontifex Maximus, miſſis Toletum legatis ab Eccleſia* (Toletana) *Officium hoc petierit, & Gothicæ pietatis monumentum in bibliotheca Vaticana aſſervari juſſerit. Opus profectò utrumque, ſive rerum geſtarum per antiquos patres & Martyres, non vulgares hiſtorias quiſpiam conſideret,*
B *magno in pretio & veneratione habendum. Utinam aliquis exoriatur, actorum Ximenii æmulus, qui ſacra hæc Mozarabum volumina evulget rurſus!*

de quibus proin 319 Enimvero quod ſummo hodieque in pretio ſint Toleti, illud argumento eſt, quod, dum ibidem anno 1722 eſſemus; dicta volumina inſpiciendi copia tandem nobis facta eſt ex favore & gratia R. A. D. Manuelis Alfonſi Vinader, in jure canonico licentiati, ac paſtoris eccleſiæ SS. Juſtæ & Ruffinæ Toleti, nec non ſacelli Mozarabum Corporis Chriſti ſacellani; qui dictos libros humaniſſimè nobis ad tempus commodavit. Cum itaque exemplaria iſta ob ſingularem penuriam ac raritatem non ab omnibus perinde palæophilis, quibus monumenta hujuſmodi ſunt in pretio, inſpici poſſint; non abs re fuerit, aliquam de illis notitiam ſuppeditare. Miſſale in folio excuſum, & ſatis craſſum hoc titulo notatur: *Miſſale mixtum ſecundum regulam B. Iſidori, dictum Mozarabes*. Præmittitur
C huic titulo in eadem pagina imago Deiparæ excuſa, ſanctum Ildefonſum ante pedes ſuos proſtratum caſulâ induentis; obitque circùm iſta inſcriptio: *Induam eum veſtimento ſalutis. Sacerdotes ejus induam ſalutari*. Superuè eminet crux, metropoliticum inſigne, cum galero Cardinalitio, floccis utrimque ſeu nodis pendentibus. Porro per dictam imaginem exprimuntur, ut audivi, inſignia eccleſiæ Toletanæ.

varia 320 In pagina verſa ſequitur in litteris rubris *Ad reverendiſſimum in Chriſto patrem, ac Dominum*, D. *præſtantiſſimum Franciſcum Ximenem, archiepiſcopum Toletanum, Alfonſi Ortiz, divini & humani juris doctoris & canonici Toletani præfatio*, his verbis expreſſa: *Immortales tibi, antiſtes celeberrime, referant gratias ſeculi noſtri homines oportet, cum vetera, & quaſi obſoleta noſtræ religionis arcana tanto ſtudio renovare inſtitueris, ut incipiant noſtrates majorum ſuorum monumenta incultis characteribus hactenus obſtruſa, ingenii tui igniculo reſpicere ac propius intueri. Beatiſſimi Iſidori noſtri eccleſiaſtica Officia, quæ in urbe regia Toletana, cui Tu præes archiepiſcopus, quondam Maurorum irruptione cunctis abſorptis ſimul cum Chriſtianis, ceu captiva ſuperfuerant, noſtra ætate propriis ſumptibus reſtaurare ac in lucem promere decreveras.* Sec. XVI.

321 *Ac non immerito quidem ne tam illuſtria fidei noſtræ myſteria abdita jam penitus interirent,* ſubminiſtrantur *quæque adeo ſitu & vetuſtate fuerant exeſa, & errorum caligine reſperſa, ut vix callidus lector congruas ſententias multorum librorum indagine rimari potuerit. Quam profectò duriſſimam provinciam mihi ſervorum tuorum minimo mandare non dubitaſti, quatenus ſumma cum diligentia Miſſarum imprimis ſolemnia recenſerem, ac vigili lucubratione, quæ à vero characterum dimiſſa jam diu fuerant, ſtyli non mutato ductu reficerem, ſervataque verborum dignitate antiquorum majeſtatem cuſtodirem: nam quæ præ ſe antiquitatem ferebant, intacta eſſe juſſeras. Et tandem ſic actum eſt: nam diſperſis in ordinem redactis, vitiis abraſis, dubiiſque enucleata veritate luſtratis, & ceu abolita multa reſarciens, tuo juſſu, ut valui, omnia illuſtravi.*

322 *Unde conflatus liber iſte fuit, præbentibus ad id opem mihi venerabilibus presbyteris,* hiſce locis *ejuſdem Officii peritioribus, Antonio Roderico,* E *Alfonſo Martino, ac Hieronymo Guterio, beatarum Juſtæ, & Eulaliæ, ac B. Lucæ Evangeliſtæ eccleſiarum rectoribus; quorum baſilica inter preſſuras Chriſtianorum Toleti fluctuaverant, cum Hiſpania penè omnis Arabum inundatione tabeſceret. Quo fit, ut habitantibus Chriſtianis Toleti inter Arabes, ejus urbis imperio potitos, nomen Mozarabes inductum huc uſque permanſerit, ut opinor dicti ſunt Mozarabes; hoc eſt inter Arabes degentes. Ut autem eccleſiaſtica eorum Officia memoratu digna neminem de cetero laterent, litteris Latinis, exploſis Gothicis, imprimenda nobili viro Melchiori Gorricio Novarienſi tribuiſti; cujus opera & impenſis ars impreſſoria in ea urbe valde illuſtrata eſt*. Tum converſa ad lectorem & Ximenium oratione, dicti Miſſalis præfationem concludit: quod fuit *impreſſum in regali civitate Toleti, juſſu* laudati archiepiſcopi, *impenſis nobilis Melchioris Gorricii Novarienſis, per magiſtrum Petrum Hagenbach Alemanum, anno ſalutis noſtræ* MD; *die verò* IX *menſis Januarii*.

323 Breviarum autem in folio pergameno notitia. excuſum fuit; ad cujus calcem notatur perfe- F ctum & emendatum per eundem Alfonſum Ortitium; ac Toleti impreſſum (juſſu, impenſis nec non opera concurrentibus eorumdem, qui ſupra notantur in Miſſali) anno 1502 die XXV menſis Octobris. Præfatiuncula, quæ illi præfigitur, & ad eumdem Ximenium ab Alfonſo Ortitio dirigitur, pandit res in eo contentas, & earum ordinem. Nam *Imprimis Dominicalia atque Quadrageſimalia Officia ordine priora ſe offerunt; ſubſequentur pſalterium cum Defunctorum celebri officio, atque Commune: poſtremoque Sanctorum Legendæ occurrentes*; prout ibidem dicitur. Eugenius de Robles in Compendio Vitæ & geſtorum Cardinalis Franciſci Ximenii Ciſneri &c. cap. 22 agens de fundatione unici & ſingularis ſacelli Corporis Chriſti, varia congerit à pag. 236, quibus eò ſpectantia magis diſtinctè & individuo illuſtrari poſſint. Nam ubi de impreſſione Miſſalis & Breviarii dixiſſet, Alfonſum Ortiaium, uti mox vidimus, in hac re adjutum fuiſſe à tribus paſtoribus propriis Mozarabibus, videlicet Antonio Rodriquez, paſtore S. Juſtæ, Alphonſo Martinez de Yepes, paſtore S. Eulaliæ, & Hierony-

Sæc. XVI.

ronymo Guitierrez, paſtore S. Lucæ; quos inſtructos in cæremoniis & antiquo modo recitandi & cantandi, ſecundùm iſtum ordinem Mozarabicum, fuiſſe memorat;

Varia item recenſentur

324 Pag. 237 ait de reditibus, qui eum facultate Apoſtolica applicati ſunt ex beneficiis, quæ vacabant, ad ſuſtentationem ſacellanorum Mozarabum, quæ ibidem nominatim exprimit; quæque ob mutationem temporum dici nequeant, ſufficere ad congruam ſuſtentationem eorum, qui capellaniis inſerviunt; caetorum adeo redituum cauſam refundens in mortem prærnaturam laudati Cardinalis fundatoris; nam attentis principiis, animo, quem gerebat, fuiſſent illæ ex præbendis melius dotatis, quam inveniantur dotatæ in tota Hiſpania, uti Robleſius cenſet: qui circa ſacellum ſequentia proſequitur, unde liquidò conſtet, Eminentiſſimum iſtum fundatorem nullis pepereiſſe ſumptibus, ut ſuis circa locum novum ſacelli Mozarabibus proſpiceret.

de ſacello Mozarabum.

325 Inceperunt in initio ſacellani, teſte Robleſio pag. 238, recitare illud Officium in ſacello, quod eſt intra clauſtrum eccleſiæ Toletanæ juxta illud, quod fundavit archiepiſcopus D. Petrus Tenorio; unde poſtea tranſierunt ad ſacellum, ubi in præſentia reſident, vocatum antiquitus Corpus Chriſti. Erat intra illud, ſacellum aliud; in quod eccleſiæ Toletanæ canonici convocabant ſuas congregationes ſeu capitula; ſed laudatus Mozarabum fundator ex duobus iſtis ſacellis unum fecit, cum antiquo titulo Corporis Chriſti, datis capitulo dictæ eccleſiæ quatuor millibus florenorum aureorum, in compenſationem loci: quod capitulum iſtius unici ac ſingularis operis patronum reliquit, impoſito ei onere reparandi ædificium, neceſſaria ſubminiſtrandi ornamenta, aliaque ad uſum ſacelli accommodata; uti ex Robleſio diſcimus. Quibus adjungi ex ipſo poteſt à pag. 240, quod ſæpe memoratus fundator alia quatuor millia florenorum aureorum dederit, ad redimenda quindenia (ut loquar cum Robleſio, qui voce *quindenios* utitur) quæ ad ſuam Sanctitatem ſingulis quindenis annis pertinebant ex beneficiis; quæ applicata ſunt ad congruam ſuſtentationem miniſtrorum ac ſacellanorum ſæpe dicti ſacelli; cujus partem exteriorem, & interiorem, altare &c. pluribus ſingillatim repræſentat Robleſius à pag. 241.

B

C

& eorum fundatione.

326 Quo autem fundationes, ab Eminentiſſimo Ximenio in gratiam Officii Mozarabici, ejuſque ſacellanos ac miniſtros factæ, magis confirmentur, juverit producere publicum ſuper hac re ejuſdem Cardinalis inſtrumentum, ex archivo Mozarabum nobiſcum Toleti communicatum, juxta copiam autentica fide munitam per Franciſcum Tellez, notarium publicum. Quænam autem in prædicto inſtrumento tranſacta ſint, intellige.

§. II.

Authenticum inſtrumentum Cardinalis Ximenii, & Capituli Toletani, circa bona Mozarabum fundationi annectenda.

F*Rater Franciſcus Ximenez, miſeratione divina ſacroſancta Romana Eccleſia, tituli S. Balbina, presbyter Cardinalis, Hiſpania vulgariter nuncupatus, ſanctaque Toletana Eccleſia archiepiſcopus, Hiſpaniarum primas, ac regnorum Caſtella major cancellarius &c. Univerſis & ſingulis præſentes litteras, ſive præſens publicum inſtrumentum inſpecturis; illis præſertim, quorum intereſt, intererit, aut intereſſe (poterit) quoſque infraſcriptum tangit negotium, ſeu tangere poterit quomodolibet in futurum, ſalutem & ſinceram in domino caritatem. Cura * eccleſiarum & piorum locorum ſtatum ſalubriter dirigendum, cultumque divinum ad laudem & gloriam omnipotentis Dei augendum, juxta paſtoralis officii noſtri debitam conſiderationem, extendentes intuitum, in his eis libenter aſſiſtimus, per quæ animarum occurritur periculis & perſonarum commoditatibus providetur; quemadmodum eccleſiarum ipſarum piorumque locorum neceſſitas exigit, cauſa ſuadent rationabiles, catholici populi devotio & incrementum expoſcat *; quatenus eccleſiarum earum & piorum locorum ſtatus non mutetur ſeu in melius reformetur, & devotioni & ſaluti divinoque cultui conſulatur, prout, rerum & temporum & locorum circumſtantiis penſatis, id noverimus in Domino ſalubriter expedire.*

D

Eminentiſſimus ille ea affectu erga divinum cultum,

* Circa

* an expoſcunt?

E

& Officium Mozarabum, quod vult reſtaurare,

328 *Cum itaque nos antiquiſſimum & magna devotionis quoddam divinum Officium, Mozarave nuncupatum, quod in aliquibus Eccleſiis Toletanæ civitatis ab antiquo celebrabatur; & jam temporum longitudine, & hominum negligentia atque malitia diminutum, & prope oblivioni traditum erat, cupientes illud in priſtinum ſtatum ad gloriam & laudem omnipotentis Dei redigere & reformare, futuriſque temporibus propter populi devotionem perpetuum facere; in quadam capella in clauſtro noſtra prædicta eccleſia Toletana ſita, tredecim amovibiles ad nutum archiepiſcopi Toletani, pro tempore, exiſtentis, capellanos auctoritate noſtra ordinaria inſtituerimus, qui dictum officium juxta antiquam ordinationem debitè celebrarent, ac unum eorum cappellanum majorem ſeu abbatem deputaverimus, qui aliis præeſſet, dictamque capellam regeret & gubernaret: ac de bonis, à Deo nobis collatis, quoſdam annuos redditus eidem capella ejuſque capellanis donaverimus, applicaverimus & appropriaverimus, ut in inſtitutione dicta capellla, & inſtrumento deſuper confecto plenius continetur:*

F

reditus ad ſuſtentationem miniſtrorum ejus auget

* attendentes

329 *Nunc vero attendenc * ad dictorum capellanorum ſuſtentationem plures redditus eſſe neceſſarios, eorumque neceſſitatibus providendum & conſulendum eſſe conſiderantes, cumque poſſeſſiones & decimas quaſdam territorii de Alamin, videlicet terras de Alamin, quæ dicuntur de Palatio, & mediam decimam, quæ vulgo dicitur del Ganado eſtrangero de Alamen, y de la De Heſa Barcienca, noſtra menſa archiepiſcopali pertinentes, diu & per multum temporis à quibuſdam dominis ſecularibus detentas & uſurpatas, nunc de novo ex poteſtate illorum eduxerimus, dictaque noſtra menſa reſtituerimus; utile & opportunum videbatur, ſi prædictas terras & poſſeſſiones ac decimas de Alamin, & de Palatio, & de Barcienca, ſicut præmittitur, eductas, & reſtitutas, aut alienatas, ne in alienam interim devenirent poteſtatem & dominium, eidem capella & capellanis Mozaraves concederemus, donaremus, & applicaremus. Nos igitur dicta capella Mozaraves & capellanorum ejuſdem neceſſitatibus divinique Officii Mozaraves miniſterio providere volentes, ne redituum penuria & neceſſariorum inopia*

A

plo diminueretur, & detrimentum aliquod pateretur; de conſenſu ſpeciali & expreſſo capituli noſtræ præfatæ ſanctæ eccleſiæ Toletanæ, ut in inſtrumento deſuper confecto, & nobis præſtito coram notario, & teſtibus plenius continetur, cujus conſenſus tenor ſequitur & eſt talis:

cum conſenſu capituli Toletani;

330 *In Dei nomine. Amen. Univerſis & ſingulis, præſentes litteras ſive præſens publicum inſtrumentum inſpecturis, viſuris, lecturis pariter & audituris notum eſſe volumus per præſentes, quod nos Decanus & capitulum almæ eccleſiæ Toletanæ, videlicet Alphonſus Yañes cantor, Carolus de Mendona abbas ſanctæ Leocadiæ, Joannes de Tamayo vicarius, Joannes Alvarez, Nicolaus Ortiz, Petrus Fernandez de Yepes, Ludovicus de Leon, Ægidius de Rojas, Alphonſus de Toro, Joannes Lopes de Leon, Rodericus Tenorio, Joannes Sanchez de Caſtro, Blaſius Cavallero, Joannes Nuñez de Herrera, Lucas de las Peñas ac Joannes Ruiz baccalarius, omnes canonici præbendati, capitulariter congregati, & ad infraſcriptum negotium per ſcedulam ante diem, ut moris eſt, evocati dicimus; quod cum reverendiſſimus in Chriſto pater & dominus frater Franciſcus Ximenes, miſeratione divina ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ presbyter Cardinalis Hiſpaniæ, archiepiſcopus Toletanus, dominus & prælatus noſter digniſſimus, providè conſiderans, quod Officium Mozarave, quod ex antiquiſſima prædeceſſorum ſuarum inſtitutione in certis parochialibus eccleſiis iſtius civitatis ſolitum erat decantari, in dies in praceps iret, capellam quamdam in hac alma eccleſia Toletana, in qua certi capellani ſingulis diebus omnes Horas canonicas tam diurnas quam nocturnas, juxta ritum & conſuetudinem dictarum Mozarabum, prout ad præſens dicitur, quotidi decantarent, inſtituerit; cujus quidem cape..æ & capellaniarum adminiſtrationem poſt obitum dicti reverendiſſimi domini Cardinalis, ut accepimus, nobis & ſucceſſoribus noſtris, perpetuis futuris temporibus relinquere intendit.*

B

quod, certis tamen ſub conditionibus

331 *Et quia nobis dictis Decano & capitulo pertinet & ſpectat, ratione noſtrorum veſtiariorum certa pars decimarum territorii de Alamin, quod eſt in diſtrictu archipresbyteratus Deſcalona iſtius diœceſis Toletanæ, & noſtræ intentionis exiſtit, illam pro capellanis dictæ capellæ Mozarabum donare, dum tamen illius adminiſtratio ſupradicta nobis & ſucceſſoribus noſtris prædictis perpetuò relinquatur: Idcirco nos dicti Decanus & capitulum tenore præſentium pro nobis & ſucceſſoribus ipſis, prævia inter nos capitulari conſideratione præhabita, idque in Dei omnipotentis ſervitium, & hujus almæ eccleſiæ decorem cedere comperto, omnibus melioribus modo, via, jure, cauſa & forma, quibus meliùs de jure potuimus, & debuimus, ac poſſumus & debemus, dictæ porti decimorum de Alamin, nobis, ut præmittitur, ratione noſtrorum veſtiariorum pertinenti & ſpectanti, in favorem dictæ capellæ Mozarabum & capellanorum ejuſdem, qui nunc ſunt, & pro tempore erunt, purè, liberè & ſimpliciter cedendum duximus, & renuntiandum, prout ex nunc etiam cedimus & renuntiamus, ad hoc videlicet ut perpetuò uniatur, annectatur & incorporetur dictæ capellæ & capellanis prædictis; ac tum * lege & conditione, quod dictus reverendiſſimus dominus Cardinalis ſtatuat, quod poſt obitum ſuum dictorum capellæ & capellanorum adminiſtratio & omnimoda diſpoſitio nobis & ſucceſſoribus noſtris prædictis plenariè relinquatur.*

C

** ea hac tamen*

332 *Et, ſi neceſſe eſt, ex nunc etiam nominamus & deputamus perſonam ſeu perſonas, quam & quas dictus reverendiſſimus dominus Cardinalis duxerit nominandum & deputandum ad hoc, ut tam dicti reverendiſſimi domini Cardinalis, quam noſtri & ſucceſſorum noſtrorum prædictorum nomine, poſſint ſupplicare ſanctiſſimo Domino noſtro Papæ pro approbatione & confirmatione noſtrarum prædictarum ceſſionum & renuntiationum; & promittimus, & nos obligamus per nos & prædictos ſucceſſores, nullo umquam tempore, quavis occaſione vel cauſa, contra præmiſſa ſeu aliquid ex eis fore umquam venturos, ſub hypotheca & obligatione omnium bonorum noſtræ menſæ capitularis mobilium & immobilium, ſpiritualium & temporalium, præſentium & futurorum: & inſuper potiori pro cautela, noſtro & ipſorum ſucceſſorum noſtrorum nomine juramus ad ſacros ordines, quos recepimus, & ad ſancta Dei Evangelia, nos ratam, gratam, atque firmam perpetuò habituros dictam noſtram ceſſionem & renuntiationem:*

Sec. xvi. bona cedit in iſtum finem,

333 *Et quod hujuſmodi noſtri ſolemnis juramenti nullo umquam tempore relaxationem petemus à præfato ſanctiſſimo Domino noſtro Papa, ſeu à quovis alio prælato, vel judice, ad id poteſtatem habente: & caſu quo, motu proprio nobis vel ſucceſſoribus ipſis à ſupradictis dominis concedatur, illo nullatenus utemur. In quorum omnium & ſingulorum fidem & teſtimonium præmiſſorum, præſentes litteras ſive præſens publicum inſtrumentum manu dictorum noſtrorum ſubſcriptas ſeu ſubſcriptum exinde fieri & per ſecretarium noſtrum notarium publicum infraſcriptum ſubſcribi & regiſtrari mandavimus, ſigilloque noſtro capitulari à tergo juſſimus & fecimus communiri.*

firmiſſima voluntate ſe obligans

E

334 *Data & acta fuerunt hæc Toleti intro almam eccleſiam Toletanam in noſtro capitulo, ſub anno à nativitate Domini milleſimo quingenteſimo octavo, die ſeptima menſis Aprilis, pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto patris & domini noſtri domini Julii divinâ providentiâ Papæ ſecundi anno quinto; præſentibus ibidem venerabilibus viris Dominis Franciſco Fernandez portionario Toletano, & Petro Barrio Nuevo, & Alvaro Calderon civibus Toletanis, teſtibus ad præmiſſa vocatis, ſpecialiter atque rogatis. R. Tenorio. L. De Leon canonicus. Et ego Ferdinandus Alphonſus, publicus apoſtolica auctoritate notarius, almæ eccleſiæ Toletanæ ſecretarius, præmiſſis omnibus & ſingulis unà cum prænominatis teſtibus interfui, & ſignum nomenque meum ſolita & conſueta in fidem & teſtimonium omnium & ſingulorum præmiſſorum hic appoſui, rogatus & requiſitus. Ferdinandus Alphonſus Apoſtolicus notarius.*

ad rei executionem.

F

335 *Prædictas terras & poſſeſſiones ac decimas videlicet de Alamin & de Palocio, & de Barcienca noſtræ Toletanæ diœceſis, noſtræ menſæ archiepiſcopali, ut præmittitur, pertinentes cum omnibus juribus & pertinentiis ſuis à prædicta noſtra menſa archiepiſcopali auctoritate noſtra ordinaria, vel, ut melius potuimus & debuimus; diviſimus, dimembravimus, & ſeparavimus, ac ex nunc prout ex tunc, & ex tunc prout ex nunc tenore præſentium dividimus, dimembramus, & ſeparamus, eaſdemque poſſeſſiones & decimas de Alamin, & de Palacio & de Barcienca, per nos, ut præmittitur, diviſas, dimembratas & ſeparatas, de conſenſu & voluntate ſpontanea dicti noſtri capituli Toletani, præfatæ capellæ & capellanis Mozaraves, ſicut prædictæ noſtræ menſæ pertinebant, & pertinent, & pertinere poſſunt, donavimus, conceſſimus, applicavimus, perpetuoque ap-*

Illa itaque bona

Sæc. XVI.

appropriavimus, ut ex nunc prout ex tunc, & ex tunc prout ex nunc donamus, concedimus, applicamus, perpetuoque appropriamus per præſentes.

dictus Eminentiſſimus in perpetuum Mozarabibus applicat.

336 *Itaque liceat præfato capellano majori, ceteriſque capellanis dictæ capellæ Mozarabes dictarum terrarum poſſeſſionum & decimarum de Alamin, & de Palacio & Barcienca corporalem poſſeſſionem per ſe ſuumve procuratorem apprehendere, earumque fructus & redditus & proventus percipere, & in ſuum dictæque capellæ uſum & utilitatem propria auctoritate liberè licitèque convertere, nullius alterius ſuperioris ſuper hoc licentia minimè requiſita; contradictores quoslibet per cenſuram eccleſiaſticam compeſcens. In quorum fidem præſentes litteras manu noſtra ſubſcriptas, & noſtro ſigillo munitas coram notario publico Apoſtolico noſtro ſecretario, & teſtibus infraſcriptis conceſſimus, fierique juſſimus, & publicare datas Toleti anno Domini milleſimo quingenteſimo octavo, menſis Octobris die primo. Franciſcus Cardinalis S. B.* Mandato reverendiſſimi domini mei Cardinalis, Georgius Varacaldo ſecretarius. Rta Didacus de Bañares.* Suum illis acceſſit robur & plena firmitas ex conſenſu & approbatione Sedis Apoſtolicæ; cujus ecce diploma.

B

* id eſt ſanctæ Balbinæ

§. III.

Conſenſus Sedis Apoſtolicæ circa bona prædicta, Mozarabum fundationi annectenda. Alia ejuſdem Sedis bulla, unde, à quo, qua fide tranſcripta.

Julius PP. II

Julius epiſcopus ſervus ſervorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Admonet nos cura paſtoralis Officii, nobis licet immeritis ab alto commiſſi, ut ad illa noſtræ conſiderationis aciem convertamus, per quæ in ſingulis eccleſiis & locis cultus divinus ad laudem & gloriam omnipotentis Dei augeri poſſit; & his, quæ propterea providè proceſſiſſe noſcuntur, ut firma, perpetua, & illibata perſiſtant, cum a nobis petitur Apoſtolici muniminis præſidium, propenſius impartimur. Sanè pro parte dilecti filii noſtri Franciſci, tituli S. Balbinæ presbyteri Cardinalis, qui eccleſiæ Toletanæ ex conceſſione & diſpenſatione Apoſtolica præeſſe dignoſcitur, nobis nuper exhibita petitio continebat, quod aliàs ipſe de propria ſalute recogitans, & cupiens terrena in cæleſtia, & tranſitoria in æterno felice commercio commutare; providè conſiderans, quod Officium divinum Mozarabe nuncupatum, quod in aliquibus eccleſiis & locis civitatis & diœceſis Toletanæ celebrabatur, antiquiſſimum & magnæ devotionis erat, creſcente hominum malitia, plurimum fuerat diminutum;

C

gia Mozarabum fundationi obſecundans,

338 *Fervore devotionis accenſus, Officium prædictum in certis eccleſiis dictæ civitatis, in quibus celebrabatur, auctoritate ordinaria confirmavit & in ſtatum priſtinum reſtituit, necnon pro majori divini cultus augmento & populi devotione Officium prædictum in quadam capella, ſita in clauſtro eccleſiæ Toletanæ, dicta auctoritate inſtituit, ac tredecim perpetuos ſeu amovibiles ad nutum Archiepiſcopi Toletani & pro tempore exiſtentis capellanos, qui dictum Officium juxta antiquam ordinationem debitè celebrare tenerentur, & unus eorum capellanus major, ſeu abbas nuncupatur & aliis præeſſet, & dictam capellam regeret & gubernaret, deputavit, ac de bonis à Deo ſibi collatis eidem capellæ pro ſuſtentatione dictorum capellanorum annuos redditus trecentorum ducatorum auri de camera, ac etiam nonnullas decimas, exceptis poſſeſſionibus & prædiis, del Palatio nuncupatis, in territorio del Alamin conſiſtentibus, provenientes, ad menſam ſuam archiepiſcopalem pertinentibus, & quæ olim per nonnullos temporales dominos occupatæ fuerant, & illas dictus Franciſcus Cardinalis recuperaverat, & quas ab eadem menſa de conſenſu dictorum filiorum Decani & capituli dictæ eccleſiæ, ab illis ſeparaverat, de ſimili conſenſu, auctoritate ordinaria conceſſit, & donavit, ac perpetuo applicavit, & appropriavit, prout in litteris dicti Franciſci Cardinalis deſuper confectis dicitur plenius contineri.*

D

339 *Quare pro parte dicti Franciſci Cardinalis nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut inſtitutioni, deputationi, ſeparationi, diviſioni, donationi, conceſſioni, applicationi & appropriationi prædictis, pro eorum ſubſiſtentia firmiori, robur Apoſtolicæ confirmationis adjicere, aliaſque deſuper opportunè providere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos igitur, qui ex debito paſtoralis Officii divini cultus augmentum ſinceris exoptamus affectibus, hujuſmodi ſupplicationibus inclinati, deputationem, ſeparationem, diviſionem, donationem, conceſſionem, applicationem, & appropriationem prædictas, &, prout illas concernunt, omnia & ſingula in dictis litteris contenta, auctoritate Apoſtolica tenore præſentium approbamus & confirmamus, omneſque & ſingulos tam juris quam facti defectus, ſi qui forſitan intervenerint, in eiſdem ſupplemus. Et nihilominus venerabili fratri noſtro archiepiſcopo Hiſpalenſi, & dilectis filiis abbati monaſterii ſancti Bernardi extra muros Toletanos, ac Officiali Toletano per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus ipſi vel duo aut unus eorum in præmiſſis efficacis defenſionis præſidio aſſiſtentes faciant per ſe vel alium ſeu alios pro tempore exiſtentem rectorem & capellanos prædictos inſtitutione, deputatione, conceſſione, donatione, ſeparatione, applicatione & appropriatione prædictis pacificè frui & gaudere, non permittentes, illos deſuper indebitè moleſtari, contradictores per cenſuram eccleſiaſticam, appellatione poſtpoſita, compeſcendo.*

ut bona ei ab Eminentiſſimo Cisnerio applicentur,

E

F

approbat;

340 *Non obſtantibus conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis ac dictæ eccleſiæ juramento, confirmatione Apoſtolica, vel quavis firmitate alia roboratis & ſtatutis & conſuetudinibus contrariis quibuſcumque. Aut ſi aliquibus communiter vel diviſim ab eadem ſit Sede indultum, quod interdici, ſuſpendi vel excommunicari non poſſint per litteras Apoſtolicas non facientes plenam & expreſſam ac de verbo ad verbum de indulto hujuſmodi mentionem, & qualibet alia dictæ Sedis indulgentia generali vel ſpeciali cujuſcumque tenoris exiſtat, per quam præſentibus non expreſſam vel totaliter non inſertam effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri, & de qua cujuſque toto tenore habenda ſit in noſtris litteris mentio ſpecialis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ approbationis, confirmationis, ſuppletionis & mandati infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei ac bea-*

A *torum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo octavo, duodecimo Kalendas Octobris, Pontificatus noſtri anno quinto. Franciſcus De Vega.*

ac proinde reſtaurationem Mozarabum confirmat.

341 Inſtrumentum illud ex archivo capellæ Mozarabum Toleti acceptum ac tranſcriptum juxta copiam, manu Franciſci Tellez, notarii publici authenticè munitam, perſpicuè declarat, quod ſancta Sedes Apoſtolica confirmando ſupradictam Mozarabum fundationem, eamque uti & ejuſdem auctorem laudando, pleniſſimè conſenſerit, & efficaciter voluerit, ut antiquus ille Mozarabum ritus Toleti tam in capella intra eccleſiam Toletanam, quam in aliis quibuſdam ejuſdem urbis extra dictam capellam locis ſacris reſtauraretur, continuaretur ac fundaretur. Quæ adeo diſerta atque expreſſa Apoſtolicæ Sedis approbatio obſtruere debet omnium ora, ut nemo poſt illam, contra reſtauratum Officii Mozarabici uſum, ejuſque miniſtrorum fundationem vel hiſcere valeat.

Alterius diplomatis Apoſtolici authentia.

342 Mox tibi aliam dabo Sedis Apoſtolicæ bullam: ubi teſtimonium, quod de ejus authentica ac fideli tranſcriptione, ad calcem ejuſdem, idiomate Hiſpanico apponitur, priùs hic præmiſero. Sic ſonat: *Ego D. Petrus Caminus Velaſcus, commiſſarius ſancti Officii Inquiſitionis, beneficiatus proprius eccleſiæ parochialis Mozarabicæ D. ſancti Sebaſtiani, hujus civitatis Toletanæ, de mandato & commiſſione illuſtriſſimorum Dominorum Decani ac capituli ſanctæ eccleſiæ Primatialis Hiſpaniarum, extraxi iſtam bullam ex originali, quæ aſſervatur in archivo capellæ Mozarabicæ, quæ mihi tradita eſt à dominis ejuſdem capellanis, die decimo octavo Julii, hujus anni, ſcriptaque habetur in pergameno, ſigillata ſigillo plumbeo, pendente è duobus funiculis, ſicut eſt ſtylus Curiæ Romanæ: cujus data eſt eadem, quæ in iſta copia ac tranſumpto refertur; quod bene ac fideliter extractum eſt, atque in omnibus correſpondet cum ſuo originali; quod reddidi relato archivo. De quibus omnibus ut conſtet, ubi & quomodo convenerit, teſtor & ſubſcribo Toleti, die XXI menſis Julii MDCCXXIV. Petrus Caminus Velaſcus.*

B

§. IV.

Alia iſta Sedis Apoſtolicæ bulla hic datur

C

Julius PP. II

Julius epiſcopus ſervus ſervorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Ex injuncto nobis deſuper Apoſtolicæ ſervitutis Officio ad ea libenter intendimus, per quæ beneficiorum eccleſiaſticorum omnium, præſertim metropolitanorum, eccleſiarum ac perſonarum, illa pro tempore obtinentium, commoditatibus conſulatur; & iis, quæ propterea facta fuiſſe dicuntur, ut firma perpetuò & illibata perſiſtant, libenter, cum à nobis petitur, Apoſtolici muniminis adjicimus firmitatem. Dudum ſiquidem omnia præſtimonia, præſtimoniales portiones, aut ſimplicia cæteraque beneficia eccleſiaſtica quorumcumque noſtrorum & Apoſtolicæ Sedis notariorum, & apud Sedem prædictam tunc vacantia, & in antea vacatura, collationi & diſpoſitioni noſtræ reſervavimus, decernentes ex tunc irritum, & inane, ſi ſecus ſuper illis à quoquam quavis auctoritate ſcienter vel ignoranter contingeret attemptari.

344 *Et deinde uno ſeu uno in de Orgaz, & alio ſeu aliis in de Palomeros, ac reliquo ſeu reliqua in de Tebra; & alio ſeu aliis in de Ventrada, necnon reliquo ſeu reliqua in de Sirvela, quas ſeu quæ quondam Petrus Ardones; necnon alio ſeu aliis in ſancti Romani, oppidorum Toletanæ diœceſis parochialibus eccleſiis, præſtimoniis ſeu præſtimonialibus portionibus aut ſimplicibus beneficiis, quod ſeu quam quondam Alfonſus de Villaſecha Clerici, illius ſeu illarum ultimi poſſeſſores, dum viverent, reſpectivè obtinebant; per Petri, qui apud Sedem prædictam, apud Sedem eamdem & Alfonſi prædictorum, qui extra Romanam Curiam dies clauſerunt extremos, reſpectivè obitus vacantibus;*

Sec. XI. *varia beneficia eccleſiaſtica.*

quæ à Cardinale Ximenio

345 *Nos de Orgaz, & de Palomeros, ac de Tebra, necnon & de Venturada, ac de Sirvela Didaco de Briones ſub quarto Idus Januarii Pontificatus noſtri anno nono; de ſancti Romani verò præſtimoniis ſeu præſtimonialibus portionibus aut beneficiis prædictis, ut præfertur, reſpectivè vacantibus, & antea diſpoſitioni reſervatis Apoſtolicæ, Joanni Avari, clerico Calagurritanæ & Aſtoricenſis diœceſ. dilectis filiis, ſub quarto decimo Calend. Februar. dat. ejuſdem Pontificatus noſtri anno decimo provideri conceſſum *.*

** an. conceſſimus?*

F

in gratiam

346 *Cum autem Didacus, qui, ut aſſeritur, dilecti filii noſtri Franciſci, tituli ſanctæ Balbinæ presbyteri Cardinalis familiaris continuus commenſalis exiſtit, & Johannes præfati, conceſſionibus gratiarum hujuſmodi, litteris Apoſtolicis ſuper eis non confectis, hodie in manibus noſtris ſponte & libere ceſſerint, noſque ceſſiones ipſas duxerimus admittendas; ac prædicta adhuc, ut præfertur, necnon aliud ſeu alia præſtimonia ſeu præſtimoniales portiones aut ſimplicia in parochiali eccleſia ſanctæ Leocadiæ Toletanæ per liberam reſignationem dilecti filii Johannis de Frias clerici, de illo ſeu illa, quod ſeu quam tunc obtinebat, prædilectum filium Alfonſum Garſiæ de Rincon, abbatem de Compludo, in eccleſia Aſtoricenſi procuratorem ſuum ad hoc ſpecialiter ab eo conſtitutum, in eiſdem manibus ſponte factam & per nos admiſſam, apud Sedem prædictam vacare noſcantur ad præſens, nullaſque de illis præter nos hac vice diſponere potuerit ſive poſſit, reſervatione & decreto obſiſtentibus ſupradictis:*

Officii Mozarabici

347 *Et ſicut præfatus Franciſcus Cardinalis nobis nuper exponi fecit, ipſe dudum antea cupiens decorem & venuſtatem capellaniæ de los Muzarabes in eccleſia Toletana, in eaque divinum cultum augeri, pro illius uberiori dote ac ornamentorum reparatione & manutentione, necnon illius capellanorum decenti ſuſtentatione, præſtimonia ſeu præſtimoniales portiones aut beneficia hujuſmodi ordinaria auctoritate perpetuo univit, annexuit, & incorporavit: ita quod, cedentibus vel decedentibus tunc illas ſeu illa obtinentibus, liceret eiſdem capellanis illorum ſeu illarum corporalem poſſeſſionem per ſemel * alium ſeu alios propria auctoritate libere apprehendere, & perpetuò retinere, illorumque ſeu illarum fructus, redditus & proventus in ſuos ac dictæ capellaniæ uſus ac dictorum capellanorum ſuſtentationem & ornamentorum reparationem convertere; cujusvis licentiâ deſuper minimè requiſitâ, prout in quibuſdam litteris dicti Franciſci Cardinalis ſuo ſigillo munitis, deſuper confectis, dicitur pleniùs contineri;*

F

** aa ſe vel?*

fuerant applicata;

348 *Cum autem de juribus unionis, annexionis, & incorporationis prædictarum à nonnullis hæſitetur, præfatus Franciſcus Cardinalis nobis humiliter ſupplicari fecit, ut unioni, annexioni, & incorporationi prædictis, pro illarum ſubſiſtentia firmiori, robur Apoſtolicæ confirmationis adji-*

Sæc. XVI. *jicere, ac pro potiori cautela præſtimonia ſeu præſtimoniales portiones aut beneficia hujuſmodi eidem capellaniæ de novo perpetuo unire, annectere, & incorporare, aliaſque in præmiſſis opportunè providere de benignitate Apoſtolica dignaremur.*

349 *Nos igitur, qui dudum inter alia voluimus, quod petentes beneficia eccleſiaſtica aliis uniri, tenerentur exprimere verum annuum valorem ſecundùm communem extimationem* etiam beneficii, cui aliud uniri peteretur, alioquin unio non valeret, & ſemper in unionibus commiſſio fieret ad partes vocatis, quorum intereſſet; & idem in confirmationibus unionum jam factarum obſervari voluimus, ac dictæ capellaniæ fructuum, redituum, ac proventuum verum annuum valorem, præſentibus pro expreſſo habentes, hujuſmodi ſupplicationibus inclinati, unionem, annexionem & incorporationem prædictas, ac prout illas concernunt omnia & ſingula, in dictis litteris contenta, auctoritate Apoſtolica tenore præſentium approbamus & confirmamus.*

auctoritate

* eſtimationem vel exiſtimationem

Apoſtolica

350 *Et nihilominus pro potiori cautela præſtimonia ſeu præſtimoniales portiones aut beneficia hujuſmodi, quorum ſeu quarum inſimul fructus, redditus, & proventus centum ducatorum auri de camera ſecundùm communem extimationem, valorem annuum, ut dictus Franciſcus Cardinalis aſſerit, non excedunt, ſive* B *præmiſſis ſuis aliis quibuſvis modis, aut ex aliorum quorumcumque perſonis ſeu ſancta Leocadiæ per ſimilem Johannis de Frias, ac de Orgaz & de Palomeros ac de Jebra, & de Venturada, necnon de Sirvela per Petri; ſancti Romani præſtimonia ſeu præſtimoniales portiones aut beneficia hujuſmodi per Alfonſi prædictorum vel quorumvis aliorum liberas reſignationes, de illis in dicta Curia vel extra eam etiam coram notario publico & teſtibus ſponte factas, vacent, etiamſi tanto tempore vacaverint, quod eorum vel earum collatio, juxta Lateranenſis ſtatuta concilii, ad Sedem prædictam legitimè devoluta, ac præſtimonia ſeu præſtimoniales portiones aut beneficia hujuſmodi diſpoſitioni Apoſtolica ſpecialiter vel alias generaliter reſervata ſeu reſervata exiſtant.*

confirmat ?

351 *Et ſuper eis inter .... cujus ſtatum præſentibus habere volumus pro expreſſo, pendeat indeciſa; dummodo eorum vel earum diſpoſitio ad nos hac vice pertineat, cum omnibus juribus & pertinentiis ſuis, præfatæ capellaniæ dote, ac capellanorum ſuſtentatione, necnon ornamentorum reparatione hujuſmodi, auctoritate Apoſtolica tenore præſentium de novo perpetuo* C *unimus, annectimus & incorporamus: ita quod liceat præfatis capellanis per ſe vel alium ſeu alios præſtimoniorum ſeu præſtimonialium portionum aut beneficiorum, juriumque & pertinentiarum prædictorum corporalem poſſeſſionem continuare, ſeu illam de novo propria auctoritate libere apprehendere & perpetuo retinere; illorumque ſeu illarum fructus, redditus & proventus in ſuos ac capellæ & præſtimoniorum ſeu præſtimonialium portionum aut beneficiorum prædictorum uſus & utilitatem, ac dictorum ornamentorum reparationem convertere, cujuſvis licentiâ ſuper hoc minimè requiſitâ: non obſtantibus priori voluntate noſtra prædicta ac felicis recordationis Bonifacii Papæ VIII, prædeceſſoris noſtri, & aliis conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis contrariis quibuſcumque;*

352 *Aut ſi aliqui ſuper proviſionibus ſibi faciendis de præſtimoniis ſeu præſtimonialibus portionibus aut hujuſmodi vel aliis beneficiis eccleſiaſticis in illis partibus ſpeciales vel generales dictæ Sedis vel legatorum ejus litteras impetrarint, etiamſi ad inhibitionem, reſervationem & decretum, vel alias quomodolibet ſit proceſſum: quas quidem litteras & proceſſus habitos per eaſdem, & inde ſecuta quæcumque ad præſtimonia ſeu præſtimoniales portiones aut beneficia hujuſmodi volumus non extendi;* D

non obſtantibus

353 *Sed nullum per hoc eis quoad aſſecutionem præſtimoniorum ſeu præſtimonialium portionum aut beneficiorum aliorum præjudicium generari, & quibuslibet aliis privilegiis, indulgentiis & litteris Apoſtolicis generalibus vel ſpecialibus, quorumcumque tenorum exiſtant, per quæ præſentibus non expreſſa vel totaliter non inſerta effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri, & de quibus quorumque totis tenoribus de verbo ad verbum habenda ſit mentio ſpecialis in noſtris litteris. Proviſo quod propter unionem & annexionem prædictas, præſtimonia ſeu præſtimoniales portiones aut beneficia hujuſmodi debitis propterea non fraudentur obſequiis, ſed eorum vel earum congruè ſupportentur onera conſueta. Et inſuper, prout eſt, irritum decernimus & inane, ſi ſecus ſuper iis à quoquo quavis auctoritate ſcienter vel ignoranter attemptatum forſan eſt hactenus, vel in poſterum contigerit attemptari.* E

quibuſcumque.

354 *Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ approbationis, confirmationis, unionis, annexionis, incorporationis, voluntatis, & conſtitutionis infringere, vel auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit; indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli, Apoſtolorum ejus, ſe noverit incurſurum. Dat. Romæ apud ſanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo duodecimo, duodecimo Kalend. Februarii, pontificatus noſtri anno decimo C. P. Delius. P. Lambertus. C. Balbus.* Hactenus prædicta Julii PP. II bulla; cujus apographum huc tranſmiſit Matrito P. Joſephus Caſſani, noſtræ Societatis ſacerdos, tam de nobis, quam de opere noſtro de Actis Sanctorum pluribus titulis longè meritiſſimus.

& irritis declaratis, quæ quis contra fecerit.

§. V.

Fundationes in favorem ritus Mozarabici Salmanticæ & Valliſoleti; privilegia ab Hiſpaniarum regibus & tandem à Carolo II confirmata; ſtatus rerum Mozarabicarum Toleti hodiernus. F

ARdentiſſimum Ximenii in promovendis liturgicis rebus Mozarabicis ſtudium, aliis quoque incitamento fuit, ut ſuam etiam, quâ propagarentur, ſymbolam conferrent. Quid etenim circa præſens argumentum Salmanticæ ſit geſtum, diſcimus ex apographo Hiſpanico, quod laudatus P. Joſephus Caſſani Matrito ad me Cæſarauguſtæ degentem direxit die XVI Aprilis anno 1722; inde enim habemus, quod XI Septembris anno 1517 reverendus Dominus Petrus Ymperial, Canonicus Salmanticenſis, proviſor, & officia-

Salmanticæ ex fundatione dicuntur.

A officialis, ac vicarius generalis iſtius epiſcopatus, pro admodum magnifico domino D. Franciſco de Bobadilla, epiſcopo Salmanticenſi confirmaverit fundationem, quam egregius & nobilis dominus doctor Rodericus Maldonado de Talavera, incola dictæ civitatis, & conſiliarius ſuarum Celſitudinum, dominus villarum de Babilafuente & Avedillo, fecit in ſua capella ſancti Salvatoris; quodque inter alia capitula dictæ fundationis habeatur unum fol. 236 de Officio & de Miſſa Mozarabica; ubi leguntur ſequentia; quæ ex Hiſpanico ſic reddo:

plures per annum Miſſa Mozarabica.

356 *Item . . ego habeo devotionem, ut in dicto meo ſacello, quolibet menſe, & in aliis feſtis (prout per me, & per dicti ſacelli patronum fuerit ordinatum) dicatur una Miſſa Officii Mozarabici, quod dicitur in ſancta eccleſia civitatis Toletanæ, in capella, quam reverendiſſimus dominus Cardinalis D. Fr. Franciſcus de Ximenez de Ziſneros, archiepiſcopus Toletanus inſtituit, atque ordinavit ac dotavit; mandavitque, ut dicta Miſſa Mozarabica & alia Officia in dicta capella mea dicantur, atque illa ſit auctioris ſtipendii, quam alia Miſſa & Officia, quæ debent dici; ſecundum quod in iſta inſtitutione continetur. Et patronus & capellanus major ordinent, quomodo dicatur, & quomodo factum ſit ſatis capellanis,*

B *qui illam dixerint, ex reditu annuo dicti ſacelli, & fabricæ: unde adimpleri debent aliæ res, ad dictum ſacellum attinentes.* Concordare hæc cum clauſula originali fundationis, quæ aſſervatur in archivo iſtius eccleſiæ, fidem facit infraſcriptus; & addit ad ejus complementum dici ſingulis menſibus in ſacello doctoris Talavera Miſſas Officii Mozarabici, de quibus diſponit, & in aliquibus feſtivitatibus anni, per aliquem ex capellanis, cui commendatæ ſunt: qui jam eſt D. Joannes Antonius Eler. De quibus ut conſtet, hæc ſignat in civitate Salmanticenſi die VIII menſis Aprilis, anno 1722 D. Petrus de la Puente, archiviſta.

Valliſoleti

357 Ex iis porro, quæ in Hiſpania de liturgia Mozarabica didiceram, cupido me inceſſit, inquirendi in illud argumentum Valliſoleti: nec vano ſucceſſu. Nam P. Joſephus Caſſani Cæſarauguſtam die XXV Aprilis anni 1722 miſit mihi humaniſſimas & officioſiſſimas litteras noſtri patris Lupi de Figueroa; quibus ſignificavit die XV ejuſdem menſis & anni, ſe, poſt conatus omnes non ſegniter impenſos, nihil quidquam ad præſens propoſitum nanciſci potuiſſe, quam inſtrumentum unicum, ad me tunc ab ipſo directum; in quo Franciſ-

C cus de Zurbano, ibidem notarius publicus & apoſtolicus fidem facit, à D. Emmanuele Martinez, ni fallor, de Zamora, presbytero ſacellano majore ſacelli majoris parœciæ S. Mariæ Magdalenæ, dictæ civitatis, coram ſe exhibitum eſſe librum, certas conſtitutiones continentem, quæ pertinent ad dictam eccleſiam & ſacellum majus, fundatum ab illuſtriſſimo ac reverendiſſimo domino Petro Gaſca, epiſcopo Seguntino, in dicta civitate, die VII Novembris anni 1567, vi bullæ Pii IV, Romæ anno 1564 datæ, die XIV Octobris, pontificatus ſui anno quinto:

talis Miſſa fundatur.

358 In qua inſtituit ſacellanos tredecim, & unum quidem cum titulo ſacellani majoris, ad celebranda divina Officia Horarum canonicarum & Miſſarum. Inter quas conſtitutiones fol. 20 verſo, & 21 habetur capitulum tenoris ſequentis: *Capitulum decimum nonum de Miſſa Mozarabica. Item in quantum officium Mozarabicum fuit antiquitus multæ devotionis & uſus in Hiſpania, & tempore tantæ perſecutionis infidelium; recitabaturque quando Chriſtiani erant in afflictione, petentes à Deo Domino noſtro miſericordiam, & Chriſtianæ religionis reſtaurationem: & quia non eſt æquum, ut Officium adeo devotum in Hiſpania per deſuetudinem oblivioni detur (Unde reverendiſſimus dominus Cardinalis D. Fr. Franciſcus Ximenez, archiepiſcopus Toletanus bonæ memoriæ, mandavit, ut in ſuo ſacello, quod fundavit, & fecit in eccleſia metropolitana Toletana, diceretur in perpetuum quotidie Miſſa iſtius Officii;)* Sec. XVI.

ſæpius per annum facienda.

359 *Idcirco ordinamus, & mandamus, atque voluntas noſtra eſt, ut in perpetuum in duabus feriis ſextis cujuſque menſis dicatur in qualibet, una Miſſa dicti Officii Mozarabici in dicto noſtro ſacello, per dictos ſacellanos tredecim, in tono, ſecundum & quo modo dicitur in dicto ſacello dicti domini Cardinalis; atque ab una Miſſa ad aliam interjiciantur dies quindecim, non occurrente tali feria ſexta feſto de præcepto, quod impediat. Et in tali caſu permittimus, ut anteponatur aut poſtponatur in aliam, in qua non ſit feſtum de præcepto: excepto, ſi contige-*

E *rit in feriam ſextam incidere aliquem ex diebus, in quibus dicenda ſunt anniverſaria pro Majeſtatibus D. Caroli, ac regis Philippi dominorum noſtrorum; aut aliquod ex feſtis, in quo ſupra à nobis ordinatum eſt, ut dicatur Matutinum: quia in tali caſu volumus, ut ceſſet pro iſta hebdomade dicta Miſſa Mozarabica.* Horum, quæ ex Hiſpanico tranſtuli, veritas confirmatur hoc teſtimonio, quod ex Hiſpanico item verto: *Tota relatio conſtat ex dicto libro, ad quem me remitto: atque ut etiam conſtet, ubi convenit, do præſens ſcriptum, quod ſigno ac firmo Valliſoleti die 2 menſis Aprilis anni* MDCCXXII. *In teſtimonium veritatis. Franciſcus de Zurbano.*

Locum unicum ritus Mozarabico non rectè aſſignat Mabillonius.

360 Ex dictis circa loca ritui Mozarabico deſignata in urbe Toletana, Salmaticenſi ac Valliſoletana, liquet, quod nimium arctarit eum Mabillonius, dum Liturgiæ Gallicanæ lib. 1, cap. 2, pag. 13 unico illum includens loco, affirmat *Mozarabicum hunc ritum* IN UNICA *Toletanæ eccleſiæ ædicula ſacra nunc obſervari*. Sed poſtea pag. 392 meliora doctus, ex Cardinale Bona libro 2 De divina pſalmo-

F dia, cap. 18 refert, *hoc Officium adhuc vigere ac ſervari Toleti in quinque* (imo in ſex) *parœciis & in ſacello Franciſci Ximenez Cardinalis; itemque Salmanticæ in ſacello doctoris Talabricenſis, quod eſt in clauſtro majoris eccleſiæ.* Interea ex his omnibus omnino perſpicuum fit, res Mozarabicas à temporibus Eminentiſſimi Ximenii, reſuſcitatoris, fundatoris ac patroni earum planè ſingularis, novam induiſſe quodammodo majeſtatem, atque ad mirificum ſplendorem Toleti præſertim fuiſſe evectas.

Privilegia Mozarabum à regina Joanna, Carolo V.

361 Qui poſtquam anno 1517 è vita migraſſet, eo in ſtatu ſuos ſacellanos Mozarabes reliquit, ut Sereniſſimi Hiſpaniarum reges in ſuam eorum negotia, privilegia inquam, veluti clientelam admiſiſſe videantur. Etenim regina Joanna, & Carolus V, filius ejus, regum anteceſſorum ſuorum privilegia, eiſdem conceſſa, benignè confirmarunt, uti conſtat ex charta, ſuper hac re confecta, ac privilegiorum Mozarabum collectioni inſerta, quæ notatur *data in civitate Barcinonenſi die* XXIV *menſis Martii, anno nativitatis noſtri Salvatoris Jeſu Chriſti* MDXIX. Privile-

vilegia generatim omnia &c. ab Henrico II in gratiam civitatis Toletanæ confirmata, atque antea à regibus ejus anteceſſoribus impetrata; ac poſtmodum denuo à Ioanne II roborata, Philippus II etiam confirmavit; uti habemus ex ejuſdem regis charta, dictæ privilegiorum collectioni inſerta, & data *Matriti die* IX *menſis Auguſti, anni* MDLXIV. Altera item Philippi II confirmationis charta ibidem intexitur, *data in urbe Matritenſi die* XXV *menſis Januarii, anno nativitatis Domini noſtri Jeſu Chriſti* MDLXVI, *regni ejus undecimo*.

ac Carolo II confirmantur.

362 Denique Carolus II privilegia omnia & exemptiones, quibus gaudent Mozarabes, quæque à regibus anteceſſoribus conceſſa eis ſunt, atque collectioni privilegiorum incluſa, ad ſupplicationem eorum ſacellani majoris & aliorum ſacellanorum ſacelli corporis Chriſti, valere voluit & obſervari in omnibus & per omnia, ſicut in illis & eorum ſingulis continetur; ita quidem & tam completè prout valuerunt ipſis & obſervata fuerunt tempore Philippi III & IV, ac tempore etiam ſuo huc uſque; non obſtante, quod non fuerint confirmata per iſtos reges; quem defectum dicit ſe ſupplere; diſtrictè prohibens, ne quis dictis chartis privilegiorum & confirmationum, vel ſuæ chartæ privilegii aut confirmationis contraveniat, ſub pœnis in eadem charta contentis; quæ ſignatur *Data in urbe Matritenſi, die* XV *menſis Januari, anno nativitatis Domini noſtri Jeſu Chriſti* MDCXCIX, *& trigeſimo quarto regni* ejus.

Unde ea privilegia ſint extracta.

363 Sed quandoquidem favores, privilegia atque immunitates à tot & à tam variis Hiſpaniarum monarchis, incipiendo ab Alphonſo VI, in gratiam Mozarabum conceſſa adeo frequenter nunc memoravi; locus præſens jam exigit, ut fidem meam circa dicta privilegia liberem, aſſignando, unde illa extraxerim. Anno Domini 1700 Toleti typis datus eſt liber hoc titulo, qui ex Hiſpanico ſic ſonat: *Confirmatio privilegiorum & exemptionum, quibus gaudent equites Mozarabes nobilis admodum civitatis Toletanæ, per majeſtatem regis, domini noſtri, D. Caroli II, ad inſtantiam ſacellani majoris, & ſacellanorum ſacelli Mozarabici, Corporis Chriſti dictæ civitatis, Matriti* XV *Januarii* MDCXCIX. In iſto itaque libro continentur, & indidem à me variis locis ſuperius deſumpta ſunt privilegia illa Mozarabum; quæ alio tamen ordine dantur in dicto libro, ſeu privilegiorum collectione, quam à me data ſunt. Librum porro hunc in ſacrario ſacelli Mozarabum die XXVI Januarii, anno 1722 Toleti mihi perhumaniter dedit R. A. D. Eugènius de las Infantas, paſtor eccleſiæ parochialis Mozarabum S. Marci, & ſacellanus ſacelli Mozarabici, quod dicitur corpus Chriſti, ſepius nunc memorati.

Varia proferuntur

364 Hiſce coronidis loco attexenda cenſeo paucula, quæ hodiernum capellanorum, ſex Toletanis eccleſiis inſervientium numerum ſpectant. Igitur juxta ea, quæ laudatus dominus Eugenius de las Infantas ſcripto mihi tradidit, atque in cujus fide ea refero; parœciæ, quæ hodiæ ibidem exiſtunt, ſunt ſex Mozarabicæ; eædem illæ, quæ antiquis temporibus extitere: nimirum S. Marci, S. Eulaliæ, SS. Juſtæ ac Ruffinæ, S. Lucæ, S. Sebaſtiani & S. Torquati. In dictis ſex parœciis ſunt quatuordecim titulares; nimirum ſex paſtores, & octo beneficiati: hoc modo & forma: in S. Marci paſtor ac beneficiatus; in S. Eulaliæ paſtor; in SS. Juſtæ ac Ruffinæ paſtor & duo beneficiati; in S. Lucæ paſtor, & duo beneficiati; in S. Sebaſtiani paſtor item & duo beneficiati; in S. Torquati, paſtor & unus beneficiatus. In dictis parœciis Officium Mozarabicum dumtaxat dicitur die titularis Sancti; aſſiſtentibus omnibus titularibus. Et quamvis hiſtorici dicant, fuiſſe ſeptem eccleſias tempore captivitatis, addentes aliam, quæ vocata fuerit *S. Maria Alficen*; iſta hodiedum non ſubſiſtit; ac fertur, eſſe una ex ſacellis conventûs Carmelitarum calceatorum.

circa ſtatum Mozarabum hodiernum.

365 Sacellani autem ſacelli Corporis Chriſti, diebus ſingulis recitant totum Officium Mozarabicum: manè Primam, Tertiam, Sextam & Nonam, nec non Miſſam; poſt meridiem Veſperas, Completorium: & poſtea dicuntur Matutinum & Laudes. Ad hæc, laudatus D. Eugenius in citato ſcripto tradit, beneficiis curatis ac miniſterialibus parœciarum Mozarabicarum providere dictos curatos & beneficiatos, eorumque collationem dari ab ordinario: & dicta proviſio, quam faciunt dicti curati ac beneficiati, adeo antiqua ipſi eſt, ut ad tempus captivitatis illam referat. Et quamquam in aliquibus occaſionibus controverſa fuerit, opponente ſe ordinario; ſemper manu tenuiſſe illos iſtam poſſeſſionem, memorat; & poſtremo litem à dignitate archiepiſcopali motam fuiſſe, atque pependiſſe Romæ apud Rotam; ac per tres deciſiones conformes expeditas fuiſſe executoriales in favorem dictorum paſtorum & beneficiatorum; declarando, pertinere ad ipſos proviſionem relatorum beneficiorum. Et hæc quidem de hodierno Mozarabum ſtatu hactenus; quæ retuli ex laudati D. Eugenii de las infantas inſtructione Hiſpanica, ſcripto mihi tradita in bibliotheca eccleſiæ metropolitanæ Toletanæ, die XXIV menſis Januarii anno 1722; in cujus fide hæc dicta ſunto.

APPENDIX PRIMA.

Perſonæ illuſtres, quæ Miſſam Mozarabicam Toleti ſuâ præſentiâ honorarunt uſque ad annum MDCCXXIII.

Viros illus

Eugenius Robleſius ſuprà citatus exhibet cap. 36 præſules, principes ac reges, qui Officium Mozarabicum, ædemque ei ſacra ſuâ preſentiâ honorarunt; quæ ex ipſo mutuata apud Cardinalem Aguirrium Latinè dantur tomo 3, pag. 470. Ego exemplum utriuſque ſecuturus, viros etiam illos hinc non excludam, textum apud Aguirrium tranſcribens: *Canitur in hac ædicula Miſſa ſingulis diebus Dominicis: in ſex vero eccleſiis Mozarabibus, quæ illæſæ in everſione Hiſpaniæ perdurarunt, canitur miſſa die advocationis Sanctorum, quibus dicatæ fuerunt. Canitur etiam Miſſa, quoties princeps aliquis aut potens accedit ad hanc ædiculam, illius audiendæ gratiâ. Præterea nemo, cujuſque ſit conditionis, Toletum appellit, quin ad eam audiendam accedat, quaſi ad rem inſolitam, quæ plerumque pietatem & admirationem ingenerat auditorum.*

partim ex Robleſio

367 *Auctoritatem autem non modicam adjecerunt huic Officio accedentes ad hanc capellam ad Sacrum audiendum, penè omnes Præſules Toletani,*

A *letani, præcipuè verò archiepiſcopus Alfonſus à Fonſeca & Azavedo; illuſtriſſimi Cardinales Joannes Tavera, & Martinus Siliceus; quos imitatus eſt hac in re reverendiſſimus Bartholomæus à Carranza & Miranda, Ordinis S. Dominici; nec non illuſtriſſimus Cardinalis Gaſpar à Quiroga. Et quamvis illuſtriſſimus Dominus archidux & Cardinalis Albertus Auſtriacus, dum Toleti eſſet archiepiſcopus, & reverendiſſimus Garſias à Loaiſa ſuos anteceſſores non ſint imitati (hic quidem ob mortem immaturam; ille verò quod ſe abdicarit archiepiſcopatu: qua de cauſa nemo ſedentem præſulem hîc vidit) illuſtriſſimus tamen Cardinalis Albertus, puerum adhuc provecta ætate, Officio huic interfuit; ſæpiſſime verò archiepiſcopus Garſias, dum canonicus eſſet, Sacrificium iſtud frequentavit: imo omnino perſuaſum habeo, eum inſignis hujus capellæ diſquiſitorem fuiſſe. Is tandem de numero epiſcoporum, qui inſigne iſtud Officium præſentiâ decorarunt, fuit illuſtriſſimus Dominus Bernardus de Sandoval & Rojas, archiepiſcopus Toletanus, & Cardinalis S. Anaſtaſiæ, qui nunc ſedem Toletanam obtinet; cujuſque tuitionem capellani, curiones, & ad beneficia eccleſiaſtica hujus* B *Officii promoti, ſibi pollicentur.*

recen; et Aguirrius; 368 *Præterea præſentiâ ſuâ hanc ſacram ædiculam, Officiumque Mozarabicum illuſtrarunt, veſtigia antiquorum Hiſpaniæ regum ſecuti, Carolus V imperator, ejuſque filius Philippus II, & cum his illuſtriſſima regina Anna; quorum duo quidem parentes fuere Philippi III, nunc Hiſpaniarum regis; tertius vero avus ejus fuit. Hic verò cum conſorte thori illuſtriſſima regina Margareta Officio huic auctoritatem addidit, decuſque præbuit, audito Miſſæ ſacrificio juxta hunc ritum in regia capella palatii Toletani.* Atque illas quidem perſonas dignitate ſpectabiles recenſuit Aguirrius ex Robleſio uſque ad annum 1604, quo ejus liber typis editus in lucem prodiit. Neque porro acquievi in iſto catalogo ad illum uſque annum perducto; ſed in poſteriora tempora eumdem pertexere cupiens, nihil habui antiquius, quam ut denuo recurrerem ad officioſiſſimum P. Joſephum Caſſani, atque interpoſitâ ipſius operâ, nanciſci poſſem alias perſonas illuſtres, qui poſt eas, quas exhibuerat Aguirrius, ſuâ præſentiâ cohoneſtarunt ſacellum & Officium Mozarabicum.

C 369 *partim aliunde ſupplentur.* Voto meo reſpondit eventus: nam prædictus Pater rem illam adeo diligenter curavit, ut ad continuandam iſtius catalogi proſecutionem induxerit admodum reverendum atque ampliſſimum virum D. Petrum Caminum Velaſcum, commiſſarium ſancti Officii &c. ſupra memoratum, atque catalogum iſtum ad me direxerit; quem accepi Matrito, die XIV Februarii, anno 1725. Et laudatus quidem Caminus ſuperavit exſpectationem meam, plus præſtando, quam ego deſideraveram; petito quippe catalogo ſubtexuit alterum virorum illuſtrium virtute ac litteris, quos habuit congregatio paſtorum ac beneficiatorum Muzarabum, & ſacellum Corporis Chriſti; ſubditque ad catalogi utriuſque finem, unde extracta ſint, quæ refert, ut dicam infra ſuo loco. Mozarabicos igitur ritus ſuâ præſentiâ dignati ſunt, teſte ſyllabo Hiſpanico (huc miſſo; ex quo iſta ſubdo:)

Sunt hi Cardinales & archiepiſcopi, 370 *Cardinales, & archiepiſcopi. D. Balthaſar de Moſcoſo & Sandoval. D. Paſchalis de Aragonia. D. Ludovicus Emmanuel Portocarrero. Iſti tres eminentiſſimi Cardinales archiepiſcopi Toletani honorarunt ſuis perſonis ſacellum Mozarabicum, & auctoritatem conciliaverunt Officio Gothico, audiendo ejus Miſſam ſemper; quam voluerunt ſibi celebrari in ſacello ſui palatii archiepiſcopalis Toletani, imitando devotionem, quam erga iſtud Officium ſanctum habuere deceſſores ſui. Etiam honoravit iſtud ſacellum ſuâ præſentia Excellentiſſimus Dominus archiepiſcopus Toletanus D. Didacus de Aſtorga & Ceſpedes; qui hodie tenet Primatialem iſtam ſedem:* & non ita pridem ſacro purpuratorum Patrum numero adlectus eſt. Sæc. XVI.

371 *Reges & Principes. Reges Catholici Hiſpaniæ dederunt ſemper exempla religionis* *reges* *ac pietatis, eorumque ſpecimina manifeſtarunt erga iſtud ſanctum Officium Mozarabicum; quod in ſingulari æſtimatione & pretio habuerunt; nunc ſuam ibi ſiſtendo perſonam, ad videndos ritus ejus ac cæremonias; vel nunc mandando, ut in ſuis regiis ſacellis ſibi celebraretur omni cum ſolemnitate ſacroſanctum Miſſæ ſacrificium. Ita id exſecuti fuere imperator Carolus V; filius ejus Philippus II, duabus vicibus, quibus fuit in iſto ſacello, & una cum ſua conjuge regina D. Anna Auſtriaca; ac Philippus III, nepos ejus cum ſua conjuge, regina D. Margarita; & Philippus IV, qui (etiamſi in libris de Acuerdos,* ut vocant) *& archivo iſtius ſacelli non inveniatur notitia de ipſius ad eam adventu; ſine dubio auctoritatem conciliavit iſti* E *Officio, honoravitque regiâ ſuâ præſentiâ ſacellum Mozarabicum aliquibus, ex pluribus vicibus, quibus tam publice quam privatim venit viſitatum Dominam noſtram de Sacrario. Porro devotionem iſtorum Catholicorum regum imitati quoque ſunt ſequentes: quos inter* ex Actis capitularibus ſacelli Mozarabum fol. 85 de Maria Anna ſic dicitur:

372 *D. Maria Anna Auſtriaca, regina gubernatrix Hiſpaniæ, Philippi IV conjux, &* *ac principes;* *Caroli II mater, poſtquam abdicaſſet hujus monarchiæ gubernationem, & Toletum ſeceſſiſſet; Officio iſti ſancto Mozarabico auctoritatem impertiit, audiendo unam Miſſam cantatam, quæ die ſexta Julii anni MDCLXXVIII dicebatur in ſuo regio ſacello* (palatii, quod vocatur) *Alcaſſar; & miniſtrarunt duæ communitates paſtorum & beneficiatorum, ac capellani Mozarabes; quos honoravit iſta die, mittendo regium ſuum comitatum & rhedas, ut conducerentur ad ſuum palatium.* F

373 *D. Carolus II, Hiſpaniæ rex, & con-* *qui* *jux ejus regina D. Maria Anna Neoburgica honorarunt ſuâ regiâ præſentiâ ſacellum iſtud die prima Novembris, anno MDCXCVII; & die ſequente ipſis cantata fuit Miſſa Mozarabica in regio ſacello ſui palatii;* ex dictis Actis fol. 115; *adjuvante per ſe dicto D. Rege ſacerdotem, veſtes induentem: qua re manifeſtavit religionem ſuam ac pietatem; nec non poſtmodum ſuam regiam magnificentiam, in ſacellanum honorarium aſſumendo capellanum; qui cantavit Miſſam, atque confirmando privilegia, & immunitates, parœcianis Mozarabibus conceſſa à rege D. Alfonſo VI, & amplificata ab regibus ejus ſucceſſoribus &c.*

374 *Noſtri Catholici reges,* uti pergit Caminus, *Domini Philippus V, & D. Eliſabeth* *hic ſingillatim* *Farneſia etiam honorarunt, & auctoritate roborarunt regiâ ſuâ præſentiâ iſtud ſacellum & Officium Mozarabicum: quoniam die XVIII Maii, anni elapſi MDCCXXIII, quo venerunt, ut viſerent Dominam noſtram de Sacrario, fuerunt in iſto ſacello, & in illo audierunt Miſſam cantatam; cui miniſtrarunt ambæ Muzarabum communitates.* Ad marginem vero, *In*

k *hac*

Sec. xvi. *hac Miſſa, quæ eorum Regibus, Principibuſque noſtris celebrata eſt, ego*, inquit auctor, *juſſu congregationis meæ, munus ſubdiaconi exercui.*

enumerantur. 375 *Interfuerunt quoque iſto die dictæ Miſſæ Sereniſſimi Principes Aſturiarum, Domini noſtri, D. Ludovicus Borbonius, & conjux D. Ludovica Aurelianenſis, hodiedum Reges Hiſpaniarum Catholici*; (ſed ille vix heu! rex Hiſpanicis terris oſtenſus, & præmatura morte fuit ſublatus) *& cum illis magna pars magnatum. Fuit namque actus iſte unus ex illis, qui majorem habuere plauſum ob majeſtatem & gravitatem, quæ pluribus ſeculis Toletum vidit; & de qua re fit deſcriptio accurata in narratione, quæ in lucem publicam data eſt, de feſtivis gaudiis, quibus imperialis iſta civitas Toletana ſuas Majeſtates & Celſitudines excepit. Qua re ſyllabo huic finem impona, omittens enumerare multos principes, & dominos Hiſpanos atque alienigenas; qui devotione aut deſiderio videndi & admirandi tam antiquas & venerabiles cæremonias, impulſi venerunt, & veniunt quotidie ad famoſam iſtam toto orbe capellam Mozarabicam: quia neque Robleſius neque Eminentiſſimus Aguirrius illud etiam in ſuis ſyllabis exſequuntur.*

APPENDIX ALTERA.

Viri virtute ac litteris illuſtres, quos congregatio paſtorum ac beneficiatorum Mozarabum Toletana habuit.

§. I.

Eorum catalogus uſque ad initia ſeculi XVII.

Dantur elogia. Laudatus ſuprà Petrus Caminus, hujus itidem catalogi auctor, ex Hiſpanico Latine redditus, in hanc ſententiam præfatur: *Si ſola præſentia unius aut plurium horarum, quibus Præſules, Reges ac Principes ſancto iſti Officio Gothico interfuere, auctoritatem ei conciliare potuerit; atque ea de cauſa petuntur nomina eorum, ut locum habeant in hiſtoria; quanto magis rationi congruum eſt, ut perpetuitati in illa commendentur nomina virorum, qui jam virtute ac doctrina inſignes, illud ſanctum Officium & ſacellum Mozarabicum illuſtrarunt, ſuos exercendo ritus & cæremonias per multos annos, tamquam individui ambarum communitatum ſodales, quæ hodieque nominum eorum memoriâ gloriantur? Idcirco itaque æquum mihi apparuit, ad continuandum ſyllabum antecedentem, ponere brevem catalogum illorum; quem in finem utar auctoribus & chartis, ad marginem à me citatis.* itaque ſit, ex Eugenio Robles, Tract. de Offic. Gothic. pag. 261.

Ildefonſi Martinez. 377 *Primò, Ildefonſus* (apud Robleſium vocatur *Alfonſus*) *Martinez, paſtor eccleſiæ parœcialis Mozarabicæ S. Eulaliæ Toleti, ſacellanus honorarius regum Catholicorum Eliſabeth ac Ferdinandi, vir verè pius, tamque doctus in ritu Gothico, ut eminentiſſimus venerabilis Cardinalis Ciſnerius illum nominaverit primum ſacellanum majorem ſui ſacelli Mozarabici; ac de mandato ejus adjuverit canonicum Alfonſum Ortizium, ut ex littera Gothica in Latinam traduceret Miſſale & Breviarium Mozarabicum*; quæ de re dixi ſuperius ex Præfatione Ortizii, in Miſſale Mozarabicum; quamque auctor noſter ad marginem ſui catalogi hujus citat.

Antonii Rodriguez. 378 *Secundò. Antonius Rodriguez, paſtor eccleſiæ parœcialis Mozarabicæ SS. Juſtæ & Ruffinæ, in ritibus ac cæremoniis Officii Gothici verſatus: quam ob cauſam nominavit illum eminentiſſimus Cardinalis Ciſnerius, ut adeſſet & auxilium præberet canonico Ortizio* &c. prout videre eſt in citata modo Præfatione.

Hieronymi Gutierrez. 379 *Tertiò. Hieronymus Gutierrez, paſtor eccleſiæ parœcialis Mozarabicæ S. Lucæ, propter ſuam in Officio Gothico intelligentiam etiam nominatus ad idem opus traductionis & additionum. Tres iſti inſignes viri (quorum patriam reſcire non potui, tametſi omnem eò diligentiam adhibui) floruerunt versùs annum Chriſti* MDI, *& jacent ſepulti in parœciis, quarum fuerunt paſtores. De illis mentionem facit doctor Piſa (Hiſtoriæ Toletanæ part. 2.) atque iſta hic eis debetur memoria, propterea quod illuſtrarunt Officium ſanctum Mozarabicum traductione & additionibus, quas fecerunt.*

Gaſparis Manſo. 380 *Quartò. Gaſpar Manſo, paſtor eccleſiæ parœcialis S. Lucæ, vir perſpectæ virtutis (Robles. Tract. de Offic. Gothic. cap.* XXI, *pag.* 215 *&* 216) *& devotiſſimus miraculoſæ imagini Mariæ ſanctiſſimæ; quæ cum titulo Spei colitur in dicta eccleſia, à temporibus S. Ildefonſi. Sancta iſta ſingularem ejus affectum præmiavit, concedendo, ut fuerit oculatus teſtis prodigii, quo in humana forma deſcenderint quatuor angelici ſpiritus, ad cantandum illi, tamquam reginæ ſuæ, Salve; quod contigit versùs annum Chriſti* MCDXC: *& paullo poſt è vita exceſſit venerabilis iſte paſtor, qui jacet ſepultus in dicta eccleſia.* Adſcribit ad marginem præſentis catalogi auctor D. Caminus: *Exſtat præterea in eadem eccleſia S. Lucæ tabula quædam antiqua, in qua hujus miraculi hiſtoria depicta eſt, & in ea viſitur præfati rectoris ad vivum expreſſa imago.* Pergamus cum eo.

Didaci de la Salve. 381 *Quintò. Didacus de la Salve, natus Toleti, ejuſdem eccleſiæ S. Lucæ beneficiatus, probatæ vitæ ſacerdos. Proprium ejus cognomen erat Hernandez. Aſſumpſit cognomen de la Salve propter patrem ſuum; qui ita ſe vocari voluit; quia fuit primus, qui meruit videre ſpiritus angelicos; & qui inſtituit, ut ſingulis Sabbatis deſcenderet muſica iſtius primatialis eccleſiæ, illud Salve Dominæ noſtræ cantatura; quod hodiedum obſervatur in memoriam prodigii, quod retulimus num. 4; cujus devotionem hereditavit filius, qui iſtius miraculoſæ imaginis amator devotiſſimus, vitam ſuam impendit totam, ut illi ſerviret, nolens tranſire ad beneficium Mozarabicum majoris reditus annui, ut ne ſejungeret ſe à viſu Dominæ iſtius, quæ ſingulari cum prodigio manifeſtavit, quod gratus ſibi fuiſſet affectus hujus venerabilis ſacerdotis. Poſtquam igitur verſùs annum* MCDXCIX *obiiſſet, & teſtamentarii ejus emiſſent duodecim faces, ad ejus ſepulturam, honores, nec non Officium eccleſiæ, quod anno à defuncti morte elapſo fit; illæque incenſæ uſui fuiſſent in hoc, atque in tribus Miſſis cantatis; quas, ut moris eſt, pro ejus anima celebravit capitulum paſtorum ac bene-*

A *ñeficiatorum Mozarabum & Latinoram bujuſce civitatis; compertum fuit, quod duodecim dicta faces idem babuerint pondus, quod babebant, dum ex officina ceraria extracta fuerunt. Sepeliri ſe juſſit in ſua eccleſia S. Lucæ; ubi jacet, expectans univerſalem reſurrectiouem.*

Mancii de Villaſañe. 382 *Sexto. D. Mancius de Villaſañe, natus Toleti, paſtor eccleſiæ parœcialis S. Marci; cujus ampliſſimo beneficia renuntiavit ſponte. Fuit capellanus major capellæ Mazarabicæ; ſanguine ac pietate illuſtris; prout publicum illud faciunt copioſa monumenta atque opera pia, quæ dotata reliquit in dicto ſacello: cujus ſacellani in memorem grati animi teſſeram munificentiæ ejus, poſuerunt ipſius effigiem in ejuſdem ſacrario. Dedit quoque paſtorum ac beneficiatorum Latinorum & Mozarabum iſtius civitatis capitulo ditiſſimam crucem argenteam auro obductam, quæ gravitatem babet quingentorum ducatis nummorum argenteorum, & præ vexillo ſervit in omnibus eorum functionibus publicis. Ad inſtantiam ejus confirmavit Philippus III, Hiſpaniæ rex, privilegia,* id quod

B ego non ſatis combino cum dictis num. 362) *quæ D. Alfonſus VI rex, ejuſque ſucceſſores conceſſerunt Mazarabibus parœcianis ſex parœciarum Mozarabicarum iſtius civitatis* (Notat Caminus ad marginem, *extare banc privilegiorum confirmationem in archiv. capel. Muzarab.*) *Jacet ſepultus in clauſtro præcipuo ſanctæ eccleſiæ Primatialis; & in lapide ejus legitur bac brevis inſcriptio:*

Post tenebras spero lucem.
Licentiatus Mancius de Villafañe
Muzarab. Sacellanus major, et
Rector ecclesiæ sancti Marci.
obiit
Die 2 Junii anno Dom. mdcxv.

. . . .

Franciſci de Piſa; cujus opera. 383 *Septimò. Franciſcus de Piſa, natus Toleti, Facultatum theologiæ ac philoſophiæ in bujus civitatis univerſitate decanus, juris utriuſque doctor, eccleſiæ parœcialis S. Lucæ paſtor (antea fuerat beneficiatus S. Sebaſtiani) & ſacellanus major ſacelli Mozarabici; vir ad omnes lucis ſplendores venerabilis; & doctiſſimum bujus veritatis teſtimonium ſunt opera ejus; quæ quia copioſa ſunt & docta, celebrem illum reddidere in orbe terrarum univerſo. Illorum mibi viſum eſt inſtituere narrationem exactam: atque bunc in finem illa dividam in quinque claſſes... Theologica. In I & III partem D. Thomæ. In Magiſtrum Sententiarum. Quotlibeta theologica. Notationes in Cantic.*

C *Cantic. In Iſaiam. In Epiſtol. D. Pauli ad Galat. Methodus intelligendi divinas Scripturas. Aſſertio de immaculata Conceptione Virginis Mariæ.*

In lucem edita. 384 *Canonica. Summa caſuum conſcientiæ. Epitome ſummæ caſuum tribus tomis diviſa. Philoſophica. Commentarii in libros Ariſtotelis de anima. In libros de cælo & mundo. Ethica & Methaphyſica. De locis Dialecticis. Queſtiones in caput* VIII *Peribermeniarum. Eccleſiaſtica. Manuale ad Sacramenta Eccleſiæ miniſtranda. De ſacris ritibus & ceremoniis. Tabula de Officio Gotbico Muzarabico;* Hiſpanicè; uti & ſequentes: *Duo tomi Sermonum ſuper Evangelia totius anni. Duo tomi de inſtructione ad vitam ſpiritualem. Summa exercitiorum ſpiritualium. Exercitia ſeptimanæ ſanctæ. Hiſtorica. Hiſtoria Toletana, duobus tomis. Hiſtoria tertii Ordinis S. Franciſci. Hiſtoria vitæ, martyrii, & tranſlationum S. Leocadiæ. Additiones ad Hiſtoriam Toletanam Petri de Alcozer. Summarium ceremoniarum & favorum ſpiritualium.* Sed Nicolaus Antonius in Bibliotheca Scriptorum Hiſpaniæ, qui poſt annum 1500 floruere, pag. 351, refert, quod *poſteriorem* Hiſtoriæ Toletanæ partem, *eccleſiaſticis rebus deſtinatam, occupatus aliis, non perfecerit.* Subjungit Caminus: Sæc. XVI.

385 *Iſta ſunt opera, quæ ſcripſit ille inſignis vir, fulgor & ſplendor patriæ ſuæ Toletanæ, quæ illum venerata eſt ut ſapientiæ oraculum; admirataque eſt tamquam perfectum exemplar maximè æquabilis, & religioſæ vitæ, quam duxit in iſta civitate ſpatio annorum octoginta trium, ſine alicujus reprebenſione, & cum exemplo omnium ſuorum civium; quorum bumeris delatis fuit die tranſitus ſui ad ſepulcrum: quod, memoriam ejus bonorans & merita, decreta ſuo ſingulari illuſtriſſimum capitulum iſtius ſanctæ eccleſiæ Primatialis ipſi deſignavit: ubi jacet ad ingreſſum capellæ Mozarabicæ, bac cum inſcriptione:* Hic jacet Franciscus Pisa, S. theologiæ, et liberalium artium in accademia Toletana decanus, juris pontificii doctor, et Muzarabum sacellanus major. Obiit die III Decembris anno ætatis suæ LXXXIII Domini vero MDCXVI. Qui legis, si sapis, vive sicut isto, moriturus. recenſentur? E

Alphonſi de Villegas. 386 *Octavò. Alfonſus de Villegas, natus Toleti, magiſter in ſacra theologia & Scriptura, beneficiatus proprius eccleſiæ parochialis Muzarabicæ S. Marci, & ſacellanus iſtius ſacelli, bene cognitus ob ſuam doctrinam. Scripſit ac compoſuit magnum & doctum opus, Florem Sanctorum, aut Vitas Sanctorum veteris & novi Teſtamenti, quod circumfertur excuſum tomis ſex.* (Citatur ad marginem, ejus *Introductio ad Vitam S. Romani, & Vita S. Iſidori archiep. Hiſpal.*) *Jacet ſepultus in eccleſia parœciali S. Romani; ubi fuit baptizatus die* XXIX *Octobris, annis* MDXXXIII, *& cantavit primam Miſſam. Humari ſe juſſit in ſepulcro parentum ſuorum, quod in dicta eccleſia proprium babent; relicto ſuis teſtamentariis mandato, ut ne ſupernotaſſent illi inſcriptionem ullam; prout factum eſt. Fuit nomen ejus (eſtque hodiedum) in veneratione Toleti ob notam ejus virtutem & charitatem, quâ reſplenduit mirificè, exercendo illam in omni piorum operum genere ſeptuaginta duorum annorum ſpatio; & famoſum in omni Europa doctis & piis ejus ſcriptis, quæ cum applauſu magni ſiunt à nationibus omnibus, & auctoribus externis, qui eum citant ſingulari cum æſtimatione doctrinæ ejus* Lucubrationibus ipſius jam dictis aliæ nonnullæ ſuperaddi poſſunt ex Nicolao Antonio paullo ſuperius deſignato, pag. 43. F.

§. II.

Reliquorum virorum illuſtrium ſeries pertexta uſque ad annum MDCCVI.

Hos inter locum babens Joſephus de Valdivieſſo. NOnò. *Joſephus de Valdivieſſo, natus Toleti, magiſter in philoſophia, paſtor eccleſiæ parœcialis S. Torquati, ſacellanus bonorarius ſereniſſimi Infantis Cardinalis, & ſacelli Mozarabici; inſignis poeta Hiſpanus; cujus abundans œſtrum ſeſe ſemper occupavit cum admiratione Hiſpaniæ, in argumentis ſacris; & in particulari, in dulciſſimo poemate, quod in octavo rbytbmo compoſuit, de vita & morte glorioſi patriar-*

Sec. XVII.

chæ S. Joſephi; quod adeo æſtimatum eſt inter doctos; prout pal.m faciunt repetitæ impreſſiones, quæ de illo factæ ſunt. Floruit verſus annum Chriſti MDCXXXII. *Jacet in urbe Matritenſi.* Ex Nicolao Antonio, paulo ante allegato, pag. 626 explico illud *octavo rhythmo* (quod ex Hiſpanico exemplari, ubi eſt *octava rhitma*, ſic reddidi) hoc eſt *eo carminis modulo, quem à ſingulis octo verſibus invicem reſpondentibus*, OCTAVAS, *ſive octava rima tam noſtri, quam Itali vocare amant*, inquit laudatus Nicolaus Antonius; è quo varia quædam alia, quæ memoratus Joſephus conſcripſerit, intelligi poſſunt.

Eugenius de Robles.

388 *Decimò. Eugenius de Robles, natus Toleti, magiſter in philoſophia, & capellanus Mozarabicus, vir ſatis doctus, ſcripſit Epitomen Vitæ eminentiſſimi venerabilis Cardinalis Ciſnerii, & Tractatum de Officio Gothico Mozarabico, quæ excuſa ſunt Toleti, anno* MDCIV. *Ex libris præſentiarum capellæ Mozarabicæ obiiſſe videtur anno ſequente* MDCV: *cum in iſto anno non inveniantur ejus ſubſcriptiones, inter illas, quæ reliquorum ſunt capellanorum.* Sed hoc inde non ſequitur, ſi vera ſunt, quæ de ipſo refert Nicolaus Antonius pag. 276: nam *tandem*, inquit, *profeſſus fuit religioſæ vitæ inſtitutum inter Clericos regulares minores*; ibidem etiam præmittens, quod *ad S. Marcum parochus* etiam fuerit. Sequamur iterum Caminum.

B

389 *Undecimò* deniquo ac poſtremò. *D. Emmanuel de Meſſa, natus Toleti, paſtor Eccleſiæ parœcialis Mozarabicæ S. Eulaliæ (quem ego,* inquit, *novi.) Fuit ſacerdos compoſitæ vitæ, quam impendit ſemper in operibus pictatis, & ſpecialiter in augmento cultus divini; quæ in re omnes ſuos reditus annuos conſumpſit. Illis reædificavit ſuam eccleſiam S. Eulaliæ, quæ à multis jam annis ruinam minitabatur; cumque adornavit ſupellectile & ornamentis; tanta cum liberalitate, ut hodiedum ſit una ex inſtructioribus parœciis Mozarabibus ac Latinis hujus civitatis. Cum idcirco, tum quia fuit fundator venerabilis confraternitatis ſacerdotum, cujus titulus eſt magiſter noſter Jeſus Chriſtus, qui in ſua miraculoſa imagine Nazareni venerationem habet in iſta eccleſia S. Eulaliæ, dignus eſt venerabilis iſte paſtor memoria hac. Obiit anno* MDCCVI; *& ſe humari mandavit in ſua eccleſia: ubi jacet uſque ad univerſalem reſurrectionem.*

D

Emmanuel de Meſſa.

390 Addit ſub finem V. Cl. Caminus Velaſcus, relata tam in ſyllabo antecedente, quam in hoc catalago deſumpta eſſe ex auctoribus, qui citantur (citabantur certè in Ms. ad nos miſſo) ad marginem; atque ex inſtrumentis & chartis archivi capellæ Corporis Chriſti Mozarabicæ; quæ de mandato Illuſtriſſimi Capituli ſanctæ eccleſiæ Primatialis, patroni dictæ capellæ, ſibi patuiſſe refert ad iſtum finem, die XX menſis Junii 1724.

E

C A P U T IX.

Officii Mozarabici, ac ſingularum ejus partium notitia.

§. I.

Quædam generatim prænotata; Horæ Canonicæ.

His ita hactenus de origine, progreſſu, variiſque liturgiæ Mozarabicæ viciſſitudinibus hiſtorico-chronologicè deductis, nunc ad ea veniamus, quæ ad ipſius argumentum, ordinem, modum ac cæremonias potiſſimum ſpectant, dando ſpecialem totius dictæ liturgiæ notitiam, parteſque ejuſdem ſingulas explanando atque illuſtrando. Quædam itaque priùs generatim prænotemus. Inſeruit ea Eminentiſſimus Aguirrius tomo 3 Collectionis maximæ Conciliorum omnium Hiſpaniæ & novi Orbis, à pag. 261, excerpta & in Latinum ſermonem converſa ex Hiſpanico libro de Vita & geſtis Franciſci Ximenii S. R. E. Cardinalis, auctore Eugenio Robleſio ſuperiùs laudato.

Ex Hiſpanico Robleſii, apud Aguirr. non Latine edito,

C

Horarum principium.

392 *Inter alia notatu digna, & ab Officio Latino diſcrepantia habet iſtud officium Mozarabicum vel Iſidorianum vel Gotthicum, quædam, quorum uſus generalis eſt in omnibus tum majoribus tum minoribus Horis, ſicut ſunt initia, in quibus ſemper habetur Kyrie eleiſon, Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon; Pater noſter, & Ave Maria ſecretò: & protinus: In nomine domini noſtri Jeſu Chriſti lumen cum pace. Reſpondetur autem: Deo gratias. Quod quidem convenit cum eo, quod dicitur: Deus in adjutorium meum intende, in Latino vel Gregoriano Officio, excepto Completorio, quod aliter incipit: ut ſuo loco videbimus. In fine verò precum ſemper apponitur: In nomine Domine noſtri Jeſu Chriſti perſiſtamus cum pace. Reſponſum autem eſt: Deo gratias. Quod congruit cum his Latini Officii verbis: Benedicamus Domino.*

Illis etiam dicitur: Per omnia ſemper ſecula ſeculorum; & Dominus ſit ſemper vobiſcum, & Gloria & honor Patri, & Filio &c., ubicumque in Romano Officio ſe profert occaſio dicendi, Gloria Patri, & Filio.

F

Nec ſecus Reſponſa titulorum Prophetiis vel Epiſtolis inſcriptorum, præferunt Deo gratias, pariterque dicitur Amen in fine; ſicut etiam reſpondetur Amen ſub fine cujuſlibet orationis totius Officii; quomodocumque illa deſinat. Neque tamen auditur aut legitur oremus, ante ullam orationem.

De oratione Dominica.

393 *Horis autem abſolutis adjicitur Pater noſter alta voce; ſingulisque poſtulatis additur, Amen: niſi cum profertur hæc petitio: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Reſpondetur enim huic: Quia Deus es; & ultimæ, quæ dicitur, ſed libera nos à malo: moxque eodem tenore conſequenter hæc pia verba proferuntur: Liberati à malo, confirmati ſemper in bono &c. Quibus Deo neceſſitates fidelium peculiariter commendantur: pronuntiaturque iſtud itidem in Veſpertinis precibus, Laudibus, & Miſſa: in cæteris autem precibus ſuo loco dicitur: A malo nos libera, & in tuo timore, & opere bono nos confirma &c.*

His

A

De Benedictione.

His peractis, qui ſacra peragit, vel Diaconus, jubet his qui adſunt, ut humilitatem exhibeant cum his verbis: Humiliate vos benedictioni; Dominus ſit ſemper vobiſcum. Confeſtim verò ſacerdos benedictionem impertit, atque pronuntiat tres petitiones continenter; quarum cuilibet reſpondetur: Amen. Eo modo, & cum hac benedictione preces omnes abſolvuntur, exceptis Matutinis, quæ uno ſpiritu cum Laudibus dicuntur, imo commiſcentur, & pro una eademque re cenſentur.

Diviſio Officii.

394 *Diſtribuuntur Officia in Dominica, quæ vocantur ab Officio Latino Dominicæ, & in ferias, & feſta: horum autem poſtremorum quædam nomen ſuſcipiunt ſolemnitatis ſex trabearum vel pluvialium, eaque ſunt quaſi duplicia: alia vocantur quatuor pluvialium, ſuntque velut ſemiduplicia; alia duorum pluvialium, novem lectionum: ſuntque quaſi ſimplicia. Et juxta Breviarii canonem, cum decantatur Officium Sancti cujuſpiam, nulla fit in Sacro vel precibus Veſpertinis commemoratio alterius: cujus feſtum vel celebratum antea fuerit, vel ſit poſtea celebrandum. Notandum tamen eſt in precibus Veſpertinis, quod, ſi contingat debere dici quidpiam de Sancto, cujus commemoratio minus ſit ſolemnis aliâ, quæ præcedenti die facta eſt, dicuntur Veſpertinæ preces de inſigniori, cum oratione & Laude unica minùs ſolemnis: illud autem veluti commemoratio quædam eſt.*

B

De Veſpertinis precibus. Quid Laus, & Sonus.

395 Nunc ad ſingularia magis deſcendamus, quæ habentur apud laudatum Aguirrium, ex Robleſio Latinè reddita, ſub hoc titulo: *De Horis tum majoribus tum minoribus hujus ſancti Officii*; & ſic ſonant: *Officium Mozarabicum cujuſcumque Dominicæ, feriæ vel feſti, incipit à precibus Veſpertinis, in quibus numquam dicitur ullus pſalmus: ſuntque hæ preces totius hujus Officii breviſſimæ, diciturque in iis communiter Laus, Sonus, Antiphona; hinc alia Laus. Poſtrema verò duæ dicuntur cum Gloria & honor Patri: ſub finem autem cujuſlibet dicitur: Dominus ſit ſemper vobiſcum, exceptâ ultimâ; quia è veſtigio ſequitur Hymnus. Laudes, Soni, & Antiphonæ hoc in Officio conveniunt cum Reſponſis Officii Romani.*

Quid Supplicatio.

Deinde profertur Hymnus, & eo abſoluto Supplicatio: quæ nihil aliud eſt, quam parænesis ſacerdotis ad populum, quâ eum adhortatur, ut à Deo petat, quod expedit, ut eum colat. Huic autem reſpondetur: Præſta omnipotens, æterne Deus. Mox dicitur oratio, quæ à tribus Kyrie eleiſon inchoatur, abſolviturque cum tribus orationibus Dominicis, & Benedictione, ut jam generatim perſtrinximus.

C

Laus loco Magnificat.

396 *Succedit ſuperioribus Laus una, quæ eumdem locum obtinet, quem in Officio Latino poſſidet Magnificat: dumque ille cantatur, thuribulo accepto ſacerdos templum odore perfundit: eo verò decantato, dicitur oratio, cum Veſpertinis precibus finis imponitur.*

Commemoratio.

His abſolutis, ſuffragiorum communium loco, quibus utitur Officium Romanum, dicitur alia Laus, aliaque oratio. Verùm hæc commemoratio non fit in feſtis ſex aut quatuor trabearum, neque in Octavis.

Nota.

Quædam feſtivitates peculiares & Dominicæ plerumque in Veſpertinis precibus plures prædictis Laudes habent, & orationes; ut ſuis locis videbitur. Notandum verò eſt, orationes tantùm & Laudes in precibus Veſpertinis, Matutinis, & laudibus reperiri; dicique ante quamlibet orationem in Matutinis & Laudibus, Dominus ſit ſemper vobiſcum. In Veſperis autem dicitur oratio ſine præviis hiſce verbis; Dominus ſit ſemper vobiſcum.

EX EDITIS APUD AGUIRRIUM.

De Completorio.

397 *Completorium autem inchoatur à pſalmo: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine &c.; moxque dicuntur tria Alleluia ſingulis anni temporibus, exceptâ Quadrageſimâ: ſubſtituitur enim in eorum locum: Laus tibi, Laus tibi Domine, Rex æternæ gloriæ. Confeſtim ſequitur alius pſalmus, iteraturque ter Alleluia. Deinde dicitur alius cum Hymno & Verſu; conſequenterque dicitur pſalmus: Qui habitat in adjutorio Altiſſimi &c. Huic ſuccedit & alius pſalmus, & alter Hymnus, ita ut quinque illic pſalmi dicantur, interſeranturque duo Hymni; hinc dicitur Verſus, Supplicatio, Capitulum, Pater noſter, & Benedictio: ſicque Completorium abſolvitur. Poſt hæc dicitur Verſus & oratio pro commemoratione; exceptis ſolemnitatibus ſex aut quatuor trabearum, aut Octavis; ut jam monuimus, agentes de precibus Veſpertinis. Sub finem autem Completorii attexitur Salve, Verſus, & oratio ad Virginem Deiparam, quæ incipit, Virgo Iſrael &c. In Sabbatis, præcipuiſque diebus feſtis, & Quadrageſima quædam peculiaria dicuntur in Completorio, ut in Breviario videre eſt.*

E

De precibus Matutinis.

298 *Matutinæ preces hujus Officii breves ſunt admodum, & exordium ſumunt ab oratione Dominica, & Angelica ſalutatione: quibus additur Antiphona: Ave Regina cælorum, cum ejus Verſu, & oratione beatæ Virginis; quâ abſoluta ſacerdos ait: In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti lumen cum pace, ut jam ſcripſimus. Deinde attexitur Antiphona, & pſalmus Miſerere: hinc tres apponuntur Antiphonæ cum Reſponſo uno: quamlibet autem ſua comitatur oratio.*

Monendus eſt autem lector, dici poſt ſingulas orationes Matutinarum precum & Veſpertinarum, itidemque Laudum, & ſancti Miſſæ ſacrificii; dici, inquam: Per miſericordiam tuam Deus, qui es benedictus, & vivis & omnia regis in ſæcula ſæculorum. Quibus reſpondetur, Amen. Et iſta conveniunt cum his, quæ poſita ſunt ad calcem orationum Officii Romani, ſcilicet: Per Dominum noſtrum, Jeſum Chriſtum, Filium tuum. Tandem Matutinæ preces communiter abſolvuntur cum ultimo Reſponſo, ſive ſit poſt illud oratio, ſive non ſit.

Veruntamen in Dominicis per annum; Dominicis item Adventus, & Quadrageſimæ incipiunt Matutinæ preces ab Hymno: Æterne rerum conditor, loco primæ Antiphonæ; ſtatimque ſequitur oratio: poſt quam dicuntur tres pſalmi, ſinguli cum ſuis Antiphonis; hiſque tres Antiphonæ ſuccedunt cum Reſponſo & orationibus, uti à nobis antè dictum fuit.

F

De Dominicis poſt Paſcha.

399 *Dominicis autem diebus, qui inter Chriſti Reſurrectionem, & Pentecoſten habentur, ſequuntur Muzarabes commune Officium feſtivitatum totius anni: eo tamen excepto, quod loco Miſerere, dicitur pſalmus: Domine, quid multiplicati ſunt, qui tribulant me, idemque in feſtis Inventionis, Exaltationis, & Triumphi ſanctæ Crucis, Aſcenſioniſque, & aliis ſolemnioribus obſervatur:*

De Laudibus.

400 *His peractis ſequuntur Laudes cum Antiphona, quam præcedit: Dominus ſit ſemper vobiſcum; eamque ſequitur Canticum quodpiam veteris aut novi Teſtamenti. Die verò D. Magdalenæ duo Cantica dicuntur. Peculiare autem admodum eſt, quod in Officio Muzarabico, totius anni decurſu nullibi audiuntur hæc duo*

Can-

EX EDITIS APUD AGUIRRIUM.

Cantica, Magnificat, & Benedictus Dominus Deus Iſrael; niſi hoc in loco. Dicitur autem Magnificat in ſolis beatæ Virginis Officiis, & nocte Nativitatis Domini noſtri. Benedictus autem ſolummodo in feſto S. Joannis Baptiſtæ.

Abſoluto Cantico, recitataque Antiphona, & dicto Dominus ſit ſemper vobiſcum, dicitur alia Antiphona ante pſalmum, Benedictus es Domine Deus Patrum noſtrorum: qui quidem ſtrictim ſummatimque complectitur pſalmum: Benedicite omnia opera Domini Domino, idemque ſonat, ſi ſenſum penitus intuemur. Ad hæc dicitur Sonus, & alia Antiphona ante pſalmum Laudate Dominum de cælis; quo decantato legitur prophetia quædam, quam ſequitur Hymnus, Supplicatio, Capitulum, Pater noſter, Laus, & Benedictio: ſi que ſolis Laudibus imponitur. Succedit his Laus quædam, & oratio loco ſuffragiorum, ut in Veſpertinis precibus, & Completorio: idque tantum fieri ſolet in feſtis duorum pluvialium, aut novem lectionum: quæ ſimplicium appellationem ſortiuntur.

De Aurora.

401 Officium iſtud Muz-arabicum ſuperat Romanum uno precum ſpecie, quæ vocatur Aurora. Illæ autem preces dicuntur ante Primam, & in aliis anni feriis, adeoque pauca ſunt, cum ſinguli dies Sanctis quibuſdam addicantur, ut, exceptâ Vigilia Nativitatis Dominicæ, & Regum, dieque Cinerum, rarò per annum in Muz-arabes utuntur.

B

Hæ vero preces habent cum Antiphona quatuor pſalmos, Laudem unam, Hymnum unum, Verſumque unum: finiuntur autem oratione Dominica abſque Capitulo, & cum precibus quibuſdam.

De Prima.

402 Initio Primæ dicitur Antiphona, & Dominus ſit ſemper vobiſcum: ſtatimque dicuntur ſeptem pſalmi, iteraturque Antiphona, quam ſequitur Reſponſum unum cum Prophetia, unaque Epiſtola, & Laude, quam comitatur Hymnus cum ſuo Verſu; moxque dicitur: Te Deum laudamus, Gloria, & Credo.

Id autem obſervatur, quod diebus Dominicis Adventûs, & Quadrageſimæ, quotieſque non dicitur in Sacro Gloria, non recitatur in Prima Te Deum Laudamus, aut, Gloria, dicituque tantùm ſymbolum Apoſtolorum; cui ſuccedunt Supplicatio, Pater noſter, & Benedictio, cum quibus abſolvitur Prima. Prima autem eo modo ſe habet totius anni decurſu. Notandum tamen eſt, Reſponſa mutari, ut exigit feſtum, quod colitur, aut Sanctus, cujus memoria celebratur. Sunt & aliæ feſtivitates, quæ in minoribus precibus Hymnos habere proprios conſueverunt, ſicuti Reſurrectio, quæ in Prima Reſponſum, & Hymnum proprium; deinde dies feſti, Dominici, & feriæ ſua ſpecialia Capitula, peculiareſque ſuas benedictiones habentur.

C

Tertia, Sexta, Nona.

403 Tertia incipit, ut Prima, cum Antiphona, habetque quatuor pſalmos, variaque Reſponſa, ut in Prima diximus. His additur Prophetia, una Epiſtola, Lauda, & unus Hymnus, quem ſequuntur clamores, quibus petitur à Deo, ut non juxta ſcelera pœnas infligat; illicoque dicitur Supplicatio, Capitulum, Pater noſter & Benedictio. Sicque regulariter Tertiæ finis imponitur. Sexta & Nona eodem modo, quo Tertia, recitantur, ſolumque in eo differunt, quod alii pſalmi, & Hymni aliaque capitula hic habentur. Verum quoad pſalmorum ordinem & numerum, ſemper idem, quod in Tertia diximus, obſervatur.

D

De DD. Cypriano & Martino.

Celebratur etiam ſolenne jejunium tribus diebus ante feſtum Epiphaniæ juxta iſtud Officium: iis verò diebus plurimum differunt Tertia, Sexta, & Nona: quia peculiares Prophetia, Antiphona, pſalmi, Orationes, preceſque dicuntur, & alia ſpecialiter hiſce diebus aptata, ut in Breviario patet. Celebratur item ſolenne jejunium cum Officio divino particulari, menſe Septembris, tribus ante D. Cypriani feſtum diebus, pariterque menſe Novembris tribus ante D. Martini ſolennia diebus, uti videre eſt in Breviario poſt Dominicas Pentecoſtes.

De Adventu.

404 De quibuſdam notatu dignis, quæ peculiaria ſunt Officio Muz-arabico, ſubduntur apud Aguirrium pag. 264 ſequentia: Notandum generaliter eſt, celebrari in hoc Officio Gotthico Muzarabico ſex dies Dominicos Adventûs Domini noſtri, cum in Officio Latino quatuor tantummodo celebrentur.

De Dominicis ante Quadrageſimam.

Ante Quadrageſimam nulla fit mentio Septuageſimæ, Sexageſimæ, vel Quinquageſimæ; quamvis illic habeatur peculiare Officium Dominicæ, quæ præcedit Quadrageſimam. In eo autem id animadverſione dignum occurrit, quod legitur Evangelium Divitis avari, & mendici Lazari, ad damnandum vulgi morem, quod eo tempore quaſi altiſſimus gurges, voraciſſimè ſeſe explet, adeo ut ventri, aut aliis rebus natus eſſe videatur. Appoſitè autem inſeritur Breviario Sermo S. Iſidori, qui hoc Officium ampliavit, pro Bacchanalium, ſeu Martis die, cui dies Cinerum immediatè ſuccedit. Demum hoc in Officio à Adventûs Dominici memoria S. Joannis Baptiſtæ celebratur. Ea autem eſt, quæ feſtum Nativitatis ejus antecedit; mirumque profectò & notatu dignum eſt, neminem è Beatorum choro (Chriſtum excipio) ne ipſam quidem Virginem Deiparam, Adventu gaudere, præter S. Joannem Baptiſtam. Et hæc ſufficiant quoad Officium, & Breviarium Muz-arabicum. Sequuntur apud Aguirrium idea Miſſæ Mozarabicæ, ejuſque cæremoniæ; at de iſtis rebus nos inferiùs agemus. Hæc interea nunc præmittimus.

E

De S. Ioanne Baptiſta.

§. II.

Miſſæ Dominicarum Quadrageſimæ, feriarum Quadrageſimæ, Vigiliarum totius anni, ac pro Defunctis. Quædam ſpeciatim notatu digna circa Miſſam Mozarabicam: Orationes pro Eminentiſſimo Mozarabum Fundatore. Sancti.

F

Incipit Miſſa à prophetia.

AGuirrius à pag. 267, ex Robleſii Hiſpanico à pag. 296, de Dominicis Quadrageſimæ imprimis ita fatur: *Sacrificia Dominicarum Quadrageſimæ immediatè incipiunt poſt abſolutam confeſſionem generalem à prophetia; illicoque penè ſemper leguntur duo vaticinia, vel plura; eaque ſequitur Pſallendum. Deinde immediatè ſacerdos genu flexo ſupra gradus altaris recitat quaſdam preces, calicem præ manibus habens cum vino, & aqua, & hoſtia ſupra patenam collocata. Deinde abſolutis precibus recitat ſacerdos orationem, cujus initium eſt: Exaudi orationem noſtram Domine &c. Recitatis ſuperioribus, dicitur Epiſtola & Evan-*

Preces aliæ.

Digitized by Google

A

Evangelium cum laude. Hiat ante ſacrificium & ablutionem, ſacerdos genu flexo ad altare, recitat alias preces, quæ incipiunt: Pœnitentes orate. Quibus dictis, peragitur Sacrificium, & continuatur Miſſa . . . Antiphona ad confractionem panis; & reſponſum ſeu exhortatio, quæ vocatur Ad accedentes, in his Quadrageſimæ Miſſis varietatem patiuntur.

Loco Benedicamus Domino.

Sic loco Benedicamus Domino, quod dicitur in Miſſis Quadrageſimalibus Officii Gregoriani, effertur in Muz-arabico: In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti perficiamus cum pace.

Prima Dominica Quadrageſimæ;

406 *Ab hac regula generali Dominicarum Quadrageſimæ excipitur prima Dominica, in qua dicitur, Introibo, & Gloria cum oratione, ſicut in ceteris feſtivitatibus totius anni. Nec dicuntur preces: Pœnitentes orate. In reliquis verò obſervatur ordo præfatus ceterarum Quadrageſimæ Dominicarum.*

ejuſdem feriæ;

Feriæ Quadrageſimæ eumdem modum Officii ſervant, quem Dominicæ, excepto, quod abſolutis vaticiniis, loco precum & Pſallendi, dicitur Tractus, efformatus ad ſimilitudinem eorum, quæ in Officio Romano poſt Epiſtolam dicuntur: deſumiturque penè ſemper ex aliquo vaticinio Hieremiæ, vel alicujus alterius prophetæ. Deinde ſequitur Epiſtola cum reliquis, ut dictum eſt in Dominicis Quadrageſimæ.

B

Vigiliæ totius anni.

Jam verò de Vigiliis totius anni præſcribuntur ſequentia: *Differunt tantùm Vigiliarum Miſſæ à ceteris totius anni Sacris in eo, quod introitu carent, primaque oratione & Gloria: initiumque ſumunt à prophetia. In ceteris verò communem totius anni Ordinem ſequuntur, ut notavimus.*

Introitus Miſſæ pro Defunctis.

407 Miſſæ pro defunctis iſta ſunt propria: *Abſoluta confeſſione in Miſſa, quæ pro defunctis celebratur, conſtitutus ſacerdos in medio altaris ait: Erigite vos. Dominus ſit ſemper vobiſcum; ſtatimque conſequenter dicit Officium vel Introitum, incipiens ab his verbis: Tu es portio mea, Alleluia, in terra viventium, Alleluia. Tempore Quadrageſimæ dicitur aliud Officium, vel alius Introitus, carens Alleluja.*

Non dicitur Hagios.

Notate, non dici in Miſſa pro Defunctis, Hagios, Hagios, ad dicendam orationem, quam vocant Aliam; verùm ſacerdotem, dicentem Oremus, recitare ſupplicationem, Eccleſiam Catholicam &c.

Kyrie eleiſon.

C

Hoc in Officio priuſquam dicatur prima oratio, vocata Miſſa, & Dominus ſit ſemper vobiſcum, quod eam præcedit, dici Kyrie eleiſon, Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon.

Illatio vel Præfatio.

Ante Præfationem vel Illationem non dicitur in hoc Officio defunctorum invocatio ſanctiſſimæ Trinitatis, incipiens: Gratia Dei Patris omnipotentis &c. Nec etiam dicitur: Introibo ad altare Dei mei. Dumque abſolvuntur hæc verba: Quia tu es vera pax noſtra, cum quibus finit quartæ orationi, quam Ad pacem vocamus, imponitur, conſequenter dicitur: Aures ad Dominum. Et cum hoc verſu Præfatio vel Illatio inchoatur. Ad confractionem panis dici ſolet hoc reſponſum: Requiem æternam det eis Dominus, lux perpetua luceat tibi, & replicatur ſplendoribus anima tua, & oſſa tua reviviſcant de loco ſuo. Variatur autem tam hoc reſponſum, quam aliud, quod vocatur Ad accedentes, in quibuſdam Miſſis, quæ pro defunctis dicuntur, ut patet in Miſſali.

Requieſcant in pace.

408 *Neque verò dicitur Requieſcant in pace, in his Miſſis, ſed in ejus locum, Anima ejus, & animæ omnium fidelium defunctorum per miſericordiam Dei ſine fine requieſcant in pace; reſpondeturque: Deo gratias.*

Ex additis apud Aguirrium.

Miſſæ peculiares.

Sunt in hoc Officio Miſſæ peculiares pro defunctis, juxta gradum, quem hac in vita poſſederunt, veluti pro epiſcopo, ſacerdote, diacono, ſubdiacono vel ſeculari. Eſt etiam Miſſa pro infantibus baptiſmo regeneratis, qui ex hac vita cum innocentia baptiſmatis exceſſerunt, inſcribiturque, Miſſa parvulorum defunctorum. In eorum autem memoriam offertur Sacrificium, quo petitur à Deo in peculiaribus hujus Miſſæ orationibus, ut, quemadmodum pueri iſti per ejus ingentem miſericordiam, innocentium puerorum Bethlehem conſortio gaudent; ita nos frui poſſimus in cælo conſortio utrorumque puerorum, peccatorum noſtrorum in hac vita veniam obtinendo. Sic etiam petitur venia pro fidelibus defunctis adultis.

Miſſa parvulorum.

Occaſione fidelium Defunctorum refertur commemoratio Mozarabum fundatoris.

409 Ecce hic tibi tanquam intercalare interſero perpetuum Mozarabum ſacellanorum Toletanorum mnemoſynon, debitæque erga Eminentiſſimum fundatorem ac reſtauratorem ſuum Franciſcum Ximenium, ſupra quam dici poſſit, de ſe meritum, memoris ac grati animi monumentum; quo teſte Robleſio pag. 344, peractâ Miſſa diebus ſingulis (excipe Dominicos, ac feſtos obſervari præceptos) recitatur pro ipſius animæ refrigerio ſecundùm ordinem Officii Mozarabici, ſequens Reſponſorium. *Scio Domine quia nihil in terra ſine cauſa. P. quia homo naſcitur ad laborem; & avis ad volandum. ℣. Ego vero deprecabor Dominum, & ad eum ponam eloquium meum. P. quia homo naſcitur ad laborem, & avis ad volandum. Oremus: Pium & exaudibilem Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum cum omni ſupplicatione rogemus, ut ſpiritum & animam famuli (Franciſci Cardinalis Pontificis) in locum lucis inter agmina Beatorum propitius collocare dignetur. Reſp. Præſta æterne omnipotens Deus. Kyrie. Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon. Pater noſter* totum ſecretò Oratio: *Tibi, Domine, commendamus animam* &c. ut in Officio Romano (niſi quod ibi legatur *humanæ*, hic autem *mundanæ converſationis.*) *Reſp. Amen. Dominus ſit ſemper vobiſcum. Reſp. Et cum &c. In nomine* Domini *noſtri Jeſu Chriſti anima ejus, & omnes animæ fidelium defunctorum per miſericordiam* Dei, *ſine fine requieſcant in pace. Reſp. Amen.*

E

Martyres Hiſpani.

410 Proximum, ut revertamur eò, unde tantiſper digreſſi ſumus, ex Robleſio apud Aguirrium pag. 269 occupant locum quædam ſingulatim notanda in ſæpe dicta Miſſa Mozarabica, quæ huc etiam tranſcribenda cenſemus: *In hoc Officio habentur Miſſæ feſtorum Sanctorumque peculiarium valde prolixæ, cujus generis ſunt omnes* Dominicæ, *nominatimque feſta quorumdam Martyrum, veluti B. Laurentii, S. Vincentii, & divarum Eulaliæ, Juſtæ & Ruffinæ, Hiſpaniæ Martyrum, aliorumque plurimorum. Ejus rei ratio eſt, quia cum ſit iſtud Officium merè Hiſpanum, necnon ejus expurgator & auctor* (Adi ſuprà caput 3. §. 3) *divus* Iſidorus, *Archiepiſcopus* Hiſpalenſis, *Hiſpanus fuerit; jure quidem Illatio, hymni Officii, & quædam orationes Miſſæ exhibent geſta Martyrum, triumphoſque ab iis de tyrannis ſæviſſimis reportatos. Cumque ſanctitate micantes fuerint, & pares paucos in perferendis exquiſitioribus tormentis habuerint: non immerito* D. *Iſidorus eorum vitas recenſuit, majus ſtudium in enarranda* D. *Vincentii fortitudine adhibens. Quod quidem patet ex eo, quod ſola Miſſæ Præfatio ſeptem Miſſalis columnas*

Digitized by Google

Ex editis apud Aguirrium. *lumnas impleat.*

411 *Notandum verò eſt in impreſſione, quam fieri juſſit Illuſtriſſimus Cardinalis Franciſcus Ximenes de Ciſneros, Archiepiſcopus Toletanus, & in tranſlatione Gotthici textus in Latinum, eum addidiſſe pleroſque è Sanctis Officii Toletani veteris, & Sanctis Gotthicis Muz-arabicis miſcuiſſe. Appoſuit autem Miſſæ confeſſionem generalem cum oratione adorationis crucis, ceteriſque orationibus, quæ ante Introitum dicuntur, & Salve in fine Miſſæ. Et quia hæc, & pleraque alia adjecit, ideo Miſſali inſcriptionem hanc habet: Miſſale mixtum, ſecundùm regulam B. Iſidori dictum Muz-arabe.* Vide quæ num. 186 notavimus.

Sancti additi, 412 *Sanctis additi fuere quidam ſancti Confeſſores, aliique Martyres, qui ab inſtitutione & compoſitione Officii Gotthici vixerunt. Et quamvis verum ſit, fuiſſe quoſdam ſanctos Confeſſores ante Officium Gotthicum; non tamen decantatum eſt illis temporibus Officium eorum nomine, quia hic honos Martyribus ſolis tunc tribuebatur. Quod ſi ſit Confeſſor quiſpiam, in cujus honorem dicatur Officium; is profectò cenſeri debet è numero eorum, qui à vetere concilio Toletano additi fuerunt.*

B

Certum autem & indubitatum adeo iſtud eſt, ut ſi forte datum ſit ſolum nomen Confeſſoris quibuſdam ſanctis Muz-arabicis, ut divo Gerontio, divæ Leucadiæ virgini Toletanæ, B. Criſpino, aliiſque id genus, conſtat ex hymnis feſtivitatum (quos habent proprios) fuiſſe etiam Martyres, ideoque antiquis temporibus peculiare Officium illis fuiſſe tributum. Hinc videre licet pene omnes Sanctos, Miſſam & Officium peculiariter adeptos, Gotthicos veteres eſſe, quia pauca ſunt feſta addita, quæ gaudeant Officio peculiari.

& quinam. 413 *Hinc ſequitur, pleroſque Sanctos, aut majorem eorum partem, de quibus dicitur commune Sanctorum, additos fuiſſe & immiſtos à Cardinale Franciſco Ximenez in tranſlatione textus Gotthici in Latinum ſermonem. Non ideo tamen nego, multos fuiſſe Martyres antiquos, qui proprio Officio minimè gaudent, ut ſunt divus Marcus Evangeliſta, divus Pantaleon martyr, & beata Juliana V. & M., pluresque, quorum gratiâ compacta ſunt Officia, quæ communia vocantur. Diſpoſita etiam ea fuere pro illis, qui mandato ſummi pontificis poterant addi, ut ſingulis diebus adduntur.* Ita quidem dicitur apud Eminentiſſimum Aguirrium; quibus major lux accedet ex dicendis circa fragmentum antiqui Kalendarii Gothico-Hiſpanici inferiùs paragrapho 5 producendi atque explanandi; poſt quod exhibebitur Kalendarium Sanctorum Miſſalis Mozarabici typis excuſi.

C

§. III.

Liturgiæ Mozarabicæ Hymni.

NOſter Martinus Clairè in Diſſertatione ſua, opuſculo de Hymnis eccleſiaſticis novo, cultu adornatis præfixo, *Si illorum*, inquit, *ortum à fonte repetere places, idem erit & Chriſtianæ religionis, & Hymnorum hujuſmodi principium; cujus rei locuples teſtis eſt, idemque ſpectator Philo Judæus, vir utique primis Eccleſiæ temporibus æqualis. Is enim ſcribens de ſanctiſſimis primorum Chriſtianorum moribus, ritibuſque (hos autem Eſſenorum nomine ab eo deſignari, tradunt Hieronymus, aliique Patres) ſuos illis fuiſſe teſtatur Hymnos illoſque rhythmicos, quos ſinguli privato quiſque in ſeceſſu, & ſimul ſuis in cœtibus, alternis choris concinerent.* Verba autem quibus Philonem loquentem inducit, ſic ſonant: *Non ſolum contemplationi vacant, ſed etiam Cantica & Hymnos in Dei laudem componunt; vario metrorum, carminumque genere, rhythmis concinnatos.* At quorſum ad Philonem recurrere opus eſt? Audiatur Doctor gentium, qui ad Coloſſenſes cap. 3, ℣ 16 ſic ſcribit: *Pſalmis, Hymnis, & canticis ſpiritualibus, in gratia cantantes in cordibus veſtris Deo.* D

Hymnorum uſus antiquiſſimus tum alibi, tum in Hiſpania.

415 Jam verò pium hoc exercitationis genus primis Eccleſiæ temporibus jam adultis clareſcere quoque perrexiſſe, quis dubitet? in memoriam revocemus verba concilii Toletani IV, occaſione uſûs Hymnorum, quem reſtituit, ita enuntiatus ſuperiùs cap. 3 §. 1, num. 103: *De Hymnis etiam canendis, & Salvatoris & Apoſtolorum habemus exemplum.. Et quia nonnulli Hymni humano ſtudio in laudem Dei, atque Apoſtolorum & Martyrum triumphos compoſiti eſſe noſcuntur; ſicut hi, quos beatiſſimi doctores Hilarius atque Ambroſius ediderunt* &c. Ineunte ſeculo V occurrit Aurelius Prudentius, natione Hiſpanus, qui inter alia, quæ ſcripſit, pangendis variis in laudem Sanctorum Hymnis piam pariter atque elegantem operam inſumpſit; prout liquet ex tractatu, qui inſcribitur Περὶ ϛεφάνων; ex cujus calamo Hymnus S. Eulaliæ totius & integer profluxit, atque in Breviarium Hiſpano-Gotbicum ſeu Mozarabicum tranſiit (tametſi mendoſe admodum in Breviario iſto excuſus) ſi excipias breviſſimam clauſulam, quam ibidem, non verò apud ipſum lego. E

quorum ex Breviario Mozarabico

416 Hymnorum porro propriorum, qui in Breviario Mozarabico Ximeniano notantur, pars maxima tranſcripta fuit, dum Toleti degeremus, non quidem omni totius, ſed poſtremi dumtaxat ſacri ſemeſtris; relictis aliis ſemeſtris anterioris; quia Sanctos eaſdem, qui jam apud nos dati ſunt, atque adeo ex Hymnorum ſibi convenientium tranſcriptione amplius illuſtrari non debent. Ceterum nonnulli ſunt in iſto ſemeſtri poſtremo Sancti qui gemino, eoque proprio Hymno; alii ſunt plurimi, qui unico tantum; alii denique qui nullo proprio celebrantur. Sed Hymnorum contextus plurimis mendis admodum miſerè deformis eſt. Cauſam fugio quærere. Diverſis autem illi modulis conſtant: nam invenies inter eos, qui diverſo metri genere illigantur; alios videas rhythmi ſyllabas ac formam præferre. Rem declaro ex ſubjecto ſpecimine, quod exhibeo ex apographo noſtro, ex impreſſo exemplari fideliſſimè deſcripto prout jacet, nulla prorſus adhibita correctione mendorum, quorum tamen adeo frequens eſt copia; quæ & ego hic intacta relinquo. F

ſpecimen profertur de S. Jacobo Majore.

417 Hymnus S. Jacobi Majoris ad Laudes eum metro Sapphico incipit, & ſic habet: *Gaudeat cuncta pia plebs alumna reſultet voce ſimul & cruore: pacis ſenore ſemper Chriſtum roget laudis honore. Veritas. vita. ſpes ſemper tranquilla in tui almi Jacobique ſancti: jam exclamur ignibus cremamur catenis magnis. Magnus hic ait dominuſque noſter dira reſolve ignea cathena nihil nocente: mihi nunc afferte magnum iniquum.* &c. In feſto S. Annæ canuntur iſta: *lucis hujus feſta collat plebs honeſta: domino celorum dignis concelebrentet hymnis. Mater matris Chriſti ex hoc mundo triſti migrans fide bona: ſua vice dona vita*

A ta dona. *Annam ſic expreſſa ſudit eadin Jeſſe: ut ſit mater matris nati Dei pateis. Exbine planta ſurgit virgo ſancta: ex hoc fluit fonte lapis ceſus monte. Celo tam ſublata mulier beatu: ſuo nos precatu purget à reatu.*

418 Menſe Auguſto occurrit S. Felix martyr cum hoc hymno Trochaico rhythmico: *Fons deus vite perhennis lux origo luminis aſpice plebem canentem feſta: ſummi martyris excipe vota precantum: ſume laudum carmina. En tui felicis almi pangimus inſignia: tu reſolve vincula lingue dans ſonora cantica: ut tua rite queamus promere magnalia. Iſte namque ceſaree urbis maneltania mundialis diſcipline dum ſtuderet litteris: artium fumoſa vubra te ſequendo deſeric* &c. Idem modulus adhibetur in hymno SS. Juſti & Paſtoris: *O Dei perhenne verbum patris ore prodltum: organum qui imbecille ad movens infantiam: das eis ſpirare flatum: vocis ut promant ſonum. Tu pius adeſto nobis ſolve fibras gutturis: ora inſtrue loquellis: corda cepla lachrymis: ut ſacrorum feſta dignis precinamus canticis. Ecce juſtus: ecce paſtor: ambo juncti ſanguine: quos pia fraternitatis junxerat germanitas: invexit equalis ſacrate paſſionis unitas. Hii tamen ſcolis retenti dum inſtruuntur litteris: audientes quod tyrannus* &c. Metro Aſclepiadeo conſtat hymnus de S. Hippolyto:

B *Adſunt o populi feſta celebria que felix revehit temporis orbita in ſeſe rediens axe volubili laudem ſidereo reddite principi. Hic namque ypolitus tempore terream deſpectus niveu ſcandit ad ethera: cum ſolvens anima corpore vividam celeſtem meruit ſumere laureeam. Dum dux belligerus eſſet hic agminis* &c.

419 Menſe Septembri carmine Jambico bimetro honorantur SS. Fauſtus, Januarius & Martialis MM. *Gaudet caterva nobilis Dei repleta gratia: trium ſacrorum martyrum preclara eſt ſolemnitas. Templum beata trinitas perenne condidit ſibi: ex quo novum depromitur dulciſſimumque canticum* &c. Jambico trimetro celebratur menſe Novembri S. Romanus M. *Romane Chriſti fortis aſſertor Dei: elinguis oris organum fautor move: largire comptum carmen ſanctiſſimum: fac ut tuarum mira laudum concinam. Qui cum ſciſſet ipſe poſſe facere mutas eloqui: plectrum palati & faucium ſevus tibi tortor eefregit: nec tamen ſilentium induxit oris;*

C *qua fatebaris Deum vox veritatis teſtis extingui nequit: vel ſi reciſis palpitet meatibus: Chriſtum loquendi lingua numquam defuit. cum predicatur ipſe verborum dator.* &c. Atque hæc plus quam ſatis pro ſpecimine. Poſſem his ſubjicere, quinam Sancti apud Mozarabes hymnis celebrentur; ſed cum de feſtis apud ipſos præcipuis proximè occurſura quædam ſint ex Robleſio apud Aguirrium, reliquis omiſſis, eò nunc pergendum eſſe duxi.

de S. Felice M.

de SS. Fauſto, Januario, & Martiale MM.

§. IV.

Quædam peculiaria Officio Miſſæ ac feſtis Mozarabicis referuntur.

DE his rurſum Aguirrius à pag. 269; apud quem Robleſii Hiſpanicum Latinè transferibitur: *Solent etiam Muz-arabes, cum Sanctus quiſpiam gaudet peculiari Miſſa, vel aliqua ejus parte, proprium aliquid apponere Breviariis ad commemorationem, ut ſuis locis videri poteſt. Praterea habent Sancti quidam aliquid particulare in reliquo Officio, non autem in Miſſa, ſicuti D. Eliſabeth, Hungaria Regina, D. Saturninus martyr, D. Anna, D. Clemens, & quadraginta Martyres, D. Gabriel Archangelus, Apparitio S. Michaëlis, D. Sperati & ſociorum. Id autem adeo rarò accidit, ut penè notari non poſſit. Videantur iſta ſuis locis. Sunt etiam Sancti quidam, qui proprios cantum habent hymnos veſpertinarum precum, ſicuti D. Euphemia, D. Auguſtinus, D. Hieronymus, D. Vincentius, Sabina, & Chriſteta, D. Marcellus Martyr, D. Catharina, S. Æmilianus Abbas.*

Peculiaria quædam circa Sanctos,

Ex Roblesio apud Aguirrium.

421 *Cupio tandem percenſere quædam circa Sacra & Officia propria, quibuſdam feſtis, & Sanctis particularibus aptata, ultra Officia & Miſſas de communi, quæ Sanctorum causâ habentur, qui propriis Officiis carent. Habent Officium Sacrumque proprium ſeu Dominicæ Adventûs Domini noſtri; item Dominica Adventûs D. Joannis Baptiſtæ, aliaque Dominica ante Epiphaniam cum octo aliis poſt Epiphaniam; deinde Dominica, quæ diem Cinerum præcedit; dies ipſe Cinerum cum omnibus Quadrageſimæ feriis; cujus Dominicæ complectendo Dominicam Ramorum, ſunt ſex. Item dies Cœnæ Dominicæ, dies Paraſceves, & Sabbatum ſanctum: ſtlaque dies Paraſceves dicitur Paſſio. Habent pariter Officium, ſacrumque proprium Dominica Reſurrectionis cum feriis uſque ad ſequentem diem Sabbati. Similiter & ſex Dominicæ, quas poſt Paſcha vocamus: Dominica poſt Aſcenſionem, & octo Dominicæ poſt Pentecoſten. Ultima autem Dominica ea eſt, quæ vocatur Dominica ante jejunium Kalendarum Novembrium.*

Officia propria,

B

422 Obſervanda etiam veniunt feſta præcipua, quæ Sacro proprio & Officio gaudent, quæ ab eodem auctore notantur hoc ordine pag. 270: *Primò Nativitas Domini noſtri; atque die non dicuntur tres Miſſæ, ut in Officio Latino; imo tantùm una: deinde Circumciſio, Epiphania, feſtum Corporis Chriſti, Paſchatis dies, Aſcenſionis & Pentecoſtes, uti dictum fuit: Nativitas beatæ Virginis, ejus Conceptio, Annuntiatio, vocata D. Maria de O, Purificatio & Aſſumptio. Quædam de his feſtis deſumpta ſunt ex antiquo Officio Toletano. Eſt etiam commune beatæ Virginis pro Sabbatis, cum dicitur de ea, & pro ejus feſtis, quæ Officium proprium non habent. Item dies Sanctorum, S. Michael Archangelus, D. Joannes Baptiſta, ejus nativitas & decollatio: DD. Petrus & Paulus, Cathedra D. Petri, & S. Jacobus Major, D. Joannes Evangeliſta, D. Andreas, D. Jacobus Minor, frater Domini dictus; D. Thomas, D. Mathias: omnes denique Apoſtoli: Inventio ſanctæ crucis, S. Maria Magdalena, D. Stephanus protomartyr, Sancti Innocentes. D. Laurentius Hiſpanus, D. Torquatus cum ſociis Epiſcopis, D. Vincentius Hiſpanus, ſanctæ Juſta & Ruffina Virgines Hiſpalenſes, D. Geneſius, D. Cebrianus Epiſcopus, D. Chriſtophorus cum ſociis, D. Julianus cum Baſiliſſa, D. Adrianus & Natalia, S. Martiniana virgo, DD. Coſmas & Damianus medici, DD. Fauſtus, Januarius, Martialis, Servandus, Germanus, Romanus; D. Eulalia virgo, D. Leocadia civis, & patrona Toleti, omnes Martyres.*

feſta,

F

423 *Sancti, qui proprio gaudent Officio, ab oratione, quæ Miſſa dicitur, hi ſunt: DD. Fabianus, Sebaſtianus, Lucianus presbyter, Juſtus & Paſtor Hiſpani Complutenſes: Speratus cum ſociis, Aciſclus, Emeterius, Celedonius,*

ac Miſſas Sanctorum.

Ex editis apud Aguirrium, *Fructuoſus, Augurius, Eulogius cum ſociis, Thyrſus & Felix, Babylas Epiſcopus, & tres Pueri, omnes Martyres.* DD. *Martinus Epiſcopus, Bartholomæus, Simon, Judas & Matthæus Evangeliſta, Apoſtoli.* Divæ *Agnes, Agatha,* Dorothea, *Chriſtina, Eugenia, Columba, omnes Virgines & Martyres, ſimul cum* D. *Eulalia V. & M. Barcinonenſi.* De*inum maximè differunt Officia Latina à Muzarabicis quoad Evangelia: quia ſolet ſolum Evangelium Officii Muz-arabici continere ea, quæ dici ſolent in duobus vel tribus feſtivitatibus Officii Latini. V. G. die Epiphaniæ dicitur Evangelium diei Innocentium, & vigiliæ Regum; ſicque coagmentatur hoc Evangelium è tribus. Die ſanctorum Innocentium dicitur aliud Evangelium, deſumptum è capite 18. D. Matthæi; quo utitur Officium Latinum diebus feſtis Angelorum.*

ſanctarum Virginum, ac Quadrageſimæ. 424. *In officia Muz-arabica in qualibet feſtivitate Virginis legitur etiam Evangelium D. Magdalenæ, non verò prudentium Virginum, ſicut in Officio Latino. Illud verò Evangelium dicitur in communi plurimarum Virginum, hoc*

B *in Officia. Quadrageſima tempore permutantur omnino Evangelia. Primâ quippe* Dominicâ, *cum in* Officia *Latina legitur Evangelium tentationis, in Muz-arabico legitur Evangelium Samaritanæ. Die verò Cinerum legitur Evangelium tentationis; ſecundâ verò Quadrageſimæ* Dominicâ *non legitur Evangelium Transfigurationis, ſicut in* Officia *Romano, ſed cæci à nativitate. Sunt pleraque alia notatu digna, & diſcrepantia, ſed mihi ſufficit monere lectorem, ut loca ipſa conſulat.*

§. V.

Kalendarii antiqui ad alia expenſi fragmentum; antiquitas ejus.

Antiqui Kalendarii HUjus Kalendarii, inter pretioſos priſcæ antiquitatis theſauros merito reponendi fragmentum typis prodiit Toleti anno 1593, operâ Franciſci de Piſa, quem ſupra laudavi, editum, atque poſt Tabulam de Officio divino Gothico aut Mozarabico; deque antiquitate & auctoritate ejus, ac ordine generali, illud recitandi (quam Tabulam ipſe idiomate Hiſpano vulgavit) exhibitum: quod ibidem

C teſtatur, ſe *inveniſſe ſcriptum litera Gothica in una libro, qui videbatur majorem habere antiquitatem, quam ſexcentorum annorum*. Dignum ſic ſatis, ſi Piſæ credimus, antiquitatis ſcriptæ monumentum, ut curioſis palæophilorum oculis exhibeatur. Sed dolendum, exiguum ſolummodo *ejuſdem* Kalendarii fragmentum typis commiſſum fuiſſe; ſive plura non invenerit, ſive, ſi plura invenit, paucula iſta ſufficere putaverit pro ſpecimine quodam, ut ex illo, tamquam ex ungue leonem, cognoſcere utcumque Sanctos, qui antiquis temporibus apud Mozarabes celebrabantur, liceret. Quidquid ſit, quia non ſcio, ex quo individuo codice Piſa illud extraxerit; neque ſpes mihi ulla affulget fore, ut reliquos dicti fragmenti menſes continuare queam; illud ipſum ſubjungo, prout à me Toleti tranſcriptum eſt ex impreſſo exemplari. Sic ergo habet:

D fragmentum producitur;

Menſis Januarius dies xxxi. *I dies habet horas* x., *nox* xiiii.

Kalen. Circumciſio Dñi *noſtri Jeſu Xpr.*
iiij. *Non Sctæ Columbæ virg. Senonas.*
iij. *Jejunium obſervantur tribus diebus.*
ij.
Nonis
viij *Idus. Apparitio, quod eſt Epiph.*
vij. *S. Juliani vel Comitum mar. Antiocia.*
vj. *Scti Luciani preſb. mar. Eliopoli.*
v. *Sanctorum* xl. *mar. Conſtantina.*
iiij. *Sanctæ Serenę virg. mar.*
iij.
ij.
Idus
xviiij. *Kal. Febr. Sancti Felicis Nola.*
xviij.
xvij.
xvj. *Policarpi & Antonii.*
xv.
xiiij. *S. Sebaſtiani & comitum. Roma.*
xiij. *Sanctarum Agnetis & Emerentianæ. Roma.*
xij. *Sctorum Fructuoſi Epi, & Eulogii diaconorum. Tarracona. mar.*
xj. *S. Vincentii Levitæ mar. Valentia.* E
x. Obitum Dñi *Ildefonſi Epi. Toleto.*
viiij. S. *Babilæ Epe. & trium puerorum. Antiocia.*
viij.
vij. *Caput Februarii apud Egiptios.*
vj.
v. *Scti Tirſi vel comitum mar.* Grecia.
iiij.
iij.
ij.

Menſis Februarius dies xxviij. iiij *dies habet horas* xj. *nox* xiij.

Kalen.
iiij. *Non.*
iij.
ij.
Non. Sanctæ Agatæ virg. mar. Catania.
viij. *Idus.*
vij. *Sanctæ* Dorotea. *vel comitum mar. Cappadocia.*
vj. *Sancti Marci . . . Evange. mar.*
v.
iiij.
iij.
ij. *Sancta Eulalia virg. mar. Barcinona.*
Idus.
xvj. *Kalend.*
xv.
xiiij.
xiij.
xij. *Sancti Pantaleonis.* F
xj.
x.
viiij.
viij *Catedra S. Petri Apoſtoli.*
vij.
vj. S. *Julianæ virg. & mar.*
v.
iiij.
iij.
ij.

426 Habet hic lector laudati Kalendarii fragmentum; de cujus antiquitate placet quædam in medium producere, illud expendendo ad alia quædam valde antiqua Kalendaria, apud varios edita. Omnium, quod ſciam, antiquiſſimum illud habetur, quod primus vulgavit noſter Ægidius Bucherius; quodque à nobis editum eſt tom. vii Junii, pag. 185 ex Cuſpiniani codice Ms. Car- *cum variis aliis antiquis.*

A Carthaginenſe ex codice Cluniacenſi publici juris fecit Mabilloniua tom. 3 Analectorum à pag. 398; ait in nova editione eſt à pag. 163. Romanum ex Ms. codice monaſterii S. Genovefæ Pariſiis, aureis litteris ſcripto, edidit Joannes Fronto, canonicus regularis. Aliud ſuppeditat Spicilegium Acherianum tom. 10, à pag. 130; quod anno 826 collectum eſſe, conficio ex iſto anno, Nonis Decembris ibidem adſcripto, & primo quidem loco; aliis deinceps ordine ſubſequentibus uſque ad 854 incluſivè. Adde librum Comitis, ut vocatur, ſeu Lectionarium, à nonnullis S. Hieronymo adſcriptum, quemque Pamelius ei vindicare conatur Prolegomeno 1, tom. 2. Rerum liturgicarum; ubi illum profert à pag. 1. Eumdem poſtea edidit Baluzius poſt Capitularia Regum Francorum à col. 1309; verùm tot additionibus infartus eſt, ut cum vetuſtiſſimis iſtiuſmodi monumentis comparari non poſſit, B primæva utique ſimplicitate deſtitutus. Denique Romanum Kalendarium typis non ita pridem ſubjecit Edmundus Martene tom. 5 Analectorum à col. 63, ex duobus Mss. codicibus; altero quidem monaſterii S. Andreæ prope Avenionem, annorum minimùm, prout ipſe cenſet, ſeptingentorum; altero autem monaſterii Graſſenſis in Septimania; tantæ antiquitatis, ut, *ſi forte*, inquit, *Bucherianum excipias, quod mediante ſeculo quarto in uſu fuit, omnibus antiquitate præſtet; utpote quod ſeculo quarto conditum*, *exiſtimare* ſe dicit, *aut ſaltem initio ſeculi quinti*.

427 Jam verò aſſignari poſſunt varii characteres, è quibus major antiquitas Kalendariorum dignoſcatur: nimirum annuntiationum paucitas; ſimplicitas, nuda abſque elogiis ac ſola fere Martyrum nomina exprimens; nulla aut certè pauciſſima Deiparæ feſta ſignata; Quadrageſima nominibus Sanctorum vacua; non plurium coacervatio, ſed unius tantùm aut alterius Sancti nomen, & prætermiſſo quidem titulo Sancti aut Beati; nullæ denique vel ſaltem pauciſſimæ per anni decurſum vigiliæ in Kalendariis notatæ; omnia hæc & ſingula ſacrorum Faſtorum antiquitatem commendant & confirmant. Quæ ſi ad fragmentum Kalendarii, quo de hic ago, referantur; quam paucæ imprimis in eo annuntiationes occurrant, abunde liquet, cum media plus ſui parte Sanctis vacet. Multum quidem, fateor, C cedit in illa nota characteriſtica Kalendario Bucheriano; à quo etiam longiſſimè ſuperantur Kalendaria ſuperiùs nominata. Aliquantulum etiam cedit Carthaginenſi, Frontoniano ac Marteniano, quæ paulo rarioribus annuntiationibus conſtant; ſed Acherianum longè ſuperat in hoc genere. Si ſimplicitatem ejuſdem ſpectes; nulli poſtponendum eſt, cum ſola paſſim, eaque Martyrum, nomina referat, ſine ullis elogiis. De more autem antiquiſſimo ſolos Martyres adſcribendi Kalendariis, agit Fronto in Prænotatis ad ſuum Kalendarium pag. 66. In noſtro unus ſolummodo annuntiatur, de quo conſtet, Martyrem non fuiſſe, nimirum S. Ildephonſus, epiſcopus Toletanus; quem puto poſtmodùm aliis adjectum fuiſſe; cum tot alioqui in noſtro fragmento occurrant notæ, quæ, quantum apparet, anteriora tempora redoleant.

428 At præcipuus meâ quidem ſententiâ idiotiſmus ſe prodit in Kalendario noſtro, quod Hypapante ſeu Purificatio Deiparæ in eo non ſignetur: in quo convenit cum Bucheriano & Carthaginenſi. Frontonianum hujus feſti nomen quidem non exprimit, ſed ejuſdem Evangelium; Acherianum verò habet: *Quarto Nonas* (Februarii) *Purificatio ſanctæ Mariæ virg.* (Genitricis) *Chriſti*. Comes ſeu D Lectionarius etiam ſignat: *In Purificatione S. Mariæ*. Martenianum ita notat: *Die ſecundo, menſe Februario Hipapanti*; unà cum Evang. Lucæ 3: *Poſtquam impleti ſunt* &c. Id quod ſuſpicionem non levem mihi injicit, minoris illud Kalendarium antiquitatis eſſe, quam clariſſimus ejuſdem editor putaverit; & è contrario, non contemnendum inde videor formare poſſe judicium, noſtri Kalendarii, cujus ſpecimen ex producto fragmento dedi, antiquitatem maximè commendari. Diu certè ante S. Ildephonſi, mortui anno 667, tempora illud concinnatum fuiſſe, arguo ex eo, quod dictum Hypapantes feſtum in eo non ſignetur; quod tamen veroſimiliter ſignatum fuiſſet, ſi diu ante ejuſdem S. Ildefonſi tempora conditum non fuiſſet illud Kalendarium; cùm, ipſo vivente & ſcribente, illud feſtum in Hiſpania magna cum celebritate perageretur; prout intelligi datur ex ipſius S. Ildephonſi verbis ſermone primo de Purificatione, ubi dicit: *Hodierna die in honore ſanctæ Dei Genitricis & perpetuæ virginis Mariæ non ſolùm* E *clerus, ſed & omnis populus loca cum cereis & diverſis hymnis luſtrantibus circumeunt*.

429 Ut de feſtis Quadrageſimæ tempore occurrentibus aliquid addam; in Bucheriano nullum menſe Aprili reperio Sanctum; nullum in Carthaginenſi menſe Martio & Aprili cum parte Februarii; plures autem occurrunt in Acheriano tribus iſtis menſibus; pauciſſimi in Frontoniano, uti & in noſtro, menſe Februario. In Marteniano à die v Februarii, ad diem IV Aprilis, utrobique excluſivè, vacant feſta Sanctorum. Unde rurſus corrigas illius editorem, hujus parallelum cum Bucheriano inſtituentem: *Qua in re concinit cum Calendario Bucheriano & cum Africano* (ſeu Carthaginenſi) *in quibus nullum tempore Quadrageſimæ feſtum aſſignatur*. Etenim in Bucheriano quidem ponitur *Octavo Kalendas Martii, natale Petri de Cathedra*. Et, *Nonis Martii, Perpetuæ & Felicitatis Africæ*; in Carthaginenſi autem: XIV *Kalendas Mart. ſanctorum martyrum Mucrobi, & Lucillæ, Nundinari, Caeciliunæ, & Petrenſium*. Quorum ſingula pro ratione temporis cum Quadrageſima concurrunt. Quouſque verò hac in parte Sanctorum feſta excluſerit Kalendarium noſtrum Gothicum ſeu Mozarabicum, vel incluſerit, è duorum menſium, quos habemus, fragmento eruere quis ſatis tutò valeat? Si reliqui in F promptu forent, multum fallor, ſi non perpauci, fortè etiam nulli tunc temporis ſeſe offerrent, ſecundùm antiquam Hiſpaniæ conſuetudinem; quæ diu ante ſynodum x Toletanam obſervata fuit. Celebrata eſt illa ſynodus anno 656, & capitulo 1 ſic præſcribit: *In quibus* (Quadrageſimæ diebus, vel Paſchali feſto) *nihil de Sanctorum ſolemnitatibus, ſicut* EX ANTIQUA REGULARITATE *cantum eſt, convenit celebrari*.

430 De aliis, ac certis antiquitatis Kalendariorum notis quid dicam; quarum alteram referebam eſſe annuntiationes Martyrum abſque titulo Sancti vel Beati; alteram, vigiliarum omiſſionem? Meminerimus eorum, quæ in Præfatione ad Uſuardum, ab annis aliquot à nobis editum & illuſtratum, rectè circa præſens argumentum pronuntiata ſunt pag. XXXVI, num. 133: *Prima antiquitatis nota propria, & ab*

Marginal notes: *pollutum,* (beside 427, l. 2); *vos videtur præferre* (beside 428); *characteres,* (beside 429); *ut ab antiquitate* (beside 430)

A *Adoniana methodo diverſa , inde in Romano parva diſſimitur, quod ubi Ado & cæteri noni ſeculi Martyrologi , religioſè ſemper* SANCTI *aut* BEATI *nomen Martyribus & Confeſſoribus præſignant; auctor illius Martyrologii, licet apponat aliquando, attamen ſæpius omittere ſoleat,* (prout ibidem exempla oſtenditur) *Hanc verò certam eſſe antiquitatis notam, ex eo conſice, quod codices Hieronymiani, tum majores à Florentinio editi , tum minores . . rarò id genus titulos præmittant, atque adeo tantò rarius , quanto antiquiores fuerint: quod mirificè elucet in apographo Epternacenſi; in quo vix nota eſt* SANCTI *aut* BEATI *nomenclatio , & ubicumque apponitur , fortè tamquam adjectitia expungi meretur.* Character verò iſte antiquitatis maximè ſtabilitur ex Kalendario Bucheriano ; in quo ſive in *depoſitione epiſcoporum* , ſive in *depoſitione Martyrum* , ne quidem unus unicus ex omnibus ibidem memoratis, *Sancti* aut *Beati* titulo notatur.

maximè commendari poſſit. 431 In Carthaginenſi illis apponitur ubique, ſi perpaucos exceperis; idem contingit in Frontoniano. In Aeheriano autem adeo is eſt perpetuus, ut, dum omittitur , ob raritatem vix conſiderari mereatur . Idem ſtatue de Comite, B ſeu Lectionario , ac de Kalendario Marteniano: quod quia iſto antiquitatis genuino idiotiſmo caret; ſuſpicionem ingerit, quod ſit minoris ætatis , quàm vult ejus editor . Omiſſio tamen iſta omnimoda non eſt certum ſignum, quod Kalendaria , quæ titulum hunc apponunt, ſint medio ſeculo v recentiora: nam in mox laudando Polemei Silvii Kalendario ſignantur *Natalis S. Vincentii martyris. Natalis S. Laurentii mart. Natalis S. Stephani mart.* Et in Natalibus aliquot Sanctorum è Faſtis conſularibus excerptis , apud nos tomo VII Junii , à pag. 186 , è cod. Ms. , qui deſinit ſub an. vulgaris æræ 493 , pag. 187 ſignatur *paſſus S. Laurentius* III *Idus Auguſti . S. Euphemia* XVI. *Kal. Octobr.* ; niſi fortè illi tituli aliunde poſtmodum adjecti fuerint iſtis antiquis monumentis. Idiotiſmus itaque ille non adeo videtur certò derogare antiquitati noſtri fragmenti , ut eam ob cauſam neceſſariò illud removeri debeat poſt ſeculum v. Quæ de prætermiſſione Vigiliarum memineram , conjicio in paragraphum ſequentem.

§. VI.

C

Alius quidam prædicti Kalendarii antiquitatis idiotiſmus ; Sancti in eodem ſignati.

Nullis Kalendariis antiquit. Bucheriano excepto, ECce jam aliud indicium magnæ Kalendariorum antiquitatis ; quod in eo ponitur, ut quanto pauciores vel plures in eis notantur Vigiliæ , tanto amplius creſcat vel decreſcat genuinus ac primigenius antiquitatis character. Bucherianum imprimis nullas habet ; nullas item Carthaginenſe ; Frontonianum ſolummodo habet quatuor , Aeberianum quinque ; liber Comitis novem ; quem vel ideo à S. Hieronymi ætate remotiſſimum judico : quidquid Cardinalis Bona Rer. liturg. lib. 2 , cap. 6 , num. 2 cum iſti auctori aſſerat . Plura huc non congero : de quibus agit bibliographus recentior heterodoxus in Commentario Scriptorum eccleſ. tomo 1 , col. 851. An verò omnibus , aut quibus Vigiliarum poſitionibus vacuum fuerit Kalendarium iſtud Gothicum, dicere non queo ex tantillo menſium D dumtaxat duorum ſpecimine ; in quo nullæ Vigiliæ notantur. Suſpicor tamen , vel nullas omnino, vel paucas admodum habuiſſe ; quia non ſignat vigiliam Epiphaniæ ſeu Theophaniæ ; quam tamen ponit liber Comitis , & Kalendarium Martenianum ; quod addit alias inſuper ſex : ut vel id maximo etiam indicio ſit, illud diſtare plurimum ab antiquitate tanta , quantam habuit in opinione editoris ſui , Erunt haud dubie, quibus feſtum *Aſſumptionis S. Mariæ* , quod in eodem ſignatur die XV Auguſti , videatur non prorſus antiqua , ſed recentiora ſeculi circiter noni tempora redolere . Conſule , quæ dicta ſunt in Obſervatione , ad diem XV Auguſti , Uſuardi à nobis editi.

433 His itaque in noſtro fragmento vetuſtatis notis elucentibus; quæri nunc poteſt , an vel uni ex allatis Kalendariis (Bucheriano , cui præ omnibus palmam do, excepto) noſtrum illud , quoad ſaltem ex tantillo ſpecimine conjecturare licet , antiquitate cedere debeat. Equidem non exiſtimo. Neque reformido ſuſpicari, conditum illud fuiſſe ſub finem circiter ſeculi quinti. Atque ex hoc antiquiſſimo monumento non mediocriter illuſtratur ritus E Gothicus apud Hiſpanos, & Sancti ipſi relucent , qui tum temporis ibidem cultum publicum habuerint; de quibus, uti & de feſtis in eodem noſtro fragmento exhibitis , obſervo ſequentia , ut perbrevis ipſius contextus non legi dumtaxat, ſed etiam intelligi poſſit. Primo itaque loco ponitur : *videtur hoc noſtrum fragmentum cedere debere ;*

434 *Kalen. Circumciſio* &c. hic , à Bucheriano uti & Mabilloniano prætermiſſa , quæ annuntiatur ſic in Fontoniano : *In Octabas Domini* . In Aeberiano , *Octabas Domini* ; in Marteniano autem , *In Octaba Domini* . Sancti porrò, qui in noſtro exemplari memorantur , & Martyres ſunt , ac ſelecti quidem ; cum ad tria fere prima æræ Chriſtianæ ſecula ſpectent (de S. Ildephonſo nunc monui :) ſignatur quippe menſe Januario IV *Non. S. Columbæ virg. Senonas* ; in vetuſtiſſimis Martyrologiis notiſſimæ die XXXI Decembris, & ſub Aureliano paſſæ ; quo die etiam refertur in Martyrologio Mozarabum hodierno , necnon Officio proprio & hymno apud ipſos honoratur , Agit de illa Baronius ad annum 275. Sequitur in noſtro fragmento III. (Nonas) *jejunium obſervantur tribus diebus* ; quod puto eſſe purè Gothicum & antiquiſſimæ inſtitutionis : unde ſtabiliuntur ea , quæ dicta F ſunt ſuperiùs, ubi de majoribus Horis ; & , niſi fallor , ſtabilirentur alia duo jejuniorum tempora , ibidem indicata , ſi Kalendarium haberemus integrum . Interim antiquiſſimam pariter redolet conſuetudinem VIII *Idus Apparitio , quod eſt Epiphania* . Caret quidem illo feſto Kalendarium Bucherianum ; ſed in aliis maximæ antiquitatis notatur , nimirum in illo , quod ſub nomine *Polemei Silvii* , anno CCCCXII *conſcriptum* dicitur apud nos tom. VII Junii , à pag. 176 ; ubi & editum legitur ex codice Ms. Muſei noſtri ; ſignatur item in Mabilloniano, Frontoniano, Aeberiano , Marteniano , ne Comitem ſeu Lectionarium commemorem . Videſis notationes Baronii de hoc feſto , & Acta noſtra iſto die. *cujus nota,*

435 Proſequitur noſtrum fragmentum : VII (Idus) *S. Juliani vel Comitum mar.* Particula disjunctiva *vel* pro conjunctiva *&*, ſingulare quid ſonat , & mea opinione idiotiſmum Officio Gothico proprium : in tantillo quippe fragmento eadem bis occurrit infrà ; & ſæpius repetitur in Breviario Mozarabico hodierno ; ut menſe Julio: *ex nominibus*

In

A

In feſto S. Chriſtophori VAL *romitum ejus*. Novembri; *S. Aciſcli* VEL *ramitum ejus*. Decembri: *Eugeniæ virginis* VEL *comitum ejus martyrum*. Particula, inquam iſta hic purè Gothica, dein Mozarabica mihi videtur; quam utique nuſquam alibi in dictis Kalendariis ſignatam reperio. Notatur eodem iſto die in Romano parvo *S. Juliani martyris Antiocheni*, & in moderno; ubi omittitur *Antiocheni*; at omiſſis utrobique ſociis. Baronius in Notationibus, *quando . . vel ubi paſſus ſit*, dicit *latere*; neque certò mihi liquet, idemne ſit ab illis Sanctus notatus, qui in fragmento annuntiatur; apparet autem veroſimile, eumdem eſſe; quia convenit dies: quo tametſi in aliis ſuprà dictis Martyrologiis memoriam ejus non invenio; videtur tamen magnum antiquitatis præberi fundamentum, quod referatur in Romano parvo, & in hoc fragmento noſtro. Neque refragatus fuero, ſi quis eum ad tria prima circiter Chriſti ſecula pertinere cenſeat. De S. Juliano martyre actum eſt apud nos die VII Januarii, ubi leges; quid pſeudo-Dexter de illo referat, nullam utique fidem meritus.

Sanctorum

B

439 Subdit noſtrorum fragmentum; VI (Idus) *S. Luciani presbyteri mar. Eliopoli*. Celeberrima ipſius memoria eſt die VII in Martirologiis. Suſpicor in textu noſtro ſcribendum *Helenopoli*; cum S. Hieronymus de Scriptoribus eccleſiaſticis cap. 77, in ipſius elogio dicat: *Paſſus eſt Nicomediæ ob confeſſionem Chriſti, ſub perſecutione Maximini, ſepultuſque Helenopoli Bithyniæ*. Plura de iſto Martyre dabunt Acta noſtra dicto die VII Januarii, Tillemontius Monum. eccleſ. tom. 5, à pag. 474; Ruinartius à pag. 503 editionis ſecundæ; Uſuardus noſter illuſtratus pag. 16. Nunc denuo noſtrum fragmentum reviſamus. *Sanctorum* XL *Martyrum*. De Sebaſtenis ſub Licinio, actum X Martii; de Romanis verò ſub Gallieno, XIII Januarii. An ab utraque iſta claſſe, hæc, quæ habetur in fragmento, diverſa ſit, & fortè Hiſpanica, non habeo, unde decidam. *Conſtantinam*, quam porrigit ſine titulo virginis aut martyris, aut loco paleſtræ quorſum ſpectet, incertum: neque lubet meris circa illam Sanctam indulgere conjecturis. Neque *S. Serene virg. mar.*, quæ ſequitur, nota mihi eſt, qualis ſit. Aliud ſtatue de eo, qui proximè ibidem occurrit, eſtque *Felix Nolanus*, ubique Notiſſimus, qui eodem etiam die inſcribitur Mabilloniano. Acta habes die XIV Januarii. In moderno Kalendario Mozarabico eſt, *Felicis impinſis conf. & mart.* In Frontoniano: *Felicis in Pincis*: vide ejus notam pag. 10. In Acheriano *S. Felicis mart.*

C

in eodem ſignatis

440 Qui proximè exhibentur in eodem noſtro fragmento, *Polycarpus & Antonius*, characteribus omnibus individuis deſtituti ſunt; fortè cum aliis ſynonymis non confundendi ac purè Gothici. Sequitur annuntiatio *Sebaſtiani & comitum*; in Mabilloniano, Frontoniano & Marteniano ponitur ſine Sociis iſte Martyr; cui adjungitur Fabianus in Acheriano. *S. Agnes*, quæ hic ponitur die XX Januarii; fortè eò remittitur propter S. Fructuoſum martyrem Tarraconenſem in Hiſpania, poſtridie occurrentem; quo ipſa datur in Bucheriano, Mabilloniano, Frontoniano, Acheriano. Adiſis Uſuardum illuſtratum. S. Emerentianam, ejuſdem Sanctæ collactaneam invenies in Actis noſtris ad diem XXIII prædicti menſis; ubi S. Fructuoſum ac ſocios dedimus ad diem XXI, quo & in fragmento iſte Sanctus annuntiatur; ſed quando in illo dicitur, *& Eulogi diaconorum*; vel legendum *diaconi*, vel potius excidit ulterius diaconi nomen *Augurius*, qui apponitur in Kalendario Mozarabico moderno; & apud nos dicto die XXI Januarii.

D

441 In ſignando *S. Vincentio M.*, celebratiſſima Hiſpaniarum gloria, conſentit ſæpe citatum fragmentum noſtrum cum antiquiſſimis Kalendariis, nimirum Polemei Silvii, Mabilloniano, Frontoniano, Acheriano. Acta ejus vide ad diem XXII Januarii. Singularis planè eſt hæc S. Ildephonſi annuntiatio; quæ in fragmento notatur: *Obitum Dñi Ildefonſi* &c. . . De illa jam dixi; dictis addo, quod non mirum eſſet, ſi ea eruta fuiſſet ex libro aliquo obituali eccleſiæ Toletanæ vel alterius eo tempore, quo nondum ut Sanctus univerſaliter per totam Hiſpaniam celebrabatur, atque adeo non diu poſt obitum ejus. Mox ſequitur: *S. Babylæ ep., & trium puerorum*. Acta dantur eodem, quo hic ponuntur, die. Singulare eſt, quod occurrit die ſequente: *Caput Februarii apud Ægyptios*: etenim quid Gothico Kalendario cum Ægyptiis? Hac phraſi deſignatur initium ipſorum menſis Amſchir, quod concurrit cum XXVI noſtri Januarii; ut videre eſt in parallelo Kalendarii Ægyptio-Romani ante tomum V Junii, uti etiam in Faſtis eccleſiæ Æthiopicæ apud Jobum Ludolfum in Hiſtoria Æthiopica pag. 407. In Comite ſeu Lectionario pluries deſignato ſimilis occurrit expreſſio: *Feria* IV *in capite jejunii*. Ultima annuntiatio hujus menſis Januarii in fragmento exhibita, eſt *Sẽti Tirſi vel comitum mar.* &c.; de quibus conſule Acta noſtra ad diem XXVIII Januarii.

atque ad alia

E

442 Supereſt nunc fragmenti Februarius, ſeptem dumtaxat ſignans annuntiationes; & aliorum veterum Kalendariorum more paucos admodum Sanctos, ob concurſum, uti opinor, Quadrageſimæ exprimens, de qua re ſupra monui. *S. Agathæ* nomen, ubique notiſſimum, inſcribitur Mabilloniano, Frontoniano, & Acheriano: quam invenies apud nos ad diem V Februarii. *S. Marcum evangeliſtam*, quem ſuperius fragmentum annuntiat die VIII menſis Februarii, in Eccleſia Latina coli die XXV Aprilis, nemo non novit. Qui plura deſideras de iſtius ſancti Evangeliſtæ cultu, adeat commentarii prævii ad ejus geſta paragraphum primum, dicto mox die XXV; Aprilis; nec non Obſervationem ad Uſuardum noſtrum eodem die XXV; in qua inveniet, S. Marcum evangeliſtam, non illa die, ſed XXIII Septembris conſignari in apographis Hieronymianis, uti apud Florentinium videre eſt ad iſtumdiem.

antiqua

F

443 *S. Eulalia virg. & mart. Barcinonenſis* illuſtrata eſt à nobis die XII Februarii. *S. Pantaleon*, qui ſubditur in noſtro fragmento, ſine titulo martyris, aut loco palæſtræ, ſi idem ſit cum celeberrimo Martyre ſynonymo Nicomedienſi, ſpectat ad XXVII diem menſis Julii, quo eum dedimus cum Martyrologio Romano *Cathedra S. Petri Apoſtoli* dum aliis omnibus annuntiationibus iſto die excluſis refertur in fragmento noſtro; magnam prodit antiquitatem, conformiter ad citatum antiquiſſimum Bucherianum; ubi illa ſic notatur: *Octavo Kalendas Martii, natale Petri de Catedra*. Notatur item hoc feſtum in Acheriano, & Comite; non autem hic in Mabilloniano & Frontoniano; ad quod ultimum pag. 28 obſervantur ſequentia.

Kalendaria

444 *Hic non inſcribitur Cathedra S. Petri Antiochiæ, & hoc valde notandum propterea, quæ adnotavit Hugo Menardus ad hunc diem feſtum, qui*

comparatis.

A

qui incidit in XXII *Februarii: tum quia objectant heretici, Cathedram S. Petri, qua ſedit Antiochiæ, ſolam fuiſſe antiquitus celebrem, non aliam. Nam re vera olim neutra harum ſpeciali feſtivitate celebratur. Deinde cœpit hac recoli, ſed ſine hoc, quod adderetur Antiochiæ, vel Romæ. Vide Menardum & Pamelium, apud quos ſcribitur tantùm, Cathedra S. Petri; & ſic etiam in Kalend. Ms. S. Genoſevæ Paris., & in Evangeliario Ms. S. Joannis de Jardo.* At niſi illud *olim* ad maximam antiquitatem extendatur, non video, quo pacto verè dici poſſit, cum adeo ſit diſerta ſpecialis hujus feſti in vetuſtiſſimo Bucheriano, ut de aliis non loquar, annuntiatio. *S. Julianæ virg. & mar.*, quæ in fragmento noſtro ponitur, ſi ſit Nicomedienſis, ad diem XVI Februarii à nobis eſt illuſtrata.

445 Atque hæc quidem ad Kalendarii Gothici fragmentum, ſuprà à nobis exhibitum, obſervanda habui; cujus annuntiationes, dies vacuos, & reliquos id genus ad ultimos ea gratiâ ad alia antiqua Kalendaria expendere viſum fuit, ut ex iſtorum cum hoc noſtro collatione aliquouſque de ejus ætate lectorem inſtruerem. Enimvero ſi ex modico duorum dumtaxat menſium ſpecimine conjectandi facultas mihi concedatur, eam apud me vetuſtatis commendationem relucentes ejuſdem characteres mereri videntur, ut præ ſe ferant indicia non improbabilia, ſeculi quinti exeuntis, aut ineuntis circiter ſexti temporibus Kalendarii iſtius fragmentum aptari poſſe. Hoc autem, & Kalendarium Miſſalis Mozarabici typis editi juxta ſe poſita, quantum differant; & quam diverſos hoc ab illo Characteres prodat acceſſionibus variis Sanctorum feſtorumque, quibus accrevit, planum fiet ex ejuſdem contextu.

D *videntur vel exeuntem ſec. 5, vel initium circiter ſec. 6.*

§. VII.

Kalendarii Mozarabici hodierni primum ſemeſtre.

B *Præmittuntur paucula obſervanda.*

KAlendarium hoc excuſum eſt in Miſſali Mozarabico, de quo ſupra egimus. Unde fideliter tranſcripta fuerunt ea, quæ ectypon repræſentabat, quæque nos hic prælo committimus, quamquam variis locis mendoſa. Plura ibidem erant exarata characteribus nigris; alia rubris. Sed nos hic omnia exhibemus litteris currentibus. Feſta verò quædam præcipua Chriſti Domini, Deiparæ, Apoſtolorum ac nonnulla alia ibidem rubricis etiam notata, quæ in decurſu Kalendarii ſunt, & ordine quæque ſuo per anni circulum recenſentur, exprimi hic curavimus litteris majuſculis. Paucula Sanctorum nomina calamo poſtea adjecta leguntur in præſenti Kalendario, quæ nos uncis [ ] includenda putavimus, ut ab impreſſis ſecerni queant. Porro ut vitetur nimis longa ac continuata moles, placuit totum contextum diſpeſcere in duas partes; & primum quidem ipſius ſemeſtre præmittere, ac deinde ſubnectere poſtremum. Utrumque verò excipient obſervationes quædam, quibus tota res pluſculum illuſtretur. Nunc ecce tibi ipſum Kalendarium, mendoſe, ut monebam, hic nunc recuſum, ſicut olim mendoſè excuſum prodiit. E

Jam prima dies eſtis: & ſeptima fiae minetur.

Aureus numerus	KL		*Januarius habet dies* XXXI. *Luna* XXX. *Nox habet horas* XVI. *Dies vero* VIII.	
III	A	*Januarius*	CIRCUMCISIO DOMINI	VI *capparum.* ✠
	B	IIII	*Octava Sancti Stephani*	IIII *capparum.*
XI	C	III	*Octava ſancti Johannis*	IIII *capparum.*
	D	II	*Octava innocentum*	IIII *capparum.*
XIX	E	*Nonas*	*vigilia*	
VIII	F	VIII	EPIPHANIA DOMINI	VI *capparum.*
	G	VII	*Juliani & baſiliſſe martyrum*	IIII *capparum.*
XVI	A	VI	*Sanctorum quadraginta martyrum*	IX. LC.
V	B	V	*Pauli primi heremite*	IX. LC.
	C	IIII		
XIII	D	III	*Juliani presbyteri*	IX. LC.
II	a	II		
	F	*Idus.*	S. *hilarii ep.* IX. LC. *Oct. epi.*	IIII *capparum.*
X	G	XIX. KLS	*Februarii. felicis inpineis cfeſ. & mart.*	IX. LC.
	A	XVIII	*Mauri abbat.* IX. L. *poſt.* X. *luna dulcafac ſeptuageſima.*	
XVIII	B	XVII	*Marcelli pape & martyris*	IX L.
VII	C	XVI	*Spenſipi Eleſipi mart.* IX. L. *Antoni monachi.*	IIII *capparum.*
	D	XV	*Priſce virginis*	IX. L.
XV	a	XIIII	*Juliani epiſcopi & confeſſoris*	IX. LC.
IIII	F	XIII	*Fabiani & Sebaſtiani martyrum*	VI *capparum. ſancti Lu-*
			ciani preſbyteri & martyris.	IX. L.
	G	XII	*Agnet. Virginis*	VI *capparum.*
VII	A	XI	*Vincentii martyris*	IIII *capparum.*
I	a	X	ILLEFONSI CONFESSORIS	VI *capparum.*
	C	IX	*Babile epiſcopi & trium puerorum*	IX. LC. *Thimothei*
			epiſcopi diſcipuli Pauli IX. LC. S. *Marie de pace*	VI *capparum.*
IX	D	VIII	*converſio* S. *Pauli* VI *capparum. Projecti martyris*	IX. L.
			Tyrſi martyris IX. L.	
	E	VII	*Policarpi epiſcopi & martyris*	IX. L.
XVII	E	VI	*Johannis griſoſtomi epiſcopi.*	IX. LC.
IV	G	V	*Johannis presbyteri & confeſ.*	IX. LC. *Agnes.* II. IX. LC.
	A	IIII	*Valerii epiſcopi*	IX. LC.
XIIII	a	III	S. *Batildis regine* IX. LC. *Oct.* S. *Illefonſi*	IIII *capparum.*

C F

A III c II *ſanctorum ciri & Joannis mart.* IX. LC. EX MISSALI
Ad februarii quarta eſt præcedat tertia finem MOZARAB.
Aureus numerus KL *Februarius habet dies* XXVIII. *luna* XXVII. IMPRESSO.
Nox habet horas XIIII. *dies vero* X
D *februarius* *Ignatii epiſcopi & martyris* IX. LC. *Brigide virg.* IX. LC.
XI E IIII PURIFICATIO SANCTE MARIE VI *capparum.*
XIX F III *Blaſii epiſcopi & mart. ver inicium* VI *capparum.*
VIII G II *Gilberti confeſſoris* XI. LC. *dr*
A *nonas* *Agate virginis & martyris* VI *capparum.*
XVI B VIII *Vedaſti & Amandi epiſcoporum* IX. LC.
V C VII *Dorothee virginis & martyris* IX. LC.
D VI
XIII E V *Apoloniæ virginis & martyris* IX. LC.
II F IIII *Scolaſtice virginis* VI *capparum.*
G III
X A II *Eulalie virginis barchinonenſis* IX. LC.
B *Idus* *Fructuoſi Augurii & Eulogii & ejus comitum* IX. LC.
XVIII C XVI *KLS martii valentini martyris* IX. LC.
VII D XV *ſol in piſcibus*
E XIIII *Juliane virginis & martyris* IX. LC.
XV F XIII *Pantaleonis martyris & ſociorum ejus* VI *capparum.*
IIII G XII
A XI
XII B X *Columbani abbatis* IX. LC. B
I C IX
D VIII CATHEDRA SANCTI PETRI VI *capparum.*
B IX E VII *vigilia*
F VI *Mathie apoſtoli.* VI *capparum. Locus biſexti in anno*
XVII G V *biſexti quacumque die evenerit feſtum ſancti Mathie*
VI A IIII *in tali jejunetur vigilia ejus & in ſequenti die celebretur:*
B III *& ſervetur feſtum: & ſi ſabbato evenerit ipſo ſabato celebretur &*
XIIII C II *iejunetur vigilia ejus & ſervetur in ſequenti die dominico*
Aureus numerus KL *Martius habet dies* XXXI. *Luna* XXX
Nox habet horas XII *die vero* XII
III D *Marcius.* *Adriani martyris* IX. LC.
E VI *Donati martyris* IX. LC.
XI F V *Emeterii & celedonii martyris* IIII *capparum.*
G IIII
XIX A III
VIII B II
C *Nonas* *Thome de aquino.* VI *capparum. Perpetue & Felicitatis* IX. LC.
XVI D VIII *Juliani epiſcopi & confeſſoris* VI *capparum*
V E VII
F VI *Apolonie virg.* IX. LC. *Facundi Primitive mart.* IX. LC.
XIII G V
II A IIII *Gregorii pape & confeſſoris* VI *capparum.* F
B III *Leandri epiſcopi & confeſſoris* IIII *capparum.*
C X C II *Leonis pape* IX. LC.
D *Idus*
XVIII E XVII *KLS Aprilis*
VII F XVI *Patricii epiſcopi* IX. LC.
G XV *Gabrielis alchangeli* VI *capparum. Eduardi regis & mart.* IX. LC.
XV A XIIII *ſancti Joſeph confeſſoris* VI *capparum.*
IIII B XIII *Cuthberti epiſcopi & confeſſoris* IX. LC.
C XII *Benedicti abbatis & confeſſoris* VI *capparum.*
XII D XI *Pauli epiſcopi & confeſſoris* IX. LC.
I E X
F IX
IX G VIII ANNUNCIATIO SANCTE MARIE VI *capparum.*
A VII
XVII B VI
VI C V *Marcelli pape* IX. LC.
D IIII
XIII E III
III F II
Aureus numerus KL *Aprilis habet dies* XXX *Luna* XXIX
Nox habet horas X. *dies vero* XIIII
G *aprilis*
XI A IIII
B III *Theodoſie martyris* *novem lectionum*

EX MISSALI MOZARAB. IMPRESSO.	XIX	C II	*Ambroſii epiſcopi* VI *capparum. Iſidori confeſ.*	VI *capparum.*	D
	VIII	D *Nonas*			
	XVI	E VIII			
	V	F VII			
		G VI			
	XIII	A V	*Fructuoſi epiſ. bracarenſis* IX. LC. *Toribii confeſ.*	IX LC.	
	II	B IIII	*Eleuterii epiſcopi & martyris*	IX. LC.	
		C III			
	X	D II	*Victoris bracarenſis martyris*	IX LC.	
		E *Idus*	*Eufemie virginis & martyris*	IX. LC.	
	XVIII	F XVIII	*KLS madii Tibertii & Valeriani martyrum*	IX. LC.	
	VII	G XVII			
		A XVI			
	XV	B XV			
	IIII	C XIIII			
		D XIII			
	XII	E XII			
	I	F XI	*Vitalis martyris*	*novem lectionum.*	
		G X	[*Prudenci epiſcopi & confeſſoris* IX. LC.]		
	IX	A IX	*Georgii mart.* IIII. *capparum. Felicis & Fortunati mart.*	IX. LC.	
		B VIII	*ſancti Proficii martyris*	*novem lectionum.*	
	XVII	C VII	MARCI EUANGELISTE.	VI *capparum.*	
	VI	D VI	*cleti mart.* IX. LC. *Marcelli & Petri*	IX. LC.	
B		E V	*ſancti Georgii martyris*	*novem lectionum.*	E
	XIIII	F IIII	*Vitalis martyris*	*novem lectionum.*	
	III	G III	*Petri martyris ordinis predicatorum.*	VI *capparum.*	
		A II	*Eutropii epiſcopi & martyris*	*duarum capparum.*	
	Aureus numerus	KL	*Madius dies* XXXI. *luna* XXX. *Nox habet horas* VIII. *dies vero* XVI.		
	XI	B *Madii*	APLORUM PHILI. ET JACO. *comitum ejus epiſcoporum*	VI *capparum. Torcati &* IX. LC.	
		C VI	*Athanaſi epiſcopi & confeſſoris.*	VI *capparum.*	
	XIX	D V	*Inventio ſancte crucis* VI *capparum Alexandri Eventii marti.*	IX. LC.	
	VIII	E IIII	*Quiriaci epiſcopi & martyris*	IX. LC.	
		F III	[*Converſio ſancti Auguſtini*	IX. LC.]	
	XVI	G II	JOANNIS ANTE PORTAM LATINAM	VI *capparum.*	
	V	A *Nonas*	*Inventio clavorum dominicorum* *Trepeto virginis* IX. LC. *Domicille virginis.*	VI *capparum. ſancte* IX. LC.	
		B VIII	*Revelatio michaelis* VI *capparum. Iſidori militis.*	IX. L.	
	XIII	C VII	*Gregorii nazanzeni* IX. LC. *eodem die tranſlatio S. Nicho.*	VI *cap.*	
	II	D VI	*Giordani & Epima. martyrum*	IX. LC.	
		E V	*Pontii martyris*	IIII. *capparum.*	
	X	F IIII	*Nerei & Achilei atque Pancracii martyris*	IX. LC.	
		G III			
	XVIII	A II	*Victoris & Corone martyrum* IX. LC. *Bonifacii martyris.*	IX. LC.	
	VII	B *Idus*			
		C XVII	*KLS Junii*		
	XV	D XVI			
C	IIII	E XV			F
		F XIIII	*Potentiane virginis*	IX. LC.	
	XII	G XIII			
	I	A XII			
		B XI			
	IX	C X			
		D IX	*Tranſlatio ſancti Dominici*	IX. LC.	
	XVII	E VIII	*Urbani pape & martiris* IX. LC. *Tranſlatio S. Franciſci.*	IX. LC.	
	VI	F VII	*Auguſtini anglorum epiſcopi*	IX. LC.	
		G VI			
	XIIII	A V	*Germani epiſcopi & confeſſoris*	IX. LC.	
	III	B IIII			
		C III			
	XI	D II	*Petronille virginis*	IX. LC.	
	Aureus numerus	KL	*Junius habet dies* XXX. *luna* XXIX. *Nox habet horas* VI. *dies vero* XVIII.		
		E *Junius*	*Nicomedis martyris*	IX. LC.	
	XIX	F IIII	*Marcellini & Petri martyrum.*	IX. LC.	
	VII	G III			
	XVI	A II			
	V	B *Nonas*			
		C VIII			
	XIII	D VII			

Ex Miſſali Mozarab. impreſſo.

A	II	E VI	*Medardi & Geraldi epiſcoporum*	IX. LC.
		F V	*Primi & Feliciani martyrum.*	IX LC.
	X	G IIII		
		A III	Barnabæ apostoli. VI *capparum. Enofri confeſ.*	IX. LC.
	XVIII	B II	*Baſilidis, crini naboris martyrum*	IX. LC.
	VII	C *Idus*	*Antonii de padua confeſſoris.*	IX. LC.
		D XVIII	*KLS Julii Baſilii epiſcopi.*	IX. LC.
	XV	E XVII	*Viti & Modeſti martyrum.*	IX. LC.
	IIII	F XVI	*Cirici & Julite martyrum.*	IX. LC.
		G XV	*Adriani atque Natalie martyrum.*	IX. LC.
	XII	A XIIII	*Marci & Marcelliani martyrum.*	IX. LC.
	I	B XIII	*Gervaſi & Protaſii martyrum.*	IX. LC.
		C XII	*Florentie virginis* IX. LC. *Silveſtri pape & martyris.*	IX. LC.
	IX	D XI		
		E X	*Conſertie virginis. cum* XI *millium martyrum vigilia.*	IX. LC.
	XVII	F IX		
	VI	G VIII	Nativitas sancti Joannis baptistæ.	VI *capparum.*
		A VII	*Tranſlatio ſancti Eligii epiſcopi & confeſſoris*	IX. LC.
	XIIII	B VI	*Johannis & Pauli martyrum*	IX. LC.
	III	C V	[*Zoyle atque felicis martirum*	IX. LC.]
		D IIII	*Leonis pape & confeſ.* IX. LC. *Vigilia.*	
	XI	E III	Apostolorum petri et pauli	VI *capparum.*
B		F II	*Commemoratio ſancti Pauli*	VI *capporum.*

§. VIII. Kalendarii Mozarabici hodierni ſemeſtre alterum. E

	Aureus numerus	KL	*Julius habet dies* XXXI. *luna* XXX. *Nox habet horas* VIII. *dies vero* XVI.	
	XIX	G *Julii*	*Octava ſancti Johannis bap.*	VI. *capparum.*
	VIII	A VI	*Proceſſi & Martiniani martyrum.*	IX L. *Viſitacio ſancte marie* VI *capparum.*
		B V		
	XVI	C IIII		
	V	D III		
		E II	*Octava apoſtolorum Petri & Pauli.*	IIII *capparum.*
	XIII	F *Nonas*	*Marcialis epiſcopi*	IX. LC.
	II	G VIII		
		A VII	*Octava viſitationis virginis marie.*	IIII *capparum.*
	X	B VI	*ſeptem fratrum martyrum.*	IX. LC.
		C V	*Tranſlatio ſancti Benedicti.*	VI *capparum.*
	XVIII	D IIII	*ſancte Marciane virginis.*	IX. LC.
	VII	E III	*Margarite virginis.*	IX. LC.
		F II		
	XV	G *Idus*	*Quirici martyris*	IX. LC.
	IIII	A XVII	*KLS auguſti. ſancti Aleni conf.*	IX. LC. *Triumphum crucis.* VI *cap.*
		B XVI	*Juſte & Ruſine virg. & martyris*	IIII *capparum.*
	XII	C XV	*Marine virginis & martyris*	IX. LC.
	I	D XIIII		
		E XIII	*Margarite virginis & martyris*	IX. LC.
C	IX	F XII	*Praxedis virginis* VI *capparum.*	[*in feſta ſancte eſperate*
		G XI	Marie magdalene VI *capparum.*	*vel comitum ejus* IX. L.]
	XVII	A X	*Apolinaris epiſcopi & martyris.*	IX. LC.
	V	B IX	*Chriſtine virginis martyris*	IX. LC. *Vigilia*
		C VIII	Jacobi apostoli VI *capparum, Chriſtofori. & cucufati & comitum ejus MM.* IX. L.	
F	XIIII	D VII	*Anne matris ma.*	VI *capparum.*
	III	E VI	*ſeptem dormientium.*	IX. LC.
		F V	*Nazarii celſi & Pantaleonis MM.*	IX. LC. [*Sex capparum.*]
	XI	G IIII	*Felicis epiſcopi* IX. LC. *ſimplici; Fauſtini; & Beatricis martyrum* IX. L. *Marthe virginis*	VI *capparum.*
	XIX	A III	*Abdon & ſennen martyrum*	IX. LC.
		B II	*Germani epiſcopi & confeſſoris*	IX. LC. [*Octava Jacobi.*]
	Aureus numerus	KL	*Auguſtus habet dies* XXXI. *luna* XXX. *Nox habet horas* X. *Dies vero* XIIII.	
	VIII	C *Auguſti.*	Vincula Petri. VI *capparum Machabeorum MM.*	IX. LC.
	XVI	D IIII	*Stephani pape & martyris*	IX. LC.
	V	E III	*Inventio ſancti Stephani martyris*	IX. LC.
		F II	*Petri epiſcopi exomenſis*	IIII *capparum.*
	XIII	G *Nonas*	*Dominici conf. d. or. predi.* VI *ca. ſancte ma. d. nivibus.*	VI *ca.*

Ex Missali Mozarab. Inpreso.	II	A VIII	*Tranſf. d.* VI *ca. Juſti & Paſtoris. Sixti pa. Feliciſſimi & Agapiti martyrum*	IX. LC.	D
		B VII	*Donati epiſ. Mart. Mammetis mart.*	IX. LC.	
	X	C VI	*Ciriaci. largi ſociorumque ejus.*	IX. L.	
		D V	*Vigilia*		
	XVIII	E IIII	SANCTI LAURENTII MARTYRIS.	VI *capparum.*	
	VII	F III	*Tiburſii martyris*	IX. LC.	
		G II	*Clare virginis de ordine minorum.*	IX. LC.	
	XV	A *Idus*	*Ipoliti & ſociorumque ejus*	IIII. *capparum.*	
	IIII	B XIX	*KLS Septembris. Euſebii presbyteri & confeſ.*	IX. LC. *Vigilia*	
		C XVIII	ASSUMPTIO SANCTE MARIE	VI *capparum.*	
	XII	D XVII			
	I	E XVI	*Octava ſancti Laurentii.*		
		F XV	*Agapiti martyris*	IX. LC.	
	IX	G XIIII			
		A XIII	*Bernardi Abbatis.*	VI *capparum.*	
	XVII	B XII			
	VI	C XI	*Octava ſancte marie.* VI *capparum. Timothei & ſimphoriani martyrum.*	IX. LC.	
		D X	*Vigilia.*		
	XIII	E IX	BARTHOLOMEI APOSTOLI.	VI *capparum.*	
	III	F VIII	*Geneſii martyris.*	IX. LC.	
		G VII	*Gerontii epiſcopi & confeſſoris.*	IX. LC.	
B	XI	A VI	*Rufi martyris* IX. LC. *Victoris epiſcopi*	IX. LC.	
	XIX	B V	*Auguſtini epiſcopi & confeſſoris*	VI *capparum.*	E
		C IIII	*Decollatio Joannis bbe.* VI *capp. Sabine virg.*	IX. LC.	
	VIII	D III	*Felicis & audacti martyrum.*	IX. LC.	
		E II			
	Aureus numerus	KL	*September habet dies* xxx. *Luna* xxix. *Nox habet horas* xii. *dies vero* xii.		
	XVI	F *Septembris*	*Egidii abbatis & confeſſoris* II *ca. Vincentii & Leti MM.*	IX. LC.	
	V	G IIII	*Antonini martyris*	VI *capparum.*	
		A III			
	XIII	B II	*Marcelli martyris*	*novem lectionum.*	
	II	C *Nonas*	*Obdulie virginis*	VI *capparum.*	
		D VIII			
	X	E VII			
		F VI	NATIVITAS BEATE MARIE VIRGINIS.	VI *capparum.*	
	XVIII	G V	*Gorgonii martyris*	*novem lectionum.*	
	VII	A IIII			
		B III	*Proti & iacincti martyrum*	*novem lectionum.*	
C	XV	C II			
	IIII	D *Idus*			
		E XVIII	*KLAS Octobris. Exaltatio ſancta crucis* VI *cap. Cornelii & cipriani [& veleriani]*	IX. LC.	
	XII	F XVII	*Octava ſancte marie.* IIII *capparum. Nichomedis martyris. ſancti Vincentii.*	IX. LC. *novem lectionum.*	
	I	G XVI	*Eufemie virginis martyris.*	*novem lectionum*	
		A XV	*Lamberti epiſcopi & martyris.*	*novem lectionum.*	
	IX	B XIIII	[*Lune & geminiani martyrum*	*novem lectionum.*]	F
		C XIII			
	XVII	D XII	*vigilia*		
	VI	E XI	MATTHEI APOSTOLI.	VI *capparum.*	
		F X	*Mauritii & ſociorumque ejus.*	II *capparum.*	
	XIIII	G IX	*Clete virginis.*	*novem lectionum.*	
	III	A VIII			
		B VII			
	XI	C VI	*Fortunati epiſcopi & confeſſoris.*	*novem* LC.	
	XIX	D IIII	*Coſme & Damiani martyrum.*	*novem* LC.	
		E IIII	*Fauſti & januarii & martialis martyrum.*	IX. LC.	
	VIII	F III	MICHAELIS ARCHANGELI.	VI *capparum.*	
		G II	*Hieronymi presbyteri & confeſſoris.*	VI *capparum.*	
	Aureus numerus	KL	*October habet dies* xxxi. *Luna* xxx. *Nox habet horas* xiiii. *dies vero* x.		
	XVI	A *Octobris.*	*Veriſſimi maximi & ejus comitum*	IX. LC.	
	V	B VI	*Leodegari epiſcopi & martyris.*	IX. LC.	
	XIII	C V			
	II	D IIII	FRANCISCI CONFESSORIS.	VI *capparum.*	
		E III			
	X	F II			
		G *Nonas*	*Martii epiſcopi & conf.* IX. LC. *Sergi Bachi martyrum.*	IX. LC.	

Mar-

EX MISSALI MOZARAB. IMPRESSO.

A			*Marcelli martyris.*	IX. LC.	
	XVIII	A VIII			
	VII	B VII	*Dioniſii Sociorumque ejus martyrum.*	II *capparum.*	
		C VI			
	XV	D V			
	IIII	E IIII			
		F III	*Geraldi confeſſoris.*	IX. LC.	
	XII	G II	*Calixti pape & martyris.*	IX. LC.	
	I	A *Idus.*	*Vnfrani epiſcopi*	IX. LC.	
		B XVII	*KALS Novembris. Sancti Michalis*	IX. LC.	
	IX	C XVI	*Victoris martyris* IX. LC. *Lupi epiſcopi & confeſ.*	IX. LC.	
		D XV	LUCE EUANGELISTE	VI *capparum.*	
	XVII	E XIIII			
	VI	F XIII	*Erene virginis & mart.* IX. LC. *Capraſi martyris*	IX. LC.	
		G XII	*Vrſule & undecim millium virginum*	II *capparum.*	
	XIIII	A XI	[*Nunilonis & alodie virginum.*	IX. LC.]	
	III	B X	*Servandi & Germani martyrum*	IX. LC.	
		C IX	*Fructi confeſſoris*	IX. LC.	
	XI	D VIII	*Criſpini & Criſpiniani martyrum.*	IX. LC.	
	XIX	E VII	*Vedaſti & Amandi epiſcoporum.*	IX. LC.	
		F VI	*Vincentii & Sabine & Chriſtete MM.*	VI *capparum. Vigilia.*	
	VIII	G V	APOSTOLORUM SYMONIS ET JUDE.	VI *capparum.*	
		A IIII	*Euſtachi ſociorumque ejus martyrum.*	IX. LC.	
	XVI	B III	*Bellum de Benamarin* VI *ca. Claudi & Sociorumque ejus martyrum.*	IX. L.	E
	V	C II	*Quintini M.*	IX. LC. *Vigilia.*	
B	*Aureus numerus*	KL	*November habet dies* XXX. *Luna* XXIX. *Nox habet horas* X. *dies vero* XIIII.		
		D *Novembris*	FESTIVITAS OMNIUM SANCTORUM.	VI *capparum.*	
	XIII	E IIII	*Commemoratio omnium fidelium defunctorum.*		
	II	F III			
		G II			
	X	A *Nonas*			
		B VIII			
	XVIII	C VII			
	VII	D VI	*Octava omnium Sanctorum* IIII *cap. quatuor Coronatorum martyrum*	IX. LC.	
		E V	*Theodori martyris*	IX. LC.	
	XV	F IIII	*Menae martyris*	IX. LC.	
	IIII	G III	*Martini epiſcopi & confeſſoris.*	VI *capparum.*	
		A II	*Emiliani abbatis*	IX. LC.	
	XII	B *Idus*	*Britii epiſcopi & confeſſoris*	IX. LC.	
	I	C XVIII	*KLS Decembris. Clementini & Theodoreni MM.*	IX. L.	
		D XVII	EUGENII ARCHIEPISCOPI TOLETANI MARTYRIS.	VI *capparum.*	
	IX	E XVI	*Sancti Sperati vel comitum ejus martyrum*	IX. LC.	
		F XV	*Aciſcli & Victorie martyrum*	IX. LC.	
	XVII	G XIIII	*Oc. S. Martini* IIII *cap. Romani monachi M.*	IIII *capparum.*	F
	VI	A XIII	*Eliſabeth de Vngaria*	VI *capparum.*	
C		B XII	*Obdonis abbatis.* IX. LC. *Preſentationis virginis marie.*	VI *capparum.*	
	XIIII	C XI			
	III	D X	*Cecilie virginis & martyris* VI *cap. octa. S. Eugenii*	IIII *capparum.*	
		E IX	*Clementis pape & martyris*	VI *capparum.*	
	XI	F VIII	*Griſogoni martyris*	IX. LC.	
	XIX	G VII	*Katerine virginis & martyris.*	VI *capparum.*	
		A VI			
	VIII	B V	*Vitalis & agricole. Facundi & Primitive martyrum.*	IX. LC.	
		C IIII			
	XVI	D III	*Saturnini martyris*	VI *cap. Vigilia.*	
	V	E II	SANCTI ANDREE APOSTOLI	VI *capparum.*	
	Aureus numerus	KL	*December habet dies* XXXI. *Luna* XXX. *Nox habet horas* XVIII. *dies* VI.		
	XIII	F *Decembris.*	*Sancti eligii epiſcopi & confeſſoris*	IX. LC.	
	II	G IIII	*Sancte Anaſtaſie virginis*	IX. LC.	
		A III			
	X	B II	*Barbare virginis & martyris*	VI *capparum.*	
		C *Nonas*			
	XVIII	D VIII	NICHOLAI EPISCOPI ET CONFESSORIS.	VI *capparum.*	
	VII	E VII	*Octava ſancti Andree*	IIII *capparum.*	
		F VI	*conceptio virginis marie*	VI *capparum.*	
	XV	G V	*Leocadie virginis*	VI *capparum.*	
	IIII	A IIII	EULALIE VIRGINIS ET MARTYRIS.	IX. LC.	

Ex Miſsali Mozarab. impraſso.

D

	B	III	*Damaſi pape*	IX. LC.
XII	C	II	*Eugenie virginis*	IX. LC.
I	D	*Idus*	*Lucie virginis & martyris*	VL *capparum*
	E	XIX	*KLS Januarii.* [*Juſti & Abundi martyrum.*	IX. LC.]
IX	F	XVIII	*Octava conceptionis ſancte marie*	IIII *capperum.*
	G	XVII	*Octava ſancte Leocadie*	IIII *capparum.*
XVII	A	XVI		
VI	B	XV	Annunciatio sancte marie de la O	VI *capparum.*
XIIII	D	XIII	[*Dominici Abbatis.*] *Vigilia*	IIII *capparum.*
III	E	XII	Thome apostoli	VI *capparum.*
XI	F	XI	[*Tranſlatio ſancti yſſidori*	IIII *cap.*]
	G	X		
XIX	A	IX	*vigilia*	
	B	VIII	Nativitas domini nostri Jesu Christi.	VI *capparum.*
XIIII	C	VII	Stephani martyris	VI *capporum.*
	D	VI	Joanni apostoli et euangeliste	VI *capparum.*
XVI	E	V	Sanctorum innocentum	VI *capparum.*
V	F	IIII	*Thome archiepiſcopi & martyris*	IIII *copparum.*
	G	III	*Tranſlatio ſancti Jacobi apoſtoli*	VI *capparum.*
XIII	A	II	*Silveſtri pa. & conf.* IIII. *cap. Columbe virg.*	IX. LC.

Hactenus Kalendarium hodiernum, immane quantum genuinis antiquitatis characteribus diſcrepans ab alio, cujus ſpecimen dedimus. Quomodo autem, quibus in locis, quibus Sanctis, & cujus auctoritate, progreſſu temporis accreverit illud antiquiſſimum, non eſt promptum definire. Nullus interea dubito, quin cum incremento temporis, paulatim ac gradatim incrementum aliorum atque aliorum ei acceſſerit Sanctorum; prout in aliis Martyrologiis uſuveniſſe, notiſſimum eſt. Quibus demum Sanctis novi rurſum ſeculo decimo quarto vel decimo quinto fortè adſcripti ſint; unde modernis Miſſalis excuſi tabulis adjecti poſtmodum typis fuerint. Res declaretur exemplis. Die VII Martii ſignatus *S. Thomas de Aquina*. Die XXIX Aprilis, *S. Petrus Martyr Ordinis Prædicatorum*. Die XIII Junii *S. Antonius de Padua*. V. Auguſti *Dominics confeſ. de Ordine Prædicatorum*. XII ejuſdem, *Clara Virginis de Ordine Minorum*. VIII Octobris *Franciſci Confeſſoris*. Atque hæc paucula pro re ſint ſatis.

B E

§. IX.

Præparatio proxima ſacerdotis ante Miſſam; ejuſdem idea, ac cæremoniarum deſcriptio.

Quidnam obſervet ſacerdos antequam ſe veſtiat,

Erit ſine dubio non ingratum lectoribus, ſi dicatur, quænam præparatio proxima præſcribatur ſacerdoti ante Miſſam. Edmundus Martene lib. 1. De antiquis Eccleſiæ ritibus, cap. 4, art. 12, poſtquam ex Miſſali Mozarabum Ximeniano protuliſſet Miſſam in Dominica prima Adventûs, ex eodem Miſſali iſta in rem noſtram ſubjungit: *Quando præparatus ſit ſacerdos ad Miſſam celebrandam, ingreſſus ad ſacrarium lavet manus, dicendo: Oremus. Largire ſenſibus noſtris quæſumus, Domine, omnipotens Pater, ut ſicut exterius inquinamenta manuum abluuntur; ſic per te mentium ſordes miſericorditer emundentur, & creſcat in nobis augmentum ſanctarum virtutum. Per Chriſtum Dominum.* Deinde ibidem ſequuntur iſta: *Poſtea flectat genua coram veſtibus, & dicat quoter Ave Maria, & de intimo corde commendet ſe glorioſa virgini Maria, ut offerat illud acceptabile myſterium Deo Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, & ut ipſam in hoc Sacrificio mediatricem & adjutricem habeat. Deinde muniat ſe ſigno crucis, & ſuper quamlibet veſtem dicat: In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Amen.* Orationes, quas recitat ſacerdos ad ſingulas veſtes ſacras (videlicet amictum, albam, cingulum, manipulum, ſtolam atque caſulam) quando eas induit, fere coincidunt cum noſtris.

C

& quando jam eſt veſtitus,

448 Sacerdoti autem veſtibus jam induto præſcribuntur iſta: ℟. *Pater peccavi in cælum & coram te, fac me ſicut unum de mercenariis tuis.* ℣. *Quanti mercenarii in domo Patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereo: ſurgam & ibo ad Patrem meum, & dicam ei.* ℣. *Fac me ſicut. Kyrie eleiſon, Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon.* ℣. *Ab occultis meis munda me, Domine.* ℟. *Et ab alienis parce ſervo tuo.* ℣. *Domine, exaudi orationem.* ℟. *Et clamor meus. Oremus. Deus, qui de indignis dignos, de peccatoribus juſtos, & de immundis facis mundos; munda cor meum & corpus meum ab omni ſorde, & cogitatione peccati, & fac me dignum ac ſtrenuum ſanctis altaribus tuis miniſtrum, & præſta, ut in hoc altari, ad quod indignus accedere præſumo, acceptabiles tibi hoſtias offeram pro peccatis & offenſionibus, & innumeris quotidianis meis exceſſibus, & pro peccatis omnium viventium & defunctorum fidelium, & eorum, qui ſe meis commendaverunt orationibus: & per eum tibi meum ſit acceptabile votum, qui ſe tibi Deo Patri pro nobis obtulit in ſacrificium, qui eſt omnium opifex, & ſolus ſine peccati macula pontifex Jeſus Chriſtus, Filius tuus, Dominus noſter, qui tecum vivit.* Hæc apud Martenium de præparatione proxima ſacerdotis ante Miſſam; nunc compendioſam ipſius Miſſæ ac cæremoniarum ejus deſcriptionem ſubjicio.

F

449 Apud Aguirrium loco citato à pag. 264 rurſum ex Robleſii Hiſpanico notantur ſequentia: *Sacrum Muz-arabicum pietate refertum eſt, eximioque ordine conſtitutum, nec, ut vulgus opinatur, inverſo atque præpoſterè celebratur. Initio dicitur confeſſio generalis, cum pſalmo Judica me Deus. Reliqua verò uſque ad introitum conveniunt cum Officio Toletano antiquo, cujus uſus frequens erat & receptus, cum typis mandata fuere Miſſalia, opera Illuſtriſſimi Cardinalis & Archiepiſcopi Toletani Franciſci Ximenis Ciſnerii, conſervatoris hujus ſancti Officii Gotthici. Confeſſione verò & adoratione crucis peracta, & apertis ſacris pulvinaribus (pro qui-* *Confeſſio generalis,*

A

quibus ſingulis propria habentur orationes juxta Officium Toletanum) dicit ſacerdos: Adjutorium noſtrum in nomine Domini &c. Et, Sit nomen Domini benedictum; dicitque conſequenter Miſſæ introitum ad imitationem Officii Romani.

Introitus, Pſallendum, Epiſtola.

450 *Introitus autem iſte bis profertur; ſemel quidem ante Gloria & honor Patri; deinde poſt hæc verba prolata. Die Dominica Adventûs S. Joannis Baptiſtæ, non dicitur Gloria in Miſſa; verùm ejus loco ſubit Canticum Benedictus Dominus Deus Iſrael &c.; ſed aliis diebus poſt dictum Gloria, recitatur oratio abſque prævio Oremus: cui reſpondetur, Amen; idemque fit in reliquis orationibus, ut dictum eſt. Hac oratione recitata ſacerdos dicens, Per miſericordiam tuam &c., ad medium altaris progreditur, illicque conſtitutus ait: Dominus ſit ſemper vobiſcum; legitque Prophetiam, reſponderturque inſcriptioni, quæ prælegitur, Deo gratias; & ſub finem, Amen; pronuntiaturque vaticinium in quocumque Sacro, quamvis admodum ſolenni, nullo penitus excepto. Poſtea, iterato Dominus ſit ſemper vobiſcum, canitur, aut profertur, Pſallendum; quod idem penè eſt atque Reſponſum, non diſpar Graduali Officii Latini. Eo verò abſoluto, ſacerdos aut diaconus petit ab adſtantibus, ut attentos ſeſe præbeant, his verbis: Silentium facite. Hoc in loco diaconus Epiſtolam legit, quæ in Miſſa Muzarabica ſic incipit. Sequentia Epiſtolæ Pauli Apoſtoli ad Romanos. Reſponderturque: Deo gratias. Et ad calcem; Amen, ut jam à nobis dictum eſt.*

B

Evangelium, Ordinarium Miſſæ, oblatio.

451 *Perlectâ Epiſtolâ, petit ſacerdos ſubmiſsè benedictionem ordinariam ad Evangelium recitandum, interimque Miſſale transfertur ad latus Evangelii, incipitque cum his verbis: Lectio S. Evangelii ſecundum Joannem vel Marcum &c. In fine verò reſpondetur, Amen. Poſt Evangelium ſacerdos ait, Dominus ſit ſemper vobiſcum, cum Laude & Alleluia poſt Graduale aut Evangelium, ſicut in Officio Muz-arabico poſt illud hoc in loco profertur. Quo verò tempore legitur Evangelium, apponitur lateri Epiſtolæ libellus continens partem Miſſalis, inſcribiturque, Omnium offerentium, complectiturque omnes orationes, & reliqua, quæ communiter dicuntur in omnibus Sacris; idque cenſeri debet ejuſdem rationis, ac in Officio Latino, Ordinariorum Miſſæ. Hoc ſuppoſito, dictoque Alleluia, offert Sacerdos Hoſtiam, dicens orationem, imponitque ſacro pulvinari patenam cum Hoſtia. Numquam verò integra Miſſæ ſpatio collocatur Hoſtia (nec ante, nec poſt conſecrationem) ſupra pulvinar, imo ſemper ſupra patenam. Oblatâ Hoſtiâ ſacerdos ſigno crucis calicem munit, & cum alia oratione illam offert; deinde cum alia oratione imponit ei amiculum, ſtatimque inclinato capite, profert hanc orationem, In ſpiritu humilitatis &c. Quâ recitatâ dicit: Adjuvate me, fratres, in orationibus veſtris, & orate pro me ad Deum. Quod quidem reſpondet his verbis, Orate fratres, in Officio Latino dici ſolitis. Protinus immediatè dicit ſacerdos verba Sacrificii, quæ etiam canuntur in choro, idque conferri poteſt cum oblatione Officii Latini. Huc uſque antiquitas vocatur Miſſa Catechumenorum, qui non prohibebantur adeſſe, donec fieret oblatio; abeſſe verò, dum reliqua fierent, jubebantur.*

C

Propria Sacrificio Mozarabico orationes, earumque diſtributio.

452 *Exactis iis, quæ præcenſuimus, manus abluit, dicens pſalmum: Lavabo inter innocentes, manus meas. Quo abſoluto, ſignum crucis oblato calici ſuperinduit, & inclinans ſeſe, orationem pronuntiat, quâ Deum rogat, ut ei ſpiritum non deneget, linguamque liberam, & cor purum ad celebrandum Sacrificium largiatur. Quæ deinceps fiunt, magis huic Sacrificio propria cenſentur; quod ab hoc loco cum quibuſdam orationibus inchoatur; quarum prima nomen Miſſæ ſortitur: eam verò præcedit, Dominus ſit ſemper vobiſcum, quæ quidem verba viam quaſi parant, & muniunt tum ad hanc orationem, tum ad ſubſequentes. Secunda vocatur Alia oratio. Tertia, Poſt nomina. Quarta ad pacem. Quinta Poſt Sanctus. Sexta Poſt pridie; diſtribuntaque ſunt ordine ſequenti.*

Ex editis apud Aguirrium,

Oratio 1, quæ Miſſa vocatur:

Poſt primam orationem, quæ Miſſa vocatur, ſacerdos Supplicationem pronuntiat, cujus initium eſt: Oremus ſanctam Eccleſiam Catholicam. Ad hæc populus Deo laudes occinit, dicens: Hagios, Hagios, Hagios. In ea verò Supplicatione ſacerdos populum monet, ut Deo neceſſitates Eccleſiæ commendet, nec non infirmos, captivos in carcere detentos, peregrinos, reſpondetque chorus: Præſta æterne, omnipotens Deus. Conſequenter dicitur oratio ſecunda; quæ Alia appellatur: in qua à Deo enixè petitur, ut preces Chriſtianorum fidelium admittat: deſinitque hæc oratio in hæc verba: Per miſericordiam tuam, Deus noſter, in cujus conſpectu ſanctorum Apoſtolorum & Martyrum &c.

oratio 2, ſeu Alia:

E

commemorationes Sanctorum, ac Defunctorum facilium:

453 *Statimque adjicitur: Offerunt Deo Domino oblationem ſacerdotes noſtri, Papa Romenſis &c. Hinc immediatè profert ſacerdos: Facientes commemorationem beatiſſimorum &c.; illicque fit mentio ſacratiſſimæ Virginis, & Apoſtolorum, & Martyrum, & nomina quorumdam recenſentur, ſicut in Officio Romano in Canone Miſſæ. Notandum verò eſt, in Officio Romano Sanctorum nomina ſubmiſſa voce proferri; ſecus verò in Mozarabico; & cum Miſſa canitur, omnia cantantur. Poſt præfatam Martyrum mentionem, fit commemoratio Defunctorum, qui æterna pace fruuntur, in his verbis: Item pro ſpiritibus pauſantium. Et quamvis id non ſit memento Defunctorum, quia fit multo poſt tempore; convenit tamen aliquatenus cum Memento Officii Latini, præcipuèque circa hæc verba: Et dormiunt in ſomno pacis. Hac in commemoratione nominatim fit mentio quorumdam Archiepiſcoporum, primorum ſcilicet, qui præfuere Eccleſiæ Toletanæ, poſtquam è manibus Afrorum erepta eſt civitas Toletana, ut ſunt Bernardus, Regmondus *, Joannes, Cerebrunus, Gundiſalvus &c.*

* Reymundus Raymundus,

oratio 3, quæ Poſt nomina dicitur, item 4, Ad pacem vocata.

454 *Hinc oratio tertia ſequitur, quam Poſt nomina vocamus, quâ petitur à Deo, ut pacem Defunctis fidelibus impertiat, deſinitque in hæc verba: Quia tu es vita vivorum, ſanitas infirmorum, ac requies omnium fidelium Defunctorum. Sequitur oratio quarta, quæ Ad pacem appellatur, quâ petitur à Deo pax & charitas pro fidelibus omnibus Chriſtianis, ſpecialiter verò pro iis, qui tunc temporis Sacrificio interſunt. Et quoniam fideles omnes antiquitus cum ſacerdote communicabant, utique recordetur quilibet divini præcepti, quo jubemur reconciliari fratribus noſtris, imo eam ob cauſam dimittere munus ad altare, ut Evangelium monet: idea antequam fiat elevatio, pax datur in Officio Muz-arabico. Hac oratione recitata, cum his ad finem verbis: Quia tu es vera pax noſtra; & charitas indiſrupta &c., ſacerdos divinum ſanctiſſimæ Trinitatis auxilium invocans, his verbis: Gratia Dei Patris omnipotentis &c., pacem impertit, inquiens: Qui modo aſtatis, pacem facite. Et cum datur oſculum, ait: Habete oſculum dilectionis, & pacis, ut apti ſitis ſacroſanctis myſteriis Dei. Ob præfatas*

Ex editis apud Aguirrum. tat autem rationes pax prubetur in Officio Muz-arabica ante conſecrationem, & elevationem. In eoque non parum differt Officium Muzarabicum a Latino; dumque Pax populo oſculanda porrigitur, canit chorus: Pacem meam do vobis; pacem relinquo vobis &c. Novum mandatum da vobis.

Præfatio ſeu Illatio; 455 Deinde dicitur Præfatio, quam Illationem vocant, eaque præcedit præcipuam Miſſæ Sacrificii partem; nimirum eam, quæ ad conſecrationem pertinet, eſtque veluti Canon hujus Miſſæ Muz-arabicæ. In ea verò Præfatione populus monetur circa myſterium, de quo Miſſa celebratur, vel, ut Sancti veſtigiis, cujus ſit commemoratio, diligenter inſiſtat. Illic verò circa principium verſus quidam ſunt, Præfationi Latinæ Miſſæ aliquatenus reſpondentes. Primò dicitur: Introibo ad altare Dei mei; confeſtimque expanſis manibus, tametſi junctis, ſicuti eas componit ſacerdos in Officio Romano, cum dicit: Hanc igitur oblationem; Muz-arabicus ſacerdos ait; Aures ad Dominum. Cui

B

reſpondetur: Habemus ad Dominum; moxque dicit: Surſum corda; reſpondeturque: Levemus ad Dominum. Tum loco verborum: Gratias agamus Domino Deo noſtro; quæ habeatur in Officio Latino, dicitur: Deo ac Domino noſtro Jeſu Chriſto, Filio Dei, qui eſt in cælis, dignas laudes, dignaſque gratias referamus. Reſponde turque: Dignum & juſtum eſt.

oratio 4, poſt Sanctus, Canon, conſecratio; 456 Tandem concluditur hæc Illatio cum his laudibus angelicis: Sanctus, Sanctus, Sanctus; abſolviturque cum his verbis: Hagios, Hagios, Kyrie, o Theos. Sequitur deinceps quarta oratio, vocata Poſt ſanctus; cujus initium ſolet eſſe: verè ſanctus, verè benedictus, Oſanna in excelſis: finis autem, Redemptor æterne. Huic orationi non reſpondetur, Amen; quia continuatur cum ſacro Canone Miſſæ, & in feſtis ſex aut quatuor trabearum, & in Dominicis & Octavis dicitur hæc oratio, & ſexta, quæ inſcribitur Poſt pridie, voce ſubmiſſa, contrà verò in ceteris. Illico ſacerdos inchoat ſacrum Canonem, cum his verbis: Adeſto, adeſto, Jeſu bone, pontifex in medio noſtri; ſtatimque conſecrat; & quamvis verum ſit, potuiſſe ſacerdotes Muz-arabes ſeſe addicere verbis, quæ apud Evangeliſtas habeatur, & cum iis conſecrare, quia ſunt propria Officii Gothici verba, quamvis aliqua ex parte ab iis, quibus utitur eccleſia Romana differant; tamen ad idem recidunt, eumdemque ſenſum habent. Verùm hodierna die utexitur margini Miſſalis charta agglutinata, in qua verba Officii Romani, qui-

C

bus nunc Muz-arabes ſemper uti ſolent, continentur.

elevatio, oratio ſexta Poſt pridie; 457 Dum conſecrat ſacerdos, populo Hoſtiam, deinde calicem exhibet coopertum amiculo juxta uſum antiquum Toleti, dicens; Quotieſcumque manducaveritis, dum exhibetur Hoſtia: dum verò calia: biberitis; hoc facite in meam commemorationem. Hiſque reſpondetur: Amen alta voce, ſi feſtum minus ſolemne fuerit; ſin magis, ſubmiſſa. Dum fit elevatio, dicitur oratia ſexta, vocata Poſt pridie, quæ deſinit in hæc verba: Te præſtantiſſime *, ſancte Domine, qui * hæc omnia nobis indignis ſervis tuis valde bona creas &c.; Quæ non mediocriter referunt hæc in Officio Gregoriana contenta; Per quem hæc omnia, Domine, ſemper bona creas &c. Deinde ſacerdos dividit calicem ſuo amiculo, huicque imponit ſanctiſſimum Sacramentum, nec omittitur ab eo antiphona, quæ Ad confractionem panis dicitur: hinc Hoſtiam poſtremam elevat, non elevato tamen ca-

* præſtante
* al. quia tu

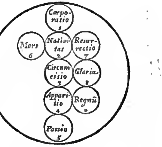
lice, juxta antiquum Toletanæ eccleſiæ uſum.

D

Symbolum fidei, contractio Hoſtiæ in novem particulas, 458 In feſtis duplicibus, atque Dominicis ſacerdos loco Antiphonæ Ad confractionem panis, ait: Dominus ſit ſemper vobiſcum; ſtatimque ſubdit: Fidem, quam corde credimus, ore autem dicamus. Tunc Sacramentum præ manibus habent ſupra calicem ſacerdos, quem chorus hac in parte comitatur, recitat Symbolum Apoſtolorum *: Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem &c. Et quia multi ſimul Symbolum recitant, ideò dicunt, Credimus, non Credo; ſicut in Officio Romano obſervatur. Eſt autem locus hic admodum proprius ad fidem profitendam, cum adoratione veri corporis Domini noſtri. Symbolo Apoſtolorum recitato; vel dum in choro illud abſolvitur, frangit Hoſtiam ſacerdos, & patenæ imponit; neque tantùm in tres partes eam dividit, ut mos eſt Officii Latini; verùm in novem eam diſpeſcit, ſecundùm præcipua novem Fidei noſtræ myſteria, in Symbolo, quod abſolvitur, contenta: dumque ſingulas partes frangit, ad earum quamlibet myſteriis plena quædam verba profert, illaſque eo, quem dicturi ſumus, ordine, in patena diſponit.

* ſeu potiùs Conſtantinopolitanum:

E

commemoratio vivorum, oratio Dominica, 459 Notandum, verbum hoc Corporationis, non differre ab Incarnatione, Apparitionem idem eſſe cum Epiphania; reliqua vero explicatione non indigeat. Fractâ Hoſtiâ, ſacerdos Sacramentum reſpiciens, meminit viventium, & in eo Memento, quod profert, omnes fideles Chriſtianos Chriſto commendat; nominatim verò eos, qui Sacro tunc interſunt. Commemoratione peracta, dicit ſacerdos: Oremus cum oratione una, quæ propriè Capitulum dici poteſt; eſtque quaſi præfatio quædam, & via ad Dominicam orationem, non diſcrepans ab ea, quæ in Officio Romano incipit: Oremus, Præceptis ſalutaribus moniti &c. Præfatio verò hæc orationi Dominicæ connectitur, & ſub earum finem reſpondetur. Amen, ut ſuperius dictum eſt: Liberati à malo & confirmati ſemper in bono &c. Cum verò ait ſacerdos: Pane, Domine, finem peccatis noſtris; pectus ſemel percutit.

F

Reſpondent autem hæc verba iis, quæ in Officio Gregoriano habentur, Nobis quoque peccatoribus.

Singulare aliquod tempore Paſchali; præparatio ad benedictionem ſacerdotis, 460 His dictis, ſacerdos ultimam partium patenæ impoſitarum, Regnum appellatam accipit, ordine & modo prædictis, dicenſque hæc verba: Sancta ſanctis; & conjunctio corporis, & ſanguinis &c., calici injicit, eaque ſanguini tunc commiſcetur. Res autem notatu digniſſima iſtic obſervatur, quod ſcilicet à Paſchate ad Pentecoſten, & in feſto Corporis Chriſti, ſacerdos

A *dos in manibus habens, tenenſque ſupra calicem præfatam particulam Regnum, ter alta voce effert, quaſi canens hæc verba, quæ Chriſto, quaſi mortis victori celeberrimo gratulari videntur: Vicit leo, de tribu Juda, radix David; quibus reſpondetur ſingulis vicibus: Qui ſedes ſuper Cherubim, rex David, Alleluia. Statim verò ſacerdos aut diaconus populum hortatur, ut humilitatem exhibeat in benedictione ſuſcipienda, his verbis: Humiliate vos benedictioni. Sacerdos verò eam impertit cum tribus ordinariis petitionibus, quarum cuilibet reſpondetur, Amen, ut in majoribus Horis dictum eſt.* Vide, quæ de hac benedictione ſuperius cap.3., §2, num.106, ex canone 18 concilii Toletani IV præmiſſa ſunt.

atque ad communionem fidelium.

461 *Abſoluta benedictione, ſacerdos ait: Dominus ſit ſemper vobiſcum; ſubitoque canitur in choro Reſponſum, quod vocatur, Ad accedentes. In eo verò monentur fideles, qui ſunt communicaturi, ut accuratiſſimè perpendant, quem cibum ſuſcepturi ſint. Id autem fit his verbis: Guſtate & videte, quam ſuavis eſt Dominus, Alleluia, Alleluia. Quæ quidem verba decerpta ſunt ex pſalmo, Benedicam Domino in omni tempore. Notandum verò eſt, quod loco* B *Reſponſi, dicenti Ad accedentes (quod quidem nihil aliud eſt, quam exhortatio ad communionem) in Sacris, quæ pro Defunctis, & quadrageſimæ tempore celebrantur, dicitur aliud, cujus initium eſt: Qui venit ad me, non eſuriet &c.*

Communio ſacerdotis &c.

462 *Reſponſo prolato, ſacerdos inquit: Panem celeſtem de menſa Domini accipiam. Tum penultimam particulam, cui nomen Gloria, accipiens; quam ea de cauſa ſacerdos majorem ceteris relinquit, eamque tenens ſupra calicem, mentionem facit defunctorum; quo peracto, effert orationem particularem pro ſuſceptione Dominici corporis, & ſanguinis; hiſque piis ſermonibus prolatis, Ave in ævum ſanctiſſima caro Chriſti, in perpetuum ſumma dulcedo, ter pectus percutit juxta ritum veteris Officii Toletani, dicens: Domine non ſum dignus. His dictis, particulam, quam præ manibus habet, ſuſcipit, ceteraſque ſuo ordine, primò ſumens eas, quæ poſtremæ fuerunt in patena, ſtatimque populo communionem largitur. Conſumptis ordine particulis, dicendo, Ave in ævum cæleſtis potus, qui mihi* C *ante omnia, & ſuper omnia dulcis es, ſanguinem ſuſcipit, aliamque dicens orationem, lavat. Poſtea canitur aut recitatur antiphona, Refecti Chriſti corpore & ſanguine, te laudamus Domine, Alleluia, Alleluia, Alleluia. In cujus locum Quadrageſimæ tempore, & in Miſſis, quæ pro defunctis celebrantur, ſubſtituitur iſta: Repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione. Quæ quidem verba præ ſe ferunt quamdam gratiarum actionem ob ſuſceptum Dominicum corpus.*

Subduntur reliqua uſque ad finem.

463 *Deinde aufertur libellus Omnium offerentium, pars nimirum Miſſæ, de qua ſupra verba fecimus, transferturque Miſſale ad latus Epiſtolæ, poſt populi communionem. Tunc ſacerdos recitat poſtremam orationem, quæ Poſt communionem* * *vocatur in Officio Romano. Finis verò hujus orationis eſt: Per miſericordiam tuam &c. Hinc conſtitutus ſacerdos in medio altaris, ait: Dominus ſit ſemper vobiſcum: loco verò horum verborum: Ite Miſſa eſt, quæ proferuntur in Officio Romano, dicitur in Officio Muz-arabico, quando duplicia feſta ſolenniora contingunt, Solemnia completa ſunt in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti; votum noſtrum ſit acceptum cum pace. In feſtis autem minùs ſolennibus dicitur; Miſſa acta eſt in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti; perficiamus cum pace. Reſpondeturque, Deo gratias. Abſolutâ Miſſâ ſacerdos genibus flexis juxta altare recitat Salve Regina cum oratione ſua juxta ritum veterem Toletanum. Deinde deoſculato altari convertit ſe ad populum; notatuque dignum eſt, numquam tempore Sacrificii ſacerdotem ad populum ſeſe convertere, niſi eâ hora & vice. Converſus autem ſacerdos ad populum, largitur ei benedictionem his verbis: In unitate ſancti Spiritus benedicat vos Pater, & Filius, Amen. Tunc omnino ceſſans, nec amplius verbum ullum efferens, ſtatim pergit ad adytum, ubi ornamenta deponit.*

* Poſtcommunio

Ex editis apud Aguirrum.

§. X.

Miſſale Offerentium uſque ad orationem Poſt nomina.

Præmiſſis circa textum hic dandum.

Miſſæ Mozarabicæ ideæ, ac cæremoniarum ejus deſcriptioni ſubnectantur nunc orationes ac reliqua, in ejuſdem Miſſæ decurſu adhiberi conſueta; quæ *Ordinarium* illius ſacræ liturgiæ vocari poſſunt, continentque eam Miſſalis partem, quæ *Omnium offerentium* dicitur; de qua re ſuperius num. 451; & in annotatis, huic paragrapho proximè ſubnexis lit. *l.* Poſtquam aliquod prædicti argumenti exemplar menſe Januario anni 1722 Toleti tranſcripſiſſem, acceſſus mihi eodem menſe patuit ad duos Mozarabes ſacerdotes, nimirum reverendos admodum DD. Eugenium de las Infantas, ſuperiùs laudatum, & Franciſcum Fernandez Vela, ſacellanum & archiviſtam ſacelli Corporis Chriſti; qui acceſſus ad hoc mihi profuit, ut nonnullas circa rem præſentem inſtructiuneulas acciperem, & annotarem; poſtmodum in decurſu uſui mihi futuras, atque textui libri Miſſalis Offerentium interſerendas hoc & ſequente §. E

nonnullis obſervationibus,

465 Locus etiam dabitur aliis annotatis, ſeorſim textui ſubjungendis; quæ partim deſumentur ex Tabula, Toleti per Petrum Rodriguez anno 1593 cum approbationibus impreſſa, & à laudato Franciſco de Piſa Hiſpanicè in lucem edita; in qua præcipuarum partium ac cæremoniarum Miſſæ Mozarabicæ ſeu Gothicæ ratio datur. Quia verò nullum exemplar in promptu erat, quod nobiſcum aſportare liceret in Belgium; pro aliquo ejuſdem tranſumpto ſeu apographo ſupplicatum fuit apud ampliſſimum ac colendiſſimum nobis virum, ac dominum D. Bernardum Oſſorio de Velaſco, eccleſiæ metropolitanæ Toletanæ canonicum: qui cumulatiſſimis officiis, & propenſiſſimæ erga nos voluntatis affectui, in noſtra commoratione Toletana nobis exhibitis, hoc etiam beneficium pro ſua ſingulari humanitate ſuperaddendum cenſuit, ut noluerit laborem illum alteri imperare; ſed ipſemet noſtra cum gratiâ ſuſcipere, totamque illam Tabulam ſua ipſe manu tranſcribere non ſit gravatus. Partim, inquam, annotata noſtra inde; partim etiam aliunde deſumentur. F

pro inſtructione lectoris, res ipſa profertur.

466 Ritus autem ac cæremoniæ Miſſæ Mozarabicæ videntur Franciſco Piſæ in Tabula paullo ante citata, generatim loquendo, originem ac principium accepiſſe à Miſſa, quam Apoſtolus Jacobus, cognomento Juſtus, ordinavit

EX TOLETANO EXEMPLARI.

vit pro ſua eccleſia Hieroſolymitana ; in qua Miſſa diaconus dicebat: *Oſculamini invicem in oſculo ſancto*. Et ſacerdos orationem: *Sancta ſanctis*; necnon exhortationem ad illos, qui erant communicaturi: *Guſtate, & videte* &c.; citatque Piſa Baronium Annal. eccl. tom. 1, ad annum Chriſti 63; volens, has res, aliaſque perſeveraſſe in iſto Officio. Et in his ipſis, & aliis multis Miſſam Gothicam ſimilem eſſe addit liturgiæ Græcæ S. Baſilii ac S. Joannis Chryſoſtomi. Verùm cap. 1, § 1 bujus Tractatus, origo Miſſæ veteris Hiſpanicæ relata fuit ad S. Petrum Apoſtolum; ubi & de aliis ipſius in hac re adjutoribus actum. Porro obſcura adeo atque incerta ſunt (juxta dicta § 2 & ſeqq.) quæ quatuor primis Chriſti ſeculis, cum de aliis liturgiis, tum de Hiſpanica inquiruntur, ut nihil ex illis elici poſſe videatur adeo ſincerum, purum ac genuinum, quod in qualitate ac quantitate rituum Sacrificio euchariſtico accidentium faciat ſatis. Quod ad liturgias Græcas attinet; vide an tibi probentur, quæ eodem capite præmiſimus à §. 3. Interim cum juxta capitis 2, § 3. liturgia Romano-Hiſpanica ex Orientali commixta fuiſſe videatur; credibile eſt, varios ex Orientali in Hiſpanicam ritus quondam immigraſſe. Lectore de his præmonito, ipſum nunc Ordinarium Miſſæ Mozarabicæ exemplar ſubdo.

B

Dicenda in acceſſu,

467 Quando ſacerdos accedit ad altare ad celebrandum Miſſam, dicit: *Ave Maria. In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Amen. Sancti Spiritus adſit nobis gratia.* ℣. *Introibo ad altare Dei.* ℟. *Ad Deum, qui lætificat juventutem meam.* Poſtea dicit totum pſalmum, *Judica me Deus*, *cum Gloria Patri*. Et iterum dicit: *Et introibo ad altare Dei.* ℣. *Dignare, Domine, die iſto.* ℟. *Sine peccato nos cuſtodire.* ℣. *Confitemini Domino, quoniam bonus.* ℟. *Quoniam in ſeculum miſericordia ejus.* ℣. *Ora pro nobis ſancta Dei Genitrix.* ℟. *Ut digni efficiamur promiſſionibus Chriſti.*

Confeſſio. *Confiteor omnipotenti Deo, & beatæ Mariæ Virgini, & ſanctis Apoſtolis Petro & Paulo, & omnibus Sanctis, & vobis, fratres, manifeſto, me graviter peccaſſe per ſuperbiam in lege Dei mei, cogitatione, locutione, opere & omiſſione, meâ culpâ, meâ culpâ, graviſſimâ meâ culpâ. Ideo precor beatiſſimam Virginem Mariam, & omnes Sanctos, & Sanctas, & vos, fratres, orare pro me.*

C

Abſolutio: *Miſereatur veſtri omnipotens Deus, & dimiſſis omnibus peccatis veſtris, perducat vos ad vitam æternam. Amen. Indulgentiam, abſolutionem, & remiſſionem omnium peccatorum veſtrorum cum emendatione morum & vitæ, per gratiam ſancti Spiritus, tribuat vobis miſericors Dominus. Amen.* ℣. *Deus tu converſus vivificabis nos.* ℟. *Et plebs tua lætabitur in te.* ℣. *Oſtende nobis, Domine, miſericordiam tuam.* ℟. *Et ſalutare tuum da nobis* ℣. *Sacerdotes tui induant juſtitiam.* ℟. *Et Sancti tui exultent.* ℣. *Domine exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobiſcum.* ℟. *Et cum ſpiritu tuo. Oremus. Aufer à nobis, quæſumus Domine, cunctas iniquitates noſtras, & ſpiritum ſuperbiæ, & elationis, cui reſiſtis; & reple nos ſpiritu timoris, & da nobis cor contritum & humiliatum, quod non ſpernis, ut ad ſancta ſanctorum puris mereamur mentibus introire. Per Dominum noſtrum, Jeſum Chriſtum, Filium tuum: qui tecum vivit & regnat in unitate ejuſdem Spiritus ſancti Deus, per omnia ſecula ſeculorum. Amen.*

D

& in aſcenſu altaris:

468 Et ſtatim accedit ad altare, & facit ſacerdos crucem ſuper aram dicens: *In nomine Pa ✠ tris, & Filii, & Spiritus ſancti. Amen.* Quando oſculatur aram, dicit: *Salve crux pretioſa, quæ in corpore Chriſti dedicata es, & ex membris ejus tamquam margaritis ornata. Salva præſentem catervam, in tuis laudibus jugiter congregatam.* ℣. *Adoramus te, Chriſte, & benedicimus tibi.* ℟. *Quia per ſanctam crucem tuam redemiſti mundum. Oremus: Exaudi nos Deus, ſalutaris noſter, & per triumphum ſanctæ Crucis à cunctis nos defende periculis. Per Chriſtum, Dominum noſtrum. Amen.*

oratio in extenſione corporalium, mundatione calicis,

469 Ad extendendum corporalia, dicit ſacerdos ſequentem orationem: *In tuo conſpectu, quæſumus Domine, hæc noſtra munera, placita ſint, ut nos tibi placere valeamus. Attollite portas, Principes, veſtras, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus fortis & potens in prælio: Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ.* Mundando calicem dicit: *Dignare, Domine, mundare vas iſtud, in quo ſumere pretioſum ſanctum corpus tuum valeam. Qui cum Patre, & Spiritu ſancto vivis & regnas Deus per omnia ſecula ſeculorum.*

E

infuſione vini & aquæ, ac poſitioni Hoſtiæ in patena.

470 Quando ponit vinum, dicit orationem: *Miſce, quæſumus, Domine, in calice iſto, quod manavit ex latere tuo, ut fiat in remiſſionem peccatorum noſtrorum. Amen.* Ad benedictionem aquæ dicat miniſter: *Jube Domne benedicere.* Sacerdos dicit: *Ab illo benedicatur, cujus Spiritus ſuper aquas ferebatur. In nomine Patris, & Filii ✠, & Spiritus ſancti. Amen.* Oratio: *Ex latere Domini noſtri Jeſu Chriſti ſanguis & aqua exiſſe perhibentur. Hæc ideo nos pariter commiſcemus, ut miſericors Deus utrumque ad medelam animarum noſtrarum ſanctificare dignetur. Per eumdem Chriſtum Dominum noſtrum. Amen.* Quando ponit Hoſtiam in patena, dicat ſacerdos: *Benedictio Dei Patris ✠ omnipotentis, & Filii, & Spiritus ſancti deſcendat ſuper hanc Hoſtiam, tibi, Deo Patri, offerendam. Amen.* Poſtea ſacerdos accedens ad cornu Epiſtolæ, & benedicens ſe, dicit: *Adjutorium noſtrum in nomine Domini.* ℟. *Qui fecit cælum & terram.* ℣. *Sit nomen Domini benedictum.* ℟. *Ex hoc nunc & uſque in ſeculum* a.

a

Introitus, Gloria in excelſis &c.

471 Sequitur Introitus, eſtque proprius vel communis, Officium b dictus, habeturque in Miſſali. Quo finito, dicit ſacerdos, quod ſequitur: *Per omnia ſemper ſecula ſeculorum.* Et proſequitur dicens: *Gloria in excelſis Deo; & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: Laudamus te: Benedicimus te. Adoramus te. Glorificamus te. Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam. Domine Deus, Rex cæleſtis, Deus Pater omnipotens, Domine, Fili unigenite Jeſu Chriſte. Domine Deus, agnus Dei, Filius Patris; qui tollis peccata mundi, miſerere nobis; qui tollis peccata mundi, ſuſcipe deprecationem noſtram; qui ſedes ad dexteram Patris, miſerere nobis. Quoniam tu ſolus ſanctus, tu ſolus Dominus; tu ſolus altiſſimus, Jeſu Chriſte, cum ſancto Spiritu, in gloria Dei Patris. Amen* d. Et iterum dicit ſacerdos: *Per omnia (ſemper) ſecula ſeculorum.* Deinde ſubnectitur Oratio c ex Miſſali, propria vel communis. Quâ finitâ dicat ſacerdos in medio altaris: *Per miſericordiam tuam Deus noſter, qui es benedictus, & vivis, & omnia regis in ſecula ſeculorum.* ℟. *Amen.* Poſtea dicit: *Dominus ſit ſemper vobiſcum.* ℟. *Et cum ſpiritu tuo.* Sequitur prophetia ex Miſſali, propria vel communis.

b

F

c

d

Quâ

A Quâ finitâ dicat ſacerdos : *Dominus ſit ſem-*
Prophetia, epiſtola, *per vobiſcum*. ℟. *Et cum ſpiritu tuo*. Tum ſub-
f ditur *Pſallendum* f, proprium vel commune
ex Miſſali. Quo finito, dicat Diaconus, vel
g ſacerdos, ſi ſit Miſſa privata &c.: *Silentium*
facite g. Epiſtola ex Miſſali.

472 Poſtquam dicta fuerit epiſtola, cele-
brans accedit ad medium altaris, ibique dicit:
Evangelium, oblatio Hoſtiæ & calicis: *Conforta me Rex Sanctorum, ſummum tenens*
principatum, da ſermonem rectum & bene ſo-
nantem in os meum, ut placeam tibi, & om-
nibus circumſtantibus. Inclinet ſe in medium
altaris, dicens *Jube Domine benedicere*. *Do-*
minus ſit in corde meo, & in ore meo, & in
labiis meis ad pronuntiandum ſanctum Evange-
lium divinum. Legitur Evangelium ex Miſſali
h h. Quo lecto, quando presbyter oſculatur li-
brum, dicat: *Ave verbum divinum, refor-*
matio virtutum, reſtitutio ſanitatum. Poſtea
dicit ſacerdos in medio altaris : *Dominus ſit*
ſemper vobiſcum. ℟. *Et cum ſpiritu tuo*. De-
i inde *Alleluia* cum una Laude i vel propria
vel communi ex Miſſali. Dicto *Alleluia*, ſa-
cerdos offert Hoſtiam ſuperpoſitam patenæ, di-
B cens: *Acceptabilis ſit Majeſtati tuæ, omnipo-*
tens æterne Deus, hæc oblatio, quam tibi of-
ferimus pro reatibus & facinoribus noſtris, &
pro ſtabilitate ſanctæ, Catholicæ, & Apoſtoli-
cæ fidei cultoribus. Per Chriſtum, Dominum
noſtrum. In nomine Patris ✠, *& Filii, &*
Spiritus ſancti. Amen. Et dimittit patenam
ſuper corporalia ; & deinde accipiat calicem
benedicendo ſic: *In nomine Pa* ✠ *tris, & Fi-*
lii, & Spiritus ſancti. Amen. Offerimus tibi,
Domine, calicem ad benedicendum ſanguinem
Chriſti Filii tui, deprecamurque clementiam
tuam, ut ante conſpectum divinæ Majeſtatis
tuæ cum odore ſuavitatis aſcendat. Per eumdem
Chriſtum Dominum noſtrum. Amen.

473 Ponat calicem ſuper aram, & accipiat
preces pro offerentibus *filiolam* k ſine ſanctificatione, & cooperiat
calicem, dicens ſequentem orationem: *Hanc*
k *oblationem, quæſumus domine, placatus ad-*
l m *mitte, & omnium offerentium* l *eorum* m; *pro*
quibus tibi offertur, peccata indulge. Per Chri-
ſtum, Dominum noſtrum. Amen. Hic dicat
presbyter inclinando ſe, & junctis manibus:
In ſpiritu humilitatis, & in animo contrito ſu-
ſcipiamur, Domine, à te; & ſic fiat Sacrifi-
cium noſtrum, ut à te ſuſcipiamur hodie, ut
placeat tibi, Domine Deus. Veni ſancte Spiri-
tus ſanctificator, ſanctifica hoc Sacrificium de
C *manibus meis tibi præparatum. Adjuvate me,*
fratres, in orationibus veſtris, & orate pro me
ad Deum. Reſpondetur: *Adjuvet te Pater, &*
n *Filius, & Spiritus ſanctus* n.

o 474 *Sacrificium* o vel proprium vel com-
ac pro ſacrificante: mune ex Miſſali. Hic accipiat aquam in ma-
nibus, dicens: *Lavabo*, ut in Romano; &, ac-
ceptâ aquâ, dicat ſecretè ſuper oblationem cum
tribus digitis: *In nomine Patris, & Filii, &*
Spiritus ſancti. Regnans Deus in ſecula ſeculo-
rum ℟. *Amen* p.

p Inclinet ſe ſacerdos ante altare, & dicat ſe-
cretò iſtam orationem: *Accedam ad te, in hu-*
militate ſpiritûs mei loquar ad te: quia multam
ſpem in fortitudine dediſti mihi. Tu ergo, Fili
David, *qui revelato myſterio ad nos in carnem*
veniſti, clave crucis tuæ ſecreta cordis mei ada-
peri, mittens unum de Seraphim, qui candenti
carbone illo, qui de altari tuo ſublatus eſt, ſor-
dentia (fiat crux in labiis) *labia mea emundet;*
mentem (fiat crux in fronte) *enubilet, docen-*
dique materiem ſubminiſtret; (hic formetur
crux communis) *ut lingua mea, quæ proximo-*
rum utilitati per charitatem ſervit, nec erro- Ex TOLETA-
ris inſonet caſum, ſed veritatis reſultet ſine NO EXEMPLA-
fine præconium. Per te, Deus meus; Qui vivis RI.
& regnas in ſecula ſeculorum. Amen.

475 Poſtea presbyter tenens manus expan-
ſas ſuper altare, dicit: *Dominus ſit ſemper vo-* *Miſſa.*
biſcum. Dein ſubditur MISSA q, eſtque oratio q
PRIMA, uti num. 452 dictum eſt; quæ vocatur
AD MISSAM, propria vel communis ex Miſſa-
li; quâ finitâ dicitur in medio altaris *Per mi-*
ſericordiam tuam, Deus noſter, qui es benedi-
ctus, & vivis & omnia regis in ſecula ſecu-
lorum. ℟. *Amen*. Dicat ſacerdos elevando
manus: *Oremus*. Chorus reſpondet: *Agyos,*
Agyos, Agyos r, *Domine Deus, Rex æter-* r
ne, tibi laudes & gratias. Presbyter dicit:
Eccleſiam ſanctam Catholicam in orationibus in
mente habeamus, ut eam Dominus fide, & ſpe,
& charitate propitius ampliare dignetur. Omnes
lapſos, captivos, infirmos atque peregrinos in
mente habeamus, ut eos Dominus propitius re-
ſpicere, redimere, ſanare, & confortare ſ *di-* ſ
gnetur. Reſpondet chorus: *Præſta æterne omni-* E
potens Deus.

476 ALIA ORATIO t ex Miſſali, propria
vel communis. *Per miſericordiam tuam, Deus* *Alia oratio, oblatio, commemoratio Sanctorum.*
noſter, in cujus conſpectu ſanctorum Apoſtolo-
rum & Martyrum, Confeſſorum atque Virgi-
num nomina recitantur. Amen. Offerunt Deo t
Domino oblationem ſacerdotes noſtri, Papa Ro-
menſis, & reliqui pro ſe; & pro omni clero
& plebibus Eccleſiæ, ſibimet conſignatis, vel
pro univerſa fraternitate. Item offerunt univerſi
presbyteri, diaconi, clerici, ac populi circum-
ſtantes, in honorem Sanctorum pro ſe & ſuis.
Reſpondet chorus: *Offerunt pro ſe, & uni-*
verſa fraternitate. Dicat ſacerdos: *Facientes*
commemorationem beatiſſimorum Apoſtolorum
& Martyrum, glorioſæ ſanctæ Mariæ virgi-
nis, Zachariæ, Joannis, Infantium, Petri,
Pauli, Joannis, Jacobi, Andreæ, Philippi,
Thomæ, Bartholomæi, Matthæi, Jacobi, Sy-
monis & Judæ, Matthiæ, Marci & Lucæ u. u
Reſpondet chorus: *Et omnium Martyrum*.
Dicit Sacerdos: *Item pro ſpiritibus pauſantium*
Ilarii *, *Atanaſii, Martini, Ambroſii, Au-* * al. Hilarii, Athanaſii
guſtini, Fulgentii; Leandri, Iſidori, David,
Juliani; item Juliani x, *Petri; item Petri,* x
Joannis ſervi Dei, Viſitani, Viventi, Felici *, F
Cipriani *, *Vincentii, Gerontii, Zachariæ,* * al. Felicis
Cenapoli, Dominici, Juſti, Saturnini, Salva- * al. Cypriani,
ti; item Salvati, Bernardi, Reymundi, Jo-
annis, Celebruni y, *Gundiſalvi, Martini,* y
Roderici, Joannis, Gaterii, Santii; item San-
cii *, *Dominici, Juliani; item Juliani, Phi-* * al. Sancii, item Sancii.
lippi, Stephani, Joannis, item Joannis, Fe-
licis. Reſpondet chorus: *Et omnium pauſan-*
tium z. z

ANNOTATA.

a Ordo dicendi confeſſionem generalem
in principio Miſſæ, cum ſuo pſalmo, ac
verſibus adjunctis, non eſt Mozarabicus,
ſed deſumptus ex Officio Toletano anti-
quo, uti obſervat Piſa in Tabula jam ci-
tata; quod Officium recitabatur tempore
Cardinalis Ximenii. Idem dicit de introitu
ſacerdotis ad altare, ſalutando crucem: *Sal-*
ve, crux pretioſa; ac dicendo certos verſus,
& orationes in aperiendis atque extendendis
corporalibus; nec non præparanda Hoſtia &
calice; item *Adjutorium noſtrum in nomine*
Domini &c. antequam incipiat Officium Miſ-
ſæ. *Totum illud conforme eſſe* dicit *uſui Miſ-*

A *ſalis Toletani*. Vide etiam quæ num. 449 ex editis apud Aguirrium præmiſſa ſunt.

b Introitus Miſſæ vocatur apud Mozarabes *Ad Miſſam Officium*, notante Bruno pag. 309. Introitum eodem etiam modo appellari in Miſſalibus Cartuſianorum, Carmelitarum, ac Dominicanorum. De Introitu ſupra num. 450; cujus ſpecimen accipe ex Bruno à pag. 309 citata: *Dominicâ primâ Adventûs. Ad Miſſam Officium. Ecce ſuper montes pedes evangeliſantis pacem, Alleluia, & annuntiantis bona, Alleluia. Celebra Juda feſtivitates tuas, Alleluia, & redde Domino vota tua. Alleluia.* ℣. *Dominus dabit verbum evangeliſantibus in virtute multa. Pſ. Et redde.* ℣ *Gloria, & honor Patri, & Filio, & Spiritui ſancto in ſæc. ſæc. Amen. Pſ. Et redde.* Et mox pag. 310 ſubditur hoc aliud ſpecimen: *Dominico primo in Quadrageſima. Ecce nunc tempus acceptabile, Alleluia. Pſ. Ecce nunc dies ſalutis, Alleluia.* ℣. *Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, & præcinxit ſe. Pſ. Ecce nunc* ℣. *Gloria & honor . . . ſæculorum.* B ℞. *Amen.* De non canendo *Alleluia* in Quadrageſima, dixi ſuperius num. 99, ex canone XI concilii Toletani IV; ac proin juxta illud decretum, hic finiri debebat Alleluia pro Miſſa; additque Brunus ex Mozarabico Breviario, quod ſoleret etiamnum dici ad Veſperas, quodque non omitteretur, niſi ad Matutinum diei Lunæ; atque adeo, quod tunc initium eſſet Quadrageſimæ: nam Iſidorus ſuprà num. 100 dicebat: *Apud nos ſecundùm antiquam Hiſpaniarum traditionem, præter dies jejuniorum vel Quadrageſimæ, omni tempore canitur Alleluia.*

c Legitur, teſte Bruno à pag 310, in Ordine Miſſæ, *Gloria in excelſis* Deo, ac *proſequendus à Choro*, hymnus iſte in eodem præſcribitur *uſque in finem per totum annum, præter in Adventum Domini, in Quadrageſima, & in diebus feriis*. Porro conſuetudinem recitandi in Miſſa *Gloria in excelſis*, peranti- C quam eſſe in Hiſpania, liquet ex Etherio ac Beato, qui adverſus Elipandum ſcripſere, atque editi ſunt in Bibliotheca Patrum, impreſſionis Colonienſis, anni 1618, tom. 8; ubi pag. 353 ita dicunt: *Sic in Miſſa non ſolum Dominicis diebus, ſed etiam quibuſcumque feſtivitatibus: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus conclamamus.* Verùm inde nihil habetur pro dicta mox exceptione; quæ, prout obſervat Brunus pag. 311, expreſſius notatur in Dominica prima Adventûs hiſce terminis: *In Adventu Domini non dicimus Gloria in excelſis, Dominicis diebus & feriis*; additque idem auctor, iſtas rubricas ad verbum quidem depromptas eſſe ex Miſſali Toletano: ſed ritui Mozarabico eſſe oppoſitas; ſecundùm quem dicatur *Gloria in excelſis* tempore Adventûs; id quod probat ex oratione in Dominica prima Adventûs, quæ poſt iſtam rubricam relicta eſt, videlicet: *Deus qui per angelicos choros Adventum Filii tui . . annuntiare voluiſti; qui per angelorum præconia Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, adclamantibus demonſtraſti; concede* &c. Verùm an illud, ut volebat Brunus, pugnet cum rubrica, decidendum Mozarabibus relinquo; nam aliud eſt, memoriam facere in oratione aliqua de iſtius hymni initio; aliud, eumdem hymnum integrè recitare. Rubrica denique primæ Dominicæ Quadrageſimæ, prout advertit memoratus auctor, præſcribit, ut *dicatur Gloria in excelſis*, ſimulque ea oſtendit, quod *Gloria in excelſis* dicatur iſtâ D primâ Dominicâ Quadrageſimæ, quâ conſervatus fuit uſus *Alleluiarum*, ut ita loquar; quodque jejunium non inciperet juxta ritum Mozarabicum, niſi die Lunæ; ſicut Mediolani.

d Hymnum hunc, qui eſt in Ordine Miſſæ, extractum eſſe ex Miſſali Toletano, notat Brunus pag. 310; & proinde totus cum noſtro, inquit, coïncidit; ſed addit, in Breviario Mozarabico, aliquot vocibus auctiorem inveniri, quam in Romano; inter *Glorificamus te*, & *Gratias agimus*, interponi, *Hymnum dicimus tibi*; & poſt *unigenite Jeſu Chriſte*, addi *Altiſſime*; denique loco *magnam gloriam tuam*, dici *Gloriam tuam magnam*, prout Cartuſienſes id etiamnum hodiedum dicere, affirmat.

e Hæc prima Miſſæ (Catechumenorum, juxta dicenda infra lit. *q*) oratio eſt; & quaſi Collecta; ad quam non dicitur, *Dominus ſit ſemper vobiſcum*, nec *Oremus*: quia *Dominus ſit ſemper vobiſcum* magis repetitur & uſitatus E pro præparatione illarum rerum, quæ in choro canuntur; quales ſunt Prophetia, Pſallendum & Alleluia, & multæ aliæ; quàm pro illis, quas ſacerdos debet cantare; prout ex Piſa habemus; & addit, *Dominus ſit ſemper vobiſcum* dici in principio ſex orationum Sacrificii; *Oremus* autem in ſolis duobus Miſſæ locis adhiberi; neque ſacerdotem convertere vultum ad populum in iſto loco, neque in tota Miſſa. Hoc tamen videtur intelligendum accommodè, ſi cupis illud conciliare cum dicendis infra in fine paragraphi 10, & ibi à me additis juxta inſtructionem, quam acceperam: *Non facit circulum, neque ſe invertit ad populum toto tempore Miſſæ, niſi quando dat Benedictionem*. Quæ conſentiunt cum dictis ſuprà num. 463 ex editis apud Aguirrium: *Deinde deoſculato altari convertit ſe ad populum: notatuque dignum eſt, numquam tempore ſacrificii ſacerdotem ad populum ſeſe convertere, niſi ea hora & vice. Converſus autem ſacerdos ad populum, largitur ei benedictionem* &c.

f Notio ejus ſupra datur num. 450; ſed obſervat Piſa, illud cantari à Choro, dum dicitur Prophetia.

g Conforme hoc eſt S. Iſidoro Hiſpalenſi, F qui de eccleſ. Offic. lib. 1, cap. 10 ſic habet: *Eſt . . lectio non parva audientium ædificatio. Unde oportet, ut quando pſallitur, ab omnibus pſallatur: cum oratur, oretur ab omnibus: quando lectio legitur*, FACTO SILENTIO, *æquè audiatur à cunctis*.

h Concilium Valentinum in Hiſpania, quod exſtat apud Labbeum tom. 4, à col. 1617, & innectitur anno Domini 524, capitulo 1 præſcribit, *ut ſacroſancta Evangelia ante munerum illationem, vel Miſſam * catechumenorum, in ordine lectionum, poſt Apoſtolum legantur*. Porro quid lectioni Epiſtolæ uti & Evangelii præmittatur, quid ad finem reſpondeatur, habes ſuprà num. 451. Obſervat Brunus pag. 315, quod poſtquam ſacerdos dixit, *Lectio S. Evangelii ſecundùm N.*, Chorus reſpondeat, *Gloria tibi Domine*. Ratio hic eſt habenda eorum, quæ Etherius ac Beatus memorant loco ſuprà citato: *Cum Evangelium à Levita ſuper altare levatur, à Levita primùm dicitur: Laus tibi; & ab omnibus reſpondetur: Laus tibi Domine Jeſu Chriſte, rex æternæ gloriæ. Procedente Evangelium cereorum lumine, in ſigno gaudii & lætitiæ, eo quod*

* in Miſſa

tale

A *tale nuntium diaconus, id eſt Evangelium Domini noſtri Jeſu Chriſti, clara voce populo habet intonare. Tunc ſilentium omnibus imperat, & dicit: Lectio ſancti Evangelii ſecundum Matthæum; aut quemlibet ex tribus. Reſpondetur ab omni populo: Gloria tibi Domine.*

i Locus ille illuſtratur ex dictis ſuperiùs pag. 20, à num. 101.

k Hiſpanicè *la hijuela* vocatur apud Robleſium pag. 276; & ſuperiùs num. 451 in editis apud Aguirrium *amicali* nomen habet; apud Brunum verò pag. 316 dicitur *in corporal*, id eſt corporale: circa quam expreſſionem non volo inſtituere quæſtionem de nomine.

l Hinc originem ducit etymon *Libri Offerentium*, teſte Piſa in Tabula ſuperius deſignata; è qua intelligimus ſequentia. Mox ut tranſfertur Miſſale ad latus Evangelii, ponit miniſter ad latus Epiſtolæ parvum librum, vulgo vocatum, *Omnium offerentium*, qui habet iſtud nomen ex dictione, quæ dicitur in una oratione ex communibus, ad offerendam Hoſtiam & calicem: *Et omnium offerentium, & eorum, pro quibus tibi offertur, peccata indulge.* Liber iſte continet orationes,
B quæ communiter dicuntur in omnibus Miſſis. Et quamquam unæ atque aliæ habeantur in libro Miſſali, idque poſſet ſufficere; conveniens tamen fuit, ad aliud latus ponere iſtum librum, ut ſacerdoti non ſit neceſſarium, folia ab uno extremo ad aliud importune invertere. Et ſic ſtans in medio altaris, vertit vultum ad librum Miſſalem, qui eſt ad latus Evangelii, ad recitandas orationes proprias cujuſcumque Officii; & pro communibus, quæ unam inter atque aliam inſeruntur, convertit oculos ad *Offerentium*.

m Etiam legit Brunus pag. 319 *eorum pro quibus*; Piſam verò loco jamjam citato ſcribentem in apographo noſtro vidimus, *& eorum, pro quibus*. Apud Robleſium verò in Miſſa S. Jacobi quæ edita ſimul ab ipſo eſt cum Compendio Vitæ Cardinalis Ximenii, pag. 327 ponitur *eorumque pro quibus*.

n Solæ hic ſunt vices, uti Brunus pag. 317 obſervat, quibus ſacerdos ſe convertit ad populum; ſed non rectè, juxta dicta ſuperiùs
C in annotatis littera *e*. Converſionem quidem hoc loco non pugnare cum rubricis, colligo ex Piſa, qui dicit, quod ſacerdos, quando dicit, *Adjuvate me fratres in orationibus veſtris*, non ſoleat ſe vertere; tametſi hic ſingillatim id permittat Miſſale.

o Cantatur, inquit Piſa hic, *unus verſus, Sacrificium vocatus*; & dicit *eſſe ſicut Offertorium Romanum. Lavat ſacerdos manus.* Quæ conveniunt cum dictis ſuprà num. 452; ſed non prorſus accuratè videtur eumdem ordinem exprimere Brunus, quando pag. 316 dicit, quod Sacerdos faciat oblationem Hoſtiæ & calicis, & accipiat oblationem fidelium; & quod tunc Chorus canat Offertorium, quod vocatur *Sacrificium*. Itaque non tunc, ſed paullo ſeriùs, nimirum poſt voces illas, *Adjuvet te Pater* &c. *Sacrificii* apud Mozarabes locus occurrit. Iſidorus de eccleſ. Offic. lib. 1, cap. 14, *Offertorium*, inquit, *quod in Sacrificiorum honore canitur, Eccleſiaſticus liber indicium eſt, veteres cantare ſolitos, quando victimæ immolabantur*, ex Eccleſiaſtici capite 50; ac deinde pergit: *Non aliter & nunc in ſono tubæ, id eſt, vocis prædicatione, cantus accendimur, ſimulque corde & opere laudes Domino declamantes, jubilamus, in illo ſcilicet vero Sacrificio, cujus*
D *ſanguine ſalvatus eſt mundus.*

p Quæ hic ſuper oblationem dicenda notantur, nec lego expreſſa ſuperiùs num. 452, nec apud Brunum pag. 317; ſed habentur in Miſſa S. Jacobi apud Robleſium pag. 328.

q Incipit ſacerdos id quod Miſſæ ac Sacrificio maximè proprium eſt, cum certis orationibus præcipuis, eò directis, ut petantur à Deo iſtæ res, quæ ſunt neceſſariæ ad celebrandam Miſſam. *Prima* iſtarum orationum habet nomen *Miſſæ*, quia ab ea videtur inchoari; ac proin omnia huc uſque prægreſſa, ſunt Miſſa Catechumenorum, ac pertinent ad divinas laudes, atque ad doctrinam propheticam, apoſtolicam & evangelicam; quæ obſervavit Piſa. Tametſi autem hæc oratio vocetur ſimpliciter *Miſſa*; non verò *Præfatio* ſeu *Admonitio*; monitionem tamen eidem ſubfuiſſe, conficitur ex Etherio ac Beato, pag. 354, poſt Iſidorum De eccl. Offic. lib. 1, cap. 15, ſuperiùs num. 124 citatum, ita lo-
E quentes: *Prima oratio ejuſdem Miſſæ ammonitionis erga populum eſt; ut omnes excitentur, ad exorandum Deum.*

r Apud Robleſium pag. 329, & apud Brunum pag. 319 non rectè ſcribitur *Agios* &c.; hic verò minus rectè *Agyos*: ſcribendum enim *Hagios*, uti ſcribitur ſuprà in editis apud Aguirrium num. 452; Græcè enim eſt ἅγιος, *ſanctus*.

ſ Ita etiam ſcribitur apud Robleſium in Miſſa S. Jacobi pag. 329; ſed apud Brunum legitur *conſervare*.

t Oratio hæc eſt ſecunda; vide ſuprà num. 452. Poſt Iſidorum citato cap. 15 inquiunt Etherius ac Beatus *Secunda invocationis ad Deum eſt, ut clementer ſuſcipiat preces fidelium, oblationemque eorum*. Poſt orationem, quæ eſt in Miſſa S. Jacobi apud Robleſium, Reſp. *Amen*. Et mox ſequitur; *Per miſericordiam tuam* &c.; in quæ tamen verba deſinere orationem *Alia* ſeu ſecundam, habes ex editis apud Aguirrium ſuprà num. eodem 452; quibus eam concludi, refert etiam Piſa.

F *u* De nominibus Sanctorum in Officio Mozarabico non ſubmiſſa proferendis voce, ſicut fit in Romano, vide ſuperiùs num. 453; addente Piſa, ſolum reputari pro Canone id, quod ſpectat ad conſecrationem Corporis & Sanguinis Jeſu Chriſti incipiendo ab illis verbis: *Adeſto, adeſto*.

x Juliani, item Juliani etiam lego apud Robleſium pag. 330; quod pag. 331 tam apud ipſum iterum recurrit, quam hic paullo poſt; ut mirum mihi videatur, *item Juliani* utrobique ibi expreſſum, non haberi apud Brunum pag. 320.

y Apud Robleſium pag. 331 in Miſſa S. Jacobi ſcribitur *Cenebrani*. In editis autem ex ipſo apud Aguirrium ſuperiùs num. 453 ponitur *Cerebrunus*, cum tamen in Hiſpanico ejuſdem Robleſii pag. 284 ſit *Cenebruno*. In Catalogo Toletanorum Præſulum à tempore irruptionis Saracenorum in Hiſpaniam, qui eſt apud Aguirrium tomo 3 pag. 67 ſcribitur etiam *Cerebrunus*.

z Locum iſtum ſic expono, Piſam ſecutus. Poſtquam facta fuit memoria ſanctorum Martyrum, qui regnant cum Chriſto in cælo, conſequenter habetur memoria fidelium Defunctorum, orando pro illis Deum, & nominando aliquot præcipuos Defunctos ſingillatim. *Item pro ſpiritibus pauſantium*; quod ſignificat: *Rogamus Deum pro animabus pauſantium*; illorum utique, *qui dormiunt in ſom-*

Ex Toletano exemplari.

ſomno pacis, ſicut dicitur in Romano. Atque inter alios Defunctos nominantur ſignatè nonnulli ex archiepiſcopis Toletanis, qui fuerunt primi poſt recuperatam ex dominio Maurorum civitatem; *Bernardus*, *Raimundus*, *Joannes* &c. De quibus in citato mox catalogo apud Aguirrium notantur ſequentia: *Bernardus inſignis præſul, reſtaurator eccleſiæ Toletanæ* MLXXXV. De quo item ſuprà num. 254 mentio facta. *Raymundus ex monacho S. Facundi* MCXXVIII. *Joannes* I *aliàs* IV. MCL. *Cerebrunus* MCLXVI. *Petrus* III *aliàs* VI *de Cardona* MCLXXXI. *D. Gundiſalvus* I *Perez* MCLXXXI. *Martinus Lopez de Piſuerga* MCXCI. D. *Rodericus Ximenez de Rada ſcriptor celebris* MCCVIII. *D. Joannes* II, *aliàs* V *de Medina* MCCXLVII. *D. Guterius* I, MCCXLVIII. Sequitur ibidem in dicto catalogo *D. Paſchaſius*; hic non memoratus. Tum D. *Sanctius*, *filius S. Fernandi regis* MCCLXII. *D. Sanctius* II, *filius Jacobi*, *Aragonum regis* MCCLXVI.

B

§. XI.

Reliqua Miſſalis Offerentium uſque ad finem.

Oratio Poſt nomina, *&* Ad pacem; a b

POST NOMINA a oratio propria vel communis ex Miſſali. Tum ſubjungitur: *Quia tu es vita vivorum, ſanitas infirmorum, ac requies omnium fidelium Defunctorum, in æterna ſecula ſeculorum*. Reſp. *Amen*. Sequitur *Ad pacem* b oratio vel propria, vel communis ex Miſſali. Deinde: *Quia tu es vera pax noſtra, & charitas indiſrupta vivis tecum & regnas cum Spiritu ſancto unus Deus in ſecula ſeculorum*. Reſp. *Amen*. Dicat ſacerdos elevando manus: *Gratia Dei Patris omnipotentis, pax ac dilectio Domini noſtri Jeſu Chriſti, & communicatio Spiritus ſancti ſit ſemper cum omnibus vobis*. Reſpondet chorus. *Et cum hominibus bonæ voluntatis*. Deinde dicit Preſbyter: *Quomodo aſtatis pacem facite*. Reſp. chorus: *Pacem meam do vobis, pacem meam commendo vobis; non ſicut mundus dat pacem, do vobis*. ℣. *Novum mandatum do vobis, ut diligatis invicem*. Reiteretur: *Pacem meam do vobis &c.* ℣. *Gloria & honor Patri &c.* Denuo reiteretur: *Pacem meam &c.* Et dum dicitur à choro, ſacerdos accipit Pacem de patena, dicendo ſic: *Habete oſculum dilectionis & pacis, ut apti ſitis ſacroſanctis myſteriis Dei*. Et ſtatim det pacem diacono vel puero, & puer populo.

C

Contestatio ſeu Præfationi prævia. Illatio ſeu Præfatio:

478 Poſtea inclinet ſe ſacerdos & junctis manibus dicat: *Introibo ad altare Dei mei*. Reſp. *Ad Deum, qui lætificat juventutem meam*. Ponat ſacerdos manus ſuper calicem dicens: *Aures ad Dominum*. Reſp. chorus: *Habemus ad Dominum*. Dicat ſacerdos. *Surſum corda*. Chorus reſp. *Levemus ad Dominum*: Sacerdos inclinatus, junctis manibus dicit: *Deo ac Domino noſtro Jeſu Chriſto, Filio Dei, qui eſt in cælis dignas laudes dignaſque gratias referamus*. Et dicendo, *gratias referamus*, elevet ſacerdos manus in altum, & chorus reſpondeat: *Dignum & juſtum eſt*.

c

Poſtea dicitur à ſacerdote INLATIO c propria vel communis ex Miſſali. Quâ finitâ dicit chorus: *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus ſabaoth. Pleni ſunt cæli & terra gloriâ Majeſtatis tuæ. Hoſanna Filio David. Benedictus, qui venit in nomine Domini, Hoſanna in excelſis. Agyos, Agyos, Agyos, Kyrie, ò Theos*.

D

Hagios &c.

Oratio poſt Sanctus. *Canon*, *conſecratio*: d e

479 Oratio POST SANCTUS d ex Miſſali propria vel communia: *Vere ſanctus* &c. e. Deinde ſacerdos poſitus in medio altaris, ibique inclinatus, junctis manibus, in ſilentio dicit ſequentem orationem. *Adeſto, adeſto Jeſu bone pontifex, in medio noſtri, ſicut fuiſti in medio diſcipulorum tuorum, & ſancti* ✠ *fica hanc oblationem* ✠, *ut ſanctificata* ✠ *ſumamus per manus ſancti Angeli tui, ſancte Domine ac redemptor æterne* f: *Dominus noſter Jeſus Chriſtus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens bene* ✠ *dixit, ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, dicens: Accipite, & manducate: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur*. Hic elevat corpus, dicens: *Quotieſcumque manducaveritis, hoc facite in meam commemo* ✠ *rationem*. Reſp. *Amen*. *Similiter & calicem poſtquam cœnavit, dicens*. Hic ſacerdos pronuntiat verba conſecrationis ſuper calicem: *Hic eſt calix novi Teſtamenti in meo ſanguine, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum* g. Hic elevat calicem coopertum cum filiola, genuflectit, & dicit: *Quotieſcumque biberitis, hoc facite in meam comme* ✠ *morationem*. Reſp. *Amen*. Subjungit ſacerdos: *Quotieſcumque manducaveritis panem hunc, & calicem iſtum bibetitis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat in claritatem* ✠ *de cælis*. Reſp. *Amen*.

f

g

g

Oratio Poſt pridie, h

480 Oratio *Poſt pridie* h propria vel communis ex Miſſali. Quam excipit oratio ſequens: *Te præſtante ſancte Domine; quia tu hæc omnia nobis indignis ſervis tuis valde bona creas, ſancti* ✠ *ficas, vivificas* ✠, *bene* ✠ *dicis*, ✠ *ac præſtas nobis: ut ſit benedicta à te Deo noſtro in ſecula ſeculorum*.

hic ſignat ſeipſum ſacerdos.

Reſp. *Amen*. Et tum presbyter accipit corpus Domini de patena, & ponit ſuper calicem diſcoopertum, & dicit alta voce omnibus diebus, feſtivis videlicet & Dominicis, præterquam in locis, in quibus erit antiphona propria, ad confractionem panis: *Dominus ſit ſemper vobiſcum*. Reſp. chorus: *Et cum ſpiritu tuo*.

recitatio ſymboli fidei

481 Dicat presbyter: *Fidem, quam corde credimus, ore autem dicamus*. Et elevat ſacerdos corpus Chriſti, ut videatur à populo; & dicat chorus Symbolum bini ac bini, videlicet: *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ: viſibilium omnium & inviſibilium conditorem. Et in unum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, Filium Dei unigenitum, & ex Patre natum ante omnia ſecula. Deum ex Deo, lumen ex lumine. Deum verum ex Deo vero, natum non factum, omouſion* Patri, hoc eſt, ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ: per quem omnia facta ſunt, quæ in cælo, & quæ in terra: qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cælis. Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto, ex Maria Virgine. Et homo factus eſt. Paſſus ſub Pontio Pilato. Sepultus, tertia die reſurrexit. Aſcendit ad cælos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus eſt judicare vivos & mortuos: cujus regni non erit finis. Et in Spiritum ſanctum Dominum vivificatorem, & ex Patre Filio (que)* procedentem: cum Patre & Filio adorandum & conglorificandum; qui locutus eſt per Prophetas. Et unam ſanctam, Catholicam, & Apoſtolicam Eccleſiam. Confiteor* unum baptiſma in remiſſionem peccatorum. Expectamus reſurrectionem mortuorum, & vitam venturi ſeculi. Amen* i.

F

* homouſion

* al. & Filio

* confitemur

quomodo dicatur:

i

482 Di-

A *quando dicatur:* 482 Dicitur ſimbolum diebus Dominicis & in feſtis ſex vel quatuor capparum. At in feſtis duarum capparum vel in ferialibus dicitur una antiphona pro tempore ex ſequentibus. Per annum antiphona: *Terra dedit fructum ſuum. Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus. Alleluja.* Tempore Quadrageſimæ antiphona: *Fiat miſericordia tua Domine, ſuper nos, ſicut ſperavimus in te.* Tempore *Traditionis*, id eſt, Paſſionis antiphona: *Tu Domine da eſcam nobis in tempore opportuno. Aperi manum tuam, & imple omnem animam benedictione.* Et hæc etiam dicitur in Octava Corporis Chriſti

confractio Hoſtia, Ad orationem Dominicam &c. 483 Poſt hæc frangit presbyter Euchariſtiam in medium, & ponit mediam partem in patena, & de alia parte fecit quinque particulas, & ponit in patena: & poſtea accipit aliam partem, & facit quatuor particulas, & ponit in patena ſimiliter per ordinem: & ſtatim purget bene digitos, & cooperto calice, faciat memento pro vivis; uti graphicè recenſet Robleſius pag. 337. Porro confractionis ſchema
B jam exhibui num. 458. Deinde ſacerdos dicit *Oremus*, cum oratione una ſeu capitulo: quod ſit quaſi præfatio quædam AD ORATIONEM DOMINICAM, juxta dicta num. 459: eſtque propria vel communis ex Miſſali. Et poſtea pro ſequitur hoc modo: *Pater noſter qui es in cælis.* Reſp. *Amen. Santificetur nomen tuum.* Reſp. *Amen. Adveniat regnum tuum,* Reſp. *Amen. Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra.* Reſp. *Amen. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.* Reſp. *Quia Deus es. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Reſp. *Amen. Et ne nos inducas in tentationem.* Reſp. *Sed libera nos à ma-*
k *lo* k.

ultima petitionis paraphraſis quædam. 484 Dicat ſacerdos: *Liberati à malo, confirmati ſemper in bono, tibi ſervire mereamur Deo ac Domino noſtro. Pone, Domine finem* (hic ſacerdos percutit pectus) *peccatis noſtris; da gaudium tribulatis, præbe redemptionem captivis, ſanitatem infirmis, requiem defunctis: concede pacem & ſecuritatem in omnibus diebus noſtris: frange audaciam inimicorum noſtrorum, & exaudi, Deus, orationem ſervorum tuorum omnium fidelium Chriſtianorum, in hac die, & in omni tempore. Per Dominum noſtrum, Jeſum Chriſtum, Filium tuum; qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus ſancti Deus: Per omnia ſemper ſecula ſeculorum.* Reſp: *Amen.*

C *Particula Regnum, benedictio:* 485 Sacerdos accipit particulam *Regnum*, & ponit eam ſuper calicem, dicens orationem *Sancta ſanctis*, ut infrà. Sed tempore Paſchali, & per Octavam Corporis Chriſti, tenens particulam ſuper calicem, dicit: *Vicit Leo de tribu Juda, Radix David Alleluja.* Hoc verò dicit tribus vicibus: & chorus qualibet vice reſpondet; *Qui ſedes ſuper cherubim Radix David Alleluja.* Poſteà dicat Sacerdos ſequentem orationem ſubmiſſa voce: *Sancta ſanctis, & conjunctio corporis* Domini *noſtri Jeſu Chriſti ſit ſumentibus & potantibus nobis ad veniam, & defunctis fidelibus præſtetur ad requiem.* Et mittat particulam in calicem, & eum cooperiat, & dicat alta voce, ſi diaconus ibi non fuerit: *Humiliate vos benedictioni* l. *Dominus ſit ſemper vobiſcum.* Reſp. *Et*
l *cum ſpiritu tuo.* Benedictio propria vel communis ex Miſſali. Poſt quam dicit ſacerdos: *Dominus ſit ſemper vobiſcum.* Reſp. *Et cum ſpiritu tuo.* Quo dicto, cantet chorus per annum:

m *Reſponſorium:* 486 *Guſtate* m *& videte, quam ſuavis eſt Dominus. Alleluja, Alleluja, Alleluja. Benedicam Dominum in omni tempore. Semper laus ejus in ore meo. Alleluja, Alleluja, Alleluja.* ℣. *Redimat Dominus animas ſervorum ſuorum: & non derelinquet* omnes, qui ſperant in eum. Alleluja, Alleluja, Alleluja.* ℣. *Gloria, & honor Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, in ſecula ſeculorum. Amen. Alleluja, Alleluja, Alleluja* n. Tempore Quadrageſimæ: *Qui venit ad me, non eſuriet; qui credit in me, non ſitiet unquam.* ℣. *Ego ſum lux mundi, & qui ſequitur me, non ambulabit in tenebris, & habebit lumen vitæ.* P. *Qui venit &c.* ℣. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* P. *Qui.* ℣. *Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, in ſecula ſeculorum. Amen.* P. *Qui vivit & credit in me, non morietur in æternum.* Dicitur etiam *Qui venit ad me &c.* in Miſſis pro defunctis. Tempore autem Reſurrectionis: *Gaudete populi & lætamini. Angelus ſedit ſuper lapidem Domini: ipſe vobis evangelizavit: Chriſtus ſurrexit à mortuis ſalvator mundi, & replevit omnia ſuavitate. Gaudete populi, & lætamini.* ℣. *Erat autem aſpectus ejus ſicut fulgur & veſtimenta ejus ſicut nix, & dixit:* P. *Chriſtus ſurrexit &c.* ℣. *Et exierunt mulieres citò de monumento cum timore & gaudio magno currentes nunciare diſcipulis ejus, quia reſurrexit.* P. *Chriſtus &c.* ℣. *Gloria, & honor Patri, & Filio, & Spiritui ſancto in ſecula ſeculorum. Amen.* P. *Gaudete populi & lætamini.*

Ex Toletano exemplari.

* *al.* relinquet

commemoratio pro defunctis: o 487 Tempore Quadrageſimæ vel in Miſſis pro defunctis: *Repletum eſt gaudium noſtrum* o, *& lingua noſtra in exultatione.* Per annum verò dicitur: *Refecti Chriſti corpore & ſanguine, te laudamus, Domine, Alleluja, Alleluja, Alleluja.* Antequam ſacerdos dicat: *Refecti Chriſti*, vel *Repletum eſt*, accipit de patena particulam *Gloria*, & ponit eam ſuper calicem, dicens ſecretè iſtam orationem: *Panem cæleſtem de menſa Domini accipiam, & nomen Domini invocabo.* Et faciat *Memento* pro defunctis. Quo peracto, dicat ſequentem orationem: *Domine Deus meus da mihi corpus & ſanguinem Filii tui, Domini noſtri Jeſu Chriſti ita ſumere, ut per illud remiſſionem omnium peccatorum merear accipere, & tuo ſancto ſpiritu repleri, Deus noſter: qui vivis & regnas in ſecula ſeculorum. Amen.*

communio ſacerdotis. F p 488 Et deinde ſequitur hæc oratio: *Ave in ævum ſanctiſſima caro Chriſti, in perpetuum ſumma dulcedo* p. Deinde ſumat calicem, dicendo: *Ave in ævum cæleſtis potus, qui mihi ante omnia, & ſuper omnia dulcis es.* Alia oratio: *Corpus & ſanguis* Domini *noſtri Jeſu Chriſti cuſtodiat corpus & animam meam, in vitam æternam. Amen.* Hic accipit ſanguinem, & immediatè dicit ſequentem orationem: *Domine Deus meus, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, fac me te ſemper quærere, & diligere, & à te per hanc ſanctam communionem, quam ſumpſi, nunquam recedere: quia tu es Deus, & præter te non erit alius in ſecula ſeculorum. Amen.*

& reliqua uſque ad finem. 489 Poſtea dicit ſacerdos: *Refecti Chriſti corpore*, vel *Repletum eſt*, ſecundùm temporis qualitatem, ut dictum eſt ſuprà. Hic tollitur libellus *Offerentium*, & Miſſale transfertur ad cornu Epiſtolæ, ex *num.* 463.; & dicitur oratio ultima propria vel communis. Cui ſubnectitur à ſacerdote in medio altaris: *Per miſericordiam tuam, Deus noſter; qui es benedictus, & vivis, & omnia regis in ſecula ſeculorum.* Reſp. *Amen. Dominus ſit ſemper vobiſcum.* Reſp. *Et cum ſpiritu*

Ex Toletano exemplari.

rituum. Dicat ſacerdos vel diaconus: *Solemnia completa ſunt in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Totum noſtrum ſit acceptum cum pace.* Ita dicitur Dominicis diebus, & in feſtis ſex aut quatuor capparum. Quia in feſto novem lectionum aut duarum capparum, & in ferialibus dicitur: *Miſſa eſt in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Perficiamus cum pace.* Et Reſp. *Deo gratias*. Poſtea Sacerdos in medio altaris, poſitis manibus, dicit Antiphona *Salve Regina* &c. In cujus fine, quod cum Romana liturgia Robleſius pag. 343. legit, *O dulcis Virgo Maria*, apographum meum habet, O *dulcis Virgo ſemper Maria. ℣. Ora pro nobis* & Reſp. *Ut digni efficiamur* &c. Cujus loco in dicto apographo ponitur: *Poſt partum Virgo* &c. Reſp. *Dei Genitrix intercede* &c. *℣. A ſubitanea & improviſa morte. ℟. Libera nos Domine. ℣. Dominus ſit ſemper vobiſcum ℟. Et cum* &c. *Oremus: Concede nos famulos* &c. Poſtea ſacerdos ſurgit, & verſus ad populum, cum benedicit his verbis: *In unitate ſancti Spiritus bene✠dicat vos Pater & Filius.* Reſp. *Amen.* Non facit circulum neque
B ſe invertit ad populum toto tempore Miſſæ, niſi quando dat benedictionem; quæ in miſſis pro defunctis non datur; quæ verba apographo meo Toletano adſcripſi, aliunde inſtructus.

ANNOTATA.

a Tertia ex ſuprà dictis num. 452. hæc eſt oratio S. Iſidorus ſuperiùs à me num. 124. citatus; *Tertia*, inquit, *effunditur pro offerentibus ſive pro defunctis fidelibus, ut per idem Sacrificium veniam conſequantur*. Et verò oratio iſta concluditur his verbis: *Quia tu es vita vivorum, ſanitas infirmorum ac requies omnium fidelium defunctorum* &c. Verùm inter iſtos *Purſantes* nominari vidimus aliquot ſanctos Confeſſores ac Doctores, nimirum *Hilarium*, *Athanaſium*, *Martinum*, *Ambroſium*, *Auguſtinum*, *Fulgentium*, *Leandrum*, *Iſidorum*: Quonam ergo modo miſſæ Sacrificium pro illis offerri poteſt? Reſpondeo cum Piſa, fieri id poſſe pro illis, ad eorum gloriam & gaudium accidentale; prout Eccleſia Romana id facit in illa oratione ſecreta Miſſæ de communi unius con-
C feſſoris Pontificis: *Ut per hæc pia placationis officia, & illum beata retributio comitetur* &c. Notum etiam eſt illud ex Ordine Miſſæ Romanæ, *ut illis proficiat ad honorem* &c.

b S. Iſidorus loco citato, *Quarta*, ait, *poſt hæc infertur pro oſculo pacis, ut charitate omnes reconciliati invicem, digni Sacramento corporis & ſanguinis Chriſti conſocientur*.

c Ita vocatur præfatio, ſic dicta, uti notat Brunus pag. 323 quia exprimit elevationem vocis & cordium Iſidorum audiamus loco citato: *Quinta infertur illatio in ſanctificatione Oblationis, in qua etiam ad Dei laudem, terreſtrium creatura, virtutumque cæleſtium univerſitas provocatur, & Oſanna in excelſis cantatur* &c. In Illatione autem, prout obſervat Piſa, ordinariè fit exhortatio ad populum circa myſterium aut vitam Sancti, de quo celebratur.

d Orationem *Poſt Sanctus* dicit Piſa, eſſe quintam in ordine præcipuarum orationum; quem ut cum S. Iſidoro mox citato concilies, dic eam cum Illatione ſtatuere unum complexum.

e Solet ſic inchoari oratio *Poſt Sanctus*; finiri autem, *Redemptor æterne*, uti num. 456 ex impreſſis apud Aguirrium habes. Specimen dat Brunus pag. 323 ex ea, quæ eſt in natali Domini: D
Vere ſanctus, vere benedictus Dominus noſter Jeſus Chriſtus Filius tuus, qui venit è cælis, ut converſaretur in terris: Caro factum eſt, ut habitaret in nobis Chriſtus Dominus, ac Redemptor æternus.

f Videtur hic quædam eſſe mutatio vel defectus aliquis; & haud dubiè verba quædam olim ibi habita fuerint, quæ nunc diſparuerunt; nam, ut mittam dicere, quod non ſit naturalis loquendi modus, ad Chriſtum recurrere, eumque orare, ut ſe ſiſtat præſentem, & ſubito mutare conſtructionem, dicendo: *Dominus noſter Jeſus Chriſtus* &c. ſine ulla tranſitione; conſtat enimvero, quod voces illæ *qui pridie*, vel *pridie* ſaltem, eccleſiarum Hiſpanicarum liturgiæ olim inſertæ fuerint. Etenim ſic hoc negas, qui fit, ut oratio *Poſt pridie* ſingularem ac conſtantem in illa locum acceperit? At ſuus paullo inferius de illa oratione recurret dicendi locus.

g Verba conſecrationis in meo exemplari Miſſalis Offerentium erant expreſſa more Romano: de quibus ita exprimendis ſeculo x ſub Joanne PP. X, dixi ſuprà num. 213. Videri E
etiam poſſunt ea, quæ num. 456 ex editis apud Aguirrium præmiſi. Apud Robleſium verò in Miſſa S. Jacobi pag. 335 invenies hæc verba, ad marginem antiquæ apud Mozarabes conſecrandi formæ apposita: *Forma iſta conſecrationis ponitur, ne antiquitas ignoretur; ſed hodie ſervatur Eccleſiæ traditio*. Porro verba conſecrationis utriuſque liturgiæ in ſubſtantia & ſignificatione coincidere, obiter hic dictum ſit.

h *Oratio* itaque *Poſt pridie* in Miſſali Mozarabico proprium locum, nomen, & uſum habet, & ſexta eſt, juxta num 452; atque adeo, ne oratio illa ſupponat nomen, quod ibi nunquam fuit, *τὸ pridie* aliquando eam præceſſerit, oportet; ac proin cum illa expreſſio ibi jam non legatur; conſequens eſt, ut mutatio quædam vel omiſſio facta ſit.

i Symbolum hoc eſt Conſtantinopolitanum, ſicut indicabam num. 458. Mirum, quod S. Iſidorus, ſuprà num. 125. citatus, ſic dicat: *Symbolum, quod tempore Sacrificii populo prædicatur, ſanctorum Patrum trecentorum decem & octo collatione apud ſynodum Nicænam eſt editum; cujus vera fides regula* &c.: *& per hoc univerſis eccleſiis pari confeſſione à populo proclamatur*. F
Mirum, inquam, quod ſic loquatur ſanctus iſte Doctor: nam jam inde à concilii Toletani III tempore, ſecundùm dicta num. 92, præſcriptum erat, *ut per omnes eccleſias Hiſpaniæ vel Galleciæ, ſecundùm formam Orientalium eccleſiarum, concilii CPolitani, hoc eſt, centum quinquaginta epiſcoporum, Symbolum fidei recitetur*. Ceterùm ibidem invenies, ſtatutum fuiſſe, *ut, priuſquam Dominica dicatur oratio, voce clara à populo decantetur*.

k Sex in liturgia Mozarabica eſſe orationes peculiares, nomine, numero atque officio diſtinctas, habes ex num. 452; quibus ſi cum S. Iſidoro, num. 124 citato, addas orationem Dominicam; jam erunt orationes ſeptem hujuſmodi.

l Concilium Toletanum IV adverſus ſacerdotes, qui communicabant, antequam erat in populo data benedictio, can. 18 jubet ut *poſt orationem Dominicam, & conjunctionem panis & calicis, benedictio in populum ſequatur; & tunc demum corporis & ſanguinis Domini Sacramentum ſumatur*; uti dictum num. 106.

m Ha-

A

m Habemus hic *Reſponſum*, *quod vocatur Ad accedentes*, ex num. 461; ubi plura.

n In hoc reſponſo *Guſtate & videte*, numerus ubique occurrit ternarius: nam 1. Conſtat tribus verſibus, nimirum *Guſtate*, *Benedicam*, & *Redimet*. 2. Ter dicitur *Alleluja* poſt verſus iſtos ſingulos. 3. Subditur illis Doxologia *Gloria & honor*, in qua nominatim exprimuntur tres Perſonæ divinæ. 4. Doxologiæ iſti ſubjungitur ter *Alleluja*. In Expoſitione brevi antiquæ liturgiæ Gallicanæ, quæ ex Ms. codice S. Martini Auguſtodunenſis apud Martenium edita eſt in Theſauro novo Anecdotorum, tom. 5., & quam in Admonitione prævia exiſtimat, aut eſſe fœtum Germani epiſcopi Pariſienſis, aut prolixioris ejus operis epitomen, ab aliquo ejus diſcipulo conſcriptam; ibi, inquam. poſtquam mentio facta eſſet de ſacra Communione, à col. 96. dicuntur ſequentia *Trecanum verò, quod pſalletur, ſignum eſt Catholicæ fidei de Trinitate credulitate procedere**. *Sic enim prima in ſecunda, ſecunda in tertia, & rurſum tertia in ſecunda, & ſecunda rotatur in prima. Ita pater in Filio, myſterium Trinitatis complectet** *Pater in Filio, Filius in Spiritu ſancto, Spiritus ſanctus in Filio, & Filius rurſum in Patre*. De S. Germano, epiſcopo Pariſienſi, qui ſec. VI claruit, actum apud nos ad diem 28 Maii. Porro illud *Trecanum*, quod à ternario cantu ſic vocatum cenſeo, magnam habet affinitatem cum Reſponſo prædicto; ita ut liturgia Gallicana vetus cum Hiſpania hic etiam, uti & alibi ſæpius, commune aliquid habuiſſe videatur.

* procedens

* an. complectetur?

B

o Hic habes illa, quæ ſub nomine Antiphonæ præmiſſa ſunt num. 462 ex editis apud Aguirrium

p Sequebatur in meo exemplari Toletano: *Hic facit ſignum cum particula, quam in manu habet, & cooperit calicem, & conſumit particulas de patena per ordinem, quo eas in ea poſuit. Deinde purget patenam, abſtergens cum pollice, dicens hanc orationem: Ave in ævum* &c. De ſigno iſto nihil invenio ſuprà num. 462, nec apud Piſam. At nihil hic dicitur de verbis terna cum percutione pectoris proferendis; de quibus ibidem agitur. Jam vero quo ordine particulæ à ſacerdote ſint ſumendæ, ibidem dictum fuit; eo videlicet ordine, *qui*, prout disertè ex Piſa habemus, *eſt contrarius ordini, quo fuerunt poſita in patena*.

C

§. XII.

Horæ ac Miſſa Mozarabica illuſtrantur exemplo.

QUo magis, clareſcant, quæ de Horis ac Miſſa Mozarabica ſuperiùs operosè deducta ſunt, videtur à noſtro inſtituto haud alienum, rem in exemplo ſeu ſchemate dipingere; quo lectori meliùs innoteſcant partes quædam non ſatis obviæ; quales ſunt Laudes, Soni, Benedictiones, Supplicationes, Capitula, & aliaquædem ſingularia, quorum ſupra mentio facta eſt. Ductores ſequor Robleſium & Aguirreum; quorum tamen veſtigiis ita inſiſtam, ut in aliquibus ab eorum tramite deflexurus ſim. Nam quæ apud illos interſeruntur ex Miſſali Offerentium ſeu Ordinario Miſſæ, ea huc prolixè non tranſcribam; cum ſatis jam de illis rebus à me actum ſit; ſed ea, quæ hic peculiaria occurrunt, & prius dicta non ſunt

Illuſtratur Hora.

excerpam; in iis autem, quæ jam dicenda eſſent ſive circa deſcriptionem cæremoniarum Miſſæ, ſive Ordinarium ejus, adde etiam Veſperas, compendio uſurus ſum, dum interim brevitatis cauſá remitto lectorem ad ſuperiora, quæ hic pro inſertis haberi poſſunt. Sic itaque exemplar ſuum auſpicantur laudati auctores;

ex editis.

491 *In feſto S. Jacobi Apoſtoli, fratris S. Joannis Apoſtoli & Evangeliſtæ ad Veſperum. Kyrie eleiſon* &c. *In nomine Domini noſtri* &c. LAUDA. *Exortum eſt in tenebris lumen rectis corde.* ℟. *Miſericors, & Miſerator, & juſtus Dominus.* ℣. *Directam fecit vitam juſtorum, & preparavit iter Sanctorum.* Presb. *Miſericors &c. Dominus ſit ſemper* &c. Reſp. *Et cum* &c. SONUS: *Juſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis. Alleluja.* ℣. *Viſi ſunt oculis inſipientium mori, & æſtimata eſt malitia exitus illorum, illi autem ſunt in pace.* Reſp. *Alleluja. Dominus ſit ſemper &c.* Reſp. *Et cum &c.* ANTIPHONA: *Dabo Sanctis meis regnum in Hieruſalem: lignum enim vitæ in odorem unguenti.* Presb. *Et non laborabunt, neque fatigabuntur.* ℣. *Qui confidunt in Domino, ſicut mons Syon, non commovebitur in æternum, qui habitat in Hieruſalem.* Presb. *Et non laborabunt, neque fatigabuntur.* ℣. *Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui ſancto.* Presb. *In ſecula ſeculorum. Et non laborabunt, neque fatigabuntur. Dominus ſit ſemper &c.* Reſp. *Et cum* &c. LAUDA: *Sanguinem Sanctorum requiram, dicit Dominus.* Presb. *Et habitabo cum eis in regno meo. Alleluja, Alleluja.* ℣. *Fidelis Dominus in verbis ſuis. Et ſanctus in omnibus operibus ſuis.* Presb. *Et habitabo.* ℣. *Gloria & honor &c.* Presb. *Et habitabo.* Videri poteſt apud Tamayum ad XXV Julii, qui ſubditur

ex Veſperis S. Jacobi Martyris,

E

492 HYMNUS: *O Dei Verbum, Patris ore prodituum,* *earum Hymno,*
Rerum creator, & verum principium,
Auctor perennis, lux, origo luminis,
Eius alvo glorioſæ Virginis,
Chriſte tu noſter revela Emmanuel,
Rex & ſacerdos, cui ſacri lapides,
En ter quaterni, onychinus, achates;
Nitens berillus, ſapphirus, carbunculus,
Vel amethyſtus, ſardius, topazius,
Smaragdus, Iaſpis, & nitens chryſolitus.
Riteque gemmis ſol, dive duodenis
Enitens borit, margaritis optimis,
Gliſcenſque mundo jam fugatis tenebris,
Et candelabro tibi ſuperpoſito,
Micans lucernis hic ſenis Apoſtolis.

F

Petruſque Romam, frater ejus Achaiam,
Indiam Thomas, Levi Macedoniam,
Jacobus Jebus, & Ægyptum Zelotes,
Bartholomæus Licaon, Judas Edeſſam,
Mathias Judæam, & Philippus Gallias.
483 *Magni deinde filii Tonitrui* *qui hic datur;*
Adepti fulget prece matris inclytæ
Utrique vitæ culminis inſignia:
Regens Joannes dextra ſolum Aſiam,
Et lævu frater potitus Hiſpaniam.
Clari magiſtri creatoris inunxii
Adſiſtit dextram pacis unus fœdera
Tractus: ſiniſtram alter in ſententia,
varieque regno: bis electa pignera
Mitridepoli properam ad gloriam.
Adductus, inquam, glorioſus præmio:
Electus illinc habitus martyrio,
Chriſti vocatur Zebedæi Jacobus:
Apoſtolatûs vitam implens debitè,

Vi-

EX EDITIS. *Victorque rapis paſſionum ſtigmata.*
Divino quippe obſitus ſuffragio,
Idem magorum ſantes iras, dæmonom
Coercens virus, punis æmulantium
Minaſqoe demonum in ſtolis: oraculis
Emdatur pœnitens cor eredulum.
Perplexus olim voti compos commoda;
Ruina petenti ægro adminicula:
Optando paodit fidei charifioata:
Vexillo pacis ad ſalutis copiam,
Enſeque functus ſe communit gloriâ
O verè digne ſonctior Apoſtole,
*Caput reſulgens * Hiſpaniæ:*
Tutorque nobis, & patronus vernulus;
Vitando peſtem eſto ſalus culitus:
Omnino pelle morbum, ulcus, facionſque.
Adeſto favens gregi, pius creditar,
Mitiſque paſtor gregi, clero, populo:
Ope ſuperna ut fruamur gaudio,
Regno potiti veſtiamur gloriâ
Æternâ, per te evadamus tartarum.
Præſta, quæſumus, unica potentia,
Replenſque gloriâ cuncta, ſolus machinam
B *Virtute firma: ingens adeſta gloria,*
Æterna cujus laus atque clementia,
Et honor jugis affatim per ſecula. Amen.

Supplicatione, 494 SUPPLICATIO. Oremus. *Redemptorem mundi dominum noſtrum Jeſum Chriſtum cum omni ſupplicatione rogemus, ut per gratiam ipſius, & per interceſſionem S. Mariæ Virginis, & Genitricis ſuæ, & per interceſſionem Sancti Martyris ſui Jacobi Apoſtoli, nobis remiſſionem peccatorum, & pacem protinus donare dignetur.* Reſp. *Præſta* &c. *Kyrie* &c. Reſp. Capitula, *Chriſte* &c. CAPITULA: *Subjuga, clementiſſime Deus, noſtras tuo jugo cervices, ut onus tuum, quod amantibus leve eſt, ita orabili devotione feramus, ſicut Jacobus Apoſtolus* * praionezo *tuus, pro inocxa * collo ſuo fune ad paſſionem tractus eſt incabandus: atque hoc mira nlo cor illudentis ſibi ita compunxit, ut eum ſacramentis inſtructum fidei, faceret ad gloriam pervenire martyrii: ſicque poſt ipſe in confeſſione Filii tui, capite dejectio, interemptus occubuit, perveniens ad eum in pace: pro quo hooe ſuſtinuit paſſionem. Ipſe eſt enim unigenitus tuus Filius, qui dedit animam ſuam redemptionem pro multis; per quem noſtris tu Deus Pater jubeas parcere delictis. Pater noſter qui es in cælis.* Reſp. *Amen.* &c. *Et ne nos* &c. Reſp. *Sed libera* &c. Dicat Presb. *Liberati à malo* &c. *Pone Domine finem peccatis no-*
C *ſtris* &c. Reſp. *Amen.* Dicat Presb. *Humiliate vos benedictioni. Dominus ſit ſemper vobiſcum.* Reſp. *Et cum* &c.

495 BENEDICTIO: *Chriſtus Deus, Dei Pa-* Benedictione. *tris filius, quem Jacobus relicto patre in navi tota ſecutus eſt intentiane cordis, indeſinenter vos faciat ſuis inhærere veſtigiis.* Reſp. *Amen. Quique per hunc Apoſtolum cultores dæmonum converſis ad fidem, concedat nobis vana ſeculi reſpuendo, ſo in veritate diligere.* Reſp. *Ut eius remuneremini præſidiis, cujus hodie triumphum excolitis paſſionis.* Reſp. *Amen. Per miſericordiam ipſius Dei noſtri, qui eſt benedictus, & vivis, & omnia regis in ſecula ſeculorum.* Reſp. *Amen. Dominus ſit ſemper* & Reſp. *Et cum* &c. LAUDA: *Gaudium ſempiternum ſuper caput Sanctorum.* Presb. *Laus & jucunditas apprehendet eos. Alleluia, Alleluia.* ℣. *Beati, qui cuſtodiunt juſtitiam, & faciunt judicium in omni tempore.* Presb. *Laus & jucunditas.* ℣. *Gloria & honor Patri* &c. Presb. *Laus & jucunditas* &c. ORATIO; *Chriſte, cujus virtus atque potentia tantùm in Apoſtolo tuo Jacobo emicuit; ut in nomine tuo, emiſſis à ſe dæmoniorum catervis, potentialiter meruit imperare, tu Eccleſiam tuam ab adverſantium impugnatione defende, ut virtute ſpiritus exſuperando adverſa, illius doctrinam opere compleat, cujus hodie exemplum piæ paſſionis honorat.* Reſp. *Amen. Per miſericordiam tuam Deus noſter, qui es benedictus, & vivis & omnia regis in ſecula ſeculorum. Amen. Dominus ſit ſemper* &c. Reſp. *Et cum* &c. *In nomine* Domini *noſtri Jeſu Chriſti, perficiamus cum pace* Reſp. *Deo gratias.* D

496 AD MISSAM OFFICIUM. Facta confeſſione, INTROITUS: *Adjutorium noſtrum* &c. Exemplo elucidatur Miſſa: Reſp. *Qui fecit* &c. *ſit nomen* Domini &c. Reſp. *Ex hoc nunc* &c. *Hæc dicit* Dominus: *Ego tuli te, & fui tecum. Alleluja, & interfeci omnes inimicos tuos, Alleluia. Feciqoe tibi nomen grande. Alleluia, Alleluia.* ℣. *Beatus vir, qui timet Dominum: in mandatis ejus cupit nimis* Presb. *Fecique tibi nomen grande. Alleluia, Alleluia, Alleluia.* ℣. *Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, in ſecula ſeculorum Amen.* Presb. *Fecique tibi nomen grande, Alleluia, Alleluia. per omnia ſemper ſecula ſeculorum.* Reſp. *Amen.* E

Gloria in excelſis Deo &c. Dicatur iterum: *Per omnia ſemper ſecula ſeculorum.* ORATIO: *Chriſte cuius virtus atque potentia tantùm in Apoſtolo tuo Jacobo* &c. Reſp. *Amen.* Dicat Presbyter in medium altaris: *Per miſericordiam tuam Deus noſter* &c. Reſp. *Amen. Dominus ſit ſemper* &c. Reſp. *Et cum* &c. ℣. *Lectio libri Sapientiæ Salamonis.* Reſp. Deo *gratias. Juſtus ſi morte præocenpatus fueris* &c. Et clauditur his verbis: *Et reſpectus in electa ipſius.* Reſp. *Amen.* Iterum dicatur: Dominus *ſit ſemper* &c. Reſp. *Et cum* &c.

497 Tunc canitur PSALLENDO: *Poſuiſti* Domine *ſuper caput ejus coronam de lapide pretioſo.* Pſallendum, epiſtola, Euangelium, ℣. *Super ſalutare tuum* Domine *exultabit vehementer.* De*ſiderium animæ ejus tribuiſti ei, & voluntate labiorum ejus non fraudaſti eum.* Presb. *Coronam de lapide pretioſo.* Dicat ſacerdos vel diaconus: *Silentium* &c. *Lectio Actuum Apoſtolorum.* Reſp. Deo gratias. *In illis autem diebus ſupervenerunt ab Hieroſolymis Prophetæ* &c. uſque ad hæc verba incluſivè: *volens poſt paſcho producere cum populo* Reſp. *Amen.* Accepta benedictione, dicat presbyter: *Dominus ſit ſemper* &c. Reſp. *Et cum* &c. Lectio ſancti Euangelii ſecundum Marcum: *In* F *illis diebus, aſſumens iterum Jeſus Duodecim, cœpit illis dicere, quæ eſſent ventura* &c. uſque ad Dare *animam ſuam redemptionem pro multis.* Dominus *ſit ſemper* &c. LAUDA: *Alleluja.* ℣. *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum: electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea, Allel.*

Ponitur Miſſale Offerentium in cornu Epiſtolæ &c.: ſit oblatio, juxta ſuprà dicta. Oratio: *Acceptabilis ſit* &c. ex Miſſali Offerentium, Miſſale Offerentium, ſeu Ordinatio Miſſæ. Sanctificatio calicis: *In nomine Pa✠tris*, &c. Oratio: *Offerimus tibi* &c. Ponat calicem ſuper aram, & cooperiat, dicens: *Hanc oblationem* &c. *In ſpiritu humilitatis* &c. *Adjuvate me fratres* &c. Reſp. *Adjuvet te Pater* &c. ut ſupra. SACRIFICIUM: *Fulgebit juſtus ſicut ſplendor firmamenti, & ſicut ſtellæ cali dantes claritatem lucis: ita & juſtus ſplendebit* ℣. *In perpetua æternitate.* Et reliqua ex Ordinario Miſſæ.

498 Incipit MISSA: *Dominus ſit ſemper* &c. Reſp. *Et cum* &c. ORATIO: *Chriſte, cujus vir-* Ad Miſſam oratio, alia oratio &c. *tus* &c. Reſp. *Amen. Per miſericordiam tuam Deus noſter* &c. Reſp. *Amen.* Elevatio manuum: *Ore-*

A

Oremus. Reſp. *Hagios* &c. *Præſta æterne* &c. Alia oratio: *Vocantem nos ad ſe Jeſum, fratres dilectiſſimi, agnoſcentes, qui beatiſſimum Jacobum Apoſtolum ſuum retia componentem in navi ad ſe vocans, ejuſdem nos poſtea ſpiritualibus doctrinis admonet atque docet, ut poſtulantes in fide nihil hæſitemus, omni mentis devotione cum lacrymis eumdem Dominum flagitemus, ut poſtulatio noſtra apud eum à nobis obtineat adimplere, quæ in ipſo Apoſtolo docente cognovimus*. Reſp. *Amen*. Deinde *Per miſericordiam tuam Deus noſter, in cujus conſpectu* &c. ex Ordinario. Item indidem: *Offerunt Deo* &c. *Facientes commemorationem* &c. *Item pro ſpiritibus pauſantium* &c.

Oratio Poſt nomina. Oratio Post nomina: *Vivant in nobis, Jeſu Domine, Apoſtoli tui Jacobi prædicamenta doctrinæ, quibus docemur illum beatum eſſe, qui illatas tentationis voluerit æquanimiter ſupportare; quò dum præſentia mala patientiſſimè toleravimus, in pace & charitate nunc & in æternum tecum ſine fine vivamus*. Reſp. *Amen*. *Quia tu es vita vivorum* &c. ex Ordinario. Reſp. *Amen*.

Ad pacem; 499 Ad pacem oratio: *Suſcipe, Jeſu bone, in hoc natali Jacobi Apoſtoli tui offerentium vota: & refrigerium præſta ſpiritibus defunctorum, ut eo apud te intercedente, & viventibus & defunctis, tuæ pietatis gratia impendatur, cujus doctrina duodecim tribuum commemorantium educetur*. Reſp. *Amen*. *Quia tu es vera pax noſtra* &c. ex Ordinario uſque ad Illationem; quæ eſt hæc:

B

Illatio, *Dignum & juſtum eſt; nos tibi ſemper gratias agere, Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, per Jeſum Chriſtum Filium tuum, Dominum noſtrum; in cujus nomine electus Jacobus, cum ad paſſionem traheretur, paralyticum ad ſe clamantem curavit, atque hoc miraculo cor illudentis ſibi ita compunxit, ut eum Sacramentis inſtitutum, inſtinctu fidei faceret ad gloriam pervenire martyrii. Sic ipſe poſt, in confeſſionem Filii tui, capite dejecto interemptus occubuit, perveniens ad eum in pace, pro quo hanc ſuſtinuit paſſionem. Ipſe eſt enim unigenitus Filius, qui dedit animam ſuam redemptionem pro multis, per quem noſtris tu, Deus Pater, jubeas parcere jam delictis, cui merito exercitus militiæ cæleſtis non ceſſant clamare, ita dicentes*: Reſpondet chorus: *Sanctus, ſanctus, ſanctus* &c.

Poſt Sanctus, 500 Dicat Presb. Post Sanctus: *Verè ſanctus, verè benedictus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, Filius tuus, quem Jacobus, relicto Zebedæo patre ita ſecutus eſt, ut eum obnixè diligendo, fieret electus in vita, mundus in conſcientia, probabilis in doctrina: poſtremo ita ſcientiam commendans in opere, ut pro eo truncato interierit capite: quem pro ſe vel pro omnibus noverat animam poſuiſſe Chriſtum Dominum: cui eſt honor & gloria, in ſecula ſeculorum. Amen*.

C

Canon, conſecratio & oratio Poſt pridie, Sequitur Canon: *Adeſto, adeſto* &c. conſecratio, elevatio Hoſtiæ, & calicis &c. Oratio Post pridie ita habet: *Subjuga, Deus, noſtras tuo jugo cervices, ut onus tuum, quod amantibus leve eſt, ita optabili devotione feramus, ſicut Jacobus Apoſtolus tuus, innexo collo ſuo fune, ad paſſionem tractus eſt lætabundus, ut ſanctificans hæc, quæ tibi offerimus, nos ipſos benedicas perceptione Hoſtiæ hujus*. Reſp. *Amen*. *Te præſtante, ſancte Domine* &c. Vide Ordinarium Miſſæ. *Credimus* &c.; partitio Hoſtiæ, memoria pro vivis.

501 Ad orationem Dominicam. *Oremus*: *Ex editis. Ad orationem Dominicam.* *Apoſtolo tuo Jacobo, Domine, edocente præmonemur, ut ſi quis noſtrum indiget ſapientiâ, poſtulet à te, qui das omnibus affluenter & non improperas. Sed quia ad te pervenire cupimus per Chriſtum, qui eſt virtus tua, & ſapientia, id agere præoptamus, poſcentes clementiam tuam, ut per eum, qui apud te advocatus factus eſt noſter, & pervenire nos ad te facias, & orationem, quam ipſo Domino inſtruente didicimus, ad te introire permittas, proclamantes à terris: Pater noſter* &c. *Liberati a malo* &c. *Sancta ſanctis* &c. *Humiliate vos benedictioni* &c. Reſp. *Et cum* &c.

Benedictio, Benedictio: *Chriſtus Deus, Dei Patris filius, quem Jacobus relicto patre in navi, totus ſecutus eſt intentione cordis, indeſinenter vos faciat ſuis inhærere veſtigiis. Amen. Quique per hunc Apoſtolum ſuum, cultores dæmonum convertit ad fidem, concedat vobis vana hujus ſeculi reſpuendo, ſe in veritate diligere*. Reſp. *Amen*. *Ut ejus remuneremini præſidiis, cujus hodie triumphum excolitis paſſionis*. Reſp. *Amen*. *Quod ipſe præſtare dignetur per miſericordiam tuam. Deus noſter; qui es benedictus, & vivis, & omnia regis in ſecula ſeculorum*. Reſp. *Amen*.

E

Ad Accedentes &c. uſque ad finem. 502 *Dominus ſit ſemper* &c. Reſp. *Et cum* &c. Ad Accedentes: Guſtate & videte &c. *Benedicamus* Dominum &c. ℣. *Redimet Dominus* &c. ℣. *Gloria & honor Patri* &c. Accipit particulam *Gloria* &c., dicens: *Panem cæleſtem* &c. Memoria pro mortuis &c. Poſtea *Domine, Deus meus* &c. *Ave in ævum ſanctiſſima caro* &c. *Domine non ſum dignus* &c. Sumit dictam particulam, & alias; deinde calicem dicendo: *Ave in ævum cæleſtis potus* &c. *Corpus & ſanguis* &c. Ad ablutionem: *Domine Deus meus* &c. *Refecti Chriſti corpore & ſanguine* &c. De Miſſalibus hic obſervatur, quod alibi ſuprà dictum. *Oratio*: *Corpus* Domini *noſtri Jeſu Chriſti, quod accepimus, & ſanctus ſanguis ejus, quem potavimus, adhæreat viſceribus noſtris, æterne omnipotens Deus, ut non veniat nobis ad judicium, nec ad condemnationem; ſed proficiat ad ſalutem, & remedium animarum noſtrarum in vitam æternam*. Reſp. *Amen*. *Per miſericordiam* &c. *Dominus ſit ſemper* &c. Reſp. *Et cum ſpiritu* &c. *Solemnia completa* &c. Reſp. Deo *gratias*. Antiphona: *Salve Regina* &c. cum Verſſ. & Reſpp. &c., & oratione, *Concede nos famulos*. Benedictio: *In unitate* &c. Sequentia, quæ adduntur, confirmant ea, quæ ſuperiùs in annotatis ad §. 10 litt. *e* dicebam, quod ſacerdos ſe convertat ad populum, quando ei benedicit. Adduntur autem iſta: *Ad hanc benedictionem vertit ſe ſacerdos ad populum, & benedicit illum; & nihil aliud agens vadit ad ſacriſtiam*.

F

Aſſignatur aliud liturgiæ Mozarabicæ exemplum. 503 Si quis aliud liturgiæ exemplum videre deſiderat, inveniet illud apud Edmundum Martenium in opere, quod inſcripſit, De antiquis Eccleſiæ ritibus, ac libris quatuor abſolvit, parte 1, lib. 1, cap. 4, art. 12, pag. 457; ubi ex Miſſali Mozarabum juſſu Franciſci Ximenii, archiepiſcopi Toletani edito, exhibet Miſſam de Dominica prima Adventûs; quam lectori noſtro deſignaſſe ſufficiat. Quamquam verò proximè aliquot prægreſſis paragraphis circa Miſſale illud ac Breviarium, nec non circa Miſſam Horaſque canonicas apud Mozarabes uſitatas varia obſervata fuerint, atque hic illic ſparſim variis infarta locis, non modicè faciunt ad eorum arcana elucidanda; benè multa tamen alia hiſce ſuperaddi

o me-

A merentur, quæ capitis proximi erunt argumentum; præſertim quatenus Miſſale Ximenianum, ritus Mozarabici primogeniam integritatem ejuſdemque cum antiquo Gallicano comparati antiquitatem ſpectant.

ANNOTATA. D

a Editio Robleſiana habet: *Per miſericordiam ipſius Dei noſtri, qui eſt benedictus, & vivit, & omnia regit.*

CAPUT X.

Variæ circa Miſſale juſſu Ximenii archiepiſcopi Toletani editum, ritumque Mozarabicum cum Gallicano collatum obſervationes.

§. I.

In Miſſali Mozarabico typis edito plura ſunt non purè Mozarabica; quæ videntur accepta non ex Miſſali Romano, ſed ex Gallico, ſæculo XI.

B

Miſſali Mozarabico antiquo

FAllitur, quiſquis in animum induxerit, Miſſale Mozarabicum ita primigenium, purum atque immutatum jam inde à temporibus SS. Leandri & Iſidori ad ætatem Eminentiſſimi Ximenii perveniſſe, ut plurima tunc, quando ab illo excuſum fuit, addita non ſint, quæ verè Mozarabica dici nequeant. Conficitur illud ex capitis 9 paragrapho quinto, ratione eorum, quæ de fragmento antiquiſſimi Kalendarii Gothici à nobis ibi diſputata ſunt; quod præterea intelligi datur ex citati capitis paragrapho 8 ſub finem; ubi de Sanctis recentioribus Miſſali iſti adjectis actum fuit, re confirmata ab exemplis. Memores inſuper ſimus textûs ibidem §. 9 ex Robleſio citati in hæc verba: *Initio dicitur confeſſio generalis cum pſalmo Judica me Deus. Reliqua verò uſque ad introitum conveniunt cum Officio Toletano antiquo; cujus uſus frequens erat & receptus, cum typis mandata fuere Miſſalia operâ Illuſtriſſimi Cardinalis & archiepiſcopi Toletani Franciſci Ximenii Ciſneri.* Robleſio adde Cardinalem Bonam, qui Rerum liturgicarum lib. 1, cap. XI in fine iſta atque alia nonnulla recenſet, quæ Mozarabica non ſint, ſed à laudato Ximenio adjecta: *Confeſſionem*, ait, *more Romano, & alias orationes ante introitum, ſicut & antiphonam Salve Regina in*

C

fine addidit Officio Gothico Franciſcus Ximenius. Addidit etiam Officia quædam Sanctorum, & alia feſta recentioris ævi; atque ideo propter hæc, quæ adjecit, Miſſale mixtum nuncupavit. Vide etiam annotata noſtra ad capitis 9 paragraphum 10 lit. a.

plurima ſunt adjecta aliunde non Mozarabica, ſed recentiora.

505 Locum enimvero hic obtinet illud, quod ad diem XXVI Junii pag. 215, occaſione S. Pelagii martyris Cordubenſis, apud nos indicatum fuit his verbis: *Uti nihil eſt in rebus humanis perpetuum, ipſeque Romanus Ordo varias ſæpe mutationes accepit; ita etiam antiquus ille Gothicæ liturgiæ modus, qui hodiedum Toleti ab aliquibus ſervatur, facilè deprehenderetur per tot ſecula nonnihil alteratus, ſi adeſſet veterum atque recentium exemplarium copia, per quæ liceret Iſidoriana tempora cum hodierno uſu conferre.* Ita tunc ibi ſatis moderatè pronuntiatum fuit de alteratione ritus Mozarabici; re tota necdum operosè ac maturè examinata. Utinam autem quæ recentiora ſunt & non purè Mozarabica ita immixta fuiſſent iis, quæ verè antiqua & purè Mozarabica ſunt, ut utraque inter ſe, atque adeo nova ab antiquis judicio aliquo ſecerni ubique poſſent. Certè,

E

prout obſervat Brunus pag. 301, Miſſale Mozarabicum juſſu Ximenii excuſum plures perſonas in errorem induxit, quæ extracta inde dederunt, aut citarunt inde loca tamquam verè Mozarabica, quæ certè talia non ſunt. Quod ne fiat amplius, obſervandum monet, quod Cardinalis ille inſeruerit Miſſali ſuo Mozarabico (nullâ adjectâ notâ) plures rubricas, & plures orationes ex Miſſali, quod in uſu erat ejus tempore in eccleſia cathedrali Toletana; unde facilè judicari poſſit, quod contineat multas res recentes, ac proin poſteriores admodum S. Leandro, ac S. Iſidoro.

506 Inter probationes, quas ſuperaddit idem Brunus, unam pro hac re format à pag. 302 ex corporis Chriſti ac conſecrati calicis elevatione. Verba conſecrationis verè Mozarabica, in antiquis utique iſtius ritus codicibus expreſſa, ſed juſſu Joannis PP. X proferri curata Romano ritu, dedimus ſuperiùs cap. 5, §. 2 Brunus, quia verbis conſecrationis panis additur *hîc elevetur corpus*; & verbis conſecrationis vini, *hîc elevetur calix coopertus cum filiola*, ſeu amiculo; quærit, an non omnino locus detur credendi, quod ſecundùm vetus Miſſale Gothicum SS. Leandri & Iſidori peragerettur

An ſatis ſolide à neoterico quodam probetur.

F

elevatio Hoſtiæ & calicis, maximè quando legitur illa nota ad marginem impreſſa: *Forma iſta conſecrationis ponitur, ne antiquitas ignoretur, ſed hodie ſervatur traditio Eccleſiæ.* Nihilominus tamen, uti vult Brunus, uſus ita elevandi calicem erat omnino recens in Hiſpania tempore Cardinalis Ximenii. Id quod probare conatur ex Ordinario Dominicanorum reviſo, correcto & aucto pluribus notis, ac per Generalem Ordinis confirmato Salmanticæ anno 1576. Et mox affert P. Joannem de Palencia, (qui dederit illam notarum collectionem è capitulis generalibus extractarum ab anno 1500.) de elevatione calicis ita loquentem:

507 *In ſeptima parte nota, quod calix non elevatur in verbis rubricæ ſtando; ſed ſtatim poſt conſecrationem deponitur & cooperitur corporale: ſed tamen jam uſus habet, quod elevetur, ſed diſcoopertus, ſicut etiam modo clerici omnes faciunt, quotquot recitant ſecundùm Ordinarium*

uſum elevandi calicem

no-

A *novum Romanum . . . elevare autem calicem cum filiala, ſicut faciebant clerici & aliqui regulares, nova res eſt in Eccleſia*. Unde demum concludit Brunus, eum in errore futurum, qui hanc eonſuetudinem bene antiquam crederet. Verùm circa conſequentism illam ex præmiſſis bujuſmodi deductam, inter illum ac me non ſatis convenit. In nota quippe ad marginem Miſſalis Mozarabici Ximeniani impreſſa agitur de *forma conſecrationis*, ſeu de verbis, prout ego interpretor, quibus ipſa eonſecratio conſtat ac perficitur; quæ certè forma antiquitatem habet magnam, mutari utique juxta tenorem formæ Eccleſiæ Romanæ primò demum juſſa ſub initium ſeculi x, tempore Joannis PP. X, uti mox indicavimus. Elevatio autem calicis nudi vel eooperti nihil minus eſt quam forma eonſeerationis; eidem ita aceidens, ut abeſſe vel adeſſe poſſit, ſalvâ prorſus conſecrationis ſubſtantiâ. Quomodo itaque Brunus antiquitatem formæ eonſecrationis in margine Miſſalis Mozarabici expreſſam videns, inde mox tranſeat ad elevationem calicia cooperti comprobandam tamquam novam, non ſatis intelligo.

B *à Cardinale Ximenio ritibus Mozarabicis inſertum fuiſſe;*

508 Deinde quæro ex Bruno, an Ordinarium illud, quod afferebat, & Joannes de Palencia vel per umbram agant de Mozarabibus, quorum ritum fortaſſe ne auditu quidem norant. Textus enimvero paullo ante productus nihil tale indicat; & eſto illud indiearet, tunc Joannes de Palencia diceret, quod talis elevatio *nova res ſit in Eccleſia* etiam Mozarabica; diceret, inquam, ſed nondum id probaret. Abundet itaque in ſuo judicio Brunus: ego certè ipſi non ſuffragor, quod elevatio ſæpe dicta, res adeo nova ſit apud Mozarabes, ut ad tempora Ximenii pertineat, rituive Mozarabico inſerta ab illo ſit, donec id melius aliunde probetur. Nec pluribus opus eſt verbis: nam utcumque res illa ſe habeat, parum refert; cum aliunde ſatis conſtet, plurima Miſſali Mozarabico adjecta fuiſſe, quæ verè Mozarabica non ſunt. Audiamus Brunum pag. 303: *Eſt evidens*, inquit, *omnes fere rubricas Dominicæ Palmarum, diei Jovis ſancti, ac diei Veneris ſancti extractas eſſe è Miſſali, qui in uſu erat in cathedrali Toletana tempore iſtius Cardinalis: omnes enim fere leguntur verbum de verbo in Miſſali ejuſdem eccleſiæ Toletanæ, anno* MDL *impreſſi; neque minus*, inquit, *conſtat, majorem iſtarum rubricarum partem omnina recentem fuiſſe tempore Ximenii*.

C *ſed aliunde*

509 Idem liturgiographus poſtquam produxiſſet Miſſam Mozarabicam cum obſervationibus, quas intermiſcuit, monet pag. 323 conſequens eſſe, ut eoncludatur, quod citari non poſſit, tamquam ex Mozarabico oriundum, quidquid nonnulli auctores extraxerunt ex Ordine Miſſæ iſtius Miſſalis; uti nec ex Ordine feriæ quartæ Cinerum, Dominicæ Palmarum, diei Jovis ſancti, diei Veneris ſancti, & diei Sabbati ſancti, quæ P. Martene inſeruit volumini De antiqua Eccleſiæ diſciplina: nam, uti addit, omnes fere rubricæ, illis diebus notatæ, evidenter extractæ ſunt ex Miſſali Toletano, quod tempore Cardinalis Ximenii jure merito vocatum erat *Miſſale mixtum*. Dicamus itaque, illud nec Romanum fuiſſe, nec purè Gothicum nec purè antiquum Gallicum. Tametſi plurimis infartum fuiſſe uſibus, qui originem trahebant ex eccleſiis Gallicanis, obſervat Brunus; cujuſmodi eſſe ait cæremoniam claudendi eccleſiam in ſupplicatione Palmarum, & non priùs aperiendi, quam ſacerdos pluribus vicibus cruce

D pulſaſſet portam; quam petierat aperiri Regi gloriæ; additque laudatus ſcriptor, hæc ex illis eſſe ſpectaculis, versùs annum milleſimum in nonnullas Galliæ eccleſias introductis; quæque tum temporis non inveniebantur vel in Miſſali Romano, vel in Mozarabico.

510 At exceptis hujuſmodi rubricis & uſibus, illud deberi fatetur Cardinali Ximenio, quod in ſuo Miſſali Mozarabico conſervarit maximum numerum Officiorum Miſſæ, unà cum infinita orationum congerie, quæ ex Miſſali Gothorum proveniant, quæque per ſuam antiquitatem ſumma veneratione ſint dignæ, atque Eccleſiæ utiliſſimæ. Tale judicium tulit Brunus. Jure itaque meritiſſimo Alfonſus Ortizius, quo accurante Miſſale illud editum eſt, in ſua ad Eminentiſſimum Ximenium præfatione, uti ſuperius vidimus, pronuntiavit, *Immortales Tibi, antiſtes celeberrime, referant gratias ſeculi noſtri homines oportet, cum vetera, & quaſi abſoleta noſtræ religionis arcana tanto ſtudio revocare inſtitueris* &c. Iam verò ut de primigenia additionum origine magis individuam hauriamus notitiam, animadvertere oportet, in quo Miſſalia ab eccleſiis Hiſpaniarum adoptata ſub Alfonſo VI verſus annum 1091, (de qua re plura præmiſimus cap. 6) differant à purè Romano; & in quo conveniant cum Miſſalibus eccleſiæ Gallicanæ iſtius temporis.

non ex Romano tamen Miſſali accepta;

E

511 Quanto conatu regina Conſtantia apud Alfonſum VI, conjugem ſuum, inſtiterit pro ritu Romano-Gallicano contra Mozarabicum, ex dicto capite ſatis liquet. Credibile eſt, Miſſale illud ab eleèmoſynariis ejuſdem reginæ vel ſacellanis, ipſam comitantibus in Hiſpaniam, è Gallia Toletum fuiſſe delatum; niſi malis, dictam reginam rituum ſacrorum, quibus non aſſueverat, novitate perculſam, Miſſale patrum acerſi juſſiſſe, tunc præſertim, quando abrogationem Mozarabici Officii urgente S. Gregorio PP. VII, eique obſecundante Alfonſo rege, ſpem affulgere conſpiciebat, extremam ſuo anniſu manum admovendi dictæ abrogationi. Quomodocumque id contigerit, parum facit in rem noſtram, Diſpiciendum quippe nobis eſt, in quo Miſſalia Hiſpaniæ ſeculi XI diſcrepent à purè Romano; & contrà in quo illa conveniant cum Miſſalibus Gallicanis eodem ſeculo XI uſitatis. Factum probat Brunus à pag. 305 ex comparatione Miſſalium in Hiſpania uſitatorum cum Gallicis, S. Pio V anterioribus; vidiſſe ſe dicens ex Miſſalibus illis Hiſpanicis Mss. in diœceſi Gerundenſi uſitatis; & à duce Noaillio ſibi communicatis; ubi ſuppeditari affirmat plurimas aſſertionis ſuæ probationes, & Miſſale eccleſiæ Toletanæ, quod Lugduni anno 1550 recuſum eſt, & in quo omnia magis ſingulatim notantur, clariſſimè id manifeſtare.

uti ex comparatione

F

512 Et mox plurima ex iſto Miſſali congerit loca, quæ ſint & à Romano Miſſali diverſa, & antiquis Miſſalibus Galliæ conformia. Ea verò ſic commemorat: 1. In Officio Nativitatis, Euangelium *Liber generationis* ante *Te Deum*. 2. Prophetiam ante Epiſtolam in quatuor Miſſis Nativitatis. 3. In Ordine Miſſæ, *Confitemini Domino, quoniam bonus* &c. ante *Confiteor*. 4. Oſculum crucis in aſcenſu ad altare, & antiphona *Salve crux* &c. cum oratione. 5. Oratio *In conſpectu tua Domine*, in extendendo corporali; ſicut in antiquis Miſſalibus Narbonenſi, Nemauſenſi, & plurium aliarum Galliæ eccleſiarum, uti notat Brunus. 6. Præparatio aquæ ac vini in calice ante Euangelium: prout faciunt Carmelitæ & Dominicani; & ſicut fiebat Pariſiis ante an-

Miſſalium

A num 1615, teſte Bruno. 7. Oblatio fidelium, & benedictio panis, quem præſentant, facta poſt oblationem Hoſtiæ & calicis in altari. 8. *Veni ſancte Spiritus ſanctificator* &c. dictum ſuper oblata; ſicut in Miſſalibus Gallicanis ſeculi XI, ſecundùm obſervationem, ait Micrologi verſus annum 1090; & oratio, *Deſcendat hic angelus bene✠dictionis, & conſecrationis ſuper hoc munus*; quam legi etiam addit Brunus in pluribus Galliæ Miſſalibus antiquis.

inter ſe 513 Nono. Oſculum Hoſtiæ datum à ſacerdote, ut priùs inde accipiat pacem, quam eam det. 10. In Danda pace, *Habete oſculum dilectionis & pacis, ut apti ſitis ſacroſanctis myſteriis Dei. Pax Chriſti* &c. 11. Antequam ſumat corpus Domini noſtri, *Ave in ævum ſanctiſſima caro Chriſti* &c. 12. Antequam ſumat ſanguinem, *Ave in ævum cœleſtis potus* &c. 13. *Nunc dimittis* mox poſt ablutionem. Atque hæc quidem ſunt, quæ rerum liturgicarum ſcrutator & eruderator ille notanda cenſuit: qui rem concludens monet, omnes illos uſus non fuiſſe Miſſalia Romani, ſed originem B duxiſſe partim ex Miſſalibus, quæ Galliarum eccleſiæ habuerant uſque ad tempus Caroli Magni; partim ex additionibus, ſeculo nono adjectis.

declaratur 514 Jam verò quæ addit de Miſſali Gallicano ante tempus Caroli Magni, necnon de additionibus ſeculo IX eidem adjectis; oppidò videntur cohærere partim cum facto ejuſdem Caroli Magni qui ritus Gallicanos veteres cum Romanis commutavit, partim cum facto reginæ Conſtantiæ: ut proinde Miſſale Gallicanum ſæculi IX, & ſeculi XI, quod ex Gallia venerat, ac Toletano ſubſtitutum fuit, unum idemque cenſeri poſſe videantur. Porrò de liturgia Romana in eccleſias Gallicanas à Carolo Magno invecta, tractat Mabillonius in opere De liturgia Gallicana lib. 1, cap. 3, poſt Cardinalem Bonam Rerum Liturgicarum lib. 1, cap. 12, Qualis autem liturgia ibidem uſitata fuerit ante Carolum Magnum, noſtri inſtituti non eſt operosè diſquirere; à quo tamen non adeo apparet alienum, oſtendere ulteriorem liturgiæ Mozarabicæ cum veteri Gallicana conformitatem, juxta ea, quæ jamjam dixi de ritu ſeu de Miſſalibus Gallicanis, tempore Alfonſi VI Toletum introductis.

C

§. II.

Liturgiæ Mozarabicæ cum Gallicana antiqua conſenſus ac diſſenſus ab enumeratione partium.

Conſenſus EX dictis paragrapho proximè prægreſſo intelligitur, quod liturgia Mozarabica, prout nunc edita exſtat in Miſſali Ximeniano, in multis ſit conformis ritui Toletano, qui Mozarabico, juſſu regis Alfonſi VI, ſeculo XI. ſubſtitutus, deinceps, uti opinor, ibidem loci adhiberi perrexit. Sed nunc alias utriuſque liturgiæ conſentientes partes enumeremus, præeunte Bruno à pag. 334; cujus circa præſens argumentum obſervationes hic tranſcribimus, examinaturi deinde conſectaria, quæ ex iſta conſenſione dictus auctor deducere conatur. Interea utriuſque Miſſalis conformitatem ita oſtendit: 1. Secundùm ambas haſce liturgias ſacerdos ſalutat congregationem, dicens; *Dominus ſit ſemper vobiſcum.* D

utriuſque 516 Secundò. Duæ habentur ante Evangelium lectiones; quarum prima ex antiquo; ſecunda ex novo Teſtamento eruta eſt; excepto tempore Paſchali: quando ſecundùm unum & alterum ritum more ordinario legebantur duæ lectiones novi Teſtamenti, & una quidem ex Apocalypſi, altera verò ex Actibus Apoſtolorum. Feſtis Sanctorum legebatur etiam aliquid ex eorum Actis; id quod clarè perſpicitur ex præfatione Vitæ S. Æmiliani, auctore Braulione epiſcopo Cæſarauguſtano; ut videre eſt apud Mabillonium in liturgia Gallicana pag. 21; interea, ſicut obſervat Brunus, Miſſale Cardinalis hoc non exprimit. 3. Canticum trium Puerorum dicitur ante Evangelium; & mox addit idem auctor, revera non conſpici illud Canticum in Miſſali Mozarabico, niſi in Ordine Miſſæ, ſub titulo Omnium offerentium, qui totam; uti addit, S. Jacobi Miſſam comprehendit; & in prima Dominica Quadrageſimæ; ita ut locum eſſe credendi cenſeat, non dici in aliis Dominicis.

iſtius liturgiæ 517 Sed concilium IV Toletanum nos docet canone XIV (de qua re Brunus egerat pag. 312; nos verò ſuperius diximus cap. 3, §. 2) quod juxta antiquam conſuetudinem illud Canticum E dici deberet in Miſſa omnium Dominicorum dierum, & in omnibus ſolennitatibus Martyrum, & quidem ſub pœna non communicandi. Si, uti pergit Brunus, ab aliquot ſeculis illud Canticum non ſit dictum omnibus diebus feſtis & Dominicis in liturgia Mozarabica; valde verosimile judicat, quod idem factum fuerit à mille annis aut circiter, in aliquibus eccleſiis Galliæ; quia lectionarium Luxovienſe non notet illud Canticum niſi in Miſſa Natalis Domini, & in Sabbato ſancto. Indicat mox Brunus, circa rem illam eccleſias Hiſpaniæ inter & Galliæ diſparitatem fuiſſe aliquam; illis utique Canticum iſtud dicentibus poſt lectionem veteris Teſtamenti; his verò illud non recitantibus niſi poſt novi lectionem; citans auctoritatem S. Germani. (Adi meam notam pag. 99 lit. x.) Sed locus, inquit, Natalis Domini ex Lectionario Luxovienſi mox citatus clarè manifeſtat, quod conſuetudo dicendi illud canticum poſt Lectionem novi Teſtamenti, non eſſet generalis in eccleſiis Galliæ, Lectionario iſto illud notante poſt lectionem antiqui Teſtamenti. Plures igitur eccleſiæ Galliæ convenire poterant cum eccleſiis Hiſpaniæ circa locum hujus Cantici, id eſt, ut recitaretur inter F antiqui & novi Teſtamenti lectionem.

oſtenditur ex neoterico auctore, 518 Quartò. Imponitur ſilentium ante lectiones. 5. Canitur *Alleluia* poſt Evangelium; cum hoc tamen diſcrimine, quod ſecundùm Miſſale Mozarabicum canatur *Alleluia* immediatè poſt Evangelium; ubi ſecundùm S. Germanum (vide Brunum pag. 246) canitur poſt oblationem. *Sanctus* vel *Agios* (præter illud quod præcedit canonem) pluribus etiam vicibus canitur tempore Miſſæ, in una atque altera liturgia, ſed non eodem loco. 6. Pro utriuſque demum liturgiæ conſonantia adjungi poſt ex Bruno conſuetudo orandi generatim verſus tempus oblationis; quamquam, prout inſinuat, in liturgia Gallicana fierent iſtæ preces ante oblationem, atque adeo ante principium Miſſæ Fidelium; & è contrario non fiant ſecundùm Miſſale Mozarabicum, niſi poſt oblationem. 7. Miſſa Fidelium ſecundùm ambas liturgias inchoatur ab oratione, quam præcedit ſemper præfatio quædam vel monitio: & omnes ferè Miſſæ habent proprias. 8. Poſt oblationem fit memoria vivorum ac mortuorum; atque cum in finem dicitur oratio, cui titulus *Collectio poſt nomina*

Digitized by Google

A *na*; & quælibet Miſſa habet propriam. 9. Deinde datur oſculum pacis, & ſacerdos dicit orationem, quæ vocatur *Collectio ad pacem*: hæc quoque oratio propria eſt ſingulis Miſſis.

ab enumeratione

519 Decimò. Pars illa Miſſæ, quam nos appellamus præfationem juxta uſum Eccleſiæ Romanæ, in neutra harum duarum liturgiarum nomen iſtud habet: ſed appellatur *Conteſtatio* vel *Immolatio* in liturgia Gallicana, & *Inlatio* in Miſſali Mozarabico. Ordinariè longior eſt, quam illa, quæ eſt ſecundùm ritum Romanum; & quælibet Miſſa habet ſibi propriam. 11. Loco illius, quod Canon vocatur in Miſſali Romano, oratio eſt cui titulus *Poſt ſanctus*; quæ continet actus gratiarum actionum ac laudum; qui ſint tamquam præludium verborum ſacramentalium *Qui pridie*, & qui relationem habent cum *Sanctus*. Voces hæ *Qui pridie*, vel *Ipſe enim pridie*, ſunt ad finem orationis *Poſt ſanctus* in Miſſalibus Gallicanis; & conſpici poſſe ſatis clarè, indicat Brunus, quod illæ ipſæ orationes Miſſarum Miſſalis Mozarabici finiantur modo quodam, qui conducit ad eaſdem voces *Qui pridie* &c. Conſule, quæ dixi ſuperiùs in annotatis ad §. 11. B lit. *f*.

partium

520 Duodecimò. Verba ſacramentalia ſequitur oratio aut formula etiam valdè brevis, & quæ in majori parte Miſſarum diverſa eſt. Oratio hæc vel formula dicitur *Poſt myſterium* aut *Poſt ſecreta* in Miſſalibus Gallicanis, & *Poſt pridie* in Miſſali Mozarabico: ſed hoc eódem redit: illæque denominationes probant equaliter, quod hæc oratio ſeu formula diceretur poſt verba ſacramentalia; quia illis ſemper præmittitur hiſtoria inſtitutionis Euchariſtiæ. 13. Canitur Antiphona inter fractionem Hoſtiæ. 14. Præfatio orationis Dominicæ in omnibus penè Miſſis eſt diverſa. 15. Proſecutio ſeu explicatio ultimæ petitionis, orationis Dominicæ etiam diverſa eſt fere in omnibus Miſſis. 16. Datur benedictio ſolennis inter orationem Dominicam & communionem: & benedictio iſta in qualibet Miſſa eſt diverſa: ſed ſecundùm Miſſale Mozarabicum ſacerdotes eam dant ſicut epiſcopi; juxta ritum autem Gallicanum benedictio illa ſolennis à ſolis epiſcopis dabatur: verum quidem eſt, quod ſecundùm hunc ritum ſacerdotes etiam darent benedictionem in hoc Miſſæ loco; ſed id fiebat modo minùs ſolemni: illam namque dabant formula multo breviore: & formula iſta erat ſemper eadem.

C

in ritibus bene multis reperiri;

521 Pergens ulteriùs ille liturgiographus notat 17., omnem credendi anſam ſuggeri, quod liturgia Gallicana conſonaret etiam cum liturgia Mozarabica in cantando *Guſtate & videte* paulo ante communionem Fidelium: ubi addit, ex Trecano (de quo nos ſuprà in annotatis ad §. 11 lit. *n*) immediatè poſt benedictionem collocato, ſatis indicari, quod cantaretur in eodem plane loco, quo canitur *Guſtate & videte* in Miſſali Mozarabico; & ex iis quæ ſuperiùs de *Guſtate & videte* dixiſſe ſe indicat, oſtenſum eſſe ſignificat, omnino veroſimile eſſe, quod ibi eſſet *Trecanum* S. Germani; ut videſis apud Brunum pag. 330. De auctore hujus Trecani conſule annotata, quæ jamjam citavi.

qui ad Ordinarium Miſſæ

522 Pluribus, quæ liturgiæ Gallicanæ ac Mozarabicæ communia ſunt, referendis ſuperſedendum ſibi cenſet memoratus auctor; prout videri poſſe aſſerit conferendo quatuor Miſſalia Gallicana, & Lectionarium Luxovienſe cum Miſſali Mozarabico; ſuperſedendum, inquam, ſibi cenſet; quia non alium ſibi præfixum fuiſſe ſcopum fatetur, quam oſtendere conformitatem ambarum iſtarum liturgiarum in eo, quo ordinariè dicitur in Miſſa; non autem in eo, quod certis feſtis aut diebus dicitur. Adjungit, adeo perſuaſam fuiſſe ſeculo 1x conformitatem ritûs eccleſiarum Hiſpaniæ cum ritu eccleſiarum Franciæ uſque ad tempora Pipini & Caroli Magni, ut Carolus Calvus crediderit, ſe videre iſtum antiquum ritum Gallicanum, quando juſſit coram ſe celebrari Miſſam juxta ritum Toletanæ eccleſiæ; ex epiſtola ipſius ad clerum Ravennatem: de qua redibit ſermo. Dictus ſcriptor refert, ſe quoque non recenſuiſſe plurima puncta, in quibus ambæ iſtæ liturgiæ conveniunt inter ſe cum eccleſia Romana; quia non alia de cauſa iſtarum duarum liturgiarum conformitatem eſſe expoſitam fatetur, quam ut oſtendatur, quod Mozarabica proveniat à Gallicana. T

523 Monitiones, orationes ac præfationes ambarum liturgiarum non admodum differunt, niſi ſecundùm terminos; quin imo in terminis ipſis nonnumquam eas convenire obſervat in notatiuncula pag. 399, adducto exemplo. Denique ſuam de origine liturgiæ Mozarabicæ à Gallicana ſententiam viſus aliunde mitigare velle laudatus auctor, Si, inquit, liturgia Gallicana merito iſto gaudeat, quod formam ſeu exemplar Miſſali Gothico Mozarabico præbuerit; fatendum eſſe pronuntiat, quod Miſſalia Gallicana eidem cedere debeant propter varietatem & copiam orationum ſuarum; non poſſe non eſſe mirabilem S. Leandri, S. Iſidori, aliorumque Doctorum anteriorum vel poſteriorum, qui iſti rei allaborarunt, fœcunditatem; magnam ordinariè in orationibus eſſe analogiam cum Euangelio diei, ſemperque multum guſtûs atque accurationis; adeo ut ſuſpici poſſit Miſſale Mozarabicum tamquam fœcunda inſtructionum ac precum ſcaturigo. Verùm priuſquam conveniamus Brunum ſuper iſta aſſertione, qua cenſet, quod œconomiæ ſacræ Mozarabicæ formam ſeu exemplar ſubminiſtrarit liturgia Gallicana; diſpiciamus, in quibus altera ab altera diſſentiat, ex fide Honorati à S. Maria, alias citati, tom. 3, pag. 202. *ſpectant.* E

Utriuſque liturgiæ diſcrepantia ex alio recentiore auctore.

524 Utramque igitur dicit differre admodum liturgiam. 1. Collectæ, quæ ibidem recitantur, nihil habent ſimile 2. Lectiones tam antiqui quam novi Teſtamenti non concordant. 3. Canon in pluribus Miſſis non eſt idem. At mihi Canon Mozarabicus eſt (intelligo Canonem propriè ac ſtrictè dictum) qui ſic incipit: *Adeſto, adeſto* &c., ſecundùm dicta num. 356, & in annotatis ad §. 10. lit. *n*. 4. Dicebatur Symbolum Apoſtolorum ante orationem Dominicam, quod proprium eſt ritus Mozarabici. Denique modus, quo ſacerdotes Mozarabes partiuntur Hoſtiam, numquam in uſu fuit in aliqua alia liturgia, quantum quidem laudatus Honoratus ſe ſcire dicit. Porrò de iſta diviſione actum eſt ſuperiùs. An autem idem fuerit Galliæ & Hiſpaniæ mos in divinis Officiis, videri poteſt apud Cardinalem Bonam Rer. Liturg. lib. 1, cap. 12; de partibus item utriuſque liturgiæ agit Mabillonius Liturgiæ Gallicanæ lib. 1, cap. 5. Sed quæri poteſt circa duos iſtos liturgiographos, an in argumento præſenti commiſſa ab eis non fuerit hallucinatio, quæ inde originem traxerit, quod antiquos illos libros Miſſales, de quibus agebant, non ſatis diſtinguerent, ſed confunderent potius. Controverſia iſta admodum connexa eſt cum alia, ſuperiùs à me agitata cap. 3, §. 6; num videlicet Ordo ſacer Gothico- F

A eo-Hiſpanicus atque adeo Moaarabicus liturgicam ſuam formam debeant acceptam referre ritui antiquo Gallicano; quæ controverſia ea de cauſa appoſitè hic diſcutietur, ubi præmiſero examen rationum, quibus Brunus inducitur, ut ſtatuat, exemplarem Moaarabicæ liturgiæ formam in Gallicano Ordine ſacro conſtituendam eſſe; id quod neutiquam mihi probatur; à quo autem, an ab ipſo, an à me ſtet potior ratio, diſcutiatur.

§. III.

An ex conſenſu antiquæ liturgiæ Gallicanæ cum Mozarabica concludi poſſit, hanc ab illa exemplar ſeu formam accepiſſe

ID nego ego; affirmat Brunus. Rem expendamus. Ex tam conſona utriuſque liturgiæ analogia, proximè prægreſſo paragrapho ex Bruno exhibita per enumerationem partium, eo ducimur, ut clariſſimè perſpiciamus, quorſum tot tam multa, tamque ſingularia puncta adeo ſtudioſè corraſerit; nimirum ut ex comparatione ſingularum, quoad potuit, partium comprobaret, Hiſpanam liturgiam deſcendere à Gallicana. Et verò quod multo amplius alibi velit, quam in illis, quæ paragrapho primo hujus capitis decimi, ex ipſo recenſui, manifeſtum eſt: nam toto ſuo articulo quarto à pag. 334, unde relata § a proximo excerpſi, ſolam demonſtrat utriuſque ritus conformitatem, prout ex dictis liquet; controverſam verò hic originem aliunde non probat ibi, quam ex eadem illa conformitate. Et ſanè aliunde, meo quidem judicio, videtur probanda fuiſſe origo iſta: neque enim ſequitur ex eo, quod duæ liturgiæ in multis ſint conformes, unam è duabus ab altera derivari; ſed niſi derivatio illa aliunde probetur, ecquis ex ſola tali ſimilitudine ſatis prudenter illam deducat? Itaque dum aliam ibi probationem haud reperirem, conſulendam duxi Diſſertationem Bruni quartam, quæ habetur in eodem tomo ſecundo, à pag. 228. & in qua tractat de antiqua liturgia eccleſiarum Gallicanarum.

Ex conſenſu liturgia Gallicana B

C

cum veteri Hiſpana &c.

526 Articulo 1, pag. 230 ſermonem habet de ejus antiquitate, quam poſt Mabillonium ſæpius citatum lib. 1, cap. 4, ſummam ipſi vendicat. Hanc equidem non negaverim, ſed tota quæſtio in eo vertitur, an liturgia Gallicana talem habeat exceſſum antiquitatis præ Hiſpana veteri, ut huic tamquam idea, forma atque exemplar illa præluxerit. Quæ contra exceſſum illum à Mabillonio aſſertum, reſponderim, inveniens ſuprà cap. 3, § 6 & 7; & quoniam prærogativa illa ritus Gallicani contra Hiſpanum mihi non ſatis ibi ſuadetur; non ſatis etiam mihi ſuadetur origo, de qua nunc diſputatur. Æque quidquam ex ordine temporis, aut qualitate Officii Gallicani, vel juxta ipſiuſmet Bruni principia ſeu placita, circa hanc in Gallorum favorem dirimendam controverſiam ſtatuere ſatis ſecurè poſſum. Nam nec vult, nec poteſt hic agere de ritu Hiſpanico quatuor primorum ſeculorum; etenim tomo ſecundo citato pag. 232 dicit, quod Ordo ritus Gallicani (de antiquo eſt ſermo) non ſit Romanus; at verò pag. 272 diſertè affirmat, & quantum poteſt, probat, Hiſpanum fuiſse Romanum; idque tanta cum extenſione temporis, ut pag. 273 rotundè fateatur, *vere eſſe, quod nihil videatur durantibus quatuor primis ſeculis, quod deſignet in Hiſpania alios uſus* liturgicos *quam Romanos*. D

527 Et poſtquam nonnulla ſubjunxiſſet, quibus hoc confirmat, *Ecce igitur*, ait, *uſque tunc veſtigia liturgiæ Romanæ*. Si ergo quatuor primis ſeculis nihil videatur, quod, ipſomet Bruno fatente, deſignet in Hiſpania alios ritus quam Romanos; & ſi ad illud uſque tempus ejuſdem ritus veſtigia deprehendantur; ergo vetus Ordo Gallicanus per totum iſtorum quatuor ſeculorum decurſum non exſtitit forma & exemplar ritibus antiquis Hiſpanicis; cum hi, ipſomet fatente quatuor primis ſeculis Romani fuerint; ille verò, juxta id, quod ex ipſo mox retuli, diverſus à Romano dicendus ſit Cap. 1, §. 1 egi de liturgiæ Hiſpanicæ quatuor primis Chriſti ſeculis origine ac propagatione. Conſule præterea ejuſdem capitis paragraphum 6 ſub finem; quamquam, ut ibi monui, obſcura admodum & ignota ſunt, quæ circa ſacra apud Hiſpanos iſtis ſeculis myſteria, imo etiam ſeculo v, ad poſteros pervenerunt. Itaque fateamur, neceſſe eſt, quod in principiis Bruni controverſa hic antiquæ liturgiæ Hiſpanicæ origo imputari nequeat antiquæ Gallicanæ, quatuor primis Chriſti ſeculis.

non ſequitur E

528 Eoque magis hæc eluceſcit aſſertio; quod idem ſcriptor pag. 232 cenſet, antiquum liturgiæ Gallicanæ Ordinem ab eccleſiis Orientalibus eſſe profectum. 1. Ob iſtius cum liturgiis Orientalibus conformitatem. 2. Quia, ut ait, primi Galliarum epiſcopi penè omnes fuerunt Orientales. Et ſit hoc prout vult Brunus; ſic hoc pacto rurſus cohæret in principiis ejus, quod Ordo iſte ſacer Gallicanus, qui erat Orientalis origine, formam & exemplar tunc non ſuppeditarit Hiſpanico, qui Romanus erat: etſi candide fatear, me non aſſequi; neque ſatis intelligere quidnam determinati circa conformitatem vel difformitatem partium accidentalium, in magno ſaltem numero, hujus vel iſtius liturgiæ reſpectu alterius ſtatui poſſint primis æræ Chriſtianæ ſeculis, ob rationes, capite primo, § 2 hujus Tractatus allegatas.

in principiis

529 Quod ſi ab iis, quæ de quatuor primis æræ Chriſtianæ ſæculis ibi potiſſimùm dixi, pergere lubet ad ſeculum v, quo barbaræ gentes in Hiſpaniam irruperunt; invenies ibi tunc temporis duplicem extitiſſe liturgiam, videlicet nativam antiquam Hiſpanicam, & adventitiam Gothicam; etiam juxta principia Bruni à pag. 273; quæ liturgia Gothica ex Oriente eruta ſit, pag. 274; quamque habuerint Gothi in Hiſpaniam venientes, pag. 275. Conſule quæ ſuperius deduxi cap. 2. Turbulentis itaque hiſce temporibus quis credat, liturgiam Gallicam, quatenus utique à Gallicano-Gothica Narbonenſi erat diverſa, ita migraſſe ad Hiſpanos, ut ſuam inde liturgiam (priſtinâ, quam habuerant, repudiatâ vel omnino immutatâ) tamquam ex quodam prototypo efformarint? Quis inquam, id credat, niſi probatum alicunde hoc videat? Illud interim conficies ex ſeculo v, quod invecta tunc unà cum Gothis in Hiſpaniam liturgia Orientalis, Gothis ſeculo vi ad catholicam fidem converſis, immixta fuerint veteri liturgiæ Hiſpanicæ, conformiter ad illa, quæ tradidi cap. 2; quæque dicit Brunus à pag. 278; addens, S. Leandrum ordinando hu-

recentioris cujuſdam liturgiographi, F

A hujuſmodi Officio valde aptum fuiſſe; à quo quid ſeculo ſexto; quid item ſeculo ſeptimo ab ejus fratre S. Iſidoro in materia liturgica præſtitum ſit, expendi ſuperius capp. 2 & 3

quæ examinantur 530 Hactenus itaque non video, qua veri ſpecie aſſerat Brunus, quod liturgia Gallicana vetus formam & exemplar præbuerit Actioni ſacræ Hiſpano-Gothicæ, & ita præbuerit, quaſi hæc ex illa originem traxerit. Adeo certè infirma ſunt & debilia, quæ alia occaſione ille auctor habet à pag. 279: ut videantur fundari in unico incerto & conjecturali adverbio *peutetre*, *fortè*. Textum itaque ipſius ſic è Gallico reddo: *Hic tempus eſt quo S. Leander, archiepiſcopus Hiſpalenſis, laborare debuerit ad ordinandam totam liturgiam. Non eſſet rationi conſonum, dicere, quod fecerit unam, ab illa, quæ antea* (apud Hiſpanos) *habebatur, omnino diverſam: ſed cogitandi locus datur, quod conſervando bene magnam partem antiquorum uſuum eccleſiæ eorum, multi ab Orientalibus mutati fuerint, & FORTE ETIAMNUM PLURES à RITU GALLICANO, ad componendum Officium, cui epiſcopi Galliæ Narbonenſis, qui iſtum jam tum ritum habebant, aptare ſe poſſent*. Unde intelligitur, quod incerta prorſus ſit origo Brunum inter ac me controverſa B neque ulla ſex primis Chriſti ſeculis ſatia probabilia luceſcant indicia, è quibus aſſertio ejus ſatis ſolide ſtabiliri queat.

ut rejiciuntur 531 Jam ſi gradum faciamus ad ſeculum VII, tantumdem habebimus, etiam in principiis Bruni: etenim decurſus à pag. 280 canonibus concilii Toletani IV, ad uſuum eccleſiarum Hiſpaniæ ac Galliæ Narbonenſis uniformitatem ſpectantibus; pag. 283 fatetur, ſermonem ibi non haberi de novo Ordine aut novis libris conficiendis; ſed hoc unicè agi, ut omnes iſtæ ſub dominio Gothorum provinciæ, eiſdem uniformiter ſeſe accommodent. Quæ planè conſentiunt opinioni meæ, quâ novæ liturgiæ confectionem S. Iſidoro abjudicavi cap. 3, § 3; ac concilii Toletani ſcopum expoſui ibid. § 2, num. 107. Tranſi nunc, ſi lubet, ad ſeculum VIII & IX, quibus errores Miſſali Mozarabico imputati ſunt; inde porro ad ſeculum X, quo integritas Officii iſtius comprobata; ad undecimum denique, quo abrogatum illud dixi; in meam ſanè intelligentiam non cadit, quo loco, quo tempore, quibuſve rerum ac perſonarum adjunctis ſæpe nominata hæc origo contigerit; quæ quoniam aſſeritur à Bruno, alicunde comprobanda foret ex ſolidiore aliquo argumento; C quale mihi non apparet conſimilis in plurimis partibus utriuſque liturgiæ conſenſio; quò ut redeam, conſideranda propono ſequentia, conaturus probabiliter exponere, quo pacto ambæ iſtæ liturgiæ adeo inter ſe ſint conſimilea, ita tamen, ut idcirco altera alterius filia dicenda non ſit.

tamquam non ſatis cohærentia. 532 Liturgia quippe antiqua Gallicana ex Bruni, ſicut dicebat, ſententia, ab eccleſiis Orientalibus profecta eſt; ex Oriente item ſaltem ex parte profecta eſt Hiſpano-Gothica; quia poſt Gothorum in Hiſpaniam adventum ex ritibus Orientalibus commixta; ergo non adeo mirum eſt, partes quaſdam in utraque liturgia conſonare ergo nihil cogit in Galliam abire, ut analogiam illam inde in Hiſpaniam accerſamus: ergo denique œconomiæ ſacræ Hiſpanicæ forma a priore diverſa ſub Gothis indita eſt, quia mixta ex eorum uſibus ſacris, prout antè dictum fuit. Fortè etiam veteris liturgiæ Hiſpanicæ ritibus aliquid ſuperaddiderit Gallica Narbonenſis, quæ ſimul D cum Hiſpania unum conſtituebat corpus, & dominio Gotorum æque ac illa ſuberat, atque unà cum illa ad totius ditionis Hiſpanicæ nationale concilium Toletanum quartum convenit. Quidquid ſit, omnibus ita conſideratis, nondum inducor, ut credam, liturgiam antiquam Gallicanam uſque adeo præluxiſſe veteri Hiſpanicæ, ut ejuſdem veluti parens, magiſtra & altrix formam rituum ſacrorum atque exemplar eidem ſuggeſſerit. Atque hæc, quæ dixi circa originem hic controverſam, ita accipi cupio, ut non pluris valeant, quam ſimplices fere, adde tamen non improbabiles, conjecturæ, ultra quas in rebus adeo obſoletis & obſcuris vix datur, quo progrediaris; ſed tametſi rem certò non evincant, argumenta tamen ad hominem, eò ſaltem valent, ut perſpicuum reddatur, Brunum in præſenti noſtra controverſia ita ſe geſſiſſe, ut plus probandum ſuſceperint, quam probare atque perſuadere potuerit, manendo etiam intra limites probabilis conjecturæ. Nunc diſpiciendum eſt, an alia afferri poſſint ex Miſſalibus antiquis Gallicanis argumenta, quæ contra E me faciant, & opinioni iſtius liturgiographi patrocinentur.

§. IV.

An ex Miſſalibus, quæ ſub nomine liturgiæ Gallicanæ excuſa ſunt, controverſia iſta in favorem liturgiæ ejuſdem decidi poſſit?

EA eſt conditio illorum librorum, ut pronuntiare non reformidem, nihil exinde lucis in favorem liturgiæ antiquæ Gallicanæ contra Hiſpanicam ſperari poſſe. Brunus tomo citato, articulo 2, pag. 234 monumenta ſex liturgiæ Gallicanæ enumerat, Miſſalia videlicet quatuor ſeu Sacramentaria, Lectionarium unum, & unam Miſſæ Expoſitionem Ad Miſſalia quod ſpectat (de quibus ſolis hic agimus) duo ex illis indicarat Cardinalis Bona Rerum liturgicarum lib. 1, cap. 12, num. 6; *Dum*, inquit, *vetuſtos codices ad propoſitum mihi ſcopum pertinentes in celebrioribus bibliothecis perquiro, factum eſt Dei nutu, ut duos antiquiſſimos reperirem quorum ſeriem, ſtilum, characterem, ſingulaſque Miſſas in eis contentas ſedulo conſideranti venit protinus in mentem, utrumque eſſe vetus Miſſale Gallicanum; quia & illis ad amuſſim conveniunt, quæ Hilduinus tribuit Gallicis Miſſalibus à ſe viſis; & priſcis ritibus conſonant eccleſia Toletanæ, ex qua Carolus Calvus ſacerdotes adſrivit, ut antiquum Galliæ morem ab ipſis celebrantibus diſceret. Utrumque autem cum ipſo Gothico ſeu Mozarabico à Cardinali Ximenio edito conferens, inveni ordinem & methodum Miſſæ eumdem eſſe, orationes verò diverſas.* De facto Caroli Calvi, & ejus epiſtola ad clerum Ravennat. meminit Mabillonius in Præfatione ad Liturgiam Gallicanam. *Præmiſſa* F

534 Brunus, facta horum duorum Miſſalium mentione, tertii inſuper meminit, reperti à Thomaſio; qui omnes tres Romæ anno 1680 excudi curavit uno in volumine ſimul cum Sacramentario S. Gelaſii; ac Mabillonius recudit Pariſiis anno 1685, ſuo libro De liturgia Gallicana inſertos. *Unus*, inquit Bona, *ex his codicibus* (duobus nimirum, de quibus egerat) *variorum Miſſalium*

extat

A

exſat in bibliotheca sereniſſimæ Suecorum Reginæ ante annos nongentas ſcriptus, ut periti cenſent, litteris quadratis & majuſculis &c. (Nunc verò ſicut refert Brunus eadem pag. 234, eſt in bibliotheca Cardinalis Ottoboni. (*Initio præfixus hic titulus eſt manu recentiori*, teſte laudato Cardinale, *Miſſale Gothicum*, Thomaſius *Gothicum ſive Gallicanum vetus* illud nuncupavit; *Gothicum ſeu Gothico-Gallicanum* Mabillonius; quo videlicet uſi fuerint Galli Viſigothorum imperio ſubjecti: & verò *Gothico-Gallicanum* eſſe notat Brunus ex Sanctis Gallicanis eidem inſcriptis; quos ibidem enumerat; non autem Hiſpanicum, propter tres dies Rogationum ante Aſcenſionem; quos ſeriùs in Hiſpania dicit receptos, & poſt Aſcenſionem locatos.

notitia 535 Miſſale alterum Thomaſius inſcripſit *Miſſale Francorum*; circa quod Brunus pag. 236 notat ex ejus ſignis, Gallicanum quidem illud extitiſſe; ſed Romanum etiamnum potius quam Gallicanum dici poſſe indicat; cujus ætatem cogitat uſque poſt ſeculum VIII medium differendam. Aliud denique Miſſale indicatur apud Cardinalem Bonam cap. ſuprà citato;

B

quod à Thomaſio *Gallicanum vetus*, à Mabillonio *Gallicanum* dicitur: & de quo pluribus tractat Brunus pagg. 237 & 238; notatis quibuſdam ritus Gallicani, uti dicit, characteribus. Atque hæc quidem ita hactenus expoſui, ut pervenire queam ad ſtatum præſentis quæſtionis; videlicet an ex libris iſtis liturgicis præſidii quidquam ſperandum ſit, ut probetur liturgiam Gallicanam tamquam exemplar ac formam præluxiſſe veteri Hiſpanicæ. Ex iis, quæ mox ſubjiciemus, cò, ni fallor, loci controverſia hæc deducetur, ut ex citatis Miſſalibus nihil veroſimile, nedum probabile conficias, quod facere utcumque poſſit ſatis.

oſtenditur 536 Honoratus à S. Maria ſuprà laudatus tom. 3. Diſſertatione 3, lib. 5, art. 3, §. 2 de antiqua Miſſa Gallicana tractans, oſtendit propendere ſeſe in illam opinionem, quæ cenſeat, quod antiqua Miſſa Gallicana fortè eadem ſit cum Gelaſiana. Materiam hanc pluribus ibidem proſequitur idem auctor. Circa tria Miſſalia à Thomaſio & Mabillonio producta, nimirum *Gothicum*, *Francorum*, ac *Gallicanum vetus*, quæ appellantur, nulla ab eis facta mentione de Gelaſiano; circa tria, inquam iſta Miſſalia obſervat, duobus iſtis ſcriptoribus, uti & Cardinali Bonæ adeo parum

C

conſtitiſſe de diſtinctione, quam illa inter Miſſalia ponunt, ut ea confundant inter ſe, aliis, ut ibidem dicitur, alio nomine utentibus: qua de re poſtquam Honoratus latiùs diſſeruiſſet, concludit pag. 195, quod illud ſit totum fundamentum iſtorum auctorum, nomina adeo diverſa dandi uni eidemque Miſſali, atque ex uno ſolo Gelaſiano faciendi tria; neque verò induci ſe poſſe, addit, ut credat, quod iſti ſcriptores dare queant vadem aliquem ſeculo ultimo anteriorem, qui liturgiam jam inde à ſeculo V in Gallia uſitatam aliquo ex jam dictis nominibus nuncuparit. Contra verò, quod libri Miſſales apud Gallos uſitati, initio ſeculi IX dicerentur Gelaſiani, ex teſtimonio irrefragabili conficitur.

auctores ita diſcordare circa ea 537 Nam in deſcriptione ſeu recenſione bonorum Centulenſis monaſterii, anno Chriſti 831 facta, atque impreſſa apud Dacherium tom. 4. Spicilegii, libro 3, capite 3 leguntur iſta: *De libris ſacrarii, qui miniſterio altaris deſerviunt: Miſſales Gregoriani tres; Miſſalis Gregorianus, & Gelaſianus modernis temporibus ab Albino ordinatus 1. Miſſales Gelaſiani XIX.* Juxta hunc itaque textum Miſſa tunc celebratur in Gallia ritibus tribus diverſis; Romano videlicet, qui

D

eò erat introductus tempore Caroli Magni; at necdum adeo generaliter ſtabilitus, ut antiquus ritus Gelaſianus ibidem eſſet abolitus. Itaque ſpectatis dicti iſtrumenti terminis, Ordo Gelaſianus tunc temporis ibidem adhuc obtinuerit, ſoluſque cognitus debuerit eſſe, antequam Carolus Magnus in Gallia & Germania reciperet Romanum; cum in iſto monaſterio eſſent novemdecim Miſſalia Gelaſiana, non obſoleti, non abrogati, ſed uſitati tunc moris; cum de iis ratio habeatur, tanquam *De libris ſacrarii: qui miniſterio altaris deſerviunt*. Ceterùm ea, quæ hic ex laudato Honorato in compendium contraxi, diffuſius deducta apud eum conſuli poſſunt. Et verò non alium ritum in Gallia extitiſſe ante tempora Caroli Magni, quam Gelaſianum, ſuadere proſequitur Honoratus à pag. 196.

538 Ex hiſce autem Cardinalis Bonæ verbis Rer. liturg. lib. 1, cap. 12, art. 5. *Deducitur, veterem Miſſam Gallicanam ei ſimilem fuiſſe, quæ Toleti & per univerſam Hiſpaniam, atque etiam in Gallia Narbonenſi*, colligit Honoratus pag. 198, ſapientem hunc Cardinalem certò aberraſſe: *nam*, ſicut ſubdit, *liturgia Gallicana, quæ ſimilis eſt Hiſpanicæ, non eſt antiqua Gallicana; ſed Gothica Gallicana, quæ ita vocatur, quia uſitata erat in provinciis Galliarum, quæ dominio Gothorum ſuberant: Miſſa autem Gallicana antiqua erat communis reliquæ Franciæ. Sic Miſſa Gallicana, quæ ſimilis eſt vel eadem, quæ Hiſpanorum, non eſt antiqua Gallicana, aut Gelaſiana, ſed Gothica Gallicana; quæ continuò appellata fuit Gothica, quia Gothi dominabantur in Hiſpania; nominata quoque Gallicana, quia populi iſti poſſidebant Galliam Narbonenſem. At quando Gothi ex Hiſpania à Mauris fuerunt ejecti, liturgia iſta non fuit amplius appellata Gothica, aut Gothica Gallicana, ſed Mozarabica vel Muzarabico. P. Thomaſius P. Mabillonius ut hanc à Gallicana diſtinguerent; hanc nominant* GALLICANAM VETEREM; illam verò GOTHICO-GALLICANAM. *inter ſe,*

E

539 In memoria quoque revocat Honoratus pag. 198, quod Thomaſius crediderit Miſſale, quod *Gothicum* appellat, uſitatum fuiſſe in Francia, antequam ritus Romani ibidem fuerint admiſſi, qui admodum, ipſo judice, erant diverſi ab his, qui ſpectantur in iſto Miſſali Gothico. *Sane*, inquit Thomaſius in præfatione ad librum ſuum (quem inſcribit *Codices Sacramentorum*) *Gallicanæ Eccleſiæ vetus hoc eſſe Miſſale, antequam Romanus ritus ab eo longè diverſos admitteret, mihi penè* (non plenè ſicut legitur apud Honoratum) *exploratum habetur*. Jam verò, ut pergamus cum Honorato certum eſſe dicit quod Miſſale apud Francos uſitatum ante Caroli Magni tempus, non fuerit illud, quod auctor ille appellat *Gothicum*, ſed illud, quod alibi appellat *Gallicanum vetus*; quia hoc ſit, quod *animadverto*, inquam, *ad Romanos ritus propius .. accedere*. Ac Mabillonius Liturgiæ Gallicanæ lib. 3 in præfatione etiam conſenſit, quod in Gallicano veteri *Ordo ex Romano & Gallicano mixtus exhibetur*: id quod de Miſſali Gothico, quod ab ordine Romano admodum ſit diverſum, intelligi haud poſſe, obſervat Honoratus. *ut origo liturgiæ Hiſpanæ à Gallicana*

F

540 Perſpicis, lector benevole, quam variæ diſcrepanteſque inter viros illos eruditos inveni- *inde probari poſſit.*

antur

A antur circa libros ſacræ liturgiæ uſui deſtinatos ſententiæ; quamque implexis omnia ſint trieis involuta, quæ tamquam principia aſſumuntur, quibus eum aliqua ſi non probabilitate, ſaltem veriſimilitudine perveniri queat ad determinandam veteris liturgiæ Hiſpanicæ à Gallicana antiqua originem. Retuli autem ex Honorato ea, quæ in rem meam dixit, unicè ſecurus, an omnia & ſingula ſecundùm exactas juſtæ criticces leges dici debuerint, prout ea dicit; neque enim mei eſt inſtituti, examinare nedum dirimere iſtas controverſias, quæ longè nimium abducunt à præfixo mihi ſcopo, & dirimi fortè neutiquam ſatis tutò poſſunt. Satis quippe mihi eſt, vel retuliſſe ex iis, qui trieis hiſce operam navarunt, incommoda ac difficultates; quibus fiat, ut nec ipſi inter ſe concordent, nec facilè ſuaderi poſſit, à qua parte ſtet potior pro veritate ratio. Maneat itaque fixa illa ex antè dictis concluſio, non ſatis probari, quod œconom a veteris liturgiæ Hiſpanicæ originem trahat ex antiqua Gallicana; quidquid Brunus ex utriuſque analogia conficere illud voluerit; neque ex intricatis, incertis ac controverſis adeo principiis, quæ ab antiquis Miſſalibus aſſumuntur, quidquam ſuperaddi tanti momenti; ut in aliam nos inclinet opinionem. D

Notitia tomorum Mss. Mozarabicorum mox hic danda.

541 Nunc extremum hunc, lector benevole, mihi permitte laborem, quo notitiam tibi ſuggeram tomorum manuſcriptorum Mozarabieorum, qui aſſervantur in bibliotheca capitulari metropolitanæ eccleſiæ Toletanæ, ex eorum deſcriptione, cui ſequens & ultimum præſentis hujus Tractatus præliminaris ſubſerviet caput. Obſervationes porro, notitiæ iſti interſperſæ, eò etiam conducere poterunt, ut occaſionem tibi præbeant memoriam refricandi aliquarum rerum, quas in decurſu ſuperiùs tractavi.

B

CAPUT XI.

Notitia Tomorum Mss. Mozarabicorum, qui Toleti aſſervantur. E

§. I.

Eorum deſcriptio; unà cum variis obſervationibus.

In fide D. Petri Camini

DEſcriptionem hanc volens lubenique cum grata, ut debeo, memoris animi teſtificatione, acceptam refero Viro longè mihi colendiſſimo, ac ſuperiùs laudato, D. Petro Camino Velaſco, S. Inquiſitionis Toletanæ Commiſſario, nec non eccleſiæ parochialis S. Sebaſtiani Mozarabum in eadem urbe Rectori; qui eam & ſuapte manu deſcripſit, & huc direxit. Ex Hiſpanico itaque memorati Viri exemplari præcipua delibabo, atque ea in ejus fide referam, non invito, uti confido, lectore; delibabo, inquam, inde præcipua, quæ convenire potiſſimum judieabo, lector ut noverit: nam individua omnia, etiam minutiſſima iſtorum codicum adjuncta, quæ accuratiſſimè ac diligentiſſimè notanda ſibi cenſuit laudatus Caminus, huc diffuſè tranſcribere ſuperſedeo; ne plus excreſcat ſermo, quam res ipſa poſtulat.

C

datur octo tomorum Mss.

543 Manuſcripta iſta membranacea ſunt, atque in Tomos octo ſeu corpora dividuntur; quæ laudatus Caminus ex eorum inſcriptionibus Latinis, quas ſubdit noſque ex ipſo ita diſpeximus. Itaque hiſce verbis ab ipſo datur deſcriptio Tomi primi: *Miſſal. Muzarab. Pars 1. Gothic. continens Miſſas à Paſchate, uſque ad Pentecoſt. Num. 1.*

Secundi: *Miſſal. Muzarab. Pars altera Gothica, continens Miſſas de Tempore, & Sanct. Num. 2.*

Tertii: *Miſſal. Muzarab. Pars altera Gothic. contin. varias Miſſas Sanctor. & Quotidianas. Num. 3.*

Quarti: *Miſſal. Muzarab. Pars altera Gothic. continens Miſſas Sanctorum & Officia. Num. 4.*

Quinti: *Miſſal. Muzarab. Pars altera Gothic. contin. Miſſas S. Mariæ V. à Sancto Ildephonſo compoſitas. Num 5*

Sexti: *Breviar. Muzarab. Pars 1, Gothic. contin. part. Pſalter. Cantic. & Hymn. Num. 6.*

Septimi: *Breviar. Muzarab. Pars altera Gothic. contin. part. Pſalter. Offic. propr. Sanctor. & Hymn. Num. 7*

Octavi: *Breviar. Muzarab. Pars altera Gothic. Quadrageſim. Num. 8.*

Gothicorum partitio.

544 Vides omnibus & ſingulis horum librorum Mss. partibus nomen *Gothicum* apponi quod ſi ideo apponatur, quia Gothico omnes & ſinguli charactere ſint conſcripti; ut res illa combinetur cum iis, quæ cap. 6, § 6 de abolitis ſeculo XI in concilio Legionenſi characteribus Gothicis ſtabitita ſunt; oporret, ut omnes & ſinguli iſti codices ante illam abrogationem conſcripti fuerint: neque enim in animum induco; litteris illis operam eſſe datam; quando jam erant abolitæ. In qua tamen re videtur aliqua eſſe difficultas, ex dicendis de codice octavo. Verùm uteumque ſe hoc habeat: nos exemplar noſtrum ſecuti ſumus, nolentes quidquam detrahere venerabili dictorum Tomorum antiquitati.

cum obſervationibus

F

545 Dictæ codicum partitioni ſubdit harum notitiarum ſcriptor obſervationes ſuas, quibus eos elucidat. Ac ſuper Ms. quidem quod numero primo ſignatur, dieit 1. Quod inter cooperculum ejus ac folium primum collocatus ſit Tractatus Miſſæ & Officii Gothici, ubi referantur ejus inſtitutio, ritus, ac cæremoniæ, auctore Franciſco de Piſa, qui conſtanter affirmet, & evidenter probet, uti cenſet Caminus, quod Miſſa, & Officium ſanctum Gothicum Iſidorianum, aut Mozarabicum manarit immediatè ab Apoſtolis; quodque celebrationis ejus formam, à multis deinde nationis Gothicæ Sanctis illuſtratam, quales fuere S. Leander, S. Iſidorus, S. Fulgentius, S. Ildephonſus &c.; quod, inquam, celebrationis ejus formam invexerint in Hiſpaniam S. Torquatus, ac ſocii ejus; quodque hæc eadem ſit, quo uſi fuere Patres iſti, & quo hodiedum utuntur Mozarabes. At tu vide,

Digitized by Google

lector, quæ de obſcuritate liturgiarum primis quatuor æræ Chriſtianæ ſeculis dicta ſunt cap. 1; ubi & de S. Torquato ac Sociis ejus dixi; item quæ cap. 9, § 10.

ſuper codice primo,

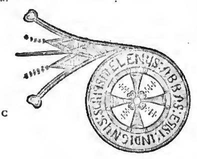
546 Laudatus auctor affirmat 2. Quod, ſi vidiſſet iſtum Tractatum Baronius, quando Annales ſcribebat eccleſiaſticos, dubium non ſit, quin omnem iſtam antiquitatem tribuiſſet Officio Gothico, retractaſſetque opinionem ſuam, quod ejuſdem auctor fuerit S. Iſidorus. Conſuleſis, quæ præmiſi cap. 3, § 3. Diligens noſter codicum illuſtrator cenſet 3. Eminentiſſimo Cardinali Bonæ haud futurum fuiſſe ſatis, affirmando ex clariſſimo teſtimonio verborum orationis Poſt nomina in Miſſa Gothica S. Martini, epiſcopi Turonenſis, quod iſtud Officium jam eſſet uſitatum anno Chriſti 402. De hoc teſtimonio ſuprà actum eſt capite 3, § 3, jamjam deſignatis; quod item poſtea à nobis dabitur antiquis characteribus expreſſum.

ſecundo,

547 Progreſſus Caminus ad manuſcriptum numero 2 notatum, in quo exſtant Miſſæ de Tempore & Sanctis, dicit, in eo haberi Miſſam de Cathedra S. Petri Antiochiæ, (quod feſtum eſſe unum ex antiquioribus ab Eccleſia celebratis obſervat. Vide tamen ea, quæ, occaſione mihi oblata ex fragmento antiqui Kalendarii Gothici, jam præmiſi cap. 9, § 6 versùs finem) & in ejuſdem Miſſæ oratione prima, quæ vocatur Miſſa; atque incipit: *Diem in quo Beatiſſimo Petro* &c., litteram iſtam initialem o inter omnes tam hujus quam reliquorum Manuſcriptorum adeo ſingularem eſſe obſervat, ut ad graphicam illius expreſſionem ſe ſe fateatur adduci; id quod fideliſſime executurum ſe addit, exprimendo ejus formam, magnitudinem, lineas, characteres ac colores, prout exhibentur in originali; quamque nos hic æri incidi curavimus.

In quo habetur littera i hic in æs inciſa.

548 En itaque eam, quam in hocce ectypo, ad imitationem exemplaris huc miſſi, expreſſam cernis.

Id quod in littera illa eſt ſingulare, exhibetur in ejus inſcriptione, quæ eamdem obit in circulo ſuperiore, Gothicis, inquit, characteribus expreſſa, qui ad Latinos tranſlati, ſic dicunt: ELENUS ABBAS, ETSI INDIGNUS, SCRIPSIT. Quæ epigraphe ſi talem notitiam dediſſet anni, quæ epigraphe ſi talem notitiam dediſſet anni, quo ſcripta eſt, qualem dat ſcriptoris, qui eam manu exaravit, indicat auctor noſter, quod potuiſſet ſuperſedere labore revolvendi multos è codicibus Mss. iſtius bibliothecæ; at verò neque in illis, neque in ſubſcriptionibus, quæ de abbatibus Hiſpanis leguntur in collectionibus conciliorum Hiſpanorum apud Illuſtriſſimum Loaiſam, & Eminentiſſimum Aguirrium, occurrere fatetur notitiam de iſto Eleno abbate; atque adeo non poſſe ſe dare punctum fixum antiquitatis Manuſcripti iſtius; etiamſi magnam eſſe addit, prout ex iſtis, atque ex characteribus orationis, *Deus qui mirabilis es* &c. confici cenſet.

Codex numero 5 ſignatus

549 In Mss. autem, quod numero 5 notatur, ubi habentur Miſſæ, ſecundùm ante dicta, à S. Ildephonſo compoſitæ ad honorem & gloriam beatiſſimæ Virginis Mariæ, invenire refert notam, Joannis Baptiſtæ Perezii; primò Canonici Toletani, deinde verò epiſcopi Segorbienſis manu adſcriptam: *Hic liber in magno pretio habendus* &c.; de quo teſtimonio dictum eſt ſuprà num. 140. Vitam quidem S. Ildephonſi, à Cixila, prout fert illud teſtimonium, compoſitam, fatetur Caminus, ſe non vidiſſe; at verò ſignificat, poſſe ſe affirmare res duas, ad majus illius teſtimonii robur accomodatas; quarum una ſit, quod Miſſæ de Annuntiatione, Nativitate, & Aſſumptione Dominæ noſtræ, quæ inveniuntur in illo codice, ordinatæ ac compoſitæ ſint omnes ex ſententiis ac clauſulis integris libri De illibata virginitate ſanctæ ac glorioſæ Dei Genitricis Mariæ, quem ſcripſit S. Ildephonſus, & qui reperitur tomo 9 Bibliothecæ veterum Patrum, à Margarino de la Bigne, doctore Pariſienſi, in lucem editæ. Videatur, inquit Caminus, iſte liber ac conferantur prædictæ Miſſæ, quæ tametſi non eo ordine ac forma ſicut in codice Gothico, inveniuntur inſertæ Miſſali Mozarabico; breviores quidem, at plenæ tamen torrentis ſynonymorum, quæ dulci & devoto calamo S. Ildephonſus effudit.

Laudatur præ reliquis ab antiquitate.

550 Res alia eſt, quod codex iſte litterâ ac formâ adeo à reliquis ſit diverſus, ut ſine majore probatione duplicatam præ illis antiquitatem habere eum cenſeat. Characteres etenim ſunt majores, atque adeo rudi modo formati, ut ſine magno labore ac vigilantia legi haud poſſint, Scriptura ductu continuo conſtat, ſine ulla ſeparatione, præter illam, quæ datur ab una linea ad aliam. Neque in eo occurrunt luſus quidam calami etiamſi rudes, qui occurrunt in aliis codicibus: (nam, uti in exemplari notitiarum præmittit Caminus, in oris ad manum ſiniſtram, ubi incipit Miſſa, Officium, Pſalmus, Hymnus &c., apparent variæ aves, piſces, animalia, flores, & quædam etiam figuræ hominum, monachali habitu veſtitorum &c.) Omnia Denique folia adeo denigrata ſunt ac malè habita, ut manu tractari non poſſint ſine attentione & cura. Hæc tamen, quæ ex Camino pro antiquitate iſtius Ms collegi, non uſque adeo ipſi faciunt ſatis, ut aſſerat, illud eſſe idem, quod S. Ildephonſus conſcripſit; imo verò quanquam prædicta antiquitas indicium præbeat, neque inveniatur memoria in illius bibliothecæ indicibus aut regiſtris, à quo, & quando hoc in illa collocatum ſit; totum hoc nondum ſufficere fatetur ad formandam conjecturam, quod S. Ildephonſus illud manu ſua exararit, dicique dumtaxat poſſe, quod ſit copia ſeu exemplar tranſcriptum ipſis immediatè glorioſi Sancti temporibus.

Minoris antiquitatis eſt Ms. 8; quanta verò neſcitur.

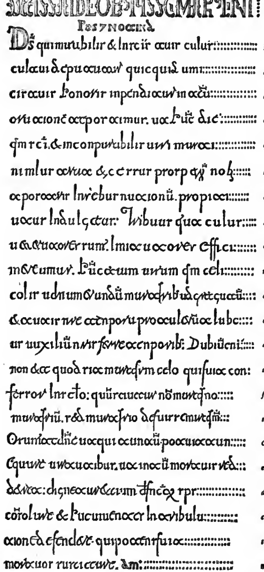
551 Ms. numero ſignatum octavo, & ex octo ultimum, minoris eſſe antiquitatis profitetur Caminus, ex perfectione characteris, coloris nigri ac rubri, quibus ſolis conſcriptum eſt, claritate, ac foliorum membrana nitida, recteque tractata. Hæc porro nota, charactere rubro expreſſa, ei apponitur: FINIT HIC LIBER, DEO GRATIAS, REGNANTE DOMNO ADEFONSO, PER MANUS FERRAND JOANIZ, PRESBYTERI ECCLESIÆ SANCTARUM JUSTÆ ET RUFINÆ CIVITATIS TOLETI IN MENSE APRILIS. Non apponitur annus.

§. II

§. II.

Antiquitas Miſſalis Ms. Gothici ſeu Mozarabici in ſchemate exhibita.

Oratio (quæ dicitur poſt nomina) deſumpta ex Miſſa S. Martini Epiſcopi Turonenſ., quæ habetur in Miſſali Gothico Manuſcripto num. 2. ſcrin. 30 bibliothecæ Capitularis S. Eccleſ. Tolet. Hiſpaniar. Primat., ex eodem Manuſc. fideliter tranſcripta, & iiſdem characteribus expreſſa. Titulus ipſiſſimis characteribus coloribuſque, quos habet Codex Gothicus; inquit Cuminus; è cujus apographo ſequens ectypon damus.

MISSA IN DIE OBITUS S. MARTINI

Post nomina

Deus qui mirabilis es in ſanctis tuis. cujus
cultui deputatur quicquid ami-
cis tuis honoris impenditur intenta
oratione te p̄ſcimus. ut hunc diem
quem ſancti & inconparabilis viri marti-
ni inluſtrat exceſſus proſperum nobis
& poſteris in rebus nationum. propiti-
atus indulgeas: tribuaſque ut cujus
veneratores ſumus. imitatores effici
mereamur. hunc etiam virum quem celi-
colis adnumerandum martyribus adgregatum
etatis noſtre tempora protulerunt. Jube-
as auxilium noſtris ferre temporibus dubium enim
non eſt quod ſit martyr in celo qui fuit con-
feſſor in ſeculo: quum ſciatur non martyrio
martyrium. ſed martyrio defuiſſe martyrum.
Oramus te domine ut qui tantum potuit tuis
equare virtutibus. ut viram mortuis red-
deret: dignetur etiam defunctorum ſpiritus
conſolare. & hunc viventes in tribula-
tione defendere. qui potens fuit
mortuos ſuſcitare: amen.

A *Oratio de S. Martino.*

553 Idem ſæpius laudatus Vir, qui codicum Mozarabicorum ideam nobis ſuggerit, mox productam, & ex antiquo exemplari à ſe delineatam orationem, aliunde illam nobis exhibet; prout conſtat ex hac inſcriptione, quam eidem præmittit: *Oratio eadem ex Miſſali editionis Latina venerabilis & Eminentiſſimi* DD. *Franciſci Ximenez de Ciſneros S. R. E. Cardinalis, archiep. Toletani, Hiſpaniarum Primatis, quâ ad celebrandum* Officium *ſanctum Gothicum utimur Presbyteri Muzarabes Toletani*; quæ ſubditur his verbis:

Poſt nomina. Oratio.

è Miſſali Mozarabico

Deus qui mirabilis es in ſanctis tuis: cujus cultui deputatur quicquid amicis tuis honoris impenditur. Intenta oratione te poſcimus: ut hunc diem quem ſancti & incomparabilis viri martini inluſtravit exceſſus: proſperum nobis & poſteris in rebus nationum propiciatus indulgeas. Tribuaſque ut cujus veneratores ſumus: imitatores effici mereamur. Hunc etiam virum quem celicolis ammirandum martyribus adgregatum etatis noſtre temporu protulerunt: jubeas auxilium noſtris ferre temporibus.* Dubium enim non eſt: *Quod ſit martyr in celo qui fuit confeſſor in ſeculo. Cum ſciatur non martyno martyrium: ſed martyrio defuiſſe martynum. Oramus domine, ut qui tantum potuit tuis ſe equari virtutibus: ut vitam mortuis redderet: dignetur etiam defunctorum ſpiritus conſolari: ut vivantes in tribulatione defendere: qui potens fuit mortuos ſuſcitare. Amen.*

* *al.* actionum.

B

typis edito.

554 Et mox ſubdit ſedulus hujus noſtri Tractatus præliminaris allaborator: *Habetur hæc oratio pagin.* 402 *&* 403 *ejuſdem Miſſalis.* Variantes utriuſque textus lectiones notare ſuperſedeo; quas quilibet per ſe ſatis obſervare poterit, unam cum alia conferendo. Illa verò, quam ad marginem adjeci, deſumpta eſt ex Eminentiſſimo Cardinale Bona lib. 1, cap. 12 Rer. liturg.; ubi iſtam quoque orationem excuſam reperies.

Autographum C

555 Atque hæc quidem ſunt præcipua, de quibus circa deſcriptionem antiquorum codicum Mozarabicorum, in bibliotheca capitulari eccleſiæ metropolitanæ Toletanæ, Hiſpaniarum Primatialis aſſervatorum, inſtruendum me cenſuit V. Cl. Petrus Caminus Velaſcus; qui famoſam ex Miſſa S. Martini, epiſcopi Turonenſis, orationem, folio primo ejuſdem ſuæ deſcriptionis repræſentatam, accuratiſſimè ac fideliſſimè a ſe expreſſam fuiſſe ſecundùm verum, genuinum ac primigenium Miſſalis antiqui Mozarabum exemplar, conſtare voluit; prout conficitur ex teſtimonio ejus infraſcripto. Famoſam dixi orationem; quæ utpote eruditis apprime ſit cognita liturgiographis, Cardinali Bonæ, Mabillonio, ac Bruno; quibus addi poteſt P. Honoratus à S. Maria in obſervationibus ſuper regulis & uſu critices tom. 3, pag. 200. Interea dum ego, lector, hic te remitto ad ſuperiùs caput 3, §. 3 ac 6, ſubjicio teſtimonium Latinum, quod huic codicum jam datæ deſcriptioni adjecit eorumdem deſcriptor Velaſcus.

D

harum notitiarum deſcriptoris teſtimonium.

556 *Ego infraſcriptus S. Inquiſitionis Toletana Commiſſarius, & eccleſiæ parochialis S. Sebaſtiani Muzarabum in eadem Urbe Rector indignus, Fidem facio, RR. PP, Johanni Pinio, & Guilielmo Cupero, Societatis Jeſu, magni Operis Bollando & Papebrochii meritiſſimis continuatoribus, omnibuſque hæc viſuris; Quod Oratio charactheribus Gothicis ſuprà fol. 1 expreſſa, & incipit:* Deus qui mirabilis es &c., *fuit per me eiſdem verbis, characteribus, lineis & coloribus, fideliter tranſcripta, & delineata ex Miſſa S. Martini epiſcopi Turonenſis, quæ extat in Miſſali Gothico membranaceo Manuſcripto num. 2. Qui quidem Manuſcriptus, cum reliquis ſeptem etiam membraneis ſcriptis, & totum* Divinum Officium *Gothicum continentibus, ſervatur in ſcrinio num. 30 bibliotheca Capitularis, hujus S. Eccleſia Toletana, Hiſpaniarum Primatialis, & mihi cum ſeptem prædictis exhibitus, & traditus fuit juſſu Illuſtriſſimorum ac Reverendiſſimorum* DD. *Decani & Capituli, ejuſdem S. Eccleſiæ, per manus* D. *Johannis Rico bibliothecarii, ad effectum, non ſolùm præfatæ delineationis, ſed & omnium Codicum deſcriptionis, quam per me pari diligentia, fidelitateque factum fuiſſe teſtor, affirmo, & meo nomine ſubſcribo. Toleti ex bibliotheca S. Eccleſiæ, Hiſpaniarum Primatialis,* VII *Idus Martii, anno* Domini MDCCXXVII.

E

Petrus Camino Velaſco
S. I. T. C

F

IN-

INDEX
CAPITUM ET PARAGRAPHORUM.

Caput i. Origo liturgiæ Hiſpanicæ; qualis ea fuerit quatuor primis æræ Chriſtianæ ſæculis, pag. 1. §. 1. Status quæſtionis; origo liturgiæ Hiſpaniæ S. Petrus apoſtolus; alii in hac re ipſius adjutores. §. 2. Obſcura prorſus atque incerta ſunt, quæ quatuor primis Chriſti ſeculis, cum de aliis liturgiis tum de Hiſpanica inquirunt, 3. An liturgia aliqua quatuor primis Chriſti ſeculis ſcripto exarata fuerit. Sententia negans, 4. § 4. Sententia affirmans liturgiam aliqua tunc temporis extitiſſe; ſeu difficultates ſententiæ id negantis, 7. § 5. Reliquæ in hac materia difficultates. An aliqua hujuſmodi liturgia quatuor primis Chriſti ſeculis apud Hiſpanos, 9. § 6. Commenta quædam liturgica in pſeudo-Chronicis notata; certiora quædam ex concilio Toletano primo anni 400 liturgiæ veteris apud Hiſpanos veſtigia eruunt, 11.

Caput ii. Status veteris liturgiæ Hiſpanicæ ſæculi v & vi, 12. § 1. Hiſpania à barbaria occupata; ſummâ rerum potiti Gothi; liturgia tunc ibidem duplex; diſciplinæ eccleſiaſticæ obſervatio. § 2. Plurima ad res liturgicas ſpectantia proferuntur, 14. § 3. Liturgia Romano-Hiſpanica ex Orientali commixta, 16.

Caput iii. Acta circa res liturgicas ſeculo vii. 19. § 1. Multiplex earum notitia ex decretis concilii Toletani iv. § 2. Aliæ ex decretis ejuſdem concilii Toletani iv notitiæ, 20. § 3. S. Iſidorus, Archiepiſcopus Hiſpalenſis, de Officio Gothico Hiſpano optimè meritus; an novi fuerit conditor, 22. § 4. Orationes in Sacrificio Miſſæ, tempore S. Iſidori; nonnulla circa liturgiam ſacram ex variis Hiſpaniæ conciliis eruta, 24. § 5. Viri illuſtres in amplificanda liturgia ſacra adjutores, unde Gothica illa nuncupata ſit, 26. § 6. An vetus liturgia Gallica ſit antiquior quam Hiſpanica, 28. § 7. Alia quædam ad dictam antiquitatem pertinentia, 30.

Caput iv. Chriſtiani eorumque liturgia ſub Saracenis ſæculo viii, 32. § 1. Hiſpaniæ ab Saracenis ſubjugatæ notitia generica; rerum liturgicarum ſingularis; quo tempore tragica illa cataſtrophe acciderit. § 2. Mozarabes, eorumque Officium ſacrum; qua lege, & ubi illi exerceri permiſſum; nominis etymon, 34. § 3. An & quouſque liturgiæ Mozarabicæ exemplaria, Felicis Urgelitani & Elipandi Toletani erroribus rupta, 36.

Caput v. Monumenta quædam circa ritum Mozarabicum ſeculis ix & x ad poſteros tranſmiſſa, 38. § 1. Quid actum ſit de Mozarabibus in urbe Cordubenſi. § 2. Officii Mozarabici integritas ſeculo x comprobata, 40.

Caput vi. Variæ Officii Mozarabici viciſſitudines ſeculo xi, 41. § 1. Quid in nonullis locis circa illud ſit actum: decreta abrogatio in Aragonia, approbatio ejuſdem ab Alexandro PP. II facta. § 2. Ritus Gothicus ſeu Mozarabicus à concilio Mantuano probatus; acta contra eum in conventu Barcinonenſi, & in Aragonia, 43. § 3. S. Gregorius PP. VII ritum Mozarabicum abolere conatur in regnis Caſtellæ ac Legionis, aliiſque Hiſpaniæ locis, 45. § 4. S. Gregorii PP. VII, concilii Burgenſis, & Alphonſi VI geſta pro abrogatione Officii Mozarabici; res duello commiſſa, non dirempta fertur, 47. § 5. Officium Mozarabicum igne probatum; deinde abolitum in regno Caſtellæ, Legionis &c. in locis quibuſdam particularibus retentum, 50. § 6. Aboliti in concilio Legionenſi characteres Gothici; indultum ab Alphonſo VI Mozarabibus in abrogatione ſui Officii temperamentum, 52.

Caput vii. Privilegia Mozarabibus indulta ſeculis xii, xiii, xiv, xv; Eugenii PP. III contra eos epiſtola, 53. § 1. Diploma Alphonſi VI. regis Caſtellæ ac Legionis; jubentur ab Eugenio PP. III obedire archiepiſcopo Toletano, & ritui Romano ſe conformare; alia privilegia illis conceſſa. § 2. Alia quædam ab regibus Alphonſo Caſtellano, & S. Ferdinando indulta Mozarabibus privilegia, 55. § 3. Diploma Alphonſi Sapientis, 57. § 4. Aliorum Regum Hiſpaniæ diplomata ſeculi xiv & xv; quibus Mozarabum privilegia confirmantur, 58.

Caput viii. Officium Mozarabicum ineunte ſeculo xvi mirificè illuſtratum; confirmatio privilegiorum ſeculo xvii; ſtatus rerum Mozarabicarum hodiernus, 60. § 1. Eminentiſſimus Franciſcus Ximenius Ciſnerius ejuſdem reſtaurator; Breviarum ac Miſſale excuſa; fundationes, ſacellum. § 2. Authenticum inſtrumentum Cardinalis Ximenii, & Capituli Toletani, circa bona Mozarabum fundationi annectenda, 61. § 3. Conſenſus ſedis Apoſtolicæ circa bona prædicta, Mozarabum fundationi annectenda. Alia ejuſdem Sedis bulla, unde, à quo, qua fide tranſcripta, 64. § 4. Alia iſta ſedis Apoſtolicæ bulla hic datur, 65. § 5. Fundationes in favorem ritus Mozarabici Salmanticæ & Valliſoleti; privilegia ab Hiſpaniarum regibus & tandem à Carolo II confirmata; ſtatus rerum Mozarabicarum Toleti hodiernus, 66.

Appendix i. Perſonæ illuſtres, quæ Miſſam Mozarabicam Toleti ſuâ præſentiâ honorarunt uſque ad annum mdccxxiii, 68.

Appendix altera. Viri virtute ac litteris illuſtres, quos congregatio paſtorum ac beneficiatorum Mozarabum Toletana habuit, 70. § 1. Eorum Catalogus uſque ad initia ſeculi xvii. §. 2. Reliquorum virorum illuſtrium ſeries pertexta uſque ad annum mdccvi, 71.

Caput ix. Officii Mozarabici ac ſingularum ejus partium notitia, 72. § 1. Quædam generatim prænotata; Horæ Canonicæ. § 2. Miſſæ Dominicarum Quadrageſimæ, feriarum Quadrageſimæ, Vigiliarum totius anni, ac pro Defunctis. Quædam ſpeciatim notatu digna circa Miſſam Mozarabicam. Orationes pro Eminentiſſimo Mozarabum fundatore. Sancti. 74. § 3. Liturgiæ Mozarabicæ Hymni, 76. § 4. Quædam peculiaria Officio Miſſæ ac feſtis Mozarabicis referuntur, 77. § 5. Kalendarii antiqui ad alia expenſi fragmentum; antiquitas ejus, 78. § 6. Alius quidam prædicti Kalendarii antiquitatis idiotiſmus; Sancti in eodem ſignati, 80. § 7. Kalendarii Mozarabici hodierni primum ſemeſtre, 82. § 8. Kalendarii Mozarabici hodierni ſemeſtre alterum,

rerum, 85. §. 9. Præparatio proxima ſacerdotis ante Miſſam; ejuſdem idea, ac ceremoniarum deſcriptio, 88. § 10. Miſſale offerentium uſque ad orationem Poſt nomina, 91. § 11. Reliqua Miſſalis Offerentium uſque ad finem, 96. § 12, Horæ ac Miſſa Mozarabica illuſtrantur exemplo, 99.

Caput x. Variæ circa Miſſale juſſu Ximenii archiepiſcopi Toletani editum, ritumque Mozarabicum cum Gallicano collatum obſervationes. 102. § 1. In Miſſali Mozarabico typis edito plura ſunt non purè Mozarabica; quæ videntur accepta non ex Miſſali Romano, ſed ex Gallico, ſeculo xi. §. 2. Liturgiæ Mozarabicæ cum Gallicana antiqua conſenſus ac diſſenſus ab enumeratione partium, 104. § 3. An ex conſenſu antiquæ liturgiæ Gallicanæ cum Mozarabica concludi poſſit, hanc ab illa exemplar ſeu formam accepiſſe. 106. § 4. An ex Miſſalibus, quæ ſub nomine liturgiæ Gallicanæ excuſa ſunt, controverſia iſta in favorem liturgię ejuſdem decidi poſſit, 107.

Caput xi. Notitia Tomorum Mss Mozarabicorum, qui Toleti aſſervantur, 109. § 1. Eorum deſcriptio; unà cum variis obſervationibus. § 2. Antiquitas Miſſalis Ms. Gothici ſeu Mozarabici in ſchemate exhibita, 111.

PRO

PROLEGOMENA

In ſequens Orationarium Divinorum Officiorum Gothico-Hiſpanum

EX BREVIARIO MOZARABICO.

Breviarium ſecundum regulam B. Iſidori dictum Mozarabes maxima cum diligentia perfectum & emendatum per Reverendum in utroque Jure Doctorem Alfonſum Ortiṃ Canonicum Toletanum, impreſſum in Regali Civitate Toleti juſſu Reverendiſſimi in Chriſto Patris D. Franciſci Ximenes ejuſdem Civitatis Archiepiſcopi, impenſis nobilis Melchioris Goricii Novarienſis per Magiſtrum Petrum Hagembach Alemanum anno ſalutis noſtræ 1502. die verò 25. menſis Octobris. Exſtat in noſtra Bibliotheca Vallicellana ſub littera E. VI. 4.

Ad Reverendiſſimum in Chriſto Patrem & Dominum Dominum obſervantiſſimum Franciſcum Ximenes Archiepiſcopum Toletanum, Alfonſi Ortim Doctoris & Canonici Toletani prefaciuncula Incipit.

REverendiſſie in Chriſto Pater & Domine preſtantiſſime Beati Hyſidori Eccleſiaſtica Officia nocturna pariterque diurna dignitate quidem egregia, cognitione autem & caſtigatione difficilia tuo juſſu aggreſſus ſum reformanda. Operoſum profecto ſtudium. Quædiu multumque recognita, illuſtriora me reddidiſſe, tuæ diligentiæ, & ſolicitudini elerici annumerent. Antea namque confuſa penè omnia in libris veteribus, atque haċtenus incognita jacuiſſe penes eruditos palam eſt. Nunc verò ſuis locis quæque repoſita Officia, aptaque reperies, caraċteribus atque periodis diſtincta, verbis atque ſententiis dilucida. Nempe in primis Dominicalia, atque Quadrageſimalia Officia ordine priora ſe ſe offerunt. Subſequenter Pſalterium, cum Defunctorum celebri Officio, atque Commune: poſtremoque Sanctorum Legendæ occurrentes: quibus peractis, tandem ad calcem optatum perventum fuit, non ſine labore Alfonſi ſervi tui vehementiſſimo. Tuis igitur induſtria, & impenſis diu ſenio periclitata Officia Iſidoriana legentur: quæ in omnium notitiam perventura apud poſteros, charitatis tuæ ſtudia, & meos labores recenſebunt. Videbitur inſuper diligencia nobilis Viri Melchioris Goritii Novarienſis, cujus opera exactiſſima hoc Opus laborioſum eſt impreſſum in Urbe Regia Toletana. Vale, & gaude, quòd anuoſitate deleta Sanctorum Officia, tuo munere renovata fuerint: atque ſine difficultate legenda noſtris Sæculis tradideris. Iterumque vale.

Sequitur Kalendarium &c. *Dein hæc* Regula.

INcipiunt Horæ canendæ vel recitandæ ſecundùm Regulam Maximi Doctoris Hiſpaniæ Beatiſſimi Iſidori, ac egregii Confeſſoris Illefonſi Toletani Præſulis magiſtri, non pro ut antiqui eâ Regula fruebantur ſimpliciter, ſed ſecundùm quid: nam antiquitùs duodecim erant Horæ aſſuetæ in die, ut in Libris antiquis oſtenditur; præter quædam alia, quibus ipſi Antiqui utebantur in nocte, ſcilicet in principio noctis, & ante lectum, & in æquinoctio ſive in medio noctis, & in ſurrectione lecti; quæ quidem apud modernos abiecta, & reſecta ſunt: ſed eo modo, quod moderni eam, proſecuntur, & exercent, prout in proceſſu patebit. Et quia pauci ſunt, qui Ordinem ipſarum Horarum cuſtodire, & ordinare ſciant propter negligentiam, & multorum in curiam; eo quòd non curant niſi de redditibus Eccleſiæ recipiendis; & quia plura bona ædificia de facili corruunt poſt multum temporis lapſum, niſi ſibi remedium adhibeatur, idcirco quidam imperitus clericus & indignus, conſiderans iſtud Opus Sanctum ac pleniſſimè devotum, & a tanto Preſule divina mente gratia editum, ne evaneſcat; ſed in memoriam hominum redeat, tactus motu & inſtinctu pietatis, ad gloriam & laudem Trinitatis, & Jeſu, & Mariæ Matris, & honorem Summi Prædicti Confeſſoris, & ad illuminationem præſentium clericorum, & futurorum, juxta ſuæ ſcientiæ pau-

per-

pertatem, & ſui intellectus imbecillitatem, Divino auxilio invocato eorum præfulgenti hanc normam, prout ſequitur, condere laboravit, & de litera Gotica hunc Codicem tranſtulit, & reportavit. Regula ſequitur talis. Dies, ſive ſit Feſtivalis, ſive privata, ſemper horæ incipiunt in Veſperis, ante diem: & initium ſive principium, fit per invocationem Jeſu Chriſti, Oratione Dominica præcedente, ſub miſſa voce ſic dicendo. *Kyrie leiſon, Chriſte leyſon, Kyrie leyſon. Pater noſter.* Et alta voce. *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti lumen cum pace* ℟. a circumſtantibus. *Deo gratias*: & Presbyter dicit: *Dominus ſit ſemper vobiſcum.* ℟. *Et cum Spiritu tuo.* Et Ordo Veſperorum, ſive ſit Feſtum, ſive non, ſequitur per hunc modum. Primo dicitur Pſalmus, ſive Veſpertinum, quod idem eſt, quo finito, presbyter dicit: *Dominus ſit ſemper vobiſcum.* ℟. *Et cum.* & ſtatim dicitur ſonus, ſi ſit Feſtum: quia dies ferialis caret ſono: niſi in tempore Reſurrectionis, qui propter ſolemnitatem dicitur. Quo finito; *Dominus ſit ſemper*, ut ſupra & immediatè dicitur una antiphona ſine alleluia, cum verſiculo ſibi adiuncto, & cum *Gloria Patri* ut inferius in ſuo loco patebit. Iterum, *Dominus ſit ſemper* &c. & continuò dicitur alia antiphona, cum alleluia, quę lauda dicitur, cum verſiculo ſibi adiuncto, & *gloria Patri*: quibus peractis, ſequitur hymnus. Ipſo finito, ſequitur deprecatio, ſeu ſuplicatio &c. *Oremus Redemptorem.* Statim ſequitur Capitula oratione Dominicâ ſuccedente, ſcilicet: *Pater noſter. Et ne nos. Sed libera nos a malo nos liber.*: & dicatur, ut ſcriptum eſt in ordinatione horarum. Et ſtatim ſequitur Benedictio, antecedendo: *Humiliate vos benedictioni*: et continuò ſequitur Lauda: cum verſiculo ſibi adjuncto, *& gloria.* Qua peractâ, debet dici una Oratio de Matutinis, quamcunque recitans voluerit, exceptâ primâ, quæ jungitur Matutinario, quæ nunquam mutatur de ſuo proprio loco. Et ſtatim fiunt commemorationes, quæ ſunt in conſuetudine, vel accidunt de novo. Et ſcias, quòd in Veſperis debes tu, vel quicunque voluerit iſtam Regulam, vel Officium hujus Regulæ exercere, in modum prædictum procedere; licèt plura ſint Veſpertina, Soni, Antiphonæ, & Laudes in ordinatione hiſtoriarum. Non debet dici niſi unum Veſpertinum vel Pſalmum, quod idem eſt, & una Lauda. Antiphona eſt, quæ dicitur ſine Alleluja & Lauda, quæ cum Alleluia dicitur. Et hoc intelligitur in Feſtivitatibus, quæ non habent proprietates; quia in illis, quæ habent, oportet ita dicere, ſicut ibi ordinatum eſt; quia aliquæ Feſtivitates ſunt, quæ excedunt iſtum modum in Antiphonis, & Orationibus. In Matutinis ſimiliter eſt incipiendum, ut in Veſperis: & ſequitur matutinarium, & pſalmus, *Miſerere mei Deus*, cum Oratione ſibi juncta, & tres antiphonæ, cum ſuis Orationibus. Statim ſequitur. ℟. in aliquibus Feſtivitatibus cum Oratione, ſcilicet ſolemnibus; poſtea Canticum; poſtea Benedicitur; poſtea Sonus; poſtea Laudes. Statim ſequitur prophetia; & continuo hymnus; & inde ſequitur ſuplicatio, ſcilicet, *Oremus Redemptorem*: poſtea Capitula, poſtea Lauda, quæ dicitur in fine Veſperorum: & ſtatim dicitur Benedictio, quæ in Veſpera dicta fuit; & ſtatim fiunt commemorationes, quæ ſunt in conſuetudine: niſi ſint ſolemnes Feſtivitates. Et veſperis finitis, dicitur: *Veſpere mane, & meridie*, cum ſua Oratione; & in Matutinum, *Ad annunciandum mane*, cum Oratione ſequente; & in completoriis, *Cuſtodi nos, Domine, ut pupillam oculi*, cum Oratione ſibi junctà; & ſic implentur prædictæ Horæ, exceptis Dominicis diebus; quia in principio Matutinorum alia eſt ordinatio; quia, dicta oratione dominicà, &, *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti &c.*, incipimus & dicimus hymnum, *Æterne rerum conditor*, cum ſua Oratione ſequente. Et ſtatim ſequuntur tres Pſalmi, ſcilicet: *Domine, quid multiplicati ſunt? Miſerere mei Deus*, ſecunda, & *Miſerere mei XXVI.* cum ſuis antiphonis; & inde, Oratione quæ ſequitur; & inde, omnia alia, ut in aliis Matutinis. Et, ſi in diebus Dominicis principalibus, qui quaſi hiſtoriales habentur, utpote in Adventu, vel in Quadrageſima, vel in talibus quæ mutari non poſſunt, aliquod Feſtum evenerit, mutetur Feſtum, & aliâ die ſequenti celebretur. Et ſi fortè ſequenti die aliud Feſtum magis ſolemne evenerit, de eo dicatur; & proximiori die privato celebretur aliud. Et ſi illud Feſtum, de quo præſenti celebratur, valentius ſive majoris ſolemnitatis fuerit, quàm illud, de quo debet fieri celebratio, de iſto principali Feſto dicantur Veſperæ: ita quòd Lauda ultima, cum Oratione Matutinali, ſit de Feſto futuro celebrando, vel de eo, quod ſequenti die debet celebrari. Et, ſi talia Feſta evenerint, quæ habent Octavarium ſecundùm Regulam Gregorianam, utpote Feſtum Sanctæ Mariæ, & S. Johannis, & Apoſtolorum Petri & Pauli, & ſimilium, ob reverentiam ipſorum, diebus privatis interpoſitis, de ſolemnitatibus illis Horas celebrare oportet; licèt non ita ſolemniter; præterquam in Octava die. Et ſi in illa die Octavarii fuerit aliquod Feſtum, dicatur de Octavario in præcedenti die. Et ſi forte in una die duo Feſta æqualia, vel quaſi, evenerint; ut ſunt Feſtum Philippi & Jacobi, Feſtum S. Torquati, vel ſimilis; Feſtum, de quo habetur proprietas, debet celebrari; niſi fuerit vocatio illius Feſti in illa Eccleſia? quia, illud debet ſolemnizari, de quo habetur vocatio; & in ſequenti, de alio. Et, ſi Dominicis diebus concurrentibus Feſtum evenerit, prætermittatur dies Dominicus; quia ſatis habebit locum per annum, & Feſtum ipſâ die celebretur. Item de jejuniis in ſuis locis vid bis.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. Incipit Breviarium ad debitè perſolvendum Divinum Officium ſecundùm Regulam Beatiſſimi Iſidori Archiepiſcopi Hiſpalenſis. In Dominico primo Adventûs Domini.

Ad Veſperos.

Incipiat presbyter cum ſigno crucis. *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti lumen cum pace.* ℟. *Deo gratias.* Dicat Presbyter. *Dominus ſit ſemper vobiſcum.* ℟. *Et cum ſpiritu tuo.* Iſto Ordine incipiatur &c.

Hæc retuliſſe ſufficiat de edito Breviario ſecundùm Regulam Beati Iſidori.

PRO-

ORDO DIVINI OFFICII

Gothici Muſarabum, excerptus & in Latinum ſermonem converſus ex Hiſpanico libri de vita & geſtis Franc. Ximenii S. R. E. Cardin. ab Eugenio, Robleſio, Toletano, ex Biblioth. RR. D. Renati Poterii Epiſcop. Bellovac.

Habes hic multo fuſius expoſita, quæ de hoc ordine ſcire optaveris. Prodiit autem liber ille Robleſii excuſus Toleti ex officina Petri Roderici Typographi Regii, ann. 1604.

C A P. XXIII.

De auctoritate hujus Sancti Officii, & ratione ejus uſus, ut ritè poſſint debita exercere munia, tum Curiones, tum Beneficiis Eccleſiaſtis, & ædiculis ſacris addicti, ſeu Cappellani Muzarabes.

HOC in capite ſectabor accuratiſſime Doctorem Franciſcum a Piſſa, in loco jam antea citato, nec ab illius verbis aut mente recedam ullatenus; quamvis Pater Joannes à Marieta OrdinisPrædicatorum in ſua Sanctorum Hiſpaniæ hiſtoria, præcipue quo libro 20. ſecundæ partis cap. 5. iiſdem pene verbis idem argumentum perſequatur. Illic autem ediſſerit agitque de quarto Concilio Toletano, illo ipſo nimirum, de quo verba fecimus, quo cautum eſt, atque decretum, ut eo Muzarabia officio univerſa Hiſpania ateretur Præſuit autem huic ſanctiſſimo Patrum conſeſſui Sanctus Iſidorus Archiepiſcopus Hiſpalenſis, ejus amplificator, & expurgator regnante in Hiſpania Siſenando Gotho, & Archiepiſcopatum Toletanum obtinente Juſto, qui quidem fuit è numero Præſulum, qui huic ſacro Concilio, in templo ſanctæ Leocadiæ extra Toleti muros, anno ſalutia 634. celebrato, interſuere.

Doctor. Franc. de Piſa tab. 1. Frat. Ioan. a Mariet. 2. p. l. 20. c. 5. Concil. Tolet. 4.

His ſuppoſitis, cum nemo poſſit iſtius officii vetuſtatem inficiari, quippe cum jam nongenti anni numerentur, ſi a D. Iſidori, & quarti Concilii Toletani tempore ſumatur exordium: cumque nemo ſit qui de illius tum pietate tum authoritate ambigat, cum a Sanctis inſtitutum, ab iiſdem provectum miraculiſque fuerit confirmatum, nemini etiam dubium eſt; quin illud ſummi Pontificea, Eccleſiæque præſules ſuis approbationibus, & ratihabitionibus ſtabilierint atque firmarint.

Papa Gregor. VII. approbavit.

Enim vero ſi tempora Alphonſi ſexti repetamus, compertum ſubito nobis erit, quo pacto; dum rex iſte: ut attigimus, hoc officium tollere ſtatuiſſet, poſtquam mature & accurate tem Gregorius ſeptimus tum Pontifex introſpexiſſet, atque diſcuſſiſſet, confeſtim approbatione ſua dignum officium hoc cenſuit, illudque ſanctiſſime confirmavit: mandans Richardo Sedis Apoſtolicæ delegato, qui tunc temporis cœnobio Sancti Victoris Maſſiliæ præerat, ut in Hiſpaniæ templia uſurparetur acpermaneret. Præterea Joannes VIII. Pontifex Romanus, circa annum Domini 872. ni fallor, idem ſtudioſe curavit, in Hiſpaniam mittens prudentiſſimum presbyterum Joannem, vel (ſi Marietam ſequi velimus) Janellum: qui cum ſingula exquiſite retuliſſet, mox à Pontifice confirmatus eſt ordo Miſſæ hujus, totiuſque divini officii, ut in Hiſpania mos inolevit, celebrandi.

Pap. G. Joa. VIII. approbavit.

Neque vero receſſit ab aliarum ſententia Alexander II. anno 1097. quando quidem miſſus ab eo fuit ad Hiſpanos eadem de cauſa Cardinalis Hugo Candidus, ut refert Ambroſius Morales, qui quidem id hauſit & tranſtulit e libro quodam Conciliorum regii Monaſterii D. Laurentii Eſcurialis.

Pap. Alexand. II. a. prob.

Poſtremo noſtra ætate Paulua Tertius Summus Pontifex, (ut videre eſt apud Alvatem Gomeſium, in hiſtotia noſtri Cardinalis) cum poſtulaſſet ab hac Eccleſia, ut ſibi Miſſale, & Breviatium Muzarabicum mitterectur ſtatim illia acceptis viſiſque, ea juſſit aſſervari in Bibliotheca Vaticana: qua in re viſus eſt id omne quod non abiecit, imo apud ſe baberi voluit, approbaſſe.

Papa Paul. III. Alvar. lib. 3. fol. 51.

Itaque juxta ea quæ jam præfati ſumus poſſunt libere, liciteque tum Parochi, tum beneficiia & ædiculis ſacris addicti ſeu Capellani Muzarabes officium ejuſmodi celebrare, nihil ad hæc obſtantibus Pii Quinti conſtitutionibus motibuſque propriis, Breviariis, & Miſsalibus Romanis, juxta reformationem inſertis. Ut autem rei hujuſce veritas facilius eluceſcat, innititur id quod aſſerimus non modo antiquitati quæ prætergreditur annos ducentos motuum propriorum, quoniam ea ex parte fuit alia quædam declaratio ſpecialis; verum etiamſi mentem adhibere velit quiſpiam, ſtatim contuebitur illic juberi ut celebrentur officia juxta uſum Romanum recena reformatum in Templis aut Monaſteriis, in quibua primitus & ſecundum inſtitutionem dici vel debebant, vel ſolebant, juxta ritum Eccleſiæ Romanæ, Appoſita ſunt enim illic hæc verba: *in quibus alias officium divinum Romanæ Eccleſiæ ritu dici conſuevit, aut debet*: quæ quidem verba indicant voluiſse Pontificem ad unum, idemque officium reducere cætera, quæ à Romano olim à S. Gregorio inſtituto manarunt. Neque vero ideo viſus eſt prohibuiſse vel ſuppreſſiſse Gothicum officium, cum noluerit Grecis aut Mediolanenſibus templis officia ſubducere à Baſilio, vel Ambroſio divinitus inſtituta; quia nunquam Eccleſiæ iſtæ, ab altioribus primordiis Romanum vel Gregorianum officium ſuſceperunt, aut celebrarunt. Eademque de Cauſa ſatis, patet quemlibet peculiarem clericum Muzarabem, vel huic officio celebrando deſtinatum munus ſuum egregie obiturum, & præcepto quo jubetur horas canonicas dicere abſolutiſſime aſsequuturum, ſi eas ordine Muzarabico, vel

Pius V. decret. Rom. Pontif. datis 24. August. 1571.

in choro, vel extra, eum debita integritate, & attentione, dicat, ſicuti& clericus Græcus, aut Mediolanenſis parebit Eccleſiæ; dummodo quilibet eorum ſuo officio ſe addictiſſimè adſtringat.

Hoc ſuppoſito, quandoquidem ſatis fecimus iis quæ difficultatem parere videbantur, circa hujus ſancti officii diſquiſitionem, non abs re nunc erit illud aggredi, veluti primarium noſtrum inſtitutum.

C A P. XXIV.

Deo officio Muzarabico, & de quibuſdam generatim notatu dignis.

INter alia notatu digna, & ab officio Latino diſcrepantia, habet iſtud Officium Muzarabicum, vel Iſidorianum, vel Gothicum, quædam, quorum uſus generalis eſt in omnibus, tum majoribus, tum minoribus horis; ſicuti ſunt initia; in quibus ſemper habetur, *Kyrie eleiſon, Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon. Pater noſter, & Ave Maria*, ſecreto, & protinus, *In nomine Domini noſtri JESU CHRISTI* lumen cum pace: reſpondetur autem, *Deo gratias*, quod quidem convenit cum eo quod dicitur, *Deus in adiutorium meum intende*, in Latino, vel Gregoriano Officio; excepto tantum Completorio, quod aliter incipit, ut ſuo loco videbimus. In fine vero precum ſemper apponitur, *In nomine Domini noſtri JESU CHRISTI perficiamus cum pace*: Reſponſum autem eſt, *Deo gratias*; quod congruit cum his Latini officii verbis. *Benedicamus Domino*.

Horarum Principium.

Finis Horarum

Nota

Illic etiam dicitur, *Per omnia ſecula ſeculorum, & Dominus ſit ſemper vobiſcum, & Gloria, & honor Patri, & Filio &c.* Ubicunque in Roman. Officio ſeſe profert occaſio dicendi, *Gloria Patri, & Filio*.

Nec ſecius reſponſa titulorum Prophetiis vel epiſtolis inſcriptorum, præferunt *Deo gratias*, pariterque dicitur *Amen*, in fine ſicut etiam reſpondetur *Amen*, ſub finem cujuslibet orationis totius officii, quomodocumque illa deſinat. Neque tamen auditur, aut legitur *Oremus*, ante ullam orationem.

Horis autem abſolutis adiicitur *Pater noſter* alta voce, ſingulisque poſtulatis additur *Amen*, niſi cum profertur hæc petitio, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*: Reſpondetur enim huic *Quia Deus es*: & ultimæ qua dicitur, *Sed libera nos a malo*: moxque eodem tenore conſequenter hæc pia verba proferuntur *Liberati à malo. confirmati ſemper in bono, &c.* Quibus Deo neceſſitates fidelium peculiariter commendantur; pronunciaturque iſtud itidem in veſpertinis Precibus, Laudibus, & Miſſa: in cæteris autem precibus ſuo loco dicitur, *A malo nos libera, & in tuo timore, & opere bono nos confirma*.

De oratione Dominica.

His peractis, qui ſacram peragit, vel Diaconus; jubet his qui adſunt, ut humilitatem habeant, cum his verbis; *Humiliate vos benedictioni, Dominus ſit ſemper vobiſcum*; confeſtim vero Sacerdos benedictionem impertit, atque pronunciat, tres petitiones continenter, quarum cuilibet reſpondetur *Amen*. Eo modo & cum hac benedictione preces omnes abſolvuntur, exceptis Matutinis, quæ uno ſpiritu cum Laudibus dicuntur, imo commiſcentur, & pro una eademque re cenſentur.

De benedictione

Diſtribuuntur officia in Dominica, quæ vocantur ab officio Latino, Dominicæ, & in ferias, & feſta: horum autem poſtremorum quædam nomen ſuſcipiunt ſolemnitatis ſex trabearum vel pluvialium: eaque ſunt quaſi duplicia: alia vocantur quatuor pluvialium ſuntque velut ſemiduplicia: alia duorum pluvialium, novem lectionum, ſuntque quaſi ſimplicia; & juxta Breviarii canonem, cum decantatur officium ſancti cujuſpiam, nulla ſit in ſacro, vel precibus veſpertinis commemoratio alterius, cujus feſtum vel celebratum antea fuerit, vel ſit poſtea celebrandum. Notandum tamen eſt in precibus veſpertinis; quod ſi contingat debere dici quidpiam de Sancto cujus commemoratio minus ſit ſolemnis alia quæ præcedenti die facta eſt, dicuntur Veſpertinæ preces de inſigniori, cum oratione, & laude unica minus ſolemni, illud autem veluti commemoratio quædam eſt.

Diviſio Officii.

C A P. XXV.

De horis tum maioribus, tum minoribus hujus ſancti Officii.

OFficium Muzarabicum cujuſcunque Dominicæ, feriæ, vel feſti. incipit à precibus veſpertinis, in quibus nunquam dicitur ullus pſalmus, ſuntque hæ preces totius hujus officii breviſſimæ, diciturque in iis communiter laus ſonus, Antiphona, hic alia laus. Poſtremæ vero duæ dicuntur cum *Gloria, & honor Patri*; ſub finem autem cujuslibet dicitur *Dominus ſit ſemper vobiſcum*, excepta ultima quia è veſtigio ſequitur Hymnus. Laudes, ſoni, & Antiphonæ hoc in Officio, conveniunt cum Reſponſis Officii Romani.

De Veſpertinis precibus.

Quid laus, & ſonus.

Deinde proferuntur Hymnus, & eo abſoluto ſupplicatio, quæ nihil aliud eſt quam parænesis Sacerdotis ad populum, qua eum adhortatur, ut à Deo petat quod expedit ut eum colat. Huic autem reſpondetur, *Præſta omnipotens æterne Deus*. Mox dicitur oratio quæ à tribus *Kirie eleiſon*; inchoatur, abſolviturque cum tribus orationibus Dominicis, & benedictione, ut jam generatim perſtrinximus.

Quid ſupplicatio.

Succedit ſuperioribus laus una, quæ eundem locum obtinet quem in officio latino poſſidet *Magnificat*; dumque illa cantatur, thuribulo accepto ſacerdos templum odore perfundit, ea vero decantata dicitur oratio, cum qua veſpertinis præcibus finis imponitur.

Laus loco Magnificat.

His abſolutis, ſuffragiorum communium loco, quibus utitur officium Romanum, dicitur alia laus, aliaque oratio: verum hæc commemoratio non fit in feſtis ſex, aut quatuor trabearum, neque in octavis.

Commemoratio. Nota.

Quædam feſtivitates peculiares, & Dominicæ, plerumque in veſpertinis precibus plures prædictis laudes habent, & orationes, ut ſuis locis videbitur. Notandum vero eſt orationes tantum & laudes in precibus Veſpertinis, Matutinis, & Laudibus reperiri, dicique ante quamlibet orationem in Matutinis, & Laudibus, *Dominus ſit ſemper vobiſcum*, in Veſperis autem dicitur oratio; ſine præviis hiſce verbis, Dominus ſit ſemper vobiſcum.

Nota.

Completorium autem inchoatur à Pſalmo *Signatum eſt* ſemper nos lumen vultus tui Domine, &c. Moxque dicuntur tria Alleluia, ſingulis anni temporibus, exceptâ Quadrageſimâ;

De Completorio.

Sub-

Subſtituitur enim in eorum locum, Laus tibi, laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ. Confeſtim ſequitur alius Pſalmus, iteraturque ter Alleluia, deinde dicitur alius cum Hymno, & Verſu, conſequenterque dicitur Pſalm. *Qui habitat in adjutorio altiſſimi* &c. Huic ſuccedit & alius Pſalmus, & alter Hymnus, ita ut quinque illic Pſalmi dicantur, interſeranturque duo Hymni, Hinc dicitur Verſus, ſupplicatio, Capitulum, Pater noſter, & benedictio, ſicque Completorium abſolvitur. Poſt hæc dicitur Verſus, & Oratio pro commemoratione; exceptis ſolemnitatibus ſex, aut quatuor trabearum, aut octavis, ut jam monuimus, agentes de precibus Veſpertinis. Sub finem autem Completorii adtexitur *Salve*, Verſus, & Oratio ad virginem Deiparam, quæ incipit *Virgo Iſrael*, *&c.* In Sabbatis, præcipuiſque diebus feſtis, & Quadrageſima, quædam peculiaria dicuntur in Completorio, ut in Breviario videre eſt.

De precibus Matutinis. Matutinæ preces hujus officii breves ſunt admodum, exordium ſumunt ab oratione Dominica, & Angelica ſalutatione, quibus additur Antiphon. *Ave Regina cælorum*, cum ejus verſu, & oratione Beatæ Virginis, qua abſoluta Sacerdos ait, *In nomine Domini noſtri JESU Chriſti lumen cum pace*, ut jam ſcripſimus. Deinde adtexitur Antiphona, & Pſalmus *Miſerere*: hinc tres adponuntur Antiphonæ; cum reſponſo uno; quamlibet autem ſua comitatur oratio.

Monendus eſt autem lector, dici poſt ſingulas orationes Matutinarum precum, & veſpertinarum, itidemque laudum, & ſancti Miſſæ ſacrificii, dici, inquam, *Per miſericordiam tuam Deus noſter qui es benedictus, & vivis, & omnia regis in ſæcula ſæculorum*: quibus reſpondetur *Amen*: & iſta conveniunt cum his quæ poſita ſunt ad calcem orationum Officii Romani, ſcilicet, *Per Dominum noſtrum JESUM Chriſtum Filium tuum*. Tandem Matutinæ preces communiter abſolvuntur cum ultimo reſponſo, ſive ſit poſt illud oratio, ſive non ſit. Veruntamen in dominicis per annum Dominicis item adventus, & Quadrageſimæ incipiunt Matutinæ preces ab Hymno, Æterne rerum conditor, loco primæ Antiphonæ; ſtatimque ſequitur oratio, poſtquam dicuntur tres Pſalmi, ſinguli cum ſuis Antiphonis, hiſque tres Antiphonæ ſuccedunt, cum reſponſo, & orationibus, uti à nobis ante dictum fuit.

De Dominicis Poſt Paſcha. Dominicis autem diebus qui inter Chriſti Reſurrectionem, & Pentecoſten habentur, ſequuntur Muzarabes commune officium feſtivitatum totius anni: eo tamen excepto, quod loco *Miſerere*, dicitur Pſalmus, *Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me*: idemque in feſtis Inventionis, Exaltationis, & triumphi ſanctæ Crucis Aſcenſioniſque, & aliis ſolemnioribus obſervatur.

De laudibus. His peractis, ſequuntur Laudes, cum Antiphona, quam præcedit *Dominus ſit ſemper vobiſcum*: eamque ſequitur Canticum quodpiam veteris, aut novi Teſtamenti. Die vero D. Magdalenæ duo Cantica dicuntur.

Peculiare autem admodum eſt quod in officio Muzarabico, totius anni decurſu, nullibi audiuntur hæc duo Cantica, *Magnificat*, &, *Benedictus Dominus Deus Iſrael*; Niſi hoc in loco. Dicitur autem Magnificat in ſolis Beatæ Virginis officiis, & nocte Nativitatis Domini noſtri: *Benedictus* autem ſolummodo in feſto Joannis Baptiſtæ.

Abſoluto cantico recitataque Antiphona, & dicto *Dominus ſit ſemper vobiſcum*, dicitur alia Antiph. ante Pſalmum *Benedictus es Domine Deus Patrum noſtrorum*: qui quidem ſtrictim ſummatimque complectitur Pſalmum, *Benedicite omnia opera Domini Domino*, idemque ſonat, ſi ſenſum penitius intueamur. Ad hæc dicitur ſonus, & alia Antiphona ante Pſalmum *Laudate Dominum de cælis*, quo decantato legitur Prophetia quædam, quam ſequitur Hymnus, ſupplicatio, Capitulum, Pater noſter, laus, & benedictio, ſicque finis Laudibus imponitur. Succedit bis laus quædam, & oratio, loco ſuffragiorum, ut in veſpertinis precibus, & Completorio: idque tantum fieri ſolet in feſtis duorum pluvialium, aut novem lectionum, quæ ſimplicium appellationem ſortiuntur.

De Aurora. Officium iſtud Muzarabicum ſuperat Romanum una precum ſpecie, quæ vocatur Aurora. Illæ autem preces dicuntur ante primam, & in aliis anni feriis: adeoque paucæ ſunt, cum ſinguli dies Sancti quibuſdam addicantur, ut, excepta vigilia Nativitatis Dominicæ, & regum, dieque cinerum, raro per annum iis Muzarabes utantur.

Hæ vero preces habent cum Antiphona, quatuor Pſalmos, laudem unam, Hymnum unum, verſumque unum, finiuntur autem cum oratione Dominica, abſque capitulo, & cum precibus quibuſdam.

De Prima. Initio primæ dicitur Antiphona, & *Dominus ſit ſemper vobiſcum*: ſtatimque, dicuntur ſeptem Pſalmi, iteraturque Antiphona, quam ſequitur reſponſum unum, cum Prophetia, unaque Epiſtolæ, & laude, quam comitatur Hymnus cum ſuo verſu; moxque dicitur *Te Deum laudamus*, *Gloria*, *&*, *Credo*.

Id autem obſervatur quod diebus Dominicis Adventus, & Quadrageſimæ, quotieſque non dicitur in ſacro *Gloria*, non recitatur in prima *Te Deum laudamus*, aut *Gloria*, diciturque tantum Symbolum Apoſtolorum, cui ſuccedunt ſupplicatio Pater noſter, & benedictio, cum quibus abſolvitur *Prima*. Prima autem eo modo ſe habet totius anni decurſu. Notandum tamen eſt reſponſa mutari, ut exigit feſtum quod colitur, aut ſanctus cujus memoria celebratur. Sunt & aliæ feſtivitates, quæ in minoribus precibus, hymnos habere proprios conſueverunt, ſicuti Reſurrectio, quæ in Prima reſponſum habet, & Hymnum proprium; Deinde dies feſti, Dominici, & feriæ, ſua ſpecialia capitula, peculiareſque ſuas benedictiones habentes.

De Tertia. Tertia incipit ut prima, cum Antiphona, habetque quatuor Pſalmos, variaque reſponſa, ut in Prima diximus. His additur Prophetia, una epiſtol. laus una, & unus hymnus quem ſequuntur clamores, quibus petitur à Deo, ut non juxta ſcelera pœnas infligat: illicoque dicitur ſupplicatio, Capitulum, Pater noſter, & Benedictio; ſicque regulariter Tertiæ finis imponitur. Sexta, & Nona eodem modo quo Tertia recitantur: ſolumque in eo differunt quod alii Pſalmi, & Hymni, aliaque capitula hic habentur: verum, quoad Pſalmorum ordinem, & numerum, ſemper idem, quod in Tertia diximus, obſervatur.

De Epiphania. Celebratur etiam ſolemne jejunium, tribus diebus ante feſtum Epiphaniæ, juxta iſtud officium. Iis vero diebus plurimum differunt Tertia, Sexta, & Nona; quia peculiares Prophetiæ, Antiphonæ, Pſalmi. Orationes, preceſque dicuntur, & alia ſpecialiter hiſce diebus aptata, ut in Breviario patet. *De DD. Cypriano & Martino.* Celebratur item ſolemne jejunium, cum officio divino peculiari, menſe Septemb. tribus ante D. Cypriani feſtum diebus,

bus, pariterque menſe Novembri, tribus ante D. Martini ſolemnia, diebus, uti videre eſt in Breviario, poſt Dominicas Penteeoſtes.

CAP. XXVI.

De quibuſdam notatu Dignis, quæ peculiaria ſunt Officio Muzarabico.

De adventu. NOtandum generaliter eſt, celebrari in boc officio Gothieo Muzarabico ſex dies Dominicos Adventus Domini noſtri, eum in officio Latino quatuor tantummodo celebrentur.

Ante quadrageſimam nulla fit mentio Septuageſimæ, Sexageſimæ, vel Quinquageſimæ, *De Dominica ante Quadrageſimam.* quamvis illie babeatur peeuliare officium Dominicæ quæ præeedit Quadrageſimam. In eo autem id animadverſione dignum oceurrit, quod legitur Euangelium divitis avari, & mendici Lazari ad damnandum vulgi morem, quod eo tempore quaſi altiſſimus gurges, voraeiſſime ſeſe explet, adeo ut ventri, non aliis rebus, natus eſſe videatur. Appoſitè autem inſeritur Breviario Sermo S. Iſidori, qui boe offieium ampliavit, pro Bacchanalium, ſeu Martis die, eui dies Cinerum immediate ſuecedit. Demum hoc in offieio una Adventus Dominiea memoria *De S. Joanne Baptiſta.* S. Joannis Baptiſtę celebratur, ea autem eſt quę feſtum Nativitatis ejus anteeedit: mirumque profecto, & notatu dignum eſt, neminem beatorum ehoro (Chriſtum exeipio) ne ipſam quidem Virginem Deiparam, Adventu gaudere, prȩter S. Joannem Baptiſtam. Et hȩc ſuffieiant quoad offieium, & Breviarium Muzarabicum. Nune ad alia progrediamur.

CAP. XXXIII.

De Sanctis qui proprie ſunt Muzarabici, quorum olim fiebat commemoratio, & de his qui poſtea adjecti ſunt, & à quo.

SAnctis additi fuere quidam ſancti Confeſſores, aliique martyres, qui ab inſtitutione, & compoſitione Officii Gothici vixerunt. Et quamvis verum ſit fuiſſe quoſdam Sanctos Confeſſores ante offieium Gothieum, non tamen decantatum eſt illis temporibus officium eorum nomine, quià hie honos martyribus ſolis tune tribuebatur. quod ſi ſit Confeſſor quiſpiam, in cujus honorem dieatur officium, is profecto cenſeri debet è numero eorum, qui a vetere concilio Toletano additi fuerunt.

Certum autem & indubitatum adeo iſtud eſt, ut ſi fortè datum ſit ſolum nomen Confeſſoris quibuſdam Sanctis Muzarabieis ut Divo Gerontio, Divæ Leucadiæ Virgini Toletanæ, Beato Criſpino, aliisque id genus, conſtat ex Hymnis feſtivitatum (quod habent proprios) fuiſſe etiam martyres, ideoque antiquis temporibus peeuliare officium illis fuiſſe tributum. Hine videre licet pene omnes ſanctos, Miſſam & offieium peculiariter adeptos, Gotthicos veteres eſſe, quia pauea ſunt feſta addita, quæ gaudeant officio peeuliari.

Hine ſequitur pleroſque ſanctos, aut majorem eorum partem, de quibus dieitur commune ſanctorum, additos fuiſſe, & immixtos à Cardinale Franeiſco Ximenez, in translatione textus Gothiei in Latinum ſermonem. *Piſſa tab. 2.* Non ideo tamen nego multos fuiſſe martyres antiquos, qui proprio offieio minimè gaudent, ut ſunt Divus Mareus Evangeliſta, Divus Pantaleon martyr, & beata Juliana virgo, & martyr pluresque, quorum gratià compacta ſunt offieia qua Communia vocantur. Diſpoſita etiam ea fuere pro illis, qui mandato ſummi Pontifieis poterant addi, ut ſingulis diebus adduntur.

C A P. XXXIV.

De quibuſdam proprietatibus quæ peculiares ſunt officio, & Miſſæ Muzarabicæ.

SOlent etiam Muzarabes, cum ſanctus quiſpiam gaudet peeuliari Miſſa vel aliquà ejus parte, proprium aliquid apponere Breviario, ad eommemorationem, ut ſuis locis videri poteſt.

Præterea babent ſancti quidem aliquid peeuliare in reliquo officio, non autem in Miſſa, ſicuti D. Eliſabet Hungariæ Regina, D. Saturninus Martyr, D. Anna, D. Clemens, & quadraginta Martyres, D. Gabriel Arehangelus, apparitio ſancti Miehaelis, & D. Lueas Evangeliſta. E diverſo quidam habent peeuliare aliquid in ſaero, non autem alibi, ſicuti Nativitas beatæ Virginis, feſtum ſancti Michaelis, D. Sperati, & ſociorum. Id autem adeo raro aecidit, ut pene notari non poſſit. Videantur iſta ſuis locis. Sunt etiam ſancti quidam, qui proprios tantum babent hymnos Veſpertinarum precum, ſieuti D. Ephemia, Divus Auguſtinus, Divus Hieronimus, Divus Vincentius, Sabina, & Chriſteta, Divus Mareellus martyr, D. Catharina, Sanctus Amylianus Abbas.

Cupio tandem percenſere quædam eirca ſacra, & officia propria, quibuſdam feſtis, & ſanctis particularibus aptata, ultra offieia, & Miſſas *de Communi*, quæ ſanctorum cauſa habentur, qui propriis officiis earent.

Habent officium, ſaerumque proprium ſex *Quot & quales Dominicæ.* Dominieæ Adventus Domini noſtri, item Dominieæ Adventus D. Joannis Baptiſtæ, aliaque Dominica ante Epiphaniam, eum octo aliis poſt Ephipbaniam; deinde Dominiea quæ diem einerum præcedit, dies ipſe einerum, cum omnibus Quadrageſimæ feriis, eujus Dominicæ, complectendo Dominieam Ramorum, ſex ſunt. Item dies Cænæ Dominicæ, dies Paraſceves & Sabbatum Sanctum, ſolaque dies Paraſceves dieitur Paſſio. Habent pariter offieium ſacrumque proprium Dominica Reſurrectionis, cum feriis uſque ad ſequentem diem Sabbati. Similiter & ſex Dominicæ, quas poſt Paſcha vocamus, Dominiea una poſt Aſeenſionem, & octo Dominicæ poſt Pentecoſtem. Ultima autem Dominica ea eſt quæ vocatur Dominiea ante jejunium Kalendarum Novembrium.

Digitized by Google

C A P. XXXV.

De quibuſdam feſtis præcipuis, quæ proprium ſacrum, & officium habent.

Quæ Miſſam integram propriam habent ab introitu vel Officio.

PRimo Nativitatis Domini noſtri, eaquedie oon dicuntur tres Miſſæ ut in officio Latino, imo tantum una: deinde Circumciſio, Epiphania, Feſtum Corporis Chriſti, Paſchatia dies, Aſcenſionis, & Pentecoſtes, uti dictum fuit. Nativitas beatæ Virginis, ejus Conceptio, Annunciatio, vocata D. Maria de O. Purificatio, & Aſſumptio. Quædam ex his feſtis deſumptis ſunt ex antiquo Officio Toletano. Eſt etiam Commune B. Virginis pro Sabbatis, cum dicitur de ea, & pro ejus feſtis, quæ officium proprium non babent.

Præcipui ſancti qui proprium officium habent.

Item dies Sanctorum, S. Michael Archangelus, D. Joannes Baptiſta, ejus Nutivitas, & Decollatio, DD. Petrus, & Paulus, Cathedra D. Petri, S. Jacobus major D. Joannes Evangeliſta, D. Andreas, S. Iacobus minor frater Domini dictus, Divus Thomas, D. Matthias, omnes denique Apoſtoli: Inventio ſanctæ Crucis, S. Maria Magdalena, D. Stephanua protomartyr, ſancti Innocentes.

D. Laurentius Hiſpanus, D. Torqnatus, cum ſociis Epiſcopis, D. Vincentius Hiſpanus, ſanctæ Juſta, & Ruſſina virgines Hiſpalenſes, D, Gineſius. D. Cebrianus Epiſcopus, D. Chriſtophorus cum ſociis, D. Julianus, cum Baſiliſſa, D. Adrianus, & Natalia, S. Martiana virgo, DD. Coſmas, & Damianus medici, DD. Fauſtna, Januariua, Martialia, Servandus, Germanus, Romanus, & Eulalia virgo, D. Leocadia civis, & patrona Toleti, omnes martyres.

Qui ſancti habeant proprium *Officium ab Oratione quam Miſſam vocamus.*

Sancti qui proprio gaudent officio ab oratione qoæ Miſſa dicitur, hi ſunt: DD. Fabianus, Sebaſtianus, Lucianus Presbyter, Juſtus & Paſtor Hiſpani Complutenſes, Speratus cum ſociis, Aſciſclus, Emeterius, Celedoniua, Fructuoſus, Augurius, Eulogius cum ſociis, Tyrſus, & Fœlix, Babylas Epiſcopus, & tres pueri, omnes martyres.

DD. Martinus Epiſcopus, Bartholomæus, Simon, Judas, & Matthæua Evangeliſta, Apoſtoli.

Divæ Agnes, Agatha, Dorothea, Chriſtina, Eugenia, Columba, omnes Virgines, & Martyres, ſimul cum D. Eulalia virgine, & martyre Barcinonenſi.

Demum maxime differunt officia Latina à Muzarabicis, quoad Evangelia, quia ſolet ſolum Evangelium Officii Muzarabici continere ea quæ dici ſolent in duabus, vel tribus feſtivitatibus officii Latini. Verbi gratia, die Epiphaniæ, dicitur Evangelium diei Innocentium, & Vigiliæ Regum, ſicquæ coagmentatur hoc Evangelium è tribus. Die Sanctorum Innocentium dicitur aliud Evangelium, deſumptum è cap. 18. D. Matthæi, quo utitur officium Latinum diebus feſtis Angelorum.

Sancti Innocentes.

In Officio Muzarabico, in qualibet feſtivitate Virginis, legitur etiam Evangelium D. Magdalenæ, non vero Prudentum Virginum, ſicut in officio Latino. Illud vero Evangelium dicitur in communi plurimarum Virginum, hoc in Officio. Quadrageſimæ tempore permutantur omnino Evangelia. Prima quippe Dominica, cum in officio Latino legitur Evangelium tentationis, in Muzarabico legitur Evangelium Samaritanæ. Die vero Cinerum legitur Evangelium Tentationis.

Secunda vero Quadrageſimæ Domioica non legitur Evangelium Transfigurationis, ſicut in officio Romano, ſed cæci à nativitate. Sunt pleraque alia notatu digna, & diſcrepantia: ſed mihi ſufficit monere lectorem ut loco ipſa conſulat.

IN.

Digitized by Google

I N D E X
ORATIONARII ECCLESIASTICORUM
OFFICIORUM GOTHICO-HISPANI.

Pag. 1. INcipiunt Orationes de Adventu Domini per dies Dominicos; ideſt:
In Sabbato, qui primùm occurrit in Adventu,
Ad Veſperum, Oratio Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum Dominicæ I. Adventûs, Orationes tres. Prima, & tertia carent antiphonis in Codice.
Item ad Matutinum, Oratio Completoria, & Benedictio.

Pag. 2. In ſecundo Sabbato,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 3. cum ſuis Antiphonis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 3. In tertio Sabbato,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 3. cum antiphonis ſuis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

In quarto Sabbato,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 3. cum antiphonis ſuis.
Item ad Matutinum, Completoria & Benedictio.

Pag. 4. In quinto Sabbato,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 3. cum antiphonis ſuis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 31. Incipiunt Orationes Completoriæ de Adventu Veſpertinæ, vel Matutinæ, quæ de una Hebdomada collectæ, per ſingulas Hebdomadas uſque ad Nativitatem Domini cum ſuis Benedictionibus iterabuntur.

Die Dominico *exeunte*: (*cum enim ſequentes Completoria, & Benedictiones iterandæ ſint per ſingulas hebdomadas, tam ad Matutinum, quam ad Veſperum* (*ut in Rubrica*); *ſi ſubiecta Completoria, & Benedictio dicenda die Dominico in Veſperis, ad primas Veſperas Sabbati præcedentis ſextam Dominicam pertineret, Completoria & Benedictiones quinque Sabbatorum Adventûs abundarent.*)
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.

Secunda Feria,
Ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 32. Tertia Feria,
Ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.

Quarta Feria,
Ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 33. Quinta Feria,
Ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.

Sexta Feria,
Ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 34. Die Sabbato,
Ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Completoria, & Benedictiones ad Veſperam omnium Sabbatorum habentur ſupra in Orationibus de Adventu Domini *per* dies Dominicos *pag. 1. & ſeqq.*

Pag. 5. Incipiunt Orationes de Adventu Domini, quæ per ſingulos Matutinos (*exceptis Dominicalibus*) juxtà Antiphonas congruentes uſque ad Nativitatem Domini ſunt dicendæ:

XV. Kal. Decembris in die ſancti Aciſcli (*qua tunc incidebat in Feriam II. ut ex diebus Dominicis vacantibus infrà conſtabit*) iſtæ Orationes dicendæ ſunt juxtà Antiphonas, quæ tunc cantantur,
Ad Matutinum, Orationes quatuor, *de Adventu*. Tertia tantùm habet antiphonam in Codice.

Pag. 6. XIIII. Kal. Decembris, (*Cod. mendosè*, Oratio Decimo Kalendas Decembris) quando & S. Romani Feſtum incurrit,

Ad

Digitized by Google

Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio de Solemnitate ipſius Sancti Romani.
Ad Matutinum, Completoris, & Benedictio de eadem *Feſtivitate*.
Item ad Matutinum in eodem die, Orationes tres *de Adventu Domini*, cum antiphonis ſuis.

Pag. 7. XIII. Kal. Decembris,
Ad Matutinum, Orationes tres *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
XII. Kal. Decembris,
Ad Matutinum, Orationes tres *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
XI. Kal. Decembris,
Ad Matutinum, Orationes tres *de Adventu*, cum duabus tantum antiphonis.
X. Kal. Decembris in die S. Cæciliæ, (*cod.* Sanctæ Celie)
Ad Veſperum, Completoris, & Benedictio, *de Adventu*.
Ad Matutinum in eodem die, Orationes quatuor *de Adventu*, cum tribus Antiphonis, & Reſponſorio.
Item ad Matutinum in eadem die, Completoria & Benedictio *de Adventu*.

Pag. 8. IX. *Kal. Decembris, vacat; quia tunc temporis incidebat in hanc diem Dominica I. Adventus, de qua habetur Officium ſupra in Dominicis ejuſdem Adventûs*.
VIII. Kal. Decembris,
Ad Matutinum, Orationes tres *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.

Pag. 9. VII. Kal. Decembris,
Ad Matutinum, Orationes quatuor *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
VI. *Kal. Decembris, vacat, ex oblivione Scriptoris*.
V. Kal. Decembris,
Ad Matutinum, Orationes tres *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
IIII. Kal. Decembris, Orationes tres *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.

Pag. 10. III. Kal. Decembris, in die S. Saturnini,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio *de Sancto*.
Ad Matutinum in eodem die, Orationes 4. cum antiphonis ſuis: *Tres Orationes ſunt de Adventu, & una de Sancto*.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio, *de eodem Sancto*.

Pag. 11. Pridie Kal. Decembris,
In die S. Andreæ Apoſtoli (*Orationes Matutinales de Adventu deſunt, quia in hanc diem incidebat* Dom. II. *Adventus, de qua Officium ſupra*)
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio de Sancto.
Ad Matutinum, Orationes 8. *de eodem Sancto*: Quarta, & octava habent Reſponſoria; reliquæ antiphonas.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio, *de eodem Sancto*.

Pag. 12. Kalendis Decembris,
Ad Matutinum, Orationes tres *de Adventu*. Secunda caret antiphona.
IIII. Non. Decembris,
Ad Matutinum, Orationes 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.

Pag. 13. III. Non. Decembris,
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
Pridie Nonas Decembris,
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
Nonis Decembris,
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum duabus antiphonis, & Reſ.

Pag. 14. VIII. Idus Decembris,
Ad Matutinum, orat 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
VII. *Idus Decembris, vacat; quia in hanc diem incidebat Dom. III. Adventûs, de qua Officium ſupra*.
VI. Idus Decembris,
Ad Matutinum, Orationes 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
V. Idus Decembris, quando & S. Leocadiæ Feſtum incurrit,
Ad Matutinum, Orationes 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.

Ibidem, Incipiunt Orationes in die S. Leocadiæ,
Ad Veſperum, Completoris, & Benedictio *de Sancta*.
Ad Matutinum, Orationes 25. de *eadem Sancta*. Quarta, Octava, & duodecima habent reſponſoria; reliquæ uſque ad decimam quintam, Antiphonas. Decem, quæ ſequuntur, carent utriſque.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio *de eadem Sancta*.

Pag. 18. IIII. Idus Decembris, quando & Feſtum S. Eulaliæ (cod. mendosè *Leocadia*) incurrit,
Ad Matutinum, Orationes 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
Incipiunt Orationes in die S. Eulaliæ,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio *de Sancta*.
Ad Matutinum, Orationes 26. *de eadem Sancta*. Quarta, & Octava habent reſponſoria; prima, ſecunda, tertia, quinta, ſexta, & ſeptima, antiphonas; reliquæ carent utriſque.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio *de eadem Sancta*.

Pag. 22. III. Idus Decembris,
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.

Pag. 23. Pridie Idus Decembris,
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
Idibus Decembris,
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
* *XVIIII. Kal. Januarii, vacat; quia in hanc diem incidebat* Dominica IV. *Adventus, de qua Officium ſupra.*
XVIII. Kal. Januarii,
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
Pag. 24. XVII. Kal. Januarii,
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
XVI. Kal. Januarii,
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum duabus tantum antiphonis.
Ibidem, XV. Kal. Januarii incipiunt Orationes de Feſtivitate glorioſæ Sanctæ Mariæ Virginis,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio *de Annuntiatione S. Mariæ, in qua Verbum caro factum eſt.*
Ad Matutinum in eadem die, Oratio de Pſalmo III.
Item aliæ Orationes 28. de eadem Feſtivitate. Quarta, octava, duodecima, decimaſexta, vigeſima, vigeſima quarta, & vigeſima octava, habent reſponſoria; reliquæ antiphonas.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio *de S. Maria*.
Item ad Veſperum, Completoria, & Benedictio metrica, dicenda in eodem die, quo Miſſa S. Mariæ celebratur.
Pag. 29. XIIII. Kal. Jan. (Cod. mendoſè XIII.) poſtridie diei S. Mariæ,
Ad Matutinum, Orationes 3. *de Adventu* cum antiphonis ſuis.
Pag. 30. XIII. Kal. Januarii,
Ad Matutinum Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
* XII. *Kal Jan. vacat; quia in hanc diem incurrebat Dominica* V. *Adventûs, de qua Officium ſupra.*
XI. Kal. Jan.
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
X. Kalend. Jan.
Ad Matutinum, Orat. 3. *de Adventu*, cum antiphonis ſuis.
Pag. 31. VIIII. Kal. Jan. (*Cod. mendoſè* VIII. Kal.) Orat. 3. (*de ultimo die Adventûs*) cum antiphonis ſuis.
Pag. 34. VIII. Kal. Jan. in die Nativitatis Domini, *qua eo Anno incidit in Feriam V. ut ex ultima* Dominica *Adventûs vacante liquet.*
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Oratio de Pſalmo III.
Item aliæ 24. Quarta, octava, duodecima, decimaſexta, & vigeſima habent Reſponſoria; reliquæ Antiphonas, exceptis quinta, & vigeſimaquarta, quæ carent utriſque.
Item Orationes reliquæ de eodem die, *numero octo*, ſine Antiphonis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio dicenda in eodem die, quo Miſſa Nativitatis Domini celebratur.
Pag. 39. VII. Kal. Jan. Incipiunt Orationes in die Sancti Stephani,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 17. Quarta, octava, & duodecima habent Reſponſoria; reliquæ Antiphonas; exceptâ 13. & ſequentibus, quæ carent utriſque.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 43. VI. Kal. Jan. de Feſtivitate S. Eugeniæ,
Completoria, & Benedictio dicenda tam ad Veſperum, quam ad Matutinum, in Feſtivitate ejuſdem Sanctæ.
IV. Kal. Jan. Incipiunt Orationes in die Sancti Joannis Apoſtoli & Evangeliſtæ,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orat. 3. de *eodem* S. cum ſuis antiphonis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ibidem, II. Kal. Jan. Incipiunt Orationes in die Sanctæ Columbæ,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 3. ſine antiphonis.
Item ad Matutinum, Completoria & Benedictio.
Pag. 44. Kal. Jan. Orationes de Octavis Nativitatis Domini,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio de Circumciſione Domini.
Ad Matutinum, Oratio de Pſalmo III.
Item aliæ ſexdecim Orationes. 1. 2. 3. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 13. & 14. 15. habent antiphonas; quarta, verò, duodecima, & decimaſexta, Reſponſoria.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum in eodem die, quo Miſſa Circumciſionis Domini celebratur, Completoria, & Benedictio.
Pag. 47. IIII. Kal. Jan. Incipiunt Orationes de initio Anni,
Ad Matutinum, Orat. 3. cum Antiphonis ſuis.

Item

Digitized by Google

Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

VIII. Id. Januarii, in die Apparitionis Domini,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orat. 28. Prima 2. 3. 5. 6. 7. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 21. 22. 23. 25. 26. 27. habent antiphonas; 4. 12. 20. & 28. reſponſoria; 8. & 24. carent utriſque.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, in ea die qua Miſſa celebratur, Completoria, & Benedictio.

Pag. 52. VII. Idus Januarii, Incipit de Feſtivitate SS. Juliani, & Baſiliſſæ,
Completoria, & Benedictio dicenda tam ad Veſperum, quàm ad Matutinum.

Incipiunt Orationes in die Alliſionis Infantum,
Ad Veſperum, Completoria antiqua, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes n. 20. Prima 2. 3. 5. 6. 7. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 17. 18. & 19. habent antiphonas; Quarta verò, octava, 14. 16, & 20. reſponſoria.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 55. XII. Kal. Febr. Incipiunt Orationes in die SS. Fructuoſi, Augurii, & Eulogii,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 19. Prima, 2. 3. 5. 6. 7. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 17. & 18. habent antiphonas; Quarta, 8. 12. & 16. reſponſoria; ultima verò, nihil.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 58. XI. Kal. Febr. Incipiunt Orationes in die S. Vincentii,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orat. 23. Prima, 2. 3. 5. 6. 7. 9. 10. 11. 13. 14. & 15. habent antiphonas; 4. verò 8. 12. & 16. reſponſoria; demum 17. & ſequentes, nihil.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 62. VIII. Kal. Martii, Incipiunt Orationes de Cathedra S. Petri,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 7. Prima, 2. 3. 5. 6. & 7. habent antiphonas; Quarta verò reſponſorium.
Item ad Matutinum, Completoria & Benedictio.

Pag. 63. Orationes (*intrante die Dominico ante primam hebdomadam Quadrageſimæ*) in Carnes tollendas,
Ad Veſperum *Sabbati, quod diem Dominicum ante primam Hebdomadam Quadrageſimæ præcedit*, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 12. Tertia, 5. 6. 7. 9. 10. & 11. habent antiphonas; quarta, octava, & duodecima, reſponſoria.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 65. Item Completoria poſt explicitas laudes, quas pſallendo vadunt uſque ad ſancta Hieruſalem, quæ in Sancto Fructuoſo dicenda eſt.
Item die Dominico *exeunte*, (*habet enim ſecundas Veſperas*)
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Item alia Completoria, & Benedictio *dicenda* ad Sanctum Petrum.

Pag. 66. In prima hebdomada Quadrageſimæ,
Die Sabbato, ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Die Dominico, ad Matutinum, Orat. 3. cum antiphonis ſuis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 66. & 67. In ſecunda hebdomada,
Die Sabbato, ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Die Dominico, ad Matut. Orat. 3. cum antiphonis ſuis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 67. In Vigeſima,
Die Sabbato ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.

Pag. 68. Die Dominico in Vigeſima, ad Matutinum Orat. 3. Prima, & ſecunda tantùm habent antiphonas in Codice.
Item Oratio de Quinquageſimo Pſalmo. Hæc oratio totiens dicenda, quotiens & verba hujus antiphonæ fuerint decantata, ideſt, ſive in Dominica de Lazaro, ſive in Cœna Domini, ſeu etiam quando in cujuslibet Martyris feſtum occurrit.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.

Incipiunt Orationes de reſponſoriis, ſive de antiphonis Pſalmographis de Traditione, quæ decantantur cotidie extra dies Dominicos a die ſecunda feria poſt Vigeſimam, uſque in Sabbato de Ramis Palmarum. *Nempe*,
Feria II. poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.

Pag. 69. Ad Tertiam Orat. 4. Prima habet reſponſ. reliquæ antiph.

Ad

Ad Sextam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Pag. 70. Ad Nonam, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Feria III. poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis ant.
Ad Tertiam, Orat. 4. Prima habet reſponſ. reliquæ antiph.
Pag. 71. Ad Sextam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Ad Nonam, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Feria IV. poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Pag. 72. Ad Tertiam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Ad Sextam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Ad Nonam, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Pag. 73. Feria V. poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Ad Tertiam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiphonas,
Pag. 74. Ad Sextam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Ad Nonam, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Feria VI. Poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Pag. 75. Ad Tertiam, Orat. 4. Prima habet antiph. & reſponſorium; reliquæ antiph. tantum.
Ad Sextam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Ad Nonam, Orat. 3. cum ſuis ant.
Pag. 76. Sabbato poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis aatiph.
Ad Tertiam, Orat. 4. Prima habet duplex reſponſ. reliquæ antiphonas.
Sexta, & Nona varant.
In hebdomada ſecunda poſt Vigeſimam,
Feria II. hebdomadæ ſecundæ poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. cum antiph. ſuis.
Pag. 77. Ad Tertiam, Orat. 4. Prima habet duplex reſponſorium; reliquæ ſuas aatiph.
Ae Sextam, Orat. 4. cum totidem antiph.
Pag. 78. Ad Nonam, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Feria III. hebdomadæ II. poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. cum duabus antiph. & reſp.
Ad Tertiam Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Pag. 79. Ad Sextam Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Ad Nonam Orat. 3. cum ſuis antiph.
Pag. 80. Feria IV. hebdomadæ II. poſt Vigeſimam, ad Matutinum Orat. 3. cum ſuis antiph.
Ad Tertiam, Orat. 4. Prima habet duplex reſponſorium; reliquæ antiph.
Ad Sextam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Pag. 81. Ad Nonam, Orat. 3. ſecunda caret antiph.
Feria V. hebdomadæ II. poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. prima caret antiph. tertia habet reſp.
Ad Tertiam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Pag. 82. Ad Sextam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Ad Nonam, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Feria VI. hebdomadæ II. poſt Vigeſimam, ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Pag. 83. Ad Tertiam, Orat. 4. Prima caret reſponſorio, reliquæ habent antiph.
Ad Sextam, Orat. 4. Prima habet reſp. reliquæ antiph.
Ad Nonam, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Pag. 84. Sabb. hebdomadæ II. poſt Vigeſimam.
Ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Ad Tertiam, Orat. 4. Prima habet duplex reſp. reliquæ antiph.
Pag. 85. Incipiunt Orationes Pſalmographæ, quæ reliquæ ſunt de antiphonis, quæ in Traditione dicuntur.
Orationes ſunt numero 8. Singulæ habent antiph. & indicationem Pſalmorum, ex quibus deſumptæ ſunt.
Pag. 86. Incipiunt Orationes, & Benedictiones Completoriæ de Traditione per ſingulos dies.
Feria II. Ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
In eodem die ad Tertiam, Completoria, & Benedictio.
In eodem die ad Sextam, Completoria, & Benedictio.
Feria III. ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
In eodem die ad Tertiam, Completoria, & Benedictio.
Pag. 87. In eodem die ad Sextam, Completoria, & Benedictio.
Feria IV. Ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
In eodem die ad Tertiam, Completoria, & Benedict.
In eodem die ad Sextam, Completoria, & Benedict.

Fer. V.

Pag. 88. Fer. V. ad Matutinum, Completoria, & Benedict.
In eodem die, ad Tertiam, Completoria, & Benedict.
In eodem die, ad Sextam, Completoria, & Benedict.
Feria VI. ad Matutinum, Completoria, & Benedict.
Pag. 89. In eodem die, ad Tertiam, Completoria, & Benedict.
In eodem die, ad Sextam, Completoria, & Benedict.
Die Sabbato, ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
In eodem die ad Tertiam, Completoria, & Benedict.
In Sabbato de Lazaro,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedict.
Pag. 90. Item die Dominico de Lazaro,
Ad Matutinum, Orationes 3. cum ſuis antiph.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Die Sabbato in Ramos Palmarum,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Die Dominico in Ramos Palmarum,
Ad Matutinum Oratio de Pſalmo III. Item aliæ Orationes num. 6. Prima, ſecunda, & tertia habent antiphonas; quarta reſponſorium, reliquæ nihil.
Pag. 91. Item in eodem dia ad Matutinum, Completoria, & Benedictio in Ramos Palmarum.
Pag. 92. Feria II. in hebdomada Majore, ad Matutinum, Orationes 3. cum ſuis antiphonis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
In eodem die ad Tertiam, Orationes 3. Prima habet reſp. reliquę antiphonas.
Pag. 93. Item ad Tertiam, Completoria, & Benedictio.
Ad Sextam, Orat. 3. Prima habet reſp. reliquę antiph.
Item ad Sextam, Completoria, & Benedictio.
Feria III. ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Pag. 94. Item ad Matutinum, Completoria, & Benedict.
Ad Tertiam, Orat. 3. Prima habet reſp. reliquę antiph.
Item ad Tertiam, Completoria, & Benedict.
Pag. 95. Ad Sextam Orat. 3. Prima habet reſp. reliquę antiphonas.
Item ad Sextam, Completoria, & Benedictio.
Feria IV. ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 96. Ad Tertiam, in eodem die, Orat. 3. Prima habet reſp. reliquę antiphonas.
Item ad Tertiam, Completoria *antiqua*, & Benedictio.
Ad Sextam, in eodem die, Orat. 3. Prima notatur *antiqua*, & habet reſp. reliquę ſuas antiph.
Item ad Sextam, Completoria, & Benedictio.
Pag. 97. Item in eodem die Mercoris,
Ad Veſperam, quando Cœna Domini ingreditur, Completoria, & Benedictio *metrica* — *In margine Codicis ad Completoriam*, *legitur*: In hac Oratione Oratio paterna non dicitur, ſed tantùm Benedictio, & dicit Diaconus: *Humiliate vos benedictioni*.
Item in Cœna Domini,
Ad Matutinum Oratio de Pſalmo III. Item alię Orationes 7. Prima 2. 3. 5. 6. & 7. habent antiphonas, quarta reſponſorium.
Pag. 98. Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
In eodem die, ad Teriam, Orat. 3. Prima nihil habet, reliquę ſuas antiphonas.
Item ad Tertiam, Completoria antiqua, & Benedictio.
Pag. 99. In Paraſceven,
Oratio dicenda poſt Indulgentias explicitas.
Item Oratio in eodem die dicenda ad pœnitentes.
Die Sabbato,
Oratio, quę ad benedicendam lucernam in Sacrario dicitur.
Item Oratio, quę in eodem Dia ad benedicendum Cereum in Sacrario ſimiliter dicitur.
Pag. 100. Item Oratio, quę in eodem die poſt lumen levatum ante altare dicitur.
Item Oratio, quę poſt benedictionem lucernæ ante altare ſimiliter dicitur.
Item Oratio, quę poſt benedictionem Cerei ante Altare dicitur.
Incipiunt Orationes, quę per ſingulas lectiones in Vigilia Paſchę dicuntur,
Ideſt, explicita prima lectione, dicitur hęc Oratio: *Anniverſaria &c.*

Digitized by Google

Deinde clamat Diaconus: *Pro ſolemnitate Paſchali precemur Dominum.*
Collectio ejuſdem. Similiter per cæteras lectiones iſte ordo tenebitur.
Item ſecunda Oratio: *Eccleſiaſtica unitate &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro pace Eccleſiarum, & quiete populi precemur Dominum.*
Collectio ejuſdem.
Pag. 101. Item tertia Oratio: *Omnipotentem Deum &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro Sacerdotibus, & Miniſtris precemur* Dominum.
Collectio ejuſdem.
Item quarta Oratio: *Pacem &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro proſperitate Principum, & tranquillitate temporum precemur* Dominum.
Collectio ejuſdem.
Item quinta Oratio: *Deum Patrem &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro his, qui huic Sanctæ feſtivitati intereſſe non poſſunt, precemur* Dominum.
Collectio ejuſdem.
Item ſexta Oratio: *Deum fructuum &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro habundantia frugum, & tranquillitate aerum precemur* Dominum.
Collectio ejuſdem.
Item ſeptima Oratio: *Deum Patrem &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro Virginibus, & continentibus precemur Dominum.*
Collectio ejuſdem.
Pag. 102. Item octava Oratio: *Piæ voluntatis &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro his, qui eleemoſynas faciunt, precemur Dominum.*
Collectio ejuſdem.
Item nona Oratio: *Certi de &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro Pœnitentibus, & Confitentibus precemur Dominum.*
Collectio ejuſdem.
Item decima Oratio: *Cæleſtium &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro Peregrinantibus, & Navigantibus precemur* Dominum.
Collectio ejuſdem.
Item Undecima Oratio: *Deum Judicii &c.* Deinde dicit Diaconus: *Pro defunctorum requie, & quiete precemur Dominum.*
Collectio ejuſdem.
Pag. 103. Incipiunt Orationes de Reſurrectione Domini.
Ad Matutinum, Orationes 3. cum ſuis Antiph.
Incipiunt Orationes Matutinæ, vel Veſpertinæ Completoriæ de Reſurrectione Domini, quæ per ſeptem dies uniuſcujuſque hebdomadæ dicendæ & replicandæ ſunt, uſque in Aſcenſionem Domini.
Die Dominico, ad Matutinum, Completoria (*in margine notatur*: Hæc Completuria in Paſcha, & uſque in Aſcenſione Domini per omnes dies Dominicos ad Matutinum dicenda eſt, excepto in Octabas Paſchæ, ubi ſpecialis Completuria habetur ad Matutinum) & Benedictio.
Ad Veſperum *ejuſdem diei*, Completoria (*In Margine notatur*: Hæc completuria in Paſcha die Dominico, & uſque in diem Dominicum in octaves Paſchæ ad Veſperum dicenda ... Aſcenſionem Domini) & Benedictio.
Pag. 104. Fer. II. ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, in eodem die, Completoria, & Benedictio.
Fer. III. ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 105. Ad Veſperum, in eodem die, Completoria, & Benedictio.
Fer. IV. ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, in eodem die, Completoria, & Benedictio.
Fer. V. ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 106. Ad Veſperum, in eodem die, Completoria, & Benedictio.
Fer. VI. ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Ad Veſperum, in eodem die, Completoria, & Benedictio.
Die Sabbato, ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 107. Ad Veſperum, in eodem die, Completoria, & Benedictio.
Orationes de octavis Paſchæ.
Ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiphonis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 108. Orationes de Reſurrectione Domini, quæ in primo Dominico poſt octavas, juxta antiphonas congruentes dicendæ ſunt,
Ad Matutinum Orat. 3. cum ſuis antiph.
Item Orationes in ſecundo Dominico poſt octavas,
Ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Item Orationes in tertio Dominico poſt octavas.
Ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.

Pag. 109.

Pag. 109. Item Orationes in quarto Dominico poſt octavas,
Ad Matutinum, Orat. 3. cum ſuis antiph.
Item Orationes 43. de Reſurrectione Domini juxta quod antiphonæ in ordine poſitæ ſunt, quæ ad Matutinum uſque in Aſcenſionem Domini dicendæ & replicandæ ſunt (*nota quod poſt Orationem 39. deeſt pagina in Cod.*), Omnes habent antiphonas, ultima reſponſorium.
Pag. 113. Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 114. In Die Aſcenſionis Domini,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Oratio de Pſalmo III. Item aliæ orationes 12. Quarta 3. octava, & duodecima habent Reſponſoria; reliquæ antiph.
Pag. 115. Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 116. Item Completoria, & Benedictio in die, quo Miſſa dicitur ad Veſperum.
In Die Sancto Penteeoſten,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 23. Quarta, 8. & 12. 16. & 20. habent reſp; reliquæ antiphonas, excepta tribus poſtremis, quæ carent utriſque.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 118. Item ad Veſperum, explicito ipſo Die Dominico, Completoria, & Benedictio.
Pag. 119. XVI. Kal. Iulias, Incipiunt Orationes in die Sanctorum Adriani, atque Nataliæ,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 8. ſine Antiphonis.
Pag. 120. Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
VIII. Kal. Julias, Incipiunt Orationes de Nativitate Sancti Johannis Baptiſtæ,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 121. Ad Matutinum, Orationes 21. (*ſed forte plures erant, quia poſt 21. deſunt duæ, vel tres pag. in Cod.*) Quarta, 8. 12. 16. & 20. habent reſponſoria Reliquæ antiph.
Pag. 124. *III. Kal. Iulias, Orationes de Feſtivitate SS. Petri & Pauli* (deeſt principium).
Ad Matutinum, Orationes, quæ ſuperſunt, ſunt num. decem, ſine antiph. ac reſponſ.
Pag. 125. Item ad Matutinum, Completoria & Benedictio.
XVI. Kal. Auguſt. Incipiunt Orationes in die Sanctarum Iuſtæ, & Rufinæ,
Ad Veſperum, Completoria & Benedictio.
Ad Matutinum, Orationes 12. Prima, 2. 3. 5. 6. 7. 9. 10. & 11. habent antiphonas; quarta autem, & 8. reſponſoria.
Pag. 127. Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Orationes de Feſtivitate S. Cucufatis,
Ad Veſperum, & Matutinum, Completoria, & Benedictio. *De S. Jacobo nihil.*
Kal. Auguſti Incipiunt Orationes in die Sancti Felicis.
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio (*nota, quod Completoria habet antiphonam, & Benedictio alleluiaticum ex errore amanuenſis.*)
Pag. 128. Ad Matut. Orationes 12. Prima, ſecunda, tertia, quinta, ſexta, & ſeptima habent antiphonas; quarta, & octava reſponſoria; reliquæ nihil.
Pag. 129. Item *eodem die* de Machabeis, Orationes 3. ſine antiphonis, quę loquuntur de SS. Machabeis, & Felice.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio *de S. Felice tantùm.*
Pag. 130. VIII. Idus Auguſti, Incipit de Feſtivitate SS. Juſti, & Paſtoris, Oratio, & Benedictio tam ad Veſperum, quàm ad Matutinum dicenda; Cęterę tamen orationes de Matutino de antiphonis, ideſt: *ſinite parvulos*; & : *ſapientia aperuit os mutorum*: ſive de alleluiatico: *ex ore infantium* vel de reſponſorio, qui in ordine ſequitur, ſuperiùs in Miſſa quarta de Infantum tactę ſunt, quę in iſto die dicendæ ſunt.
IV. Idus Auguſti, Incipiunt Orationes in die S. Laurentii,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orat. 3. ſine antiphonis,
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 131. III. Idus Auguſti, Incipiunt Orationes in die S. Yppoliti,
Ad Veſperum, Completoria, *ſine Benedictione*.
Ad Matutinum, Orationes 5. ſine antiphonis. Item Benedictio *metrica*.

INDEX

Pag. 132. XVIII. Kal. Octobris, de Feſtivitate S. Cypriani,
Oratio, & Benedictio, tam ad Veſperum, quàm ad Matutinum dicenda.
VIII. Kal. Octobris, Incipiunt Orationes de Decollatione S. Joannis Baptiſtæ,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 133. Ad Matutinum, Orat. 3, ſine antiphonis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
De Feſtivitate SS. Coſmæ, & Damiani,
Oratio, & Benedictio, tam ad Veſperum, quàm ad Matutinum dicenda.
Pag. 134. Item Oratinnes 10. ſine titulo pro ingruentibus periculis.
Pag. 135. III. Idus Novembris, in die S. Martini,
Ad Veſperum, Completoria, & Benedictio.
Ad Matutinum, Orat. 8. ſine antiphonis.
Item ad Matutinum, Completoria, & Benedictio.
Pag. 136. Oratio Matutina pro ſurgentibus è cubiculo.
De Defunctis, Orationes 2.

Hic deficit, aut explicit Codex. *Nota quod in folio primo ipſius Codicis alia manu ſcriptum eſt* – Ⓟ 𝔅 Sergius Bicedominus Sanctæ Eccleſiæ Aquil.. n. – *Item in alio folio Cod. poſt aliquot verba antiquitate deleta, hæc habentur* – de Bonello in XX. anno Liutprandi Regis – *Liutprandus Anſprandi filius Langobardorum Rex regnavit annos XXXI. Menſes VII. Obiit die XIII. Januarii an.* 744. [Diac. lib. 6. cap. ult. Heremp. Anaſt. Concil. Rom. habitum an. 743. Baron. Pag. n. 16. an. 743.

F I N I S.

xii Kl FEBRAS

Specimen characterum Libelli Orationum Gothico-Hiſpani antiquiſsimi ritus Isidoriani, ære inciſum, ex antiquiſsimo Codice Veronenſi.

INCPNT ORATINES IN DIEM SCI FRUCTUOSI AGURII ET EULOGII · COMPLETURIA · AD UESPERUM

Probata tanta dñe actorum tuorum uictricium ut qui actiui fulgidum radiant in saeculum: quorum fidem dum probabili camino examinas: laudabili iudicio tibi placitarum adsignas. Habe ergo in turbam hunc manipulum sacerdotum: quos tu ad te munera nra felicia mirari. Direxit quidem ordinum sed uehendae officia: In fructuoso siquidem pontificalis gratia fulget. In augurium et eulogium. Leuitas dignitatis ministerium claret. Nra ergo uota his tuis ob tuam beatificandam insinuata: ille ut post tantorum sacerdotum contraerenda persone: horum in ratione caelesti reluceant cum animas ad uitam: illius in uocatione sci faciant perducam ut ad gloriam.

Digitized by Google

CL. VIRI CAJETANI CENNI

Sacroſanctæ Baſilicæ Vaticanæ Presbyteri Beneficiati de Libello Orationum Gothico-Hiſpano Codicis Veronenſis judicium, Tomo I. De Antiquitate Eccleſiæ Hiſpanæ *pag. 28. & ſeqq.*

VIII. Hymnus Sancti Jacobi non eſt antiqnior inventione Sacri Corporis.

SI ulla in re ſunt decepti evidenter, qui de antiquitate Eccleſiæ Hiſpanę diſputarunt, id certè evenit, quum de Miſſali, & Breviario Moz-Arabicò non ſecus atque ipſiſſimum Gothicum, ſeu Iſidorianum eſſet, pronunciarunt. Ecquia enim neſciat, hujuſmodi Codices non modo in provinciis, verum etiam Romæ frequentibus additamentis fuiſſe, ac perpetuo ſuturos obnoxios? Ecquis Eccleſiæ rituum eſt adeo rudis, ut unam ſemper precandi rationem, unamque methodum ab Apoſtolorum temporibus ad ſeptimum uſque ſeculum deducat? Ecquis tam multos Doctos Epiſcopoa legens in libro virorum Illuſtrium SS. Iſidori, & Ildefonſi, navaſſe operam corrigendis, atque illuſtrandia veteribus, necnon adjungendia novis, inſtabilitatem iſtam ingenitam illorum codicum non intelligat? Ecquis tandem ex Conciliorum decretis non aſſequitur varietatem officiorum non modo in univerſa Wiſigothorum ditione, verum etiam in provinciis ſingulis? Longum, &, ſi Deo placet, moleſtum eſſet de his omnibus ſingillatim diſſerere, antequam Eccleſiæ Hiſpaniarum conditionem noverimus: neceſſe eſt tamen, ad hymni hujus ætatem deprehendendam, ut de hujuſmodi Codicibus hic in anteceſſum dicam, quæ non paucia abjiciendis præjudiciis utilia fore arbitror iis, qui in tot, tamque variaa opiniones licet diviſi, tamen in eo conveniunt, ut nulla temporum ratione habita, Gothicum, Iſidorianum, Moz-Arabicum ritum, unum eumdemque eſſe contendant ac proinde Miſſale, ac Breviarium Moz-Arabicum (cujuſmodi pluribus Hiſpani utuntur, unumque ego exemplum vidi elegantiſſimum in Exc. domus Corſinæ inclyta bibliotheca, alterumque in Vallicelliana) Card. Franciſci Ximenii juſſu & ſumptibus in lucem editum ineunte ſexto decimo Eccleſiæ Seculo, pro Iſidoriano venditent. Itaque horum codicum antiquorum tria minimum exempla certa, inter ſe diverſa, antequam vulgatum Breviarium ac Miſſale Moz-Arabum prodirent mox ſubjiciam omnium oculis. Primum nempe, & alterum præiviſſe Mauricam invaſionem, eaque propter ad ſeptimum Seculum pertinere, quum Eccleſia Hiſpana florentiſſima erat, omni procul dubio affirmabimus; tertium verò non eſſe antiquius decimo Eccleſiæ ſeculo apertum erit. Ex primo antiquiori aliis, & ex altero hymnos certos in laudem Dei, Apoſtolorum, & Martyrum decantari conſueviſſe argumentis valde apertia conjicitur; tertium vero hymnis etiam Confeſſorum maxime abundans, infelicitate metri, atque ſtyli barbarie, nedum ſerie rerum clam nemine eſſe patitur longo ſe intervallo proximum eſſe feliciſſimo illi ævo Mauricam invaſionem præeunti, quo de agendum mihi erit. Porro hoc tertium Breviarii exemplum ex prioribus illia antiquis defloraſſe potiua quæcumque libuit collectoris ingenio, quam ex iiſdem coaluiſſe, conſtat liquido, ut mox oſtendam. Hinc autem non ex veteribus illis, Alphonſus Ortizius, treſque ejus Collegæ juſſu Ximenii Cardinalis evulgarunt Breviarium, quod apud imperitos Iſidorianum audit, novis ſaſtia acceſſionibus juxta eum ritum, quem invenerunt. Hymnuſque ille in laudem S. Jacobi non eſt antiquior tertii eiuſdem Bræviarii ævo, aut ſi aliquantum ætate præſtat, nec Sacri Corporia inventionem præivit, neque decantari in Eccleſiis conſuevit. Singula hæc teneri manibus majori, quam potero, brevitate, ac perſpicuitate nunc ſaciam.

Differt. I. Cap. II.

IX. Id oſtenditur varietate Codd. qui audiunt Mozarabici.

Codex Iſidorianus antiquiſſimus, qui ante hunc diem non ptodiit, latebat in celebri Archivo Ampliſſimi Capituli Veronenſis, de quo eruditi omnes magnifice, & conſtanter ſunt loquuti, quam ego rem non ſemel alibi teſtatus ſum. Is tamen nequaquam latuit V. C. P. Joſephum Blanchinum Congregationis Oratorii presbyterum, qua in hujuſmodi veterum monumentis perſpicacitate eſt, ut omnibua fidem ſaciet vis eorum ingens, quam ſtudio improbo collectam prope eſt, ut ſaciat publicæ

lucis (non enim ſunt aliud , quam proludium , pauca illa pretioſiſſima , quæ illus opera & ſtudio ante annos aliquot prodierunt) . Eumdem vir doctiſsimus perquam humaniter mecum communicavit paratum prælo , ſecitque illi titulum : *Libellus Orationum antedotus Eccleſiaſticorum Officiorum Gotico-Hiſpanus , adhuc ex parte obtinens in Breviorio Mozarabico antiquiſſimi Ritus Iſidorioni. Prodit ex vetuſtiſſimo Cod. Ampliſſimi Capituli Veronenſis opero & ſtudio Joſephi Blanchini Veronenſis Presbyteri Congregotionis Oratorii Romani* . Hunc ſequitur Codex alius , ſive ut melius dicam fragmentum alius Codicis evulgatum a Francisco de Piſa anno 1593. in urbe

Acta SS. to. 6. Jul. pag. 78. Toleto , quod P. Joannes Pinius recitat in ſua de Liturgia Moz-Arabum diatribe , neque aliud continet , præter duos menſes Kalendarii veteris Januarium , & Februarium , qui ſatis perſpicue notant ætatem Codicis , extrema videlicet ſeculi ſeptimi . Tertius demum Codex eſt quem adhibuerunt editores Breviarii Moz-Arabici , ejuſque exempla aliquot ſervari audio in Archivo Primatialis Eccleſiæ Toletanæ , & haud dubiè Compluti ipſiſsima illa extant , quæ in editione Breviarii ſunt adhibita . Hunc ego tribuo ſalvo Abbati Alvendenſi , ſeu Albaildenſi , qui obiit diem ſuum Æta milleſima , ſive anno Chriſti 962. Libro ſiquidem Virorum Illuſtrium , qui explicit in Juliano Toletano , continuò additur Salvi hujus vita , cuique obvia apud Nicolaum Antonium , Card. Aguirrium , & Fabritium , quod non leve argumentum eſt , poſt Hiſpanæ Eccleſiæ viciſsitudines Abbatem iſtum ſuiſse primum , qui antiquos illos patres ſtudii genere imitaretur . Peritiſsimus harum rerum Ven. Card. Thomaſsius id ſenſit , ubi Pſalterium atque orationes Pſalmis congruentes ex Breviario Moz-Arabico decerptas editurus : *Latent* , ait , *fortaſſis aliquæ orationes Salvi*

V. Salvi Abb. Alv. *Abbatis inter haſce Mozorabicas* . Quidni autem ? Verba ipſa recito ejus vitæ . *Cujus oratio , nempe in hymnis orationibus , verſibus , ac miſſis quas illuſtri ipſe ſermone compoſuit , plurimam cordis compunctionem , & magnam ſuaviloquentiam legentibus , audientibuſque tribuit* . Horum ſimile tota in Hiſpanienſi antiquitate non invenies tributum alicui ex iis , qui hujuſmodi Sacrorum Codicum ſategerunt , præterquam Juliano Regiæ urbis Antiſtiti , qui ſedere cœpit anno Chriſti 680. nam ſucceſſor ejus Felix , *Librum* , inquit , *Miſſorum de toto circulo anni in quatuor partes diviſum , in quibus aliquos vetuſtatis incuria vitiatas , & ſemiplenas emendavit , atque complevit , aliquas verò ex toto compoſuit* . Quæ novum ab Juliano Miſſalem librum eſſe adornatum demonſtrant ; & huc , ni ego fallor , reſpicit Kalendarii fragmentum , quod loco ſecundi codicis habendum dixi .

X. Enumerantur ſcriptores ſeculi ſeptimi qui operam iis aliquam navarunt.

Teſtatur Julianus idem , quod prædeceſſor ſuus S. Ildefonſus de eadem re multa ſcripſerat : quin etiam hymnorum aliquot ſuiſſe authorem ait : *Partem ſanè tertiam miſſarum eſſe voluit , hymnorum , atque ſermonum* . Et notandum , quod toto in eo libro virorum Illuſtrium nemo ante eum legitur hymnos ſcripſiſſe ; quum tamen aliunde conſtet , quinam illuſtrationi Miſſalis , ac breviarii Gothorum tempore navarunt operam . Nam in Codice Monaſterii olim S. Æmiliani, nunc Scorialenſis bibliothecæ , de cujus antiquitate , & præſtantia loquar ſequenti capite , ita legitur ad rem noſtram : *Donec de Orthodoxis , & Catholicis viris fuit illuſtrata , ideſt: Fulgentio , Petro , Leandro , Iſidoro , Ildefonſo , Fructuoſo , Juliano* , de quibus ſingulis pro dignitate loquar laudato capite. Ad Ildefonſum quod attinet, quoniam ipſa hymnorum mentio , tametſi nulli hucuſque emerſerint , non amovet dubium omne , quin hymnum S. Jacobi , utquumque barbarie ſumma ſcatentem , ocioſus aliquis adſcribat Sancto eidem Antiſtiti, duo hic ſedulo animadvertenda proponam . Primum videlicet , quod etiamſi Ildefonſo adſcriberetur ille hymnus , nihil tamen promoveri poſſet : quippe Ildefonſus longe poſt tempora Iſidori floruit ; Iſidorus autem tam apertè , tam dilucidè de hymnis decantandis in Hiſpaniis loquitur , ut præfato S. Jacobi nullum relinquat locum , idque mox planum faciam Sancti ejus viri allatis verbis ipſis . Deinde quod S. Jacobi (eſtque id ineluctabile argumentum) obſcura omnia erant Hiſpanis ante mirabilem ſacri Corporis inventionem ; ideoque tam altum ubique ſilentium occurrit , ut nè inter ſeſtos quidem dies recenſeatur ullus eidem dicatus . Quam rem quantocyus fateri omnes cupio , Iſidoriani breviarii circulo totius anni propoſito , cui ſuis locis adjiciam charactere Italico additiones Kalendarii editi a Fraciſco de Piſa , brevitati enim quam maximè conſulendum mihi eſt . Atque utinam Sacramentarium aliquod vetus aliquando emergat . Certum enim haberi debet , quod licet Maurorum tempore acceſsiones multæ præſertim ab Alvendenſi illo

Ab-

Abbate ſint factæ ſacris iis libris, ritus tamen antiqui ſumma eadem perſeveravit, ejuſque pars magna etiam in Gallias invecta eſt, Mabillonio id docente cum teſtimoniis veterum. Cui quidem doctiſſimo viro acceptam refero novam impoſtoris alicujus audaciam; nam VI. Kal. Januar. quum habeatur *Miſſa in Natale Apoſtolorum Jacobi & Joannis*, in Miſſali Gothico, qui certè dies utrique filio Zebedæi Sacer erat; docet Mabillonius, quod in Martirologio Gellonenſi apud Septimanos ante annos nongentos ſcripto, extat: *Ordinatio Epiſcopatus Jacobi Apoſtoli Fratris Domini, adſumptio S. Joannis Evangeliſtæ*. Non eſt hic locus expendendi ætatem auctoritatemque hujus effati. Sit ſatis noſſe ævum impoſturæ omnis, & provinciam, unde prodiit id effatum; nam opportune agam de his etiam rebus. Venio nunc ad S. Iſidori doctrinam certiſſimam de Sacris hymnis.

De liturg. Gallic. l. 3.

XI. Hymni tantum Ambroſiani decantabâtur Sec. Eccleſ. ſeptimo. Concl. Agath. can. 30.

Haud dubie ſeculo Eccleſiæ ſeptimo, quum maximè florebat Eccleſia Hiſpana, Ambroſiani præſertim hymni ubique obtinebant, ut patet ex Concilio Agathenſi anno Chriſti 506. (nondum Gallia Gothica erat una ex provinciis Eccleſiaſticis Hiſpaniarum) nam congregati Epiſcopi ita decreverunt; *Quia convenit ordinem Eccleſiæ ab omnibus æqualiter cuſtodiri, ſtudendum eſt, ſicut ubique fit, ut poſt antiphonas, collectiones per ordinem ab Epiſcopis, vel Presbyteris dicantur, & hymni matutini vel veſpertini decantentur diebus omnibus, & in concluſione matutinarum, vel veſpertinarum & miſſarum poſt hymnos capitella de Pſalmis dicatur, & plebs collecta oratione ad Veſperam ab Epiſcopo cum benedictione mittatur*. In Hiſpaniis autem ſecus erat, quippe quas ante invaſerunt Ariani, quam hymni Ambroſiani invaleſcerent. Hinc eſt, quod Epiſcopi Hiſpaniarum antiqui moris retinentiſſimi, ubi primum ſub Regibus Suevorum in Gallæcia depoſuerunt hæreſim veluti abuſum ſunt averſati ſacros hymnos: *Placuit*, inquiunt, *ut extra pſalmos, vel canonicarum Scripturarum novi, & veteris Teſtamenti, nihil poeticè compoſitum in Eccleſia pſallatur, ſicut & ſancti præcipiunt Canones*. Neque ante annum 633. quum concilium IV. Toletanum eſt celebratum, ſeniore Metropolita Iſidoro Præſide accepti reperiuntur hymni iidem Ambroſiani tota Hiſpania: *Quia nonnulli hymni*, Patrum verba ſunt *Humano ſtudio in laudem Dei, atque Apoſtolorum, & Martyrum triumphos compoſiti eſſe noſcuntur, ſicut hi, quos Beatiſſimi Doctores Hilarius atque Ambroſius ediderunt, quos tamen quidam ſpecialiter reprobant, pro eo quod de Scripturis Sanctorum Canonum, vel Apoſtolica traditione non exiſtunt ..... ſicut igitur orationes, ita hymnos in laudem Dei compoſitos nullus veſtrum ulterius improbet, ſed pari modo Gallia Hiſpaniaque celebret, excommunicatione plectendi, qui hymnos reiicere fuerint auſi*. Hoſce vero hymnos non eſſe alios quam Ambroſianos docet egregius idem Doctor Eccleſiæ. *Sunt autem*, ajens, *divini hymni: ſunt & ingenio humano compoſiti. Hilarius autem Gallus Epiſcopus Pictavienſis eloquentia conſpicuus hymnorum carmine floruit primus. Poſt quem Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus, vir magnæ gloriæ in Chriſto, & Clariſſimus Doctor in Eccleſia, copioſus in hujuſmodi carmine claruiſſe cognoſcitur; atque inde hymni ex ejus nomine Ambroſiani vocantur, quia ejus tempore primum in Eccleſia Mediolanenſi celebrari cœperunt, cujus celebritatis devotio poſthac per totius Occidentis Eccleſias obſervatur. Carmina autem quæcumque in laudem Dei dicuntur, hymni vocantur*. Quæ poſtrema verba alibi etiam penſius declaravit. *Proprie autem*, inquiens, *hymni ſunt continentes laudem Dei. Si ergo ſit laus, & non ſit Dei, non eſt hymnus: ſi ſit & laus Dei laus, & non cantetur, non eſt hymnus. Si ergo in laudem Dei dicitur, & cantatur, tunc eſt hymnus*.

Conc. Brac. 1. c. 22.

Conc. Tol. IV. cap. 13.

De Offic. Eccleſiaſt. lib. 1. c. 6.

Orig. l. 6. c. 19.

XII. S. Jacobo in Hiſpaniis nullus dies erat dicatus.

Itaque tametſi Venantii, Sedulii, ac præcipue Prudentii gentilis ſui potuiſſent Hiſpani per eum ævum decantare hymnos in Apoſtolorum, & martyrum triumphos tamen ante obitum S. Iſidori id factum eſſe oſtendet nemo. Quod ſi etiam ponamus, hymnos Prudentii de Martyrum triumphis, qui in edito Moz-Arabico leguntur, cantari in his Eccleſiis cœpiſſe ante Mauricam invaſionem, nullatenus id de Hymno S. Jacobi neque a Prudentio, neque ab alio ullo ex antiquis compacto affirmari a nobis poterit; quam rem probare nihil attinet, quum unicuique liceat propriis oculis hymnos veteres uſurpare. At compendiaria incedam via, ut cœpi, ob oculos ponens circulum feſtorum dierum ex Cod. Iſidoriano, prætermiſſis feriis de quibus alibi.

Bibl. P. tom. 5. Sirmond. tom. I.

„ Orationes de adventu Domini per dies Dominicos (*quinque recenſentur*)
„ Orationes de Adventu Domini uſque ad Nativitatem. In Primis.

XV. Cal. Decebr.	S. Aciſcli.	*Novemb.*
XIV. Cal. Dec.	S. Romani.	
X. Cal. Dec.	S. Celiæ *leg.* Cæciliæ.	
III. Cal. Dec.	S. Saturnini.	
II. Cal. Dec.	S. Andreæ Ap.	
V. Id. Dec.	S. Leocadiæ.	*Decemb.*
IV. Id. Dec.	S. Eulaliæ.	
XV. Cal. Janua.	S. Mariæ Vig.	
VIII. Cal. Jan.	Nativitatis Dom.	
VII. Cal. Jan.	S Stephani.	
VI. Cal. Jan.	S. Eugeniæ.	
IV. Cal. Jan.	S. Joannis Ap. & Eva.	
II. Cal. Jan.	S. Columbæ.	
Cal. Jan. Octavas Nativ.	Circumciſio Dom.	*Januar. ex utroque Cod.*
VIII. Id. Jan.	Apparitionis Dom.	
VII. Id. Jan.	S. Juliani conjugis Baſiliſſæ.	
VI. Id. Jan.	*S. Luciani.*	
V. Id. Jan.	*XL. Martyrum.*	
IV. Id. Jan.	*S. Serenæ.*	
XVIII. Cal. Februa.	*S. Felicis.*	
XVI. Cal. Feb.	*Policarpi, & Antonii.*	
XIV. Cal. Feb.	*S. Sebaſtiani, & Comitum.*	
XIII. Cal. Feb.	*SS. Agnetis, & Emerentianæ.*	
. . . . .	Alliſionis Infantum.	
XII. Cal. Feb.	Fructuoſi, Augurii, & Ulogii.	
XI. Cal. Feb.	S. Vincenti.	
X. Cal. Feb.	*Obitum Domini Ildefonſi Epiſcopi Toleto.*	
VIIII. Cal. Feb.	*S. Babilæ.*	
V. Cal. Feb.	*S. Tirſi cum comitibus.*	*Feb. ex utroque Cod.*
Non. Feb.	*S. Agatæ V. & M.*	
VII. Idus Feb.	*S. Dorotheæ vel com.*	
VI. Idus Feb.	*S. Marci Evang. M.*	
II. Id. Feb.	*S. Eulaliæ V. M. Barcinona.*	
XII. Cal. Martii.	*S Pantaleonis.*	
VIII. Cal. Martii.	Cathedra S. Petri.	
VI. Cal. Mar.	*S. Julianæ V. M.*	

. . . . Carnes tollendas. Dominica I. Quadrageſimæ Dom. II. Quæ.
„ Veceſima. Dominica de Lazaro. Dominica in ramos palmarum. Feriæ quatuor
„ in Ebdomade majore. Cœna Domini. Paraſcebe. Sabbato in Vigilia Paſcæ. Re-
„ ſurrectio Domini. Dominicæ IV. Aſcenſio Pentecoſtes.

Jun.	XVI. Cal. Jul.	SS. Adriani, & Nataliæ.	
	VIII. Cal. Jul.	S. Johannis Baptiſtę.	
	III. Cal. Julii.	SS. Petri, & Pauli	*deeſt principium.*
Julii.	XVI. Cal. Aug.	SS. Juſtæ, & Rufinæ.	
	VIII. Cal. Aug	S. Cucufatis.	
Aug.	Cal. Aug.	S. Felicis, & Maccabeorum.	
	VIII. Idus Aug.	SS. Juſti, & Paſtoris.	
	IIII. Id. Aug.	S. Laurenti.	
	III. Id. Aug.	S. Yppoliti.	
Septb.	XVIII. Cal. Octo.	S. Cypriani.	
	VIII. Cal. Octo.	Decollatio S. Johan. Baptiſtæ.	
	. . . .	SS. Coſmæ, & Damiani.	
Nob.	III. Id Nov.	S. Martini.	

Quàm rectè Bollandi continuator faciat ſecundum Codicem antiquiorem Iſidoriano, ex additionibus patet.

JO-

JOSEPHI BLANCHINI

Adnotationes in ſequentem Libellum Orationum antiquiſſimi Ritùs Gothico-Hiſpani.

CIrculus Feſtorum dierum Libelli Orationum Codicis Veronenſis apertiſſimo teſtimonio declarat, in hoc argumento demonſtrationis potiùs, quàm probationis partes a me ſuſcipi, qui eundem aſſero eſſe antiquisſimi Ritùs Gothico-Hiſpani. Quotquot etiam in eo inſcribuntur Sancti, aut Hiſpani ſunt, aut in Hiſpania celebres habebantur. Ad quod utrumque aperiendum, ut contentiori ſtudio curſuque deveniam, ineluctabilem probationem ad regulam *totius Anni Circuli* quæram.

* ADNOTATIO I. in Codicem Veron. pag. 1.

*„ Adventus nomine (inquit Domnus Leodegarius Mayer Principalis Monaſterii „ Murenſis Monachus *in Explicatione compendioſa Litterali, Hiſtorica Ceremoniarum* „ *Eccleſiaſticarum, Part. III. Cap. I. pag.* 372.) olim ipſa Nativitas Domini ſignificata „ eſt, non verò tempus illam antecedens. Nam Miſſale Mozarabicum, & Lanfrancus „ in Conſtitutionibus, *Dominicas Adventùs* quas nos appellamus, *Dominicas ante* „ *Adventum Domini* nuncupant. Et S. Ambroſius Hymnis, quos pro Dominico Na„ tali compoſuit, hunc titulum præfixit: *Hymni de Adventu Domini*. Labentibus „ annis hoc nomen inditum eſt tempori, quod Nativitatem antecedit, ideo, *quia* „ teſte Ruperto * *totus ejus Eccleſiaſticus Ordo juxta contemplationem Adventus Do-* „ *mini diſpoſitus eſt* „. Quamobrem Codex Veronenſis pag. 1. ita habet = *Incipiunt Orationes de Adventu Domini per Dies Dominicos: ideſt in Sabbato, qui primùm occurrit in Adventu* = Verba illa, *in Sabbato, qui primùm occurrit in Adventu*, penſanda ſunt: non enim ſemper antiquitùs à Dominica die (cujus Veſperæ Sabbato præcedente *ingrediebantur*) Eccleſiaſtica Officia *de Adventu Domini* in Hiſpania cœperunt. Nunc temporis in Romano Breviario ordiuntur a Veſperis primi Sabbati poſt Feſtum S. Catharinæ, vel, quod idem eſt, a Veſperis Sabbati ante Dominicam Feſtivitati S. Andreæ Apoſtoli proximiorem. Apud Græcos verò (quod priſca ætate etiam in Eccleſia Romana moribus recipiebatur) a die decima quarta menſis Novembris; & apud Hiſpanos à die XVII. ejuſdem menſis, ut ex dicendis conſtabit. Ambroſiani ſex Dominicas habent de Adventu Domini, quarum prima illa eſt, quæ Feſtum S. Martini ſubſequitur. Totidem celebrant Toletani, qui Breviarium Mozarabicum non repudiarunt. Cur ergo, inquies, quinque tantummodo Dominicæ dies ſunt in Codice Veronenſi, qui, authore te, continet *Libellum Orationum antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani*? Ne mireris, quæſo; neve ullum inde diſcrimen oriri putes. Dies redigamus ad calculum, & rationem *de utroque Anni circulo*, factis computis, habeamus. In Breviario Mozarabico ideo ſex hebdomadæ Adventus enumerantur, quia in ipſo, eo anno, quo fuit conflatum, initium Adventùs, diei 17. Novembris alligatum, incidebat in Dominicam, ut ex Hymno, & Orationibus XV. Kal. Decembris poſitis liquet: Natale verò Domini, recurrens die 25. Decembris, incidebat eodem anno in feriam IV. ſextæ Hebdomadæ. Igitur omnes Adventus dies in Breviario Mozarabico erant numero 38.; ut in noſtro Libello Orationum Gothico-Hiſpano. Quamvis enim quinque tantum Dominicas dies ipſe Libellus enumeret; nihilo tamen minus in ſumma dierum cum edito Toletano concordat: quia, eo anno, quo ſcriptus eſt antiquiſſimus Codex (circa nempe ſeptimum Sæculum), die 17. menſis Novembris, à qua Eccleſiaſtica Officia *de Adventu* ipſe etiam inchoat, feria II. recurrebat, ut in Indice totius anni circuli oſtendi. Quinque ergo ſolis Dominicis locus erat eo anno, uſque ad Natale Domini, quod die 25. menſis Decembris Feriâ V. ſextæ Hebdom. celebrabatur. At repones, quomodo oſtendi poteſt, cùm in Breviario Mozarabico, tum in Codice Veronenſi Officia *de Adventu* a die 17. menſis Novembris fuiſſe inchoata? Rem narro, proboque cum utriuſque Voluminis teſtimonio.

* De Offic. divin. l. 3. c. 1.

* ADNOTATIO II. pag. 5.

* Codex Veronenſis pag. 5. hæc habet:

Incipiunt Orationes de Adventu Domini, quæ per ſingulos Matutinos juxta Antiphonas congruentes uſque ad Nativitatem Domini ſunt dicendæ;

XV. Kal. Decembris in die Sancti Aciſcli. Iſtæ Orationes dicendæ ſunt juxtà Antiphonas quæ tunc cantantur.

Au-

I. *Audivimus, Chriſte, confitemur, & credimus &c.*, ita verò & *Capitula* ſeu Completoria primarum Veſperarum Dominicæ primæ Adventus in Breviario Mozarabico habet (pag. I. col. II.); in quo præterea XV. Kalendas Decembris pag. ccccxii. col. III. exſtat Officium proprium *in Feſto Sancti Aciſcli vel comitum ejus*, cum Hymno & Orationibus, quæ omnem dirimunt quæſtionem, ut legenti conſtabit,

HYMNUS *hic eſt.*

Gaudete flores Martyrum;
*Salvete Plebs * Gentium;* (* forte, plebes)
Viſum per aſtra mittite;
Sperate ſignum gloriæ.
Voces Prophetarum ſonant,
Venire Jeſum nunciant,
Redemptionis prævià,
Qua nos redemit, gratià.
Hinc mane noſtrum promicat,
Et corda læta exæſtuant;
Cum vox fidelis perſonat
Prænunciatrix gloriæ.
Tantæ ſalutis gaudium,
Quo eſt redemptum ſæculum,
Exceptionis inclytum
Ab hinc ſciamus canticum.
Adventus hic primus fuit
Punire quo non ſæculum
** Venit, ſed ulcus tergere* (* Br. Moz. veniſſet.)
Salvando quod perierat.

At nunc ſecundus præmonet
Adeſſe Chriſtum januis;
Sanctis coronas reddere,
Cæliquo regna pandere.
Æterna lux promittitur,
Sydusque ſalvans promitur,
Jam nos jubar refulgidum
Ad jus voces Cæleſtium.
Te, Chriſte, ſolum quærimus
Videre, ſicut es Deus;
Ut læta nos hæc viſio
Evellat ab omni Tartaro.
Quò dum Redemptor veneris
Cum candidato Martyrum
Globo ſ adunes celibi
Nos tunc beatos cœtui.
Præſta Pater piiſſime,
Patrique compar unice,
Cum Spiritu Paraclito
Regnans per omne ſæculum. *Amen.*

CAPITULA.

In die ejuſdem S. Aciſcli:

Domine Deus omnipotens, qui glorioſo diſpoſitionis munere ante ſæcula cuncta diſponis, quæ per ſæcula ordinata diſcurrere vis; dum ex te ante omnia tempora conſempiternum coæqualemque, omnipotentem, & conſubſtantialem tibi unicum Filium prodire vis: quem in finem ſæculorum viſibus hominum viſibilem hominem oſtendis; ut humanum genus, quod fraus Diaboli expulerat a paradiſo, ejus humilitate referres in Cœlum. Quem ad conjugendam ſibi Eccleſiam, ut ſponſum è thalamo procedentem deſtinaſti: de cujus utero procreata Sanctorum agmina, tanquam roſas, vel lilia Martyrum, Confeſſorum, vel Virginum aggregas copia; qui per te tibi placentes, tuaque juſſa implentes, Mundum omnem velut nihilum reputantes, pro te corpore cæſi, *animas Sanctorum Aciſcli, atque Victoriæ, quorum annuà vice Feſta ſuſcipimus*, eorum meritis ſempiterna præmia capiamus. Et quia odor majeſtatis tuæ mirè flagrans, *jam deſiderabilem illum Adventus tui nos invitat ſuſcipere feſtum*, præcantes petimus, & crebra ſupplicatione depoſcimus; ut ſic inchoata Adventus tui gaudia cum hymnis, & canticis, * & piis, modulatione vocis, ſtatutis peragamus diebus; ut ad Sanctum * idem Filii tui Natalem purgatis maculis delictorum cum fructu accedamus operum bonorum. *Pater noſter. Et ne nos &c.*

(* leg. & Pſalmis) (* iidem.)

Et pagina ccccxiii. *col.* 4.

Deus Dei Filius, quem Sancti omnes cum exultatione magnà præſtolantes viſuri ſunt in ea gloria, in qua Patri ſimilis es in natura, *Sanctarum tuorum Aciſcli & Comitum ejus devotè celebrantes ſolemnia*, peccatorum dele cyrographa, ut qui *Adventûs tui in hoc die inchoamus gaudia*, cum eis in illa futura Beatitudine poſt tranſitum mereamur jocundari in patria.

Item, eodem die pag. 413. *col.* 4.

Audivimus Chriſte &c. *ut in Cod. Verau.*

Demum pag. 414. *col.* 2.

Flagrat Chriſte tuus pretioſior &c. *ut in eodem Codice.*

Igitur Adventus Domini in Breviario quoque Mozarabico à feſto S. Aciſcli ſumebat exordium.

S. Aciſcli meminit Prudentius In libro Periſtephanωn Hymno 4. de Sanctis XVIII.

XVIII. Martyribus Cæſarauguſtanis.

Afra Carthago tua promet oſſa
Ore facundo, Cypriane Doctor:
Corduba Aciſclum dabit, & Zoëllum,
Treſque Coronas.

Agila Gothorum Rex divinitus punitus eſt, ex Iſidori Chronico Æra 587. quòd S. Aciſcli ſepulcrum polluiſſet.

* Codex Veronenſis pag.6.

XIV. Kal. Decembris quando & S. Romani feſtum incurrit. Breviarium Mozarabicum Toletanum editum juſſu Cardinalis Ximenii anno 1502. pag. 414. col. 2. *Romani Monachi, & Martyris.* Gaudet Officio, & Hymno proprio.

* ADNOTATIO III. pag.6.

H Y M N U S.

ROmane, Chriſti fortis aſſertor Dei,
Elinguis oris organum fautor move:
*Largire comptum carmen * ſanctiſſimum:*
Fac ut tuarum mira laudum concinam:
** Qui cum ſciſſet ipſe poſſe facere mutas eloqui,*
Plectrum palati, & faucium ſævus Tibi
*Tortor * refregit, * nec tamen ſilentium*
Induxit ori, quo fatebaris Deum.
Vox veritatis teſtis extingui nequit,
** Vel ſi reciſis palpitet meatibus.*
** Chriſtum loquendi lingua nunquam defuit,*
Cum prædicatur ipſe verborum dator.
Nunc, Martyr Sancte, poſcit Te Plebs infima,
Sordes emundes, dira pellas crimina:
Ignes Averni rore digno comprimas,
Et nos beandos ad ſuperna pertrahat.
Honor ſit æterno Deo, ſit gloria
Uni Patri, ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu, qui Trinitas perhenniter
Vivit potens in ſæculorum ſæcula. Amen.

* Prudentius in hymno X. *infantiſſima.*
* *Nam ſcis & ipſe poſſe mutas eloqui. Plectrum* &c.
* *revulſit.*
* *nec*
* *Chriſtus loquenti lingua.*

Euſebius Cæſarienſis hujus Sanctiſſimi Viri ſeriem Martyrii profert libro II. de *Reſurrectione, & Aſcenſione Domini* (quem librum cum aliis aliquot ejuſdem Auctoris opuſculis è MS. Cod. erutum edidit Jacobus Sirmundus), & libro de Martyribus Paleſtinæ, Cap.II num.5. (*a*) Vide Ruinartium pag. 331. & Pinium in præcedenti Tractatu, num.419. & 422.

(*a*) in Actis primiorum Martyrum ſinceris.

* Ad ea verba Codicis Veronenſis in ultima Benedictione poſita: *ut in quo parvuli Teudolæ fides roborata peregit Martyrium:* alludit Prudentius in laudato hymno X. Periſtephanωn, verſu 656. cum ait:

* ADNOTATIO IIII. pag.6.

Da ſeptennem circiter Puerum aut minus,
Qui ſit faveris liber, & non oderit
Quemquam, nec ullum mentis in vitium cadat.
Periclitemur, quid recens infantia
Dicat ſequendum, quid novus ſapiat vigor &c.

Eadem narrat Chryſoſtomus Homil.48., Euſebius Gallicanus (quiſquis ille fuerit) Sermone 50. (quem vide To. V. Bibl. SS. Patrum) & alii Authores. Hic Puer in Actis, & Martyrologiis vocatur *Barulas*. In Breviario tamen Toletano *Theodolus* appellatur, ut in noſtro Codice. Quæ ad ejuſdem Sanctiſſimi infantis martyrium pertinent, in neutro opere narrat Euſebius. Et in libro de Martyribus Paleſtinæ omittit miraculum S. Romani, etiam abſciſſâ linguâ loquentis, quod aliàs adeo exagerat. Hinc patet non omnia in iſto libello contineri. De hoc miraculo tota eſt Oratio 43. S. Jo: Chryſoſtomi: memoratur etiam in Orat.48. Paſſus eſt S. Romanus anno Chriſti 303. ut conſtat ex laudato libro *de Martyribus Paleſtinæ.*

* Cod. Veron. pag.7.

X. Kal. Decembris in die S. Cæciliæ. Brev. Moz. Tol. pag.416. col.2. *Cæciliæ Virginis & Martyris, & Comitum ejus.* Gaudet Officio, & Hymno proprio.

* ADNOTATIO V. pag. 7.

H Y M N U S.

INclita feſtum pudoris Virginis Cæciliæ
Glorioſa præcinamus voce prompti pectoris,
Quo ſoluta lege mortis tollitur in Æthera.
Germine hæc Virgo clara, ſanctitate clarior,
Pectore Chriſtum prætentans, huncque ſolum prædicans,
Ore Sponſum, mente ſcelus, vicit hoſtem ſanguine.
Pectoris ſacri receſſum munit Evangelia.
Squalida corpus beatum proterit cilicio,
Noctis horas, & diei mentis implens cantico.
Hæc enim ſortita Sponſum germinis præfulgidi,

An-

Angelum Dei ſatetur ſe habere vindicem :
Hunc verendo ut pudori det honorem commonet.
*Sponſus hic furore * ceto cominatur Virgini ;* * cæco
Sed beata Virgo factis dicta prorſus comprobans,
*Angelum, munuſque ex Cælo mox adeſſe * preſtit.* * fortè præſciit.
Affuit promiſſus idem vir corruſcis veſtibus,
Exhibens ſertis coronas floribus præſulgidis,
In roſis docens cruorem, caſtitatem liliis.
Munere hoc provocatus ſponſus, ad Chriſti fidem
Illico fratris ſalutem imprecatus optinet ;
Hincque ambo paſſionis conſecrantur ſanguine,
Tunc inde Virgo Chriſti conſequens Cæcilia,
Hanc triumphalis honoris promeretur gloriam ;
Igneis termis retruſa fit caloris neſcia.
Plus calens ſic igne Chriſti vicit ignem Sæculi ;
*Et vibrantis * ſenſit ictum ter valenter ſuſtulit,* * enſis
Poſtquam terris membra ponit, ſpiritu Cælos petit.

Inde nobis ſacra Virgo mitte Cæli munera,
Liliorum, vel roſarum munus inde proroga,
Unde hauſiſti ſuperna veritatis gaudia.
*Liliis corruſca in nos * caſtitatis præſulgeat,* * caſtitas
** Punicas roſas voluntas paſſionis ferveat,* * punicis roſis
Criminis mole ſubacta innovemur gratia.
*Ecce adventum futuri præſtolamur * judicii :* * Judicie
Suſtinemus & beata illa lucis gaudia :
Non rei tunc puniamur, non crememur ignibus.
Martyrum & Sacroſanctis aggregati cœtibus,
Evadamus quod timemus, continentes gloriam
Regis almi ad coronam evocati dexteram.
Ut tuam, Chriſte, videntes ſervuli præſentiam,
Gratulemur, gaudeamus, perſonemus gloriam,
Curiæ cæleſtis arce conſovendi in Sæcula.
Amen.

Habet Miſſam in Miſſali Gothico a Venerabili Cardinali Tomaſio, & Mabillonio * evulgato. In antiquis etiam Sacramentariis Leonis I., Gelaſii, Gregorii, Gellonenſi Regio, & aliis notatur *Natale S. Ceciliæ*, cum Miſſa de Vigilia ejuſdem. * Lib. III. Liturg. Gal. hic pag. 216

Fortunatus Libro 8. Carm. 4. de Virginitate, recenſens Sanctos cujuſque Provinciæ Patronos, ait :

Cæciliam Sicula profert, Seleucia Techlam.

* ADNOTATIO VI. pag. 13.

* Cod. Veron. pag. 13. *III. Kal. Decembris in die S. Saturnini.* Brev. Moz. Tol. pag. 409. col. 2. *Saturnini Epiſcopi, & Martyris.* gaudet Officio, & Hymno proprio.

HYMNUS.

Vocis auditæ novitas refulſit,
Regis adventum retinens Superni :
*Det ſuos * Terram pariendo flores* * Terra
Jure colonis.
Irriguis ſepta ſpaciis Toloſa
Flagret accenſa fidei calore ;
*Quæ * Saturnino reboante Chriſto*
Martyrem cæpit.
Dogmate cujus ſimulacra cedunt :
Cujus acceſſu reticere diſcunt
Dæmonum umbræ, Dominantis ora
Voce ſopita.
Hic, Dei Patris Genitum colendum
Prædicans voce ſimul, & cruore,

Vincitur, Tauri pedibus litandus
Victima Chriſto.
Hujus inlæſi cineres, dicate
Rite transferri Tumulo merentur ;
Quò fides cultu gemini honoris
Aucta maneret.
Inde te, Chriſte, venient, rogamus
** Mittis apparens veniendo juſtis,* * mitis
Noſque victorum ſocians corruſcis,
Junge colonis.
Gloriam pſallat Chorus, & reſultet ;
Gloriam dicat, canat, & revolvat
*Nomini Trino Deitatis * olim ſoli* * abundat olim.
Sydera clament. Amen.

Habet Miſſam in Miſſali Leoniano. In libro Sacramentorum S. Gregorii a Menardo edito, & in vetuſto Codice Eccleſiæ Turonenſis annorum circiter 800, atque in Kalendario Frontoniano in Vigilia S. Andreæ duæ notantur Miſſæ, una de eadem vigilia, altera de S. Saturnino. In ordine Gelaſiano, & in Sacramentario Gellonenſi altera Miſſa eſt de SS. Saturnino, Chryſanto, Mauro, & Daria. De S. Saturnini rebus geſtis agit Gregorius Turonenſis lib. I. Hiſt. Franc. cap. 30. & lib. I. de Gloria Martyrum cap. 48. Ejuſdem acta ſincera ex Codice Foſſatenſi, qui ad annos 900. accedit, cum multis aliis Codicibus MSS. Surianaque editione collata protulit Ruinartius pag. 109. *Actorum primorum Martyrum* &c. qui in prævia admonitione ſcribit, quod circa idem Gregorii tempus Beati Saturnini laudes carminibus celebravit Venantius Fortunatus lib. 2. carminibus 8. & 9. ubi de ejuſdem S. Viri Martyrio & Sepultura eadem omnino refert, quæ in ejus Actis habentur. Qua in re Sidonium Apolinarem Avernorum Epiſcopum imitatus eſt, qui lib. 9. Epiſtola 16. ad Firminum de S. Saturnino, poſtquam pollicitus eſt ſe nonniſi de Sanctis Martyribus carmina ulterius editurum, ait :

E qui-

E quibus primum mihi pſallat hymnus,
Qui Toloſatem tenuit cathedram,
De gradu ſummo Capitoliorum
Præcipitatum.
Quem negatorem Jovis ac Minervæ,
Et Crucis Chriſti bona confitentem
Vinxit ad tauri latus injugatl
Plebs furibunda.
Ut per abruptum bove concitato
Sparger & curſus lacerum cadaver,
Cautibus tinctis calida ſoluti
Pulte cerebri.

Memoriam ejuſdem Beati Viri celebrem ſemper in Eccleſia fuiſſe, præter Martyrologia, teſtantur antiquæ Liturgiæ, in quibus ſingularia de Sancto Saturnino Miſſa occurrit. In Miſsali Gothico, quod ex Tomaſio edidit domnus Johannes Mabillonius lib. 3. Liturgiæ Gallicanæ, Saturninus, conclamantiſſimus teſtis nominis divini appellatur, quem Turba Gentilium, cùm impulit è Fano, intulit Cœlo. Ibidem, ex partibus Orientis in urbem Toloſatium deſtinatus dicitur. Quem tamen Fortunatus lib. 2. Carm.9. ex Romana Urbe advenisſe ſcribit. Verum utraque opinio ſtare poteſt. Quamquam Miſsalis præferenda videtur Auctoritas, non ob antiquitatem tantum, verum etiam, quòd in Narbonenſi Provincia, intra quam tunc Civitas Toloſana continebatur, in uſu fuerit. Non minus in Hiſpania, quam in Gallia ſolemne erat Sancti Saturnini Feſtum; ut ex laudato Mozarabum Miſſali patet, ubi in Miſsa, quæ de eo Sancto Antiſtite, habetur ejus paſſionis tota ſeries eodem modo, ac in ejus Actis, & noſtro Libello Orationum enarratur. Eadem Acta metricè in recitato hymno Breviarii Mozarabum referuntur.

* Cod. Veron. pag. 11. *Pridie Kal. Decembris. In die S. Andreæ Apoſtoli.* Brev. Moz. Tol. pag. 420. col. 1. *Andreæ Apoſtoli.* Gaudet Officio, & hymno proprio. *ADNOTATIO VII. pag. 11.*

* HYMNUS. * Sanctus Damaſus Elogio 4. *de Andrea Apoſtolo.*

* S. Damaſus: *vitamque nomine*
* *Hoc*
* *ipſo*

Decus ſacrati nominis,
* *Nomenque vitam exprimens,*
* *Hinc te decorum prædicat*
Crucis beatę gloria.
Andrea Chriſti Apoſtole,
*Hoc * ipſe jam vocabulo*
Decorus, idem myſticè
Signaris iſto nomine,
Quem Crux ad alta provebit,
Crux quem beata diligit,
Cui Crux amara pręparat
Lucis futurę gaudia.
In te Crucis myſterium
Cluit gemello ſtigmate;
(A te) dum probra vincis per Crucem,*
*Crucisque * pendis ſanguinem.*
Jam nos foveto languidos,
Curamque noſtri ſuſcipe;
Quò per Crucis victoriam
Cęli petamus patriam.
Præſta Pater omnipotens,
Per Jeſum Chriſtum Dominum,
Qui tecum in perpetuum
Regnat, cum Sancto Spiritu. Amen.

* *A te*, abundat.
* *pandit.*

Item alius, eodem die pag. 420. col. 4.

* Hic hymnus ſolœcis redundat immanibus, caret conſtanti metro, & barbarum ſtilum ſapit.

* *Omnipotenti Domino*
Proſtrati omnes ſupplices
Reddamus gratias pro
Sancti Andreæ certamine.
Redemptorem deprecans
Ipſum verum agnoſcere,
Dæmonibus invidere,
Fallacibus reſiſtere.
Juvatus Chriſto Domino,
Prædicavit Achajæ:
Convertitur omnis populus,
Et ſeſe Cruci tradidit.
En tibi Jeſus omnipotent,
Cujus Cruce ſuſpenſus eſt,
E cælis evocatus eſt,
Per fidem coronatus eſt.
Non timens cruciatibus,
Sed ſe in Cruce poſtulat,
Ut inde emigraverit
Ad ſedem veri Domini.
Tunc Populi clamoribus
Dantes voces in auribus,
Egæe inique, perfide,
Defende Apoſtolum.
Jamjam in Cruce poſitus,
Veritatem prædicans,
Ornatus moribus, bonis
Pius, Sanctus, Caſtiſſimus.

Egæas verò teterrimum
Dæmonibus arripuit,
Inferno ſuſcipitur,
Tenebris ſociatus eſt.
Frater verò ipſius,
Tenens corpus Apoſtoli,
Sepelivit intrepidus,
Cum magna multitudine.
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu Paraclito,
Regnans per omne ſæculum. Amen.

Habet Miſsam in vetuſtiſſimo Miſsali Gothico a Ven. Cardinali Thomaſio vulgato, poſt Feſtum *S. Saturnini*, cum Titulo: *Miſſa in Natale S. Andreæ Apoſtoli*: notaturque in Kalendario Carthaginenſi Sæculi V., edito a Johanne Mabillonio ex membranis penè corroſis Monaſterii Cluniacenſis ita: .... *Kal. Dec. S. Andreæ Apoſtoli, & Martyris*. Andream Martyrem qui apud Patras paſsus eſt appellat S. Paulinus non ſemel. Quæ verò narrantur, cùm in ſuperioribus Hymnis Toletanis, tum in orationibus noſtri Codicis Veronenſis, & in Miſsa laudati Miſsalis Gothici, procul dubio deſumpta ſunt ex Actis ſinceris S. Andreæ. Ea namque notiſſima erant etiam ſæculo VIII. apud Hiſpanos Beato Abbati, qui ex eiſdem verba refert ſub finem libri I. contra Elipandum. Quidam Libellus de Miraculis Sancti hujus Apoſtoli laudatur in Chronico Fontanellenſi, cap. 14. Vide Edmundum Martene, in Tractatu *de antiqua Eccleſiæ diſciplina in divinis celebrandis Officiis*, cap. 30. pag. 550. & ſeqq. Exſtat hymnus *in Natali S. Andreæ* in Breviario Ambroſiano, qui incipit:

Poſt Petrum primum Principem,
Andreas eſt Apoſtolus. &c.

Et alius Bedæ præsbyteri in Hymnario Ven. Thomaſii, pag. lxxviii. cujus exordium:

Nunc Andreæ ſolemnia
Lætis canamus vocibus &c.

*ADNOTATIO VIII. pag. 14.

* Cod. Veron. pag. 14. *V. Idus Decembris, quando & S. Leocadiæ Feſtum incurrit*. Brev. Moz. Tol. pag. 422. col. 1. *In Feſto S. Leocadiæ Virginis*. Gaudet Officio, & hymno proprio.

HYMNUS:

Sanctiſſimæ Leocadiæ
Solemne Feſtum prodiit,
Quo, vana Terræ deſpuens,
Ad Regna Cæli tranſiit.
Omnes venite ſupplices;
Cordis reatum pandite:
Gaudendo, vota ſolvite,
Deoque grates reddite.
Hæc namque Virgo nobilis
Exorta claro germine,
Confeſſa Chriſtum fortiter,
Pœnas libenter pertulit.
Correcta juſſu Præſidis,
Vacis ligatur ferreis;
Ut, vinculorum pondere,
Fides Puellę cederet.
Illic per abſtinentiam
Chriſto placere cogitans,
Laudum * *rependat gratias,* (* rependit.)
Precumque defert victimas.
Sed mox Beatæ Eulalię
Mortem ſacratam comperit;
In carcerali vincula
Cęlo refudit Spiritum.
Nunc virgo Sancta, quęſumus,
Et lacrymando poſcimus,
Ut probra noſtra diluas,
Et vota Chriſto deferas.
Tu noſtra Civis inclita,
Tu & Patrona vernula,
Ab Urbis hujus termino
Procul repelle tędium.
Non hoſtis * *ſic prąvaleat,* (* fortè leg. *hic*)
Non morbus, aut penuria:
Recedat omne noxium,
Et conferatur * *commodus.* (* *commodum*)
Sic vita rebus affluat,
Ne corda luxu ſordeant;
Cunctiſque propter crimina
Donetur Indulgentia.
Deo * *perhenni gloria,* (* *perennis*)
Et gratiarum copia,
Qui cuncta volvit tempora,
Et regnat ante ſęcula. Amen.

De tam illuſtri Leocadia Toletanæ Urbis Cive, & Patrona, in cujus templo celeberrimum Concil. IIII. Tolet. habitum eſt, nihil ſcribit Prudentius. Sed id nemo miretur: non enim de omnibus omnino Martyribus ſe acturum ſpoponderat; ut notat Cl. Ruinartius contra Dodwellum, in Præfatione *in Acta Martyrum*, pag. xxv. Tres Toleti Baſilicæ in memoriam B. Leocadiæ erectæ permanent; quarum prima, ubi nata; altera, ubi paſsa; tertia verò, ubi ſepulta fuit. In vita S. Ildephonſi Epiſcopi Tole-

letani è veteribus MSS. eruta, & illuſtrata a Thoma Tamayo de Vargas, & a Bol-
lando recuſa in Actis Sanctorum, Tom. II. Jan. pag. 536. hæc habentur num. 10.
= Accitus autem in Pontificatum nono glorioſi Receceſuindi Principis anno, no-
,, vem annis, & duobus ferè menſibus clarus habitus fuit vitæ meritis, & * ve-
,, neratione regiminis; expletoque octavo decimo prædicti Principis anno, ſequen- * al. *retentatione*.
,, ti die X. Kal. Februarii domicilio carnis exuitur, atque in Eccleſia B. Leocadiæ
,, tumulatur, ad pedes ſui conditus deceſsoris, cum quo creditur æterno frui
,, receptaculo claritatis. = Nicolaus Antonius varia & exquiſita inter Auctores
Hiſpanos eruditione clariſſimus lib. 5. *Bibliothecæ Hiſpanæ veteris* cap. 6. pag. 290.
Sanctum Ildephonſum Auctorem facit cujuſdam *Miſſæ* de S. Leocadia. Vocant
autem Mozarabes Miſsas, non totum Officium, ſed quædam quaſi præambula,
ſive adhortationes ad celebrandum tale Officium. Quæ Miſsæ nominis acceptio
adjungenda eſt his, quas doctiſſimus Vir Joannes Bona, S. R. E. Cardinalis
poſt alios collegit lib. 1. *Rerum Liturgic.* cap. 2. Idem Hiſpanus bibliographus
pag. 291. inter Opera laudati Sancti Ildephonſi ponit Hymnos; & obſervat ſe-
quentia = Meminit Cixila, ut vidimus, Cantici, quod Ildephonſus fecerat in
,, Leocadiæ Virginis laudem; fortè ejus (*hymni*) qui immiſsus fuit in Brevia-
,, rium Gothicum, vulgo dictum Iſidorianum =. Cum Sarraceni Hiſpanias inva-
ſiſsent, veneraudum B. Leocadiæ corpus in Gallias delatum ferunt. Sed tem-
pore, quo conditus fuit noſter Libellus Orationum antiquiſſimi ritus Gothico-
Hiſpani, adhuc ſolemni pompa in Regia Urbe Toleti quotannis oſtendebatur,
ut conſtat ex Oratione 15. ad Matutinum, quæ habet * = Speciosa, Chriſte Dei * Ant. *Speciosa facta es, alleluja.*
,, Filius, in oculis Fidelium Virgo Leocadia annuis recurſibus quodammodo
,, pervidetur, obſequendus honorificè aperitur, bonus ergo odor veſtimentorum
,, ejus ſuper omnia aromata flagrat, quia indicia virtutum illius * exundati clarita- **exundanti.*
,, te fructificant. Coucede ergo nobis, ut odor virtutum ejus ſopitum cordis
,, noſtri ſenſum ad pœnitentiam excitet: ut, qui nunc percipimus ex odore læ-
,, titiam, poſt percipiamus ex pœnitentia gloriam indefeſsam. =

Hanc Orationem Mozarabes poſt Saracenorum invaſionem, S. Eulaliæ Vir-
gini (mutato Leocadiæ nomine) perperam accomodarunt, ut videre licet in edito
Breviario Toletano paginà ccccxxv. col. iii. ubi legitur:

O R A T I O.

,, Sponſa Chriſti Dei filii in oculis fidelium quaſi turtur virgo Eulalia an-
,, nuis recurſibus quodammodo providetur; dum honor ſepulcri ejus humanis ob-
,, tutibus præſentatur, & obſequendus honorificè aperitur; dum vox ejus ſua-
,, vis, & facies ejus pulchrior * exundati claritate fructificat. Concede ergo **exundanti.*
,, nobis, ut odor virtutum ejus ſopitum cordis noſtri ſenſum ad pœnitentiam
,, excitet; ut, qui nunc percipimus ex odore læticiam, poſt percipiamus ex pœ-
,, nitentià gloriam indefeſsam =. Quam Orationem, arbitror ea de cauſa B. Eulaliæ
poſtmodum fuiſse attributam, quia de eà Prudentius cecinerat in Hymno 3. verſu 176.
& ſeqq.

ECce nivem glacialis hyems
Jugerit, & tegit omne forum:
Membra tegit ſimul Eulalię,
Axe jacentia ſub gelido,
Pallioli vice linteoli.
Cędat amor lacrymantum hominum,
Qui celebrare ſuprema ſolent;
Flebile cędat & officium:
Ipſa Elementa jubente Deo,
Exſequias tibi, Virgo, ferunt.
Nunc locus Emerita eſt tumulo
Clara Colonia Vettoniæ,
Quam memorabilis amnis Anas
Præterit, & viridante rapax
Gurgite mœnia pulchra lavat.
Hic ubi marmore perſpicuo
Atria luminat alma nitor,
Et peregrinus & indigena,
Relliquias cineresque Sacros
Servat humus veneranda ſinu.
Tecta coruſca ſuper rutilant
De laquearibus aureolis,
Saxaque cęſa ſolum variant:
Floribus ut roſulenta putes
Prata rubeſcere multimodis.
Carpite purpureas violas,
Sanguineoſque crocos metite;
Non caret his genialis hyems:
Laxat & arva tepens glacies,
Floribus ut cumulet calathos. Amen.

* ADNOTATIO IX. pag. 18.

* Cod. Veronen. pag. 18. *IV. Idus Decembris . Quando & Feſtum S. Eulaliæ incurrit*. Brev. Moz. Tol. pag. 423. col. 3. *In Feſto S. Eulaliæ Virginis & Martyris*. Gaudet Officio , & Hymno proprio .

H Y M N U S.

Germine nobilis Eulalia ,
Mortis & indole nobilior ,
Emeritam ſacra Virgo ſuam ,
Cujus ab ubere progenita eſt ,
Oſſibus ornat , amoreque colit .*
Proximus occiduo locus eſt ,
Qui tulit hoc decus egregium ,
*Urbs * potes, populis locuples :*
Sed mage ſanguine Martyrii ,
Virgineoque potens titulo .
Curriculis tribus , atque novem
*Tres * annos quater attigerat*
**Crepitante pyra trepidos .*
Terruit aſpera Carnifices ,
*Supplicium * ſubit dulce rata .*
*Jam dederat prius judicium * ,*
Tendere ſe Patris ad ſolium ,
*Et * ſua membra dicata thoro :*
Ipſa crepundia repulerat ,
*Ludere * ſe nolens puſilla .*
*Spernere * ſuccine flores roſas ,*
Fulva monilia reſpuere :
** Ore ſe velle modeſta gradu ,*
*Moribus & nimium * generit ,*
Canitiem meditata ſenum .
*Adeſt * ubi ſe furiata lues*
Excitat in famulos Domini ,
Chriſticolaſque cruenta jubet
*Thura cremare , jecur pecodiis **
Mortiferis adolere Deis .
Infremuit ſacer Eulaliæ
*Spiritus , * ingenioque ferox*
Turbina frangere bella parat ,
Et rude pectus , anhela Deo
*Femina provocat * alma virum .*
*Sed pia cura * parentes agit*
Virgo animoſa domi ut lateat ,
Abdita rure , & ab Urbe procul :
Ne fera ſanguinis in precium
Mortis amore puella ruat .
*Illa * perſa quietis opem*
*Degeneri tolerare * moram*
*Nocte fores ſine teſte * movit ,*
Septaque clauſtra fugam aperit ,
Inde per invia carpit iter .
Ingreditur pedibus laceris ,
*Per loca * ſentium ſive vepribus ,*
Angelico comitata choro :
Et licet horrida non ſileat ,
Lucis habet tamen illa ducem .
Sic habuit generoſa patrum
Turba columniferum radium :
Scindere qui tenebroſà potens
Nocte viam face perſpicuà
Præſtitit , interimente chaos .*
Non aliter pia Virgo viam
Nocte ſecuta , diem meruit ,
*Nec tenebris * adopta fuit ,*
Regna Canopica cum fugeret ,
Et ſuper aſtra pararet iter .
*Illa gradu cita * pervigil*
Milia multa prius peragit ;
Quam plaga pandat Eoa polum :

* Prudentius, Periſtephanon hymno 3. legit, *amore*
* *Urbe potens*
* *hyemes*
* *cùm crepitante*
* *ſibi*
* *indicium*
* *Nec*
* *neſcia puſiola*
* *Succina* (ſubaudi cæpis) *flare* al. *flere*. Vide Cellarium.
* *ore ſevera*
* *teneris*
* *Aſt*
* *pecudis*
* *ingeniique*
* *arma virùm*
* *parentis*
* *peroſa*
* *mora*
* *movet*
* *ſenta ſitu, & vepribus*
* *intereunte Chao*
* *adoperta*
* *pervigili*

Mane ſuperba tribunalia adit ,
Faſcibus aſtat , & in mediis .
** Vociferans ita : quis furor eſt*
Perdere præcipites animas ,
*Et malè prodiga corda **
Suſternere raſilibus ſcopulis ,
Omnipatremque negare Deum ?
Quæritis , o miſeranda manus ,
Chriſticolûm genus ? en ego ſum
Dæmonicis inimica ſacris :
Idola protero ſub pedibus :
Pectore , & ore Deum fateor .
Iſis , Apollo , Venus nihil eſt ,
Maximianus & ipſe nihil :
** Quia facta manu hic incollit*
Frivola utraque parte-
Que nihil .
Maximianus opum Dominus ,
Et tamen ipſe cliens lapidum ,
*Proſtituat , * noveatque ſuis*
Numinibus caput ipſe ſuum :
Pectora cur generoſa quatit ?
Dux bonus, arbiter egregius
Sanguine paſcitur innocuo ,
Corporibuſque piis inhians ,
Viſcera ſobria dilacerat ,
*Gaudet , & * cruciare fidem .*
Ergo age Tortor , adure , ſeca ,
Divide membra coacta luto .
Solvere rem fragilem facile eſt :
Non penetrabitur interior
Exagitante dolore animus .
Talibus excitus in furias
*Prætor , ait , * rumpe præcipitem*
Lictor , & obrue ſuppliciis :
Sentiat eſſe Deos patrios ,
** Ne temnat Principis imperium .*
Quam cuperem tamen , ante necem
Si potis es , revocare tuam ,
** Turbata puellula , nequiciam !*
Reſpice gaudia quanta metas ,
** Quique Tibi Genialis honor !*
Te lachrymis labefacta domus
Proſequitur , generiſque tui
** Ingerit anxia nobilitas ,*
Flore quod occidis in tenero ,
Proxima dotibus & thalamo .
Non movet aurea pompa thori ?
Non pietas veneranda ſenum ,
*Quos * temerare debilitas ?*
Ecce parata miniſteria
** Ex crucialibus exicii .*
*Aut gladio * ferire caput*
Aut laniabere membra feris
*Aut * faucibus data fumificis ,*
Flebiliterque ululanda tuis
In cineres reſoluta flues .
** Hoc, rogo, quis labor eſt fugere ?*
*Si modicum ſalis * eminulis ,*
Thuris & exiguum digitis
Tangere Virgo benigna velis :
** Pœnam gravem prob aufugeris .*
Martyr ad iſta nihil : ſed enim

* *Vociferans: rogo, quis*
* *corda ſui ſternere*
* *Illa, nihil, quia facta manu: hic, manuum quia facta colit: Frivola utraque, & utraque nihil .*
* *noveatque*
* *excutiare*
* *rape*
* *Nec leve Principis*
* *Torva*
* *Quæ tibi ſert*
* *Ingemit*
* *temerarie*
* *Excruciabilis exitii.*
* *feriere*
* *facibus*
* *Hæc*
* *eminulis*
* *Pœna gravis procul abſuerit*, vel *aſuerit*

In-

Infremit, inque Tyranni oculos
Spata jacit: ſimulacra dehinc
Diſſipat, impoſitamque molam
* *Turribulis pede proſilivit.*
Nec mora, Carnifices gemini
* *Lancea pectus dilacerant,*
* *Latus ungula virgineum*
Pulſat utrumque & ad oſſa ſecat,
*Eulalia * numerante notas.*
Scriberis ecce mihi, Domine,
*Quàm * libet hos apices legere*
Qui tua, Chriſte, trophæa notant!
Nomen & ipſa ſacrum loquitur
Purpura ſanguinis eliciti.
Hæc ſine fletibus, & gemitu
Læta canebat, & intrepida:
Dirus abeſt dolor ex animo,
*Membraque * tincta cruore novo*
*Fonte * cute recalente lavat.*
Ultima carnificina de hinc,
Non laceratio vulnifica
* *Cratis genus, nec arata cutis:*
*Flamma * & undique lampadibus*
In latera ſtomachumque furit.
*Crinis * & odor ut in jugulos*
*Fluxerat * involuta humeros,*
* *Quod pudibunda pudicitia,*
*Virgineuſque * lateat honor*
Tegmine verticis oppoſito.
Flamma crepans volant in faciem,
Perque comas vegetata caput
Occupat, exuperatque apicem.
Virgo citum cupiens obitum,
Appetit, & bibit ore rogum.
*Emicat inde columba * repleus,*
Martyris os nive candidior
*Viſa * relinquas ad aſtra petens:*
Spiritus hic erat Eulaliæ
* *Lacteus, celer, innocuus.*
Colla fluunt abeunte animâ,
Et rogus igneus emoritur:
Pax datur artubus exanimis,
*Flatus in * ethera plaudit ovans*
Templaque celſa petit volucer.
Vidit & ipſe ſatelles avem
*Feminæ ab ore * in eu re palam,*
Obſtupefactus, & attonitus
* *Proſiliit, & ſua geſta fugit,*
*Lictor & ipſe * fuit pavidus.*
Ecce nivem glacialis hyems
*Ingerit, & * tenet omne forum:*
* *Membraque tegit ſimul Eulaliæ,*
* *Oſſa latent ſub gelido,*
Pallioli vice linteoli.
*Cedat amor * lacrymarum hominum,*
Qui celebrare ſuprema ſolent,
Flebile cedat & officium:
Ipſa elementa, jubente Deo,
Exequias tibi Virgo ferunt.
Nunc locus Emerita eſt tumulo
*Clara Colonia * Vettonia*
Quam memorabilis amnis Ana
Præterit & viridante rapax
*Gurgite mœnia pulchra * pluit.*
*Hic, ubi marmore * preſpicuo*
*Atria luminant alma * Vintor*
Et Peregrinus & Indigena
Reliquias, cineresque ſacros
*Servat * humumque venerandiſſimi.*
Tecta coruſca ſuper rutilant
De laquearibus aureolis,
*Saxaque * ceſſa ſolum variant,*
*Floribus ut * rorulenta putes*
* *Parata rubeſcere multimodis.*
Carpite purpureas violas,
Sanguineoſque crocos metite:
*Non caret his * gemellis hyems,*
*Laxat & * artat repens glacies,*
Floribus ut cumules calothos.
Iſta comantibus & foliis
Munera Virgo, puerque date:
* *Adeſt ergo ſerta choro & in medio*
*Texta feram pede * datilico*
Vilia, marcida, feſta tamen.
Sic venerarier oſſa libet,
*Oſſibus * Altare & impoſitam:*
Illa Dei ſita ſub pedibus
Proſpicit hæc, populoſque ſuos
*Carmine * proprio tali foveat.*
* *Laudibus efferant eximiis aſtra,*
Solum, Mare, quicquid habet,
Te, Genitor, Genitumque tuum,
Simplicem etiam & ſpiritum
*Perpetuis * Eons.*
Feſti hujus in laudibus Domini
Vocibus intonet alma cohors,
Victricem qui fecit Eulaliam
Socians Ethereis civibus perpetim
Trinus unus Dominus. *Amen.*

* *Thuribulis, pede proſubigit.*
* *Juncea pectora*
* *Et latus*
* *numerante*
* *juvat*
* *picta*
* *cutem recalente lavant.*
* *Crate ſenus*
* *ſed*
* *Odorus ut in jugulos*
* *involutus humeris,*
* *Quo*
* *lateret honos,*
* *repens,*
* *relinquere, & aſtra ſequi:*
* *Lecteolus*
* *athere*
* *meare*
* *Proſilit,*
* *fugit*

* *tegit*
* *Membra*
* *Aut jacentia*
* *lacrymantum*
* *Vettoniæ*: Vettonia Hiſpaniæ Provincia inter Durium & Anam, præſertim poſteriore ævo, extenſa.
* *lavit*
* *perſpicuo*
* *nitor!*
* *humus veneranda ſinu.*
* *cæſa*
* *roſulenta*
* *Prata*
* *genialis*
* *arva*
* *Aſt ego ſerta choro in medio*
* *dactylo*, vel *dactylico*
* *altar*
* *propitiata fovet.*
* Huc uſque Prudentius.

Item alius ex eodem Brev. Toletano pag. 427. col. 2.

HYMNUS.

Laudem Beatæ Eulaliæ
Puro canamus pectore;
Quam Chriſtus inter Martyres
Caſto ſacravit Sanguine.
Quæ clauſa duris poſtibus,
Interque fortes cardines,
Somni, cibique neſcia,
Chriſtum canebat pervigil.
Cuſtos tremendi luminis
*Lux * ſtupebat vinculis;*
In Carceris anguſtia
Mentis beatæ gaudia.
Judex furore turbidus
Surgit cruentis faucibus;
Et increpat noctis moram,
Sanctam daturus hoſtiam.
Lætoque primo verbere
Chriſti Puella cæditur;
Sed conſecrare peraegat
Libamen aris impium.
Nunc in reciſo ſtipite
Ductis in altum brachiis,
Latus Puellæ cæditur,
Nudaque flammis uritur.
Victor recedit ſpiritus,
Corpus relinquens pallidum;

* *lucem*

Quod

Quod legis mortis perditum
Reducat ad vitam Deus.
Jamjam quieti pſallite,
Patrique laudem dicite,
Chriſtumque laudemus pium,
Simulque Sanctum Spiritum.
Hæc nos redemit Trinitas,
Cujus perennis gloria
In ſæculum neſcit mori,
Vivens per omne ſæculum. Amen.

In Miſsali Gothico extat *Miſſa in Natale S. Eulaliæ Virginis*, in cujus oratione, quæ habet titulum, *Imolatio Miſſæ*, ita legimus: *ingentique miraculo Majeſtas tua exaltatum Virginis ſpiritum, quem adſumpſit per flammam, ſuſcepit per Columbam* = Hæc verba non de hac Eulalia Barcinonenſi, quæ capitis abſciſſione Martyrium conſummavit, ſed de noſtra Emeritenſi intelligenda ſunt, quæ *bibit ore rogum*, ut Prudentius canit in Hymno 3. Periſtephanωn. Ruinartius pag. 496. in admonitione in Martyrium hujus Santiſſimæ Virginis Emeritenſis pag. 496. hæc ait:

Duplex Eulalia Virgo & Martyr apud Hiſpanos vulgo celebratur, quarum unam Emeritenſes, alteram Barcinonenſes ſibi vindicant. Verum ita ſunt ſimilia utriuſque Acta, quæ in variis Codicibus MSS. habentur, ut nonnulli exiſtiment, unam eamdemque eſse Martyrem, quam ambæ iſtæ Civitates ſibi ipſis ſingulæ attribuentes, duas tandem eſse putaverint. At cum non ſolum antiquiora quæque Martyrologia, ſed etiam vetuſtiſſimum Miſsale Mozarabum, * duas Eulalias, unam Emeritæ, alteram Barcinonæ paſsas celebrent, fortaſse veriſimiliùs nonnullis videbitur unius acta, alteri attributa fuiſse, indeque poſtmodum cum nominis communione, Actorum etiam ſimilitudinem ortam eſse. Sed cum ex neutra parte certa occurrant argumenta, quæ rem penitus conficere valeant; ne incerta pro certis proferamus, omiſſis utriuſque actis, Prudentii hymnum 3. libri Periſtephanωn retulimus, in quo eleganter Eulaliæ Emeritenſis geſta deſcribuntur. Ejus etiam meminit idem Auctor in hymno ſequenti de SS. XVIII. Mattyribus Cæſarauguſtanis:

* Cod. Veron. ſolam Emeritenſem commemorat, ut Prudentius.

Luſitanorum caput oppidorum
Urbs, adoratæ cineres puellæ
Obviam Chriſto rapiens, ad aram
Porriget ipſam.

S. Iſidorus Hiſpalenſis in Chronico, æra 491. refert Theodoricum Gothorum Regem a deprædanda Emeritenſi Urbe Sanctæ Martyris Eulaliæ portentis deterritum fuiſse. Idem refert Idatius in Chronico Olympiade 309. de qua & Olym. 302. jam egerat. Eamdem Martyrem celebrant Fortunatus lib. 8. carm. 4. * Gregorius Turon. lib. 1. de Gloria Mart. cap. 91. Aldelhelmus lib. de Gloria Virginitatis, & alii paſſim Auctores. Quin & in laudato Miſsali Gothico lib. 3. Liturgiæ Gallicanæ a Mabillonio edito num. 18. habetur Miſsa integra de S. Eulalia, ubi (ut dictum eſt) eadem prorſus, quæ apud Prudentium referuntur. De Eulalia vero Barcinonenſi agunt Patres Hiſpani, cum in Miſsali Mozarabum, tum in Breviario Toletano, quod vulgo S. Iſidoro, attribuitur, Eulogius lib. 1. Memorialis Sanctorum, & alii ſcriptores Hiſpani; qui fuſius de utraque Eulalia diſſerunt.

* De Virginitate: *Eulalia Emerita tollit ab Urbe caput.*

Hæc Ruinartius loco allegato. Verùm Prudentius in libro Periſtephanωn, ſeu *de Coronis*, Hymno XI. *de Martyrio S. Hippolyti presbyteri Romani*, unius tantùm feſtivæ diei, memoriæ S. Eulaliæ Emeritenſis conſecratæ, meminit ver. 230. & ſeqq.

*Si benè commemini, colit hunc * pulcherrima Roma*
Idibus Auguſti menſis, ut ipſa vocat
Priſco more diem; quem te quoque, ſancte Magiſter,
Annua Feſta inter dinumerare velim.
Crede ſalutigeros feret hic venerantibus ortus,
Lucis honoratæ præmia reſtituens.
Inter ſolemnes Cypriani, vel Chelidoni
Eulaliæque dies, currat & iſte tibi.

* *Hypolitum.*

Cod.

Digitized by Google

* Cod. Veron. pag.24. *XV. Kal. Januarii Feſtivitas glorioſæ S.Moriæ Virginis.* Hoc Feſtum in Breviario Mozarabico Toletano pag.359. col.1. gaudet Officio, & Hymno proprio.

*ADNOTAT. X. pag.24.

(a) H Y M N U S

(a) *Cœlii Sedulii Preſbyteri.*

A Solis ortus cardine,
** Et uſque terræ limitem,*
Chriſtum canamus Principem,
*Natum * Mariæ Virginis.*
Beatus auctor ſæculi,
Servile corpus induit;
*Ut * carne carnem liberans,*
** Non perdidit, quos condidit.*
Clauſa Parentis viſcera
Cæleſtis intrat gratia:
Venter Puellæ bajulat
Secreta, quæ non noverat.
Domus pudici pectoris,
Templum repente fit Dei;
Intacta, neſciens virum,
*Verbo * creavit Filium.*
Enixa eſt Puerpera,
Quem Gabriel prædixerat,
Quem Matris alvo geſtiens,
Clauſus Johannes ſenſerat. (b)
Fit porta Chriſti pervia,
Referta plena gratia;
Tranſitque Rex, & permanet,
*Clauſa ut * fiat per ſæcula.*
*Genus ſuperni * Numinis*
Proceſſit aula Virginis:
Sponſus, Redemptor, conditor,
*Suæ * Gigans Eccleſiæ.*
*Honor * Matris, & gaudium,*
Immenſa ſpe credentium,
** Proſtrata Mortis pocula,*
** Reſolvit noſtra crimina.*
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu Paraclito
Regnans per omne ſæculum. Amen.

* *Ad uſque*
* *Maria Virgine.*
* *carne*
* *ne perderat.*
* *concepit.*

(b) Quæ ſequũtur, deſunt in hymno Sedulii: & ſunt Auctoris incerti inter hymnos varios Eccleſiaſticos, pag. 793.
* Auct. incert. *ſuis*
* Idem, *luminis*
* Id. *Gigas*
* Idem, *& Parentis gaudium*
* Id. *Peratra*
* Id. *Mundi reſolvit.*

Celebris habetur apud Antiquos hæc Feſtivitas Annunciationis Beatæ Mariæ, & diverſis nominibus donata eſt. Nam, ut inquit Martene *de Antiqua Eccleſiæ Diſciplina in Divinis celebrandis Officiis pagina* 562. *& ſeq.* ab aliquibus *Conceptio Chriſti* dicta eſt, ab aliis *Annunciotio Chriſti*; *Annunciotio Dominico*; *Initium redemptionis*; *Adnunciotio Chriſti in Virgine Maria*; *Adnunciotio B. Moriæ*; *Denunciatio B. Mariæ*; & *Paſſio Chriſti*. De antiquitate hujus Feſti conſtat ex S. Auguſtini teſtimonio in lib.4. de Trinitate cap.5. ubi hæc habet; *ſicut a mojoribus traditum ſuſcipiens Eccleſiæ cuſtodit ouctoritas, VIII. Kal. Aprilis conceptus creditur, quo & paſſus.* Et certè Concilium Toletanum X. an. 656. de hoc Feſto tamquam de Feſto jam diù inſtituto, & ab univerſis paſſim Eccleſiis recepto, loquitur Canone primo; ubi conqueritur, quod *in multis Hiſpaniæ partibus hujus Sanctæ Virginis Feſtum non uno die per omnes Anni circulos agatur. Et quoniam die qua invenitur Angelus Virgini Verbi conceptum nunciaſſe verbis, & indicoſſe miraculis, eadem Feſtivitas non poteſt celebrari condignè, cum interdum Quodrogeſimæ dies vel Paſchale Feſtum videtur incumbere, in quibus nihil de Sanctorum ſolemnitotibus, ſicut ex antiquitate regulari cautum eſt, convenit celebrari*: ideo ſpeciali conſtitutione ſancit, ut *ante octavum diem, quo natus eſt Dominus, Genetricis quoque ejus dies, habeotur celeberrimus & præclorus. Ex pari enim honore conſtat, ut, ſicut Nativitatem Filii ſequentium dierum inſequitur dignitas, ita Feſtivitatem Matris tot dierum ſequotur ſocra ſolemnitas. Nam quod eſt Feſtum Matris, niſi Incarnatio Verbi? cujus utique ita debet eſſe ſolemne, ſicut eſt ejuſdem Nativitos Verbi.* Additque hanc inſtitutionem exemplo non carere, quam *per diverſas Mundi partes dignoſcitur obſervari. In multis nomque Eccleſiis*, inquit, *a nobis, & ſpotia remotis, & terris, hic mos agnoſcitur retineri*. Inter illas Eccleſias non immerito reponi poteſt Mediolanenſis, quæ Dominicà ſextà Adventus Domini celebrat Officium de Incarnatione Verbi, ſeu de Adnunciatione B. Mariæ; ut conſtat ex Breviariis; & Miſſalibus ejuſdem Eccleſiæ. Hactenus Eccleſia Toletana (ad inſtar noſtri Libelli antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani) octavà ante Domini Nativitatem die Feſtum Annunciationis ſolemni ritu recolit, tametſi eamdem Feſtivitatem iteratò, die Martii 25. obſervet.

Cod.

* ADNOTATIO XI. pag. 34.

* Cod. Veron. pag. 34. *VIII. Kal. Januarii in die Nativitatis Domini*. Br. Moz. Tol. p. 25. col. 4. *In Nativitate D. N. J. C.* Gaudet Officio, & Hymno proprio.

HYMNUS

Hymnus D. Ambroſii (inter Hymno varios Eccleſiaſticos pag. 791.)

VEni Redemptor Gentium,
Oſtende Partum Virginis:
Miretur omne ſæculum:
Talis decet partus Deum.
Non ex virili ſemine,
* Ambroſ. *eſt caro* *Sed myſtico ſpiramine,*
Verbum Dei factum caro,*
Fructuſque ventris floruit.
Alvus tumeſcit Virginis;
* *clauſtrum* * *permanet* ** Clauſtra pudoris *permanent:*
Vexilla virtutum micant;
Verſatur in Templo Deus.
Procedens de Thalamo ſuo
* *Germine* *Pudoris aulâ regiâ,*
** Geminæ Gigas ſubſtantiæ,*
Alacris ut currat viam.
Egreſſus ejus a Patre,
Regreſſus ejus ad Patrem,
* deeſt, *ejus* *Excurſus* ejus ad Inferos,*
Recurſus ad Sedem Dei.
Æqualis æterno Patri,

Carnis Trophæo accingere:
Infirma noſtri corporis,
*Virtute firmans * perpetim.* * *perpeti.*
Præſepe jam fulget tuum,
** Lumen quod nos ſpirat novum:* * *Lumenque nox ſpirat*
*Quod nulla nox * interpellat,* * *interpolet*
Fideque jugi luceat.
Hic deſinit D. Ambroſius.
Fæno jacere pertulit,
Præſepe non abhorruit:
Parvoque lacte paſtus eſt,
Per quem nec ales eſurit.
Gaudet Chorus cæleſtium,
Et Angeli canunt Deo:
Palamque fit Paſtoribus,
Paſtor Creator omnium.
Gloria Tibi Domine,
Qui natus es de Virgine,
Cum Patre, Sancto Spiritu,
In ſempiterna ſæcula. Amen.

Prudentius *de Nativitate Domini* Hymnum conſcripſit, qui incipit: *Corde natus ex Parentis, ante Mundi ariginem &c.* quem vide apud Ven. Thomaſium in Hymnario, pag. 2. Item alium, qui eſt XI. in libr. *Cathemerinon*.

In Miſſali Gothico, & in Sacramentario, ac Lectionario Gallicano (editis a Mabillonio) unica Miſſa in Nativitate Domini aſſignatur, itidemque in Mozarabico, & in Ambroſiano apud Pamelium: secùs in Gelaſiano, Gregoriano, & in novo Ambroſiano, in quibus tres Miſſæ ad ipſum diem habentur. In libello quoque Ildephonſi Hiſpanici Epiſcopi, qui anno DCCCLV. ſcripſit, tres Miſſæ indicantur in
* pag. 101. & ſeqq. Item p. 188 & 189. * pag. 81. Natali Domini, Paſchate, Pentecoſte, & Transfiguratione; ſed mutata veteri diſciplina, rituque Gothico-Hiſpano. Vide Mabillonium Lib. II. Liturg. Gallic. * atque Edmundum Martene * in Tractatu *de antiqua Eccleſiæ diſciplina in divinis celebrandis officiis*.

* ADNOTATIO XII. pag. 39.

* Codex Veron. pag. 39. *VII. Kal. Januar. In die S. Stephani*. Brev. Moz. Tolet. *In Feſto S. Stephani Prothomartyris*, pag. 29. col. 4. Gaudet Officio, & Hymno proprio.

HYMNUS

Ad primas Veſperas ibidem.

* *occaſum* * emendet felicior aliquis. *CHriſtus eſt vita veniens in Orbem,*
*Mortis * occaſu patiens acerbæ,*
*Mortis * actu pietatis uſu*
Vivere donat.
Suſtulit vulnus, removendo mortem;
Mortis auctorem perimendo, ſurgit;
Patris ad dexteram repetendo, regnat
Sede ſupernâ.
Nunc ſequens primus Stephanus Miniſter,
Sortis illatæ titulo decorus,
Quam dedit ſpirans Domini benignans
Spiritus illi.
Cadit exemplo Domini revinctus,
* *judicum portans ſcelerata* *Teſtibus falſis adopertus inſans,*
** Judicium portant celerata Sanctus*
Dicta malorum.

Ore cæleſti refellit malignos,
Et probat conſtans ratione falſos,
Semper indignos Dominum Polorum
Credere nolle.
Saxeo nimbo lapidatus inſtat
Paulus, & ſummus lapidantum ſervat*
Veſtes, ut reddat liberos ad ictum,
Cæde cruentos.
Suſtinet mortis rabiem prophanam,
*Plenus * omni pietate cordis* * *, ac*
Hoſtibus quærit veniam, miſertus
Pectore grato.
Imbuit primum homines beatos
Corde directo, jecore fideli
In fide Chriſti jugulata telis
Ponere membra.

Quæ-

Digitized by Google

*Quæſumus flentes, benedicte * primò*
*Martyr, * & Cives ſociate juſtis,*
Cælitus claræ regionis hæres
*Inclyte * polli.*
Promptus hic noſtrum facinus remitte:
Tolle languorem, tribue ſalutem:

Confunde hoſtem, releva mærorem,
Morte ſublatâ.
Gloriam pſallat chorus, & reſultes:
Gloriam dicat, canat, & revolvat
Nomini Trino, Deitati ſoli
Sydera clament. Amen.

* *primo*
* forte leg. *& civis*
* *poli*,

Sanctiſſimi Prothomartyris Stephani memoriam altero poſt Chriſti Nativitatem die, jam ſæculo quarto ſolemnem fuiſſe, conſtat ex S. Aſterii Amaſeæ Epiſcopi Oratione XII. & ex Gregorii Nyſſeni Oratione de S. Stephano. Legitur in Kalendario Carthaginenſi ſæculi V. a Cl. Mabillonio vulgato, in Sacramentario, & Lectionario Gallicano, in Miſſali Gothico, aliiſque omnibus, a quibus recenſendis in re notiſſima ſuperſedeo. Accipe inſignem Magni Leonis locum ex Sermone de Beato Laurentio: *A Solis ortu*, (inquit Sanctiſſimus Pontifex) *uſque ad occaſum Levititorum hominum coruſcante fulgore, quàm clarificatam eſſe Hieroſolymom Stephano, tam illuſtrem factam fuiſſe Romam Laurentio*. Arator S. Prothomartyris Acta deſcribit libro I. Hiſtoriæ Apoſtolicæ. Plura vide apud Martenium *de antiqua Eccleſiæ diſciplina in Divinis celebrandis Officiis*, cap. 13. pag. 97. & apud Johannem Tamayo Salazar To. VI. Martyrologii Hiſpani die 26. menſis Decembris, præſertim pag. 589. ubi ait = Illud noſtras ſpectat, ſcilicet probare, quatenùs Hiſpania ſacris ejus „ Sanctiſſimi Diaconi primitùs exuviis ditaretur. De quo teſtem invoco eumdem „ *S. Avitum* Presbyterum, qui Inventioni Reliquiarum, cum homopulo *Luciono* „ etiam Presbytero, & utroque *Hiſpano*, interfuit, & cum ſacris lipſanis, *Poulo* „ *Oroſio* traditis, & ad *Balchonium Bratcarenſem* Præſulem miſſis, hæc in ejus Epi- „ ſtola, quam Cæſar Card. Baronius in *Annal. Eccleſ. Tom. 5. Ann. 415. fol. mihi* „ (*in Roman. edit.*) 366. inſeruit, continentur: *Itaque Beotiſſimi, & Dilectiſſimi* „ *fratres memoriom veſtri inceſſabiliter agens, & tom congruentem ordinontis Dei di-* „ *ſpoſitionem videns, promptus fui de Presbytero, cui revelotum fuerat, portem ali-* „ *quam inventi* Corporis *promereri; quam feſtinatò expetitom, ſecretoque perceptam,* „ *ad vos dirigere non diſtuli. Quamobrem miſi vobis per ſanctum filium, & tompres-* „ *byterum meum* Oroſium RELIQUIAS *de* Corpore *Beati* STEPHANI *Primi Mar-* „ *tyris, hoc eſt pulverem carnis, atque nervorum, & quod fidelius, certiùſque cre-* „ *dendum eſt*, OSSA *ſolida, atque manifeſta ſui ſanctitote novis pigmentis, vel* „ *odoribus pinguiora*. Aſtipulatur Marcellinus *in Chron. Ann.* 416. his verbis: „ OROSIUS *Presbyter Hiſpanus genere, Septem Libros Hiſtoriorum deſcripſit.* „ *Miſſus ab Auguſtino Epiſcopo idem Oroſius pro diſcenda animi rotione ad Hierony-* „ *mum Presbyterum*, RELIQUIAS B. STEPHANI *nuper inventas, rediens, pri-* „ *mus intulit Occidenti*. Quem locum idem Cæſar Baronius plurimis (*dicto Tom. 5.* „ *Anno* 416. *fol.* 390.) verbis exornat. = En origo in Hiſpania Officii S. Stephani.

* ANNOTATIO XIII. pag. 42.

*Cod. Veron. pag. 42. *VI Kal. Jan. de Feſtivitate S. Eugeniæ*. Br. Moz. Tol. pag. 427. col. 3. *II. Idus Decemb. Eugeniæ Virginis, vel Comitum ejus Mortyrum*. Gaudet Officio, & Hymno proprio.

HYMNUS Ad primas Veſperas pag. eadem, col. 4.

Honorem Sanctæ Eugeniæ
Caſtis canamus laudibus,
Chriſto fideli jubilo,
Dulci pſallamus modulo.
Qui dudum Sanctam Virginem
Puro ſacravit pectore,
Mentis arcana poſſidens,
Sacro nitore illuminat.
Fidelis Chriſti famula
Mundi calcat jactantiam,
*Marium * colle arripiens,*
** Vita cælum ſequitur.*
Caſtam vitam dum ageret,
Cœnobiumque degeret,
Pater effecto monachis,
*Matrem * cælebat tegmine.*

En dux amor libidinis
Vexat pectus Melanciæ,
Pulchram vultuque ut viderat,
Amore cæco carpitur.
Quem virgo Chriſti pervidens,
Suis pellit eloquiis,
Sævumque virus uſpidum
*Certo * reſutans carmine.*
Illa Tribunal Judicis,
Furore armata dæmonis,
Verbis malignis appetit,
*Caſtam * expurgans animam.*
*Sed * cremata cælitus,*
*Sancta * probat caſtitas;*
Quæ dans pro Chriſto animam,
Cæleſtem ſumit gloriam.

* forte leg. *marium callem*. Tamayo Salazar in Mart. Hiſp. *manuum calle*
* lege, ſi placet, *invicta*. Tamayo, & *vita*
* *cælabat*

* *reſutat*
* Tamayo *expugnans*.
* *concremata*: vel, *hæc cremata*, ut in Tamayo.
* *probatur*.

u *Deo*

Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu Paraclito
In ſempiterna ſæcula. Amen.

Sacramentarium Gallicanum, pag. 281. in Canone, *poſt Conſecrationem*, Eugeniam peculiariter nominat; eamque ſecundò recenſet in Oratione, *ad Pacem*, in Miſſa *Vigiliæ Natalis Domini*, pag. 289. Ibique altum ſilentium de Sancta Anaſtaſia, de qua Romanus Ordo ea die commemorationem habet. Quo apud Gallias in loco Eugenia iſta cultum habuerit, Mabillonio eſt incompertum. Ego, ipſam in univerſa Gallia Narbonenſi, Gothorum Hiſpanicorum Regno olim ſubjectà, feſtivum habuiſſe diem, Breviarii Mozarabici, & noſtri Codicis Veron. antiqui Ritus Gothico-Hiſpani auctoritate pronuncio. Eadem laudato Viro videtur, ac illa Virgo & Martyr illuſtris, quæ in Tyberim præcipitata, paſſa eſt ſub Gallieno, die 25. menſis Decembris. Gaudet Eccleſià extra portam Latinam, in qua requieſcere dicitur ab Anaſtaſio Bibliothecario in Vita Leonis III. Hadrianus Pontifex ante ipſum Leonem (qui eam Eccleſiam ornavit) Monaſterium puellarum ibidem condidit. Hiſtoriam noſtræ Eugeniæ, quæ inter viros habitans, virilem ſexum ſimulaſſe, & hominibus præfuiſſe dicitur, narrat Alcimus Avitus Viennenſis Epiſcopus libro VI. cap. 20. *De conſalatoria caſtitatis laude*, ad Fuſcinam ſororem in hunc modum:

* Cod. Veron. pag. 42 hæc tantum habet de S. Eugenia = *Eugenia Virgo, mandolium ſtudiorum faſce depoſito, cum virili habitu ſuccincta, femina viris præfuiſſet, viriliter vicit fidei hoſtem, & Melantiam deceptricem.*

Eugeniæ dudum toto celeberrima Mundo
Fama fuit Chriſti, quæ eum pro nomine vitam
Fuderit, ante tamen fortes proceſſit in actus.
Namque habitum mentita viri, non proinde virile
Pectus, præficitur ſanctis a Fratribus Abbas.
Tum patris officium complens, ac veſte virili
Fœmineum occultans ſexum, muliebria ſprevit;
Et meritis anniſque graves, longaque verendos
Relligione ſenes juvenili rexit in ævo.
Tunc recti impatiens, omni qui tempore ſerpens
Mille dolos, damnique artes ter mille volutat,
Invidet Eugeniæ, & ſanctum crebreſcere fremens
Nomen, ad aſſuetas redit undique callidus artes,
Eugeniam quærens vulgo traducere: verùm
Quò famam violare cupit, dedit inde coronam.
Quæ ſexum mentita piè, cum munia Patris
Sanctè exerceret, morbiſque levaret ademptis,
Quotquot ſubſidium ſancta pietate rogarent:
Contigit a morbo ut precibus revaleſceret ejus,
Jam dudum confecta gravis Matrona, bonique
Nominis, inſano quæ mox accenditur igne
Virginis, heu, ſpecie infælix decepta virili.
Cumque pudicitiam ſanctam doniſque doliſque
Non ſemel invaſam fruſtra captare, nihilque
Profore ſe noſſet: (quid non amor impius auſit?)
Addere vim verbis ſtatuit, longèque remotis
Arbitris, morbum ſimulans, morbique levandi
Eugeniam cauſa appellans vi nititur illam
Opprimere, inque ſuos invitam adducere nexus.
Illa autem valido ſtuprum clamore repellens,
Auxiliumque petens magna virtute reſiſtit:
Ergo luxuriæque ſuæ matrona patrandæ,
Complendique expers mulier male perdita voti,
A patre Eugenio (qualem decepta putabat
Ob mutatum habitum longa aſſuetudine plebes)
Interpellatam ſtupri ſeſe impia fingit,
Inque forum vocat innocuam: quo protinus omnis
Turba ſenum turbata coit, quo denique cuncti
Attoniti novitate rei matreſque virique
Currunt: interea Eugenius (ſic neſcia ſanctam

Ma-

Matrem turba vocat) populo ſpectante tribunal
Cauſam dicturus tum diri criminis intrat,
Et jam jamque reum ſecreti ignara tenebat
Publica vis, odio tamen inflammata ſiniſtro:
Conſcia cùm ſexus proprii, cordiſque pudici
Vincitur, ut vincat jam Virgo innoxia fraudem;
Et ſexum oſtendit, dudum mentita virilem,
Fœmineum, ac fraudes populo applaudente retexit
Dæmonis: uſque adeo caſti cuſtodia voti
Semper tuta manet, multis licet acta procellis;
Quamlibet impugnet miſeri fraus callida mundi;
Intendatque dolis laqueos, mendaciaque addat.
Nec fert immeritam mors culpæ ignara ruinam;
Quoſque tremens hoſtis falloci ventilat aſtu,
Purgandos Sancto patientia diſcutit igni.
Nec deſperandum eſt, ſi quando adverſa videntur
Numina, quæ norunt optatam afferre ſalutem
Et ſperata ſuis in tempore gaudia ſervis.

Vide etiam Venantium Fortunatum, *De gaudio & ſpe vitæ æternæ*, lib.VIII.c.1. Aldelmum *de laudibus Virginitatis* lib.2. & ex recentioribus Johannem Tamayo Salazar Tom.VI. Martyrologii Hiſpani ad diem XXV. menſis Decembris, pag. 583. qui Acta S. Eugeniæ refert ex Ferrario. Baron. an.204.§.2.7.& Tillemon.To.4.p.12.

* Cod. Veron. pag.43. *IV. Kal. Jan. Incipiunt Orationes in die S. Johannis Apoſtoli & Evangeliſtæ*. Brev. Moz. Tol. pag.31. col.2. *VI. Kal. Jan. In Feſto Sancti Johannis Apoſtoli & Evangeliſtæ*. Gaudet Officio, & Hymno proprio. * ADNOTATIO XIV. pag.43.

HYMNUS Ad primas Veſperas.

ISte electus Johannes diligendi promptior,
Advocatus in perennem veritatis gratiam,
Mercedem aſſumens honoris, quicquid ambit, obtinet.
Inſula Pathmos teneri imperante promitur:
Conſpicit illic refuſa cælitus myſteria,
Et profunda quæ notavit, mente narrat ardua.
Accipit Dei Parentem in ſuis præcordiis,
Ut Miniſter veritatis, ut miniſtret Virgini
*Quæ Deum enixa, ſola Virgo ſemper * aſtitit.* * exſtitit
Iſte ſupra pectus illud ſempiternum numinis
Corporis uſu reclivus, hauriebat intima;
Spirituque indicabat veritatis gratiam.
Ad crucem tractus Redemptor, eſſe Matris Filium
Dicit iſtum, rurſus ipſam eſſe matrem præcipit:
** Carne unus Spiritus alter ut manerent* * Hi verſus mendis ſcatent.
Ultimæ præventus horæ, ſcindere tunc præcipit
Terram miniſtris; quare declivus irruit
Mortis vitæ quievit omne vivens ſæculo.
Te rogamus, te precamur, Sancte Chriſti Apoſtole,
Tolle peſtem, aufer ulcus, & foveto languidos:
Pelle morbum, cæde hoſtem, & remove ſcandalum.
Non adurat terram ignis, aerem non fauciet;
Non refundat altione triſte Cælum turbinem;
Non reclinet in ruinam acerbam ira funditus.
Decidat delictum omne; ſubſequatur gratia:
Auferatur culpa tota, ſit ſalutis copia;
Sit remota cuncta lues; augeatur charitas.
Gloria Deo Patri ſit, gloria ſit Filio,
Sit Paraclito manenti ſemper ingens gloria;
Qui Deus vivis per omnia ſæcula ſæculorum.
Amen.

In Sacramentario Gallicano Bobienſis Monaſterii edito a Mabillonio, pag.294. ordine præpoſtero poſt Feſtum Innocentium, *Miſſa Jacobi, & Johannis* ponitur *; quæ eadem eſt, uſque ad Conteſtationem, & in Miſſali Gothico: in quo tamen eſt prolixior, & inſcribitur: *Miſſa in Natale Apoſtolorum Jacobi, & Johannis*. Hunc Titulum habet etiam in vetuſtiſſimo Codice Regio num.3865. & in Noviomenſi annorum minimùm 900. teſte Martenio *de antiqua Eccleſiæ diſciplina in divinis celebrandis officiis* pag.100. Sed in Lectionario Gallicano * mentio fit de ſolo S.Johanne, *Legenda in Feſto S. Johannis ad Miſſam*, ut in noſtro Libello Orationum antiquiſſimi ritùs Gothico-Hiſpani. Johannes Tamayo Salazar To. VI. Martyrologii Hiſpani ad diem XXVII. menſis Decembris, pag.595. poſt multa hæc ſcribit: *Illud affirmare poſſumus, quod in omnibus ſæculis Hiſpania proculdubio S. Apoſtolo* (Johanni) *Templa, Oratoria, Officia Eccleſiaſtica, & venerationem totis viſceribus exſolvit.*

* nempe IV. Kal. Jan. ut in Cod. Veron.

* apud Mabil. Litur. Gal. lib. 2. p.111.

* ADNOTATIO XV. pag.43.

* Codex Veronenſis pag.43. *II. Kal. Januarii. Incipiunt Oratianes in die Sanctæ Columbæ*. Breviarium Mozarabicum Toletanum, pag.430. col.3. *In die S. Columbæ Virginis*. Gaudet Officio, & Hymno proprio.

HYMNUS. Ad primas Veſperas, pag. eadem, col.4.

NArdus Columbæ floruit,
Ligaſtra flagrant oculi:
Fulcite lætum floribus,
** Eſtipate malis Virginem.*
Hæc Regis apta amplexibus,
Et oſculis gratiſſima
Chriſto fidem, quam ſponderat,
Cruoris arâ conſecrat.
Igne gemellos ſæculi
Stravit, ſubegit, depulit:
Flammam petulcam barbari,
Focoſque admotos ſibi.
Cum in lupanar poſita
Intrantes ad ſe luridam
Libidinem compeſcuit,
Seſeque flammis exuit.
Sic liberata ab ignibus,
Locis retractam ſcenicis,
Mucrone ſtricto plectitur,
Nuptura Cælo adſciſcitur.
Cui vox ab aſtris reſonans,
Veni Columba, perſonat:
Tu vocibus noſtris favens,
Fac nos Polorum compotes.
Præſta, Pater piiſſime,
Patrique compar unice,
Cum Spiritu Paraclite,
Regnans per omne ſæculum. Amen.

* Hiſpanica prnunciatin, Lege, *ſtipate*.

In antiquiſſimo fragmento Calendarii Piniani habetur *IV. Non. S. Columbæ Virg. Senonas*, in vetuſtioribus Martyrologiis notiſſimæ, die 31. Decembris, & ſub Aureliano paſſæ. Agit de illa noſter Card. Baronius ad annum 275. Poſtridie diei SS. Innocentum, in Turonenſi Eccleſia fit Feſtum S. Perpetui Epiſcopi; poſt cujus ſecundas Veſperas præſcribitur in MS. Rituali S. Martini proceſſio ad S. Columbam, cum vigiliis rrium lectionum de ejus paſſione, ut obſervat Martenius in laud. Opere *de antiq. Eccl. Diſcipl.* Ruinartius, *Præfatione in Acta Martyrum* pag. XXI. *Beatus Eligius* (inquit) *teſte Sancto Audoeno, capſas martyrum Piatonis Tornacenſis, Columbæ Senonenſis, Criſpini, & Criſpiniani Sueſſianenſium, Luciani, Juliani, & Maximiani Bellovacenſium &c. adornavit*. Johanues Tamayo Salazar Tomo VI. Martyr. Hiſpani ad diem XXXI. Decembris pagina 626. a tempore Gothorum, & eo amplius Eccleſiam Hiſpaniæ Officium S. Columbæ peregiſſe teſtatur.

* ADNOTATIO XVI. pag 47.

* Cod. Veron. pag.47. *IIII. Kal. Januarii. Incipiunt Orationes de Initio Anni*: Br. Moz. Tol. pag.37. col.3. *In Dominico ante Epiphaniam, ſive Apparitianem Domini*. Iſta Dominica eo anno, IV. Kal. Januarii ibidem celebrabatur; ut conſtat ex Feſto *Nativitatis Domini*, VIII. Kal. Januarii recurrente, quod in laudato Breviario Moz. Tol. tunc Feriæ IIII. illigabatur.

HYMNUS Ad primas Veſperas, pag.37.

UNigenite Domine,
Verbum natum de Virgine,
Conceptum ſine ſemine,
Lux luminis, & fons vitæ.
Eſto nobis in ſalutem,
Fili Dei unigenite,
Gubernator Jeſu Chriſte,
Ad preces noſtras aſpice.
In Mundum nobis miſſus eſt,
Captivos repræſentare,
Lumen cæcis reformare,
Mutorum linguas laxare.
Ne nos relinquas, Domine,
Omnium conditor, pius
Propitius, miſerere;
Qui nullum cupis perdere.
Rectorque Mundi, Domine,
Salvator noſtræ animæ,
Tu nos a morte protege.
Ut capiti noſtro Chriſto
Vigilemus Domine;
Fideſque noſtra germinet,
Zabuli diſcedat munimen,
Ne nos valeat ſubripere.
Per Jeſum Chriſtum auctorem,
Qui regnat cum Deo Patre,
Et nos dignatur docere,
Credamus in Trinitatem.
Trino Deo, ac Domino
Omnes dicamus gloriam,
Quia Pater in principio
Semper fuit, cum Filio. Amen.

HYMNUS ſecundus, ad primas Veſperas, pag. 2. col. 1.

*S. Ambroſii Epiſcopi Mediolanenſis.

Æ Terne rerum conditor,
Noctem diemque qui regis,
Et temporum das tempora,
Ut alleves faſtidium.
Præco diei jam ſonat &c.

Poſt dictum Hymnum, *ORATIO*, pag. 37. col. 4.

„ Omnipotens æterne Deus, & miſericors, qui temporum das tempora, & qui „ ſingulis temporibus das gratiam, quam adminiſtrent tu, ne mens prolixitate tene„ brarum exæſtuet, gallo nos conſolaris canente: ut, dum præco diei ſonat, diur„ ni operis meditatio reviviſcat. Reſpice ergo nos jugiter, & inſtiga, ne profundæ „ noctis errore perſuaſi, diei obliviſcamur perennis; ſed habitantes in tenebris eri„ ge, & videndo nos corrige; ut cum Petro reſipiſcamur errata, & paribus lacry„ mis crimina defleamus commiſſa. Amen.

*S. Ambroſii Epiſcopi Mediolanenſis.

* HYMNUS 3. in Laudibus pag. 38. col. 4.

SPlendor Dei Patris gloriæ,*
De luce, lucem proferens,
Lux lucis, & fons luminis,
Dies diei illuminans.*
Verusque ſol illabere,
Micans nitore perpetim:*
Jubarque Sancti Spiritus
Infunde noſtris ſenſibus.
** Totis vocemus te Patrem,*
Patrem perennis gloriæ,
Patrem potentis gratiæ,
Culpam religet lubricam,*
Informet actus ſtrenuos,
Dentem retundat invidi,
Caſus ſacundet aſperos,*
Donet gerendi gratiam.
Mentem gubernet & regat,
Caſto, fideli corpore,
Fides, calara ferveat,*
Fraudis venena neſciat.
Chriſtuſque, nobis ſit cibus,
Potuſque noſter ſit fides:
Læti bibamus ſobriè*
Ebrietatem Spiritus.
Lætus dies hic tranſeat:
Pudor ſit, ut diluculum;
Fides, velut meridies:
Crepuſculum mens neſciat.
Aurora curſus provehat,*
Aurorà totus fulgeat,*
In Patre totus Filius,
Et totus in Verbo Pater.
Gloria Patri ingenito,
Gloria Unigenito,
Unà cum Sancto Spiritu
In ſempiterna ſæcula. Amen.

* *Paternæ.* * *diem illuminat.* * *perpeti.* * *Vatis vocemus & Patrem.* * *releget.* * *ſecundet.* * *calore ferveat* * *ſobriam* * *aurora* * *prodeat.*

Ergo novus annus in Hiſpania a Natali Domini antiquitus ordiebatur; ut conſtat etiam ex noſtro Libello veteris Ritus Gothico-Hiſpani, in quo orationes *de Initio anni*, IIII. Kal. Jan. conſignantur. Sed, mutatà poſtmodum diſciplina, illud Officium poſt Kalendas Januarias fuit tranſlatum. Hinc eſt, quod etiam in Codice Veronenſi, poſt Feſtum *Octavarum Nativinatis Domini* ponitur ab Antiquario. Varia ſunt argumenta, quæ noſtræ aſſertionis veritatem probant: non inferiorem in his locum tenet ipſum Breviarium Toletanum, in quo, licèt nunc temporis *Initium anni* Kalendis Januariis illigetur, celebreturque triduano illo officio Jejuniorum, ad abſtinendum ab Idolis inſtituto, de quo multis ſupra diſſerui; nihilominus certa adhuc veſtigia in eo apparent, quæ ad comparandam agnitionem rei de qua agitur planum iter oſtendunt. Sunt autem hæc.

I. In die Nativitatis Domini. Ad Matutinum pag. 26. col. 4. hæc habetur *Oratio* in Br. Moz.

„ Benedic, Domine, coronam anni benignitatis tuæ, & campi * Domorum „ tuorum ubertate pingueſcant: quo ita nobis ſubſtantia eum tua gratia largia„ tur; ut & caro frugibus, & anima divinis paſta * collectetur Virginibus. ℟. Amen.

* leg. *donorum* * leg. *collætetur*

II. In die Dominico ante Epiphaniam, qui (ut in noſtro Cod. Veron.) eo anno agebatur IIII. Kal. Jan., iſta leguntur:

AD VESPERAS

CAPITULA.

„ Deus ſine initio, ſine fine, a quo eſt totius Mundanæ creaturæ inicium ; da „ nobis, ut extrema, vel media Anni hujus complacita tibi proſperitate duca- „ mus ; qui initia ejus tibi dedicanda porrigimus, ut, & ſubſtantiis abundemus, & „ operibus Sanctitatis fulgeamus.

BENEDICTIO.

„ Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt corona totius a ſe formatæ Eccle- „ ſiæ, det nobis hunc Annum placabilem ducere. ℟. *Amen.* Conſoletur nos frugi- „ bus, & dignetur munerare virtutibus. ℟. *Amen.* Ut proſperitate ſibi placita „ lætabundi, totius Anni ſpacia mereamur pertranſire illæſi. ℟. *Amen.*

Item, *in prima die jejuniorum Kalendis Januarii*, pag. 40.

IN LAUDIBUS

BENEDICTIO.

„ Chriſtus Dominus, qui cum Patre, & Spiritu Sancto unus extat conditor „ & annorum, & temporum, ipſe in initio hujus Anni veſtrum acceptare digne- „ tur jejunium. ℟. *Amen.* Sit vobis ſemper ductor, qui extitit totius Mundi „ Redemptor ℟. *Amen.* Ut cujus *in Nativitate* ſolemnia jam ſtrenuè peregiſtis, „ *Apparitionis* feſta etiam cum gaudio celebretis ℟. *Amen.* „

III. In Miſſali, quod Ven. Card. Thomaſius * *Gallicanum vetus* appellat, hæc extat *Collectio* ad Veſperum Natalis Domini.

* *quod in Gallia Narbonenſi in uſu erat.*

„ Sublimem ineffabilis clementiæ tuæ Rectorem annuis ſupplicationibus in „ hac Veſpertina prece, Fratres dilectiſſimi, unitis animis deprecemur; ut nobis „ tranſacti temporis hactenus debita donet, ſuperventuræ noctis ſolemnitatem Na- „ talis Filii ſui proſperam præſtet; aſſiduam *futuri Anni* cuſtodiam reddat; ad „ æternæ vitæ gaudia ſpirituali defenſione nos perducat orantes. Per Dominum.

Porro (inquit Mabillonius de Liturgia Gallicana lib. I. cap. 3. num. 14.) Galliæ Narbonenſis Eccleſias eumdem ritum in ſacris, atque Hiſpanicas adhibuiſſe, patet ex Concilii IIII. Toletani can. XII. quo ſtatuitur, *ut pari modo Gallia, Hiſpaniaque celebret.* Nec admittenda eſt correctio, quæ ad oram librorum editorum apponitur, ubi pro *Gallia* hic, atque etiam in Canone ſequenti, *Gallicia* ponitur. Hunc quippe locum ita legit Berno Abbas Augienſis cap. 2., ubi Gallos,&Hiſpanos *in Miſſarum ſuarum celebritate* a Romano uſu ſimiliter receſſiſſe fatetur. Atqui non ſolum Gallia Narbonenſis, ſed etiam aliæ Galliarum Provinciæ in eodem Ritu conveniebant, ut ex jam dictis colligitur, conſtabitque amplius ex iis, quæ ex Gregorio Duronenſi Epiſcopo poſtea referemus.

* Alterum indicium eſt, quod eodem Ritu Miſſæ Gallicana celebraretur, atque Toletana, ſeu Mozarabica: cujus rei teſtes ſunt Caroli Calvi litteræ ad Clerum Ravennatem, in hæc verba. „ Uſque ad tempora abavi noſtri Gallica- „ næ Eccleſiæ aliter quam Romana, vel Mediolanenſis Eccleſiæ divina celebrabant „ Officia, ſicut vidimus & audivimus ab eis, qui ex partibus Toletanæ Eccleſiæ „ ad nos venientes ſecundum morem ipſius Eccleſiæ coram nobis ſacra Officia cele- „ brarunt „ Quæ verba conſequentiam non haberent, niſi eadem fuiſſet Toletana atque Gallicana Liturgia. Certè Hiſpani vitas Sanctorum (quod de Gallis tradit Hilduinus) in ſacris etiam publicis recitabant, ut luculenter inter alia probat Braulionis Cæſarauguſtani Epiſcopi Libellus de geſtis Beati Æmiliani Abbatis, quem Libellum ideo conſcripſit, *ut poſſet in Miſſa ejus celebratione quantocius legi*, quemadmodum Braulio ipſe in Præfatione ſua loquitur.

* pag. 20. num. 9.

Tet-

Tertiò, Gallicani, & Hiſpanici Ritus ſimilitudinem probat idem Gregorius in lib. 7. cap. 8., nempe ſilentium à Diacono indictum. Gregorii verba hæc ſunt: „ *Unde factum eſt, ut quadam die Dominica, poſtquam Diaconus ſilentium populis, ut Miſſæ auſcultarentur, indixit, Rex Guntchramnus converſus ad populum diceret*, nempe ut fides ſibi ſervaretur, & nepotes ſuos enutrire ſibi liceret. *Hæc eo dicente, omnis populus orationem pro Rege fudit ad Dominum*. Nuſquam Gregorius, quo Miſſæ tempore indictum ſit ſilentium, diſertè tradit: at in Miſſali Mozarabico præſcribitur ante Epiſtolam his verbis, *ſilentium facite*. Quod Officium Diacono ante Evangelium tribuitur a Beato Abbate in lib. primo. *Sic cum Evangelium a Levita ſuper Altare levatur, a Levita primum dicitur*: Laus tibi; *& ab omnibus reſpondetur*, Laus tibi Domine Jeſu Chriſte Rex æternæ gloriæ. *Præcedente Evangelium Cereorum lumine, ... tunc ſilentium omnibus imperat, & dicit*, lectio Sancti Evangelii ſecundum Matthæum, *aut quemlibet ex tribus*. *Reſpondetur ab omni populo*, Gloria tibi Domine. *Proſequitur Diaconus*: In illo tempore Dominus noſter Jeſus Chriſtus ambulavit &c. „ Hinc colligitur ſilentium non modo ante Epiſtolam, ſed etiam ante Evangelium impoſitum fuiſſe. * pag. 31. num. 11.

Demum Aur. Prudentius in Hymno IX. libri Cathemerinon, cui titulus, *Octavo Kalendas Januarias*, de Nativitate Domini, indicat non obſcure ea die in Hiſpania Annum inchoaſſe.

Quid eſt quod artum circulum
Sol jam recurrens deſerit?
Chriſtuſque terris naſcitur,
Qui lucis auget tramitem?
Heu quam fugacem gratiam
Feſtina volvebat dies!
Quam penè ſubductam facem
Senſim reciſa extinxerat.
Cælum niteſcat lætius,
Gratetur & gaudens humus:
Scandit gradatim denuo
Jubar priores lineas.
. . . .
Sed ordinatis ſæculis,
Rerumque digeſto ſtatu
Fundator ipſe, & artifex
Permanſit in Patris ſinu.
Donec rotata (a) Annalium
Tranſvolverentur millia,
Atque ipſe peccantem diu
Dignatus orbem viſeret.

Annua ergo in Hiſpania a Natali Chriſti primitus ordiebatur, tum quia Chriſtus VIII. Kal. Jan. in terris apparuit factus homo, tum quia ſecundum priora tempora dies 25. Decembris ferè in brumam incidebat, hoc eſt ante VIII. Kal. Januarii, ut animadvertit hic Chriſtophorus Cellarius. Columella lib. IX. cap. XIV. *Bruma ferè conficitur circa VIII. Kalend. Januarii in octava parte Capricorni*. Et Plinius lib. XVIII. cap. XXV. *Bruma Capricorni a d. VIII. Kal. Januarii ferè*. Adde Servium ad Georgicon I. ver. 211. Dicunt autem *ferè*, quia ut Columella ibidem, & lib. XI. cap. II. diſputat, quidam diſſenſerunt.

* Cod. Veron. pag. 44. *Kal. Januarii Orationes de Octavis Nativitatis Domini*. Brev. Moz. Tol. pag. 35. col. 2. *In Feſto Circumciſionis Domini Noſtri Jeſu Chriſti*. Gaudet Officio, & Hymno proprio. *ANNOTATIO XVII. pag. 44.

HYMNUS Ad primas Veſperas. Ibid. col. 3.

Sacer Octavarum *dies hodiernus rutilat,*
Quo ſecundum carnem Chriſtus circumciſus traditur,
Patri non adoptione, ſed coæternus genere.
Spiritu completur alvus incorruptæ Virginis,
Quæ pariens manſit cælebs Virgo, quam puerperam
*Illibatam Genitricem proles caſtam * elegit.*
Inde Simeon grandævus ovans ulnis accipit,
** Amplexuſque videbat: Salutare Domini,*
Reſolve jam nunc in pace artus iſtos fragiles.
Sed nec illa impar Anna continentia gradiens,
Quam in flore Juventutis conjux viduaverat,
Vagientem confitentem fore Mundi Principem.
Tunc veneranda ex lege offeruntur munera,
Turturum columbarumque bina in Sacrificio,
Quæ corporis, animæque puritatem docerent.
Impleta eſt priſcæ in eo legis Circumciſio,
Utriuſque ut Teſtamenti ſe auctorem oſtenderet,
Qui manens in Trinitate univerſa condidit.
Amen.

* *eligit*

* lege ſi placet, *amplexurus, quem videbat*

In

(a) *Annalium*, Nebriſſ. & Fabric. exponunt, *annorum*. Prudentius in Præf. Cathemer. verſu 3. *Annum cardo rotat*.

In Sacramentario, & Lectionario Gallicano editis à Cl. Mabillonio Miſſa hujus diei inſcribitur, *in Circumciſione Domini*. Ac ita in Miſſali Gothico. In noſtro verò Libello Orationum antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani, in Sacramentariis Gelaſii, & Gregorii Magni, item in principio Superioris Hymni Breviarii Toletani notatur *de Octavis Nativitatis Domini*, more veterum; ut multis hic probat noſter Cardinalis Baronius in notis ad Martyrologium Romanum.

Prima Oratio *ad Matutinum* in Cod. Veronenſi habet titulum, *de Pſalmo III.* ut in Brev. Tolet. in quo legitur := Antiphona: *Domini eſt ſalus, & ſuper populum tuum benedictio tua. Pſal.* III.

Tertia verò gaudet antiphona allelujatica, quæ propterea eumdem Codicem anno 633. antiquiorem facit; cum Concilium Toletanum IV. illo anno celebratum, Canone II. ita decreverit: *Kalendis Januarii, quæ propter errorem gentilitatis aguntur, omnino Alleluja non decantabitur: in quibus præter piſcem, & alus, ſicut in aliis quadraginta diebus a cæteris carnibus abſtinetur, & a quibuſdam nec vinum bibitur*.

Ne quis ramen exiſtimet hoc Canone (inquit Marten. de antiqua Eccl. Diſcip. in div. celeb. Off. pag. 105.) jejunium in ſimplici a carnibus abſtinentia repoſitum fuiſſe, obſtat Concilium Turonenſe II. Can. XXIII. ſtatuens: *in Kalendis Januarii fieri Litanias, ut in Eccleſia pſallatur, & hora octava in ipſis Kalendis, Circumciſionis Miſſa Deo propitio celebretur*. Quibus ex verbis facili negotio quiſque colligere poteſt, jejunium illud ad nonam ſaltem horam productum fuiſſe; cùm, in Miſſa celebranda, ea, quam exigit Circumciſionis Feſtum, ſolemnitate, ad minus integra hora impendi oporteret. In antiquo etiam Miſſali Eccleſiæ Turenſis ante annos 800. ſcripto, poſt communionem habetur Oratio ſeu Collecta ſuper populum dicenda, non ſecus ac in Quadrageſima, id quod veri jejunii indicium eſt. In antiquioribus Sacramentorum Libris Gelaſiano, & Gregoriano, in Codicibus Regio 3865. in Gellonenſi, in Remenſi, & Noviomenſi, & aliis (teſte laudato Martenio) eàdem Circumciſionis die alia inſuper notatur Miſſa, *ad prohibendum ab Idolis*. Et in Miſſali Gothico quædam Benedictio alterius Miſſæ, quæ (ut videtur) erat ad reprimendas Kalendarum Januariarum ſuperſtitiones inſtituta. Lectionarium quoque Gallicanum habet Epiſtolam Miſſæ iiſdem vanis ritibus abolendis magis convenientem. Eos eleganter de more deſcribit Aurelius Prudentius Clemens contra Symmachum lib. I. verſ. 236.

. . . . . Jano etiam celebri de menſe litatur
Auſpiciis, epuliſque Sacris, quas inveterato
Heu, miſeri ſub honore agitant, & gaudia ducunt
Feſta Kalendarum: ſic obſervatio crevit
Ex atavis quondam male cœpta: deinde ſecutis
Tradita temporibus, ſeriſque nepotibus aucta,
Traxerunt longam corda inconſulta catenam,
Moſque tenebroſus vitioſa in ſæcula fluxit.

Item S. Auguſtinus, ſeu quivis alius Sermone 129. in Appendice novæ editionis, his verbis: „ Hinc itaque eſt quod illis diebus Pagani homines perverſo „ omnium rerum ordine, obſcenis deformitatibus teguntur, ut tales utique ſe „ faciant qui colunt, qualis eſt ille Deus qui colitur. In iſtis enim diebus miſeri „ homines, &, quod pejus eſt, aliqui baptizati ſumunt formas adulteras, ſpecies „ monſtruoſas, in quibus quidem ſunt primum pudenda, ut potius dolenda ſunt. „ Quis enim ſapiens poterit credere inveniſſe aliquos ſanæ mentis, qui cervulum „ facientes, in ferarum ſe velint habitum commutare? Alii veſtiuntur pellibus pecudum, alii aſſumunt capita beſtiarum, gaudentes & exultantes ſi taliter ſe „ in ferinas ſpecies transformaverint, ut homines non eſſe videantur. Ex quo indicant, ac probant non tàm ſe habitum belluinum habere, quàm ſenſum. Nam „ quamvis diverſorum ſimilitudinem animalium exprimere in ſe velint, certum eſt „ tamen in his magis cor pecudum eſſe, quam formam. Jam verò illud quale, & „ quam turpe eſt, quod viri nati tunicis muliebribus veſtiuntur, & turpiſſima demum „ demutatione puellaribus figuris virile robur effeminant, non erubeſcentes tunicis „ muliebribus inſerere militares lacertos, barbatas facies præferunt, & videri fœminæ volunt). *Et poſt pauca*: (ſunt enim qui in Kalendis Januarii obſervant

„ ut

„ ut ſocum de domo ſua, vel aliud quodcumque beneficium cuicumque petenti „ non tribuant, Diabolicas etiam ſtrenas, & ab aliis accipiunt, & ipſi aliis tra- „ dunt: aliqui etiam ruſtici menſulas in iſta nocte quæ præteriit, plenas multis re- „ bus, quæ ad manducandum ſunt neceſſariæ, componentes, tota nocte ſic compoſi- „ tas eſſe volunt; credentes quòd hoc illis Calendæ Januariæ præſtare poſſint, ut „ per totum annum convivia illorum in tali abundantia perſeverent.„) Et ſincerus Auguſtinus in Sermone 198. qui ſecundus eſt in Calendis Januarii („ Solemnitas (in- „ quit) Gentium quæ fit hodierna die, in lætitia ſæculi, atque carnali, & in ſtrepitu „ vaniſſimarum cantionum, conviviis, & ſaltationibus turpibus.) *Et non multo poſt*: „ acturus es celebrationem ſtrenarum, ſicut Paganus, luſurus alea, & inebriatu- „ turus te? quomodo aliud credis, aliud ſperas, aliud amas? Dant illi ſtrenas, da- „ te vos eleemoſynas. Avocantur illi cantionibus luxuriarum, avocate vos ſer- „ monibus Scripturarum: currunt illi ad Theatrum, vos ad Eccleſiam. Inebrian- „ tur illi, vos jejunate. Si hodie non poteſtis jejunare, ſaltem cum ſobrietate „ prandete.„ His prorſus ſimilia habentur apud S. Petrum Chryſologum, Serm. 155., apud S. Maximum Taurinenſem Epiſcopum Hom. quinta in Muſæi Italici Mabillonii Tom. I., & apud S. Bonifacium Epiſcopum Moguntinum, in Epiſtola ad Zachariam Summum Pontificem, Cap. 6. qui totis viribus in prophanas haſce ſuperſtitiones invehuntur: quas etiam non improbavit modò, ſed diſtrictè damnavit Eccleſia ſuis Conciliis, præſertim in Turonenſi II. Can. 23. Antiſiodorenſi anno 614. can. 1., & Romano ſub Zacharia Pontifice, anno 743. can. 19. cui præiverat Gregorii Papæ conſtitutio, ut diſcimus ex Reſponſione Zachariæ ad S. Bonifatium. Atque ut efficacius eis remedium afferret, ſolemne & univerſale hac die jejunium induxit, ut patet ex antiquo ordine Romano: „ Sed quia imperiti homines ſecun- „ dum dementiam Gentilium hunc diem Kalendarum Januariarum a Principe ſuo „ Jano, quem pro Deo colebant, ita vocatum, multis Diabolicis ſpurcitiis ſacra- „ verunt; ſtatuit univerſalis Eccleſia jejunium publicum in iſto die fieri, quatenus „ his calamitatibus auctor vitæ finem imponeret. „ Quibus concinit vulgatus Alcuinus in libro de Divinis Officiis, & Auctor laudati Sermonis 129. in appendice S. Augugini, quem Cæſarium Arelatenſem eſſe exiſtimant.

* Brev. quoque Moz. Tol. pag. 38. col. 4. Jejuniorum hujus Paganicì ritus meminit in triduanis Kalendarum Januariarum Officiis; *III. Non. Jan. Incipit Officium Jejuniorum in Kal. Januarii. Obſervatur* (a) *tribus diebus ante Feſtum Epiphaniæ prout ſequitur. Primo die* (ſcilicet III. Kal. Jan.) *ad Matutinum &c.* *ADNOTATIO XVIII. pag. 38.

H Y M N U S. In Laudibus. pag. 39. col. 4.

BEnignitatis fons Deus,
Qui non habens finem boni
Super malum ſcelestium,
Semper pius, ſemper bonus.
Mæſtum ſatis cor cædimus,
Et triſte pectus tundimus,
Aquas pupillæ fundimus,
Mæſtas genas inducimus.
Egiſſe multum pœnitet
Horrens, tetrum, vel peſſimum;
Turpiſſimum, * *ſordidum*
Fatemur omne noxium.
Elevata vox te poſtulat,
Tu parce dicit conditor,
Jam parce clamans obſecrat,
Ignoſce quod commiſimus.
Non ira mæſtos ſorbeat,
Non pœna feſſos conterat:
Solare contritos citò,
Et gaudium nobis dato.
Præſta Pater piiſſime,
Patrique compar unice,
Cum Spiritu Paraclite,
Regnans per omne ſæculum.

(a) Concilium Turonenſe can. 17. *Et quia inter Natalem Domini, & Epiphaniam omni die feſtivitates ſunt, itemque prandebunt. Excipitur triduum illud, quo, ad calcandam Gentilium conſuetudinem Patres noſtri ſtatuerunt jejunium, & privatas fieri Litanias.* De hoc Jejuniorum triduo ſilet noſter Libellus Orationum antiquiſſimi Ritùs Gothico-Hiſpani, & Prudentius, cùm in Libro I. contra Symmachum. (1) tum in Hymnis, quos cecinit de *Jejunio*: quoniam ipſum poſt Saracenica tempora videtur primitùs inſtitutum. Porro anno Chriſti 633. Concilium Tolet. IV. unicâ tantùm die, ſcilicet *Kalendis Januariis*, jejunandum indixit *propter errorem Gentilitatis*. Vide ſupra, pag. CLVI. *§. Tertia*.

(1) verſ. 240 ubi agit de ſuperſtitionibus Kalendarum Januariarum.

In eiſdem Laudibus primæ diei triduani Jejunii ante Feſtum Epiphaniæ.

* pag. 39. col. 4.

* *CAPITULA.*

„ Dilectiſſimi Fratres, qui omnia idola Gentium cum Pſalmiſta dæmonia eſ-
„ ſe creditis, illorum quæſo, ut ritus, & monſtruoſos actus omnimodo reſpuamus.
„ Et, ſi aliquem ex Eccleſiæ filiis talia aut agere, aut delectari perſpicitis, ve-
„ ſtra admonitione corripite, & ad viam ſalutis ab erroribus revocate; ut ver-
„ ba Dominicæ orationis, quæ ipſo Domino docente didiciſtis, & ſimul me-
„ cum, & cum illis proclamare liberi poſſitis è terris, dicentes. Pater noſter.
„ A malo libera nos.

Ad Tertiam, poſt Epiſtolam B. Pauli ad Corinth.

* *ORATIO.* * pag.41. col.2.

„ Domine qui ſurſum in Cæleſtibus habitans, terrenas poteſtates contines
„ & gubernas, da nomini tuo gloriam, da peccantibus veniam: quodque de
„ tua miſericordia præſumimus, in veritate quod quærimus, hauriamus; ut mi-
„ ſericordia tua de Eccleſiæ cœtu ſimulacra excludat, & veritas ad cultus tui
„ agnitionem dubia corda convertat. Adjice quæſumus Domine benedictionem
„ tuam ſuper populum tuum, & Yſaac filiorum eorum. Quique timentibus te
„ factus es ſalus, in vitam perpetuam, quam promiſiſti, concede coronam: ut non
„ peccatis mortui a tua benedictione abjiciamur, ſed vitæ participes facti, nomen
„ tuum in ſæcula conlaudemus. Amen.

* pag. 41. col. 3.

CAPITULA.

„ Cognoſcant gentes Chriſte, quod nomen tibi ſit Dominus, pro quibus es pati-
„ bulo Crucis adpenſus: quoſque ignaviæ ignorantia dedit, ſcientia reſtituat
„ conditori: ut fide convertatur conſcientia, & ſpe lætentur in gloria. (*a*)

(*a*) Sed nota, quod idem Brev. Moz. in orationibus ſecundæ, & tertiæ horum jejuniorum diei ſilet omnino de *erroribus Paganorum*. Idque noſtris ſuperioribus conjecturis favet: ac triduanam eorumdem jejuniorum inſtitutionem poſt Conc. Turonenſe in Toletana Eccleſia invectam probat.

*ADNOTATIO XIX. — pag.47.

* Cod. Veronen. pag.47. *VIII. Idus Jan. In die Apparitionis Domini*. Brev. Moz. Tol. pag. 49. col. 1. *In Feſto Apparitionis Domini*. Gaudet Officio, & Hymno proprio.

*S. Ambroſii Epiſcopi Mediolanenſis. (a)

*HYMNUS. Ad primas Veſperas, pag. ead. col.2

Illuminans Altiſſimus
Micantium Aſtrorum globum
Pax, vita, lumen, veritas,
Jeſu, fave precantibus.
Seu myſtico Baptiſmate
** Fluente Jordane retro*
Converſo quondam tempora
Præſenti ſacravit viam.
Seu ſtella Partum Virginis
*Cælo micans * ſignaverit,*
Et hunc adorandum diem
*Præſepe Magos * duxerit,*
*Vel * hydris plenis aqua*
*Vini ſaporem * infunderis,*
Hauſit Miniſter conſcius,
Quod ipſe non impleverat,
Aquas colorari videns,
Inebriare flumina,
*Mutata elementa * ſtupent,*
Tranſire in uſus alteros.
*Sic quinque * milia virorum*
Dum quinque panes dividunt,
Edentium ſub dentibus
In ore creſcebat cibus.
Multiplicabatur magis
** Sine diſpendio panis ſuo,*
** Quem videns non mirabatur*
Juges meatus fontium.
Inter manus frangentium
*Panis rigatur * profluis*
*Intacta, quæ non * fregerat,*
*Fragmenta * ſubrepant rivis.*
Gloria Tibi Domine,
Qui apparuiſti hodie,
*Cum Patre, * Sancto Spiritu*
In ſempiterna ſæcula. Amen.

**fluenta Jordanis, retro converſa quondam tertiò præſenti ſacraveris die.*
**ſignaveris, & hac adoratum die.*
** duxeris.*
** hydris.*
** infuderit*

** ſtupet*
** millibus virum,*
** diſpendio panis ſuo.*
** quis hæc videns, mirabitur*
**profluus*
**fregerunt*
**ſubrepunt viris,*
*adde, &.

(*a*) Concilium Toletanum IV. Canone XIII. de Hymnis canendis ita decre-
„ vit„ . . . Et quia nonnulli hymni humano ſtudio in laudem Dei, atque Apo-
„ ſtolorum, & Martyrum Triumphos compoſiti eſſe noſcuntur, ſicut hi, quos
„ Beatiſſimi Doctores Hilarius, atque Ambroſius ediderunt, quos tamen qui-
„ dam

„ dam ſpecialiter reprobant, pro eo quòd de Scripturis Sanctorum Canonum, vel „ Apoſtolica traditione non exiſtunt: reſpuant ergo & illum hymnum ab hominibus compoſitum, quem quotidie, publico, privatoque officio in fine omnium „ pſalmorum dicimus: „ Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto in ſæcula ſæculorum Amen. „ Nam & ille hymnus, quem nato in carne Chriſto Angeli „ cecinerunt,„: Gloria in excelſis Deo,& in terra pax hominibus bonæ voluntatis:„ „ & reliqua, quæ ibi ſequuntur, Eccleſiaſtici Doctores compoſuerunt. Ergo nec idem „ in Eccleſiis canendus eſt, quia in Scripturarum Sanctarum libris non invenitur? „ Componuntur ergo hymni, ſicut componuntur Miſſæ, ſive preces vel Orationes, „ ſive commendationis, ſeu manus impoſitionis: ex quibus, ſi nulla dicantur in Eccleſia, vacant Officia omnia Eccleſiaſtica ..... Sicut igitur Orationes, ita „ Hymnos in laudem Dei compoſitos nullus veſtrûm ulterius improbet; ſed pari „ modo Gallia, Hiſpaniaque celebret: excommunicatione plectendi, qui hymnos „ rejicere fuerint auſi.

Item eodem die, pag.52. col.3.

* HYMNUS ſecundus.

Hoſtis Herodes impie
Chriſtum venire quid times?
*Non * arripit mortalia,*
Qui regna dat cæleſtia:
Ibant Magi, quam viderant;
Stellam ſequentes præviam.
Lumen requirunt lumine,
Deum fatentur munere.
Lavacra puri gurgitis
Cæleſtis agnus attingit:
Peccata, quæ non detulit,
Nos abluendo ſuſtulit.
Novum genus potentiæ,
Aquæ rubeſcunt hydriæ,
Vinumque juſſa fundere,
Mutavit unda originem.
*Quarto * die jam fætidus*
Vitam recepit Lazarus,
** Mortiſque liber vinculis;*
Factus ſuperſtes eſt ſibi.
*Rivos cruoris * torridi*
Contacta veſtis obſtruit:
*Fletu * rigantes ſupplicis*
Arent fluenta ſanguinis.
Solutus omni corpore
** Viſu repentes artus,*
Suis viciſſim greſſibus
Æger vehebat lectulum.
*Tum * quidem Judas carnifex*
Auſus Magiſtrum tradere
Pacem ferebat oſculo,
*Quam non * gerebat pectore.*
Verax datur fallacibus:
Pium flagellat impius:
Crucique fixus innocens
Conjungitur Latronibus,
*Aromata * poſt ſabbatum*
Quædam vehebant corpori,
*Quas * alloquuntur Angeli,*
Vivum ſepulcro non tegi.
Hymnis venite dulcibus,
Omnes canamus ſubditum
Chriſti triumpho Tartarum,
Qui nos redemit venditus.
Zelum Draconis invidi,
Et os Leonis peſſimi
Calcavit unicus Dei,
Seſeque cælis reddidit. *
Gloria Tibi Domine,
Qui apparuiſti hodie
*Cum Patre, * Sancto Spiritu,*
In ſempiterna ſæcula. Amen.

* eripit al, *abripit.*

* Cælii Sedulii Preſbyteri. Vide Vet. Poet. p. 568. v. 23.

* *ille*

* al. *habebat*

* al. *Xeromyrram.*

* *alloquutus angelus.*

**quarta:*

* al. *cunctiſque.*

**horidi.*

**rigante*

* lege, *juſſus repente ſurgere.*

* Hic explicit Hymnus Sedulii *de vita Chriſti.*

* ſupple *&*.

Celeberrima ſemper in Eccleſia Catholica fuit *Epiphaniæ* Feſtivitas, ut quæ vocationis Gentium primordia, gratiſſima memoria nobis perpetuò recolenda proponat. Plurimæ extant a S. Patribus habitæ hoc die Homiliæ. Gaudet Miſſa in Sacramentario, & Lectionario Gallicano; itemque in Miſſali Gothico. * De triplici „ apparitione ſemper Hiſpanos feſtum egiſſe diem vulgaris opinio eſt. Ait enim „ Johannes Tamayo de Salazar in Martyr. Hiſpano, To.I. pag. 70. = Epiphaniæ, „ ſeu Théophaniæ Domini Solemnitatis antiquiſſima temporum revolutione apud „ Hiſpanos feſtivitas numeratur. Noſter S. Iſidor. lib. I. *de Eccleſ. Offic. c.27.* ab „ Apoſtolicis viris hanc fuiſſe ſolemnitatem introductam refert: *Epiphaniorum* (in- „ quit) *diem proinde feſta ſolemnitate viri Apoſtolici ſignaverunt, quia in eo eſt pro-* „ *ditus ſtella Salvator, quando invenerunt Magi Chriſtum in præſepi jacentem.* Ubi „ etiam de cultu ipſorum apud Occiduos meminit. Inter quos, & Hiſpania locum „ tenet præcipuum. Comprehendit hoc feſtum triplex myſterium, ſcilicet Magorum adorationem, Chriſti Baptiſmum, & ipſius primævum miraculum. Sic Iſi- „ dor. noſt. d. c.27. hiſce verbis: *Epiphania enim Grecè, Latinè apparitio, vel oſten-* „ *ſio dicitur. Tribus autem ex cauſis hic dies hoc vocabulum ſumpſit, ſive quod tunc in* „ *Ba-*

* Laterculum Polemii Silvii ſcriptum an.480. habet: *VIII. Id. Epiphania. Quo die, interpoſitis temporibus, & Stella Magis Dominum nuntiabat, & aqua vinum facta, vel in amne Jordanis Salvator baptizatus eſt.*

„ *Bbptiſmo ſua Chriſtus populis fuerit aſtenſus : ſive quòd ea de ſyderis ortu Magis* „ *eſt praditus : ſive quòd prima ſigna per aquam in vinum verſam multis eſt mauifeſta-* „ *tus*. Quod & Eccleſia Catholica in hymno Veſpertino hujus feſtivitatis canit. „

* Vide Mabill. lib. II. de Liturg. Gallic. pag. 116.

In laudato quoque Lectionario Gallicano,* *in Epiphania ad Miſſam :*

Lectio Sancti Evangelii Secundum Matthæum.

„ (Tempore illo venit Dominus Jeſus in Cana Galileæ in Jordane ad Johannem ut baptizaretur, &c. *Matth. cap.3. v.13. ad finem cap. Tum cantiuuè ſubjungitur:* Et ipſe Jeſus erat incipiens quaſi annorum triginta, ut putabatur filius Joſeph, *ex Lucæ cap.3. v.23. poſtea conſequenter ex Johannis cap.*2. *v.*1. Et die tertio nuptiæ factæ ſunt in Cana Galileæ, *ad v.*11. „)

Quo loci Johannes Mabillonius in notis, & obſervationibus ſuis, „ Obſervatio- „ ne dignum eſt (inquit), quòd Evangelium pro Feſto Epiphaniæ ex tribus Evange- „ liſtis contextum eſt, uti & Paſſio in die Sancto Paraſceves ex quatuor. In vigi- „ liis lectum fuerat ex dictis Evangelium ex Matthæi cap.2. de adoratione Mago- „ rum, cujus etiam fit mentio in Miſſali Gothico-Gallicano. Itaque triplex Chri- „ ſti Domiui manifeſtatio hac die etiam tunc recolebatur, nempe Adoratio Chri- „ ſti per Magos, ejuſdem baptiſmus, & primum miraculum, quod contigit in „ nuptiis apud Canam Galileæ. Tria hæc à Paulino memorantur in Natali IX. de „ Sancto Felice, ubi de Epiphania agit, eamqne inter majores ſolemnitates nu- „ merat. Mozarabes leguut Evangelium ex Matthæi cap.2. de adoratione Ma- „ gorum. „

Etiam Clariſſimus Vir Edmundus Martenius in eandem ivit ſententiam: ſcribit enim: „ Epiphaniæ feſtum, cujus mentionem faciunt acta S. Philippi Heracleæ „ Epiſcopi & Martyris apud Ruinartium, celeberrimum facit triplex Chriſti ap- „ paritio, ſeu manifeſtatio : adoratio ſcilicet ejus per Magos, baptiſmus, & pri- „ mum miraculum, quod contigit in Cana Galileæ. Triplicem hanc Chriſti mani- „ feſtationem ſemper hac die recoluiſſe videtur Eccleſia Latina, ut patet tum ex „ Hymno Prudentii, quem ad Divina Officia ſolet ex parte adhibere, tum ex Pau- „ lino Carmine 9. de S. Felice, ex Gregorio Turonenſi lib.2. de miraculis S. Mar- „ tini cap.26. & de Gloria Martyrum c.87. ex S. Iſidori libro a. de Divinis Officiis „ Cap.26. & aliis. Addit Ordo Romauus hac die etiam quinque milia Hominum „ a Domino refecta fuiſſe, id quod etiam habet vulgatus Aleuinus de Divinis Offi- „ ciis Cap. de Baptiſmo Domiui „ (*& I. Himnus Breviarii Mazarabici*). Sed tantorum Scriptorum venia dico, ante S. Iſidorum duplici tantùm apparitione hanc diem in Hiſpania ſolemnem fuiſſe ; quarum prima ; ea erat, qua tribus Magis, ſtella indice, Chiſtus apparuit: altera verò, qua in ejuſdem baptiſmo tota ineffabilis Trinitas mauifeſtata eſt, cùm Spiritus Sanctus in ſpecie Columbæ deſcendit, & vox Patris intonuit, *Hic eſt filius meus dilectus &c.* De tertia namque apparitione, cum Chriſtus aquam vinum fecit in Cana Galileæ, Aurelius Prudentius ſilet, ut legenti ejus Hymnum XII. cui titulus *Epiphaniæ*, ſatis ſuperque conſtabit. Prudentio adſtipulatur noſter *Libellus Oratianum Diviuarum Officiorum antiquiſſimi Ritus Gothica-Hiſpani*, in quo Orationes omnes, & nominatim quæ incipiunt :

* Vide, pag. 48.

* *Chriſte Filius Dei &c.*
Deus, Dei Filius &c.
Damine Jeſu Chriſte &c.

de ſola adoratione Magorum, & Chriſti Baptiſmo in Jordane loquuntur. Fucum fecit Doctiſſimis viris, quos ſuperius memoravi, Hymnus quem Eccleſia in Divinis Epiphaniorum Officiis decantat. Sed Hymnus ille cento eſt, non integer fœtus Prudentii. Hic enim Hiſpanus Vates tertiæ apparitionis in Cana Galileæ ibidem non meminit : quoniam ejus memoria in Eccleſia in Dominica poſt Epiphaniam antiquiſſimis temporibus recolebatur. Græci moderni (teſte Bollando Tomo I. Januarii pag.323.n.3.) ſolùm Chriſti Baptiſmum celebrant die *Theaphaniorum*, ut vocant ; & XXV. Decembris una cum Chriſti Nativitate *Adarationem Magarum*. Ægyptii verò, ut hic in notis ad Martyrologium habet Eminentiſſimus Card. Baronius, uno eodemque die *Chriſti Natalem, & Baptiſmum aguut*. Nam ut Collatione X. cap.2. ſcribit Caſſianus: *Pravinciæ illius Sacerdotes, diem Epiphaniorum, vel Dominici Baptiſmi, vel ſecundùm carnem Nativitatis eſſe definiunt ; & idcirco utriuſque Sacrameuti ſolemnitatem uon biſariè, ut in Occiduis Pravinciis, ſed ſub una diei hujus feſtivitate con-*

Digitized by Google

concelebrant. Sed hæc ſatis. Conſtat ergo noſtrum *Libellum Orationum* eſſe Iſidorianis temporibus antiquiorem, utpote qui hoc Epiphaniorum die, de primo miraculo, quod contigit in nuptiis apud Canam Galileæ, nullam inſtituat mentionem.

* ADNOTATIO XX. pag. 52.

* Cod. Veron. pag. 52. *VII. Id. Januarii: Incipiunt Orationes de Feſtivitate SS. Juliani, & Baſiliſſæ*. Br. Moz. Tol. pag. 330. col. 2. *In Natale SS. Juliani, & Baſiliſſæ, vel comitum ejus*. Gaudet Officio, & Hymnis propriis.

HYMNUS primus. Ad primas Veſperas pag. eadem, col. 3.

INſigne Feſtum Juliani Martyris,
Quocum adeſt Virginis conſortium,
Cælorum adepta ſit ſuperans lacola:
Plebis dicata multitudo perſonet,
Fideſque plena ſingulorum nunciet.
Hic Julianus ſorte clari germinis
Civis togatæ Urbis, imbutus omni
Diſciplina artium, illuſtre pignus
Unicum parentibus, vitam
Gerebat conſecratam moribus.
*leg. *annuit* *Qui bis novennis*, annis recurſibus,*
Spem cum ferendæ prolis in ſe oſtenderet,
Adſunt parentes: ire nuptum ſuggerunt,
Quò liberorum caſta procreatio
Avos perenni conſecraret nomine.
Sed ecce Chriſti ſervus ad Deum fuit
Septem diebus, noctibuſque pervigil:
Quid ipſe dicat, quid velit, jam conſulit.
Adeſt Deus, docet fidelem ſervulum,
Jubens ſalutis appetere connubium.
Firmatus idem gratiæ oraculis,
Surgit, parenti lætior conſentiens:
Ex more virgo tunc puella quæritur;
Mox Baſiliſſa ſorte huic deſponditur,
Decus decori compar huic adjungitur.
Adeſt & ipſe nuptiarum jam dies:
Urbis vocata multitudo convenit:
Plebes vicinæ civitatum confluunt;
* lege *perſtrepentes* *Urbana latè concinentes cantica,*
*Amore carnis *præſtrepentis cymbala.*
Sparſis ſonorum muſicis conventibus,
*lege, ſi placet, *cantu ſonora* *Melos per omnem Civitatem perſonat,*
Cantus, ſonora concrepabant organa,*
Lyræ ſtrepentis tinniebant cordulæ,
* *claris*. *Clavis *platea præſtrepebant cytharis.*
Sed hæc Beatus geſtiens contemnere,
Mentem futuræ præparat victoriæ:
At ipſe victor, tradita cum Virgine,
Intrat ſacratum jam thori cubiculum,
* *doni .... munera*. *Illi reclives continentur mox Deum.*
Sed prima Virgo dona ſentit munere,*
(*a*) Emendet felicior aliquis. *Quibus, (a) beati mox odoris nectare*
Thoris refuſo, jam ſacrata horreſceret:
Hinc fundamenta contremeſcunt lectuli,
Et luce clara innovantur cælibes.
Fulgore jam poſt hinc præeunte lampadum,
Rex Chriſtus illis luce clara oſtenditur,
Chori Angelorum, vel Sacrarum Virginum
Viſum ſalutis intuentur cernui,
Jam tunc foventur, tunc docentur ampliùs.
Hoc Sacroſancto provocati munere,
Junguntur ambo junctione ſpiritus,
Et carnis actum neſcientes lubricum,
Tenent beatum cælibes connubium,
Quo ſpiritales proferant partus Deo.
Functis deinde protinus parentibus,
Clara ſuperſtites liberorum nomine,
Fundos, domoſque prædiorum dividunt,
Quibus virorum, virginumque fulgida
Dicanda Chriſto conſecrant cœnobia.
Sed palma florens Juliani Martyris,
Decem virorum millibus prætenditur,
Iſdem paterna quos regebat ambitu:
Hinc & choræis Baſiliſſa Virginum
Stipata floret gratia cariſmatum.
Erat futuro Martyri proprium,*
Cùm Sacroſancta Baſſiliſſa conjuge,
Ut oris ejus igne tactus quiſpiam,
Statim ſupernam conſecutus gratiam,
Terrena linquens, ſtringeret cæleſtia.
Sic ſic docentes Plebium frequentiam,
Sic multa Chriſto conſecrantes milia,
Duæ lucernæ candelabro impoſitæ,
Lucent ſereno claritatis lumine,
Fulgent perhenni gratiarum lampade.
Hinc, Baſiliſſa commonente virgines,
Columna lucis eminens apparuit,
Styli beatam ſcriptionem præferens,
Quæ deputatam Virginum frequentiam
Deo placentem prædicaret fulgidam.
Tui precatu virgo vota obtinet:
Præmittit omnes jam locandas Virgines
Cæleſtis aulæ in beato ſydere,
Quas ipſe clare fine mortis adſequens,
Orationi incubans, defungitur.
Sit Trinitati &c.

HYMNUS ſecundus. Ad eaſdem Veſperas, pag. 331. col. 1.

JAm paſſionis inchoandæ gloria
*leg. *fidem*. *Fides* beati Juliani provocat,*
Quam Marcianus nunciatam non ferens,
Omnes fideles Martyrum Sacri cori
Flammis peruri per ſatellem præcipit.
At Julianum, quem rebellem pertulit,
Jubet ſtupendis verberari fuſtibus:
Sed unus ex his ceſor auſus peſtifer,
* *carens ocellis*, *Sacrata diris membra tundens ictibus,*
** Carenſu celi ultus eſt mox lumine.*
Quem Julianus carne, cordeque inluminans,
Chriſto futurum præparabat Martyrem.
At ipſe, tractus per plateas ducitur,
Torquendus omni ſævitatis pondere,
Pœniſque duris vulnerandus acriter.
Jam turbulenta Præſidalis optio
Sanctum cruentis vinxerat doloribus:
Et ecce tractus Martyr ad locum venit,
Quo dulce pignus educatur Præſidis,
A Celſo vocatus Celſus vocabulo.
Qui viſionis glorioſa lumine
Chriſti fidelem comminus mox intuens,

Fi-

Fixoſque vultus dirigens in Martyrem,
Stupet polorum legiones candidas
Blandis Beatum conſolari affatibus.
Hoc rurſus idem cernit aucta gloria,
Caputque ſupra Martyris coronam, jam
Gemmis coruſcam, ponderantem, auream,
(a) Trium virorum aureolis vultus
Melos ſupernum concrepabant ſuavius.
Taliquae viſu, ipſe, cantica, quæ armonià
Concinebant ſuaviore, miratur idem:
Veſtibus depoſitis curſu petivit
Martyrem Dei, celer ſe Chriſtianum
Corde & ore profitens.
Subtractus ex hinc, Martyris veſtigia
Calore Chriſti jam ſacer, deoſculatur,
Plagas relambit, ſacra lingit vulnera,
Se Juliani profitens uſeclam;
Nomen parentum, vel honores abnegans.
Mox nunciorum contabeſcunt tædio
Mater, paterque: hinc dolore tabidi
Funebre factum non ferentes filii,
Clamore terras luctuoſo complent,
Planctu gemituque conſolari nequeunt.
Sed ecce rurſus Præſidis fremens minax
Furor, prolem jubet diſgregari a Martyre,
Fruſtratur actu juſſionis, immo
Videns, quod quiſque velles proficere,
Contrahit vultus, ejulat, brachiis * plodes.
Hinc noxiali claudit ambos carcere,
Quo ſurva eſſent tota, cæca, & fœtida:
Sed ſydus illic lucis almæ ſplenduit,
Et luminoſo nectar addit carceri;
Locaſque horrens fit beatis clarior.
Quod rite factum pertremeſcunt milites,
Et lumen hujus continentes gratiæ,
Converſa Chriſto corda votis offerunt;
Sternuntur almis Martyris veſtigiis,
Chriſtum honorant, nomen ejus prædicant.
His convocatis ad fidem cuſtodibus,
Bis dena quorum conflagrarunt pectora,
Septem fideles ſtirpe clara proditi,
Quot ſacra Chriſto vinxerat germanitas:
Claro nitebantur hi Magiſtro Antonio.
Ductores tali præeunte Angelo,
Petunt ovantes clauſtra dira carceris,
Quibus beati conſedebant Martyres;
Statimque flores Celſius, vel Milites
Baptiſma Chriſti conſecuntur candidam.
Hinc agmen unum Chriſtiani Dogmatis
Facti, Magiſtro Juliano, Antonio,
Uno tenentur mancipati vinculo,
Uniunt acti carceris cuſtodia,
Finire vitam cum triumpho exæſtuant.
Fides probata Juliani Martyris,
Probanda ſignis rurſus & virtutibus,
Corpus ſepulcro mancipandum ſuſcitat,
Plebe obſtupente, vel tremente inſignia,
Terrena vincit, vincit & mox tartara.
Sed ecce ſurgens, voce clamans intonat
Accepta eſſe vota Chriſto Martyris,
Cujus precatu, glorioſo munere
Infernus omnis * contremens palluit, * contremi-ſcens
Vivum reportans, quem tenebat mortuum.
Traces miniſtros Inferorum viderat,
Quorum ducatu pronior per tartara
Deductus ipſe, hinc abyſſo hæſerat,
Hinc forte mortis liberatus exiens,
Chriſtum fatetur, Juliano nectitur.

Qui conſecutus gratiam baptiſmatis,
* Atleta Chriſti fortis idem factus eſt: * Br. Moz. adleta.
Fide novatus, charitate fervidus,
Ex Sacramento dictus Anaſtaſius,
Agonis arcem cum beatis * nititur.
Aurora fulgens jam diem reduxerat;
Parata pœna nunciatur Præſidi:
Cupæ minaces jam repletæ ſulphure,
Piciſque, ſtuppæ, copia bituminum
Suſcepta membra non perurunt Martyrum.
Nam bis cremandi Martyres depoſiti,
Adſtante vulgo, Plebis & frequentia,
Probantur igne: mox, ut aurum fulgidum,
Clamore uno concrepantes ſinguli
Melos, ab igne carminis Davidici.
Conſumptus ignis glorioſos Martyres
Oſtendit, aucta dignitatis gloria;
Tantæque rei comprobans miraculum,
Præſes, quod ante Marcianus ſpoponderat,
Matrem beato tradidit idem Celſo.
Hæc commoratu promptior cum filio,
* Grates odorum nare fructus excipit: *leg. gratos
Hinc ſuavitatis jam refecti * nectere, *lege nectare.
Oblivionem mox dolorum ſuſtinet,
Confeſſa Chriſtum læta corde & corpore.
Quæ tincta fontis ſacroſancto gurgite,
Et prole * natanſu patre filio, * nata ſua, a patre filio
Calore fervens Chriſtiani nominis,
Se perſequentes cæcitate percutis,
Thorumque cultu conjugale abnuit.
Tunc Marcianus hoc ſuorum funere
Percuſſus, adſtans excipit vulnus novum:
Nam voce clara in precatu Martyrum
Submerſa templi pulchritudo deperit;
Templumque ipſum Terræ latus abſorbuit.
Ab hinc atrox jam Præſidis minax furor,
Sanctis crematis, & * peremtis ceteris, * lege peremptis
Mox Juliano, & beato Celſo
Cutem retruſit glorioſi verticis;
Quos & ferarum mox ſubegit morſibus.
Hinc jam Theatro intromiſſi Martyres
Cum noxiali perditorum agmine
Mixto, mucronis enecantur verbere;
Sed candidato adprobantur ſanguine
Munus piorum maſſa rubra corporum.
Nam quiſque ſupra corporis ſui thecam
Apparuere chriſtiano cœtui,
In virginali dedicato ſtigmate;
Quorum cruor lacte reſperſus, probat
Hæc ipſa Terra, quæ operire neſciat.
Horum beata jam ſepulta corpora
Fundunt perennem de ſepulchris gurgitem;
Ex cujus undis fons ſacratus gratiæ
Impletur amplis curſibus limphaticis,
Quibus ſtupenda prodeunt miracula.
Illic ſacrato functionis tempore
Natalis horum baptizandi conſtanter;
Decem leproſi mox ſalutem perferunt.
Huic vox tremenda de ſupernis intonat:
Fides meretur Juliani hæc omnia.
Jam jam beate Martyr audi ſupplices;
Jam Juliane * conſove ſervulos, * confoveto
Et * advoca Martyrum conſortio: * advocato
Fave redemptis; languidis jam ſubveni,
Adverſa pellens, & ſecunda impertiens.
Tui ſequaces adprobati, Sæculum
Diſcamus omnes moribus contemnere,
Iram domare, fluxa carnis ſpernere;

Nul-

(a) Filius Præſidis vidit tres viros albeſcentibus comis, aureoque vultu, in ſimilitudinem aquilarum, ſuper Julianum excubias celebrantes. *Surius*. Hi verſus, ſententia, & metro carent; maleque diviſi ſunt in Br. Tolet.

Nullo tenacis blandimento corporis
Uſi, polorum perfruamur gaudiis.
Nullis gravati criminis contagiis,
Semper ſupernis concrememur ignibus;
Semper ſuperna charitate fervidi,
Compunctionis innovemur munere;
Chriſtum ſequentes præſtolemur Judicem.
Dies ut illa cum tremenda venerit,
Orbemque terror judicantis preſſerit,
Sponſore ſacro te patrono vernulo,
Dextram tenentes, evadamus tartara;
Regno potiti veſtiamur gloria.
Sit Trinitati ſempiterna gloria,
Honorque ſummus, & poteſtas inclyta:
Quæ Trinitas Pater, Patriſque filius,
Cum Spiritu unius Deus ſubſtantiæ,
Per cuncta regnat ſæculorum ſæcula. Amen.

HYMNUS tertius, ad Laudes, pag. 333. col. 4.

JUliani vita Martyrie
Amore Chriſti nobilis
Excelſa mundi reſpuens,
Arcem tenere vult cœli.
Jubetur a Parentibus
Accipere conjugium:
Nec Patri fuit obvius,
Nec Deo mente perfidus.
Conſulta lucis auctore,
Juſſa complere ſuggerit:
Lætus pater inducitur,
Baſiliſſaque poſcitur.
Junguntur fide compares;
Agunt cœleſtes nuptias:
Sed illi cordis organa
Renibus uri poſtulant.
Intrantes in cubiculo
Odor roſarum infunditur:
Conſentit virgo integrum
Servare contubernium.
Qui captus Antiochiæ
Sub Marciano præſide
Torquetur membris omnibus;
Extinctum novat oculum.
Hoc deprecante, perfida
Everſa ſunt & Idola.
Reſurgit Anaſtaſius,
Converſus eſt & Celſus.
Cupas implent incendii,
Stupa, pice, & bitumine;
Inlæſi & hinc exeunt
Ac templa everſa diluunt.
Adquiſit Matrem Puer:
Fit Filius Pater Matris:
Secundæ Nativitatis
Filius Matrem regenerat.
Miſſus in Amphitheatro
Beſtiis pardus leo blanditur:
Eſt percuſſus inde vulnere;
Raptus arce eſt in gloria.
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli filio,
Sancto ſimul Paraclito
In ſempiterna ſæcula. Amen.

Alphonſus * Villegas loquens de SS. Juliano, Baſiliſsa, & Celſo, uſum ſe ſcribit antiquo S. Iſidori Breviario, in quo S. Juliani Vita & martyrium eleganti admodum * ſtylo, fuſiùs quàm aliorum Sanctorum res geſtæ percenſentur. Addit jam olim in Hiſpania celebrem fuiſse ipſorum memoriam, ac varia eiſdem dicata templa, quorum unum erat non procul a mœnibus Urbis Toletanæ in Monaſterio Agalienſi Ordinis S. Benedicti, ut ex Concilio Toletano XI., anno Chriſti 675. habito, patet; ubi iſthæc habentur: *Avila Eccleſiæ Monaſterii S. Juliani Agalienſis Abbas, hæc geſta Synodica a nobis definita conſentiens ſubſcripſi.* In eo Monaſterio S. Hildephonſus Archiepiſcopus Toletanus, antè Abbas fuit; ut legitur apud Bollandum die 23. Jan. in ejus vita, deſcripta a Juliano Archiepiſcopo quoque Toletano, qui fortè a S. Martyre nomen ſortitus eſt. Acta Sanctorum Juliani, Baſiliſsæ, & Celſi antiquiſſima exſtant, & ab iis, qui interfuere conſcripta, uti verba in Præfatione num. 1. (apud eundem Bollandum die 9. Januarii pag. 575.) indicant: *Nos, quæ vidimus oculis noſtris, Sanctorum geſta ſcripſimus. Unde nobis aliquam portiunculam Beatitudinis credimus eſſe futuram.* Superſuit ſcriptor, dum, pace Eccleſiæ reſtituta, ſub Magno Conſtantino varia Martyribus hiſce extruerentur templa, ut in fine num. 73. dicitur; niſi ea ab aliquo deinceps adjecta. Acta porro illa quacunque primum lingua conſcripta ſint, proximis Sæculis grecè, latineque paſſim vulgata ſunt. Extant in pleriſque antiquis manuſcriptis; & cum orationibus noſtri Libelli antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani mirè concordant. Meminit Actorum S. Juliani Eulogius Martyr, qui circa annum Chriſti 850. floruit, lib. 1. Memorialis Sanctorum, in quarta adverſus Martyres objectione. Item S. Baſiliſſæ, Venantius Fortunatus Epiſcopus Pictavienſis, qui vixit circa annum Chriſti 570. lib. 7. de Virginitate, Carmine IIII., quod & Ven. Beda lib. de Arte metrica retulit:

* Fortè intelligendus Villegas de ſuperioribus Hymnis Breviarii Moz.

Hic Paulina, Agnes, Baſiliſſa, Eugenia regnant,
Et quaſcunque ſacer vexit ad aſtra pudor.

Fe-

Felices, quarum Chriſti cantingit amore
Vivere perpetua nomine fixa libro.

Cæſar Card. Baronius in notis ad Martyrol. Rom. ſcitè ait, Baſiliſſam recenſitam inter Martyres, licet Martyrium non obierit; quia multa graviaque paſſa eſt, & dux Martyrum extitit. Ipſe VII. Id. Januarii * refert S. Julianum: & in notis addit: *ſicut in Veteri Ram. Martyralagia, ita & in Manuſcript. idem reperitur*. Vide eundem Card. Baronium ad an. 309. num. 36. & Pagium To. I. ad an. 303. num. 6.

In Lectionario Gallicano apud Mabillon. lib. II. de Liturgia Gallic. pag. 115. ita legitur:

„ XVIII. *Legenda in Vigiliis Epiphaniæ.*
„ Vita & paſſio Sancti ac beatiſſimi Juliani Martyris:
„ Igitur beatiſſimus Julianus, ex nobili ſamilia, inluſtris erat in ſæculo, *&c.*
„ *uſque ad finem; ut apud Ballandum ad 9. Januarii, ubi acta Juliani, Baſiliſſæ*
„ *ejus conjugis, & ſaciorum Martyrum referuntur. Poſt hæc, in Lectionario ſequi-*
„ *tur Sermo quidam abſque nomine auctoris, qui Serma ſupponit lectum Evange-*
„ *lium de adoratione Magorum, ut ex ejus exordia apparet.*

Quo loci laudatus Editor in notis & obſervationibus ſuis hæc literis conſignavit. „ *Mirari ſubit, cur acta Sanctorum Juliani, & Baſiliſſæ, qui Antiachiæ ſub*
„ *Diacletiano & Maximiana martyrium paſſi ſunt, in ipſis Epiphaniæ Vigiliis lecta*
„ *fuerint, maximè cum nan die ſexta, ſed nona Januarii in Martyralagiis recenſe-*
„ *antur. An verò tam longa hiſtoria in vigiliis illis, præter adiunctam homiliam,*
„ *integra legebatur? Forteſſe breviabatur ad nutum chora præſidentis, eum ad mo-*
„ *dum, quo Caralus M. cum vigiliis intereſſet, finem lectionum nutu ſeu ſibila ſi-*
„ *gnificaſſe perhibetur à monacha Sancti-Gallenſi. In Mazarabica celebris eſt etiam*
„ *horum Martyrum Feſtivitas, ſed die ſequenti poſt Epiphaniam, ut ex Inlatiane*
„ *manifeſtum eſt* „ *atque ex noſtro Libello Gothico-Hiſpana*:

*ANNOTATIO XXI. pag. 52.

* Cod. Veron. pag. 52. *Incipiunt Orationes in die alliſionis Infantum*. Brev. Moz. Tol. pag. 32. col. 4. *In alliſione Infantum, ſive Sanctorum Innocentium*. Gaudet Officio, & hymnis propriis.

HYMNUS primus, Ad primas Veſperas. Ibidem.

Deus Sanctorum pſallimus,
Chriſti canentes præmia,
Qui Sancto largus Spiritu
Triumphum dedit parvulis.
Ex ore quoque Infantium,
Perfecta laude Domini,
Totum potens in omnibus,
Artes deſtruxit Zabuli.
Qui mentem Regis impii
*Vix * agens ſtimulis,*
Deum Regemque Dominum
Poſſe perſuaſit perimi.
Magi ſequuntur indicem
Ducentis faciem ſyderis,
Quæ ortu ſui luminis
Æterno ſerviret Regi.
Herodes natum metuit
Regem Judea debitum;
In qua exterans genere
Succedi timebat ſibi.
Ædicto Cæli poſito,
Magis in terram territus,
Totius cauſam ſæculi,
Cæcus ignoras ambiens.
Verbiſque mitis primum,
Gaudere ſeſe ſimulat,
Adoraturum pollicens,
Natum regreſſi ut prodeant.
Sed poſtquam Deo moniti,
*Dolis * Terra evaouit,*
Immane tentat facinus,
Cunctis ignotum Sæculis.
Chriſtum Bethleem audierat
Divino naſci oraculo,
Vrbis audito nomine,
Parente quo naſcitur neſcius.
Naſcentis tempus computans,
Infra bimatum pueros,
Matrum raptos ab uberibus,
Necare jubet impius.
Quos teſtes ſibi Dominus
Certo paſſuros tempore,
Pius Redemptor omnium
Laude ſacravit perpetim.
*Oblatis * magnum fletibus,*
Oſtendens feri lacrymis,
Ad futuram gloriam
Certis metetur gaudiis.
Memento ſalutis auctor &c.
Gloria tibi Domine,
Qui natus es de Virgine &c.

* *matrum*

HYM-

* *Cælii Sedulii Poet. vet.* p 568. B. 7.

* HYMNUS ſecundus, ad Matutinum, pag. 34. col. 1.

Caterva matrum perſonat,
*Colliſa * deflet pignora,* — * deflens
Quorum Tyrannus milia
*Chriſto ſacravit * victima.* — * victimans
Miraculis dedit fidem,
*Habere * Deum Patrem,* — * adde ſe
Infirma ſanans corpora,
** Et ſuſcitans cadavera.* — * Reſuſcitans
** Horat ſalutem ſervulo,* — * Orat
** Nixus genibus, Centurio,* — * Flexus genu
Credentis ardor plurimus
Extinxit ignes febrium.
*Petrus per undas * ambulat,* — * ambulans
*Chriſti * levatus dextera;* — * levatur
Natura quam negaverat,
*Fides paravit ſemitam.** — *Hic explicit Sedulii Hymnus de Vita Chriſti &c.
Honor matris & gaudium,
Immenſa ſpes credentium,
Per atra mortis pocula
Reſolvit noſtra crimina.
Memento ſalutis Auctor,
Quòd noſtri quondam corporis,
Ex illibata Virgine
Naſcendo, formam ſumpſeris.
Gloria tibi Domine,
Qui natus &c.

Apud Sanctum Fulgentium, qui circa annum 530. in pace quievit, poſt Sermonem Nativitatis Jeſu Chriſti, alius habetur Sermo de Sancto Stephano Protomartyre, quem excipit tertius de Epiphania, ſeu de morte Innocentum, & adoratione Magorum. Prudentius quoque de SS. Innocentibus loquitur poſt Feſtum Epiphaniæ in Hymno XII. libri Catemerinon. Ex quo conjici licet ejuſdem ætate de prædictis Martyribus Eccleſiam Hiſpanam Feſtum egiſſe diem poſt VIII. Idus Januarii, ut habetur in noſtro libello Orationum antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani. Verùm in Kalendario Carthaginenſi edito a Mabillonio legitur, *V. Kalendas Jan. SS. Infantes, quos Herodes occidit*. Et in Sacramentario Gallicano eorum Miſſa exſtat poſt Feſtum S. Stephani. Apud Græcos autem SS. Infantum dies ſolemnis agitur IV. Kal. Jan., ut conſtat ex eorum Mænologio apud Caniſium, Lect. Antiquarum die XXIX. Decembris, fol. 94t. Tom. II. Vide mox laudatum Prudentium etiam in Hymno Periſtephanon verſu 735. & ſeqq. ubi agit de Martyrio Infantis, qui cum S. Romano paſſus eſt: Item Johannem Tamayo Salazar To. VI. Martyrologii Hiſpani, die 28. Menſis Decembris pag. 597. Et Edmundum Martenium de Antiqua Eccleſiæ diſciplina in divinis celebrandis offic. pag. 100.

In Miſſali Mozarabico ad Miſſam, *lectio Hieremiæ Prophetæ*, Vox in Rama, &c. *Lectio ſecunda ex epiſtola 2. beati Pauli ad Corinthios cap.* 1. Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti &c. *Evangelium ex Matthæi capite* 18. Oblati ſunt Domino noſtro Jeſu Chriſto parvuli, &c.

* ADNOTATIO XXII. pag. 55.

* Cod. Veron. pag. 55. *XII. Kal. Februarii Incipiunt Orationes in die SS. Fructuoſi, Augurii, & Eulogii.* Breviarium Mozarabicum Toletanum pag. 350. col. 2. *Idibus Februarii. In Sanctorum Fructuoſi, Augurii, & Eulogii*. Gaudet Officio proprio, & duobus Hymnis.

* Prud. Hymn. VI. endecaſyllabo: v. 142.

HYMNUS primus. Ad primas Veſperas, pag. eadem col. 3.

O Triplex honor, ò triforme culmen,
*Quo noſtræ caput * excitat urbis,* — * excitatur
*Cunctis Urbibus eminens * Hiberiæ,* — * Hiberis
Quorum præſidio fovemur omnes.
** Circumſtant Chorus ex utroque ſexu;* — * Circumſtet
Veſtrum pſallite ritè Fructuoſum:
*Laudans Augurium reſultet * hymnis,* — * hymnus
** Mixtus Eulogium modis coæquans.* — * mixtis
Ii inter rapidos focos crepantes
*Intrant paſſibus, & minantur * ipſis* — * ipſi
*Flammarum * trepidantes caminis;* — *trepidantibus, ſive crepitantibus
*Quos olim * fugit perhennis ignis.* — * fugiit
Felices animæ, quibus per ignem
** Celſo * candore contigit Tonantis?* — * celſa ſcandere
**Cunctiſque pro populis rogate Chriſtum;* — * lege, Cunctis pro populis rogate Chriſtum.
Ut nos Tartareo regat ab igne.
Æterno Genitori gloria,
Chriſto ſemper genito, ſit tibi ſemper
Compar Spiritui, qui Deus unus
Polles perpetuis inclyte ſæculis. Amen.

(a) Item In Laudibus alius Hymnus pag. 353. col. 2.

(a) Pru. Hymn. VI. *Felix Tarraco, Fructuoſe, veſtris Attolit caput ignibus coruſcum*

** Foelix Terra, quæ Fructuoſo veſtiris,*
Ut tollis caput ignibus chorus
** Cum Leviticis geminis procul reluceas,* — * Levitis
** His piis nos Deus aſpicit benignus.* — * Hiſpanos

Arcem quandoquidem potens Hiberum
Trino martyre Trinitas coronat,
*Ardens Augarius * capeſcit æthera,*
*Nec non Eulogius ſimul * ſupernum.*
*Chriſti lucidus * ſedulò tendit.*
*Dux * prævius, & magiſter illis*
Ad tantum decus, en Epiſcopali
Clarus nomine Fructuoſus ibat.
*Accitus * qui à Præſidis * præfectis*
Juſſu venerat ad forum ſacerdos,
Levitis comitantibus duobus.
*Inde ad carceream * viro catenam*
Paſtus ſanguine Carnifex trahebat:
Gaudet currere Fructuoſus ultro,
Ac, ne quis ſocios timor feriret,
Præceptor vehemens eundo firmat,
** Intenditque fidem calore Chriſti.*
Mecum ſtate viri: vocat cruentus
Ad pœnam coluber Dei miniſtros:
Ne mors terreat, eſt parata palma.
Carcer Chriſticolis gradus coronæ eſt,
Carcer provehit ad ſuperna cœli,
Carcer conciliat Deum beatis.
His dictis, adeunt ſpecum reorum.
Exercent ibi myſticum lavacrum,
Et purgamen aquæ ſtupent tenebræ.
** Ex hinc continuis latent diebus,*
Tandem ſtant trucis ad tribunal hoſtis.
Fratres tergeminos tremunt catuſtæ.
Judex Æmilianus imminebat
*Atrox, turbidus, inſolens, * prophanus:*
** Iras Demonicus coli jubebat.*
Tu, qui doctor, ait, feris novellum
Commenti genus, ut leves puellæ
*Lucos * diſtituant, Jovem relinquant:*
*Damnes, ſi * ſapis, * Auguſti dogma.*
Juſſum eſt Cæſaris ore Gallieni,
Quod princeps colit, ut colamus omnes.
*Hæc * fando placidus refert ſacerdos:*
*Æternum * coli principem, dierum*
Factorem, Dominumque Gallieni,
Et Chriſtum Patre proſatum perhenni,
Cujus ſum famulus, gregiſque paſtor:
Subridens ait ille: jam fuiſti.
Nec differt furor, aut refrænat iram,
Sævis deſtinat ignibus cremandos:
*Exultant, prohibentque flere * ſulgum.*
** Quondam de populo videt ſacerdos.*
Libandum ſibi poculum offerentes:
Jejunamus, ait, recuſo potum.
*Nondum nona * diei reſignat hora,*
*Nunquam conviolabo * judicatum,*
Nec mors ipſa meum ſacrum reſolvet.
Sic Chriſtus ſitiens crucis ſub hora
Oblatum ſibi poculum recuſans,
Nec librare volens, ſitim peregit.
*Intrant interea locum * rotunda*
Concluſum cavea, madens ferarum
Multo ſanguine, quem furor frequentat,
*Cum * expectacula * intrant cruenta.*
Ac vilis gladiator enſe duro
*Percuſſus cadit, & fremit * volitans,*
** Hinc flammante pyra, niger miniſter*
Ardens ſupplicium parare juſſus.
*Conſtruxit * faſcibus rogum * ſupremis.*
*Qui, * dum corpora * concremata ſolvit,*
Ferventes animas amore lucis
** Fracto carcere expedire atro.*
Certant officiis pii ſodales:

* capeſſit æthram
* ſuperbum
* ad ſedile
* & prævius
* quia
* repente
* viros
* Incenditque
* Sex hic
* profanus
* Aras
* deſtituant
* ſapias
* anile
* fanti
* cœlo
* vulgum
* quoſdam
* diem
* jus dicentum
* rotunda
* ſpectacula
* perſtrepunt
* voluptas
* Hic
* facibus
* ſupremi
* cum
* concremanda
* Fracto carceris expediret atro

Plantis calciamenta diſſolutis,
*Pronus * detrare ſtudebat unus:*
*Sed ſanctus vetat * moram Fructuoſus.*
*Inclita * præmii: faceſſite, inquit,*
Ne noſtram graves obſequella mortem.
** Ut cum ipſe meos pedes reſolvam,*
*Ne veſtigia præpedita * vinclo*
Tardis greſſibus irruant in ignem.
Cur lamenta rigant genas madentes?
Cur veſtri memor ut ſiam rogatis?
Cunctis pro populis rogabo Criſtum.
Vix hæc ediderat, relaxat ipſe
Indumenta pedum velut Moyſes
Quondam fecerat ad rubum propinquans,
** Ne calcaret ſacram cremationem,*
Aut adſtare Deo prius licebat,
Quàm veſtigia puro figerentur.
** Calce mera: reſultat ecce*
Cælo ſpiritus, & ferit loquellam,
Quæ cunctos tremeſecit audientes.
Non eſt, credite; pœna, quam videtis,
Quæ puncto tenui citata tranſit:
*Nec vitam * illa tollit, ſed reformat.*
Fælices animæ quibus per ignem
*Celſa ſcandere * contingit Tonantis!*
Quas olim fugiet perhennis ignis.
** Hic inter, rapidos focos crepantes*
** Intrat paſſibus, & minantur ipſi*
*Flammarum * crepitantes camini.*
Nexus denique, qui manus retrorſum
** Intergrum renovaverat revincta,*
Intacta cute decidunt adusti.
Non auſa eſt cohibere pœna palmas,
In morem crucis ad Patrem levandas:
Solvit brachia, quæ Deum precentur.
Priſcorum ſpecimen trium putares,
Quos olim Babylonicum per ignem
Cantantes ſtupuit tremens Tyrannus.
*Illis ſed pia flamma * tunc pepercit,*
Nondum tempore paſſionis apto,
Nec mortis decus inchoante Chriſto.
*Hos, cum diſugeret * vaporeus ardor,*
Orant, ut celer ignis advolaret,
*Et finem daret anxiis * periculiſque.*
** Exhortatur ſuos obire tandem*
Majeſtas famulos jubet, caducis
Miſſos corporibus, ſibique reddi.
Vidit Præſidis ex domo Satelles
Cælum Martyribus patere apertum,
Inſigneſque viros per aſtra ferri.
Quin & filiolæ monens herili,
Oſtendit ſceleris notam paterni,
*Cælo vivere, quos * ferus peremit.*
** Hæc vitam virginitas palàm videre*
Perfidum meruit parentem cæcum.
Ut crimen Domini domus timeret.
Tunc de corporibus ſacris ſavillæ,
** Perfuſa mero leguntur oſſa,*
Quæ raptim ſibi quiſque vindicabat.
*Fratrum * tantus eſt amor domum referre*
Sanctorum cinerum dicata dona,
Aut geſtare ſinu fidele pignus.
** Sed & reliquias reſuſcitandas,*
*Et mox cum Domino ſimul * futuros,*
*Diſcretis * loco dividant ſepulchris:*
** Cernui niveis ſtolis amicti,*
*Mandant reſtitui, * cadaveraque claudi.*
** Miſto marmori pulvere ſacranda.*
O triplex honor, o triforme culmen,

* detrahere
* ora
* inclinata premi
* obſequela
* At quin ipſe
* vinclis
* Non calcare
* pura
* ſtabat calce mera
* rapit illa
* contigit
* Hæc inter rapidis
* Intrant
* trepidantibus caminis. Alii: crepitantibus caminis
* in tergum revocaverant revinctas.
* tum
* vaporus
* periclis
* exorata ſuos
* forum
* Hæc tum
* Per ſudum meruit, parente cælo,
* Prud. addit Et
* tantus amor domum referre
* Sed ne reliquias
* futurus
* loca
* Cernuntur
* cavoque
* Mixtim marmora pulverem ſacrandum.

Quo

Quo noſtræ caput excitatur Urbis,
Cunctis Urbibus eminens Hiberis.
Exultare tribus libet Patronis:
Quorum præſidio fovemur omnes
*Terrarum Populi * Pirineorum,*
* *Pyrenearum* *Circumſtet chorus ex utroque ſexu,*
*Heros, virgo, puer, ſenex, * aucla:*
* *amicla* *Veſtrum pſallite ritè Fructuoſum.*
* *hymnus* *Laudans Augurium reſultet * hymnis.*
Mixtis Eulogium modis coæquans,
Reddamus paribus pares Camænas.
Hinc aurata ſonent in arce tecta
* *littoris* *Blandum * litoris extet inde murmur,*
Et carmen freta feriata pangant.
Olim tempus erit ruente mundo, **Tarraco*
*Cùm te, * Terra Fructuoſum ſolvet* *Fructuoſus*
*Supplitio tegens ab igne, Fors * donabitur.* *acri ſolvet*
Et omnis medelo tormentis *ſupplicio*
Dute proſperante Chriſto, * *dignabitur*
*Dulces Endecaſyllobos revolvens ** *& meis me-*
Atque trepudians cælo amixtus chorus *delum tor-*
Per ſæcula vivens in æthera. *mentis dare*
Æterne Genitor, gloria Chriſto ſemper, *proſperante*
Compar Spiritui, qui Deus unus *Chriſto,*
* *Pollens perpetuis inclite ſæculis.* * Hucuſque
Amen. Prudentius

Prudentius itidem in Hymno 4. Periſtephanωn v. 17. agens de SS. XVIII. Martyribus Cæſarauguſtanis hæc cecinit: * leg. *Polles*

Tu tribus gemmis diadema pulcrum
Offeres Chriſto, genitrix piorum
Tarraco, intexit cui Fructuoſus
Sutile vinclum.
Nomen hoc gemmæ Strophia inligatæ eſt:
Emicant juxta lapides gemelli,
Ardet & ſplendor parilis duorum
Igne coruſca.

Auctor eſt Joannes Marietta lib. 1. cap. 22. & Franciſcus Padilla Centuria III. cap. 14. in plurimis Hiſpaniæ Eccleſiis recitari de SS. Fructuoſo Epiſcopo, Augurio, & Eulogio diaconis Officium propriaſque lectiones ex Actis concinnatas.

SS. Fructuoſi, Augurii, & Eulogii Acta ſincera ex compluribus Codicibus MSS. edidit Ruinartius pag. 220. quibus hanc præpoſuit admonitionem. „ Beati Fructuoſi Epiſcopi Tarraconenſis, ſociorumque ejus Augurii, & Eulogii diaconorum Acta authentica refert Bollandus ad diem vigeſimam primam menſis Januarii, quæ etiam nos in aliquot codicibus MSS. invenimus; ſed tantiſper, abſque ulla tamen ſenſus mutatione, fuſiora, præterquam in codd. Colbertino, & RR. PP. Fulienſium Pariſienſium, ubi eadem fere omnino ac in editis habentur. Ipſa autem eadem eſſe quæ olim in eccleſia Africana legebantur, facile probari poteſt ex iis quæ refert Sanctus Auguſtinus ſermone 273. novæ editionis, alias 101. de diverſis, quem in eorumdem Sanctorum Natali habuit. Ejus aliquot fragmenta, ſicut & Prudentii, qui hymnum ſextum libri Periſtephanωn in ipſorum Martyrum honorem ex ipſiſmet Actis pœne totum contexuit, ſuo quæque loco profert.

Paſſi ſunt autem ii Martyres apud Tarraconem, celebrem olim Hiſpaniæ citerioris Metropolim, in hodierna Catalonia, Æmiliano, & Baſſo Conſulibus, ideſt anno Chriſti CCLIX. feria ſexta, vigeſima prima die Menſis Januarii, qua die tum in novis, tum in veteribus Martyrologiis eorum memoria recolitur. Et quidem hac ipſa die 21. Januarii eorum Natale apud Hipponem-regium celebratum fuiſſe ex laudato S. Auguſtini Sermone patet, qui num. 6. ſic de iis loquitur. *Beati quorum paſſio recitata eſt: Beata Agnes Sancta, cujus Paſſionis hodiernus dies eſt.* Certum eſt enim Agnetem die 21. Januarii paſſam fuiſſe, quo reipſa die in Cod. Veron. ac in vet. Kalendario Carthaginenſi jam ſæpius laudato hujus Virginis feſtum recolitur. Unde mirum videri poteſt quod horum Martyrum feſtivitas, in Mozarabum Brev. & Miſſali Idibus Februarii annotetur. Cujus rei alia ratio non occurrit, niſi quod iſta celebritas ob Sanctæ Agnetis feſtum, vel ob aliquam forte tranſlationem in alium diem dilata ſit. Eorundem Martyrum corpora in Italiam poſtmodum tranſlata fuiſſe obſervat Joannes Bollandus ex Mariana Hiſtoria lib. 4. cap. 10. ibique aſſervari in Monaſterio Ordinis Benedictini, non longe ab Urbe Genua Ligurum Metropoli diſtante. Falſus eſt Rabanus, qui in Martyrologio die 21. Januarii Regulam Monachorum, quæ ab alio Fructuoſo, Braccarenſi ſcilicet Epiſcopo, Sæculo ſeptimo conſcripta eſt, huic Fructuoſo Martyri attribuit.

Noſtrum Libellum Orationum Divinorum Officiorum antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani ad Eccleſiam Tarraconenſem pertinuiſſe, ut omnibus ſit exploratum, aliquot loca, quæ id apertiſſimo declarant teſtimonio, hic indicaſſe non pigeat. Igitur pag. 55. in die horum Sanctorum Tarracoenſium, Fructuoſi &c. hæc habetur Oratio Completoria, ad Veſperum:

 Pro-

Probata ſatis, Domine, tuorum trium eſt vita Sanctorum, * *ut qui auri fulgidum radiantis metallum: quarum fidem dum probabili camino examinas, laudabili judicio tibi placituram adſignas. Habes ergo in tribus* * *hi manipulis Sacerdotum, quos ad te* MATER NOSTRA *Eccleſia miſit, diſtreta quidem ordinum, ſed veneranda officia: in Fructuoſo ſiquidem Pontificalis gratia fulgens; in* * *Augurium, & Eulogium Leviticæ dignitatis myniſterium clarens. Noſtra ergo vota* *, *hii tuis obtutibus ſanctificanda inſinuent, illo* * *ut poſtremo Sacerdatii conſecranda peroret: horum miniſterio calicem ſalutaris ſumamus ad vitam; illius invocatione ſanctificati perducamur ad gloriam.*

* Br. Moz. *ut auri &c.*
* lege *bis*
* lege *in Augurio, & Eulogio.*
* lege *ii*
* Br. Moz. *ut pro te more Sacerdotii conſecranda perornet.*

Item in Dominico die *ad tollendas carnes*, poſt benedictionem ad Matutinum,

COMPLETURIA POST EXPLICITAS (a) LAUDES, QUAS PSALLENDO VADUNT USQUE AD SANCTA HIERUSALEM, QUAE IN SANCTO FRUCTUOSO DICENDA EST.

Lætare Jheruſalem, quoniam * FILII *tui collecti numeroſæ collectionis tibi perſonant laudes: quæſumus proinde, Deus, ut in hujus ſanctæ* MATRIS *gremio conſtituti, perpetuum tibi alleluja & ſpiritu & mente pſallamus: ſicque, quod nunc in peractione Matutini Officii per multiplicationem Laudum devotè conſummantes perſolvimus, poſt noſtrum obitum cum Sanctis tuis omnibus tibi uberiùs decantemus.*

(a) nempe orationes allelujaticas, de quibus intra ſermo inſtituetur *in Dominico ad tollendas carnes.*

Hæc ſunt duo præcipua loca, quæ Eccleſiam Tarraconenſem *noſtrum Libellum Orationum Divinorum Officiorum* adhibuiſſe demonſtrant: reliqua in notis ad ſingulos ejus ſolemnes dies explicabuntur.

* Cod. Veron. pag. 58. *XI. Kal. Februarii. Incipiunt Orationes in die S. Vincentii.* Brev. Moz. Tol. pag. 338. col. 2. *In Sancti Vincentii Levitæ, & Martyris.* Gaudet Officio, & duobus hymnis propriis.

* ADNOTATIO XXIII. pag. 58.

* HYMNUS primus. Ad primas Veſperas pag. ead. col. 3.

* Tamayo ſub die 22. Jan. Tom. I. pag. 220.

* Totus iſte Hymnus Toletanus videtur eſſe Prudentii *de Paſſione S. Vincentii Martyris*, quamvis octo priores ſtrophæ non legantur in edito Hymno V. libri Periſtephanωn.

ADeſt miranda paſſio
Levitæ Sancti Martyris,
Cui clara virtute flagrans
Corona Vincenti datur.
Beatus ille ſpiritus,
Quem poſt triumphum prælii,
Poſt vincla dira carceris,
Cæleſtis aula * *ſuſcepit.*
Omnes mirantur perpetim
Poſt * *tactum cruorem Martyrem.*
Quem teſtularum * *fragmina*
Mucrone acuto vulnerant.
Dolore nullo frangitur,
Nullàque pœnâ vincitur,
Flammas ferens per ungulas
Robuſta permanſit fides.
Ex hinc reponunt mollibus
Chriſti fidelem militem
Carnis relicto pondere,
Ad aſtra migrat Spiritus.
Veſanus Imperator feris
ris jactum cadaver mandat,
Cuſtode corvo, corpore
Feris lupina pellitur.
Gravis Tyrannum incitat
Furor, jubetque Martyrem
Inſutum parvo eculeo
Ponti profundo immergere.
Honor ſummus * *redditur*
Jubente Chriſto liſtori;
(a) Refectis undis levibus
Prævenit omnes * *remigeo.*
* *Tu ſolus o bis inclyte,*
Solus, * *bravii duplicis*
* *Palmas tuliſti, tu duas*
Simul paraſti laureas.
Adſto nunc, & percipe
Voces precantum ſupplices,
Noſtri reatus efficax
Orator ad Thronum Patris.
Per te per illum carcerem,
Honoris augmentum tui,
Per vincla, flammas, ungulas,
Per carceralem ſtipitem,
Per fragmen illud teſteum,
* *Coperta crevit gloria,*
* *Et quem trementes poſteri*
Exoſculamur lectulum.
Miſerere noſtrarum precum,
Placatus ut Chriſtus ſuis
Inclinet aurem proſperam,
Noxas nec omnes imputet.
Si ritè ſolemnem diem
Veneremur ore, & pectore:
Si ſub tuorum gaudio
Veſtigiorum ſternimur:
* *Parvulis per hunc inlabere,*
Chriſti favorem deferens,
* *Senſus gravati ut ſentiant*
Levamen indulgentiæ.
Sic nulla * *longe ſtat mora,*
* *Cum excitatam nobilis*
Carnem r ſumat Spiritus,
Virtute perfunctam pari.
* *Et qua laborum particeps*
Commune diſcrimen tulit,
Sit & cohæres gloriæ
Cunctis in ævum ſæculis.
Præſta, Pater piiſſime,
Patrique compar unice,
Cum Spiritu Paraclito,
Regnans per omne ſæculum. Amen.

* *ſuſcipit.*
* *factum*
* *fragmina*

(a) Hæc, & ſequentes ſtrophæ habentur in edito Hymno V. Prudentii, quem vide verſu 536. & ſeqq.
* *brabeii*
* *Palmam*

* *Quo parta*
* *Per quem*

* *Paulisper hue tu illabere*
* *Senſu*
* *jam reſtat*
* *Quin*

* *Ut*

HY-

* HYMNUS 2. in Laudibus pag. 340. col. 4.

* Prudentii Periſtephaτων Hymnus V. de *Paſſione S. Vincentii Mart.*
* *ſanguinis*
* *Chriſtoque ovantem reddidit.*
* *Luces in inſigni ſtola*: Al. conlucet inſigni ſtola.
* *Divis.*
* *Ferro, &*
* *Ac verba primùm mollia.*
* *effuderat.*
* *Captator, ut vitulum lupus*
* *Rupturus, alludit prius.*
* *Orbis maximus,*
* *Romula.*
* *Rudemque ritum*
* *ſacra,*
* *Dei*
* *Septem e columnis lacteis.*
* *Qui ſolus, ac vere Deus*
* *Confitebimur.*
* *non fœlix*
* *Jus hoc*
* *et*
* *juventæ fervidæ*
* *Iſtunc periclum*
* *exere*
* *Eſt Chriſtus, et Pater Deus*
* ac pro &
* *Stridenſque flammis lamina,*
* *O veſtra inanis*

*B*Eate Martyr proſpera
Diem triumphalem tuum,
*Quo * ſanguis merces tibi,*
Corona Vincenti datur.
Hic te ex tenebris ſæculi,
Tortore victo, & judice,
Evenit ad cælum dies,
** Chriſto quo ovantem reddidit (ſpiritum.)*
Nunc Angelorum particeps,
** Nunc lucis inſignis ſtola,*
Quam teſtis indomabilis
Rivis cruoris laveras.
Cum te ſatelles Idoli,
Præcinctus atris legibus,
*Litare * Diis Gentium*
** Ferro catenis cogeret.*
** Ac verbo Principum molli*
*Suadendo blandè * effudit,*
** In cataſtas ne vita*
** Libera rapta decidat.*
*Rex, inquit, * maximus orbis,*
*Qui ſceptra geſtat * Romulea,*
Servire ſanxit omnia
Priſcis Deorum cultibus.
Vos Nazareni adſiſtite,
** Fidemque & ritum ſpernite,*
*Hæc * ſaxa quæ princeps colit.*
Placate fumo, & victima.
Exclamat hic Vincentius,
Levita de tribu ſacra;
*Miniſter altaris * Deum*
** Ex columnis verum.*
Tibi iſta præſint numina:
Tu ſaxa, tu lignum colas:
Tu mortuorum mortuus
Fias Deorum Pontifex.
Nos lucis auctorem Patrem,
Ejuſque Chriſtum filium,
** Quem ſolum ac verum Deum,*
*Datiane * confitemur.*
Hic ille jam commotior:
*Audes ne * infelix, ait,*
** Juſſa Deorum & Principum,*
Violare verbis aſperis?
*Jus * eſt ſacratum, & publicum,*
Cui cedit humanum genus,
*Nec te * juvente fervide*
** Inſans periculum permovet?*
Hoc namque decretum cape.
Aut ara, thure, & ceſpite
Precanda jam nunc eſt tibi,
Aut mors luenda ſanguine.
Reſpondet ille altrinſecus:
Age ergo quicquid virium,
Quicquid poteſtatis tibi eſt,
*Palam reluctor, * exerce.*
Vox noſtra quæ ſit, accipe,
** Et Chriſtus, & Pater eſt Deus:*
*Servi hujus * & teſtes ſumus.*
Extorque, ſi potes, fidem.
Tormenta, carcer, ungulæ,
** Stridens flammis flamma,*
Atque ipſa pœnarum ultima,
Mors Chriſtianis ludus eſt.
** Veſtra inſanis vanitas,*

** Scutumque veſtri Cæſaris,*
Condigna veſtris ſenſibus
*Coli * jubetis numina.*
Exciſſa fabrili manu,
Cavis recocta, & follibus:
Quæ voce, quæ greſſu carent,
*Immota, cæca, * lingua ſunt.*
*His ſumptuoſa * a ſplendido*
Delubra creſcunt marmore:
His colla mugientium
Percuſſa thaurorum cadunt.
Adſunt & illic ſpiritus:
** Sunt & magiſtri criminum,*
** Veſtræque ſalutis aucupes*
Vagi, impotentes, ſordidi:
*Qui * nos latenter incitos*
In omne compellunt nefas,
*Vaſtare juſtos * necibus,*
Plebem piorum carpere.
Norunt & ipſi, ac ſentiunt
** Pallore Chriſtum, & vivere,*
*Ejuſque * jam jam adfore*
Regnum tremendum perfidis.
*Clamant * patenter denique*
Pulſi ex latebris corporum,
Virtute Chriſti, & nomine,
** Denique idem Dæmones.*
His intonantem Martyrem
Judex prophanus non tulit,
*Conclamat: os * obſtruite*
Ne plura jactet improbus.
Vocem loquentis claudite,
** Raptumque littores date,*
** Illum ſeorſum canibus*
** Paſtum, manuſque exercite.*
** Infixus in Prætorium*
** Convitiatus ſentiat,*
*Impunè ne * quos ſibi*
*Diis * extruendis juſſerit.*
Tibi ergo ſoli contumax
** Turpe jam calcentur ſacra?*
Tu porro ſolus obteras
*Romam, Senatum, * Cæſares?*
Vinctum retortis brachiis,
Surſum, ac deorſum extendite,
Compago donec oſſium
*Divulſa, membratim * crepent.*
*Poſt hinc * diverſis ictibus*
*Nudata * coſtarum ſunt abdita,*
Ut per lacunas vulnerum
Jecur retectum palpitet.
Ridebat hæc miles Dei,
Manus cruentas increpans,
** Quod fibra non profunditur*
** Intraretque artus ungula.*
*Ac jam omne robur * artium*
Eviſcerando cefferat,
*Niſuſque * a venis ſolverat*
** Feſſo lacertorum tore.*
Aſt ille tanto lætior,
Omni vacantem nubilo
*Frontem ſerenam * lumine*
Te Chriſte præſentem videns,
Quis vultus iſte, proh pudor!
Datianus ajebat furens:

* *Scitumque brutum Cæſaris.*
* *jubentis*
* *elinguia.*
* A Prud. abeſt præp. a
* *taurorum*
* *ſed ſunt*
* *veſtræ &*
* *vos*
* *cædibus*
* *Pollere*
* *jam mox*
* *fatentes*
* *Divique & iidem*
* *obtrudite*
* *Raptimque lictores date*
* *Illos reorum carnibus*
* *Paſtos manuque exercitos.*
* *Jam ſaxo jus Prætorium*
* *Convicíator*
* *noſtrie ſibi*
* *deſtruendis inſerit*
* *Turpeja*
* *Cæſarem*
* *crepet*
* *bisulcis ictibus*
* *Nudate coſtarum abdita*
* *Quòd fixa non profundiùs*
* *Intraret.*
* *fortium*
* *anhelus*
* *Peſtos lacertorum toros*
* *illuminat*

Gau-

Gaudet, * revinctus, & provocat.
* Tortorem tortus acrior.
Nil illa vis exercita
Tot auxiorum mortibus
Agone in iſto proficit,
Ars * Idolorum vincitur
Sed * vos alumni Carceris,
* Parcit invicto,
Cohibete paulum dexteras,
Reſpiret ut laxus vigor.
* Per ſicca rurſus ulcera,
Dum * ſeſe cicatrix colligit
Refrigeroti ſanguinis,
Manus reſulcans * diruit.
His contra Levites * revera
* Scimea tuorum preſpicis
Languere virtutem *
* Cannal ipſe major carnifex.
Oſtende quo pacto queant
* In receſſus reſcindere,
Manus & ipſe interſere,
Rivoſque ferventes bibe.
Erras, cruente, * ſcimea
* Reris pœnam ſumere,
Cum membra morti obnoxia
* Dilaniata interficis.
Eſt alter * intrinſecus
Violare quem nullus poteſt:
Liber, quietus, integer,
Exors dolorum triſtium.
Hoc, quod laboras perdere
Tantis furoris viribus,
Vas eſt ſolutum, ac fictile,
* Quovis frangendum modo.
Quinimmo nunc caitere
* Illud ſecare, ac plectere:
* Cum perſtat intus, qui tuam
Calcat, Tiranne, inſaniam.
* Hunc tu laceſſe, hunc diſtorta
Invictum * inſuperabilem,
Nullis procellis ſubditum,
* Soli hunc ſubiectum Deo.
Hæc fatur, & ſtridentibus
Laniatur uncie denue.
Cui Prætor ore ſubdolo
Anguinat verba & ſibilat:
Si tanta * callidi pectoris
Prædurat obſtinatio,
Pulvinar ut noſtrum * inane
Abomineris tangere:
Saltem latentes paginas,
Libroſque opertos * deroga,
* Quibus ſectam pravum ſemiaas
* In iſtis crementur ignibus.
His martyr auditis, ait:
Quem, tu maligne, myſticis
Minaris ignem litteris,
Flagrabis ipſe hoc juſtius.
* Nonne ſcimea cæleſtis
Vindex erit * volantas,
Tanti veneni interpretem
Linguam perurens fulmine.
Vides favillas indices
Gomorrhæorum criminum:
* Sodomitæ cladis cinis
* Teſtes perennis funerie.
Exemplar hoc * ſemper tuum eſt,
Fuligo quem mox ſulphuris,
Bitumen & * miſta pice
Imo implècabunt tartaro.
His perſecutor ſautius
Pallet, * lateſcit, & ſtatim
Iaſaua torquens lumina,
* Spumanſque frendens egerit.
* Tunc deinde cunctatus diu,
Decernit extrema omnium:
* Ignis, graboti, & luminie
Exerceatur quæſtio.
Hæc ille ſeſe ad munera
Gradu citato * prorupit,
Ipſoſque pernix gaudio
Pene miniſtros prævenit *
Ventum ad paleſtram gloriæ:
Spes certat, & crudelitas:
Luctamen anceps conſerunt
* Hic Martyr, * illic Carnifex.
* Serra lectulum regula
Dente * frequenti exoſperant:
* Cum multa carbonum ſtrues
Vivum vaporat halitum.
Hunc ſponte conſcendit rogum
Vir ſanctus ore interrito:
* Cæli & coronæ conſcius
Celſum tribunal * ſcandere.
Subter crepante aſpergine
Stintillat * excurſus ſolis,
Punctiſque ferveus ſtridulis
* Sparſimque artus figitur
Arvina poſt hinc igneum
Impreſſa * cratem lambit,
* Vix unda foris fumida
In membra ſenſim liquitur.
* Hic interim immotus manet
Tamquam dolorum neſcius,
Tenditque in altum lumina:
Nam vincla palmas preſſerant:
Sublatus inde fortior,
Lugubre in antrum truditur:
Ne liber * ortus luminis
Animaret altum Spiritum.
Eſt intus imo ergaſtulo
Locus tenebris nigrior:
Quem ſaxa * verſi fornicis
Anguſta clauſum ſtrangulant.
Æterna nox illic latet,
Expers diurni Syderis:
Hic carcer orrendus ſuos
Habere fertur inferos.
In hoc ba atrum * cojecit
Truculentus hoſtis Martyrem,
Lignoque plantas inſerit,
Divaricatis cruribus.
Quin addit * ad hæc pœnam novam
Cruces * pericli artificis,
Nulli tironum cognitam,
Nec fando * comperta retro.
Fragmenta teſtarum jubet
* Irta impolitis * angulis
Acuminata, informia
Tergo jacentis * ſternere.
Totum cubile ſpiculis
Armant * dolore ſaxiſque:
Inſomne qui ſubter latus
Mucrone * pulſet obvio,
* Hac ille verſatur umbra
* Meditare artes, quas ſtruxerat:
Sed * Belzebub callida
Commenta Chriſtus * deſtruxit.

* venides provacat
* Tortore
* Et dolorum
* vos
* Par ſemper invictum mihi,
* Præſicca
* ſe
* diruet
* refert
* Si jam tuorum perſpicis
* Age eaunm
* Age ipſe
* Imos receſſus ſcindere.
* ſi meam
* Tu vere
* dilancinota
* add. eſt
* Quocumque.
* Illum
* Qui
* Hunc hunc laceſſe
* & inſuperabilem, Al. & inexpugnabilem
* Solique ſubjectum
* Anguina verba exſibilat
* callum
* manu
* detege
* Quo Secta pravum ſeminans
* Juſtis crementur
* Romphea nam cæleſtium. Al. jam, pro nam
* voluminum
* Sodomita nec latet cinis
* Teſtis
* ſerpens
* miſtus

* rubeſcit, æſtuat
* ſpumaſque
* Tum
* Igni, grabato, & laminie
* proripit
* Hinc * illinc
* Serrato lectum
* in frequenti exaſperat:
* Cui
* Ceu jam coronæ
* ſcanderet
* excuſſus cinis
* Sparſim per artus
* cauterem lavit
* Vis undæ roris fumidi
* Hæc inter
* uſus
* merſi
* conjicit
* Et, loco ad hæc
* peritus artifex
* compertam
* Hirta
* angulis
* ſternerent
* dolores anxii
* pulſent
* Hæc illa occurſurus, vafra
* Meditatus arte ſtruxerat
* Belzebulis
* deſtruit

Nam

Nam carceralis cæcitas
Splendore lucis fulgurat,
Duplexque morſus ſtipitis
* Al. catenis *Ruptis * cavernis diſſilit.*
Agnoſcit hic Vincentius
Adeſſe, quod ſperaverat,
Tanti laboris præmium,
Chriſtum datorem luminis:
Cernit deinde fragmina
Jam teſtularum mollibus
* veſtire * *Veſtiri ſemet floribus*
Rodelente nectar carcere.

*Quin & * frequenter Angeli*
Stant, ac loquuntur comminus: * frequentes
Quorum unus ore auguſtior
Compellat his dictis virum:
Exſurge Martyr inclite,
Exſurge ſecurus tui,
*Exſurge * almis cœtibus* * &
*Noſter ſodalis * adhere,*
Præſta Pater piiſſime, * addere
Patrique compar unice,
Cum Spiritu Paraclito * leg. Regnans
* *Regnat per omne ſæculum.* *Amen.*

Magna inter celebres aliquot Hiſpaniæ Urbes de S. Vincentii glorioſiſſimi Martyris natalibus contentio eſt; dum eum ſibi Cæſarauguſtani vendicant, Valentini repetunt, Oſca ſuum eſſe clamitat. Neque ſanè hæc pietatis dimicatio reprehendi meritò poteſt. Nam, ſi de prophani Poetæ ortu ſeptem olim urbes certarunt; cur non ex tam illuſtris athletæ cunabulis ſibi Urbes nobiliſſimæ plurimùm & ſplendoris accedere cenſeant, & præſidii. Plures tamen videntur Scriptores ſecundùm Oſcam pronunciare; ut ſcribit Bollandus hic To. II. Jan. pag. 393.

Ruinartius * in admonitione in Martyrium S. Vincentii pag. 387. ſcribit, quod. * In Actis Martyrum ſinceris.

Tyrannorum impietas, quæ in extremis Eccleſiæ perſecutionibus non minus adverſus Chriſtianorum codices, quam contra ipſos Martyres ſæviebat, Acta, ut vocabant præſidialia, Sancti Vincentii nobis invidit. Verùm id grave damnum ab anonymo auctore Chriſtiano reſarcitum eſt, qui reſtituta Eccleſiæ pace, beati Vincentii Paſſionem litteris mandare curavit: cujus opus ita omnibus placuit, ut paullo poſt in Eccleſia lectura publice fuerit. Quod patet ex Auguſtini ſerm. 275. Voluptatem, *inquit*, interioribus oculis hauſimus, cum beati Vincentii glorioſa Paſſio legeretur. *Ex ſerm. præcedenti*: Longam lectionem audivimus ..... patienter audiſtis, & diu ſtando, & audiendo (*tunc in Eccleſia conciones ſtando audiebantur*) tamquam Martyri compaſſi eſtis. *Hanc vero Paſſionem, quam ibi laudat Auguſtinus, eam ipſam eſſe quæ ad nos uſque pervenit, patet ex facta ipſius cum quatuor Auguſtini ſermonibus collatione, id eſt cum Sermone 274. novæ editionis, tribuſque ſequentibus; qui quidem Sermones in ejuſdem Martyris natali habiti poſt paſſionis lectionem, nihil aliud videntur eſſe, quam ipſius familiaris quædam ad populum expoſitio. Ad id probandum nonnulla loca proferenda ſunt, in quibus Daciani ſævitia, Martyris invictus animus, totuſque Paſſionis ſcopus eodem modo, iiſdemque ſæpius verbis, ac in ipſa paſſione exponuntur. De Daciano hæc habet ſerm.275. num.2.* Voces hujus hominis, oculi, vultus & turbulentus totius corporis motus indicabant, quàm graviora tormenta ſentiret interius, quàm erant quæ Martyri infligebat exterius &c. *Et ſerm. ſequenti* num. 3. Per furioſas Daciani voces, per truces oculos, & minaces vultus, & totius corporis motus &c. *De Vincentio autem ſic ibidem loquitur*: Putares, quòd cum duraret flamma, non ureret, *& eodem ſerm.274. num.2.* Quantò illa erant truculentiora & exquiſitiora tormenta, tantò magis tortus de torquente triumphabat &c. *Et num.* 1. Tanta pœna erat in membris, tanta ſecuritas in verbis &c. *quæ fere repetit ſerm. ſequenti num.2. Quid vero Paſſio contineret, exponit his verbis ſerm.274.* Cum Paſſio legeretur, erat videre invictam Martyris animam contra inſidias antiqui hoſtis, contra ſævitiam impii judicis, contra dolores mortalis carnis... Quas voces audierit, quas reddiderit, quæ tormenta devicerit, decurſa lectio declaravit, & nobis tamquam in conſpectu quæ geſta ſunt poſuit. *Hæc in ſpecimen ſatis.*

Præter quatuor laudatos ſermones, quintum habuit idem Auguſtinus in natali Sancti Vincentii, in quo nonnulla de ejuſdem Martyris laudibus habet. Is eſt ſermo 4. qui de Jacob & Eſau inſcribitur. Omitto autem ſermonem in veteri editione 13. de Sanctis, cùm in nova editione in Appendicem veluti ſuppoſititius rejectus ſit, & Queſnelius eum quoque Sancto Leoni Papæ abjudicaverit, cui in pleriſque Mſs. codicibus tribuitur. Qui quidem nihil aliud eſt, quàm totius paſſionis Sancti Vincentii compendium. Tandem proferri poſſet ſermo IX. Sancti Fulgentii in nova editione, niſi is ipſe eſſet, qui inter ſinceros Auguſtini 276. numeratur, quod mirum eſt ab iſtius Patris Operum novæ editionis concinnatore non fuiſſe animadverſum: quamvis dubitaverit in Præfatione, an iſte Sermo pro ſincero Fulgèntii fœtu habendus ſit.

Ex

Ex bis omnibus nemo non videt, ſanƈti Vincentii Paſſionem (ſie cum Auguſtino appellamus) initio ſæculi quarti, ſtatim poſt reſtitutam Eccleſiæ pacem conſcriptam fuiſſe, quam ex Mſs. ſex codicibus ud varias editiones collatam ad diem 22. *Januarii Ballandus exbibet, eamdemque profert Ruinartius denuo ad multos alios Codices Mſs. exaƈtam, in quibus fere omnibus ita accurate deſcripta eſt, ut vix unius aut alterius vaculæ diverſitas in eis babeatur. Paſſioni ſubjungit bymnum Prudentii, cujus auƈtoritas, etſi alias jam veneranda, in bac tamen parte, ob locorum & temporum viciniam ſingularemque ejus in bunc beatum Martyrem affeƈtum majoris momenti eſſe debet.*

Mirum eſt quàm brevi temporis intervallo Vincentii fama totum orbem Chriſtianum pervaſerit. Teſtatur Auguſtinus ſermone 276. *num.*4. *jam ſuo tempare, bujus beati Martyris Feſtum ubique terrarum celebratum fuiſſe.* Quæ, *inquit*, hodie regio, quæve provincia ulla, quò uſque Romanum imperium, vel Chriſtianum nomen extenditur, Natalem non gaudet celebrare Vincentii? *Hinc mirum non eſt, quòd ipſius memoria tam in Græcorum Menologiis quàm in Martyrologiis Latinorum celebraretur, die ſcilicet* 22. *Menſis Januarii: quo die, & quidem unno Chriſti CCCIV. ejus, martyrium accidiſſe exiſtimamus. Ceterum præter Auguſtinum alii etiam Patres & Scriptores Eccleſiaſtici Sanƈtum Vincentium paſſim laudarunt, nimirum ſanƈtus Paulinus Poemate* 27. *novæ edit. Gregorius Turanenſis lib.*3. *Hiſtoriæ Francarum cap.*29. *ubi de ſunƈti Martyris tunica, & lib.*1. *de gloria Martyrum cap.* 90. *&c. Fortunatus lib.*8. *Carmine* 4. *Sanƈtus Bernardus ſermone* 66. *parvorum, & alii paſſim auƈtores, quos videſis apud Tumayum Salazar in Martyrologio Hiſpanica. His adjungendi ſunt Hiſpanici Patres in Miſſali Mozarabum, & Africani in Kalendario Carthaginienſi ſæpius laudato. Porra bic Vincentius diſtinguendus eſt ab alio Vincentio itidem Levita & Martyre, qui Agenni in Aquitunia paſſus eſt, ut pates ex Gregorio Turonenſi lib.*7. *Hiſtoriæ cap.*35. *& lib.*1. *de gloria Martyrum cap.*105. *de qua etiam Fortunatus lib.*1. *Carm.*8. *&* 9. *A nonnullis etiam male confunditur noſter Vincentius cum altero Vincentia, qui ſub eadem perſecutione & eodem Daciano Præſide cum ſororibus ſuis virginibus Sabina & Chriſteta martyrium Abulæ conſummavit. Sed & alii paſſim accurrunt Martyres ſub Vincentii nomine, de quibus ſuſius agere nan eſt noſtri inſtituti.* Vide Baronium ad an. 303. n.137. Pagium To.I. ad eundem an. num.6. Martenium *de antiqua Eccl. diſciplina in Div. celebr.Offic.* cap.31. pag.559. & Franciſcum Mariam de Alle in Martyrologium Romanum pag.39.

* ANNOTATIO XXIV. pag.62.

* Cod. Veron. pag.62. *VIII. Kal. Martii. Incipiunt Orationes de Cacbedra S.Petri*. Brev. Moz. Tol. pag.354. col.3. *In Catbedra S. Petri Apoſtoli.* Gaudet Officio, & Hymno proprio.

HYMNUS Ad primas Veſperas.

O Petre, petra Eccleſiæ,
Iſto beatus nomine,
(a) *Quo Petrus à Chriſte petrà,*
Non petra Chriſtus à Petro.
(b) *Tu es Petrus, qui fidei*
Conſeſſor es primus, Dei
Nunc (b) *primus in membris manens;*
Ob quod Cepbas vocatus es.

Adeſt (c) *dies, quo* * *Romulea*
In Urbe conſacratus es;
In quo Catbedra nobilis,
Scandens Tbronum ſuſtolleris,
Conlata *ergo gloriæ*
In te poteſtas affluens,
Ligata ſolvas crimina,
Portaſque Averni obſtruas.

* En Romanæ Cathedræ unà cum Antiochena commemoratio VIII. Kal. Martii.

Hic

(a) Codex Veron. in Oratione 4. ad Matutinum: *Chriſte, Filius Dei vivi, quem Petrus ſupra Petram ſolidatus verè confeſſus eſt, quia & utique non Petra à Petro, ſed Petrus eſt vocatus a petra, in qua tua eſt fundata Eccleſia* &c. Vide Card. Baronium ad an. Chr.31. uum 20.

(*b*) Et in Orat. I. ad Matutinum: *Jeſu Salvator noſter, & Domine, qui Primatum Apoſtolicæ dignitatis in Beatiſſimo Petro Apoſtolo tuo conferre dignatus es* &c. Item Orat.4. ad Matutinum: *per quem* (Petrum) *Doƈtrinæ ſublimis exempla ſuſcipimus*. Et in Benediƈtione: *Unigenitus Dei Filius, qui Beatiſſimum Petrum Caput voluit eſſe Eccleſiæ ſuæ.....* *& illi commiſit Catbedræ Pontificalis faſtigium.*

(c) Item in Oratione *Completoria* ad Veſperum: *Chriſte Dei Filius* &c. *da nobis ut in bac die, qua ille reƈturus Eccleſiam, ſuſcepit Pontificalis gratiæ culmen.*

Hic Paſtor ut piiſſimus
Oves gubernat creditas,
Intus foriſque pervigil,
ne ſucruamur protege.
Et clave illa celica
Solvens catenas criminum,
Illic reos inducito,
Quo clarus extat Janitor.
Ut cum Polorum Principi
Reciſa membra junxerit,
Sit Trinitati gloria
Per cuncta ſemper ſecula. Amen.

Quòd Cathedra Romana primis temporibus in Hiſpania unà eademque die cum Cathedra Antiochena VIII. Kal. Mart. publico cultu celebraretur, ex Cod. Veron. ex recitato hymno, atque ex Fragmento vetuſtiſſimi Kalendarii a Pinio editi liquet: & utriuſque ſimul Prudentius meminiſſe videtur in Lib. Periſtephanon, Hymno 2. *de Martyria S. Laurentii* v.452. & ſeqq. ubi ait:

Abſterge Chriſte, hoc dedecus;
Emitte Gabriel tuum;
Agnoſcat ut verum Deum
*Errans Juli * cæcitas.*
Et jam tenemus obſides
Fidiſſimos hujus ſpei:
Hic nempe jam regnant dua
Apoſtolorum Principes.
Alter vocator Gentium;
Alter CATHEDRAM poſſidens
PRIMAM, recludit creditas
Æternitatis januas.

*Iulus, ſive Aſcanius Eneæ filius, a quo Romani ducunt originem.

Etiam in Kalendario Romano ab Ægidio Bucherio præsbytero Societatis Jeſu edito, ac Liberii tempore, ideſt circa ſæculi quarti medium concinnato, unica tantùm die Cathedræ S. Petri habetur mentio, *VIII. Kal. Mart. Natale Petri de Cathedra*; quam diem Gregorius Turonenſia Hiſtoriæ Franc. lib.10. c.31. *Natalem S. Petri Epiſcopatùs* appellat. Conſuevere ſcilicet Chriſtiani Antiſtites Anniverſarium ſuſceptæ Pontificiæ Dignitatis diem publicà letitià & curatiore ſacrorum pompà peragere, ac *Natalem* appellare. Hilarus id Papa teſtatur Epiſtola ſecunda ad Aſcanium, & cæteros Epiſcopos Provinciæ Tarraconenſia: *Lectis ergo* (inquit) *in conventu Fratrum, quos Natalis mei Feſtivitas congregaverat, litteris veſtris &c.* atque ante Hilarum, Sixtus III. in Epiſtolà ad Cyrillum Alexandrinum: *ad Beatum Apoſtolum Petrum Fraternitas univerſa convenit. Ecce Auditorium congruens auditoribus, conveniens audiendis. Habuerunt Coepiſcopi noſtri illum gratulatianis teſtem, quem habemus honoris exordium. Sanctæ namque & venerabili Synodo, quam Natalis mihi dies, favente Domino, congregarat, quia ſic credendum eſt, ipſe præſedit* = Idem ad Joannem Antiochenum= *Audivit univerſa Fraternitas, quæ ad Natalis mei convenerat diem, qualiter bono humani generis Apoſtolicæ Sedis me Præſide gratulentur.* Et S. Ambroſius Epiſtola 60. quæ prima eſt lib.8. ad S. Felicem Comenſem ita ſcribit = *ſimul quia celebrem utrique noſtrum annuntiaſti diem adfore, quo ſuſcepiſti gubernacula Summi Sacerdotii* = Et paulo poſt = *Tum ego noſtris ſabulis intexui diem Natalis tui* = ac tandem = *Natalem tuum proſequemur arationibus: & tu noſtri in tuis votis non obliviſcaris* = S. quoque Leo Pontifex Max. anniverſariam ſuæ Aſſumptionis diem *Natalem Cathedræ* nuncupavit: ait enim = *illi ergo* (Petro) *hunc ſervitutis noſtræ Natalitium diem, illi adſcribimus hoc Feſtum, cujus patrocinia Sedis ipſius meruimus eſſe conſortes*, Serm. III.

S. Auguſtinus Serm. 15. de Sanctis, agens de Cathedra S. Petri, = *Inſtitutio* (inquit) *Solemnitatis hodiernæ a Senioribus noſtris Cathedræ nomen accepit, ideo quòd primus Apoſtolorum Petrus hodie Epiſcopatùs Cathedram ſuſcepiſſe referatur. Rectè ergo Natalem Sedis illius colunt, quam Apoſtolus pro Eccleſiarum ſalute ſuſcepit* = . Quod autem VIII. Kal. Martii celebraretur, ita ſermo laudatus teſtatur: *Cum ſolemnitatem hanc in Eccleſiis meritò religioſa obſervatio introduxerit; miror, cur apud quoſdam infideles hodie tam pernicioſus error increverit, ut ſupra tumulos defunctorum cibos, & vina conferant, quaſi egreſſæ de corporibus animæ carnales cibos requirant*: cum enim, ad abolendam ſuperſtitionem Gentilium, qui cibos ad ſepulcra mortuorum afferebant, illa celebritas fuerit ab Eccleſia inſti-

tuta, id factum primitus die 22. Menſis Februarii: quoniam ea die ſuper mortuorum ſepulcris cibos (ut diximus) collocare Gentes ſoleb ant; ut teſtantur idem Auguſtinus lib.6. Confeſſionum cap.2, & Concilium Turonenſe II. coactum anno Chriſti 570., quod C.23. habet: *Sunt qui in Feſtivitate Cathedræ Domini Petri Apoſtoli cibos mortuis offerunt: redeuntes ad domos proprias, ad Gentilium revertuntur errores; & poſt Corpus Domini, ſacratas Dæmoni accipiunt eſcas. Conteſtamur illam ſollicitudinem tàm Paſtores, quàm Presbyteros gerere', ut, quemcumque in hac Feſtivitate perſiſtere viderint, vel ad neſcia quas petras, aut arbores, aut ad fontes, deſignata loca Gentilium, perpetrare quæ ad Eccleſiæ rationem non pertinent, eos ab Eccleſia S. auctoritate repellant.* Ut autem animadvertit Eruditiſſimus Vir Cajetanus Cenni in inſigni Diſſertatione *de Romana Cathedra* num. III. (To.IV. Anaſtaſii Bibl. pag.150.), in Kalendario Ruſtico, tum a Grutero, tum a Bucherio *de doctrina temporum* edito, *IX. Kal. Martii*, *ſeu die* 21. *Febr.* legitur, *Feralia*, quibus epulæ ad ſepulcra ferebantur, eo quòd animas putabant iis veſci, nocte Feſtum præcedente: die verò ipsà Feſtivitatis 22.in eodem Kalendario eſt *Cariſtia*, quæ vox, ut obſervat Dufreſnius in Gloſſario, idem ſonat, ac *cara Cognatio*, eàdem die occurrens in Laterculo Polemii Sylvii; *ita dicta*, ajentis, *quia tunc, & ſi fuerint vivorum parentum odia, tempore obitus deponuntur.* Uno ergo & eodem die 22. Febr. antiquitùs utraque Cathedra (Antiochena ſcilicet, ac Romana) celebrabatur: idque non ſolum in Africa, & Hiſpania, ſed etiam in univerſis Occidentis Eccleſiis, ut teſtantur Reſponſoriale S. Gregorii Papæ; Antiphonarium ab eodem ordinatum per circulum anni, quod Theodolinda Regina Langobardorum dono dedit Baſilicæ S. Johannis Modoetiæ; & Capitulare Evangeliorum a Ven. Viro Joſepho Maria Card. Thomaſio in lucem editum: item Martyrologium Bedæ auctum, illudque ab additionibus Flori Diaconi Lugdunenſis expurgatum, primò ab Henſchenio & Papebrochio (Tomo II. Sanctorum Martii); deinde à P. Sollerio, in Præfatione ad Martyrologium Uſuardi (Tomo VI. SS. Junii); demum a nobis, ope vetuſtiſſimi Codicis Veron. (Tom. IV. Anaſtaſii Bibl.): nec non Martyrologium Senonenſe S. Columbæ, & illud celebre Vvandelberti Monachi Prumienſis in Diœceſi Trevirenſi, quod circa dimidium IX. Sæculi ſcriptum eſt.

Petrus ergo Princeps Apoſtolorum, qui poſtquam ingentem Populi multitudinem Chriſto dediſſe nomina audiſſet, primùm ivit Antiochiam, Syriæ totius Orientis Metropolim, Sedemque regalis ſui Pontificii ibi ad tempus locavit; poſtmodum in Urbem Romam Pontificalem Cathedram tranſtulit; ob idque Cathedræ utriuſque memoriam ferè univerſæ Occidentis Eccleſiæ uno eodemque die uſque ad IX. Sæc. celebrarunt, ſcilicet VIII. Kal.Martii. Quod tam verum eſſe, quàm quod maximè,conceptis verbis docet etiam Johannes Beletus (cap.83. Explicationis Divinorum Officiorum), qui ante 500. ferè annos floruit: *Dicitur*, inquit, *Feſtum B. Petri Epularum. Fuit enim conſuetudo veterum Ethnicorum, ut ſingulis annis Menſe Februarii, certo quopiam die, epulas ad parentum ſuorum tumulos apponerent, quas nocte Dæmones conſumabant; cum inde, non minus falsò, quàm ridiculè animæ refici credebantur. Putabant enim hujuſmodi epulas ab animabus circa tumulos errantibus abſumi. Hæc autem conſuetudo, atque hujuſmodi falſæ opinionis error a Chriſtianis vix extirpari potuit. Quod quidem cum viri Sancti animadvertiſſent, Feſtum de Cathedra S. Petri, tam de iſta quæ fuit Romæ, quam quæ Antiochiæ, idque illo eodem die, quo abominanda illa ab Ethnicis fiebant, ut ſolemni hoc Feſto pravæ illius conſuetudinis feſtum omnino extingueretur. Unde etiam ab illis epulis Feſtum hoc appellatum eſt Beati Petri Epularum.* Tot ergo tantiſque omnium ætatum teſtimoniis id conficitur, quod mihi erat probandum. Sed non ideo certum eſt, VIII. Kal. Mart. S. Petrum, vel appuliſſe Antiochiam, vel in Romana Cathedra primùm conſediſſe; cùm ad agendam utriuſque Cathedræ memoriam is lectus ſit primitùs dies, quo ſacrà ſolemnitate vetuſtæ ſuperſtitiones penitùs ex animis eraderentur. Silvii certè Laterculus, quem paulo ante nominavi, anno Chriſti 448.ſcriptus, ad hunc diem iſta habet: *Depoſitio S. Petri & Pauli. Cara cognatia.* Quæ verba, ut ſcribit laudatus Cennius, nonnulli perperam interpretati, Apoſtolorum Marryrium innuere contendunt. At ipſorum opinionem ſtrenuè confodit Tillemontius (*Hiſt. Eccl.* To. I.): & P. Conradus Janningus (*ad diem* 29. *Junii*

in

in Comment. prævio, num.24. & ſeqq.) eaudem opinionem perſtringit, authoribus objiciens quæ leguntur in eodem Laterculo, III. Kal. Julii, ſeu die 29. Junii: *Petri in Catacumbas: Pauli Oſtienſe*: ea quippe Martyrium evidenter demonſtrant. Cæterum, quòd Sylvius diem Cathedræ S. Petri, *depoſitianis* nomine indicaverit, tum ex Bollandi obſervatione evincitur, tum ex laudato veteri Martyrologio Bucherii, cui titulus: *Depoſitia Martyrum* Ita enim incipit: *VIII. Kal. Jan. natus Chriſtus in Bethleem Judæ*; ubi Nativitas Domini inter *depoſitiones* numeratur, quemadmodum inter *depoſitiones* eaſdem *Martyrum*, paullo infra recenſetur Cathedra; videlicet, *MENSE FEBRVARIO. VIII. Kal. Mart. Natale Petri de Cathedra*. Cl. Mabillonius in lib. II. de antiqua Liturgia Gallicana, * putat Romanæ CathedræFeſtum diem olim in Galliis celebratum fuiſſe etiam inJanuario. Id equidem probare videtur Author Doctiſſimus; ſed neſcio an antiquitati Mſs. Codicum, quos ipſe allegat, ita conſultum ſit.

* pag.120.

* ADNOTATIO XXV. pag. 63.

* Codex Veronenſis pag.63. die Dominico *in Carnes tollendas*. Brev. Moz. Toletanum pag.74. col.4. *Feria IIII. in capite jejunii*, mutata veteri diſciplina.

Sex tantùm jejunii Quadrageſimalis* hebdomadæ numerantur in noſtro Libello Orationum antiquiſſimi ritus Gothico-Hiſpani. Sunt autem,

1. *Dominica in carnes tollendas*.
2. *Prima Hebdomada Quadrageſimæ*. *
3. *Secunda Hebdomada Quadrageſimæ*.
4. *Dies Vigeſima*.
5. *Hebdomada poſt Vigeſimam*, ſeu *Dominica de Lazaro*.
6. *Dominica in Ramos Palmarum*,

* quæ incipit die ſeptimo jejuniorum Sacratiſſimæ Quadrageſimæ.

* in Cod. Veron.

Quoniam verò * in Veſperis primi Sabbati ante Dominicam diem *primæ Hebdomadæ Quadrageſimæ*, habetur; *Ecce dierum noſtrorum decimas ſancto tuo nomini annuis recurſibus perſolventes, SEPTIMVM nunc ex ipſis decimis peregimus DIEM*: item in illis ſecundi Sabbati *ante ſecundam Hebdomadom*: „*quarti nunc & decimi diei de noſtrorum dierum decimis curriculo jam peracto*„ *&c.* & ad Veſperas tertii Sabbati, legitur iſte titulus, *in Vigeſima*: in Benedictione autem (ad Matutinum ejuſdem Dominicæ) *dies Vigeſima, medians* dicitur *tempus* jejuniorum Sacratiſſimæ Quadrageſimæ; inde conſequitur Hiſpaniam Gothicam quatuor illos jejuniorum dies, ſex integris Quadrageſimæ hebdomadibus additos, primitus non agnoviſſe. Porro Concilium Toletanum VIII. celebratum anno Chriſti 653., Canone IX.

De his qui eſum carnium in Quadrageſimæ diebus percipiunt,

„ Nonæ intentionis (inquit) admonitu detecta eſt ingluvies horrenda voracium, quæ dum fræno parſimouiæ non aſtringitur, religioni contraire (1) cenſetur. Nam dicente Scriptura: *Qui ſpernit minima, paulatim* (2) *decidet in maxima*: Illi (3) tanto edacitatis (5) improbæ ſumptu graſſantur, ut cæleſtia, & penè ſumma contemnere videantur. Etenim cum Quadrageſimæ dies anni totius decimæ deputentur, quæ in oblatione Jejunii (6) Domini conſecrantur, quibus etiam ſaluberrimè conditio humani generis expiatur, dum a quatuor mundi partibus ad hanc homo religionem crediturus adducitur; (7) quatuor Elementis formatus, propter tranſgreſſionem Decalogi quaterdecies convenienter affligitur, (8) illi auſu temerario hæc omnia (9) contemnentes (10) voracitatis ingluviem non frœnant, & (quod pejus eſt) Paſchalia feſta illicitorum eſuum (11) præceptione profanant. (12) Quibus ex hoc adeo acerrimè interdicitur, ut quiſquis abſque inevitabili neceſſitate, atque fragilitatis evidenti languore, ſeu etiam ætatis impoſſibilitate, diebus Quadrageſimæ eſum carnium præſumpſerit attentare, non ſolum reus erit Reſurrectionis Dominicæ, verum etiam alienus ab ejuſdem diei ſancta communione. Et hoc illi cumuletur ad pœnam, ut ipſius anni tempore ab omni eſu carnium abſtineat (13) gulam, quia ſacris diebus abſtinentiæ oblitus eſt diſciplinam. Illi verò, quos aut ætas incurvat, aut languor extenuat, aut neceſſitas arctat, non ante prohibita violare præſumant, quam a Sacerdote permiſſum (14) accipiant.„ Quamvis autem, ut ſcribit Morinus (*de pœnitentia* lib.7. cap.19. num.4. & 5.) ex iis verbis hujus Canonis, *propter tranſgreſſianem* De-

(1) *monſtratur*
(2) *decidit*
(3) *tanta*
(5) *improba*
(6) *domino*
(7) *& ex quatuor*.
(8) *illis qui*
(9) *contemnunt*
(10) *nec vorac. ingl. frænant*.
(11) *perceptione*
(12) *deeſt Exc. Ivo pag. 15. cap. 89.*
(13) *deeſt Ivon*
(14) *percipiant*.

Decalogi quater decies convenienter affligitur, quadraginta diebus jejunatum fuiſſe in Toletanis Eccleſiis videatur; contrarium tamen evincitur ex præcedentibus, *cum Quadrageſimæ dies, anni totius decimæ deputantur.* Nec obſtat huic a nobis aſſertæ diſciplinæ, quòd antiquiſſima Sacramentaria *feriam quartam* commemorent ut jejunii caput: & ita Amalarius lib. I. de Officiis Eccleſiaſticis Cap. VII., Concilium Meldenſe an. 845. Cap. 76., & vulgatus Alcuinus de divinis officiis, ſectione, cui titulus: *in capite jejunii*: Conſtat enim ex Homilia XVI. S Gregorii in Evangelia jejunium Quadrageſimale a Dominica prima Quadrageſimæ, non a feria quarta præcedente, tunc temporis inchoatum fuiſſe: ait namque Sanctus Pontifex: *De Quadrageſimali tempore eſt adhuc aliud quod poſſit intelligi. A præſenti etenim die uſque ad Paſchalis ſolemnitatis gaudia ſex hebdomadæ veniunt; quarum videlicet dies quadraginta duo ſiunt. Ex quibus dum ſex dies Dominici abſtinentiæ ſubtrahuntur, non plus in abſtinentia, quam triginta ſex dies remanent. Dum verò per trecentos & ſexaginta quinque dies annus ducitur, nos autem per triginta & ſex dies affligimur, quaſi anni noſtri decimas Deo damus, ut qui nobis metipſis per acceptum annum viximus, auctori noſtro nos in ejus decimis per abſtinentiam mortificemus &c.* Manifeſtum eſt ergo Sancto Gregorio incognitam fuiſſe feriam quartam in capite Quadrageſimæ, & jejunii caput fuiſſe feriam ſecundam, jejunatumque Romæ 36. diebus non 40. Amalarius ipſe in lib. quem ſuperius allegvi, eadem Gregorii verba referens, ſcribit, videri eo tempore nondum jejunio Quadrageſimali additos quatuor illos dies. Quam antiquam conſuetudinem Eccleſia Mediolanenſis ad memoriam uſque Patrum noſtrorum conſtanter obſervat. Hinc eſt quod in antiquo Rituali Ambroſiano in Liturgicis Pamelii, prima Dominica dicitur, *in capite Quadrageſimæ*; Orationeſque, & Præfatio illius Dominicæ nihil aliud ſonant, quàm jejunii inchoationem, & primordia. Antiqua etiam Sacramentaria Gregoriana, licet nunc habeant feriam quartam in capite jejunii, & Miſſam jejunio accommodatam, teſtari tamen poſſunt antiquitus jejunii initium in feria ſecunda reſediſſe. Nam in orationibus primæ Dominicæ, quarum adhuc uſus eſt, iſtius initii verbis expreſſis fit mentio: D*eus, qui Eccleſiam tuam annua Quadrageſimæ obſervatione purificas, &c.* Et in Secreta, *Sacrificium Quadrageſimalis initii ſolenniter immolamus, Te, Domine deprecantes &c.* Et in Præfatione ejuſdem Dominicæ, *Qui continuatis quadraginta diebus & noctibus hoc jejunium dedicavit &c.* Ad idem quoque initium tendunt feriæ ſecundæ orationes, & præfatio: Hoc autem ſic contigit (ut infra etiam in Brev. Toletano videbimus) quòd, cum officium feriæ 4. & ſequentium compoſitum eſt, & antiquo ſuperadditum, nihil in novo eſt immutatum. Objici forſan poſſet Canon quidam Agathenſi Synodo tributus; ſed Agathenſis Synodi non eſt, & Agathenſi Synodo longè poſterior. At ad Hiſpanicam diſciplinam, rerum potientibus Gothis, revertamur. In recitato Canone 9. Concilii Tolet. VIII. pingui minerva dicitur, hominem *propter tranſgreſſionem Decalogi quater decies convenienter affligi*; ut in numeris ſæpe fieri ſolet, ubi numerus integer, completus, & quadrans, pro incompleto uſurpatur: præſertim, cum ad quadrantem & rotundum proximè accedit. Dixerat enim paulò ante, *Etenim cum Quadrageſimæ dies Anni totius Decimæ deputentur, &c.* Quadraginta igitur dixit, pro triginta ſex: ſicut è contrario nonnunquam Auctores Eccleſiaſtici dicunt, jejunio Quadrageſimali Decimas dierum offerri, ut Nicolaus I. c. 9. Reſponſ. ad conſulta Bulgarorum, Concilium Troslejanum in fine can. 6. & Theodulphus Aurelian. c. 37. cùm tamen conſtet eos omnes non. 36. dies, ſed 40. jejunaſſe. Sed quid opus eſt conjecturis? Toletanorum Patrum mentem aſſequimur apertiſſimè ex can. 5. Concil. Bracar. II., in quo jubentur Parentes *mediante Quadrageſima ex diebus* 20. *baptizandos Infantes ad Exorciſmi purgationem offerre*. Item ex Can. I. ejuſdem Concilii Toletani VIII. id diebus ante baptiſmum 20. faciendum eſſe ajentia, hoc eſt Dominicà 4. Quadrag. quæ in Cod. Veron. appellatur *in Vigeſima*; vel Feria ſequenti ejuſdem Hæbdomadæ. Medium igitur Quadrageſimæ erat, vel feria illa, vel antecedens Dominica *in Vigeſima*: ac propterea jejunium apud eos incipiebat a Veſperis primæ Dominicæ, quæ dicitur in noſtro Cod. *in carnes tollendas*; ſive à feria ſequente, quæ ipſam jejunii actionem includit: non autem à feria 4. antecedente: alioquin vigeſimus dies ante Paſcha, non eſſet *media Quadrageſima*, cum eum dies XXVI. integri præcedant. His accedit, quod ipſi Toletani Patres ad verba S. Gregorii in Decreto ſuo alludere videntur, qui ante dixerat: *qui erga per carnis deſi-*

deria

deria Decalogi mandata contempſimus, dignum eſt, ut eandem carnem quater decies affligamus. Numerum completum, pro incompleto ſumens. Statim enim rem per partes examinans, triginta ſex tantùm dies computat. Ita intelligendus Concilii Toletani Canon, qui ad ejus verba, mentemque alludit, & ad eſum carnium in Quadrageſima prohibitum, etiam diebus Dominicis, ſub gravi reatu, non urgente *inevitabili neceſſitate, aut fragilitatis evidenti languore, ſeu etiam ætatis impoſſibilitate*; ut dicitur in eodem Canone, qui haſce tres ſolas cauſas eximendi ab onere ejus præcepti probat; exigitque præterea permiſſum Sacerdotis, dum ita concludit: *illi verò, quos aut ætas incurvat, aut languor extenuat, aut neceſſitas arctat, non ante probibita violare præſumant, quàm a Sacerdote permiſſum accipiant*. Non minus ad rem noſtram accuratè *totius anni decimas*, in Quadrageſimali jejunio Domino perſolutas, explicat Johannes Caſſianus, qui in Collatione vigeſimà primà, cap. 24. Abbatem Germanum ita interrogantem inducit: *Quid cauſa eſt, ut ſex hebdomadibus Quadrageſima celebretur, licèt in quibuſdam Provinciis religionis forſitan propenſior cura adjeciſſe hebdomadam etiam ſeptimam videatur; cùm neuter numerus, die Dominico, Sabbatoque ſubtracto, quadraginta dierum impleat ſummam. Sex enim & triginta dies in ipſis hebdomadibus tantummodo concludentur?* Cui interrogationi, poſt multa, iſta reponit cap. 27. *Porro quod dicitis, diverſo more, ideſt ſex, vel ſeptem hebdomadibus per nonnullas Provincias Quadrageſimam celebrari, una ratio, idemque jejuniorum modus diverſà Hebdomadarum obſervatione concluditur Hi enim ſibi SEX hebdomadarum obſervantiam præfixerunt, qui putant* (ut Hiſpani) *die quoque Sabbato jejunandum. SEX ergo in hebdomada jejunia perſolvant, qui eoſdem SEX ET TRIGINTA DIES ſexies revoluta conſumant*. Mox addit, trigeſimum & ſextum illum dierum numerum totius anni decimas efficere, *quas ſolemni jejunio, & offerimus Deo, & conſecramus*. Paria ſcribit S. Dorotheus Doctrina 15. Verùm, ne ab Hiſpanorum teſtimoniis diſcedamus, omnem dubitandi anſam præſcindit Sanctus Iſidorus lib. I. de Eccleſiaſticis Officiis, cap. 36. ubi, data opera, toto illo Capite, jejunii Quadrageſimalis originem, tempus, & cauſas explicat. Non modo enim *Feriam IV. in capite jejunii* non commemorat, nec diem ullum eſurialem ante Dominicam primam Quadrageſimæ; ſed ea, non ſecus ac Caſſianus, Gregorius, & Dorotheus, ediſſerit, quæ cum illo jejunii principio conſiſtere nullo modo poſſunt. *In supputatione* (inquit) *Quadrageſimæ ſumma Legalium decimarum expletur. Totum enim anni tempus triginta ſex numero dierum decimatur. Subtractis enim a QUADRAGESIMA DOMINICIS DIEBUS, quibus jejunia reſolvuntur, bis diebus quaſi pro totius Anni decimis ad Eccleſiam concurrimus, actuumque noſtrorum operationem Deo in hoſtiam jubilationis offerimus*. Nunc inquirendum ſupereſt, quo primùm tempore cœperint illi quatuor jejuniorum dies ante I. Dominicam Quadrageſimæ, ut inde ſtatuatur ætas noſtri Libelli Orationum primævi Ritus Gothico-Hiſpani. Ludovicus Thomaſinus eruditus è Congregatione Oratorii Domini Jeſu presbyter, in ſingulari Tractatu, quem de jejuniis inſcripſit, parte 2. cap. 2. exiſtimat, necdum tempore Caroli Magni, ſed occaſione Photiani ſchiſmatis, & calumniarum, quas immeritò Latinis intulerunt Græci, inſtitutos fuiſſe. Verùm huic opinioni (inquit) Martenius *de Antiqua Eccl. diſcip. in div. celeb. Off.* pag. 157. refragantur antiqui manuſcripti Sacramentorum Codices ante annos nongentos exarati, ac Carolo Magno æquales, quales ſunt Codex Remenſis, S. Remigii, Gellonenſis, Regius unus, & Noviomenſis, in quibus publica peccatoribus pœnitentia feria quarta in capite jejunii indicitur. Idem videre licet in regula Grodogangi Metenſis Epiſcopi, qui circa medium ſæculum octavum florebat, & in Egberti Eboracenſis Archiepiſcopi Libello pœnitentiali etiam antea ſcripto. Et ſane, ſi ita recens fuiſſet illa quatuor jejunii dierum invectio, Amalarius, qui Ludovico Pio inſcripſit libros *de divinis officiis*, ac conſequenter ante ſchiſma Photianum, illius non meminiſſet. VII. ergo exeunte ſæculo Caput Jejunii a Feria IIII. ante Dominicam I. Quadrageſimæ inchoatum videtur. Quoniam vero peculiares Hiſpaniæ ritus, dieſque jejunio Quadrageſimali ibidem ſpecialiter conſecratos jam exponere aggreſſus ſum, nunc de *Quinquageſima*, quæ a jejunio, quod à Feria IIII. cinerum incipit, diſtinguitur, ſermonem inſtituamus. Quinquageſima, non ex primaria Mozarabum inſtitutione manavit, quamvis nunc exſtet in Miſſali Toletano. Ad id probandum, ſatis erit advertere, nullam

men

mentionem fieri de ea (neque de feria quarta Cinerum) in Miſſali Gothico-Gallicano, aut in antiquiſſimo Lectionario itidem Gallicano, a Cl. Mabillonio vulgato ex codice Membranaceo celebris Monaſterii Luxuvienſis, lib. II. Liturg. Gall. pag. 106. & ſeqq. Immo Quinquageſima ante Paſcha prohibetur in Conciliis Aurelianenſibus primo, & quarto. Primum ſic habet in canone 24.; *Id a Sacerdotibus omnibus decretum eſt, ut, ante Paſchæ ſolemnitatem, non Quinquageſima, ſed Quadrageſima teneatur.* Et in quarti Canone 2. *Hoc etiam decernimus obſervandum, ut Quadrageſima ab omnibus Eccleſiis æqualiter teneatur: neque Quinquageſimam, aut Sexageſimam ante Paſcha quilibet Sacerdos præſumat indicere.* In Miſſali ergo Mozarabico Dominica *Quinquageſimæ*, quæ etiam *ad carnes tollendas* appellatur (ſed non ex primaria inſtitutione), ſex Hebdomadibus Quadrageſimæ poſtmodum fuit adjecta, ut meridiana luce clarius ex infra dicendis conſtabit. Lectionarium Gallicanum, (de quo ſupra) in capite Jejunii habet: *Legenda in initium Quadrageſimæ*. Conſonat titulus Miſſalis Gothici: *Ordo Miſſæ in initium Quadrageſimæ*: item & Gallicani. Atque in utroque horum, ſeptem dumtaxat Miſſæ exſtant per Quadrageſimam, uſque ad Miſſam in Cœna Domini. Miſſa prima ſic inſcripta eſt: *Ordo Miſſæ in initium Quadrageſimæ*, ideſt pro Dominica prima: nec dum enim (inquit Mabillonius *) Quadrageſima tunc incipiebat a Feria IIII. Cinerum. Quatuor ſequentes, hoc modo: *Item Miſſa jejunii*, abſque deſignatione Dominicæ ſecundæ, tertiæ &c. Sexta, *item Miſſa in Quadrageſima*. Septima denique, *Miſſa in Symboli traditione*, quæ fiebat in Dominica Palmarum, ut infra multis oſtendam. Igitur, ad VII. uſque ſæculum, *Quadrageſimæ dies* apud Hiſpanos *in ablatione jejunii Domino conſecrati, anni totius decimæ deputabantur*; atque ipſi, ut legitimum dierum numerum adimplerent, hoc eſt 36. diebus jejunarent, a ſexta Dominica ante Paſcha jejunium auſpicabantur. Sed mutata poſtmodum diſciplina, Miſſa Dominicæ ante diem Cinerum, in Miſſali Mozarabico *ad carnes tollendas* inſcripta eſt: quam excepit alia Miſſa in Feria IIII. Cinerum, itidem non ex primaria inſtitutione. Hoc mihi ex Br.Tolet. nunc eſt probandum.

* Liturg. Gall. lib. 2. num. 27. pag. 124

* ADNOTATIO XXVI. pag. 73.

Breviarium Moz. Toletanum pag. 73. col. 4. Gaudet Officio, & Hymno proprio *in Dominico ante diem Cinerum*: ſed in eo nulla fit mentio *de tollendis carnibus*.

* H Y M N U S

Ad primas Veſperas Dominicæ ante diem Cinerum, pag. 53 col. 1. Brev. Toletani.

* Prudentius in libro Katimerinon, Hym. V. *Ad Incenſum Cerei Paſchalis.*
* *ſole*
* *ſplendent ergo tuis muneribus Pater*
* *mobilibus*
* *æmula*
* *Quanï nox cum lacero victa fugit peplo*
* *concilii*
* *certatim vigili congerimus tere. ce extructoque agimus Sacrario.*
* *roſcidæ*
* *offeras*

INventor rutili lux boni luminis,
Qui certis vicibus tempora dividis:
*Merſo * ſolo Chaos ingruit horridum,*
Lucem redde tuis Chriſte fidelibus.
** Splendent præſpicuo lumine ardua*
*Flammis * luminibus ſcilicet atria,*
*Abſentemque diem lux agit * æmulam*
** Noctem illuminas fulgore prævio.*
Nos feſtis trahimur per pia gaudia
*Noctem * concilian, votaque proſpera*
** Concentu parili, ſuavisſonantibus*
Hymnorum modulis ora reſolvimus.
*O res digna, Deus, quam tibi * reſiduæ*
*Noctis principio Grex tuus * offeret,*
** Lumen, quod tribuis nil pretioſius:*
** Luce quali tua præmia cernimus.*
** Tu lux vera oculis, lux quoque ſenſibus*
*Intus tu ſpeculum, * fons*
*Lumen quod * delibat plebs tua ſuſcipe*
*Tinctum pacifici chriſmatis * ſanguine.*
Per Chriſtum genitum ſumme Pater tuum,
In quo viſibilis ſtat tibi gloria:
Qui noſter Dominus, qui tuus unicus
Spirat e patrio corde Paraclitum.
Per quem ſplendor, honor, laus, ſapientia,
*Majeſtas, bonitas, * & pietas*
** Tu Regnum contines nomine triplici,*
Tenens perpetuis ſæcula ſæculis. Amen.

* *lucem qua tribuis*
* *lucem qua reliqua*
* *Tu ſpeculum foris*
* *ſamulans offero ſucipe*
* *unguine*
* *& pietas tua*
* *Regnum continuae*

At inquies: Initium Quadrageſimæ in eodem Breviario ita conſignatur: *Feria IV. in capite jejunii*. Cujus Officium totum eſt de Quadrageſimali jejunio, ut ex conſequentibus ſatis aperte liquet:

In *Capitula*, ſeu Oratione Completoria poſt primam Lectionem: *Erubeſcimus &c. petentes, ut in hoc noſtræ afflictionis tempore noſtrum jubeas peccatum emittere* &c. Et in Benedictione, ibidem: *Omnipotens Deus, cui ob indictum hoc jeiunium noſtra pandimus crimina, ab omni nos delicto immunes efficiat.* ℟. Amen. *Suſcipiens veſtræ abſtinentiæ precem, nunquam vos patiatur a ſua dividi corpore.* ℟. Amen. *ut ſicut ammonitio eius vos prævenit, qui divinæ animadverſionis evaſiſtis ſententiam, ita miſeratio ſubſequatur, qua perducamini ad coronam.* ℟. Amen.

Item

Item in Oratione ad Sextam, pag.77. col.3. *Deſiderium tuum &c. paterna nobis indulgentia blandiaris. Et pro humiliatione præſentium, gaudia retribuas æternorum.*

Et poſt Lectionem Epiſtolæ B. Pauli ad Coloſſ., *memor eſto omnis Sacrificii noſtri, quod tibi non ſolum oblatione, atque afflictione dicamus; ut nos tibi humiles ſemper facias, & contritas attendas.*

Demum eadem die, legitur (pag.74. col.4.) *Sermo ad carnes tollendas*: & Lectiones Scripturales, cùm Veteris, tum novi Teſtamenti totæ ſunt de capite jejunii Sacratiſſimæ Quadrageſimæ. Ita quidem. Sed non ex primaria inſtitutione. Iterum paulo attentius etiam Miſſale Toletanum Mozarabicum inſpiciamus. In eo,

Feria IV. in Capite jejunii ita legitur.

,, *Antiphona*. Exaudi nos Deus, quoniam benigna eſt miſericordia tua: ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in nos, Domine. ℣. Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ uſque ad animam meam ℣. Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, in ſæcula ſæculorum ℟. Amen. *Pſal.* Exaudi nos Deus.

,, Kyrie eleiſon, Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon. Pater noſter. Et ne nos *Pſalm.* Deus miſereatur noſtri, *totum cum*, Gloria & honor Patri. ℣. Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam. ℟. Et ſalutare tuum da nobis. Peccavimus cum patribus noſtris ℟. Injuſte egimus, iniquitatem fecimus. ℣. Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te veniat ℣. Dominus ſit ſemper vobiſcum.

O R E M U S.

,, Concede nobis, quæſumus Domine, præſidia militiæ &c. *Ut in Romano. Et poſtea Sacerdos benedicat cineres.*

,, Adjutorium noſtrum in nomine Domini. ℟. Qui fecit cælum & terram ℣. Dominus ſit ſemper vobiſcum ℟. Et cum ſpiritu tuo. *Oratio*. Deus qui non mortem, ſed pœnitentiam &c. *Ut in Romano.*

O R A T I O.

,, Omnipotens ſempiterne Deus, qui miſereris omnium, & nihil odiſti eorum quæ feciſti, diſſimulans peccata hominum propter pœnitentiam; qui etiam miſericorditer ſubvenis clamantibus ad aures clementiæ tuæ, bene✠dicere & ſanctificare digneris hos cineres, quos ſuper capita noſtra, cauſa ſanctæ religionis, & humilitatis pro peccatis noſtris more Ninivitarum ferre conſtituiſti: da per invocationem Sancti tui nominis, ut omnes qui eos ad precandam miſericordiam tuam ſuper capita ſua tulerint, mereantur à te Domine JESU-CHRISTE, omnium delictorum ſuorum veniam percipere, & hodie ſic ſancta inchoare jejunia, ut ad diem reſurrectionis, purificatis mentibus digne mereantur accedere, & in futuro perpetuam, & immarceſcibilem accipere gloriam. Per Dominum noſtrum JESUM-CHRISTUM.

B E N E D I C T I O.

,, Benedictio ✠ Dei Patris omnipotentis, & Filii, ✠ & Spiritus ✠ Sancti, deſcendat & maneat ſuper hos cineres. ℟. Amen.

Hic aſpergat aquam benedictam ſuper cineres.

,, *Benedictis cineribus, incipiat cantor antiphonam*: Immutemur habitu &c. *Dicatur tribus vicibus. Deinde dicatur alia antiphona.* Inter veſtibulum. ℣. Gloria & honor Patri. ℟. Emendemus &c. Adjuva nos &c. ℣. Gloria & honor Patri.

,, *Interim dum cantaverint clerici has antiphonas, accipiant clerici & laici cineres de manu Archiepiſcopi, vel Sacerdotis, & dicat ſacerdos, dum poſuerit antiphonam*: Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reverteris. Age pœnitentiam, & prima opera fac,

,, *Hoc*

„ *Hac facto, eant omnes ad proceſſionem. Finita proceſſione, fiat ſermo: quo „ finito, incipiant Miſſam.* His objectionibus ut fiat ſatis,

Nota primò, quòd in hac miſſa dicitur alleluja ad Laudem poſt evangelium, ad ſacrificium autemſeu offertorium unicus verſus.

Nota ſecundò, quòd in eodem Miſſali, etiam *Officium Dominicæ Primæ Quadrageſimæ ita incipit.*

NOTA. „ Ecce nunc tempus acceptabile, alleluja, ecce nunc dies ſalutis, alleluja. „ *Verſus*. Dominus regnavit decorem induit, induit Dominus fortitudinem, & „ præcinxit ſe. *Deinde præcentor repetit*, ecce nunc die ſalutis. *Tum dicitur*, Glo- „ ria & honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto in ſæcula ſæculorum. Amen. „ *Poſt*, Gloria in excelſis, *& orationem. Sequitur lectia ex Prophetia Iſaiae* „ *cap.* 55. Hæc dicit Dominus: Audite audientes me, & comedite bonum. &c. „ *Deinde poſt canticum trium Puerorum, & pſalmum, & poſt Orationem pro pœni-* „ *tentibus, ſubſequitur lectia ex Epiſtola 2. ad Corinthios cap.* 5. Pro Chriſto lega- „ tione fungimur &c. *uſque*, tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes. *Poſt-* „ *modum Evangelium ex Joannis cap.* 4. Dominus noſter Jeſus Chriſtus reliquit Ju- „ dæam, & abiit in Galilæam &c. *uſque*, quia hic eſt verè Salvator Mundi. „ *In poſterum* Alleluja omittitur ad Paſcha, ex præſcripto Concilii Toletani quar- „ ti, canone XI.

*ANNOTATIO XXVII. pag. 79.

Nota tertiò, quod in Br. quoque Moz. Tolet. pag. 79. col. 4. *In primo Dominico Quadrageſimæ*, quæ gaudet Officio, & Hymno proprio, ita legitur:

HYMNUS Ad primas Veſperas pag. 80. col. 1.

* edite

*Alleluya piis * edicte laudibus*
Cives ætherei, pſallite unanimiter
Alleluya perhenne.
Hinc vos perpetui luminis accolæ
Ad ſummum reſonate hymniferis choris
Alleluya perhenne.
Vos Urbs eximia ſuſcipiet Dei,
Quæ lætis reſonans cantibus, excitat
Alleluya perhenne:
Fælici reditu gaudia ſumite,
Reddentes Dominum glorificum melos,
Alleluya perhenne.
Almum ſydere jam Patriæ decus
Victores capite, quo canere poſſitis
Alleluya perhenne.
Illic Regis honor vocibus inclitis
Jocundum reboat carmine perpetim
Alleluya perhenne.
Hoc feſſis requies, hoc cibus, hoc potus
Oblectans reduces hauſtibus affluens
Alleluya perhenne.
Noſque ſuaviſonis conditor affatim
Rerum carminibus, laudeque pangimus
Alleluya perhenne.
Te Chriſte celebrat gloria vocibus
Noſtris omnipotens, ac tibi dicimus
Alleluya perhenne. Alleluya perhenne.
Amen.

Et pag. 80: col. 2. ad Veſperas ejuſdem diei, hæc habetur *Capitula*, ſeu Completoria.

CAPITULA.

„ Alleluja in Cælo, & in terra: in Cælo perpetuatur, & in terra cantatur. „ Ibi ſonat jugiter: hic fideliter. Illic perhenniter, hic ſuaviter. Illic feliciter: „ hic concorditer. Illic ineffabiliter: hic inſtanter. Illic ſine ſyllabis: hic mo- „ dulis. Illic ab Angelis: hic a Populis. Quam Chriſto Domino naſcente in lau- „ de & confeſſione nimis ejus, non ſolum in Cœlo, ſed & in terra Cœlicolæ ceci- „ nerunt: dum gloria in excelſis Deo, & pacem in terra bonæ voluntatis homini- „ bus nunciaverunt. Quæſumus ergo Domine, ut quorum miniſteria nitimur imi- „ tari laudando, eorum mereamur conſortium beatæ vitæ vivendo. *Pater noſter* „ *Liberati a malo.*

BENEDICTIO.

„ Alleluja, quæ ineffabiliter concinitur in Cœlis, efficacius declaretur in „ laudibus veſtris. ℟. Amen. Et quæ illic ſine intermiſſione decantatur ab Ange- „ lis, hic per momenta affectus concinatur a Populis univerſis ℟. Amen. Ut hæc „ ipſa, quæ laus dicitur Dei, in ea quæ nunc laude initiari populos facit, Æter-

„ na

„ næ vos adſcribat ſocios manſioni . ℟. *Amen* . *Lauda* . Ibis , Alleluja . proſperum
„ iter habebis , Alleluja . Et iterum cum gaudio revertaris ad nos , Allcluja .
„ *V.* in manibus enim ſuis portabunt te : ne unquam offendas ad lapidem pe-
„ dem tuum . *Et iterum V.* Gloria & honor *pſ. L.* Kirie el. ℟. Chriſte el. Kirie el.
Pater noſter . *Preces* . Domine miſericordiarum obliviſeere peccata noſtra . In principio creaſti Cælum & terram . *pſ.* obliviſcere &c.

*Item pag.*81 . *col.*3. *In Laudibus ejuſdem Dom.I. Quadrag.*

C A P I T V L A.

„ Alleluja , nomen , quod interpretatione rui laudem perſonas Dei , eſto
„ conſummatrix Matutini Officii &c. (quæ habetur etiam in Cod. Veron. *pag.* 65.)

Lauda . Ibis , alleluja , proſperum iter .

B E N E D I C T I O.

„ Alleluja nomen pium , atque jocundum dilatetur ad laudem Dei in ora om-
„ nium populorum . ℟. *Amen* . Sit in vocibus credentium clara, quæ in Angelorum
„ oſtenditur concentibus glorioſa . ℟. *Amen* . Et quæ in æternis civibus ſine ſono-
„ rum ſtrepitu enitet , in veſtris cordibus affectu pleniori fructificet. ℟. *Amen* . Per
„ miſericordiam . *Lauda* . Angelus Domini bonus comitetur tecum , alleluya : &
„ omnia bona præparet itineri tuo . *P.* Er iterum cum gaudio revertaris ad nos ,
„ alleluja . V. Mittat tibi auxilium de ſancto; & de Syon tueatur te. *P.* & iterum .
„ ℣. Gloria & honor . *P.* Et iterum . HIC CLAUDITUR ALLELUJA .
„ *Pſ.* Miſerere mei Deus &c. *totum cum* Gloria . *Poſtea* Kyrie el .

Hæc autem oſtendunr, nec Dominicam ante diem Cinerum, quæ in Miſſali Mozarabico *ad carnes tollendas* appellatur, nec ipſam Feriam IV.Cinerum,cui titulus *in capite jejunii*,ex primaria inſtitutione obtinuiſſe apud Hiſpanos. Atque ut utrumque etiam ex ipſa Miſſalis,&Breviarii Toletani apertiſſima interpolatione confirmem , memorià eſt recolendum,quod inHiſpania(ut ex ſuperioriBenedictione probatum eſt) *All. claudebatur* initioQuadrageſimæ,juxta decretumConcilii ToleraniQuarti,Canone XII.

* „ Item cognovimus (inquit) quoſdam Hiſpaniæ Sacerdotes (1) qui in Qua- *celebr.an. Chriſt.623. Præſide S. Iſidoro.
„ drageſimæ diebus Alleluja decantant , præter in ultima hebdomada Paſchæ, quod
„ deinceps interdicimus fieri : ſtatuentes , ut in omnibus prædictis Quadrageſimæ
„ diebus, quia tempus eſt , non gaudii , ſed mæroris, alleluja (2) non decantetur . (1) *quod*
„ Tunc enim opus eſt fletibus ac jejuniis inſiſtere, corpus cilicio & cinere induere , (2) *ideo non dec.*
„ animum mœroribus dejicere, gaudium in triſtitiam vertere , quouſque veniat tem-
„ pus reſurrectionis Chriſti; quando oportet Alleluja in lætiria canere , & mœro-
„ rem in gaudium commutare. Hoc enim Eccleſiæ univerſalis conſenſio in cunctis
„ Terrarum partibus roboravit . Quod & à nobis omnibus ut conſervetur per Hiſ-
„ panias Galliaſque provincias , oportebit . In temporibus quoque (4) reliquis, id
„ eſt Kalendis Januarii , quæ propter errorem gentiliratis aguntur , omnino Alle- (4) *reliquorum*
„ luja non decantetur : in quibus etiam, præter piſcem & olus , ſicut in aliis qua-
„ draginta diebus, à cæteris carnibus abſtinerur, & à quibuſdam, nec vinum bibitur.
„ Si quis igitur Epiſcopus, aut Presbyter , aut Diaconus , aut quilibet ex Ordine
„ Clericorum fuerit repertus , qui arbitrium ſuum huie conſtitutioni exiſtimet præ-
„ ferendum , ordinis ſui officio carere cogatur , & à communione ejuſdem Paſchæ
„ privetur .

Paria habet S. Iſidorus lib. I. de Eccleſ. Off. Cap.13. his verbis : *Laudes , hoc eſt Alleluia canere , antiquum eſt Hebræorum , cuius expoſitio duorum verborum interpretatione , vel compòſitione conſiſtit , hoc eſt , LAVS DEO . Verùm apud nos, ſecundum antiquam Hiſpaniarum traditionem , præter dies jeiunorum , vel Quadrageſimæ , omni tempore canitur alleluja* . Ergo primitùs in Hiſpania *alleluja* intermittebatur ab initio Quadrageſimæ , uſque ad Paſcha . Quem morem in noſtro Libello Orationum religiosè ſervatum iuvenio . In Dominica namque *in carnes tollendas* , à qua jejunium Quadrageſimale ſumit exordium , *Laudes* allelujaticæ tolluntur ad Veſperas ejuſdem diei , ut legitur in rubrica ipſarum Veſperarum (pag.65.):„ ITEM COMPLETURIA POST EXPLICITAS LAUDES , QUAS PSALLENDO VADUNT USQUE AD SANCTA JHERUSALEM , QUÆ IN SANCTO FRUCTUOSO DICENDA EST; „ & ut conſtat ex ſequentibus duabus Benedictionibus , ac Completoria , quibus Veſperæ ejuſdem Dominicæ terminantur .

BENEDICTIO.

,, Alleluja nomen pium atque jucundum, dilatetur in laudem Dei in ora
,, omnium populorum: ſit in vocibus credentium clara, quæ in Angelorum oſten-
,, ditur concentibus glorioſa: ut quæ in æternis civibus ſine ſonorum ſtrepitu
,, enitet, in veſtris cordibus affectu pleniori fructificet.

COMPLETORIA AD SANCTUM PETRUM.

,, Multimoda in laudum conſummatione, tua Chriſte hodierni diei ſolemnia
,, peragentes, quæſumus, ut in ore noſtro perfecta laus tua ſine intermiſſione
,, fructificet, & cum effectu mentium noſtro ſe dilatet in pectore: ut, quam
,, nunc concinendo peregrimus, ad glorioſum reſurrectionis tuæ feſtum devotis
,, cordibus concinamus.

BENEDICTIO.

,, Deus, in cujus Laudibus hæc ſolemnia peregiſtis, glorioſos vos efficiat do-
,, no ſuæ laudationis; Laus quoque ejus in ore noſtro ſemper ſpecioſa appareat,
,, cujus glorioſa laudum hodierni feſti peregiſtis officia: ut laus, quæ nunc
,, in conſummatione officii in veſtris vocibus declarata eſt dulcis, ſuavior re-
,, ſultet in veſtris cordibus tempore Reſurrectionis.

Laudatus Sanctus Iſidorus, libro Æthymologiarum 6. Cap. 19. *Alleluia* (inquit) *duorum verborum interpretatio eſt, hoc eſt* * *LAUS DEI: & eſt Hæbræum. Significat igitur laudare Deum cum jubilo, & lætitia, & cantu, unde in cœlo auditur, ubi omnia Cantica ſunt læta, & perpetuum alleluja* = & de Divinis Officiis, Cap. 13. *Laudes, hoc eſt alleluja canere*. Itaque, cùm Canone XII. laudati Concilii Toletani Quarti cavetur,,, *Laudes poſt Apoſtolum decantari, priuſquam Evangelium prædicetur, dum Canones præcipiunt poſt Apoſtolum, non Laudes, ſed Evangelium annuntiari*,,, fallitur Garſias Loaiſa, qui *Laudum* nomine intelligit Hymnum trium puerorum. Nam certum eſt *Alleluja* ſignificari hoc loco, ut animadvertit Mabillonius, & conſtat ex Wvalfrido Strabo, qui cap. 22. teſtatur: *Reſponſoria, &* All., *quæ ante Evangelium cantantur, deinde adiuncta videntur, poſtquam antiphonæ ad ingreſſum diei exſpirarunt; quæ & videntur prohibitæ canonibus Hiſpanorum, qui longo poſt tempore ſunt conſtituti. In illis enim jubetur, ne aliquis hymnus inter lectionem Apoſtolicam & Evangelicam in ordine Miſſæ ponatur*. Quare ſignanter
,, Eminentiſſimus Card. Bona lib. 2. *Rerum Liturg.* Cap. 6. §. 4.,, Ad ritum (inquit)
,, Moz-arabicum, quo tunc Hiſpania utebatur, & longo poſt tempore ibidem vi-
,, guit, pertinet iſte Canon *: quem ritum cum quidam Sacerdotes perverterent,
,, meritò in illos Toletani Concilii Antiſtites, Iſidoro Hiſpalenſi in eo præſiden-
,, te, animadverterunt. Sunt autem Laudes, quæ poſt Evangelium priſco more
,, Hiſpaniarum dicuntur, non Hymnus trium puerorum, ut ait in Notis ad præ-
,, citatum Canonem Garſias Loaiſa, ſed verſiculus cum *Alleluja*, ei prorſus ſimilis, qui
,, ritu Romano poſt Reſponſorium cantatur: ipſum verò Reſponſorium cantabant Hiſ-
,, pani poſt Lectionem veteris Teſtamenti, quæ in eodem Miſſali Epiſtolæ præmittitur.

* Etiam Codex Veron. in toto Officio *Dominicæ in carnestollendas* ita *Alleluja* interpretatur.

* XII. Concilii Tolet. Quarti.

Sequiori tamen ætate cœpit a Septuageſima, propter primi hominis lapſum, quem in ſacris vigiliarum lectionibus recenſet Eccleſia, *Alleluja* deponi; ut eruditè demonſtrat Martenius * his verbis:

,, In dimittenda autem hac lætitiæ voce non unus fuit omnium Eccleſiarum
,, uſus. Nam ut ait Durandus lib. 6. c. 24. (*Quidam in ipſo ſabbato Septuageſimæ*
,, *dimittunt alleluja ad ſextam, quidam ad nonam, quidam ad veſperas, quidam*
,, *verò ad nocturnum hujus Dominicæ, & quidam ad primam Dominicæ hujus diei:*
,, *quæ varietas provenit ex diverſitate inceptionis diei. Rectius tamen dimittitur in*
,, *veſperis, quia tunc dies incipit quoad diurna officia, quia nox præceſſit, dies au-*
,, *tem appropinquavit. Et hoc etiam ſtatuit Alexander Papa II. ut ejus geminatio ad*
,, *finem præcedentis temporis pœnitentiæ, quam laus ſequitur evangelica, referatur, &*
,, *ejus depoſitio luctui ſequentis temporis aſſignetur. Unde & quædam Eccleſiæ depo-*
,, *nunt alleluja cum gaudio magno, aliæ vero cum gemitu & ſuſpirio.*) Hactenus Du-
,, randus, ubi, quod ait de Alexandri Papæ II. decreto dimittendi ad Veſperas al-
,, leluja, confirmatur ex Micrologo, qui cap. 47. idem aſſerit. Verum à paucis
,, obſervatum fuiſſe teſtantur antiqui rituum libri diverſarum Eccleſiarum, quos
,, percurrimus. Et quidem ex Silvanectenſi ordinario ad completorium; ex Verti-
,, enſi, eo decantato, dimitti debet. Verum aliæ paſſim Eccleſiæ illud retinent &
,, ad

* *De antiqua Eccl. diſcip. in divinis celebr. Off.* pag. 126.

Digitized by Google

,, ad matutinum, & ad laudes. Quod addit Durandus,quaſdam Eccleſias illud dimit-
,, tere cum gaudio , confirmari poteſt ex variis ordinariis, & antiphonariis . Ordi-
,, narium Silvanectenſe jubet ut ad veſperas ſabbatti pſalmi ſinguli cum triplici al-
,, leluja , excepto tertio qui cum duplici tantùm , pro antiphona decantetur . Be-
,, nedicamus verò cum duplici , ac deinceps ad completorium ſileat . In aliis paſſim
,, Eccleſiis in nocturnis vigiliis ad invitatorium , ad ſingulas antiphonas , & reſ-
,, ponſoria , in laudibus item ad ſingulas antiphonas ſumma cum animi jubilatione
,, concinebatur . Maximè verò ad pſalmum *Laudate Dominum de Cœlis* , ad cujus
,, ſingulos verſus repetebatur . Audiendum eſt ea de re Eccleſiæ Remenſis ordi-
,, narium ; *Laudate Dominum de cælis* , hoc modo decurritur. Unus ex præsbyte-
,, ris incipit antiphonam , & totam decanrat ita : *Laudate Dominum de cælis allelu-*
,, *ja* ; Primus chorus reſpondet : *Laudate eum in excelſis alleluja* . Alter chorus reſ-
,, pondet cum duplici alleluja ſic ; *Laudate cum omnes angeli ajus* , *laudate eum om-*
,, *nes virtutes ejus alleluja alleluja* . Item primus chorus cum triplici alleluja ſic :
,, *Laudate eum ſol & luna* , *laudate eum omnes ſtellæ* , *& lumen alleluja alleluja alle-*
,, *luja* . Alter chorus canit quartum verſum cum ſimplici alleluja *Laudate eum cæli*
,, *cælorum* : Quintus verſus cum duplici alleluja canitur , ſextus cum triplici alle-
,, luja , & ſic uſque in finem . In fine autem . *Sicut erat in principio &c. Amen.*
,, *Alleluja alleluja alleluja* . Cum triplici alleluja finitur , & cum tono , nec anti-
,, phona reperitur . ,, Idem erat uſus inſignis Eccleſiæ Cabilonenſis & Turonen-
ſis S. Martini . Illius meminit Hericus in lib. miraculorum S. Germani Autiſſio-
dorenſis cap. 10. ubi ſic loquitur : ,, Erat autem alleluja quod noſtra Eccleſia Se-
,, ptuageſimæ tantum die Dominico cum ſupramemorato pſalmo (*Laudate Domi-*
,, *num de cælis* ,) modulari conſuevit , ut in primo verſu ſemel , in ſecundo
,, bis , in tertio tribus vicibus reciprocatum . In quarto demùm reiteratur à ca-
,, pite . ,, Ex ordinario Cenomanenſi ,, in medio cujuslibet verſus dicitur ſe-
,, mel *alleluja* , & in fine cujuslibet verſus ter *alleluja* , & in fine pſalmi dicitur
,, antiphona *alleluja* , & ita includitur *alleluja*) ,, In Pontificali etiam Salisbur-
genſi ſcriptum reperio ut (poſt matutinas per oratoria *alleluja* cantetur .) ,, An-
,, tiphonarium S. Martini turonenſis addit , ut in laudibus ad primam antiphonam
,, dicantur decem *alleluja* , totidem ad ſecundam, ſeptem ad tertiam , in fine quar-
,, tæ tria , pſalmus verò *Laudate Dominum de cælis* eo , quo diximus modo decan-
,, tetur : *Benedicamus Domino* cum duplici alleluja .

Sed antiquitus non fuit ſic . Vidimus namque in Hiſpania hocce letitiæ ſignum uſque ad initium Quadrageſimæ recitatum .

Itaque, cum Miſſale Mozarabicum , *In primo Dominico Quadrageſimæ* Miſſam inchoet : *Ecce nunc tempus acceptabile* , *alleluja* , *ecce nunc dies ſalutis*, *alleluja* : itemque Breviarium * Toletanum concinat eadem die illum lætitiæ pleniſſimum hymnum, quem paulo ſupra recitavi ,

* pag. 80. col.3.

Alleluja piis edite laudibus ;

Nemo amplius dubitaverit , Toletanam Eccleſiam , mutata veteri diſciplina, Dominicam Quinquageſimæ , ac Feriam IV. in Capite jejunii , poſt Iſidori tempora cum Miſſali tum Breviario Mozarabum addidiſſe .

Verùm ad LAUDES noſtri Libelli Orationum antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani paulò diligentius attendamna ; quoniam & ipſæ plura , nec minus expreſſa Quadrageſimalis initii confirmandi teſtimonia nobis ſuppeditant . In his luculentum eſt illud, quod retulimus ex fine Matutini *Dominicæ* in Carnes tellendas .

,, ITEM COMPLETURIA POST EXPLICATAS LAUDES, QUAS
,, PSALLENDO VADUNT USQUE AD SANCVA JERUSALEM , QUÆ
,, IN SANCTO FRUCTUOSO DICENDA EST . Sequitur namque:

* ,, Lætare Jheruſalem,quoniam filii tui collecti numeroſæ collectionis tibi perſo-
,, nant laudes;quæſumus proinde, Deus,ut in hujus ſanctæ Matris gremio conſtituti,
,, perpetuum tibi alleluja & ſpiritu & mente pſallamus; ſicque, quod nunc in peractio-
,, ne matutini officii per multiplicationem laudum devotè conſummantes perſolvi-
,, mus, poſt noſtrum obitum cum Sanctis tuis omnibus tibi uberiùs decantemus.

* Cod. Veron.p.g.65.

,, ITEM COMPLETORIA DIE DOMINICO AD VESPERUM .

,, Ecce laus tua, Deus , quæ eſt alleluja , & cælos implet & terram :
,, cum & ſupernorum ineſſabili concentu , & terrenorum officiis declaratur ; quæ-

„ ſumus ergo, Deus, ut quum te in illa die viderint oculi noſtri in gloria, læ-
„ tetur cor noſtrum ſuper allelnja, ut per laudis hujus exhibitionem devo-
„ tam, & hic promerearur criminum veniam, & poſt, æternam perducamur
„ ad glorism quum manifeſtata nobis ſuerit ſacies tua.

„ ITEM, poſt Benedictionem, COMPLETORIA AD S. PETRUM *Multimodam &c.*

Harum enim *Completariarum* Orationum verba, & tituli ſeu ſuperſcriptiones, indicare videntur triduanas illas *Proceſſiones*, ac Litanias, quæ a Clero, & populo *per Sanctorum Baſilicas ambulante* fiebant in Hiſpania initio Sacratiſſimæ Quadrsgeſimæ. De quibus inſignem habemus locum in Concilio Bracarenſi ſecundo, celebrato anno Chriſti 572. dum ſtatuit, ut per ſingulos annos a Metropolitano Epiſcopo Paſcha pronuncietur.

(1) *omnimodis* „ Placuit (inquit,) ut poſtquam omnia in Concilio Sacerdotum fuerint or-
„ dinsta, illud (1) omnibus modis obſervetur, ut ſupervenutum ipſius anni
(2) *intimetur* „ Paſcha, quoto Calendarum die; vel quota luna debet ſuſcipi à Metropoli-
„ tano Epiſeopo (2) nuncietur. Quod ceteri Epiſcopi, vel reliquus clerus bre-
„ viculo ſubnotantes, unuſquiſque in ſua Eccleſia, adveniente natalis die Do-
„ mini, adſtanti populo poſt lectionem Evangelieam nuntient, ut introitum qua-
„ drageſimæ nullus ignoret: in cujus principio convenientes in unum vicinæ Ec-
„ cleſiæ, per triduum cum Pſalmis per Sanctorum Baſilieas ambulantes celebreut
(3) *obſervaro* „ Litanias. Tertio autem die celebratis hora nona, ſive decima miſſis dimiſſo
„ populo, præcipiant Quadrageſimæ (3) ſervare jejunia, & mediante Quadra-
„ geſima ex diebus viginti baptizandos infantes ad exoreiſmi purgationem onerre.

Sed, & juxts noſtrum Libellum, itum eſt a Clero, & populo Tarrsconenſi initio Quadrageſimæ, ad S. FRUCTUOSUM, ad SANCTAM HIERUSALEM, & ad S. PETRUM, ut Sacri Baptiſterii oſtia cum LAUDUM CONSUMMATIONE clauderentur. Igitur in Hiſpauia jejunium a Quadrageſima exordiebatur.

Si quæras cauſam hujus veteris Hiſpaniarum diſciplinæ; en ego teſtem non minus illuſtrem ac certum affero, Concilium nempe Toletanum XVII. celebratum anno Chriſti 694. quod Canone II.,

* obſervandis *De * ſervandis oſtiis Baptiſterii in initio Quadrageſimæ,*

„ Licet (inquit) in initio Quadrageſimæ baptizandi generaliter claudatur
„ myſterium, tamen Eccleſiaſticæ conſuetudinis ordo depoſeit, & neceſſe eſt,
„ ut oſtia baptiſterii iu eodem die Pontificali manu annulo aſſignata claudantur,
„ & uſque in Cœnæ Domini ſolemnitatem nullatenus reſerentur: ob id videlicet
„ ut & per ſignaculum Pontificum (excepto graviſſimæ neceſſitatis obventu) in his
„ diebus mònſtretur, per totum Orbem non licere fieri baptiſmum & ſanctificatio-
„ nem: iterum Epiſcopali ad eam obſervatione reſerata, ſignetur Dominicæ patere
„ myſterium reſurrectionis, in quo ad vitam factus eſt aditus homini: ut quia per
„ baptiſmum conſepultus eſt in morte Chriſti, reſurgat cum eo in gloria Dei.

„ Quod quia in aliquibus Eccleſiis minimè hæc ſancta conſuetudo ab Epiſcopis
„ cuſtoditur atque peragitur, ideo per hanc noſtram ſententism ſancimus atque
„ decernimus, ut ita à totius Hiſpaniæ & Galliarum Pontificibus cuſtodiatur, qua-
„ tenus in prædicto die, initii videlicet Quadrageſimæ, & oſtia ſancti baptiſterii
„ cum laudum eonſummatione claudantnr, & ab Epiſcopis ſuorum ſignaculo obſi-
„ gnentur; ita ut niſi in Cænæ Domini eelebritate, quando more ſolito altaris de-
„ bent deveſtiri, ea debeant oſtia reſerari. Inconveniens etenim res eſt, ut illic in
„ præmemoratis Quadrageſimæ diebus cunctis aditus pateat adeundi, ubi non lieet
„ debitum myſterium exerceri.

Luculentus eſt ad dilucidandum hunc Canonem inſignis locus Gregorii Turonenſis, lib. I. *de Gloria Martyrum*, cap. 23. in quo de Fontibus Hiſpsniæ ſic loquitur: *Igitur cum dies ſacer poſt curriculum anni decedentis advenerit, quo Dominus confuſo proditore, myſticam diſcipulis præbuit cænam, conveniunt in loco illo cum Pontifice cives, jam odorem ſacri præſentientes aromatis. Tunc, data aratione, Sacerdos oſtia templi jubet ſimul muniri ſignaculis, adventum virtutis Dominicæ præſtolans. Die autem tertia, quod eſt Sabbati, convenientibus ad baptizandum populis, adveniens Epiſcopus cum civibus ſuis, inſpectis ſignaculis, oſtia reſerat clauſa, ac mirum dictu, piſcina, quam reliquerant vacuam, reperiunt plenam, ſed cumulo altiore refertam, ut ſalet ſuper ora modiarum triticum aggregari: videaſque huc illuc latices flu-*

Digitized by Google

fluctuare, nec parcè in diverſa diffluere. Tunc cum exorciſmo ſanctificatum conſperſum deſuper chriſma omnis populus pro devotione bauriet, & *vas plenum domi pro ſalvatione reportet, agros vineaſque aſperſione ſoluberrima curaturus. Et cùm exinde multitudo amphorarum ſine collato numero bauriatur: numquam tamen vel cumulum minuit, licet ubi infans primus intinctus fuerit, mox aqua reducitur*,,. Ex his ergo Conc. Tolet.& Greg.Turon.teſtimoniis colligere nobis licet antiquum Eccleſiæ Hiſpanæ morem conſignandi baptiſterii,nomenque ſontis Baptiſmalis, qui, ut a Sidonio Appollinari lib.2.Epiſt.ad Domit., *Piſcina* nuncupatur. Reddita nempe Eccleſiæ pace, ſtatim cœperunt conſtrui in Hiſpania Ædes publicæ,ſeu *Capellæ* ad baptiſmatis miniſterium deſignatæ.Iſtiusmodi verò ædes,ſeu baptiſteria,ut plurimùm,erant ab Eccleſiis diſtincta, ſed tamen juxta ipſas poſita;ut conſtat ex dictis Litaniis, quæ agebantur initio Sacratiſſimæ Quadrageſimæ in claudendis oſtiis eorundem baptiſteriorum, itemque *ex Laudibus* expliciundis *in Sancto Fructuoſo*, quas *pſallendo ibont uſque ad Sanctom Hieruſalem*, & *Sanctum Petrum*, ſicut legitur in noſtro Libello Orationum Gothico-Hiſpano. Verùm non ſolum in Hiſpania, ſed etiam alibi gentium idem optinuit baptiſteria ab Eccleſiis ſeparata condendi ritus, ut probat Martenius * ex S Paulini Epiſtola 12. ad Severum, ubi de ejus baptiſmali ſonte ita canit:

* *de antiq. Eccleſ. Rit. pag.9.*

Dives opum Chriſti, pauper ſibi pulcra Severus
Culmina ſacratis fontibus inſtituit.

Et ex Fortunato libro 2. Carmine 12. ubi agit de baptiſterio Moguntiæ ædificato; ſed etiam ex Vita B. Altonis, cujus in Monaſterio cum S. Bonifacius eccleſiam conſecraſſet ita, ut præter ſolitum morem feminis ad eam liber pateret aditus, attamen ,, *fontem quemdam in eodem loco, juxta eccleſiam poſitum, ea benedixit ratione, ut mulieri nulli liceret ad eum accedere* ,,. Idem videre eſt in pluribus Italiæ civitatibus, ut diſcimus ex Mabillonii Itinere Italico, in quo inter alia multa hæc lego; *Eccleſia Novarienſis primaria in honorem Beatiſſimæ Virginis dedicata, ſeparatum habet inſigne baptiſterium S. Johannis Baptiſtæ, uti Romæ, Florentiæ, Piſis, Parmæ, Patavii, aliiſque in locis nonnullis*. Et infra ubi de Ravenna, *baptiſterium antiqui operis extra eccleſiam* memorat. Idem etiamnum obſervare licet in Turonenſi S. Martini eccleſia, quæ ſeparatum quoque a Baſilica baptiſterium habet in Æde S. Johannis, qua pro Capitulo Canonici uti ſolent. Denique cernebatur olim baptiſmalis eccleſia in auſtrali parte Cathedralis Hildesheimenſis, ex Vita S. Godehardi num.23. apud Bollandum 4. Maii.

Huc reſpicit Decretum illud Toletani Concilii à Gratiano 16.q.1.c.53.relatum: *Plures baptiſmoles Eccleſiæ in una terminatione eſſe non poſſunt; ſed tantummodo cum ſubditis capellis.* Scilicet primis temporibus, quoniam in ſolis ferè Cathedralibus Eccleſiis exſtabant Baptiſteria, ea de cauſa propè ipſas, propter neceſſitatem, ſubjectæ quædam Capellæ, Baptiſmati deſtinatæ, erigebantur. Cùm enim ſoli priſcis temporibus baptizarent Epiſcopi, niſi periculum eſſet in mora, ſolæ etiam in quibus reſidebat Epiſcopus Eccleſiæ,Baptiſteria habebant,cum nonnullis tamen vicinis Capellis, ſub peculiarium Sanctorum titulo Domino conſecratis, in quibus, ut inquit laudatus Martenius, * recens regenerati ſolebant olim ſtatim poſt ſuſceptum baptiſma Corpori, & Sanguini Domini participare. Hæc eſt origo altarium, quæ in ſacris baptiſteriis antiquitus erigebantur, ut nempe in ipſis Miſſa celebrari poſſet ad communionem renatorum. Hæc eſt cauſa nominum *Sanctæ Hieruſolem*, & *Sancti Petri* prope Baſilicam *S. Fructuoſi* in noſtro Libello Ritus Hiſpani. Hæc vetus denique condendorum Fontium baptimalium diſciplina; ob quam Hilarus Papa tria feciſſe dicitur Oratoria ſive altaria in baptiſterio Baſilicæ Coſtantinianæ apud Anaſtaſium,ſcilicet S.Jo:Bapt.,S.Johannis Evangeliſtæ,& S. Crucis.Præterea in baptiſterio Lateranenſi oratorium S.Stephani.Et de Symmacho Papa idem auctor loquens, *ad fontem*, inquit, *in baſilica S. Petri Apoſtoli Oratorium Sanctæ Crucis ex argento,confeſſionem* & *crucem ex auro* &c.Sed & in Piſano baptiſterio fonti *adhæret altare cum globo ſuper illud concavo, in quo Eucbariſtia olim ad uſum, ut veriſimillimum eſt, recens baptizatorum aſſervabatur*, ut refert ſupra citatus Mabillonius.

* *de antiq. Eccleſ. Rit. pag.11.*

Brev.

Digitized by Google

Brev. Moz. Tol. pag. 84. col. 2. *Hymnus dicendus per omnes dies Quadrageſimæ ad Tertiam, vel Sextam, vel Nonam infra Hebdomadam. Fer. II.*

* Prudentii Cathemerinon Hymno VII. jejunantium.
* Dux
* Nihil
* expiamur lividi
* putrem ne reſudans crapulam
* Obſtrangulatæ
* Hinc

HYMNUS.

*O Nazarene, * lux Bethlem, Verbum Patris,*
Quem Partus alvi Virginalis protulit,
Adeſto caſtis Chriſte parſimoniis,
Feſtumque noſtrum Rex ſerenus aſpice,
Jejuniorum dum litamus victimam.
** Nil hoc profecto purius myſterio:*
*Quo fibra cordis * expiatur vividi:*
Intemperata qao domantur viſcera,
*Arvina * putredine reſudans crapula*
** Ne ſtrangulatæ mentis ingenium premat.*
** Hic ſubjungatur luxus, & turpis gula,*
Vini atque ſomni degener ſocordia:
*Libido ſordens *, inverecundum lepos,*
Variæque peſtes languidorum ſenſuum
** Parcam hanc diſciplinam ſentiunt.*
*Nam ſi licenter * deſluens potu, & cibo,*
** Jejunate membra non * coerceant:*
*Sequitur, frequenti marcida * obletamine*
*Scintilla mentis ut * tepeſcat nobilis*
*Animuſque pigris * reſtat præcordiis*
Honor poteſtas ..... &c.

* inverecundus
* Parcam ſubactæ
* diffluens
* jejuna ritè
* coerceas
* oblectamine
* tepeſcat
* ſlertas ut

Brev. Moz. Tol. pag. 84. col. 3. *Fer. III. Dominicæ primæ Quadrageſimæ Ad Tertiam.*

* ut
* libetque
* lexiora
* Elia

HYMNUS

Frenentur ergo corporum cupidines,
*Deterſa * & intus emicet prudentia:*
Sic excitato perſpicax acumine,
** Liberque ſtatu * laxior ſpiritus*
Rerum Parentem rectiùs precabitur.
Helias tali crevit obſervantia,
** Recti Sacerdos; ruris hoſpes * nardi:*
*Frogore * ab omnique remotum ſegregem*
*Spreviſſe tradunt criminum * frequentium,*
Caſto fruentem Syrtium ſilentio.
Honor poteſtas ..... &c.

* votus * aridi
* ab omni quem remotum & ſegregem
* frequentiam

Brev. Moz. Tol. pag. 84. col. 3. *Fer. IIII. Dominicæ primæ Quadrageſimæ ad Tertiam.*

* Curruque raptus
* virum
* Moſes
* Throni

HYMNUS

Sed mox in auras igneis jugalibus,
** Curſuque raptu evolavit præpeti:*
Ne de propinqua ſordium contagio
*Dirus quietum mundus afflaret * virus,*
Olim probatis inclytum jejuniis.
Non ante cæli Principem ſeptemplicis
** Moyſes tremendi fidus interpres * Doni*
Potuit videre, quàm decem recurſibus
Quater volutis ſol peragrans ſydera
*Omni carentem cerneret * ſubſtanciam.*
*Victus precantis * ſolùm in lacrymis fuit:*
Nam flendo pernox irrigatum pulverem
Humi madentis ore preſſit cernuo:
Donec loquentis voce præſtrictus Dei,
Expavit ignem non ferendum viſibus.
Honor poteſtas ..... &c.

* ſubſtantio
* ſolus

Brev. Moz. Tol. pag. 84. col. 3. *Fer. V. Dominicæ primæ Quadrageſimæ ad Tertiam.*

* præcucurrit
* qui retorſit
* flexuoſa

HYMNUS

Johannes hujus artis haud minùs potens,
*Dei perhennis * præcurrit Filium:*
*Curvos viarum * retorſit tramites,*
*Et * famoſa corrigens diſpendia,*
Dedit ſequendam calle recto lineam.
Hanc obſequellam præparabat nuncius;
*Mox * ad futurum * conſtrues iter Deo,*
Inter clivoſos pinis, anfractas ut lenibus
Converterentur, neve quicquam devium
Ialapſa Terris inveniret veritas.
Honor poteſtas ..... &c.

* adſuturo
* conſtruens
* Clivoſa panis, confragoſa ut lævibus

Brev.

Brev. Moz. Tol. pag. 84. col. 4. *Feria VI. Dominicæ primæ Quadrageſimæ, ad Tertiam.*

HYMNUS.

NOn uſitatis ortus hic natalibus,
*Oblita lactis jam * victo in pectore*
Matris tetendit ſerus Infans ubera:
*Nec ante * partum de ſenili effuſus eſt,*
Quàm prædicaret Virginem plenam Deo.
*Poſt * hinc petente illo ſolitudines,*
Amictus hirtis beſtiarum pellibus,
*Setiſve tectus *, hiſpido velamine*
*Seceſſit, horrens inquinari, * ac pollui*
Contaminantis oppidorum moribus,
Illic dicata parcus abſtinentia,
Potum, cibumque Vir ſeveræ induſtriæ
** Uſque ſerum reſpuebat veſperum,*
Parum locuſtis, ex ſavorum agreſtium
*Liquore paſtum * corporis victum daret,*
Honor poteſtas.... &c.

* *quieto* — * *partu* — * *in patentis ille* — * *hiſpida & lanugine* — * & — * Prud. add. *in* — * *Parvum* — * *corporiſ ſuctus dare*

Brev. Moz. Tol. pag. 84. col. 4. *Sabbatum Dominicæ primæ Quadrageſimæ ad Tertiam.*

HYMNUS

HOrtator ille primus, & Doctor novæ
Fuit Salutis: nam ſacrato in flumine
Veterum pietas lavit errorum notas:
Sed tincta poſtquam membra defæcaverat,
Cælo refulgens influebat ſpiritus.
** Poſt ex labe dempta crimina*
Ibant renati non ſecus, quàm ſi rudis
*Auri * cocta vene pulchrum ſplendeat:*
*Nitet * metallis ſive lux argenti,*
** Sudi polito præniteus purgamine.*
Honor poteſtas... &c.

* *Hoc ex lavacra labe dempta criminum,* — * *recocta vena* — * *metalli* — * *argentei* — * *Sudum*

Brev. Moz. Tol. pag. 84. col. 4. *Fer. II. Ad Sextam in Quadrageſima.*

HYMNUS

*REferre priſci * Tema nunc Jejunii*
Libet, fideli proditum volumine,
Ut diruendæ Civitatis incolis
*Fulmen * benignè manſuefactum Patris*
Piè repreſſis ignibus pepercerit.
Gens inſolenti præpotens jactantia
Pollebat olim: quam fluentem nequiter
Corrupta vulgò ſolverat laſcivia:
Et inde bruto contumax faſtidio,
** Vultum ſuperni negligebat numinis,*
*Offenſa tandem jugis * indulgentia*
*Cenſura, juſſit * excitatus motibus,*
*Dextram perarmat * romphealia incendia,*
Nimbos crepantes, & fragoſos turbines.
*Vibrans *, tonantium nube flammarum quatit,*
Sed penitendi dum datur diecula,
Si forte vellent improbam libidinem,
*Vetereſque nugas, * condomare, ac frangere,*
Suſpenditur hic tunc terror exorabilis,
Paulumque dicta ſubſtitit ſententia.
Honor poteſtas.... &c.

* *Stemma* — * *benigni* — * *Cultum* — * *indulgentiæ* — * *excitatur* — * *rhompheali incendio,* — * *tonantum* — * *condonare* — * *ſuſpendit iſtam*

Brev. Moz. Tol. pag. 85. col. 1. *Feria III. in Quadrageſima ad Sextam.*

HYMNUS

JOnam Prophetam mitis ultor excitat,
Pœnæ imminentis iret ut prænuncius:
*Sed noſſet * cum ille minacem Judicem*
Servare malle, quàm ferire, ac plectere,
*Tectam latenter vertit * in Tharſis fugam.*
Celſam paratie pontibus ſcandit ratem,
*Anchoræ * vincta fune puppis ſolvitur;*
Itur per altum: fit procelloſum mare:
Tunc cauſa tanti quæritur periculi:
*Sors in fugacem miſſa * autem decidit.*
*Juſſus perire ſolus * ex cunctis reus,*
Cujus voluta crimen urna expreſſerat,
*Præcept rotatur, * profundo immergitur,*
*Exceptus inde * belluæ imis faucibus,*
*Alvi capacis vivus hauritur * ſpecula.*
Honor poteſtas.... &c.

* *ille cum* — * *in Tharſos* — * *udo revincta* — * *vatem* — * *a* pro *ex* — * P. add. *&* — * *belluinis* — * *ſpecu*

Brev. Moz. Tol. pag.85. col.1. *Fer. IIII. in Quadrageſima ad Sextam.*

H Y M N U S

TRanſmiſſus raptim prædicans ſordentium
Eludis ictus, incruentam traaſvolans
** Inpugne linguam, ne retentam mordicus*
Oſſa molares difficarent vividi:
Os omne tranſit, & palatum præterit.
Ternis dierum, ac noctium proceſſibus
Manſit ferino devoratus gutture:
Errabat illic per latebras viſcerum:
*Ventris receſſus * circuibat tortiles*
** Ejus eſſis intus æſtuantibus.*
*Intactus * exinde tercia noctis vice,*
Monſtri vomentis pellitur ſingultibus,
** Quo murmuranti ſine fluctus frangitur.*
*Salſuſque * cadens ſpuma tundit pumices:*
** Ructatur, exit, ſeque ſervatum ſtupet.*
Honor poteſtas ... &c.

** Tranſmiſſa raptim prædis caſſos dentium*
** Impune*
** O ſam molares diſſecarent*

** circumibat*
** Anbelus, extis intus*
** Exin tertiæ*
** Qua*
** candens*
** Ructatus*

Brev. Moz. Tol. pag.85. col.2. *Fer. V. ad Sextam in Quadrageſima.*

H Y M N U S

IN Ninivitas ſe coactus percito
Greſſu reflectit: quos ut increpaverat,
Pudenda Cenſor imputans opprobria,
** Impendit, inquit, ira ſummi vindicis!*
Urbemque flamma mox cremabit, credite!
Apicem deinceps ardui montis petit,
*Viſurus inde conglobatum * turbine*
Fumum ruinæ, cladis & dire ſtruem,
** Tectis flagellis multimodis germinis,*
** Hic & repente perfruens umbraculo.*
*Sed mæſta poſtquam Civitas vulnus * novit*
** Auuit doloris heu ſupremum, * palpitant?*
Curſant per ampla Congregati mœnia
*Plebs & * ſanatur, omnis ætas Civium,*
*Pallens Juventus, ejulantes * fœmininæ.*
Honor poteſtas .... &c.

** Impendet inquit ita*
** turbida*

** Tectus*
** multimodi*
** Nata &*
** novi*
** Hauſit*
** palpitat?*
** Senatus*
** fæminæ*

Brev. Moz. Tol. pag.85. col.2. *Feria VI. ad Sextam, in Quadrageſima.*

H Y M N U S

PLacet frementem publicis jejuniis
*Placare Chriſtum: mos edendi * diſperuitur.*
** Claucos amictus induit monilibus*
*Matrona * Depretis, proque gemma, & ſerica*
*Crinem fluentem * ſardidibus ſpargit cineribus.*
Squallent recincta veſte pullati Patres,
** Sectaſque plangens Turba * ſumpſit tentiles,*
Impexa villis Virgo beſtialibus,
Nigrante vultum contigit velamine,
Jacens arenis & puer provolvitur.
*Rex ipſe * quoque æſtuantem murice*
*Lænam * reſulſam diſſipabat fibulas,*
Gemmas virentes, & lapillos ſutiles,
*Inſigne * fronti exuebat vinculum*
Turpi capillos impeditos pulvere.
Honor poteſtas .... &c.

** ſperuitur*
** Glaucos*
** demptis*
** ſordidus ſpargit ciniis*
** ſetaſque*

** ſumit*
** Coos*
** murices*
** revulſa*
** fibula*
** frontis*

Brey. Moz. Tolet. pag.85. col.2. *Sabbato ad Sextam in Quadrageſima:*

H Y M N U S

*NUllus * vivendi, nemo veſcendi memor:*
*Jejuna menſas pubes * omnes liquerant,*
Quin & negato lacte vagientium
Fletu madeſcunt parvulorum cunulæ:
*Saccum papillæ parca nutrix * derogat*
*Greges & * impos claudit * armentarius.*
Solers virorum cura, ne vagum pecus
*Contingat * rasulenta gramina,*
Potum ſtupentis neve fontis hauriat,
*Vacuis querellis * perſonas præſepibus.*
*Mollitas * his, & talibus, brevem Deus*
Iram refrenat, temperans oraculum
** Proſpero ſiniſtrum: proba nam clementia*
*Haud difficulter * ſupplicem mortalium*
*Solvit reatum, ſitque * fauſtis flentium.*
Honor poteſtas .... &c.

** habendi*
** omnis liquerat*
** Succum*
** denegat*
** ipſos*
** armentalium*
* P.add.oro

** quærelæ*
** perſonant*
** Propere*
** prona*
** ſupplicum*
** fautrix*

Brev. Moz. Tol. pag.85. col.3. *Fer. II. ad Nonam in Quadrageſima.*

H Y M N U S

SEd cur vetuſtæ gentis exemplum loquar?
Pridem caducis cumgravatus artubus
*Jeſus, * ditato corde jejunaverit:*
Prænuncupatus ore qui prophetico
Emanuel eſt, ſive nobiſcum Deus.
Qui corpus iſtud molle naturaliter,
*Captumque * lapſa ſub voluntatis jugo,*
Virtutis arcta lege fecit liberum,
** Et mancipator ſervientis plaſmatis;*
Regnantis ante victor & cupidinis
In hoſpitali namque ſecretus loco,
** Qui in his diebus * atius labentibus,*
Nullam ciborum vendicavit gratiam,
Firmans ſalubri ſcilicet jejunia
** Nos in perhenne invehit gaudium.*
Honor poteſtas .... &c.

** dicato*
** laxo voluptatum jugo*

** Emancipator*
** Quivis*
** ocius*
** Vas appetendis imbecillum gaudiis.*

Brev.

Brev. Moz. Tol. pag.85. col.2. *Fer.III. ad Nonam in Quadrageſima*.

HYMNUS

MIratur hoſtis, poſſe limum tabidum
Tantum laboris ſuſtinere, ac perpeti.
Explorat arte ſciſcitator callida,
Deus ne membris ſit receptus terreis;
Sed increpata fraude, poſt tergum ruit,
Hoc nos ſequamur quiſque nunc pro viribus,
*Quod * conſecraſti tu Magiſter Dogmatis* * *conſecrati*
Tuis dediſti Chriſte ſectatoribus:

*Ut cum vorandi * vincerit libidinem;* * *viceris*
Late triumphet imperator ſpiritus.
*Hoc eſt, quod atri * liber hoſtis invidet* * *livor*
Mundi, Polique quod Gubernator probat,
Altaris aram quod facit placabilem,
** Dormientis excitat cordis fidem,* * adde, *quod*
*Quod limat ægram * corporis libidinem.* * *pectorum rubiginem*
Horum poteſtas . . . &c.

Brev. Moz. Tol. pag.85. col.4. *Fer. V. ad Nonam in Quadrageſima*.

HYMNUS

PErfuſa non ſic amne flamma extinguitur,
*Nec ſic calente ſole * tabeſcunt nives,* * *tabeſcunt*
*Ut turbidarum * ſcrabra culparum ſeges* * *ſcabra*
*Vaneſcit almo trita * ſuat jejunio,* * *ſub*
Si blanda ſemper miſceatur largitas.
*Eſt quippe * illud eſca grande virtutis genus:* * *Et illud grande*
Operire nudos: indigentes paſcere:
Opem benignam ferre ſupplicantibus:
Unam paremque ſortis humanæ vicem
Inter potentes, atque egenos ducere;

Satis beatus quiſque dextram porrigit,
*Laudis rapacem, * prodigus pecuniæ,* * *prodigum*
Cupio ſiniſtra dulce factum neſciat:
Illum perhennes protinus complent opes:
Ditatque fructus fœnerantem centuplex.
Honor, poteſtas, plenitudo gratiæ
Deo perhenni, Trinitati ſimplici,
Æterna, cujus eſt beata gloria,
Replet globi, rerumque cuncta machina,
Tenetque Regnum perpetim per ſæcula. Amen.

* ADNOTATIO XXVIII. pag. 66.

Cod.Veron.pag.66.& 67.(*a*) *In Prima Hebdomada Quadrageſimæ* Br. Moz. Tol. pag.105. col.1. *In II. Dominico Quadrageſimæ*. Gaudet Officio, & duobus Hymnis propriis.

* HYMNUS ad primas Veſperas, pag. eadem col.2. * In Miſſali Ambroſiano Dominica II. Quadrageſimæ inſcribitur, *de cæco*.

AUctor luminis, Filius Virginis,
Paterque Matris, Filiuſque Patris,
*Qui cæco ſedenti * ſtipite petenti,* * leg. *ſtipem*
Lumen dediſti.
Sedenſque cæcus tenebris oppreſſus,
Quem voluerat ſic naſceretur cæcus,
In quem virtus ſua omnibus credentibus
Comprobaretur.
Gaudetque cæcus, lumine recepto,
Quem viſitabat medicus excelſus,
A Patre dilectus, ut ablueretur
Mundi delictum.
Plebs Hæbræorum ſimulque dixerunt:
Parentes ejus veniant, per quos quæſierunt
Qui cæcus eſt natus, à cujus virtute
Eſt inluminatus.

Parentes autem Hæbreorum fatentur:
Ex utero matris cæcus fuit natus:
Ætatem habet, ipſum interrogate
Dicat veritatem.
Confitetur cæcus, qui fuerat ſanatus:
Ad me acceſſit Propheta, qui magnus,
Cujus virtute, oculo, & corde
Sum inluminatus.
Fecit qui lutum de ſancto ſputo,
*Tegmen oculorum linuit * à luto* * *linivit & luto*.
Juſſit lavari Siloe, Piſcina me
Clarificavit.
Gloria Patri, Trino ſempiterno
Gloria, Chriſto, Spirituique Sancto:
Prædicent Trinum pia voce nomen
Omne per ævum. Amen.

(*a*) Domin. II. Quadr. in Br. Moz. Tolet. *CAPITULA.*

Chriſte Deus luminis perenne principium, qui ſeptimum diei curriculum ſanctificatione potius quam operatione voluiſti eſſe conſiſtentium &c. ut habetur in Cod. Veron. hac hebdomada I. Quadrageſimæ.

HYMNUS ad ſecundas Veſperas ejuſdem diei, pag. 107. col.2.

DEus, qui certis legibus
Noctem diſcernis, ad diem
Ut feſſa cures corpora,
Somnus relaxet ocius.

Te noctis inter horrida
Tempus precamur, ut ſopor
Mentem dum feſſam detinet,
Fidei lux inluminet.

* laſcivis. * inludat * veterit

Hoſtis ne fallax inciset
** Laſciviis curam gaudiis*
Secretam noctis advocans
Blandus in actus corporis.
Subrepat nullus ſenſui
Horror timoris anxii,
** Inludit ne mentem fallax*
Imago viſus....

*Sed, cùm profunda * vixerit*
Somnus, curarum neſcius,
Fides nequaquam dormiat,
Vigilque ſenſus ſomniet.
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli Filio,
Sancto ſimul Paraclito,
In ſempiterna ſaecula. Amen.

In Miſſali Mozarabum Miſſa Dominicæ ſecundæ Quadrageſimæ incipit à duplici lectione ex veteri Teſtamento: una ex Proverbiis ab his verbis: *Fili in corde prudentis requieſcit ſapientia*, altera ex libro Geneſis: *Poſt duos annos vidit Pharao ſomnium &c.* Quibus hæc ſubjiciuntur: *Dominus ſit ſemper vobiſcum.* ℟. *Et cum ſpiritu tuo.*

Pſallenda. *Quam pretioſa eſt miſericordia tua, Domine Deus meus.*
℣. *Attrahe miſericordiam tuam ſcientibus te, & juſtitiam tuam rectis corde.* P. *Deus.* ℣. *Ne veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus impiorum non me commoveat.* P. *Deus..*

,, Hic dicat ſacerdos ſequentes preces.

,, Miſerere & parce, clementiſſime Domine, populo tuo, quia peccavimus
,, tibi. ℣. Proſtrati omnes lacrymas producimus, pandentes tibi occulta quæ ad-
,, miſimus: à te Deus veniam depoſcimus. P. quia. ℣. Orationes Sacerdotum ac-
,, cipe, & quæque poſtulant affluenter tribue, ac tue plebi miſerere Domine.
,, P. quia. ℣. Furorem tuum adduxiſti ſuper nos, noſtra delicta dira curvaverunt nos,
,, & abſque ulla ſpe defecimus. P. quia peccavimus ℣. Traditi ſumus malia quæ neſcivi-
,, mus, & omne malum irruit ſuper nos & invocamus & non audimur. P. quia. ℣. Omnes
,, clamamus, omnes te requirimus, te pœnitentes lacrymis proſequimur, cujuſque iram
,, Ipſi provocavimus. P. quia. ℣. Te deprecantes, te gementes poſcimus; te JESU
,, CHRISTE, proſternati petimus: tua poteſtas jam ſublevet miſeros. P. quia
,, ℣. Confeſſionem tuæ plebis accipe, quam lamentantes coram te effundimus,
,, & pro admiſſis corde ingemiſcimus. P. quia ℣. Pacem rogamus, pacem nobis
,, tribue, amove bella, & nos omnes erue, humili prece poſtulamus, Domi-
,, ne P. quia. ℣. Inclina aurem, Deus Clementiſſime, jam abluentur delictorum
,, maculæ, & à periculis te benignus exime. P. Miſerere & parce totum Ora-
,, tio. Exaudi &c. *Louda dicitur cum duplici verſiculo Poſteà dicat ſacerdos*: Pe-
,, nitentes orate &c. *Ut ſuprà feria quarta primæ hebdomadæ: Ante orationem*
,, *Dominicam & illius præfationem ita legitur: Ad confractionem panis, antipho-*
,, *na*: Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos, ſicut ſperavimus in te.

,, *Poſt benedictionem verò: Dicat presbyter ad accedentes, antiphonam.* Ego ſum oſtium, dicit Dominus, ſi quis per me introierit, ſalvabitur, & ingredietur, & regredietur, & paſcua inveniet. ℣. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. P. Et ingredietur. ℣. Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, in ſæcula ſæculorum. Amen. P. Ego ſum.

*ADNOTATIO XXIX. pag. 67.

Cod. Veron. pag. 67. *In II. Hebdomada Quadrageſimæ.* Brev. Moz. Tol. pag. 128. col. 2. *In Tertio Dominico Quadrageſimæ.*

HYMNUS ad primas Veſperas, ibidem.

CHriſte immenſe, dominator Sancte,
Cuſtodi plebem, quam tu redemiſti
Sanguine ſacro tuo pernicioſo;
Ipſe ſalvaſti.
Claritas fulget, dominuſque fecit,
In Bethania ad Lazarum venit,
Quem ſuſcitavit, & gloriam ſuam
Manifeſtavit.
Maria autem domi retenta,
Quem expectabat, pietas immenſa

Illi occurrit, & nunciavit
Sororque Martha.
Magiſter adeſt: occurrunt ſorores,
Et lacrymantes, Chriſtum confitentes,
Sic meruerunt, ut viderent fratrem
Suum reſurgentem.
Ad monumentum exclamabat Jeſus:
Lazare veni, dominuſque tecum.
Ille ſurrexit, & omnis caterva
Ibi convertitur.

In

Digitized by Google

* mulieri peccata
* magnum

In Samaria ut homo ſitivit,
*Et mulierem * peccato dimiſit,*
*Cæcus enim natus lumen * magnam*
Vidit in Siloe.
In Samaria fecit confitentes,
In Bethania Lazarum ſurgentem,
Surdos audientes, & mutos loquentes,
Quos viſitavit.
Gloria Patri, trino ſempiterna
Gloria, Chriſto, Spirituique Sancto:
Prædicet Trinum pia voce nomen
Omne per ævum. Amen.

In Brev. Moz. ad hanc diem, pag. 128., col. 3. *CAPITULA.*

Quarti nunc & decimi diei de noſtrorum dierum decimis curriculo jam peracto, ad te levamus oculos noſtros &c. ut Cod. Veron. in *II. Hebdomada Quadrageſimæ*.

In ſecundis Veſperis ejuſdem diei, pag. 130. col. 3.

* HYMNUS

*Cælii Sedulii. Poet. Vet. Ecc. pag. 569. A. 9.

QVarto die jam fœtidus
Vitam recepit Lazarus;
Mortiſque liber vinculis,
Factus ſuperſtes eſt ſibi.
Rivos cruoris torridi
Contacta veſtis obſtruit,
Fleta rigantem ſupplici
Urens fluenta ſanguinis.
Solutum omni torpore
Juſſit repente ſurgere,
Suiſque viciſſim greſſibus
Æger vehebat lectulum.
Deo Patri ſit gloria &c.

Cod. Veron. pag. 67. *in Viceſima*. Br. Moz. Tol. pag. 152. col. 4 *In Dominico IIII. Quadrageſimæ*. *ADNOTATIO XXX. pag 67.

In Cod. Veron. *ad Matutinum* hujus Dominicæ Quartæ, quæ ab ipſo dicitur, *in Vigeſima*, hæc exſtat Benedictio *:

* pag. 68.

„ Chriſtus, Dei Filius, qui olim, MEDIANTE HUJUS DIEI FESTI „ TEMPORE, detrahentium ſe pertulit linguas, veſtrorum omnium faciat eſſe „ diſertas; & qui pro impiis paſſus eſt innocens, vos ſibi efficiat ſine fine con- „ conſortes; ut, cujus nunc paſſionem mæſtificati excipitis, ad Reſurrectionis ejus „ diem lætificatis cordibus accedatis.

Quæ concordat mirificè cum Can. IX. Conc. Bracarenſis (II. in quo jubentur parentes MEDIANTE QUADRAGESIMA ex diebus VIGINTI baptizandos infantes ad exorciſmi purgationem offerre, ut diximus ſupra in Dominico *in carnes tollendas.*)

Et Libellis Ordinis Romani in quibus obſcuriſſimus eſt locus de *Dominica Paſſionis, quam Sedes Apoſtolica MEDIANAM voluit nuncupari*, lucem mirificam affert.

Dominicæ *medianæ* appellationem inquirens V. C. Henricus Valeſius in Socratis lib. V. cap. XXII., inde argumentum deducit ad confirmandam Socratis opinionem, Romanos tribus tantùm hebdomadibus ante Paſcha jejunaſſe in Quadrageſima; nec aliam cauſam, cur Dominica de Paſſione *mediana* dicta ſit, ſe invenire ait, *quam quòd ex tribus hebdomadis, quibus Romani in Quadrageſima jejunabant, hæc erat ſecunda Dominica, ac proinde media, ſeu mediana*. Verùm pace magni viri dixerim; * hæc ratio admitti non poteſt: tum quia ſex hebdomadibus ante Paſcha Romanos tum jejunaſſe conſtat ex Leone M. & Caſſiano: tum quia hebdomada Dominicam Paſſionis præcedens, quæ in Socratis ſententia fuiſſet Romanæ Quadrageſimæ prima, æque *mediana* dicta eſt ab antiquis, ut à Pelagio Papa I. apud Holſtenium in Collectione Romana: *Veniente mediana ſeptimana Paſchæ, unumquemque per officia, quæ prædiximus, promovere non differas*: &, ante eum, a Gelaſio I. in epiſtola IX. cap. XI. *Ordinationes etiam presbyterorum, & diaconorum, niſi certis temporibus, & diebus, exercere non debent, id eſt quarti menſis jejunio, ſeptimi, & decimi; ſed & etiam Quadrageſimalis initii, ac Medianæ Quadrageſimæ die Sabbati jejunio circa Veſperam noverit celebrandas*. Ubi vides Quadrageſimalis initii Sabbatum diſtingui a Sabbato Quadrageſimæ medianæ: quod aliàs unum idemque fuiſſet in Socratis ſententia. Cur ergo, inquies, dicta eſt hebdomada quarta Quadrageſimæ *mediana*, eodemque vocabulo deſignata Dominica Paſſionis? Hanc opinor ob cauſam, quòd, cum ſex Quadrageſimæ hebdomades in duas partes æquales dividi poſſint; prima ſecundæ partis hebdomada dici poteſt *Mediana*, quaſi prima poſt mediam Quadrageſimam. „ Optimè conjectatus eſt Cl. Mabillonius, ut ex infra dicendis conſtabit. Ipſi tamen adſtipulari non poſſum, cùm addit: *& quia Quadrageſimæ caput a Feria II. incipiebat, Dominica*

*inquit Mabil. Muſ. Ital. To. II. pag. cxxvi.

Digitized by Google

Paſſionis, hebdomadam medianam ſubſequens, *itidem* Mediana *vocabatur*. In Eccleſiaſticorum nominum originibus inveſtigandis non rarò comprobatum habemus effatum Concilii Sexti Toletani in Canone ſexto, nempe *longinquitate ſæpe fieri temporis, ut non pateat ratio originis*. Id modo patebit exemplo noſtri Libelli Orationum antiquiſſimi Ritus Hiſpani; cujus ope, ſicut obſcurum *Dominicæ medianæ* vocabulum ex *Vigeſimæ*, & *MEDIANTIS DIEI* terminis ortum eſſe inclareſcit, ita in præſens inveſtigandum ſupereſt, cur *Dominica mediana* dicta fuerit tàm quarta, quam quinta Dominica Quadrageſimæ, ac utrique Paſſionis nomen commune ſit. Diſtinguamus tempora, ut conciliemus omnia. Nomine *medianæ* primitus Romana Eccl. atque Hiſpana intellexerunt Dominicam quartam Quadrageſimæ; quia ea erat, (ut & paulo ſupra, & *in Dominico ad carnes tollendas* jam ſatis multis oſtendi) media, reſpectu Quadrageſimalis tractùs.

Quoniam verò eadem IV. Dominica Quadrageſimæ dicitur ab Ordine Romano *Dominica Paſſionis*, cauſam rei accipe ex noſtro Codice Gothico-Hiſpano, qui nobis primævum ritum, moremque indicat vetuſtiſſimum. Ipſe namque aperte declarat, a Dominica *in Vigeſima* cœptum fuiſſe antiquitùs *Sacratiſſimæ Paſſionis* Officium in Eccleſiis Hiſpaniarum. Id ex locis, quæ proferam, unicuique conſtabit.

Cod. Veron. *In Viceſima, die Sabbato ad Veſperum, pag.67.* „ PASSIONIS „ tuæ FESTUM, Chriſte Dei Filius, devotis cordis officiis recurſu tempo- „ ris INCOHANTES, quo pro nobis, & linguas fuiſti perſequentium paſſus, „ & tradentium te vulneribus crucifixus, rogamus, atque expoſcimus, ne te „ clonges a nobis: ut * qui, ad proximante tribulatione, non eſt qui adjuvet, „ tu ſolus Paſſionis tuæ nos ſubleves ope .... Quos ergo perſpicis INI- „ TIATUM PASSIONIS TUÆ FESTUM devotis cordibus EXCEPISSE, „ facito eos Paſſionis tuæ communicare &c. „

BENEDICTIO, ibidem.

„ Chriſtus Dominus, cujus Paſſionis vulnera gratiſſima devotione præci- „ nenda ſuſcipitis... participes vos efficiat regni ſui: ut in cujus Paſſione ama- „ reſcitis, in ejus Reſurrectione pleniſſimè gaudeatis. „

Et *ad Matutinum in eadem Viceſima*, pag.68.

ORATIO, ibidem.

„ Exurge Domine,... ut Paſſionis tuæ vulneribus ſolentur credentes &c.

Item alia.

„ Exurge, Domine Jeſu, qui pro nobis occiſus es, & dormiſti in Paſ- „ ſionem &c. „

Item Completoria ad Matutinum ejuſdem diei.

„ Deus Dei Filius, qui voluntariè decipulam venantium paſſus, voluntariè „ utique crederis crucifixus, concede nobis, & PASSIONIS TUAE EXCE- „ PTIONE ſingulariter jucundari, & Reſurrectionis tuæ gaudio fideliter adtol- „ li; ut qui Paſſionis tuæ ſollemnia devotis præcinenda Canticis INCOHAMUS, „ reſpectu lucis tuæ copioſiùs inluſtremur.

ET BENEDICTIO.

„ Chriſtus Dei Filius, qui olim MEDIANTE HUJUS DIEI FESTI „ TEMPORE detrahentium ſe pertulit linguas &c.

At S. Iſidorus, & poſt eum Ætherius, & Beatus, Hiſpanici Scriptores, nonnullos eum Romanis communes ritus ſe habuiſſe teſtantur: ut etiam Mabillonius *, & Pinius in præcedenti Tractatu multis oſtendunt: igitur in vetuſtioribus libellis Ordinis Romani Dominica mediana (*ſeu Vigeſima*) *Paſſionis* nomine donata eſt, quia Romæ quoque antiquitus ea die Paſſionis myſterium incohabatur. Poſtmodum, mutatà veteri diſciplina, Romana Eccleſia in quintam Dominicam Quadrageſimæ Feſtum Paſſionis tranſtulit, haud repudiato tamen nomine *Domini-*

* Lit. Gal. lib.1 cap.4. num.10.

cæ

cæ medianæ, quod unà ſecum in Dominicam Quintam invexit. Jure ergo, ſed non ex primaria inſtitutione, Gloſſa in Canone *principalis*, diſtinct.63. aſſerit Dominicam medianam eam eſſe, quæ dicitur ad ſitientes; idemque affirmat ad Canonem *in Parochia*, 16.quæſt.1.„ Quod ſi opinio Gloſſæ (ut inquit Cl. Merattua) confirmatur ex auctoritate Ordinis Romani a Gavanto allegati, ubi lectiones Prophetæ Hieremiæ, quæ diſponuntur in Dominica mediana, ſunt illæ, quæ reperiuntur in Dominica Paſſionis in primo nocturno: „ id nihil officit.

Eædem ſunt enim, quoniam unà cum Feſto *Paſſionis*, quod Dominicà medianà (ſcilicet die vigeſimà) agi primitus incohabatur, in ſequentem Dominicam translatæ ſunt. Nec veterem Romanum, atque Hiſpanicum ritum quis miretur. Græci namque Crucis adorationem feſtumque diem recolunt Dominicà Tertià Quadrageſimæ, ut ex dicendis conſtabit. Sed quid opus eſt pluribus?

Ipſum Breviarium Mozarabicum *Paſſionem* Chriſti ſingulari ratione recolere incipiebat antiquitus à Dominicà IV. Quadrageſimæ, ut conſtat ex recitatis Orationibus noſtri Libelli antiquiſſimi ritus Gothico-Hiſpani, quæ adhuc ſuperſunt ea die in eodem Breviario, videlicet,

* Ex *Capitula*, pag. CLIII. col.1.

Paſſionis tuæ Feſtum, Chriſte Dei Filius, devotis cordium officiis recurſu temporis incohantes &c.

Ex *Benedictione*, pag. eàdem.

Chriſtus Dominus, cujus paſſionis vulnera gratiſſima devotione præcinentes ſuſcipitis &c.

Item ex *Benedictione* ad Matutinum, pag.CLVI. col.2.

Chriſtus Dei filius, qui olim MEDIANTE hujus diei Feſti tempore detrahentium ſe pertulit linguis, noſtrarum omnium faciat eſſe diſertas ... ut cujus nunc Paſſionem juſtificati excipitis, ad Reſurrectionis ejus (diem) *lætificatis cordibus accedatis*.

* Br. Moz. Tol. *In IIII, Dominico Quadrageſimæ, ad Veſperum.*

Demum ex duobus Hymnis, quos hic ſubjicio.

HYMNUS I.* Ad primas Veſperas, Ibidem.

* [illegible]

VErbum Patris, quod prodiit factum caro;
Agnus Dei peccata Mundi auferens:
Ad te venimus cernui, ut inclytum
Bibamus almæ Paſſionis ſanguinem.
Oſtende vulnerum Sacrorum ſtygmata;
Exurgat inſignis crucis fortiſſimum
Signum, quod in vigore perpetim
Manens, credentibus ſalvationem conferat.
Arundo, clavi, ſputa, potus myrreus,
Corona ſpinarum, flagella, lancea,
Impreſſa ſunt damnationis verbera:
Jam noſtra pro his cuncta dele crimina.
Fons vulneris Sacri riget præcordia,
Lavet cruor maliciæque contagia:
Sit vita præſens abſque omni crimine;
Futura detur in beato munere.
Ut, cum reſurgendi dies effulſerit,
Orbique regni claritas inluxerit,
Sequamur ætheris viam, qua nos trahat
In ſe receptos jam perhennes incolas.
Honor ſit æterno Deo, ſit gloria
Uni Patri, ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu, quæ Trinitas perenniter
Vivit patens in ſæculorum ſæculis. Amen.

Item ad Matutinum, pag. 155. col.4.

HYMNUS SECUNDUS.

NOctis tempus jam præterit,
Jam Gallus, canit vivis,
Galla canente, ſpes redit;
Ægris ſalus refunditur.
Somno gravati ſurgite,
Cordis reatum pandite,
Jeſuque laudem dicite,
Qui nos redemit ſanguine.
Non ut fallax Diſcipulus,
Qui pacem ferens oſculo,
Et dolum tenens pectore,
Turbis Magiſtrum tradidit.
Jeſus captus ab impiis:
Diſperguntur Diſcipuli:
Locutus eſt ut Dominus,
*Noctem * ferens ſcandalum.*
Jeſus ſuis Diſcipulis
Dum crucem ſuam prædicat,
Negari ſeſe præmonet:
Petrus facturus abnegat.
Petrus fervens ſpiritu
Sequitur in Prætorio;

* *feretis*

Sed

Sed agnitus Diſcipulus,
Negavit Chriſtum Dominum.
Petrus jurabat omnibus
Se non noviſſe hominem:
Vox namque Galli reſonat,
Et Petrus culpam meminit.
Jeſus, dum Petrum reſpicit,
Fidem Petri dum ſuſcipit,
Petruſque, flendo, recipit,
Quod ante paulò amiſerat.
Et nos precamur, Domine,
Fidem Petri recipere,
Fidemque Apoſtolicam,
Flentes pro noſtro crimine.
Galle canente, venimus;
Laudes Deo perſolvimus;
Confeſſionis propriæ
Dantes ei veram fidem.
Abſcede Princeps Dæmonum
Cum noxiis fantaſmatum:
Jam nos piavit veritas;
Jam probra terſit charitas.
Hinc te Deus depoſcimus,
Ut pervagantes Dæmones
Signo ſalutis deſtruas:
Nos à pavore libera.
Hac noctis hora præſcius
David futuræ (noctis) gloriæ,
Deo preces multiplicat,
In matutinis excubans.
Hac nos oportet ſurgere,
Illo vigore corporis,
Illoque voto ſpiritus,
Quo expiemur ſordibus.
Exurge, nobiſcum Deus.
Laudes tuorum ſuſcipe,
Luſtrando corda lubrica
Lucis novellæ gratia.
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu Paraclito,
Regnans per omne ſæculum. *Amen.*

Breviario conſonat etiam Miſſale Mozarabum, in quo Tolet. Eccleſia in Miſſa Dominicæ IV. Quadrageſimæ has preces canere in more habuit.

,, Vide, Domine, humilitatem meam, quia erectus eſt inimicus, P. Miſerere,
,, Pater juſte, & omnibus indulgentiam dona. ℣. A patre miſſus veni perditos re-
,, quirere, & hoſte captivatos ſanguine redimere: plebs dira abjecit me. P. Mi-
,, ſerere. ℣. Prædictus a Prophetis, natus ſum ex Virgine: adſumſi formam ſervi,
,, diſperſos colligere: venantes cœperunt me. P. Miſerere. Mihi pro bonis mala
,, reddita ſunt plurima; adverſum me dederunt iniqua conſilia venditum pecunia.
,, P. Miſerere. ℣. Spineam coronam poſuerunt capiti, ſputis ſordidato incluſerunt
,, impii afflictum crudeliter. P. Miſerere ℣. Cum noxiis latronibus ſuſpenſum
,, patibulo, amaro cibo paſtus, & acerbo poculo, traditum ſupplicio. P. Mi-
,, ſerere. ℣. Quos veni liberare, hi accuſaverunt me, flagellis verberatum cruci
,, affixerunt me, lancea percuſſerunt me. P. Miſerere. ℣. Qui impio latroni di-
,, miſiſti ſcelera, tu ſolve vincula noſtra, & relaxa crimina: ſalva nos cruce tua.
,, P. Miſerere. ℣. Traditus ſum ſepulcro: confregi portas inferi: ejeci vinculatos,
,, & reduxi ad ſuperos; oſtendi in victima. P. Miſerere ℣. Dimitte illis noxia.
,, Pater clementiſſime, cuncta dele peccata, & relaxa crimina. ignorant quid faciant.
,, P. Miſerere.

Ad has preces, ut, inquit Martenius *de antiq. Eccl. diſcipl.* pag.184. refe-rendum videtur id quod ſcribit Gregorius Turonenſis lib. de Vitis Patrum cap. 6. de S. Gallo Arvernorum epiſcopo: *Rogationes illas inſtituit, ut media quadrageſima, pſallendo ad Baſilicam B. Juliani martyris itinere pedeſtri venirent. Sunt autem in hoc itinere quaſi ſtadia trecenta ſexaginta.* Vide eundem lib.4. hiſt. cap.5. & 13.

Norunt omnes etiam Romæ itum ad Baſilicam SanctæCrucis in Hieruſalem hac Dominica IV. Quadrageſimæ. Ob idque *Lætare* dicitur in Introitu Miſſæ, ut ſignificetur in eo liberatio a tyrannica Idolorum ſervitute, inquit Durandus. Ac, ſi divinationibus locus eſſet, aſſererem, Romanam Eccleſiam (quæ primitùs, ut dictum eſtPaſſionisFeſtum Dominicà *medianà* incohabat)ob memoriam vivificæ paſſionis,*Roſæ* benedictionem hac die in mores invexiſſe. Antiquitus namque hæc cæremonia fieri ſolebat in memorata Eccleſia S. Crucis in Hieruſalem, ut colligitur ex Sermone Innocentii III. eademDominicà habito. Solebant enim Romani Pontifices ea die tractatum ad populum habere: & hinc Pius II. ſermonem pariter hac Dominica habuit, & Roſam ab eo benedictam, ad ſuam Senenſem Patriam miſit. Sixtus verò IV. in ſignum ſui gentilitii ſtemmatis anno 1471. quercus aureæ ramum Cathedrali Savonæ ejus Patriæ dono miſit. Quæ ſolemnitas, quamvis non conſtet a quo Pontifice primùm fuerit inſtituta, eſt tamen antiqua, & ante Leonis IX. tempora, qui Romanam Cathedram moderabatur anno 1050. de qua Cencius Camerarius ait: quòd hic Pontifex penſionem annuam pro expenſa hujus Roſæ ſuper redditus Monaſterii S. Crucis Lotaringiæ impoſuerat. Sed hæc de Dominica *Paſſionis* apud Romanos Hiſpanoſque ſint ſatis. Nunc Græcos adeamus,

Apud

Apud ipſos verò, ut dixi, præcedenti Dominicà III. Quadrag. Crucis adoratio, ac Paſſio Chriſti ſolemni ritu recolebatur: *Tertia jejunii Quadrageſimalis Dominica* (inquit Triodon) *prætioſæ viviſicæque crucis adorationem celebramus, ut crux paſſionis Chriſti monumentum nos ad eam ferventius auſteritatis tempore ſequendam excitet, præteritos aſtinentiæ labores conſopiat, ut velut paſchalis hilaritatis pignus ſeſe ipſam proponat*. Quonam ritu celebraretur illa crucis adoratio explicat Typicum S. Sabbæ his verbis: *Sanctorum jejuniorum tertia Dominica prætioſæ viviſicæque crucis adorationem peragimus. Officium in ea majus celebratur. Cum verò officium perſolvitur, Sacerdos veſtes mutat, & accepto thuribulo ſanctam menſam ſuffumigat & crucem. Ipſam verò thecam adhuc incluſam in diſco repoſitam, capiti imponit, & è ſiniſtra parte Sancti Tribunalis, egreſſus ad regias fores progreditur. Laudibus Deo perſolutis, & ter Sancto hymno, Sacerdos dicit*: Sapientia. Recti. *Et dicimus modulum* Salva, Domine, populum tuum & benedic hæred tati tuæ. *Et cum pompa ad ſanctas uſque altaris valvas ſacerdos ferens crucem procedit: ibidemque in menſa præparata ab eo ſacra crux deponitur, & confeſtim incipimus canere*: Tuam crucem adoramus Domine, *& aperta theca loci prælutus adorationem auſpicatur, & pariter ſacerdos coram prætioſa cruce tribus factis reverentiis. Deinde crucem deoſculati, rurſùs venerationem cruci exhibent, & verſus utrumque chorum ſemel inclinant quibus peractis, ad crucem adorandam fratres reliqui procedunt*. Et Codinus in libro de Officiis Eccleſiæ, & aulæ Conſtantinopolitanæ cap.9. *Dominica quæ adorationi Crucis deputata eſt, conſiſtente jam circumſtatione pro conſuetudine ſupradictorum feſtorum, circa finem affert Archidiaconus cum cantoribus ex palatii Eccleſia Crucem, geſtans ſolemne ſibi ſticharium, ferens etiam ſuper ipſo felonem, non tamen epitrachelium, ſed orarium; canuntque illud*: Salvum fac Domine populum tuum & benedic hæreditati tuæ. *Et imperator, ſic circumſtante comitatu aulico, ob viam it uſque ad januam, Crucemque in pulpito poſitam oſculatur: quo peracto, revertitur, & ſtat in throno ſuo. Poſt miſſionem venit imperator, iterumque Crucem adorat & oſculatur: quam ſtatim tollunt, comitante eam imperatore uſque ad triclinii januam, & non ulterius*.

Cod. Veron. pag.90. *in Dominico de Lazaro*, ſeu, *in Hebdomada poſt Vigeſimam*. Br. Moz. Tolet. pag. 177. col. 2. *In V. Dominico Quadrageſimæ*. Gaudet Officio proprio. *ADNOTATIO XXX. pag.90.

HYMNUS, ad primas, & ſecundas Veſperas,

Verbum Patris, quod prodiit factum caro &c. ut in primis Veſperis Dominicæ IV. Quadrageſimæ, pag. 152. col.4.

Item alius ad Matutinum.

Æternæ rerum conditor &c., ut in Dominico primo Adventus, pag.2. col.1.

In Miſſali Ambroſiano Dominica quarta Quadrageſimæ inſcribitur *Lazari*, quia legitur in ea Evangelium de Lazari reſurrectione; quod in Miſſali Mozarabum aſſignatur Feriæ VI. ejuſdem hebdomadæ. In antiquiſſimo verò Gallicanæ Eccleſiæ Lectionario a Cl.Mabillonio edito ex Ms.Cod.celebris Monaſterii Luxovienſis illud Evangelium habetur in *Dominica Palmarum*, ut videre licet apud eundem Mabillonium, Lib. II. Liturgiæ Gallicanæ pag. 126. . Et ita in Sacramentario Gallicano; quod in Miſſa

* *In traditione ſymboli*, hæc habet (pag.313. Muſ. Italici):

„ *Lectia Sancti Evangelii ſecundum Johannem*.

„ In illo tempore, ante ſex dies Paſchæ venit Dominus Jeſus Bethaniam, ubi
„ fuerat Lazarus mortuus, quem ſuſcitavit Jeſus. Fecerunt autem ei cœnam ibi,
„ & Martha miniſtrabat: Lazarus vero unus erat ex diſcumbentibus cum eo. Ma-
„ ria ergo accepit libram unguenti nardi piſtici precioſi, unxit pedes Domini Jeſu,
„ & exterſit capillis ſuis pedes ejus, & domus impleta eſt ex odore unguenti. „ &c.

Sacramentario Gallicano concinit Miſſale Gothicum a Ven. Card. Thomaſio vulgatum, in quo *Miſſa in Symboli traditione* hoc habet exordium:

* nempe in Dominica Palmarum, ut notat Mabillon, in *Miſſali*, & *Sacramentario Gallic.* itemque in *Miſſali Gothico*, & *Gallicano veteri*.

„ In

(a) Hæ ac duæ poſtremæ Orationes habentur etiam in Miſſali Gallicano veteri, ad Miſſam *in Symboli traditione*.

(a) ,, In geminas partes diem hunc excolendum complectitur, Dominæ, noſtræ ſervitutis ſamulatio, vel de jejunii cultu ſacrato, vel de inſignibus tuis, quæ hodie fulſernut, mirabilibus: quo Lazarum reduxiſti poſt tartara, cùm ad vocem tuam intonantem exſilivit; & quatriduani jam fœtentis funus vivificans animaſti: vel etiam cauſa miraculi obſtupeſacta plaudens turba Bethania occurrit cum palmis tibi obviam Regi. Exaudi nos in hoc geminato ſervitutis noſtræ obſequio, & præſta propitius atque placatus: ut animæ noſtræ quæ tumulo ſunt peccatorum concluſæ, & cicatricum morbida tabe corruptæ, reviviſcant ex tua interiùs viſitatione: ſicut Lazari viſcera a tuæ fuerunt animata voce, ſalvat.

* Ibidem.

* ,, *Collectio ad Pocem*.

,, Univerſorum ipſe dominator qui conditor, creaturæ tuæ præſtanter amabilis & amator: cui Martha ſatagit, Maria pedes abluit, cum quo Lazarus redivivus accumbit, (tota nempe domus eſt in amore:) annue plebi tuæ ita ſe exercitare per dilectionem, ut in te poſſit unita manere per pacem. Miniſtra in nobis illas lachrymas, quas Maria de multa dilectione protulit: flagrare orationem noſtram facito; ſicut unguentum piſticum, ſacris plantis infuſum, Mariæ flagravit, ut eam pacem conſequamur per oſcula uoſtra in alterutrum porrecta; quam conſequuta eſt Maria, ſui oſculans Redemptoris veſtigia, Salvator mundi.

* Ibid.

* ,, *Ante Orationem Dominicam*.

,, Venerabilibus informati præceptis, incitati munere pietatis, qui Mariæ flentis lacrymas non ſpernis, Lazaro dignanter cognomentum fratris imponis, Eccleſiæ ſoboles appellas ore gratiæ coheredes: tibi ſupplices clamamus, & dicimus. Pater.

* Ibid.

* ,, *Poſt Orotionem Dominicom*.

,, Exercere liberator in nobis juris propii facultatem: qui Lazari virtutem, Mariæ pietatem, Marthæ laborem remuneras; favorem plebis excitas; & Patris voce concina gloriaris omnipotens Deus. Qui in T.

In Miſſali Mozarabico Toletano hæc *Dominica V. Quadrogeſimæ* incipit a duplici ex veteri Teſtamento lectione, & habet ſequentes preces.

,, Inſidiati ſunt mihi adverſarii mei magis gratis. P. Tu Pater Sancte miſerere & libera me. ℣. Portatus ſum ut agnus innocens ad victimam, captus ab inimicis ut avis in muſcipulam magis gratis. P. Tu Pater ℣. Aperuerunt omnes ora ſua contra me deutibus fremuerunt quærentes deglutire me magis gratis. P. Tu Pater ℣. Sibilantes clamabant, & movebant capita, tractantes de me falſa proferre teſtimonia magis gratis P. Tu Pater. ℣. Suſpenſum cruci damnant, fixum clavis ferreis, venditum à Judæis pro triginta argenteis, magis gratis. P. Tu Pater. ℣. In latere confoſſus gladio horrifico illico fluit latex cum ſanguine innoxio magis gratis. P. Tu Pater. ℣. Omnes inundaverunt quaſi aquæ ſuper me, diverſum in ſepulcro, adpoſuerunt lapidem magis gratis. P. Tu Pater ℣. Confuſa palluerunt cuncta Chriſti ſydera, dies obtenebratur cum vidit pati Dominum magis gratis. P. Tu Pater. ℣. Sic Judæorum turba cæca diffidentia depoſcunt à Pilato milites pro cuſtodia magis gratis. P. Tu Pater, ℣. Tunc milites dividunt veſtem meam ſortibus cernentes in me flagra injuſta & ſæviſſima magis gratis. P. Tu Pater. ℣. Intende pie Pater & ſuccurre miſeris pro quibus tam acerbis afficior ſuppliciis magis gratis. P. Tu Pater.

Scilicet ex primævà ætate in hac Dominicà quintà etiam Mozarabes Toletani Paſſionem Chriſti ſingulari ratione recolere conſueverunt ſervatà veteri diſciplina. Suam triſtitiam & mœrorem palam facit Eccleſia, verſum *Glorio Patri* in Reſponſoriis & invitatoriis ad officium & in miſſa ad introitum reticens. Singularis fortè videbitur conſuetudo Eccleſiæ Rotomagenſis, in cujus antiquo Miſſali præſcribitur, ut ante communionem cum ſuavi vocis modulatione Sacerdos tenens Corpus Domini, cantet: *Hoc corpus quod pro vobis tradetur, chorus hoc idem repetot, & interim Socerdos* Corpus Domini ſumat: Quo ſumpto, cantet, elevando modicum calicem, illud quod ſequitur: *Hic colix novi teſtomenti eſt in meo Sanguine, dicit Dominus*. Chorus illud idem repetat producendo ad finem, & ſacerdos inte-

interim ſumat ſanguinem Chriſti, & poſt ablutionem manuum dicat loco communionis: *Hoc facite quotieſcumque ſumitis in meam commemorationem*. Idem tamen in aliis ejuſdem diœceſis Eccleſiis obſervatum fuiſſe videtur. Nam ſimilia leguntur in ordinario Gemmeticenſis monaſterii. Ex præſcripto ordinarii Silvaneſtenſis Sacerdos debet incipere quidem, *Hoc corpus*; reliqua verò chorus proſequi. Itaque cum hæc Dominica V. Quadrageſimæ in noſtro Libello Orationum antiquiſſimi Ritus Hiſpani, non ſolum *Dominica* de Lazaro, ſed etiam *de Traditione* appelletur, fortaſſe id nominis adepta eſt, ob peculiares aliquot Ritus, qui in Cœna Domini in traditione Corporis, & Sanguinis obſervabantur; vel in ſignum doloris & triſtitiæ propter Judæ Iſcariotis proditionem. Vide Orationem quæ incipit, *Domine Jeſu Chriſte* & ad Tertiam Feriæ V. in Cœna Domini, pag. 98.

Codex Veron. pag. 68. = *Incipiunt Orationes de Reſponſoriis, ſive de Antiphonis Pſalmographis de * Traditione, quæ decantantur quotidie extra dies Dominicos a die ſecunda Ferià poſt Viceſimam, uſque in Sabboto de Ramos Palmarum*. * ſcilicet de *Paſſione*.

* Ferià II. poſt Viceſimam,

AD MATUTINUM. * Cod. Ver. pag. 68.

Oratio I. *Chriſte &c. da Eccleſiæ tuæ membris eptabilem de adverſis poteſtatibus ferre triumphum, quò, & perſequentium mucro obſiſtente ſibi veritate vaneſcat, & credentium te fides ſuper inimicos ſuos invicta præpolleat.*

Oratio III. *Deus &c. aliquando ad te converſuri, doloris noſtri ſentiant cumulum, qui contra te loquuntur mendacium.* pag. 69.

AD TERTIAM.

Oratio II. *Deus Pater &c. da in nobis ſpeciale munus hoc gratiæ, ut adverſis neſciamus ullo modo cedere; quò ſic in furore tuo infidelitas conturbetur, ut ex tuo adjutorio noſtra credulitas coronetur.*

AD SEXTAM.

Oratio IV. *Domine Deus, ſperantem in te Eccleſiam tuam a proſequentibus omnibus libera.*

AD NONAM.

Oratio II. *Diſcedant a te, Domine, omnes maligni, quos utique infidelitatis ſuæ vorago a te diſcedere fecit &c.*

* Ferià III. poſt Viceſimam,

AD MATUTINUM. * pag. 70.

Oratio I. *Erubeſcant & confundantur omnes inimici tui, Domine, qui, & irriſores ſunt Crucis tuæ, & captatores orationis noſtræ. Suſcipe ergo orationem fidelium, & caſtra abjice externorum &c.*

Oratio III. *Deſtrue, Domine, inimicum, & defenſorem; qui, dum ficte defenſionis tuæ oraculo callet, inimicum veneni poculum obtegit melle &c.*

AD SEXTAM.

Oratio I. *Deus, cujus quædam membra inimicorum vulnerantur ſagitta, tu Eccleſiam tuam ab omni hæreticæ pravitatis ſagitta intemeratam conſerva, & a ſimulatione oris pacifici libera &c. ne dolos forinſecus ſibi præparates laceranda excipiat.* innuit Arianos.

AD NONAM.

Oratio I. *Vana ſatis, Domine, de te loquuntur, qui te Dei Filium confiteri nefariis vocibus dedignantur &c.* Ariani.

 Ora-

ORATIO III. *Chriſte &c. da nobis, ut nec juranda decipere proximos, nec noxiis maribus ſtudeamus perdere nos metipſos; quin potius... internos externoſque valeamus evincere hoſtes.*

*pag.71.

* Feria IV. poſt Viceſimam.

AD MATUTINUM.

ORATIO II. *Jeſu Dei Patris ineffabile Verbum, quem inſipientium corda verum Deum eſſe non credunt... cognoſcant te & ipſi &c.*

AD TERTIAM.

ORATIO I. *Prævaricatos in te Chriſte... inimicos tuos agnovimus; eoſque contra te loquutos mendacium... idcirca quæſumus, ut Eccleſiam tuam in hujus vaſti gurgitis fluctibus volutantem ita virtutis tuæ excubiis præmunire digneris, ut, & hic doloſorum arcus, ac jacula perverſorum dogmatum inconcuſſo fidei calle pertranſeat, & poſt ad te, nos omnes in ſinus ſui gremio retinens, lætabunda perveniat.*

AD SEXTAM.

ORATIO II. *In tribulatione ſua te... invocat Eccleſia tua. Petimus proinde, ut eam ſalves ab inimicis &c.*

ORATIO IV. tota eſt adverſus Gentiles.

AD NONAM.

ORATIO I. *Auxiliare Domine, & adjuva Eccleſiam tuam, quam adverſarius noſter nititur ſuſcipere devorandam... Exurge jam Domine, & noſtros præveni inimicos &c.*

ORATIO III. *Deus noſter ſalva nos ab inſurgentibus inimicis &c.*

* pag.73.

* Feria V. poſt Viceſimam ad Tertiam.

ORATIO I. *O Dei Patris Verbum, adverſus quem falſiloquus ſuſcitatus erigitur, & per quem lumborum tuorum pars lanceis impetitur &c. a præſenti nos libera malo &c.*

ORATIO II. *Quia tribulatio proxima eſt, & non eſt qui adjuvet, tu aportunum nobis è cælo auxilium mitte.*

AD SEXTAM.

ORATIO I. *Omnes tuom, Chriſte, perſequentes Eccleſiam, ſub ejus veſtigiis convertendos humilia, qui te in membris tuis perſequuntur &c.*

ORATIO IV. *Chriſte Dei Filius, quem hominem purum, non Deum credentes vitulorum multitudo circumdat &c.*

AD NONAM.

ORATIO III. *Ne tradideris, Domine, Eccleſiam tuam in perſequentium ſe manu cruenta, ut inſurgentes ab ea teſtes falſi reſileant &c.*

* pag.74.

*Feria VI. poſt Viceſimam.

AD MATUTINUM.

ORATIO I. *Ne tradas, Domine, in perſequentium manu animas tibi confitentium populorum &c.* Vide etiam Orat. II. ad Tertiam.

AD SEXTAM.

ORATIO III. *Redime nos a circumdantium inimicorum muſcipula.*

* pag.76.

Hebdomada II. poſt Viceſimam.

* Feria II.

AD NONAM.

ORATIO II. *Ne repellas Eccleſiam tuam, ut quæ contriſtata infligente inimico incedit, te ſibi parcente, gratuletur ſe in perſecutionibus dilatari.*

Fe-

* Feria III. * pag.78.

AD TERTIAM.

Oratio II. *Contriſtamur ecce Domine, a voce inimici, dum feralia ſuper nos cadunt jacula odii &c.*

AD SEXTAM.

Oratio I. *Quæſumus. . . ut eos qui nobiſcum fraudulento * eſu communicant benigniſſimè toleremus.* * Priſcillianiſtæ.

Oratio III. *Contriſtatur ecce Eccleſia tua in exercitatione ſua, dum externorum hoſtium nititur ſpiculis contraire, & internorum ſimultates molitur compeſcere.*

Oratio IV. *Miſerere . . . nec conculcari nos ab inimico homine patiaris &c.*

AD NONAM.

Oratio II. *Inimici noſtri convertantur retrorſum, qui nos inſana odia perſequuntur.*

* Feria IV. * pag.80.

AD MATUTINUM.

Oratio II. *Eripe nos ab inimicis noſtris . . . & ab inſurgentium in nos libera uſquequaque procella.*

Oratio III. *Exaudi, Deus, Orationem Eccleſiæ tuæ, qnd in ſanctæ fidei rectitudine gradiens, nec timore inimici frangatur, nec adverſantium jaculis ſupplantetur; credens te unum Chriſtum, hominem ſimul, & Deum &c.*

AD TERTIAM.

Oratio II. *Frange & nunc, quæſumus, ſævientium contra te inimicorum audacium, quò ad nihilum velut decurrens aqua deveniant, qui malitiæ ſuæ geſtiunt intra tuam Eccleſiam ſpargere documenta.*

Oratio III. *Ad precem Eccleſiæ tuæ reſpice, & cruentum ſævientis hoſtis de manu gladium tolle.*

* Feria VI. * pag.82.

* AD TERTIAM. * pag.83.

Oratio II. *Egenti, & in laboribus conſiſtenti Eccleſiæ tuæ, Chriſte, citus liberator accurre &c.*

* Sabbato. * pag.84.

AD MATUTINUM.

Oratio I. *Qui inſurgunt in nos, Domine, conſnndantur &c.*

Oratio II. *Sæpe expugnatam a juventute ſua Eccleſiam tuam, dexterà virtutis, Chriſte, exalta; ut, qui in illa cotidie pateris, tetum eam facias canlætari in cæleſtibus.*

Oratio III. *Ecce, Domine, ſupra Eccleſiæ tuæ dorſum iniquitas oneroſa peccantium fabricata eſt ſuperborum, cum incorrigibiles moribus membra tua atraciter premunt.*

Cod. Veron. pag.85. *Incipiunt Orationes Pſalmographæ, quæ reliquæ ſunt de antiphonis, quæ in Traditione dicuntur.*

Oratio I. *Da nobis, ut nec circumdantium nos luxurians vitiorum multitudo deludat, nec taurorum ſcelerata auctoritas ad erroris nebulas pertrahat &c.*

Oratio IV. *Eripe, Domine, gregem populi tui a laqueis viri iniqui, ut . . . . nec hominem iniquum ſimplicitas Chriſtiana incurrat, nec linguæ doloſæ in cauſis Fidei jacula pertimeſcat.*

Oratio V. *. . . nobis dona, ut nec captantium nos poſſimus inluſionibus falli, nec * ſerpentini dogmatis veneno contingi.* * Ariani.

Oratio VIII. *Tempera jam tandem miſeriarum noſtrarum erumnas: ac, ne gladio maligno noſtræ feriantur cervices, gladio verbi tui nos reddita efficaces.*

Cod. Veron. pag. 86. *Incipiunt Orationes, & Benedictiones Completoriæ de Traditione per ſingulas dies.*

Feria II.

AD MATUTINUM.

Completoria. *Præſta, ut nec accuſatori accuſandi aditus pateat, nec plebs tua ejus decipulis atquieſcat.*

AD TERTIAM.

Completoria. *Bellantium mucrones, quæſumus, Domine, victricis ſemper poteſtatis tuæ virtute retunde; & contra ſortem tuam meditantes inania, veritatis tuæ corrige diſciplina: quique adverſus Chriſtum tuum blaſphemiam declamant, ad prædicationem veræ fidei ſua corda convertant.*

AD SEXTAM.

Completoria. *Tu Leo de tribu Juda in ira tua exurge, & ſeveritate judicii inſidioſi hoſtis catervas interime.*

Feria III.

AD MATUTINUM.

Completoria. *Ad defenſionem noſtram, Domine, reſpice; &, ne doctrinæ patiamur letali, tu nos tua in æternum rege virtute.*

* pag. 88.

* Feria V.

AD MATUTINUM.

Completoria. *Intende, & exaudi nos Domine, quos vox frendentis inimici conturbat, & tribulatio perſequentis exagitat; ut, dum cernis mentes in nos ſævire rebelles, magnanimos nos efficias &c.*

AD TERTIAM.

Completoria. *Miſerere nobis, Deus, miſerere nobis, & in te confidentes exaudi: averſantium arma confringe, & laqueos nobis deſtrue præparatos.*

AD SEXTAM.

Completoria. *Tu da in tribulatione auxilium neceſſarium &c. & ipſe tribulantem inimicum ad nihilum redigas.*

Feria VI.

AD MATUTINUM.

Completoria. *Erue nos de laqueo venantis invicta potentia.*

* pag. 89.

* AD SEXTAM.

Completoria. *Reſpice, Domine, in populum tuum, & ſuper odientes te exaltare magnificus; & eos, qui adverſum te fideles tuos declinare feſtinant, in præcipitem converte ruinam.*

*Annotatio XXXI.

In celebrandis Divinis officiis omnes Eccleſiæ modum quendam in ſumma communem ab initio habuere: ſingulæ tamen, ritus aliquos ſingulares ac diverſos. Hæc omnibus ſemper communia, nempe Lectiones Sacrarum Scripturarum, Pſalmorum, Canticorum, Orationumque recitatio. At certarum ex Scripturis lectionum, Pſalmorum, Canticorum, Orationum, aliarumque precum numerus, & definitio, pro locis ac temporibus extitit varius. Eccleſia Tarraconenſis à Feria ſecunda poſt Vigeſimam quotidianis Officiis vacare incipiebat, ut ſolemniori ageret ritu Paſſionis Dominicæ Sacramentum. Præcedentibus verò Quadrageſimæ hebdomadibus, Chriſtiana pleba folia Sabbatis, & Dominicis diebus ad Veſperas, & ad Matutinas laudes conveniebat. Hunc ritum in univerſa Hiſpania Gothica fuiſſe uni-

uniformem, manifeſtè colligitur ex Conciliis ibidem coactis, in quibus Ordo divinorum Officiorum concors ubique decernitur; ſicut videre licet in præcedenti Tractatu Hiſtorico-Chronologico de Liturgia antiqua Hiſpanica, quem ex Pinio integrum dedimus in Prolegomenis. Quæres, cur in noſtro Libello primævi ritus Gothico-Hiſpani ferè ſemper Arianos (ſed præſertim in Quadrageſima) furentes audacia, & cladem Tarraconenſi Eccleſiæ minitantea intueamur. Hiſtoriam illorum temporum recolam, ut huic inquiſitioni omni ſaciam ſatis. Gothi, poſt certamina cum Romanis, ac Barbaris habita benè multa, cæſis Alanis, ejectis Vvandalis, Svevíſque in Gallæciam retruſis, ſuas in Hiſpania fixere ſedes, ſumma ibidem rerum potiri. Iſta vero Gothorum gens jam inde a Valentis Imperatoris regno peſtifera Arianorum lue fuerat infecta, & ferè tota à Catholica religione deſciverat. Nonnulli tamen Sanctiſſimos ritus, quos ſæculo IV. ante Imperium Valentis, præmonſtratore atque Magiſtro Ulfila, unà cum fidei rudimentis didicerant, ſine dubio in Hiſpaniam detulere ſecum, quando ſtabitem ibidem ſæculo V. fixere Sedem. Hinc duplex in divinis recitandis Officiia ratio tunc temporis illic uſitata: altera quidem antiqua Hiſpanica, altera verò Gothica. Ex utraque verò nonnulli ritus noſtri Libelli exorti ſunt. Manſiſſe inter Gothos, etiam poſtquam faſcino Arianorum ſeducti ſunt, quamplures primævæ inſtitutionis tenaces, & probè Catholicos, conficitur ex Epiſtola S. Jo. Chryſoſtomi ad Olympiadem, quæ eſt 14. in Editione Latina Operum ipſius Pariſiis excuſa, an. 1588. & in Græca Henrici Savilii, eſt ordine 13. ex qua illud etiam intelligi poſſe videtur, repertos fuiſſe Catholicos Ariania admixtos, dum irruptio in Hiſpaniam facta eſt, quos ſuus illuc ſecutus fuerit Divinorum Officiorum ritus. Turbulentis illis & Hiſpaniæ fatalibus temporibus, quibus ſacra omnia, & profana ſub barbaris nationibus ſus deque vertebantur, vaſtationibus, deprædationibus, rapinis, cædibus, incendiis, ſacrilegiis, ac profanationibus eorum expoſita, quamplures Orationes noſtri libelli conſcriptæ ſunt. Et quoniam illa miſerrima rerum facies non obſtitit, quominus Fides & Eccleſiaſtica diſciplina in Eccleſia Tarraconenſi incolumis ſervaretur, hinc eſt quòd in noſtro Libello legitur ubique Tarraconenſis Provinciæ ſarta tecta religio. Videſis Epiſtolam I. Epiſcoporum Tarraconenſium circa annum 465. ad Hilarum Pontificem datam, quæ in Concilio Romano anni 465. lecta eſt. Conqueruntur in ea apud Pontificem de ordinarione Epiſcopi contra regulas, & canones; eumque conſulunt de iſto caſu, ut illis abuſibus velociter occurratur. *Et quamquam barbaricus furor* (ut pag. 226. notatur ex Binio) *Gothorum, Hiſpaniarum Eccleſias propè omnes devaſtantium, vigorem Eccleſiaſticæ diſciplinæ relaxaſſet, Tarraconenſem tamen Provinciam, cuſtodem legum & Canonum permanſiſſe; Romanum Pontificem obſervaſſe; omnes controverſias ad eundem velut ad ſupremum Judicem & Paſtorem Eccleſiæ detuliſſe, hæc Epiſtola manifeſtè ſatis indicat*. Cum quanta verò (inquit Pinius in laudato Tractatu), & quàm patheticis expreſſa terminis ſubmiſſione ad Sedia Apoſtolicæ oraculum confugerint Tarraconenſes, liquet ex his eorum in initio Epiſtolæ verbis: *Nos Deum in vobis penitus adorantes, cui ſine querela ſervitis, ad fidem recurrimus Apoſtolico ore laudatam; inde reſponſa quærentes, unde nihil errore, nihil præſumptione, ſed Pontificali totum deliberatione præcipitur*. In fine quoque Epiſtolæ ſic dicunt; *Erit profectò veſter triumphus, ſi Apoſtolatus veſtri temporibus, quod S. Petri Cathedra obtinet, Catholica audiat Eccleſia, ſi novella zizaniorum ſemina fuerint extirpata*. Igitur, quod huc ſpectat, diſcere poſſumus ex illa Epiſtola, quòd, ſicut Tarraconenſis Eccleſia in ſumma aliarum Eccleſiarum devaſtatione, cuſtos legum, & Canonum fuit; ſic etiam una iſta præ reliquis omnibus haud dubiè excelluerit in conſervando Fidei, religioniſque depoſito; atque in id incumbendo nixè, ut nulla ſui parte temeraretur. Quod ex recitatis orationibus primæ, & ſecundæ hebdomadæ poſt Vigeſimam, quæ totæ ſunt de irruptionibus Alanorum, Vvandalorum, Svevorum, Gothorumque Ariana peſte infectorum, legenti noſtrum Libellum antiquiſſimi Ritùs Hiſpani, ſatis ſuperque conſtabit.

Cod.

* ADNOTATIO XXXII. pag.90.

Cod. Veron.pag.90. *Die Dominico in Ramis Palmarum.* (1) Br.Moz. Tol. pag. 202. col. 4. *In Dominico Ramis Palmarum*. Gaudet Officio proptio.

HYMNUS.

Noctis tempus jam præterit &c.

ut in Dominica IIII. Quadrageſimæ, pag. 155. col. 4.

* De Antiq. Eccl. diſcip.cap.20. pag.188.

,, Benedictionis Palmarum (inquit Martenius *) nulla apparet mentio ,, apud auctores ante ſæculum octavum, aut nonum . Et ſanè nullum apparet ,, illius veſtigium in pervetuſtis miſſalibus Francorum , & Gothorum à Thomaſio ,, vulgatis, nullum in antiqua Liturgia Gallicana ex MS. Bobienſi à Mabillo- ,, nio eruta & edita tom. I. Muſæi Italici, nullum in Ordine Gelaſiauo, nul- ,, lum in S. Gregorii Sacramentorum libro Menardi notis illuſtrato, aliiſque ,, nonnullis ante annos nongentos exaratis, nullum denique in Egberti Ebora- ,, cenſis Archicpiſcopi Pontificali , ſed neque apud Iſidorum . Nec ullum ,, Amalario Antiquiorem, qui illius mentionem ſecerit, auctorem vidiſſe me ,, memini. Ipſe enim in lib. I. de Eccleſiaſticis officiis cap. 10. quod eſt de ,, Palmarum die, ita habet: *In memoriam illius rei , nos per Eccleſias noſtras ſo- ,, lemus portare ramos, & clamare Oſanna*; quos ramos haud dubitamus aliqua ,, benedıctione fuiſſe conſecratos ,, . Sed, antiquitatem ritus hujuſce Benedictio-nis inquirens Cl. Meratus in notis ad Theſaurum Sacrorum Rituum Gavanti, pag. 1003. Martenianæ ſententiæ reſellendæ totus incubuit. Ego utriuſque Scriptoris cultor ex animo, hujuſmodi concertationi eſſe cogor implicitus, quoniam Hiſpaniæ Gothicæ veterem diſciplinam expendo.

Attamen non dıgladiabor; ſed allegandis priua rationibus, quibus Meratus Gallıcum Virum urget, inſiſtam; dein utriuſque ſententiam conciliaturus accedam, ac neutram ex omni parte a veritate abhorrere teſtimonio veterum Codicum Sacramentorum oſtendam. Quare antea ab ipſo Merato accip ſua ipſius rationum momenta.

Ait autem ad Gavanti num. 6. *in Benedictione* Ramorum &c.

,, Benedictionis Palmarum ſeu Olivarum, quæ fieri præſcribitur in hac Domi- ,, ca, nulla apparet mentio, ait Martene *cap.* 20. *de antiqua Eccleſ. diſciplina*, ,, apud Auctores ante ſæculum octavum, aut nonum. Verum fallitur ſapientiſſimus ,, Vir: eteuim in Sacramentario S. Gregorii Magni a Clariſſimo Menardo edi- ,, to, hujus Benedictionis mentionem fieri apertiſſimè liquet in Oratione; quæ ,, Communionem præcedit, in qua Deo dicitur, quemadmodum fideles ſe illi ,, offerebant eo die cum ſrondibus Palmarum, ac Ramorum, ut vellet eos poſt ,, mortem recipere Palmis Victoriæ præcinctos, & bonorum operum ſructibus ,, exornatos, &c. Quapropter mirari ſubit eruditiſſimum Martene affirmare po- ,, tuiſſe nullum ſollemnitatis Palmarum, & Ramorum veſtigium extare in Sacra- ,, mentario Gregoriano a Menardo vulgato. Dubitat tamen doctiſſimus Gran- ,, colas, an predicta Oratio Sacramentario Gregoriano fuerit adiecta; ſed va- ,, na omnino eſt hæc dubitatio: etenim in (*a*) Codice membranaceo Sacra- ,, mentarii Gregoriani, qui reperiebatur in Bibliotheca Reginæ Svetiæ, ſupra ,, octigentos annos exarato, hæc leguutur a Doctiſſimo noſtro Thomaſio obſer- ,, vata. ,, *Die Dominico in Palmis ad S. Joannem in Lateranis*. Benedictio in ,, Palmis: *Deus, cujus Filius, &c.* ,, Obſervavit hæc Thomaſius in notis MSS. ,, ad Sacramentarium Pamelii, quas penes me habeo; ex quo manifeſtum eſt ,, in (*b*) antiquiſſimo omnium Codice Gregoriano Benedictionem Palmarum ex-

,, tare

(1) Nulla hac die Lectin *Paſſionis* innuitur, nec feria tertia, vel quarta ſequente, in noſtrn Libello Orationum, juxta antiquiſſimum Lectinnarium Gallicanum, atque primævum ritum Eccleſiæ Medinlanenſis.

(*a*) Hujus Exemplar autographum exſtat in Bibliotheca fœlicis recordationis Petri Card. Ottoboni, ex dnnn Alexandri Papæ VIII. quod a me ſumma fide deſcriptum, in hac Thnmaſianorum Operum editione quam primùm publici juris fiet, unà cum uberi aliorum Sacramentarinrum auctario. Ex ipſo Ortnboniann Cod. Benedictionem Palmarum, Miſſamque Dnminicæ pauln infra recitabo, ſcilicet pag.cciv.

(*b*) In nonnullis Vaticanis Codicibus, qui Ottoboniano ſunt antiquiores, Benedictin Palmarum non exſtat.

,, tare, ac proinde jam Gregorii ævo hujuſmodi cæremoniam in Eccleſiæ Ro-
,, manæ diſcipliuam tranſiiſſe. Et ſanè uno tantum poſt Gregorium ſæculo hic
,, Ritus in Anglia vigebat, teſte Aldhelmo Orientalium Saxonum Epiſcopo *lib.*
,, *de Laudibus Virginis cap.* 15. En Aldhelmi teſtimonium = *Aut fruſtra vocabu-*
,, *li privilegium participavit cum Advocato & Redemptore noſtro, de quo lacten-*
,, *tes Evangelici conſona vocis harmonia pſallentes concorditer cecinerunt* : Bene-
,, dictus, qui venit in nomine Domini, *cujus rei regulam noſtra quoque medio-*
,, *critas (authentica Veterum auctoritate ſubnixi) in Sacroſancta Palmarum ſol-*
,, *lemnitate, binis claſſibus canora voce concrepans, & geminis concentibus Hoſan-*
,, *na poſtulans, cum jucundæ jubilationis melodia concelebrant*. In quo teſtimo-
,, nio illud ſedulò animadvertendum, Scriptorem hunc affirmare, quod hujuſ-
,, modi cæremonia erat authentica veterum auctoritate ſubmixta; Et revera
,, Grancolas *Comment. Hiſt. in Breviarium Romanum cap.* 53. ubi agit de hac
,, cæremonia, cenſet eam Romà fuiſſe in Angliam invectam. Itaque neceſ-
,, ſario fatendum eſt, Anglos hanc diſciplinam ex Auguſtino ipſorum Apoſto-
,, lo, illuc à Gregorio Pontifice miſſo, accepiſſe; niſi Aldhelmo mendacii no-
,, tam velimus iuurere, qui recentem Ritum, nobis tanquam veterem vendi-
,, taret. Quod ſi rem altius repetere placeat, eundem Ritum, etiam Grego-
,, rio antiquiorem in Eccleſia Occidentali fortaſſe inveniemus. Nam in Sacra-
,, mentario Gelaſii (quidquid Martene dixerit nullam in eo reperiri mentio-
,, nem, nullumque veſtigium præfatæ Benedictiouis) Dominica 6. Quadrageſi-
,, mæ habet hunc titulum, *Domin. in Palma de Paſſione Domini*. Quo titulo
,, ſanè docemur, jam tunc in Romanam Eccleſiam Palmarum Ritum iuvectum
,, fuiſſe. Adrianus Baillet tom. 4. in hiſtoriam hujus diei putat, id etiam Ge-
,, laſiano Codici fuiſſe adiectum: ſed ab ea opinione, ſicut etiam a ſua Granco-
,, las, & Martene profectò receſſiſſent, ſi, antequam eam amplectarentur præ
,, oculis habuiſſent vetuſtiſſimum Kalendarium Eccleſiæ Romanæ, quod ipſemet
,, Martene poſtea evulgavit tom. 4. Theſauri Anedoct. quodque ipſe eruditiſſi-
,, mus Vir, labente quarto, vel ineunte ſæculo V. ſcriptum exiſtimavit: in
,, quo quidem Kalendario hæc leguntur: *Dominica in Palmas, ad S. Joann. in*
,, *Lateranis*. Nulli itaque dubium eſſe debet, quin hic Ritus antiquiſſimus ſit
,, in Eccleſia Romana. At, inquiunt adverſarii, cur igitur nulla hujus cœre-
,, moniæ mentio apud Iſidorum, nulla in Gallicana Liturgia a Mabillonio edi-
,, ta ex Codice Bobienſi, nulla in Miſſali Francorum, atque Gothorum à Tho-
,, maſio vulgato, nulla in Pontificali Egberti Eboracenſis Epiſcopi? Nimirum
,, quia non omnes Ritus, quos ſuſcipiebat Eccleſia Romana, non omes, inquam, in-
,, Gallia & Hiſpania vigebant; quod Viri illi peritiſſimi profectò non ignorant.
,, Quamvis ergo hæc Cæremonia apud Gallos ante Carolum Magnum in uſu
,, non fuiſſet, ex hac tamen non licet inſerre, in Eccleſia Romana, & in aliis Oc-
,, cidentis Eccleſiis non ſuiſſe receptam. Poſſet id exemplis quamplurimis de-
,, monſtrari; niſi res lippis, & tonſoribus nota eſſet. Præterire denique non
,, debeo, quod in Codice Ratoldi extat Benedictio Palmarum.

,, Antiquum quoque fuiſſe in Oriente Palmarum, ſeu Ramorum Feſtum, quiu im-
,, mo antiquius, quam in Occidente, deducitur ex vita S. Euthimii a Cyrillo Scytopo-
,, litano ſcripta, in qua legitur, quod Solitarii, qui in deſertum ſecedebant poſt Epi-
,, phaniam, ut ad Feſtum Paſchatis properarent, ad Monaſterium ſuum revertebantur
,, ad Feſtum Palmarum celebrandum, quod erat in capite hebdomadæ, qua Dominicæ
,, Paſſionis Myſteria celebrantur. Et a Cleto proculdubio, ut benè ponderat Grancolas
,, ſupra *loc. cit.* Monachi illi didicerant hoc Feſtum celebrare quinto ſæculo in Oriente.
,, Meminit pariter Sollemnitatis Palmarum Sanctus Cyrillus Hieroſolymitanus *in*
,, *Catbecbeſi* 10. ut refert Meuardus, *in Notis, & Obſerv. in librum Sacramentorum S.*
,, *Gregorii Papæ pag.* 56. *Et in pag. ſeq.* alia congerit pertinentia ad antiquitatem
,, hujus ſolemnitatis. Verùm ex ultima auctoritate S. Cyrilli Baillet *Tom.* 4.
,, *ſupra cit.* agens de hiſtoria Feſti Ramotum *pag.* 194. §. 2. minimè vult in-
,, ſerri ſollemnitatem, de qua loquimur; ſicut etiam, ex ſermonibus qui S.
,, Epiphanio, & S. Jo. Cryſoſtomo tribuuntur (in quibus Sollemnitas illa de
,, Paleſtina, in Cyprum, & Syriam tranſiiſſe dicitur) nihil certi deduci poſ-
,, ſe adſtruit, quia ſermones prædictos Auctotibus multò recentioribus adjudicandos
,, eſſe opinatur; cui ſententiæ accedit etiam Grancolas *loc. cit.* Hæc

Hæc Cl. Pater Cajetanus Maria Merati. Ego tamen, ſtudio veritatis, medium iter ingredior, ac tota antiquitate ſuffultus ſine ulla trepidatione pronuncio, VI. Dominicam Quadrageſimæ, dictam fuiſſe *in Ramis Palmarum* diu ante quàm ille benedicendi ritus in Eccleſiis agerrtur. A primis nempe temporibus Palmarum nomen accepit, ob memoriam multitudinis, quæ Chriſto Jeroſolymam ingredienti obviam occurrit; ut habetur in veteri Ordine Ms. Bibliothecæ Vaticanæ, quondam Reginæ Svecorum, (Codice 234. pag.25.) in quo lego: *cum turba, quæ venerat ad diem Feſtum, audiſſet quia Jeſus pergeret Jeroſolymam, acceperunt ramos Palmarum, veneruntque ei obviam, & clamabant: Oſanna, benedictus qui venit &c. De hac die ſciendum eſt, quod diverſis vocabulis diſtinguitur, ideſt dies Palmarum, ſive florum. Dies Palmarum idea celebratur, quia hodie gloriam maximam dederunt pueri Hebræorum Chriſto. Capiti lavantium* (lege *capitilavium*, de quo infra) *ideo appellat vulgus hanc diem, quia &c.* Sed ante VIII. ſæculum nulla ſuppetunt documenta, quæ comprobent, Benedictionem earundem Palmarum eſſe, vel Sancto Gregorio coævam, vel etiam vetuſtiorem. Antiquitatem nominis, Sacramentario Gelaſii, Kalendario Romano V. ſæculi, & noſtro Libello Orationum primævi ritus Gothico-Hiſpani comprobatam, non impugnavit Martenius. Ritum ſolummodò benedicendi ramos (de quo loquitur Amalarius) ipſe impugnavit; eumque S. Gregorio verè Magno aſſerit recentiorem, & primis VII. ſæculis omnino dixit ignotum. Hoc verò latum diſcrimen, rei, & nominis, ſi tenebimus, lucebunt omnia. Quare ut complectar brevi, quicquid Cl. Meratus prolixa confutatione reponit Edmundo Martenio; firmum ratumque eſſe volo, authoritates omnes, quas ante VIII. Sæculum adverſus Scriptorem Gallicum proferuntur, id unum adſtruere, nomen Dominicæ in Ramis Palmarum eſſe antiquiſſimum. At ipſæ, ritum Benedictionis (de quo eſt controverſia) jam tum inſtitutum minimè perſuadent. Id cuique eas percurrenti evidens erit. Hæc autem ſatis paratam nobis viam aperiunt, quam ſeqnamur. Noſtræ partes erant oſtendere, nomen Dominicæ *in Ramis Palmarum*, quod legitur in Cod. Veron. antiquiſſimi Ritùs Gothico-Hiſpani, ante Saracenorum incurſum obtinuiſſe: contrà verò, Ritum benedicendi Ramos ab Iſidorianis temporibus longo diſtare intervallo. Utrumque jam ex noſtri Libelli Orationibus liquet, in quibus, & de Benedictione Ramorum altum ſilentium, & *de Dominica in Ramis Palmarum* titulus habetur expreſſus. Id ipſum legitur in Sacramentario Gelaſiano, in S.Iſidoro de Div. Offic. cap.27. aliiſque monumentis, quæ ptotuli. Hæc autem omnia non infirmantur vetuſto eo Codice Sacramentorum, quem ego Ottobonianum appellayi, & Pater Meratus allegavit.

Quamvis enim in eo * habeatur:

* Exemplum hujus Cod. apud me exſtat.

„ *Die Dominico in Palmis ad Sanctum Johannem in Lateranis.*

„ *BENEDICTIO IN PALMIS.*

„ Deus, cujus Filius pro ſalute generis humani de Cœlo deſcendit ad terras, &, adpropinquante hora Paſſionis ſuæ, Hieroſolymam in aſino venire, „ & a turbis Rex appellari, ac laudari voluit, benedicere dignare hos Palmarum, cæterarumque frondium ramos; ut omnes, qui eos laturi ſunt, ita „ benedictionis tuæ dono repleantur, quatenus, & in hoc ſæculo hoſtis antiqui „ temptamenta ſuperare, & in futuro, cum palma victoriæ, & fructu bonorum „ operum, tibi valeant apparere. Per eundem.

ORATIO ad Miſſam.

„ Omnipotens ſempiterne Deus, qui „ humano generi ad imitandum „ humilitatis exemplum Salvatorem noſtrum carnem ſumere, & crucem ſubire feciſti; concede propitius, ut, & patientiæ ipſius habere documenta, & Reſurrectionis conſortia „ mereamur. Per eundem.

Antiphona: Domine ne elong.
Reſponſorium: Tenuiſti.
Tractus: Deus Deus meus, reſpice.
Offertorium: Improperium expect.
Commun. Pater, ſi non poteſt hic calix.

„ *Su-*

„ *Super Oblata*.

„ Concede quæſumus, Domine, ut oculis tuæ majeſtatis munus oblatum, „ & gratiam nobis devotionis obtineat, & effectum beatæ perennitatis adqui- „ rat. Per.

„ *Ad complendum*.

„ Per hujus, Domine, operationem myſterii, & vitia noſtra purgentur, & „ juſta deſideria compleantur. Per.

Super Populum.

„ Purifica quæſumus, Domine, familiam tuam, & ab omnibus contagiis „ pravitatis emunda; ut redempta vaſa ſui Domini paſſione, non ſpiritus immun- „ dus rurſus inficiat, ſed ſalvatio ſempiterna poſſideat. Per.

Attamen Otthobonianus hic Codex non paucis additamentis fuit interpolatus, & poſt octavum Chriſti Sæculum ſcriptus. Id conſtat ex Necrologio Canonicorum Pariſienſium eidem inſerto, cui nomen inſeritur ERCANRADI Epiſcopi. Ercanradum unicum inter Epiſcopos Pariſienſes agnoſcunt Sammarthani, Galliæ Chriſtianæ Tom.I. pag.407. eumque interfuiſſe ajunt Synodo Theodonis-Villæ, anno Chriſti 835. & vita functum circa annum 853.; Sed doctiſſimus Mabillonius libro ſexto de Re Diplomatica pag.625. alium Catalogum Epiſcoporum Pariſienſium ex Codice Bibliothecæ olim Thuanæ, modò Colbertinæ, ante annos ſeptingentos exarato, evulgavit, in quo duo leguntur ERCANRADI, ſive Erchenradi Epiſcopi Pariſienſes; quorum prior, dictus Erchenradus Senior, ommiſſus eſt a Sammarthanis. Vivebat autem iſte anno 775. Alter Erchenradus Junior, cujus nomen in Codice Otthoboniano deſcribitur poſt Inchadum ejus Deceſſorem, ſubſcripſit anno 833. litteris Hilduini, quas laudatus Vir publici juris fecit numero 75. Præterea, in eadem Codicis pagina averſa, habentur nomina defunctorum Caroli, & Cludovici Imperatorum, Pippini Regis, & Lotharii. Sed huius poſtremi nomen diverſo atramento ſcriptum videtur. Obiit autem Lotharius anno Chriſti 855. Hæc verò de Codice Otthoboniano ſint ſatis. Nunc genuina, & fere nullibi interpolata Libri Sacramentorum exempla ex ſcriniis Vaticanis proferamus. In ipſis, Deo auſpice, reperi inſignem * Codicem octavo Chriſti ſæculo exaratum, cui titulus: *In nomine Domini. Incipit Liber Sacramentorum de Circulo anni expoſitum, à Sancta Gregoria Papa Romano editum, ex authentico libro Bibliothecæ Cubiculi ſcriptum: Qualiter Miſſa Romana celebratur &c.* in quo ita legitur.

* Cod. Alexandrino-Vaticanus, ſignatus n. 337.

Die Dominica in Palmas, ad Sanctum Johannem in Lateranis.

Omnipotens ſempiterne Deus, qui humano generi &c. ut in Otthoboniano.

Super Oblata.

Concede quæſumus Domine, ut oculis tuæ Majeſtatis &c. ut in eodem Codice.

Ad Complendum.

Per hujus Domine, operationem myſterii &c. ut ſupra.

At Benedictio *Palmarum*, & Oratio ſuper Populum, quæ habentur in Codice Otthoboniano, in iſto deſiderantur.

Item in alio vetuſtiſſimo Codice Palatino-Vaticano, ſignato numero 485. (qui pag.49. inſcribitur = *Ex authentico libro Sacramentorum Sancti Gregorii Papæ Urbis Romæ*), Benedictio Palmarum in calce additur ſecundis curis a recentiori manu. Quare ex authenticis monumentis, & Otthoboniano Codice vetuſtioribus, conſtat, illam Benedictionem in Codices Sacramentorum Romanæ Eccleſiæ poſt Magni Gregorii tempora illatam fuiſſe. Reſtat nunc, ut pauca de Competentium nominibus, eorumque inſcriptione, ac præparatione ad baptiſmum

ediſſeramus, quoniam hac die in Orationibus noſtri Libelli, etiam de Baptiſmo non obſcura exſtant veſtigia antiquiſſimi ritus Gothico-Hiſpani.

* ADNOTATIO XXXIII. pag 90.

Cod. Veron. pag.90. *Die Sabbato in ramis Palmarum.* Br. Moz. Tol. pag.202. col.2. *In Ramis Palmarum*, ingrediente Veſpera.

H Y M N U S.

Vocaris ad vitam, Sacrum Dei Genus;
Creator aſciſcens, amat quæ condidit:
Redemptor attrahit benigno ſpiritu;
Venite, dicit, veſter unus ſum Deus.
Damnationis vos jugum preſſit grave;
*Collum * dediſti ponderi nequitiæ;*
Os tranquillavit guttur, & pernicies;
Subſtate, quicquid aſſuis, totum ruit.
Prorſus relicto claritatis lumine
*Ingens chaos * vobis peſſimè concluſerat;*
Locus Beatitudinis jam non erat;
Cruenta terra quave mors intraverat.
En mitis adveni, creans, & recreans, Deus:
Potens, infirmitatis particeps veſtræ
Valenter vos feram, concurrite;
Ut jam receptes vos ovile gaudii.
Signo crucis frons prænotetur indito;
Aures, & os perfuſa ſignet unctio:
Præbete dictis cordis aurem; vividum
Confeſſionis perſonate canticum.
Omnes novo eſtote læti nomine;
Omnes nova ſortis fovet hæreditas:
Nullus manebit ſervus hoſti ſubditus;
Entis unius Dei regnum manens.
Honor ſit æterno Deo, ſit gloria
Uni Patri, ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu; quæ Trinitas perhenniter
Vivit potens in ſæculorum ſæcula. Amen.

* leg. dediſtis

* leg. vos.

Hic Hymnus, ut vides, reſpicit ad Dominicam in Ramis Palmarum, quæ ad Veſperas Sabbati præcedentis ingrediebatur. Totus eſt autem de Traditione Symboli, & Competentium adnotatione. Nunc ergo utrumque illius magni Scrutinii ritum breviter expendamus.

Quando Symbolum tradebatur, tunc quaſi partui vicini, *Competentes dicebantur; quoniam materna viſcera, ut naſcerentur, petendo pulſabant*, ut loquitur S. Auguſtinus Serm.228. novæ editionis (*a*). His verbis concinit id quod in lib.de Fide & Oper. num 9. dicit laudatus Doctor: *cum ſantis illius ſacramenta peteremus, atque ob hoc Competentes etiam vocaremur.* Tradebatur autem Symbolum in Eccleſia Tarraconenſi die Dominico in Ramis Palmarum, ut legitur in noſtro Libello antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani Oratione 3. 4. & 8. ad Matutinas laudes ejuſdem diei. Et ſanè, ut animadvertit etiam Martenius, hæc fuit Hiſpanicæ, Gallicanæ, & Mediolanenſis Eccleſiæ conſuetudo. De Hiſpanica, teſtis eſt oculatus S. Iſidorus lib.2. de Divinis Officiis cap. 27. *de Dominica Palmarum.* „ *Hac autem die* (inquit) *Symbolum Competentibus traditur, propter confinem Dominicæ Paſchæ ſolemnitatem, ut, quia jam ad Dei gratiam percipiendam feſtinant, fidem, quam confiteantur, agnoſcant.* Qui etiam hanc diem a vulgo *capitilavium* dici ait, quia mos erat lavandi capita infantium, qui ungendi erant, ne forte obſervatione Quadrageſimæ ſordidati ad Baptiſmum accederent. Adſtipulatur Iſidoro Miſſale Gothicum, in quo ad Agendam hujus diei, quæ inſcribitur: *Miſſa in Symboli Traditione*, hæc habetur Collectio.

(1) MISSA IN SYMBOLI TRADITIONE.

(1) Id eſt, in Dominica in Palmis, ut notatur etiam in Miſſali Gallicano.

„ Collectio poſt nomina.

„ Ecce, Domine, de te Caiphæ Pontificis vaticinium ignarum ſibi ipſi, in „ populis eſt probatum, ut unus occumberes pro gente, ne cuncti pariter interi- „ rent: & tu ſingulare granum in terra morereris, ut ſeges plurima naſceretur. „ Supplices tibi ipſi, qui pro mundi ſalute es Hoſtia cæſus, deprecamur; ut nobis „ de te ipſo veniam dones, qui te ipſum obtuliſti pro nobis. Et hos, quos recita- „ tio commemoravit ante Sanctum altare, qui in pacem jam tuam ab his ſunt vin- „ culis corporeis translati, quæſumus Domine, ut te habeant ereptorem, quem per „ Baptiſmum meruerunt Redemptorem habere. *Sed etſi qui inter hos adſtantes, qui* „ *ad Baptiſmi ſalutaris Sacramenta præparentur, quæſumus Domine Deus noſter,* *ut*

(*a*) Noſter Libellus hac die pag.91. Oratione 4. ad Matutinum: *Hac eſt, Domine, novella generationis inclyta fides, quæ te EXQUIRIT ut videat, quæ te concupiſcit, ut in te feliciter vivat &c.*

„ *ut imbutos in fide, inſtructos in ſenſu, confirmatos in gratia, ad percipiendam plenitudinem gratiæ tuæ, Spiritus tui munere jubeas præparari: ut ſancti Lavacri fonte deſiderato mereantur renaſci. Quod.* „

Eodem ſpectant Lectiones hujus diei antiquiſſimi Lectionarii Gallicani, quæ optimè conveniunt cum ſymboli traditione. Nam *Prophetia Hieremiæ*: „ Dabo (inquit) legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam.. Omnes cognoſcent me à minimo eorum, uſque ad maximum.„ *Lectio eſt ex Epiſtola Pauli ad Hebræos, ubi multa præclara de fide. Evangelium Johannis, in quo agitur de gentilibus, qui acceſſerunt ad Philippum, cupientes Jeſum videre.*

De Gallicana item Eccleſia exſtat concilii Agathenſis hoc decretum cap. 13. *Symbolum etiam placuit omnibus eccleſiis una die, ideſt ante octo dies Dominicæ Reſurrectionis publicè in eccleſia competentibus dari.* Ad Mediolanenſem quod ſpectat, unius Ambroſii, inſignis illius Eccleſiæ Antiſtitis, ſufficere debet auctoritas. Sic autem loquitur in epiſtola 20. novæ editionis, ad Marcellinam ſororem ſcribens: *ſequenti die* (erat autem *Dominica Palmarum*, ut ex ipſa epiſtola clarum eſt) *poſt lectiones, & tractatum, dimiſſis catechumenis, ſymbolum aliquibus competentibus in baptiſteriis tradebam baſilicæ.* Idem generatim afferunt Rabanus libro 2. de Inſtitutione Clericorum cap.35. & vulgatus Alcuinus de Divinis Officiis, capite *de Dominica Palmarum.*

Hæc autem dicta ſufficiant de magno ſcrutinio, ſeu ſymboli traditione. Nunc, quod eſt reliquum, de nominum adnotatione nonnulla dicamus.

In Hiſpania, peracto prolixo Cathecumenatus tyrocinio, hi qui baptiſmalis gratiæ participes eſſe cupiebant, hac Dominicà in Ramis Palmarum poſt Symboli traditionem tabulis eccleſiaſticis inſcribendum nomen ſuum dabant, ut videre licet in noſtro libello Orationum ad eandem diem, pag.91. ubi in Matutinis laudibus iſta leguntur.

„ Hi ſunt Domine, filii quos tibi parit vera marer Eccleſia, velut nobella „ plantationis ſtabilita; introduc ergo eos, quæſumus, ad regnum gloriæ tuæ, „ *quos per adnotationem officii ſuſcepimus in gremio Matris Eccleſiæ*: ut in regno, vel „ patria, in qua eos curamus adſcribere, mereamur cum illis perenniter exſul„ tare.

„ Ne oblivifcaris, Domine, vocem quærentium te, ut ſuperbià eorum, qui „ te oderunt, aſcendente in ſempiternum, *hi, qui per adnotationem officii gremio* „ *Eccleſiæ matris ſuſcepti ſunt*, ad ſacri baptiſmi accedere gratiam mereantur: quo, „ & illis, talia optantes, perceptum, in nos labacri non denegeremus myſterium, „ & ipſi nobiſcum poſſideant gaudium infinitum.

Hujus antiquiſſimi ritùs dandi nominis ante baptiſmum non uno in loco Patres meminere: *Date mihi nomina*, inquit S. Gregorius Nyſſenus in Oratione adverſus eos qui differunt baptiſma, *ut ego ea inſcribam libris ſenſibilibus.* S. Cyrillus Hieroſolymitanus in Præfatione ad ſuas Catecheſes: *Quicumque hic nomina dediſtis, cum ante horam exorciſmorum ingrediemini, unuſquiſque veſtrum pietatis verba proferat.* Et Catecheſi 3. *Abſit ut aliquis ex his qui nomina dederunt.... audiat*, amice quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? „ Concilium Carthaginenſe 4. can.85. *Baptizandi nomen ſuum dent.* S. Auguſtinus l.9. Confeſſionum: *Ubi autem tempus advenit, quo me nomen dare oporteret, relicto rure, Mediolanum remeavimus.* Et ſermone 131. *Ecce Paſcha eſt, da nomen ad baptiſmum.*

Item Sermone 213. qui ſecundus eſt in Symboli rraditione, cap.7. hæc habet: Eccleſia *ſi non parit filios, quomodo dedimus nomina noſtra, ut de ejus viſceribus naſceremur.* In vulgato tamen Ordine Romano præſcribitur, ut feria 4. hebdomadæ tertiæ quadrageſimæ infantium & ſuſceptorum eorum nomina ſcribantur. Et, ut animadvertit hic Cl. Martenius (*de antiq. Eccl. Rit.* pag.70.) in Epiſtola Jeſſe Ambienſis epiſcopi ad ſuos parochianos, in Gellonenſi libro Sacramentorum, & in alio vereri eccleſiæ Pictavienſis ab annis circiter 800. exarato, atque etiam in Pontificali eccleſiæ Saliſburgenſis, id feria 2. injungitur. Idem legitur in antiquo codice Eccleſiæ Noviomenſis annorum circiter 900. & in Regio ejuſdem ætatis, uti & in Ordine Gelaſiano: In quibus tamen legitur miſſa Dominicæ tertiæ, & in ejus canone infra actionem nomina electorum recitsri jubentur: quod etiam ſignum eſt, jam antea ibidem ſcriptis in tabulis fuiſſe relata. Obiiciet aliquis, quod in epiſtola Siricii Papæ ad Himerium

Tarraconenſem Epiſcopum cap.2. reperiatur (*ſolis, per annum diebus* (Paſchæ, & Pentecoſtes) *ad fidem confluentibus generalia baptiſmatis tradi convenit ſacramenta, bis dumtaxat electis, qui ante quadraginta vel eo amplius dies nomen dederint:*) Sed reſpondeo ibi Pont. Summum intelligendum eſſe de illo tempore, quò primùm, converſi ad Fidem, militiæ Cathecumenorum nomen dabant, ideſt accenſebantur. Antequam enim in Electorum, & Competentium numero conſtituti, per Symboli traditionem, & per *adnotationem officii gremio Eccleſiæ matris ſuſciperentur*, longum Cathecumenatùs tyrocinium ingreſſuri, nomen dare debebant, atque ſe prodere. Fateor tamen illud Quadraginta dierum intervallum a Græcis fuiſſe obſervatum, atque id colligo ex S.Cyrilli Hieroſolymitani Præfatione in Catecheſes, in qua ſic legitur: *Intraſti, eo loco dignus habitus, nomen tuum inſcriptum eſt .... ſatis longum habes intervallum, cum pœnitentia quadraginta dierum tibi datur.* &c. Immo in epiſtola 3. S. Clementis Papæ decernitur, ut *accedat qui vult ad ſacerdotem ſuum, & ipſi det nomen ſuum, ut tribus menſibus jam conſumtis, in die feſto poſſit baptizari.* At ego, nec Græcos mores quæro; nec Epiſtolam illam, S. Clementis fœtum eſſe conſentio Hiſpanos ritus illuſtro.

Quare ex ea nominis inſcriptione id ſolùm ut inferas velim, nomina olim in Hiſpania non in baptiſmo, ut nunc fit, ſed in Dominica Palmarum impoſita fuiſſe. Menardus in Notis ad librum Sacramentorum S Gregorii Papæ pag.99. oſtendit, moris fuiſſe apud veteres Romanos nono ab ipſo natali die maribus, octavo feminis nomen imponere; apud veteres Francos die nono; apud Græcos decimo.

* ADNOTATIO XXXIV. pag.92.

Cod. Veron. pag.92. *Secunda Feria in hebdomada Majore*. Breviarium Mozar. Tol. pag.204. *Feria II. Majoris hebdomadæ*. Gaudet Officio proprio.

Hanc hebdomadam etiam S. Johannes Chryſoſtomus homilia 30. in Geneſim, aliique complures *Majorem* appellarunt, propter majora myſteria, quæ his diebus Salvator noſter pro ſalute humani generis operatus eſt. *Autentica* dicitur in antiquiſſimo Lectionario Gallicano a Mabillonio vulgato (ut paſſim apud Amalarium, alioſque Rerum Eccleſiaſticarum Scriptores). Quanta eſſet in ea divinorum officiorum prolixitas, præſertim apud Græcos, (inquit Martenius *) vel ex ſolis lectionibus intelliges, in quibus integra quatuor evangelia incunctanter impendebant, idque infrà tres primos hebdomadæ dies. Audi quid ea de re præſcribat eorum Triodion: *Legitur & Tetra-Evangelium ſecunda, tertia, & quarta feria, & completur & terminatur.* Et Typicum S. Sabæ: *Leguntur quatuor Evangelia ferià ſecundà, tertià, & quartà, & abſolvuntur.* Ne quis verò ſuſpicetur tantum partem aliquam ex quatuor Evangeliis pronunciatam fuiſſe, addit ejuſdem Typici ſcriptor: *Scire oportet Evangelium S. Matthæi totum legi, ſimiliter & S. Marci, & S. Lucæ. At evangelium S. Joannis legitur uſque ad principium ſalutiferæ Paſſionis. Leguntur autem ſic evangelia tribus diebus, nempe feria ſecunda, tertia, & quarta, & abſolvuntur in horis. Evangelium S. Lucæ lectionibus præſcitur, reliqua duobus, ut ſimul fiant lectiones & horæ novem, nihilque amplius.* Haud breviores erant Lectiones, quæ in Eccleſia Latina recitabantur; cùm in Mediolanenſi, feria ſecunda majoris hebdomadæ integrum librum Job recitatum fuiſſe, videatur innuere S. Ambroſius in epiſtola 20. novæ editionis ad Sororem Marcellinam; ubi, exponens perſecutionem ab Arianis, duce Juſtina, ad Dominicam Palmarum Eccleſiæ intentatam, *poſtera die* ita Sermonem adorſus eſt: *Audiſtis, filii, Librum Job legi, qui ſolemni munere eſt decurſus & tempore.* Et ſub finem ejuſdem epiſtolæ docet, alterà poſt die, ſcilicet ferià quartà, Librum Jonæ *de more* pronunciatum fuiſſe.

* de antiq. Eccl. diſcip. pag.219.

In Mabillonii tamen Lectionario Gallicano, una tantùm, & perbrevis, habetur Lectio Ferià II. hujus hebdomadæ, quam hìc ſubjicio:

In authentica hebdomada, ſecundà ferià ad Matutinos.

Lectio Danihel Prophetæ.

„ Tempore illo ego Danihel, cum orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Iſrahel *&c. uſque* . . . . ad conſummationem & finem perſeveravit diſſolutio. „ *Daniel cap.9. ver.20. ad 27.*

Omnes hujus hebdomadæ dies in Hiſpania feſti fuiſſe videntur.* Conſtitutiones, quas

* Gaudent enim Officio proprio

quas Apoſtolicas vocant, id certè ſtatuunt lib.8. cap.33. *totà magna hebdomadà*, & *proximè ſequente vacent ſervi, quia illa Paſſionis eſt, & hæc Reſurrectionis*. Photius quoque in compendio Legum Imperialium, & Canonum idem teſtatur: *dies Feſti ſunt ſeptem ante Paſcha, & ſeptem poſt Paſcha*. Ac totidem enumerat Gregorius IX. in Decretali *de Feſtis*.

Cod.Veron.pag.92.*Fer. III. in hebdomada Majore.* Gaudet Officio proprio etiam in Breviario Mozarabico pag.208. nec non in antiquiſſimo Lectionario Gallicano (*a*) apud Mabillonium pag.128. Hoc tamen in tribus primis hujus hebdomadæ Sanctæ feriis unicam lectionem *ad Matutinos*, nullam ad Miſſam aſſignat. Nulla etiam Miſſa his diebus exſtat in Miſſali Mozarabico, aut in Gallicano. *ANNOTATIO XXXV. pag. 208.

Lectionarium, de quo ſupra (*a*), hæc habet:

„ *Tertia Feria ad Matutinos in autentica hebdomada*.

„ Hæc dicit Dominus: Revertatur unuſquiſque a via ſua mala &c. *uſque*, animam „ pauperis de manu malorum, ait Dominus Deus. „ *Jerem. cap.18. v.11. ad v.23. Deinde conſequenter*, Seduxiſti me Domine, & ſeductus ſum &c. *a v.7. cap. ſeq. ad v.13.*

Cod. Veron. pag.97. *die Mercoris, quando Cœna Domini ingreditur*. Br. Moz. Tol. pag.212. *Feria IV. poſt Dominicam in Ramis Palmarum*. Gaudet Officio proprio, in quo poſt Sextam, ſequuntur Veſperæ, cum ſequenti Hymno. * ADNOTATIO XXXVI. pag. 212.

HYMNUS, pag.214. col.3.

JAM legis umbra clauditur,
* ſupple *fœdus* — *Novumque * prodiit,*
Cum vera lux in veſperum
* *ſuborta* — *Mundi, * oborta promicat.*
Hinc Chriſtus Rex poſt biduum
Cœnavit vetus convivium,
Quo Paſcha pridem myſticum
In Paſcha noſtrum vertitur.
Audi fidelium preces,
*traditorem — *Qui * traditore paſſus es;*
Hac nocte nos inlumina,
Carnem lava, cor præpara.
Ardor tuæ dulcedinis
Interna noſtra concremet;
Fides paratos innovet,
Opuſque ad Regnum vocet.
Ut ſuavitate gratiæ
Hinc advocati, in craſtinum
Inebriemur poculis
Tui Sacrati Sanguinis.
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu Paraclyto,
Regnans per omne ſæculum. *Amen.*

Huic Hymno concinit Oratio Completoria ad Veſperum noſtri Libelli Orationum Gothico-Hiſpani.

„ Propinqua Paſſionis tuæ ſolemnia, Chriſte Deus, plebs devota ſuſci„ piens, præparari tibi in hoſtiam vivam deſiderat. Proinde, quæſumus, ut „ qui IN CRASTINO ad tuum acceſſuri ſumus convivium, in ſuſceptione „ hujus venerandæ noctis, & culparum tenebris careamus, & tui amoris ignibus „ inflammemur. „

Ad hujus Orationis oram iſta notantur in Cod. „ *in hac Oratione*, ORATIO PATERNA *non dicitur; ſed tantum Benedictio*: & *dicit Diaconus*, humiliate vos Benedictioni. „ Oratio Paterna, Dominicam Orationem ſignificat: quam Benedictio excipiebat.

Officia nocturna, & Veſpertina Breviarii Moz. Toletani, ex antiquiſſimo ritu, clauduntur Oratione Dominica. Hæc autem aliis diebus elata voce recitatur, Populo ad ſingulas petitiones reſpondente *Amen*, præter quam ad *Panem noſtrum* &c. ubi reſpondetur, *quia Deus es*, ut in Miſſa. In fine, *in nomine Domini Noſtri Jeſu Chriſti proficiamus cum pace*. Ad quod reſpondet Populus, *Deo gratias*. Porro Beatus Abbas in lib. I. adverſus Elipandum, de Officio apud Hiſpanos ante ſæculum nonum uſitato, hæc habet: *ſi in Veſpertinis lucernarium ante Altare abtulerit, non poteſt aliter afferri, niſi dixerit*, in nomine Domini Noſtri Jeſu Chriſti lumen cum pace. *Si etiam completo Officio, nan poteſt egredi ſine hac ſolutione, niſi prius dixerit*, IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI EAMUS CUM PACE. *Sic in Veſpertinis, ſic in Matutinis, ſic in omnibus horis, quibus neceſſaria officia vel canonica in Eccleſia peraguntur*. Quem Mozarabum

titum

ritum comprobat etiam Bohetius in ſecundo Commentario ſuper Regulam S. Benedicti, cap. II. ubi ait: *Unde legitur, quod Iſidorus Hiſpalenſis condens Miſſæ Officium ordinavit, ut in qualibet petitione* Pater noſter, *Clerus reſponderet*, Amen: *ſed ibi*, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, *reſponderet*, qui es Deus;„ quod hodie quoque in Toletana Eccleſia ex antiquo more obſervatur, & diu viguit in Gallia.

Nam Gregorius Turonenſis in cap. 16. de vitis Patrum, de Venantio Abbate Turonico loquens, ad veterem Gallicanum ritum reſpexiſſe videtur, cum ſcribit: *Sed nec illud prætereo, quod quadam vice, dum, juxta conſuetudinem, de Baſilicis, quas orationis gratia adierat, repedaretur, & in Baſilica ad MISSAS, Dominicæ Orationis verba decantarentur; cum illi dixerunt*, ſed libera nos a malo, *audivit è tumulo cujuſdam vocem dicentem ſimiliter*, libera nos a malo. „ Quid ſint hoc loco *Miſſæ* obſcurum eſt. Sed quoniam Miſſarum vocabulum aliquando collectas ſeu Orationes ſignificat, ut conſtat ex Regula S. Iſidori cap. 7. (ubi de nocturnis vigiliis ſcribens, inquit, *tres Pſalmi Canonici recitandi ſunt: deinde tres Miſſæ Pſalmorum, quarta Canticorum, quinta Matutinorum Officiorum*) laudatum Gregorii Turonenſis locum de Collecta libenter interpretor.

* ADNOTATIO XXXVII.

Diaconus (ut inquit noſter libellus hic, & infra in Sabbato Sancto) præſentes clara voce admonebat, ut Benedictioni ſe inclinarent. Cæſarius in Sermone 285. novæ appendicis Auguſtinianæ num. 2. „ *Et hoc* (inquit) *admoneo ſimul, & rogo, Fratres, quotiens clamatum fuerit, ut vos benedictioni humiliare debeatis, non vobis ſit laborioſum capita inclinare, quia non homini, ſed Deo humiliatis*. Et S. Iſidorus in lib. de Div. Offic. cap. *de Diaconibus*, pag. mihi 115. ait:

„ Diaconi clara voce in modum præconis admonent cunctos, ſive in orando, ſive in flectendo genibus, ſive in pſallendo, ſive in lectionibus audiendis: ipſi etiam ut aures habeamus ad Dominum clamant; ipſi quoque evangelizant. Nam ſicut in Sacerdote conſecratio, ita in Miniſtro diſpenſatio Sacramenti eſt. Ille orare, hic pſallere mandat: ille oblata ſantificat, hic ſanctificata diſpenſat. Ipſis etiam Sacerdotibus propter præſumptionem non licet de Menſa Domini tollere Calicem, niſi eis traditus ſit a Diacono. „

* ADNOTATIO XXXVIII.

Benedictio metrica Codicis Veron. quæ habetur hac die Mercurii ad ingreſſum Feriæ V. in Cæna Domini, exſtat etiam in Breviario Moz. Tolet. in hunc modum. (pag. 214. col. 3.)

* Vide rubricam noſtri Libelli.

* Pater noſter. *Benedictio*.
„ *Paſſio nos conſervet jure perenni*. Reſp. *Amen*.
„ *Crimine nos hodie lavet, & cras munere ditet*. Reſp. *Amen*.
„ *Quò, pulſis viciis, Paſcha cum illo celebretis*. Reſp. *Amen*.

Quamvis autem Eccleſia Hiſpana, a primis uſque temporibus, Feria VI. in Paraſceve publicam reconciliationem pænitentibus daret; attamen, quia non omnis populus erat pœnitens, ſolebat, Fer. IV. exeunte, criminum minus gravium remiſſionem concedere privata abſolutione, communicaturis in Cæna Domini, ut innuunt poſtrema verba recitatæ Benedictionis. Hoc autem ſatis conſtat. Quare meum potius erit munus, illum, de quo dicebam, in reconciliandis pœnitentibus ritum illuſtrare Romæ, & in plerîſque aliis Occidentis Eccleſiis, publica pœnitentium reconciliatio fieri ſolebat Feria V. in Cœna Domini. Ut enim Principes in natalium conviviorumque ſuorum celebratione, captivis libertatem, criminum Reis veniam clementer indulgent: ſic Eccleſia natalem diem Sacerdotalis dignitatis, ac Cœnæ Dominicæ celebrans, filiis pænitentibus crimina remittit, eoſque amanter amplexa in ſinum recipit. In hunc finem * ab antiquo Eccleſia Romana feriam quintam in Cœna Domini elegit, ut teſtatur S. Innocentius *Epiſt. I. cap. 7. De Pænitentibus verò, qui, ſive ex gravioribus commiſſis, ſive ex levioribus Pænitentiam gerunt, ſi nulla interveniat ægritudo, quinta feria ante Paſcha eis remittendum Romanæ Eccleſiæ conſuetudo demonſtrat*. Hoc Decretum referunt omnes Canonum

*inquit Morinus de Pœnit. lib. 9. cap. 29.

num Collectores, Anſegiſus, Benedictus Levita in Capitularibus, * Iſaacus Lingonenſis, Regino, Burchardus, Ivo, Gratianus; & ante hos omnes, Flaccus Alcuinus, & Amalarius. Ejuſdem conſuetudinis teſtis eſt S. Hieronymus in Epiſtola ad Occeanum de morte Fabiolæ; de cujus publica pœnitentia ſic loquitur. *Quis hoc crederet, ut poſt mortem ſecundi viri in ſemet reverſa &c. ſaccum indueret, errorem publicè fateretur, &, tota Urbe ſpectante Romana, ante diem Paſchæ in Baſilicam quondam Laterani, qui Cæſariano truncatus eſt gladio, ſtaret in ordine Pœnitentium; Epiſcopis, & Presbyteris, & omni populo collachrymantibus, ſparſum crinem, ora lurida, ſquallidas manus, ſordida colla ſubmitteret*. Quamquam enim S. Hieronymus ipſum diem Jovis κατὰ λέξιν non notet, manifeſtum eſt tamen, de illo ipſo die eſſe intelligendum. * Canone XXXV.

Antiquus auctor inter S. Cypriani opera, qui ſcripſit de unctione Chriſmatis, ſic de hoc die Cœnæ loquitur: *Hodie reconciliantur Eccleſiæ peccatores, & ejecti foris ad matris ubera reducuntur, & excluſi à cœtu Sanctorum, ad communionem, qua caruerant, revertuntur; hodie patent carceres, & damnati libertate donantur. Severitate depoſita, hodie Judices manſueſcunt, &c.* Similia iterum ſcribit in fine tractatûs. Hujus rei teſtes ſunt etiam variæ S. Eligii homiliæ eodem die ad Pœnitentes habitæ, ut *homilia* 4. & ſequentes. Homilia verò octava hujus ritus rationem reddit. *Quo die etiam Pænitentes reconciliantur; quia ſcilicet ipſa die, qua Sacramenta Corporis, & Sanguinis ſui Dominus primùm confecit, ac diſcipulis tradidit, oportebat, ut hæc præſumenda Pænitentes reſtaurarentur, eo videlicet tempore, quo Sanguinis Chriſti in remiſſionem omnium peccatorum fuſus eſt*. Ita *Capit. lib.* 5. *cap.* 71. & *l.* 7. *cap.* 43. Iſaac. Lingon. *tit.* 2. *cap.* 35. velut ex communi conſuetudine, licèt illis locis Decreti Innocentii mentionem non faciant. His addi poſſunt omnes divinorum officiorum ordines, & omnia Sacramentaria, antiqua, & recentiora, quæ eo die, reconciliationis Penitentium vel ceremonias exhibent, vel memoriam celebrant. Hæc Morinus.

*Cod. Veron. pag. 97. *in Cœna Domini*. Br. Moz. pag. 214. col. 3. *Feria V. poſt Dominicam in Ramis Palmarum*. * ADNOTATIO XXXIX. pag. 97.

Hac die in Hiſpania facta eſt Communio; ut ex Completoria Oratione Veſperarum præcedentis diei, atque ex Benedictione noſtri Libelli antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani jam vidimus. Idem ex Oratione II. *ad Tertiam* (*a*) ſatis conſtat, quæ ait:

„ * Domine Jeſu Chriſte, qui, Traditionis tuæ præſcius horæ, apud „ quem, quove in loco celebraturus ſis ſollemnia Paſchæ, diſcipuli miſſione „ voluiſti ſignificare; te quæſumus, ut ad nos venias, apud nos etiam Pa„ ſcha facias, nec ullo modo a corde noſtro recedas; quò in HAC præſenti „ TRADITIONIS tuæ SOLLEMNITATE TU NOSTER SIS CIBUS, „ TU ETIAM SUAVISSIMUS POTUS, qui pro nobis factus es ad„ vocatus. „ * Ant. *Ite ad Civitatem.*

Miſſa quoque Miſſalis Gothici *in Cœna Domini* tota eſt de Communione: quare ſupervacaneum puto ejus teſtimonia recitare. Idem dictum eſto de illa Miſſalis Gallicani Veteris a Ven. Card. Thomaſio vulgati.

Præterea in vetuſtiſſimo Lectionario Gallicano a Mabillonio vulgato ita habetur.

„ *Legenda IN CENA DOMINI ad Matutinos*.

„ *Lectio libri Exodi*.

„ Tempore illo, menſe tertio egreſſionis Iſrahel de terra Ægypti, in die „ hac venerunt ad ſolitudines Sinai *&c. uſque* & ut terror illius eſſet in vobis, „ & non peccaretis amplius. *Exodi cap.* 19. *v.* 1. *ad v.* 20. *cap. ſeq.*

Le-

(*a*) Prima nuſquam in noſtro Libello Orationum occurrit. S. Iſidorus quoque in lib. Divinorum Officiorum, præter Veſperas, Completorium, Vigilias Nocturnas, & Matutinas Laudes, recenſet tantùm Tertiam, Sextam, & Nonam, omiſſo ſemper *Prima*, & *Aurora* Officio, quod utrumque tamen in hodierno Brev. Toletano præſcribitur.

„ *Lectio S. Evangelii ſecundum Matthæum* .

„ Diebus illis dixit Dominua Jeſus diſcipulis ſuia: ſcitis , quia poſt biduum Paſcha fiet ...... tumultus fieret in populo .... *Matth. cap.* 26. *v.* 2. „ Evangelium hujus feriæ V. mutilum eſt in iſto Cod. Luxovienſi , quoniam avultus eſt unus quaternio, in quo habebantur Lectionea ad Miſſam Cœnæ Domini , & ad Matutinos Feriæ VI. ; ut Mabill. (Lib. 2. de Lit. Gal. p. 129.) ex vacuo duplici numero, & ex ſequentibus colligit: *Duplex*, (ſunt ejus verba pag. 136.) *ut jam dixi, marginalis numerus deeſt, ab officia Matutinorum pro Cœna Domini, ad officium Tertiæ pro Paraſceve. Prior ex his aptandus videtur officia Miſſæ in Cœna Domini : poſterior ad Matutinos diei ſequentis . Quippe Evangelium, quod ex Matthæa legitur ad Cœnum Domini , exiſtimo pertinere ad Matutinas , utpote quod agit de Chriſti comprehenſione facta per Judæos. Aliud Evangelium ad Miſſam ex Evangelio Johannis de Cœna magis quadrat.*

Porro in Miſſali Mozarabico *in Die Coenæ* præſcribitur Evangelium ex Lucæ cap. 22. incipiendo a celebratione Cœnæ, & deſinendo in lacrymis Petri ; in quibus lacrymis deſinit etiam laudati Lectionarii officium ad Matutinos diei ſequentis.

Demum Communicandi ritus, Feria V. in Cœna Domini in noſtro Libello præſcriptus , non ſolum in Hiſpanicis , & Gallicanis vigebat Eccleſiis , ſed etiam in Africanis. Docet namque Sanctus Auguſtinus in epiſtola 54. ad Januarium, ibidem quibuſdam in locis ea die jejunium relaxatum fuiſſe ante Communionem , ad inſtar Cœnæ Domini. *Nonnullos* , inquit Præſul Hipponenſis, *probabilis quædam ratio delectavit , ut uno certo die per annum , quo ipſam Cænam Dominus dedit , tanquam ad inſigniorem commemorationem poſt cibos offerri, & accipere liceat Corpus & Sanguinem Domini* . Sed, cum illud perverſa intentione violarent Priſcillianiſtæ hæretici , impiam eorum agendi rationem Synodua in Trullo cap. 20. abrogavit, eamque anathemate perculit Concilium Bracarenſe II. Canone XVI. his verbis. *Si quis quinta feria Paſchali , quæ eſt Coena Domini, hora legitima poſt nonam jejunus in Eccleſia Miſſas nan tenet , ſed ſecundùm ſectam Priſcilliani , feſtivitatem ipſius diei ab hora tertia per miſſas defunctorum, ſoluta jejunio colit , anathema ſit* . De nomine hujuſce diei nunc pauca dicamus , quoniam de Communione jam ſatis.

Antiqui Patres hanc Feriam V. non ſolum *Coenam Domini* , ſed etiam *Natalem Calicis* appellarunt ; quia tunc Calix a profano uſu ad Sacrificii Miniſterium Chriſto auctore tranalatus eſt. Præclarè hoc innuit S. Eligius Noviomenſis Epiſcopus : * *Vocatur hæc dies Coena Domini , vocatur & Natalis Calicis ; quia hac eademque die myſticum Paſcha Dominus cum Diſcipulis celebrans, Sacramenta Corporis , & Sanguinis ſui illis , atque per illos nobis tradidit , & ipſe celebrationis initium fecit* .

* Homil. 10 *in Cœna Domini.*

* ADNOTATIO XL. pag. 97. & ſeqq.

* Mirabuntur nonnulli totum ferè Cœnæ Domini Officium in noſtro Libello in recolenda Chriſti morte, Cruciſque Paſſione verſari; cum Feria VI. in Paraſceve, teſte ipſa Evangelica hiſtoria peculiariter fuerit Crucia Dominicæ ſanguine conſecrata. Sed antequam cauſam hujus Hiſpaniei ritus detegamus , Orationem ejuſdem Libelli, quæ habetur ad Tertiam in Officio de Cœna Domini , recitabimus.

„ * O bone Magiſter Jeſu , Deus noſter & Domine , quem ter negando
„ Petrus dilabitur , a quo reſpectus fletibus reparatur : præſta nobis , ut incon-
„ cuſſa fide PASSIONIS TUÆ GLORIAM PRÆDICANTES , nulla infi-
„ delitatis macula contingamur , nulliſque occaſionibus a tua caritate privemur;
„ ſed PASSIONIS TUÆ COMMUNICANTES EXEMPLIS, DUM PRÆDI-
„ CAMUS GLORIAM CRUCIS , coronaturi perducamur ad gaudia Redempto-
„ ris. „ Hæc namque ad inquiſitionem rei de qua agitur, nos veluti manuducet.

Patrea Concilii Toletani IV. can. 7. nonnullas Eccleſiaa reprehendunt , ubi *in die ſextæ Feriæ Paſſionis Domini , clauſis Baſilicarum foribus , nec celebratur Officium, nec PASSIO DOMINI POPULO PRÆDICATUR* . Utrumque hoc, de quo queruntur Toletani Patres coacti anno Chr. 623. prætermiſſum

fuiſſe

Digitized by Google

fuiſse in Eccleſia Tarraconenſi Feria VI. in Paraſceve, paulo infra videbimus: neutrum tamen prorſus omiſſum, ſed ad præcedentem diem *Cœnæ Domini* præcoci celebratione retractum, quo die, ut inquit noſter Libellus, PASSIONIS Dominicæ GLORIA populo PRÆDICABATUR. Hunc legendæ *Paſſionis* morem etiam in Eccleſia Mediolanenſi viguiſſe novimus. Nam Feria V. de qua loquimur, ipſa legere conſuevit Paſſionem Domini ſecundùm Matthæum, ad uſque Petri fletum & pœnitentiam; reſervatis tamen quæ ſequuntur ex eadem Paſſione, in ſubſequentem feriam ſextam. Idem eſt uſus hodiernus Mozarabum, niſi quòd unicam ex quatuor Evangeliſtis Paſſionem conficiunt, cujus primam partem, uſque ad Sancti Petri pœnitentiam, in Cœna Domini legunt, reliquam in Paraſceve. Quo ritu videtur antiquior ille Liturgiæ Gallicanæ, in qua unica ex quatuor Evangeliſtis Paſſio pronunciatur feria 6. Porro in Miſſali Bobienſi ſola ſecundùm Joannem Paſſio continetur. Ac etiam in Africa tempore S. Auguſtini unica legebatur Paſſio ſecundùm Matthæum, ut conſtat ex ejus Sermone 232. novæ editionis, in quo tamen hæc ſubdit: *Paſſia autem, quia uno die legitur, non ſalet legi niſi ſecundum Matthæum. Volueram aliquando ut per ſingulos annas ſecundum amnes Evangeliſtas etiam Paſſio legeretur. Factum eſt. Non audierunt homines, quòd conſueverant, & perturbati ſunt.*

* ADNOTATIO XLI. * Br. Moz. Tolet. hac die Feriæ V. in Cœna Domini (omiſſa hora VI., quæ deeſt etiam in Veronen. Codice) ita habet ad Veſperas, „ *poſt expaliato Altare.* „

Denudationis altarium meminit quidem primus & omnium antiquiſſimus Ordo Romanus. *A Veſpera*, inquit, *hujus diei nuda ſint altaria, uſque in mane Sabbati.* At de ea S. Iſidorus, & noſter Libellus pœnitus ſilent. De lotione verò altarium (de qua eſt altum planè ſilentium in Ordine Gelaſiano, in S. Gregorii Sacramentario, & in noſtro Cod.) mentionem quidem facit idem Iſidorus in libro 2. de Eccleſiaſticis Officiis cap. 28. his verbis: *Hinc eſt, quod eodem die* (Cœnæ Dominicæ) *altaria templi, parietes, & pavimenta lavantur, vaſaque purificantur, quæ ſunt Domino conſecrata.* Et S. Iſidorum deſcribit Rabanus in libro 3. de inſtitutione Clericorum cap. 36. Hic tamen de eorundem altarium denudatione nihil, cum noſtro Cod. habet. Ejus primùm meminit Concilium Tolet. XVII. celebratum anno Chriſti 694. Can. 2. ubi baptiſterii oſtia initio Quadrageſimæ ſigillo Epiſcopi obſignata, in Cœnæ Domini celebritate reſerari jubet, *quando more ſolito altaria debent deveſtiri*. Hinc autem noſtri libelli antiquitas mirabiliter elucet: quoniam veritati eſt valdè conſentaneum, ipſum Eccleſiæ Tarraconenſi diu ante relati Concilii Toletani celebrationem inſerviſſe, quoniam de antiquo *ſolito mare* denudationis altarium, nec dum primitus inſtituto, ipſe conticuit.

* ADNOTATIO LXII. Lotionem altarium excipit lotio pedum. Hujus quoque Br. Moz. Tol. mentionem facit non ſemel in Orationibus Veſperarum hujus Officii in Cœna Domini, & præſertim pag. 217. col. 4. ubi legitur ..... *qui Unigeniti tui humilitatem annuo recolimus apere, dum aqua fraternos pedes abluimus, humilitatem ſedulo proſequitur.* „ Et S. Iſidor. lib. I. *Offic. Eccleſiaſt.* cap. *De Cœna Domini*. ait: „ *Eo etiam tempore & die Salvator ſurgens à cœna, pedes diſcipulorum lavit, propter humilitatis formam commendandam; ad quam docendam venerat, ſicut & ipſe conſequenter expaſuit. Quod etiam docebat, potiſſimum ut facto doceret, quod obſervare diſcipulos præmoneret*. Inde autem in Africana Eccleſia uſu receptum fuit, ut pedes lavarentur ante ſumptionem Euchariſtiæ: quod tamen abrogatum fuiſſe teſtatur Divus Auguſtinus Epiſt. CXIX. cap. 8. ubi inquit: *etſi Eccleſia, quod externum erat, remiſerit, lotianem ſcilicet pedum; finem, & rem hujus ſigni retinet; probationem ſcilicet, & internam præparationem*. De ea in Cœna Domini lotione pedum noſter Libellus Orationum nunquam loquitur. Quare ipſam in Eccleſia Tarraconenſi ejuſdem Libelli ætate jam deſucviſſe non levi ratione conjicio ex laudato Concilio Toletano decimoſeptimo, quod Canone III. queritur, *partim deſidia, partim conſuetudine in quibusdam Eccleſiis in Cœna Domini* lotionem pedum prætermitti: ſtatuitque, *ut deinceps non aliter per totius Hiſpaniæ, & Galliarum Eccleſias eadem ſolemnitas celebretur, niſi pedes unuſquiſque Pontificum, ſeu Sacerdotum ſecundum hoc Sacroſanctum exemplum* (Domini), *ſuorum lavare ſtudeat ſubditorum*:

additque, *quod ſi quiſquam Sacerdotum hoc noſtrum diſtulerit adimplere Decretum, duorum menſium ſpatiis ſeſe noverit à Sancta Communionis perceptione fruſtratum*.

* ADNOTATIO XLIII. pag 99.

Cod. Veron. pag. 99. Feria VI. in Paraſceve caret Matutinis Laudibus, horis diurnis, & Veſperis.

Olim nempe in quibuſdam Hiſpaniarum Eccleſiis ante an. 633. nullum omnino celebrabatur officium in Paraſceve. Quam negligentiam redarguit eodem anno Concilium Toletanum IV. Canone ſexto: *Comperimus* (inquit), *quòd per nonnullas Eccleſias in die ſextæ feriæ Paſſionis Domini, clauſis Baſilicarum foribus, nec celebratur Officium, nec Paſſio Domini populis prædicatur; dum idem Salvator noſter Apoſtolis ſuis præceperit dicens*: Paſſionem, & mortem, & Reſurrectionem meam omnibus prædicate. *Ideò oportet eodem die myſterium Crucis, quod ipſe Dominus cunctis nuntiandum voluit, prædicari; atque indulgentiam criminum clara voce omnem populum poſtulare: ut pœnitentiæ compunctione mundati, venerabilem diem Dominicæ Reſurrectionis, remiſſis iniquitatibus, ſuſcipere mereamur; corporiſque ejus, & Sanguinis Sacramentum mundi a peccatis ſumamus*. Itaque noſter Libellus Orationum, in quo Officium Paſſionis deeſt, videtur fuiſſe in uſu ante laudatum Concilium Toletanum. IV. Nam ſi ſecus eſſet, ab ejus ordinationibus Eccleſia Tarraconenſis, minimè diſceſſiſſet, utpote ſanctioris diſciplinæ tenax, & cuſtos legum paternarum.

Ipſa namque, ea die, non obſeratis, ſed recluſis Baſilicæ foribus, publicam Pœnitentibus reconciliationem miniſtrabat, atque *indulgentiam criminum clara voce omnis populus poſtulabat*; ut legitur in Oratione noſtri Libelli *dicenda in Paraſceven, poſt indulgentias explicitas*, eàdem pag. 99. quæ habet:

,, Ingeniti Patris unigenite Chriſte, qui pro nobis impiis hodie occideris
,, innocens, tui ſanguinis reminiſcere prætium, & totius populi dele peccata.
,, Quique pro nobis perſerre dignatus es ſputa, probra, vincla, colaphos,
,, alapas, & flagella, crucem, clavos, amaritudinem, mortem, lanceam, ac
,, noviſſimè ſepulturam; nobis miſeris, pro quibus hæc paſſus es, Cæleſtis Re-
,, gni tribue beatitudinem infinitam; ut, qui PASSIONEM TUAM VENE-
,, RANDO PROSTERNIMUR, RESURRECTIONIS TUÆ GAUDIIS AD
,, CÆLESTIA SUBLEVEMUR. ,,

Itidem paria habentur in alia Oratione, *eodem die dicenda ad Poenitentes*.

,, Exaudi, Domine, ſupplicum preces, & CONFITENTIUM tibi parce
,, peccatis, ut quos conſcientiæ reatus accuſat, INDULGENTIA tuæ miſeratio-
,, nis abſolvat.

* ADNOTATIO LXIV.

* Cod. Veron. pag. eàdem, *Orationes dicendæ in Paraſceven poſt indulgentias explicitas ad Pœnitentes*. Et ita Br. Moz. Tolet. quod Feria VI. in Paraſceve pag. ccxx. col. 1., habet.

Ad Nonam, pro Indulgentia.

* *popule*

,, *Sono*. * Populus meus, quid feci tibi? in quo contriſtavi te? reſpon-
,, de mihi. *P.* Quia eduxi te de terra Ægypti, paraſti crucem mihi? II. Au-
,, dite, quæ Dominus loquitur: Surge, & contende judicium adverſus mon-
,, tes; & audiant colles vocem tuam. *P.* Quia eduxi. III. Audite montes
,, judicium Domini, & fortia ſundamenta terræ; quia judicium Domini cum
,, populo ſuo; & cum Iſrael altercabitur, dicens. *P.* Quia eduxi te. IIII.
,, Populus meus, quid ſeci tibi? aut in quo te contriſtavi? aut in quo tibi mo-
,, leſtus ſui? reſponde mihi: quia eduxi te de terra Ægypti? & de domo
,, ſervitutis liberavi te? & miſi ante faciem tuam Moyſem, Aaron, & Ma-
,, riam? *P.* Quia eduxi te. V. Si affliget homo Deum; quia vos * confregiſtis
,, me, & dixiſtis: in quo confiximus te? invaluerunt ſuper me verba veſtra;
,, & configit me gens tota. *P.* Quia eduxi te. VI. Quod dignum offeram
,, Domino? curvabo genua Deo excelſo: nunquid offeram & holocauſtum arie-
,, tem, vitulum anniculum? nunquid placari poterit Dominus in milibus arie-
,, tum? aut in multis milibus hircorum pinguium? *P.* Paraſti Crucem. VII. Nunquid

* *confixiſtis.*

dabo

„ dabo primogenitum meum pro ſcelere (meo) ventris mei, pro peccato animæ meæ? „ *P.* Paraſti Crucem. VIII. Indicabo tibi homo, quod ſit bonum: aut quid Dominus quærat a te: utique facere judicium, & diligere miſericordiam; & ſolicitè ambulare cum Deo tuo. Paraſti Crucem. *Prologum.* (a)„ *Pro ſuſceptione matutina. Vigeſimus primus Pſalmus ipſius. In finem II.* „ Longè a ſalute mea verba delictorum meorum. III. Deus meus, clamabo per diem, nec exaudies: & nocte, & non ad inſcipientiam mihi. *Silentium facite. I.* Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abiectio plebis. II. Omnes, qui videbant me, ſubſannabant me: locuti ſunt labiis, & moverunt caput. III. Speravit in Domino; eripiat eum: ſalvum faciat eum, quoniam vult eum. *Silentium facite.* Quoniam tu es, qui eduxiſti me de ventre: ſpes mea, ab uberibus matris meæ. II. Jactatus ſum ex utero: de ventre matris meæ Deus meus es tu: ne diſcedas a me. III. Quoniam tribulatio eſt proxima; & non eſt qui adiuvet. *Silentium facite.* I. Circundederunt me vituli multi: tauri pingues obſederunt me. II. Aperuerunt in me os ſuum, ſicut leo rapiens, & rugiens. III. Sicut aqua effuſus ſum; & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. *Silentium facite.* I. Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei II. Exaruit, ſicut teſta, virtus mea; & lingua mea adhæſit faucibus meis: & in pulverem mortis deduxiſti me. III. Domine, circumdederunt me canes multi; concilium malignantium obſedit me. *Silentium facite.* Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumeraverunt omnia oſſa mea. II. Ipſi verò conſideraverunt, & conſpexerunt me. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea; & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. III. Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me: ad deffenſionem meam, Deus meus, reſpice. *Silentium facite.* I. Eripe a framea animam meam; & de manu canis unicam meam. II. Libera me, Domine, de ore leonis; & a cornibus unicornium humilitatem meam. III. Narrabo nomen tuum fratribus meis; in medio Eccleſiæ laudabo te, Domine. *Silentium facite. Preces.* Pænitentes orate: flectite genua Deo. Deprecemur Dominum Deum noſtrum, ut Indulgentiam criminum, & remiſſionem peccatorum nobis donare dignetur. Erigite vos: orate, flectite genua Deo. Deprecemur Dominum Deum noſtrum, ut lapſis manum porrigat; & præſidium, quod ab eo * inquirit, clementer impertiat. Erigite vos: orate, flectite genua Deo. Deprecemur Dominum Deum noſtrum, reminiſcentes mala quæ geſſimus, & deinceps vitemus inſidias inimici; ut, quos diabolus perſuaſione ſua ab altario Dei ſubtraxerat, patrona revocet effuſio lachrymarum. Erigite vos; completa oratione noſtra. Omnes pari voce indulgentiam a Domino poſtulemus. „

*leg. *inquirunt.*

„ * Proſternamur ad preces. *Trecentis vicibus indulgentiam.* o.o.o.o.o.o.o.o.o.o.o. „ *Hoc trecentis vicibus.* ℟m. „

* Br. Moz. *Proſternimus.*

„ Tu Paſtor bone, animam tuam pro ovibus poſuiſti. Tu Paſtor bone, „ *repetatur tribus vicibus. Preces.* Proſternimus preces ante faciem tuam: exaudi; placare: indulge Domine, & miſerere nobis. *Poſt hæc dicit Diaconus hanc precem:* Deprecemur Dominum, ut remiſſionem peccatorum & pacem nobis propicius donare dignetur. *Deinde dicit Archidiaconus has preces:* „ Te deprecamur, Domine. P. Indulgentia. ℣. Procedat ab Altiſſimo. *P.* Indulgentia. ℣. Succurrat nobis miſeris. *P.* In. ℣. Delicta purget omnibus. *P.* In. ℣. Præſtetur pænitentibus. *P.* In. ℣. Patrona ſit lugentibus. *P.* In. ℣. Errantes fide corrigat. *P.* In. ℣. Lapſos peccatis erigat. *P.* In. ℣. Te deprecamur, Domine. *P.* In. *Poſt hæc dicit Diaconus &c.*

O R A T I O.

„ Unigenite Filius Dei Patris, cujus caro precioſa a Judæis damnatur, „ ab ingratis inluditur, &, crucifigenda, latronum corporibus comparatur; „ ex cujus latere ſanguis, & aqua profluxit; & ſanguine non miror aqua „ verum ex eo quod intelligo non mirabor. Illa eſt enim utique aqua, quæ „ nos quondam per Adam mortuos * vivificabit regeneratos, procedens ex „ mortuo. Clementiam ergo tuam quæſumus, ut ſicuti pro amore generis hu- „ mani

*leg. *vivificavit.*

(a) lege, *in finem pro ſuſceptione matutina Pſalmus ipſi David.*

„ mani non dedignatus es aſſumere mortem noſtram, ita etiam, reſurgens a mor-„ tuis, obtinere nos facias de triumphato hoſte victoriam. ℟. Amen. Per mi-„ ſericordiam tuam, Deus noſter, qui vivis cum Deo Patre, & regnas cum „ Spiritu Sancto in ſæcula ſæculorum. Amen. *Qua expleta, exclamat Diaconus* „ *indulgentiam ducentis vicibus C. C. indulgentias*. o. o. o. o. o. o. o. o. o. o. *Hoc* „ *ducentis vicibus*. ℟m. Tu Paſtor bone, animam tuam pro ovibus poſuiſti. „ Tu Paſtor bone, *repetatur duabus vicibus. Preces*. Peccavimus tibi Deus, re-„ cedentes a te: nobis confuſio eſt, tibi clementia, & propiciatio. *Preces*. „ Deprecemur Dominum, ut remiſſionem peccatorum, & pacem nobis propi-„ cius donare dignetur. *Preces*. Te precamur, Domine. *P.* Indulgentia. ℣. Nos „ Patri reconciliet. *P.* In. ℣. Conformet Sancto Spiritui. *P.* In. ℣. Peſtem, „ & famem abluat. *P.* In. ℣. Medelam ægris conferat, *P.* In. ℣. Captivos red-„ dat patriæ. *P.* In. ℣. Vices aerum temperet. *P.* In. ℣. Te deprecamur, Do-„ mine. *P.* In.

O R A T I O.

„ Unigenite Filius Dei Patris, qui tantam rediturus gratiam, in terria „ dignatus es naſci, ut nos elevares ad * Cælo: qui ideo in ligno Crucis „ manus proprias extendiſti, ut nos ad lignum vitæ * opicius revocares; de quo „ Adam guſtare non meruit, poſtea quam crimen prævaricationis incurrit. Crux „ ergo tua, Deus, vitæ arbor eſt: in æternum vivificet quemcumque ex ea gu-„ ſtaverit. Tuam ergo clementiam petimus, ut auferantur ab oculis tuis mala „ noſtra præterita; & bona futura naſcantur: hujus mundi lux infida negliga-„ tur; & perennitas tuæ a nobis æternitatis requiratur. ℟. Amen. Per miſe-„ ricordiam &c. *Poſt hæc decantatur hic Ps.* Miſerere mei Deus &c. *cum* „ *antiphona ſua, ab Epiſcopo impoſita. Antiph.* Parce Deus, quia. *Ps.* L. *Poſt* „ *dicto pſalmo, unà cum* Gloria Patri, *dicit Diaconus tertio, indulgentiam,* non „ *plus quam centum vicibus. Et dicit Epiſcopus hunc reſponſum*: Tu Paſtor bone. „ *Et Diaconus voce: per ſingulos autem verſiculos pſalmi*, Miſerere mei Deus, ſe-„ cundum &c. Qui das poſt peccata indulgentiam. *Antiphona*. Parce Deus, „ quia ſprevimus præcepta tua, qui das poſt peccata indulgentiam. *Ps.* L. Mi-„ ſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam. Et ſecundum mul-„ titudinem mi. &c. *Poſt quemlibet verſum repetatur*, Qui das poſt peccata in-„ dulgentiam. *Poſt dicto Pſalmo, unà cum* Gloria Patri, *dicit Diaconus ter: in-„ dulgentia non plus quam centum vicibus* o. o. o. o. o. o. o. o. o. o. *Hoc centum* „ *vicibus*. ℟m. Tu Paſtor bone &c. *Deinde Diaconus voce*: Miſerere nobis Deus, „ qui omnia potes. Tu enim diſſimulas peccata hominum propter pœnitentiam. „ *Deinde Diaconus dicit hanc precem*: Deprecemur Dominum, ut remiſſionem „ peccatorum, & pacem nobis donare dignetur. *Preces*. Te precamur, Domi-„ ne. *P.* Indulgentia. ℣. Reſtituat Paradiſo. *P.* In. ℣. Clauſtra Cœlorum, „ *P.* In. ℣. Removeat ſupplicium. *P.* In. ℣. Extingat gehennæ incendium, „ *P.* In. ℣. Defunctis donet requiem. *P.* In. ℣. Locum quietis conferat. „ *P.* Indul. ℣. Sanctis conſortes faciat. *P.* Indulgentia. ℣. Te precamur, Do-„ mine. *P.* Indulg.

* leg. *Celos.*
* leg. *propi-tius.*

O R A T I O.

„ Unigenite Filius Dei Patris, de quo ante tam innumeros annos Pro-„ pheta cantavit hunc verſum, *in medio duorum animalium cognoſceris*, cogni-„ tus planè es, non ſolùm inter duos latrones pendens in ligno, vel duo-„ rum teſtamentorum in medio, verùm etiam fugà ſolis, occaſu diei, concuſ-„ ſione terrarum. Tu Chriſte deſcendiſti ad inferos, & Sanctorum Sepulchra „ laxarunt. Pietatem ergo tuam quæſumus; ut intelligere poſſimus, quantum „ nobis reſurgens præſtiteris nobis in Regno, qui nos moriens reſuſcitaſti cum „ gloria de Inferno. Pater noſter, qui es in Cælis. ℟. Amen. Sanctificetur &c. „ *Dicat Presbyter*. Eruti a malo, ſtabiliti ſemper in bono, tibi adhærere me-„ reamur Deo & Domino noſtro Jeſu Chriſto. Da veniam peccatis noſtris, &

„ re-

„ requiem famulis tuis omnibus fidelibus defunctis. Frange, & percute omnes „ inſidias inimici noſtri: defende nos ab omnibus operibus malis, & confirma in „ cunctis bonis. Accipe jejunium, vel votum noſtrum; & exaudi orationem noſtram in his diebus, & in totis temporibus. Tribue nobis, pacem, & ſecuritatem, „ pietatem, & ſinceram caritatem, ac gratiam, ſtigmate paſſionis tuæ Deus „ noſter, Filius Dei; qui vivis cum Deo Patre, & regnas cum Spiritu Sancto in „ Trinitate unus Deus, permanens in ſæcula ſæculorum. ℟. Amen. Dominus ſit.

Breviario, concinit etiam Miſſale Mozarabum, quod itidem hic proferre juvabit; quoniam alicubi eſt varium, & ab ipſius Breviarii Toletani inſtitutione recedit.

* „ *In Paraſceve ad Nonam pro Indulgentia*.

* Miſſale Mozarabum.

O R A T I O.

„ O Santa Crux, in qua ſalus noſtra pependit, per te introibimus ad Patrem: veniam mereamur per te apud Chriſtum: habeamus indulgentiam, & veniam. R. Amen.

„ *Mox autem Epiſcopus, cum Presbyteris, & Diaconibus, decincti juxta conſuetudinem, cum aſcenderint ad ſedes; & Levitæ in ordinem ſuum, qui ſupra notatus eſt, in via ſacra ſteterint, à clerico incipiatur prophetia*.

„ Lectio libri Proverbiorum. Fili, ſi dormieris, ſalvus eris. Quieſces, & ſalvus erit ſomnus tuus. Ne paveas repentino terrore, & irruentes tibi potentias impiorum. Dominus erit in latere tuo, ut cuſtodiat pedem tuum, ne capiaris à malo. ℟. Amen. *Poſt hæc, ab Archidiacono dicatur*: Erigite vos. *Deinde ſalutat Epiſcopus, dicendo*: Dominus ſit ſemper vobiſcum. ℟. Et cum Spiritu tuo. Deinde dicat Epiſcopus ℣. Popule meus, quid feci tibi, aut in quo contriſtavi te, reſponde mihi? Quia eduxi te de terra Ægypti, paraſti crucem mihi.

„ *Reſpondetur à clero caput ſimiliter per ſingulos verſus*. ℣. Audite quæ Dominus loquitur: ſurge, & contende judicium adversùs montes, & audiant colles vocem tuam. P. Quia eduxi te. ℣. Audite montes judicium Domini, & fortia fundamenta terræ; quia judicium Domini cum Populo ſuo, & cum Iſrael altercabitur, dicens: P. Quia eduxi te. ℣. Popule meus, quid feci tibi, aut in quo te contriſtavi, aut in quo moleſtus fui? reſponde mihi: quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo ſervitutis liberavi te, & miſi ante faciem tuam Moiſem & Aaron & Mariam? P. Paraſti crucem mihi. ℣ Si affliget homo Deum, quia vos confixiſtis me, & dixiſtis: in quo confiximus te? invaluerunt ſuper me verba veſtra, & confixiſtis me gens tota. P. Paraſti crucem mihi. ℣. Quid dignum offeram Domino? curvabo genua Deo excelſo. Numquid offeram ei holocauſta mota, aut vitulo anniculo? numquid placari poterit Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? P. Paraſti crucem mihi. ℣. Numquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, fructus ventris mei pro peccato animæ meæ? Paraſti crucem. ℣. Indicabo tibi homo quid ſit bonum, aut quod Dominus quærat à te: utique facere judicium, & diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo. P. Paraſti crucem.

„ Lectio Iſaiæ Prophetæ. ℟. Deo gratias.

„ Hæc dicit Dominus: Ecce intelliget ſervus meus, exaltabitur, & elevabitur, & ſublimis erit valde &c. *uſque* & pro tranſgreſſoribus rogavit. ℟. Amen.

„ *Deinde aſcendit cantor cum ſociis ad ſedes, & dicit ſingularis hunc Prologum voce*. Pro ſuſceptione matutina vigeſimus primus:„ in finem Pſalmus ipſi David. „

„ *Fi-*

„ *Finito, dicunt hunc pſalmum, tacentibus omnibus in choro, duo pſallen-* „ *do*: Deus Deus meus, intende in me, quare me dereliquiſti? ℣. Longe à ſa- „ lute mea verba delictorum meorum. ℣. Deus meus clamabo per diem, nec „ exaudies; & nocte, & non ad iuſipientiam mihi. *Dicat presbyter*. Silentium „ facite. ℣. Ego autem ſum vermis & non homo, opprobrium hominum, & „ abjectio plebis. ℣. Omnes qui videbant me, ſubſannabant me, loquuti ſunt „ labiis, & moverunt caput. ℣. Speravit in Domino; eripiat eum: ſalvum fa- „ ciat eum, quoniam vult eum. *Dicat presbyter*. Silentium facite. ℣. Quo- „ niam tu es qui eduxiſti me de ventre, ſpes mea ab uberibus matris meæ. „ Deus meus es tu, ne diſcedas a me. ℣. Quoniam tribulatio proxima, & „ non eſt qui adjuvet. *Dicat presbyter*. Silentium facite. ℣. Circumdederunt „ me vituli multi, tauri pingues obſederunt me. ℣. Aperuerunt ſuper me os „ ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens. ℣. Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa „ ſunt omnia oſſa mea. *Dicat presbyter*. Silentium facite. ℣. Factum eſt cor „ meum tamquam cera liquefcens in medio ventris mei. ℣. Exaruit ſicut te- „ ſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis, & in pulverem mortis „ deduxiſti me. ℣. Quoniam circundederunt me canes multi, concilium ma- „ lignantium obſedit me. *Dicat presbyter*. Silentium facite. ℣. Foderunt ma- „ nus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia oſſa mea. ℣. Ipſi verò con- „ ſideraverunt, & conſpexerunt me: diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper „ veſtem meam miſerunt ſortem. ℣. Tu autem, Domine, ne elongaveris au- „ xilium tuum à me; ad defenſionem meam Deus meus reſpice. *Dicat presby-* „ *ter*. Silentium facite. ℣. Eripe à framea animam meam, & de manu canis „ uuicam meam. ℣. Libera me, Domine, de ore leonis, & à cornibus unicor- „ nium humilitatem meam. ℣. Narrabo nomen tuum fratribus meis. In medio Ec- „ cleſiæ laudabo te. *Dicat præsbyter*. Silentium facite.

„ Sequentia Epiſtolæ Pauli Apoſtoli ad Corinthios. ℟. Deo gratias.

„ Fratres, non eſt bona gloriatio veſtra. Neſcitis, quod modicum fermentum to- „ tam maſſam corrumpit *&c. uſque*, ſed ſanctificati eſtis in nomine Domiui noſtri „ JESU-CHRISTI, & in Spiritu Dei noſtri. ℟. Amen.

Lectio Sancti Evangelii ſecundum Matthæum.

„ Mane facto, cœna pura, quod eſt ante Sabbatum, concilium fecerunt „ Summi Sacerdotes & Seniores populi de JESU, ut interficerent eum. Et „ vinctum eum duxerunt, & tradiderunt Pontio Pilato Præſidi. Tunc Judas tra- „ ditor cum videret quoniam ad judicium perductua eſt, pœnitentia motus &c. „ *Sequitur altera pars hiſtoriæ Dominicæ paſſionis conflatæ ex variis Evangeliſtis, de-* „ *finitque in hunc modum*: Ad JESUM cum veniſſent, ut viderunt eum mortuum, „ non fregerunt crura ejus; ſed unus ex militibus lancea latus ejus pupugit; „ & exivit continuò ſanguis, & aqua. Et, qui vidit, teſtimonium perhibuit, & „ verum eſt teſtimonium ejus; & nos credimus quia verum eſt, ut credentes vitam „ habeamus in nomine ejus. ℣. Amen.

E V A N G E L I U M.

„ Tunc venit quidam homo dives ab Arimathia nomine Joſeph, qui „ & ipſe diſcipulus erat JESU. &c. *ut apud Matthæum*; *uſque*, ſignantes lapidem „ cum cuſtodibus.

„ *Dicat presbyter preces*. Pœnitentes orate, flectite genua Deo, deprecemur „ Dominum Deum noſtrum, ut indulgentiam criminum, & remiſſionem peccato- „ rum nobis donare dignetur.

„ *Reiteretur à Choro*. *Poſtea presbyter dicat*: Erigite vos, orate, fle- „ ctite genua Deo, deprecemur Dominum Deum noſtrum, ut lapſis manum „ porrigat; & præſidium, quod ab eo requirit, clementer impertiat. ℟. *Pœ-* „ *nitentes*:

„ Eri-

,, Erigite vos, orate, flectite genua Deo: deprecemur Dominum Deum
,, noſtrum, ut reminiſcentes mala quæ geſſimus, deinceps vitemus inſidias ini-
,, mici; ut quos diaboli perſuaſione ſua ab altario Dei ſubtraxerant, patrona revocet
,, effuſio lacrymarum. ℟. *Pœnitentes*.

,, Erigite vos, completa oratione veſtra, omnes pari voce indulgentiam a Do-
,, mino poſtulemus.

,, *Impleta voce, exclamat Archidiaconus*. Indulgentia.
,, *Similiter & omnis clerus, vel populus non pluſquam trecentis vicibus.*
,, *Poſteà dicat preces*.

,, Tu, Paſtor bone, animam tuam pro ovibus poſuiſti. *Reiteretur a choro*,
,, Tu Paſtor bone. *Diaconus dicat*: Proſternimus preces ante faciem tuam:
,, exaudi, placare, indulge Domine, & miſerere nobis. P. Tu Paſtor bone.
,, *Archidiaconus dicat*: Deprecemur Dominum, ut remiſſionem peccatorum, & pa-
,, cem nobis propitius donare dignetur. *Epiſcopus dicat*. Te deprecamur, Domine.
,, P. Indulgentia. ℣. Procedat ab Altiſſimo. P. Indulgentia. ℣. Succurrat no-
,, bis miſeris. P. Indulgentia. ℣. Delicta purget omnibus. P. Indulgeutia.
,, ℣. Præſtet pœnitentibus. P. Indulgentia. ℣. Patrona ſit lugentibus. P. In-
,, dulgentia. ℣. Errantes fide corrigat. P. Indulgentia. ℣. Lapſos peccatis erigat.
,, *P*. Indugentia. ℣. Te deprecamur Domine. P. In.

Poſt hæc, dicat Diaconus: Erigite vos.
Et Sacerdos dicit orationem.

,, Uuigenite Fili Dei Patris, cujus caro pretioſa à Judæis damnatur, ab
,, ingratis inluditur, & crucifigenda latronum corporibus comparatur; ex cu-
,, jus latere ſanguis & aqua profluxit: Sed ſanguinem non miror ex carne:
,, aquam verò ex eo quod intelligo non mirabor? Illa eſt utique aqua, quæ
,, nos quondam per Adam mortuos vivificavit regeneratos, procedens ex mor-
,, tuo. Clementiam ergo tuam, quæſumus, ut ſicuti pro amore generis non
,, dedignatus es adſumere mortem noſtram; ita & reſurgens à mortuis obtinere
,, nos facias de triumphato hoſte victoriam. ℟. Amen. Per miſericordiam tuam,
,, Deus noſter, qui vivis cum Deo Patre, & regnas cum Spiritu Sancto in ſæcula
,, ſæculorum. Amen.

,, *Qua expleta, exclamat Diaconus*: Indulgentiam ſecundò. *Suſcipiunt cle-*
,, *rici pariter, & * clamantes non pluſquam ducentis vicibus* CC. *Et poſt hæc Sa-*
,, *cerdos dicit preces*. Tu Paſtor bone, *ut ſupra ſcriptum eſt*. *Et diaconus di-*
,, *cat*: ℣. Peccavimus tibi, Deus, recedentes à te: nobis confuſio, tibi clemen-
,, tia & propitiatio. P. Tu Paſtor. *Poſt hæc dicat Archidiaconus*: Deprecemur
,, Dominum. *Epiſcopus dicat*: Te deprecamur. P. Indulgentia. ℣. Nos Patri
,, reconciliet. P. Indulgentia. ℣. Chriſti conformet gratia. P. Indulgentia.
,, ℣. Confirmet Spiritu Sancto. P. Indulgentia. ℣. Peſtem & famem abluat. P. In-
,, dulgentia. ℣. Medelam ægris conferat. P. Indulgentia. ℣. Captivos reddat
,, patriæ. P. Indulgentia. ℣. Vices aerum temperet. P. Indulgentia. ℣. Te de-
,, precamur Domine. P. Indulgentia.

Poſt hæc dicit Diaconus. Erigite vos.
Et Sacerdos legit hanc orationem.

O R A T I O.

,, Unigenite Fili Dei Patris, qui * cælum rediturus, in terris dignatus
,, es naſci, ut nos elevares ad cælos: qui ideo in ligno crucis manus proprias
,, extendiſti, ut uos ad lignum vitæ propitius revocares. De quo Adam gu-
,, ſtare non meruit, poſteaquam crimen prævaricationis incurrit. Crux ergo tua
,, Deus, vitæ arbor eſt: in æternum vivificet quemque ex ea guſtaverit. Tuam
,, ergo clementiam petimus, ut auferantur ab oculis tuis mala noſtra præterita, &
,, bo-

Digitized by Google

„ bona futura naſcantur. Hujus mundi lux infida negligatur, & perennitatis „ tuæ à nobis æternitas requiratur. ℟. Amen. Per miſericordiam tuam Deus no- „ ſter, qui vivis cum Deo Patre, & regnas cum Spiritu Sancto in ſæcula ſeculorum. „ ℟. Amen.

„ *Poſt hæc decantant hunc pſalmum cum antiphona ſua ab Epiſcopo impoſita.* „ *Antiphona*. Parce Deus, quia ſprevimus præcepta tua: qui das poſt peccata indul- „ gentiam. *Pſal.* Miſerere mei Deus ſecundùm magnam.

„ *Dicto pſalmo, unà cum* Gloria Patri, *dicit Diaconus tertiò*, Indulgentia „ *non pluſquam centum vicibus*. C. *Et Epiſcopus dicat*: ℣. Tu paſtor bone &c. „ Miſerere nobis Deus, quia omnia potes: tu enim diſſimulas peccata hominum „ propter pœnitentiam.

„ *Deinde dicat presbyter*: Deprecemur Dominum &c. *Dicat Epiſcopus*: Te „ deprecamur, Domine. P. Indulgentia. ℣. Reſtituat Paradiſo. P. Indulgen- „ tia. ℣. Clauſtra Cœlorum reſeret indulgentia. P. Indulgentia. ℣. Remo- „ veat ſupplicium. P. Indulgentia. ℣. Extinguat gehennæ incendia. P. In- „ dulgentia. ℣. Pro defunctis donet requiem. P. Indulgentia. ℣. Locum „ quietis conſerat. P. Indulgentia. ℣. Sanctis conſortes faciat. P. In- „ dulgentia.

Etiam in Eccleſia Mediolanenſi, publica Pœnitentium reconciliatio Feriâ VI. in Paraſceve fieri conſuevit. Ita intelligendus S. Ambroſius *Epiſt.* 33. ubi narrat ſorori tumultum Mediolani excitatum, ne Baſilica Catholica Arianis traderetur: *Condemnationes illicò graviſſimæ decernuntur, primò in corpus omne mercatorum. Itaque ſanctis diebus hebdomadis ultimæ, quibus ſolebant debitorum laxari vincula, ſtrident catenæ, imponuntur collo innocentium &c.* Nam præfinitum diem, quo peccata ſolebant Pœnitentibus dimitti, in fine ejuſdem Epiſtolæ indicat: *Nuntiatur Imperatorem juſſiſſe, ut recederent milites de Baſilica &c. Quæ tunc plebis totius lætitia fuit? Qui totius populi plauſus? Quæ gratia? Erat autem dies, quo ſeſe Dominus pro nobis tradidit, quo in Eccleſia Pœnitentia relaxatur.* Quod certè videtur non aliter intelligi poſſe, quàm de ſancta in Paraſceve die, qua Chriſtus paſſus eſt.

Evidentius verò (proſequitur Morinus *de Pœnitentia* l. 9. c. 29.) idem S. Ambroſius id tradit *cap. ult. lib. 5. Exameri*: Cùm enim multas galli proprietates enarraſſet, dicit ideò Sermonem protraxiſſe, ut illis quoque gallus cantaret, & peccatorum remiſſionem impetraret, & Sermo finiretur inſtante die peccatorum indulgentiæ. Concionabatur autem in primis Paraſcevis Veſperis; deinde Gallus, ad quem alludit, & cujus cantus peccatorum indulgentiæ nuntius eſt, nocte cecinit, quæ in feriam ſextam illuceſcit. Itaque illa peccatorum indulgentia, quam teſtatur Eccleſiam ſolemniter concedere ſolitam, in alium quam Veneris diem incidere non poteſt. *Conſultò*, inquit, *ſermonem protraximus, ut nobis quoque gallus cantaret, & loquentibus ſubveniret, quò, ſi quod delictum obrepſiſſet in verbo, culpam Chriſte donares &c. Sed jam tempus eſt, quo finire ſermonem, & claudere debeamus. Tempus eſt, quo melius, aut tacetur, aut fletur; tempus eſt, quo celebratur indulgentia peccatorum &c. Approperet Jeſu Domini paſſio, quæ quotidie delicta noſtra condonat, & munus remiſſionis operatur*: tandemque his verbis finit: *Gratulemur, quod factus eſt nobis Veſpere dies quintus, fiat nobis manè dies ſextus.* Huic conſuetudini ſavet etiam Ambroſianus Miſſarum ordo: nam orationes feriæ ſextæ in Paraſceve, quæ ad Miſſam pertinent, omnes propè nihil aliud, quàm remiſſionem, & indulgentiam peccatorum loquuntur: quæ verò ad feriam quintam in Cœna Domini, nihil ejuſmodi continent. Romanum morem diverſum fuiſſe vidimus pagina ccx.

ADNOTATIO XLV.

Demum verba illa, *poſt indulgentias explicitas*, quæ in noſtro Libello præfiguntur geminis Orationibus dicendis *in Paraſceven*, tempus indicant Veſpertinum, quod eàdem die erat in Hiſpania reconciliandis pœnitentibus conſtitutum. Id colligo non obſcurè ex Concilio Tolet. IV. quod Canone 7. de aliquibus malæ frugis hominibus loquens, ait: *Quidam in DIE ejuſdem DOMINICÆ PASSIONIS ad horam Nonam jejunium ſolvunt, conviviis abutuntur, &, dum ſol ipſe eodem die tenebris palliatus lumen ſubduxerit, ipſaque elementa turbata mæſtitiam totius Mundi oſtenderint, illi jejunium tanti diei polluunt, epuliſque inſerviunt.* Huic enim malo remedium aliquod afferre cupiens idem Concilium hæc addit: *& quia totum eundem diem univerſalis Eccleſia propter Paſſionem Domini in mœrore, & abſtinentia pe-*

peragit ; quicumque in eo jejunium , præter parvulos , ſeues , & languidos , ANTE PERACTAS INDULGENTIÆ PRECES reſolverit , a Paſchali gaudio repellatur ; nec in eo Sacramentum Corporis , & Sanguinis Domiui percipiat , qui diem Paſſionis ipſius per abſtinentiam non houorat . Ita verò loquuntur Toletani Patres , quia nonnulli Feria VI. in Paraſceve veſcebantur ad horam nonam (ſeu , ut alii Codices habent, *ab hora nona*), contra leges Quadrageſimalis jejunii , quod ſingulis diebus uſque ad Veſperas protrahi oportebat , nimirum uſque ad tranſactas integrè tres horas poſt Nonam , ſeu (quod idem eſt) uſque ad ſex horas poſt meridiem . Quæ cum ita ſint, nullus dubitandi locus relinquitur aſſerendi, INDULGENTIAS fuiſſe valdè prolixas , & EXPLICUISSE tantùm ad Veſperas diei , de quo loquimur ; cùm Synodali decreto laudatorum Patrum cautum ſit, ne jejunium in Paraſceve , *ante peractas indulgentiæ preces* reſolvatur .

Cod. Veron. pag.99. *Oratio , quæ die Sabbato ad benediceudam Luceruam in Sacrario dicitur* . Exaudi &c. *ADNOTATIO XLVI.

Item alia , quæ in eodem die ad benediceudum Cereum in Sacrario ſimiliter dicitur . Offerimus &c.

Item alia , quæ in eodem die poſt lumeu levatum ante Altare dicitur . Prima tibi &c.

Item alia , quæ poſt Beuedictionem lucernæ ante Altare dicitur . Deus , qui filios &c.

Item alia , quæ poſt benedictionem Cerei ante Altare dicitur . Expectati temporis &c.

De Benedictione Lucernæ,& Cerei exſtatCanon nonusConcilii Tolerani IV.*Lucerna*(inquit),*& Cereus in pervigiliisPaſchæ apud quaſdam Eccleſias nou benedicuntur: & cur a nobis benedicantur , inquirunt . Propter GLORIOSUM enim NOCTIS IPSIUS SACRAMENTUM ſollemniter hæc benedicimus , & SACRÆ RESURRECTIONIS CHRISTI MYSTERIUM , QUOD TEMPORE HUJUS VOTIVÆ NOCTIS ADVENIT , IN BENEDICTIONE SANCTIFICATI LUMINIS ACCIPIMUS . Et quia hæc obſervatio per multarum loca terrarum , Regioneſque Hiſpaniæ in Eccleſiis commendatur ; dignum eſt , ut propter unitatem pacis in Gallicanis Eccleſiis conſervetur . Nulli autem impunè erit , qui hæc ſtatuta contempſerit, ſed Patrum regulis ſubjacebit.* Quæ Canonis verba cum Oratione ultima noſtri Libelli , dicenda *poſt Benedictionem Cerei ante Altare*, mirificè quadrant: eamque propterea aſſerunt eodemTol.Conc.vetuſtiorem. Habet enim Ver.Cod.pag.100.

„ *Expectati temporis, dilectiſſimi Fratres , Feſta ſollemnitas , ET ANNUUM PER SÆCULA SACRÆ RESURRECTIONIS ARCANUM VOTIVÆ NOCTIS ADVENIT . HOC ILLUD EST , quod iu perennem memoriam conſecratum credentibus populis altiſſima de Cœlis gratia ſpiritalis adtribuit . Hilares vigilias glorioſis laudibus perferamus .... Præcouia Dominicæ Paſſionis indefeſſis precibus celebremus &c.* „

In Hiſpaniis (inquit Mabillonius lib. II. de Liturg. Gallic. pag.141.) *antiquum eſſe benedicendi cerei morem , ex Prudentio nonnulli colligunt , cujus hymnum* ad incenſum cerei Paſchalis *compoſitum laudant . Et hunc quidem hymnum ad benedictionem cerei paſchalis exhibet vetus Ordo Romanus , & Hymnarium antiquum Romæ à Ven. Thomaſio impreſſum . At quia hymnus iſte , qui in Cathemerino quintus eſt , inſcribitur in membranaceis libris* Hymnus ad incenſum lucernæ , *non* cerei Paſchalis ; *hinc Sirmundus in Notis ad Enuodium , & Menardus in Coucordiam Regularum inferunt , eumdem hymnum ad accendendas in Lucernario ſeu Veſperis quotidianis lucernas compoſitum fuiſſe . In eadem ſententia eſt Nicolaus Heinſius in novà Prudentii editione, ubi cerei paſchalis ritum Prudentii ævo ignotum fuiſſe cenſet colligi ex autiquitatibus Eccleſiaſticis . Verùm* lucernæ *vocabulum in titulo hymni non ſufficit probando id , quod hi viri docti intendunt : quandoquidem in vigilia Paſchæ benedictio etiam lucernæ fiebat , ex dictis . Deinde iu illo hymno fit mentio de Chriſti Domini reſurrectione, quod priori ſententiæ confirmandæ quoddam robur addere poteſt . Sed alia ratio , quam Menardus noſter aſſert , melius probat , hymnum hunc de Lucernario quotidiano interpretandum , nempe ipſe titulus libri* Cathemerinon , *quo ſignificantur ea , quæ per diem aguntur . Idem ſuadet etiam libri* *ADNOTATIO LXVII.

 ipſius

ipſius ordo, in quo primus hymnus eſt ad galli cantum; *ſecundus* matutinus; *tertius* ante cibum; *quartus* poſt cibum; *quintus* ad incenſum lucernæ; *ſextus* ante ſomnum: *ubi quintus, de Veſperis indubiè intelligendus eſt, in quibus ſollemni more in dies accendi lucernas tunc mox erat, ut rectè Menardus ibidem probat, nimirum in caput 24. Concordiæ Regularum §. 2. Neque tamen propterea tam novus eſt Cerei in vigiliis Paſchalibus benedicendi ritus, uti Heinſio viſum eſt. Cum Ennodius Ticinenſis ante annum DXX. Epiſcopus, geminam Cerei paſchalis benedictionem ſcripſerit.*

Hæc Cl. Mabillonius. Ejus tamen acre judicium (quod ſemper feci plurimùm) hac in re ſequi nequaquam poſſum; & cogor in diverſam ire ſententiam. Lectorem attentum volo, dum Hymnum Prudentii edo, ac brevibus notia illuſtro. Titulus ejus neminem moveat; quandoquidem, apud Hiſpanos in Vigilia Paſchæ, primò accenſio Lucernæ fiebat, ſecundò Cerei. Utramque ſimul facer Poeta deſcripſit, ſed volens tituli brevitati conſulere, utriuſque in fronte Hymni non meminit. Noſter Libellus Orationum antiquiſſimi ritus Hiſpaui teſtia fide dignus accedet; & quoniam ad ipſum non ſolùm Aurelius, ſed etiam Ennodiua reſpexiſſe videntur, amborum benedictiones ad incenſum Lucernæ, & Cerei pro coronide recitabo.

AURELII PRVDENTII CLEMENTIS
Hymnus V. Lib. Catheṁerinon.
Ad incenſum Lucernæ.

(a) I*Nventor rutili, Dux bone, luminis,*
Qui certis vicibus tempora dividis,
Merſo ſole chaos ingruit horridum,
Lucem redde tuis, Chriſte, fidelibus:
Quamvis innumero ſydere regiam,
Lunarique polum lampade pinxeris;
Incuſſu ſilicis lumina nos tamen
Monſtras ſaxigeno ſemine quærere:
Ne neſciret homo ſpem ſibi luminis
In Chriſti ſolido corpore conditam,
Qui dici ſtabilem ſe voluit petram,
Noſtris igniculis unde genus venit.
Pinguis quos olei rore madentibus
Lychnis aut facibus paſcimus aridis:
Quin & fila favis ſcirpea floreis
Preſſo melle prius conlita fingimus.
Vivax flamma viget, ſeu cava teſtula
Succum linteolo ſuggerit ebrio,
Seu pinus piceam fert alimoniam,
Seu ceram teretem ſtuppa calens bibit.
Nectar de liquido vertice fervidum
Guttatim lacrymis ſtillat olentibus:
Ambuſtum quoniam vis facit ignea
Imbrem de madido flere cacumine.
(b) *Splendent ergo tuis muneribus, Pater,*
Flammis mobilibus ſcilicet atria,
Abſentemque diem lux agit æmula
Quam nox cum lacero victa fugit peplo.

Sed

(a) Cod. Veron. in Oratione I. dicenda *ad benedicendam lucernam in Sacrario* habet. „ *Exaudi nos lumen indeficiens. Domine Deus noſter, unici luminis lumen, fons luminis, lumen auctor luminum, quæ creaſti, & inluminaſti &c.* „

(b) Cod. Veron. in eadem Oratione „ *Benedic hoc lumen, o lumen; quia, & hoc quod portamus in manibus, tu creaſti, tu donaſti. Per hæc lumina, quæ accendimus, de hoc loco expellimus noctem*. Vide etiam in eodem Cod. Orationes ad benedictionem Cerei.

(c) *Sed quis non rapidi luminis arduam,*
Manantemque Deo cernat originem?
Moſes nempe Deum ſpiniſera in rubo
Vidit conſpicuo lumine flammeum.
Fœlix, qui meruit ſentibus in ſacris
Cæleſtis ſolii viſere Principem,
Juſſus nexa pedum vincula ſolvere,
Ne ſanctum involucris pollueret locum.

(d) *Hunc ignem populus ſanguinis incliti*
Majorum meritis tutus & impotens,
Suetus ſub dominis vivere barbaris,
Jam liber ſequitur longa per avia.
Qua greſſum tulerant, caſtraque cærulæ
Noctis per medium concita moverant,
Plebem pervigilem fulgure prævio
Ducebat radius ſole micontior.
Sed Rex Niliaci litoris, invido
Fervens felle, jubet prævalidam manum
In bellum rapidis ire cohortibus,
Ferrataſque acies clangere claſſicum.
Sumunt arma viri, ſeque minacibus
Accingunt gladiis: triſte canit tuba.
Hic fidit jaculis, ille volantia
Præfigit calamis ſpicula Gnoſiis.
Denſetur cuneis turma pedeſtribus,
Currus pars, & equis, & volucres rotis,
Conſcendunt celeres, ſignaque bellica
Prætendunt tumidis clara draconibus.
Hic jam ſervitii neſcia priſtini
Gens Peluſiacis uſta vaporibus,
Tandem purpurei gurgitis hoſpita
Rubris litoribus feſſa reſederat.
Hoſtis dirus adeſt cum duce perfido,
Infert & validis prælia viribus.
Moſes porro ſuos in mare præcipit
Conſtans intrepidis tendere greſſibus.
Præbent rupta locum ſtagna viantibus,
Riparum in faciem pervia: ſiſtitur
Circumſtans vitreis unda liquoribus,
Dum plebs ſub bifido permeat æquore.
Pubes quin etiam decolor aſperis
Invitata odiis, Rege ſub impio,
Hebræum ſitiens fundere ſanguinem
Audet ſe pelago credere concavo.
Ibant præcipiti turbine pereita
Fluctus per medios agmina regia:
Sed confuſa dehinc unda revolvitur
In ſemet revolans gurgite confluo.
Currus tunc, & equos, telaque naufraga,
Ipſos & proceres, & vaga corpora
Nigrorum videas nare ſatellitum,
Arcis juſtitium triſte tyrannicæ.

(c) Cod. Veron. in Oratione II. *ad benedicendum cereum in Sacrario* dicenda: „ *Offerrimus tibi, Domine, Cerei hujus rutilantis ſpeciem divino igne ſuccenſam &c.*

(d) Cod. Veron. in Oratione IV. *poſt benedictionem Lucernæ ante Altare* dicenda: *Deus, qui filios Iſrael educis ex Ægypto, palpabiles Ægypti tenebras relinquendo: Deus, qui duce luminis gratia, pondus horrenda noctis exterminas: Deus, qui præcedente Angelo tuo in columna nobis in diem, eodemque in columna ignis in noctem poſteriora ſervante, curam noſtræ ſalutis exequeris &c.*

Quæ tandem poterit lingua retexere
Laudes, Chriſte, tuas? qui domitam Pharon
Plagis multimodis cedere præſuli
Cogis juſtitiæ, vindice dextera.
Qui pontum rapidis æſtibus invium
Perſultare vetas, ut refluo in ſalo
Securus pateat, te duce, tranſitus,
Et mox unda rapax ut voret impios.
Cui jejuna eremi ſaxa loquacibus
Exundant ſcatebris, & latices novos
Fundit ſciſſa ſilex; quæ ſitientibus
Dat potum populis axe ſub igneo.
Inſtar fellis aqua triſtifica in lacu
Fit ligni venia mel velut Atticum.
Lignum eſt, quo ſapiunt aſpera dulcius:
Nam præfixa cruci ſpes hominum viget.
Implet caſtra cibus tunc quoque ninguidus,
Inlabens gelida grandine denſius.
His menſas epulis, hac dape conſtruunt,
Quam dat ſydereo Chriſtus ab æthere.
Nec non imbrifero ventus anhelitu
Craſſa nube leves invehit alites,
Quæ diſſlata in humum quum ſemel agmina
Fluxerunt, reduci non revolant fuga.
Hæc olim patribus præmia contulit
Inſignis pietas Numinis unici,
Cujus ſubſidio nos quoque veſcimur,
(e) *Paſcentes dapibus pectora myſticis.*
Feſſos ille vocat per freta ſæculi,
Diſciſſis populum turbinibus regens:
Jactataſque animas mille laboribus
Juſtorum in patriam ſcandere præcipit.
Illic purpureis tecta roſariis
Omnis fragrat humus, calthaque pinguia,
Et molles violas, & tenues crocos
Fundit fonticulis uda fugacibus.
Illic & gracili balſama ſurculo
Deſudata fluunt, raraque cinnama
Spirant, & folium, fonte quod abdito
Prælambens fluvius portat in exitum.
Fœlices animæ prata per herbida
Concentu parili ſuave ſonantibus
Hymnorum modulis dulce canunt melos,
Calcant & pedibus lilia candidis.
Sunt & ſpiritibus ſæpe nocentibus
Pœnarum celebres (f) ſub Styge feriæ
Illa nocte, (g) ſocer qua rediit Deus
Stagnis ad Superos ex Acheronticis:
Non ſicut tenebras de face fulgida
Surgens Oceano Lucifer inbuit,

Sed

(e) Hæc de Communione Paſchali intelligenda eſſe quis inficiabitur? Vide ſupra pag.ccxiv, Canonem VI. Concilii Toletani quarti; nec non quæ diximus ad Fer. V. in Cæna Domini. Cod. Veronenſis in Oratione poſt benedictionem Lucernæ: *fac nos divinitatis tuæ fieri conſortes, & larga tua pietate ex inviſibilibus bonis, viſibilia dona concede &c.* Item in ſequenti, quæ poſt benedictionem Cerei ante altare dicitur, mentionem facit Euchariſtiæ.

(f) Vide S. Auguſtinum Enchiridion cap. CXII.

(g) Hic quoque de Reſurrectione Chriſti manifeſtiſsimè Prudentius loquitur.

Sed terris Domini de Cruce triſtibus
Major ſole novum reſtituens diem.
Marcent ſuppliciis Tartara mitibus,
Exultatque ſui carceris otio
Umbrarum populus liber ab ignibus,
Nec fervent ſolito flumina ſulphure.
(h) *Nos feſtis trahimus per pia gaudia*
* *Noctem conciliis; votaque proſpera*
Certatim vigili congerimus prece;
Extructoque agimus liba ſacrario.
(i) *Pendent mobilibus lumina funibus,*
Quæ ſuffixa micant per laquearia
Et de languidulis fota natatibus
Lucem perſpicuo flamma jacit vitro.
Credas ſtelligeram deſuper aream
Ornatam geminis ſtare Trionibus,
Et qua Boſporeum temo regit jugum
Paſſim purpureos ſpargier Heſperos.
(k) *O res digna, Pater, quam tibi roſcidæ*
Noctis principio grex tuus offerat,
Lucem, qua tribuis nil pretioſius:
Lucem, qua reliqua præmia cernimus.
Tu lux vera oculis, lux quoque ſenſibus,
Intus tu ſpeculum, tu ſpeculum foris:
Lumen, quod famulans offero, ſuſcipe,
(l) *Tinctum pacifici chriſmatis unguine.*
Per Chriſtum genitum, ſumme Pater, tuum,
In quo viſibilis ſtat tibi gloria,
Qui noſter Dominus, qui tuus unicus
Spirat de patrio corde Paraclitum.
Per quem ſplendor, honor, laus, ſapientia,
Majeſtas, bonitas, & pietas tua
Regnum continuat Numine triplici,
Texens perpetuis ſæcula ſæculis.

* Ergo ratio Menardi petita ex titulo libri Cathemerinon, quo ſignificantur ea, quæ per diem aguntur, nihil probat. Idem de illa, quam Mabillonius addit, dictū eſto. Vide ſupra pag. ccxxi.

MA-

(*h*) Cod. Veron. in Orat. *ad Benedicendum Cereum in Sacraria* dicenda: „*ſicut hic Cereus exuberans larga viſione, noctis hujus jugulat cæcitatem, &* DEVOTISSIMÆ PLEBIS TUÆ *reſplendet obtutibus* &c. Et in illa, *quæ poſt lumen levatum ante altare* dicitur: „ *in nobis quoque PERVIGILEM devotionem flagrantia ſpiritali ſuccendens*. &c. Item in Orat. *poſt Benedictionem Cerei ante altare*: „ *Hilares VIGILIAS glorioſis laudibus perferamus ...... Præconia Dominicæ Paſſionis INDEFESSIS PRECIBUS CELEBREMUS, intendentes auditu LECTIONIBUS SANCTIS, AC SEDULIS OBSECRATIONIBUS PATIENTIAM NON NEGANTES; ut ille regalis ſolii habitator altiſſimus a ſede arcis ætheriæ POPULO SUO, qui SOLLEMNIA redditurus ad hæc FESTA CONVENIT, per Spiritum ſuum Sanctum clementer inlapſum, placabilis ac propitiatus adſpiret.* „

(*i*) Cod. Veron. in Orat. poſt Benedict. Cerei: „*funalibus crebris Eccleſia Sancta reſplendens, coruſcat in lumine.* „

(*k*) Cod. Veron. in Orat. poſt lumen levatum ante altare: „ *Prima ſibi, & principalia Deus PATER Omnipotens, hæc luminum MUNERA IN EXORDIO VENERANDÆ HUJUS NOCTIS OBTULIMUS, quæ unigenitus Filius tuus Dominus noſter adventus ſui faciat myſteriis luminatos per quem te, Deus, ſupplices exoramus, ut HOC SANCTUM MUNUS libens accipiens &c.*

(*l*) De Cereo Paſchali hic quoque Prudentium loqui quis ambigat? Cod. Veron. *in Oratione ad benedicendum Cereum in Sacrario* habet: „ *Offerimus tibi, Domine, Cerei hujus rutilanti ſpeciem divino igne ſuccenſam, quum per multimodam materiam nutu tuo produci juſſiſti apibus. Eum indignis manibus noſtris oblatum accendimus, precantes bonitatem tuam, ut emiſſione Spiritus Sancti ...... eum benedicere, & ſanctificare digneris &c.*

MAGNI FELICIS ENNODII (a) EPISCOPI TICINENSIS

(b) Benedictio Cerei.

Dignum, & juſtum eſt. Verè dignum, & juſtum eſt, ut quod a te, Domine accepimus, prece ſaltem, & voce ſolvamus. Et licèt noſtra lingua auctoris ſui beneficiis digno nequaquam reſpondere poſſit affatu: vult tamen divino myſterio profeciſſe, quod facta eſt. Nam cum cæteris animalibus hebetam caligantium craſſitudo ſit ſenſuum, vernat in hoc, diſpoſitione Dominica, hominum ſactura præſtantior, quòd ſola uberiùs poteſt ſentire ſactorem. Quæ tamen cernuis eſt ſocianda rectè pecudibus, ſi cœleſtis ignara muneris, velut elinguis, beneficia divinitùs conceſſa concludat. Nam ut abſolvit a crimine in holocauſtia myſticis, non habere quod offeras; ita digna piaculo res eſt, offerenda ſubtrahere. Parili namque judicio cenſendus eſt, & qui nunquam loquitur per naturam, & qui quod loquitur, non reddit auctori. Idcirco, Domine, ſtupendi hujus opiſex elementi aliquam tibi a nobis reddi credimus humili ſatisfactione particulam, quod totum cognoſcimus nos debere. Quis enim alius præter te Mundi ſabricam perpendiculo repentinæ juſſionis exactam bifida auctoritate ſolidavit; cum primum præcepti tui miraculo terra coagularetur in pelagus: & deductia deinde aquarum impreſſionibus illa nauſraga, poſt ſitiret? Cujus etiam, niſi tuæ inveſtigabilis ſotu juſſionis ſuſcepta germina nutriuntur? qui calorem gignit inſuſis, qui humorem ſtillat areutibus? Qui, niſi Deus noſter, ſuccidua jungit temporibus tempora, quorum terræ ſœtus nunc igne ſerveſcant, nunc glacie tempercutur, nunc tepore animentur, nunc bibulo liquore conſpergantur? Quis hæc omnia & ſecit ex nihilo, & per lucis januam a perpetuæ noctis furva denſitate diſcrevit, ſecitque perenniter laudanda diſpoſitione piiſſimus, poſt lucis claritatem non horreri tenebras revertentes per dierum dies? Quis te vel dignus aut ſacundus laudator eloquitur, cujus terminata diſtributio ſuccedente varietate fit gratior: quo jubente dulcior lux eſt, quæ aliquando deſinit, quàm ſi jugiter permaneret? Ecce illa nox, quæ Mundum hactenus jugo crudeliſſimæ deditionis oppreſſerat, populos * a nexibus violentæ conditionis abſolvit, & fit libertatis altrix, quæ mater fuerat ſervitutis. In hujus tibi, Domine, ſanctiſſimæ noctis miniſterio hoc (c) Cereum lumen offerimus, per quod caligo vetuſta pellatur: in quo ſpecies trino compaginata conſortio, ſocietatis propemodum myſticæ glutino conjungatur. Quarum ceram paravlt nectareis partubus ſœta virginitas, papyrum ad alimenta ignium lympha tranſmiſit, lumen adhibetur e cælo. Nihil hic habet vox humana, quod conſecret, ubi totum dirigit ſuperna cognitio. Agnoſcit hìc odorem ſuum ſalutiferæ Virginis Filius, ubi ſine coitu naſcitur, quicquid offertur. Non enim hic thuricremis Panchæus adoletur ignis altaribus: non ad triſte miniſterium extremum mugiens bos percuſſa litatur: non bidentum ſœtus carnificis potius, quàm Sacerdotis mucro deſecuit. Sufficit ad reparationem æternitatis perditæ, quod non a nobis, ſed pro nobis, Agnus occiſus eſt. Procul hinc aberit laniſta Judaicus, qui per cicatrices inguinum animas ſibi acquiſitas tot ſolet numerare, quot vulnerat. Chriſti noſtri libamina inſucata ſimplicitate complentur. Peragit dedicationem corporis noſtri, Crux, unda, confeſſio. * Te ergo quæſumus, Domine, ut ſicut typico priſca myſterio, ita renovanda agmina ducat hæc columna trans gurgites. Æſtuet nobis ſemita præparata per maria, & ſitiat callis pulverulentus in fluctibus. Nihil hìc eſt, in quo diſcrepent antiqua novis, aut moderna veteribus. Tu ſemper idem Dominus, & Sacerdos, memoratus per Prophetas.

Hic

* Vide Prudentium in recitato Hymn. ver. 40. & ſeqq.

* Vide eundem Hymnum Prudentii verſu 80. & ſeqq.

* Vide inter ipſius Sirmondi Opuſcula de duobus Amalariis Epiſtolam ad Conſtantinum Cajetanum Abbatem S. Baronti.

(a) Obiit anno Domini DXXI. *Depoſitus ſub die XVI. Kal. Auguſtas, Valerio V. C. Conſule;* ut legitur in Epitaphio, quod hodieque Ticini in Æde D. Michaelis, parieti qui Sacrario cohæret, inſertum in tabula marmorea videre eſt.

(b) Harum benedictionum alteram, quæ poſteriore loco poſita eſt, primùm Sirmondus edidit. Pertinent autem (inquit) ad priſcam & ſolemnem in Eccleſia Cerei Paſchalis conſecrationem, cujus auctorem Zoſimum Papam faciunt Ritualium librorum Scriptores Alcuinus, & * Amalarius, non Epiſcopus Trevirenſis, ut vulgò nuncupatur, ſed Diaconus, qui Epiſcopo ætate ſuppar, Ludovici Imperatoris juſſu id opus contexuit.

(c) Cod. Veron. in Orat. ad benedicendum Cereum in Sacrario: *offerimus* (inquit) *tibi, Domine, cerei hujus rutilantis SPECIEM DIVINO IGNE SUCCENSAM &c.*

Hic eſt, ad cujus precatum fluenta ſiccentur, ut Hebræus tranſeat, Ægyptius deprimatur, & merſis in aqua corporibus, ſola ſentiat culpa naufragium. * Hoc autem tibi, Domine, caſtæ operatricis munus, & hanc intactæ matris ſobolem commendamus; per quam meretur habere terra, quod cæli eſt: quæ per domos cereas divino ſtipant mella compendio: quibus cauſa eſt numeroſæ progeniei neſciſſe conjugium: ne, dum copularum nexibus occupantur, laborandi tempus effugiant, & expectent, ut prolem ſuam turgida alvus effundat, quam herbarum lucro diligentius poſſunt ore profligare, quàm femine. In hujus autem Cerei luminis corpore te, Domine, poſtulamus, ut ſupernæ benedictionis munus accomodes, (*d*) & ſi quis hinc ſumpſerit, adverſus flabra ventorum, adversùs ſpiritus procellarum, tua juſſa faciens, ſit illi ſingulare proſugium: ſit munus ab hoſte fidelibus. Simul etiam quæſumus te, ut quia ad vernantis anni faciem Paſſionis, ac Reſurrectionis tuæ tempux aptaſti, cum poſt concretas hyemali torpore glebas, & infrænata glacie flumina, novellas frondium tunicas gemma conſcendit, & cum auctore germinum Domino nobis omnia reviviſcunt: da multiplices fructus in terris, noſtrum effice quod oſtendis, & Sacerdotis noſtri, vel totius Cleri incolumitate ſervata, ubertatem temporum ſine adverſa tempeſtate concede.

* Item ver. 15. & ſeqq.

Item alia Benedictio Cerei

MAGNI FELICIS ENNODII.

Dignum, & juſtum eſt. Verè dignum & juſtum eſt, ut principe loco (*a*) fores beatæ noctis, adhibito præſeuti miniſterio, digna quaſi clave referentur: ut nobilia nuntius vitæ teſterur adventum, ut præconis merito ſecutura ponderentur, ſacris fidem myſteriis venerandus præceſſor accomodet. Juſtum eſt ut proximitarem ſalutaris aquæ flamma manifeſtet: elementorum diverſitas in peregrina pace conveniat: lympharum in promptu eſſe remedia ſacer ignis oſtendat: agnoſcarur non eſſe naturæ, ſed redemptionis, quòd concordat unda cum lumine. Lætetur in operibus ſuis fabricator ille cæleſtis, cum (*b*) benedicit ipſe, quod rribuit: cum illud, quod ſecreti ſui producit origine, nobilitat ſacramento. Intelligat linguæ noſtræ miniſterio ſpecialem quam nobis conceſſit diſtantiam. Mancipetur laudibus ejus quicquid a cæteris animalibus juſſit in homine eſſe præſtantius. Quia optimi conditoris aperta ſunt beneficia; & ira a pietate non diſcrepat, quando, & artem nos ſupplicandi docuir, & ſuis muneribus vult placari. Ipſe enim hominem ſibi

---

(*d*) Mos enim erat, quem Ritualium librorum Scriptores tradunt, ut ex Cereo Paſchali, qui Sabbato Sancto conceptis precibus ſacratus fuerat, particulæ decerperentur, ac populo die Dominica in Albis, poſt Sacram Communionem diſtribuerentur, unde ſuffitum in ædibus ſuis facerent, vel agros vineaſque munirent adverſus Dæmonum præſtigias, aut contra fulgura, & tonitura. Quò etiam ſpectant illa ejuſdem Ennodii Benedic. II. *ſumptum ex hoc, contra procellas, vel omnes incurſus, ſuc dimicare particulam*. Cæterum hic mos olim extra Urbem dumtaxat. Romæ enim Cerei Paſchalis vice, ceram oleo perfuſam benedicebat Archidiaconus, inde particulas in Agnorum effigiem expreſſas aſſervabat, populo ſimiliter die, qua dictum eſt, dividendas. Quæ res nimirum originem dedit cereis agni cæleſtis imaginibus, quæ a Pontificibus ipſis auguſtiore poſtea ritu conſecrari cœperunt. Hæc Sirmondus. Cui adſtipulatur Mabillonius *de Liturgia Gallicana* lib. II. pag. 142. Ego Agnorum Dei Cereorum inſtitutionem ad VIII. vel VIIII. Sæculum referendam puto. Idque in Editione Ordinum Romanorum, omnium locupletiſſima, multis, Deo anſpice, oſtendam.

(*a*) Prudentius in ſuperiori hymno ad incenſum Lucernæ, verſu 150.

O res digna, Pater, quam tibi roſcidæ
Noctis principio grex tuus offerat,
Lucem, qua tribuis nil pretioſius:
Lucem, qua reliqua præmia cernimus.

Et Cod. Veron. in Orat. poſt lumen levatum ante altare: *Prima tibi & principalia, Deus Pater Omnipotens, hæc luminum munera in exordio venerandę hujus noctis obtulimus &c.*

(*b*) Cod. Veron. in Orat. ad benedicendum Cereum in Sacrario: *Offerimus tibi, Domine, Cerei hujus rutilantis ſpeciem divino igne ſuccenſam, quem per multimodam materiam nutu tuo produci juſſiſti apibus. Eum indignis manibus noſtris oblatum accendimus, precantes bonitatem tuam, ut eum benedicere, & ſanctificare digneris. &c.*

bi templi vice Dædala proviſione formavit. Ipſe penetralia cordis noſtri ſancto eruderata pandit introitu, niſi per propoſitum libertatis fœdo obſtruantur interna contagio. Quare univerſis rerum liquet arcanis, vitalem per ſapientiam factoris machinam, niſi per ſuum ſtudium, non perire. Qui nos & ad meliora formavit, & quibns itineribus ſalus peteretur oſtendit. Cum enim ex humo hominem fingeret; cum terra victuram migraret in formam; cum putre ſolum novam tranſiret in faciem; cum inſuflatione ſpiritus ſui moverentur arva veſtigiis, & tellus reſpiceret poſſeſſorem ex propriis abſtractum finibus inopina dote præſtantem, habentem quod ipſa, quæ mater putabatur eſſe, non dederat; cum referret gloriam nobilitata per ſobolem; imperfectio erat, ſi actuum callem non ſuo jure diſponeret. Cotidianus tamen, Domine, beneficiorum tuorum ſucceſſus munera ſeniora tranſcendit, & æſtimatione ſequentium vetuſta ſuperantur. Ille enim perpetuam deſtinatus ad vitam, ille de parente limo cæli civis effectus, ad originem voluntario errore detruſus eſt. Et quia, dum liceret, noluit ſectari meliora, ſublimitatem perdidit, quam feliciter degenerans dono conditoris acceperat, & ad proſapiem duce culpa revocatus exilium flevit. Hunc niſi omnipotentia tua, Domine, regeneraret perditum, parum poſſet prodeſſe quod feceras; & niſi opem ferret & numero & proſperitate ſecunda nativitas, prima in qua mortem error peperit, non juvaret. Poſtremo, nihil eſſet quod ad fabricam noſtram materiam humus præbuit, niſi unda ſuccurreret. Unicum nobis ſacrameuti hujus ſolatium contuliſti, quod aquæ diluunt peccata telluris. Ergo jam typus recedat, & qui imaginibus adnuntiaverunt ſequentia, conticeſcant. In veritate tenemus, quicquid colorata legis umbra promiſerat. Tempus eſt, quo corpora noſtra, vel animæ Redemptori Chriſto feriato mucrone dedicentur: quo ſalus per vulnera non quæratur: quo ſacerdotis dextera laniſtæ opus abjuret: quo conſecrationem impleat fides, lympha, ſignaculum: quo humanum genus undè decidit, fons reducat. In hujus ergo ſuſpiciendæ noctis officio, venerandis compactam elementis facem tibi, Domiue, mancipamus: in qua trium copula munerum primum de impari numero complacebit. Quæ quod gratis Deo veniat auctoribus, non habetur incertum. Unum, quod de fœtibus fluminum accedunt nutrimenta flammarum: aliud quod apum tribuit intemerata fœeunditas, in quarum partubus nulla patitur damna virginitas: (*c*) ignis etiam cælo infuſus adhibetur. Redemptor enim proprio aquas dedicavit baptiſmate: integritatem diligit, quam & naſcendo in Matre ſervavit: ut (*d*) à Propheta poſſet inſpici, innocui corpus ſuſcepit incendii, cum frondibus in rubo crepitantibus nulla frutex detrimenta ſentiret; cum arida pabulum flammis, dum lamberentur, ligna non fierent. Ergo proprium tibi eſt, Domine, quicquid in hoc Cereo ſervorum tuorum præparavit obſequium. Serenis in iſto reſpice oculis, quod contulit cælum, fluenta, pudicitia. Tu ad tribuendam benedictionem evocatus miniſterio humani ſermonis, inlabere. Tu Reſurrectionis tuæ tempore, quo vernat anni reviviſcentis infantia, ſumptam ex hoc contra procellas, vel omnes incurſus, fac dimicare particulam: ut Sacerdotis noſtri votiva omnibus, vel totius Cleri ejus incolumitate conceſſa, ubertatem terrarum, cum actuum innocentia, & proſperitate concedas.

Item *alia* (*a*) *Benedictio Cerei*, nunc primum in lucem edita ex Codice Alexandrino-Vaticano ſignato num. 337. qui ſcriptus videtur circa VIII. ſæculum.

Deus, Mundi conditor, auctor luminis, ſyderum fabricator; Deus qui jacentem Mundum in tenebris, luce perſpicuà retexlſti; Deus, per quem ineffabili potentia omnis claritas ſumpſit exordium, Te in tuis operibus * invocantes, in hac ſacratiſſima noctis Vigilia de donis tuis Cereum tuæ ſuppliciter offerimus ma-

* Cod. *invocante.*

(*c*) Vide Orationem Codicis Veron. dicendam *ad benedicendum Cereum in Sacraria.*
(*d*) Paria habet Prudentius in recitato hymno, verſu 30. & ſeqq.
(*a*) Auctoris nomen deſid eratur in Cod.

majeſtati, non adipe carnis pollutum, nec profanâ unctione vitiatum, non ſacrilego igne contactum, ſed cerâ, oleo, atque papyro conſtructum, in tui nominis honore ſuccenſum, obſequio Religioſæ devotionis offerimus. Magnum igitur myſterium, & noctis hujus mirabile ſacramentum dignis neceſſe eſt laudibus cumulare; in quo, Dominicæ Reſurrectionis miraculo, diem ſibi introductum tenebræ inveteratæ ſenſerunt; & mors, quæ olim fuerat æterna nocte damnata, inſerto veri fulgoris lumine, captivam ſe trahi Dominicis triumphis * obſtupuit. At quod, * prævaricante primo-plaſto tenebroſa præſumptione, fuerat in ſervitute damnatum, hujus noctis miraculum ſplendore libertatis inradiat. Ad hujus ergo Feſtivitatis reverentiam, fervore ſpiritus * deſcedentis, quantum devotio humana exigit, tibi Deo, fulgore flammarum placida luminaris exhibemus; ut, dum hæc fide integrâ perſolvuntur, creaturæ tuæ etiam præconia extollantur. Flammæ lux quippe dicenda eſt, per quam poteſtas Deitatis Moyſi apparere dignata eſt; quæ de terra ſervitutis populo exeunti ſalutifero lumine ducatum exhibuit; quæ tribus pueris in camino ſententia * tyranni depoſitis, vitam blandimentis mollioribus reſervavit. Nam, ut præcedente hujus luminis gratiâ tenebrarum horror excluditur, ita, Domine, luceſcente majeſtatis tuæ imperio peccatorum ſarcinæ diluuntur. Cum igitur hujus ſubſtantiæ miramur exordium, apum neceſſe eſt laudemus originem. Apes verò ſunt frugales in ſumptibus, in procreatione caſtiſſimæ. Ædificant cellulas cereo liquore fundatas, quarum humanæ peritiæ ars magiſtra non coæquat: legunt pedibus flores, & nullum damnum in floribus invenitur: partus non edunt, ſed ore legentes, concepti fœtus reddunt examina; ſicut exemplo mirabili Chriſtus ore paterno proceſſit: fæcunda eſt ſine partu virginitas, quam utique Dominus, dignatus carnalem ſe matrem habere, virginitatis amore conſtituit. Talia igitur, Domine, digna ſacris Altaribus tuis munera offeruntur, quibus te lætari Religio Chriſtiana non ambigit. Veniat ergo, Omnipotens Deus, ſuper hunc (*b*) incenſum larga tuæ benedictionis infuſio; & hunc nocturnum ſplendorem inviſibilis regnator intende: ut non ſolùm ſacrificium, quod hac nocte litatum eſt, arcana luminis tui admixtione refulgeat, ſed quocumque loco * ex hujus aliquid ſanctificationis fuerit myſterio deportatum, expulsâ diabolicæ fraudis nequitiâ *, virtute tuæ majeſtatis aſſiſtat. per Dominum.

* Cod *obſlipuit.*
* Cod. *prævaricanti.*
*lege, ſi placet, *deſcendentes.*
* Cod. *tyrannidi.*
* Cod. *&*
* Cod. *virtutis.*

 Sed

(*b*) Cereum, ante benedictionem ſuam olim fuiſſe accenſum, ſatis conſtat, cùm ex noſtro Libello Orationum antiquiſſimi ritus Gothico-Hiſpani, tum ex hac anonymi benedictione. Et id ipſum eruitur etiam ex benedict. Miſſ. Romani, quæ incipit: *Exultet &c.* ipſa namque ita ait: *Gaudeat & tellus tantis irradiata fulgoribus, & æterni Regis ſplendore illuſtrata, totius Orbis ſe ſentiat amiſiſſe caliginem. Lætetur & Mater Eccleſia tanti luminis adornata fulgoribus ..... tam miram hujus luminis claritatem.* Porro primus Ordo Romanus, qui cæteris præſtat antiquitate, verbis clariſſimis noſtras opinationes confirmat num. 3. *Accenſo* (inquit) *Cereo, procedant ſimul omnes de Sacrario cum ipſo Cereo*: & paulò infra: *inde verò accedit* (Diaconus) *in conſecrationem Cerei decantando quaſi Canonem. Inde verò accenduntur in duobus candelabris duo Cerei, & de ipſo igne accendunt in omni domo, quia omnis anterior extingui debet.* Fucum fecit nonnullis nomen *incenſi*, quo ſignificari putarunt grana thuris, quæ nunc eidem cereo infiguntur. Sed antiquitus non fuit ſic; & nomine *incenſi*, Cereus incenſus veniebat: quod ex titulo recitati hymni Prudentii, atque ex noſtri Libelli, ac Breviarii Mozarabici orationibus liquet. Quid quod? etiam laudatum Sacramentarium Romanum in ſua Benedictione idem ſatis ſuperque commonſtrat, dicens: *in hac igitur noctis gratia ſuſcipe, Sancte Pater, incenſi hujus ſacrificium Veſpertinum, quod tibi in hac Cerei oblatione ſolemni per miniſtrorum manus de operibus apum ſacroſancta reddit Eccleſia.* Si ergo ſacrificium illud *incenſi* de operibus apum conflatum eſt, profecto thus eo loco non eſt *incenſi* nomine intelligendum; quoniam apes non thus, ſed ceram operantur. Simili ferè modo (inquit Mayer in Explicatione Hiſtorica Ceremoniarum Eccleſiaſticarum, parte III. cap. 10. pag. 479.) Oratio illa, qua in benedictione ignis, grana thuris nunc benedicimus, ad ignem incenſum potius, (vel ad lucernam) quàm ad thus ſpectare videtur. Eſt autem hæc Oratio: *Veniat quæſumus, Omnipotens Deus, ſuper hoc incenſum larga tuæ benedictionis infuſio, & hunc nocturnum ſplendorem inviſibilis regenerator accende..... Arcana luminis admixtione refulgeat.* Non enim thure, ſed igne, vel lumine utimur ad illuminandas noctis tenebras. Magis hoc argumentum confirmant Veteres Ordines, Librique Pontificales, in quibus eadem Oratio dicitur ad benedicendum ignem, ubi tamen thus non benedicitur: qui mos etiam nunc permanet in Eccleſiis Rhemenſi, Rothomagenſi, & Cluniacenſi. Accedit, quod in antiquis Ordinibus nulla fit mentio de quinque granis thuris in Cereum mittendis. Eccleſia tamen ſpiritu Dei plena circa X. ſæculum de incenſo in Cereum mittendo cogitavit, fortaſſis, ut grana thuris omiſſæ thurificationi ſupplerent.

Sed ut Prudentii hymnum, magis magiſque de Lucerna ac Cereo Paſchali, non verò de quotidiana Veſpertini luminis incenſione intelligendum eſſe confirmem, jam demum quid eſſet illud lucernarium quotidianum videamus. Lucernarii quotidiani hora erat ſub finem diei; ipſum verò duobus tantum Pſalmis, qui in lucernarum accenſione, & gratiarum actione veſpertini luminis legebantur, conſtabat. Audiamus Loaiſam in notis ad Conc. Tol. I. cap. 19. Lucernarium (inquit vir doctiſſimus) antiquis dicebatur pars prima veſpertini officii, quæ nunc Veſperæ dicuntur. Id conſtat ex Iſidoro in Regula Monachorum cap. 6. * *In Veſpertinis* (inquit) *officiis, primo lucernarium, deinde pſalmi duo, reſponſorius unus, & (a) laudes, hymnus, atque oratio dicenda eſt.* Hæc Iſidorus. Continebat verò totum veſpertinum officium quatuor pſalmos, ut ex Regula D. Benedicti liquet, cap. 17. *Veſpertina autem Synaxis* (inquit) *quatuor pſalmis cum antiphonis terminetur*. Quia verò duo priores in lucernarum accenſione, & gratiarum actione veſpertini luminis legebantur, inde illa prima pars veſpertini officii *lucernarium* appellabatur. Poſt veſpertinum autem officium, Completorium Iſidorus ibidem ponit, & lib. I. *De Eccleſiaſticis officiis.* Ex his itaque patet, lucernarium ad initium Veſperarum pertinere; ut etiam probatur ex Concilio Emeritenſi cap. 2. his verbis: *Veſpertina tempore, poſt lumen oblatum, prius dicitur veſpertinum, quàm ſonum in diebus feſtis*. *Lucernarium* ergo dicitur *à lucernis* accenſis. Nam Veſpertinum officium eo tempore antiquitus fieri conſuevit, ut eſſet diurni officii finis, & diei; ut teſtatur idem Iſidorus libro *De Eccleſiaſticis officiis*, capite, de Veſpertinis: *Veſpertinum divini officii, diurnæ & alternæ lucis occaſus eſt*. Et infrà: *Veſpertinum enim nominatur à ſydere, quod veſper vocatur, & decedente ſole exoritur*. Et libro Ethymologiarum, capite ultimo: *Veſpertinum officium eſt in noctis initio, vocatum à ſtella* veſpere, *quæ ſurgit oriente nocte*. Divus etiam Hieronymus in explicatione Pſalmi 119. *Hora tertia oramus, hora ſexta oramus, nona lucernarium facimus*. Ubi nonam pro ultima poſuit. Idem habet Auguſtinus in Regula ſecunda. Divus autem Benedictus in Regul. cap. 41. totum Eccleſiaſticum officium luce diei concludendum præſcripſit. *Veſpera* (inquit) *ſic agatur, ut lumine lucernæ reficientes non indigeant, ſed luce adhuc diei omnia conſumentur*. Baſilius lucernarium fieri lib. de Spiritu Santo cap. 29. in exortu Luciferi docet: *Viſum* (ait) *eſt patribus noſtris, veſpertini luminis gratiam haud quaquam ſilentio arripere, ſed mox ut apparuit, gratias agere. Quis autem fuerit auctor illorum verborum, quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas, dicere non poſſumus: populus tamen antiquam profert vocem: neque quiquam viſi ſunt impietatem committere, qui dicunt: Laudemus Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum*. Hactenus Baſilius. Ex quibus Sanctorum Patrum teſtimoniis efficitur quod quærebamus, nempe lucernarium ad noſtras Veſperas pertinere, atque ita dictum à lucernarum accenſione. In Concilio prohibetur lucernarium in villa legi, niſi præſente Epiſcopo, preſbytero, vel diacono; quia, ut inquit Iſidorus in Regul. Cap. 6. *Poſt veſpertinum, congregatis fratribus, oportet vel aliquid meditari, vel de aliquibus divinæ lectionis quæſtionibus diſputare, conferendo piè ac ſalubriter, tanquam meditando, diſputandoque immorari; quouſque Completorii tempus poſſit occurrere*. Eundem morem in Cypro, & Cæſarerea Capodociæ obſervatum tradit Nicephorus lib. 12. cap. 34. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ: *Cùm ſimiliter* (inquit) *in Cypro, & Ce-*

* De Officio.

(a) Illud, quod ab Iſidoro vocatur *Laudes*, eſt ſonus. Id clarè conſtat ex Breviario Toletano, quod Moz-arabum dicitur: ubi in Regula, *De Veſpertino officio*, ſic legitur: *Dies, ſive ſit feſtivalis, ſive privata, ſemper horæ incipiunt à Veſpertinis, ante diem; & principium ſit per invocationem Jeſu Chriſti, oratione Dominica precedente, ſubmiſſa voce dicendo, Kyrie eleiſon, Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon, Pater noſter. Et alta voce, In nomine Domini Jeſu Chriſti, lumen cum pace, hoc eſt lumen oblatum. Reſpondetur à circumſtantibus, Deo gratias. Et Presbyter dicit, Dominus ſit ſemper vobiſcum. Reſp. Et cum ſpiritu tuo. Et ordo Veſperorum, ſive ſit feſtum, ſive non, ſequitur per hunc modum. Primò dicitur Pſalmus, ſive Veſpertinum, quod idem eſt: quo finito, presbyter dicit, Dominus ſit ſemper vobiſcum. Reſp. Et cum ſpiritu tuo. Statim dicitur ſonus, ſi ſit feſtum; eo quod dies ferialis caret ſono: niſi in tempore Reſurrectionis, propter ſolemnitatem dicitur. Hec Regula*. Sonus eſt, „ *Venite exultemus Domino, jubilemus Deo ſalutari noſtro. Verſ. Preoccupemus faciem Dei in confeſſione, & in pſalmis jubilemus Deo* „ fortè dictus, quia ſonora voce decantabatur. „ Card. de Aguir. Conc. Hiſp. To. II. pag. 637.

& Cæſarea Cappadocum, in ſabbato, & in Dominica die, veſperi poſt lucernarum accenſionem Epiſcopi, & presbyteri Sacras Scripturas populo exponant. Cum igitur poſt lucernarium ſtatim Scripturæ interpretatio ſubjungi ſolita fuerit & id munus Epiſcopo imprimis, atque presbytero, vel, iis deficientibus, diacono, incumberet; meritò à Patribus cautum eſt, non niſi aliquo eorum præſente lucernarium fieri oportere.

Igitur quotidianis veſpertinis officiis, & Lucernario (ſeu præcationi ad lumen oblatum) convenire nullatenus poſſunt quæ ſcribit Prudentius in recitato Hymno *ad incenſum Lucernæ*, præſertim à verſu 125. ad fincm; quoniam ibi valdè prolixas Sabbati Sancti vigilias noctis deſcribit, cùm ait:

Nos feſtis trahimus per pia gaudia
Noctem conciliis, votaque proſpera
Certatim vigili congerimus prece,
Extructoque agimus liba ſacrario &c.

Quare firmum ratumque ſit, hymnum illum, ad incenſum lucernæ & cerei Paſchalis reſpicere, non ad perbreve lucernarium quotidiani officii veſpertini, ut ferè omnes recentiores hactenus opinati ſunt.

Sed quid Lectorem pluribus moror? Ritum jam Eccleſiæ Toletanæ ad benedicendam lucernam & cereum ex Miſſali Mozarabum proferamus quoniam noſtrum Libellum illuſtrat mirificè.

Miſſale Mozarabum.

In Vigilia Glorioſæ Dominicæ Reſurrectionis.

Sabbato, hora diei nona, ſignum ſonat, & congregatis omnibus, induunt ſemetipſos diaconus, vel Clerici albis cum aneboladiis, & ingrediuntur proceſſum, atque a primicerio accipiunt diacones in ordinem ſuum lectiones, quæ in tribunal ab ipſis legendæ ſunt. Dum verò ſecundum, & tertium quoque ſonaverit ſignum, &, juxta conſuetudinem poſita ſede Pontifici in proceſſu, atque eo ſedente, accedunt abbates, presbyteres, diacones, clerus, omniſque populus per gradus ſuos ad Epiſcopum, & accipiunt ab eo ceram: Diacones verò locale accipiunt ab eo, & duodecim cereos: &, ſtantibus in locis ſuis, ingreditur Epiſcopus cum Diaconibus tantum in ſacrarium, & clauſis oſtiis, vel feneſtris, ac velis, ut nec modicum quidem lumen a foris videatur, offertur verò Epiſcopo petra, & eſca, & excuſſorium ignis. Et cum mox ipſe manu ſua ignem excuſſerit, accenditur ſtuppa, & inde candela, & ex ea iterum lucerna, tenente eam Diacono, qui poſt eam in choro benedicturus eſt: & nullo ſuo cereo concedente: ſed præcedentes Diaconi lucernam, & Epiſcopus ſequens eam, ingreditur proceſſum. Et mox, poſita pontificis ſella, priùs accendet cereum ſuum, ac deindè accendit omnis clerus ad lucernam, & accendunt cerea ſua. Poſt hæc accedens Diaconus cum lucerna ad Epiſcopum, det ei benedictionem epiſcopus, quam voluerit. Ille verò oſculetur Epiſcopo manum.

Oratio ad benedicendam Lucernam.

Exaudi nos, lumen indeficiens, Domine Deus noſter, unici luminis lumen, fons luminis, lumen auctor luminum; qui creaſti & illuminaſti lumen Angelorum tuorum, Sedium, Dominationum, Principatuum, Poteſtatum, & omnium intelligibilium; qui creaſti lumen Sanctorum tuorum. Sint lucernæ tuæ, animæ noſtræ. Accendantur a te, & inluminentur abs te: luceant veritate, ardeant * veritate: luceant, & non obtenebreſcant; ardeant, & non cinereſcant. Benedic hoc lumen, o lumen, qui & hoc, quod portamus in manibus, tu creaſti, tu donaſti: ac ſicut per hæc lumina quæ accendimus, de hoc loco expellimus noctem, ſic & tu expelle tenebras de cordibus noſtris. Simus domus tua, lucens de te, lucens in te, ſine defectu luceamus, & te ſemper colamus, in te accendamur & non extinguamur. ℟. Amen. Per miſericordiam tuam Deus noſter, qui vivis, & omnia regis in ſæcula ſæculorum. ℟. Amen. Dominus ſit ſemper vobiſcum. ℟. Et cum ſpiritu tuo. In nomine Domini noſtri JESU CHRISTI ſanctificatum permanet cum pace. ℟. Deo gratias *tribus vicibus.*

* leg. *caritate.*

Deinde * *benedicat quinque grana thuris, infigenda in cereo benedicendo; incipiens abſolutè:*

* Hic ritus circa X. ſæculum fieri cœpit.

Veniat quæſumus omnipotens Deus, ſuper hoc incenſum larga tuæ benedi-

dictionis infuſio, & hunc nocturnum ſplendorem invifibilis regenerator accende, ut non ſolùm ſacrificium, quod in nocte hac litatum eſt, arcanà luminis tui admixtione refulgeat, ſed in quocumque loco hujus ſanctificationis myſterio fuerit deportatum, expulſa diabolicæ fraudis nequitia, virtus tuæ majeſtatis aſſiſtat. Per Chriſtum Dominum noſtrum. ℟. Amen. Benedictio Dei Pa ✠ tris omnipotentis, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti deſcendat, & maneat ſuper hoc lumen & incenſum iſtud. ℟. Amen.

Et cum tota cera accenſa fuerit, precedunt clerici, & levitæ lucernam, & lucerna epiſcopum, atque presbyteros: & vadunt per bubata ad chorum; dumque aſcenderint juxta tribunal, ab epiſcopo imponitur antiphona: Lumen verum inluminans omnem hominem in hunc mundum venientem. ℣. Populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis. P. inluminans. ℣. Gloria, & honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto in ſæcula ſæculorum. Amen. P. Lumen verum.

Cumque venerit Epiſcopus cum Presbyteris, & Diaconibus, & clero pſallendo ad altare, ponitur lucerna à Diacono in ſtillo, dicanturque à clero hi verſus, Populus qui ſedebat, *ſtantes in locum ubi ſolent ſacrificium canere, cui ſuſcipitur à clero, qui in choro ſiniſtro juxta veſtibulum adſtant,* Lumen verum. *Quo expleta, caput ſupradictæ antiphonæ replicatur,* Lumen verum. *Et ſtatim egrediuntur clerici, & pſallendo veniunt ad chorum. Dum hæc antiphona ſecundò fuerit replicata, accedet Epiſcopus, vel Sacerdos ad altare, & dicat ſequentem Orationem.*

Ad Cereum benedicendum Oratio.

Offerimus tibi, Domine, cerei hujus rutilantis ſpeciem divino igne ſuccenſam, per quem multimoda materia nutu tuo produci juſſiſti: atque his eum indignis manibus noſtris oblatum incendimus, precantes bonitatem tuam, ut emiſſione Spiritus Sancti, qui quondam in ſimilitudinem ignis, diviſionemque linguarum Apoſtolorum tuorum corda perſpicuus fulgenſque apparuit, eum bene ✠ dicere, & ſancti ✠ ficare digneris. Et ſicut hic cereus exuberans larga viſione noctis hujus jugulat cœcitatem, & devotiſſimæ plebis tuæ reſplendet obtutibus; ita & nos Domini noſtri JESU CHRISTI filii tui ſplendore repleti, internis mentibus fulgeamus, & peccatorum cæcitate deterſa, lux in nobis ſempiternæ fidei perſeveret. ℟. Amen.

* Ad enarranndam LAUDEM Cerei.

*Oratio ad * benedicendos diacones.*

Prima tibi, & principalia Deus Pater omnipotens hæc luminum munera in exordio venerandæ hujus noctis offerimus; & ob honorem Dominicæ Reſurrectionis lucernam, & cereum claritatis aptavimus, quam Unigenitus Filius tuus Dominus noſter JESUS CHRISTUS adventus ſui faciat myſteriis inluminatam. Per quem te, Domine, ſupplices exoramus, ut hoc ſanctum luminis munus libens accipias, pervigilem in nos devotionem flagrantia ſpiritali ſuccendas. Simulque, omnipotens Deus, commendamus pio devotionis affectu ſanctos fratres noſtros & condiacones N. & N. tuæ majeſtatis laudes inenarrabiles narrare cupientes, ut in eis ſcientiæ, ac ſapientiæ de tuis theſauris accommodes plenitudinem, ut quicquid ita mente concœperunt, aut ſenſu excogitaverunt, vel certè meditationibus crebris memoriter tenuerunt, oblivionis caligine depulſa, titubationiſque formidine calcata, dicant voce canora, & oratione depromant luculentiſſima. Nihil, quæſumus, in eis humanitatis operetur fragilitas, ſed totum eis ſubminiſtret tuæ clementiæ largitas. Dona eis poſt pallores * genarum, rubicundam ſinceritatem; linguæ volubilitatem, lacertorum firmiſſimam ſoliditatem: & in omnibus tuorum beneficiorum adjutorium ſentientes, benedictionem lucernæ, cereique immurmurent, & depromant maximam laudem. ℟. Amen. Per miſericordiam tuam Deus noſter, qui es benedictus, & vivis &c. *Dicat presbyter:* Dominus ſit ſemper vobiſcum. ℟. Et cum ſpiritu tuo. In nomine Domini noſtri JESU CHRISTI votum veſtrum ſit acceptum cum pace. ℟. Deo gratias.

* Edit. logenarum.

Poſt hæc vadit Epiſcopus poſt altare, & ſedit in ſellam: presbyteri verò juxta eum ſtantes, ac deinde diacones ante veſtibulum juxta cancellos adſtant in ordinem ſuum.

Si-

Silentium admonet ſepties. Poſt hæc accedunt diacones, & benedicent Lucernam hac benedictione.

Benedictio Lucernæ.

Dignum & juſtum eſt. Vere dignum & ſanctum eſt, nos tibi ſemper gratiss agere, laudeſque referre, Domine ſancte, Pater omnipotens, & Chriſte Deus, quo mihi tribuas, ut in tuis laudibus ſemper reſonent ſauces meæ, qui erigis à terra inopem, & ab ſtercore exaltas psuperem. Da directum & beneſonantem in ore meo miniſtrari ſermonem. Omnipotentem Deum, ſubſtantiæ vitalis exordium, creaturæ univerſalis auctorem Deum, ſalutarem opificem, vocalis eccleſiæ perſonet canora laudatio: ut ipſi rependat lingua myſterium, de cujus imperio ſumpſit officium. Dignum eſt ut ſponſi coruſcantis adventum accenſis præſtoletur fidelis turba luminibus, ne nuptialis habitaculi reſpuat habere conſortes. Quis ſub veterum umbraculo peccatorum invenerit dormientes? quid dignius? quidve ſublimius quam ut tibi vigilet in ſpe æternitatis reſuſcitata mortalitas? Cui totum ex origine, totum debet ex munere, vel quod formatur ex nihilo, vel quod reparatur ex perdito. Tu vas, quod pronum culpa dederat in ruinam, figuli miſerautis affectu de ſavillis cineribuſque collectum ſpiritu vivificante ſalvaſti; ut faceres ex adoptione liberos, quos retineri videras ex prævaricatione captivos. Tu novellæ vitis germina ſœcunda plantaſti, ut antiquorum tabeſceret ſuavitas amara pomornm: nunc de cibo ſumitur, vita non labitur; ſolvit gratia, quos vinxit inlecebra. De arbore ereata nox criminis, ſed de ligno genita lux ſalutis. Vetuiſti opera manuum tuarum, clemens operator, interfici perpetuæ mortis excidio. Paradiſi januam, quam piaculum lætale damnaverat, dextera myſterii cœleſtis aperuit. Id perfectæ judicans eſſe pietatis, ut quibus ad vitam fueras largitus introitum, tribueres & regreſſum: mortificantur ex lapſu, qui vivificantur ex pretio, redempti clementius, quam creati; namque ibi Deus operatus eſt, ut prodeſſet: induit carnem, ſed non exuit majeſtatem: noſtram ſubſtantiam expetens; ſed propriam non derelinquens: cum corpore editus; ſed intemerato pudore coneeptus: temporalis ex virgiue, ſed coæternus ex Patre: humilians divina, ut poſſit elevare terreſtria: cui tanti ſuit ſalvatio, ut ne nos perderemus cœlum, ille pateretur inſernum. Suſcepit mors, quem tenere non potuit, amplificata ſucceſſu, ſed evacuata ſpolio. Exultavit in raptu, ſed occidit in trophæo: in ſe reſuſa deſecit extremitas, poſtquam vitæ appetere tentavit auctorem; & dum ambit illicita, perdidit acquiſita. Adeſt nox lumine donata perpetuo, Dominicis ſanctificata victoriis, quæ recidivum mundi ſortita natalem, debellata funeris regione, triumphos Chriſti reſurgentis excepit: quæ tranſgreſſionis maculas fluenta lavacri ſalutaris abſterſit: quæ veternoſa eriminis indumenta tactu liquidi reſolvit elementi: in qua mercedem ſanguinis præſentat unda baptiſmatis; & dum vetus eulpa decidit, novus homo conſurgit.

Oratio ante Altare dicitur.

Deus, qui filios Iſrael educis ex Ægypto, palpabiles Ægypti tenebras relinquendo. Deus qui duce luminis gratia pondus horrendæ noctis exterminas. Deus qui præcedente angelo tuo in columna nubis in diem, eoque in columna ignis in noctem poſteriora ſervantem curam noſtræ ſalutis exequeris, teque nobis in eo præſtas, in quo lucere nos lumine ſcientiæ tuæ jubes. Fac nos divinitatis tuæ fieri conſortes, & largs tua pietate ex inviſibilibus bonis, viſibilia bona eoncede, quæ nos & offerri doceant, & tuam in omnibus compleri faciant voluntatem. ℟. Amen.

Hæc quinque grana incenſi à diacono inſiguntur cereo in modum crucis. Poſt hanc explicitam, accedet diaconus ipſe, & de ipſa lucerna accendit cereum. Poſt hæc à diaconibus tribus vicibus ſilentium datur. Deinde accedent diaconi ad cereum, qui ad dexſtrum cornu altaris adſtat. Benedicent eum benedictione hac. Sicque alii duo cerei cum eo accenduntur, unus juxta cornu altaris à parte ſiniſtra, & alius poſt altare adſtantes.

Be-

Benedictio Cerei .

Æquum & juſtum eſt. Vere , Domine , ſatis dignum & pulcrum eſt , in quantum nos munere tuo inluſtras , tibi ſemper gratias agere , apud quem eſt fons vitæ , in cujus lumine videbimus lumen : prævia tot tantiſque virtutibus circa tuæ majeſtatis reſplendens altaria ſerenat lux cerei ; præmittunt judicia ignea , miracula ſecura lympharum ; nunciatur ex lumine , quod naſcatur ex fonte. Pateſcunt actu , quæ fuerant figurata myſterio. Inſtar columnæ veteris ſomea iſte perfulget : aquis populum docet eſſe ſalvandum , per quas & liberatio tribuitur ad ſalutem , & regeneratio donatur ad requiem . Accedat , Domine, in conſpectu gloriæ tuæ obſecratio devota ſamulorum. Vilitentur benedictionis dono , qui ſacro dedicantur obſequio. Non hic * thureis adoletur flamma virgultis , nec in Sabbæicis proſcinduntur ligna nemoribus , quæ ſuavitatem cinnami rorantes exhalant : ſed cera famulatur ex lumine , quæ non polluitur ex parente : cujua natura de flore t cujus ortus ex virgine : cui illa dat genitrix nativitatis originem , quæ corruptionis neſcit errorem . Papyrus cum etiam niveo adoperata ſub tegmine flammarum exequitur incremento . Neque hoc ſine cæleſtis agitur operatione virtutis , quod favet ignibus res nutrita gurgitibus . Agnoſcunt cuncta te Dominum , tibique ſe ſciunt deberi , quod nata ſunt. Dediſti pie opifex , creaturæ ſenſum , quæ ſuum poſſit intelligere & honorare ſactorem. Intende propitius , Domine , ad hujus cerei devotiſſimam ſervitutem , ut qui flammam gignire cernitur , uſuale tuæ benedictionis ſerenatus ex lumine cunctis ſit expedibilis ad ſalutem . Reſolvit gravium ſomenta languorum , aſperitatea caſuum remedii tranquillitate confringat. Omnia votis largiantur humanis, qui de tuis .benedictionibus ſumpſere officium . Tribue etiam , Domine Sancte , Pater Omnipotens Deus , ut dies hujus ſolemnia ſacræ paſchatis , in qua Redemptoris noſtri gloria prædicatur & gratia cum antiſtite noſtro N. cum glorioſis principibus , cum presbyteris & diaconibus , clero atque omni fideli populo ſub multorum celebrare curricula annorum ℟. Amen. Præſta per Dominum noſtrum JESUM CHRISTUM Filium tuum , cum quo tibi eſt una & coæqualis eſſentia in unitate Sancti Spiritus in ſæcula ſæculorum . ℟. Amen. Amen. Amen. Amen ad te aſcendat , ℟. Amen. Pax in cœlo . ℟. Amen . Pax in terra . ℟. Amen . Pax & plenitudo tua , Domine , ſuper nos deſcendat . ℟. Amen. Pax Regibus & poteſtatibus fidelibus ſæculi hujus . ℟. Amen. Pax Eccleſiæ tuæ Catholicæ , quæ eſt in hunc locum conſtituta , & per univerſum orbem in pace diffuſa , ℟. Amen.

* Hæc præcedentem rubricam *de granis thuris* eſſe valde recêtem probant. Vide quæ diximus, pag.ccxxix.

Deinde dicat Epiſcopus orationem ante altare .

O R A T I O.

Expectati temporis , dilectiſſimi fratres , feſta ſolemnitas , & annuum per ſæcula ſacræ Reſurrectionis arcanum votivæ noctis advenit , Hoc illud eſt , quod in perennem memoriam conſecratum credentibus populis altiſſima de cælis gratia ſpirituali attribuitur. Hilares vigilias glorioſis laudibus perferamus , diemque vincentes , qua funalibus crebris Eccleſia Sancta reſplendens coruſcat in lumine , præconia Dominicæ paſſionis indefeſſa precibus celebremus . Intendentes auditu lectionibus ſanctis , ac ſedulis obſecrationibus patientiam non negantes , ut ille regalis ſolii habitator altiſſimus à Sede arcis etheriæ populo ſuo , qui ſolemnia redditurus ad hæc feſta convenit , per ſpiritum ſuum Sanctum clementer inlapſum placabilis ac propitiatus adſpiret . ℟. Amen. Per miſericordiam tuam Deus noſter , qui vivis & omnia regis in ſæcula ſæculorum . ℟. Amen. Dominus ſit Semper vobiſcum . ℟. Et cum ſpiritu tuo .

Deinde legatur prophetia . Lectio libri Geneſis . Deo gratias . In principio creavit Deus &c. *uſque* quia ceſſaverat ab omni opere ſuo quod creavit Deus , ut faceret . ℟. Amen.

Dicat diaconus . Pro ſolemmitate Paſchali flectamus genua . Levate .

ORA-

O R A T I O.

Pro ſolemnitate Paſchali flexis genibus, te Pater omnipotens, obſecramus, ut mors Unigeniti tui Domini noſtri, qui vitam omni contulit Mundo, toti gratiam conferat populo Chriſtiano. Reſurrectio quoque ejus nos ad cæleſtia ſublevet, & a corruptione vitæ hujus ereptos, immortalitati æternæ conſociet. ℟. Amen. Per miſericordiam tuam, Deus noſter, qui es benedictus, & vivis, & omnia regis in ſæcula ſæculorum. ℟. Amen.

Lectio libri Geneſis. ℟. Deo gratias.

In diebus illis Noe, cum quingentorum eſſet annorum *&c. uſque*, Odoratuſque eſt Dominus odorem ſuavitatis. ℟. Amen.

Dicat Diaconus. Pro his qui variis neceſſitatibus detenti, Paſchæ intereſſe non poſſunt, flectamus genua. Levate.

O R A T I O.

Deprecamur te, Pater æterne omnipotens Deus, pro his qui diverſis neceſſitatibus detenti ſolemnitate Paſchali intereſſe non meruerunt; ut quia gaudio præſentium ſunt exſortes, mereantur ſanctorum meritis adeſſe participes; ut ſicut Paſſio Unigeniti Filii tui Domini noſtri pro * multorum ſalute occurrit: ita & hæc celebritas annuæ feſtivitatis, & præſentibus tribuat gloriam, & abſentibus conferat veniam. ℟. Amen. Per miſericordiam tuam Deus, qui vivis, & omnia regis in ſæcula ſæculorum. ℟. Amen.

* Hæc deſunt in Oratione 5. noſtri Libelli. Vide pag. 201.

Lectio libri Geneſis. R. Deo gratias.

In diebus illis locutus eſt Dominus ad Abraham, dicens: Abraham, Abraham. *&c. uſque*, Et habitavit ibi. ℟. Amen.

Pro Sacerdotibus, ac miniſtris flectamus genua. Levate.

O R A T I O.

Sacerdotes tuos, Domine, indue juſtitiam, & miniſtri tui lætentur: Illos doctrinis, & vitæ exemplis munifica, hos ſanctitatis cultu, officiique locupleta; ut dum utrique à te augmenta virtutum perceperunt, ſine offenſione tuis altaribus famulentur. ℟. *Chorus*, Amen. *Dicat presbyter*: Per miſericordiam tuam, Deus noſter, qui vivis, & omnia regis in ſæcula ſæculorum. ℟. Amen.

Lectio libri Exodi. ℟. Deo gratias.

In illis diebus locutus eſt Dominus ad Moyſem, & Aaron in terra Ægypti, dicens: Menſis iſte vobis principium menſium *&c. uſque*, Et comedetis feſtinanter; Paſcha enim Domini eſt. ℟. Amen.

Poſtea dicat diaconus. Pro unitate fidei Catholicæ flectamus genua. Levate.

O R A T I O.

Eccleſia tua, Chriſte, quæ dilatata per univerſam terram diffuſa eſt, * omnis tua gratia in unitatis gremio colligat; & quamvis ſemetipſam in Gentium varietate diffundat, fidei tamen diviſionem non ſentiat. Diſſolve hæreſis ſchiſmata, quæ ſubvertere cupiunt fidem, quæ nituntur corrumpere veritatem: ut ſicut tu in cœlis, atque in terra unus atque idem dignoſceris Dominus, ita tibi in unitate fidei ſerviat cunctorum gentium populus. ℟. Amen.

* lege, *omnes*

Lectio

Lectio libri Exodi. ℟. Deo gratias.

Quinta progenie aſcenderunt filii Iſrael de terra Ægypti *&c. uſque*, Tunc cantavit Moiſes canticum hoc Deo, & dixit. *Tractus*. Cantemus Domino, glorioſe enim honorificatus eſt. ℣. Equum & aſcenſorem projecit in mare. P. Glorioſè. ℣. Hic Deus meus, & honorificabo eum: Deus Patris mei, & exultabo eum. P. Glorioſè enim honorificatus eſt.

Proſequatur prophetia ab acolytho.

Sumſit Maria ſoror Aaron propheciſſa tympanum in manu ſua, & exierunt cum ea univerſæ mulieres cum tympanis, & choris: præibat autem eas Maria, dicens:

CANTICUM.

Cantemus Domino, glorioſè enim honorificatus eſt.
Diaconus dicat. Flectamus genua. Levate.

ORATIO.

Pro Virginibus flectentes genua, te, Pater Omnipotens Deus, poſtulamus, ut hanc illuſtrem portionem Chriſti tui, in qua maxime gaudet Catholica Eccleſia, ampliori fœcunditate enutrias, ut quanto plus numeroſior & incorruptorum numerus exſtat, tantum gaudium matris Eccleſiæ augear. ℟. Amen.

Lectio libri Eſaiæ Prophetæ. ℟. Deo gratias.

Verbum Domini, quod vidit Eſaias filius Amos Propheta ſuper Judam & Jeruſalem *&c. uſque ad*, Tunc cantavit Eſaias Propheta canticum hoc Deo: & dixit. ℟. Amen.

CANTICUM.

Cantabo nunc dilecto meo canticum dilectæ vineæ meæ: vinea facta eſt dilecto in cornu & in loco uberi. ℣. & maceria circumdedi, & circumfodi, & plantavi vineam Sorcih, & ædificavi turrim in medio ejus. ℣. Et torcular fodi in ea, & ſuſtinui ut faceret uvas, fecit autem ſpinas. ℣. Et nunc homo Judæ, & qui habitatis Jeruſalem, judicate inter me & vineam meam. ℣. Vinea enim Domini Sabaoth domus eſt Iſrael, & domus Juda novellum dilectum. ℣. Suſtinui ut faceret judicium, fecit autem iniquitatem, & non juſtitiam, ſed clamorem.

Dicat Diaconus. Pro his qui eleemoſynas faciunt flectamus genua. Levate.

ORATIO.

Deprecamur te, Domine, pro his qui miſericordiæ fructibus egentium ſubſidia conferunt, ut mereantur ex hac terrena diſpenſatione cœleſtem percipere remunerationem, & quicquid in uſibus indigentium conferunt, proficiat illis ad fructum cæleſtium præmiorum. ℟. Amen.

Lectio libri Ezechielis Prophetæ. ℟. Deo gratias.

Facta eſt ſuper me manus Domini, & eduxit me in ſpiritu Dominus *&c. uſque* requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram. ℟. Amen.

Dicat diaconus. Pro peregrinantibus, & navigantibus flectamus genua. Levate.

ORA-

ORATIO.

Concede, Pater omnipotens, eunctos peregrinantes patriæ fieri reduces, & quoſcumque turbulenti maris prævenit fluctus, ad rranquillitatis revoca portum. Mereantur in hac ſolemnitate utrique, & terræ exilium, & maris evadere exitium, ut commune hujus lætitiæ votum cunctis generale ſit gaudium. ℞. Amen.

Lectio libri Abacuc Prophetæ. ℞. Deo gratias.

Viſio quam vidit Abacuc Propheta *&c. uſque*, Tunc cantavit Abacuc canticum hoc Deo, & dixit:

CANTICUM.

Domine, audivi auditum tuum & timui; conſideravi opera tua, & expavi. ℣. In medio duorum animalium cognoſceris; dum appropinquaverint anni, innoteſceris. ℣. Deus à libano veniet, & ſanctus à monte opaco & condenſo. ℣. Operuit cœlos virtus ejus, & laudis ejus plena eſt terra.

Dicat diaconus. Pro ægroto flectamus genua. Levate. Miſerere Domine his, quos corporalis ægritudinis valetudo involvit. Sana cunctos in nobis mentis corporiſque languores, atque omnibus indulgens, ſolitam impertire medelam, ut tibi cuncti in ſalute miniſterium expleant fidei, tibique referant laudes, qui ſolus, & peccata cordis emundas, & languorem corporum ſanas. ℞. Amen. Per miſericordiam tuam, Deus noſter, qui vivis, & omnia regis in ſæcula ſæculorum. ℞. Amen.

Lectio libri Jonæ Prophetæ. ℞. Deo gratias.

Factum eſt verbum Domini ad Jonam filium Amathi, dicens: ſurge, & vade contra Ninivem *&c. uſque*, Quia magnum eſt nomen meum. ℞. Amen.

Dicat diaconus. Pro pœnitentibus flectamus genua. Levate.

ORATIO.

Cunctorum pœnitentium, Pater omnipotens, ſuſcipe fletus; & quos hactenùs diabolus variis vitiorum ſordibus inquinavit, reſpectu pietatis tuæ purifica. Tribue cunctis præterita peccata deflere, & futura non admittere: ab illis, miſericordia tua præveniente, mundentur, ab iſtis, tua cuſtodiente gratia, liberentur. ℞. Amen. Per miſericordiam tuam, Deus noſter, qui vivis, & omnia regis in ſæcula ſæculorum. ℞. Amen.

Lectio Danielis Prophetæ. ℞. Deo gratias.

In illis diebus Nabucodonoſor Rex fecit ſtatuam auream *&c. uſque*, glorificabant, & benedicebant Dominum in foruace, dicentes:

BENEDICTIO.

Benedictus es, Domine Deus patrum noſtrorum, & laudabilis & ſuperexaltatus in ſæcula. ℞. Amen. ℣. Benedicite omnia opera Domini Dominum, hymnum dicite, & ſuperexaltate eum in ſæcula. Amen. ℣. Benedicite Sacerdotes Domini Dominum, hymnum dicite, & ſuperexaltate eum in ſæcula. ℣. Benedicite ſancti & humiles corde Dominum, hymnum dicite. P. &. ℣. Benedicite Anania, Azaria, & Miſael Dominum. P. Hymnum.

Proſequatur Prophetia.

Tunc Nabucodonoſor Rex obſtupuit *&c. uſque*, Et poteſtas ejus in generatione & generationem. ℞. Amen.
Diaconus dicat. Pro pace populi, & Regum flectamus genua. Levate.

O R A T I O.

Pro Regibus ſæculi hujus, atque Principibus tibi, Pater, flectentes genua, obſecramus, ut tribuas illis moderamen juſtitæ, amorem pacis, virtutem pietatis, ſtudium bene regendæ plebis; ut in correptione & reſtitudine eorum pax ſimul & requies fidelium proveniat populorum. ℞. Amen.

* ADNOTATIO LXVIII.

* Huc uſque Miſſale Mozarabicum. Breviarium verò itidem Mozarabicum in Sabbato Sancto caret Officio proprio, & habet tantùm Veſperas, quæ, expleta Lucernæ ac Cerei benedictione, conſummatiſque ſacris Lectionibus noctu legendis ante Miſſam in gratiam baptizandorum, demùm exordiebantur. Eas hic libenter evulgo, ut Sacratiſſimæ noctis Dominicæ Reſurrectionis ritus omnis, qui in Toletana Eccleſia obſervatur, magis magiſque inclareſcat.

„ Sabbato Sancto ad Veſperas. *Lauda*. Dicant qui redempti ſunt a Domino: „ in æternum. *P.* Quos redemit de manu inimici: in æternum, & in ſæculum ſæ- „ culi. ℣. Populus qui ſedebat in tenebris & umbra mortis, vinctos in mendicitate „ & ferro. *P.* Quos redemit. ℣. Quia contrivit portas æreas, & vectes ferreos con- „ fregit. *P.* Quos.

O R A T I O.

„ Dominus noſter Jeſus Chriſtus filius tuus, qui * ſolus verbo virtutis cuncta „ moderans, & omnia crucis * deſtina portans, vectes ferreos comminuit, portarum- „ que ærearum clauſtra perfregit, tartari profunda deſcendit, ſedentibus in um- „ bra mortis ignotæ lucis claritate reſplenduit; & Sol juſticiæ de tumulo, corpo- „ re ſuſcitato, procedens, radiis ſuis tenebras noſtras mirabiliter inluſtravit. „ ℞. Amen. Per miſericordiam &c. *Lauda*. Alleluja. Ego ſum primus, & ego no- „ viſſimua: & fui mortuus. *P.* Et ecce ſum vivens: in ſæcula ſæculorum, alleluja. „ ℣. Dignus es, Domine Deus noſter, accipere librum, & ſolvere ſigna ejus, „ quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo ex omni tribu, & lin- „ gua. *P.* Et ecce. ℣. Gloria &c. *P.* Et ecce. *Lauda*. Alleluja. Angelus Domini „ deſcendit de cælo. *P.* Et accedens, revolvit lapidem ab oſtio monumenti. Al- „ leluja, alleluja. ℣. Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt „ in caput anguli. *P.* Et accedens. ℣. Gloria & honor. *P.* Et accedens. Dominus „ ſit ſemper. ℞. Et cum. *Lauda*. Erat aſpectus ejus ſicut fulgur, & veſtimenta ejus „ candida quaſi nix; & dixit mulieribus: nolite timere. ℣. Confitemini Domino, quoniam „ bonus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus. *P.* Et accedens. ℣. Gloria, & honor „ Patri. *P.* Et accedens. Dominus ſit ſemper. ℞. Et cum. *Lauda*. Hic eſt panis ve- „ rus Dei, qui de cælo deſcendit, & vitam tribuit Mundo: qui manducaverit „ ex eo, permanet in æternum. Et panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro „ Mundi vita. *P.* Qui credit in me, non eſuriet, neque ſitiet unquam. alleluja, „ alleluja. ℣. Ecce diſponam vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater, regnum; ut edatis, „ & bibatis ſuper menſam meam in Regno meo. *P.* Qui credit. ℣. Gloria, & ho- „ nor. *P.* Qui credit.

C A P I T U L A.

„ Excellentiſſimam in hac nocte tuæ Reſurrectionis celebrantes ſolennitatem, „ in qua Chriſte nobis dies, novo de tumulo ſurgens, veternoſam antiquæ noctis „ caliginem, celeſtem convertiſti in claritatem, te, quibus poſſumus, lachrymo- „ ſis rugitibus imploramus; ut qui nos redemiſti prætio tui ſanguinis, inſtituta a

te

a te præcepta accepres noſtræ orationis. Sit indulgentia criminum; concedatur etiam & cæleſtis gloriæ ſumma virtutum. Memento, Domine, quia terra ſumus; & accipe contritionem noſtri ſpiritus; ut qui carnis infirmitate ad terram proſternimur, ad cælos caſtigatione ſpirituali jejuniis ſublevemur. Et quia ex noſtro eſt quod cadamus, ex tuo ſit, ut ſurgamus, Te jubente, dicimus: Pater noſter. Et ne nos. Liberati a malo. Humiliate vos benedictioni. Dominus ſit ſemper. ℟. Et cum,

BENEDICTIO.

Chriſtus Dominus, qui aſcendit patibulum Crucis, ſua vos redemptione, & paſſione conſervet a malis. ℟. Amen. Detque vobis ſuæ dulcedinis ſapientia renovari, qui ſe amaro permiſit fellis poculo propinari. ℟. Amen. Ut cujus LAUDES Eccleſia cuncta celebravit ovando, ejus conſervari mereatur magno Crucis vexillo. ℟. Amen. Per miſericordiam ipſius Dei noſtri &c. *Lauda*. Alleluja, locutus eſt Angelus Domini mulieribus, dicens: *P.* Scio, quia crucifixum quæritis: ſurrexit, ſicut dixit. Venite, & videte ubi poſitus erat Dominus. ℣. Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. *P.* Scio quia crucifixum quæritis. ℣. Gloria & honor Patri, & Filio. *P.* Scio, quia,

ORATIO.

Expletis, Domine, in hac ſancta ſollennitate noſtræ ſervitutis officiis, gratias tibi, laudeſque referimus, dono tuæ miſerationis adjuti; precantes te, Deus, ut a peccatis nos abluas, & in tuis ſemper laudibus exultare concedas. ℟. Amen. Per miſericordiam tuam &c. In nomine Domini. „

*ADNOTATIO LXIX. pag. 99.

Benedictio Lucernæ, quæ legitur in noſtro Libello antiquiſsimi Ritus Gothico-Hiſpani pag. 99. *ante Prudentii tempora moribus obtinuiſſe videtur in Eccleſia Tarraconenſi. Illa verò, quæ exſtat in Miſſali Mozarabico Toletano, auctorem habet* S. *Iſidorum, teſte Elipando Epiſcopo Toletano, qui ex ea hæc verba refert in Epiſtola ad Alcuinum*: Nam & ipſi canimus in vigilia Paſchæ, Beato Iſidoro dicente: „ Induit carnem, ſed non exuit majeſtatem; noſtram ſubſtantiam expetens, ſed propriam non relinquens. „ *Quæ totidem verbis in Mozarabico leguntur ad benedictionem lucernæ. Alia quoque teſtimonia ibidem ex Miſſali Toletano profert idem Elipandus ad hæreſim ſuam confirmandam, quorum aliqua in Mozarabico non exſtant* (nulla verò minus ſanæ doctrinæ), *nempe quæ ex Miſſa in Cœna Domini, & quæ ex feria tertia Paſchæ, item quæ ex Miſſa Sancti Sperati, & quæ ex Miſſa defunctorum. Alia quidem ab ipſo prolata reperiuntur in ipſo Miſſali; ut quod habet ex feria quinta Paſchæ: at in Illatione ejuſdem feriæ loco* adoptivi, *in editis legitur* aſſumpti; *itemque in Miſſa de Aſcenſione* aſſumptionem, *non* (*ut ipſe legit*) adoptionem. *Has omnino emendationes ſuggeſſerunt in libro ſecundo adverſus Elipandum Leidradus, Neſridius Epiſcopi, & Benedictus Abbas, ſeu potiùs Alcuinus duplicis iſtius libri Scriptor*, ut inquit Mabil. Litur. Gallic. lib. II. pag. 140.

*ADNOTATIO LXX.

Ex antiqua Eccleſiæ Hiſpanicæ diſciplina Cerei paſchalis benedictio canebatur a pluribus diaconis (*a*). Secus in Italia. In Eccleſia namque Rom. & * Ravennatenſi, ut obſervat Martenius, iſta benedictio ab ipſo Epiſcopo peragi ſolebat: hinc S. Gregorius lib. 9. epiſt. 28. Mariniano Epiſcopo ſcribens, jubet ut propter graves, quibus ille laborabat infirmitates, *preces, quæ ſuper Cereum in Ravennatenſi Civitate dici ſolent, vel expoſitiones Evangelii, quæ circa Paſchalem ſolemnitatem à SACERDOTIBUS fiunt, per alium dicantur*: quas proinde, ſi convaluiſſet, ipſe Marinianus dixiſſet. Neſcio an in Hiſpania Diaconi, * De antiq. Eccl. diſc. pag. 106.

 priuſ-

(*a*) Cod. Veronenſis in Oratione *poſt lumen levatum ante Altare*, ait: *ſupplices exoramus, ut hoc ſanctum munus libens accipiens, HIS FAMULIS TUIS, quos ad ENARRANDAM LAUDEM DESTINAVIMUS LUMINIS* &c. Similia habentur in Mozarab. in Oratione dicendâ ſuper Diaconos ad enarrandam Laudem luminis deſtinatos, quæ inſcribitur, *ad benedictionem*

priuſquam benedictionis preces cantare inciperent, vel in *chartula*, vel in ipſius Cerei ſtipite annoa Dominicæ Paſſionis & Reſurrectionis ſtilo imprimere conſueverint (*a*), ut Romæ factum conſtat ex antiquis libris Miſſarum. Hujus laudandæ conſuetudinis antiquitas repeti poteſt ex iis, quæ ſcribit Beda in libro de temporum ratione capite 45. ubi ait, Romanam Eccleſiam teſtari *indiculis, quos ſuis in cereis annuatim ſcribere ſolet, tempus Dominicæ paſſionis*, (nempe numerum annorum) *triginta ſemper & tribus annis minorem, quàm ab ejus incarnatione Dionyſius ponat. Denique* (inquit) *anno ab ejus incarnatione juxta Dionyſium ſeptingenteſimo primo, indictione quarta decima, fratres noſtri, qui tunc fuere Romæ, hoc modo ſe in Natali Domini in Cereis Sanctæ Mariæ ſcriptum vidiſſe, & inde deſcripſiſſe referebant: A Paſſione Domini noſtri JESU CHRISTI anni ſunt DCLXVIII.* Quibus ex verbis patet, inſcriptionem olim in Paſchate adhibitam, per totum annum in Cereo conſervatam fuiſſe...... In quibuſdam locis inſcriptioni præmittebantur duæ hæ litteræ græcæ A & ω. Præter annum Paſſionis & Indictionis, nonnulli plura addebant, quæ in tabella cereo benedicendo appendenda inſcribebantur: cujuſmodi ſunt ea quæ in cereo Paſchali Eccleſiæ Remenſis anno 1585. appenſa ſunt ſequenti ordine.

EX RITUALI

PROVINCIÆ REMENSIS EDITO ANNO 1585.

Tabula annualis pro Eccleſia Remenſi vel N. anno Domini 1585.

Benedictus eſt hic cereus in honorem & laudem Domini noſtri JESU CHRISTI, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat Deus in ſæcula ſæculorum. Amen.

An-

nedicendos Diacones, & habetur ſupra, pag. ccxxviii. An Benedictio Cerei ſeu ENARRATIO LAUDIS, quæ innuitur in noſtro Libello orationum, & a Diaconibus canebatur eadem eſſet ac illa, quam Venerabilis Vir Joſeph Maria Thomaſius publici juris fecit pag. 467. in Miſſali Gallicano ex MS. Codice Bibliothecæ Vaticanæ vetuſtiſſimo, nec annis mille inferiori, (& habet titulum *Benedictio Ceræ Beati Auguſtini Epiſcopi, quam adhuc Diaconus cum eſſet, edidit, & cecinit*, „ Exultet jam Angelica turba Cœlorum „) definiri nullo modo poteſt, quoniam in eodem noſtro Libello deſideratur. Eam Zoſimo Papæ adſcribunt Amalarius libro I. de Divinis officiis cap. 18. vulgatus Alcuinus, Pontificale Apamienſe, Ordinarium Rotomagenſe, & Miſſale Toloſanum cum nonnullis auctoribus recentioribus. Sed, ut inquit Martenius *de antiq. Eccl. diſcip.* pag. 405., in veteri Codice Eccleſiæ Noviomenſis ante annos 900. ſcripto, in Regio num. 3866. ejuſdem, uti videntur, ætatis, in Miſſali Gallicano quod ex Codice Bobienſi ab annis circiter mille exarato edidit Mabillonius Muſæi Italici Tomo I. idem illius Benedictionis eſt titulus, ac ille qui legitur in Miſſali Gallicano veteri Thomaſiano mox laudato ſcilicet *Benedictio Ceræ Beati Auguſtini Epiſcopi* &c. Huic autem oponioni, quæ S. Auguſtinum LAUDIS Cerei facit auctorem, favere poteſt id quod ipſe ſcribit in libro 15. de Civitate Dei cap. 24. *In Laude quadam Cerei breviter verſibus dixi*.

Hæc tua ſunt, bona ſunt, quia tu bonus iſta creaſti,
Nihil noſtrum eſt in eis, niſi quod peccamus amantes.

Equidem ſcio hæc verba deſiderari in Benedictione Cerei Paſchalis, quæ nomen Auguſtini præfert: At emendatam fuiſſe docet vetus Pontificale inſignis Eccleſiæ Pictavienſis, in quo ita legitur: *Uſum benedicendi Cereum a Beato Auguſtino repertum tradit Eccleſiæ, qui benedictionem illius perficiens, a Sancto Hieronymo reprehenſus eſt, cur Virgiana verba inſeruerit, ſed ſint a beato Hieronymo emendata tunc fuit, ita nunc per Eccleſias canitur.*

(*a*) Vide pag. 103: Orationem Completoriam noſtri Libelli dicendam *in Paſcha die Dominico* &c. quæ habet: *Deus cujus unum hunc ex omnibus duximus diem* &c. . . . . . *qui Dominicæ & operationis primus, & Reſurrectionis idoneus revolutus in circulo, & redditus in calculo* &c. Eadem Oratio legitur etiam in Br. Moz. pag. 223. col. 3. cum titulo, *Capitula ad Veſperas Lætationis dici Paſchæ*. Sed alicubi diſcrepans, ait: *quique Dominicæ, & operationis primus, & Reſurrectionis idoneus revolutus, & redditus in CARTALO PASCHALI ſolemnitatis inciperet myſterium, & concluderet Sacramentum* &c.

Annus ab origine Mundi juxta Hebræorum ſuppputationem eſt	V.M.V.C.LIX.
Annus ab Incarnatione Domini	M.V.C.LXXXV.
Annus à Paſſione ejuſdem	M.V C.LII.
Annus à Nativitate B. V. Mariæ	M.V.C.LXXXXIX.
Annus ab Aſſumpſione ejuſdem	M.V.C.XXXVI.
Annus Calendarii Gregoriani reformati	IV.
Littera Dominicalis uſque ad Circumciſionem eſt F. & deinceps toto ſequeute anno erit E.	
Aureus numerus eſt 9. anni verò ſequentis eſt 10.	
Epacta eſt 29. & anni ſequentis eſt 10.	
Epacta eo ipſo die cui reſpondet in Calendario, novam lunam in ſingulis menſibus indicat.	
Epacta lunæ paſchalis ſemper quærenda eſt inter octavum diem Martii, & quintum Aprilis.	
Dies Paſchæ hoc anno incidebat in 14. Aprilis, ſed ne Judæos ſequi videamur, differtur in 21. diem. Anno ſequenti erit 6. Aprilis.	
Annus Cycli ſolaris	XXVI.
Annus Indictionis	XIII.
Annus Pontificatus Sanctiſſimi D D. N. Papæ Gregorii eſt	XIII.
Annus à converſione & baptiſmo Clodovei primi ex Francorum Regibus Chriſtianam fidem complexi	MLXXXVI.
Annus ætatis Chriſtianiſſimi noſtri Regis Henrici tertii	XXXIV.
Annus regni ejuſdem undecimus.	
Annus Archiepiſcopatus Reverendiſſimi DD. Ludovici à Guiſia	XI.

Lucernæ, ac Cerei Paſcalis Benedictionem ſequuntur in Miſſali Mozarabico, ac in noſtro * Libello Gothico-Hiſpano *Orationes, quæ per ſingulas Lectiones in Vigilia Paſchæ dicuntur*. Sunt autem pro omni ſtatu hominum; ac ſingulæ ſuis *Collectionibus* terminantur, præmonente Diacono plebem, & *clamante*, pro quibus & in quem finem ſit orandum, hac formula: *Pro* &c. *precemur Dominum.* Ad has Orationes non dicitur *flectamus genua*, ad inſtar Miſſalis Gothici, antiquiſſimi Sacramentarii Gallicani, atque (teſte Martenio *) *omnium ad unum antiquorum Galliarum Regni librorum Ritualium, atque Miſſalium, qui hujuſmodi genuflexionem fieri vetant*. Id moris ubique a Gallia Narbonenſi ortum duco, quæ antiquitus Hiſpaniæ ritibus inſerviebat. Romæ tamen ad ſingulas orationes pronunciat Diaconus *flectamus genua*, & Subdiaconus *levate*, juxta Ordinem Rom. primum, qui omnium eſt antiquiſſimus. Exſtat etiam alius Ordo Romanus uſui Corbejenſis Monaſterii ante annos 800. accommodatus, in quo inter alia hæc leguntur: *& interrogavimus nihilominus Domnum Apoſtolicum Hadrianum, ſecundùm noſtra mandata, ſi in Paſchali Sabbato debent flecti genua, dum lectiones recitentur. Et ipſe reſpondit, hoc debere omnimodis fieri*. Verùm mos ille in Galliis haud quaquam fuit receptus, aut ſaltem diù non viguit.

*ANNOTATIO LXXI. pag. 100.

* de Antiq. Eccl. diſc. pag. 410.

Undecim Orationes, cum totidem collectionibus, ad ſingulas lectiones dicendæ exſtant in noſtro Libello, quarum undecima eſt *pro ſpiritibus pauſantium*. Duodecim verò ſunt, cum pari numero collectionum, in Miſſali Gothico edito a Ven. Card. Thomaſio, atque in Sacramentario Gallicano a Jo. Mabillonio evulgato. Et quo-

*ADNOTATIO LXXII. pag. 100.

quoniam in utroque iſtorum diverſę ſunt aliquantulum inter ſe,& tam à Br.Moz.quàm à Cod. Ver. ferè ubique diſcordant, eas hic referre juvabit, ut oſtendantur eorundem Sacramentariorum preces ſæpe ſæpius ab Hiſpaniæ Gothicæ precibus abeuntes.

Miſſale Gothicum à Vener. Card. Thomaſio editum pag. 328.

Orationes Paſchales duodecim cum totidem collectionibus. Oratio pro gratiarum actione.

Præfatio.

Expectatum, Fratres cariſſimi, & deſideratum nobis Paſchæ diem adepti, gratias agamus omnipotenti Deo Patri, quòd nos in hanc eandem diem per Filium ſuum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum (quem pro nobis Hoſtiam dedit in ſalutem æternam) vocavit: ob hoc fideli gratiarum actione laudemus, benedicamus, honorificemus benedictum & beatum nomen Dei Patris in Filio, Filiique in Patre, & Spiritu Sancto in ſæcula ſæculorum.

Oratio ſequitur.

Sancte Domine omnipotens Pater, exaudi, tuere, ac ſanctificare plebem tuam * præmonitam ſigno Crucis, Baptiſmate purificatam, Chriſmate delibutam; quos ad celebrandam præſentis Solemnitatis beatitudinem congregaſti: univerſiſque notitiam Tui, participationem Sancti Spiritus propitius infunde. Per.

Orat. pro Exulibus.
Præf.

Unianimes, & unius corporis in Spiritu Dei Patris omnipotentis, Domini miſericordiam deprecemur pro fratribus, & ſororibus noſtris captivitatibus elongatis, carceribus detentis, metallis deputatis: ut eis Dominus adjutor, protector, & conſolator exiſtat: neque deeſſe ſibi reputet eos, qui fideli in ſe innocentia perſeverant.

Orat. ſeq.

Tribue Domine relegatis Patriam, vinctis abſolutionem, captivis libertatem: ut plebs tua & in hoc ſæculo, & in futuro miſericordiæ tuæ munere liberetur. Per.

Orat. pro Sacerdotibus.
Præf.

In Sanctorum Sancta admiſſi, & Altaris cœleſtis Sacerdotii æterni participes effecti, Dei Patris omnipotentis miſericordiam deprecemur: ut Sacerdotes ſuos, ac miniſtros donis repleat ſpiritalium gratiarum.

Orat. ſeq.

Domine Deus virtutum, juſtifica, & ſanctifica Paſtores & Præpoſitos ovium tuarum: ut adverſarius noſter diabolus fide eorum & ſanctitate ſuperatus, contingere Dominicum gregem ac violare non audeat. Per reſurg.

Orat. pro Virginibus.
Præf.

Incorruptæ æternitatis Deum, & inviolabilis naturæ Dominum unianimiter deprecemur, orantes pro fratribus noſtris, qui glorioſam virginitatem corpore ac mente voverunt: uti eos uſque ad conſummationem propoſiti ſui, miſericordiæ Spiritus proſequatur. Per.

Ora-

Oratio ſequitur.

Reſpice Domine Virgines ſacras, & Spadones voluntarios, Ideſt prætioſas Eccleſiæ margaritas: ut corpora eorum ac ſpiritum inlæſa caſtitatis conſcientia, pari exæſtimatione cuſtodiant. Per. reſurg.

Orat. pro Eleemoſynas facientibus.
Præf.

Sanctum ac benedictum retributionis Deum unianimis, Fratres dilectiſſimi, oratione deprecemur, obſecrantes pro fratribus & ſororibus noſtris, quorum miniſterio atque ſumptu inopiam non ſentiunt, qui in Eccleba ſunr indigenres: ut iiſdem Dominus ſpiritales divitias communicet; qui fidelium animarum inopiæ, ſæcularis ſubſtantiæ participant facultatem. Per reſur.

Oratio ſequitur.

Piis ſervornm tuorum precibus annue miſericors Domine: ut quicunque præceptorum cœleſtium memores pauperibus tuis quæ ſunt neceſſaria, ſubminiſtrant, incorruptibili & cæleſti gloria miſerationis tuæ & miſericordiæ coronentur. Per.

Orat. pro Peregrinantibus.
Præf.

Cæleſtium, & terreſtrium, & infernorum Dominum Deum Patrem omnipotentem, Fratres dilectiſſimi, deprecemur, obſecrantes uti fratres noſtros ac ſorores, quicunque peregrinationum neceſſitatibus ſubjacent, omnipotens Deus auxilio ſuo comes adjutor reducat ac protegat. Per.

Coll. ſequitur.

Reſtitue Domine peregrinis deſideratum Patriæ ſolum: ut contemplatione miſericordiæ tuæ dum ad præſens agunt beneficiis tuis gratias; cives eſſe Sanctorum, ac tui domeſtici concupiſcant. Præſta per reſurg.

Orat. pro Infirmis.
Præf.

Univerſæ ſalutis Deum, & univerſæ virtutis Dominum deprecemur pro fratribus & ſororibus noſtris, qui ſecundùm carnem diverſis ægritudinum generibus inſultantur: ut his Dominus cæleſte medicinæ ſuæ munus indulgeat. Per.

Orat. ſeq.

Domine, cui vivificare mortuos, facile eſt, reſtitue ægrotantibus * priſtinæ ſanitati: ne terreni medicaminis remedia deſiderent, quicunque medelam cæleſtis miſericordiæ tuæ deprecantur. Per reſurg.

* leg. *priſtinam ſanitatem*.

Orat. pro Pænitentibus.

Confitentes bonitatis ac miſericordiæ Deum, qui peccatorum mavult pœnitentiam, quam morrem, communicatis precibus ac fletibus pro fratribus ac ſororibus noſtris, Domini miſericordiam deprecemur: ut eos peccati ſui crimina confitentes, à bonitatis ſuæ venia non repellat. Per.

Ora-

Oratio ſeq.

Rex gloriæ, qui non vis mortem peccatoris, ſed ut convertatur, & vivat; da nobis peccatorum labe pollutis pœnitentiam: ſimul ut flere cum flentibus & dolentibus, & cum gaudentibus gaudere poſſimus. Per res.

Oratio pro Unitate.
Pref.

Unum Deum Patrem, ex quo omnia ſunt, & unum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem omnia, Fratres cariſſimi, deprecemur: ut unitatem Eccleſiæ ſuæ concordi congregationia noſtræ voluntate confirmet. Per res. Fil. a.

Coll. ſequitur.

Omnipotens Domine, qui es Deus bonitatis & totius conſolationis; te ſupplices deprecamur: ut Hæreticos & Infideles à perpetuis gehennæ ignibus manifeſtatione tuæ veritatis eripias: quoniam vis omnes homines ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Per.

Oratio pro Pace Regum.
Pref.

Dominum dominantium, & Regem regnantium, Fratres Kariſſimi, oratione unianimes deprecemur: ut nobis populo ſuo pacem Regum tribuere dignetur: ut mitigatis eorum mentibus, requies nobis congregationis iſtius perſeveret. Per.

Coll. ſequitur.

Carnis ſpirituum totius ſator, cunctorumque Regnorum mundialium indultor, da Regum culmini Religionis proſperitatem & pacis: ut nobis regno tuo cæleſti in terris adhuc poſitis liberiùs liceat deſervire. Per reſurg.

Oratio pro Spiritibus pauſantium
Pref.

Deum Judicem univerſitatis, Deum cæleſtium, & terreſtrium, & infernorum, Fratres dilectiſſimi deprecemur pro ſpiritibus carorum noſtrorum, qui nos in Dominica pace præceſſerunt: ut eos Dominus in requiem * collocare; & in parte primæ reſurrectionis reſuſcitet. Per.

* leg. *collocet.*

Oratio ſequitur.

Jeſu Chriſte, vita & reſurrectio noſtra, dona Conſacerdotibua & caris noſtris, qui in tua pace requiverunt, exoptatæ manſionis refrigerium: & ſi qui ex his dæmonum fraude decepti, errorum ſe multis maculis polluerunt, Tu Domine, qui ſolus potens es, peccata eorum * concede: ut quos damnationis ſuæ participes diabolus gloriabarur effectos eſſe, per miſericordiam tuam ſocios tuæ beatitudinis ingemiſcat. Sal.

Oratio pro Catechumenis.
Pref.

Precem ſpei Fratrum noſtrorum, Kariſſimi, unianimes adiuvemus: uti Dominus omnipotens ad fontem eos beatæ Regenerationis ſuæ euntes, omnis miſericordiæ ſuæ auxilio Spiritus proſequatur.

Ora-

Coll. ſequitur.

Creator omnium Domine, & fons aquæ vivæ, qui per lavacrum Baptiſmi peccata eorum deles, quibus jam donaſti Reſurrectionis fidem, ut mortem hujus ſæculi non timeant: reple eos Spiritu Sancto; ut formari in illis Chriſtum ac vivere glorientur. Per.

Sacramentarium Gallicanum a Cl. Mabillonio evulgatum Muſei Ital. To. II. pag. 320.

Incipiunt Orationes in Vigiliis Paſchæ.

I.

Inter prima celebrandæ Paſchæ ſollemnia, votorum conſecratio ex gratiarum actione ſumat exordium: ut paſſum & immolatum pro nobis Chriſtum credentes, & ſacri miniſterii principem confitentes, conſono ore proſequamur.

II. *Oratio pro his, qui cuſtodiarum vinculis & captivitate detenti, Paſcha intereſſe non poſſunt*.

Dei Patris Omnipotentis clementiam, cariſſimi, deprecemur, ut eos quos invidus diabolus captivitatis ſervitio premit, Dei noſtri miſericordia in ſtatum priſtinum libertatemque conſtituat.

III. *Pro Sacerdotibus ac miniſtris Eccleſiæ*.

Deum ac Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum pro Sacerdotibus ac miniſtris Eccleſiæ ſuæ, fratres cariſſimi, ſupplices deprecemur: ut ingreſſi Sancta Sanctorum, totiuſque participes altaris, ſpiritalium gratiarum donis, abundantiaque multimoda repleamur.

IV. *Pro Virginibus*.

Deum Patrem omnipotentem, fratres cariſſimi, ſupplices oremus: ut in fratribus ac ſororibus noſtris, qui ſanctam & maximè acceptabilem Deo virginitatem dicarunt, bonæ conceptum mentis propoſitum tenentes; immaculati jugiter perſeverent.

V. *Pro his qui eleemoſynas faciunt*.

Deum Patrem miſericordiæ ſuppliciter oremus: ut in ſanctos & hujus ſæculi pauperes effuſa largitio in cæleſtium divitiarum opes refluat, & carnalium participatio ſocietatem poſſit munerum ſpiritualium promereri.

VI. *Oremus pro Peregrinantibus*.

Cæleſtium & terreſtrium Deum Patrem ſupplices deprecemur: ut omnes fratres noſtros, qui peregrinationum neceſſitatibus ſubjacent, potentia auxilii ſui protegat atque defendat.

VII. *Pro Ægrotis*.

Univerſæ ſalutis Dominum deprecemur pro fratribus & ſororibus noſtris, qui ſecundum carnis infirmitatem diverſis ægritudinum vexantur incommodis: ut is qui ſolus poteſt, pro ſua pietate omnibus adeſſe dignetur.

VIII. *Pro Pænitentibus*.

Deum ſpei noſtræ, fratres cariſſimi, deprecemur: ut temeratæ præceptionis reos, reverſos in viam rectam, ab aſpectu ſerenitatis ſuæ non rejiciat, neque in adventu ſuo a regni cæleſtis janua condemnandos excludat.

IX. *Pro unitate Eccleſiæ*.

Bonorum omnium fontem, auctorem humanæ ſalutis Dominum deprecemur: ut unitatem Eccleſiæ inviolatam cuſtodire dignetur, ut in præſenti protectionem, & in futuro perennis vitæ ſtipendia conſequi mereamur.

X. *Pro pace Populi, & Regum*.

Deum ac Regem univerſæ conditionis Dominum ſuppliciter oremus: ut Regibus ac Poteſtatibus hujus mundi, eorumque miniſtris, ſupplicem inter ſe amorem & concordiam largiatur.

XI. *Pro ſpiritibus pauſantium*.

Deum Patrem omnipotentem, fratres cariſſimi, pro commemoratione defunctorum ſupplices oremus: ut eiſdem Dominus, adtenuatis quæ merito aſpera ſunt culpæ piaculis, clementiſſimæ remiſſionis ſuæ refrigeria largiatur.

XII. *Pro Competentibus*.

Dei Patris miſericordiam pro Competentibus, fratres cariſſimi, ſupplices deprecemur, ut eos Dominus omnipotens ad fontem ſuæ regenerationis euntes omni cæleſtis miſericordiæ auxilio proſequatur.

Collectio.

Auctor univerſitatis ac Domine te deprecamur & quæſumus, ut mortificatos terrenis vitiis in novum hominem tibi ſervire patiaris per reſurgentem a mortuis Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

ANNOTATIO LXXIV.

Duodecim omnino Lectiones primitus habebantur in antiquiſſimo Lectionario Gallicano edito a Mabillonio: ſed nunc tres primæ in ſemeſo Codice deſunt. Eædem fermè ſunt in Mozarabico, nec multum differunt a modò uſitatis. Tria inſeruntur Cantica, nempe Moyſis poſt ſeptimam, Jonæ poſt undecimam, trium Puerorum poſt duodecimam, ut ferè in eodem Mozarabico; niſi quòd, loco Cantici Jonæ, eſt Canticum Habacuc poſt lectionem ex eodem Propheta. Duodecim quoque Lectiones totidem Orationibus, & Collectionibus præmiſiſſe Eccleſiam Tarraconenſem, mihi pro certo eſt; quamvis in Cod. Veronenſi, Antiquarii dormitantis incuria, duodecima Oratio nunc temporis deſideretur. Etiam Ordo Gelaſianus XII. Lectiones complectebatur, & tamen editus decem dumtaxat nunc continet. Cum Lectionario Luxovienſi Gallicano, quoad duodenarium numerum lectionum, concordat quoque antiquus Codex inſignis Monaſterii S. Dionyſii in Francia ante annos 800. ſcriptus, ac Miſſales libri Narbonenſes, & Auguſtodunenſes, teſte Cl. Martenio *de antiq. Eccl. diſcip.* pag. 411. ubi diverſos Eccleſiarum mores deſcribens, hæc addit:

„ De Lectionum numero ſcribit Joannes Belethus in Explicatione Divino„ rum Officiorum cap. 106. *Tandem vero viginti quatuor in quibuſdam Eccleſiis* „ *leguntur lectiones. Ac Romæ quidem hoc pacto fieri ſolet, ut duodecim reciten*„ *tur græcè, & totidem latinè. In nonnullis autem Eccleſiis legunt tantum duo*„ *decim, & in nonnullis dumtaxat ſeptem. At qui viginti quatuor legunt, duo*„ *decim ob id græcè recitant, propter auctoritatem Septuaginta Interpretum, quo*„ *rum*

,, *rum auctoritas quondam in Græcia maximè floruit*, *atque etiam in illa parte Ita-*
,, *liæ*, *quæ magna olim dicebatur Græcia. Verùm duodecim ideo dicuntur latinè*,
,, *propter auctoritatem Tranſlationis Hieronymi. In minimis tamen Eccleſiis non*
,, *habent niſi ſex*, *ob ſenarium numerum*, *qui quodammodo perfectus eſt*. Et Du-
,, randus libro 6. Rationarii cap. 81. *Lectiones autem in quibuſdam Eccleſiis*
,, *leguntur quatuor*, *in quibuſdam ſex*, *in quibuſdam duodecim*, *& in quibuſ-*
,, *dam quatuordecim*. Certè quatuor lectiones, & non plures recenſet Amala-
,, rius libro I. cap. 19. Vulgatus Alcuinus, Rupertus lib. 7. de Divinis Officiis,
,, Codex Eccleſiæ Turonenſis ante annos 800. ſcriptus, alter ejuſdem Eccleſiæ
,, codex annorum 600. Rituale S. Martini, Carnotenſis liber Sacramentorum
,, monaſterii S. Petri annorum circiter 700., Ordinarium Lugdunenſe, & Argen-
,, tinum Pontificale, & Miſſale Arelatenſe, Pariſienſe, Bituricenſe, Autiſiodo-
,, renſe, Pictavienſe, Glandatenſe, Sarisberienſe, Ordinarium Remenſe, Sil-
,, vanectenſe, Laudunenſe, Cenomanenſe, Rituale Sveſſionenſe, Miſſale Ca-
,, talaunenſe, & Ordinarium Canonicorum regularium Cruciferorum. Lectionem
,, quintam addit unus codex Turonenſis annorum 800. Ordinarium Uticenſe,
,, Carnotenſe S. Joannis, & Gaſtinenſe cum Miſſali Tholonienſi. Sex exhibet codex
,, Ms. Bibliothecæ Colbertinæ num. 6198. cum Miſſali Toloſano. Totidem
,, leguntur in Miſſali Ambroſiano. Totidem Gregorii Sacramentarium à Menardo
,, editum.

,, At, ſi vetuſtiſſimo Pontificali Pictavienſi fides ſit, qui Gregorianum
,, ordinem ſequebantur, quatuor dumtaxat; qui Gelaſianum, duodecim lectiones
,, pronuntiabant.

Codex Veron. pag. 101. *Item quarta Oratio* (poſt quartam lectionem in Vigilia Paſchæ dicenda) *ADNOTATIO LXXV. pag. 101.

,, Pacem Dominicam, pacem quoque noſtram, Deum Patrem Omnipoten-
,, tem, qui pacis auctor eſt, poſtulemus, UT ADSIT IN ORDINATIONE SUA CA-
,, THOLICIS DUCIBUS, ET BARBARAS GENTES REFRÆNET: quatenus rebus omni-
,, bus ſua lege compoſitis, ejus ſolummodo imperiis ſerviamus, cujus regnum.
,, DEINDE DICIT DIACONUS. Pro proſperitate Principum, & tranquillitate tempo-
,, rum precemur Dominum.

COLLECTIO EJUSDEM.

,, Deus qui fidelium pace lætaris, dona ſervientibus tibi pacem, omneſ-
,, que eorum actus, qui tibi ſervire cupiunt, placabili miſeratione compone; quia
,, Deus es pius in ſæcula ſæculorum.

Hæc Oratio, quoniam Libellum noſtrum eſſe antiquiſſimi ritùs Gothico-Hiſpani ſatis ſuperque demonſtrat ex Ducibus, qui inter præcipuas Palatinorum dignitates, rerum potientibus Gothis, in Hiſpania numerabantur, paullo diligentius illuſtranda eſt ope Notarum Cardinalis Aguirrii To. II. Conc. Hiſp. pag. 555. qui Ducum Officium ita deſcribit: Dux apud Gothos ſemper primum locum obtinuit, vocatuſque a Juſtiniano *ſpectabilis Dignitas*, cujus, ut vis nominis oſtendit, id potiſſimum munus erat, ut in Provinciis bello ducendo gerendoque præficeretur. Unde Germani ex nobilitate Duces, & ex virtute ſumebant, ad illoſque in illa Provincia ſumma rerum deferebatur. Is enim fuit Gothorum mos Paulo Æmilio teſte lib. 1. *Hiſt. Franc.* in Chereberto, cuique Urbi Magiſtratum dare, qui Dux appellaretur. Eum autem, quem Romæ præficiebant, vocabant Præſidem. Hinc Dux Tripolitanæ, & Byzantinæ Provinciæ, & Mauritaniæ, ac Numidiæ leg. final. Cod. *de Offic. Præfec. Præt.* Sic etiam Dux Rhaetici apud Vopiſcum *in Bonoſo*, & Dux limitis Scythici, Illyriciani, Thracii, & Orientalis apud eundem in Aureliano. Ita & Claudius ſub Witterico, Dux Emeritenſis; Paulus ſub Wamba, Dux Narbonenſis. Patet id ex Caſſiod. lib. 7. *In formula Ducatus Rhaetiarum* his verbis. ,, *Ideoque*
,, *validum te ingenio ac viribus audientes*, *per illam indictionem*, *Ducatum tibi*
,, *credimus Rhætiarum*, *ut milites & in pace regas*, *& cum eis fines noſtros ſo-*

„ *lenni alacritote circumeos. Quia non parvam rem tibi reſpicis fuiſſe commiſſam, quando tranquillitas Regni noſtri tua creditur ſollicitudine cuſtodiri. Ita camen ut milites ſibi commiſſi vivant cum provincialibus jure civili: nec inſoleſcat animus, qui ſe ſentit armatum; quio clypeus ille exercitus noſtri quietem debet præſtare Romanis.* „ Ex lib. 1. Cod. *de offic. Præfec. Afric.* Lib. 2. mandat Juſtinianus Ducem in Sardinia ordinari, ut Gentes Barbaricas ab ea militibus ſuis arceret, Provinciamque ab omni oſtium incurſu tueretur illæſam.

Habebat etiam Dux cum belli muniis civilem adminiſtrationem conjunctam; idque cùm ex aliis, tum ex Caſſiodoro colligere licet, apud quem lib. 4. Variar. Theodoricus Rex Ibæ Duci in hunc modum ſcribit: *Præſenti tibi auctoricate præcipimus, ut poſſeſſiones Norbonenſis Eccleſiæ, ſecundum præcelſæ recordationis Alarici præcepta a quibuslibet pervaſoribus occupata teneantur, æquitotis facias contemplotione reſtitui. Quoniom verſari nolumus in Eccleſiæ diſpendia præſumptiones illicitas; dum noſtra deceot tempora ſedare confuſa. Eſto contra talia omnino ſollicitus: ut qui es bello clarus, civilitate quoque reddoris eximius. Sic & arma tua, Dea juvante, corroboras, ſi juſtitiam mediocribus ſervare contendos. Improbis enim potuiſſe reſiſtere, non prævales excuſare; quando omnes tibi libenter cedunt, quem glorioſum in bellorum certamine cognoverunt.*

Idem etiam Caſſiodorus indicat lib. [illegible] Variar. ubi Theodoricus Rex Servato Duci Rhætiarum ſcribens Epiſtolam II. jubet, ut mancipia, quæ Maniario cuidam a Breonibus ablata ferebantur, ſua auctoritate ſine mora curaret reſtitui, & lib. 5. Ep. 33. Wilitancho Duci Theodericus Rex expreſſe mandat, ut in adulterum Brandilam, ſecundum legum præſcripta inquirere ne differret, Conſtat id idem ex Legum Wiſigothorum lib. 2. tit. 1. leg. 17. qua cavetur, ut Dux Provinciæ, eos qui non accepta poteſtate auſi ſunt judicare, acriter per ſe, vel per alium coerceat. Et lege ſequenti jubetur Epiſcopus, qui honore Sacerdotali fretus, admonitionem Judicis contemnens, pro perſona ſua aſſertorem dare diſtulerit, confeſtim a Iudice negotii, ſeu a Provinciæ ſuæ Duce, vel Comite compulſus, quinquaginta ſolidorum damnum excipere.

Duces, Comites, & Gardinghi, erant tres dignitates Palatinæ apud Gothos præcipuæ, ut patet ex Leg. Wiſigoth. lib. 9. tit. 2. leg. ult. ubi ita habes: *ſi majoris loci perſona fuerit, ideſt Dux, Comes, ſive etiam Gardingus.* Et infra lege eàdem, atque alibi ſæpe, hi tres ceu eminentiores conjunguntur. Et ideo inquit Lex: *Id de cætero ſpeciali decreto decernimus, ut quiſquis ille eſt, ſive ſit Dux, ſive Comes, atque Gordingus &c.* Atque hæc de Ducibus dicta ſufficiant.

* ADNOTATIO LXXVI. pag. 103.

Cod. Veron. pag. 103. *Orationes de Reſurrectione Damini*. Brev. Moz. Tol. pag. 222. col. 1. *In Lætacione diei Paſchæ*.

HYMNUS

In Laudibus pag. 223. col. 1.

HIC eſt dies verus Dei
Sancto ſerenus lumine,
Quo diluit ſanguis ſacer
Probraſa Mundi crimina.
Fidem refundens perditis,
Cæcoſque viſu illuminans;
Quo nos gravi ſolvit metu,
Latrone abſoluto.
Qui præmio mutans Crucem,
*Jeſu brevi adquiſivit * fides;* *leg. *fidem.*
Juſtoque brevior gradu
Pervenit in Regnum Dei.
Hoc opus ſtupent Angeli,
Pœnam videntes corporis;
Chriſtoque adhærentem reum
Vitam beatam capere.
Myſterium mirabile!
Ut abluat Mundi luem,
*Peccato * tollat omnium,* * fortè leg. *tollit.*
Carnis vicia mundans caro,
Quid hoc poteſt ſublimius?
*Ut * culpa quærat gratiam,* *leg. *culpam*
Metumque ſolvat charitas, * . . . *gratia*
Reddatque mors vitam novam.
*Humum * ſibi mors devoret,*
Suiſque ſe nodis liget;
Moriatur Vita hominum;
Reſurgat Vita omnium.
Cum mors per omnes tranſeat,
Omnes reſurgunt mortui;
*Conſumpta mors * ictu ſuo*
Periſſe ſe ſolam gemat.
Quæſumus, auctor omnium,
In hoc Paſchali gaudio
Ab omni mortis impetu
Tuum defende populum.
Gloria tibi, Domine,
Qui ſurrexiſti a mortuis;
Cum Patre, Sancto Spiritu,
In ſempiterna ſecula. Amen.

Quo

*ADNOTATIO LXXVII.

Quo tempore Paſcha foret celebrandum, olim dubitabatur in Hiſpania. Quare Metropolitani, ad omnes Epiſcopos literas dirigebant de die, quo Feſtum hoc celebrandum eſſet. Id conſtat ex Concil. Toletano IV. in quo ſtatuitur, ut Metropolitani Sacerdotes ante tres menſes Epiphaniorum literis ſe invicem inquirant, ut communi ſcientia edocti, diem Reſurrectionis Chriſti Comprovincialibus ſuis inſinuent. Item ex Conc. Tolet. X. in quo Cap.I. ita decernitur: *Cum nihil Fidei ſinceritas per diverſitatem incurrat, ut unitatem Catholicæ regulæ varietas nulla diſcerpat, eſt tamen, quod niſi temporum unitas conſervetur, & diſcidium indiſciſſæ unitati parturiat, & Sacramentorum unitate conſtare non valeat. Hinc eſt, quod Paſchale feſtum niſi uno die celebremus, & tempore, in Judaicum decidamus errorem.* Vide S. Iſidorum lib.I. *de Officiis Eccleſiaſticis*. Item num.54. *de Doctrina & Fide Eccleſiaſticorum Dogmatum*.

*ADNOTATIO LXXVIII.

De brevitate Matutinorum officiorum Dominicæ Reſurrectionis diei, non eſt quod miremur; quandoquidem poſt Lucernæ, ac Cerei benedictionem, poſtque celebratas media nocte ſolemni ritu vigilias, Cathecumeni, qui ad Eccleſiam proceſſerant ſymbolum redditurі, ultimum ſcrutinium ſubire debebant; ac demum, exorciſmis, & abrenuntiationibus conſummatis, recitatoque ſymbolo, ſolemni ritu baptizabantur. Hæc eſt cauſa veriſſima, cur in noſtro Libello tres tantùm Orationes, cum Benedictione, & Completoria ad Matutinum hujus diei habeantur. Pluribus nempe reliquum tempus eſſe non poterat, cùm nocturnæ vigiliæ, ut diximus, in multam noctem protraherentur, & reliqui Baptiſmi celebrandi ritus, qui mane agebantur, cum Officiorum prolixitate componi minimè poſſent. Etiam in antiquiſſimo Lectionario Gallicano a Mabillonio edito, ex notis numericis apparet, nullas pro Dominica Paſchæ Lectiones ad Matutinum aſſignatas fuiſſe.

*ADNOTATIO LXXIX.

Quoniam Baptiſmus, ut præfatum eſt, hac die Cathecumenis conferri conſuevit, videndum ſupereſt, an alia tempora eidem miniſtrando eſſent in Hiſpania Tarraconenſi ætate noſtri Libelli conſecrata.

Qui de Veteri Eccleſiæ diſciplina (ut inquit Martenius de antiq. Eccl. Rit. pag.2.) ex hodierno uſu dijudicare ſolent, ii non niſi reluctanti animo audire fortè poterunt, duo dumtaxat olim in toto integro anno ad recipiendum Baptiſmum deſignata fuiſſe tempora: Paſchalem ſcilicet ſolemnitatem, & Pentecoſten: cum ex hujuſmodi conſuetudine evidenti damnationis æternæ periculo complurium animarum ſalus exponeretur. Et tamen conſtans eſt & indubitata apud eruditos ſententia; quam infinitis prope veterum Scriptorum teſtimoniis comprobare poſſemus. Inſignis eſt hanc in rem noſter Libellus, qui in Orationibus ſuis ea duo tantùm tempora deſignat, vigilias ſcilicet Paſchatis, & Pentecoſtes. In Vigiliis Paſchalibus, Lectiones propter Cathecumenos pronunciatæ id ſatis ſuperque demonſtrant: atque opera creationis, ſeu ſex dierum, in tota illa Paſchali hebdomada per ordinem commemorata, (etiam in Br. Mozar. Toletano) ad regenerationis ſpiritualis pertinent Sacramentum. Præterea idem patet ex Oratione Completoria ad Matutinum Feriæ V. pag.105. ejuſdem hebdomadæ, quæ expreſsè de Paſchali Baptiſmate ita mentionem inſtituit:

Lucidi exortùs diei quinti primordium contuentes, in quo vivarum reptilia animarum, & volatilia tu, Deus noſter, formare dignatus es, te poſcimus, te rogamus, ut quas vivificans renovaſti Baptiſmatis undâ, hos reſuſcitando a vitiis pertrahas ad ſuperna; & qui te valdè diluculo a mortuis ſurrexiſſe gaudemus, nos ſemper ad cæleſtia evolaſſe Reſurrectionis tuæ munere gratulemur.

Huic addas & illam ad Veſperas * ejuſdem Feriæ, quæ itidem ſacro fonte pag. 106.
renatos Deo conditori commendat:

Deus, qui in operatione quinti diei reptilia animarum vivarum, homines ſcilicet renovatas per Sacramentum Baptiſmatis, condidiſti: & volatilia cæli, animas videlicet Sanctorum ad ſuperna volantes manifeſta virtutum luce, formaſti; præbe animabus noſtris invictum de tua Reſurrectione ſolacium; ut per te renavati reſurgamus ad gloriam, per quem regenerati ſumus ad vitam.

In Vigiliis verò Pentecoſtes non minus aperta de Baptiſmo ſunt noſtri Libelli teſtimonia; ſed quoniam longum eſſet ire per ſingula, unicum ex Benedictione ad pri-

*pag. 116. primas Veſperas * tantæ Solemnitatis mutuatum in medium proferam. — *Spiritus Paraclitus, qui olim in Diſcipulos manifeſto ignis eſt declaratus in munere, ignis ſui calore a cunctis vos peccatis emaculet; & qui mæſtificatis eorum cordibus clemens conſolator occurrit, magno vos ſui inſtruat gratia ſacramenti; quique tunc Apoſtolos docuit veritatem, vos, & nunc enutriat fide, & poſt æternam perducat ad requiem.*

Exſtant illis & plura Concilia, quæ idem expreſsè decernunt, ut Gerundenſe (an. 517. coactum) Canone 4. & alia; ſed ab iis allegandis ſuperſedeo. Silere tamen haud poſſum, quòd cùm hiſce Paſchæ, & Pentecoſtes diebus, etiam Apoſtolorum, Martyrumque dies feſtos addidiſſent nonnulli Hiſpaniarum Epiſcopi ſub finem quarti ſæculi; ea de re commotus Siricius Papa ſcripſit ad Himerium Tarraconenſem in hæc verba: *Sequitur deinde baptizandorum, prout unicuique libitum fuerit, improbabilis & emendanda confuſio, quæ à noſtris Conſacerdotibus, quod commoti dicimus, non ratione auctoritatis alicujus, ſed ſola temeritate præſumitur; ut paſſim, ac liberè in Natalitiis Chriſti, ſeu Apparitionis, nec non & Apoſtolorum, ſeu Martyrum feſtivitatibus, innumeræ, ut aſſeris, plebes baptiſmi myſterium conſequantur: cum hoc ſibi privilegium & apud nos, & apud omnes eccleſias, Dominicum ſpecialiter cum Pentecoſte ſua Paſcha defendat.* Idem etiam cum præſumpſiſſent Epiſcopi per Campaniam, Samnium, & Picenum conſtituti, non minori eos zelo redarguit Leo Magnus Epiſtola 136. novæ editionis, ſic ſcribens: *Magna indignatione commoveor, & multo dolore contriſtor, quod quoſdam ex vobis comperi ita eſſe apoſtolicæ traditionis oblitos, & ſtudio ſui erroris intentos; ut præter Paſchalem feſtivitatem, cui ſola Pentecoſtes ſolemnitas comparatur, audeant ſibimet, non aliqua humana infirmitatis neceſſitate cogente, ſed ſola indiſciplinati arbitrii libertate, jus baptiſmatis vindicare, & in Natalitiis martyrum regenerationis celebrare myſteria.* Noſter Libellus Orationum Siricii Papæ decretum ſartum tectum fuiſſe oſtendit adhuc ſæculo VI. vel VII. quo ad uſum Eccleſiæ Tarraconenſis ipſe literis mandatus eſt.

*ADNOTATIO LXXX. pag. 103.

Cod. Veron. pag. 103. Oratione prima (*a*) *ad Matutinum de Reſurrectione Domini*, habet: „ *Incomparabili, Chriſte Deus noſter & Domine, gaudiorum ſerenatur ex* LUCE *Conventus omnis Eccleſiæ &c.*

Item Oratione ſecunda: „ *Chriſte, qui olim glorioſæ noctis hujus* DILUCULUM *Reſurrectionis tuæ myſterio conſecraſti &c.*

Item Oratione Completoria ad Matutinum: *Chriſte Dei filius, qui venerabilis hujus* DIEI *excurſum, & prius a te conditæ lucis, & poſt tuæ Reſurrectionis myſterio conſecraſti .... da .... ut peccata noſtra amodo nobis nullatenus dominentur, ut qui Matutinum ſacrificium pro nobis ipſe oblatus es, in hoc Reſurrectionis tuæ* TEMPORE MATUTINO *ab omni nos jubeas purificari peccato.*

Item in Benedictione ad Matutinum: *Chriſtus Dominus, qui* HODIERNI DIEI CURSUM, *& in creationis principio lumine, & nunc Reſurrectionis ſuæ myſterio dedicavit &c.*

(*a*) MATUTINI vocem pro Horis nocturnis adhibet nunc Eccleſia: & ita ubique ſemper noſter Libellus Gothico-Hiſpanus. Quoniam verò illam Officii partem, quam LAUDES dicimus, etiam MATUTINUM appellant Sancti Benedictus, Aurelianus, & Iſidorus in Regulis ſuis; Et Caſſianus, Matutinum pro Laudibus, & pro Officio *Primae* non ſemel uſurpat; nonnullis videri poterit idem dicendum eſſe etiam de noſtro Libello, in quo, & *Laudes*, & *Prima* nuſquam occurrunt; præſertim, cùm *Matutinum* in Eccleſia Tarraconenſi ad primæ lucis exortum ſemper recitaretur, ut non ſolùm ex paulo ſuperius prænotatis locis ſatis conſtat, ſed etiam ex ſexcentis aliis in toto ejuſdem Libelli Curſu occurrentibus. Sed notandum eſt *primò*, Nocturnum Officium quod antiquiſſimis temporibus Tarracone a media nocte circiter, initium ducebat, abrogatis poſtmodum ineunte Sæculo Sexto antelucanis conventibus, ad primam luminis claritatem fuiſſe protractum, exceptis Sabbati Sancti, Natalis Domini, & Sacratiſſimæ Pentecoſtes ſolemnioribus pervigiliis, in quibus nocturni cœtus retenti ſunt. *Secundo* notandum eſt, eodem Sæculo ſexto in Hiſpania ſolis Sabbatis, (ante ſolis occaſum) atque Dominicis, aliiſque Feſtis diebus Sanctorum in noſtro Libello adnotatis, ad ſolas Veſperas, & ad Matutinum itum a Populo, actumque in Eccleſia conventum: reliquis verò hebdomadæ diebus per anni circulum, minori cum ſolemnitate, ac ſolo Clericorum interventu, Divina per-

peracta Officia. Utrumque colligo ex Concilio Tarraconenſi, anno Chriſti 516. celebrato, in quo titulo 7. ſic dicitur: *De Diœceſanis Eccleſiis, vel Clero id placuit definiri, ut PRESBYTERI, vel DIACONI, qui inibi conſtituti ſunt, cum CLERICIS SEPTIMANAS OBSERVENT: ideſt, ut presbyter unam faciat HEBDOMADAM: qua expleta, ſuccedat ei Diaconus ſimiliter; ea ſcilicet conditione ſervata, ut omnis Clerus DIE SABBATO ad VESPERAM ſit paratus: quo faciliùs DIE DOMINICO SOLLENNITAS CUM OMNIUM PRÆSENTIA celebretur: ita tamen, ut OMNIBUS DIEBUS VESPERAS, ET MATUTINAS CELEBRENT; quia deſiſtente Clero (quod eſt peſſimum) comperimus in Baſilicis nec luminaria miniſtrari*. Igitur Feſtis tantùm Sanctorum, *Dominiciſque* diebus (quæ ad Veſperas Sabbati præcedentis ingredicbantur) *ſolemnitas cum omnium præſentia celebrabatur*; reliquis verò temporibus anni Circuli, *Veſperas, & Matatinas* agebant Clerici *Privato Officio*, de quo fit mentio etiam in Concilio Tolet. IV. Can. 10. Quoniam verò in laudato Concilio Tarraconenſi ſolas *Veſperas*, & *Matutinas* nominatas invenio, ac de ipſis tantùm habetur Officium etiam in CURSU noſtri Libelli, præterquam a Mediana Quadrageſimæ uſque ad Reſurrectionem Domini, hinc aliud aſſerendæ antiquitatis ejuſdem Libelli naſcitur argumentum. In Concilio etenim Gerundenſi ſeptem Epiſcoporum, anno Chriſti 517. habito, inter multa, iſta notantur: *De inſtitutione Miſſarum, ut quomodo in Metropolitana Eccleſia fuerit, ita in Dei nomine in omni Tarraconenſi Provincia, tam ipſius Miſſæ Ordo, quàm PSALLENDI, vel MINISTRANDI conſuetudo obſervetur*; ac demum ita concludit: *Ita nobis placuit, ut omnibus diebus, poſt MATUTINAS, ET VESPERTINAS, Oratio Dominica a Sacerdote proferatur*. Concilium quoque Barcinonenſe, anno circiter Chriſti 540. celebratum, Canone 2. ſtatuit, *ut Benedictio in MATUTINIS, Fidelibus, ſicut in VESPERA, tribuatur*. Item Synodus Bracarenſis, quæ apud Eminentiſſimum Aguirrium To. II. pag. 292. notatur *prima*, apud Labbeum verò Tomo V. col. 836. *ſecunda*; & ſignatur an. 561. celebrata, capitulo primo ita decrevit: *Placuit omnibus communi conſenſu, ut unus, atque idem pſallendi Ordo in MATUTINIS, vel VESPERTINIS Officiis teneatur*. Denique Concilium Toletanum IV. (cui apud eundem Aguirrium To. II. pag. 478. præfigitur hic titulus: *Geſta Synodalia in Toletana Urbe, in Concilio LXII. Epiſcoporum, Hiſpaniæ, & Galliæ* (Narbonenſis ſeu Gothicæ) *Provinciarum, edita anno tertio, regnante glorioſiſſimo Domino noſtro Principe Siſenando, die IX.* (a) *Decembris Æra DCLXXI.* (ideſt anno Chriſti 633.) Canone ſecundo ſic ſancit: *Placuit, ut omnes Sacerdotes ... nihil ultra diverſum aut diſſonum in Eccleſiaſticis Sacramentis agamus .... Unus igitur Ordo orandi, atque pſallendi nobis per omnem Hiſpaniam, atque Galliam conſervetur; unus modus in Miſſarum ſollemnitatibus; unus in VESPERTINIS, MATUTINISQUE OFFICIIS: nec diverſa ſit ultra in nobis Eccleſiaſtica conſuetudo, qui in una fide continemur, & regno: hoc enim & antiqui Canones decreverunt, ut unaquæque Provincia & pſallendi, & miniſtrandi parem conſuetudinem contineat*. Hæc ſunt quæ de Veſpertinis, & Matutinis Officiis antiqui Curſus Hiſpani in Conciliis reperire nobis licuit. Ex quibus intelligimus, apud illas Eccleſias morem pſallendi reliquas, *Curſus* horas ſeriùs admiſſum fuiſſe; ſaltem in publico Fidelium conventu; qui, ut diximus, non quotidie, ſed tantùm Sabbatis, Dominicis, aliiſque Feſtis diebus habebatur ad ſolas Veſperas, & Matutinum. His omnibus lucem afferet Cl. Mabill. qui in diſquiſitione de Curſu Gallicano pag 420. De nocturnis (inquit) Officiis id ſtatuit anno DLXVII. Concilium Turonenſe ſecundum, canone 18. *Ut in diebus feſtis ad Matatinum ſex antiphonæ binis Pſalmis explicentur ... Septembri ſeptem antiphonæ binis Pſalmis: Octobri octo binis Pſalmis; Novembri novem ternis pſalmis; Decembri decem ternis Pſalmis: Januario & Februario itidem uſque ad Paſcha.* Ubi obiter adverte, annum deſinere in Paſcha. Sed quid ſibi volunt (inquit) hæc ſimiliaque verba? *Sex antiphonæ binis Pſalmis explicentur*. an plures antiphonæ, quàm Pſalmi? Immo bini aut terni Pſalmi pro ſingulis antiphonis. Id ex conſequentibus intelligitur ubi additur, ut vel *duodecim Pſalmi* expediantur ad Matutinum. Ergo ſub ſingulis antiphonis bini Pſalmi canebantur.

Quid Patres Synodi Turonenſis *Matutini* vocabulo hìc ſignificent, non levis eſt difficultas. Quidam hunc locum de nocturno Officio interpretantur, quidam de

(a) Ita etiam apud Labbeum: ſed apud Harduinum, *die Nonas*.

de ſolis Laudibus matutinis, quas *Motutinorum* nomine ſanctus Benedictus, aliique veteres deſignare ſolent. Jam ſuperiùs præmiſimus, *Matutinum*, ſeu *Matutinos* ambiguæ eſſe ſignificationis, quo nomine aliquando Laudes (ut vocamus), aliquando Primæ Officium exprimitur apud Caſſianum; aliquando verò ipſum nocturnum Officium, quod matutinis horis celebrari mos erat in Dominicis diebus & feſtis minoris ſollemnitatis. Duplicis quippe generis erant nocturnæ preces: aliæ *Vigiliæ* in ſollemnioribus feſtis uſitatæ, ſic dictæ, quòd ab ineunte, aut certè a media nocte circiter initium ducerent: aliæ *Matutinæ* in profeſtis, & Dominicis, quibus tardiùs nocturnæ preces perſolvebantur. In hoc ſignificatu *Matutinum* ſumitur in Concilio Venetenſi anni CCCCLXV. canone 14. ubi præcipitur, *ut clerici qui in civitate fuerint, matutinis hymnis interſint*; & in Concilio Turonenſi præmiſſo. Hanc enim eſſe iſtius Concilii ſententiam perſuadet primo Patrum exemplum, ex Caſſiano petitum ad probandum duodecim pſalmorum numerum apud Ægyptios monachos receptum tam *in nocturnis*, quàm *in Veſpertinis conventiculis*. Deinde nequaquam veriſimile eſt, ſolum Laudum Officium, omiſſis precibus nocturnis, à Patribus Turonenſis Synodi fuiſſe inſtitutum. Ad hæc non is erat Laudum ritus per id tempus in Gallicanis Eccleſiis, qualis in eo Concilio aſſignatur. Nam ad Officium *temporis matutini* ſeu Laudum Gallus Arvernorum Epiſcopus, morti proximus, recitavit *pſalmum quinquageſimum*, *benedictionem* ſeu canticum trium Puerorum, & *Alleluiaticum pſalmum*, id eſt pſalmum 148. & duos ſequentes, qui *Alleluia* pro titulo habent, teſtante Gregorio de vitis Patrum cap. 7. Præterea idem Gregorius nocturnas publici officii preces non uno in loco *Matutinas* appellat. Primus locus eſt in lib.I. de miraculis ſancti Martini cap.33. *Tertia autem nocte, poſtquam advenimus ad ſanctam baſilicam, vigilare diſpoſuimus, quod & implevimus*. Has vigilias Gregorio cum ſuo clerico privatas fuiſſe conſtat ex contextu narrationis. *Mane autem facto*, ſubdit Gregorius, *ſigno ad* MATUTINAS *commoto, reverſi ſumus dormitum*. En ſignum publicarum de nocte precum, quæ hic *Matutinæ* vocantur. Alter locus eſt apud eumdem Gregorium in lib. de vitis Patrum cap.8. ubi Nicetius Lugdunenſis Antiſtes, cùm aliquando *ſurrexiſſet* ad MATUTINUM, *expectatis duabus antiphonis, egreſſus dicitur in Sacrarium: ubi dum reſideret, Diaconus reſponſorium Pſalmum canere cœpit*, nimirum poſt lectionem.

ADNOTATIO LXXXI.

Hora Divinorum Officiorum quæ dicitur *Prima*, in noſtro Orationario nullibi occurrit. De ea verò etiam S. Iſidorus ſilet. Cæſarius Arelatenſis Epiſcopus, teſte Cypriano Epiſcopo Tolonenſi in libro primo de ejus vita Tertiam, Sextam, ac Nonam in ſuam Eccleſiam primus invexiſſe videtur: ſic enim ibidem legitur n.110. *De profectibus itaque cunctorum ſollicitus & providus Paſtor ſtatim inſtituit, ut quotidie Tertiæ, Sextæque, & Nonæ opus in Sancti Stephani baſilica Clerici cum hymnis contorent: ut ſi quis fortè ſæcularium vel pœnitentium ſanctum opus exſequi ambiret, abſque excuſatione aliqua quotidiano intereſſe poſſet Officio*. Et num. ſequenti: *Adjecit etiam, atque compulit, ut laicorum popularitas Pſalmos & hymnos pararet, altaque & modulata voce, inſtar clericorum, alii græcè, alii latinè proſas antiphonaſque cantarent: ut non haberent ſpatium in eccleſia fabulis occupari*. Idem Sermone 140. Appendicis novæ Auguſtinianæ: *Et ideo rogo vos, fratres cariſſimi, ad Vigilias matutinas ſurgite: ad Tertiam, ad Sextam, ad Nonam ante omnia convenite. Nullus ſe à ſancto opere ſubtrahat, niſi quem infirmitas, aut publica utilitas, aut fortè certa & grandis neceſſitas tenuerit occupatum. Nec ſolum vobis ſufficiat, quod in eccleſia divinas lectiones auditis: ſed etiam in domibus veſtris, aut ipſi legite, aut alios legentes requirite, & libenter audite*. Ita Cæſarius ad laicos homines Civitatis Arelatenſis.

Nullam his locis vides fieri mentionem de *Primæ* Officio; ſicut nec in Conſtitutione Injurioſi Epiſcopi Turonenſis. Caſſianus quidem, qui medio Sæc. V. Maſſiliæ floruit, lib.3. Inſtitutionum cap.4. ait *Matutinam ſolemnitatem in Occiduis vel maxime regionibus* obſervatam. Atque, ut docet idem Mabillonius de Curſu Gallic.pag.406. illa Matutina ſolemnitas, *Primæ Officium* eſt. Sed Cæſarius, Caſſiano inferior ætate, nullam, ut vidimus, *Primæ* facit utrobique mentionem. Reponet aliquis ipſum in appendice Regulæ ſuæ eam Diebus Dominicis ac feſtis apertè præſcribere, cum inquit: *Deinde dicenda eſt Prima cum Pſalmis ſex, & hymnus, FULGENTIS*

AU-

AUCTOR ÆTERIS : Lectiones duæ , una de Veteri , alia de novo Teſtomento & capitellum . Hoc mado Dominica, vel Sabbata, & majoribus feſtivitotibus fieri debet . Ut locorum diſcrepantiam conciliem , reſpondeo, *Primæ* Officium Clero Turonenſi , de quo agit Injurioſi Conſtitutio , non fuiſſe præſcriptum , ſed tantum Monachis (de quibus Caſſianus loquitur), & ſanctimonialibus fœminis, quas Cæſarius in Regula attingit .

Aliarum verò Horarum, quæ poſtmodum Veſpertinis, ac Matutinis Officiis acceſſerunt , & in noſtro Libello non habentur, præterquam tempore Quadrageſimæ a *Vigeſima* ad Feriam V. in Cœna Domini, mentionem quidem facit S. Iſidorus;de Eccleſia tamen Turonenſi, quæ tertia eſt Lugdunenſis, memoriæ prodidit Gregorius ſub finem Hiſtoriæ ſuæ , laudatum Injurioſum Epiſcopum *Tertiom, & Sextom* tantummodo ibidem inſtituiſſe. *Quod modò*,ſubdit,*in Dei namine perſeverat*. Hæc ſub annum DXXX. Paullo poſt , id eſt anno DLXVII. Concilium Turonenſe Secundum ordinem pſallendi præſcripſit , qui tam *in ipſa baſilica Sancta* Beati Martini , *quàm* in aliis *eccleſiis* ſervaretur . Hujus rei gratia conditus eſt Canon 18. in quo quid ſingulis anni menſibus *ad Matutinum* pſallendum ſit , definitur , nulla aliarum Horarum mentione facta , niſi Sextæ, & Duodecimæ, ſed tantùm comparando veterum de Sexta & Duodecima inſtitutum cum Matutini obſervatione , quam Concilii Patres inſtituerunt , nempe ut non minùs quàm ſex Pſalmi in Matutino , id eſt in Nocturno Officio , perſolvantur : cùm ad Sextam , & Duodecimam totidem Pſalmos *Patrum ſtatuta* præceperint , ſcilicet Ægyptiorum , de quibus Caſſianus in libro ſecundo ſuarum Inſtitutionum capitibus 5.& 6. ubi *hunc numerum* duodecim Pſalmorum , tam in Veſpertinis , quàm in *nocturnis conventiculis* cuſtodiendum *Angeli magiſterio* inſtitutum fuiſſe dicitur . Ubi *nocturna conventicula* non alia ſunt quàm *Matutinum* Concilii Turonenſis , cujus Patres ad hunc locum reſpexerunt . Itaque ad Tertiam, & Sextam, quas Injurioſus in dies ordinaverat , Concilium adjecit ſingulis etiam diebus Matutinum . Ante id tempus ſub Perpetuo Metropolita habitum eſt anno CCCCLXV. Concilium Veneticum , cujus canone 15. ſancitum eſt , *ut idem ordo ſacrorum & pſallendi obſervaretur intra Provinciom , & ſicut unam,* inquiunt Patres , *cum Trinitatis confeſſiane fidem tenemus ; unam & Officiorum regulam teneomus* . Et Canone 14. *ut clerici , qui in civitate fuerint , Matutinis hymnis interſint* . Jam ergo in provincia Turonenſi ordo pſallendi erat inſtitutus , ſed fortaſſe non pro ſingulis diebus , ſed pro diebus feſtis . Unde Injurioſus in dies feriales Tertiam, & Sextam inſtituit . Hæc Mabillonius loco citato .

Lucernarium (de quo S. Iſidorus Regulæ Cap.7.) erat precatio quædam ad accendendas Lucernas . Veſperarum namque Officium in Eccleſiis Hiſpaniæ tribus conſtabat partibus , Lucernario videlicet , Veſpertino , & Sono ; de quibus Concilium Emiritenſe Can.2. hæc habet : *Sicut in Fide Sancta , noſtra eſt unanimitas , ita pro Sancto Dei Officio debet eſſe intentia* (fortè *canſenſia*) *ſumma . Oportet igitur , ut ſicut in aliis eccleſiis veſpertino tempore, poſt lumen oblatum , priùs dicitur Veſpertinum , quàm Sonum in diebus feſtis; ita & à nobis cuſtodiatur in noſtris Eccleſiis* . *ADNOTATIO LXXXII. pag.105.

Huc reſpicit Completoria ad Veſperum Feriæ IV. poſt Reſurrectionem Domini quæ legitur in noſtro Libello pag.105.

Ecce , Domine , veſperum quarti hujus diei OFFICIOSIS LUMINARIBUS frequentamus , in quo luminaria in firmamenta cæli , quaſi in ſolidomenta legis inſigiens , quattuor videlicet Evangeliſtorum una vace canentium corda inluſtrare dignatus es: quò te in quattuor mundi partibus , & mortem pro nobis guſtaſſe , & a mortuis ſurrexiſſe , unitis vacibus nunciarent . Te ergo petimus , te rogamus , ut in hujus vitæ abſcuritote ito reſurrectianis tuæ in nobis præfulgeat gratia , ut reſurrecturi mereamur pertingere ad coronom . Paria habentur in Completoria ad Veſperum *in die S. Hippalyti* , pag.131. Plura vide in noſtris adnotationibus ſupra, pag.CCXXX.

Diximus ſupra pag. CCVIII. in Adnotatione XXXIV. totam fortaſſe hebdomadam Paſchæ Domini feſtivo ritu in univerſa Hiſpania fuiſſe antiquitùs celebratam . Certè apud Eccleſiam Tarraconenſem eum morem obtinuiſſe Sæculo VI. vel VII. ex noſtro Libello Orationum ſatis conſtat , in quo habetur Officium proprium *ADNOTATIO LXXXIII. pag.107.

 ad

ad ſingulos illius hebdomadæ dies, atque *ad Matutinum de Octavis Domini* hæc legitur Completoria pag. 107.

Decurſo, Chriſte Domine, Paſchalis ſollemnitatis officio, & tuæ reſurrectionis gaudio conſumato, quo verum lumen mundo de tenebris effulſiſti, quo cæcis mentibus coruſcaſti; adoramus, ecce proſternimur ante te Deum, qui veteris fermenti malitiam azimis ſinceritatis & veritatis excludens, omnem corruptionem adulterinis permixtionibus intra puritatem ac ſimplicitatem fidei non relinquis, & azimorum diem nobis ipſe abſque humani ſeminis fermento azimus dedicaſti: petentes, ut publica fidei vota arbiter devotionis aſpicias: ut completum paſſionis ac reſurrectionis tuæ cultum pius propitiator intendas; & quoniam per te gratia & veritas facta eſt, veritate tua inſtruas ad intellectum, quos gratia perduxit ad cultum.

* celebrati anno 694. Porrò Sæculo VII. inſigne exſtat hac de re Concil. Toler. XVII. * teſtimonium.

Si quis (inquit) *in Clero conſtitutus ab Eccleſia ſua diebus ſolemnibus defuit, ideſt Nativitate Domini, Sancta Epiphania, Paſcha, vel Pentecuſte; dum potius ſecularibus curis ſtudet, quàm ſervitio ſuo parere convenit, triennio à communione ſuſpendetur: Similiter Diaconus, vel presbyter* SI TRES HEBDOMADAS *ab eccleſia ſua defuerit, huic damnationi ſuccumbat.*

Concilium item Matiſconenſe Secundum ſtatuit canone 2. ut iſtis ſanctiſſimia ſex diebus, qui Paſchæ diem ſubſequuntur, *nullus ſervile opus audeat facere: ſed omnes ſimul coadunati, hymnis Paſchalibus indulgentes, perſeverationis noſtræ præſentiæ quotidianis ſacrificiis oſtendamus, laudantes creatorem, & regeneratorem noſtrum Veſpere, mane & meridie.* Avitus Viennenſis Epiſcopus in feria Sexta Paſchæ ſermonem habuit, cujus fragmenta extant. Vide Cl. Virum P. Leodegarium Mayer in Explicatione Litterali Ceremoniarum Eccleſiaſticarum parte III. cap. 13. pag. 517. & ſeq.

Iiſdem quoque VII. diebus Paſchalis ſolemnitatisquotidiana Communio Tarracone in uſu erat, ut liquet ex alia Completoria noſtri Libelli ad Veſperas Sabbati ante *Octavas Domini*.

pag. 107. * *Chriſte, Dei Filius, noſtrarum requies animarum, qui otium Sabbati requieſcens in tumulo complevisti: ut in quo olim requieveras ab omni opere faciendo, in eo etiam requieſceres in ſepulcro, hunc nobis veraciter ſanctificans diem, cujus veſperum in prima nobis Sabbati, quæ & octava eſt, die luceſcit: ut, qui dixeras de tenebris lumen ſplendeſcere, manifeſtè a mortuis reſurgens appareres in carne; dirige curſum vitæ noſtræ in viam ſanctificationis omnimodæ, qualiter ita in his ſeptem diebus, quibus mundus iſte peragitur, & in quibus cotidie nobis Agnus occiditur, & Paſca cotidie celebratur, ſalubriori vitæ curriculo converſemus: ut abſque fermento malitiæ verum Paſca mereamur cotidie celebrare: & ita ab omnibus operibus noſtris ſanctificatione tibi placita quieſcamus, ut octavi illius æterni diei de reſurrectionis gloria conſolemur.*

Lege etiam Completoriam ad Veſperas ipſius Reſurrectionis diei, pag. 103.

*ADNOTATIO LXXXIV. pag. 107.

Cod. Veron. pag. 107. *Die Sabbato de Octavis Paſchæ*. Br. Moz. Tol. pag. 229. col. 3. *Sabbato in Octavas Paſchæ*.

H Y M N U S, ad Veſperum, pag. eadem col. 4.

TE centies milia legionum Angelorum
Concentu plaudunt, & canora jubilant,
Chriſte Jeſu Alpha & Omega omnipotens,
Sepultus olim, & vivens in ſæcula,
Teſtis fidelis, & verum principium.
Qui mundi hujus dejeciſti Principem,
Redimens Orbem tuo almo Sanguine;
Sanctus & verus genitus ingeniti,
Reſerans clauſum, & apertum obſtruens,
Faciens nos Deo Regnum, Sacerdotiumque.
Tu verus agnus ſolus ſine macula,
Qui dextram Patris conlocatus Solio,
Solus egreſſus ab arce Dominica,
Similis Jaſpidi, & Sardino lapidi,
Iris per girum, ſmaragdus circuis.

Tu Dei pignus, hominiſque Filius,
Septies librum ſignatum ſignaculis
Solvere ſigna dignus repertus es:
Agnus occiſus ſeptem pollens cornibus,
Septeno fulgens & lumine flammea.
E Throno prodeunt fulgura, & Tonitrua,
Septem ardentes ante Thronum lampades,
Septem ubique miſſi Dei Spiritus,
Septem ſtellæ micant agni dextera,
Septem cui adſtant candelabra aurea.
Sedentes circum qualiter ſeni Primates,
Amicti cuncti niveis cicladibus,
Et laureati diademis aureis,
Aureas vehunt fialas aromatum,
Aureis pſallunt modulis, & citharis.

Stan-

Stante Throno nitet mare vitreum,
Bis bini ſure idem animalia:
Homo per genus, leo voce præſtrepit,
Juvencus ore promit Sacerdotium,
Petens ad aſtra more volantis aquila.
Quattuor formis ſenis alii ſingulis,
Ante & retro cuncta plena oculis,
Vigilant ſemper, ſine requie Vi-
ciſſim, Sanctus, ter clamantes jugiter;
Illi, qui erat, eſt, & qui venturus.
Gloria Patri, laus, ſapientia
Agno ſedenti ſupra Thronum in cælis;
Cum Patre regnat & cum Sancto Spiritu,
Connexa ſimul tribus una Deitas,
Per infinita ſæculorum ſæcula. Amen.

In Miſſali Mozarabico omnes primæ Lectiones ad Miſſam, a Paſchate ad Aſcenſionem, ex Apocalypſi deſumptæ ſunt. In antiquiſſimo Lectionario Gallicano ita paſſim, non tamen ſemper. Idem dictum eſto de noſtro Libello antiquiſſimi ritûs Gothico-Hiſpani, in quo antiphonæ benè multæ, ac Orationes ad Apocalypſim rediguntur. Concilium Toletanum IV. Canone XVII. ſub gravi interminatione definit, ut liber Apocalypſis a Paſchate uſque ad Pentecoſten Miſſarum tempore in Eccleſiis prædicetur: ait enim *Apocalypſim librum multorum conciliorum auctoritas, & Synodica Sanctorum Præſulum Romanorum decreta, Joannis Evangeliſtæ eſſe præſcribunt, & inter Divinos prædicare contendunt. Si quis enim deinceps, aut non receperit, aut à Paſcha uſque ad Pentecoſten, Miſſarum tempore in Eccleſia non prædicaverit, excommunicationis ſententiam habebit.*

Cod. Veron. pag. 107. *De Octavis Paſchæ*. Br. Moz. Tol. pag. 230. col. 2. *Dominica in Octavis Paſchæ &c.* exeunte Veſpera.

HYMNUS ad Veſperas. pag. 231. col. 2.

*PSallat altitudo cæli, * pſallant omnes angeli,*
Quicquid eſt virtutis uſquam pſallat in laudem Dei:
*Nulla linguarum ſileſcat, * vox ſed omnis conſonet.*
*Da puer plectrum, choreis * canam fidelibus*
Dulce carmen, & melodum, geſta Chriſti inſignia,
Hunc Camœna noſtra ſolum pangat, hunc laudet lyra.
Chriſtus eſt, quem rex ſacerdos adfuturum protinus
Infulatus concinebat voce, chorda, & tympano,
** Spiritu cælo fluentem per medullas hauriens.*
Facta nos, & jam probata pangimus miracula.
Teſtis eſt orbis; nec ipſa terra quod vidit, negat,
** Quominus Deum docendis proditum mortalibus:*
Corde natus ex parentis, ante mundi exordium,
Alpha & ω cognominatus; ipſe fons, & clauſula
** Omnia, quæ ſunt, fuerunt, quæque poſt futura ſunt.*
*Ipſe juſſit, & creata *; Ipſe dixit, & facta ſunt:*
Terra, cælum, foſſa ponti, trina rerum machina,
Quæque in his vigent ſub alto ſolis, & lunæ globo;
*Corporis * forma caduci, membra morti obnoxia*
*Induit, ne gens periret * primoplaſti ex germine,*
** Miſerat quem lex profundo * noxiali tartara.*
*O beatus ortus ille, Virgo * quæ puerpera*
Edidit noſtram ſalutem, fæta ſancto ſpiritu;
*Et puer Redemptor orbis * conſacratum protulit.*
Gloria & honor Deo uſquequaque altiſſimo,
Una Patri, Filioque, Inclito Paraclito;
Cui laus, & poteſtas per æterna ſæcula. Amen.

Vide Aurelii Prudentii Hymn. VIIII. Libri *Catemeris. n*, cui titulus, *Omnis Horæ*.
* Prud. in laudato Hymno verſ. 22. habet, *pſallat te*.
* Prud. *Vox & omnis*
* adde, *ut*, ex Prud.
* *Spiritum cælo influentem*
* *cominus*
* *Omnium*
* Dixit ipſe
* *formam*
* *primoplaſti*. Prud. *protoplaſti*
* *merſerat*.
* *noxialis tartaro*.
* *cum*
* *Os ſacratum*

* ADNOTATIO LXXXV. pag. 107.

Dominica *in Octavis Paſchæ*, dicitur CLAUSUM PASCHÆ in antiquiſſimo Lectionario Gallicano edito a Mabillonio, itemque in Miſſali Gothico. Et ſic fortaſſe legendum apud Gregorium Turonen. in Hiſtor. lib. 10. cap. ultimo, ubi *clauſum Paſcha* legitur. Id nomen nactum dicit Cangius ex eo, quod hac die (a nobis *Dominica in Albis* nunc dicta) *Paſchalium ſolemnitatum ſolemnitas clauditur*. Sapienter quidem. Noſter tamen Libellus duplicem hujuſce nuncupationis afferre videtur rationem: in Completoria enim ad Matutinum inquit: *Decurſo, Chriſte Domine, Paſchalis Solemnitatis Officio, & tuæ Reſurrectionis gaudio conſummoto... adoramus, ecce proſternimur ante te Deum... petentes.... ut completum Paſſionis,*

ac Reſurrectionis tuæ cultum pius propitiator intendas &c. Et in Benedictione, quæ conſequitur, ait: *Chriſtus Dominus, qui clauſis ad Diſcipulos ingreſſus eſt januis &c.*

*ADNOTATIO LXXXVI. pag. 107.

In noſtro Libello Divinorum Officiorum Gothico-Hiſpano quatuor Dominicæ numerantur poſt Octavas Paſchæ: quinque verò in antiquiſſimo Lectionario Gallicano (ut colligitur ex numericis notis, tametſi amiſſo uno quaternione deſint Miſſæ tres, & media pars Lectionum pro Dominica quarta): ſex demum in Miſſali Mozarabico recenſentur. At in Breviario itidem Mozarabico Dominica ſecunda caret officio. Mirum eſt in Miſſali Gothico nullam Miſſam adnotari poſt CLAUSUM PASCHÆ de Dominicis conſequentibus.

*ADNOTATIO LXXXVII. pag. 113.

Cod. Veron. pag. 113. habet partem Officii *de Cruce*, quod caret initio, & titulo. Brev. Moz. Tolet. die III. Maji pag. 365. col. 2. *In Feſto Inventionis Sanctæ Crucis*. Gaudet Officio, & Hymno proprio.

HYMNUS.

Ange lingua glorioſi
Prælium certaminis,
Et ſuper Crucis trophæum
Dic triumphum nobilem:
Qualiter Redemptor Orbis
Immolatus vicerit.
De parentis protoplaſti
Fraude factor condolens,
Quando pomi noxialis
Morte morſu corruit:
Ipſe lignum tunc notavit,
Damna ligni ut ſolveret.
Hoc opus noſtræ ſalutis
Ordo depopoſcerat,
Multiformis proditoris
Ars ut artem falleret;
Et medelam ferret inde,
Hoſtis unde læſerat.
Quando venit ergo ſacri
Plenitudo temporis,
Miſſus eſt ab arce Patris
Natus Orbis conditor;
Atque ventre Virginali
Carne factus prodiit.
Vagit infans inter arcta
Conditus præſepia:
Membra pannis involuta
Virgo Mater alligat:
Et manus, pedeſque, crura
Stricta cingit faſcia.
Luſtra ſex, quę jam peracta*
Tempus implens corporis,
Se volente, natus ad hoc,
Paſſioni deditus,
*Agnus * in Cruce levatur,*
Immolandus ſtipite,
Hic acetum, fel, arundo,
Sputa, clavi, lancea:
Mite corpus perforatur,
Sanguis, unda profluit:
Terra, pontus, aſtra, mundus
Quo lavantur flumine!
Crux fidelis inter omnes
Arbor una nobilis:
Nulla talem ſylva profert
Fronde, flore, germine:
Dulce lignum, dulcem clavum,
Dulce pondus ſuſtinet.
Flecte ramos arbor alta,
Tenſa laxa viſcera;
Et rigor lenteſcat ille,
Quem dedit nativitas:
Ut ſuperni membra Regis
Miti tendas ſtipite.
Sola digna tu fuiſti
Ferre precium ſæculi;
Atque portum præparare
Nautæ Mundi naufrago,
Quem ſacer cruor perunxit,
Fuſo Agni ſanguine.
Laus tibi per omne tempus
Trinitas indifferens:
Laus, honor, virtuſque ſumma,
Singularis gloria;
Quæ te Deum ſæculorum
Perſonet in ſæcula. Amen.

* lege, *qui jam peregit.*

*magis placet, *in Crucis.*

Cod. Veron. poſt *Orationes, quæ ad Matutinum uſque ad Aſcenſionem dicendæ & replicandæ ſunt*, pag. 113. habet Officium Matutinale de Cruce, ſed, ob avulſum folium, (ut dixi) eſt mutilum; & neſcio an inſcriberetur, *In Inventione S.Crucis*, ut in Br. Moz. Tolet. & in Miſſali Gothico. Hujus Miſſam hic exſcribo, quæ ſupplebit noſtrum mancum Codicem.

* Miſſale Gothicum, *in Inventione S.Crucis.*

* „ Gloriemur in Cruce Domini Noſtri Jeſu-Chriſti, Fratres Cariſſimi, & „ tota mentis exultatione lætemur: & hujus diei feſtivitatem cum grandi reve„ rentia, & ſpiritali gaudio celebremus in qua Cruce ipſe Dominus Noſter & Sal„ vator pro noſtra ſalute pependit, & Diabolum triumphavit. Per hanc ergo „ Crucem, malæ concupiſcientiæ adpetitum, quod dulcedo arboris inlexit, „ amaritudo fellis coercuit: & gulæ deſiderium, quod ſuavitas pomi decepit, ace„ ti aſperitas refrenavit. Sal.

COL-

COLLECTIO.

„ Dona nobis omnipotena Pater per myſterium Crucis Unigeniti tui : ut venenum ſerpentis antiqui (quod fidelibus nititur propinare) per illud medicamentum, quod Chriſti manavit latere poſſit à fidelium pectoribus expurgari : quoſque tranſgreſſio præcepti de Paradiſo expulit, confeſſio nominis Chriſti in Paradiſo reformet. Sal.

POST NOMINA.

„ Domine Jeſu Chriſte, qui in patibulo Crucis ſuſpenſus, Patrem, ex forma ſervi quam ſuſceperas, ut quid te dereliquerit, adclamaſti : & ut perſecutoribus veniam tribueret poſtulaſti : tuam ſupplices imploramus clementiam : ut quod tunc pro ſuſcepta carnis humilitate a Parre expetere videbaris : nunc cum eodem, connexa ſemper Divinitatis poteſtate, conſiſtens præſtare digneris. Sal.

AD PACEM.

„ Deus, qui Eccleſiam tuam catholicam, quam tuo ſancto Sanguine redemiſti, numquam derelinquis ; nobiſque indignis in eadem concurrentibus, criminum indulgentiam placatus concedis : & qui Latronis tecum in Cruce pendentis confeſſionem juſtificare dignatus es ; quæſumus, ut omnium in te credentium fidem augeas, multiplicea, & ſolita pietate pacem, quam cuſtodire juſſiſti, inlibatam in nos conſervare digneris. Sal.

CONTESTATIO.

„ Dignum & juſtum eſt, omnipotens Deus, tibi ſacrificiorum vota perſolvere, te in laudis præconio indeſinenter adtollere, ac utriuſque, & illius ſcilicet habitatoris Paradiſi, & iſtius Redemptoris humani generis exempla proponere. Ille quidem prior, ſed iſte melior : ille terrenus, iſte cæleſtis : ille de limo factus, iſte verbo conceptus. Tunc diabolo ſuadente, Eva decipitur ; nunc Angelo nunciante, Maria clarificatur. Tunc per invidiam Serpentis homo qui fuerat creatus, perimitur : nunc per miſericordiam redimentis homo, qui perierat, liberatur. Tunc homo mandatum non cuſtodiendo, de Paradiſo pellitur ; nunc Latro Chriſtum Dominum confitendo, Paradiſum meretur. Unde ſupplices rogamus, clementiſſime Pater, per inclytæ Crucis inenarrabile Sacramentum, & per Domini Noſtri Jeſu-Chriſti Filii tui admirabile regnum : ut ejus feſtivitatem celebramus, hodiernum diem, in quo Crucis nos omnes cum lætitia ſpiritali, & modeſta exultatione peragere, & inter cæleſtium Virtutum laudes, humilitatia noſtræ voces ſuſcipias, multiplici confeſſione ita dicentes. Sanctus.

Hoc feſtum item præſcriptum eſt in Ordine Gregoriano, & antiquiſſimum eſſe probat Pamelius, ob illa quæ ait Micrologus.

Cod. Ver pag. 114. *In Die Aſcenſionis Domini*. Brev. Moz. Tol. pag. 235. col. 1. *In Aſtenſione Domini*. Gaudet Officio & Hymno ptoprio. *ADNOTATIO LXXXVIII. pag. 114.

* HYMNUS, Ad primas Veſperas.

* Auctoris incerti. Vide *Poet. Vet Eccl.* p. 799. A. 1. & Hymnar. Ven. Card. Thomaſii pag. xxxiii.

Æterne Rex Altiſſime,
Redemptor & Fidelium,
Quo mors ſoluta deperit,
Datur Triumphus gratiæ.
Quem lex ſubacta Tartari,
Marcens Averno diſpulit ;
Carens mucrone peſſima,
Throno remiſit Patris.

Scandens Tribunal dexteræ
Patris : poteſtas omnium
Caulata Jeſu eſt cælitus,
** Qui non erat humanitus.*
Ut trina rerum machina,
Cæleſtium, Terreſtrium,
Et infernorum condita
Flectans genu jam ſubdita.

* *Quæ*

Nec

Nec ſit ſolus ullo modo
Tuo foris vocabulo;
A quo creata cuncta ſunt,
Et recreata ſancta ſunt.
Hac tanta Chriſti gratia
Nexum tulit peccominum;
Sumpſitque corpus proprium,
Totumque poſſidet Polum.
Tremunt videntes Angeli,
*Verſa vice * mortalium,* * sdd. *hoc*
*Culpat caro *, & purgat caro,* * deeſt &
Regnat Deus Dei caro.
Quæ præminet virtutibus
Summis procul cæleſtibus:
Deus caro, atque ſpiritus,
Plenus Deus, veruſque homo.
Dicunt ex aſtris Angeli,
Demum reverti hujuſmodi,
Quem nos redire credimus,
Regnare prorſus novimus.

*Tu * Chriſte noſtrum gaudium,* * eſto *noſtrum*
*Manens * Olympo prædictum;* * *Olympi prævium*
Mundi regis qui fabricam,
Mundana vincens gaudia.
Hinc te precantes quæſumus,
Ignoſce culpis omnibus;
Et corda ſurſum ſubleva
Ad te ſuperna gratia.
Ut cum rubente cæperis
Clarere nube Judicis,
Pœnas repellas debitas,
Reddas coronas perditas.
Da nobis illuc ſedula
Devotione tendere,
Quo te ſedere cum Patre,
In arce regni, credimus.
Gloria Tibi Domine,
Qui ſcandis ſupra ſydera;
Cum Patre, ſanctoque Spiritu,
In ſempiterna ſæcula. Amen.

Codex Veronenſis in Benedictione ad primas Veſperas diei Aſcenſionis Domini pag. 114. hæc habet: *Chriſtus Dominus, qui adſumtum hominem paternam aſcendendo perduxit ad ſedem, perducat vos ad æternæ gloriæ libertatem; Quique, ſi exaltatus eſſet a terra, promiſit omnia trahere od ſe ipſum, nullum ex vobis patiatur a ſuo eſſe corpore ſeparotum; ſed ſibi vos in fine coronandos ſtatuat, qui SOLUS in veſtro corpore aſcendendo cælorum penetravit ſecreta.* Item in Oratione undecima ad Matutinum: *Jeſu, Dei Patris Filius, qui te poſt Vulnera Crucis aſcenſurum ad Patrem eſſe teſtaris; dignare in noſtris cordibus aſcenſus beneplacitos tibi diſponere: ut qui noſtro SOLUS aſcendendo es glorificatus in corpore, ad eum, qui tibi natura, nobis adobtione eſt Pater facias nos quandoque placituros aſcendere.* Arduum eſt definire, utrum ii qui unà cum Chriſto *ſurrexerunt, & exeuntes de monumentis, poſt reſurrectionem ejus venerunt in ſanctam Civitatem, & apparuerunt multis*, ſecundò obierint, an potius ſimul cum corpore aſcenderint cum Chriſto in Cœlum. Sunt in utramque partem non opiniones tantum, ſed & Auctoritates Divinarum Scripturarum, atque Sanctorum Patrum teſtimonia. Sanctus Ignatius Martyr in ſua ad Magneſios Epiſtola, ut animadvertit Clariſſimus Auguſtinus Calmet in diſſertatione *de Reſurrectione Sanctorum Potrum*, ita Reſurrectionis Prophetarum meminit, quaſi beneficii abſolutiſſimi, neque ſubjectos illos iterum morti vèl leviter quidèm inſinuat. Origenes quoque in Matthæum Tractatu 35. innuit viros illos ſanctos Reſurrectionis Jeſu Chriſti comites, euntem pariter in Cælum eſſe ſequutos. Et luculentiùs in Canticum Canticorum * aſſerit, Illum è mortuis reſurgentem unà ſecum ad vitam revocaſſe eos, quos mortis captivoa detineri comperit; ſecum autem in Cælum non ſpiritus tantùm, ſed & corpora illorum rapuiſſe, ut (ait ille) docet Evangelium, ex quo multoa viros Juſtos vitæ reſtitutos in ſancta civitate Dei viventis viſos intelligimus. Accedunt his aliorum Patrum teſtimonia, quibua perſuaſum eſt viros illos Sanctos ad vitam immortalem revocatos fuiſſe, atque in corpore pariter & in anima cæleſti beatitudine donatos. Verùm oppoſita huic ſententia, docens Viros illos in corpore Cælo receptoa non fuiſſe, juxtà laudatum Calmet alteri præſtat, tum Sacræ Scripturæ locis, tum Patrum auctoritatibus, tum denique rationum momentis, quæ vide in ejus Diſſertatione præfixa Commentario Literali Evangelii Sancti Matthæi. Sanctus Ambroſius Capite VII. in Job aſſerit Jeſum Chriſtum gratiam futuræ Reſurrectionis nobis promeruiſſe; *Sed* (ait) *tunc ſolus ipſe reſurrectione perpetua reſurrexit*. Quæ verba cum Orationibus noſtri Libelli ſuperius recitatis mirè concordant. Porrò Sanctus Auguſtinus, qui revocat in examen argumenta ferè omnia in utramque partem prolata, libratis demum omnium rationum momentis, ſtatuit Epiſt. 164. minus ſibi perſuaderi, juſtos ad vitam revocatos cum Jeſu Chriſto, ad Cœlos in corporibus aſcendiſſe. Aliter credit ipſe dari non poſſe Chriſto nomen *primogeniti mortuorum*; neque aliter conſtare locum Apoſtoli *, Deum nimirum providentiæ ſuæ conſilio id voluiſſe, ut Patriarchæ perfectam operum ſuorum mercedem ante nos nequaquam acciperent. Addit tandem, im-

*pag. *545.*

* Heb. XI. 40.

imbecilliorem futuram alioqui vim argumenti S. Petri, qui è ſepulcro Davidis, in Judæa ſua adhuc ætate ſpectato, Judæis demonſtrat, Davidem ipſum corruptionis expertem non fuiſſe, ac proinde alio planè ſpectare Textum Pſalmi ſecundi. Hæc ſcribenda erant, ut ii, quibus ſecunda ſedet opinio, Eccleſiam Tarraconenſem eidem adhæſiſſe cognoſcant. De Deipara Virgine hìc quæſtio non eſt, quoniam eam *Aſſumptam* in Cælum poſt tranſitum indubiè tenemus.

*ADNOTATIO LXXXIX. pag. 116.

In Lectionario Gallicano, ut obſervat Mabillonius, prima lectio Miſſæ Aſcenſionis eſt ex novo Teſtamento, id eſt ex Actibus Apoſtolorum: in Mozarabico ex capite 4. Apocalypſis, *Ego Johannes fui in ſpiritu, & vidi &c.* Lectio ſecunda in Mozarabico eadem eſt cum prima laudati Lectionarii: Evangelium ex Johannis capite 16. *vado ad eum qui miſit me*. Apud Paulinum in Natali IX. de Sancto Felice Aſcenſio inter majores Feſtivitates non numeratur; ſed tantùm Natale Domini, Epiphania, Paſcha, & Pentecoſtes. Secùs in noſtro Libello Gothico-Hiſpano, ut patet ex Rubrica Completoriæ ad Veſperum, itemque ex Orationibus poſitis poſt Octavas Paſchæ pag. 109. juxta Antiphonas congruentes, *quæ ad Matutinum uſque in Aſcenſionem Domini* (quotidie, ut videtur) *dicendæ, & replicandæ ſunt*. Porro, ut inquit Mayer in explicatione Ceremoniarum Eccleſiaſticarum Parte III. Cap. XVI. inter Feſta ab Apoſtolis inſtituta etiam Aſcenſionis Dominicæ feſtivitatem connumerat Auguſtinus his verbis: * *Sicut quod Damini Paſſio, & Reſurrectio, & Aſcenſia, & Adventus de cæla Spiritus Sancti anniverſaria ſalemnitate celebratur, quod ſervatur ab univerſa quocunque ſe diffundit Eccleſia*. Celebratur autem die Quadrageſimo a Reſurrectione Domini, quo Chriſtus Jeſus videntibus Diſcipulis aſſumptus eſt in cælum, & ſedit a dextris Dei. Ideo a Patribus tempus medium inter Paſcha & Aſcenſionem dicitur Quadrageſima, Lætitiæ ſcilicet Paſchalis. De qua idem * Auguſtinus in hunc modum loquitur: *Quadraginta ergo temporum curriculo converſatianem ſuam Diſcipulis ſuis Salvator exhibuit; ſcilicet ut tanta numera Reſurrectianis ejus gratia lætemur, quanta & Paſſionis ejus injurias fleveramus, totidemque temporum ſpatio eo reficeremur præſente, quo jejunamus abſente*. Fuitque, & eſt etiamnum in hos quadraginta dies tanta fidelibus reverentia, ut in pleriſque Regionibus a luſibus publicis, qui cum ſtrepitu exercentur, abſtinerent, & abſtineant, in memoriam, quòd Redemptor noſter poſt Reſurrectionem per 40. dies apparens, & loquens de regno Dei cum Apoſtolis, in terris converſatus ſit. Exſtat fragmentum ex Sermone Aviti Epiſcopi Viennenſis *de Aſcenſione Domini*, de qua etiam Hymnum cecinit Ennodius.

* Epiſt. 118.

* Serm. 60. de Pentecoſt.

*ADNOTATIO XC. pag. 116.

Benedictio ad Veſperas diei Aſcenſionis Domini habet de Angelis hominum præſidio & cuſtodiæ deputatis inſigne teſtimonium. Vide noſtrum Libellnm pag. 116. Item in Officio *de Nativitate S. Joannis Baptiſtæ* pag. 121. exſtat quædam Benedictio ad Veſperas, in qua legitur: *Omnipatens Deus Pater .... Angelicis vos cuſtodiis munitos a malis omnibus dignetur eripere &c.*

Peculiaris eſt etiam Oratio quæ habetur poſt Canticum ad Matutinum hac die Aſcenſionis Domini in Breviario Mozarabico... *Qui devictà morte, Paternam aſcendenda repetis Sedem, da virtutem REGIBUS NOSTRIS; exalta tuæ gloriæ majeſtatem. Amen.*

*ADNOTATIO XCI. pag. 116.

Cod. Veron. pag. 116. *In Die Sancta Pentecoſten*. Brev. Moz. Tolet. pag. 248. col. 2. *In Sanctum Pentecoſten*. Gaudet Officio & Hymnis propriis.

HYMNUS I. ad primas Veſperas pag. ead. col. 3.

SAcrate veni Spiritus
Ore Patris Paraclite:
Pollicitus qui dudum
Jobele vate, editus.
Temporibus noviſſimis
Implenda inquit viſcera;
Deo cnactorum placida
Vaticinate inſignia.
Quem Deus noſter hac die
Profuſus effudit diſcipulis;
Aſcendens, ut promiſerat,
Morte derelicta ad Sedem.
Quos videns cæca, & invida
Judæa plebs ſic fatetur;
Plenoſqae muſto clamitant,
Dum non credunt magnalia.
Quos Petrus conſtans arguit:
Non, ut putatis, vino
Sunt repleti, ſed Spiritu,
De quo Propheta loquitur.
Poſt hoc recepto plurimi
Verbo rimentes cordibus,

Aucta-

Auctaque plenitudine,
Chriſti junguntur agmini.
Myſterium abſconditum,
Quondam quod erat Iſraeli,
Nunc revelatum canitur,
Oſtenſum in Apoſtolis.
Hic dies Quinquageſimus,
Qui jubilæus traditur,
Solemne nobis gaudium
Remiſſionis (a) *proprium.*
Hymnum dicamus & Patri,
Hymnum dicamus Filio,
Simul cum Sancto Spiritu,
Intenta voce, & pectore. *Amen.*

* *Hic hymnus in Lib. cui titulus,* Poet. Vet. Eccl. *D. Hilario tribuitur* pag. 800 A. 14.

* HYMNUS ſecundus, In Laudibus pag. 249. col. 4.

Beata nobis gaudia
Anni reduxit orbita;
Cum Spiritus Paraclitus
Effulſit in diſcipulos.
Ignis vibrante lumine,
Linguæ figuram detulit;
Verbis ut eſſent proflui,
Et charitate fervidi.
Linguis loquuntur omnium,
Turba pavent gentilium:
Muſto madere deputant,
Quos Spiritus repleverat.
* *myſtica* — *Patrata ſunt hæc * myſticè,*
Paſchæ peracto tempore;
* *dierum* — *Sacro * die numera,*
* *ſit* — *Quo lege * ſit remiſſio.*
Te nunc, Deus piiſſime,
* *cernua* — *Vultu precamur * cernui;*
* *nobis* — *Inlapſa * vobis cælitus*
Largire dona Spiritus.
Dudum ſacrata pectora
Tua repleſti gratia;
Dimitte nunc peccamina,
Et da quieta tempora.
Anni peractis Menſibus
Tanta recurrunt gaudia;
Votiſque dudum credulis
Optatus advenit dies.
In quo Spiritus Domini
Terram replevit gaudiis:
Cæleſtis adventus ſui
Mundo decurrunt lumina.
Quod eſt probatum teſtibus
Apoſtolorum vocibus;
Cùm ſint diverſis oribus
Variis locuti gentibus.
Tanto redempti munere
Patris, & Nati, Spiritui,
Juges agamus gratias
Deo perenni in ſæcula.
Gloria tibi Trinitas,
Æqualis una Deitas,
Et ante cuncta ſæcula,
Et nunc, & in perpetuum. *Amen.*

Nullum Officium præſcribitur pro Vigilia Pentecoſtes in noſtro Libello Gothico, neque in Lectionario Gallicano. An repetendum (inquit Mabillonius) ex vigilia Paſchæ? Certè Vigilia Pentecoſtes in Mozarabico notatur ad Nonam. Quod jejunii indicium eſt: cujus tamen nullum apud Iſidorum veſtigium invenio, nullum in utroque Pamelii, & Menardi Sacramentario, nullum denique apud Ambroſium in Sermone 60. Neque enim S. Ambroſii videtur eſſe Sermo ille, cujus fragmentum refertur Diſtinct. 76. cap. 9. ubi auctor feſtum Pentecoſtes cum Paſchate comparando, ait in vigiliis utriuſque fuiſſe jejunatum: *Tunc enim, ſicut modò fecimus, jejunavimus Sabbato, vigilias celebravimus, orationibus pernoctantes inſtitimus.* In Miſſali Mozarabico lectio prima pro die Pentecoſtes, ex Apocalypſis cap. 22. lectio ſecunda, eadem cum laudato Lectionario Gallic. uti & tertia, quæ in Mozarabico brevior eſt, deſinitque in hæc verba, *non turbetur cor veſtrum, neque formidet.*

* ADNOTATIO XCII.

Pentecoſtes Feſtum olim in Hiſpania non ubique celebrabatur ineunte ſæculo IV. Id conſtat ex Concilio Eliberitano; quod, ut hujuſmodi errorem corrigeret, ita decrevit cap. 43. *Pravam inſtitutionem emendari placuit juxta auctoritatem Scripturarum, ut cuncti diem Pentecoſtes celebremus.* * *Quod qui non fecerit, quaſi novam hæreſim induxiſſe notetur.*

* al. *poſt Paſcha celebremus.*

Præterea tempore Concilii Tolet. X. apud nonnullas Eccleſias in Hiſpania dies Pentecoſtes vagus erat, & varius. Quare cap. 1. Patres ita conqueruntur: *Adventum Spiritus poſt Reſurrectionem Dei niſi expectemus tempore definito dierum, ſimul, & numero, non poſſumus impleri ejuſdem Spiritus dono. Quoniam ſi caret plenitudinis numero, carere poteſt & Myſterii Sacramento.* Præcipua Anni feſta Concil. Agathenſe commemorans Canone XXII. ponit Paſcha, Natalem Domini, Epiphaniam Domini, Aſcenſionem Domini, *Pentecoſten*, & Natalem San-

(a) Oratio 6. Mat. noſtri Libelli in die Sancto Pentecoſtes, Confeſſionem Sacramentalem adversùs Hæterodoxos aſſerit in Eccleſia. Vide Libellum pag. 117. *Chriſte Dei Filius &c.*

Sancti Joannis Baptiſtæ. Quibus diebus, illis qui in agro oratorium habebant, non licebat in eo, ſed in civitate Sacro Miſſarum intereſſe, ut patet ex eodem loco, & ex Divo Iſidoro libro *De officiis Eccleſiaſticis*.

Codex Veron. pag. 116. *In die Sancto Pentecoſten* ad Matutinum Oratione 3. habet *O Spiritus Sancte, qui* A PATRE FILIOQUE PROCEDIS, *doce nos facere veritatem: ut qui de Patre, Filioque accepiſti proceſſionem, indiviſibili nos bis, a quibus tam ineffabiliter procedis, adſocies caritate*. Lectori non erit ingratum, ſi hic integram Obſervationem Doctiſſimi Card. Aguirrii *in Fidei formulam Concilii Toletani primi*, ad illuſtrationem mox recitatæ Orationis noſtri Libelli, (quæ tanti momenti eſt) in gratiam Græcorum exſcribam. Inquit ergo pag. 136. Tomi II. Conciliorum Hiſp. ADNOTATIO XCIII. pag. 116.

„ Qamvia a tempore Concilii Nicæni cautum fuiſſet, ne qua Fidei formula inſtitueretur, præter ibidem præſcriptam; certum eſt poſtea in tot illia controverſiis Arianorum adverſus Catholicos, plures formulas introductas fuiſſe ab illis, ac valde diverſas, præſertim à S. Hilario, & Socrate, qui illas exſcribunt. Immo & Concilium II. Oecumenicum, ideſt Conſtantinopolitanum I. ad expugnandum Pneumatomachos, qui ſolidam Spiritus Sancti Deitatem negabant, addendum quippiam cenſuit Symbolo Nicæno. Nimirum ad illa ejus verba, *& in Spiritum Sanctum*; adjecit, *& vivificantem, qui à Patre procedit, qui cum Patre & Filio ſimul adoratur, & conglorificatur*. Ad refellendam namque hæreſim recens exortam, viſum fuit Sanctiſſimia illis Patribus adjicere ea verba, quibus luculentiùs tradebatur idipſum, quod jam antea Patres Nicæni minùs apertè docuerant, quoniam eorum tempore non fuerat mota circa Spiritum Sanctum controverſia.

Dum verò id Concilium C. P. in Oriente celebrabatur, aut paullo ante, Priſcillianus in Occidente excitavit hæreſim ſuam, quæ omnia ferè fundamenta Chriſtianæ fidei convellebat, & ex orco revocabat Manichæorum, Gnoſticorum, & aliorum quorundam errores. Quapropter PP. Toletani cenſuerunt oportunum formulam iſtam proponere, in qua Symbolum fidei tam Nicænum, quàm C. P. comprehenditur; & præterea plura alia adjiciuntur, ex diametro contraria totidem deliriis Priſcilliani: ut hujus ſequaces, aut ſuſpecti de ea hæreſi illam publicè ac diſtinctè execrarentur.

Mirabile autem eſt, quòd in eadem formula dicatur palam de Paracleto, ſive Spiritu Sancto, A PATRE FILIOQUE PROCEDENS. Quæ veritas non fuerat explicata, nec definita eouſque in Eccleſia, in Symbolis Apoſtolico, Nicæno, aut Conſtantinopolitano; immo nec poſtea plurimis Sæculis definita legitur in ullo alio Oecumenico Concilio, uſque ad Lateranenſe IV. ſub Innocentio III. anno Chriſti MCCXV. Nimirum altè inſedit Patribus Hiſpanis, Tarraconenſibua, Carthaginenſibus (ſub quorum Provincia tunc computabatur Toletum), Luſitanis, & Bæticis, ea veritas, tamquam ſatis contenta in multia Novi Teſtamenti locis, & palam tradita a SS. Patribus eouſque tam Græcis, quam Latinia. Quapropter eandem veritatem poſteà alii Patres Hiſpani profeſſi ſunt in Concilio Toletano III. anno 589. & in IV. anno 633. & in VIII. anno 653. ac tandem in XI. anno 675. multò antequam Græci controverſiam ea de re excitarent „. Hæc Eminentiſſimus Aguirriua.

Verba quoque Symboli Conſtantinopolitani, tam in Orationibua Pentecoſtes, quàm alibi ſæpè noſter Libellus uſurpat: quod ſingulare Hiſpanis omnino eſt. Nam Cardinalia Bona lib. 2. cap. 8. num. 2. morem recitandi illud Symbolum exponena *Hiſpani* (inquit) *primi inter Latinos receperunt*. Exſtat Canon 2. Concilii Tolet. III. in quo ita decernitur: *Pro reverentia Sanctiſſimæ fidei, & propter corroborandas hominum invalidas mentes, conſultu piiſſimi, & glorioſiſſimi Domini ... Reccaredi Regis, ſancta conſtituit Synodus, ut per omnes Eccleſias Hiſpaniæ, vel Gallæciæ, ſecundum formam Orientalium Eccleſiarum, Concilii Conſtantinopolitani, hoc eſt centum quinquaginta Epiſcoporum, Symbolum fidei recitetur; ut priuſquam Dominicà dicatur oratio, voce clara a Populo decantetur: quò & fides vera manifeſtum teſtimonium habeat, & ad Chriſti corpus & ſanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata accedant*. Hoc Symbolum habetur etiam in Conc. Tolet. XII. Item in Miſſali Mozarabico, cujus Officium quotidie in Cappella inſigni novorum Regum (quæ & Mozarabum dicitur) ſolemniter celebratur cum additione proceſſionis

Spiritus Sancti A PATRE FILIOQUE, idque factum autequam in nullo alio univerſali, Nationali, aut Provinciali Concilio definitum fuerit, ut latè oſtendit laudatus Cardinalis Aguirrius Tom.2. Theologiæ S. Anſelmi diſputatione 91.

* ADNOTATIO XCIV. pag. 116.

Noſter Libellus Oratione ſecunda *in diem Sanctum Pentecoſten* hæc habet:

Tuo, Domine, Verbo cæli ſunt facti, & Spiritu oris ornati: quia apud beatam Trinitatem nihil diſtretum in opere, nihil reperitur ſequeſtratum in munere, quando ea quæ Pater facit, & Filius, ea etiam indiviſè operatur & Spiritus Sanctus: cæleſtis ergo fabrica ſpiritu oris perficitur. Tribue proinde nobis, ut opera tua cognoſcamus in fide, dum te Deum Trinitatis, & eſſentialem credimus, & æqualem.

* Item Oratione Nona Matut. ejuſdem diei.

* pag. 117.

Omnium rerum Creator & Dominus docuit ſapientiam, in qua eſt Sanctus Spiritus, unicus, ſimplex, multimodus, ſubtilis; & unus Pater, unus Filius, unus Spiritus Sanctus, non plurolitate Deitatis oſtenſi, ſed unitate virtutis innexi. Et unione perſonæ careant, & unitate naturæ permaneant: nec ſit illic aliquid diverſum, ubi in ſingulis reſonat unum. Hac igitur te, Sancta Trinitas, fidei cognitione credentes, poſcimus, & rogamus, ut manifeſtatione Spiritus tui ita cor noſtrum inradies, ut, & carnis opera declinemus, & perfectionem ſanctitatis omnimode conſectemur.

Quoniam in Monito ad Lectorem, quod huic primo Tomo præfiximus, in inquirenda antiquitate Symboli Athanaſiani ſedulam operam noa locaſſe videmur, ut teſtes antiquiorea in medium proferremus, operæ pretium erat duas ſuperiores orationes noſtri Libelli hìc erudito Lectori obſervandas proponere, ex quarum teſtimonio ad anteriora tempora laudatum Symbolum retrahebatur. Nobis porro Symboli Athanaſiani certiſſima quædam lineamenta exhibere videntur. Etiam Concilium Toletanum Sextum anno 638. celebratum Canone primo paria habet conceptis verbis expreſſa: nam, ut animadvertit Clariſſimus Joſeph Antelmius in ſua nova Diſquiſitione, Sectione ſecunda, numero octavo, in Fidei profeſſione quam Toletani Patres emittunt, has Symboli formulas conſectantur: *Deus, perfectus & homo, ut homo Deus eſſet unus Chriſtus &c.* tum in fine: *Hac fide corda purificantur: non eſt in alia fide ſalus.* Quæ quidem ad iſtas alludere videntur locutiones, quibus Symbolum explicit, *Hæc eſt fides &c.* Sed expreſſiora ſunt ſchemata, quibus præcedens quarta Toletana Synodus uſa erat, ubi legitur: *Nec Perſonas confundimus, nec ſubſtantiam ſeparamus: Patrem a nullo factum, vel genitum dicimus: Filium, a Patre non factum, ſed genitum &c.* & in finem ſimili modo: *Hæc eſt Catholica Eccleſiæ fides, quam quiſque firmiſſimè cuſtodierit, perpetuam ſalutem habebit.* In his enim (inquit laudatus Athor novæ Diſq. in Symb. Ath.) ipſiſſima Symboli verba recitantur, & idem orationis character intermicat.

*ADNOTATIO XCV.

Miratur Mabillonius de Liturg. Gallic. pag. 157. unam tantum in Lectionario Gallicano Dominicam poſt Pentecoſten locum habere: cùm plurium poſt Epiphaniam, & poſt Paſcha Dominicarum Officia aſſignentur. An alio in libro (inquit) pro aliis Dominicis præſcripta erant Officia? At fruſtra appoſitum fuiſſet in titulo, *Proxima Dominica poſt Pentecoſten*. In Miſſali Gothico Gallicano aſſignantur ſex *Miſſæ Dominicales*. Ergo eas repeti neceſſe erat. Idem in Mozarabico, in quo ſeptem dumtaxat Miſſæ habentur poſt Pentecoſten, uſque ad Dominicam ante jejunium Calendarum Novembrium. Itaque repetebantur illæ Miſſæ, quando Feſta Sanctorum in Dominicas non incurrebant. Idem de noſtro Libello dicendum videtur, in quo nulla exſtant Dominicorum dierum Officia poſt Pentecoſten.

Cod.

Cod. Veron. pag. 119. XIV. *Kal. Julias. Incipiunt Orationes in die SS. Adriani, atque Nataliæ.* Br. Moz. Tolet. pag. 369. col. 3. *In Sancti Adriani, & Nataliæ.* Gaudet Officio, & hymno proprio. *ADNOTATIO XCVI. pag. 119.

H Y M N U S, ad primas Veſperas pag. ead. col 4.

Hieruſalem glorioſa, Mater una Martyrum,
Sors beata poſt labores, impiorum poſt turbines,
** Que tuorum læta curſu promptior adtolleris;* *leg. quę
Terge luctum, ſume planſum, pande portum civibus:
Excipe quos ſuſtinebas poſt triumphos lætior,
In quibus victrix reſultas, da decus victoriæ.
Adrianus cum Beata conjuge Natalia,
Ferculum duplex amoris, unio cariſmatis,
Munus igneum, pignus almum, cælibe connubium;
Hoc die tibi dicantes vota conſcientiæ* *leg., ſi placet, continentię.
Curſibus ad te recurrunt, hinc ovantes invicem
Dant Deo dona viciſſim conjugalis gratiæ.
Enitet ille ſupremo paſſionis ſtigmate;
Hæc piæ compaſſionis deſtinato munere:
Curſus eſt diverſus illis, ſors, & una gloria:
Hic viris pro ſpe ſuperna conligatis miſcitur;
Adnotari cum Beatis ſemper optat ilico:
Hincque vacis inligatur, hincque rurſus traditur.*
Uxor hunc viſura ſurgens percitis congreſſibus, * Br. Moz. huicque.
Carceres adit remotos, caſtra cernit Martyrum;
Oſculatur vincla beata, fert viro conſtantiam.
Suadet utpote Paleſtræ vim Sacræ certaminis;
Suadet hinc promiſſa cæli, ſuadet & plus perpeti,
Voce, voto impetrato muneris inſtantis.
Liber hic jam evocatur vinculis carnalibus;
Cæditur, ex interrant nexibus diſtenditur,* * hic cubat error.
Et pedum compage truncus corpore diſſolvitur.
Cara hujus in ſupremis mota conjux oſculis;
Surge dixit, pone dextram, quam reciſam conjugi
Des mihi pignus amoris, des ſtipem dulcedinis.
Is manum libens tetendit, quam reciſit carnifex:
Nec mora mox inter ipſa enecatur vulnera,
Conjugem dote ſecunda ſanguinis hæreditat.
Quæ ſacri laboris uſum prorogans certantibus,
Quidquid eſt pœnale, ſubſtat; molle victum debile
Præmonet, jubet, ſovetque provocatrix gloriæ.
Cerneres virile robur, ſervidis conatibus
Artubus feſſis mederi, coaligare vulnerum
*Iuditis plagas fomentis, vel * medullis congruit.* *forte medelis.
Serviens manu, vel ore Martyrum diſcriminis,
Fert eis conſulta pacis, fert cibum ſolaminis;
Obſequens effecta cunctis, plectitur in ſingulis.
Quæ tamen viri corona per triumphos reddita,
Dum ſuum corpus piorum inliniit cruoribus,
Nil minus perſert ab illis, in quibus hæc vicerit:
O Sacrum verè honeſtum vinculum connubii,
O novus curſus laborum innuctionis unicæ!
Ambo currunt, ambo vincunt, eſt utriſque gloria.
Hęc tua, Cuſtos Superne, munerum diverſitas.
Pertrahas, ſignes ad illam laureandos Patriam,
Qua tibi laudes Beati poſt agones inſonant.
Clarus ille bis coruſcat Michael Archangelus,
Utpote Deus patrandis eminens virtutibus,
Dat locum novum vigoris de ſavore muneris.
Hujus ergo impetratu, vel tuorum Martyrum,
Ferto nobis huc medelam, qua reatum diluas,
Criminum nodos reſolve, da fomentum gratiæ.
Quo tremenda judicantis cum dies inluxerit,
Feſta quorum prædicamus, miſceamur gaudiis;
Et quibus non eſt corona, ſit Fides ad gloriam.

ll a *Laus*

* Br. Moz. Tol. pag. 374. col. 3. in Hymno S. Joannis Baptiſtæ ita legit — *glo-ria, quę diu te ſeculorum perſonet in ſecula, Amen.*
* Br. Moz. *Domini*

Lous tibi per omne tempus Trinitas indifferens,
*Laus, honor, virtuſque ſumma, ſingularis * gloria,*
*Quæ Dominum * te ſæculorum perſonet in ſecula. Amen.*

Wandelbertus die octava Septembris, ait:

Martyr & Adrianus Romam tum ſanguine comit.

Quo verſu, Adrianus Romæ à Vvandelberto videtur attribui. Nicomediæ tamen paſſum Martyrologi cæteri conſtanter aſſerunt; & quidem eàdem die octava plerique. Ex Hieronymianis tamen (inquiunt continuatores Bollandiani To. VII. Junii pag.521. in notis ad Martyr. Uſuardi) pro alterutra parte decidi nihil poteſt, cum, & IV. Martii,& VIII. Septembris *Paſſio*, vel *Natalis* disertè ponatur. Eſt & in Beda, *Natale Sancti Adriani Martyris cum aliis XXIII.* Porro quidquid ſit de vero Martyrii die, qui nec ex Actis ipſis ſatis eruitur, certum eſt Feſtivitatem SS. Adriani & Nataliæ in Hiſpania Tarraconenſi ſolemniter recoli XVI. Kal. Julias, ſive id primæ translationis, ſive Baſilicæ dedicationis, ſive alia demum cauſa invaluerit. Eorum Acta, quæ exſtant apud Surium die 8. Septembris pag. 90. §. 7. pluries edita ſunt, ex quibus diffuſam narrationem compilavit Ado, ſtrictiorem ex hoc Notkerus, breviſſimam denique Uſuardus, ſed omni difficultate expeditam, adeoque veriſſimam; cum Acta ipſa variis circumſtantiis decompta, ab eruditis nonnullis revocentur in dubium; & Tillemontius tomo 5. pag.154. rotundè aſſerat, nec probari, nec propugnari poſſe. Vide ejus notas citato tomo a pag. 641. Nos de iis ex noſtro præſertim Libello judicium proferri volumus. Natalia, quæ una cum S. Adriano legitur in noſtro Orationario antiquiſſimi Ritus Gothico-Hiſpani, à Romano parvo diſertè ponitur VIII. Septembris: *Et Nataliæ*. Ado eodem die ſub finem Hiſtoriæ, aſſerit ipſam *Bizantium enavigaſſe, & poſt paucos dies adventus ſui dormitionem accepiſſe, ſepultam vero Kalendis Decembris*. Satis patet hinc anſam cœpiſſe Uſuardum ut Nataliam eodem die Kalendarum Decembrium collocaret. In Martyrologio MS. Tornacenſi S. Martini una cum Marito, diei quartæ Martii illigatur. Agit de utriſque Emineutiſſimus noſter Card. Baronius in notis ad Martyr. Rom. quarto Nonas Martii, Sexto Idus Sept. ac demum Kalendis ejuſdem menſis.

*ADNOTATIO XCVII. pag. 120.

Cod. Veron. pag. 120. *VIII. Kal. Julias Incipiunt Orationes de Nativitate S. Joannis Baptiſtæ*. Br. Moz. Tol. pag. 372. col. 4. *In S. Joannis Baptiſtæ*. Gaudet Officio, & Hymnis propriis.

* De Auctore horum duorũ ſeq. Hymn. vide Tamayum in Martir. Hiſpano ad diem 24. Junii To. III. pag. 594.

* HYMNUS Primus. Ad primas Veſperas, pag. 373. col. 1.

Nativitatem Pueri,
Prophetamque Altiſſimi,
Eſſe dicit quem merito,
Corde canamus, & ore.
Vetuliſque Parentibus,
Alvo conceptus ſterili,
Extrema Mundi tempora,
Partum præceſſit Virginis.
Ut vox clamans in invio,
Adnuncians Juſticiam,
Chriſti clarus præconio
Viam pareret cordibus.
Intro materni corporis
Adhuc locatur viſcero,
Accepto ſenſit ſpiritu,
Mundi ſalutans Dominum.
Exultet infans gaudio,
Et lucem lucis filium
Intra naturę tenebras
*Nec dum progreſſus * judicat.* — * *indicat*
Mater prophetat, nunciat
** Te eſſe plenam gratia;* — *Mariam
*Non * ex virili commertio,* — *exabundat
*Sed Dei * fœta myſterio.* — * leg. *fetam*
Ac ſic in diem ſæculi
Verbum ructandum ſit Dei;
*Facta Mater * ſterilis,* — * *hęc*
Fructum præſagit Virginis.
** Matre majorem Filium,* — *Tamayo, *O Matris mirum filium.*
Sanctum Miniſtrum Baptiſmi:
Sic ſe priorem poſt natum,
Lumen perfudit Dominum.
Deum Patrem cum Filio,
Simul cum Sancto Spiritu,
Unum potentem nomine
Fuſis oremus precibus. Amen.

Item

Item HYMNUS II. in Laudibus pag. 374. col. 3.

* Br. Moz. linguam

PAnge * lingua Zaccharię
Sacerdotum Principis,
Cui copulata conjux
Ab Aaron filiabus
Thalamorum inhærebat
Solita prænuntiis.
Operibus Sanctiores
Præpollebant cæteris;
Ac ſinceris in mandatis
Incedebant Domini,
Et nulla prole conlata
Pergebant ad ſenium.
Mox enim bona refulſit
Inconſorum tempore,
Suetum geſtabat Vates
Ignem in thuribulis,
Sacris deferens odorem
Nectareum atriis.
Audit cælitus affatum,
Et ſonorum Nuntium,
Cujus candore pręviſo,
Tremor autem irruit,
Blandis robuſtiorem
Reddidit ſermonibus.
Ecce adjuncta tibi cuncta,
Conjux pariet ſobolem;
Quem protinus nuncupabis
JOANNEM vocabula:
Cujus totum prędicatur
Per Orbem Nativitas.
Hic coronandus Magnus,
Matris infra uterum
Replebitur Spiritu-Sancto,
Præcurſurus Dominum,
In virtute, Spirituque
Pręmiſſurus Heliæ.
Talia Sacer; è contra
Sic reſpondit Angelo:
Ecce jam noſtra ſub carnes
Marcuerunt viſcera:
Ac vetulis denegatur
Senſibus poſteritas.
Ego ſum miſſus ab aſtris
Angelorum ſocius;
Et tu divinis videris
Pręceptis incredulus,
Propter quod carens loquela
Eris tacens labiis.
Temporibus jam completis,
Natus infans cernitur,
Cujus nomen pręnotavit
Pater in volumine,
Vinculo ſoluto linguæ
Conlaudavit Dominum.

HYMNUS III. ad ſecundas Veſperas, pag. 374. col.4.

PUer hic ſonat Joannes
Geniti Dei alumnus,
Domini potens amicus,
* Rutilis lucerna Orbis,
* Rutilans
Rutilo peracto ſolo.
* Sapientię loquellę,
* Sapientia loquelę
Deitatis aptus Index,
Vetulę refuſus alvo,
Uteri ſenilis ortus,
Patrio decore clarus.
Precibus ſave, rogamus,
Pietas redundet alma,
Miſeris adeſto nobis,
Repleat ſalus labentes,
Facinus remitte cunctis.
Patriam regat modeſtia,
Acies recedat, enſis
Perimens ruat, * per mentem
* leg., prementem
Gladium rotundat ignis,
Jugulum reclinet hoſtis.
Sit honor Deo, & uni-
-Genito ab ore Patris;
* gloria
Sit Paraclito perennis,
Similis, tenax poteſtas,
Et apex honoris alti.
Amen.

Circa Officium *de Nativitate S. Jo: Baptiſtæ*, tria obſervo. I. Mutilum eſſe Curſum hujuſce Feſtivitatis in noſtro Libello Gothico-Hiſpano: & tamen in eo adhuc 21. Orationes ad Matutinum ſupereſſe. Adeo ſolemnis erat hæc dies in Eccleſia Tarraconenſi! II. Lectiones olim, ſive ad Nocturnas, ſive ad diurnas horas ex Iſaiæ Prophetia deſumtas fuiſſe eo ex loco, ubi legitur, *Vox clamantis in deſerto*, teſtante id in primis S. Auguſtino in Sermone 288. & 289. Quod ipſum confirmat noſtri libelli tertia Antiphona, quæ habet: *Vox clamantis in eremo*. III. in vetuſtiſſimo codice Bibliothecæ Regis Francorum poſt Miſſæ tertiæ orationes haberi etiam collectas *Ad fontes*;ad quos proinde,perinde ac in Paſchate & Pentecoſte, poſt Veſperas fiebat proceſſio; fortè quia olim in Galliis hac die celebrabatur baptiſmus. Scribit namque S. Auguſtinus in Sermone 196. novæ editionis, quod in Natali S. Joannis, *de ſolemnitate ſuperſtitioſa pagana Chriſtiani ad mare veniebant, & ibi ſe baptizabant*. Id quod ipſe improbat: *Abſens eram*, (inquit) *ſed ſicut comperi per diſciplinam Chriſtianorum presbyteri commoti, quibuſdam dignam & eccleſiaſticam diſciplinam dederunt*. Eamdem ſuperſtitionem damnavit S. Cæſarius Sermone 277. in appendice Sermonum S. Auguſtini his verbis: *Ne ullus in feſtivitate S. Joannis, aut in fontibus, aut in paludibus, aut in fluminibus, nocturnis aut matutinis horis ſe lavàre præſumat: quia iſta infælix conſuetudo adhuc de paganorum obſerva-*

vatione remanſit. De temporibus in Eccleſia Tarraconeuſi Baptiſino deputatis, vide ſupra quæ diximus in die Pentecoſtes.

* ADNOTATIO XCVIII. pag. 120.

Kalendarium Carthaginenſe editum a Mabillonio habet: *VIII. Kal. Jul. Sancti Johannis Baptiſtæ*. Eodem die hodiernus Adonis textus in Martyrologio paucis hiſce cireumſcribitur: *Nativitas Præcurſaris Domini*; quemadmodum etiam legunt Beda, Romanum parvum, & Rabanus. Longior eſt Adonis oratio inter feſtivitates Apoſtolorum. Sed hoc certiſſimum videtur, ubique indicari *Nativitatem ſecundum carnem*; nempe, peculiari Joannis prærogativâ, ab omni ævo in Eeeleſiâ celebratam; quod nulli hominum, præterquam Servatori, & Præeurſori ejus contigiſſe, apud Florentinium ex Ambroſio à Petro de Natalibus eductum aſſeritur. Nimirum Deiparæ Nativitas necdum peculiari cultu erat conſecrata. Porro Nativitatem Joannis etiam apertè denotat Vvandelberti verſiculus:

Octavo natus colitur Baptiſta Joannes.

Apographa Hieronymiana Nativitatem aliam, ſeu Natalem diem, aut, ſi ita vis, corporis eum capite depoſitionem, indicare videntur, dum ſic legunt: *In Provincia Paleſtina, Civitate Sebaſtia, Natalis ſancti Johannis Baptiſtæ*. Quæ eadem ipſa repetuntur XXIX. Auguſti, quando ab aliis, & univerſa modò Eccleſia *Decollatio* ejus recolitur. Si cui de eelebratiſſima naſcentis Chriſti Præcurſoris feſtivitate, imo collectis quodammodo feſtivitatibus plura inquirere lubeat, habebit in ſequenti Diſquiſitione, quo plane ſatietur. Interim Eruditus Lector adeat Bollandianos (ex quibus iſta mutati ſumus) in notis ad Martyrologium Uſuardi To. VI. Junii, pag.357. atque eorum Coriphæum Papebrochium hac die toto capite 2. a pagina 698. ad 711. Florentinii quoque exercitationem 13. à pag.786. item alteram à pag.857. & Tillemontium tomo I. à pag.82. atque in notis à pag.482., cum lucubrationibus Papebrochii, quæ à curioſis lectoribus conferri poterunt.

De Feſto Nativitatis S. Johannis Baptiſtæ in Eccleſia Occidentali, & Orientali. Inſignis Diſquiſitio RR. Patrum Bollandianorum, ex Tomo IV. Junii Actorum Sanctorum excripta.

*pag. 698. * PRÆ *aliis duobus* Conceptionis, & Decollationis Sancti Joannis Baptiſtæ *feſtis, venerationem in Eccleſiis tam Occidentis, quàm Orientis habuit ſemper ejus* Nativitas, *in qua gaviſuros multos prædixerat Angelus Zachariæ Patri*. *Præcellentiæ iſtius indicium ſunt, apud Græcos quidem, ex inſtitutione S. Sabæ, duplex* Officium Veſpertinum, Minus, *atque* Majus, *quod non ſit in aliis; ut de ipſius diei auctiori Officia taceam, in quo congeruntur poemata plurium celebrium Hymnographorum*, Joannis Monachi, Anatolii, Andreæ, Byzantii, *atque* Caſſiæ, *cum duplici item Canone. Apud Latinos feſto huic peculiaris eſt vigilia, à populo jejuno peragenda, & cum Octava. Et in vigilia quidem ſub veſperam olim fiebat Miſſa propria; de nocte item una, ſimiliter propria; ac denique ipſo die, tertia. Ita liber Sacramentorum S. Gregorii; niſi quod, ubi in excuſis legitur* prima de nocte, *in Mss. quibuſdam ſcribitur* prima mane, *aut* mane prima. *Alcuinus in libro de Officiis Eccleſ. rationem reddens*; Ideo, *inquit*, tres Miſſæ celebrantur in feſtivitate S. Joannis, quia tribus inſignibus triumphis excellenter reſulſit. Ad hoc enim venit, ut viam Domino præpararet exemplo ſuæ converſationis; qui triumphus celebratur in Vigilia ejuſdem: per miniſterium Baptiſmi claruit inſignis; & hujus miniſterii triumphus in prima Miſſa recolitur: Nazaræus permanſit in utero matris (*mallem*, ex utero, *legere*); & hoc donum recolitur in die. *Quod ad Vigilias attinet, eæ, ut fidelibus ex Apoſtolica inſtitutione fuerint ante quamvis Dominicam feſtoſque dies uſitatæ, proprium tamen non habebant primitus Officium; quo fit, ut neque in vetuſtiſſimo Carthaginenſis Eccleſiæ Kalendaria ſeculi V.* * *neque in Miſſalibus, &* Le-

* neque in noſtro Libello Gothieo-Hiſpano.

Lectionariis Gallicanis quibuſdom onte annos nongentos exaratis, ulla fiat mentio Vigiliarum, niſi forte ad Feſtum Notalis Dominici, & Paſchatis. S. Ambroſius videtur illam primus inſtituiſſe, boc ardine. INGRESSA, ſive introitus: Juſtus non conturbabitur. SUPER POPULUM: Virtutum cæleſtium Deus, qui nos annua B. Johannis Baptiſtæ ſolennia frequentare concedis; præſta quæſumus, ut per te ſecuris eadem mentibus celebremus; &, ejus patrocinio promerente, plenæ capiamus ſecuritatis augmentum. *Lectio Jeremiæ Propbetæ ex cap. I. uti in Romano, ſed triplo productior, ſcilicet uſque ad finem primi Capitis; ſimiliter initium Evangelii ſecundum Lucam, uſque ad verſum 26. id eſt ad miſſionem Gabrielis in Nazaretb. Tunc ſequitur Oratio* SUPER SINDONEM, *eadem quæ in Romano nunc eſt Poſtcammunio; &* SUPER OBLATA, *eadem quæ in prædicto Romano eſt Secreta Feſti.* PRÆFATIO *autem ſic babet:* Omnipotens æterne Deus: exhibentes ſolenne jejunium, quo Joannia Baptiſtæ natalitia prævenimua; cujus genitor, dum eum dubitat naſciturum, ſermonis amiſit officium; & eo naſcente, & ſermonis uſum, & Prophetiæ ſuſcepit donum: cujuſque genitrix, ſenio confecta, ſterilitate mulctata, in ejus conceptu, non ſolum ſterilitatem amiſit, ſed etiam Spiritum Sanctum, quo Mater Domini & Salvatoris agnoſceretur, accepit: per quem Majeſtatem tuam &c. POSTCOMMUNIO. Sancti nos, quæſumus, Domine, Baptiſtæ Joannis oratio, & aſſequi ſemper faciat mente quæ gerimus, & debitæ ſervitutis actione ſectari.

* *Gelaſianum Sacramentorium peculiare id babet in bac Vigilia, ipſoque Feſto, & aliis majoribus, quod in principio & fine Miſſæ duos præſcribat ejuſdem argumenti Collectos, & in principio quidem banc pro Vigilia:* Præſta quæſumus, Domine, ut populus tuus ad plenæ devotionis effectum B. Baptiſtæ Joannis natalitiis præparetur: quem præmiſiſti Filio tuo parare plebem perfectam Jeſu Chriſto: *& additur eadem, quæ in Ambroſiano ſuper Sindonem: deinde* SECRETA: Munera populi tui, Domine, propitiatus intende, & B. Joannis Baptiſtæ, cujus nos tribuis præire ſolennia, fac gaudere ſuffragiis. POST-COMMUNIO: Da quæſumus Eccleſiæ tuæ miſericors Deus, ut, myſticis B. Baptiſtæ Joannia exordiis, & ſacris erudita præconiis, ad iram venturi Judicii declinandam, dignos ſalutia fructus jugiter operetur. *Alia:* Beati nos, Domine, Baptiſtæ Joannis oratio, & intelligere Chriſti tui myſteria poſtulet, & mereri. *Gregorianum Sacramentarium ſimplicia præſcribit omnia; nec alia, quàm nunc in Ordinario Romano legimus. Pro* prima *autem* Miſſa in nocte, *bæc præſcribitur Collecta:* Concede quæſumus, omnipotens Deus, ut qui B. Joannis Baptiſtæ ſolennia colimus, ejus apud te interceſſione muniamur. *Tum* ſuper oblata, *eadem, quæ ſupra in Vigilia.* AD COMPLENDUM *ſive Poſt communio:* Præſta quæſumus, omnipotens Deus, ut qui cæleſtia alimenta percepimus, intercedente B. Johanne Baptiſta per hæc contra omnia adverſa muniamur. *Denique* SUPER POPULUM *ponitur illa, quæ in Gelaſiano incboot Miſſam Vigiliæ; & altera additur, quæ eandem finit. Martenius de ant. Monocb. ritibus lib. 4. cap. 6. ait:* Hanc Vigiliam noſtri *Benedictini* ſolemnem faciebant in Monaſteyio S. Petri ſupra Divam, ita ut ad Nocturnos Invitatorum à duobus Hebdomadariis in Albis cantaretur, ad Laudes claſſicum pulſaretur, ad Benedictus incenſum à Sacerdote in Alba, & Manipulo portaretur, Miſſa quaſi in Albis concineretur.

* Vide noſtrum Sacramentarium Leonianum, To. IV. Anaſtaſii Bibliothecarii de Vitis Rom. Pontificum in Prolegomenis pag. xix.

Jam quod od ipſum Feſtum attinet, Gothicum ſeu Gallicanum Miſſale, in eo vetuſtius ceteris quòd vigiliam nullam præcipiat, ſic procedit: Deus qui B. Joannem Baptiſtam veritatia teſtimonio roboraſti; da nobis, quæſumus, humilitatis ejus exemplum audire; ut deſideremus intelligere quod exercuit, & aſſequi toto amore quod meruit. COLLECTIO *ſequitur:* Omnipotens ſempiterne Deus, qui beatum Præcurſorem tuum Joannem Baptiſtam, ad præparandaa Unigeniti tui vias naſci juſſiſti; præſta quæſumus, ut interceſſionis ejua auxilium tribuas, (&) ad implenda mandata præpares voluntatem. POST NOMINA: Omnipotens ſempiterne Deus, qui hunc diem nobis B. Joannis Baptiſtæ Nativitate feciſti inſignem; quæſumus, ut tuus Præcurſor, quo inter natos mulierum nullus major ſurrexit, noſtram fragilitatem tuæ pietati commendet, & caris noſtris,, quorum ſunt nomina recitata, ita refrigerium pietatis impetret, ut ibi reci-

recipiantur vel ultimi, ubi ſummus permanet in regno cælorum Baptiſta: quod ipſe &c. *Collectio ad Pacem, in Gelaſiano, Gregoriano, & hodierno eſt prima ad Miſſam,* Deus, qui præſentem diem &c.

Immolatio Miſſæ, (Præfationem *nos dicimus*): Vere dignum eſt, nos tibi, ſemper, hìc, & ubique, gratias agere, Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, omnium Sanctorum tuorum ſplendor mirabilis, qui præſentem diem honorabilem nobis in B. Joannis Nativitate feciſti; ut gratiæ tuæ operante virtute, ille, quo inter natos mulierum nullus major, oriretur; da populis tuis eruditionem ſpiritualium gaudiorum; & omnium fidelium mentes dirige in viam ſalutis & pacis; ut, quæ manifeſtavit teſtificatio nuntii, impleat præſentia Nuntiati, Chriſti Domini, per quem Majeſtatem tuam &c. BENEDICTIO POPULI. Deus, qui per Zachariæ loquelam manifeſtaſti Nativitatem S. Joannis ✠: præſta quæſumus, ut qui natalitia ejus devotiſſimè colimus, interceſſione illius gaudeamus ✠; ut populus tuus, qui ad Nativitatem ejus convenerunt, ſalventur meritis & interventu omnium Sanctorum, (&) deprecationum illius meritis adiuventur. ✠ Da, Domine, ut illi Angelus Gabriel, quo Zacharias loquente obmutuit, interceſſor aſſiſtat; (& B. Joannis) meritis adjuvemur, & moribus. Illi vos &c. *Et hujuſmodi Benedictiones ſpeciales idem Miſſale præcipit pro majoribus Feſtis: earundemque, velut ultimam partem Miſſæ Hiſpanicæ conſtituentium, meminit S. Iſidorus Hiſpalenſis, libro de Off. Eccl.*

Ambroſiani Ritus Miſſa, ſpecialis tota eſt, mereturque hìc poni. INGRESSA AD MISSAM. Spiritu Sancto replebitur puer ex utero matris ſuæ, & multi in Nativitate ejus gaudebunt, erit enim magnus ante Dominum. ORATIO SUPER POPULUM: Deus, qui hunc diem, ortu Præconis tui atque Baptiſtæ Joannis, conſecrate dignatus es, & cujus puerperium mater ſterilis, & vocem pater mutua accepit; concede propitius, ut illud quod Salvator noſter geaſit in Jordane myſterium, hoc in omnibus Catholicis ſemper celebretur Eccleſiis. Per ejuſdem &c. EPISTOLA. Notum vobis facio Evangelium (*habetur I. Cor.* 12. ℣. 3.) ℣. in ALLELUJA, Inter natos mulierum non ſurrexit major Joanne Baptiſta; major Prophetis, & minor Angelis. EVANG. SECUNDUM LUCAM. Cap. In illo tempore, Eliſabeth impletum eſt tempus pariendi. POST EVANG. Serviamus illi in ſanctitate & juſtitia omnibus diebus noſtria: & tu, puer, Propheta Altiſſimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus. Super SINDONE. Præcurſoris tui Joannis Baptiſtæ nos, quæſumna, Domine, interceſſio ſancta commendet; ut, & ſpiritualibus ejua mereamur prædicationibus erudiri; & ad ea, quæ præcipis, ipſo juvante, poſſit noſtra pervenire fragilitas. OFFERTORIUM: Priuſquam te formarem in utero, novi te, & antequam exires de ventre, ſanctificavi te, & Prophetam in gentibus poſui te. Super OBLATA: Reſpice, Domine, ad hæc munera, quæ te ſanctificante facramus: & ſicut B. Joannes Baptiſta ſanctus eſt præcurſor & præparator viæ D. N. Jeſu Chriſti; ita & pro noſtris infirmitatibus, te protegente, interceſſor exiſtat.

PRÆFATIO. Æterne Deus: & in die feſtivitatis hodiernæ, quo Beatus Baptiſta Joannes exortus eſt, exultare: qui vocem Matris Domini nondum editus ſentit; & adhuc clauſus utero, adventum Salutis humanæ propheticà exultatione geſtivit: qui, & genitricia ſteriliratem conceptus abſterſit, & patris linguam natus abſolvit; ſoluſque omnium Prophetarum Redemptorem Mundi, quem nuntiavit, oſtendit: Hic eſt enim ille, cui nomen, & antequam conciperetur, dediſti, & quem Spiritu Sancto priuſquam naſceretur impleſti. Dignè natalis ejus hodie ſolemnia celebramus: dignè inter natoa mulierum major nemo apparuit, qui Deum hominemque perfectum, Filium tuum Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, & prædicare meruit, & evidenter oſtendere: quem laudant &c. CONFRACTIO (*quando ſcilicet poſt* Pater noſter *Hoſtia frangitur*): Ecce ut facta eſt ſalutatio B. Mariæ in auribus meis, exultavit infans in utero meo. TRANSITUS (*cum ſcilicet Miſſale refertur a cornu Evangelii ad cornu Epiſtolæ*, Communio *dicitur*): Nazaræus vocabitur puer iſte: vinum & ſiceram non bibet, & omne immundum non manducabit, ex utero matris ſuæ. POST COMMUNIO. Tribue quæſumus, omnipotens Deus; ut ſicut nos donis cæleſtibus ſatias, ita in B. Ioannia Baptiſtæ Nativitate defendas præſidiia t ut quod ille de Filii tui Nativitate prædicavit, nobis proſit ad ſalutem. Per eumdem.

Ge-

Gelaſionum Sacramentarium, quod habemus Romæ vulgatum ex Mſt. Reginæ a Ven. Joſepho Moria Thomaſio, ab hodierno Romano hoc ſolùm deficit, quòd tribus, quæ ex hoc nunc recitontur, orationibus, unam in principio, & fine addat: primæ quidem hanc. Omnipotens ſempiterne Deus, qui inſtituta legalia, & Sanctorum præconia Prophetarum, in diebus B. Baptiſtæ Ioannis impleſti; præſta quæſumus, ut, ceſſantibus ſignificationum figuris, ipſa ſui manifeſtatione Veritas ſe loquatur, Jeſus Chriſtus Dominus noſter: qui tecum &c. *Ultima verò ſic geminatur*: S. Joannis Natalitia celebrantes, ſupplices te, Domine, deprecamur; ut hoc idem nobis ſemper & indulgentiæ cauſa ſit, & ſalutis. *Ad Gregorianum, uſque ad Præfationem vix quidquam ab ordinario differt, ipſaque Præfatio ſumitur ex Ambroſiano uſque ad ſupra notatum; deinde ſic continuatur*: Et ut ſacræ purificationis effectum aquarum natura conciperet, ſanctificandis Jordanus fluentis ipſum baptiſmo baptiſmatis lavit Auctorem. Et ideo cum Angelis.

Tum additur BENEDICTIO, *extraordinaria ac propria, hoc modo*: Benedicat vobis B. Joannis Baptiſtæ interceſſio, cujus hodie natalitia celebratis; concedatque, ut cujus ſolennia colitis, patrocinia ſentiatis. Amen. Illius obtentu ab omuibus adverſis tueamini, & bonis omnibus perfruamini; qui Adventum Redemptoris Mundi nec dum natus cognovit, matris ſterilitatem naſcendo ſuſtulit, patris linguam natus abſolvit. Amen. Quatenus ipſius Agni, quem ille digito oſtendit, cujus immolatione eſtis redempti, ita virtutum lanis veſtiri, & innocentiam valeatis imitari, ut ei in æternæ vitæ felicitate poſſitis adjungi. Quod ipſe præſtare dignetur qui &c. *His Benedictionibus præmiſſis, ſubjungitur* AD COMPLENDUM ſive *Poſt-communio, eadem quæ nunc eſt Ordinarii; neque hìc Miſſa finitur; ſed adduntur Orationes quatuor ſpeciales*, AD MATUTINOS; *pro quo titulo alibi legitur*, ſuper populum: *cujus tam differentis inſcriptionis cauſam non aſſequor. Ipſæ Orotiones hujuſmodi ſunt.*

Omnipotens & miſericors Deus, qui B. Joannem Baptiſtam tua providentia deſtinaſti, ut perfectam plebem Chriſto Domino præpararet: da, quæſumus, ut familia tua, hujus interceſſione Præconis, & a peccatis omnibus exuatur, & ad eum, quem prophetavit, pervenire mereatur. *Alia*: Omnipotens ſempiterne Deus, da cordibus noſtris illam tuarum rectitudinem ſemitarum, quam B. Joannis Baptiſtæ vox clamantis in deſerto edocuit. *Alia*: Deus qui conſpicis, quia nos undique mala noſtra conturbant; per Præcurſorem gaudii corda noſtra lætifica. *Alia*: Da quæſumus, omnipotens Deus, intra ſanctæ Eccleſiæ uterum conſtitutos, eo nos ſpiritu ab iniquitate noſtra juſtificari, quo B. Joannem intra viſcera materna docuiſti. *Alia ultima relata ſuperius eſt, cum titulo* ſuper Populum, *ex Miſſa Vigiliæ ſecundum Ambroſianum.*

Joannes Mabillonius Muſæi ſui Italici Tomum primum concludit exhibitione Sacramentarii cujuſdam Gallicani, quod Vezontionenſis Eccleſiæ eſſe cenſet, licet in Bobienſi monaſterio repertum, ante annos autem mille conſcriptum. In hoc nulla quoque eſt Vigilia S. Jo: Baptiſtæ, *licet adſit Vigilia Natalis Dominici, Paſchatiſque. Ibi in ipſius feſta* Miſſa *inchoatur per eam Orationem, quæ in Gregoriano Sacramentario ponitur* Poſt nomina *uſque ad aſteriſcum: tum ſequitur* COLLATIO: Deus qui hunc Diem Nativitatis B. Joannis Baptiſtæ, incomparabilem hominibus conſecraſti; præſta nobis de ejus meritis, illius nos calceamenti ſequi veſtigium, (*cujus ſe ad ſolvendam*) corrigiam prædicavit indignum: *quibus verbis interpoſitis melius puto ſenſum mutilam redintegrari, quàm his Mabilonii*, (qui ſe ad ſolvendam Salvatoris): *nec enim calceamentis uſus eſt* Joannes, *ut intelligamus ejus calceamenti veſtigium velle ſequi.* POST NOMINA, *eadem fere recitatur Oratio quæ in hodierno Romana* ſecreta *poſt Offertorium*. AD PACEM: Præſta quæſumus, Domine, ut populus tuus ad plenæ devotionis effectum B. Joannis Baptiſtæ natalitiis imbuatur, quem præmiſiſti filio tuo plebem parare perfectam. CONTESTATIO *ſive* Præfatio, *ſumitur ex Ambroſiano, relata ſuperius. Nec amplius in hoc Sacramentario additur de Miſſis. Ibi autem cuique Miſſæ ſubjungitur Lectio ex Scripturis, & Evangelio, feſto congrua: itaque hic ponitur* Lectio libri Sapientiæ Salomonis de uno Juſto, *quæ nobis eſt de Confeſſore non Pontifice*. Beatus vir qui inventus eſt ſine macula, *& ſequitur* Lectio ſancti Evangelii ſecundum Marcum *Cap. VI.* ℣. 17. In illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam Jeſu: tenuit Joannem, & alligavit eum, & po-

ſuit in carcere propter Herodiadem, *cum nonnulla (ut vides) a vulgatis diverſitate.*

*ADNOTATIO XCIX. pag. 124.

Cod. Veron. pag. 124. *III. Kal. Julias* Orationes in Natali Sanctorum Petri, & Pauli. Br. Moz. Tolet. pag. 376. col. 1. *In Sanctorum Petri, & Pauli Apoſtolorum*. Gaudet Officio, & Hymno proprio.

H Y M N U S ad primas Veſp. pag. ead. col. 3.

Apoſtolorum paſſio
Diem ſacravit ſæculi,
*Petri triumphum * nobile,* — * *nobilem*
Pauli coronam referens.
Conjunxit æquales viros
Cruor triumphalis necis,
*Deum * ſecuti præſulem,* — * *ſecutos*
Chriſti coronavit fides.
Primus Petrus Apoſtolus;
Nec Paulus impar gratiæ,
Electionis vas, ſacri
*Petri adæquavit * fides.* — * *fidem*
Verſo crucis veſtigio,
Simon honorem dans Deo,
Suſpenſus aſcendit, dati
Non immemor oraculi.
Præcinctus, ut dictum eſt,
Sene elevatus ab altero,
*Quo * vollet, ibit, ſed volens* — * *volet*
Mortem ſubegit aſperam.
Hic Romæ cæſus vertice,
Devotionem extulit,
Fundata tali ſanguine,
Et vatis tanti, nobilis.
*Tantæ * per Urbis ambitum* — * Tamayo habet, *tanta*
Stipata tendunt agmina,
** Trinis celebratur * Diis* — * Idem, *Trino celebratur Deo.* Lege ſodes, & meo periculo, *binis celebratur viis*. Vide Prudentium in Hymno XII. Periſteph. *ſupple, *ad.*
Feſtum ſacrorum Martyrum,
Prodire quis Mundum putet,
Concurrere plebem Deo
*Electam * gentium caput,*
Fide magiſtra gentium.
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu Paraclito,
In ſempiterna ſæcula. Amen.

Hic in noſtro Libello Gothico Hiſpano duæ, aut tres paginæ deſiderantur: quare hocOfficium *in Natali SS. Apoſtolorum Petri & Pauli* mutilum eſt, & caret principio. Orationes tamen, quæ ſuperant, & Romanæ Eccleſiæ Primatum ſupra cæteras, & Simonis Magi dejectionem a Petro factam, & furentem adhuc in Hiſpania rabiem perſecutionis oſtendunt. Benedictio ad Matutinum, Petrum *per paſſionem Crucis, & Paulum per gladii defectionem* coronatos fuiſſe teſtatur. III. Kalendas Julii, ut ſcribunt ad hanc diem doctiſſimi PP. Bollandiani, tres in Gelaſii Sacramentario leguntur Miſſæ. Prima inſcribitur, *In Natali S. Petri propriè*; Secunda *In Natali Apoſtolorum Petri, & Pauli*; Tertia *in Natali S. Pauli propriè*. Unicam verò habet hac die S. Gregorii Sacramentarium, *in Natali Apoſtolorum Petri & Pauli* inſcriptam, & alteram in ſequenti, *In Natali S. Pauli*. Conſtat tamen Summum Pontificem olim duas in Feſto S. Petri Miſſas celebraſſe, primam in S. Petri Baſilica, ſecundam ad S. Paulum, ut liquet ex Prudentii Hymn. XII. Periſteph. *de Paſſione Beatorum Apoſtolorum Petri, & Pauli*. Etiam in noſtro Libello quædam Orationes ſunt propriæ de S. Petro, & quædam de S. Paulo; ſed quoniam deeſt titulus, ac initium hujus Officii, de ritu Tarraconenſis Eccleſiæ nihil definire audeo. Hoc unum certum fixumque eſſe volo, ibidem diem 29. Junii Martyrio horum Apoſtolorum ſacram fuiſſe. *Illam namque diem tota antiquitas, media ætas, atque Eccleſiæ hodiedum omnes veneratæ ſunt, & venerantur, pro die legitima Martyrii Sanctorum Petri, & Pauli. Quis auſit vèl hiſcere contra auctoritatem tantam, & uſum Eccleſiæ univerſalis ſine intermiſſione continuatum?* Verba ſunt Janningi §. 5. num. 46. commentarii prævii ad Acta eorumdem Apoſtolorum, de quibus ipſe varias intricatas quæſtiones circa locum, modum, & tempua Martyrii enucleatè juxtà, ac eruditè explanavit. Porro hoc die III. Kalendas Julias ſtatuunt Romæ Natalem Apoſtolorum Petri & Pauli, Kalendaria, & Martyrologia antiqua univerſim omnia. Hieronymiana imprimis apographa à Florentinio edita, tum Beda, Florus, Rabanus, Romanum parvum, Ado, Notkerus, Uſuardus, & Wandelbertus.

Ac ne putes, Natalem in prædictis Martyrologiis ſumi ſimpliciter pro ſola Feſtivitate, non pro Martyrio aut obitu, audi Hieronymum in Scriptoribus Eccleſiaſticis: Dicet, Paulum eodem XIV. Neronis anno, eodemque die quo Petrus, Romæ Martyrium conſumaſſe. Quo autem die? Illo utique quo

Na-

Natalem eorumdem Apoſtolorum ſignant Martyrologia, nempe III. Kal. Julias: quo die nonnulli ex citatis Martyrologis expreſſiùs notant, pro Natali *Paſſionem*, ut Rabanus; aut *Martyrium*, ut Wandelbertus. Florus adhuc clariùs explicat quid ibi ſit Natalis, ſic ſcribens: *III. Kalendas Jul. Romæ Natalis Apoſtolorum Petri & Pauli; qui juſſu Neronis Imperatoris, Petrus crucifixione, Paulus capitis plexione, martyrio coronati ſunt.* Præterea celebrant hoc Feſtum III. Kalendas Julias Liber Sacramentorum Sancti Gregorii Magni, & Miſſale Gothicum vetus per Ven. Thomaſium editum, necnon Reſponſoriale, & Antiphonarium ab eodem excuſum.

Accedat his, nec ulli prædictorum auctoritate cedat hac in parte, Catalogus Romanorum Pontificum antiquiſſimus, ſub annum vulgaris Æræ CCCLIV. ſcriptus, aut potius ex aliis antiquioribus Catalogis tunc concinnatus, atque ex profeſſo deſignans principia, ac terminos cujuſque Pontificatus. Ibi de Principe Apoſtolorum hæc leguntur: *Paſſus eſt Petrus cum Paulo die III. Kal. Julii, imperante Nerone.* Eundem diem deſignant Faſti Conſulares Idatiani, paucis poſt editum Silvii Laterculum annis deſinentes: quos Labbeus in Nova Bibliotheca librorum Miſſ. vulgavit integros. Ita autem habent: *Nerone III. & Meſſala Corvino Coſſ. Petrus & Paulus paſſi ſunt die III. Kal. Julias.* Quam verò ſolemnis iſta dies fuerit, non ſolum in celebratione divinorum Officiorum, ſed etiam in Populo, conſtat ex laudato Prudentio, qui anno Chriſti CCCXLVIII. natus eſt; ipſe enim Hymno in XII. Periſtephanon ita cecinit:

Plus ſolito coeunt ad gaudia; dic, Amice, quid ſit:
Romam per omnem curſitant, ovantque.
Feſtus Apoſtolici nobis redit hic dies triumphi;
Pauli, atque Petri nobilis cruore.

Agit hic Prudentius de die Natali Apoſtolorum, quo ſanguinem ſuum pro Deo fuderunt, ut patet. Ait autem, tunc lætitiam populi Romani, & concurſationem, ad Feſtum, atque ovationem ſolito majorem eſſe, quàm feſtis aliis.

Cod. Veron. pag. 125. *XVI. Kal. Auguſti. Incipiunt Orationes in die SS. Juſtæ, & Rufinæ.* Et ita Brev. Mozarab. Tol. pag. 379. col. 3. in earumdem Sanctarum Officio, quod gaudet Orationibus, & Hymnis propriis. *ADNOTATIO C. pag. 125.

* HYMNUS I. ad primas Veſperas, ibidem.

* De S. Juſta tantùm

* Hi tres ſequentes Hymni *B. Iſidoro Epiſcopo Hiſpalenſi* tribuuntur a Tamayo in Martyrol. Hiſp. quos emendet fælicior aliquis.

*leg. *concentu*.
* f. *pandat*.

* *Virginis Sacræ Triumphum plebs alumna pariliſ*
** Conceptu Juſtæ cæleſti paratum ex gratia,*
*Reſonet, piiſque modis almis * pandens cantibus.*
Cliens ex te, Chriſte, cœtus addit vota dedicans,
*Martyris ut prece queat propriis * ut piaculis*
Horrendis ſemper carere munitis ſuffragiis.
Hæc ſæpe mundum, hoſtemque vicit ſimul impium;
Te cordis amore ſequens: tetrum calcat Zabulon;
Gemella ſerta corona Cælo pollet perpetim.
*Hujus incolatu magis * hæc ſors claret occidens,*
Recinens ſemper triumphum locis præſtet ceteris
Ceſpite ſacrum cruorem Cælo arram vindicans;
Intrepida Deo ſæpe famulans comminuit
Tenacis mundique vitam, ſimulacrum prophanum;
Illico Regis tremendam patitur ſententiam.
Variis afflicta pœnis, mentis calens ignibus;
Gladio confoſſa hoſtis, Cælo reddit ſpiritum;
Hinc loco mutatur corpus, vivens Deo perpetim:
*Sacris Virginum ſupernis * avita conſortiis:*
Sanguine contemnit hoſtem, mente vicit Zabulon:
Gemina proinde cluit laureata gloria.

Hæc ſuperno ſoli Regi ovans ſic perpetuis
Angelorum mixta choris novum pangit canticum:
Triumphat potita Regno ſempiternæ gloriæ.
Inde cernui precamur Rex Serene ſervuli
Et ſimul piaculorum pandentes facinora;
Jam medelis fove Pater, quos trementes conſpicis.
Hujus ſacræ impetratu terge noſtra crimina;
Scelerum nodos reſolve, da fomenta gratiæ;
Et tecum ſemper victuri gloriemur agie.
Pelle iram, arce peſtem à noſtris confinibus;
Gladium hoſtis retunde hujus prece Martyris,
Et ſupernam præſta quietem tuis Chriſte famulis.
Gloria Patri canamus, Chriſtoque perpetuo;
Etiam cum Sancto ſimul utriuſque Spiritu,
Qui Deus unus æternus regnat ante ſæcula. Amen.

*de S. Juſta tantùm

* HYMNUS II. in Laudibus pag. 381. col. 2.

Concentu parili Juſtam canamus,
Virgo, quæ Deo placuit pudore
A primis pudica rudibus annis,
Devicto libitu cælebs permanſit.
Hæc quæſtu laboris vaſis fictilibus
Victum pauperibus præbes, ſibique,
Contempnens ſæculum, Chriſtum ſecuta
Sic perenniter vivit ſemper in æthera.
Æternis denique pollens oraculis,
Confoſſum perimit portentum vibrans,
Cæleſtis ſpicula Regis, retundit
Sceptrum, perfidiamque ſævi hoſtis.
Illîc ſubiens dura tormenta,
Altis ſuppliciis vitam reperit
Cæleſtem, meruit quam terra potens,
Solerſque famula victrix quæſivit.
Hanc pro piaculis jam Chriſte noſtris
*Suffragatricem * admitte ſemper,*
Ut cives ſtrenuè protegat, ſuo
Sanguine muniens, prece que tutans.
*Æternæ Prolis * Ingeniti Patris*
Cum Sancto Spiritu perennis honor
Sit Tibi gloria ſemper polleas
Perpetim ſit. Amen.

*leg. *admitte*

*leg. *Ingenite Pater*, vel, *Æterna proles*,

*ADNOTATIO CI. pag. 107.

Br. Moz Tol. pag. 381. col. 3.

* HYMNUS ad primas Veſperas ibidem.

**De SS. Juſta & Rufina ſimul.*

Adſunt puniceæ floſcula virginum
Cæleſti placido rore virentia,
Quarum vaſa poli ſtigmate ſyderum
Cæli flammigero igne probata ſunt.
Hęc primum olei imbribus inlita
Igneſcit facibus cordis in æthera;
Noctis perfidiam hoſtis & impetum
Vincens fidei lamine optimo.
En Juſta pariter atque Rufina eſt,
Quę clareat meritis, moribus inclitis
Diſcreto ſiquidem nomine virgines,
Uno ſed ſtudii munere Martyres.
Theſaurum Domini legibus inclite
Vaſis fictilibus corporis unice,
Geſtantes precio vaſcula diſtrahant,
*Quo quæſtu * facient viſcera pauperum.*
Sed his ſubſidiis callidus artifex
*Frangit teſtacea vaſcula * mundens,*
** Nec teſta hominum ſcanderet æthera,*
Et pulvis fieret gloria cælica.
Hinc robuſta fides fragmine fictili
Gliſcens martyrium corporis excipit;
Præſtans fœmineo præmia ſexui,
Quo celſo valeant Sydere inlabi.
Ob hoc vita, ſalus, & via, veritas,
Te ſummis precibus Chriſte repoſcimus
Harum ſuffragio nos tibi conſceres,
Quarum tu fidei voce placatus es.
Mentis nos facite lampade virgines
Fluxu corporeo effice liberos,
Ut votis rigidis corda calcantia
Geſtantes, habeant Regna cæleſtia.
Te noſtra jubilet gloria perpetim,
Qui ſolus Dominus Trinus & unus
Et jugi imperio ſæcula continens,
Et cuncta Dominans omnibus imperas. Amen.

*leg. *ſatient.*

* forte leg. *magicus.*

* *Ne*

Antiquiſſimum harum SS. Martyrum *Juſtæ, & Rufinæ* cultum in Hiſpania probant noſter Libellus Tarraconenſis Eccleſiæ, & Br. Moz. Tolet. Hujus hymni, qui obſcuro (ut vides) & luxato ſunt ſtylo, nunc unius, nunc utriuſque Virginis res geſtas narrant, atque inter alia teſtantur, eas fictilia vaſa vendidiſſe, ut pauperes alerent: Præter varias Orationes, quæ concordant cum laudato noſtro Libello, & Actis vetuſtioribus, hanc collectam propriam exhibet idem Tolet. Breviarium: *Deus qui Virginalis pudicitiæ titulo, paſſionis vexillo beatas Virgines & martyres tuas Juſtam & Rufinam glorificaſti: da nobis ſic ſacræ caſtitatis floribus exornari, ut cum fructu bonorum operum ſupernæ beatitudinis attingamus conſortium. Amen.* Quam excipit alia de ſola * *S. Rufina*, quæ eam leoni objectam fuiſſe affirmat, quamvis id Acta, noſterque Libellus nequaquam exprimant: *Domine Jeſu Chriſte, cujus imperio rabidiſſimus lea*

lea non ſolum à nece beatiſſimæ Virginis & martyris Ruſinæ abſtinuit, verum etium, feritate depoſita, immaculatum corpus adoratus, præſenti moleſtia contingere non præſumit: præſta nobis, ut nitore tui Sancti Spiritus circumſepti, immanitateu non timeamus leonis horrendi, ſed majeſtatis tuæ virtute repulſus, ſemper à læſione noſtra maneat alienus. Breviarium Burgenſe anni 1502., Eborenſe anni 1548., altaque Officia Hiſpanica eaſdem Sanctas ſolenni ritu colunt, & in lectionibus propriis narrant earum Acta.

Martyrol. Romanum parvum, quod Rosveydus edidit XIV. Kalendas Auguſti has Sanctas Martyres ſic breviſſimè enuntiat: *Hiſpali SS. Juſtæ & Ruſinæ*. Ado ab eodem Rosveydo editus ſynopſin martyrii ita refert XIX. Julii: *Eodem die* Hiſpali apud Hiſpaniam *natalis SS. Juſtæ & Ruſinæ, quæ a Diageniana Præſide camprehenſæ, equulei extenſione, & ungularum laniatione vexatæ ſunt; dein truſæ ſunt in carcerem, inedia, & doloribus afflictæ. Poſt hæc juſſit Præſes, ut quocumque iret, ipſæ nudis pedibus ſequerentur. Tandem Juſta in carcere ſpiritum exhalavit. Corpus ejus in puteum projectum, & à Gabino * Epiſcopo levatum, in Hiſpalenſi cœmeterio conditum eſt.* * al. *Sabino*
Ruſinæ cervix confracta, & corpu. ejus igni traditum, cujus reliquiæ à fidelibus curatæ ſunt. Uſuardus Adonem coutraxiſſe videtur hoc modo: *In Hiſpaniæ civitate Hiſpali, paſſio ſanctarum Juſtæ & Ruſinæ, quæ a Præſide Diogeniano comprehenſæ, primo equulei extenſione, & ungularum laniatiane vexutæ ſunt; poſt carcere, inedia, & doloribus afflictæ, tandem Juſta in carcere ſpiritum exhalavit; Ruſinæ cervix confracta in confeſſione eſt*. Martyrologium Romanum, quo hodiedum utimur, eadem fere ex Uſuardo deſumpſit.

Extra alteram urbis Hiſpalenſis portam propè fluvium conſpicitur Xenodochium Sanctarum *Juſtæ*, & *Ruſinæ* nomine inſignitum. Fertur illud ibi ædificatum fuiſſe, quia eo loco Sanctæ Virgines vaſa vendidiſſe, & Idolum repuliſſe creduntur. Toleti quoque exſtat Templum *S. Juſtæ*, quod eſt unum ex ſeptem Mozarabicis Eccleſiis, quæ tempore Maurorum Chriſtiano cultui conceſſæ fuerunt.

Plurimi Scriptores, quos Antonius de Quintanaduennas in libro Hiſpanico de Sanctis Hiſpalenſibus pag. 82. & 83. longo ordine enumerat, res geſtas harum Martyrum litteris conſignarunt. Vincentius Bellovacenſis in Speculo hiſtoriali lib. 13. cap. 34. Acta earum (ut iuquiunt Doctiſſimi Patres Bollandiani Tomo IV. Julii pag. 585.) ſatis fideliter tradit; quas etiam titulo *Virginum* donat. Quare miror, quòd a Petro de Natalibus lib 6. cap. 117. appellentur *Matronæ*; cum ea vox fœminis matrimonio junctis tribui ſoleat. Hinc fortè Joannes Maldonatus in Actis apud Surium editis, eas vocat Matresfamilias. At eas fuiſſe Virgines ſatis conſtat ex eo, quod antiquiſſimus noſter Libellus Gothico Hiſpauus, & Breviarium Mozarabicum, illas in orationibus disertè hoc titulo exornent.

Earum Acta ex noſtro Libello non ſemel pondus auctoritatis accipiunt, quæ quoniam laudatus Vincentius Bellovacenſis eſt antiquiſſimus qui integra ea dediſſe reperiatur, ex ipſius Speculo hiſtoriali lib. 13. cap. 34. tranſcribo ſequentia: *In civitate Hiſpali regionis Hiſpaniæ, paſſio Sanctarum Virginum Juſtæ, & Ruſinæ. Hæ cum eſſent mediacri paupertate tenues, erat illis uſus mercandi fictilium vaſculorum, ex quo quæſtu indigentium inopiam ſaturabant, ſibique, tantùm quod ad victum & veſtitum neceſſarium eſſet, procurabant. Orationi quotidie inſiſtebant, caſtè religioſeque viventes, benè patientes, & domùs ſuæ curam agentes. Cumque diſtrahendorum vaſculorum curam gererent, accurrit neſcio quod execrabile monſtrum, & immane portentum, quod perditorum turba gentilium SALAMBONEM vocant, poſtulans ab eis aliquod utenſilium ſibi dari. Quæ cum reſiſterent, ac dare nollent, dicentes ſe Dominum Jeſum Chriſtum colere ac credere, non idolum illud, quod nec viveret, nec ſentiret; mulieres nobiles, quæ portabant idolum illud in humeris ſuis, dejecerunt illud à ſe turbulenter, ita ut omnia Sanctarum Virginum Vaſcula confringeret penitus & contereret*. De hoc Idolo noſter Libellus, pænitus ſilet.

*At illæ non damno paupertatis commotæ, ſed ad deſtruendum tantum dedecoris malum, repulerunt idolum, quod ſtatim ad terram proſtratum, corruit comminutum: tunc, quaſi ſacrilegium commiſiſſent, Gentiles eas morti obnoxias exclamabant. Igitur à Diogeniano comprehenſæ, primo equulei extenſione, & ungularum laniatione vexatæ ſunt; poſtea carcere, inedia, & doloribus afflictæ. Poſt aliquantos vero dies, cum ad Momentoniariam locum * præſes ire diſpoſuiſſet, juſſit eas per aſpera & con-* * *lucem*
frago-

Digitized by Google

*fragoſa loca poſt iter ſuum pedibus properare. At illis nihil durum, nihil aſperum videbatur, ſed quaſi totum iter peractum, ſubtus ſe pulverem conculcabant. Tandem Juſta in carcere exhalavit ſpiritum; cujus corpus Præſes in puteum juſſit præcipitari: ſed religioſus Antiſtes Sabinus è puteo ſublatum honorifice ſepelivit. Ruffina vero, quæ in carcerem * remonſerat, juſſu Præſidis fractis, cervicibus & gula, devotum Deo ſpiritum emiſit; cujus corpus igne combuſtum, digna honorificentia ſepultum eſt. Harum paſſio celebratur XIV. Kal. Auguſti.*

* carcere

Hac die plerique etiam Martyrologi de Sanctis hiſce ſororibus meminerunt. Romanum parvum hæc habet: *Hiſpali Sanctarum Juſtæ, & Rufinæ*. Hieronymiaua apographa valde corrupta ſunt. Etenim codex Lucenſis ita legit: *In Hiſpania Natalis Sancti Juſti*. Sed Antuerpienſis ſic: *In Hiſpanis Juſtæ*. Et Corbejenſis: *In Hiſpaniis Natalis Sanctæ Juſtæ*, omiſſa ubique *Sancta Rufina*, quæ in aliis Martyrologiis cum ſua ſorore conjungitur. Fortè Notkerus Codicis Lucenſis cauſam erroris detegit; quoniam ipſe Juſtum Hiſpanum, ab Hiſpalenſi Juſta diſtinguit his verbis: *XIV. Kal. Auguſti in Hiſpaniis Natalis Sancti Juſti, & in Civitate Hiſpalenſi Sanctarum Juſtæ & Rufinæ*: deinde illarum Martyrium ex Adone tranſcribit. Iſti tamen Notkeri diſtinctioni acquieſcendum non eſſe putant Bollandiani Patres, quos ego preſſis veſtigiis ſequor, ne crambem recoquere videar, actumque agere in ea re quæ magis nequit illuſtrari.

Haud certus tamen adhuc eſt earumdem Martyrii dies, quamvis in Actis *XIV. Kal. Auguſti conſignetur*. Etenim noſter Libellus illud XVI. Kal. Auguſt. conſignat; & Quintanaduennas prædictus in opere Hiſpanico ſupracitato pag. 76. obſervat, Hiſpali, ac alibi harum Martyrum feſtum coli die XVII. Julii; in aliis verò Eccleſiis eas die XIX. ejuſdem menſis honorari. Deinde addit ſeſe non aliam hujus diſcriminis cauſam aſſequi poſſe, quam quòd Juſta die XVII. & ejus ſoror Rufina XIX. ejuſdem menſis Martyrium ſubjerint. Hanc conjecturam Lectoris judicio relinquimus.

Recentiores Scriptores Hiſpani paſſim Martyrio harum Virginum annum 287. aſſignant. Surius tamen ad earum Acta annum 300. in margine notavit. Quidquid ſit de determinato martyrii anno, ſaltem conſtat ex noſtro Libello has Virgines ex Gentilitate ad fidem fuiſſe converſas.

Hiſpalenſes (inquiunt Bollandiani To. IV. Julii pag. 584.) ſibi firmiter perſuadent, ſeſe S. Juſtæ corpus, & Sacros *S. Rufinæ* cineres poſſidere; quamvis certò non ſciant, in qua urbis parte quieſcant. Videamus tamen, quid alii de ſacris iſtarum Martyrum reliquiis ſenſerint. Rodericus Toletauus lib. 6. de Rebus Hiſpaniæ cap. 13. ita ſcribit: *Poſtea* (nempe Ferdinandus Rex Caſtellæ, & Legionis) *adeo regem Hiſpalis infeſtavit, ut corpus beati Iſidori permitteret inde levari, quod à duobus Epiſcopis, Alvito Legionenſi & Ordonio Aſtoricenſi, multis miraculis coruſcantibus tranſlatum eſt ab Hiſpali Legionem. Aliqui dicunt, corpus beatæ Juſtæ cum corpore Beati Iſidori tunc tranſlatum*. Huic aliquorum opinioni manifeſtè repugnat Hiſtoria translationis S. Iſidori, quam habes apud eoſdem Bollandianos tomo I. Aprilis a pag. 353. in ea quippe cap. 2. diſerte narratur, quomodo corpus *S. Juſtæ* Hiſpali remanſerit. Tunc Rodericus ſubjunxit ſequentia, quæ Hiſpalenſibus non magis grata ſunt: *Sed quia noſtris temporibus corpora Sanctarum Juſtæ & Ruffinæ revelatione oſtenſa per Petrum Fernandi nobilem principem ſunt tranſlata ad regale monaſterium prope Burgis, ego nolo* (definire) *ſed diffiniat, qui præſumit*. Rodericus Toletanus hìc indicat illuſtre Ordinis Ciſtercienſis monaſterium, vulgo *Huelgas de Burgos* dictum, de cujus, ſitu, fundatione, ac privilegiis Angelus Manrique in Analibus Ciſtercienſibus ad annum Chriſti 1187. cap. 9. conſuli poteſt. Thomas de Trugillo in Theſauro concionatorum tom. 2., col. 1266. narrationem Toletani præſulis confirmat his verbis: *Reperiuntur vero corpora harum Sanctarum in Regio Monaſterio de las Huelgas nuncupato, dicunturque revelatione divina illuc allatæ fuiſſe prætioſiſſimæ iſtæ reliquiæ per Petrum Fernandum de Caſtro, qui ſuo nomine Caſtellanus appellabatur*. Idem Trugillus aliam de horum corporum translatione opinionem ſic proponit: *Nonnulli cenſent in deſtructione, & devaſtatione Hiſpaniæ*

paniæ fuiſſe allata Sanctiſſima hæc corpora in locum quemdam, qui dat nomen ipſis Aſturiis prope Santillana; qui locus continet ingentem quamdam rupem in mare ipſum ingredientem, ubi etiam eſt quoddam templum, intuſque eſt ſpelunca quædam. Cumque habitatores illius loci nomen ſortiantur ſive invocationem harum glorioſarum Sanctarum, affirmant ibi eſſe corpora harum Sanctarum. Fieri quidem poteſt, ut aliquando ibi manſerint Sanctiſſima hæc corpora, & quod poſtmodum eques ille Ferdinandus, quem diximus, ea transferret ad prædictum locum, relinqueretque ibi aliquas reliquias hic glorioſus eques, quem Archiepiſcopus Roderitus in ſua hiſtoria Principem appellat. Eſt autem Santillana (Latinè melius dicitur ſanum Sanctæ Julianæ) oppidum Hiſpaniæ in Aſturiis prope oram littoralem maris Cantabrici ſitum, & quinque leucis a fano Sancti Andreæ diſtat. In mappis geographicis inter utrumque hoc ſanum fere medius notatur pagus, qui *S. Juſtæ* nomine inſignitur. Vix dubitarem, quin de eo ipſo Trugillus ſermonem inſtituat, niſi Ambroſius Morales diceret, locum hiſce ſanctis Martyribus ſacrum tantummodo media leuca à fano S. Julianæ diſtare. Quidquid ſit de hujus loci ſitu, hactenus diſceptatur de ferme integris harum Virginum corporibus, quorum etiam partem ſibi alii vindicant.

Alphonſus Morgardo in Hiſtoria Hiſpalenſi lib. 4., cap. 9., & Vincentius Blaſcus de la Nuza in Hiſtoria Aragonenſi lib 5. cap. 21. aſſerunt, in monaſterio de Sixena, quod ſæculo XII. monialibus Ordinis S. Joannis Hieroſolymitani in confinio Aragoniæ & Catalauniæ fundatum eſt, capita *SS. Juſtæ & Ruſinæ* magna cum veneratione conſervata fuiſſe. Ambroſius Morales loco jam citato affirmat, Cartuſianos non procul ab oppido Septimancenſi in regno Legionis etiam notabiles harum Martyrum reliquias venerari. Denique Quintanaduennas in opere Hiſpanico ſupra laudato pag. 78. narrat occupata à Mauris Hiſpali, caput *S. Juſtæ*, & os quoddam *S. Ruſinæ* in Belgium miſſa, & in Diæceſi Leodienſi publicæ venerationi expoſita fuiſſe. Dein addit, eaſdem reliquias, authenticis teſtimoniis munitas, poſtea Hiſpalim relatas fuiſſe. Quid de tota hac reliquiarum controverſia judicandum ſit, Lector viderit. Tamayus, poſt indicatas varias de hac re opiniones, ita concludit: *Quid tenendum? Deo relinquamus, quod inveſtigare non poſſumus*. Utinam iſte Auctor eam regulam in toto ſuo Martyrologio Hiſpanico obſervaſſet. Tarracone, ante Saracenorum incurſum, vel inſignes certè reliquias corporum SS. Juſtæ, & Ruffinæ, vel aliquam Eccleſiam earum nomine Deo dicatam extitiſſe, ex Orationibus noſtri Libelli conjicitur, in quibus iſta demonſtrativo modo leguntur ad Matutinum;

Oratione II. *HAS filias Regum* &c.

Orat. VI. *Annue nobis HARUM Virginum precibus* &c.

Orat. VII. *Dum HIS fide conjungimur, Cælorum HÆC gaudiis potiamur* &c.

Orat. VIIII. *Deus, qui in cordibus HARUM Virginum illuceſcens feciſti de tenebris lumen ſplendeſcere* &c.

Orat. XI. *Deus, qui HAS Virgines tuas* &c.

Cod.

*ADNOTATIO CII. pag. 127.

Cod. Ver. pag. 127. *Orationes de Feſtivitate S. Cucufatis*. Brev. Moz. Tolet. pag. 388. col. 3. *VIII. Kal. Auguſti, in die S. Cucufatis*. Habet Hymnum proprium, ſed Officium eſt de Communi unius Martyris.

HYMNUS.

Barchinon latè Cucufati vernans,
Corporis ſancti tumulum honora:
Et locum ſacri venerans ſepulchri,
Sparge liguſtris.

* Scillitana — *Munus hoc clarum tibi * Scilitana*
Civitas miſit, dedit & beatum
Quando Felicem populis Gerundæ
Sorte colendum.

* tumulis — *Hi ſequeſtrato tumuli * honore,*
Proprias ſedes adeunt tuendas;
Barcinone hic celebratur aulâ,
Ille Gerundâ.

* Cucufatis — *Hinc cruor hujus Cucufati * almi*
* heres — *Factus eſt noſtræ regionis * herens:*
Inde hic nobis ſua membra ponens
Vivere præſtat.

Hic fide plenus redamando Chriſtum,
Lucis infeſtum patitur tyrannum;
* teritur — *Moxque bis ſeno territur * beandus*
Milite tortus.

Cæde percuſſus nimia furentis,
Viſcera fudit quaſi peritura;
* recipit — *Quæ reformata recepit * in alvum,*
Sanus ad horam.

* minacem — *Miſſus in flammis, precibus minaces **
Ignis admoti perimit vigorem.
* ardere — *Nequit adurere * nimis in beato*
Corpore flamma.

Cratis ignitæ facibus cremari
Juſſus: ardoris nutrimenta gliſcunt;
*Sed nihil famulo nocent . . . . . ** — * ſupple *rigores*
Suppliciorum.

Suſtinet poſt hinc Pius ille cardos
Ferreos in ſe ferientes ictu.
*Sic * deciſi capitis in æthera ** — * *ſicque* * *æthra*
Spiritus efflat.

Jam fave, Martyr, precibus clientum;
Inſtrue & cives; populum tuere;
Et ſacerdotum pia corda mulce
Pacis amore.

Crimine dempto, anima vireſcat:
Pane cæleſti ſatiemur omnes:
*Carmine * lapſa vitiata membra* — * *crimine*
Spiritus ornet.

*Non ruinoſi perimatur * artus ** — * *perimantur* * *artus*
*Non cibus * corpus vitiiſque preſſum:* — * an *cibis?*
Non in occultis animæ crementur
Igne malorum.

Ut pia tecum, Cucufas beate,
Regna cælorum meritis ſenentes,
Det Deo noſtro reſonans placentem
Lingua canorem.

*Gloria Patri celebrans * honore:* — * *celebrent*
*Gloriam Nato recinens * ſuperni,* — * *recitent*
Cum quibus Sanctus ſociatus extat
Spiritus unus. Amen.

Celeberrimum hunc Martyrem apud Catalaunos in Hiſpania fuiſſe (inquiunt Doctiſſimi Patres Bollandiani To. VI. Julii pag. 149.), antiquiſſima quæque monumenta teſtantur. Breve illud eſt, ſed elegans & luculentum, quod apud Aurelium Prudentium, qui ineunte ſeculo quinto maximè floruit, libro Periſtephanon, Hymno 4. legitur his verbis:

Barcinon claro Cucufate freta
Surget:

quibus quidem non obſcurè docemur, ſicut aliis Martyribus urbes alias, quas ibidem recenſet, ita *Cucufate* ſuo gloriatam præcipue fuiſſe per illa tempora Barcinonem; neque gloriatam tantummodo, verum etiam *fretam*; ut urbem illam non venerationi ejus qualicumque, ſed ſingulari inſuper patrocinio ac tutelæ addictam conſecratamque jam tum fuiſſe intelligamus. Prudentio conſonant Martyrologia cujuſvis propemodum ætatis ac generis; in quibus tamen, ſicut & apud recentiores quoſdam hiſtoricos, obſervari velim, aliter atque aliter Sancti hujus nomen exprimi: nam qui noſtro Libello, & Prudentio, juxta exactiſsimas editiones, & codices vetuſtiſsimos, eſt *Cucufas*, aliis eſt *Cucuphas* (ſic enim etiam ſcribitur in Litaniis deſumptis ex libro precum Caroli Calvi apud Baluzium Capitularium tom. 2. col. 1486.) aliis *Cucufans*, *Cucubas*, *Ququfas*, *Quoquofas*, *Cocofas*, *Cocovatus* &c.

Martyrologiorum agmen ducit vetuſtius illud, quod S. Hieronymo tributum vulgavit illuſtravitque Florentinius, dum Sancti Cucufatis memoriam die XVI. Februarii his verbis celebrat: *In Spania Barcilona, paſſio S. Quoquofatis*. Sequuntur alia ejuſdem claſſis, atque ad eumdem diem, tum quæ ibidem producit Florentinius, ut Antuerpienſe, ſeu potius Epternacenſe, Corbejenſe, & Blumianum ad calcem libri, Richenovienſe, Auguſtanum, Labbeanum, Reginæ Sveciæ; & in Spicilegio Acheriano editionis noviſsimæ tom. 2. pag. 27. Gellonenſe.

Eadem

Eadem Hieronymiana majora putantur à quibuſdam eumdem Sanctum, luxato nomine, etiam annuntiare die præcedenti XV. Februarii: ſed in brevioribus nuſquam illo die comparet: Corbejenſe inſuper eum proponit XX. Iulii, ut videre eſt apud Acherium in Spicilegio citato, & Florentinium. Martyrologium antiquum, quod à loco, unde deſcriptum eſt, Trevirenſe S. Maximini appellatur, illius etiam meminit die XII. Februarii, & XXV. Iulii; ſed priori loco tantùm occaſione S. Eulaliæ: quod & Notkerus fecit, qui ejus memoriam celebrat XII. & XVI Februarii, ac XXV. Iulii; & hoc quidem die cum elogio ſatis longo, quod ab Adone mutuatus eſt.

Alii tamen cùm Martyrologi, tum biographi inde à ſeculo nono ad noſtram uſque ætatem, ejus memoriæ conſecrant unicè tamquam Natalem diem XXV. Iulii; credo, quia tum primùm innoteſcere cœperint Acta vulgata, in quibus dies ille *Cucufatis* martyrio aſſignatur. Præiviſſe ceteris Wandelbertus videtur, niſi hunc anteverterit Florus. Secuti ſubinde ſunt Ado, Uſuardus, Liber Sacramentorum S. Gregorii in codice Ratoldi, qui ſæculo decimo ſcriptus eſt apud Menardum pag. 170; &, ne multa recenſeam, Romanum, quo nunc utitur Eccleſia, Martyrologium, ſic hodie Sanctum annuntians: *Barcinone in Hiſpania, beati Cucuphatis martyris, qui in perſecutione Diocletiani ſub Daciano præſide plurimis tormentis ſuperatis, percuſſus gladio, victor migravit in cælum*. Juvat hic etiam adſcribere elogium Adonis: neque enim ad cultum *S. Cucufatis* hodiernum comprobandum tantummodo facit, ſed ad Actorum quoque editorum, quorum exhibet epitomen, demonſtrandam qualemcumque antiquitatem: ſic igitur habet:

In Hiſpaniis, Civitate Barcinona, S. Cucufatis martyris (ſubintellige *Natalis*, quæ vox præceſſerat,) *qui ex civitate Sillitana oriundus fuit; & Barcinone ſub Galerio proconſule, & Maximiano & Rufino paſſus. Primò graviſſimè tortus, & cæſus; deinde catenis adſtrictus, in craticula ſuperextenſus, aceto, & ſinapi, perfuſus, aſſari juſſus eſt. Cum verò ab igne & flammarum globis illæſus apparuiſſet, ex præcepto impii judicis extra civitatem ductus, in ignem copioſum iterum projectus eſt: quo divino nutu extincto, iterum ferro vinctus, in cuſtodia retruſus eſt, ubi divino ſplendore conſolatur. Iterum cardis ferreis, & taureis crudeliſſimè cæſus, in ultimo, dictatâ ſententia: Cucufatem rebellem principum, & diis ſacrificare nolentem, gladio feriri jubemus: octavo milliario Barcinonem perductus, ferroque animadverſus, martyrium conſummavit. Cujus corpus à Chriſtianis cum reverentia ſepellitur. Unde poſtmodum tranſlatum non longè à Pariſiorum civitate, in eccleſia Beatorum martyrum Dionyſii, Ruſtici, & Eleutherii cum honore tumulatum eſt.*

Eumdem triumpho ejus diem adſcripſerunt celebraruntque jam pridem Hiſpani, & quidem Officio peculiari, quod aſſerit Tamayus in Martirologio Hiſpanico ad hunc diem, cum ait: *In omnibus Hiſpaniæ Breviariis Officia ſpecialia olim ineſſe cognoſcimus*. Quod idem ferè ante illum teſtatus eſt Ambroſius Morales in Chronico generali Hiſpaniæ tom. I. lib. 10. fol. 3341. ubi affirmat, in Breviariis Hiſpaniæ Acta *S. Cucufatis* aliquanto ampliora contineri, quàm ſint in Martyrologiis; ſimulque obſervat paucas ibi admodum eccleſias eſſe, quæ de illo Officium non recitent, in eoque non eam exhibeant martyrii narrationem, quam ille ibidem idiomate vernaculo ſubjicit, quæque in Actis editis a Mombritio in compendium redigitur; dieſque adeo Sancti Natalis ſtatuitur XXV. Julii. Et de Eborenſi quidem Eccleſia id conſtat etiam ex Legenda Sanctorum Luſitanica Didaci de Roſario, excuſa Uliſſipone 1585. nam ad diem XXV. Julii Martyrium Sancti Cucufatis deſumptum dicitur ex Breviario Eborenſi. Ejuſdem rei exemplum reperitur in Officiis propriis Sanctorum Eccleſiæ Cathedralis, & Diæceſis Barcinonenſis, auctoritate Apoſtolica approbatis, & excuſis Barcinone anno 1668. in iis enim ad diem XXVII. Julii notatur Feſtum *S. Cucufatis Martyris duplex*; & ſubditur hæc rubrica: *Quia hoc feſtum ſemper occurrit cum feſto S. Jacobi Apoſtoli, ideo in eccleſiis diæceſis Barcinonenſis, quæ non ſunt dicatæ nomine S. Cucuphatis ſemper transfertur in diem XXVII. Quod ſi ea dies fuerit Dominica, transfertur ad diem XXX. Julii*. In ipſo autem Officio nihil eſt ſingulare præter lectiones ſecundi nocturni, quæ ferè continent Acta vulgata.

Id olim apud alias etiam Eccleſias in uſu fuiſſe, conjicere etiam licet ex Kalendario Toletani Miſſalis, ritus Mozarabici : ſic enim in eo ſcribitur ad VIII. Kal. Auguſti * : *Jacobi Apoſtoli VI. capparum* (hæc rubricà exprimuntur ob Feſti ſolemnitatem, non item id quod ſequitur) *Chriſtafori*, & *Cucufati*, & *comitum ejus* *MM. IX. LC.* ideſt, *novem lectionum* Officium : ſed quid comites hi ſibi velint, neſcio ; neque Acta, vel auctores alii meminerunt ; niſi fortè hic malè *Cucufati* jungantur, qui juxta ipſum Breviarium Mozarabicum ad Chriſtophorum pertinent. Ceterùm, quamquam eodem die notata ſint SS Jacobi, Chriſtophori, et *Cucufatis* feſta, quia eodem die occurrunt ; nequaquam tamen eodem die apud Mozarabes eorum Officia recitantur ; ut ex eorum Breviario, quod Biennio poſt Miſſale excuſum eſt, colligitur ; ubi hoc ordine Officia horum Sanctorum propria diſponuntur : *In feſto S. Jacobi Apoſtali fratris ſancti Joannis Apoſtoli & Evangeliſtæ.* Tum ſequitur Officium ejus proprium. Deinde : *In feſto Sanctæ Annæ matris Virginis Mariæ*, cujus Officium ſubjicitur proprium. Tum verò : *In feſta S. Chriſtophori vel comitum ejus* : et ſequitur Officium proprium. Tandem : *In die Sancti Cucufati ; amnia dicantur unius Martyris fol. CCCXVIII.* Vides, hìc poſtponi diem Officio S. Cucufatis deſtinatum, non modo Feſto S. Annæ, quod juxta Kalendarium jam dictum incidit in diem XXVI. Julii ; ſed etiam differri ultra Feſtum translatum S. Chriſtophori. Porro, licèt hìc omnia præſcribantur de communi unius Martyris, excipi tamen debet Hymnus de Sancto proprius, qui ibidem ſequitur, editus a nobis pag. cclxxvi., non ut a Bivario in Chronico Pſeudodextrino mutilatus eſt ; ſed ut exſtat in ipſo fonte, Breviario, inquam, Mozarabico.

* Hoc Feſtum deeſt in noſtro Libello Gothico-Hiſpano. Vide Card. Baronium ad annum Chr 816. à num. 43. ad 53.

Tres inſuper alios Hymnos profert Tamayus, erutos, ut ait, ex Officio vetuſtiſſimo, & manuſcripto monaſterii *S. Cucufatis* del Valles prope Barcinonem ; ſed quia nihil ad hiſtoriam lucis afferunt, eos aſſignaſſe ſatis ſit. Quanta autem ſolemnitate jam olim in illo monaſterio celebrari ipſo hoc die 25. Julii, & ſequentibus conſueverit Sanctus Cucufas, ex iis lectionibus facile intelligemus, quas Bollandiſtis ex antiquiſſimo ejuſdem Lectionario membranaceo deſcriptas tranſmiſit anno 1727. vir ſtudiis eorum addictiſſimus Joannes Baptiſta de Caſtellarnau, tum ejuſdem Cœnobii monachus ac Vicarius generalis. Quamquam non omnes ille quidem exſcripſiſſe ſe fateatur, quas ibi de S. Cucufate invenerat ; ſed illas dumtaxat, quæ Acta integra, ſine translatione complecterentur ; reliquas verò prætermittere ſeſe voluiſſe, quod novi nihil, ſed eadem tantùm omnia aliis atque aliis verbis exornarent. Ex iis, iuquam, intelligimus Officium ibi antiquitus cum octava celebratum fuiſſe, & quidem primo die, ſeu VIII. Kal. Auguſti, cum lectionibus duodecim propriis, uti & Dominica infra octavam : nam de ceteris nihil accepimus. Porrò ex dictis dubium videri debet, quis tandem ex variis, quos paullo ſupra aſſignavimus, diebus, *Cucufatis* martyrio re ipſa conveniat ; cum omnes (ſi forte XII. Februarii excipias) tamquam Natales, nulla facta translationis mentione, notentur. Nihil ex noſtro Libello definiri poteſt, quoniam ipſe nullam diem deſignat.

Menſem quidem, ac diem martyrii cum Actis Mombritianis eumdem, Wandelbertus (& ante illum probabiliter Florus) Ado, ceterique, aſſignant diem XXV. Julii, & forte ante hos omnes Hiſpani Mozarabes. Et quidni rectè? Obſtat, inquies, antiquiſſimum Martyrologium, quod Hieronymianum vocatur ; cujus exemplaria præcipua de Sancto hoc Martyre illo die ac menſe non meminerunt, ſed Menſe, ac diebus aliis ; puta XV. ac XVI. Februarii. Hinc die XV. Februarii exſpiraſſe Sanctum, poſtridie verò ſepultum eſſe, colligit Caſtellanus in additionibus ad Martyrologium Romanum ; approbante ſententiam ejus de die martyrii Legendiſta Gallo jam ſæpius appellato. Verùm an XV. Februarii agatur ibi de Sancto Cucufate, eſto lectoris arbitrium ; ſic enim annuntiatur in Codicibus Florentinii : *Warciana in Spania paſſio S. Loquunſas* : in Corbejenſi ; *Barcinone in Hiſpaniis paſſio Sanctæ Loguumſas* : in Epternacenſi vetuſtiſſimo ; *Arciana in Spanis paſſio Locuſati*. An non hæc ænigmata ſunt potius, quam *S. Cucufatis* annuntiationes ? Sanè nullum ex his nominibus in iiſdem codicibus poſtridie Sancto Cucufati tribuitur.

Die XVI. Februarii celebratur in his quidem omnibus paſſiò *S. Cucufatis*, ut ſupra retulimus : ſed quis dicat, quàm antiqua ſit iſta annuntiatio ? Plures enim paulatim antiquo iſti Martyrologio acceſſiſſe, fatentur omnes, & res manifeſta eſt.

No-

Nobis verò de hac non levis eſt ſuſpicio. Codicea enim illi, de quibus agitur, extra Hiſpaniam omnes conſcripti ſunt; extra quam ignotus videtur fuiſſe *S. Cucufas*, donec ſub Carolo magno unà cum reliquiis ejus notitiam inde ad Gallos Germanoſque S. Fulradus extulit: aut ſi forte jam innotuerat per noſtrum Libellum, & ſcripta Prudentii, non poterat ex iis tamen Natalis ejus dies aut paſſionis deſignari. Hinc primùm opinamur adſcribi Martyrologio Hieronymiano cœpiſſe *Cucufatem* poſt reliquiarum ejus translationem; & cum nondum ejus Acta in Gallia, Germaniave nota ſatis eſſent, pro die martyrii, delectum eſſe diem translationis, qui re vera in Actis dicitur, juxta Surium, fuiſſe XVI. Februarii. Nec refert ibi ſcrìptum eſſe, *paſſio S. Cucufatis*, non verò, *translatio S. Cucufatis*. Nam vox *paſſio* non ſemper in iſtis Codicibus diem paſſionis ſive martyrii ſignificat: ut hoc ipſo etiam die obſervare eſt, quo iidem codices habent, Lucenſes quidem: *Paſſio S. Jacobi Apoſtoli*: alii verò: *Natalis S. Jacobi Apoſtoli*: cùm certum ſit omnium ſententia, S. Jacobi martyrium accidiſſe non menſe Julio, ſed circa Paſcha. Diem ergo natalem *S. Cucufatis* ignotum primò librariis illis fuiſſe credimus, donec eruta primùm aliunde ex Hiſpania, ut reor, Acta ejus, ſpargi per Galliam cœperunt: ex quibus verus dies martyrii primùm innoteſcere, ac vulgò ab omnibus uſurpari ſit cœptus, etiam in ipſo Martyrologio Hieronymiano, ſaltem juxta codicem Corbejenſem, quem vide apud Acherium Spicilegii recuſi tom.2. Ita certè ſentiunt Florentinius ad diem XVI. Februarii, & alii paſſim, præter Caſtellanum, & Legendiſtam, quem dixi, Gallum; cujus equidem demiror inconſtantiam, qua ſimul Scriptoris Actorum fidem laudat, in iis ſaltem quæ ad primam translationem attinent; ſimul eamdem in illis ipſe ſubvertit, ſtatuendo diem XV. Februarii pro translatione facta, pro martyrio autem diem XXV. Julii.

Acta quæ tomo I. Mombritius de ſuis MSS. in lucem protulit, tam præciſa ſunt, & ſuccincta; ut ea non dubitemus ceteris anteferre, tamquam ætate priora; quippe quæ rei nihil minus habeant, at minus multo verborum: ut hæc amplificata eſſe potius per illa, quàm illa per hæc contracta videri debeant: ſolent enim in Actis MSS. ætate res creſcere, non minui. Hinc Acta Proconſularia & pro genuinis habita, ſimpliciſſima fere, ac breviſſima ſunt, cum ſpuria & recentia plerumque luxurient.

Ea, quæ adoptavit Ado, non adeo in martyriis inuſitata ſunt, quin de *claro*,& *famoſo Cucufate* (ſicut illum appellant Prudentius & noſter Libellus) ex vero narrata videri facilius poſſint: nam quod judices ille tres ex Actis aſtruat, quamquam id nonnullos offendit, mirum tamen iis apparebit minimè, qui Lactantium de Mortibus Perſecutorum cap.7. legerint. Quæ verò ad Martyris Cucufatis cruciatus attinent, qui eum, vel non læſerint, vel ſubitis prodigiis ſublati continuò fuerint, ea non parum firmantur ex noſtro Libello Gothico, & ex Hymno Toletano.

Acta S. Cucufatis edita a Bollandianis, & cum noſtro Libello Gothico-Hiſpano comparata.* *Hac reſponſione Galerius nimio furore ſuccenſus & ſeipſum ab ira non capiens, tortoribus eum tradidit dicens: Tamdiu torquete eum, quamdiu extorqueatis ab eo ſpiritum. Cumque duodecim milites eum viciſſim prolixiùs & exquiſita crudelitate graviſſimè torquerent, adeo ut ejus inteſtina, duriſſima flagellorum torſione diſrupto corpore paterent, clamavit, dicens:* * Domine Jeſu Chriſte, oſtende virtutem tuam ſuper incredulis, ut videntes aut credant & convertantur, aut pereant & deſtruantur:„ Cod. Ver. pag.127. *Chriſtus, Dei Filius, pro cujus nomine Cucufas martyr duodeno milite tortus eſt, ab omni vos tormentorum futurorum ſupplicio reddat inmunes; quique adpoſitas erga eum fecit emori flammas, ipſe in vobis perimat totius carneæ titillationis inlecebras: ut pro quo carnificum ignitis ſunt depaſta membra ſuppliciis, per eum donetur abtabilis lætitia populis Chriſtianis.*

* Acta. / *Cod. Ver.

* *Tunc Præſes inſaniens, in craticula juſſit eum aſſari, & combuſtum ſinapi & aceto perfundi: Miles autem Chriſti pſallebat, dicens:* Exaudi Domine, juſtitiam meam *& cetera. Cumque explicuiſſet pſalmum, penitus ſanatus eſt. Miniſtri verò pœnarum ab eodem igne conſumpti ſunt.* Cod. Veron. cum in mox recitata, tum in ſequenti Oratione paria habet de extincto igne, ac de Miniſtris ab eodem igne conſumptis. * Acta.

* *Poſt hoc autem juſſit Præſes ignem copioſum extra civitatem fieri, & Sanctum in eo concremari: qui illic projectus oravit; & ignis ita exſtinctus eſt, ut nec tempore* * Acta.

intendii remaneret ; & ipſe penitus illæſus apparuit . Tunc Præſes juſſit eum ferro vinctum in cuſtodiam reduci ; clauſoque oſtio carceris , tantus ſplendor ibidem refulſit , ut eodem lumine viſo , cuſtodes in Dominum Jeſum Chriſtum crediderint . Cod. Veron. pag. eàdem : *Adeſt , Domine , famoſi tui Martyris expectata illa ſollemnitas , * quo , pro tuo nomine decertans uſque ad ſanguinem , & flammas vicit, & hoſtem , & vinclis mancipatus & * carcere : qui ergo illi de inlatis pœnis dediſti ferre victoriam , da nobis non merentibus ejus ſuffragatione coronam : ut eo intercedente luceat in nobis flamma juſtitiæ , quo ſupplicante truces perſequentium evictæ ſunt flammæ .*

* leg. *qui*
*leg. *carceri*

*ADNOTAT.O CIII. pag.127.

Cod. Veron. pag.127. *Kal. Auguſti . Incipiunt Orationes in die S. Felicis :* Br. Moz. Tol. pag. 389. col.1. *Prid. Idus Auguſti . In feſto S. Felicis Martyris :* Gaudet Officio , & Hymno proprio .

* Hic Hymnus a Tamayo in Mart. Hiſp. To IV. die 1.Aug.pag. 330. tribuitur b.Iſidoro Epiſc. Hiſpal.

* H Y M N U S Trochaicus , Ad primas Veſp. pag.eàdem col.2.

FOns Deus vitę perbeanis , lux origo luminis ,
Aſpice plebem canentem feſta ſummi Martyris ,
*Excipe vota precantum , * ſume laudum carmina .*
En tui Felicis almi pangimus inſignia ,
Tu reſolve vincla linguæ , dans ſonora cantica ,
Ut tua ritè queamus promere magnalia .
Iſte namque Cęſareę urbis Mauritanię
Mundialis diſciplinæ dum ſtuderes litteris ,
*Artium famoſa * vabra te ſequendo deſerit .*
*Audiens * pleti fideles mox Gerundam pervenit ;*
Prędidis juſſu retentus truditur in carcere :
*Ferreis * baccis onuſtum conlocuntur Angeli .*
Siſtitur arę , cruentis ut litaret Idolis ;
Reſpuit infame factum , voce Chriſtum profitens :
Perſtrepit turba biſulcit , oſſa audens ungulis .
Nempe malis alligatus diſſipatur artubus ;
Fluctibus preſſo Marinis unda turgens ſubditur ,
*Angelus immixtus almis ora pandit * canticibus .*
*Omnia tormenta * forte * precucurrit pectore ;*
** Et poſtque pœnas , & catenas , ungulas , ac verbera ,*
Carcea clauſtra relinquens , migrat ad cęleſtia .
O nimis Gerunda fœlix , o beata Civitas ,
Nil malorum tu paveſcis freta tanto Martyre ;
Poſtulata promeretur quiſquis hic confluxerit .
Hic Dei virtute preſſi lancinantur Dęmones ,
Verberantur , vinciuntur , & cremantur acriter ;
*Atque fumus , & * favilia nil vigoris obtinet .*
Hic ſalus optata feſſis , ſed e cœlis profluit ;
Viſio cęcis pateſcit , lingua mutis advenit ,
** Surdas auris hic receptet , atque claudus exilit .*
Inde cuncti te precamur una ſumma Trinitas ,
Martyris ut impetrata noſtra tollas crimina ;
Noxia cuncta repellas , & ſecunda impercias .
Clerus hic vita niteſcat , & Sacerdos floreat :
Plebs fidelis quod requirit impetraſſe ſenciat ;
Omnis ętas , atque ſexus hoc Patrono gaudeat .
Gloria Patri , Natoque , ſemper & Paraclito
Laus , poteſtas , atque virtus , gratiarum copia ,
Quę Deum cuncta , fateatur ſęculorum ſęcula . *Amen.*

* *ſume*
* *verba*
* *plecti*
* *vaccis*
* *canticis*
* *forti*
* *percurrit*
* *Et poſt pœnas*
* *favilla*
* *Surdas aures hic recepłat*

S. Felicis meminit Prudentius in Lib. *Periſtephanon* Hymno 4. verſ. 29.

Parva Felicis decus exhibebit
Artubus Sanctis locuples Gerunda .

Beda, Uſuardus, & Ado longiori elogio de eo agunt hac die . Notus eſt etiam in Hieronymianis Martyrologiis , & Floro . S. Eulogius (ut notat Card. Baron.) *in memor. Sanctor.* inter alios Martyres, qui ſeſe martyrio ſponte obtulerunt , recenſet Felicem hunc , quem ait Cæſareà Mauritaniæ Gerundam uſque martyrio cupi-

cupidum perrexiſſe. De eodem Gregorius Turonenſis in libro *de gloria Martyrum* cap. 92. ubi agit de ejus miraculis.

Noſter Libellus pag. 129. habet: *Item aliæ cum Machabæis*. Scilicet Tarraconenſis Eccleſia unà cum S. Felicis triumphis Machabæorum victorias eadem ſolemnitate peragebat, ut ex orationibus liquet recitatæ rubricæ ſubiectis. Machabæos fratres ab ipſis primis Eccleſiæ ſæculis magna ſemper in veneratione fuiſſe, demonſtrant Patrum encomia apud Florentinium; & Martyrologiorum conſenſus. Hieronymiana imprimis ampliori eos phraſi commemorant, quæ in mediæ notæ codices irrepſit. Uſuardianum a Bollandiſtis editum perpaucis Bedam, Romanum parvum, & Adonem ſequitur, in hoc diſpar, quod eos primo loco annuntiet. Horum Feſtivitatis meminit S. Ambroſius in Epiſt. 40. novæ Edit. ad Theodoſium Imperatorem. Plura in ipſorum laudem legeſis apud eundem Florentinium, matris, & filiorum nomina ſingillatim enumerantem.

Cod. Veron. pag. 130. *VIII. Idus Auguſti*. *Incipit de Feſtivitate SS. Juſti & Paſtoris*. Brev. Moz. Tol. pag. 390. col. 2. *In feſto SS. Juſti & Paſtoris Martyrum*. Gaudet Officio, & Hymno proprio. ADNOTATIO CIV. pag. 130.

*H Y M N U S Trochaicus. ad primas Veſp. pag. eadem col. 3.

* Hic Hymnus eſt S. Arturii Serrani Epiſcopi Toletani. Vide Tamayum in Martyr. Hiſp. Tom. IV. die 6. Aug. pag. 397.

O Dei perenne verbum, Patris ore proditum,
Organum qui imbecille admovens Infantium,
Das eis ſpirare flatum, vocis ut promant ſonum.
Tu pius adeſto nobis, ſolve fibras gutturis,
Ora inſtrue loquellis, corda reple lacrymis,
Ut ſacrorum feſta dignis præcinamus canticis.
Ecce Juſtus, ecce Paſtor ambo juncti ſanguine,
Quos pia fraternitatis junxerat germanitas,
Invexit æqualis ſacratæ paſſionis unitas,
Hi tamen ſcholis retenti, dum inſtruuntur litteris;
Audientes quod Tyrannus intrat Urbem perſequens,
Illico ſcholam relinquunt, & tabellas abnuunt.
Appetunt curſu deinde Preſidis præſentiam.
Et crucem Chriſti ſequendo, corpus armant debile,
Quod triumphos paſſionis expediret fortiter.
Hoc repente Daciano nunciantes, inquiunt:
*Ecce * advenire Chriſtum profitentes parvuli,*
Mortis ultro Paſſionis atque cædis perpeti.
*Turbidus adeſt, inde * preſens concitans ſeviciam,*
Ad ſuos truces Miniſtros ut teneantur clamitat,
Fuſtibus jubens tenella diſſecari corpora.
Tunc ſacratas voces ecce adloquuntur invicem,
Tempus eſt accipere temporales ritè penas corporis,
Quo futurum poſſident gaudium cum Angelis.
Audiens mox Dacianus Martyrum conſtanciam,
Excitatus in furore dictat hanc ſententiam:
Et perempti ambo fratres morte dira intercidant.
Protinus eos furentes pertrahunt ſatellites
Ad locum campi patentem, quem ferunt laudabilem:
Enſe illic verberantur, laureantur ſanguine.
O locum verè beatum, quo cruor reconditur
Sanctus illo parvulorum ad ſalutem plebium:
Quoque multa ſanitatum ſigna egris conſluunt.
*Nempe hic divina virtus vincit iras * Dæmonium,*
Curat ulcus, membra ſanat, & dolores temperat;
Vota cunctorum receptat, & ruentes ſublevat.
Jam tuorum paſſione freta gaudet Civitas
Jure Complutenſis almo quo laveris ſanguine;
Et gemellis mox camænas redde vota debitus.
Hic, Deus, te poſtulamus ut precantes audias,
Pello morbos, ſolve vincla, & relaxa crimina;
Atque inlæſi futuram appetamus patriam.
Dominus tui amorem da tuis in ſervulis,
Temporale nil amemus, diligamus invicem;
Te ſequamur, te canamus, te fruamur perpetim.

* *Preſes*

* *Demonum*

Laus

Laus tibi per omne tempus Trinitas indifferens,
Laus, honor, virtuſque ſumma, ſingularis gloria;
Qua Deum te ſæculorum perſonet in ſæcula. *Amen.*

De his Prudentius In Hymno 4. *Periſtephanωn*. ver. 40.

Sanguinem JUSTI, cui PASTOR heret,
Ferculum duplex, geminumque donum
Ferre Complutum gremio * *juvabit*
Membra duorum.

* sl. *alligatum*

Iuſtus & Paſtor fratres, Martyres Complutenſes. Complutum Urbs Caſtellæ novæ ob Academiam celebris. Eorum Acta habes apud Surium Tomo 7. Amborum corpora detecta ſunt ab Arturio Epiſcopo, de quo plura apud Ildefonſum Tolet. lib. *de Script. Eccleſiaſt.* cap. 2. Meminit ſumma cum laude eorundem S. Eulogius in *memor. Sanctor.* Quæ de his Sanctis notavit Eminentiſſimus noſter Card. Baronius, ea fermè a Tillemontio repetuntur Tomo V. pag. 59. Plura vide apud Bollandianos To. VII. Junii pag. 451.

*ADNOTATIO CV. pag. 130.

Cod. Veron. pag. 130. *IIII. Idus Auguſti. Incipiunt Orationes in die S. Laurentii*. Brev. Moz. Tol. pag. 391. col. 3. *In feſto S. Laurentii Archidioconi, & Martyris*. Gaudet Officio, & Hymno proprio.

* HYMNUS. Ad primas Veſperas pag. 391. col. 4.

* Cento ex Prudentio. Vide in lib. *Catemerinωn* Hymnū II. de Paſſione S. Laurentii verſu 17. & ſeqq.

EN Martyris Laurentii
Armota pugnavit fides,
* *Quam vapor diutinus*
Decoxit exuſtum latus.
Fore hæc Sacerdos dixerat
* *Jam ſitus, adfixus cruci,*
Laurentium flentem videns
Crucis ſub ipſo ſtipite.
Deſiſte diſceſſu meo
Fletum * *dolentem fundere:*
Precedo, Frater, tu quoque
Poſt hoc ſequeris triduum.
Extremo vox Epiſcopi
Prænunciatrix gloriæ
Nihil feſellit: nam dies
* *Prædictam Palmam preſtitit.*
Hic Sancte Laurenti tuam
Nos paſſionem querimus:
Quod quiſque ſupplex poſtulat,
Cunctis fovendo præroga.
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu Paraclito,
Regnans per omne ſeculum. *Amen.*

* lege, *poſtquam*
* *Jam Xyſtus*
* Prud. *dolenter*.
* Prud. *Prædicta*

Doctiſſimi Bollandiani Patres in Obſervationibus ad Martyrologium Uſuardi hæc ſcribunt pag. 458. *De Sancto Laurentio notiora ſunt omnia*, ut inquit Florentinius, *quom ut aliquid addere opporteat*. Sic eſt; nam Martyrologia omnia, imo & Kalendaria vetuſtiſſima, ut eſt illud Polemei Silvii, & aliud a Bucherio editum, item Carthaginenſe, Allatianum, Frontonianum, & Sacramentaria, glorioſiſſimam in tota Eccleſia ejus paſsionem unanimiter recolunt; idque peculiare in hoc illuſtriſſimo Sancto obſervabis, quod ſolus ipſe, extra Redemptionis noſtræ & Apoſtolorum feſta, ſolus, inquam, inter mortales ſolenni & univerſali cultu celebritatem habeat, non Clero ſolum, ſed & populo præceptam, ſive quòd ſoli ipſi, origine non Iudæo, decreta ſit fere prima in Eccleſia feſtivitas. Præter Hieronymiana, ſic de Laurentio hodie Romanum parvum: *Romæ Laurentii*, *Archidiaconi*, *martyris*. Ado totus eſt in Actis ſuſe deducendis, quorum potiorem partem in Martyrologium ſuum tranſtulit Notkerus. At Uſuardus, compendioſiora ſectatus, maluit Bedæ elogium tranſcribere: ubi advertes, ſolam ex Adone præfixam palæſtram, ſeu mavis ſepulturæ locum, *Romæ via Tiburtina*; atque item ex eodem & Romano parvo, imo & aliquibus Hieronymianis, *Archidiaconi* titulum, jam olim a ſanctis Patribus raro exemplo tributum. Uſuardus vero, ſupra quam in fontibus legerat, ſcripſit *præſente Decio*. Rabano, Bedæ verbis præsſius inhærente; in quo non quidem *Decii præſentia*, *ſed Decii perſecutio* diſerte notatur, ab Adone etiam ex Actis expreſſa, iiſdem utrobique verbis: *Sub Decio*. Sed de hac re legendæ omnino ſunt diligentisſimæ Baronii Notationes ad hanc diem, ubi ex temporum ratione facile evincit, nec Sixti, nec Laurentii mar-

martyrium cum annis *Decii*, combinari poſſe, atque adeo pro *Decii*, ſcribendum *Valeriani*, alibi. Quanti porro facienda ſint vulgata Laurentii Acta, ex quibus & alia deſumuntur, alibi, docebit Card. Noriſius in fine diſſertationis tertiæ de epochis Syro-Macedonum à pag. 394. editionis Lipſienſis, ſubſcribentibus eruditis recentioribus. Quod ſi nec ipſa, quæ Laurentium ſeorſim ſpectant, Acta tutari poſſimus, facile aliunde jactura compenſabitur, ex tot SS. PP. elogiis, quæ colligi cœpta ſunt inter ſelecta Ruinartii à pag. 180. ubi ait: „ Quandoquidem S. Laurentii acta, qualia vulgo circumferuntur, vitiata ſunt, ejus Paſſionis notitiam aliunde repetere viſum eſt. Ex multis autem SS. PP. & Vet. Scriptorum Opuſculis, quæ de ejus Beatiſſimi martyris laudibus, & Paſſione ſcripta ſunt. Hymnum II. libri Periſtephanων, ſive de coronis, Aurelii Prudentii ſelegimus, quod ibi tota rerum geſtarum ſeries clare, & dilucidè continenter exponatur. Huic tamen ſubjungimus duo loca inſigniora ex S. Ambroſii Officiis, ne extrema aliquot tanti Martyris ad mortem pro Chriſto ſubeundam anhelantis verba tantopere celebrata, hic à nobis prætermiſſa nonnemo queratur. De eodem Martyre egregium ſermonem habuit S. Petrus Chryſologus, qui eſt inter editos 135. & quattuor B. Auguſtinus, ſcil. 302. & tres ſequentes novæ editionis præter alios tres in Appendicem rejectos, qui antea inter Sermones de Sanctis editi erant. Laurentium item laudat Auguſtinus paſſim variis in locis: de quo etiam extat ſermo S. Leonis Papæ, & tres habentur Homiliæ S. Maximi Taurinenſis Epiſcopi editæ in Bibliotheca Patrum. His adjuugi poſſunt S. Damaſus Papa carm. 18. 19. 20. 37. & 38. Gregorius Magnus, Fortunatus lib. 9. Poem. 14. Gregorius Turonenſis lib. de Gloria Martyrum cap. 42. & Lib. Hiſtor. cap. 30. & innumeri alii auctores, quos enumerare prolixius eſſet.

Hi ſunt indubitatæ fidei teſtes, & omni ſanè exceptione majores, quos ad aſſerendam S. Laurentii martyrii veritatem profero, de qua tamen dubitaſſe videtur novæ operum Cypriani editionis Oxonienſis illuſtrator, qui in notis ad Epiſtolam 80. ſe majora quam Martyrologiorum teſtimonia velle ait, ut de iis, quæ de Felici, Agapeto .... Laurentio, Epolyto, & aliis, quos ibi recenſet, narrantur, fieret certior. Sed quamvis S. Cyprianus nonniſi Quartum cum Xyſto animadverſum in Cœmiterio fuiſſe dicat, in eadem tamen Epiſtola plures quoque alios paulo poſt in eadem perſecutione interſectos fuiſſe his verbis declarat: *Sed & huic perſecutioni quotidie inſiſtunt Præfecti in Urbe, ut ſi qui ſibi oblati fuerint, animadvertantur, & bona eorum Fiſco vindicentur*. Cum itaque Cyprianus referat multos in Urbe Roma Chriſtianos paulo poſt B. Xyſti paſſionem martyrio affectos fuiſſe; quid ni credamus Laurentium, alioſque nonnullos, quos antiquiora Martyrologia celebrant, ex his fuiſſe, cum certiora aliunde habeamus ejuſdem rei argumenta?

Verùm etſi de iſtis martyribus non adeo certa haberemus teſtimonia, longe tamen aliter judicandum eſſet de S. Laurentio, de quo B. Auguſtinus Serm. 303. novæ Edit. ſic loquitur: *Quàm non poteſt abſcondi Roma, tam non poteſt abſcondi Laurentii corona*: Et Petrus Chryſologus Serm. jam laudato affirmat *egregii hujus Martyris merita nullam partem Orbis Romani ignorare*. Omitto cæteros, pro quibus ſufficiet unicus Leonis Magni locus, qui in Sermone de hoc B. Martyre ait, *a ſolis ortu uſque ad occaſum Leviticorum hominum coruſcante fulgore, quàm clarificatam eſſe Hieroſolymam Stephano, tam inluſtrem factam fuiſſe Romam Laurentio*. Aſt etiamſi tot SS. PP. ſcripta ad nos uſque non perveniſſent, Laurentii gloriæ præcones haberemus lapides ipſos tot Eccleſiarum, quæ in primis Eccleſiæ pacis temporibus in hujus Martyris honorem conſtructæ fuerunt. Unius apud Ravennam conſtructæ meminit Auguſtinus ex Pauli Libello, in Serm. 322. novæ Edit. alias quæ in Galliis extabant, Fortunatus, & Gregorius Turonenſis jam laudati commemorant. Sed cæteris inluſtrior eſt, quæ extra urbis Romæ muros in agro Verano etiamnum perſtat, ac inter VII. præcipuas, ideſt Parochiales Urbis Eccleſias locum obtinet; ſervatque etiamnum non modo B. Martyris reliquias, ſed etiam Inſtrumenta martyrii. Alia eſt Baſilica in Urbe S. Laurentii in Damaſo appellata, quòd ab hoc B. Pontifice conſtructa, vel potius reſtaurata, ac carminibus illuſtrata fuerit, cujus meminit Gregor. Magnus Dial. lib. 4. cap. 31. Item Baſilicam S. Laurentii a Longobardis

bardis incenſam in Nurſia Provincia idem Papa commemorat lib.3.Dial.cap.37.Certè jam rempore S. Auguſtini, inter præcipuos Romæ Patronos recenſebatur B. Laurentius, ut patet ex ejus Serm.296. nov. edit. ubi agens de SS. Reliquiis quæ Romæ aſſervabantur, unicum Laurentium cum Apoſtolis Petro, & Paulo ſiugulatim exprimit. Ingens miraculum ob ejuſdem Martyris ſepulcrum incaute apertum refert Greg. M. lib.3. Epiſtola 30. ad Conſtantinam Auguſtam, in qua Epiſtola multa reperies de ſumma cautela, quæ in contrectandis SS. Reliquiis adhiberi debet. Idem S. Pontiſex lib.2. Indict. 11. Epiſtola 33. ad Dynamium Patricium Galliarum tranſmittit Crucem parvulam, cui de cathenis S. Petri beneficia inſerta ſunt, quæ, inquit, illius quidem ad tempus ligaverunt, ſed veſtra colla in perpetuum à peccatis ſolvant. Per quatuor verò in circuitu partes, de B. Laureutii craticula, in qua peruſtus eſt, beneficia continentur.

Laurentii Martyrium ſub Daciana perſecutione contigiſſe refert Euſebius in Chronico ad annum 252. ſed hæc merito viſa ſunt Joſepho Scaligero intruſa in Euſebii textum, utpote quæ in nonnullis Codicibus deſunt, ut idem Scaliger obſervat in animadverſionibus num. MMCCLXVI. Melius in Hiſtoria lib. 6. cap.39. ubi eadem habentur, Fabianus pro Laurentio ponitur. Aliunde itaque repetendum eſt Beati Laurentii mortis tempus, nimirum ex Sancti Cypriani Epiſtola 80. ſuperius laudata, quam paullo ante ſuam Paſſionem, id eſt anno CCLVIII. ad Succeſſum conſcripſit. In ea Sixtus *in Cæmeterio animadverſus* dicitur *octavo Iduum Auguſtarum*, id eſt ſexta ejus menſis die. Quare cum inter Beati hujus Pontificis mortem, & Laurentii martyrium triduum interceſſerit, ad diem ejuſdem menſis decimam ſancti Laurentii paſſio referenda eſt, qua quidem die ejus Feſtum in Kalendariis Bucheriano, & Carthaginienſi, in Martyrologiis tam vetuſtis quam recentioribus, in Liturgiis Romana, Gothica, & Mozarabica, aliiſque Faſtis Eccleſiaſticis recolitur. Apud Græcos celebre etiam fuit hujus ſancti Martyris nomen, cujus Feſtum, ut apud Latinos, die decima menſis Auguſti celebrant. Quin & initio libri.I. Excerptorum Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Theodori Lectoris refertur, Pulcheriam Auguſtam in ejuſdem Martyris honorem baſilicam Conſtantinopoli erexiſſe, eaque videtur eſſe, quam, teſte Procopio lib.I. de ædificiis Juſtiniani, idem Imperator auxit ; & in meliorem ſormam reduxit.

AURELII PRUDENTII.

Hymnus de Martyrio Sancti LAURENTII: Ex lib. Periſtephanωn Hymn. 2.

ANtiqua fanorum parens,
Jam Roma Chriſto dedita,
Lourentio victrix duce
Ritum triumphas barbarum.
Reges ſuperbos viceras,
Populoſque frenis preſſeras,
Nunc monſtruoſis idolis
Impenis imperii jugum.
Hæc ſola deerat gloria
Urbis togatæ inſignibus,
Feritate capta gentium
Domoret ut ſpurcum lovem.
Non turbulentis viribus
Coſſi (a) *Comilli aut Cæſaris;*
Sed Martyris Laurentii
Non incruento prælio.
Armata pugnovit fides
Proprio cruoris prodiga;
Nam morte mortem diruit,
Ac ſemet impendit ſibi.
Fortè hoc Sacerdos dixerat
Iam XYSTUS adfixus cruci (b),
Laurentium fluentem videns
Crucis ſub ipſo ſtipite:
Deſiſte diſceſſu meo
Fletum dolenter fundere:
Præcedo, frater; tu quoque
Poſt hoc ſequeris triduum.

Extre-

(a) Tres Romanorum celeberrimi. Coſſus Velentes delevit, Camillus Gallos Capitolium obſidentes oppreſſit, Cæſar tandem nomen Imperatoribus dedit: De his paſſim in Hiſtoricis Romanis.

(b) *Animadverſus* tamen dicitur apud Cyprianum epiſt. 80. nov. edit. Ejus Feſtum notatur in Kalendario Carthaginenſi, ac ceteris Martyrologiis die 6. Auguſti. Eccleſiæ ipſius nomini ſacratæ via Appia meminit Gregorius M. lib. 4. Dialog. cap. 26.

Extrema vox Epiſcopi
Prænuntiatrix gloriæ
Nihil feſellic: nam dier
Prædicta palmam præſtitit.
Qua vace, quantis laudibus
Celebraba mortis ardinem?
Quo paſſionem carmine,
Digne retexens concinom?
Hic primus e ſeptem viris (a)
Qui ſtant ad aram proximi,
Levita ſublimis gradu,
Et ceteris præſtantior;
Clauſtris ſacrorum præerat,
Cæleſtis arcanum domus
Fidis gubernans clavibus,
Votaſque diſpenſans opes.
Verſat famem pecuniæ
Præfectus Urbi regiæ,
Miniſter inſani ducis,
Exactor auri & ſanguinis:
Qua vi latentes eruat
Nummas, operta exiſtimans
Tolenta ſub ſacrariis,
Cumuloſque congeſtos tegi:
Laurentium ſiſti jubet;
Exquirit arcam ditibus
Maſſis refertam, & ſulgidæ
Montes monetæ conditos.
Soletis, inquit, conqueri,
Sævire nos juſto amplius,
Cum Chriſtiana corpara
Pluſquam cruente ſcindimus.
Abeſt atrocioribus
Cenſura ſervens motibus:
Blande & quietè efflagito
Quod ſponte obire debeas.
Hunc eſſe veſtris argiis (b)
Moremque & artem proditum eſt,
Hanc diſciplinam fœderis,
Libent ut auro antiſtites:
Argenteis ſcypis ferunt
Fumare ſacrum ſanguinem,
Auroque nocturnis ſacris
Adſtare fixos cæreos.
Tum ſumma cura eſt fratribus,
Ut ſermo teſtatur loquax,
Offerre fundis venditis
Seſtertiorum millia.
Addicta avorum prædia
Fœdis ſub auctionibus
Succeſſor exheres gemit,
Sanctis egens parentibus.
Hæc occuluntur abditis
Eccleſiarum in angulis:
Et ſumma pietas creditur,
Nudare dulces liberos.
Deprome theſauros malis
Suadendo quos præſtigiis
Exaggeratos obtines:
Nigrante quos claudis ſpecu.
Hoc poſcit uſus publicus,
Hoc fiſcus, hoc ærarium,
Ut dedita ſtipendiis
Ducem juvet pecunia.
Sic dogma veſtrum eſt, audia:
Suum quibuſque reddito.
En Cæſar agnoſcit ſuum
Numiſma nummis inditum.
Quod Cæſaris ſcis, Cæſari
Da: nempe juſtum poſtulo.
Ni fallor, at ullam tuus
Signat Deus pecuniam.
Nec cum veniret aureos
Secum Philippas (c) *detulit:*
Præcepta ſed verbis dedit,
Inanis à marſupio.
Implete dictorum fidem,
Quæ vos per orbem venditis:
Nummas libenter reddite;
Eſtate verbis divites.
Nil aſperum Laurentius
Refert ad iſta, aut turbidum:
Sed ut paratus abſequi,
Obtemperanter annuit.
Eſt dives, inquit, non nego,
Habetque noſtra Eccleſia
Opumque & auri plurimum:
Nec quiſquam in orbe eſt ditior.
Is ipſe tantum non habet
Argenteorum ænigmatum (d)
Auguſtus arcem poſſidens,
Cui uummus omnis ſcribitur.
Sed nec recuſo prodere
Locupletis arcam Numinis:

(a) Apud Romanos, inquit Sozomenns lib 7. eap. 19. Diaconi non plures ſunt hactenus, quàm ſeptem, inſtar eorum qui ab Apoſtolis primùm ordinati ſunt. Apud alios vero haud quaquam definitus eſt diaconorum numerus. Videſis Commentarium prævium Mabillonii in ordinem Romanum cap. 3.

(b) Orgiæ, quo nomine quælibet ſaera apud Græcos ſignificabantur, teſte Servio; quamvis poſtea ſingularius Bacchi ſacris hæc vox attributa ſit, ſic dicta ab orgi, id eſt, ſuror ſeu impetus, quo ejuſmodi ſacra peragebantur.

(c) Geuus nummi ſic appellatum à Philippo Macedonnm rege. Vide Horatium lib. 2. epiſt. I. ad Auguſtum.

(d) Sic nummos appellat, quod Imperatoris effigie ſignati ſint. Et infra omnis nummus Auguſto ſcriptus dicitur, quod in eis præter Imperatoris effigiem ejus nomen inſcriberetur.

Vulgabo cuncta, & proferam
Pretioſa quæ Chriſtus tenet.
Unum, ſed orans flagito,
Induciarum paullulum
Quo fungar efficacius
Promiſſionis munere:
Dum tota digeſtim mihi
Chriſti ſupellex ſcribitur:
Nam calculanda primitus,
Tum ſubnotanda eſt ſummula.
Lætus tumeſcit gaudio
Præfectus, ac ſpe devorat
Aurum, velut jam conditum
Domi maneret, geſtiens.
Pepigere tempus tridui:
Laudatus inde abſolvitur
Laurentius, ſponſor ſui,
Et ſponſor ingentis lucri.
Tribus per urbem curſitat
Diebus, infirma agmina,
Omneſque qui poſcunt ſtipem
Cogens in unum & congregans.
Illic utriſque obtutibus
Orbes cavatos præferens,
Baculo regebat prævio
Errore nutantem gradum.
Et claudus infracto genu,
Vel crure trunco ſemipes,
Breviore planta ex altera,
Greſſum trahebat imparem.
Eſt ulceroſis artubus,
Qui tabe corrupta fluat:
Eſt, cujus arens dextera
Nervos in ulnam contrahat.
Tales plateis omnibus
Exquirit, aſſuetos ali
Eccleſiæ matris penu,
Quos ipſe promus (a) noverat.
Recenſet exin ſingulos,
Scribens viritim nomina;
Longo & Locatos ordine
Adſtare pro templo jubet.
Præſcriptus & jam fluxerat
Dies, furebat fervido
Judex avarus ſpiritu,
Promiſſa ſolvi efflagitans.
Tum Martyr: Adſiſtas velim,
Coramque diſpoſitas opes
Mirare, quas noſter Deus
Prædives in ſanctis habet.
Videbis ingens atrium
Fulgere vaſis aureis,
Et per patentes porticus
Structos talentis ordines
It ille, nec pudet ſequi.
Ventum ad ſacratam januam:
Stabant catervæ pauperum,
Inculta viſu examina.
Fragor rogantum tollitur:
Præfectus horreſcit ſtupens,
Converſus in Laurentium,
Oculiſque turbatis minax.
Contra ille: Quid frendens, ait;
Minitaris? aut quid diſplicet?
Num ſordida hæc aut vilia?
Num deſpuenda exiſtimas?
Aurum quod ardenter ſitis,
Effoſſa gignunt rudera;
Et de metallis ſqualidis
Pœnalis excudit labor:
Torrens, vel amnis turbidis
Volvens arenis implicat:
Quod terrulentum ac ſordidum
Flammis neceſſe eſt decoqui.
Pudor per aurum ſolvitur:
Violatur auro integritas:
Pax occidit, fides perit,
Leges & ipſæ intercidunt.
Quid tu venenum gloriæ
Extollis & magni putas?
Si quæris aurum verius,
Lux eſt & humanum genus.
Hi ſunt alumni luminis,
Quos corpus arctat debile,
Ne per ſalutem viſcerum,
Mens inſoleſcat turgida.
Cum membra morbus diſſecat,
Animus viget robuſtior:
Membris viciſſim fortibus
Vis ſauciatur ſenſuum.
Nam ſanguis in culpam calens
Minus miniſtrat virium,
Si fervor effetus malis
E lumbe virus contrahat.
Si fortè detur optio,
Malim dolore aſperrimo
Fragmenta membrorum pati,
Et pulcher intus vivere.
Committe formas peſtium,
Et confer alternos lues.
Carniſne morbus fœdior
An mentis & morum ulcera?
Noſtri per artus debiles,
Intus decoris integri
Senſum venuſti innoxium
Languores expertes gerunt.
Veſtros valentes corpore
Interna corrumpit lepra;
Errorque mancum claudicat,
Et cæca fraus nihil videt.

Quem-

(a) Sic ex vetuſtiſſimo Cod. Regio legendum. In aliis Mss. *primus*.

Quemvis cuorum divitum,
Qui veſte & ore prænitent, (a)
Magis probabo debilem,
Quam quis meorum eſt pauperum.
Hunc qui ſuperbit ſerico,
Quem currus inflatum vehit:
Hydrops aquoſus lucido
Tendit veneno intrinſecus.
Aſt hic avarus contrahit
Manus recurvas, & volam
Plicans aduncis unguibus,
Laxare nervos non valet.
Iſtum libido fœtida
Per ſcorta tractum publica
Luto & cloacis inquinat,
Dum ſpurca mendicat ſtupra.
Quid ille fervens ambitu,
Sitimque honoris æſtuans?
Merſiſne anhelat febribus
Atque igne venarum furit?
Quisquis cacendi intemperans
Silenda prurit prodere;
Vexatur, & ſcalpit jecur,
Scabiemque cordis ſuſtinet.
Quid invidorum pectorum
Strumas retexam turgidas?
Quid purulenta & livida
Malignitatum vulnera?
Tu:e ipſe, qui Romam regis (b)
Contemtor æterni Dei
Dum dæmonum ſordes colis,
Morbo laboras regio.
Hi quos ſuperbus deſpicis,
Quos exſecrandos judicas:
Brevi ulceroſos exuent
Artus, & incolumes erunt.
Cum carne corruptiſſima
Tandem ſoluti ac liberi,
Pulcherrimo vitæ ſtatu
In arce lucebunt Patris:
Non ſordidati aut debiles,
Sicut videntur interim;
Sed purpurantibus ſtolis
Clari, & coronis aureis.
Tum ſi facultas ſuppetat,
Coram tuis obtutibus,
Iſtos potentes ſæculi
Velim recenſendos dari.
Pannis videres obſitos,
Et muculentis naribus,
Mentum ſalivis uvidum,
Lippoſque palpebra putri,
Peccante nil eſt tetrius,
Nil tam leproſum, aut putidum:
Cruda eſt cicatrix criminum
Oletque ut antrum tartari.
Animabus inverſa vice
Corrupta forma infligitur;
Quas pulcher aſpectus prius
In corpore oblectaverat.
En ergo nummos aureos,
Quos proximè ſpoponderam:
Quos nec favillis obruat
Ruina, nec fur ſubtrahat.
Nunc addo gemmas nobiles,
Ne pauperem Chriſtum putes
Gemmas coruſci luminis,
Ornatur hoc templum quibus.
Cernis ſacratas virgines:
Miraris intactas anus:
Primique poſt damnum thori,
Ignis ſecundi neſcias.
Hoc eſt monile Eccleſiæ:
His ille gemmis comitur:
Dotata ſic Chriſto placet:
Sic ornat altum verticem.
Eccum talenta: ſuſcipe;
Ornabis urbem Romulam:
Ditabis & rem Principis,
Fies & ipſe ditior.
Ridemur, exclamat fremens
Præfectus, ac miris modis
Per tot figuras ludimur,
Et vivit inſanum caput!
Impune tentas, furcifer,
Strophas cavillo mimico
Te nexuiſſe exiſtimas,
Dum ſcurra ſaltas fabulam?
Concinna viſa urbanitas,
Tractare noſmet ludicris?
Ergon cachinnis venditus
(c) Acroma feſtivum fui?
Adeone nulla auſteritas,
Cenſura nulla eſt faſcibus?
Adeon ſecurem publicam
Mollis retundit lenitas?
Dicis: Libenter oppetam,
Votiva mors eſt martyri:
Eſt iſta vobis, novimus,
Perſuaſionis vanitas.
Sed non volenti impertiam,
Præſtetur ut mortis cita

(a) Sie ex Cod. Ms. Sancti Michaelis in Periculo maris. Edit. *pænitent*. Forte *& auro*, pro *ore* reponendum eſſet.

(b) Præfectum Urbis alloquitur, de cujus poteſtate & prærogativis, vide L. Feneſtellam cap.6. & ex recentioribus Librum Felicis Contelorii de *Præfecto Urbis*.

(c) Acroma ſeu potius Græcè ἀκρόαμα, id eſt feſtiva narratio, quo nomine etiam talis narrationis auditio, ſeu auditor quandoque deſignatur. Vide Ciceron. pro Archia, & pro Sextio.

Compendioſus exitus:
Perire raptim non dabo.
Vitam teneba, & differam
Pœnis morarum jugibus,
Et mors inextricabilis
Langos dolores protrahet.
Prunas tepentes ſternite,
Ne fervor ignitus nimis
Os contumacis occupet,
Et cordis intret abdita.
Vapor ſeneſcens gens longueat:
Qui fuſus afflatu levi,
Tormenta ſenſim temperet
Semi-uſtulati corporis.
Bene eſt, quod ipſe ex omnibus (a)
Myſteriarches incidit:
Hic ſolus exemplum dabit,
Quid mox timere debeant.
Conſcende conſtratum rogum,
Decumbe digno lectulo:
Tunc, ſi libebit, diſputa,
Nil eſſe Vulcanum meum.
Hæc fante Præfecto, truces
Hinc inde tortores parant
Nudare amictu Martyrem,
Vincire membra & tendere.
Illi os decore ſplenduit,
Fulgorque circumfuſus eſt.
Talem revertens legifer
De monte vultum detulit:
Judæa quem plebs aureo
Bove inquinaua & de color
Expavit, & faciem retro
Detorſit impatiens Dei.
Talemque, & ille prætulit
Oris coruſci gloriam
Stephanus, per imbrem ſaxeum
Cælos apertos intuens.
Illuminatum hoc eminus (b)
Recèns piatis fratribus,
Baptiſmo quos nuper datum
Chriſti capaces fecerat.
Aſt impiorum cæcitas,
Os oblitum noctis ſitu,
Nigrante ſub velamine
Obducta, clarum non videt.
Ægyptiæ plagæ in modum:
Quæ cum tenebris barbaros
Damnaret, Hebræis diem
Sudo exhibebat lumine.

Quin ipſa odoris qualitas,
Aduſta quam reddit cutis,
Diverſa utroſque permovet;
His nidor, illis nectar eſt.
Idemque ſenſus diſpari
Variatus aura, aut adficit
Horrore nares vindice,
Aut mulcet oblectamine.
Sic ignis æternus Deus:
Nam Chriſtus ignis verus eſt;
Is ipſe complet lumine
Juſtos, & urit noxios.
Poſtquam vapor diutinus
Decoxit exuſtum latus,
Ultro è cataſta Judicem
Compellat affatu brevi.
Converte partem corporis
Satis crematam jugiter:
Et foc periclum, quid tuus
Vulcanus ardens egerit.
Præfectus inverti jubet.
Tunc ille: coctum eſt, devora;
Et experimentum cape,
Sit crudum an aſſum ſuavius.
Hæc ludibundus dixerat;
Cælum deinde ſuſpicit,
Et congemiſcens obſecrat,
Miſeratus urbem Romulam.
O Chriſte, numen unicum,
O ſplendor, o virtus Patris,
O factor orbis & poli,
Atque auctor horum mœnium!
Qui ſceptra Romæ in vertice
Rerum locaſti, ſanciens
Mundum Quirinali togæ (c)
Servire, & armis cedere:
Ut diſcrepantum gentium
Mores & obſervantiam,
Linguaſque, & ingenia, & ſacra
Unis domares legibus.
En omne ſub regnum Remi
Mortale conceſſit genus:
Idem loquuntur diſſoni
Ritus, id ipſum ſentiunt.
Hoc deſtinatum, quo magis
Jus Chriſtiani nominis,
Quodcumque terrarum jacet,
Uno illigaret vinculo.
Da, Chriſte, Romanis tuis,
Sit Chriſtiana ut civitas:

Per

(a) Sic Laurentium Archidiaconum apellat, quòd Diaconi fideles de myſteriis erudirent.
(b) Ideſt fulgorem, de quo verſ. 363. recens baptizati, non vero gentiles viderunt.
(c) *Quirinus* Romuli cognomen, a quo Romani *Quirites* dicti, & Quirinalia quæ ad eos attinebant, ut hic *togæ Quirinales*. Porro incertum eſt a quo Romulus id cognomen acceperit; an a Marte, qui Romuli pater dicebatur, quemque Romani, dum ſæviret, *Gradivum*, dum mitis eſſet, *Quirinum* appellabant? An ab ejus haſta, quam Sabini *curim* ſeu *Quirim* nominabant. Titus Livius lib. 1. Decad. 1. ait, Romanos *Quirites* dictos fuiſſe ob Sabinorum cum eis unionem. Iſti autem *Curites*, ſeu *Quirites* a *Curibus* ſua ipſorum urbe dicti ſunt.

Per quam dediſti, ut ceteris
Mens una ſacrorum foret.
Confœderantur omnia
Hinc inde membra in Symbolum.
Manſueſtit orbis ſubditus,
Manſueſcat & ſummum caput.
Advertat abjunctas plagas
Coire in unam gratiam:
Fiat fidelis Romulus,
Et ipſe jam credot Numa.
Confundit error Troicus
Adbuc Catonum curiam,
Veneratus occultis focis,
Phrygum penates exules.
Janum bifrontem & (a) Sterculum
Colit ſenatus, (horreo
Tot monſtra patrum dicere)
Et feſta Saturni lenis.
Abſterge, Chriſte, hoc dedecus;
Emitte Gabriel tuum;
Agnoſcat ut verum Deum
(b) Errans Juli cæcitas.
Et jam tenemus obſides
Fidiſſimos hujus ſpei:
Hic nempe jam regnant duo
Apoſtolorum Principes.
Alter vocator gentium;
Alter cathedram poſſidens
Primam recludit, creditas
Æternitatis januas.
Diſcede adulter Jupiter,
Stupro ſororis oblite
Relinque Romam liberam
Plebemque jam Chriſti. Fuge.
Te Paulus hinc exterminat,
Te ſanguis exturbat Petri:
Tibi id, quod ipſe armoveras,
Factum Neronis officit.
Video futurum Principem
Quandoque qui ſervus Dei
Tetris ſacrorum ſordibus
Servire Romam non ſinat.
Qui templa claudat vectibus:
Valvas eburnas obſtruat:
Ne ſuſta damnet limina,
Obdens aenos peſſulos.
Tunc pura ob omni ſanguine
Tandem nitebunt marmora:
Stabunt & aera innoxia
Quæ nunc habentur idola.
Hic finis orandi fuit
Et finis idem vinculi
Carnalis: erupit volens
Votem ſecutus ſpiritus.
Vexere corpus ſubditis
(c) Cervicibus quidam patres:
Quos mira libertas viri
Ambire Chriſtum ſuaſerat.
Repens medullas indoles
Afflarat, & coegerat
Amore ſublimis Dei
Odiſſe nugas priſtinas.
Refrixit ex illo die
Cultus Deorum turpium:
Plebs in ſacellis rarior:
Chriſti ad tribunal curritur.
Sic dimicans Laurentius
Non enſe præcinxit latus:
Hoſtile ſed ferrum retro
Torquens in Auctorem tulit.
Dum dæmon invictum Dei
Teſtem laceſſit prælio,
Perfoſſus ipſe concidit,
Et ſtratus æternum jacet.
Mors illa ſancti Martyris,
Mors vera templorum fuit:
(d) Tunc Veſta palladios lares
Impune ſenſit deſeri.
Quidquid Quiritum ſueverat
(e) Orare Simpuvium Numæ,
Chriſti frequentans atria
Hymnis reſultat Martyrem.
Ipſa & Senotus lumina,
Quondam luperci, & flamines,
Apoſtolorum & Martyrum
Exſoſtulantur limina.
Videmus illuſtres domos
Sexu ex utroque nobiles,
Offerre votis pignora
Clariſſimorum liberùm.

Vit-

(a) Stereulus teſte Lactantio lib. 1. de falſa religione cap. 20. in Deos relatus, *quod ſtercorandi agri primus rationem induxerit*. Alios Deos & homines hic memoratos norunt omnes.

(b) Julis ſeu Aſcanius Æneæ filius, a Quo Romani ducunt originem.

(c) Hi Juſtinus & Hyppolitus dicuntur in Actis vulgatis Sancti Laurentii, & apud Adonem.

(d) Lares dii domeſtici, qui domos ſervare putabuntur: unde Prudentius eos *Palladios* vocat a Palladis ſtatua, quæ in templo Veſtæ ſervata Urbem inexpugnabilem reddere dicebatur. Hæc ſtatua antea Trojæ celebris fuerat, de qua paſſim Homerus, & Virgilius. Dicitur vulgo *Palladium*.

(e) Cod. S. Michaelis habet, *ornare Simpuvium Numę*. De Numę Simpuvio Juvenal. Satyr. 6. Simpuvium vas erat parvum, in quo Diis libabant. Norunt omnes Numam Pompilium ſecundum Romanorum regem, omnia ferè eorum religionis ſacra, & ceremonias inſtituiſſe.

Vittatus olim Pontifex
Accitur in ſignum Crucis;
Ædemque, Laurenti, tuam
Veſtalis intrat Claudia. (a)
O ter, quaterque, & ſepties
Beatus urbis incola;
Qui te ac tuorum comminus
Sedem celebrat oſſium:
Cui propter advolvi licet;
Qui fletibus ſpargit locum;
Qui pectus in terram premit
Qui vota fundit murmura.
Nos Voſco Iberus dividit
Binis remotos Alpibus
Trans Cottianorum juga
Trans & Pyrenas ninguidos.
Vix fama nota eſt, abditis
Quam plena ſanctis Roma ſit,
Quam dives urbanum ſolum
Sacris ſepulcris floreat.
Sed qui caremus his bonis,
Nec ſanguinis veſtigia
Videre coram poſſumus:
Cælum intuemur eminus.
Sic Sancte Laurenti, tuam
Nos paſſionem quærimus:
Eſt aula nam duplex tibi,
Hic corporis; mentis polo.
Illic inenarrabili
Allectus urbi municeps,
Æternæ in arce curiæ
Geſtas coronam civicam.
Videor videre illuſtribus
Gemmis coruſcantem virum:
Quem Roma cæleſtis ſibi
Legit perennem Conſulem.
Quæ ſit poteſtas credita
Et muneris quantum datum,
Probant Quiritum gaudia
Quibus rogatus annuis.
Quod quiſque ſupplex poſtulat;
Fert impetratum proſperè:
Poſcunt licenter, indicant,
Et triſtis haud ullus redit.
Qui præſto ſemper adſies,
Tuoſque alumnos urbicos
Lactante complexus ſinu
Poterno amore nutrias.
Hos inter, o Chriſti decus,
Audi poetam ruſticum,
Cordis fotentem crimina,
Et facta prodentem ſua.
Indignus, agnoſco & ſcio,
Quem Chriſtus ipſe exaudiat;
Sed per patronos Mortyres
Poteſt medelam conſequi.
Audi benignus ſupplicem
Chriſti reum Prudentium:
Et ſervientem corpori,
Abſolve vinclis ſæculi.

Excerpta ex Officiis

SANCTI AMBROSII DE BEATO LAURENTIO

Ex lib.1. Officiorum cap.41.

NON prætereamus etiam Sanctum Laurentium, qui cum videret Xiſtum Epiſcopum ſuum ad martyrium duci, flere cœpit, non paſſionem illius, „ ſed ſuam remanſionem. Itaque his verbis appellare cœpit: Quo progrederis ſine „ filio pater? Quo Sacerdos Sancte ſine Diacono properas? Nunquam ſacrificium „ ſine miniſtro offerre conſueveras. Quid ergo in me diſplicuit Pater? Numquid „ degenerem probaſti? Experire certè, utrum idoneum Miniſtrum elegeris, cui com- „ miſi-

(a) Hæe, ut refert Suetonius in Tiberio cap. 2. fratrem injuſſu populi triumphantem, aſcenſo ſimul curru, uſque in Capitolium proſecuta eſt, ne vetare, aut intercedere fas cuiquam Tribunorum eſſet. Alia fuit Claudia matrona, quæ in pudicitiæ experimentum fertur cingulo navim traxiſſe, in qua erat Deorum Mater. De hac Sueton. ibid. Tit. Liv. Decad. 3. lib. 9. Ovid. Faſ. lib. 4. Valer. Max. &c.

„ miſiſti Dominici Sanguinis conſecrationem. (*a*) Cui conſummandorum conſortium
„ Sacramentorum, huic conſortium tui ſanguinis negas? Vide ne periclitetur judicium
„ tuum, dum fortitudo laudatur. Abiectio diſcipuli, detrimentum eſt magiſtri. Quid
„ quod, illuſtres & prꝑſtantes viri diſcipulorum certaminibus magis, quam ſuis vincunt.
„ Denique Abraham filium obtulit, Petrus Stephanum præmiſit: & tu, Pater, oſtende
„ in filio virtutem tuam: offer quem erudiſti, ut ſecurus judicii tui, comitatu
„ nobili pervenias ad coronam. Tunc Xyſtus: Non ego te, fili, relinquo, ac deſero; ſed majora tibi debentur certamina. Nos quaſi ſenes levioris pugnæ curſum recipimus; te quaſi juvenem manet glorioſior de tyranno triumphus. Mox venies: flere deſiſte. Poſt triduum me ſequeris. Inter Sacerdotem & Levitam hic medius numerus deeſt. Non erat tuum ſub magiſtro vincere, quaſi adjutorem quæreres. Quid conſortium paſſionis meæ expetis? Totam tibi hæreditatem ejus dimitto. Quid præſentiam meam requiris? Infirmi diſcipuli magiſtrum præcedant; fortes ſequantur, ut vincant ſine magiſtro, qui jam non indigent magiſterio. Sic & Elias Eliſæum reliquit. Tibi ergo commendo noſtræ virtutis ſucceſſionem.

Talis erat contentio, digna ſanè, de qua certarent Sacerdos & miniſter, quis prior pateretur pro Chriſti nomine. In fabulis ferunt (*b*) tragicis excitatos theatri magnos eſſe plauſus, cum ſe Pylades Oreſtem diceret; Oreſte, ut erat, Oreſtem ſe eſſe aſſeveraret, ille ut pro Oreſte necaretur; Oreſtes, ne Pyladem pro ſe pateretur necari. Sed illis non licebat vivere, quod uterque eſſet parricidii reus; alter qui feciſſet, alter qui adjuviſſet. Hic Laurentium Sanctum ad hoc nullus urgebat, niſi amor devotionis; tamen & ipſe poſt triduum, cum, illuſo tyranno, impoſitus ſuper craticulam exureretur: *Aſſum* (*c*) *eſt*, inquit, *verſa & manduca*. Ita animi virtute vincebat ignis naturam.

Item ex libro 2. Officiorum ejuſdem Sancti Ambroſii cap. 28.

TAle aurum ſanctus Martyr Laurentius Domino reſervavit: a quo cum quærerentur theſauri Eccleſiæ, promiſit demonſtraturum ſe. Sequenti die pauperes duxit. Interrogatus ubi eſſent theſauri quos promiſerat, oſtendit pauperes, dicens (*d*): *Hi ſunt theſauri Eccleſiæ*. Et verè theſauri, in quibus Chriſtus eſt, in quibus Chriſti fides eſt. Denique Apoſtolus ait: *Habemus theſaurum in vaſis fictilibus*. Quos meliores theſauros habet Chriſtus, quam eos in quibus ſe eſſe dixit? Sic enim ſcriptum eſt: *Eſurivi, & dediſtis mihi manducare; ſitivi, & dediſtis mihi bibere; hoſpes eram, & collegiſtis me*. & infra: *Quod enim uni horum feciſtis, mihi feciſtis*. Quos meliores Jeſus habet theſauros, quam eos in quibus amat videri? Hos theſauros demonſtravit Laurentius, & vicit, quòd eos nec perſecutor potuit auferre.

Itaque Joachim, qui aurum in obſidione ſervabat, nec diſpenſabat alimoniæ comparandæ, & aurum vidit diripi, & ſe in captivitatem deduci. Laurentius, qui aurum Eccleſiæ maluit erogare pauperibus, quàm perſecutori reſervare, pro ſingulari ſuæ interpretationis vivacitate ſacram Martyrii accepit coronam.

Nun-

(*a*) Hic locus in nova editione a PP. Benedictinis reſtitutus eſt ex omnibus fere codd. mſs. & ex editionibus Romanam antecedentibus. Verum hæc verba *Dominici Sanguinis d ſpenſationem, cui erogandorum*, primi non invexere Romani editores. Etenim reperiuntur in antiquiſſimo cod. Ms. Foſſatenſi, qui annos 800. videtur ſuperare, in Actis ſcilicet Sancti Sixti. Cæterum *conſecrationis, & diſpenſationis* verba idem hic deſignant, diaconi miniſterium Pontifici celebranti adſiſtentis, & populo ſacra diſtribuentis. Sic Auguſtinus ſermone 304. ait: *Laurentium Romę Diaconi officium geſſiſſe, ibique ſacrum Chriſti Sanguinem miniſtraſſe*. Et Patres Hiſpani in Miſſali Mozarabum: *cui Sixtus cuncta myſteriorum miniſteria tranſigenda commiſerat*.

(*b*) Vide Ciceron. lib. 5. de fine boni, & mali.

(*c*) Auguſtin. Serm. 303. *Jam flamma aſtus, ſed patientia tranquillus*. Jam, inquit, *coctum eſt; quod ſupereſt, verſate me, & manducate*. Vid. Serm. S. Petri Chryſologi laudatum.

(*d*) Auguſtin. ibid. „ *Reſpondit*: Hæ ſunt divitiæ Eccleſiæ &c. „

Digitized by Google

Nunquam dictum eſt Sancto Laurentio: Non debuiſſi erogare theſauros Eccleſiæ, vaſa Sacramentorum vendere. Opus eſt ut quis fide ſincera, & perſpicaci providentia munus hoc impleat. Sanè ſi in ſua quis deriyar emolumenta, crimen eſt; ſin verò pauperibus erogat, captivum redimit, miſericordia eſt. Nemo enim poteſt dicere, Cur pauper vivit: nemo poteſt queri quia captivi redempti ſunt: nemo poteſt accuſare, quia templum Dei ædificatum eſt: nemo poteſt indignari; quia humandis fidelium reliquiis ſpatia laxata ſunt: nemo poteſt dolere, quia in ſepulturis Chriſtianorum requies defunctorum eſt. In his tribus generibus vaſa Eccleſiæ etiam initiata confringere, conflare, vendere, licet.

* ADNOTATIO CVI. Cenſent vulgò omnes ferè Scriptores S. Laurentium Hiſpanum fuiſſe. At cum id, neque ex hymno Prudentii, neque ex ullo probatæ fidei antiquo teſte confirmari poſſit, certiora ab ipſis expectantur argumenta, ut idipſum affirment. Acta Sanctiſſimi Martyris, quæ vulgò circumferuntur, maximè vitiata ſunt. Momenta, quæ ad id probandum afferri poſſenr, expenderunr omnes Eccleſiaſticarum rerum Tractatores. Inter præcipua verò ſacræ Hiſpanicæ antiquitatis monumenta, quæ ex primis illius Eccleſiæ temporibus ad noſtram uſque ætatem pervenerunt, jure merito computabitur noſter Libellus Gothico-Hiſpanus. At ipſe vulgari opinioni mirabiliter adverſatur. Nam S. Laurentii Feſtum diem, magnum, atque ſolemnem, cæteriſque, poſt Apoſtolicos, glorioſiorem, pag. 130. tribus tantùm Orationibus, & Completoria, ad Matutinum concelebrat; quamvis idem Libellus Officia aliorum Sanctorum, qui verè Hiſpani ſunt, numeroſis orationibus exornet; ut videre licet in indice generali qui eidem Libello Eccleſiæ Tarraconenſis fuit ſummo ſtudio curaque a nobis præfixus. Hoc vèl unum maximi eſt ponderis argumentum. Cui tamen accedit alterum a Prudentio mutuatum. Hic namque ſiler natale ſolum magni Laurentii. At ſi in Hiſpania ortus eſſet Levita ſanctiſſimus, Hiſpanus Poeta non ſileret? Id ipſi in more non fuit in Hymnis, quos de Sanctis Nationalibus cecinit. Verùm (quid ajo?) non ſilet. Romam ad cælos evehit; Romam parentem dicit. Obſcura ſunt quidem ejus teſtimonia, ſed jam a nobis clariora fient. Quemadmodum enim (ut ait Cic. in Orat. pro Archia Poeta) Homerum Colophonii civem eſſe dicebant ſuum, Chii ſuum vindicabant, Salaminii repetebant, Smyrnæi verò ſuum eſſe confirmabant; ita plerique pro S. Laurentio nunc faciunt. Pugnant de ejus Patria inter ſe, differunt, atque contendunt; Laurentium unuſquiſque ſuum expetens, ſuum vindicans. Ego nunquam ne reponam? Me me adſum: & quoniam S.P.Q.R. Decreto Civis Romanus ſum, Laurentium Romanum fuiſſe dico, vindico, repeto, atque confirmo ad ejuſdem Populi Romani gloriam laudemque ſempiternam. Nec ſolis conjecturis indulgeo, ſed etiam teſtem locupletiſſimum affero, Sacramentarium videlicet Leonianum. Hoc autem a me publici juris factum To. IV. Anaſtaſii Bibliothecarii univerſa Literatorum Reſpublica mirata eſt; eique celeriter, ut antecelleret omnibus antiquitatis gloriâ, contigit: nam Pariſienſis Eccleſia, quæ de Authoris ingenio poterat judicare, ipſum Magno Leoni firmiſſimè adjudicavit in Præfatione Novi Miſſalis editi an. 1739. his verbis: *Non ſine Divinæ Providentiæ nutu ac gubernatione contigit, ut non ita pridem repertum fuerit omnium Sacramentariorum Eccleſiæ Romanæ vetuſtiſſimum, quod a pluribus ſæculis ignotum latitabat Opus illud aureum, prout erat exaratum in membranis manuſcriptis ætatis annorum ſupra mille. Prodiit in lucem typis Vaticanis ſub auſpiciis Summi Pontificis Clementis XII. qui non minus ſanctè, quam ſapienter Beati Petri Navem moderatur. Ex illo igitur ſpectabili monumento mutuati ſumus preces plurimas, eximiam ſpirantes pietatem, Magnique Leonis, cui tamquam certiſſimo Auctori tribuuntur, ſtylum, & doctrinam referentes*. Ex hoc igitur limpidiſſimo fonte puriores aquas hauriam; perficiamque profecto, ut Laurentium, non ſegregandum, cum ſit Romanus Civis, a numero civium; ſed contrà totius Urbis & Sacri Apoſtolici Collegii acclamatione repetendum eſſe, fateantur omnes.

En Præfationem recito Miſſæ XII. *in Natali S. Laurentii*, quæ habetur in eodem Sacramentario Leoniano pag. xxxviii.

Verè dignum. Quamvis enim Sanctorum tuorum, propagante te, Domine, toto Orbe clara ſit gloria, de BEATI TAMEN SOLLEMNITATE LAURENTII PÆCULIARIUS PRÆ CETERIS ROMA LÆTATUR, CUIUS NASCENDO CIVIS, *ſacer miniſter, & * dicatum nomini tuo munus eſt proprium; qui per tuam*

* *ſic.*

*tuam gratiam commiſſæ ſibi diſpenſationis exſecutor egregius , ut ad Martyrium perveniret , emeruit pro præmio * quo cæleſtis exiſteret , conſequutus eſt paſſionem .* Si nihil aliud de Civitate S. Laurentii dicerem, dicta cauſa eſſet. Quomodo enim tanti Pontificis teſtimonium infirmari poteſt ? Adeſt tamen & Codex Vaticanus IX. ſæculi, qui eundem Sanctiſſimum Martyrem Romanum Civem dicit, in Actis Paſſiouis ejus.

Depravata ea quidem ſunt maximè : ſed incorrupta reperiri uullo modo poſſunt . In his verò S. Laurentius Romana Civitate donatur . Non eſt quod de antiquitate Codicis addubites . Proſtat enim liber in omnium Urbis principe Bibliotheca ; & habet , ut ſequitur .

*Incipit Paſſio Sanctorum Sixti Laurentii , & * Ipoliti ,*

Ex Cod. Reg. Alexandr. Vatic. VIIII. ſæculi ſignato num. 612.

MAgnas Martyrum præcelſaſque virtutes humilis ac tenuis ſenſus potius , quàm explicat ſermo ; nihil tamen admitiunt ex proprio , quæ per ſe homines * renoſcuntur . Sixtus igitur Urbis Romæ Epiſcopus , Athenis natus , & doctus , priùs quidèm philoſophus , poſlea verò Chriſli Diſcipulus , audiens Decium impiiſſimum Principem Romæ eſſe venturum , ait : Omnes priores diverſa ſunt perpeſſi tormenta , ita ut nos uſque * ſlatu Eccleſiæ incolumis perveniret ; nam & ipſe Dominus Jeſus Chriſtus paſſus eſt , ut eam adquireret , & Apoſtoli e * compaciendo ſervaverunt : nihil igitur * continendum , nihilque elaborandum eſt , niſi ut cum juſticia vivamus , aut , quod eſt glorioſius , pro juſticia moriamur . Cumque hæc & * his ſimilia ſuo ſancto ſermone diſſeruiſſet, vocavit Laurentium Archidiaconum ſuum , CIVEM ROMANUM dignum Deo & * Deo virum , & * abitum , & ſanctitate conſpicuum , tradiditque ei univerſas facultates Eccleſiæ, dicens : ſint hæc penes te ſub diligentia repoſitæ , * quatinus & * eos non poſſit avari * regi cupiditas pervenire . Tuuc beatus Laurentiua omnia quæcumque præcepit ei Sanctus * Sixtus , Chriſtianis artificibus vendidit , & omne * precium pauperibus erogavit . Ingreſſus igitur Decius impiiſſimus Cæſar Urbem Romam , Abdon & Sennen Cives Perſas viros Chriſtianiſſimos , quos pro nomine Chriſti vinctos , & diverſis ſubpliciis maceratos ex Oriente adduxerat , beſtiis eos devorandos tradidit : qui cum eſſent vincti , ſoluta ſunt ligamenta * manum illorum , & inſaciata rapacitas ferarum ita colla ſubmiſerunt , ut oves magis , quam beſtiæ putarentur . Tunc impiiſſimus Cæſar , ut vidit quòd eos beſtiæ non nocerent , præcepit , ut eos gladiatores interficerent : qui cum perpeſſi fuiſſent , juſſit corpora eorum extra in Amphiteatrum * proſternere , & inumata canibus derelinqui , quorum corpora a Chriſtianis nocte ſublata ſunt , & poſita in * Cimiterio Sancti Pontiani * die III. Kal. Auguſti . Poſt hæc juſſit ad ſe adduci Sanctum * Sixium Urbis Romæ Epiſcopum , & ait ad eum : Conſule ſenectuti tuæ , & ſacrifica Diis . Cui beatus Sixtus conſtanter reſpondit : Iſti Dii tui quos dicis , ſunt effigies ſine voce , & abſque auditu , ſine viſu , & abſque greſſu ; ſunt lapides miſerabiles a buſto humano relicti , ita ut ex una eademque marmoris cruſta ſculpantur , & plateæ ſternantur . Tunc indignatus Cæſar juſſit eum capitalem ſubire ſententiam . Decollatus itaque extra murum Urbis Romæ Via Appia in locum qui appellatur * clivium mortis . Rapuerunt igitur Chriſtiani corpus ejus , & poſuerunt in Cimiterio Sancti Kaliſli via ipsa, die VIII. Idus Auguſti . Eodem namque die Decius Cæſar iu conſpectu ſuo præcepit Beatum Laurentinm adduci, & ait ad eum : Ubi ſunt theſauri Eccleſiæ , quos penes te eſſe cognovimus ? Beatus Laurentius reſpondit : biduo mihi dentur induciæ, ut * exoni Eccleſiæ univerſa deſeram . Tunc Cæſar juſſit ut ſub cuſtodia Yppoliti Ducis Laurentius ageretur . Traditus itaque Sanctus Laurentius Yppolito cæpit ex omni loco pauperes congregare , qui ſe in Chriſto credere farebantur . Quod cum videret Yppolitus , ait ad eum : Velim ut mihi prius oſtendas theſauros Eccleſiæ : cui beatus Laurentius reſpondit : ſi mihi præberes adſenſum , ut crederes Chriſtum , oſtenderem tibi inæſtimabiles theſauros Eccleſiæ . Yppolitus dixit , ſi * dicto ſacto conpenſes , ſaciam quæ hortaris .

* Cod. *incolomes* .

*leg. *clivum*

Tunc beatus Laurentius cœpit ſuper cæcorum oculos ſignum Crucis Chriſti facere, & continuò aperiebantur oculi eorum. Quod cum videret Yppolitus, ſtatim ad pedes ejus provolutus, orabat ut Chriſtianus effici * mereatur. Cumque fidem Domini percepiſſet, cœpit Sanctum Laurentium magis magiſque magnificare.

Tercio itaque die ingreſſus ad Cæſarem, (&) ait: Laurentius pro foribus eſt cum turbis, & adſerit non poſſe omnia pandere, niſi fuerit cum omnibus intromiſſus. Tunc juſſit eum Cæſar cum omnibus intromitti.

Quo ingreſſo, interrogavit eum Cæſar dicens: ubi ſunt theſauri Eccleſiæ quos te adlaturum hodie eſſe dixeras? Cui beatus Laurentius ait: Iſti ſunt theſauri ſempiterni. Statim indignatus Cæſar, ut vidit ſe inriſum, tradidit eum Valeriano Præfecto Urbis, dicens: Niſi hodie ſacrificaverit, diverſis eum pœnis * interfici. Statim igitur in Palatio Tiberiano ſedens pro tribunali Valerianus Præfectus, ſic eum interrogabat, dicens: cujus te æſtimaris patrocinio muniri, quòd, neque Deos, neque Cæſarem velis habere propitios. Beatus Laurentius dixit: omnes qui ſacrificant Diis, cum iis peribunt in ignem perpetuum. Tunc juſſit eum in conſpectu ſuo vivum in * graticula adplicare, & aſſari. qui cum aſſaretur, ita hilari facie benedicebat Dominum, ut omnes mirarentur conſtantiam ejus. Et ait Valerianus Præfectus: ubi ſunt ignes, quos tu promiſeras Diis? Cui beatus Laurentius ait: diſce miſer, quia virtus eſt Domini mei Jeſu Chriſti; nam carbones iſti non dolorem, ſed refrigerium mihi præſtant. Gaudeo plane, quia oſtia Chriſti effici merui; accuſatus non negavi, interrogatus Chriſtum confeſſus ſum; aſſatus gratias ago, qui me ad hanc * gloriam paſſionem vocare dignatus eſt. Et hæc dicens, emiſit ſpiritum. Eodem die rapuit Corpus ejus Yppolitus, & condivit eum omnibus aromatibus, & poſuit in crypta abditiſſima Viâ Tiburtina, die IIII. Idus Auguſti. * Fecitque ibi Yppolitus biduo jejunans, & orans. Regreſſus autem * tercia diei Yppolitus, ut ingrederetur domum ſuam, priùs quàm cibum caperet, a militibus comprehenſus eſt, & perductus ad Cæſarem. cui Cæſar ait: Numquid & tu magus effectus es, qui corpus Laurentii abſtuliſſe diceris? Beatus Yppolitus reſpondit; Hoc feci non quaſi magus, ſed quaſi Chriſtianus. Quo audito, Decius Cæſar juſſit os ejus contundi lapidibus; qui ſcindens veſtem, qua indutus erat, veſtitus eſt habitu Chriſtiano, & extenſum eum ad cardos ferreos cædi præcepit. Poſt hæc autem juſſit eum ad Civitatem adduci, & ligari ad pedes indomitorum equorum, & in cardo trahi. Qui cum hæc pateretur, elevavit oculos ſuos ad Cœlum, & dixit: Domine Jeſu Chriſte lumen veritatis, & ſtella ſplendida, jube recipi Spiritum meum in loco, quo recepiſti puerum tuum Laurentium. Et hæc dicens emiſit Spiritum. Tunc Chriſtiani rapuerunt corpus ejus, & poſuerunt in crypta, quæ eſt juxta Agrum Prætorianum, die Idus * Auguſtas. Die autem ſeptimo paſſionis ejus Cæſar editurus munera, ſedente eo in caruca unà cum Valeriano Præfecto, ut jam deſcenderent, & introirent in Amphitheatrum, uno momento uterque expiraverunt. Clamavit autem Decius Cæſar in oratione mortis ſuæ, dicens: O Yppolite * hac ſi captivum ita me vinctum ducis? Valerianus autem clamabat: O Laurenti igneis me catenis vinxiſti, & ſic trahis? Hoc autem notum factum eſt per univerſam terram. Et omnes credentes in fide Chriſti conſortati ſunt in nomine Dei Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, qui ultionem præſtitit Sanctis ſuis de perſecutoribus eorum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, cui eſt honor, & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Ab Hiſpanis veniam petimus, ſi pro tanto Martyre repetundo, veritatis amore & caritate non ficta pugnamus,

Cod.

*ADNOTATIO CVII. Cod. Veron pag. 131. *III. Idus Auguſti. Incipiunt Orationes in die S. Yppoliti.* Br. Moz. Tolet. pag. 393. col. 2. *Idibus Auguſti. In Feſto S. Ypoliti Martyris.* Gaudet Officio, & Hymno proprio.

HYMNUS ad primas Veſperas. Ibidem.

ADſunt ò populi Feſta celebria,
Quæ fælix revehit temporis orbita,
In ſeſe rediens axe volubili:
Laudem ſydereo reddite Principi.
*Hic namque Ypolitus tempore * terream* — * ſerrea.
Deſpectus, nivea ſcandit ad æthera,
Cum ſolvens anima corpore vividam
Cæleſtem meruit ſumere lauream.
Dum dux belligerus eſſet hic agminis,
Juſſis Cæſareis carcere martyrem
Servandum recipit, qui Cruce prævia
Dat cæcis oculis perdita lumina.
Cernens Ypolitus ſigna faventia,
Mox Chriſto Domino credit, & impia
*Spernens * demoniti dogmatis idola,* — *leg. Demonici.
Junctis chriſticolis vocibus increpat.
Tunc Cæſar rabido fervidus impetu
Os ſanctum lapide ſcindere præcipit:
Longe diſſiliunt fragmina dentium;
Sed vox unigenitum prædicat unicum.
*Ferro * percallidus ignibus artifex*
*Armat ſpiniferi ſpicula * ardui:*
Corrupta penitus viſcera martyris
Profundunt roſei flumina ſanguinis.
Hinc ad cornipedum terga ferocium
Innexu religant, tractus in aſpera
*Vitale ſubitò * liquit anhelitum,*
Dirum quo valuit vincere ſæculum.
Ob hoc ſuppliciter Rex Deus omnium
Rogantes petimus, Martyr ut inclitus
Adſiſtat miſeris fautor, & impetret
Confeſſis veniam corde piacula.
Sit vita locuplex, frugibus affluens,
Rerum proſpicitas congrua polleat:
Bellum diſpereat, pax bona profluat,
Virtutes vigeant, crimina tranſeant.
Sit Patri ingenito gloria maxima,
Sit compar Genito, atque Paraclito,
Unus qui retinet ſceptra perhenniter
Vivens perpetuis tempora ſæculis. Amen.

Hymnus XI. Aurelii Clementis Prudentii De Martyrio Sancti HIPPOLITI Presbyteri Romani in Lib. Periſtephanωn.

INnumeros cineres Sanctorum Romula in urbe
Vidimus, ò Chriſti Valeriane ſacer.
Inciſos tumulis titulos, & ſingula quæris
Nomina? difficile eſt ut replicare queam.
Tantos juſtorum populos furor impius hauſit,
Cum coleret patrios Troja Roma deos.
Plurima litterulis ſignata ſepulcra loquuntur
Martyris aut nomen, aut epigramma aliquod.
Sunt & muta tamen tacitas claudentia tumbas
Marmora, quæ ſolum ſignificant numerum.
Quanta virûm jaceant congeſtis corpora acervis,
Noſſe licet, quorum nomina nulla legas.
Sexaginta illic, defoſſas mole ſub una,
Relliquias, memini me didiciſſe hominum:
Quorum ſolus habet comperta vocabula Chriſtus,
Utpote quos propriæ junxit amicitiæ
Hæc dum luſtro oculis, & ſicubi forte latentes
Rerum apices veterum per monumenta ſequor;
Invenio Hippolytum, qui quondam ſchiſma Novati
Presbyter attigerat, noſtra ſequenda negans;
Uſque ad Martyrii provectum inſigne, tuliſſe
Lucida ſanguinei præmia ſupplicii.
Nec mirere ſenem perverſi dogmatis olim,
Munere ditatum catholicæ Fidei.
Cum jam veſano victor raperetur ab hoſte,
Exultante anima, carnis ad exitium,
Plebis amore ſuæ multis comitantibus ibat.
Conſultus quænam ſecta foret melior.
Reſpondit: Fugite, ò miſeri, execranda Novati
Schiſmata; catholicis reddite vos populis.

 Una

Una fides vigeat, priſco quæ condita templo eſt:
Quam Paulus retinet, quamque cathedra Petri.
Quæ docui, docuiſſe piget, & venerabile Martyr
Cerno, quod à cultu rebar abeſſe Dei.
His ubi detorſit levo de tramite plebem,
Monſtravitque ſequi, qua via dextra vacat;
Seque ducem recti ſpretis anfractibus idem
Præbuit, erroris qui prius auctor erat:
Siſtitur inſano Rectori, Chriſticolas tunc
Oſtia vexanti per Tiberina viros.
Illo namque die Roma ſeceſſerat, ipſos
Peſte ſuburbanos ut quateret Populos:
Non contentus humum celſa intra mœnia Romæ
Tingere juſtorum cædibus aſſiduis.
Janiculum cum jam madidum, Fora, Roſtra, Suburram
Cerneret eluvie ſanguinis affluere:
Protulerat rabiem Tyrreni ad littoris oram,
Quæque loca equoreus proxima Portus habet.
Inter carnifices, & conſtipata ſedebat
Officia, extructo celſior in ſolio.
Diſcipulos fidei, deteſtandique rebelles
Idolii ardebat dedere perfidiæ.
Carcereo crinita ſitu ſtare agmina contra
Juſſerat, horrendis excrucianda modis.
Inde catenarum tractus, hinc lorea flagra
Stridere, virgarum concrepitare fragor.
Ungula fixa cavis coſtarum, cratibus altos
Pandere receſſus, & lacerare jecur.
Ac jam laſſatis judex tortoribus ibat
In furias, caſſa cognitione fremens.
Nullus enim Chriſti ex famulis per tanta repertus
Supplicia auderet qui vitiare animam.
Inde furens quæſitor ait: jam, tortor, ab unco
Deſine, ſi vana eſt quæſtio, morte agito.
Huic abſcinde caput, crux iſtum tollat in auras,
Viventeſque oculos offerat alitibus.
Hos rape præcipites, & vinctos coniice in ignem:
Sit pyra, quæ multos devoret una reos.
* *cymbæ* *En tibi, quos properes rimoſæ incumbere cumbæ*,*
Pellere & in medii ſtagna profunda freti.
Quos ubi ſuſceptos rapidum maleſuta per æquor
Vexerit, & tumidis cæſa labarit aquis;
Diſſociata putrem laxent tabulata carinam,
Conceptumque bibant undique naufragium.
Squammea cœnoſo præſtabit ventre ſepulcrum
Bellua, conſumtis cruda cadaveribus.
Hæc perſultanti celſum ſubito ante tribunal
Offertur Senior nexibus implicitus.
Stipati circum juvenes clamore fremebant,
Ipſum Chriſticolis eſſe caput populis.
Si foret extinctum propere caput; omnia vulgi
Pectora Romanis ſponte ſacranda deis.
Inſolitum leti poſcunt genus, & nova pœnæ.
Inventa, exemplo quo trepident alii.
Ille ſupinata reſidens cervice: Quis, inquit,
Dicitur? adfirmant dicier Hippolytum.
Ergo ſit Hippolytus', quatiat turbetque jugales,
Intereatque feris dilaceratus equis.

Vix

Vix hæc ille; duo cogunt animalia freni
Ignara, inſueto ſubdere colla jugo:
Non ſtabulis, blandive manu palpata magiſtri,
Imperiumque equitis ante ſubacta pati:
Sed campeſtre vago nuper pecus è grege captum,
Quod pavor indamito corde ferinus agit.
Jamque reluctantes ſociarant vincula bigas,
Oraque diſcordi fœdere nexuerant.
Temonis vice funis ineſt, qui terga duorum
Dividit, & medius tangit utrumque latus:
Deque jugo in longum ſe poſt veſtigia retro
Protendens trahitur, tranſit & ima pedum.
Hujus ad extremum ſequitur qua pulvere ſummo
Cornipedum refugas orbita trita vias.
Crura viri innectit laqueus, nodoque tenaci
Adſtringit plantas, cumque rudente ligat.
Poſtquam compoſito ſatis inſtruxere paratu
Martyris ad pœnam verbera, vincla, feras;
Inſtigant ſubitis clamoribus, atque flagellis;
Iliaque infeſtis perfodiunt ſtimulis.
Ultima vox audita ſenis venerabilis hæc eſt:
Hi rapiunt artus, tu rape, Chriſte, animam.
Prorumpunt alacres, cæco & terrore feruntur,
Qua ſonus atque tremor, qua furor exagitant;
Incendit feritas, rapit impetus, & fragor urget:
Nec curſus volucer mobile ſentit onus.
Per ſilvas, per ſaxa ruunt: non ripa retardat
Fluminis, aut torrens oppoſitus cohibet.
Proſternunt ſepes, & cuncta obſtacula rumpunt:
Prona, fragoſa petunt; ardua tranſiliunt.
Sciſſa minutatim labefacto corpore fruſta.
Carpit ſpinigeris ſtirpibus hirtus ager.
Pars ſummis pendet ſcopulis, pars ſentibus hæret:
Parte rubent frondes, parte madeſcit humus.
Exemplar ſceleris paries habet illitus, in quo
Multicolor fucus digerit omne nefas.
Picta ſuper tumulum ſpecies liquidis viget umbris,
Effigians tracti membra cruenta viri.
Rorantes ſaxorum apices vidi, optime Papa,
Purpureaſque notas vepribus impoſitas.
Docta manus virides imitando effingere dumos
Luſerat è minio ruſſeolam ſaniem.
Cernere erat, ruptis compagibus ordine nullo,
Membra per incertos ſparſa jacere ſitus.
Addiderat caros, greſſu lacrymiſque ſequentes,
Devia qua fractum ſemita monſtrat iter.
Mœrore attoniti, atque oculis rimantibus ibant:
Implebantque ſinus viſceribus laceris.
Ille caput niveum complectitur, ac reverendam
Canitiem molli confovet in gremio.
Hic humeros, truncaſque manus, & brachia, & ulnas,
Et genua, & crurum fragmina nuda legit.
Palliolis etiam bibulæ ſiccantur arenæ,
Nequis in infecto pulvere ros maneat.
Si quis, & in ſudibus recalenti aſpergine ſanguis
Inſidet, hunc omnem ſpongia preſſa rapit.
Nec jam denſa ſacro quidquam de corpore ſilva
Obtinet, aut plenis fraudat ab exſequiis.

Cum-

Cumque recenſitis conſtaret partibus ille
Corporis integri qui fuerat numerus:
Nec purgata aliquid deberent avia toto
Ex homine, exterſis frondibus & ſcopulis:
Metando eligitur tumulo locus: Oſtia linquunt:
Roma placet, ſanctos quæ teneat cineres.
Haud procul extremo culta ad pomæria vallo
Merſa latebroſis crypta patet foveis.
Hujus in occultum gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus luce latente docet.
Primas namque fores ſummo tenus intrat hiatu,
Illuſtratque dies limina veſtibuli.
Inde ubi progreſſu facili nigreſcere viſa eſt
Nox obſcura, loci per ſpecus ambiguum;
Occurrunt cæſis immiſſa foramina tectis,
Quæ jaciant claros antra ſuper radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde receſſus,
Arta ſub umbroſis atria porticibus:
Attamen exciſi ſubter cava viſcera montis,
Crebra terebrato fornice lux penetrat.
Sic datur abſentis per ſubterranea ſolis
Cernere fulgorem, luminibuſque frui.
Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
Propter ubi appoſita eſt ara dicata Deo.
Illa ſacramenti donatrix menſa, eademque
Cuſtos fida ſui Martyris appoſita,
Servat ad æterni ſpem Judicis oſſa ſepulcro;
Poſcit item Sanctis Tibricolas dapibus.
Mira loci pietas, & promta precantibus ara,
Spes hominum placida proſperitate juvat.
Hic corruptelis animique, & corporis æger
Oravi quoties ſtratus opem merui.
Quod lætor reditu, quod te, venerande Sacerdos,
Complecti licitum eſt, ſcribo quod hæc eadem,
Hippolyto ſcio me debere: Deus cui Chriſtus
Poſſe dedit, quod quis poſtulet annuere.
Ipſa, illas animæ exuvias quæ continet intus,
Ædicula, argento fulgurat ex ſolido.
Præfixit tabulas dives manus æquore levi
Candentes, recavum quale nitet ſpeculum,
Nec Pariis contenta aditus obducere ſaxis,
Addidit ornando clara talenta operi.
Mane ſalutatum concurritur, omnis adorat
Pubis: eunt, redeunt ſolis ad uſque obitum.
Conglobat in cuneum Latios ſimul, & peregrinos
Permixtim populos relligionis amor.
Oſcula perſpicuo figunt impreſſa metallo:
Balſama defundunt, fletibus ora rigant.
Jam cum ſe renovat decurſis menſibus annus,
Natalemque diem paſſio feſta refert;
Quanta putas ſtudiis certantibus agmina cogi,
Quæve celebrando vota coire Deo?
Urbs auguſta ſuos vomit effunditque Quirites,
Una & Patricios ambitione pari.
Confundit plebeja phalanx umbonibus æquis
Diſcrimen procerum, præcipitante fide.
Nec minus Albanis acies ſe candida portis
Explicat, & longis ducitur ordinibus.

Ex-

Exultaut fremitus variarum hinc inde viarum ;
Indigena & Picens , Plebs & Etruſca venit .
Concurrit Samnitis atrox habitator , & altæ
Campanus Capuæ ; jamque Nolanus adeſt .
Quiſque ſua letus cum conjuge , dulcibus & cum
Pignoribus , rapidum carpere geſtit iter .
Vix capiunt patuli populorum gaudia campi ,
Hæret , & in magnis denſa cohors ſpatiis :
Anguſtum tantis illud ſpecus eſſe catervis ,
Haud dubium eſt , ampla fauce licèt pateat .
Stat ſed juxta aliud , quod tanta frequentia templum
Tunc adeat , cultu nobile regifica ,
Parietibus celſum ſublimibus , atque ſuperba
Majeſtate potens , muneribuſque opulens .
Ordo columnarum geminus loquearia tecti
Subſtinet , auratis ſuppoſitus trabibus .
Adduntur graciles tecto breviore receſſus
Qui loterum ſeriem jugiter exſinuent .
At medios aperit tractus via latior alti
Culminis , exſurgens editiore apice .
Fronte ſub adverſo gradibus ſublime tribunal
Tollitur, Antiſtes prædicat unde Deum .
Plena laborantes ægrè domus accipit undas ,
Artaque confertis æſtuat in foribus ,
Moternum pondens gremium quo condat alumnos ,
A: foveat fœtos accumulata ſinus .
Si bene commemini , colit hunc pulcherrima Roma
Idibus Auguſti menſis , ut ipſa vocat
Priſco more diem : quem te quoque , Sancte Magiſter ,
Annua Feſta inter dinumerare velim .
Crede ſalutigeros feret hic venerantibus ortus ,
Lucis honoratæ præmia reſtituens .
Inter ſollemnes Cyprioni , vel Chelidonii ,
Eulaliæque dies , currat & iſte tibi .
Sic te pra populo , cujus tibi credita vita eſt ,
Orantem Chriſtus audiat omnipotens .
Sic tibi de pleno lupus excludatur Ovili ,
Agna nec ulla tuum capta gregem minuat .
Sic me gramineo remanentem denique campo
Sedulus ægrotam paſtor ovem referas .
Sic cum lacteolis caulas compleveris aguis ,
Roptus , & ipſe ſacro ſis comes Hippolyto .

„ Communis eſt recentiorum opinio (inquit Ruinartius pag. 155.) Prudentium in Hymno XI. *Periſtephanon* ex tribus Sanctis Hippolytis , uno ſcilicet Epiſcopo Portuenſi , altero Antiocheno Presbytero , & tertio milite Romano, unicum conflaſſe . Verùm , cum id nullo antiquorum teſtimonio comprobari poſſit , nemini ingratum fore putamus , ſi Prudentii , viri antiquitate , doctrina , & ſinceritate clariſſimi , auctoritatem quibuſcumque novorum Scriptorum conjecturis præferemus . Non igitur alium agnoſcimus Hippolytum in hoc Prudentii Hymno , ptæter Portuenſem Martyrem celeberrimum , cui hæc omnia , quæ ab hoc auctore referuntur , optimè competere exiſtimamus . Unde cum hujus Martyris nulla alia Acta ſuppetant , Prudentii Hymnum , qui de eo ſcriptus fuit, hic proferre viſum eſt . Verum etſi Prudentium hic ab errore vindicemus , non tamen imus inficias , alios quoque præter hunc Hippolytos fuiſſe , quos Eccleſia agnoſcit , & celebrat . Illuſtris eſt inter eos magnus Hippolytus Martyr , cujus Opuſcula recenſet Euſebius lib. 6. Hiſtoriæ cap. 22. quemque antea cap. 20. alicujus Eccleſiæ Epiſcopum ſeu Præfectum προεστώς appellaverat . De eadem Hip-

Hippolyto, & ejus opuſculis plura habes apud Hieronymum in Catalogo, ubi illum ignotæ ſibi Sedis Epiſcopum fuiſſe dicit. Gelaſianus lib. de duabus naturis eundem Arabiæ Metropolitanum appellat: alii paſſim Portuenſem Epiſcopum fuiſſe dicunt. Sic Photius ipſum S. Irenæi, alii vero Clementis Alexandrini diſcipulum fuiſſe tradunt. Ejuſdem quoque meminit Epiphanius hæreſi 31. aliique fere Scriptores Eccleſiaſtici. Cujus feſtum agunt Martyrologia vulgata die 22. aut 23. menſis Auguſti, ejuſque Martyrium ad Alexandri Severi tempora referunt. Anno 1551. in agro Verano effoſſa eſt ſtatua hominis in Cathedra ſedentis, circa ſe cyclum habentis Paſchalem annorum ſexdecim, qui cyclus ab iſto Hyppolito inventus dicitur . . . .

Alter ex Hippolitis, quem cum aliis duobus volunt recentiores a Prudentio confuſum fuiſſe, presbyrer Antiochenæ, Eccleſiæ fuiſſe dicitur. Verum quidem eſt in Martyrologiis Uſuardi, Adonis, Notkeri, & aliis, Hippolytum Presbyterum Antiochenum die 30 Januarii celebrari, *qoi Novati Schiſmate aliquantulum deceptus, operante gratia Chriſti correctus ad Eccleſiæ charitatem rediit, pro qua & in qua illuſtre Martyrium conſummavit*, Sed hæc Prudentii auctoritatem quibuslibet Martyrologiis præferendam non elevant. Tum deinde potuit Hippolytus Antiochenſis Presbyter Novati errore deceptus fuiſſe, ſicut & Romanus. Cæterum Prudentii verba, quæ Hippolyto Antiocheno in Romano Martyrologio recentiori aptantur, in nullo Ms. aut excuſo habentur ante Cardinalis Baronii recenſionem. Martyrologia verò quæ Adonem præceſſere, & aliquot ex iis, quæ poſt ejus ætatem ſcripta ſunt, nudum Hippolyti nomen die 30. Januarii exhibent.

S. Hippolyti, de quo Prudentius agit, Feſtum Romæ Idibus Auguſti celebratum fuiſſe certum eſt ex eodem Auctore. Sed Mratyrologia vulgata Bedæ, Adonis, Uſuardi, Rabani, Notkeri, Baronii, Roſveidi, & alia ipsà quidem die Sanctum Hippolytum Martyrem commemorant, ſed a noſtro diverſum, militem ſcilicet, qui cùm a S. Laurentio martyre ad fidem converſus fuiſset, triduo poſt S. Levitæ paſſionem cum Concordia nutrice ſua, & novendecim ex ipſius familia Chriſtiauis martyrium conſummavit. Eundem Hippolytum celebrat vetuſtiſſimum Miſſale Gothicum editum Lib. 3. Liturgiæ Gallicanæ, numero 60. ubi etſi nihil de Hyppoliti nutrice, & familia habeatur; ipſe tamen à Beato Laurentio ad fidem converſus dicitur in immolatione Miſſæ his verbis: *vere . . . . . Deus qui Beatum Hippolytum Tyrannicis adhuc obſequiis occupotum ſubito feciſti Laurenti ſocium*. Conſentit Miſſale Mozarabum in Officio S. Laurentii, ubi *Hippolytus Cuſtos* memoratur. Vide etiam Serm. 38. de diverſis apud Auguſt. in nova Edit. 316. appendicis, & Gregor. Turon. lib. 1. Hiſt. cap. 30. Unde exiſtimamus duplicem Hippolytum hac die 13. Auguſti celebrari: Unum à Prudentio memoratum, alterum vero Beati Laurentii ſocium, cui nonnulla ex primis actis atributa ſunt. Porrò antiquiora Kalendaria, Romanum ſcilicet ab Ægidio Bucherio editum, & Carthaginenſe cum Romano Martyrologio, quod S. Hieronymo attribuitur, Miſſale Gelaſianum, & Sacramentarium Gregorianum, hac ipſa die Iduum Auguſti S. Hippolytum, ſed, ut vulgò veteres ſcribunt, Hippolytum Martyrem celebrant ſine ulla Sociorum mentione, aut aliqua ſpeciali nota, quæ ipſum S. Laurentii Socium, alterum fuiſſe deſignet. Porro Hippolyti Portuenſis Martyrium ad annum circiter 252. referimus, quo tempore Romæ vigebat Novati ſchiſma. „

Hæc laudatus Ruinartius in Actis Martyrum ſinceris. Cujus veriſſima mihi videtur eſſe ſententia, quæ ait, ex tribus Hippolytis unum non feciſſe Prudentium, atque ea omnia, quæ in ejus hymno relata ſunt, alii nemini, quàm Portuenſi Martyri celeberrimo convenire. Teſtis maximæ antiquitatis accedit Ruinartio noſter libellus Gothico-Hiſpanus, ad cujus regulam perelegans quoque hymnus Breviarii Mozarabici ferè ſemper videtur exactus. Ipſe enim libellus, de quo loquimur, eadem prorſus tormenta, quæ Prudentius, adnumerat; illudque præcipuè, cum ab equis indomitis raptatus, atque diſcerptus eſt, ad ſimilitudinem antiquioris Hippolyti Theſei filii, de quo Euripides in Phædra: id enim huic profuit nomen Hippolyti, illudente Gentilium crudelitate, ut ex nominis ſimilitudine, conſimili mortis genere idem dilaniaretur, ut ſapienter

ter de more animadvertit in notis ad Martyrologium Romanum noſter Cardinalis Baronius. Plura vide apud Tillemontium Tom. 3. pag. 675. & apud Bollandianos Tomo 6. Actorum Sanctorum Junii in obſervationibus ad Martyrologium Uſuardi die 30. Januarii. Item Tomo proximè ſequenti die 13. Auguſti.

Cod. Veron. pag. 132. XV*III. Kal. Octobris. De Feſtivitate S. Cypriani.* Brev. Moz. Tol. pag. 400. col. 4. *In feſta S. Cypriani Epiſcopi.* Gaudet Officio & Hymno proprio. *ADNOTATIO CVIII. pag. 132.

HYMNUS. ad primas Veſperas, ibidem.

* Vide Baron. in notis ad Martyrolog. Rom. hac die.

** Urbis Magiſter Taſcię*
Tu Cypriane Pontifex,
Fax luminoſa, & efficax,
Verbo docens, & ſanguine.
Tu martyr, & doctor pius,
Utroque clarus dogmate:
Et ſtulta verbis imbuis,
Et docta exemplis foves.
Cęleſtis ille Spiritus,
Qui in Prophetis pręſuit,
Te inrigavit cęlitus,
Implevit, egit, compulit.
Hinc fonte claro luminum
Mentes fovens fidelium,
Artus peragrans invios,
Cives palatu recreans.
Tu paſſionis gloriam
*Queſtu * oblata diſtrahis,*
** Mercede comparans,*
Cum te feriret carnifex.
Sic ſic docens quod verum eſt;
Fundis beatum ſanguinem,
Ditas eruore Affricam,
Verbo docens Heſperiam.
*Tu Doctor in * terra pius,*
*Tu Martyr in * cęleſtibus*
Quod prędicaſti dogmate,
Fac nos tenere per precem.
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli filio,
Cum Spiritu Paraclito,
Regnans per omne ſęculum. Amen.

* *Mercedeque*

* *noſtra*

* *cęlitibus*

In Kalendario Romano Liberii tempore, ideſt circa ſæculi quarti medium concinnato, atque a doctiſſimo Ægidio Bucherio præsbytero Societatis Jeſu evulgato, ita legitur:

XVIII. Kal. Octob. Cypriani Africæ, Romæ celebratur in Calliſti.

Et in Kalendario Carthaginenſi ſæculo ſequenti ſcripto, & a Mabillonio edito:

XVIII. Kal. Octob. S. Cypriani Epiſcopi & Martyris Carthag.

Prudentius quoque in Hymno XI. Periſtephanon, loquens de Martyrio S. Hippolyti Presbyteri Romani, verſu 231. S. Cypriani Feſtum commemorat.

Si bene commemini, colit hunc pulcherrima Roma
Idibus Auguſti menſis, ut ipſa vocat
Priſco more diem, quem te quoque, Sancte (a) *Magiſter,*
Annua feſta inter dinumerare velim.
Crede ſalutigeros feret hic venerantibus ortus,
Lucis honoratæ præmia reſtituens.
Inter ſolemnes CYPRIANI, vel Chelidoni,
Eulaliæque dies, currat & iſte tibi.

(a) *Sanctus Magiſter*, quem hic Poeta alloquitur, in exordio ejuſdem hymni VALERIANUS appellatur:

Innumeros cineres Sanctorum Romula in Urbe
Vidimus, a Chriſti VALERIANE Sacer.

Et videtur eſſe *Valerius* ille Cæſarauguſtanus Epiſcopus, qui anno 381. interfuit Cæſarauguſtano Concilio contra Priſcillianiſtas in Hiſpania pullulantes. Ejus ætate apud Hiſpanos Feſta dies *S. Cypriani SOLEMNIS* habebatur, teſte laudato Pru-

 den-

dentio, qui in Hymno V. ejuſdem libri *Periſtephanun* verſu 16. *Doctorem eum dicit*:

Afra Cartago tua promet oſſa
Ore facundo, Cypriane DOCTOR.

Ad inſtar antiquiſſimi noſtri Libelli Gothico-Hiſpani, in quo gaudet eodem titulo in Oratione, & Benedictione, *tam ad Veſperum, quàm ad Matutinum dicenda*.

* In lib. Periſtephanon

Nota etiam quòd Prudentius, qui elegantiſſimum hymnum XIII.* de eodem Sanctiſſimo Martyre cecinit, exorditur illum ad ſimilitudinem primæ orationis noſtri Libelli (forte ad ejus regulam, cùm concinnaretur, exactæ, vel contrà) in hunc modum.

Punica terra tulit, quo ſplendeat omne quidquid uſquam eſt:
Inde domo Cyprianum, SED DECUS ORBIS ET MAGISTRUM.

De S. Cypriano (inquiunt Cll. PP. Bollandiani Tom. VII. Junii in obſervationibus ad Martyrologium Uſuardi pag. 533.) *celeberrimo Martyre, & Epiſcopo Carthaginenſi omnia nota ſunt*, immo notiſſima; & ſinceriſſima ejus Acta à Pontio ejus diacono, præſente & oculato teſte, poſteritati relicta, præter conſularia ipſa, cum prioribus ſimul vulgata. Notiſſima item ejus in Martyrologiis omnibus, & in antiquioribus monumentis Sanctitatis fama, de quibus vide Baronium, & Florentinium. Prælaudata ejus Acta integrè edidit, & eruditis notis illuſtravit Ruinartius inter Selecta à pag. 193. nec minus accuratè & diligenter, præter alios plures, Cypriani geſta diſpoſuit Tillemontius tomo 4. à pag. 45.

*ADNOTATIO CIX. pag. 132.

Cod. Ver. pag. 132. *VIII. Kal. Octobris. Incipiunt Orationes de Decollatione S. Joannis Baptiſtæ*. Br. Moz. Tol. IIII. Kal. Septembris pag. 399. col. 2. *Decollatio S. Jo. Baptiſtæ*. Gaudet Officio, & Hymnis propriis.

H Y M N U S I. ad Veſperum, ibidem.

* Hi duo ſequentes hymni mendis ſcatent immanibus.

* *HIC Ioannes mirè natus*
De ſenili viſcere,
*A * te Iudicem prophetans*
Quam ſit Iudex editus
Preiit & mortuum.
Hunc Thori vino repletus
Sanguine jubet rui:
Quare ſtuprum cedit audax
Conjugalis criminis
Sed ſacram ſumit coronam
Laureatam gloriam.
Hic Dei præceſſit unum
Matre natum filium,
Tempore quo ſubſequente
Præco verax preiit,
Mortis & Præcurſor ipſe
Morte primus concidat.
Nunciat Redemptorem
Eſſe Chriſtum ſæculis;
Nunciat vitale munus
Eſſe Chriſtum ſæculis;
Nunciat vitale munus
Eſſe Chriſtum mortuis:
Quore Chriſtum probra dixit
Poſſe Mundi tollere.
Hunc rogemus abditorum
Corda mæſta pectorum,
Ut ſcelus noſtrum repellat
Motus indulgentiam.
Conferat & dona vitæ
Cum perenni gaudio.
Arceat iram ſuperni,
Quam pavemus Judicis;
Provocet Patris benignam,
Quam ſitimus gratiam;
Donet & cunctis beatam
Poſſidere patriam.
Laus tibi per omne tempus
Trinitas indifferens;
Laus, honor, virtuſque ſumma
Singularis gloria
Quæ te Deum ſæculorum
Perſonet in ſæcula. Amen.

* H Y M N U S II. in Laudibus pag. 400. col. 2.

Almi Prophetæ progenies pia,
Clarus Parenſe, nobilior Patre,
Quem matris alvus claudere neſciur
Ortus ſenili prodiis indica.
Quem virginalis regia gloria
Summi Toaantis nomine pigneris,
Geſtares aulæ nobilis intimo
Clauſtro pudoris ſertilis integro.
Mox ſuſcitavit miſſa puerpera,
Fovitque vatis gaudia parvuli:
Matres pro tanto munere pignerit,
Mutus locutus nomine filii eſt.
Scribendus hic eſt, vocis ut audiat
Noſtræ canorem, diraque vincula
Diſſolvat ore largo, prophetico,
Verborum habens litteram nominis.
Vox namque Verbi, vox Sapientiæ eſt:
Major Prophetis, ſed minor Angelis,
Qui præparavit corda fidelium,
Stravitque rectas juſticiæ vias.
Aſſertor, qui non ope regia,
Nec morte dura liquerat tramitem
Veri, ac actus, non licet, ais, tibi
Uxorem habere Fratris adulteram.
Hinc ira Regis, ſævaque funera
Saltationis munere vendita:
Menſas Tyranni, & virginis ebrior
Luxus replevit ſanguine ſobrio.
Hic vitricus dat dona veſanior
Quàm ſi venenum pocula traderet.
Negare præſtat, quam dare, vitrico
Odire præſtat, plus nocet & hic amor.
Gloria Patri æterno Domino,
Gloria Chriſto Regi perpetuo,
Qui dominatur cum Sancto Spiritu,
Et Regnum ejus per omne ſeculum. Amen.

In noſtro Libello Gothico-Hiſpano Officium de decollatione Sancti Johannis Baptiſtæ conſignatur VIII.Kal. Octobris. Ne mireris. Ita etiam in Epiſtola ad Bibianum Sanctonenſem Epiſcopum, quæ S.Auguſtino tribuitur, quæque in Codice Carnutenſi S. Petri Monaſterii, ante annos octingentos exarato, poſt S. Hieronymi quædam Opera reperta eſt. In ea namque Auctor ait, Bibiani rogatu ſe digerere *Ordinem Hipponæregienſis Eccleſiæ, qualiter divina afficia* per annum in ea Eccleſia diſpoſita eſſent, *totius anni opificium in lectionibus divinis* perſtringendo, *incipientes*, inquit, *ordinem Adventus Dominici ab octavo Kalendas Octubris*, ideſt *æquinoctio autumnali: pro ea quod eadem die Johannes præcurſor Domini a majoribus noſtris traditur & Angelo nunciante conceptus, & Heradis funeſti gladia trucidatus.* Porro hac die 24. Septembris *Conceptia* S. Johannis inſcribitur vetuſtis omnibus Latinis Martirologiis Hieronymi, Bedæ, Adonis, Uſuardi, Notkeri, Rabani. Nec invenies, qui Feſtum *Conceptionis* Præcurſoris Domini ad diem 24. Sept. omiſerit adnotare ante Bellinum de Padua; qui Uſuardi Martyrologium ad morem Romanæ Curiæ Venetiis edidit anno 1498. Ejus exemplum reformatores Gregoriani ſequuti ſunt.

Præter laudatam tamen Epiſtolam ad Bibianum, nullum alium teſtem reperi, qui noſtro Libello Gothico adſtipuletur. In vetuſtiſſimo Hieronyminiani Martyrologii ecgrapho Epternacenſi ita legitur: *IV. Kalend. Septembris Paſſia Johannis Baptiſtæ.* Magìs integrè tamen videtur ſcriptum in ecgrapho Blumiano; *Sabaſtia* (corrige *Sebaſtia*) *S. Joannis Baptiſtæ, qui paſſus eſt ſub Herade Rege.* His ultimis verbis omiſſis, præpoſitis autem aliis, in Lucenſi ſic: *Pauſatio S. Heliſæi Prophetæ, diſcipuli S. Heliæ. In Provincia Paleſtina, Civitate Sebaſtia, Natalis S. Joannis Baptiſtæ*: quem locum in duos dies dividit ecgraphum Corbienſe, & poſteriorem partem ſecundo rurſum loco ponit, & pro *Natalis*, ſcribit *Paſſio*.

Doctiſſimi Bollandiani Patres To. IV. Junii putant diem XXIX. Auguſti, jam inde à tempore Euſebii (ex cujus collectione Martyrologium ſuum hauſiſſe Hieronymus creditur) feſtivam fuiſſe Sebaſtenis, ſub titulo *Paſſionis & Decallationis*. Nec dubitant quin etiam feſtivus idem fuerit Emeſenis, poſt expoſitum apud eos Caput, non autem ut diem huc ſpectantem: quo autem tempore ejuſdem Translationis diem aniverſarium ſuſceperit Eccleſia non definiunt. Nam Sacramentarium Leonianum, & Sermones S.Auguſtini inter XVII. ſecundus, & decimus, nullum diem ſtatuunt; non item Sermo Chryſſippi Presbyteri Hieroſolymitani, initio V. ſæculi florentis ante ſcriptos Sermones Auguſtini, vel huic coævorum Fulgentii Ruſpenſis in eadem Africa Epiſcopi, Baſilii Seleucienſis in Eſauria, & Petri Ghryſologi Ravennatis in Italia Antiſtitum. Solum ex iis probatur circa annum CCCCC. vel etiam ante, ſuſceptum fuiſſe aliquem diem *Paſſioni* iſti recolendæ; quidni autem (ajunt) laudati Actorum Sanctorum Editores idem XXIX.

Auguſti, faltem in Orientali, & Græca Eccleſia; idque ab ætate Conſtantini, & tempore conditæ apud Sebaſten Eccleſiæ? Ipſum tamen ſuſcepiſſe videtur Romana Eccleſia, ſolùm à tempore Gelaſiano: ſiquidem vetuſtiſſimum ejus Sacramentarium editum a Thomaſio, habet Miſſas tres, *in die Paſſionis S. Joannis Baptiſtæ, IIII. Kal. Septemb.* & hoc ſequitur Sacramentarium Gregorianum: præponit tamen eodem die Miſſam pro *Nat. S Sabinæ* Gelaſiano ignotæ, adeoque primùm aſſumptæ ſæculo V. & quidem tanta cum ſolemnitate, ut in vetuſtiſſimo ejuſdem Romanæ Eccleſiæ Kalendario, quod Joannes Fronto Pariſiis vulgavit, *ad IV. Kal.* ſolius *Sabinæ* Miſſa notetur, *Decollatione S. Joannis Baptiſtæ* ad diem ſequentem translata: quoad Gregorius iterum juſſit pariter celebrari utrumque.

In Miſſali ritus Ambroſiani, eodem die præcipitur eadem & ſola *Decallatio* agenda: ſed cum iſtud Miſſale à tempore S. Ambroſii multas ſuſceperit innovationes & additiones, quis nos certos præſtabit, Miſſam iſtie notatam non eſſe S. Ambroſio recentiorem, etſi Ambroſiani ritus formam ſequatur? In Africa certè, unde habemus tomo 3. Analectorum Mabillouii Eccleſiæ Carthaginenſis Kalendarium, Ambroſio Auguſtinoque poſterius, legitur quidem VIII. Kalend. Julii *Sancti Joannis Baptiſtæ*, ſed ad IV. *Kalend. Septembris* ſolùm notatur *depoſitio Reſtituti, & Auguſtini Epiſcopi*, pridie defuncti, quo nunc colitur: ad VI. autem *Kal. Januarii, Sancti Joannis Baptiſtæ, & Jacobi Apoſtoli, quem Herodes occidit*; pro quo in Gelaſiano aliiſque ſecutis notatur hujus frater *Joannes Evangeliſta*, abſque mentione Jacobi: Gallicanum verò Sacramentarium, in Muſæo Italico Mabillonii, Miſſam in *S. Joannis Paſſione* immediatè collocat poſt aliam, quæ Nativitatem celebrat, ſed ante Miſſam dicendam in Natale SS. Petri & Pauli; poſt ipſum verò eadem *Miſſa in Paſſione* collocatur in Miſſalibus Gallo-Gothicis, tam eò quòd præfatus Mabillonius habet lib. 2. & 3. de Liturgia Gallicana, quàm eò quòd edidit Thomaſius in codice Sacramentorum, utique ante Miſſas *de SS. Sixto, Laurentia, Hippolito, & Sinfuriano*, quæ Liturgiæ, inquit Mabillonius pag. 160. *præcedere debuerant.* Bollandiani verò putant argumentum id eſſe, quod Eccleſiæ, quarum iſta Miſſalia fuerunt, cum incertum haberent diem *Paſſionis*; elcgerint eam celebrare ipſa *Octava Nativitatis*, immediatè poſt feſtum Apoſtolorum; ſicuti S. Gregorius pro Octavis Epiphaniæ propriam inſtituit Miſſam, in qua loqueretur Evangelium de Chriſti Baptiſmate, quod in ipſa die Epiphaniæ (cujus Miſſa tota de Adoratione Magorum eſt) fuerat conſecratum.

Miſſæ de Paſſione ſeu Decollatione Joannis ex vetuſtis Sacramentariis Latinis a Doctiſſimis Actorum Sanctorum Continuatoribus in unum collectæ Tom. IV. Junii pag. 707. & ſeqq.

* INcipio à Liturgia Ambroſiana pro quocumque die vel a quocunque auctore ea uſurpata fuerit: & Miſſa, de qua agitur ordinata. INGRESSA ſumitur ex communi unius Martyris, *Juſtus non conturbabitur, quia Dominus confirmat manum ejus: tota die miſeretur & commodat, & ſemen ejus in benedictione erit in æternum, dicit Dominus.* Oratio *SUPER POPULUM, Protegat Eccleſiam tuam Deus, oratia veneranda beatiſſima Præcurſoris & Martyris tui Joannis Baptiſtæ; & cui frequentiam devotionis impendit, perpetuæ poſcat redemptionis effectum.* Lectio Epiſtolæ *ad Galatas cap. IV. Fratres, ſcitis quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jam pridem* ℣. *In Allel.* (nobis *Graduale* dictum) *Puellæ ſaltanti imperavit mater, nihil aliud petas, niſi caput* Joannis *Baptiſtæ*. Evangelium *SECUNDUM MARCUM cap. VI. In Illo tempore, miſit Herades Rex, ac tenuit* Joannem. *POST EVANG. Ferrum pertranſiit animam ejus, donec veniret verbum ejus: eloquium Domini ignivit eum. SUPER SINDONEM, Perpetuis nos, Domine, quæſumus, S.* Joannis *Baptiſtæ tuere præſidiis; & quantò fragiliores ſumus, tantò magis neceſſariis attalle ſuffragiis.*

* Vide etiã noſtrum Sacramentarium LeonianumTo. IV. Anaſtaſii Bibliothecarii.

OFFERT.

Digitized by Google

OFFERT. Miſit Herodes Rex in carcerem, ut amputaret caput Johannis Baptiſtæ, pro eo quod dixit ei; Non licet tibi ut habeas uxorem fratris tui adulteram. ℣. Herodias autem inſidiabatur ei, & quærebat occidere eum, pro eo quod dixit ei; Non licet: &c. SUPER OBLATA, Auxilientur nobis, Domine, B. Præcurſoris & Martyris tui Joannis Baptiſtæ veneranda merita Paſſionis, & hæc nobis Hoſtia tuæ placationis exiſtat. PRÆFATIO, Æquum & ſalutare, nos tibi, omnipotens Domine, gratias agere, teque omni tempore benedicere, & in hac præcipui feſtivitate diei laudare, in quo B. Joannes *Baptiſta martyrii eſt coronam adeptus, quo inter natos mulierum major nemo extitit, nuptias prohibendo illicitas, glorioſum martyrii triumphum capite truncatus obtinuit; & Dominum* Jeſum Chriſtum *Mundi Salvatorem veniſſe corporali præſentia demonſtravit: ejus quoque deſcenſionem præcurrens, inferis nuntiavit. Et idea. CONFRACTIO, In ſæcula gaudebo, pſallam Deo* Jacob, *& omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua juſti. TRANSITUS Arguebat* Herodem Joannes *propter* Herodiadem, *quam tulerat fratri ſuo Philippo uxorem. Miſſo* Herodes *ſpiculatore, præcepit amputari caput* Johannis *in carcere: quo audito, diſcipuli ejus venerunt, & tulerunt corpus ejus, & poſuerunt illud in monumento. POST COMM. S.* Joannis *Baptiſtæ & Martyris tui, Domine, quæſumus, veneranda feſtivitas, ſalutaris auxilii nobis præſtet effectum.*

Habes integram, ſicut in Miſſali jacet, Ambroſiani ritus liturgiam; cui, præter Canonem, omnibus Miſſis, & Romano quoque hodierno communem, nihil eſt quod addi debeat. Tranſeo ad alia Sacramentaria. Gelaſianum ex Ambroſiano ſumit recitandas, ante lectionem Scripturæ & Evangelii, Collectas duas, eas ipſas ſcilicet, quas illud habet, recitandas, *Super Sindonem, & Poſtcommunionem*. Pro *SECRETA* autem aſſumit hanc: *Munera tibi, Domine, pro Sancti Martyris tui* Joannis *Baptiſtæ paſſione deferimus: quia, dum finitur in terris, factus eſt cæleſti ſede perpetuus.* POST COM. *Conferat nobis, Domine, S.* Joannis *utrumque ſolennitas, ut magnifica Sacramenta, quæ ſumpſimus, ſignificata veneremur, & in nobis potius edita gaudeamus.*

In Gregoriano eædem tres habentur Collectæ quæ in Romana hodierno: ſed inter Secretum, SUPER OBLATA, *& ultimam* ad complendum *interponitur, nunc uſurpari deſita, propria* Præfatio, *ac* Benedictio; *& prima quidem ſic:* Æternæ Deus: qui Præcurſorem filii tui tanto munere ditaſti, ut pro veritatis præconio capite plecteretur: & qui Chriſtum aquà baptizaverat, ab ipſo in Spiritu baptizatus, pro eodem proprio ſanguine tingeretur. Præco quippe veritatis, quæ Chriſtus eſt, Herodem a fraternis thalamis prohibendo, carceris obſcuritate detruditur, ubi ſolius Divinitatis tuæ lumine frueretur. Deinde capitalem ſententiam ſubiit, & ad inferna Dominum præcurſurus deſcendit: & quem in Mundo digito demonſtravit, ad inferos pretioſa morte præceſſit. BENEDICTIO *autem ſic procedit:* Deus, qui nos B. Joannis Baptiſtæ concedit ſolennia frequentare, tribuat vobis & eadem devotis mentibus celebrare, & ſuæ benedictionis dona percipere: Amen. Et qui pro legis ejus præconio carceralibus eſt retruſus tenebris, interceſſione ſua a tenebroſorum operum vos liberet incentivis: Amen. Et qui pro veritate, qui Deus eſt, caput non eſt cunctatus amittere, ſuo interventu ad caput noſtrum, quod Chriſtus eſt, vos faciat pervenire, Amen.

Ex Gallicano Sacramentario habemus ſequentia: Deus, cui ſancta converſatione directa glorioſi Joannis oranda ſanctitas, veneranda ſolennitas eſt, qui quondam, cum annuntiaret mirabiliter Redemptorem, expectabat ſpeculum luminis, initium baptiſmatis, teſtimonium veritatis; & in plenitudinem Chriſti ſignorum, poſt ſigna monſtrabat æmulus paſſionis: ſerviit Propheta baptiſmo, Baptiſta Martyrio; & Jeſum Dei Filium, (pro) Mundi Redemptione venturum, quem annuntiare ſe prædicatione ſermonis oſtendit, amare ſe effuſione ſanguinis comprobavit. COLLECTIO SECRETA: Exaudi nos bonorum omnium Diſpenſator, atque in electiſſimi tui Joannis ſolennitate præſenti delictorum indulgentiam placatus attribue, cui totum in virtute Sancti Spiritus ab ore tranſlatum, Chriſtus fuit moriendi cauſa, cui Chriſtus fuerat cauſa naſcendi. Ipſe igitur nativitatis Dominicæ nuntius, ipſe præcurſor probatus eſt paſſionis. CONTESTATIO: *Per* Chriſtum Dominum noſtrum: cui in conſpectu vaticinium, in actu baptiſmum, in

obitu martyrium: quo per unam eamdemque diſpenſationem, oſtendit generatio quem promiſit, converſatio quem docuit, paſſio quem dilexit. Prophetat in utero, prædicat in ſæculo, conſummatur in gaudio. A juſtitia eligitur, de juſtitia loquitur, pro juſtitia decollatur. Tantus Prophetæ ſplendor in carceris clauſtra detruditur, & pretioſus ejus ſanguis meretriciæ ſaltationis pretio taxatur, atque inter gentilitiæ * voluptatis epulas fit ſpeculum *: cui merito omnes Angeli &c. Sanctus.

* Genetliacæ.
* Ferculum

Utrumque Gothicum Miſſale, mirè in hac Miſſa conveniens, ſic procedit. Deum Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum hujus confeſſionis unanimes obſecremus; ut nos hodie vaticinatæ vocis, Verbi Præcurſoris, Legum limitis, Lucernæ lucentis, Sancti Martyris Baptiſtæ Joannis paſſionem celebrantes, ejuſdem interceſſione illuminet, deſcendat, & ſanctificet: ut qui pro veritate ſacrum ſanguinem fudit, pro nobis ad Deum preces fundere dignetur. Per Dominum. COLLECTIO SEQUITUR: In honorem beatiſſimi Martyris tui Baptiſtæ Joannis, cujus hodie paſſionem celebramus, his Majeſtati tuæ omnipotens Deus laudibus ſervientes, ſolennia feſta concinimus; ſuppliciter deprecantes, ut cujus meritis obſequimur, ejus te donante apud clementiam tuam precibus adjuvemur. Per Dominum. POST NOMINA: Munera populi tui, omnipotens Deus, quæ tibi in hac Beatiſſimi Martyris tui Baptiſtæ Joannis feſtivitate deferimus, quæſumus propitiator intende, ut perfecta hujus ſacrificii ſanctificatione purgati, noſtrorum à te mereamur conſequi veniam delictorum. Per.

COLLECTIO AD PACEM: Suſcipe, quæſumus Domine, preces noſtras; & interceſſione Martyris tui Baptiſtæ Joannis, quem in tuo honore veneramur, Eccleſiæ tuæ vota confirma: qui etiam dignus eſt habitus, ut ei ſe baptizandum Mundi Salvator offerret. Dignum eſt enim hoc mereri, ut omnes nos, baptiſmi tui gratiam conſecutos, meritorum ſuorum interceſsione conciliet Salvator Mundi. IMMOLATIO MISSÆ: Dignum & juſtum eſt, æquum & ſalutare eſt, nos tibi ſemper agere gratias, omnipotens & miſericors Deus, inter has Sacramentorum epulas, Martyris tui caput cum Evangelica recordatione miſceri; & velut in diſco metalli radiantis, ita ſuper menſam tuæ propitiationis offerri. Sit ergo nobis, Domine, jucunda laudatio, ſit in honorem Martyris recordatio cantici triumphalis: & cum cæleſtibus ſupernisque virtutibus, fidelis populi ſymphonia miſceatur, quæ a dextris tuis conſona voce ſub trina repetitione cantant, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus.

* ADNOTATIO C X. pag. 133.

Cod. Veron. pag. 133. *De Feſtivitate SS. Coſmæ, & Damiani.* Brev. Mozarab. Tol. pag. 403. col. 3. *V. Kal. Octobris SS. Coſmæ, & Damiani Martyrum.* Gaudent Officio, & Hymno proprio.

* H Y M N U S ad primas Veſperas, ibidem.

* Emendet fælicior aliquis.

** PLebs Deo dicata, pollens & caterva,*
Multiplex cætus, & conventus omnis
Cruentus Orbis ambitu ſanguinis
Quos mundat unda ſingularis victima.
Aurium claros meatus, & profunda
Pectoris cordis intima, ſimulque
Mentis alta pandite, res pia
Narratur: omnes huc venite præpetes.
En nova proceſſione proſilit miraculum,
Dum medelæ ſubſtat ordo plenus omni munere
Nam vigent Coſmas, alter Damianus inclyti.
Ore tactu poſſe juſſu cum medendi gratia
Gue verbi cuncta ſiccant morbida
Arte libri arte cæli tota curant languida
Quicquid illis eſſe ſubſtat ad ſalutem proficit
Una virens format ipſa quæque ſunt vitalia
Dum vigee totum quod ore quod manu determinat.
Oſſa, nervi, vel medullæ, ſanguis, artus, viſcera,
Spiritus, & omne pectus anxioſum tædiis.
Tot à Sanctis ferre plenam ſic medelam poſtulat:
Ut ruat dæmon, & horror, langor omnis ulcus decidat,
Gratia culpam ſequatur, & ſcelus clementia:
Sit malis omnino finis, & bonis æternitas.
Præſta ingenite per unigenitum,
Regnans qui perpetim cum Sancto Spiritu
Olympum continens jugi judicio
** Suſtenta aridam per beneſi imperio. Amen.*

Præclariſſimus noſter Card. Baronius, ut obſervat Florentinius in diffuſa de Sanctis Coſma, & Damiano adnotatione, vidit varia horum Sanctorum Martyrum Acta, erroribus, & implicationibus referta, qualia nempe apud Legendarios extant,

quæ

quæ ſi quis tueri velit, alios Coſmam & Damianum conſtituere neceſſe habeat, & quidem Romæ Martyres, alibi Confeſſores admittere, eoſque non ſemel gemiuatos. Ita prorſus facere Wangnerechius, & Dehnius, ambo Societatis Jeſu ex veteribus, ut ajunt, Græciæ monumentis, in Syntagmate hiſtorico *de tribus Sanctorum Anargyrorum*, *Coſmæ*, *& Damiani nomine paribus* edito Viennæ MDLX., quo terna illa Græcorum diſtinctio contra Latinorum confuſionem acriter defenditur, in ea nimirum ſuppoſitione, qua illi alios Coſmam. & Damiauum I. Julii, alios XVII. Octobris, alios I. Novembris, aut diebus aliis recolunt. Viderat hæc pridem Baronius, ſed rejecerat, nec ſcio equidem, an ſatis tutò digeri poſſint, tametſi Papebrochius in Ephemeridibus Græco-Moſcis eo inclinari videatur. Nihil ego hìc inconſultè definiam; quoniam longo, & maturo examine opus eſt, & noſter libellus ſuppreſſo Paſſionis die ad ſolam Sanctorum Martyrum medicam artem orationes omnes componit.

V. Kalendas Octobris in Gelaſii, Gregoriique Sacramentariis, in Codice Gellonenſi, & aliis ſignatur *Natale SS. Coſmæ & Damiani*. Quibus in Kalendario Frontonis aſſignatur Evangelium. *Hæc mando vobis, ut diligatis invicem*.

Neſcio an Orationes noſtri Libelli quæ habentur poſt illas SS. Coſmæ & Damiani reſpiciant ad Litanias, quæ in Concilio Tolet. V. fuerunt inſtitutæ per triduum, à die Iduum Decembris, *ut indulgentia delictorum lacrymis impetretur*. Nimirum Chintila Rex, qua erat pietate ac religione erga Deum, in ipſam Synodum *cum Optimatibus & Senioribus Palatii ſui*, *ſupplex ſe omnium orationibus commendavit*. Unde Patres ex præcepto ejuſdem Regis, & decreto ſuo, ita ſanxere Canone I.

De Inſtitutione novarum Litaniarum.

Apud urbem Toletanam diverſis ex provinciis Hiſpaniæ Sacerdotes Domini (*a*) in uno pacis collegio in baſilica Sanctæ (*b*) confeſſoris Leocadiæ, qui conſedimus, gratiarum actiones omnipotenti Domino perſolvimus, propter ſuam magnam miſericordiam, cujus nutu in hanc convenimus concordiam, & glorioſi Principis noſtri (*c*) Cinthilæ Regis initia, ob cujus ſalutis, & felicitatis conſtantiam, ſupernam imploramus clementiam; quòd in medio noſtri cætus ingreſſus cum Optimatibus, & Senioribus palatii ſui, ſupplex ſe omnium orationibus commendavit, ſuoſque fideles ita facere ſanctà exhortatione coegit, atque hanc inſtitutionem, quam ex præcepto ejus, & decreto noſtro ſancimus, divina inſpiratione (*d*) præmiſit: ſcilicet ut in cuncto regno à Deo ſibi conceſſo, ſpecialis, & propria hæc religioſa omni tempore teneatur obſervautia, ut à die Iduum Decembrium (*e*) litaniæ (*f*) triduo, (*g*) uſque annua ſucceſſione peragantur, & indulgentia delictorum lacrymis impetretur. Quòd ſi dies Dominica intercesserit, in ſequenti hebdomada (*i*) celebrentur; ut quoniam abuudante (*l*) iniquitate, „ & deficiente charitate, „ (*m*) eo uſque protelatur malitia, ut nova exerceantur facinora, nova quoque hæc ipſa ſurgat conſuetudo, quæ poſſit ante omnipotentis (*n*) oculos veſtra eſſe purgatio.

Quoniam vero Coucilium Toletanum XVII. celebratum anno DCXCII. cui titulus ſextus eſt: *De diebus Litaniarum per totos duodecim menſes celebrandis*. Statuit, *ut per univerſas Hiſpaniæ & Galliarum provincias* idem mos ſervetur, *& exhomologeſes votis gliſcentibus celebrentur: quatenus dum generalem omnipotens Deus afflictionem perſpexerit, & delictis omnibus miſeratus indulgeat, & ſævientis diaboli incitamenta ab animis omnium procul efficiat*; non erit abſonum dicere, ejuſmodi litanias ſingulis anni menſibus per triduum exhibendas ſimul cum exhomologeſi, id eſt confeſſione peccatorum, & operibus pœnitentiæ afflictioniſque, a noſtro libello innui per eam additionem noſtro libello factam ab antiquario.

(*a*) In unum poſiti & collecti. *Alias* qui in uno pacis oſculo. Exc.
(*b*) Martyris. C.A ut ſuprà.
(*c*) Cinthilanæ. A.C. Anno primo dicitur Concilio Tol. 6. cap. 2.
(*d*) Promiſit Mss.
(*e*) Litania Exc.
(*f*) Triduum C.A.
(*g*) Ubique Exc.
(*i*) Celebretur Exc.
(*l*) Iniquitate efficitur. Exc.
(*m*) Ut uſquequam prolata malitia nova &c Exc.
(*n*) Omnipoteutis Dei oculos noſtra eſſe purgatio. Exc.

*ADNOTATIO CXI. pag. 135.

Cod. Veron. pag. 135. III. Idus Novembris. *In die Sanĉti Martini*. Br. Moz. Tol. pag. 411. col. 2. *In feſto S. Martini Epiſcopi*. Gaudet Officio, & Hymno proprio;

H Y M N U S, Ad primas Veſperas ibidem.

Martine Confeſſor Dei
Valens valore Spiritus,
Carnis fatiſcens artubus
Mortis futuræ præſcius.
Qui pace Chriſti affluens,
In unitate Spiritus,
Diviſa membra Eccleſiæ
Pacis reformas unice.
Quem vita fert probabilem,
Quem mortis cruentæ non tædet,
Cum callidi verſutiam
Mortis & bona derogans.
Hæc plebs, fide promptiſſima,
Tui diei gaudia
Votis colit fidelibus;
Adeſto mitis omnibus.
Per te quies eſt temporum,
Vitæ datur ſolatium;
Pacis redundet commodum;
Sedetur omne ſcandalum.
Ut charitatis Spiritu
Sic affluamus invicem,
Quo corde cum ſuſpiriis
Chriſtum ſequamur intimis;
Deo Patri ſit gloria,
Ejuſque ſoli Filio,
Cum Spiritu Paraclito
Regnans per omne ſæculum. Amen.

Perpetuus Turonenſis ſæculo V. Epiſcopus, apud Gregorium itidem Turonenſem ſub finem libri decimi, inter feſtivitates enumerat *Natalem S. Martini*. Nicetius quoque Trevirenſis Pontifex in Epiſtola ad Chlodoſvindam Reginam, eundem diem inter inſigniora è Gallicanis Feſta recenſet. Demum per univerſam Galliam celebrem fuiſſe patet etiam ex Venantio Fortunato in lib. 10. Carmine 10. ad Childebertum, & Brunechildem *de Natalitio Sanĉti Martini*.

Ecce ſupervenit venerandi in ſæcula civis
Martini meritis luce perenne dies;
Qui modò de Gallis totum mirè occupat Orbem.

In quadam Epiſtola, quæ S. Auguſtino tribuitur, & ad Bibianum ſcripta eſt (de qua diximus ſupra in Feſto Decollationis S. Jo. Baptiſtæ), Ordo Hipponenſis Eccleſiæ deſcribitur, qualiter Divina Officia per annum in ea Eccleſia diſpoſita eſſent, ac inter cætera hæc leguntur.

Dignum namque eſt, ut ab eadem die uſque ad Nativitatem Chriſti, Prophetarum organa tympanizando reſultet Eccleſia. Sed quia ſunt nonnulli, qui Adventum Domini à feſtivitate beati Martini Turonenſis urbis Epiſcopi videntur inſipienter excolere; nos eos non reprehendamus, quia non omnes omnia poſſunt, & maximè cum Apoſtolus dicat: Unicuique ſicut Deus diviſit menſuram Fidei. Sed longè aliter eſt plenitudo Ordinis & Religionis noſtræ. Martinus etenim ſanĉtus longè poſt Aſcenſionem Domini, vel poſt Nativitatem prodiit, vel poſt Mortem diſceſſit: quippe qui noſtris temporibus prope fuit: quamvis in brevi tempore fama ſanĉtitatis & virtutis illius totum mundum replevit. Apud nos itaque ex ejus ſollemnitate abſtinentia à carnibus, vel conjugali copula filiis Eccleſiæ indicitur, ut ad Nativitatem Domini ſecuriùs communicet.

Multa de Martino obſervavit Card. Baronius in notationibus ſuis; plura verò in Annalibus. De nullo fermè Sanĉto tot illuſtria monumenta ſuperſunt: nullus tot inclytos encomiaſtes nactus eſt. Notiſſimi ſunt præcipui, Sulpitius Severus, Benedictus, Paulinus Petrocorienſis, Fortunatus, & Gregorius Turonenſis, quorum Opera multorum eruditorum notis explicata, & illuſtrata ſunt. Pleraque collegit, diſcuſſit, ac digeſſit Gervaſius in vita Gallicè Turonibus edita anno MDCXCIX., brevius Tillemontius tomo 10. à pag. 309., ut inquiunt Bollandiani in notis ad Uſuardum.

In Miſſali Mozarabico in Miſſa S. Martini ad Orationem *Poſt Nomina*, hæc verba leguntur: *HUNC VIRUM, QUEM ÆTATIS NOSTRÆ TEMPORA PROTULERUNT*, *jubeas auxilium noſtris ferre temporibus*. Martinus autem obiit anno Domini ccccii. & *primus ex Confeſſoribus* paulo poſt obitum pu-

publico cultu cæpit honorari, ut eruditi omnes teſtantur, & noſter Libellus mirificè comprobat. Aliorum namque Confeſſorum non meminit.

Gaudet Miſſa in Miſſalibus Toletano, & Gothico; Quare utramque pro coronide huic obſervationi ſubtexo.

Collecta de S. Martino ex Miſſali Gothico.

„ Summi Sacerdotis tui Patris noſtri Martini Epiſcopi hodie depoſitionem „ celebrantibus tribue nobis Domine, ut ſicut commemorationem ejus devo- „ tiſſimè colimus, ita & opus fideliter imitemur.

Eadem ex Mozarabico.

„ Jeſus Deus noſter & Domine, qui inluſtrem meritis Martinum Con- „ feſſorem atque Pontificem ita feciſti ſapientiam cuſtodire, ut in gloria mere- „ retur & jucunditate conſiſtere: da nobis veræ ſapientiæ intellectum, & ſan- „ ctæ operationis ſtudium, ut pauperibus prærogantes ſubſtantiam, facinorum „ noſtrorum evadamus vindictam.

Oratio poſt nomina ex Gothico.

„ Auditis nominibus offerentium, Fratres Cariſſimi, omnipotentis Dei ine- „ narrabilem miſericordiam ſupplices poſtulamus, ut nomina noſtra, qui in hunc „ celeberrimum diem in honorem Sancti Antiſtitis ſui Martini offerrimus, be- „ nedicere, & ſanctificare ipſo ſuffragante dignetur: & quod illi hodie collatum „ eſt ad gloriam, nobis quoque proficiat ad ſalutem.

Eadem ex Mozarabico.

„ Deus, qui mirabilia ea in Sanctis tuis, cujus cultui deputatur, quic- „ quid amicis tuis honoris impenditur; intenta oratione te poſcimus, ut hunc „ diem, quem Sancti, & incomparabilis viri Martini inluſtravit exceſſus, pro- „ ſpeſum nobis, & poſteris in rebus actionum propitiatus indulgeas; tribuaſ- „ que, ut cujus veneratores ſumus, imitatores effici mereamur. Hunc etiam „ virum, quem Cœlicolis admirandum, Martyribus adgregatum ætatis noſtræ „ tempora protulerunt, jubeas auxilium noſtris ferre temporibus. Dubium enim „ non eſt, quòd ſit Martyr in Cœlo, qui fuit Confeſſor in ſæculo. Oramus „ Domine, ut qui tantùm potuit tuis æquari virtutibus, ut vitam mortuis „ redderet, dignetur etiam defunctorum ſpiritus conſolari, ac viventes in tri- „ bulatione defendere, qui potens fuit mortuos ſuſcitare.

Oratio ad pacem ex Gothico.

„ Inclina Domine aurem tuam ad preces familiæ tuæ, & da pacem, quam „ permanere jugiter præcepiſti. Illud etiam ſpecialiter præſtare digneris, ut „ parem charitatem teneamus, quam Pontifex tuus Martinus in hoc ſæculo, „ te opitulante, meruit obtinere.

Eadem ex Mozarabico.

„ Multis coram te Deus Pater exultantes in Laudibus Confeſſoris tui „ Martini hodierna die obitus memoriam facimus, doctrinam recolimus, ope- „ rum memoramus. Qui licet totum vitæ ſuæ curſum glorioſa decoraverit pa- „ ce, finem tamen ineffabili charitatis bono reddidit & probabilem, & inlu- „ ſtrem. Cum vicinum ſui cernens terminum finis, pacem inter ſe diſcordan- „ tibus reſtituit Clericis. Quò ad æternam continuò vocatus hæreditatem, exem- „ plo Domini, tenendam ſuis pacem diſcipulis commendaret. Hujus ergo vi- „ ri ſuffragiis pelle a nobis Deus quicquid dividit vanitatem, & dona, ut ei-

„ eidem conſortes ſimus in prœmio, cujus hic dilectionis edocemur exemplo.

Inlatio, ſive Præfatio ex Gothico.

„ Dignum, & juſtum eſt, nos te Domine Deus noſter in laudibus San-
„ cti Martini honorare, qui Sancti Spiritus tui dono ſuccenſus, ita in ipſo
„ tyrocinio fidei perfectus, ut Chriſtum texiſſet in paupere, & veſtem, quam
„ egenus acceperat mundi Dominus induiſſet. O felix largitas, qua Divinitas
„ operitur! O clamidis glorioſa diviſio, quæ militem texit & regem; Inæſtima-
„ bile donum eſt, quod veſtire Dominum meruerit Deitatis. Dignè huic con-
„ feſſioni tuæ prœmium commiſiſti: dignè Arianorum non ſubjacuit feritati:
„ dignè tanto amore Martinus perſecutoris tormenta non timuit, ſecurus, quia
„ tanta erat gloriatio paſſionis, ut per quantitatem veſtis exiguæ & veſtire Do-
„ minum meruit, & videre; O animi imitanda benignitas! O virtutum vene-
„ randa potentia! Sic egit ſuſcepti Pontificatus officium, ut per formam pro-
„ babilis vitæ obſervantiam exegerit diſciplinæ. Sic Apoſtolica virtute ſperan-
„ tibus contulit medicinam, ut alios ſupplicationibus, alios viſu ſalvaret.
„ Hæc tua Domine veneranda potentia, cui cum lingua non ſupplet meritis
„ exorare, operibus Sancti Martini te opitulante mereamur imitari. Per Chri-
„ ſtum Dominum noſtrum.

Eadem ex Mozarabico.

„ Dignum & juſtum eſt, nos tibi gratias agere, Domine Sancte, Pater
„ æterne, Omnipotens Deus, in depoſitione anniverſariæ commemorationis San-
„ cti Martini Epiſcopi & Confeſſoris tui; Quem pro pietate tua, & ſervitute ſua,
„ tam beatum labore, quam munere inter Sanctorum omnium florentiſſimas le-
„ giones ac feliciſſimos Martyrum choros, & illuſtres eminentium ſeniores ca-
„ thedras dextri Ordinis locum tenere confidimus. Quia bona arbor bonos fru-
„ ctus facit, & bonus homo de bono theſauro cordis ſui bona profert. Cum-
„ que in eodem Evangelio ipſe docuerit, ex fructibus eorum cognoſcetis eos:
„ hunc ergo inter juſtos juſtè numerandum teſtantur facta per ſæculum, ſigna
„ poſt tranſitum, opera dum vixit, mirabilia poſt receſſum. Cum præſertim
„ ad unum Sanctitatis culmen diverſus mittat aſcenſus, non una eſt virtutum
„ via, quæ gloriæ tuæ ducit ad regnum. Quid enim minus eſt, erucem ferre
„ per tempora, quàm mortem ſubire per vulnera? Quid inferius eſt, Mundum
„ vincere, quàm gladium non timere? Cum plus luctaminis habeat diuturni-
„ tas crucifixi, quàm celeritas interempti. Quid ſupereminent, affectus Marty-
„ rii conſummatus, quàm diutius cuſtoditus? Non diſtat propter te mortifi-
„ catus à mortuo, cum in utroque ſit glorioſum & abuti velle quod placeat.
„ Pugnam ſubſtinere ſine defectu, an coronam rapere ſine metu? Propoſitum
„ non mutare ſub ſpatio, an implere deſiderium ſub momento? Par eſt, ut
„ credimus, illecebris non cedere per dolorem, ubi æqualis in dilectione ani-
„ mus. Percuſſor deeſt Fidei, non Confeſſor. Voluit triumphare dum militat,
„ qui militare deſtitit dum conſummat. Inter carnales pugnas, & ſpiritales inſi-
„ dias laborioſius eſt hoſtem occultum ſuperare, quàm publicum. Quia non ſit
„ levius ſperare ſemper quem caveas, quàm non formidare quem videas. Ju-
„ giter in procinctu providere cautelam, quàm fortiter in congreſſu ſervare
„ conſtantiam. Non intereſt in anguſtia vivere ſervitutis, aut in pœna devin-
„ cere feriendum. Quotidie declinare quod decipiat, aut cum compendio
„ ambire quod finiat. Poſtremò in agone martyrum ad extruendam Fidem, hoc
„ ſemper proponitur quod horreat; hic etiam quod delectat. Ibi tormenta ter-
„ rori, hìc etiam blandimenta diſcriminis. Ibi homo nititur expugnare
„ per amara, hìc diabolus inlaqueare per dulcia. Ibi mors ſecuritatem præſtat,
„ hìc ſecuritas mortem facit; ibi alienæ impietas, hìc propriæ naturæ mobilitas
„ inimica eſt. Si in his omnibus nihil ſibi ſine adjutorio tuo arroget humana
„ fragilitas, tuis muneribus debet unuſquiſque deputare quod vicit, qui tuis
„ viribus portavit uterque quod pertulit. Horum tu verus arbiter Deus,
quos

„ quos propter nos ſupplices quæſumus, ut ſicut illi tibi accepti, ita nos illi „ mereamur eſſe ſuſcepti. De quibus hoc nobis ſufficit credere, quod unà amo„ris tui causà per diverſa merita diſcreto vel ſine, vel tempore, feliciter af„flicti, veraciter probati, potenter præditi, clementer aſſumpti, & æqualiter ſine „ beati. Cui meritò omnes Angeli, & Archangeli non ceſſant clamare quotidiè, ita „ dicentes. *Sanctus Sanctus &c.*

Ex his in exemplum adductis palam fit utramque Miſſam eodem, ut dixi, tenore procedere, licèt orationes diverſæ ſint. Sunt autem in his quædam obſcura, in quibus hæret ſenſus vitio procul dubio ſcriptoris, ſed ego apographum fideliter expreſſi, venerandam reveritus antiquitatem.

F I N I S.

613415

Digitized by Google

619415

Digitized by Google

164.

76
1
4-5

Digitized by Google